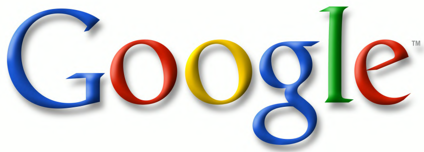
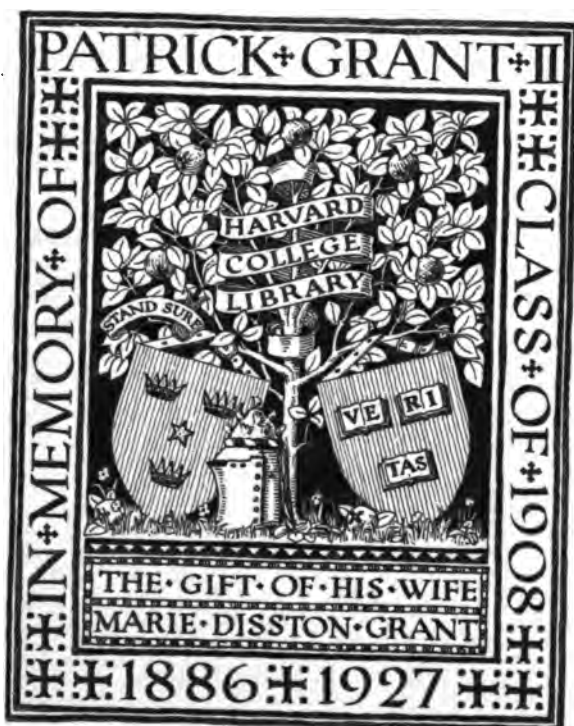

PATRICK·GRANT·II
CLASS·OF·1908
IN·MEMORY·OF
HARVARD
COLLEGE
LIBRARY
STAND SURE
VE RI
TAS
THE·GIFT·OF·HIS·WIFE
MARIE·DISSTON·GRANT
1886 1927

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

ΓΡΑΜΜΑΤΟΛΟΓΙΑ

ΑΠΟ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ ΑΛΩΣΕΩΣ
ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΥΠΟ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΙΣΤΡΙΩΤΟΥ

ΤΑΚΤΙΚΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ
ΕΝ ΤΩΙ ΕΘΝΙΚΩΙ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩΙ

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

1894

ΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΓΡΑΜΜΑΤΟΛΟΓΙΑ

ΑΠΟ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ ΑΛΩΣΕΩΣ
ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΥΠΟ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΙΣΤΡΙΩΤΟΥ

ΤΑΚΤΙΚΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ
ΕΝ ΤΩι ΕΘΝΙΚΩι ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩι

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ
1894

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

ΓΡΑΜΜΑΤΟΛΟΓΙΑ

ΑΠΟ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ ΑΛΩΣΕΩΣ
ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΥΠΟ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΙΣΤΡΙΩΤΟΥ

ΤΑΚΤΙΚΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ
ΕΝ ΤΩΙ ΕΘΝΙΚΩΙ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩΙ

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ
1894

ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

ΓΡΑΜΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

ΠΕΡΙ ΠΟΙΗΤΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗΝ ΓΡΑΜΜΑΤΟΛΟΓΙΑΝ

ΤΜΗΜΑ ΠΡΩΤΟΝ

Ἡ πνευματικὴ ἐνέργεια ἑκάστου λαοῦ, ὡς δὴ καὶ ἑκάστου ἀνθρώπου, ἐκδηλοῦται ἐν ἰδέαις καὶ ἐν τύποις ἢ ἐν εἴδεσιν. Τῶν μὲν ἰδεῶν ἀρετὴ εἶναι ἡ ἀλήθεια, τῶν δὲ τύπων τὸ κάλλος. Τὸ εἶδος ἢ ἡ μορφὴ τοῦ λόγου, ἐν ᾗ καὶ δι' ἧς ἐκδηλοῦται ἡ ἰδέα, εἶναι οὐ μόνον ἡ γλῶσσα, ἀλλὰ καὶ ἡ τῶν λέξεων πλοκὴ ἢ σύνθεσις, αἱ εἰκόνες καὶ αἱ παραβολαί, τὰ ῥητορικὰ σχήματα, ἡ οἰκονομία τῶν συγγραμμάτων, ἡ ἑνότης τῶν ποιημάτων καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια. Κατὰ τὴν διαίρεσιν ταύτην ἡ γραμματολογία ἐξετάζει μᾶλλον τοὺς τύπους ἢ τὰς ἰδέας αὐτάς, αἵτινες εἶναι ὑπόθεσις ἄλλων εἰδικῶν ἐπιστημῶν[1]. Ἐπειδὴ δ' ὅμως τύποι ἄνευ οὐσίας, δηλαδὴ ἄνευ ἰδεῶν, δὲν δύνανται εὐκόλως νὰ νοηθῶσι, λαμβάνονται ὑπ' ὄψει καὶ αὗται. Ἄλλως εἶναι χρήσιμοι ὡς ὅρος παραβολῆς πρὸς τοὺς τύπους, ὅπως δειχθῇ, πόσον οὗτοι εἶναι ἀνάλογοι

---

[1]) Τὴν γραμματολογίαν θεωρεῖ τοιαύτην ὁ Boeckh ἐν τῇ Encykl. und Meth. der Philolog. Wissenschaft. σελ. 615. Ἀλλ' ὑπάρχουσιν οἱ ἀντιλέγοντες, ὅτι ἡ ἐπιστήμη αὕτη εἶναι πλέον τι ἢ ἱστορία τῶν χαρακτήρων τοῦ λόγου. Ὅρα Nicolai, Griechische Literaturgeschichte I, 6. Ἂν ἠκολουθοῦμεν ἄλλῳ ὁρισμῷ, ἔπρεπε νὰ ἐξετάσωμεν τὴν οὐσίαν ἄλλων ἐπιστημῶν καὶ οὕτως ἠθέλομεν εἰσέλθει εἰς ἀλλοτρίους κύκλους.

πρὸς τὰς ἰδέας. Διότι ἐκ τῆς ἁρμονικῆς ἀμφοτέρων χρήσεως γεννᾶται κάλλος.

Κατὰ ταῦτα λοιπὸν ἡ γραμματολογία δὲν εἶναι οὔτε ἀμιγὴς ἱστορική [1], οὔτε ἀμιγὴς αἰσθητικὴ ἐπιστήμη, ἀλλὰ μετέχει ἀμφοτέρων. Καὶ ὡς ἱστορικὴ μὲν ἐξετάζει τὴν βαθμιαίαν ἀνάπτυξιν καὶ διαμόρφωσιν τῶν διαφόρων εἰδῶν τοῦ λόγου καὶ τὰς αἰτίας τούτων [2], ὡς αἰσθητικὴ δὲ ἀνακαλύπτει ἐν τοῖς ὑπάρχουσι γραπτοῖς μνημείοις κανόνας γενικούς [3], πρὸς οὓς πάντα τὰ ὁμογενῆ καὶ ὁμοειδῆ παραβάλλει. Ἐπειδὴ δ' ὅμως οἱ αἰσθητικοὶ νόμοι ἐφαρμόζονται οὐχὶ ἐπὶ συγχρόνων ἔργων, ἀλλ' ἐπὶ ἱστορικῶν μνημείων, ἡ γραμματολογία εἶναι κλάδος οὐχὶ τῆς αἰσθητικῆς, ἀλλὰ τῆς φιλολογίας ἐν τῇ εὐρυτέρᾳ αὐτῆς σημασίᾳ [4].

---

[1]) Περὶ τοῦ ζητήματος μετὰ πολλῆς κρίσεως καὶ ἐναργείας ἐπραγματεύετο ὁ ἐμὸς διδάσκαλος Στέφανος Κουμανούδης ἐν ταῖς παραδόσεσιν αὐτοῦ τῆς Ῥωμαϊκῆς γραμματολογίας. Περὶ τὸ ὄνομα τῆς ἐπιστήμης ταύτης ὑπάρχουσι πολλαὶ διαφωνίαι καὶ δυσκολίαι, ἃς λέγει ὁ μακαρίτης Κυπριανὸς ἐν τῷ προλόγῳ τῆς μεταφράσεως τῆς γραμματολογίας τοῦ **Müller** σελ. ιή. Ἀλλ' ἡμεῖς οὐδόλως ἐπείσθημεν, ὅπως ὀνομάσωμεν τὴν ἐπιστήμην ταύτην ἱστορίαν τῆς φιλολογίας Ἱστορία τῆς φιλολογίας εἶναι ἄλλο τι, οἷον ἔγραψεν ὁ **Gräfenhan**, δηλ. ἱστορία τῶν φιλολογικῶν ἐργασιῶν, ἤτοι τῶν κριτικῶν, ἑρμηνευτικῶν, γραμματικῶν καὶ τῶν τοιούτων. [2]) Ἐξετάζει, φέρ' εἰπεῖν, τίς εἶναι ἡ αἰτία, δι' ἣν πρῶτον ἀναπτύσσεται τὸ ἔπος, εἶτα ἡ λυρικὴ ποίησις καὶ εἶτα τὸ δρᾶμα καὶ τίς ἡ αἰτία, δι' ἣν ἡ κωμῳδία ἐν Σικελίᾳ μὲν ἦτο θρησκευτική, ἐν Ἀθήναις δὲ πολιτικὴ καὶ ἐπὶ μεγάλου Ἀλεξάνδρου οἰκογενειακή. [3]) Οὕτως ἐν μὲν τοῖς Ὁμηρικοῖς ἔπεσιν ἀνευρίσκομεν γενικοὺς νόμους τῆς ἐπικῆς ποιήσεως, ἐν δὲ ταῖς τραγῳδίαις τοῦ Σοφοκλέους κανόνας τῆς δραματικῆς τέχνης. [4]) Ἡ φιλολογία διαφόρως ὡρίσθη ὑπὸ διαφόρων λογίων, ὁ εὐρύτερος δ' ὅμως ὁρισμὸς ἐδόθη ὑπὸ τοῦ ἐμοῦ διδασκάλου Βοικχίου, ὅστις ὥρισε ταύτην ὡς *ἀνάγνωσιν τῶν ἐγνωσμένων* (**Die Erkenntniss des Erkannten**). Ὅρα **Encyklopädie und Methodologie der philolog. Wissenschaften, Leipzig 1877** σελ. 52 Πρὸς ἐξήγησιν τοῦ ὁρισμοῦ τούτου ἡμεῖς λέγομεν ἐν τῷ Προλόγῳ τῆς ἐκδόσεως τῆς Ἀντιγόνης σελ. ε'· «Ἡ δαιμονία αὕτη ἐπιστήμη τὰς ἰδέας ἐκ τῶν κεφαλῶν τῶν ἤδη τεθνεώτων παραλαμβάνουσα, εἰς τὰς τῶν ζώντων μεταγγίζουσα καὶ διὰ τῆς μετοχετεύσεως

Πρὸς ὀρθὴν δὲ κατανόησιν τῶν ἱστορικῶν καὶ αἰσθητικῶν νόμων, οἵτινες ἐκ τῶν εἰρημένων μνημείων ἐξάγονται, ἀπαιτεῖται μεθοδική τις ταξινόμησις. Τοιαῦται ἐπενοήθησαν τρεῖς· α') Ἡ συγχρονιστική, δηλ. ἡ συγχρόνως ἐξετάζουσα πάντα τὰ ἑτεροειδῆ μέν, σύγχρονα δὲ γραπτὰ μνημεῖα[2]· β') Ἡ εἰδογραφική, ἢ εἰδολογικὴ (εἴδη τῶν γραμμάτων) δηλ. ἡ ταξινομοῦσα τὰ γραπτὰ μνημεῖα κατ' εἴδη καὶ γ') Ἡ μικτή, δηλ. ἡ συνδυάζουσα τὴν συγχρονιστικὴν μετὰ τῆς εἰδογραφικῆς, ἤτοι ἡ ἐξετάζουσα μὲν τὰ μνημεῖα ἐν μέρει εἰδογραφικῶς, ὅμως κατὰ περιόδους. Ἐκ τῶν τριῶν τούτων μεθόδων προτιμητέα φαίνεται ἡ εἰδογραφική[1]. Διότι ἡ συγχρονιστικὴ ἐξετάζει μὲν τὰ γράμ-

---

τοῦ πνεύματος πολλῶν ὁμοῦ γενεῶν ὑποτρέφουσα καὶ διαπλάσσουσα τὰς πνευματικὰς τῶν διαφόρων λαῶν ἡλικίας προάγει αὐτοὺς ἀπὸ τῆς νηπιακῆς εἰς τὴν παιδικὴν καὶ ἐντεῦθεν εἰς τὴν ἀνδρικὴν μέχρι τοῦ ὑψηλοῦ ἐκείνου βάθρου, ὅπερ ἀκμὴν τῶν λαῶν ὀνομάζομεν. Ὁ χρόνος λοιπὸν καὶ ὁ χῶρος εἶναι δύο τυραννικοὶ φραγμοί, οἵτινες τὰς διαφόρους γενεὰς διαφράσσοντες καὶ τοὺς συγχρόνους λαοὺς ἀπ' ἀλλήλων διαχωρίζοντες διακωλύουσι τὴν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ἀνάπτυξιν. Μόνον διὰ τῆς διαρρήξεως τῶν φραγμῶν τούτων οἱ λαοὶ τῶν διαφόρων αἰώνων καὶ χωρῶν συναμιλλῶνται καὶ συναναπτύσσονται. Τοῦτο εἶναι τὸ αἰώνιον τῆς ἀνθρωπότητος πρόβλημα. Μετὰ τὰ εἰρημένα ἐὰν μή τις κατανοῇ τὴν ὑψηλὴν ταύτης τῆς ἐπιστήμης ἐντολήν, ἂς καταλύσῃ αὐτὴν διὰ τῆς φαντασίας. Οὗτος εὐθέως θέλει ἰδεῖ, ὅτι κόπτονται αἱ ἀτέρμονες τηλεγραφικαὶ γραμμαὶ αἱ τοὺς διαφόρους αἰῶνας συνδέουσαι, ὑποσκάπτονται οἱ τηλέποροι καὶ πολύσχιστοι σιδηρόδρομοι οἱ τὰ πλούσια τῶν παρελθόντων αἰώνων προϊόντα εἰς ἡμᾶς ἀποκομίζοντες καὶ πνίγεται ὁ Χάρων, ὁ ἡμᾶς τοὺς βροτοὺς μετὰ τῶν ἀθανάτων νεκρῶν συνδέων. Εἰ μὴ δ' ἐξ ἀρχῆς τὸ ἀνθρώπινον γένος ἐφιλολόγει, εἰς αἰώνιον διανοητικὸν ἔρεβος διέμενε καὶ εἰς διηνεκῆ νηπιότητα κατεδικάζετο ».

[1]) Ἡ προτίμησις κατ' ἐξοχὴν ἁρμόζει τῇ Ἑλληνικῇ γραμματολογίᾳ· διότι ἐν ταῖς ἄλλαις ἀναφαίνονται δυσκολίαι τινές, ὡς ἐν τῇ Γερμανικῇ, ἐν ᾗ ὁ Sehiller καὶ ὁ Gōthe οὐ μόνον ἔγραψαν ἐν πεζῷ λόγῳ, ἀλλὰ καὶ ἐποίησαν ᾄσματα, ἔπη καὶ δράματα. Ἂν δέ τις γραμματολόγος ἤθελε νὰ ἐφαρμόσῃ τὴν εἰδογραφικὴν μέθοδον, ἔπρεπε νὰ διασπάσῃ τοὺς εἰρημένους ποιητὰς εἰς τὰ διάφορα γένη τοῦ λόγου. Τοῦτο ὅμως δὲν συμβαίνει ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γραμματολογίᾳ τοὐλάχιστον μέχρι τῶν χρόνων τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου· διότι οἱ Ἕλληνες περιορίζονται ἐν ἑνὶ μόνῳ εἴδει· Ὅρα Christ, Geschichte der Griech. Litteratur σελ. 48. Ἡ-

ματα ἐν ἀντιπαραβολῇ πρὸς τὸν βίον τοῦ λαοῦ, ὅμως δὲν δύναται νὰ καταδείξῃ ἐναργῶς τὴν γένεσιν, ἀκμὴν καὶ παρακμὴν ἑκάστου γένους καὶ εἴδους καὶ ἐκ τῶν δεδομένων τούτων νὰ ἐξαρθῇ εἰς γενικοὺς νόμους, ὅπερ εἶναι σπουδαιότατον τῆς γραμματολογίας ἔργον. Ἡ δὲ εἰδογραφικὴ μέθοδος ψέγεται, ὅτι εἶναι ὅλως συστηματική· διότι ἕκαστος ποιητὴς ἢ συγγραφεὺς συνέγραψε μὴ ἀφορῶν εἰς ὡρισμένον τύπον καὶ διότι ἡ μέθοδος αὕτη ἀποσπᾷ τὰ γράμματα ἀπὸ τῆς τοῦ λαοῦ ἱστορίας, ἀφ᾽ ἧς αἱ αἰτίαι τῆς γενέσεως, ἀκμῆς καὶ παρακμῆς ἠδύναντο νὰ ἐξηγηθῶσιν. Ὄντως, εἰ μὴ πάντες, τινὲς τοὐλάχιστον τῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων δὲν ἀπεῖδον εἰς ὡρισμένους τύπους, ἀλλ᾽ ἠκολούθησαν τῇ ἰδίᾳ φύσει[1]. Τὴν φύσιν δ᾽ ὅμως αὐτῶν καθωδήγησαν γενικοί τινες νόμοι ὑπὸ τοῦ πνεύματος τῆς ἐποχῆς ἐπιβληθέντες. Πρὸς δὲ ἑκάστη ἐπιστήμη πειρᾶται, ὅπως ἀναγάγῃ πάντα τὰ ἀντικείμενα αὐτῆς εἰς τάξεις μὴ ἐξετάζουσα, ἂν οἱ δημιουργοὶ αὐτῶν

μεῖς ἠκολουθήσαμεν τῇ εἰδογραφικῇ μεθόδῳ, ἐφ᾽ ὅσον τοῦτο ἦτο δυνατόν· διότ ἡ προτίμησις αὕτη ἐν τῇ Βυζαντινῇ γραμματολογίᾳ ἀποβαίνει ἀδύνατος, ὡς παρατηρεῖ ὁ Krumbacher ἐν τῇ Geschichte der Byzantinischen Literatur ἐν σελ. 18.

[1]) Ὁ Σοφοκλῆς ὠνείδιζε τῷ Αἰσχύλῳ, ὅτι εἰ καὶ τὰ δέοντα ποιεῖ, *ἀλλ᾽ οὐκ εἰδώς γε*, Ἀθήν, Α, 22 Β. Πολλοὶ ποιηταὶ δὲν ἐσκέφθησαν ἴσως, εἰς ποῖον γένος ἢ εἶδος τῶν γραμμάτων ἀνήκουσι· διότι ὁμοιάζουσι πρὸς τὸν ὄντα ἐν νεφέλῃ, ἐν ᾗ οὗτος δὲν δύναται νὰ ὁρίσῃ τὸ σχῆμα αὐτῆς, ὡς ὁ ἔξω ταύτης ἱστάμενος. Περὶ τῶν ποιητῶν ὁ Σωκράτης λέγει ἐν τῇ Ἀπολογ. 22 Β «ὡς ἔπος γὰρ εἰπεῖν, ὀλίγου αὐτῶν ἅπαντες οἱ παρόντες ἂν βέλτιον ἔλεγον περὶ ὧν αὐτοὶ ἐπεποιήκεσαν. Ἔγνων οὖν καὶ περὶ τῶν ποιητῶν ἐνὶ λόγῳ τοῦτο, ὅτι *οὐ σοφίᾳ ποιοῖεν ἃ ποιοῖεν, ἀλλὰ φύσει τινὶ καὶ ἐνθουσιάζοντες. ὥσπερ οἱ θεομάντεις καὶ οἱ χρησμῳδοί· καὶ γὰρ οὗτοι λέγουσι μὲν πολλὰ καὶ καλά, ἴσασι δὲ οὐδὲν ὧν λέγουσι*» καὶ Πλάτ. ἐν Νόμ. 719 C «ὅτι ποιητής, ὁπόταν ἐν τῷ τρίποδι τῆς Μούσης καθίζηται, τότε οὐκ ἔμφρων ἐστίν, οἷον δὲ κρήνη τις τὸ ἐπιὸν ῥεῖν ἑτοίμως ἐᾷ, καὶ τῆς τέχνης οὔσης μιμήσεως ἀναγκάζεται ἐναντίως ἀλλήλοις ἀνθρώπους ποιῶν διατιθεμένους ἐναντία λέγειν αὐτῷ πολλάκις».

εἶχον συνείδησιν τῶν τύπων τούτων. Βεβαίως ἡ ἀποχώρισις τῆς γραμματολογίας ἀπὸ τῆς ἱστορίας τοσοῦτον ἀντίκειται πρὸς τὴν ἐπιστήμην, καθ' ὅσον εἶναι ἀναγκαία ἡ εὕρεσις τῆς σχέσεως τῶν αἰτίων πρὸς τὰ ἀποτελέσματα. Ἀλλ' ἡ εἰδογραφικὴ μέθοδος δύναται νὰ καταδείξῃ τὴν σχέσιν ταύτην διὰ τῆς συχνῆς ἀντιπαραβολῆς τῶν ἀλλοιώσεων τῶν διαφόρων γενῶν τῶν γραμμάτων πρὸς τὰς τοῦ δημιουργοῦντος λαοῦ. Ἡ δὲ μικτὴ μέθοδος, ἐν ᾧ δὲν περιέχει τὰς ἀρετὰς οὔτε τῆς μιᾶς οὔτε τῆς ἑτέρας τῶν εἰρημένων μεθόδων, διασπᾷ τὴν ὕλην.

Κατὰ τὴν εἰδογραφικὴν λοιπὸν μέθοδον τὰ γένη τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων εἶναι ἓξ εἰς εἴδη ὑποδιαιρούμενα[1], ἤτοι· 1) Τὸ ἔπος. 2) Ἡ μελικὴ ποίησις. 3) Τὸ δρᾶμα. 4) Ἡ ἱστορία. 5) Ἡ φιλοσοφία καὶ 6) Ἡ ῥητορική. Τὰ ἓξ ταῦτα γένη ἐξωτερικῶς μὲν δύνανται νὰ διαιρεθῶσιν εἰς τὸν ἔμμετρον καὶ εἰς τὸν πεζὸν λόγον, κατ' οὐσίαν δὲ καὶ ἄνευ ἐξετάσεως τοῦ μέτρου εἰς τρία ζεύγη, εἰς τὸ ἔπος καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν, εἰς τὴν λυρικὴν ποίησιν καὶ εἰς τὴν φιλοσοφίαν, εἰς τὸ δρᾶμα καὶ εἰς τὴν ῥητορικήν. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ζεῦγος, ὅπερ προϋποτίθησιν ὀξεῖαν τοῦ ἀντικειμένου κόσμου παρατήρησιν, ἀνέπτυξαν οἱ Ἴωνες, οἵτινες κατὰ τὴν ὁμολογίαν πάντων εἶχον τὴν ἰδιότητα ταύτην. Τὴν δὲ λυρικὴν ποίησιν παρήγαγον οἱ Δωριεῖς καὶ οἱ συγγενεῖς τούτων Αἰολεῖς, οἵτινες ἐβυθίζοντο ἐν τοῖς μυχαιτάτοις τῆς ἐσωτερικῆς αὐτῶν ὑπάρξεως. Ἐνταῦθα εὕρισκον αἰσθήματα, ὧν τὰ μὲν ὑψηλότερα προσείλκυον τοὺς σπουδαίους Δωριεῖς· τὰ δὲ ταπεινότερα τοὺς ἡδυπαθεῖς Αἰολεῖς. Ἡ λυρικὴ ποίησις καὶ ἡ φιλοσοφία ἐν

[1]) Τὴν διαίρεσιν ταύτην ποιεῖ ὁ Boeckh ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι σελ. 615.

πολλοῖς μὲν διαφέρουσιν[1] ἀλλήλων, ὅμως δ' ἀμφότεραι ὅλως διάφοροι τῶν δύο εἰρημένων εἶναι καὶ συμπίπτουσιν ἐν τούτῳ, ὅτι ἀπεικονίζουσι τὸν ἐσωτερικὸν καὶ οὐχὶ τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον. Τὴν φιλοσοφίαν δὲν παρήγαγον μὲν ὁλόκληρον οἱ Δωριεῖς, ἀλλ' οἱ Πυθαγόρειοι τὰ μέγιστα πρὸς παραγωγὴν ταύτης συνεϐάλοντο. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι[2] μετέχοντες τῆς φύσεως τῶν ἄλλων φυλῶν ἐδημιούργησαν καὶ μικτὰ εἴδη τοῦ λόγου, τὸ δρᾶμα καὶ τὴν ῥητορικήν. Ἡ μίξις δείκνυται ἐναργέστερον ἐν τῷ δράματι, ὅπερ εἶναι συντεθειμένον ἐξ ἐπικῶν καὶ λυρικῶν στοιχείων[3].

Τὰ ἐξ ταῦτα γένη τῶν γραμμάτων ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς οὐ μόνον ἐδημιούργησεν, ἀλλὰ καὶ προήγαγεν εἰς ἀνυπέρϐλητον τελειότητος βαθμόν. Βεϐαίως οὐδεὶς λαὸς ὑπῆρξεν οὕτως ἄμουσος, ὥστε δὲν εἶχεν οὐδὲ τὰς πρώτας τῆς ποιήσεως ἀρχάς, ἀλλὰ μόνον οἱ Ἕλληνες ἔσχον γραμματολογίαν κατὰ τὴν πλήρη τῆς λέξεως σημασίαν[4]. Ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὑπῆρξαν εὐφυεῖς λαοί, οἵτινες ἐν ἄλλοις προηγήθησαν καὶ αὐτῶν τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ οὗτοι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ παραγάγωσι γραμματολογίαν, εἰ καὶ πολλὰ σπέρματα ταύτης εἶχον. Διότι μόνοι οἱ ἡμέτεροι

---

[1]) Δὲν λέγομεν κατὰ τὸ μέτρον, διότι καὶ φιλόσοφοι ἔγραψαν ἐμμέτρως ὡς ὁ Ξενοφάνης, ὁ Ἐμπεδοκλῆς καὶ ἄλλοι, ὡς ἔσται λόγος ἐν τοῖς ἔπειτα. Ἡ φιλοσοφία ἔχει λόγον πρὸς τὴν λυρικὴν ποίησιν, ὃν λόγον ἔχει ὁ νοῦς πρὸς τὴν καρδίαν. [2]) Θουκυδίδ. I, 2 «Ἐκ γὰρ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος οἱ πολέμῳ ἢ στάσει ἐκπίπτοντες παρ' Ἀθηναίους οἱ δυνατώτατοι ὡς βέβαιον ὂν ἀνεχώρουν, καὶ πολῖται γιγνόμενοι εὐθὺς ἀπὸ παλαιοῦ μείζω ἔτι ἐποίησαν πλήθει ἀνθρώπων τὴν πόλιν, ὥστε καὶ ἐς Ἰωνίαν ὕστερον ὡς οὐχ ἱκανῆς οὔσης τῆς Ἀττικῆς ἀποικίας ἐξέπεμψαν». Ἡ μίξις φαίνεται καὶ ἐν τῇ γλώσσῃ τῶν Ἀθηναίων, ὡς ἔσται δῆλον ἐν τοῖς ἔπειτα. [3]) Καὶ ἐν τῇ ῥητορικῇ ἡ μὲν διήγησις εἶναι τὸ ἐπικόν, ἢ ἱστορικὸν στοιχεῖον, ἐν δὲ τῇ ἀποδείξει καὶ τῷ ἐπιλόγῳ τὸ ἐσωτερικὸν ἢ λυρικόν [4]) Τοῦτο πρὸς πολλοῖς ἄλλοις λέγει ὁ Bergk ἐν τῇ Griechische Literaturgeschichte I, σελ. 3.

πρόγονοι ἐφέροντο πρός τε τὸ φιλομαθὲς καὶ τὸ ἰδεῶδες, ἐν ᾧ οἱ Φοίνικες καὶ οἱ Αἰγύπτιοι ἦσαν φιλοχρήματοι[1]. Ἐπειδὴ λοιπὸν οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι οὕτως εἶχον, ἐγένοντο ἱκανοί, ὅπως δημιουργήσωσι τὰ διάφορα τῶν γραμμάτων εἴδη καὶ ἀναπτύξωσιν εἰς μεγάλην τελειότητα. Πρὸς τὸν ὑψηλὸν τοῦτον σκοπὸν ἦσαν προωρισμένοι ἐκ τῆς ποιότητος τοῦ ἐδάφους τῆς χώρας, ἐν ᾗ ᾤκουν, ἐκ τοῦ ἐλευθέρου αὐτῶν πολιτεύματος καὶ ἐκ τῆς ἰδίας φύσεως. Αὐτοὶ οὗτοι εἶχον συνείδησιν τῆς εὐεργετικῆς τοῦ κλίματος ἐπιδράσεως ἐπὶ τῆς διανοίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ αὐτῶν. Τοῦτο τὸ πρῶτον παρετήρησεν ὁ πατὴρ τῆς ἰατρικῆς Ἱπποκράτης καὶ μετ' αὐτὸν πλεῖστοι ἄλλοι, ὡς ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ὁ Πολύβιος, οὗ ὁλόκληρος ἡ ἱστορικὴ μέθοδος ἐπὶ τῆς μελέτης τοῦ ἐδάφους τῆς χώρας καὶ τοῦ κλίματος τῶν ἱστορουμένων λαῶν στηρίζεται[2]. Καὶ ὁ Εὐριπίδης τὴν διανοητικὴν τῶν Ἀθηναίων ἀνάπτυξιν εἰς τὸ εὐκραὲς τοῦ κλίματος ἀποδίδων λέγει, ὅτι ἐνταῦθα ἡ ξανθὴ Ἁρμονία ἔτεκε τὰς ἁγνὰς ἐννέα Μούσας[3]. Οὕτως ἡ φύσις τῆς χώρας παρήγαγε τὰς μικρὰς πόλεις καὶ αὗται τὴν δημοκρατίαν, ἥτις ἀνέθρεψε τὴν ῥητορικήν. Αὐτὴ αὕτη ἡ φύσις ἐδημιούργησε καλλίστους μύθους, ἐξ ὧν καὶ ἡ ποίησις καὶ πολλαὶ ἄλλαι τέχναι ἤντλησαν[4].

---

[1]) Πλάτ. ἐν Πολιτ. 435 E «ἢ τὸ φιλομαθές, ὃ δὴ περὶ τὸν παρ' ἡμῖν μάλιστ' ἄν τις αἰτιάσαιτο τόπον, *ἢ τὸ φιλοχρήματον, ὃ περὶ τούς τε Φοίνικας εἶναι καὶ τοὺς κατὰ Αἴγυπτον φαίη τις ἂν οὐχ ἥκιστα*». [2]) Περὶ τοῦ ζητήματος τούτου πραγματευόμεθα διὰ μακρῶν ἐν τῷ Πρυτανικῷ ἡμῶν λόγῳ τῷ ἐπιγραφομένῳ, *Τὰ αἴτια τοῦ ἀρχαίου καὶ τοῦ νεωτέρου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ* σελ. 12 καὶ ἑξῆς. [3]) Ἐν Μηδ. στίχ. 824. [4]) Ἐν τῷ ἄρτι εἰρημένῳ λόγῳ πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐν σελ. 15 λέγομεν τὰ ἑξῆς· «Λοιπὸν ἡ ἰδιοφυΐα τῆς χώρας ἐδημιούργησε τὰς μικρὰς δημοκρατίας καὶ αὗται τὴν ῥητορικήν· διότι διὰ τοῦ εἴδους τούτου τοῦ λόγου πείθονται οἱ λαοὶ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ δήμου. Ὅτι δ' ὁ λόγος εἶναι ἀκριβής, δηλοῦται καὶ ἐκ τούτου, ὅτι καὶ ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν

Ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις ἐλέχθη, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες δὲν εἶχον αἴσθησιν πρὸς τὸ κάλλος τῆς φύσεως τῆς ἑαυτῶν πατρίδος. Ὑπό τινα ἔποψιν οἱ λαοὶ τῆς μεσημβρίας ἐν τῇ συνεχεῖ τῶν μεγαλοπρεπῶν θελγήτρων τῆς φύσεως ἀπολαύσει προσέχουσιν ὀλιγώτερον εἰς τὸ κάλλος αὐτῆς ἢ οἱ βόρειοι, οἵτινες ἐν τῷ ἐνθουσιασμῷ αὐτῶν μέχρι νευροπαθοῦς εὐαισθησίας χωροῦσιν. Δὲν εἶναι ὅμως δίκαιον νὰ κακισθῶσιν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες [1] δι' ἀναισθησίαν πρὸς τὴν φύσιν [2]. Ἐψέχθησαν μέν, ἀλλ' ὁ ψόγος εἶναι ἄδικος, ὡς τεκμηριοῦται ἐκ τούτου, ὅτι οὗτοι ἐκ τῆς παρατηρήσεως τῆς φύσεως ἐδημιούργησαν καλλίστους μύθους καὶ ἔκτισαν πόλεις καὶ ναοὺς ἐπὶ τόπων, ὧν τὸ φυσικὸν κάλλος εἶναι περιφανὲς καὶ διεγείρει τὴν ἔκπληξιν τῶν νεωτέρων. Πρὸς δὲ ἡ ποίησις τῶν ἀρχαίων οὐχὶ σπανίως μαρτυρεῖ, ὅτι ἐκεῖνοι ζωηρῶς ἔχαιρον ἐπὶ τῇ θέᾳ τῆς φύσεως. Ἐπειδὴ ἐν τοῖς Ὁμηρικοῖς ἔπεσιν ὑπάρχει ἀφήγησις τοῦ παρελθόντος, δὲν παρέχεται ἀφορμὴ πρὸς ἔπαινον τοῦ

Ῥώμῃ ἐπαύσατο ὑπάρχουσα ἡ ῥητορικὴ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, καθ' ὃν καὶ ἡ δημοκρατία κατελύθη. Πάντες θαυμάζουσι τὸ μέγα κάλλος καὶ τὸν ἄπειρον πλοῦτον τῶν Ἑλληνικῶν μύθων, ὧν στεροῦνται οἱ βόρειοι τῆς Εὐρώπης λαοί. Τίς ἆρά γε εἶναι ἡ αἰτία τῆς εὐτεχνίας τῆς ἑλληνικῆς φαντασίας; Οὐδὲν ἄλλο ἢ ἡ ποιότης τοῦ ἑλληνικοῦ οὐρανοῦ καὶ τῶν ἑλληνικῶν βράχων. Μέχρι τοῦδε ζωηρὰ φαντασία δύναται νὰ ἴδῃ τὰς εἰκόνας τῶν Ὁμηρικῶν θεῶν εἴτε διὰ τῆς μορφῆς τῶν νεφελῶν δημιουργουμένας εἴτε ἐπὶ τῶν ὀρέων ἀποτετυπωμένας. Ἐν τῷ βορρᾷ ὅμως, ἔνθα ὑπάρχουσιν ἀπέραντοι πεδιάδες καὶ ἔνθα ὁ οὐρανὸς ἄμορφος ὢν ὁμοιάζει πρὸς μέλανα πέπλον, ἡ φαντασία μένει ἀδρανὴς καὶ ἄτεκνος. Λοιπὸν οἱ ἑλληνικοὶ μῦθοι δημιουργηθέντες ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τοῦ ἐδάφους ἐγένοντο ἡ πρώτη μάζα, ἐξ ἧς ἐπλάσθησαν τὰ ἔπη τοῦ Ὁμήρου καὶ τῶν κυκλικῶν, αἱ τραγῳδίαι τῶν τραγικῶν, αἱ εἰκόνες τῶν ζωγράφων καὶ τὰ ἀγάλματα τῶν γλυπτῶν καὶ δι' ἧς ἐτράφησαν οἱ μεγάλοι τῆς ἀρχαιότητος λυρικοί».

[1]) Κακῇ μοίρᾳ οἱ νεώτεροι Ἕλληνες, εἰμὴ ἀπέβαλον, ἐμείωσαν τὸ εὐγενὲς πρὸς τὴν φύσιν αἴσθημα. [2]) Οἱ νεώτεροι τοῖς Ῥωμαίοις ἀποδίδουσι μείζονα αἴσθησιν πρὸς τὴν φύσιν. Καὶ ὅμως ὁ Βιργίλιος δὲν παρέχει οὐδὲ μίαν παραβολήν, ἣν δὲν ἔλαβε παρὰ τοῦ Ὁμήρου ἢ παρ' Ἀπολλωνίου τοῦ Ῥοδίου.

παρόντος, εἰς ὃ ἀνήκει ἡ φύσις. Ἀλλ' ὁ Ὅμηρος ἐν ταῖς συχναῖς παραβολαῖς καταδεικνύει, ὅτι ἐμελέτησε τὴν φύσιν καὶ ταύτην ἠγάπησεν[1]. Πρὸ πάντων ἡ θάλασσα μετὰ τῶν κυμάτων αὐτῆς, οἱ ἄνεμοι μετὰ τῆς κινήσεως τῶν νεφελῶν, ὁ ἀστερόεις οὐρανὸς μετὰ τῶν ὑετῶν, τῆς χιόνος, τῶν χαλαζῶν, τῶν διαττόντων ἀστέρων, τῶν ἀστραπῶν καὶ τῶν κεραυνῶν, ἡ γῆ μετὰ τῶν φυτῶν, τῶν δασῶν καὶ τῶν ὀρέων παρέχουσι τῷ ποιητῇ πλουσίαν πρὸς παραβολὴν ὕλην. Οἱ λυρικοὶ ποιηταὶ πάντως εἶχον μείζονα ἀφορμὴν πρὸς περιγραφὴν τῶν θελγήτρων τῆς φύσεως, ἀλλὰ τὰ ποιήματα τούτων κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπώλοντο. Τὴν ἔλλειψιν ταύτην ἐν μέρει πληροῦσιν οἱ τραγικοί, ἐξ ὧν ὁ Σοφοκλῆς ἐν τῷ πρώτῳ στασίμῳ τοῦ Οἰδίποδος ἐπὶ Κολωνῷ μετὰ μεγάλου ἐνθουσιασμοῦ ἐξαίρει τὸ κάλλος τοῦ δήμου αὐτοῦ[2]. Ὡσαύτως ὁ Εὐριπίδης ἐν τῷ τρίτῳ στασίμῳ τῆς Μηδείας τὸν ὅλον πολιτισμὸν τῶν Ἀθηναίων ἀποδίδει τῇ λεπτῇ τῆς Ἀττικῆς ἀτμοσφαίρᾳ καὶ ἐπαινεῖ μετὰ ποιητικοῦ οἴστρου τὸ τεχνικὸν

---

[1]) Ὅρα εἰσαγωγήν μου εἰς Ἰλιάδα σελ. 29 καὶ ἑξῆς. [2]) Ἐν στίχ. 668·

Στροφὴ ά.

Εὐΐππου, ξένε, τᾶσδε χώ-
ρας ἵκου τὰ κράτιστα γῆς ἔπαυλα,
τὸν ἀργῆτα Κολωνόν, ἔνθ'
ἁ λίγεια μινύρεται
θαμίζουσα μάλιστ' ἀη-
δὼν χλωραῖς ὑπὸ βάσσαις,
τὸν οἰνωπὸν ἔχουσα κισ-
σὸν καὶ τὰν ἄβατον θεοῦ
φυλλάδα μυριόκαρπον ἀνήλιον
ἀνήνεμόν τε πάντων
χειμώνων· ἵν' ὁ βακχιώ-
τας ἀεὶ Διόνυσος ἐμβατεύει
θεαῖς ἀμφιπολῶν τιθήναις. κτλ.

τῆς πεδιάδος τοῦ Κηφισσοῦ κάλλος[1]. Εἶναι λυπηρόν, ὅτι ἀπώλετο ὁ Φαέθων, ἐν ᾧ μετὰ χάριτος ὁ τραγικὸς οὗτος εἰκονίζει τὰ κατὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου συμβαίνοντα[2]. Βραδύτερον εὑρίσκομεν πλείονας τῆς φύσεως περιγραφάς, ὡς ἐν τοῖς εἰδυλλίοις τοῦ Θεοκρίτου καὶ ἐν τῷ ἔπει τοῦ Νόννου.

Τὰ αἴτια τῆς παραγωγῆς τῶν γραμμάτων ἐν Ἑλλάδι δὲν ἦσαν μόνον φυσικά, ἀλλὰ καὶ ἠθικά, διότι καὶ ἡ θρησκεία καὶ ἡ πολιτεία πρὸς τοῦτο συνεβάλλοντο. Αἱ πρῶται δ' ἀρχαὶ τῆς ἐπικῆς, τῆς λυρικῆς καὶ τῆς δραματικῆς ποιήσεως ἐν τῷ θρησκευτικῷ αἰσθήματι ἑδράζονται. Ἡ θρησκεία τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων παρεῖχε μεγάλην ἐλευθερίαν τοῖς ποιηταῖς, ὡς καὶ ἄλλοις τεχνίταις, ὅπως εἰκονίζωσι τοὺς θεοὺς κατὰ τὸ δοκοῦν[3]. Κατ' ὀλίγον ὅμως τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα ὑποχωρεῖ, ἀνθ' οὗ κρατεῖ τὸ ἠθικόν. Ἐν τῇ ἠθικῇ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους περιόδῳ[4] ἡ διάνοια ἐν-

---

[1]) Ἐν στίχ. 824 καὶ ἑξῆς. [2]) Ἐν ἀποσπάσμ. Φαέθοντος.

Μέλπει δὲ δένδρεσι λεπτὰν
ἀηδὼν ἁρμονίαν
γόοις ὀρθρευομένα
Ἴτυν Ἴτυν πολύθρηνον.
Σύριγγας δ' οὐριβάται
κινοῦσιν ποίμνας ἐλαταί.
Ἔγρονται δ' εἰς βοτάναν
ξανθᾶν πώλων συζυγίαι.
Ἤδη δ' εἰς ἔργα κυναγοὶ
στείχουσιν θηροφόνοι,
πηγαῖς τ' ἐπ' Ὠκεανοῦ
μελιβόας κύκνος ἀχεῖ.

[3]) Ὅρα τὰ Αἴτια τοῦ ἀρχαίου καὶ τοῦ νεωτέρου Ἑλλην. πολιτισμοῦ σελ. 20 καὶ ἑξῆς. [4]) Ἀπὸ τῶν Μηδικῶν μέχρι τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Περὶ τῆς περιόδου ταύτης λέγομεν ἐν τοῖς Αἰτίοις τοῦ ἀρχαίου καὶ τοῦ νεωτέρου Ἑλλην. πολ. σελ. 49 «Κατὰ τὴν ἠθικὴν ταύτην περίοδον τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα εἰς τὴν ὑπερτάτην τῆς ἀναπτύξεως βαθμῖδα ἐξαρθὲν καὶ παντοειδῶς ἐνταθὲν ἐξεῦρε τοὺς

ταθεῖσα παρήγαγε τοὺς ἀρίστους τύπους τοῦ καλοῦ ἄνευ ἀκολασίας· διότι οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι, ὡς ἐν πᾶσιν, οὕτω καὶ ἐν τούτῳ ἔδειξαν μετριότητα. Οὗτοι οὕτως ἀπέχουσι τῆς σχολαστικῆς αὐστηρότητος [1], ὡς καὶ τῆς ἀσυγγνώστου πρὸς τὴν ἠθικὴν ἀδιαφορίας. Ἡ ἀφελὴς τῶν χρόνων ἐκείνων ἠθικὴ εἶναι λίαν ἐλευθέριος πρὸς πᾶν, ὅ τι κατὰ φύσιν ὑπάρχει καὶ ἐν πολλοῖς οἱ Ἕλληνες τῶν χρόνων τούτων δὲν εὑρίσκουσι κακόν τι, εἰς ἃ οἱ μεταγενέστεροι προσκρούουσιν. Ἀλλὰ καὶ δὲν προέβαινον μέχρις ἀκολασίας [2], ὡς οἱ νεώτεροι, οἵτινες νομίζουσιν ὡς ἡμαρτημένον τὸ τιθέναι ἠθικὸν φραγμὸν ἐν τοῖς ἔργοις τῆς τέχνης [3]. Ἡ ἀληθὴς ὅμως τέχνη δὲν ἀποχωρίζεται τῆς ἠθικῆς, ἐφ' ὅσον λαός τις διατηρεῖ τὸν βίον αὐτοῦ ὑγιᾶ καὶ ἀλώβητον. Διὰ τοῦτο οἱ ἀρχαιότεροι Ἕλληνες ψυχικὸν σθένος ἔχοντες καὶ πρὸς ἰδεῶδες κάλλος φερόμενοι δὲν ἐπραγματεύοντο ὑποθέσεις ἀντικειμένας πρὸς τὴν ἠθικήν, ὡς ἤρξατο γινόμενον

αἰωνίους καὶ ἀναλλοιώτους νόμους τοῦ καλοῦ, τοῦ ἀληθοῦς καὶ τοῦ ἀγαθοῦ. Ἐν μὲν τοῖς ναοῖς ἐξήγειρε τὸν θαυμασμὸν οὐχὶ ἡ εὐσέβεια τῶν ἱερέων, ἀλλὰ τὸ ἰδεῶδες τοῦ Φειδίου κάλλος, ἐν δὲ τοῖς θεάτροις ἡ λατρεία τοῦ Διονύσου ἦτο μόνον ἡ βαλβὶς καὶ οὐχὶ τὸ στάδιον τῆς σεμνῆς τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Σοφοκλέους μεγαλοφυΐας. Ἐπὶ τῆς Πνυκὸς ἐξήστραπτε καὶ ἐβρόντα ἡ πανσθενὴς τοῦ Περικλέους ῥητορική, ἐν τῇ Ἡλιαίᾳ κατέθελγεν ἡ ἀπέριττος τοῦ Λυσίου χάρις καὶ ἐν τῇ ἀγορᾷ καὶ ἐν τοῖς γυμνασίοις ἐνάρκα τοὺς σοφιστὰς ἡ δαιμονία τοῦ Σωκράτους διαλεκτικὴ καὶ εἶναι δύσκολον νὰ ἀποφανθῇ τις, ἂν οἱ κῆποι τοῦ Ἀκαδήμου εἶχον πλείονας τέττιγας ἢ μαθητὰς τοῦ Πλάτωνος. Τότε οἱ Ὁμηρικοὶ θεοὶ ἐφαίνοντο ταπεινοὶ πρὸ τῶν εἰδώλων τοῦ Φειδίου καὶ τὰ θρησκευτικὰ τοῦ παρελθόντος δόγματα ἀπέβαλλον τὴν προτέραν αὐτῶν αἴγλην, ἂν μὴ ἐκυροῦντο ὑπὸ τῆς αὐστηρᾶς τοῦ Σωκράτους διαλεκτικῆς. Καθ' ὅλου εἰπεῖν, ὁ κεραυνὸς τοῦ Διὸς ἐσβέσθη, ἀνθ' οὗ ἀνήφθη ὁ πυρσὸς τῆς λογικῆς». [1]) Ὅρα εἰσαγωγήν μου εἰς Πλάτωνα (πρὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Γοργίου) σελ. 17 καὶ Bergk ἐν τόμ. I, σελ. 137. [2]) Σπουδαίαν ἐξαίρεσιν ποιεῖ ἡ ἀρχαία κωμῳδία καὶ δὴ ὁ Ἀριστοφάνης. [3]) Τινὲς νομίζουσιν, ὅτι ἐν τῷ καλῷ κεῖται τὸ ἠθικόν. Ὄντως φιλόσοφός τις δύναται ἐκ τοῦ καλοῦ νὰ ἐξαρθῇ εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ ἠθικοῦ, ἀλλ' λαοὶ εἰς τηλικοῦτον ὕψος δὲν δύνανται νὰ ἀνέλθωσιν.

ἀπὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, καθ' ἃ μαρτυρεῖ ὁ Εὐριπίδης, ὁ ἀντιπρόσωπος ταύτης τῆς περιόδου.

Οἱ περὶ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα φιλοσοφήσαντες δέχονται, ὅτι ταῦτα προήχθησαν ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ τῶν ἐλευθέρων αὐτῆς πολιτευμάτων· διότι τοὺς Ἕλληνας δὲν ἐπίεζεν οὔτε ὁ δεσποτισμὸς τῆς Ἀσίας, οὔτε τὸ ἱερατεῖον τῆς Αἰγύπτου. Καὶ αὐτοὶ οἱ τῶν Ὁμηρικῶν χρόνων ἄνακτες ἦσαν ἤπιοι, ὡς πατέρες, καὶ δὲν διῴκουν δεσποτικῶς, διότι ἡ δύναμις αὐτῶν περιωρίζετο ὑπὸ τῆς βουλῆς τῶν γερόντων καὶ τῆς ἀγορᾶς τοῦ δήμου. Τὸ ἀρχαιότατον τοῦτο πολίτευμα ἔχει μεγίστην ὁμοιότητα πρὸς τὸ συνταγματικόν, ὅπερ εἶναι κρᾶμα τριῶν πολιτευμάτων, τῆς βασιλείας, ἀριστοκρατίας καὶ δημοκρατίας[1]. Καὶ ἐν τοῖς τρισὶ τούτοις πολιτεύμασιν οἱ Ἕλληνες ἀνέπτυξαν ἴδιον γένος τῶν γραμμάτων· ἐν μὲν τῇ πατριαρχικῇ βασιλείᾳ τὸ ἔπος, ἐν δὲ τοῖς ἀριστοκρατικοῖς χρόνοις (ἀπὸ τῆς πτώσεως τῆς πατριαρχικῆς βασιλείας μέχρι τῶν Περσικῶν) τὴν λυρικὴν ποίησιν, καὶ ἐν τῇ δημοκρατίᾳ τὸ δρᾶμα. Ἐκ τούτων δῆλον γίνεται, ὅτι τὰ γράμματα δὲν ὀφείλουσι τὸ πᾶν τῷ δημοκρατικῷ πολιτεύματι. Τοὐναντίον οἱ κράτιστοι τῶν γραμμάτων ἄνδρες ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς δημοκρατίας ἦσαν ἀριστοκρατικοί, ὡς πάντες σχεδὸν οἱ ἀκμάσαντες κωμικοὶ ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Περικλέους, οἵτινες δὴ καὶ ἐγένοντο πολέμιοι τοῦ δημοκρατικοῦ τούτου πολιτευτοῦ, ὡς ὁ Κρατῖνος[2], ὁ Ἕρμιππος[3], ὁ Μυρτίλος καὶ ἄλλοι. Ὀλίγον βραδύτερον ὁ ἀριστοκρατικὸς Ἀριστοφάνης ἐν τοῖς Ἱππεῦσιν ἤγειρε δεινὸν δραματικὸν πόλεμον κατὰ τοῦ δημοκρατικοῦ Κλέωνος. Ἐκ τῶν τραγικῶν

[1]) Ὅρα τὰ Αἴτια ἐν σελ. 27. [2]) Πλούταρχος ἐν βίῳ Νικίου IV. [3]) Πλούταρχ. ἐν βίῳ Περικλ. XXXII καὶ ἑξῆς.

ὁ Αἰσχύλος εἶναι λίαν ἀριστοκρατικὸς καὶ ἐν τῇ Ὀρεστείᾳ ὑπὲρ τῆς δυνάμεως τοῦ ἀριστοκρατικοῦ Ἀρείου πάγου ἠγωνίσατο[1]. Ὁ Θουκυδίδης καὶ κατὰ τὸ γένος καὶ κατὰ τὸ φρόνημα ἦτο ἀριστοκρατικός. Ἐν δὲ τοῖς φιλοσόφοις ὁ Σωκράτης ἦτο μὲν ἀνυπόδητος καὶ διῃτᾶτο λιτῶς, ἀλλ' ἡ διδασκαλία αὐτοῦ ἦτο ἀριστοκρατική, εἰς ἣν κατὰ τὸ πλεῖστον ὤφειλε τὴν καταδίκην αὐτοῦ[2]. Τῷ διδασκάλῳ ἠκολούθησαν οἱ ἐπιφανέστατοι τῶν μαθητῶν, ὡς ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ξενοφῶν, ἐξ ὧν ὁ δεύτερος οὐ μόνον ἦτο θαυμαστὴς τοῦ ἀριστοκρατικοῦ τῶν Σπαρτιατῶν πολιτεύματος, ἀλλὰ καὶ ἠγωνίσατο μετὰ τούτων ἐν Κορωνείᾳ κατὰ τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος. Ἐν ἀρχαιοτέροις χρόνοις ὁ ἐλεγειακὸς ποιητὴς Θέογνις εἶχεν ἄσπονδον κατὰ τῶν δημοκρατικῶν μῖσος, οἵτινες ἠνάγκασαν αὐτὸν εἰς φυγήν. Φαίνεται, ὅτι αἱ ἐξοχώτεραι διάνοιαι εἶχον ἐνδόμυχον ἀποστροφὴν πρὸς τὴν πολιτικὴν ἀκολασίαν, εἰς ἣν οἱ δημαγωγοὶ καὶ ὀχλαγωγοὶ τὸν λαὸν ἦγον. Οὐ μόνον δ' ἀριστοκρατικοὶ ἦσαν οἱ πλεῖστοι τῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων, ἀλλ' ἔνιοι τούτων καὶ λίαν εὔποροι, ὡς ὁ Ἡρόδοτος, ὡς μαρτυροῦσιν αἱ μακραὶ αὐτοῦ ἀποδημίαι, ὁ Θουκυδίδης, ὁ Πλάτων καὶ ἄλλοι.

Ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς Ἕλληνας κατὰ τοῦτο ποιοῦσιν οἱ Ῥωμαῖοι, παρ' οἷς τὸ κατ' ἀρχὰς ἡ περὶ τὴν ποίησιν ἐνασχόλησις ἀνῆκε τοῖς δούλοις καὶ τοῖς ἀπελευθέροις. Παρὰ τοῖς Ἕλλησιν τοῦτο ἦτο σπανιώτατον. Ἐνταῦθα δὲν δύναται νὰ κατατάξῃ τις τὸν διθυραμβοποιὸν Φιλόξενον, ὅστις διὰ Διονύσιον τὸν πρεσβύτερον ἀπώλεσε τὴν

[1]) Περὶ τούτου ἔσται λόγος ἐν τοῖς ἔπειτα. [2]) Ὅρα εἰσαγωγήν μου εἰς Ἀπολογίαν σελ. 46.

ἐλευθερίαν αὐτοῦ, οὔτε τὸν Σωκρατικὸν Φαίδωνα, ὅστις εἰς ἐπιφανὲς γένος τῆς Ἤλιδος ἀνήκων καὶ πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους ἀγωνισάμενος καὶ ἐν τῷ πολέμῳ αἰχμάλωτος γενόμενος κατὰ τὰ σκληρὰ ἔθιμα τῶν τότε χρόνων ὡς δοῦλος ἐπωλήθη εἰς Ἀθήνας. Ἀλλ' ὁ Σωκράτης ἔπεισεν ἕνα τῶν ἑταίρων, ὅπως ἀγοράσῃ τοῦτον καὶ ἐλευθερώσῃ[1]. Ὁ δὲ Ἀλκμὰν ἦτο μὲν Λυδὸς δοῦλος, ἀλλὰ διὰ τὴν εὐφυΐαν αὐτοῦ οὐ μόνον ἐλεύθερος ἐγένετο, ἀλλὰ καὶ πολιτικὸν δικαίωμα ἐν Σπάρτῃ ἐκτήσατο. Ἐπειδὴ δ' οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν φιλάνθρωποι πρὸς τοὺς δούλους καὶ δὲν ἀπέκλειον τούτους τῆς παιδεύσεως, οὐδὲν τὸ παράδοξον, ὅτι ὁ δοῦλος τοῦ τραγικοῦ Εὐριπίδου Κηφισοφῶν βοηθεῖ τῷ δεσπότῃ αὐτοῦ ἐν τῇ συνθέσει τῶν μελικῶν συνθέσεων[2]. Ἐν τοῖς ἔπειτα χρόνοις οἱ δοῦλοι συνηθέστερον μετεῖχον τῶν γραμμάτων· ὁ μὲν Ἴστρος ἦτο δοῦλος καὶ μαθητὴς τοῦ Καλλιμάχου, ὁ δὲ Ἅβρων ἦτο ἀπελεύθερος τοῦ Τρύφωνος. Εἶναι δὲ παράδοξον, ὅτι δοῦλοι ἐξήρθησαν μέχρι τῆς ἡγεμονίδος τῶν ἐπιστημῶν, τῆς φιλοσοφίας. Γνωστὸν εἶναι, ὅτι καὶ ὁ Μένιππος καὶ ὁ Ἐπίκτητος δοῦλοι ὄντες ἐφιλοσόφησαν. Καὶ ἐν τῷ Ἑλληνικῷ κόσμῳ δὲν ἔλειψαν δοῦλοι, οἵτινες ἐγένοντο τῶν γραμμάτων θεράποντες. Περὶ τούτων ἐγράφη καὶ ἰδιαιτέρα διατριβή[3].

Πρὸς ἀνάπτυξιν λοιπὸν τῶν γραμμάτων συνεβάλλετο μὲν καὶ ἡ θρησκεία καὶ τὸ πολίτευμα, ἀλλὰ κατ' ἐξοχὴν ἡ προνομιοῦχος τῶν Ἑλλήνων φύσις. Κατὰ τὸν μέγαν

---

[1]) Διογέν. Λαέρτ. II, 9. Γέλλιος, Noct. Attic. II, 18. [2]) Ἀριστοφάν. ἐν Βατράχ. 945· «Εἶτ' ἀνέτρεφον μονῳδίαις Κηφισοφῶντα μιγνύς». [3]) Ὁ ἀπελεύθερος Ἕρμιππος, ὅστις κατήγετο ἐκ Βηρυτοῦ, ἔγραψε διατριβήν, *Περὶ τῶν διαπρεψάντων ἐν παιδείᾳ δούλων.*

Ἀλέξανδρον οἱ Ἕλληνες ἐν τῷ στρατοπέδῳ αὐτοῦ ὡμοίαζον πρὸς θεοὺς ἐν μέσῳ θηρίων[1]. Ἡ νοημοσύνη τούτων ἐξεδηλοῦτο καὶ ἐν τῇ εὐστροφίᾳ τῶν ὀφθαλμῶν καὶ διὰ τοῦτο ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου ἤδη λέγονται ἑλίκωπες[2]. Πρὸς δὲ τὸ πολὺ πῦρ καὶ τὸ φῶς τῶν ὀφθαλμῶν προσεμαρτύρουν τὴν εὐφυΐαν[3]. Ἐπὶ πολλοὺς δὲ αἰῶνας τὸ ἑλληνικὸν γένος διετήρησε τὴν καθαρότητα τοῦ αἵματος αὐτοῦ· διότι ἀλλοεθνεῖς δὲν ἀνεμίχθησαν μετ' αὐτοῦ, ὡς μαρτυρεῖ ὁ ὀργανισμὸς τῆς γλώσσης, ὅστις δὲν διεταράχθη ὑπὸ ξένων στοιχείων. Ἐπειδὴ δὲ κλάδοι τινὲς τοῦ μεγάλου Ἑλληνικοῦ στελέχους δὲν ἔτυχον ἴσης διανοητικῆς ἀναπτύξεως καὶ ἡ διάλεκτος αὐτῶν ἔμεινεν ἀκατέργαστος, ὑπὸ τῶν μᾶλλον προηγμένων κατὰ τὸν πολιτισμὸν Ἑλλήνων ἐθεωροῦντο καὶ ἐλέγοντο βάρβαροι. Τοιοῦτοι ἦσαν οἱ Αἰτωλοὶ καὶ οἱ Εὐρυτᾶνες[4] καὶ πρὸ πάντων οἱ Μακεδόνες[5]. Εἶναι δὲ παράδοξον, ὅτι καὶ οἱ Λέσβιοι[6], οἵτινες ἀπετέλουν τὸν

---

[1]) Πλούταρχ. ἐν βίῳ Ἀλεξάνδρ. 51. Ὅρα καὶ τὰ Αἴτια σελ. 10. [2]) Ἰδὲ Ἰλιάδ. Α, 98 καὶ τὴν σημείωσίν μου. [3]) Ἀδαμάντιος ἐν Φυσιογνωμ. II, 24 «ὀφθαλμοὺς ὑγρούς, χαροπούς, γοργούς, φῶς πολὺ ἔχοντας ἐν αὐτοῖς· εὐοφθαλμότατον γὰρ πάντων ἐθνῶν τὸ Ἑλληνικόν». Οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν Ἑλλήνων μέχρι τοῦδε διετήρησαν τὰς ἀρετὰς αὐτῶν. Παράβαλλ. Bernhardy, Grundriss der griech. Litter. I σελ. 18. [4]) Θουκυδίδ. III, 94 «καὶ μετὰ τούτους Εὐρυτᾶσιν, ὅπερ μέγιστον μέρος ἐστὶ τῶν Αἰτωλῶν, ἀγνωστότατοι δὲ *γλῶσσαν* καὶ ὠμοφάγοι εἰσίν». Πολύβ. 17,5 καὶ Σχολιαστὴς τοῦ Εὐριπίδ. εἰς Φοινίσσ. 138. [5]) Ἡρόδοτ. V, 22 «Ἀλεξάνδρου γὰρ ἀεθλεύειν ἑλομένου καὶ καταβάντος ἐπ' αὐτὸ τοῦτο, οἱ ἀντιθευσόμενοι Ἑλλήνων ἔξεργόν μιν, φάμενοι οὐ βαρβάρων ἀγωνιστέων εἶναι τὸν ἀγῶνα, ἀλλ' Ἑλλήνων. Ἀλέξανδρος δὲ ἐπειδὴ ἐπέδειξε ὡς εἴη Ἀργεῖος, ἐκρίθη τε εἶναι Ἕλλην καὶ ἀγωνιζόμενος στάδιον συνεξέπιπτε τῷ πρώτῳ». [6]) Ὁ Πλάτων ἐν Πρωταγόρ. 343 λέγει περὶ τοῦ Πιττακοῦ· «τὰ ὀνόματα οὐκ ἠπίστατο ὀρθῶς διαιρεῖν ἅτε Λέσβιος ὢν καὶ ἐν φωνῇ βαρβάρῳ τεθραμμένος». Εἶναι ἄξιον σημειώσεως, ὅτι καὶ οἱ Αἰγύπτιοι ἐν τῇ γλώσσῃ αὐτῶν εἶχον λέξιν δηλοῦσαν τὸν βάρβαρον.

εὐγενέστατον κλάδον τοῦ Αἰολικοῦ, λέγονται, ὅτι ἔχουσι βάρβαρον γλῶσσαν.

Τὸ Ἑλληνικὸν γένος δὲν διεταράχθη μὲν ὑπὸ ξένων ἐπιδρομῶν, ὅμως οἱ Ἕλληνες δὲν ἦσαν οἱ ἀρχαιότατοι κάτοικοι τῆς χώρας τῆς κειμένης ἀπὸ τοῦ Ὀλύμπου μέχρι τοῦ Μαλέα[1]. Οἱ Πελασγοὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἦτο λέξις δηλοῦσα οὐχὶ ἔθνος, ἀλλὰ τὴν γηραιὰν ἀρχαιότητα ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ἔπειτα χρόνους. Οὕτω λοιπὸν τὸ ὄνομα περιέχει καὶ Ἕλληνας καὶ βαρβάρους. Ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων ὅμως κατοίκων πάντως διέμειναν λείψανα Θρᾳκῶν, Φρυγῶν, Καρῶν καὶ Λελέγων, εἰ καὶ τὰ σπουδαιότερα τούτων στοιχεῖα ἐφθάρησαν ἢ ἐξώσθησαν[2]. Καὶ οἱ Φοίνικες, οἵτινες ἐπὶ μακρὸν χρόνον τῶν Ἑλληνικῶν θαλασσῶν ἄρξαντες ἵδρυσαν ἐν τοῖς παραλίοις ἐμπορικὰ πρακτορεῖα, ἦλθον εἰς ἐπιμιξίαν πρὸς τοὺς ἡμετέρους προγόνους, ἀλλ' οἱ ἔμποροι οὗτοι ὀλιγάριθμοι ὄντες δὲν ἐθόλωσαν τὴν καθαρότητα τοῦ Ἑλληνικοῦ αἵματος. Μείζων ἀνάμιξις τούτου μετὰ ὀθνείου ἐγένετο ἐν ταῖς ἀποικίαις, ὡς ἐν Ἁλικαρνασσῷ, ὡς δεικνύουσι πολλὰ κύρια ὀνόματα, ἅπερ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἀνήκουσιν εἰς τοὺς Λέλεγας καὶ τοὺς Κᾶρας. Κατὰ τὸν Ἡρόδοτον ἐν Κύπρῳ κατῴκουν μὲν ἄποικοι ἐκ Σαλαμῖνος καὶ ἐξ Ἀθηνῶν καὶ ἐξ Ἀρκαδίας καὶ ἐκ Κύθνου, ἀλλ' οὗτοι ἀνεμίχθησαν μετὰ Φοινίκων

---

[1]) Τοιαύτην γνώμην εἶχεν ὁ Ἑκαταῖος ἐν ἀποσπάσμ. 356, ὁ Ἡροδοτ. I, 57 καὶ ὁ Θουκυδίδ. I, 3. Παράβαλλ. καὶ Grote ἐν τῇ μεταφράσει τοῦ Fischer τόμ. II, σελ. 225. [2]) Θουκυδίδ. I, 4 «Μίνως γὰρ παλαίτατος ὧν ἀκοῇ ἴσμεν ναυτικὸν ἐκτήσατο, καὶ τῆς νῦν Ἑλληνικῆς θαλάσσης ἐπὶ πλεῖστον ἐκράτησε καὶ τῶν Κυκλάδων νήσων ἦρξέ τε καὶ οἰκιστὴς πρῶτος τῶν πλείστων ἐγένετο, Κᾶρας ἐξελάσας καὶ τοὺς ἑαυτοῦ παῖδας ἡγεμόνας ἐγκαταστήσας». Περὶ τῶν Λελέγων λέγει ὁ Στράβων ἐν XIII, σελ. 611 «κατεμερίσθησαν εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα καὶ ἠφανίσθη τὸ γένος».

καὶ Αἰθιόπων[1]. Βραδύτερον κατὰ τοὺς Ἀλεξανδρινούς, Ῥωμαϊκοὺς καὶ Βυζαντινοὺς χρόνους ἡ ἀνάμιξις τῶν Ἑλλήνων μετ' ἄλλων φαίνεται ἀναμφισβήτητος, ἀλλὰ δὲν εἶναι τοσαύτη καὶ τηλικαύτη, ὅπως δεχθῇ τις τὴν τολμηρὰν καὶ αὐθαίρετον γνώμην τῆς ἐξαφανίσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους, ὅπερ ἔσχε τὴν δύναμιν, ἵνα τὰ συμμιγέντα ἔθνη ἀφομοιώσῃ[2].

Κατὰ τὰς εἰρημένας ἐθνολογικὰς παρατηρήσεις ἐν τοῖς ἀρχαιοτέροις χρόνοις σχεδὸν πάντες οἱ συγγραφεῖς εἶναι Ἕλληνες. Λέγεται μὲν ὁ Ὠλήν, ὁ ποιητὴς ὕμνων, Λύκιος, ὁ δὲ Αἴσωπος, ὁ ἀφηγητὴς μύθων, Φρύξ[3], ἀλλ' ὁ μὲν δεύτερος δὲν εἶναι συγγραφεύς, ὁ δὲ πρῶτος εἶναι πρόσωπον μυθικόν. Πιθανώτατα δ' ὅμως Λυδὸς ἦτο ὁ ἔξοχος λυρικὸς ποιητὴς Ἀλκμάν, ὅστις κατήγετο ἐκ Σάρδεων. Ὁ δὲ Μανέθων ἦτο Αἰγύπτιος ἱερεὺς ἀκμάσας κατὰ τοὺς χρόνους Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου. Ἄξιον σημειώσεως εἶναι, ὅτι ὑπὸ πολλῶν νεωτέρων ὁ ἱδρυτὴς καὶ οἱ κορυφαῖοι τῆς στωϊκῆς φιλοσοφίας κατατάσσονται εἰς τὸ σημιτικὸν γένος[5]. Ὁ Ζήνων ἦτο ἐκ Κιτίου, πολίσματος Ἑλληνικοῦ μέν, ἀλλ' ἔχοντος Φοίνικας ἐποίκους[6], καὶ τούτου ἕνεκεν

---

[1]) Ἡρόδοτ. VII, 90. [2]) Ἐν τοῖς *Αἰτίοις* σελ. 10 « Βεβαίως χείμαρροι ἀθνείου αἵματος, ὡς καὶ ἄλλοτε ἐλέγομεν, ἐν τῷ κατακλυσμῷ τῆς μετοικεσίας τῶν λαῶν καὶ ἐκ τῆς πολυομβρίας τῶν κατακτητικῶν εἰσβολῶν εἰσέρρευσαν εἰς τὴν ἁγνὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ αἵματος λεκάνην, ἀλλ' αὕτη ἐθολώθη τοσοῦτον, ὅσον θολοῦσι τὰ διαυγῆ τοῦ Αἰγαίου ὕδατα οἱ αὐτόσε μετὰ ἰλύος ἐκβάλλοντες ποταμοί, καὶ ὅσον ἡ θολὸς τῆς σηπίας μελαίνει τὰ μαρμαίροντα καὶ κρυσταλλοφανῆ τῆς Ἀμφιτρίτης βασίλεια ».

[3]) Ἡρόδοτ. IV, 35 « Οὗτος δὴ ὁ Ὠλὴν καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς παλαιοὺς ὕμνους ἐποίησε, ἐκ Λυκίης ἐλθών, τοὺς ἀειδομένους ἐν Δήλῳ ». [4]) Περὶ τούτου ἔσται λόγος ἐν τῷ δευτέρῳ βιβλίῳ. [5]) Περὶ τοῦ ζητήματος τούτου διὰ μακρῶν πραγματεύεται ὁ ἐμὸς φίλος κ. Δ. Θερειανὸς ἐν τῇ διατριβῇ τῇ ἐπιγραφομένῃ, Διάγραμμα στωϊκῆς φιλοσοφίας ἐν σελ. 26 καὶ ἑξῆς. [6]) Διογέν. Λαέρτ. βιβλ. VII, 1.

ὁ διδάσκαλος τούτου Κράτης ὠνόμασέ ποτε αὐτὸν φοινικίδιον[1] καὶ Τίμων ὁ σιλλογράφος Φοίνισσαν λιχνόγραυν[2]. Πρὸς δὲ οὐ μόνον ὁ πατὴρ τοῦ Ζήνωνος Μνασέας, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ φιλόσοφος ἐν τῇ νεανικῇ αὐτοῦ ἡλικίᾳ ἔπλευσε πολλάκις εἰς Φοινίκην χάριν ἐμπορίας. Αἱ ἀποδείξεις ὅμως αὗται καὶ ἄλλαι παραπλήσιαι εἶναι ἀσθενέσταται[3], μὴ δυνάμεναι νὰ δείξωσι τὴν σημιτικὴν καταγωγὴν τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς στοᾶς. Βέβαιον ὅμως εἶναι, ὅτι πάντες οἱ στωϊκοὶ δὲν κατάγονται ἐκ τῆς μητροπόλεως, ἀλλ' ἐκ Φοινικικῶν καὶ ἄλλων Ἀνατολικῶν πόλεων. Οὕτως ὁ μὲν Περσαῖος, ὁ ἀγαπητὸς τοῦ Ζήνωνος μαθητής, ἦτο Κιτιεύς, ὁ Ἥριλλος Καρχηδόνιος, ὁ Ἀθηνόδωρος Ταρσεύς, ὁ Κλεάνθης Ἄσσιος, ὁ Χρύσιππος Σολεύς, ὁ Σφαῖρος Βοσποριανός, ὁ Διογένης Βαβυλώνιος καὶ ὁ Ἀρχέδημος Ταρσεύς.

Ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα κατὰ τοὺς Ἀλεξανδρινοὺς καὶ τοὺς Ῥωμαϊκοὺς χρόνους ἐγένετο παγκόσμιος καὶ ἡ ἑλληνικὴ παιδεία ἔρριψε βαθείας τὰς ῥίζας ἐν Αἰγύπτῳ, ἐν Φοινίκῃ, ἐν Συρίᾳ καὶ ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ. Εἶναι δ' ἄξιον σημειώσεως, ὅτι ἡ Αἴγυπτος παρήγαγε μέγαν ἀριθμὸν γραμματικῶν καὶ ἄλλων λογίων, ἀλλὰ μετὰ τοὺς χρόνους

---

1) Διογ. Λαέρτ. VII, 3. 2) Αὐτόθι VII, 17.

Καὶ Φοίνισσαν ἴδον λιχνόγραυν σκιερῷ ἐνὶ τύφῳ
πάντων ἱμείρουσαν.

3) Εἶναι σύνηθες τοῖς τε ἀρχαίοις καὶ τοῖς νεωτέροις Ἕλλησι νὰ ὀνομάζωσιν ὑβριστικῶς τινα ἐκ τῶν παροικούντων ἀλλοεθνῶν ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ. Ὀρθῶς δὲ παρατηρεῖ ὁ κ. Θερειανὸς ἐν σελ. 31 «Οἱ διατεινόμενοι ὅτι ὁ Ζήνων ἦτο Φοῖνιξ ἀνάγκη ἑπομένως νὰ στέρξωσιν, ὅτι πάντες οἱ πρὸ τοῦ Ζήνωνος καὶ μετὰ τοῦτον ἐν τοῖς γράμμασι διαλάμψαντες Κιτιεῖς καὶ ἐν γένει πάντες οἱ Κύπριοι ἦσαν ἐξ ἴσου σπορᾷ Σημιτῶν».

τῆς ἀκμῆς τῆς Ἀλεξανδρείας[1]. Κατὰ δὲ τὴν Βυζαντινὴν περίοδον οἱ Ἀρμένιοι, οἱ Σύροι καὶ οἱ Ἄραβες μετ' ἀκραιφνοῦς ζήλου ἠσχολήθησαν περὶ τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα. Πολυάριθμοι νέοι Ἀρμένιοι κατὰ τὸν 4ον καὶ 5ον μετὰ Χριστὸν αἰῶνα ἐσπούδαζον ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ μετέφραζον ἐθνικοὺς καὶ ἐκκλησιαστικοὺς συγγραφεῖς. Ἡ ἀρετὴ τῶν μεταφράσεων τούτων κεῖται ἐν τούτῳ, ὅτι τὸ ἰδίωμα τῆς Ἀρμενικῆς γλώσσης ἀκριβῆ ἀπόδοσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ πρωτοτύπου ἐπέτρεπεν. Οἱ δὲ Σύροι κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ὡς μεσῖται τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἐμφανίζονται. Πρὸ πάντων δ' οἱ Ἄραβες κατὰ τὸν 5ον μ. Χ. αἰῶνα εἰς τὴν ὑπάτην τοῦ πολιτισμοῦ αὐτῶν βαθμίδα ἐξικόμενοι ἐστράφησαν πρὸς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, ἐξ ὧν οὐχὶ ὀλίγα μετέφρασαν, ἄλλα μὲν ἀμέσως, ἄλλα δὲ ἐκ Συριακῶν μεταφράσεων. Οὗτοι δ' εἰς ἐπικοινωνίαν πρὸς τοὺς λαοὺς τῆς δύσεως ἐλθόντες ἐν Ἱσπανίᾳ μετέδωκαν πάλιν τούτοις οὐ μόνον τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, ἀλλὰ καὶ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας καθ' ὅλου. Ἐκ τοῦ Ἀραβικοῦ ἐγένοντο μεταφράσεις εἰς τὸ λατινικόν, ὧν τινες μέχρις ἡμῶν περιεσώθησαν[2]. Κατὰ τὰ εἰρημένα τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα περιφανῶς ἐπέδρασαν ἐπὶ τῶν γραμμάτων τῶν ἀρχαίων λαῶν, ὡς ἐπιδρῶσι καὶ ἐπὶ τῶν νεωτέρων εἴτε ἀμέσως διὰ τῆς μελέτης τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων, εἴτε ἐμμέσως κατ' ἐξοχὴν διὰ τῶν Ῥωμαϊκῶν γραπτῶν μνημείων. Διότι ἕνεκα τοῦ πρωτοτύπου πνεύματος, ὅπερ ὑπάρχει ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς γράμμασι, ταῦτα εἶναι ἡ ἀρχὴ πάσης γραμματολογίας.

---

[1]) Περὶ ταύτης ἔλεγον· «Οὐ πολλοὺς Αἴγυπτος, ἐπὴν δὲ τέκῃ, μέγα τίκτει» Σχολ. εἰς Ἀριστοτέλ 18. Α. [2]) Bergk τόμ. 1, σελ. 154.

Πρὸς παραγωγὴν δὲ τούτων οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι εἶχον τάσιν ἰσχυρὰν καὶ ὁρμὴν συνεχῆ καὶ ἀμείωτον, ὡς ἐκ πολλῶν τεκμηριοῦται. Πρῶτον, ὅτι οὐ μόνον ἄνδρες ἀλλὰ καὶ γυναῖκες ἠσχολήθησαν περὶ τὰ γράμματα, ὅπερ μαρτυρεῖ, ὅτι ἡ ὁρμὴ αὕτη ἦτο κοινὴ ὁλοκλήρῳ τῷ Ἑλληνικῷ γένει. Δεύτερον οἱ περὶ τὰ γράμματα ἀσχοληθέντες καὶ μακρόβιοι ἦσαν καὶ τὴν συγγραφικὴν ὁρμὴν μέχρις ἐσχάτου γήρατος διετήρησαν ἀμείωτον. Τρίτον οὗτοι ἐγένοντο πολυγράφοι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐν πάσαις ταῖς περιόδοις. Τέταρτον ἡ συγγραφικὴ ὁρμὴ ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας διήρκεσεν. Καὶ πέμπτον συνήθως ἄνευ σπουδαίων ὑλικῶν ὠφελημάτων ἔγραφον.

Αἱ Ἑλληνίδες κατ' ἐξοχὴν περὶ τὴν λυρικὴν ποίησιν ἠσχολήθησαν· διότι ἡ γυναικεία φύσις δὲν ἀντέχει πρὸς πάντα τὰ εἴδη τῶν γραμμάτων. Ἀλλὰ τὸ γυναικεῖον πνεῦμα ἀνεπτύχθη μόνον ἐν ἐκείνοις τοῖς φύλοις, παρ' οἷς τοῦτο ἀφέθη ἐλεύθερον. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται, ὅτι παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις δὲν ἀνεδείχθησαν ποιήτριαι, διότι οὗτοι περιώριζον τὰς γυναῖκας. Ὑπῆρχεν ὅμως καὶ ἄλλη αἰτία, δηλαδὴ ἡ Ἰωνικὴ φύσις, ἥτις μὴ ἔχουσα βάθος δὲν ἦτο ἱκανὴ πρὸς παραγωγὴν λυρικῆς ποιήσεως. Διὰ ταῦτα Αἰολίδες καὶ Δωρίδες διεκρίθησαν ἐν τῇ ποιήσει· εἰς μὲν τὰς πρώτας ἀνήκει ἡ Μιτυληναία Σαπφὼ καὶ αἱ Βοιωτικαὶ ποιήτριαι Κόριννα καὶ Μύρτις, εἰς δὲ τὰς δευτέρας ἡ Μεγαλοστράτη, μαθήτρια ἴσως τοῦ Ἀλκμᾶνος, ἡ Ἀργεία Τελέσιλλα καὶ ἡ Σικυωνία Πράξιλλα. Ἡ Ἤριννα ἦτο μὲν Ἰὰς ἐκ γενετῆς, ἀλλ' ἀνετράφη παρὰ τοῖς Δωριεῦσιν. Κατὰ δὲ τοὺς Ἀλεξανδρινοὺς χρόνους καὶ ἐφεξῆς μνημονεύονται πολλαὶ ποιήτριαι ἐκ διαφόρων χωρῶν τῆς μητροπόλεως καὶ τῶν ἀποικιῶν, ὡς ἡ Βυζαντία Μοιρώ,

ἡ ἐκ Λοκρῶν Νοσσίς, ἧς ἐπιγράμματα διετηρήθησαν ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ, ἡ Τεγεᾶτις Ἀνύτη, ἡ Χία Γλαύκη, ἥτις ἀκόλαστον ἦθος ἐδείκνυεν ἐν τοῖς ποιήμασιν αὐτῆς καὶ ἡ Μελιννώ, ἥτις ᾤκει ἐν τῇ μεγάλῃ Ἑλλάδι. Ἐν τέλει μνημονεύομεν τῆς Ἡδύλης, ἥτις ἦτο Ἀτθίς. Καὶ ἐν μὲν τῇ ποιήσει, μάλιστα τῇ ἐρωτικῇ, αἱ γυναῖκες ἠδύναντο νὰ εὐδοκιμήσωσιν, ὡς κατέδειξε τοῦτο ἡ Σαπφώ· ἀλλ' ἔνιαι τούτων ἠσχολήθησαν καὶ περὶ τὴν Πυθαγόρειον φιλοσοφίαν.

Παρ' ἄλλοις λαοῖς, μάλιστα μεσημβρινοῖς, αἱ πολλαὶ καὶ μακραὶ ἀσχολίαι τοῦ πνεύματος δαμάζουσι καὶ φθείρουσιν αὐτό. Τοῦτο ὅμως δὲν συμβαίνει παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν, οἵτινες καὶ μακρόβιοι ἦσαν καὶ μέχρι τελευτῆς συνέγραφον, ὡς πλεῖστα παραδείγματα μαρτυροῦσιν. Περιφανὲς παράδειγμα πάντως εἶναι ὁ Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῷ, ὃν ἐποίησεν ὁ Σοφοκλῆς τὸ ἐνενηκοστὸν περίπου ἔτος ἄγων[1]. Ἐν τούτῳ ἢ οὐδὲν ἴχνος διανοητικῆς ἀδυναμίας ἢ ἐλάχιστα εὑρίσκονται. Ὡσαύτως δύναταί τις νὰ μνημονεύσῃ πολλῶν ποιητῶν, οἵτινες ἐγένοντο μακρόβιοι, π. χ. ὁ Σιμωνίδης ἔφθασε εἰς τὸ 90ον ἔτος τῆς ἡλικίας, ὁ Κρατῖνος εἰς τὸ 97, ὁ τραγικὸς Ἀρίσταρχος εἰς τὸ 100ον καὶ ὁ Ἄλεξις εἰς τὸ 106ον· Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῶν πεζογράφων ἡ προθεσμία τοῦ βίου ἦτο μακρά. Οὕτως ὁ μὲν Ἰσοκράτης ἐβίωσεν 98 ἔτη, ὁ δὲ διδάσκαλος αὐτοῦ Γοργίας 109, ὁ ἱστορικὸς Τίμαιος 96, καὶ ὁ Πολύβιος 82. Ἐκ τῶν φιλοσόφων κατ' ἐξοχὴν μακρόβιοι ἦσαν οἱ πρὸς τὰς συμφορὰς

[1]) Διισχυρίζεται μὲν ὁ Lachmann, ὅτι τὸ δρᾶμα ἐποιήθη κατὰ τὰς παραμονὰς τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου (δηλ. τὸ 432 π. Χ.), ὅτε ὁ ποιητὴς ἦτο νεώτερος, ἀλλ' αἱ ἀποδείξεις αὐτοῦ δὲν εἶναι ἰσχυραί. Ὅρα τὴν εἰσαγωγήν μου εἰς τοῦτο τὸ δρᾶμα σελ. 44.

τοῦ βίου ἀδιάφοροι στωϊκοί, ὡς ὁ Ζήνων, ὁ Χρύσιππος καὶ ὁ Κλεάνθης. Προώρως θανόντες μνημονεύονται πάνυ ὀλίγοι, ὡς ὁ κωμικὸς Εὔπολις, ἀλλ' ὁ θάνατος αὐτοῦ ὑπῆρξε βίαιος. Ὡσαύτως ἡ Ἤριννα ἐτελεύτησε μέν, ὅτε ἦγε τὸ 18ον ἔτος, ἀλλ' ὁ θάνατος συνέβη ἐκ λύπης.

Τρίτον τεκμήριον τῆς διανοητικῆς γονιμότητος τῶν ἡμετέρων προγόνων εἶναι, ὅτι πλεῖστοι τῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων ἐποίησαν καὶ ἔγραψαν πολλά. Τινὲς τῶν ἀρχαίων ἐξ ἀκρισίας ἢ ἐκ συμφέροντος ἀπέδιδον τῷ Ὁμήρῳ πολλὰ ἔπη[1]. Ἀλλὰ καὶ μόνη ἡ Ἰλιὰς καὶ ἡ Ὀδύσσεια περιέχουσι 27,803 στίχους. Ὡσαύτως ὁ Ἀρκτῖνος ἐποίησε δύο μακρὰ ἔπη, τὴν Αἰθιοπίδα καὶ τὴν Ἰλίου πέρσιν. Πόσα παρήγαγον οἱ λυρικοὶ ποιηταί, δὲν εἶναι εὔκολον νὰ ὁρισθῇ ἀκριβῶς, ἀλλ' οἱ βιογράφοι ἀποδίδουσιν αὐτοῖς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον μακροὺς καταλόγους τῶν διαφόρων τῆς ποιήσεως εἰδῶν. Πρὸ πάντων ὅμως οἱ δραματικοὶ ποιηταὶ διακρίνονται κατὰ τὴν ἀσυνήθη αὐτῶν παραγωγήν, καὶ ὅμως τὰ δράματα αὐτῶν δὲν ἐγένοντο οὔτε μετ' ἐπιπολαιότητος, οὔτε μετὰ σπουδῆς. Τίς δύναται νὰ ψέξῃ κατὰ τοῦτο τοὺς τρεῖς μεγάλους τραγικούς, ἐξ ὧν ὁ μὲν Αἰσχύλος ἐποίησεν 90 τραγῳδίας, ὁ δὲ Σοφοκλῆς 130 καὶ ὁ Εὐριπίδης 92; Καὶ ὅμως ὁ πρῶτος καὶ ὁ τελευταῖος ἠδύναντο νὰ παραγάγωσιν ἔτι πλείονας, εἰ μὴ τὸ νῆμα τοῦ βίου βιαίως ἐκόπτετο. Ἔτι μείζων ἦτο ἡ γονιμότης τῶν ποιητῶν τῆς μέσης καὶ νεωτέρας κωμῳδίας, διότι λέγεται, ὅτι ὁ μὲν Ἀντιφάνης ἐποίησε 260 κωμῳδίας, ὁ δ' Ἄλεξις 245. Ἡ πολυγραφία δὲν ἦτο συνήθης μόνον τοῖς ποιηταῖς, ἀλλὰ καὶ τοῖς πεζογρά-

---

[1]) Ὅρα Ἱστορ. τῶν Ὁμηρ. ἐπῶν σελ. 56 καὶ ἑξῆς.

φοις. Βεβαίως πολλὰ εἶναι τὰ τοῦ Πλάτωνος, ἀλλ' ἀπείρως πλείονα εἶναι τὰ τοῦ Ἀριστοτέλους[1]. Ὡσαύτως πολυγραφώτατοι ἦσαν οἱ φιλόσοφοι Ἐπίκουρος καὶ Χρύσιππος[2]. Τὰ περὶ τῶν Ἀλεξανδρινῶν δὲ γραμματικῶν ἱστορούμενα ὄντως διεγείρουσι τὴν ἔκπληξιν. Πολυγραφώτατος δὲ πάντων τούτων εἶναι Δίδυμος ὁ Χαλκέντερος ἢ Βιβλιολάθας, ὅστις προσεκτήσατο τὸ ἐπώνυμον τοῦτο, διότι γράψας 3500 ἢ 4000 συγγραμμάτων δὲν ἠδύνατο νὰ μνημονεύσῃ, περὶ τίνος εἶχε γράψει[3].

Ἡ δὲ συγγραφικὴ ὁρμὴ δέκα καὶ πέντε περίπου αἰῶνας διήρκεσε· διότι αὕτη ἦτο οὕτως ἰσχυρά, ὥστε καὶ μετὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων ἐξηκολούθει ὑπάρχουσα. Ὅσον δ' ἀλγεινὴ ἦτο ἡ στέρησις τῆς ἐλευθερίας, τοσοῦτον οἱ Ἕλληνες εὕρισκον παραμυθίαν ἐν τῇ πνευματικῇ τῶν προγόνων κληρονομίᾳ[4]. Τὰ γράμματα μετέβαλλον μὲν μορφήν, ὡς ἄλλος Πρωτεύς, καὶ ἕδραν, ἄλλα πάντοτε ἔζων καὶ ὑπὸ τῶν ψυχοτρόφων αὐρῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος διαπνεόμενα ἀνεπτύσσοντο. Λέγεται, ὅτι τὸ λίκνον τῆς Ἑλληνικῆς ποιήσεως ἦτο ἡ Θεσσαλία, ἀλλὰ τὴν μείζονα ἀνάπτυξιν αὕτη ἔλαβεν ἐν ταῖς ἀποικίαις. Ἡ Σπάρτη πρὸ τῶν Περσικῶν ἐγένετο ἡ ἕδρα τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ εἰς ταύτην ἔξοχοι ποιηταὶ καὶ φιλόσοφοι συνέρρεον, ὡς ὁ Ἀρχίλοχος, ὁ Τέρπανδρος, ὁ Θέογνις καὶ ὁ Ἀναξίμανδρος[5]. Ἀλλ' οἱ Δωριεῖς δὲν ἦσαν

---

[1]) Διογέν. Λαέρτ. βιβλ. V, 12. [2]) Αὐτόθι X, 17 « Γέγονε δὲ πολυγραφώτατος ὁ Ἐπίκουρος πάντας ὑπερβαλλόμενος πλήθει βιβλίων. Κύλινδροι μὲν γὰρ πρὸς τριακοσίους εἰσί. . . Ἐζήλου δὲ αὐτὸν Χρύσιππος ἐν πολυγραφίᾳ, καθά φησι Καρνεάδης, παράσιτον αὐτὸν τῶν βιβλίων ἀποκαλῶν ».

[3]) Ὅρα ἱστορίαν τῶν Ὁμηρ. ἐπ. σελ. 215. [4]) Περὶ τούτου πραγματευόμεθα ἐν τῷ Προλόγ. εἰς Ἰλιάδ. I, σελ. 1. [5]) Ἱστορ. τῶν Ὁμηρ. ἐπ. σελ 150

ἐπιτήδειοι, ὅπως ἀναπτύξωσι τοῦτον. Διὰ τοῦτο αἱ Ἀθῆναι ἐπὶ δύο σχεδὸν αἰῶνας, ἀπὸ τῶν Περσικῶν μέχρι τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἔχουσι τὴν ἡγεμονίαν ἐν τῇ ἀναπτύξει τῶν γραμμάτων. Ἐνταῦθα συνέρρεον ἐκ πασῶν τῶν χωρῶν οἱ λογάδες τῆς διανοίας. Ἐνταῦθα ἡ Ἑλληνικὴ μεγαλοφυΐα ἐξήστραψεν ἐν ἁπάσῃ αὐτῆς τῇ μεγαλοπρεπείᾳ[1]. Διότι ἡ συγκέντρωσις παρήγαγε δύναμιν καὶ ἐνέργειαν, δι' ὧν ἐλύθησαν τὰ μέγιστα τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐπιστήμης προβλήματα. Ὁ μέγας Ἀλέξανδρος διὰ τῶν νικηφόρων αὐτοῦ ὅπλων πολλὰς τῆς Ἀνατολῆς χώρας κτησάμενος εἰσήγαγε ταύτας εἰς τὸν Ἑλληνικὸν πολιτισμόν. Ἐπὶ τῶν διαδόχων ἡ Πέργαμος καὶ ἡ Ἀλεξάνδρεια διαπρέπουσιν ἐν τοῖς γράμμασι πρὸς ἀλλήλας ἁμιλλώμεναι. Ὡς οἱ Πτολεμαῖοι ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, οὕτως οἱ Ἄτταλοι ἐν Περγάμῳ φιλοτιμοῦνται, ὅπως σοφοὺς ἄνδρας εἰς ἑαυτοὺς προσελκύσωσιν[2]. Ἀλλ' οὐχ ἧττον καὶ ἐν πολλαῖς ἄλλαις πόλεσι μεγάλη σπουδὴ πρὸς φιλοσοφίαν καὶ τὴν ἄλλην ἐγκύκλιον παιδείαν ἐξεδηλώθη[3]. Κατὰ δὲ τοὺς Ῥωμαϊκοὺς χρόνους καὶ ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις κέντροις τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἐξηκολούθουν μὲν αἱ σπουδαὶ τῶν διαφόρων σχολῶν, ἀλλὰ τὰ ποικίλα τῆς διανοίας ῥεύματα ἐφέροντο εἰς τὴν κοσμο-

---

[1]) Ἰδὲ εἰσαγωγὰς τοῦ Γοργίου καὶ τοῦ Πρωταγόρου ἐν ἀρχῇ. [2]) Ὅρα Ἱστορ. τῶν ὁμηρ, ἐπῶν σελ. 216. [3]) Ὁ Στράβων XIV, 673 λέγει περὶ Ταρσοῦ «Τοσαύτη δὲ τοῖς ἐνθάδε ἀνθρώποις σπουδὴ πρός τε φιλοσοφίαν καὶ τὴν ἄλλην παιδείαν ἐγκύκλιον ἅπασαν γέγονεν, ὥσθ' ὑπερβέβληνται καὶ Ἀθήνας καὶ Ἀλεξάνδρειαν καὶ εἴ τινα ἄλλον τόπον δυνατὸν εἰπεῖν, ἐν ᾧ σχολαὶ καὶ διατριβαὶ φιλοσόφων γεγόνασι. Διαφέρει δὲ τοσοῦτον, ὅτι ἐνταῦθα μὲν οἱ φιλομαθοῦντες ἐπιχώριοι πάντες εἰσί, ξένοι δ' οὐκ ἐπιδημοῦσι ῥᾳδίως· οὐδ' αὐτοὶ οὗτοι μένουσιν αὐτόθι, ἀλλὰ καὶ τελειοῦνται ἐκδημήσαντες καὶ τελειωθέντες ξενιτεύουσιν ἡδέως, κατέρχονται δ' ὀλίγοι». Παραβάλλ. καὶ Susemihl, Geschichte der Griechischen Litteratur in der Alexandrinerzeit I, ἐν ἀρχῇ.

κράτειραν Ῥώμην. Ταῦτα δ' ἐπαύσαντο διευθυνόμενα ἐκεῖσε, ἀφ' ὅτου ἡ Κωνσταντινούπολις ἐγένετο τὸ κέντρον τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ.

Πέμπτον τεκμήριον τῆς μεγάλης ὁρμῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων πρὸς συγγραφὴν εἴπομεν τὴν ἔλλειψιν σπουδαίων ὑλικῶν ὠφελειῶν. Ὄντως οὗτοι ἐν τοῖς ἀρχαιοτέροις χρόνοις τὴν περὶ τὰ γράμματα ἐνασχόλησιν δὲν μετεχειρίσθησαν ὡς ἐπιτήδευμα πρὸς χρηματισμόν. Τότε οἱ ποιηταὶ κατ' ἐξοχὴν ἠθικὸν κέρδος εἶχον, ἤτοι τὴν παρὰ τῶν συγχρόνων τιμήν, ὡς οἱ ἀοιδοί, ὧν τὴν τέχνην οἱ τοῦ ἡρωϊκοῦ αἰῶνος ἄνθρωποι ἐτίμων ὡς θεῖον δῶρον[1]. Οἱ ἀοιδοὶ τὰς αὐλὰς τῶν ἡγεμόνων περιερχόμενοι ἐτύγχανον φιλοξένου ὑποδοχῆς. Ἐνίοτε δὲ οἱ ἄνακτες καὶ ἐκάλουν παρ' ἑαυτοὺς ἐξόχους ἀοιδούς. Τοῦτο γίνεται καὶ ἐν τοῖς ἱστορικοῖς χρόνοις, καθ' οὓς οἱ τύραννοι καὶ οἱ ἡγεμόνες προσείλκυον μεγάλους ποιητὰς καὶ ἄλλους λογίους· διότι ἐνόμιζον ἡγεμονικὴν ἀρετὴν τὴν προστασίαν τῆς ποιήσεως καὶ τῆς μουσικῆς, ὡς ὁ Πολυκράτης ἐν Σάμῳ, ὁ Κύψελος ἐν Κορίνθῳ, οἱ Πεισιστρατίδαι ἐν Ἀθήναις, οἱ Ἀλευάδαι ἐν Θεσσαλίᾳ, ὁ Ἱέρων ἐν Συρακούσαις, ὁ Ἀρχέλαος ἐν Μακεδονίᾳ, ὁ μέγας Ἀλέξανδρος ἐν ταῖς στρατείαις καὶ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ ἔν τε τῇ Ἀλεξανδρείᾳ καὶ τῇ Περγάμῳ. Οἱ ποιηταὶ καὶ οἱ συγγραφεῖς τὴν παρὰ τῶν συγχρόνων τιμὴν ἐνόμιζον ἱκανὴν τῶν πόνων αὐτῶν ἀμοιβήν· διότι τὰ γράμματα ἐλογίζοντο ὡς ἐθνικὸν κτῆμα καὶ ταῦτα

---

[1]) Ἐν Ὀδυσσ. Ρ, 518.

Ὡς δ' ὅτ' ἀοιδὸν ἀνὴρ ποτιδέρκεται, ὅς τε θεῶν ἒξ
ἀείδῃ δεδαὼς ἔπε' ἱμερόεντα βροτοῖσιν,
τοῦ δ' ἄμοτον μεμάασιν ἀκουέμεν, ὁππότ' ἀείδῃ.

ἦσαν γνωστὰ παντὶ Ἕλληνι, ὡς μαρτυροῦσιν αἱ παρῳδίαι[1] πολλῶν στίχων τῶν Ὁμηρικῶν ἐπῶν καὶ αἱ παραπομπαὶ τῶν μεταγενεστέρων ποιητῶν[2]. Τότε δὲν ὑπῆρχε διάκρισις κύκλου λογίων ἀνδρῶν ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν λαόν, ὡς συμβαίνει ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις. Διὰ τοῦτο οὔτε ὁ Πίνδαρος, οὔτε ὁ Αἰσχύλος ἠναγκάσθησαν νὰ κόψωσι τὰ πτερὰ τῆς ποιήσεως αὐτῶν, ὅπως καταληπτοὶ τῷ λαῷ γένωνται. Οὐχὶ σπανίως δ' οἱ ποιηταὶ ἀπέβλεπον καὶ πρὸς τοὺς μεταγενεστέρους. Τοῦτο δὲν λέγει μὲν ὁ Ὅμηρος περὶ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ δύναταί τις τοῦτο νὰ εἰκάσῃ. Ὁ Ἡσίοδος ἐν τῷ προοιμίῳ τῆς Θεογονίας λέγων, ὅτι αἱ Μοῦσαι ἔδωκαν αὐτῷ σκῆπτρον καὶ ἐνέπνευσαν αὐδήν, ὅπως ὑμνῇ τὸ γένος τῶν αἰωνίων θεῶν, ἔχει συνείδησιν, ὅτι τὰ ποιήματα αὐτοῦ θέλουσι τιμηθῇ[3]. Ὡσαύτως ὁ τυφλὸς Ὁμηρίδης τῆς Χίου μετὰ παρρησίας κηρύσσει τὴν μέλλουσαν τιμὴν τῶν ποιημάτων αὐτοῦ[4]. Πρὸς δὲ ὁ Ἀλκμάν, ἡ Σαπφώ, ὁ Θέογνις, ὁ Πίνδαρος καὶ ὁ Σιμωνίδης ἔχουσι συνείδησιν τῆς ἀξίας τῶν ποιημάτων αὐτῶν[5]. Βραδύτερον, ὅτε ὁ αἰὼν ἐγένετο ὑλικώτερος, εἰς τὸ ἠθικὸν κέρδος καὶ χρηματικὴ ὠφέλεια προσετίθετο. Πρῶτος ὁ Σιμωνίδης ᾔτησεν ἀμοι-

---

[1]) Ἡ παρῳδία εἶναι δυνατὴ μόνον, ὅταν ὁ ποιητὴς ἦναι γνωστὸς παρὰ τῷ λαῷ, ὡς δὴ ἦσαν τὰ τοῦ Ὁμήρου ἔπη. [2]) Οὕτως ὁ Καλλῖνος μνημονεύει τῆς Θηβαΐδος καὶ ὁ Πίνδαρος ἐπανειλημμένως παραπέμπει εἰς τὸν Ὅμηρον καὶ τὸν Ἡσίοδον. [3]) Ἡσίοδ. ἐν Θεογν, στίχ. 29·

Ὣς ἔφασαν κοῦραι μεγάλου Διὸς ἀρτιέπειαι·
καί μοι σκῆπτρον ἔδον δάφνης ἐριθηλέος ὄζον
δρέψασθαι, θηητόν· ἐνέπνευσαν δέ μοι αὐδὴν
θείην, ὡς κλείοιμι τά τ' ἐσσόμενα πρό τ' ἐόντα,

[4]) Ὕμνος εἰς Δῆλ. Ἀπόλλων. 172.

Τυφλὸς ἀνήρ, οἰκεῖ δὲ Χίῳ ἔνι παιπαλοέσσῃ,
τοῦπερ καὶ μετόπισθεν ἀριστεύουσιν ἀοιδαί,

[5]) Ορα Bergk I, σελ. 178.

βὴν πρὸς ποίησιν ἐπινικίων, ἀλλ' ὑπὸ τῶν ἀρχαίων κακίζεται ὡς φιλοχρήματος[1]. Τοῦ ἔθους τούτου δὲν ἦτο ἀπηλλαγμένος καὶ αὐτὸς ὁ Πίνδαρος[2]. Ὁ Ἀριστοφάνης λέγει, ὅτι καὶ ὁ Σοφοκλῆς κατὰ τὸ γῆρας ἐξηκολούθει ποιῶν χάριν χρυσίου, ἀλλὰ τὸ σκῶμμα τοῦτο τοῦ κωμικοῦ δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς σπουδαῖον[3]. Ἔλαβε μὲν ὁ Ἰσοκράτης παρὰ Νικοκλέους τοῦ ἡγεμόνος τῆς Κύπρου εἴκοσι τάλαντα ἀντὶ ἑνὸς λόγου, ἀλλὰ τοῦτο δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς γενναῖον δῶρον. Οἱ σοφισταὶ ἤτουν μὲν μισθὸν τῆς διδασκαλίας αὐτῶν, ἀλλ' ὁ Σωκράτης ὀνομάζει τούτους καπήλους[4]. Εἶναι δὲ γνωστόν, ὅτι ὁ Ἰσοκράτης μόνον παρὰ τῶν ἀλλοδαπῶν, οὐχὶ δὲ καὶ παρὰ τῶν ἰθαγενῶν ἐδέχετο χιλίας δραχμάς, ἃς εἶχεν ὁρίσει ὡς τίμημα τῆς ἑαυτοῦ διδασκαλίας.

Ἐκ τῆς μεγάλης λοιπὸν ὁρμῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων παρήχθη ἄπειρος θησαυρὸς συγγραμμάτων, ἅπερ λόγιοι ἄνδρες, ὡς ὁ Εὐριπίδης καὶ ὁ Ἀριστοτέλης, συνέλεγον ἐν βιβλιοθήκαις. Πρὸ πάντων ὅμως οἱ Πτολεμαῖοι ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ζωηρὸν ζῆλον ἐπεδείξαντο πρὸς συλλογὴν τῶν ἐξόχων ἐκείνων προϊόντων τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας[5].

---

[1]) Ἰδὲ εἰσαγωγήν μου εἰς Πρωταγόραν σελ. 59. [2]) Ἰδὲ Σχόλ. εἰς Πινδάρ. Νέμ. 5, 1. [3]) Ἐν Εἰρήνῃ 697·

Ἐκ τοῦ Σοφοκλέους γίγνεται Σιμωνίδης.

[4]) Ἐν Πρωταγόρ. 313 D «Οὕτω δὲ καὶ οἱ τὰ μαθήματα περιάγοντες κατὰ τὰς πόλεις καὶ πωλοῦντες καὶ καπηλεύοντες τῷ ἀεὶ ἐπιθυμοῦντι ἐπαινοῦσι μὲν πάντα ἃ πωλοῦσι, τάχα δ' ἄν τινες, ὦ ἄριστε, καὶ τούτων ἀγνοοῖεν ὧν πωλοῦσιν, ὅ τι χρηστὸν ἢ πονηρὸν πρὸς τὴν ψυχήν». [5]) Γαλην. I, 411. «Φιλότιμον περὶ βιβλία τόν τε βασιλέα τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαῖον οὕτω γενέσθαι φασίν, ὡς καὶ τῶν καταπλεόντων ἁπάντων τὰ βιβλία κελεῦσαι πρὸς αὐτὸν κομίζεσθαι καὶ ταῦτα εἰς καινοὺς χάρτας γράφοντα, διδόναι μὲν τὰ γραφέντα τοῖς δεσπόταις, ὧν καταπλευσάντων ἐκομίσθησαν αἱ βίβλοι πρὸς αὐτόν, εἰς δὲ τὰς βιβλιοθήκας ἀποτίθεσθαι τὰ κομισθέντα, καὶ εἶναι τὰς ἐπιγραφὰς αὐτάς· **τῶν ἐκ πλοίων**».

Ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ἐδαπάνων πολὺ ἀργύριον. Ἐν τῷ καλλίστῳ δὲ μέρει τῆς πόλεως ὁ πρῶτος Πτολεμαῖος, ὁ ἐπικαλούμενος Λάγος, ἵδρυσε βιβλιοθήκην. Ἀλλ' ἐπειδὴ ταχέως συνηθροίσθη μεγάλη βιβλίων πληθὺς καὶ ὁ χῶρος ἐξηλέγχθη ἀνεπαρκής, Πτολεμαῖος ὁ δεύτερος, δηλ. ὁ Φιλάδελφος, ἵδρυσε δευτέραν βιβλιοθήκην ἐν τῷ Σεραπείῳ, ἥτις θυγάτηρ τῆς πρώτης ὠνομάσθη[1]. Τὰ ἐν αὐταῖς βιβλία ηὔξανον ἐπὶ τοσοῦτον μέχρι τῶν χρόνων τῆς Κλεοπάτρας, ὥστε ἐπὶ Καίσαρος αὗται εἶχον 700,000 ἢ κατ' ἄλλους 400,000 κυλίνδρων, ἤτοι τόμων. Ἀλλὰ κατὰ κακὴν μοῖραν οἱ πολύτιμοι οὗτοι θησαυροὶ ὑπέστησαν δεινοὺς ὀλέθρους. Ἐπὶ Καίσαρος ἤδη ἐν τῷ Ἀλεξανδρινῷ πολέμῳ ἡ ἐν Προυχείῳ βιβλιοθήκη διὰ τοῦ πυρὸς κατὰ τὸ πλεῖστον ἐφθάρη, ἀλλ' ἡ φθορὰ αὕτη ἐν μέρει ἀποκατέστη· διότι ὁ Ἀντώνιος ἐδωρήσατο τῇ Κλεοπάτρᾳ τὰς 200,000 κυλίνδρων τῶν ἐν Περγάμῳ βιβλιοθηκῶν[2]. Βραδύτερον ἐν ἔτει 391 μ. Χ. καὶ ἡ ἑτέρα βιβλιοθήκη, ἡ ἐν τῷ Σεραπείῳ κειμένη, ἐκάη, ὅτε οἱ ὀπαδοὶ τῆς ἀρχαίας θρησκείας κατεδιώκοντο. Τὴν αὐτὴν τύχην ἔσχε καὶ ἡ ὑπὸ Ἰουλιανοῦ ἱδρυθεῖσα βιβλιοθήκη ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὸ 476 μ. Χ. καὶ τὸ δυστύχημα ἐπανελήφθη ἐπὶ Λέοντος Ἰσαύρου (716—741 μ. Χ.). Δὲν πρέπει ὅμως νὰ ὑποτεθῇ, ὅτι πᾶσαι αἱ τῶν βιβλίων βλάβαι προῆλθον ἐκ τῶν διαφόρων ἐμπρησμῶν τῶν βιβλιοθηκῶν,

---

[1]) Ἐπιφάνιος κεφ. 12 «Ἐν τῇ πρώτῃ βιβλιοθήκῃ τῇ ἐν τῷ Προυχείῳ οἰκοδομηθείσῃ· ἔτι δὲ ὕστερον καὶ ἑτέρα ἐγένετο βιβλιοθήκη ἐν τῷ Σεραπείῳ μικροτέρα τῆς πρώτης, ἥτις καὶ θυγάτηρ ὠνομάσθη αὐτῆς». [2]) Πλούταρχ. ἐν βίῳ Ἀντωνίου κεφ. 58 «χαρίσασθαι μὲν αὐτῇ τὰς ἐκ Περγάμου βιβλιοθήκας, ἐν αἷς εἴκοσι μυριάδες βιβλίων ἁπλῶν ἦσαν». Παράβαλλ. Gräfenhan. Geschichte der Klass. Phil. I, 378.

ἀλλὰ καὶ ἐξ ἄλλων αἰτίων, π. χ. ἐξ ἀμελείας. Οὕτω Διόδωρος ὁ Σικελιώτης ἐπόθει πολλὰ βιβλία τῶν Ἱστοριῶν τοῦ Θεοπόμπου καὶ ἐπὶ Δίωνος τοῦ Χρυσοστόμου τὰ συγγράμματα τοῦ Γοργίου καὶ τῶν ἄλλων σοφιστῶν εἶχον ἤδη ἐξαφανισθῇ [1]. Κατὰ δὲ τοὺς χρόνους τοῦ Χριστιανισμοῦ οἱ ἄνθρωποι ἐδείκνυον ψυχρὰν ἀδιαφορίαν πρὸς πᾶν Ἑλληνικὸν καὶ τούτου ἕνεκεν δὲν ἀνενεοῦντο οἱ πάπυροι, ἀλλ' εἰς βεβαίαν φθορὰν κατελείποντο.

Ἐκ τοιούτων αἰτιῶν ἀπώλοντο πλεῖστα τῶν ἀρχαίων συγγράμματα, ἅπερ ὑπολογίζονται εἰς ἐνενήκοντα χιλιάδας κυλίνδρων, ἂν ἀφαιρεθῶσι τὰ διπλᾶ χειρόγραφα. Οὕτω θρηνοῦμεν τὴν ἐξαφάνισιν πλείστων καλῶν ἐπῶν, ὡς τῆς Αἰθιοπίδος, τῆς Θηβαΐδος, τῆς Ἰλίου Πέρσεως καὶ πλείστων ἄλλων. Τὸν μέγιστον δ' ὄλεθρον πάντως ὑπέστησαν οἱ λυρικοὶ ποιηταί, ὧν οἱ πλεῖστοι ἦσαν τηλαυγεῖς τοῦ ποιητικοῦ τῆς Ἑλλάδος οὐρανοῦ ἀδάμαντες. Παραπλησίαν τύχην ἔσχον οἱ κωμικοί, ὧν οἱ πλεῖστοι, ὡς ὁ Κρατῖνος καὶ ὁ Εὔπολις, ἦσαν ἔξοχοι διάνοιαι. Ἴσως πρὸς τοῦτο συνεβάλετο καὶ ἡ αἰσχρολογία τῶν ποιητῶν τούτων, ἥτις ἀπήρεσκεν εἰς τὴν σωφροσύνην τῶν χρόνων τοῦ Χριστιανισμοῦ. Διετηρήθησαν μὲν αἱ τοῦ Ἀριστοφάνους κωμῳδίαι, ἀλλ' ὁ μέγας οὗτος κωμικὸς ἀγωνίζεται παντὶ σθένει ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τῆς πατρίδος. Καθ' ὅλου δύναταί τις νὰ εἴπῃ, ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας οἱ Ἕλληνες ἐφείσθησαν παντός, ὅτι ἐκράτυνε τὸ αἴσθημα πρὸς τὴν ἠθικὴν καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν πατρίδα. Ἐντεῦθεν ἴσως συνέβη, ὅτι πάντες οἱ Πλατωνικοὶ διάλογοι οἱ προωρισμένοι πρὸς δημοσίαν χρῆσιν μέχρις

[1]) Δίων Χρυσόστομος 54, 4.

ἡμῶν περιεσώθησαν [1], ὡς καὶ οἱ τοῦ Δημοσθένους λόγοι, οἵτινες εἶναι μεστοὶ φιλοπατρίας. Ἐκ δὲ τῶν ἄλλων συγγραφέων ἀπώλοντο μὲν πολλά, ἀλλὰ τὰ περισωθέντα καὶ μεγίστης ἀξίας εἶναι καὶ παρέχουσι ἔξοχα δείγματα ἑκάστου εἴδους τῶν γραμμάτων. Ἡλίκη βλάβη ἤθελεν εἶναι, ἂν ἐστερούμεθα τῆς Ἰλιάδος καὶ τῆς Ὀδυσσείας ἢ τῶν τραγῳδιῶν τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν; Τραγῳδίαι τοῦ Εὐριπίδου διετηρήθηταν πλείονες, διότι ὁ τραγικὸς οὗτος, καί περ κατὰ τὴν δραματικὴν τέχνην μὴ δυνάμενος νὰ παραβληθῇ πρὸς τὸν Σοφοκλέα, ὅμως ἔχει τι ἐπαγωγὸν καὶ κατὰ πάντας τοὺς αἰῶνας ἦτο ὁ ἥρως τῶν λαῶν καὶ τὸ εἴδωλον τῶν φιλοσόφων καὶ κωμικῶν, καί, ὅπερ οὐχὶ σύνηθες, ὁ αὐλικὸς ποιητὴς τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐξελληνισθέντων βασιλέων καὶ τυράννων [2]. Τοὺς πεζοὺς συγγραφεῖς ἡ τύχη μᾶλλον ηὐνόησεν· διότι τύχῃ ἀγαθῇ ἔχομεν τὸν Ἡρόδοτον, τὸν Θουκυδίδην, τὰ συγγράματα τοῦ Ξενοφῶντος, τοὺς λόγους τῶν ἐπιφανεστάτων ῥητόρων καὶ τὰ ἰατρικὰ τοῦ Ἱπποκράτους συγγράμματα. Τοῦ Ἀριστοτέλους ἀπώλοντο μὲν οὐχὶ ὀλίγα, ἀλλὰ τὰ ἐπιστημονικώτερα τῶν ἔργων αὐτοῦ περιεσώθησαν καὶ ἐλπὶς ὑπάρχει, ὅτι καὶ ἄλλα ἐν τῷ μέλλοντι δύνανται νὰ εὑρεθῶσιν, ὡς

---

[1]) Ἐν τῇ εἰσαγωγῇ ἡμῶν εἰς τὸν Πλάτωνα σελ. 20 λέγομεν· «Οὐδόλως δὲ εἶναι τυχαῖον, ὅτι ἐκ τῶν προϊόντων τῆς διανοίας αὐτοῦ τῶν προωρισμένων πρὸς δημοσίαν χρῆσιν οὐδὲν ἀπώλετο, ὅπερ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων διὰ τὸν δεινὸν ἐκεῖνον κατακλυσμὸν τὸν ἐξαφανίσαντα τὰ περιφανῆ μνημεῖα τῆς ἀνθρωπίνης μεγαλοφυΐας σπανιώτατα συνέβη. Πάντες οἱ αἰῶνες μετὰ τῶν προλήψεων αὐτῶν ἐφείσθησαν τῶν ἔργων τούτου καὶ ἐκ τῶν χριστιανῶν, ὅσοι τὴν ὑψηλὴν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐντολὴν παρανοήσαντες ἔδειξαν ζωηρὸν μῖσος ἢ παγετώδη ἀδιαφορίαν πρὸς τὰ ἀριστοτεχνήματα τοῦ Ἑλληνικοῦ πνευματος, ἀπέδωκαν μεγάλας τιμὰς τῷ ἠθικῷ τούτῳ φιλοσόφῳ». [2]) Ὅρα εἰσαγωγήν μου εἰς Μήδειαν σελ. 6.

πρὸ ὀλίγου εὑρέθη ἡ Πολιτεία Ἀθηναίων. Ἂν δὲ τὰ περισωθέντα συγγράμματα τοῦ μεγάλου φιλοσόφου ἔλειπον, ἴσως πολλαὶ ἐπιστῆμαι δὲν ἤθελον ἀναπτυχθῇ, ὡς τῇ βοηθείᾳ τούτων ἀνεπτύχθησαν.

Οἱ μεγάλοι τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων θησαυροί, οὓς ἄρτι ἠριθμήσαμεν, δὲν συνεβάλοντο μόνον πρὸς βελτίωσιν τοῦ καλλιτεχνικοῦ αἰσθήματος καὶ εἰς προαγωγὴν τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων, ἀλλ' εἶχον καὶ ἐθνοποιὸν δύναμιν. Ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς γεωγραφικῶς κεχωρισμένος καὶ ἕνεκα τῆς ποιότητος τοῦ ἐδάφους πολιτικῶς κατατετμημένος καὶ μὴ τυχὼν ἱκανῶν πολιτευτῶν, ὅπως τοὺς κλάδους τούτου συνενώσωσιν, εἶχεν ἀνάγκην ἑνωτικῆς δυνάμεως. Τὴν πολιτικὴν ἔλλειψιν ἀνεπλήρωσαν μὲν καὶ ἡ γλῶσσα καὶ ἡ θρησκεία καὶ οἱ Πανελλήνιοι ἀγῶνες, ἀλλὰ κατ' ἐξοχὴν τὰ γράμματα καὶ πρὸ πάντων οἱ ποιηταί, οἵτινες καὶ τοὺς ἐν ταῖς μάλιστα ἀφεστώσαις χώραις συνέδεον εἰς ἑνότητα. Ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας οἱ Ἴωνες ῥαψῳδοὶ διέτρεχον πάσας τὰς χώρας καὶ ᾖδον τὰ ἔπη τοῦ ἐθνικοῦ ποιητοῦ. Βραδύτερον οἱ ναυτίλοι ἔψαλλον τὰ χωρικὰ τοῦ Εὐριπίδου ᾄσματα καὶ μεγάλων τιμῶν παρὰ τῶν ἁπανταχοῦ Ἑλλήνων ἠξιοῦντο[1]. Τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἐμάλαξαν τὸ ἀγριωπὸν καὶ αὔθαδες ἦθος τῶν Ἑλληνικῶν φύλων καὶ τῶν πόλεων, αἵτινες οὐ μόνον κεχωρισμέναι ἀπ' ἀλλήλων ἦσαν, ἀλλὰ καὶ αἱματηροὺς ἀγῶνας διεξῆγον. Ἐν αὐτῇ τῇ Σπάρτῃ, ἐν ᾗ ὑπῆρχεν ἡ ξενηλασία, δὲν ἐρωτᾶται πόθεν ἔρχεται ὁ ποιητής, ἀλλὰ τίς εἶναι καὶ τί παρήγαγεν. Αὐτοὶ οἱ Συρακούσιοι, οὓς ἐδουλεύθησαν νὰ δουλώσωσιν οἱ Ἀθηναῖοι, ἔσῳζον τούτους ἐκ τῆς αἰχ-

[1]) Πλούταρχ. ἐν βίῳ Νικίου κεφ. XXIX.

μαλωσίας, ὅσοι ἐγίνωσκον νὰ διδάξωσι δράματα τοῦ Εὐριπίδου καὶ παρεῖχον τροφὰς εἰς τοὺς ᾄδοντας μέλη ἐκ τῶν τραγῳδιῶν αὐτοῦ. Ὅτε δ' ὁ Θηβαῖος Ἐρίανθος μετὰ τὴν παράδοσιν τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν προὔτεινε τοῖς συμμάχοις, ὅπως ἀνασκάψωσι τὸ ἄστυ καὶ καταστήσωσι τοῦτο μηλόβοτον, Φωκεύς τις ᾄσας κατὰ τὸν πότον τὴν πάροδον τῆς Ἠλέκτρας τοῦ Εὐριπίδου, οὕτω πάντας ἔκαμψεν, ὥστε ἐφάνη αὐτοῖς σκληρὸν νὰ ἐξαφανίσωσι πόλιν τοιούτους ἄνδρας παραγαγοῦσαν[1]. Τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα ἐμάλαξαν καὶ τὴν καρδίαν τῶν Ῥωμαίων καὶ κατέστησαν τοὺς κατακτητὰς ἠπιωτέρους. Αὐτὸς ὁ θηριώδης Νέρων οὕτως ἐτιθασεύθη ὑπὸ τῆς φιλανθρωπικῆς τούτων δυνάμεως, ὥστε ὑπεκρίνετο τὸ πρόσωπον τῆς Κανάκης ἐν τῇ τραγῳδίᾳ τοῦ Αἰόλου· οὕτω δ' εὐστόχως ἐμιμεῖτο τὰς ὠδῖνας τῆς τικτούσης, ὥστε ἡ σύγκλητος τῆς κοσμοκρατείρας Ῥώμης ἐμινύριζεν, ὡς τὸ τικτόμενον βρέφος[2]. Ἡ ἑνωτικὴ καὶ ἐθνοποιὸς τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων δύναμις ὑπῆρξεν ἀκμαία καὶ ἐν τοῖς χρόνοις τῆς δουλοσύνης καὶ μέχρι τοῦδε αὕτη δὲν ἠμβλύνθη, ἀλλὰ συνδέει ἀρρήκτως τοὺς ἀποίκους μετὰ τῆς μητροπόλεως.

---

[1]) Πλούταρχ. ἐν βίῳ Λυσάνδρ. XV. [2]) Ὅρα εἰσαγωγήν μου εἰς Μήδειαν σελ. 8.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗΝ ΓΡΑΜΜΑΤΟΛΟΓΙΑΝ

ΤΜΗΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Ὡς ἡ Ἑλλὰς διασχίζεται ὑπὸ μεγάλων κόλπων, ὡς τὸ ἔδαφος διατέμνεται ὑπὸ ὑψηλῶν καὶ δυσπροσίτων ὀρέων, οὕτω καὶ ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα διαιρεῖται εἰς διαλέκτους, αἵτινες ὁτὲ μὲν ἑνοῦνται καὶ ἑνούμεναι ἀποτελοῦσι κοινήν τινα γλῶσσαν, ὁτὲ δ' αὖθις χωρίζονται. Ἐν τοῖς προπυλαίοις τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἀνυψοῦνται δύο μεγαλοπρεπέστατα τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος μνημεῖα, ἅπερ οὐ μόνον διὰ πολλὰ ἄλλα διεγείρουσι τὴν ἔκπληξιν τῶν αἰώνων, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν γλῶσσαν. Ὁ μέγας τούτων ποιητὴς κατέχει ἀκένωτον ταμεῖον λέξεων καὶ τοσαύτην εὐχείρειαν, ὅπως εἰκονίσῃ οἱανδήποτε ἰδέαν, ὥστε ἡ γλῶσσα φαίνεται δούλη αὐτοῦ. Ἀλλ' αὐτὸς ὁ πλοῦτος τῶν λέξεων μαρτυρεῖ, ὅτι πολὺν χρόνον πρὸ τοῦ Ὁμήρου ἡ ἐπικὴ ποίησις διηνεκῶς ἠσκεῖτο[1]. Τὰ Ὁμηρικὰ ἔπη ἐποιήθησαν ἐν Ἰωνικῇ διαλέκτῳ, ἀλλ' ἐν τού-

[1]) Ὅρα εἰσαγωγ. εἰς τὴν Ὁμηρ. ποίησιν σελ. 24.

τοις ἀνευρίσκονται πλεῖστοι αἰολισμοί[1]. Τίς ἄρά γε εἶναι ἡ αἰτία τούτου;

Τινὲς τῶν ἀρχαίων ἐπίστευον, ὅτι ὁ Ὅμηρος τὰς Ἑλληνικὰς χώρας περιελθὼν καὶ τὰς διαλέκτους αὐτῶν μαθὼν παρέλαβεν ἐν τοῖς ἔπεσιν, τὸ μέν, ὅπως τὰ ποιήματα αὐτοῦ προσιτὰ πᾶσι τοῖς Ἕλλησιν ἀναδείξῃ, τὸ δέ, ὅπως προσφιλὴς τούτοις γένηται. Ἀλλ᾽ ἡ ὑπόθεσις αὕτη δὲν εἶναι πιθανή, διότι ἡ ἀνάμιξις τῶν διαλέκτων ἐν κωμῳδίᾳ δύναται νὰ γείνῃ καὶ οὐχὶ ἐν σπουδαίῳ ἔπει. Ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις τινὲς ἐνόμισαν, ὅτι ἡ Ὁμηρικὴ γλῶσσα ἐμορφώθη ἐν Σμύρνῃ, τῇ πατρίδι τοῦ ποιητοῦ, ὅτε ἡ πόλις αὕτη κατῳκεῖτο ὑπὸ Ἰώνων καὶ Αἰολέων. Ἀλλὰ τοῦτο συνέβη μετὰ τὴν ἀρχὴν τῶν Ὀλυμπιάδων, ὅτε εἶχον ἤδη ποιηθῇ τὰ Ὁμηρικὰ ἔπη[2]. Ὁ Schubart εἶχεν εἰκάσει, ὅτι ἡ γλῶσσα αὕτη διεμορφώθη ἐν τῇ δεκαετεῖ τοῦ Ἰλίου πολιορκίᾳ. Καὶ τὴν εἰκασίαν ταύτην δὲν δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν, διότι δεκαετὴς συνδιαίτησις εἶναι ἀνεπαρκὴς πρὸς παραγωγὴν νέας γλώσσης. Ἄλλοι δέχονται πρωτογενῆ τινα γλῶσσαν, ἐξ ἧς βραδύτερον αἱ διάλεκτοι ἀπεχωρίσθησαν. Ἀλλὰ κατὰ τῆς ὑποθέσεως ταύτης γίνεται ἡ παρατήρησις, ὅτι μέχρι τοῦδε δὲν εὑρέθη λαὸς ἐν τῇ κατωτάτῃ βαθμῖδι τοῦ πολιτισμοῦ βιῶν, ὅστις εἶναι ἀπηλλαγμένος διαλέκτων. Τὸ ζήτημα τοῦτο δυσκόλως μὲν δύναται νὰ λυθῇ, ἀλλ᾽ ἴσως οὐχὶ ἀπιθάνως εἰκάζομεν, ὅτι ἐπὶ τῶν Τρωϊκῶν ὑπῆρχε πολιτισμός τις, ὅστις ἐξηφάνισε τὰς διαλέκτους, ὅτι τότε οἱ Ἕλληνες δὲν εἶχον καταλάβει εὐρυτάτας χώρας, ὡς βραδύτερον, καὶ διὰ

---

[1]) Bergk ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι I, 851, καὶ Ἱστορ. τῶν Ὁμηρ. ἐπῶν σελ. 28. [2]) Bergk αὐτόθι.

τοῦτο ὑπῆρχε γλῶσσά τις, ἥ τις δὲν ἐστερεῖτο μὲν διαλεκτικῶν διαφορῶν, ἀλλ' αὗται δὲν ἦσαν οὕτω μεγάλαι, ὡς ἐν τοῖς μεθ' Ὅμηρον χρόνοις[1].

Μετὰ τὸν μέγαν τοῦτον ποιητὴν ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα διασπᾶται εἰς τέσσαρας διαλέκτους, τὴν Αἰολικήν, τὴν Δωρικήν, τὴν Ἰωνικὴν καὶ τὴν Ἀττικήν. Δὲν εἶναι δ' ἀπίθανος ἡ εἰκασία, ὅτι ἡ Δωρικὴ διάλεκτος ἀπεσπάσθη τῆς Αἰολικῆς, ἥτις εἶναι ἡ πρεσβυτέρα πασῶν τῶν ἄλλων, ὡς βραδύτερον ἡ Ἀττικὴ ἀπὸ τῆς Ἰωνικῆς. Αἱ διάλεκτοι αὗται ἐνιαχοῦ μὲν ἦσαν καθαρώτεραι, ἀλλαχοῦ δ' ἀνεμιγνύοντο μετ' ἄλλων. Τοῦτο κατ' ἐξοχὴν ἐγίνετο ἐν ταῖς ἀποικίαις, ἐν αἷς διάφορα φῦλα συνέρρεον. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ μητροπόλει ὑπῆρχον χῶραι, ἐν αἷς ἡ γλῶσσα ἦτο κρᾶμα διαφόρων διαλέκτων, ὡς ἡ Βοιωτία, ἐν ᾗ ἐκράτει μὲν ἡ Αἰολικὴ διάλεκτος, ἀλλὰ μετ' ἰωνικῆς χροιᾶς. Αἱ διάλεκτοι διέφερον ἀλλήλων μᾶλλον κατὰ τὰ φωνήεντα ἢ κατὰ τὰ σύμφωνα, π. χ. οἱ μὲν Δωριεῖς ἔλεγον Μῶσα, οἱ δ' Αἰολεῖς Μοῖσα καὶ οἱ Ἴωνες Μοῦσα. Σπουδαῖαι διαφοραὶ εὑρίσκονται ἐν τοῖς ἀριθμητικοῖς, ἐν ταῖς ἀντωνυμίαις (κατ' ἐξοχὴν ἐν ταῖς προσωπικαῖς) καὶ ἐν τῷ σχηματισμῷ τῶν ἐπιρρημάτων. Πρὸς δήλωσιν τῶν μηνῶν οἱ μὲν Ἴωνες μεταχειρίζονται οὐσιαστικὰ (Ἑκατομβαιών, Πυανεψιών[2], Ποσειδεών), οἱ δ' Αἰολεῖς καὶ οἱ Δωριεῖς ἐπίθετα (Ἕρμαιος, Θεοξένιος, Ἰτώνιος). Τὰ πατρωνυμικὰ τὰ λήγοντα εἰς ιδης καὶ ιων δὲν εἶναι μὲν ἄγνωστα τοῖς Αἰολεῦσιν[3], ἀλλ' οὗτοι συνηθέστερον μεταχειρίζονται τὰ

[1]) Ὅρα εἰσαγωγήν μου εἰς τὴν Ὁμηρικὴν ποίησιν σελ. 36.

[2]) Πυανέψια ἦτο ἑορτὴ ἐν Ἀθήναις περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ φθινοπώρου πρὸς ἀνάμνησιν τῆς ἐπανόδου τοῦ Θησέως ἐκ Κρήτης. [3]) Ὁ Σχολιαστὴς τοῦ Ἀριστοφάνους εἰς Ἀχαρν. 591 παρατηρεῖ, ὅτι οἱ Αἰολεῖς μετεχείριζοντο τὰ πατρω-

ἐπίθετα τὰ λήγοντα εἰς ι ο ς (π.χ. Κρόνιος, Τελαμώνιος, Ποιάντιος). Πολλάκις τὰ ὀνόματα διέφερον κατὰ γένος ἐν ταῖς διαφόροις διαλέκτοις[1]· οἱ μὲν Ἴωνες ἔλεγον δ ρ ε π ά ν η καὶ ἀ σ τ ρ α γ ά λ η ἀντὶ δρέπανον καὶ ἀ σ τ ρ ά γ α λ ο ς[2], οἱ μὲν Ἀττικοὶ ἡ στάμνος, ἡ θόλος, ἡ βῶλος, οἱ δὲ Πελοποννήσιοι ὁ στάμνος, ὁ θόλος, ὁ βῶλος[3], οἱ μὲν Ἀττικοὶ ἡ φ ά ρ υ γ ξ, ἡ ψ ύ λ λ α, οἱ δὲ Δωριεῖς ὁ φ ά ρ υ γ ξ, ὁ ψ ύ λ λ ο ς, καὶ πάλιν οἱ μὲν Ἀττικοὶ ἡ ψ ά μ μ ο ς, ὁ δ' Ἀρχιμήδης (Δωριεὺς) ὁ ψ ά μ μ ο ς. Τοὐναντίον οἱ μὲν Δωριεῖς ἔλεγον ἁ λ ι μ ό ς, οἱ δ' Ἀττικοὶ ὁ λ ι μ ό ς. Καὶ ἐν τῇ χρήσει τῶν λέξεων ἀνευρίσκονται διαφοραί, π.χ. οἱ μὲν Ἴωνες μεταχειρίζονται τὸ τιθέναι ἐν τῇ σημασίᾳ τοῦ ποιεῖν, οἱ δὲ Λάκωνες τὸ τ ι θ έ μ ε ν α ι (διαθέμεναι) ἐν τῇ τοῦ θάπτειν (θήκη = τάφος), οἱ Δωριεῖς μεταχειρίζονται τὸ ἕ ρ π ε ι ν ἐν τῇ σημασίᾳ, καθ' ἣν οἱ Ἀττικοὶ τὸ ἰ έ ν α ι καὶ ἔ ρ χ ε σ θ α ι, καὶ οἱ Ἴωνες χρῶνται τὸ ὑ π ο κ ρ ί ν ε σ θ α ι, ὅπου οἱ Ἀττικοὶ τὸ ἀ π ο κ ρ ί ν ε σ θ α ι. Ἐπειδὴ ὅμως τὰ διάφορα φῦλα διῆγον ἐν ποικίλαις σχέσεσι καὶ ἐπιμιξίαις αἱ διαλεκτικαὶ διαφοραὶ εἰς ἄλληλα μετεδίδοντο[4].

Ἡ ἀρχαιοτέρα πασῶν τῶν Ἑλληνικῶν διαλέκτων εἶναι ἡ Αἰολικὴ ἢ Αἰολὶς[5] καὶ ὡς τοιαύτη ὁμοιάζει ἐν πολλοῖς πρὸς τὴν Λατινικήν[6]. Ἔχει δ' ἡ διάλεκτος αὕτη

νομικὰ ὡς ἐπίθετα. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἄλλοι Ἕλληνες τὸ αὐτὸ ἐποίουν ἐνίοτε, ὡς ὁ Ἀρχίλοχος καὶ ὁ Ἱππῶναξ λέγουσι *συκοτραγίδης*, ὁ δ' Ἀριστοφάνης, *σπουδαρχίδης*, *μισθαρχίδης*, *στρατωνίδης*. [1]) Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις, δηλ. κατὰ τόπους τὸ γένος τῶν ὀνομάτων διαφέρει. [2]) Σχολ. εἰς Ἰλιάδ. Σ, 551. [3]) Ὅρα Σέξτ. ἐμπειρ. 633. [4]) Διονυσ. Ἁλικαρνασ. I, 28 «Καὶ νῦν ἔτι συλοῦσιν ἀλλήλους ῥήματα οὐκ ὀλίγα, ὥσπερ Ἴωνες καὶ Δωριεῖς». [5]) Περὶ τῆς διαλέκτου ταύτης ἔγραψε μετὰ πολυμαθείας σύγγραμμα ὁ Giese, Ueber den Aeolischen Dialect, ἀλλ' ἕνεκα τοῦ προώρου θανάτου τοῦ συγγραφέως ἐξεδόθη ἀτελές. [6]) Π. χ. παρὰ μὲν τοῖς Αἰολεῦσι λέγεται ὄλχος, παρὰ δὲ τοῖς Λατίνοις volgus.

πολλὰ ἰδιώματα ἢ φωνάς, ὡς τὴν Ἀρκαδικήν, τὴν Βοιωτικήν, τὴν Θεσσαλικήν, τὴν Μακεδονικήν, τὴν Λεσβίαν καὶ τὴν ἰδίως Αἰολίδα. Ἐν πλείστοις ἡ Λατινικὴ συμφωνεῖ ὁτὲ μὲν πρὸς τοῦτον, ὁτὲ δὲ πρὸς ἐκεῖνον τὸν κλάδον τῆς Αἰολίδος. Ὁ δυϊκὸς ἀριθμός, φέρ' εἰπεῖν, λείπει παρὰ τοῖς Λατίνοις, ὡς παρὰ τοῖς Ἀσιανοῖς Αἰολεῦσιν. Ἡ πρόθεσις ἐν καὶ ἐν τῇ Ἀρκαδικῇ καὶ ἐν τῇ Κυπριακῇ διαλέκτῳ εἶναι ἰν, ὡς καὶ παρὰ τοῖς Λατίνοις. Ὁ δὲ τονισμὸς τῶν λατινικῶν λέξεων συμφωνεῖ πρὸς τὸν τῶν Λεσβίων καὶ δὴ ὁ ἀρχαιοπρεπὴς τῆς Αἰολίδος χαρακτὴρ δείκνυται σαφῶς ἐν τῇ βαρυτονήσει[1]. Ταύτην διετήρεσαν οἱ Αἰολεῖς τῆς μικρᾶς Ἀσίας μέχρι τῆς ἐξαφανίσεως τῆς διαλέκτου αὐτῶν, σαφῆ δὲ τεκμήρια μαρτυροῦσιν, ὅτι καὶ οἱ Ἀχαιοὶ τῆς Πελοποννήσου καὶ ἄλλοι κλάδοι τοῦ Αἰολικοῦ φύλου δὲν ἀπέστεργον τὴν βαρυτόνησιν. Πρὸς δὲ πλείστας λέξεις ἡ διάλεκτος αὕτη ψιλοῖ, ἃς αἱ ἄλλαι δασύνουσι[2]. Παρετηρήθη δ', ὅτι ἔχει ἐναργῆ κλίσιν πρὸς τὰς διφθόγγους, μεταχειριζομένη ποικίλους σχηματισμούς[3]. Καθ' ὅλου ἡ

---

[1]) Διονύσιος ὁ Θρᾷξ ἐν τοῖς Ἀνεκδότοις τοῦ Bekker σελ. 662, 15 λέγει· «Γινώσκειν δὲ χρή, ὅτι τῶν Ἑλλήνων οἱ μέν εἰσι Δωριεῖς, οἱ δ' Αἰολεῖς, οἱ δ' Ἴωνες, οἱ δὲ Ἀττικοί· συμβεβηκυίας δὲ διὰ τούτων δηλοῦμεν ποιότητας· καὶ γὰρ καὶ οὗτοι τρόποις καὶ ἤθεσι διαφέρουσιν ἀλλήλων. Δοκεῖ γὰρ τὸ Δώριον ἀνδρωδέστερόν τε εἶναι τοῖς βίοις καὶ μεγαλοπρεπὲς τοῖς φθόγγοις τῶν ὀνομάτων καὶ τῷ τῆς φωνῆς τόνῳ· τὸ Ἰωνικὸν δὲ ἐν πᾶσι τούτοις ἀνειμένον· χαῦνοι γὰρ οἱ Ἴωνες· τὸ δὲ Ἀττικὸν εἴς τε δίαιταν καὶ φωνῆς ἐπιτέχνησιν ἀεὶ διαφέρει, τὸ δὲ Αἰολικὸν τῷ τ' αὐστηρῷ τῆς διαίτης καὶ τῷ τῆς φωνῆς ἀρχαιοτρόπῳ, διὰ τοῦτο καὶ τὴν βαρύτητα τῶν τόνων καὶ τὴν ψιλότητα τοῦ πνεύματος ἐζηλώκασιν». Πρὸς δήλωσιν τῆς βαρυτονήσεως ἔστω τὸ 34 ἀπόσπασμα τοῦ Ἀλκαίου,

Ὕει μὲν ὁ Ζεύς, ἐκ δ' ὀράνω μέγας
χείμων, πεπάγασιν δ' ὐδάτων ῥόαι.

[2]) Π. χ. ἔλεγεν ὕπερ = ὑπέρ, ὔμμες = ὑμεῖς. Ὅρα Giese ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι σελ. 207. [3]) Ὁ Θεοδόσιος λέγει ἐν τοῖς Ἀνεκδότοις τοῦ Bekker σελ. 1045 «Τινὲς ἐνόμισαν τὰ εἰς μι πάντα τῆς Αἰολίδος εἶναι διαλέκτου· πολλὴ

διάλεκτος αὕτη δὲν ἀγαπᾷ τὴν πλατεῖαν προφορὰν τῆς Δωρίδος, ἀλλὰ προτιμᾷ τὴν ταχεῖαν ἀπαγγελίαν. Ἐν πᾶσι τοῖς Αἰολικοῖς τόποις δὲν εἶχε τὴν αὐτὴν ἀνάπτυξιν ἡ διάλεκτος αὕτη, ἀλλὰ κατ' ἐξοχὴν ἀνεπτύχθη ἐν τῇ Λέσβῳ, ἐν ᾗ ἤκμασαν μεγάλοι ποιηταί, καὶ ἐν ταῖς ἀποικίαις τῆς μικρᾶς Ἀσίας. Πρὸς τοῦτο συνεβάλετο καὶ ἡ γειτνίασις πρὸς τοὺς Ἴωνας. Καὶ ὅμως ἡ διάλεκτος τῶν Λεσβίων ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Σωκράτους ἐφαίνετο τοῖς Ἀθηναίοις ξενοπρεπής[1].

Ἡ δὲ Δωρὶς κατεῖχε μετὰ τῆς Αἰολίδος τὸ μέγιστον μέρος τῆς μητροπόλεως καὶ ἐν πολλαῖς ἀποικίαις, ὡς ἐν τῇ Σικελίᾳ καὶ ἐν τῇ μεγάλῃ Ἑλλάδι, ἐκράτει. Οἱ ἄποικοι διετήρουν μὲν τὴν διάλεκτον, ἣν παρὰ τῆς μητροπόλεως ἔλαβον, ἀλλ' ἦτο ἀδύνατον νὰ διαφυλάξωσι ταύτην ἀμιγῆ ἐν εὐρυτάτῃ γεωγραφικῇ ἐκτάσει. Τοπικαὶ καὶ κλιματικαὶ διαφοραί, πρὸ πάντων δ' ἐπιμιξία πρὸς ἄλλους λαοὺς ἐπὶ τοῦ ἀρχαίου τύπου τῆς διαλέκτου ἐπέδρασεν. Πρὸς δὲ καὶ ὁ μακρὸς χρόνος σπουδαίως ταύτην ἠλλοίωσεν. Διὰ τοῦτο ἡ Δωρὶς διαιρεῖται εἰς τρεῖς περιόδους, εἰς τὴν ἀρχαίαν, τὴν μέσην καὶ τὴν νέαν, ἤτοι εἰς δύο εἴδη, τὴν αὐστηρὰν καὶ τὴν ἠπίαν. Ἡ ἀρχαία ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἀρχομένη διήκει μέχρι τοῦ πέμπτου αἰῶνος π. Χ., ἡ μέση μέχρι τῶν χρόνων τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ ἡ νέα μέχρις ἐξαφανίσεως τῆς διαλέκτου ταύτης.

γάρ ἐστι παρ' αὐτοῖς ἡ εἰς μι κατάληξις· γέλαιμι γάρ φασι καὶ ἀσυνέτημι». Οὕτω λέγουσι, πάλαιμι, πλάναιμι. Ἐνίοτε δ' οἱ Αἰολεῖς ἀποφεύγουσι τὰς διφθόγγους, π. χ. λέγουσι *φθέρρω* ἀντὶ *φθείρω* καὶ *σπέρρω* ἀντὶ *σπείρω*. [1]) Πλάτ. ἐν Πρωταγόρ 341 C «καὶ ὀνειδίζειν τῷ Πιττακῷ ὅτι τὰ ὀνόματα οὐκ ἠπίστατο ὀρθῶς διαιρεῖν, ἅτε Λέσβιος ὢν καὶ ἐν φωνῇ βαρβάρῳ τεθραμμένος», ἔνθα ἴδε τὴν σημείωσίν μου.

Εἰς μὲν τὴν ἀρχαίαν ἀνήκουσι τὰ ἀποσπάσματα τοῦ Ἀλκμᾶνος[1], εἰς δὲ τὴν μέσην τὰ τοῦ Ἐπιχάρμου. Ἡ νέα Δωρὶς ἐξέκλινε τοῦ ἀρχαίου αὐτῆς τύπου καὶ δι' ἄλλα αἴτια καὶ πρὸ πάντων διὰ τὴν ἐπίδρασιν τῆς Ἀτθίδος[2]. Τὴν αὐστηρὰν Δωρικὴν διάλεκτον εἶχον οἱ Λακεδαιμόνιοι, οἱ Ταραντῖνοι, οἱ Ἡρακλεῶται καὶ ἴσως καὶ οἱ ἄλλοι Ἰταλιῶται, οἱ Κρῆτες καὶ οἱ Κυρηναῖοι. Σπουδαιοτέρα δὲ διαφορὰ τῶν δύο εἰδῶν τῆς Δωρίδος εἶναι, ὅτι ἡ μὲν αὐστηρὰ μετεχειρίζετο τὸ η καὶ ω[3], ἡ δὲ ἠπία τὸ ει καὶ τὸ ου, ὡς ἡ Ἰωνικὴ καὶ ἡ Ἀττικὴ διάλεκτος.

Ἡ δὲ Ἰάς, ἤτοι ἡ Ἰωνικὴ διάλεκτος, παραβαλλομένη πρὸς τὰς δύο εἰρημένας ὑπέστη πλείονας ἀλλοιώσεις καὶ διότι οἱ Ἴωνες ἠγάπων ἐν παντὶ τοὺς νεωτερισμοὺς καὶ διότι μετ' ἄλλων λαῶν ἀποικήσαντες συνεμίγησαν τούτοις. Αὕτη πρὸς πάσας τὰς ἄλλας διαλέκτους ἤγειρε πόλεμον, ἐξ οὗ ἐξῆλθε νικηφόρος· διότι τινὰ μὲν στοιχεῖα τῶν ἄλλων διαλέκτων κατεπίεσε καὶ ἐξηφάνισεν, ἄλλα δ' ἐν ἑαυτῇ συνέτηξεν. Κατ' ἀρχὰς ἐν τοῖς διαφό-

---

[1]) Ἡ γλῶσσα ὅμως τοῦ ποιητοῦ τούτου ἔχει μὲν ὡς βάσιν τὴν Λακωνικὴν διάλεκτον, ἀλλ' ἀναμεμιγμένην μετὰ Λεσβιακῶν καὶ ἐπικῶν τύπων. Ὅρα Kühner, Ausführliche Grammatik I, 13. [2]) Π. χ. ἀντὶ τοῦ συλλογιστικοῦ συνδέσμου ὦν ἐν τῇ νέᾳ Δωρικῇ ἔλεγον οὖν, ὡς καὶ οἱ Ἀττικοί. Τὰ ἀριθμητικὰ ἐγένοντο, οἷα τὰ Ἀττικά, ὡς τρεῖς ἀντὶ τρῖς, τέσσαρες ἀντὶ τέτορες. [3]) Οὕτως ἔχει *ἡγῆται* ἀντὶ *ἡγεῖται*, *βωλὰ* ἀντὶ *βουλά*. Πρὸς δήλωσιν τῆς Λακωνικῆς διαλέκτου λαμβάνομεν τὴν ἑξῆς εὐχὴν ἐκ τῆς Λυσιστράτης τοῦ Ἀριστοφάνους στίχ. 1262—1265

Λακωνιστί.	***Ἀττικιστί.***
Ἀγροτέρ᾽ Ἄρτεμι σηροκτόνε,	*Ἀγροτέρ᾽ Ἄρτεμι θηροκτόνε,*
μόλε δεῦρο, παρσένε σιά,	*μόλε δεῦρο, παρθένε θεά,*
ποτιὰς σπονδάς,	*πρὸς τὰς σπονδὰς*
ὡς συνέχῃς πολὺν ἁμὲ χρόνον.	*ὡς συνέχῃς πολὺν ἡμᾶς χρόνον.*

Ὅρα Mullach, Grammatik der Griechisch. Vulgarsprache in historisch' Entwickelung σελ. 5.

ροις κλάδοις τῆς Ἰάδος ὑπῆρχον μεγάλαι διαφοραί. Καθ' Ἡρόδοτον οἱ Ἴωνες τῆς μικρᾶς Ἀσίας εἶχον τέσσαρας τρόπους ἢ φωνὰς ἢ διαλέκτους, τὴν Καρικήν, τὴν Λυδικήν, τὴν ἐν Χίῳ καὶ ἐν Ἐρυθραῖς καὶ τὴν ἐν Σάμῳ[1]. Ἀλλ' οἱ κλάδοι οὗτοι κατ' ὀλίγον συνηνώθησαν, εἰ καὶ παρὰ τῷ λαῷ αἱ διαλεκτικαὶ διαφοραὶ ἐξηκολούθουν ὑπάρχουσαι. Ἡ Ἰὰς διαιρεῖται κατ' ἐξοχὴν εἰς δύο, εἰς τὴν ἀρχαίαν καὶ τὴν νέαν. Ἡ μὲν πρώτη περιλαμβάνουσα τὴν περίοδον τῶν ἐπικῶν ποιητῶν καταλήγει εἰς τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἤρξατο ὁ πεζὸς λόγος (600 π. Χ.), ἡ δὲ νέα ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἀρξαμένη διήκει μέχρι τοῦ Ἡροδότου καὶ τοῦ Ἱπποκράτους. Κατὰ τὴν ὁμολογίαν πάντων ἡ ἀρχαία Ἰὰς ἦτο ἰσχυροτέρα καὶ σπουδαιοτέρα, ἡ δὲ νέα εἶχέ τι μαλθακόν, ὡς ἦτο καὶ ὁ τότε βίος τῶν Ἰώνων. Καθ' ὅλου ἡ Ἰωνικὴ διάλεκτος ὑπερέχει πασῶν τῶν ἄλλων κατὰ τὴν μαλακότητα καὶ τὴν εὐφωνίαν, καὶ τοῦτο γίνεται καταφανές, ἂν παραβληθῇ πρὸς τὴν Δωρίδα[2]. Αἱ πρῶται ἕδραι τῶν φυλῶν τούτων πολὺ ἐπέδρασαν ἐπὶ τοῦ ἤθους καὶ τῆς γλώσσης αὐτῶν. Οἱ μὲν Δωριεῖς τὸ κατ' ἀρχὰς ᾤκουν ἐπὶ τῶν ὀρέων τῆς Δωρίδος, οἱ δ' Ἴωνες ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς παραλίας τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐπὶ τῶν νήσων. Πρὸ πάντων ἡ Ἰωνικὴ διαφέρει τῆς Δωρικῆς διαλέκτου κατὰ τὰ ἑξῆς δύο· πρῶτον τρέπει τὸ ἀρχαῖον τ εἰς σ ἔν τισι λέξεσι[3] καὶ δεύτερον τὸ α εἰς ε[4] καὶ τὸ α εἰς η[5]. Ἡ Ἰὰς ὑπὸ πολλῶν ποιητῶν, ἱστορικῶν καὶ φιλοσόφων διαπλασθεῖσα ὑπερέ-

---

[1]) Ἡρόδοτ. I, 142. [2]) Ὅρα Kühner ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι I, 14. [3]) Π. χ. σύ, Δωρ. τὺ (λατιν. tu), φησὶ Δωρ. φατί, πλούσιος Δωρ. πλούτιος, ἀδυνασία Δωρ. ἀδυνατία. [4]) Οὕτως οἱ Ἴωνες λέγουσι γὲ Δωρ. γά, ἱερὸς Δωρ. ἱαρός, τρέφω Δωρ. τράφω. [5]) Ὡς πύλη, Δωρ. πύλα, θνήσκω, Δωρ. θνάσκω. Ἡ Ἰωνικὴ διάλεκτος πρωΐμως ἐξηφανίσθη, ἀλλ' ἴχνη ταύτης μέχρις ἡμῶν διετηρήθησαν π. χ. μικρή, πικρή.

ϐαλε πάσας τὰς ἄλλας καὶ ἐγένετο πρότυπον αὐτῶν. Δικαίως δὲ παρατηροῦσιν οἱ ἀρχαῖοι, ὅτι ἡ Ἰὰς εἶναι ἡ κατ' ἐξοχὴν ποιητικὴ διάλεκτος, ὡς εὐφυὴς καὶ εὐφάνταστος ἦτον ὁ Ἰωνικὸς λαός.

Πρὸς τὴν Ἰάδα τὸ κατ' ἀρχὰς δὲν ἦτο πολὺ διάφορος ἡ Ἀτθίς, ὡς μαρτυροῦσι τὰ ἀποσπάσματα τῶν νόμων τοῦ Σόλωνος. Στοιχεῖα τῆς Ἰάδος ἀπαντῶσι καὶ παρὰ τῷ Ἀπολλοδώρῳ, τῷ διδασκάλῳ τοῦ Πινδάρου, καὶ τῷ Αἰσχύλῳ, εἰ καὶ οἱ ὑποκριταὶ καὶ οἱ ἀντιγραφεῖς πολλὰ ἴχνη ταύτης ἐξήλειψαν. Ἀλλ' εὐθὺς μετὰ τὸν μέγαν νομοθέτην ἡ Ἰὰς εἰς τὴν Ἀτθίδα μετεϐλήθη. Πρὸς τοῦτο συνεϐάλοντο πολλὰ καὶ ποικίλα αἴτια, ὡς ἡ εἰσαγωγὴ πολλῶν νέων πολιτῶν εἰς τὴν πολιτείαν τῶν Ἀθηναίων διὰ τῆς νομοθεσίας τοῦ Σόλωνος καὶ τοῦ Κλεισθένους. Πρὸ πάντων ὅμως ἐπέδρασεν ἡ τοῦ φρονήματος ἐπίρρωσις διὰ τῶν ἐλευθέρων θεσμῶν, οὓς εἰσήγαγον οἱ εἰρημένοι νομοθέται. Ἡ πολιτικὴ ἐλευθερία οὐ μόνον τὸ φρόνημα ἀνύψωσεν, ἀλλὰ καὶ τὴν περιϐολὴν τοῦ σώματος μετέϐαλε[1] καὶ τὴν γλῶσσαν αὐτὴν ἐκράτυνεν. Ὡς δὲ τὸ φρόνημα τῶν Ἀθηναίων δὲν ἦτο ἔμφυτον οὐδ' ἄξεστον, ὡς τὸ τῶν Δωριέων, ἀλλὰ προϊὸν ἐλευθέρας συνειδήσεως καὶ ἐπικαταλογισμοῦ, οὕτω καὶ ἡ γλῶσσα αὐτῶν δὲν εἶχεν οὔτε τὸ σκληρὸν τῆς Δωρίδος, οὔτε τὸ μαλακὸν τῆς Ἰάδος, ἀλλ' ἦτο κρᾶμα τούτων. Διὰ τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας ἡ Ἀττικὴ διάλεκτος ἐκτήσατο ἐνέργειαν καὶ δύναμιν καὶ τὰς ἀρετὰς ταύτας συνήνωσε μετὰ τοῦ ἠπίου καὶ μαλακοῦ. Οὕτω δὲν ἔχει οὔτε τὰ πολλὰ α τῶν Δωριέων, οὔτε τὰ πολλὰ η τῶν Ἰώνων[2]. Οἱ Ἀθηναῖοι ὡς διενοοῦντο

---

[1]) Θουκυδίδ. I, 6. [2]) Π. χ. οἱ μὲν Δωριεῖς ἔλεγον ἁμέρα, οἱ δὲ Ἴωνες

ταχέως, οὕτω[1] καὶ διελέγοντο. Δὲν ἔλεγον ὅμως μεγάλῃ τῇ φωνῇ, διότι τοῦτο ἐθεωρεῖτο ὡς ἔλλειψις καλῆς ἀνατροφῆς καὶ ἡ μεγαλοφωνία ὡς ἰδίωμα Βοιωτικόν[2].

Ἀφ' οὗ δ' οὕτως ἡ Ἀττικὴ διάλεκτος διεμορφώθη, πάλιν ἀνεφάνησαν διαφοραὶ καὶ οἱ ἀρχαῖοι ἤδη γραμματικοὶ διεῖλον ταύτην εἰς ἀρχαίαν καὶ νέαν. Ἡ τροπὴ τῆς πρώτης εἰς τὴν δευτέραν ἄρχεται εὐθὺς ἀπὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου καὶ συμπληροῦται μετὰ τὸ τέλος αὐτοῦ[3]. Κατ' ἐξοχὴν ἀντιπρόσωπος τῆς ἀρχαίας Ἀτθίδος εἶναι ὁ Θουκυδίδης, οἱ δὲ τραγικοὶ ἑκουσίως διετήρησαν ἔν τισι περιστάσεσιν ἀρχαϊκοὺς τῆς γλώσσης τύπους. Ὁ Πλάτων καί περ ζῶν ἐν χρόνοις, καθ' οὓς ἐκράτει ἡ νέα, ὅμως προετίμα τὴν ἀρχαίαν. Περὶ τὰς ἀρχὰς λοιπὸν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου τὰ δύο τ εἰσάγονται ἀντὶ τῶν δύο σ[4] καὶ δύο ρ ἀντὶ ρσ[5]. Ἡ μὲν ἀρχαιοτέρα Ἀτθὶς μεταχειρίζεται τὴν ξύν, ἡ δὲ νέα τὴν σύν, ἐκείνη μὲν τὴν ἐς, αὕτη δὲ τὴν εἰς. Μετὰ τὸ τέλος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἡ νέα γραφή, ἤτοι τὸ ἀλφάβητον τῶν 24 γραμμάτων, ἐγένετο δεκτὴ ἐπισήμως καὶ ἡ γλῶσσα ὡρισμένους κανόνας ἐκτήσατο. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους

ἡμέρη, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι *ἡμέρα*. Διετήρησε δὲ τὸ α ἐν στρατιωτικοῖς ὀνόμασιν, ὡς λοχαγός, οὐραγός, ξεναγός. [1]) Ὁ Νόννος ἐν τοῖς Διονυσιακοῖς 37, 319 λέγει «ταχύμυθον ἀνήρυγεν Ἀτθίδα φωνήν». Νομίζομεν, ὅτι τοῦτο συμβαίνει ἐν τοῖς μεγάλοις κέντροις, ἐν οἷς οἱ ἄνθρωποι περὶ πολλὰ ἀσχολούμενοι κτῶνται ταχύτητα. Οὕτω παρετηρήσαμεν, ὅτι οἱ μὲν κάτοικοι τοῦ Βερολίνου λίαν ταχέως διαλέγονται, οἱ δὲ Λειψιανοὶ βραδέως καὶ διὰ τοῦτο διεγείρουσι τὰ σκώμματα τῶν πρώτων. [2]) Θεοφράστ. χαρακτῆρ. 4. Αἰσχίν· Περὶ παραπρεσβ. 108 «Ἀναβοᾷ παμμέγεθες Δημοσθένης καὶ γὰρ πρὸς τοῖς ἄλλοις κακῶς βοιωτιάζει. [3]) Ὅρα Bergk ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι I, 74. Ἐν τῷ συγγράμματι τούτῳ ἄριστα ἀναπτύσσονται τὰ περὶ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τῶν διαλέκτων αὐτῆς. [4]) Π. χ. *τάττω* ἀντὶ *τάσσω* καὶ *γλῶττα* ἀντὶ *γλῶσσα* [5]) Οἱ ἀρχαιότεροι ἔλεγον ἄρσην, θαρσεῖν, χερσόνησος»

τύποι τινὲς λαμβάνουσιν ἀπόλυτον κῦρος, ἄλλοι ἐξαφανίζονται καὶ τὰ λείψανα τῆς Ἰάδος ἐν τοῖς δημοσίοις ἐγγράφους τέλεον ἐξαλείφονται[1]. Πρὸ πάντων ὅμως διακρίνεται ἡ νέα Ἀτθὶς διὰ τὴν σπουδήν, ἣν ἔχει, ὅπως περιορίσῃ τὸ η[2]. Πρὸς τούτοις μετὰ πλείονος προσοχῆς ἀποφεύγει τὴν χασμῳδίαν καὶ προστίθησι τὸ εὐφωνικὸν ν. Εἶναι δ' ἄξιον σημειώσεως, ὅτι καὶ τὰ διάφορα τῆς κοινωνίας στρώματα εἶχον διάφορον διάλεκτον καὶ οἱ μὲν ἀστοὶ εἶχον ταύτην θηλυπρεπεστέραν, οἱ δ' ἀγρόται ὑπαγροικοτέραν[3]. Ὁ Ἀριστοφάνης συνίστησι τὴν μέσην.

Ἡ Ἀττικὴ διάλεκτος διὰ τῆς ζωηρᾶς ἐπιμιξίας τῶν Ἀθηναίων πρὸς πάσας τὰς φυλὰς καὶ διὰ τῆς διατριβῆς πολλῶν ξένων ἐν Ἀθήναις ἐκτήσατο καθολικὸν τύπον. Ἐν ᾧ αἱ ἄλλαι διάλεκτοι ἐχωρίζοντο ἀπ' ἀλλήλων ἀποτόμως, ἡ τῶν Ἀθηναίων ὑπεμίμνησκεν[4] ἕκαστον Ἕλληνα τὴν ἰδίαν διάλεκτον. Οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἀπέκλειον τοὺς ἰδιωτισμοὺς τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, ἀλλὰ μετά τινος ἐκλογῆς ἐδέχοντο τούτους. Ἂν δέ τις λάβῃ ὑπ' ὄψει, ὅτι ἐπὶ τῆς ἀκμῆς τῶν Ἀθηνῶν οἱ μέτοικοι[5] ἀπετέλουν τὸ ἥμισυ τοῦ πληθυσμοῦ τῶν ἐλευθέρων πολιτῶν καὶ ὅτι διέτριβον

---

[1]) Οὕτως ἡ κατάληξις τῆς δοτικῆς πληθυντικῆς εἰς οισι καὶ αισι καὶ οἱ ῥηματικοὶ τύποι *γεγράφαται* καὶ *ἐτετάχατο*. [2]) Π. χ. τὸν ὑπερσυντελικὸν ἔχει *ᾔδειν* ἀντὶ ᾔδη, ἐν τῷ δευτέρῳ προσώπῳ τοῦ παθητικοῦ *κρύπτει* ἀντὶ *κρύπτῃ*, πρὸς δὲ *εἴκαζον* ἀντὶ *ᾔκαζον*, *βασιλεῖς* καὶ *ἱππεῖς* ἀντὶ βασιλῆς καὶ ἱππῆς καὶ ἐν τῷ δυϊκῷ ἀριθμῷ *σκέλει*, *ζεύγει* ἀντὶ σκέλη, ζεύγη. [3]) Παραπλήσιον συμβαίνει καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις· οἱ ἄνθρωποι τῶν μυθιστορημάτιων ἔχουσι γλῶσσαν καὶ προφορὰν θηλυπρεπῆ, οἱ τῆς μέσης τάξεως σώφρονα καὶ οἱ τῶν ἀγρῶν ἀγροῖκον. [4]) Ξενοφ. ἐν Πολιτ. Ἀθην. II, 8 «φωνὴν πᾶσαν ἀκούοντες ἐξελέξαντο (οἱ Ἀθηναῖοι) τοῦτο μὲν ἐκ τῆς, τοῦτο δὲ ἐκ τῆς. Καὶ οἱ Ἕλληνες ἰδίᾳ μᾶλλον καὶ φωνῇ καὶ διαίτῃ καὶ σχήματι χρῶνται, Ἀθηναῖοι δὲ κεκραμένῃ ἐξ ἁπάντων τῶν Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων». [5]) Οἱ μὲν μέτοικοι ὡς ἔμποροι καὶ βιομήχανοι διέτριβον ἐν τῷ ἄστει, οἱ δὲ πολῖται Ἀθῆναι ὡς κτηματικοὶ ἔμενον ἐν τοῖς ἀγροῖς.

συνήθως ἐν τῷ ἄστει ἢ ἐν Πειραιεῖ, δύναται οὗτος νὰ ἐννοήσῃ, ὁπόσον οὗτοι ἐπέδρων ἐπὶ τῆς Ἀττικῆς διαλέκτου. Εἶναι ὅμως ὑπερβολή, ὅτι καὶ βάρβαροι διέφθειραν τὴν γλῶσσαν ταύτην, διότι δὲν περιέχει πολλὰς ξενικὰς λέξεις. Μόνον εἶναι βέβαιον, ὅτι, ἐπειδὴ οἱ δοῦλοι, οἱ μισθοφόροι καὶ οἱ ἀστυνομικοὶ ὑπηρέται ἦσαν βάρβαροι, εἰς τὴν δημώδη γλῶσσαν εἰσῆλθον ἡμαρτημένοι τύποι λέξεων καὶ ἐνίοτε οὗτοι εἰσέδυσαν καὶ εἰς δημόσια ἔγγραφα[1]. Εἰ καὶ ἡ Ἀττικὴ διάλεκτος εἶναι ἡ νεωτάτη μορφὴ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἧς ἡ πλαστικὴ δύναμις ἄρχεται ἐξασθενοῦσα, ὅμως πολλὰ νέα ἐδημιούργησεν. Πανταχοῦ ἡ γλῶσσα αὕτη δεικνύει χάριν[2], λεπτότητα καὶ εὐγένειαν, π.χ. τὸν ἠλίθιον ὀνομάζει εὐήθη καὶ ἡδύν, τοὺς ἀπελευθέρους χωρὶς οἰκοῦντας, τὸ ψεύδεσθαι οὐδὲν λέγειν, τὸ δεσμωτήριον καὶ τὸν οἶκον τῆς ἀκολασίας οἴκημα, τὸν θεὸν τοῦ Ἅδου Πλούτωνα καὶ τοὺς φόρους συντάξεις[3]. Πάντες οἱ φιλόλογοι θαυμάζουσι τὸν μέγαν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης πλοῦτον ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν πενίαν τῆς λατινικῆς. Καὶ ὅμως ἡ γλῶσσα ὁλόκληρος τοῦ λαοῦ δὲν κατεγράφη ἐν βιβλίοις. Ἀλλὰ καὶ αἱ καταγραφεῖσαι λέξεις δὲν περιεσώθησαν. Καὶ μεθ' ὅλα ταῦτα ὁ Ἡρωδιανὸς ἀριθμεῖ ἑξήκοντα χιλιάδας λέξεων. Ἀριθμεῖ μὲν οὗτος καὶ τὰ κύρια ὀνόματα, ἀλλὰ παρέλειψε πολλὰ σύνθετα καὶ παράγωγα.

---

[1]) Οὕτως ἔν τινι ἐγγράφῳ περὶ χειραφετήσεως τῶν δούλων ὑπάρχει ἡ φράσις *ἐν Πειρᾷ* ἀντὶ *ἐν Πειραιεῖ* καὶ *Φαληρὲ* ἀντὶ Φαληροῖ. Ὅρα Bergk ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι I, 77. [2]) Λουκιαν. ἐν εἰκόσ. 15 «Τὸ μὲν γὰρ ἀκριβὲς τοῦτο τῆς φωνῆς καὶ καθαρῶς Ἰωνικόν, καὶ ὅτι ὁμιλῆσαι στωμύλη, καὶ πολὺ τῶν Ἀττικῶν χαρίτων ἔχουσα, οὐδὲ θαυμάζειν ἄξιον». [3]) Ὅρα Πλούταρχον ἐν βίῳ Σόλωνος κεφ. 15.

Ὡς αἱ Ἀθῆναι ἐγένοντο τὸ κέντρον τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ[1], ὡς τὰ γράμματα αὐτῶν εἰς ἅπαντα τὸν Ἑλληνικὸν κόσμον διεσπάρησαν, οὕτω καὶ ἡ Ἀτθὶς κατὰ τὴν χάριν καὶ τὴν συμμετρίαν διακριθεῖσα πάσας τὰς ἄλλας ἐπεσκίασε καὶ ἐξηφάνισεν. Ἀπὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἤδη ἡ Ἀτθὶς ἐπέδρα ἐπὶ τῶν γραμμάτων. συμπάσης τῆς Ἑλλάδος. Ἕκαστος λόγιος ἐπειρᾶτο, ὅπως προσπελάσῃ εἰς τὴν διάλεκτον ἐκείνην, ἥτις ἐθεωρεῖτο ἡ εὐγενεστάτη καὶ καθαρωτάτη πασῶν τῶν ἄλλων. Ἔν τισι χώραις τοπικαί τινες διάλεκτοι ἀνθίσταντο, ἀλλ' ἔμενον ὡς δημώδη ἰδιώματα. Μέχρι τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων αἱ κατὰ τόπους διάλεκτοι ἐξηκολούθουν μὲν ὑπάρχουσαι, ἀλλὰ δὲν ἦσαν ὄργανα τῶν γραμμάτων. Οὕτω πρωϊαίτατα μὲν ἐξηλείφθη ἡ Ἰωνική[2], μακρότερον δὲ ταύτης διετηρήθη ἡ Αἰολική. Οἱ Βοιωτοὶ μέχρι τῶν χρόνων τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου διελέγοντο Αἰολιστί, οἱ δὲ Λέσβιοι καὶ οἱ Αἰολεῖς τῆς μικρᾶς Ἀσίας μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Αὐγούστου[3]. Ἀλλ' ὑπὲρ πάσας τὰς διαλέκτους τὴν μεγίστην ἀντίστασιν παρέσχεν ἡ Δωρική· οἱ Μεσσήνιοι, εἰ καὶ ἐπὶ τριακόσια ἔτη ἐπλανῶντο ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου, ὅμως διελέγοντο ἀκριβῶς δωριστὶ μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Παυσανίου[4] καὶ οἱ Ῥόδιοι ἐπαινοῦνται ὑπὸ Ἀριστείδου τοῦ ῥήτορος, ὅτι εἶναι γνήσιοι Δωριεῖς καὶ Δωρικὰ ὀνόματα μεταχειρίζονται[5].

---

[1]) Οὐδεμία ἄλλη πόλις δύναται νὰ ἐπιδείξῃ συνεχῆ σειρὰν λαμπρῶν ὀνομάτων, ὡς αἱ Ἀθῆναι. [2]) Τοῦτο συνέβη διὰ τὴν συγγένειαν αὐτῆς πρὸς τὴν Ἀττικήν. [3]) Ὅρα **Bergk** ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι I, 78. [4]) IV, 27, 5 «Μεσσήνιοι δὲ ἐκτὸς Πελοποννήσου τριακόσια ἔτη μάλιστα ἠλῶντο, ἐν οἷς οὔτε ἐθῶν εἰσὶ δῆλοι παραλύσαντές τι τῶν οἴκοθεν, οὔτε τὴν διάλεκτον τὴν Δωρίδα μετεδιδάχθησαν· ἀλλὰ καὶ ἐς ἡμᾶς ἔτι τὸ ἀκριβὲς αὐτῆς Πελοποννησίων μάλιστα ἐφύλασσον». [5]) Ἀριστείδ. 43, 813 καὶ 44, 839.

Ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ὡς σύμπασα ἡ Ἑλλὰς ὑπέκυψεν εἰς τὸ σκῆπτρον τοῦ Μακεδόνος, οὕτω καὶ αἱ διάφοροι διάλεκτοι μηδ' αὐτῆς τῆς Ἀττικῆς ἐξαιρουμένης ἀνεμίγησαν καὶ ἀπετέλεσαν μίαν, ἥτις κοινὴ προσηκόντως ὠνομάσθη. Αὕτη ἦτο ἐν χρήσει οὐ μόνον ἐν ὁλοκλήρῳ τῷ Ἑλληνικῷ κόσμῳ, ἀλλὰ καὶ περιέλαβε τὰς Μακεδονικὰς κτήσεις, ὡς τὴν Συρίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα δὲν εἶναι μόνον ὁ δεσμὸς ὁ συνδέων τὰς εἰρημένας χώρας, ἀλλὰ καὶ τὸ ὄργανον, δι' οὗ ὁ πολιτισμὸς τῶν Ἑλλήνων εἰς εὐρυτάτας χώρας διασκεδάννυται. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Ἀτθὶς ἐν τῇ ἡγουμένῃ περιόδῳ εἶχε λάβει γενικώτερον τύπον, αὕτη ἐχρησίμευσε μὲν ὡς βάσις, ἀλλὰ παρέλαβε στοιχεῖα καὶ ἄλλων διαλέκτων. Ἡ κοινὴ δ' ὅμως μὴ ἔχουσα τὴν αὐστηρότητα τῆς Ἀτθίδος δὲν ἐτιμᾶτο ὑπὸ τῶν Ἀττικιστῶν, εἰς οὓς οἱ κωμικοὶ ἀπέδιδον σχολαστικότητα[1]. Ἡ περὶ τὴν γλῶσσαν ἀμέλεια ἐκ τοῦ καθ' ἡμέραν βίου μετεδόθη εἰς τὰ γράμματα, ἅπερ ἐπληροῦντο ἡμαρτημένων φράσεων. Τὴν διαφθορὰν τῆς γλώσσης ἐπηύξανον τὰ Μακεδονικὰ ἰδιώματα καὶ τὰ τῶν ἐξελληνισθέντων λαῶν· διότι Σύροι, Φρύγες, Ἰουδαῖοι, Αἰγύπτιοι, Αἰθίοπες[2],

[1]) Ἀπόσπασμ. κωμικ. Ποσειδίππ. 2 «Ἑλλὰς μὲν ἔστι μία, πόλεις δὲ πλείονες· σὺ μὲν ἀττικίζεις, ἡνίκ' ἂν φωνὴν λέγῃς αὐτοῦ τιν', οἱ δ' Ἕλληνες ἑλληνίζομεν. Τί προσδιατρίβων συλλαβαῖς καὶ γράμμασι τὴν εὐτραπελίαν εἰς ἀηδίαν ἄγεις;» [2]) Ὡς δεῖγμα τῆς τοιαύτης διεφθαρμένης γλώσσης παρατιθέμεθα ἐκ τοῦ **Mullach** ἐπιγραφήν, ἣν εἶχε χαράξει Σιλκὼ ὁ τῶν Αἰθιόπων βασιλεύς.

Ἐγὼ Σιλκὼ βασιλίσκος Νουβαδῶν καὶ ὅλων τῶν
Αἰθιόπων ἦλθον εἰς Τάλμιν καὶ Τάφιν· ἅπαξ δύο
ἐπολέμησα μετὰ τῶν Βλεμύων, καὶ ὁ θεὸς ἔδωκέν μοι τὸ
νίκημα μετὰ τῶν ἐχθρῶν ἅπαξ. Ἐνίκησα πάλιν καὶ ἐκράτησα
τὰς πόλεις αὐτῶν. Ἐκαθέσθην μετὰ τῶν
ὄχλων μου. Τὸ μὲν πρῶτον ἅπαξ ἐνίκησα αὐτῶν

Ἰνδοὶ καὶ ἄλλοι διελέγοντο καὶ ἔγραφον διεφθαρμένην Ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Τοῦτο ὅμως ἐπήνεγκεν ἀντίδρασιν καί τινες συγγραφεῖς, ὡς ὁ Λουκιανὸς καὶ ὁ Αἰλιανός, ἐπειράθησαν μετ' ἐπιτυχίας, ὅπως ἐπαναγάγωσι τὴν γλῶσσαν εἰς τὴν Ἀττικὴν καθαρότητα.

Παραλλήλως πρὸς τὴν κοινὴν γλῶσσαν ἀνεπτύχθησαν δύο διάλεκτοι, ἡ Μακεδονικὴ καὶ ἡ Ἀλεξανδρεωτικὴ ἢ Ἀλεξανδρειανή. Αὗται οὐ μόνον ἀπὸ τῆς Ἀττικῆς διαλέκτου ὡς οἷόν τε μάλιστα ἀπέκλιναν, ἀλλὰ καὶ τὴν κοινὴν γλῶσσαν πολλαχῶς καὶ ποικιλοτρόπως διέφθειραν, διότι παρελάμβανον ἀκρίτως βαρβαρικὰς λέξεις, διετήρουν ἀπηρχαιωμένας καὶ ταῖς ὑπαρχούσαις ἔδιδον διάφορον σημασίαν.

Καὶ ἡ μὲν Μακεδονικὴ ἦτο κρᾶμα τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης μετὰ Μακεδονικῶν ἰδιωτισμῶν, βαρβαρικῶν λέξεων καὶ διαφθορῶν[1]. Ἀλεξανδρειανὴ δὲ διάλεκτος ὀνομάζεται οὐχὶ ἐκείνη, ἣν μετεχειρίζοντο οἱ λόγιοι τῆς Ἀλεξανδρείας κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Πτολεμαίων (διότι αὕτη ἦτο ἡ κοινή), ἀλλ' ἡ δημώδης γλῶσσα, ἥτις ἦτο ἐν τῷ στόματι τοῦ λαοῦ τῆς μεγάλης ἐκείνης πόλεως.

καὶ αὐτοὶ ἠξίωσάν με. Ἐποίησα εἰρήνην μετ' αὐτῶν
καὶ ὤμοσάν μοι τὰ εἴδωλα αὐτῶν καὶ ἐπίστευσα τὸν
ὅρκον αὐτῶν, ὡς καλοί εἰσιν ἄνθρωποι. Ἀναχωρήθην
εἰς τὰ ἄνω μέρη μου. Ὅτε ἐγεγονέμην βασιλίσκος
οὐκ ἀπῆλθον ὅλως ὀπίσω τῶν ἄλλων βασιλέων,
ἀλλὰ ἀκμὴν ἔμπροσθεν αὐτῶν, κτλ.

[1]) Οὕτω πολλάκις οἱ Μακεδόνες εἶχον β ἀντὶ φ, Βερενίκη ἀντὶ Φερενίκη, Βίλιππος ἀντὶ Φίλιππος, βαλακρὸς ἀντὶ φαλακρός, κεβαλὴ ἀντὶ κεφαλή, βῶ ἀντὶ φῶ· δ ἀντὶ θ, ὡς δάνος ἀντὶ θάνατος, ἀδραιὰ ἀντὶ αἰθρία· μ ἀντὶ π, ὡς ἀμαλὸς ἀντὶ ἁπαλός· ξ, ἀντὶ β, ὡς ζέρεθρον ἀντὶ βάραθρον· ρ ἀντὶ τ, ὡς ῥοῦτο ἀντὶ τοῦτο καὶ πολλάκις εἶχον ψιλὸν ἀντὶ δασέος πνεύματος, ὡς ἄγημα ἀντὶ ἥγημα.

Κατὰ ταύτην μετεφράσθη ἡ παλαιὰ γραφὴ καὶ κατὰ ταύτην ἐν μέρει ἐγράφη ἡ νέα διαθήκη. Περιεῖχε δὲ στοιχεῖα τῆς Ἀττικῆς, τῆς Μακεδονικῆς, τῆς Αἰγυπτιακῆς καὶ τῆς Ἰουδαϊκῆς γλώσσης. Ἐπειδὴ δὲ ταύτην μετεχειρίσθησαν κατὰ τὸ πλεῖστον καὶ οἱ πατέρες τῆς ἐκκλησίας, ὀνομάζεται καὶ ἐκκλησιαστική. Οἱ ἰδιωτισμοὶ ταύτης εἶναι πολλοὶ καὶ ποικίλοι[1].

Παρὰ δὲ τοῖς Βυζαντινοῖς ἡ διαφθορὰ ἔτι μᾶλλον ηὔξησε προελθοῦσα ἐκ τῆς διανοητικῆς καταστάσεως τοῦ λαοῦ ἐκείνου καὶ ἐκ τῆς ἀναμίξεως αὐτοῦ μετ' ἀλλοεθνῶν. Τότε λέξεις καὶ τύποι λέξεων τῶν ποιητῶν καὶ τῶν πεζογράφων, τῶν Ἀττικῶν καὶ τῶν Ἰώνων ἀνεμιγνύοντο.

---

[1]) Πρῶτον ἐναλλαγὴ πολλῶν φωνηέντων, π.χ. ὑπάρχει α ἀντὶ η ἀνάστατε ἀντὶ ἀνάστητε, ε ἀντὶ α, ὡς μιερὸς ἀντὶ μιαρός. 2) Ἐναλλαγὴ συμφώνων, ὡς γ ἀντὶ κ, ὡς διγνύειν ἀντὶ δεικνύειν· κ ἀντὶ χ, ὡς ἐκθὲς ἀντὶ ἐχθές· τ ἀντὶ θ, ὡς ἐντράπητι ἀντὶ ἐντράπηθι. 3) Ὀλιγωρία περὶ τὸν πνευματισμόν, π.χ. ἐπ' υἱοὺς μετ' Ἵππου, κατύπερθε. 4) Το ἀντίστροφον, δηλ. δασὺ πνεῦμα πρὸ ψιλοῦ, ὡς ἐφῖδεν, ἀντὶ ἐπεῖδεν, καθ' ὀφθαλμούς, καθ' ἐμαυτόν. 5) Περιττὴ προσθήκη συμφώνων, ὡς ἀκγμὴ ἀντὶ ἀκμή, ἔκχθρα ἀντὶ ἔχθρα, συνχνοὺς ἀντὶ συχνούς· συνήθως προτίθεται ν εἰς τὴν αἰτιατικὴν τοῦ ἑνικοῦ, π.χ. αἶγαν, ἀσθενῆν, βασιλέαν, γυναῖκαν. 6) Γίνεται περιττὸς διπλασιασμὸς συμφώνων, ὡς ἁμαρτάννειν, ἀποστελλοῦμεν. 7) Τὸ ἀντίστροφον, δηλ. τίθενται ἁπλᾶ σύμφωνα ἀντὶ διπλῶν, ὡς ἀπορίψει, γενήματα, δυσεβής, ἐράπιζεν. 8) Τὸ λαμβάνειν εἶχον, ὡς οἱ Ἴωνες διὰ τοῦ μπ λέγοντες ἐλήμφθη καὶ λήμψομαι. 9) Προσθήκη τοῦ ν πρὸ τῶν οὐρανισκοφώνων καὶ χειλοφώνων, ὡς καὶ πρὸ τοῦ σ καὶ ζ, π. χ. ἐνγύς, ἔνκαρπον, ἐνχειρίδιον, ἐνμείνατε, ἐνπίπλαται, ἐνφραγμός, σβενσθέντος, συνζητεῖν. 10) Ἀνωμαλία περὶ τὴν κλίσιν τῶν ὀνομάτων, ὡς ὁ Ἑρμῆς, τοῦ Ἑρμῆ, ὁ Εὐτυχῆς τοῦ Εὐτυχᾶ. 11) Ἀνωμαλία περὶ τὸν σχηματισμὸν τῶν ῥημάτων, π. χ. τὸ τρίτον πληθυντικὸν πρόσωπον ἐλήλυθαν ἀντὶ ἐληλύθασι, ἑώρακαν, παρέστηκαν, πέπιθαν. Προσετίθεσαν τὴν συλλαβὴν σα εἰς τὸν παρατατικόν, ὡς ἐκρίνοσαν, ἐγεννῶσαν, ἐνοοῦσαν, ἐφέροσαν, ἐποιοῦσαν. Ἐγίνετο μεταβολὴ τῆς καταλήξεως τοῦ ἀορίστου, π. χ. εἴδαμεν ἀντὶ εἴδομεν, εἶδαν ἀντὶ εἶδον, ἔφυγαν, εὗραν καὶ τὰ τοιαῦτα. Πρὸς δὲ καὶ ἀνωμαλίαι συνέβαινον ἐν τῷ παρακειμένῳ, ὡς τεθέληκα, ἀντὶ ἠθέληκα, ἀνήγκακα ἀντὶ ἠνάγκακα καὶ 12) Ἐγίνοντο ἐπιτομαὶ κυρίων ὀνομάτων, ὡς Ἀλεξᾶς ἀντὶ Ἀλέξανδρος, Διογᾶς ἀντὶ Διογένης, Ἀντιπᾶς ἀντὶ Ἀντίπατρος.

Λέξεις ἐλαμβάνοντο ἐν διαφόρῳ σημασίᾳ καὶ τὸ αὐθαίρετον ἦρχεν ἐν τῇ χρήσει τῶν ἀντωνυμιῶν, τῶν προθέσεων καὶ τῶν συνδέσμων. Ἡ αὔξησις τῶν ῥημάτων συχνάκις παρελείπετο καὶ οἱ χρόνοι ἀντηλλάσσοντο. Ἐκ τῶν πτώσεων ἐξηλείφθη ἡ δοτική, ἐκ τῶν ἀριθμῶν ὁ δυϊκός, ἐκ τῶν ἐγκλίσεων ἡ εὐκτικὴ καὶ τὸ ἀπαρέμφατον, ἐκ τῶν διαθέσεων τοῦ ῥήματος ἡ μέση καὶ ἐκ τῶν χρόνων ὁ παρακείμενος. Χρόνοι δέ τινες ἐσχηματίζοντο περιφραστικῶς (π. χ. ὁ ὑπερσυντελικὸς εἶχα γράψει, ὁ μέλλων θέλω γράψει).

Μετὰ δὲ τὴν ἅλωσιν τοῦ Βυζαντίου ὑπὸ τῶν Τούρκων ἡ διαφθορὰ τῆς γλώσσης ἐπηύξησε διὰ προσθήκης λέξεων τῆς τε Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως. Αἱ σπουδαιότεραι διαφοραὶ τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς πρὸς τὴν ἀρχαίαν εἶναι αἱ ἑξῆς· 1) Ἡ προφορὰ ἐνίων φωνηέντων[1] ἠλλοιώθη. 2) Ἡ ποσότης τῶν συλλαβῶν ἀνεπληρώθη ὑπὸ τοῦ τόνου· 3) Ἡ κλίσις τῶν ὀνομάτων καὶ ὁ σχηματισμὸς τῶν ῥημάτων πολλαχῶς καὶ ποικιλοτρόπως μετεβλήθη καὶ 4) εἰσῆλθον εἰς τὴν γλῶσσαν ξέναι λέξεις καὶ σημασίαι λέξεων[2]. Ἀλλὰ καὶ κατ᾽ αὐτοὺς τοὺς χρόνους τῆς δουλείας

---

[1]) Οἱ περὶ τὸν Ἔρασμον δέχονται πολλὰς μεταβολάς, ὅπερ ἀπίθανον. Ὀλίγαι ὅμως ἐγένοντο, π. χ. τοῦ υ. [2]) Περὶ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καθ᾽ ὅλου λέγομεν ἐν τῷ ἡμετέρῳ λόγῳ. «Τὰ αἴτια τοῦ ἀρχαίου καὶ τοῦ νεωτέρου Ἑλλην. πολιτισμοῦ» σελ. 42. «Εἶναι ὄντως λυπηρόν, ὅτι γλῶσσα, δι᾽ ἧς πολυάριθμοι καὶ πολυώνυμοι ποιηταὶ ὕμνησαν κόσμους ἰδεώδεις, δι᾽ ἧς οἱ φιλόσοφοι λεπτεπιλέπτους ἐννοίας καὶ κόσμους μεταφυσικοὺς ἠδυνήθησαν νὰ αἰσθητοποιήσωσι, δι᾽ ἧς οἱ ῥήτορες κατεκήλησαν τὰ ὦτα λαῶν ζωηρῶν καὶ εὐφαντάστων, δι᾽ ἧς οἱ πατέρες τῆς ἱστορίας κατέστησαν ἄφθιτον τὸ κλέος τῶν ἡρώων τῆς ἀρχαιότητος καὶ ἥτις ἐγένετο τὸ ὄργανον τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἀνὰ τὰς τρεῖς τοῦ ἀρχαίου κόσμου ἠπείρους καὶ ἀπέβη ὁ διερμηνεὺς τῶν θείων τοῦ εὐαγγελίου διδαγμάτων, ἡ γλῶσσα, λέγω, αὕτη τοὺς πολλοὺς αὐτῆς πλούτους ἀπολέσασα, τὸ κάλλος ἀποβαλοῦσα καὶ τῆς λεπτότητος στερηθεῖσα περιωρίσθη ἐν τῇ ἀτελεῖ δηλώσει τῶν αἰσθητοτέρων τοῦ καθ᾽ ἡμέραν βίου, ὡς τὰ ἀχανῆ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου

τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος δὲν ἐπαύσατο πεπαιδευμένους ἄνδρας παράγον[1]. Κατὰ τὰς παραμονὰς ἤδη τῆς δουλείας μεγάλοι ἄνδρες ἐκ τοῦ Βυζαντίου καταφυγόντες εἰς τὴν Ἰταλίαν τὰς Ἑλληνίδας Μούσας μετήνεγκον[2]. Ὁ Μανουὴλ Χρυσολωρᾶς ἱδρύσας τὴν πρώτην Ἑλληνικὴν κοινότητα ἐν τῇ δύσει ἵδρυε καὶ τὴν πρώτην σχολὴν τοῦ νεωτέρου Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Μετὰ τὸν Χρυσολωρᾶν διαπρέπει ὁ φιλόσοφος Γεώργιος Γεμιστὸς Πλήθων, ὅστις πρὸ τῆς πτώσεως τοῦ Βυζαντίου εἰσήγαγε τὴν Πλατωνικὴν φιλοσοφίαν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ὡσαύτως πρὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ ἐκ Θεσσαλονίκης Θεόδωρος Γαζῆς καὶ ὁ ἐκ Κρήτης Γεώργιος Τραπεζούντιος ἐξηκολούθησαν τὸ ἔργον τοῦ Χρυσολωρᾶ καὶ τοῦ Πλήθωνος. Μετὰ δὲ τὴν ἀποφράδα ἡμέραν (29 Μαΐου 1453) τῆς ἁλώσεως τοῦ Βυζαντίου κατέφυγον μὲν πολλοὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἀλλ᾽ ὁ εὐγενέστατος καὶ σοφώτατος πάντων εἶναι ὁ Ἰάνος Λάσκαρις.

Οὗτος εἶχε τὸν πόθον καὶ ἔθετο τὴν ἀρχήν, ὅτι ἡ ἐλευ-

βασίλεια περιωρίσθησαν ἐπὶ τῶν ἀπορρώγων βράχων. Εἶναι ὅμως δίκαιον νὰ ἐξάρωμεν, ὅτι ἐν τῷ μακραίωνι τῆς δουλοσύνης σκότει δὲν ὑπέστη μεταμόρφωσιν, ὡς ἡ λατινική, ἀλλ᾽ ἐπὶ τῶν θαλερῶν αὐτῆς παρειῶν, ἃς τρυφερῶς ἠσπάσαντο τὰ χείλη τοῦ Σοφοκλέους καὶ Πλάτωνος, ἐπεκάθισαν αἱ ῥυτίδες τοῦ γήρατος, καὶ τὸ ἰθιτενὲς αὐτῆς σῶμα ἐκάμφθη ὑπὸ τὸ βάρος τῶν χιλιετηρίδων».

[1]) Κωνσταντῖν. Οἰκονόμ. Περὶ τῆς γνησ. προφορᾶς τῆς Ἑλλην. γλώσσ. σελ. 520 «Τὸ ἔδαφος τῆς Ἑλλάδος καὶ δοῦλον ἤδη δὲν ἔπαυσεν ἐκφέρον, ὡς ἀραιάς τινας ἐπιφυλλίδας καὶ ἄνθη μικρά, πεπαιδευμένους Ἕλληνας, οἵτινες διετήρησαν ἀδιάκοπον τῆς παλαιᾶς ἑλληνικῆς παιδείας τὴν συνέχειαν, θεραπεύοντες ὡς ἠδύναντο τοῦ ἔθνους τὴν δυστυχίαν, ὡς φανήσεται ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας, ὅταν συγγραφῇ ὑπ᾽ ἀνδρὸς Ἕλληνος καταγράψαντος ἐπιμελῶς ὅλων τῶν μετὰ τὴν ἅλωσιν γενομένων συγγραφέων τὰ ἑλληνικὰ συντάγματα καὶ τετυπωμένα καὶ ἀτύπωτα». [2]) Περὶ πάντων τούτων διὰ μακρῶν πραγματεύεται ὁ ἡμέτερος λόγιος Δ. Θερειανὸς ἐν τῷ ἀρίστῳ αὐτοῦ συγγράμματι Ἀδαμάντιος Κοραῆς σελ. I. 88.

θερία τῆς Ἑλλάδος πρέπει νὰ γείνῃ διὰ τῶν Ἑλληνικῶν φώτων[1]. Ὀπαδὸς τῆς ἀρχῆς ταύτης ἐγένετο ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῆς, ὅστις τὴν ἐθνοποιὸν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων δύναμιν κατιδὼν ἐγένετο ἀναμορφωτὴς τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ κατέχει παρ' ἡμῖν τὴν αὐτὴν ὑψηλὴν θέσιν, ἣν ὁ Montain παρὰ τοῖς Γάλλοις, ὁ Βάκων παρὰ Ἄγγλοις καὶ ὁ Θωμάσιος καὶ ὁ Λέσιγκ παρὰ τοῖς Γερμανοῖς[2]. Ἄνευ τῆς εὐστόχου ἐργασίας τοῦ ἀνδρὸς τούτου ὁ τύπος τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς γλώσσης ἤθελεν ὑποστῇ πολλοὺς κινδύνους καὶ μεγάλας περιπετείας. Τῷ μεγάλῳ παραδείγματι τοῦ Κοραῆ ἠκολούθησαν πολλοὶ λόγιοι ἄνδρες, οἵτινες ἐκάθηραν τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε διήγειραν τοὺς ἐπαίνους μεγάλων ἀνδρῶν[2]. Ὁ καθαρμὸς δὲ τῆς γλώσσης ἦτο λίαν ἐργώδης, διότι αὕτη ἐν τῷ ῥεύματι τῶν αἰώνων πολλάς, ὡς εἴρηται[3], ἀλλοιώσεις ἔπαθεν.

---

1) Αὐτόθι I, σελ. 14. 2) Ταῦτα λέγει ὁ κ. Θερειανὸς ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι 1,87. 3) Τοῦτο ἀνωμολόγει ὁ ἡμέτερος διδάσκαλος καὶ πατριάρχης τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων Βοίκχιος ἐν ταῖς παραδόσεσιν αὐτοῦ. 3) Ὅρα τὸν εἰρημένον λόγον μου σελ. 43 καὶ ἑξῆς.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΠΕΡΙ ΠΟΙΗΣΕΩΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΟΙΗΣΙΝ

Κατὰ τὸν Πλάτωνα ἡ ποίησις εἶναι μανία τις ὑπὸ τῶν Μουσῶν πεμπομένη, ἥτις ψυχὴν εὐαίσθητον λαβοῦσα καὶ ταύτην ἐγείρουσα καὶ βακχεύουσα πρὸς τὰς ᾠδὰς καὶ τὴν ποίησιν παιδεύει. Ἂν δέ τις ἄνευ τῆς μανίας ταύτης πειραθῇ, ὅπως ποιῇ, πάντως θέλει ἀποτύχει[1]. *Κατὰ ταῦτα ὁ ποιητής, ὅταν κάθηται ἐπὶ τοῦ τρίποδος τῶν Μουσῶν, δὲν εἶναι ἔμφρων, ἀλλ' ὡς κρήνη τις ἐπιτρέπει νὰ ῥέῃ τὸ ἐπιὸν ὕδωρ*[2]. *Οὕτως οἱ ἀγαθοὶ ποιηταὶ δὲν γίνονται τοιοῦτοι ἐκ τέχνης, ἀλλ' ἐξ ἐνθουσιασμοῦ καὶ ποιοῦσιν οὐχὶ ἔμφρονες ὄντες, ἀλλ' ὥσπερ οἱ κορυβαντιῶντες ὀρχοῦνται*[3]. *Ὁ ποιητής, ὡς λέγει ὁ φιλόσοφος, εἶναι κοῦφον χρῆμα καὶ πτηνὸν ἱερὸν καὶ δὲν δύναται νὰ ποιήσῃ πρότερον, πρὶν οὗτος γένηται ἔνθεος. Ἀφαιρῶν δ' ὁ θεὸς τὸν νοῦν τούτου ποιεῖ ὑπηρέτην ἑαυτοῦ, ὡς δὴ καὶ τοὺς χρησμῳδοὺς καὶ τοὺς μάντεις. Οὕτως αὐτὸς ὁ θεὸς λέγει διὰ τῶν ποιητῶν τοῖς ἀνθρώποις. Τοῦτο κυροῖ ὁ φιλόσοφος ἐπάγων ὡς παράδειγμα Τύννιχον τὸν Χαλκιδέα, ὅστις καίπερ ὢν μέτριος ποιητής, ὅμως ἐποίησε κάλλιστον παιᾶνα· διότι τοῦτον ἐνέπνευσαν αὐτῷ αἱ Μοῦσαι. Κατὰ δὲ τὸν Ἀριστοτέλη ἡ ποίησις ἐγεννήθη ἐκ τῆς ἐμφύτου τῷ ἀν-*

---

1) *Πλάτ ἐν Φαίδρ.* 245 A. 2) *Ἐν Νόμ.* 719 C. 3) *Ἐν Ἴων.* 533 *καὶ ἑξῆς.*

θρώπῳ μιμήσεως καὶ ἐκ τῆς χαρᾶς, ἣν οὗτος αἰσθάνεται πρὸς τὰ μιμήματα, ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τούτου, ὅτι ὁ ἄνθρωπος φύσει μετὰ λύπης μὲν βλέπει τὰς μορφὰς τῶν θηρίων καὶ τῶν νεκρῶν καὶ τῶν νοσούντων, μετὰ χαρᾶς δ' ὅμως θεᾶται τὰς εἰκόνας αὐτῶν· διότι θεώμενος ταύτας μανθάνει τι, ἡ δὲ μάθησις εἶναι ἡδίστη οὐ μόνον τοῖς φιλοσόφοις, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις ὁμοίως[1].

Ἡ ποίησις εἶναι ἡ πρεσβυτάτη, εὐγενεστάτη καὶ τροφὸς πασῶν τῶν ἄλλων τεχνῶν. Ὡς τέχνη δὲ θηρεύει τὸ κάλλος ἐν πολὺ μείζονι βαθμῷ τοῦ πεζοῦ λόγου. Τὸ ἐν τῇ τέχνῃ κάλλος διαφέρει τοῦ ἐν τῇ φύσει· διότι τοῦτο μὲν εἶναι ἀπόλυτον, τὸ δὲ τῆς τέχνης σχετικόν· διότι ἕκαστον ὂν τῆς φύσεως δὲν συγκρίνεται πρὸς ἐκεῖνο, ὅπερ ἔπρεπε νὰ ἦναι, ἐν ᾧ ἕκαστον προϊὸν τῆς τέχνης παραβάλλεται πρός τι πρωτότυπον. Ζητεῖται, ἂν τοῦτο ὑπάρχῃ ἐν τῇ ἐξωτερικῇ φύσει τοῦ ὑποκειμένου, ὡς ἐπίστευεν ὁ Ἀριστοτέλης, ἢ ἐν τῇ φύσει τοῦ ὑποκειμένου, ὡς ἐνόμιζεν ὁ

---

[1]) *Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ, κεφ.* 4 "*Ἐοίκασι δὲ γεννῆσαι μὲν ὅλως τὴν ποιητικὴν αἰτίαι δύο τινές, καὶ αὗται φυσικαί. Τό τε γὰρ μιμεῖσθαι σύμφυτον τοῖς ἀνθρώποις ἐκ παίδων ἐστὶ (καὶ τούτῳ διαφέρουσι τῶν ἄλλων ζῴων ὅτι μιμητικώτατόν ἐστι καὶ τὰς μαθήσεις ποιεῖσθαι διὰ μιμήσεως τὰς πρώτας) καὶ τὸ χαίρειν τοῖς μιμήμασι πάντας. Σημεῖον δὲ τούτου τὸ συμβαῖνον ἐπὶ τῶν ἔργων· ἃ γὰρ αὐτὰ λυπηρῶς ὁρῶμεν, τούτων καὶ εἰκόνας καὶ μάλιστα ἠκριβωμένας χαίρομεν θεωροῦντες, οἷον θηρίων τε μορφὰς τῶν ἀτιμοτάτων καὶ νεκρῶν. Αἴτιον δὲ καὶ τούτου, ὅτι μανθάνειν οὐ μόνον τοῖς φιλοσόφοις ἥδιστον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις ὁμοίως· ἀλλ' ἐπὶ βραχὺ κοινωνοῦσιν αὐτοῦ. Διὰ γὰρ τοῦτο χαίρουσι τὰς εἰκόνας ὁρῶντες, ὅτι συμβαίνει θεωροῦντας μανθάνειν καὶ συλλογίζεσθαι τί ἕκαστον, οἷον οὗτος ἐκεῖνος*" *καὶ ἐν Ῥητορ. Α*, 11 "*Ἐπεὶ δὲ τὸ μανθάνειν τε ἡδὺ καὶ τὸ θαυμάζειν, καὶ τὰ τοιάδε ἀνάγκη ἡδέα εἶναι οἷον τό τε μιμούμενον, ὥσπερ γραφικὴ καὶ ἀνδριαντοποιΐα καὶ ποιητική, καὶ πᾶν ὃ ἂν μεμιμημένον ᾖ, κἂν ᾖ μὴ ἡδὺ αὐτὸ τὸ μεμιμημένον· οὐ γὰρ ἐπὶ τούτῳ χαίρει, ἀλλὰ συλλογισμός ἐστιν, ὅτι τοῦτο ἐκεῖνο, ὥστε μανθάνειν τι συμβαίνει*" *καὶ Πλούταρχ. ἐν Συμποσ.* V, 1 *σελ.* 674 *Α* "*Καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν θεαμάτων ὅμοια πεπόνθαμεν· ἀνθρώπους μὲν γὰρ ἀποθνήσκοντας καὶ νοσοῦντας ἀνιαρῶς ὁρῶμεν, τὸν δὲ γεγραμμένον Φιλοκτήτην καὶ τὴν πεπλασμένην Ἰοκάστην . . . ἡδόμεθα καὶ θαυμάζομεν*". *Ἰδὲ* Eduard Müller, Geschichte der Theorie der Kunst bei den Alten II, 4.

Πλάτων. Ἡ λύσις τοῦ προβλήματος τούτου ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ γενικωτέρου ζητήματος τοῦ χωρίζοντος εἰς δύο ἡμισφαίρια τὸν ἀρχαῖον καὶ τὸν νεώτερον κόσμον, δηλ. ἂν αἱ ἰδέαι ἦναι ἔμφυτοι[1] ἢ εἰσῆλθον εἰς τὸν ἄνθρωπον διὰ τῶν αἰσθητηρίων. Βεβαίως ὁμοιότης τις τῆς τέχνης πρὸς τὴν φύσιν ὑπάρχει καὶ πρέπει νὰ ὑπάρχῃ, διότι πᾶσα ἀπὸ ταύτης ἀπόκλισις καὶ παρεκτροπὴ γίνεται πρὸς βλάβην τῆς τέχνης[2]. Ὅμως τοῦτο δὲν ἀποδεικνύει, ὅτι ἡ τέχνη εἶναι καθαρὰ ἀπομίμησις τῆς φύσεως, διότι ὑπολείπεται ἡ ὑπόθεσις, ὅτι τὸ ὑποκείμενον εὑρίσκεται ἐν μεγάλῃ ἁρμονίᾳ καὶ στενῇ συγγενείᾳ πρὸς τὴν φύσιν. Τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ὁσονδήποτε ἀνόμοιον καὶ ἂν φαίνηται πρὸς τὴν ὕλην, ὅμως ἔχει ἀδελφικὴν πρὸς ταύτην συγγένειαν καὶ εἶναι τέκνον τοῦ αὐτοῦ πατρός. Ἐν τοῖς νόμοις τῆς φύσεως ἀναπτύσσεται ἄπειρος ποικιλία, ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος ὑπερέχει ταύτης, διότι εἶναι αὐτόνομος καὶ ἀνεξάρτητος, ἐν ᾧ ἡ δημιουργία ταύτης ὁρίζεται καὶ κανονίζεται κατ' ἀναλλοίωτον ἀνάγκην. Τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἔχει ἔμφυτόν τινα ἰδέαν τοῦ καλοῦ, ἥτις κατὰ τὸ μέτρον τῆς πνευματικῆς δυνάμεως ἑκάστου ἀλλοιοῦται. Κατὰ ταῦτα ἡ τῆς φύσεως πρὸς τὴν τέχνην ὁμοιότης δύναται νὰ ἐξηγηθῇ τὸ μὲν ἐκ τῆς συγγενείας, τὸ δὲ ἐκ τῆς μιμήσεως. Τὸ ἰδανικὸν κάλλος ἠδύνατο ἴσως νὰ θεωρηθῇ ὡς ὑπέρβασις τῆς φύσεως· διότι οὐδαμοῦ ταύτης ὑπάρχει τοιοῦτό τι. Τοῦτο ὅμως προῆλθεν ἐκ τῆς ἀνυψώσεως τῶν φυσικῶν γραμμῶν εἰς ἰδανικωτέρας.

Καθ' ὅλου οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐφέροντο πρὸς τὸ ἰδανικόν· διότι κατὰ τούτους τὸ καλὸν κεῖται ἐν τῇ ἁρμονίᾳ τοῦ πραγματικοῦ πρὸς τὸ ἰδεῶδες[3]. Οὕτως ἡ τέχνη ἀποχωρίζεται τῆς ψιλῆς μιμήσεως τῆς φύσεως, ἥτις εἶναι ὑποδεεστέρα τῆς αὐτονόμου

---

1) *Ἀκριβῶς εἰπεῖν κατὰ τὸν Πλάτωνα αἱ ἰδέαι εἶναι ἀναμνήσεις τῆς ψυχῆς ἐκ τοῦ βίου, ὃν αὕτη διῆγε. πρὶν εἰσέλθῃ εἰς τὸ ἀνθρώπινον σῶμα.*
2) *Ἡ ἑλληνικὴ τέχνη σπανιώτατα ὑπέπεσεν εἰς τοιαύτας παρεκτροπὰς καὶ εἰς τὴν σωφροσύνην ταύτην ὀφείλει τὸ μέγιστον μέρος τῆς ἐπιτυχίας αὐτῆς.*
3) *Ὅρα* Bode, Ceschichhte der Hellenischen Dichtkunst I, 20.

δημιουργίας καὶ ἥτις πανταχοῦ οὐχὶ ὡς ἀνεξάρτητος ἐν ταῖς δημιουργήμασιν αὐτῆς ἐμφανίζεται. Ἡ ἀληθὴς τέχνη πρέπει νὰ ἦναι σκοπὸς ἑαυτῆς καὶ πάντοτε ὡς ἀπόλυτος δύναμις τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἐκδηλῶται. Κατὰ ταῦτα ἡ Ἑλληνικὴ ποίησις ἐκ τοῦ ἰδεώδους ὁρμωμένη παρήγαγεν ἔργα, ἐφ' ὧν διαλάμπει ἡ εὐγένεια καὶ τὸ ἤρεμον μεγαλεῖον. Τὰ πρόσωπα ἔχουσιν ἦθος ἰδεῶδες καὶ κατὰ τοῦτο διακρίνεται ὁ Ὅμηρος καὶ οἱ τραγικοί, οἵτινες εἰς τὰς ἰδανικὰς μορφὰς ἀτομικὴν ζωὴν καὶ φυσικὴν ἀλήθειαν ἐπέχυσαν. Οὕτως ἡ Ἑλληνικὴ ποίησις οὔτε ἐν τῷ ὑπεραισθητῷ ἀπόλλυται, οὔτε εἰς χυδαίαν πραγματικότητα ταπεινοῦται[1]. Πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν φύσιν τῶν ποιημάτων συμφωνεῖ καὶ τὸ εἶδος, ἤτοι ἡ ἐξωτερικὴ αὐτῶν μορφή. Κατὰ τοῦτο ἡ Ἑλληνικὴ ποίησις εἶναι ἀνυπέρβλητος· αὕτη κινεῖται μετὰ τοσαύτης ἐλευθερίας καὶ εὐκολίας, ὥστε οὐδὲν ἴχνος ἐπιπόνου ἐργασίας καταλείπει[2]. Ἡ φράσις εἶναι πλαστική, ἡ γλῶσσα καθαρά, ἡ εὐφωνία ταύτης κατακηλεῖ τὰ ὦτα καὶ ἡ γλαφυρότης καὶ ὁ πλοῦτος τῶν μετρικῶν σχημάτων καταγοητεύουσι τὸν ἀκροατήν. Εἰς τὴν ὑπερτάτην τοῦ καλοῦ βαθμῖδα ἀνῆλθον οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι οὐ μόνον διὰ τὴν ἔμφυτον αὐτῶν αἴσθησιν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν περιορισμὸν αὐτῶν ἐν ἑνὶ μόνῳ εἴδει τῶν γραμμάτων, π. χ, ὁ Αἰσχύλος, ὁ Σοφοκλῆς καὶ ὁ Εὐριπίδης ἐποίουν μόνον τραγῳδίας, οὐχὶ δὲ καὶ κωμῳδίας· ἀντίστροφον δὲ τούτου ἐποίει ὁ Ἀριστοφάνης, ὁ Εὔπολις καὶ οἱ ἄλλοι κωμικοί. Ἐν τοῖς κλασικοῖς χρόνοις ἡ παράβασις τοῦ κανόνος τούτου εἶναι σπανιωτάτη, π. χ. ὁ Ἴων οὐ μόνον ἐποίησε τραγῳδίας, ἀλλὰ συνέγραψε πεζὸν σύγγραμμα[3]. Ἡ παράβασις ὅμως αὕτη ἐγένετο οὐχὶ ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ Ἴω-

---

[1]) *Ἐξαίρεσιν τούτου ποιοῦσιν οἱ ἰαμβογράφοι, μελικοί τινες ποιηταί, ὡς ὁ Ἀλκμάν, κατ' ἐξοχὴν δ' ἡ ἀρχαία κωμῳδία. Παράβαλλ.* Bergk *ἐν τῷ μνημονευθέντι συγγράμματι Ι* 144. [2]) *Πλούταρχ. ἐν βίῳ Τιμολέοντ.* 36 «*ταῖς δὲ Νικομάχου γραφαῖς καὶ τοῖς Ὁμήρου στίχοις μετὰ τῆς ἄλλης δυνάμεως καὶ χάριτος πρόσεστι τὸ δοκεῖν εὐχερῶς καὶ ῥᾳδίως ἀπειργάσθαι*». [3]) *Ὅρα εἰσαγωγήν μου εἰς Σοφοκλέα σελ.* 10.

νος, διότι ἴσως καὶ τοῦτο συνεβάλετο, ὅπως διαμείνῃ μέτριος ποιητής.

Οὕτως οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι παρήγαγον καὶ ἀνέπτυξαν καὶ τὰ τρία μεγάλα τῆς ποιήσεως γένη, τὸ ἔπος, τὴν λυρικὴν ποίησιν καὶ τὸ δρᾶμα. Καὶ τὸ μὲν ἔπος περιγράφει τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον, ἡ δὲ λυρικὴ ποίησις εἶναι ἡ γνησιωτάτη τοῦ ὑποκειμένου εἰκών. Ἐκεῖνο μὲν ἀφηγεῖται τοὺς λόγους καὶ τὰς πράξεις τῶν δρώντων προσώπων ἀπαθῶς, οὔτε τὰ πάθη τοῦ ποιητοῦ ἐκδηλοῦσα, οὔτε τὰ βαθύτερα αἴτια ἐξετάζουσα, οὐδὲ τοῖς μίτοις τῆς ἀνθρωπίνης τύχης παρακολουθοῦσα· ἡ δὲ λυρικὴ ποίησις εἰς τὰ μυχαίτατα εἰσδύουσα πειρᾶται, ὅπως ἀνακαλύψῃ τὰ πρῶτα αἴτια. Ἐν μὲν τῷ ἔπει αἱ γραμμαὶ ἄγονται ἐκ τῆς περιφερείας πρὸς τὸ κέντρον, ἐν δὲ τῇ λυρικῇ ποιήσει, ἥτις ἀπεικονίζει τὰς αἰωνίους ἰδέας τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, το κέντρον κατέχεται καὶ ἐκ τούτου ἄγονται γραμμαὶ πρὸς τὴν περιφέρειαν. Τὸ μὲν ἔπος ἀνήκει εἰς τὸ παρελθόν, ἡ δὲ λυρικὴ ποίησις εἰς τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον. Ἀμφότερα ὅμως συμπληροῦσιν ἄλληλα καὶ ἔχουσιν ὡς ὁ κόσμος πρὸς τὸ ἐγὼ καὶ τὸ ἐγὼ πρὸς τὸν κόσμον.

Ἀλλ' ὁσονδήποτε διάφορα καὶ ἂν φαίνωνται τὰ δύο ταῦτα εἴδη τῆς ποιήσεως, τὸ κατ' ἀρχὰς ἦσαν συνηνωμένα καὶ δὲν ἐχωρίζοντο ἀπ' ἀλλήλων οὕτως ἀποτόμως, ὡς ἐν τῇ ἀναπτύξει αὐτῶν. Ἐν τῇ νηπιακῇ αὐτῶν ἡλικίᾳ συνεχέοντο, ὡς δὴ καὶ ἐν τοῖς νηπίοις συμβαίνει, μέχρις ὅτου διὰ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ἤρξαντο ταῦτα χωριζόμενα. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἐξέτασις καὶ ψιλὴ ἀφήγησις τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου εἶναι εὐκολωτέρα, ἡ ἐπικὴ ποίησις ἀνεπτύχθη πρωϊαίτερον τῆς λυρικῆς[1].

[1]) *Παράβαλλ.* Böeckh, Encyklop. und Methodol. *σελ* 616. ***Ενταῦθα διαστέλλομεν δύο περιστάσεις, τὴν πρώτην γένεσιν καὶ τὴν τελείαν ἀνάπτυξιν τῶν δύο τούτων γενῶν τῆς ποιήσεως. Ἡ μὲν πρώτη ἦτο σύγχρονος, ἡ ἀνάπτυξις ὅμως τοῦ ἔπους προηγήθη. Ἄλλοι ἔχουσι διάφορον γνώμην νομίζοντες, ὅτι ἡ λυρικὴ ποίησις ἐγεννήθη πρωϊαίτερον τοῦ ἔπους· διότι ὁ ἄνθρω-***

Ἀφ' οὗ δ' ἑκατέρα ἀναπτυχθεῖσα ἀπὸ τῆς ἑτέρας διεστέλλετο, συνηνώθησαν πρὸς παραγωγὴν ἄλλου τρίτου εἴδους [1], δηλαδὴ τοῦ δράματος, ὅπερ δὲν εἶναι φυσικόν, ὡς τὰ δύο πρῶτα, ἀλλὰ τεχνικόν. Ὡς τεχνικὸν δὲ τὸ εἶδος τοῦτο στερεῖται μὲν τοῦ πρωτοτύπου τῶν δύο ἄλλων, ὅμως περιέχει τὴν οὐσίαν ἀμφοτέρων καὶ τὴν ἁρμονικὴν ἑνότητα τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου μετὰ τοῦ ἐσωτερικοῦ. Ἡ τεχνικὴ αὕτη ἕνωσις οὐ μόνον περιγράφει πάσας τὰς ἐξωτερικὰς ἐνεργείας, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐσωτερικὴν τοῦ ὑποκειμένου διάθεσιν ἀποκαλύπτει. Οὕτως ὁ ἐξωτερικὸς καὶ ὁ ἐσωτερικὸς κόσμος ἄγονται εἰς ἁρμονίαν καὶ τὰ ἀποτελέσματα μετὰ τῶν αἰτίων συνδέονται.

Ἂν δὲ συγκριθῇ τὸ ἔπος πρὸς τὸ δρᾶμα, ἀνευρίσκονται ὁμοιότητες καὶ διαφοραί. Τὰ γένη ταῦτα ὁμοιάζουσι κατὰ τὴν πλοκὴν τοῦ μύθου [2], ὅστις ἐν ἑκατέρῳ κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη [3] πρέπει νὰ ἦναι μίμησις πράξεως ὅλης καὶ τελείας. Ἡ δ' ἑνότης τοῦ μύθου ἐν ἑκατέρῳ πρέπει νὰ ὑπάρχῃ ἐν τῇ ὑποθέσει καὶ οὐχὶ ἐν τῷ χρόνῳ ἢ τῷ προσώπῳ. Διότι ὁ μὲν χρόνος δὲν ἔχει οὔτε ἀρχήν, οὔτε τέλος, ἐν ᾧ ὁ μῦθος πρέπει νὰ ἦναι ὀργανικόν τι ὅλον ἔχον ἀρχὴν μέσον καὶ τέλος [4]. Αἱ σύγχρονοι πράξεις μὴ τείνουσαι πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν δὲν ἔχουσιν ἑνότητα, ὡς ἡ ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχία καὶ ἡ ἐν Σικελίᾳ πρὸς τοὺς Καρχηδονίους μάχη [5].. Ἡ δ' ἑνότης τοῦ προσώπου εἶναι φαινομένη καὶ

πος κατὰ πρῶτον ἦλθεν εἰς συνείδησιν τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου. Ἀλλ' ὁ κόσμος οὗτος ὁσονδήποτε ἐγγὺς καὶ ἂν ἦναι, εἶναι δυσχερέστατος πρὸς κατανόησιν καὶ διὰ τοῦτο τὸ πρῶτον ἐννοεῖται ὁ ἐξωτερικὸς κόσμος. [1]) Boeckh *ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι σελ.* 682 [2]) *Ἡ λυρικὴ ποίησις δὲν ἔχει πλοκὴν τοῦ μύθου.* [3]) *Περὶ ποιητικῆς κεφ.* 8 *“Χρὴ οὖν, καθάπερ καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις μιμητικαῖς ἡ μία μίμησις ἑνός ἐστιν, οὕτω καὶ τὸν μῦθον, ἐπεὶ πράξεως μίμησίς ἐστι, μιᾶς τε εἶναι καὶ ταύτης ὅλης„* [4]) *Προσφυῶς καὶ ὁ Πλάτων παραβάλλει τὸν λόγον πρὸς ζῷον ἐν Φαίδρ* 264 C *“Ἀλλὰ τόδε γε οἶμαί σε φάναι ἄν, δεῖν πάντα λόγον ὥσπερ ζῷον συνεστάναι σῶμά τι ἔχοντα αὐτὸν αὑτοῦ, ὥστε μήτε ἀκέφαλον εἶναι μήτε ἄπουν, ἀλλὰ μέσα τε ἔχειν καὶ ἄκρα, πρέποντ' ἀλλήλοις καὶ τῷ ὅλῳ γεγραμμένα„* [5]) *Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ. κεφ* 23.

ἀπατηλή· διότι τὸ αὐτὸ πρόσωπον ἔχει τοσαύτας ἑνότητας πράξεων, ὅσας τοῦτο διεπράξατο, ἢ ἐν ὅσοις τοῦτο ἠρίστευσεν[1]. *Οὕτως ἕκαστος ἄθλος τοῦ Ἡρακλέους ἢ τοῦ Θησέως ἔχει ἑνότητα. Ἂν τις ὅμως πάντας τοὺς ἄθλους ἑκατέρου λάβῃ ὡς ὑπόθεσιν ἔπους ἢ δράματος, οὗτος θέλει ἀποτύχει, ὡς ἀπέτυχον οἱ ἀρχαῖοι ποιηταὶ οἱ Ἡρακληΐδας ἢ Θησηΐδας ποιήσαντες*[2]. *Διὰ τοῦτο δικαίως ἐπαινεῖται ὁ Ὅμηρος, ὅτι εἰς τὸ ἁμάρτημα τοῦτο δὲν περιέπεσεν. Ἐν ᾧ πλεῖσται πράξεις ἀπεδίδοντο τῷ Ὀδυσσεῖ, ὡς τὸ ἐπὶ τοῦ Παρνασοῦ τραῦμα, ἡ μανία καὶ ἄλλα, ὅμως ὁ ποιητὴς οὗτος δὲν ἔλαβε πάσας ταύτας ὡς ὑπόθεσιν τῆς Ὀδυσσείας, ἀλλὰ μόνον μίαν, δηλαδὴ τὸν νόστον, τὰς δ' ἄλλας ἢ παρέλειψεν ἢ ὡς ἐπεισόδια παρενέβαλεν*[3].

Ἡ ἐν τῇ ὑποθέσει λοιπὸν ἐγκειμένη ἑνότης πρέπει νὰ ἦναι τελεία καὶ μονομερής. Ὀνομάζεται δὲ τελεία ἡ ἔχουσα ἀρχήν, μέσον καὶ τέλος. Καὶ ἀρχὴ μὲν ἑκάστης πράξεως λέγεται ἐκεῖνο τὸ μέρος, οὗ ἐξ ἀνάγκης οὐδὲν ἄλλο προηγεῖται, μετ' αὐτὸ δ' ἕπεται ἄλλο. Τοῦ δὲ μέσου καὶ προηγεῖται καὶ ἕπεται ἄλλο. Τοῦ δὲ τέλους φύσει μὲν προηγεῖται ἄλλο, ὅμως τούτῳ οὐδὲν ἐξ ἀνάγκης ἕπεται. Ἂν δ' ἡ πρᾶξις δὲν ἦναι μονομερής, ἀλλὰ πολυμερής, ἡ μὲν ἑνότης διασπᾶται, ἡ δὲ προσοχὴ τοῦ ἀκροα-

---

[1]) *Δύναταί τις εἰπεῖν, ὅτι ἡ ἑνότης τοῦ προσώπου εἶναι ἑνότης χρόνου· διότι ὡς εἰς τὸν χρόνον δύναταί τις νὰ προσθέσῃ μόρια, οὕτω καὶ εἰς τὸν βίον τοῦ ἀνθρώπου πράξεις.* [2]) *Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ.* 8 "*Διὸ πάντες ἐοίκασιν ἁμαρτάνειν, ὅσοι τῶν ποιητῶν Ἡρακληΐδα καὶ Θησηΐδα καὶ τὰ τοιαῦτα ποιήματα πεποιήκασιν· οἴονται γὰρ ἐπεὶ εἷς ἦν ὁ Ἡρακλῆς, ἕνα καὶ τὸν μῦθον εἶναι προσήκειν*". [3]) *Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ. κεφ.* 8 "*Ὁ δ' Ὅμηρος ὥσπερ καὶ τὰ ἄλλα διαφέρει, καὶ τοῦτ' ἔοικε καλῶς ἰδεῖν, ἤτοι διὰ τέχνην ἢ διὰ φύσιν. Ὀδύσσειαν γὰρ ποιῶν οὐκ ἐποίησεν ἅπαντα, ὅσα αὐτῷ συνέβη, οἷον πληγῆναι μὲν ἐν τῷ Παρνασῷ, μανῆναι δὲ προσποιήσασθαι ἐν τῷ ἀγερμῷ· . . . ἀλλὰ περὶ μίαν πρᾶξιν, οἵαν λέγομεν, τὴν Ὀδύσσειαν συνέστησεν, ὁμοίως δὲ καὶ τὴν Ἰλιάδα*". *Εἶναι ἡμαρτημένη ἡ γνώμη τῶν λεγόντων, ὅτι ὁ ποιητὴς τῆς Ἰλιάδος εἰσέρχεται* in medias res· *διότι ὁ ποιητὴς δὲν ᾄδει ὁλόκληρον τὸν Τρωϊκὸν μῦθον, ἀλλὰ μόνον τὴν μῆνιν τοῦ Ἀχιλλέως.*

τοῦ ἢ θεατοῦ διασκεδάννυται. Ἐπειδὴ δ' ὁ ποιητὴς τῶν Κυπρίων καὶ ὁ τῆς μικρᾶς Ἰλιάδος ἔλαβον ὑποθέσεις πολυμερεῖς πράξεις, τὰ ποιήματα αὐτῶν διῃροῦντο εἰς πολλὰς ὁλότητας, δηλαδὴ ἐστεροῦντο ἑνότητος [1]. Πρὸς δέ, τὸ ἔπος ὁμοιάζει πρὸς τὸ δρᾶμα κατὰ τὴν δέσιν καὶ τὴν λύσιν τοῦ μύθου. Καὶ δέσις μὲν ὀνομάζεται ἐξ ἀρχῆς μέχρις ἐκείνου τοῦ ὁρίου, εἰς ὃ ἄρχεται γινομένη μετάβασις ἀπὸ δυστυχίας εἰς εὐτυχίαν ἢ τὸ ἀντίστροφον, λύσις δὲ ἀπὸ τῆς μεταβάσεως μέχρι τέλους [2]. Τὸ ἔπος διαφέρει τοῦ δράματος καὶ κατὰ τὸ μέγεθος. Ἐπειδὴ τὸ καλὸν κεῖται ἐν μεγέθει καὶ ἐν τάξει, ἕκαστος μῦθος πρέπει νὰ ἔχῃ τὸ προσῆκον μέγεθος. Ὡς τὸ κάλλος τοῦ ζῴου δὲν δύναται νὰ γείνῃ αἰσθητὸν τοῖς ἀνθρώποις, ἂν ὑπερβαίνῃ ὀπτικούς τινας νόμους [3], οὕτω τὸ κάλλος τῶν μύθων δὲν δύναται νὰ γείνῃ καταληπτόν, ἂν ὑπερβαίνῃ τὰς δυνάμεις τῆς μνήμης [4]. Διὰ τοῦτο ἕκαστος μῦθος πρέπει νὰ ἦναι εὐμνημόνευτος. Τὸ ἀπὸ εὐτυχίας εἰς δυστυχίαν ἢ τὸ ἀπὸ δυστυχίας εἰς εὐτυχίαν εἶναι ἱκανὸς ὅρος τοῦ μεγέθους [5].

Ἐπειδὴ δ' οὕτως ἔχει, ὁ δραματικὸς ποιητὴς ὀφείλει νὰ

---

1) Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ. κεφ. 23 "Οἱ δ' ἄλλοι περὶ ἕνα ποιοῦσι καὶ περὶ ἕνα χρονον, καὶ μίαν πρᾶξιν πολυμερῆ, οἷον ὁ τὰ Κύπρια ποιήσας καὶ τὴν μικρὰν Ἰλιάδα. Τοιγαροῦν ἐκ μὲν Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσείας μία τραγῳδία ποιεῖται ἑκατέρας ἢ δύο μόναι, ἐκ δὲ Κυπρίων πολλαὶ καὶ τῆς μικρᾶς Ἰλιάδος πλέον ὀκτώ, οἷον Ὅπλων κρίσις, Φιλοκτήτης, Νεοπτόλεμος, Εὐρύπυλος, Πτωχεία, Λάκαιναι, Ἰλίου πέρσις καὶ Ἀπόπλους καὶ Σίνων καὶ Τρῳάδες". Ὁ Ἀριστοτέλης θεωρεῖ τὴν τραγῳδίαν ὡς μέτρον τῆς ἑνότητος. 2) Ἀριστοτέλ. αὐτόθι κεφ. 18· Οὕτως ἡ δέσις τῆς Ἰλιάδος χωρεῖ μέχρι τοῦ Π, 122· διότι μέχρι τοῦδε τοῦ μέρους χωρεῖ ἡ δυστυχία τῶν Ἀχαιῶν. Ἐνταῦθα διεχύθη τὸ πῦρ εἰς τὴν ναῦν τοῦ Πρωτεσιλάου καὶ ἐγίνετο κίνδυνος, ἵνα πᾶσαι αἱ νῆες τῶν Ἀχαιῶν καῶσι. Λοιπὸν ἐνταῦθα εἶναι τὸ ἔσχατον τῆς δυστυχίας τῶν Ἀχαιῶν, ἀλλὰ καὶ τὸ πρῶτον τῆς εὐτυχίας αὐτῶν· διότι τὸ πῦρ ἰδὼν ὁ Ἀχιλλεὺς πέμπει βοήθειαν. 3) Ζῷον μυρίων σταδίων ἢ μικροσκοπικὸν τῷ ἀνθρώπῳ δὲν δύναται νὰ ἦναι καλόν. 4) Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ. κεφ. 7. 5) Ἔν τε τῇ Ἰλιάδι καὶ τῇ Ὀδυσσείᾳ ὑπάρχουσι κατὰ τὸ φαινόμενον πλείονες εὐτυχίαι καὶ πλείονες δυστυχίαι, ἀλλ' αὗται εἶναι ἐπεισοδιακαί.

προσέχῃ τὸν νοῦν, ὅπως μὴ ποιῇ τὸ δρᾶμα αὐτοῦ ἐποποιϊκὸν σύστημα ἢ πολύμυθον [1]· διότι διὰ τὴν βραχύτητα τοῦ δράματος δὲν δύνανται τὰ μέρη νὰ λάβωσι τὴν προσήκουσαν ἀνάπτυξιν. Ὅπως δ' ὁ δραματικὸς ποιητὴς μὴ περιπέσῃ εἰς τοιοῦτον ἁμάρτημα, ὀφείλει οὗτος νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψει τὸν ὅλον μῦθον καὶ μετὰ ταῦτα νὰ ἐπεισοδιώσῃ. Τοὐναντίον τὸ ἔπος δι' ἐπεισοδίων μηκύνεται. Οὕτω τῆς Ὀδυσσείας ἡ μὲν ὑπόθεσις εἶναι βραχυτάτη, τὰ δ' ἄλλα εἶναι ἐπεισόδια. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἔπος εἶναι δεκτικὸν μακρῶν ἐπεισοδίων, παραβαλλόμενον πρὸς τὸ δρᾶμα ἔχει χαλαρωτέραν τὴν ἑνότητα. Διὰ τῶν ἐπεισοδίων τὸ ἔπος κτᾶται ποικιλίαν καὶ μειοῦται ἡ ἐν τούτῳ μονοτονία [2]. Τὰ δύο εἰρημένα τῶν γραμμάτων γένη διαφέρουσι καὶ κατὰ τὸ μέτρον καὶ εἰς μὲν τὸ ἔπος ἁρμόζει τὸ ἡρωϊκὸν ἑξάμετρον, ὅπερ εἶναι ὀγκωδέστατον καὶ μεγαλοπρεπέστατον, εἰς δὲ τὸ δρᾶμα τὸ ἰαμβικὸν καὶ τὸ τροχαϊκόν [3].

Οὐ μόνον κατὰ τύπους, ἀλλὰ καὶ κατ' οὐσίαν ἐνυπάρχει διαφορὰ ἐν τοῖς εἰρημένοις γένεσιν. Καὶ ἐν μὲν τῷ ἔπει ἐπιτρέπεται τὸ ἄλογον, δηλαδὴ τὸ παρὰ τοὺς φυσικοὺς νόμους γινόμενον, οὐχὶ δὲ καὶ ἐν τῷ δράματι· διότι ἐν ἐκείνῳ οὐ μόνον λανθάνει, ἀλλὰ καὶ ἐμποιεῖ θαυμασμόν, ὃν τὸ ἔπος θηρεύει. Τὸ δὲ θαυμαστὸν εἶναι ἡδύ, ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τούτου, ὅτι πάντες οἱ διηγούμενοι προσθέτουσί τι νομίζοντες, ὅτι χαρίζονται τοῖς ἀκούουσιν. Ἐν τῷ δράματι ὅμως τὸ ἄλογον οὐδόλως ἐπιτρέπεται· διότι εἶναι ἀνάγκη τοῦτο νὰ τελεσθῇ πρὸ θεατῶν, οἵτινες βλέποντες τὸ παρὰ τοὺς φυσικοὺς νόμους γινόμενον δὲν πιστεύουσιν. Ἕκαστον τῶν τριῶν εἰρημένων γενῶν πρέπει νὰ διατηρῇ πιστῶς

---

1) Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ. κεφ. 18 **2) Οἱ περὶ τὸ Ὁμηρικὸν ζήτημα ἀσχολούμενοι πολλὰ ἐπεισόδια περικόπτουσι, διότι χαλαρῶς τῷ ὅλῳ συνδέονται, ἀλλ αὕτη εἶναι ἡ φύσις τῶν ἐπεισοδίων. 3) Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ. κεφ. 24 καὶ ἐν Ῥητορικῇ Γ, 7 "Τῶν δὲ ῥυθμῶν ὁ μὲν ἡρῷος σεμνὸς καὶ λεκτικῆς ἁρμονίας δεόμενος, ὁ δ' ἴαμβος αὐτὴ ἐστιν ἡ λέξις ἡ τῶν πολλῶν· διὸ μάλιστα πάντων τῶν μέτρων ἰαμβεῖα φθέγγονται λέγοντες".**

τοὺς νόμους αὐτοῦ καὶ νὰ μὴ ἀναμιγνύῃ τούτους τοῖς τοῦ ἑτέρου, π. χ. ὁ ἐπικὸς ποιητὴς πρέπει νὰ διατηρῇ τὸ ἀντικειμενικὸν ἦθος τῆς ποιήσεως αὐτοῦ καὶ ὁ λυρικὸς τὸ ὑποκειμενικόν. Διότι ἡ ἀνάμιξις τῶν γενῶν δὲν γίνεται ἐπ' ἀγαθῷ τούτων. Κατιδόντες τοῦτο οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ὡς οἷόν τε μάλιστα ἀπέσχον τῆς ἀναμίξεως· ἀλλ' οἱ Ῥωμαῖοι δὲν ἠκολούθησαν τοῖς ἑαυτῶν διδασκάλοις κατὰ τοῦτο[2].

---

[1]) *Μνημονεύομεν τῆς Αἰνειάδος, ἐν ᾗ ἀνεμίχθησαν ἐπικὰ καὶ δραματικὰ στοιχεῖα.*

ΒΙΒΛΙΟΝ Ι.

ΠΕΡΙ ΕΠΟΥΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΕΙΣ ΤΟ ΕΠΟΣ

Τὸ ἔπος διαιρεῖται εἰς δύο εἴδη, τὸ ἡρωϊκὸν καὶ τὸ διδακτικόν[1]*, ὧν τὸ μὲν πρῶτον ὑπάγεται εἰς πάντας τοὺς εἰρημένους νόμους τῆς ἐποποιΐας, τὸ δὲ διδακτικὸν μετέχον καὶ τῆς λυρικῆς ποιήσεως ἀποτελεῖ μετάβασιν ἀπὸ τοῦ ἑνὸς πρὸς τὸ ἕτερον γένος. Διότι ἔνθεν μὲν μετέχει τοῦ μέτρου καὶ ἐν μέρει τῆς ἀντικειμενικῆς τοῦ ἔπους παραστάσεως, ἔνθεν δὲ προσπελάζει τῇ λυρικῇ ποιήσει κατὰ τοῦτο, ὅτι ὁ διδακτικὸς ποιητὴς δὲν μένει ὅλως ἀπαθής, ὡς ὁ τοῦ ἡρωϊκοῦ, ἀλλὰ πειρώμενος, ὅπως διδάξῃ, ἀποκαλύπτει τὴν ἐσωτερικὴν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν. Ἄλλως τὸ μὲν ἡρωϊκὸν ἔπος λαμβάνει τὴν ὑπόθεσιν ἐκ τοῦ παρελθόντος, τὸ δὲ διδακτικὸν ἐκ τοῦ παρόντος ἢ καὶ ἐκ τοῦ παρελθόντος, ἀλλ᾽ ἵνα τοὺς συγχρόνους διδάξῃ. Ἡ δὲ διδασκαλία οὕτως εἰς τὸ πεζὸν εἶδος ἐνίοτε καταβαίνει, ὥστε ποιήματά τινα, ὡς τὰ τοῦ Ἐμπεδοκλέους, μᾶλλον εἰς τὸν πεζὸν λόγον ἢ εἰς τὴν ποίησιν ἀνήκουσιν*[2].

---

[1]) ***Τινὲς διαιροῦσι τὸ ἔπος εἰς πλείονα εἴδη, ὡς τὸ θεογονικὸν καὶ τὸ ἱστορικόν, ἀλλὰ ἐκεῖνο μὲν δύναταί τις νὰ ὑπαγάγῃ εἰς τὸ διδακτικόν, τὸ δὲ ἱστορικὸν εἰς τὸ ἡρωϊκὸν ἔπος.*** [2]) ***Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ. κεφ· Ι "Οὐδὲν δὲ κοινόν ἐστιν Ὁμήρῳ καὶ Ἐμπεδοκλεῖ πλὴν τὸ μέτρον· διὸ τὸν μὲν ποιητὴν δίκαιον καλεῖν, τὸν δὲ φυσιολόγον μᾶλλον, ἢ ποιητήν".***

Κατὰ ταῦτα τὸ ἡρωϊκὸν ἔπος, ὅπερ καὶ κατ' ἐξοχὴν ἔπος δύναται νὰ ὀνομασθῇ, ἔχει ὑπόθεσιν τὸ παρελθόν, ὅπερ διετηρήθη ἐν μύθοις. Ἡ Ἑλλὰς πάντοτε μέν, μάλιστα δὲ ἐν τῇ παιδικῇ αὐτῆς ἡλικίᾳ, ἐν ᾗ ἡ δημιουργικὴ καὶ πλαστικὴ δύναμις ἐπικρατοῦσι, παρήγαγε πλουσιωτάτην καὶ καλλίστην μυθικὴν ὕλην, ἥτις εἶναι τὸ πρῶτον τῆς Ἑλληνικῆς μεγαλοφυΐας προϊόν. Οἱ περὶ θεῶν καὶ ἡρώων Ἑλληνικοὶ μῦθοι δὲν εἶναι ἐπινόημα σχολαζούσης φαντασίας, ἀλλ' ἐν τούτοις ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς διὰ τῶν εὐγενεστάτων αὐτοῦ πνευμάτων θρησκευτικὰς ἰδέας καὶ ἱστορικὰς ἀναμνήσεις κατέθετο. Ὡς ἡ νεανικὴ ἡλικία ἑκάστου ἀνθρώπου ἐν λαμπρᾷ μορφῇ ἀναπαρίσταται κατὰ τὴν προβεβηκυῖαν ἡλικίαν, οὕτω καὶ οἱ πρῶτοι χρόνοι τοῦ ὅλου Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἐν ταῖς ἑπομέναις αὐτοῦ ἡλικίαις ἰδανικὴν μορφὴν λαμβάνουσιν. Οἱ μῦθοι παρέχουσιν ὑποθέσεις σχεδὸν εἰς πᾶσαν τὴν ποίησιν τῶν Ἑλλήνων καὶ ἰδίᾳ εἰς τὸ ἔπος. Τοῦτο δὲ συνέβη καὶ δι' ἄλλας μὲν αἰτίας καὶ διότι ἡ Ἑλληνικὴ ἱστορία κατὰ τὸ πλεῖστον πληροῦται ἐμφυλίων σπαραγμῶν, οἵτινες δὲν ἥρμοζον εἰς ποίημα προωρισμένον, ὅπως γένηται κτῆμα τοῦ ὅλου Ἑλληνικοῦ γένους. Τούτου ἕνεκεν οἱ Ἕλληνες σπανίως ἐπραγματεύθησαν ἱστορικὰς ὑποθέσεις, ὡς ὁ ἐπικὸς Χοιρίλος ἐν τῇ Περσηΐδι καὶ ὁ Φρύνιχος[1] καὶ ὁ Αἰσχύλος ἐν ταῖς τραγῳδίαις αὐτῶν. Ἀλλ' ἐκ τῶν εἰρημένων δὲν πρέπει τις νὰ ὑπολάβῃ, ὅτι οἱ ποιηταὶ οὐδὲν ἄλλο ἔπραττον ἢ τοὺς μύθους ἐνέτεινον εἰς στίχους. Τοὐναντίον οὗτοι τὰ σπέρματα, ἅπερ ἐν τοῖς μύθοις εὕρισκον, ἀνέπτυσσον εἰς ὀργανικὰ ὅλα, εἰς ἃ ζωὴν ἐνέπνεον. Καὶ τὸ κατ' ἀρχὰς μὲν οἱ ποιηταὶ εἶχον σεβασμόν τινα πρὸς τὰς ἰδεώδεις τῶν μύθων μορφάς, βραδύτερον δ' ἡ πρὸς τοὺς μύθους πίστις διασαλευθεῖσα παρεῖχε μείζονα ἐλευθερίαν, ὡς τοῦτο καταφαίνεται παρὰ τῷ Εὐριπίδῃ.

---

[1]) *Οὗτος ἐποίησε Μιλήτου ἅλωσιν καὶ Φοινίσσας, ἐν αἷς περὶ τοῦ Περσικοῦ πολέμου ἐπραγματεύετο.*

Οἱ ἀρχαιότεροι ἀοιδοὶ ἐλάμβανον ὑποθέσεις τὰς γενναίας πράξεις ἡρώων, οἵτινες μόνοι ἢ μετ' ὀλίγων ἑταίρων ἐξορμῶσιν εἰς ἀγῶνας καὶ περιπετείας[1]. *Οὗτοι διὰ τῆς βοηθείας τῶν θεῶν ἢ δι' ὑπερφυσικῶν δυνάμεων, ἃς ἔχουσι, νικηφόρως ἐξέρχονται τῶν κινδύνων, ὡς ὁ Ἡρακλῆς καὶ ὁ Θησεύς. Μετ' ὀλίγον ἐγένετο πρόοδός τις, διότι οἱ ἀοιδοὶ ἐπραγματεύοντο τὰς μάχας γειτονικῶν φυλῶν, ὡς τῶν Κενταύρων πρὸς τοὺς Λαπίθας, ἢ κοινὰς ἐκδρομὰς συνηνωμένων ἡρώων, οἷα εἶναι ἡ θήρα τοῦ Καλυδωνίου κάπρου καὶ ἡ στρατεία τῶν Ἀργοναυτῶν*[2]. *Κατ' ὀλίγον ἡ ἐπικὴ ποίησις ἀναπτυχθεῖσα ἔλαβεν ὑπόθεσιν οὐχὶ περιπετείας ἑνὸς μόνον ἥρωος, ἀλλὰ τοὺς πολέμους μεγάλων καὶ ἐπιφανῶν πόλεων, ὡς τοῦ Ἄργους καὶ τῶν Θηβῶν, ἢ τοῦ ὅλου Ἑλληνικοῦ γένους πρὸς τοὺς Τρῶας καὶ τοὺς συμμάχους αὐτῶν. Ἐν τοῖς πολέμοις τούτοις ἀγωνίζονται οὐ μόνον οἱ ἥρωες, οἵτινες κατέχουσι τὴν πρώτην θέσιν, ἀλλὰ καὶ οἱ λαοὶ καὶ διὰ τοῦτο τὰ Ὁμηρικὰ ἔπη ἐθνικὴν σημασίαν ἐκτήσαντο Οὕτω ταῦτα κατέλαβον τὴν πρώτην ποιητικὴν θέσιν ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους οὐ μόνον διὰ τὴν τέχνην, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ὑπόθεσιν αὐτήν. Ταύτην βεβαίως δὲν ἐδημιούργησεν ὁ ποιητής, ἀλλ' ἔλαβε παρὰ τῶν μύθων. Ζητεῖται, ἂν οὗτοι ἔχωσι βάσιν ἱστορικὴν ἀλήθειαν ἢ ἦναι ἐπινοήματα τῶν ἡμετέρων προγόνων. Ὁ μέγας ἱστορικὸς* Grote *τὰ πρὸ τῶν Ὀλυμπιάδων θεωρεῖ ὡς ψιλὰ προϊόντα τῆς Ἑλληνικῆς φαντασίας. Ἡ γνώμη αὕτη, καθ' ἣν καὶ ὁ Τρωϊκὸς πόλεμος ἤθελεν εἶναι τοιοῦτος, φαίνεται τολμηρά· διότι κατὰ τὴν κρίσιν σπουδαίων φιλολόγων δὲν δύναται νὰ ἦναι πλάσμα τῆς φαντασίας γεγονός, ὅπερ βαθύτατα ἐν ταῖς καρδίαις πάντων τῶν Ἑλλήνων ἦτο ἐρριζωμένον*[3]. *Διὰ τοῦτο πιστεύεται, ὅτι ὁ μῦθος τῆς Ἰλιάδος*

---

[1]) *Τοιαῦτα ᾄσματα, ἐν οἷς ὑμνοῦνται κλέα ἀνδρῶν, ᾄδει ὁ Ἀχιλλεὺς ἐν Ἰλιάδ. Ι,* 189. [2]) *Ὅρα* Bergk *ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι Ι,* 421 [3]) *Ὅρα* Welcker, Der epische Cyclus oder die Homerischen Dichter II, 21.

ἔχει βάσιν ἱστορικήν. Ἡ δ᾽ Ὀδύσσεια ἴσως περιέχει πλείονα πλάσματα τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ ποιητοῦ τοῦ διακοσμήσαντος τοὺς μύθους.

Ὁπωσδήποτε ἡ ἱστορικὴ ἀλήθεια ἐμεγεθύνθη καὶ ἔλαβε μορφὴν μύθου, ὅστις ἐπί τινα χρόνον ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν κατεκοσμεῖτο καὶ εἰς μικρὰ ᾄσματα ἐξεμορφοῦτο, μέχρις ὅτου αἱ ἐπιδρομαὶ διετάραξαν τὸν βίον αὐτῶν. Οἱ Δωριεῖς εἰσβαλόντες εἰς τὴν Πελοπόννησον ἐξεδίωξαν μέγα μέρος τῶν ἀρχαίων κατοίκων, οἵτινες κατέφυγον εἰς τὴν Ἀττικήν. Ἐπειδὴ δ᾽ ἡ μικρὰ αὕτη χώρα δὲν ἠδύνατο νὰ διαθρέψῃ οὕτω πολλοὺς ἐποίκους, ἠναγκάσθησαν οὗτοι νὰ ἀποικήσωσιν. Ἐκ τοῦ πρυτανείου τῶν Ἀθηνῶν ὁρμηθέντες Ἴωνες, Μινύαι ἐξ Ὀρχομενοῦ, Ἄβαντες ἐξ Εὐβοίας, Δρύοπες, Μολοσσοί, Ἀρκάδες, Πελασγοὶ καὶ ἄλλοι ἀπῴκησαν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς μικρᾶς Ἀσίας καὶ κατέλαβον πολλὰς χώρας καὶ νήσους[1]*. Οὗτοι οἱ ἄποικοι ὤφειλον πολὺ πλείονα νὰ διαπράξωσιν ἢ οἱ ἐν τῇ μητροπόλει μείναντες. Τὴν ἔμφυτον τούτων παρατήρησιν καὶ εὐκαμψίαν ηὔξησεν ἔνθεν μὲν ὁ εὐρὺς καὶ λαμπρὸς τῆς Ἰωνίας οὐρανός, ἔνθεν δὲ τὸ δυσχερὲς τῆς ἀποικίας ἔργον. Ἡ προσοχὴ δ᾽ αὐτῶν ἐτράπη εἰς τὸ οὐχὶ μακρὰν κείμενον Τρωϊκὸν πεδίον, ἐν ᾧ οἱ πρόγονοι αὐτῶν ἀγωνισάμενοι ἠρίστευσαν. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται, ὅτι ὁ Τρωϊκὸς μῦθος μάλιστα ἀνεπτύχθη*[2]*.*

Ἐν τοῖς προϊστορικοῖς χρόνοις πλὴν τῶν εἰρημένων ᾀσμάτων τῆς ἐπικῆς ποιήσεως ὑπῆρχον καὶ ἄλλα, ἐν οἷς σπέρματα τῆς βραδύτερον ἀναπτυχθείσης λυρικῆς ποιήσεως ἐλάνθανον. Οἱ ὑ μ έ ν α ι ο ι, ἐν οἷς διέπρεψεν ἡ Σαπφώ, εἶναι ἀρχαιότατοι, διότι μνημονεύονται ὑπό τε τοῦ Ὁμήρου[3] *καὶ τοῦ Ἡσιόδου*[4]*. Τοῖς ὑμεναίοις συνδέεται καὶ ἡ ὄρχησις, καθ᾽ ἣν νέοι ὀρχοῦν-*

---

[1]) Ὅρα Ἡρόδοτ. I, 146. VII, 95. Grote ἐν τῇ Γερμανικῇ μεταφράσει τοῦ Fischer II, 24. [2]) Ἄνευ τῆς Ἰωνικῆς ἀποικίας ὁ Τρωϊκὸς μῦθος δὲν ἤθελε λάβει τὴν ἀνάπτυξιν, ἣν εὑρίσκομεν ἐν τοῖς Ὁμηρικοῖς ἔπεσιν. [3]) Ἰλιάδ. Σ, 492. [4]) Ἐν Ἀσπίδι Ἡρακλέους 274.

ται καὶ αὐλοὶ καὶ φόρμιγγες ἠχοῦσι. Τοῖς Φαίαξι καὶ τοῖς Τρωσὶν οἱ χοροὶ εἶναι συνηθέστατοι καὶ εἰς τούτους συρρέουσιν οἱ υἱοὶ καὶ αἱ θυγατέρες αὐτῶν[1]. Οἱ ὀρχησταὶ ἐσχημάτιζον κύκλον, ἐν ᾧ ἐκάθητο ὁ ἀοιδὸς κρούων φόρμιγγα ἢ λύραν, πρὸς ἣν ᾖδεν, ὡς ὁ Δημόδοκος ἐν τοῖς Φαίαξι τὴν ἐρωτικὴν τοῦ Ἄρεως καὶ τῆς Ἀφροδίτης σχέσιν[2]. Κατὰ δὲ τὸ ᾆσμα τοῦ ἀοιδοῦ οἱ ὀρχησταὶ ἐρρύθμιζον τὴν ὄρχησιν αὐτῶν. Ἐκ τῆς περιγραφῆς τοῦ Ὁμήρου γίνεται δῆλον, ὅτι ἡ ὄρχησις ἐν ἀρχαιοτάτοις χρόνοις ἦτο ἔντεχνος καὶ ποικίλη[3]. Πρὸς δὲ ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ τῆς Ἰλιάδος μνημονεύεται ὁ λίνος[4], ὅστις θεωρεῖται ὡς θρηνητικὸν ᾆσμα[5]. Ὡσαύτως ὑπῆρχον θρηνητικὰ ᾄσματα ἐπὶ τοῖς τεθνεῶσιν, ἅπερ ᾖδον ἀοιδοὶ θρήνων ἔξαρχοι λεγόμενοι[6]. Κατὰ τὴν ᾠδὴν δὲ ἐπωλοφύροντο γυναῖκες, ὡς αἱ Τρῳάδες παρὰ τῷ νεκρῷ τοῦ Ἕκτορος. Παρὰ δὲ τῷ τοῦ Ἀχιλλέως ἐξάρχουσι τοῦ θρήνου αὐταὶ αἱ Μοῦσαι[7]. Διάφορον εἶδος ᾀσμάτων ἦσαν οἱ παιᾶνες, οἷον ᾄδουσιν οἱ Ἀχαιοί, ἀφ' οὗ ἀπέδωκαν τῷ Χρύσῃ τὴν θυγατέρα[8]. Καὶ ὁ Ἀχιλλεὺς μετὰ τὸν φόνον τοῦ Ἕκτορος κελεύει τοῖς Ἀχαιοῖς, ὅπως ᾄσωσι παιᾶνα[9], ἤτοι νικητήριον ᾆσμα. Ἐκ τούτου δῆλον

---

1) Ὀδυσσ. Ζ, 65. 157. 2) Ὀδυσσ. Θ, 266. 3) Ἰλιάδ. Σ, 591. 4) Ἰλιάδ. Σ, 569.

Τοῖσιν δ' ἐν μέσσοισι πάϊς φόρμιγγι λιγείῃ
ἱμερόεν κιθάριζε· λίνον δ' ὑπὸ καλὸν ἄειδεν
λεπταλέῃ φωνῇ· τοὶ δὲ ῥήσσοντες ἁμαρτῇ
μολπῇ τ' ἰυγμῷ τε ποσὶ σκαίροντες ἕποντο·

5) Σχόλ· εἰς Ἰλιάδ. Σ, 570· "Ἔστι δὲ μέλος θρηνητικὸν ὁ λίνος μετ' ἰσχνοφωνίας ᾀδόμενον„ Τοῦτο μὲν εἶναι ἀκριβές, ἀλλὰ τὸ παρ' Ὁμήρῳ φαίνεται παράδοξον, διότι ᾄδεται κατὰ τὴν συγκομιδὴν τῶν καρπῶν, ὅτε οἱ ἄνθρωποι εἶναι εὔθυμοι. 6) Ἰλιάδ. Ω, 720.

. . . . παρὰ δ' εἷσαν ἀοιδοὺς
θρήνων ἐξάρχους, οἵ τε στονόεσσαν ἀοιδὴν
οἱ μὲν δὴ θρήνεον, ἐπὶ δὲ στενάχοντο γυναῖκες.

7) Ὀδυσσ. Ω, 59. 8) Ἰλιάδ. Α, 473. 9) Ἰλιάδ. Χ, 391.

γίνεται, ὅτι τὸν παιᾶνα ᾖδον πολλοί, ὡς βραδύτερον οἱ Δωριεῖς πρὸ τῆς μάχης. Οὕτως ὁ παιὰν ἦτο ᾆσμα εἰς τὸν Ἀπόλλωνα, εἰς ἄλλους δὲ θεοὺς ἀνεπέμποντο ὕμνοι.

Τοιούτους ὕμνους ἐποίει τῷ ἐν Δελφοῖς Ἀπόλλωνι ὁ ἐξ Ὑπερβορείων ἢ ἐκ Λυκίας ἐλθὼν Ὠλήν, οὗ καθ' Ἡρόδοτον πλεῖστοι ὕμνοι διετηροῦντο ἐν Δήλῳ[1]. *Πλὴν τῶν ὕμνων ἐσῴζοντο ἐνταῦθα καὶ Νόμοι, ἤτοι ἁπλᾶ καὶ ἀρχαϊκὰ ᾄσματα, ἅπερ ᾖδοντο ὑπὸ κυκλίων χορῶν*[2]. *Κατὰ τὸν Παυσανίαν οἱ ἀρχαιότατοι τῶν ὕμνων εἶναι οἱ τοῦ Ὠλῆνος καὶ ὕστερον ἐποίησεν ὁ Πάμφως καὶ ὁ Ὀρφεύς*[3]. *Ἀλλ' ὁ ἐπιφανέστατος πάντων τῶν τοιούτων ἀοιδῶν εἶναι ὁ Θρᾷξ Ὀρφεύς, ὁ υἱός τῆς Μούσης Καλλιόπης, ὅστις κατῆλθεν εἰς Ἅδου, ὅπως ἀναγάγῃ εἰς τὸ φῶς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ Εὐρυδίκην, ἀλλ' ἀποτυχὼν ηὐτοκτόνησε διὰ λύπην*[4]. *Ἄλλοι ἔλεγον, ὅτι κατεσπαράχθη ὑπὸ γυναικῶν καὶ ἄλλοι, ὅτι ἐκεραυνώθη ὑπὸ τοῦ Διὸς ἕνεκα τῶν λόγων, οὓς ἐδίδασκεν ἐν τοῖς μυστηρίοις. Ἐν πάσαις ταῖς μυθικαῖς παραδόσεσιν ὁ Ὀρφεὺς εἰκονίζεται ὡς ἀοιδός. Λέγεται δ', ὅτι ἐπὶ τοῦ τάφου αὐτοῦ, ὅστις ἔκειτο ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου, αἱ ἀηδόνες ᾖδον ἡδύτερον ἢ ἀλλαχοῦ*[5]. *Τὰ ᾄσματα τοῦ Ὀρφέως, πάθος καὶ ἐνθουσιασμὸν διεγείροντα, συνεδέοντο μετὰ μυστηριωδῶν τελε-*

---

[1]) *Ἡρόδοτ.* IV, 35. *„Οὗτος δὲ ὁ Ὠλὴν καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς παλαιοὺς ὕμνους ἐποίησε, ἐκ Λυκίης ἐλθών, τοὺς ἀειδομένους ἐν Δήλῳ".* [2]) *Καλλίμαχ. Ὑμν. εἰς Δήλ. Ἀπόλλ.* 304. [3]) *Παυσαν. IX*, 27, 2 *„Λύκιος δὲ Ὠλήν, ὃς καὶ τοὺς ὕμνους τοὺς ἀρχαιοτάτους ἐποίησεν Ἕλλησιν, οὗτος ὁ Ὠλὴν ἐν Εἰλειθυίαις ὕμνῳ μητέρα Ἔρωτος τὴν Εἰλείθυιάν φησιν εἶναι. Ὠλῆνος δὲ ὕστερον Πάμφως τε ἔπη καὶ Ὀρφεὺς ἐποίησαν".* [4]) *Αὐτόθι IX*, 30, 8 *„Ὁ δὲ Ὀρφεὺς (ἐμοὶ δοκέειν) ὑπερεβάλετο ἐπῶν κόσμῳ τοὺς πρὸ αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ μέγα ἦλθεν ἰσχύος, οἷα πιστευόμενος εὑρηκέναι τελετὰς θεῶν, καὶ ἔργων ἀνοσίων καθαρμούς, νόσων τε ἰάματα καὶ τροπὰς μηνιμάτων θείων. Τὰς δὲ γυναῖκάς φασι τῶν Θρᾳκῶν ἐπιβουλεύειν μὲν αὐτῷ θάνατον, ὅτι σφῶν τοὺς ἄνδρας ἀκολουθεῖν ἔπεισεν αὐτῷ πλανωμένῳ, φόβῳ δὲ τῶν ἀνδρῶν οὐ τολμᾶν . . . νομίζονται δὲ οἱ ἕπεσθαι τῆς Εὐρυδίκης τὴν ψυχὴν καὶ ἁμαρτόντα, ὡς ἐπεστράφη, αὐτόχειρα αὐτὸν λύπης αὐτοῦ γενέσθαι".* [5]) *Παυσανίας αὐτόθι.*

τῶν[1], *αἵτινες κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν γνώμην ἀνεπτύχθησαν μεθ' Ὅμηρον*[2]· *διότι ὁ ποιητὴς ταύτας ἀγνοεῖ. Ἡ γνησιότης τῶν εἰς ἡμᾶς περιελθόντων, ἅπερ ἐπιγράφονται Ἀργοναυτικά, Λιθικὰ καὶ Ὕμνοι, ἐποιήθησαν κατὰ τοὺς μετὰ Χριστὸν χρόνους, ὡς ἔσται λόγος ἐν τοῖς ἔπειτα.*

Ὁ δὲ Μουσαῖος, ὁ κατὰ τὴν μυθικὴν παράδοσιν μαθητὴς τοῦ Ὀρφέως, λέγεται ὁτὲ μὲν Θρᾷξ, ὁτὲ δ' Ἀθηναῖος, ὅπερ πιθανώτερον· διότι τὰ ποιήματα τούτου συνεδέοντο μετὰ τῶν Ἐλευσινίων μυστηρίων. Εἰς τὰ ποιήματα τοῦ Μουσαίου ὁ Ὀνομάκριτος ἐνέβαλε χρησμόν, ἀλλὰ συλληφθεὶς ἐπ' αὐτοφώρῳ ὑπὸ Λάσου τοῦ Ἑρμιονέως ἐξηλάθη ὑπὸ τοῦ Πεισιστρατίδου Ἱππάρχου[3]. *Βραδύτερον ὁ Παυσανίας ἔλεγεν, ὅτι πάντα τὰ ποιήματα τούτου τοῦ ποιητοῦ δὲν εἶναι γνήσια πλὴν τοῦ ὕμνου εἰς τὴν Δήμητρα*[4]. *Ὡσαύτως Θρᾷξ λέγεται καὶ ὁ Εὔμολπος, ὅστις ἦτο γενάρχης τῶν Εὐμολπιδῶν τῶν περὶ τὴν λατρείαν τῆς Δήμητρος ἀσχολουμένων. Κατά τινας*[5] *ὁ Εὔμολπος δὲν ἦτο ποιητής, ἀλλὰ μόνον τὰ ὑπὸ τοῦ Μουσαίου καταλειφθέντα διετήρησε καὶ κατέστησε γνωστά. Ὁ νεώτατος τῶν Θρᾳκῶν ᾀοιδῶν εἶναι ὁ Θάμυρις ἢ Θαμύρας, ὁ υἱὸς τοῦ Φιλάμμωνος καὶ τῆς Ἀργιόπης*[6], *οὗ μνημονεύει καὶ ὁ Ὅμηρος*[7]. *Κατὰ τοῦτον ὁ Θάμυρις*

---

1) *Πλάτ. ἐν Πρωταγόρ.* 316 D. 2) *Ὁ* Bergk *ἐν τῇ γραμματολογίᾳ αὐτοῦ I*, 396 *ἔχει διάφορον γνώμην. Παράβαλλ.* Christ *ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι σελ.* 171. 3) *Ἡρόδοτ.* VII, 6 *"ἔχοντες Ὀνομάκριτον, ἄνδρα Ἀθηναῖον, χρησμολόγον τε καὶ διαθέτην χρησμῶν τῶν Μουσαίου. Ἀναβεβήκεσαν γὰρ τὴν ἔχθρην προκαταλυσάμενοι· ἐξηλάθη γὰρ ὑπὸ Ἱππάρχου τοῦ Πεισιστράτου ὁ Ὀνομάκριτος ἐξ Ἀθηνέων, ἐπ' αὐτοφώρῳ ἁλοὺς ὑπὸ Λάσου τοῦ Ἑρμιονέος ἐμποιέων ἐς τὰ Μουσαίου χρησμὸν ὡς αἱ ἐπὶ Λήμνῳ ἐπικείμεναι νῆσοι ἀφανιζοίατο κατὰ τῆς θαλάσσης".* 4) *Παυσ. I*, 22, 7 *"πεποίηκεν αὐτὰ Ὀνομάκριτος, καὶ ἔστιν οὐδὲν Μουσαίου βεβαίως, ὅτι μὴ μόνον εἰς Δήμητρα ὕμνος Λυκομήδει".* 5) *Ὅρα* Berg *ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι I*, 401. 6) *Παυσ.* IV, 33, 4 *"παῖδα δὲ αὐτὸν Φιλάμμωνος καὶ Ἀργιόπης τῆς νύμφης εἶναι. Τὴν δὲ Ἀργιόπην τέως μὲν περὶ τὸν Παρνασὸν οἰκεῖν, ἐπεὶ δὲ εἶχεν ἐν γαστρί, ἐς Ὀδρύσας λέγουσι μετοικῆσαι".* 7) *Ἐν Ἰλιάδ. Β*, 595, *ὅπου ἰδὲ τὰς σημειώσεις μου.*

ἐκαυχᾶτο, ὅτι καὶ τὰς Μούσας αὐτὰς δύναται νὰ νικήσῃ, ἂν αὗται κατέλθωσιν εἰς ἀγῶνα, Αὗται δ' ὀργισθεῖσαι κατέστησαν τυφλὸν τὸν ἀλαζόνα ἀοιδὸν καὶ ἀφεῖλον τὴν ᾠδὴν καὶ τὴν τέχνην τοῦ κιθαρίζειν. Κατὰ τὸν Παυσανίαν ὅμως ὁ ἀοιδὸς οὗτος ἀπέβαλε τὴν ὅρασιν ἐκ νόσου[1]. *Ὁ μέγας ζωγράφος Πολύγνωτος εἶχε ποιήσει εἰκόνα τοῦ Θαμύριδος ἐν τῇ τῶν Δελφῶν λέσχῃ τῶν Κνιδίων. Ὑπὸ πολλῶν ἀρχαίων καὶ νεωτέρων ὁ Θάμυρις θεωρεῖται ὡς ποιητὴς ἡρωϊκῶν ᾀσμάτων, ἀλλὰ κατὰ τὸν* Bergk[2] *οὗτος ἀνήκει εἰς τὴν ἱερατικὴν ποίησιν.*

Εἰς τὴν ἱερατικὴν ποίησιν ἀνήκει καὶ ἡ τῶν χρηστηρίων καὶ ἡ τῶν χρησμῳδῶν. Κατὰ τὸν Πλάτωνα καὶ ἡ ποίησις[3] *καὶ ἡ μαντικὴ*[4] *εἶναι μανία τις, δι' ἧς τὸ θεῖον λέγει τοῖς ἀνθρώποις. Ἐκ τῶν μαντείων τὴν ἐπιφανεστάτην θέσιν εἶχε τὸ ἐν Δελφοῖς, ὅπερ καὶ ἐν Ἑλλάδι*[5] *ἐπέδρασε καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις λαοῖς γνωστὸν ἐγένετο. Ἐν τούτῳ ἡ Πυθία ἔδιδε τὰ μαντεύματα αὐτῆς ἐν ἑξαμέτρῳ, ὅπερ ἦτο σύνηθες τῇ ἱερατικῇ ποιήσει, οὐχὶ ὅμως ἐν τῇ διαλέκτῳ τῶν Δελφῶν, ἀλλ' ἐν τῇ Ἰωνικῇ*[6], *ὅπερ ὑποδηλοῖ, ὅτι ἐπὶ τοῦ μαντείου ἐπέδρασε τὸ Ἰωνικὸν ἔπος. Οἱ χρησμοὶ συνήθως ἦσαν βραχεῖς, διότι συνίσταντο ἐκ δύο, τριῶν, τεσσάρων ἢ πέντε ἑξαμέτρων. Ἐδίδοντο δ' ὅμως καὶ μακρότεροι, ὡς οἱ κατὰ τὸν Περσικὸν πόλεμον δοθέντες*[7]. *Τὸ*

---

1) *Παυσαν.* IV, 33, 7 *„Διεφθάρη δὲ ὁ Θάμυρις, ἐμοὶ δοκεῖν, ὑπὸ νόσου τοὺς ὀφθαλμούς. Τὸ δὲ αὐτὸ καὶ Ὁμήρῳ συνέπεσεν ὕστερον„.* 2) *Ἐν τῇ γραμματολογίᾳ αὐτοῦ I*, 403.

3) *Ὅρα ἐν τοῖς ἔμπροσθεν σελ.* 56. 4) *Πλάτ. ἐν Φαίδρ.* 244 *B „Ἥ τε γὰρ δὴ ἐν Δελφοῖς προφῆτις αἵ τ' ἐν Δωδώνῃ ἱέρειαι, μανεῖσαι μὲν πολλὰ δὴ καλὰ ἰδίᾳ τε καὶ δημοσίᾳ τὴν Ἑλλάδα εἰργάσαντο, σωφρονοῦσαι δέ, βραχέα ἢ οὐδέν. Καὶ ἐὰν δὴ λέγωμεν Σιβύλλαν τε καὶ ἄλλους, ὅσοι μαντικῇ χρώμενοι ἐνθέῳ πολλὰ δὴ πολλοῖς προὔλεγον εἰς τὸ μέλλον ὀρθῶς, μηκύνοιμεν ἂν δῆλα παντὶ λέγοντες„.* 5) *Πλάτ. ἐν Νόμ.* V 738 *καὶ* V, 759. 6) *Ἐν τοιαύτῃ διαλέκτῳ ἔλαβε τοὺς χρησμοὺς ἤδη ὁ Λυκοῦργος.* 7) *Ἡρόδοτ. I*, 40.

ἐλεγειακὸν δίστιχον δὲν ἦτο σύνηθες[1], *ἐγένετο ὅμως χρῆσις τοῦ ἰαμβικοῦ*[2]. *Αἱ ἀποκρίσεις τῆς Πυθίας ἐν ἀρχαιοτέροις χρόνοις σπανίως ἐδίδοντο ἐν πεζῷ λόγῳ, συχνότερον δὲ μετὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον, ὅμως ὁ ποιητικὸς τύπος οὐδέποτε ἐπαύσατο. Προκειμένου περὶ τοῦ μέλλοντος οἱ χρησμοὶ ἦσαν αἰνιγματώδεις, ἀόριστοι, σκοτεινοὶ καὶ πολύσημοι. Τινὲς ὅμως παρεῖχον ἔννοιαν σαφῆ*[3]. *Τοὺς χρησμοὺς οἱ πεμπόμενοι πρέσβεις καὶ τὰς ἐξηγήσεις τῶν ἱερέων πρὸς ἀπαλλαγὴν πάσης εὐθύνης ἐλάμβανον ἐγγράφους. Συλλογὰς χρησμῶν διετήρουν αἱ πόλεις, ὡς ἡ Σπάρτη καὶ τὸ ἐν Δελφοῖς μαντεῖον*[4]. *Πλὴν τούτου ἄξιον μνείας μαντεῖον ἦτο καὶ τὸ ἐν Δωδώνῃ, ὅπερ ἐθεωρεῖτο ὡς τὸ ἀρχαιότατον καὶ σεμνότατον τῶν Ἑλληνικῶν μαντείων*[5]. *Ἐνταῦθα τὴν θέλησιν τοῦ θεοῦ τὸ πρῶτον ἐδήλουν ἱερεῖς, οἵτινες ἐκαλοῦντο Σελλοί, ὕστερον δ' αἱ γραῖαι. Ἡ τοῦ θείου θέλησις ἀπεκαλύπτετο μὲν διὰ σημείων, ἀλλ' ἡ ἐξήγησις τῶν ἱερέων ἐδίδετο ἔγγραφος ἐν πεζῷ λόγῳ. Βραδύτερον οἱ χρησμοὶ ἐδίδοντο ἐν ἑξαμέτροις. Οἱ μέχρις ἡμῶν πε-*

---

1) *Τοιοῦτον εὕρηται παρ' Ἀθηναίῳ XIII*, 602. 2) *Ὁ ὑπὸ τῆς Πυθίας δοθεὶς χρησμὸς τοῖς Κνιδίοις ἦτο τοιοῦτος, ὡς παρεδόθη παρ' Ἡροδότῳ I*, 174.

Ἰσθμὸν δὲ μὴ πυργοῦτε μηδ' ὀρύσσετε·
Ζεὺς γάρ κ' ἔθηκε νῆσον, εἴ κ' ἐβούλετο.

3) *Τοιοῦτος ὁ χρησμὸς ὁ δοθεὶς τῇ Σπάρτῃ, Τύρτ. ἐν ἀποσπάσμ* 3.

Ἡ φιλοχρηματία Σπάρταν ὀλεῖ, ἄλλο δὲ οὐδέν.

4) *Πλούταρ. ἐν βίῳ Λυσάνδρ. κεφ.* 26 "*ἄλλον τε λόγον ἐκ Δελφῶν ἀντικομίσαντες εἰς τὴν Σπάρτην κατέβαλον καὶ διέσπειραν, ὡς ἐν γράμμασιν ἀπορρήτοις ὑπὸ τῶν ἱερέων φυλάττοιντο παμπάλαιοι δή τινες χρησμοί, καὶ λαβεῖν οὐκ ἔξεστι τούτους οὐδ' ἐντυχεῖν θεμιτόν, εἰ μή τις ἄρα γεγονὼς ἐξ Ἀπόλλωνος ἀφίκοιτο τῷ πολλῷ χρόνῳ καὶ σύνθημα τοῖς φυλάττουσι τῆς γενέσεως γνώριμον παρασχὼν κομίσαιτο τὰς δέλτους, ἐν αἷς ἦσαν οἱ χρησμοί*". 5) *Ἰλιάδ. Π*, 233 *καὶ Ἡρόδοτ. II*, 52 "*Τὸ γὰρ δὴ μαντήϊον τοῦτο νενόμισται ἀρχαιότατατον τῶν ἐν Ἕλλησι χρηστηρίων εἶναι καὶ ἦν τὸν χρόνον τοῦτον μοῦνον*".

ρισωθέντες εἶναι τοιοῦτοι[1], *πιστεύεται δ' ὅμως, ὅτι κατεσκευάσθησαν ἐν τοῖς ἔπειτα χρόνοις.*

Οὐ μόνον τὰ χρηστήρια ἔδιδον χρησμούς, ἀλλὰ καὶ οἱ μάντεις. Τὰ μαντεύματα τούτων ἐτιμῶντο καὶ δὴ ἐν Σπάρτῃ τὰ τοῦ Ἐπιμενίδου ἐφυλάσσοντο ἐν τῷ ἀρχείῳ τῶν ἐφόρων καὶ ἐν Θήβαις ὑπῆρχε συλλογὴ χρησμῶν, οἵτινες ἐφέροντο ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ μυθικοῦ βασιλέως Λαΐου[2]. *Εἰς τοὺς ἀρχαιοτάτους χρησμῳδοὺς ἀνήκουσιν ὁ Βάκις καὶ ὁ Εὔκλος. Ὑπό τινων φιλολόγων τὸ ὄνομα Βάκις δὲν θεωρεῖται ὡς κύριον, ἀλλ' ὡς προσηγορικόν, δηλ. δηλοῖ τὸν ἔνθεον μάντιν*[3]. *Ὁ δ' Εὔκλος ὁ Κύπριος ἐνομίζετο ὡς ἀρχαιότερος καὶ αὐτοῦ τοῦ Ὁμήρου· διότι ἐν τοῖς χρησμοῖς τούτου ἐλέγετο περὶ τῆς γεννήσεως τοῦ ἐθνικοῦ ποιητοῦ. Καὶ οἱ δύο οὗτοι μάντεις εἶχον προειπεῖ τὴν στρατείαν τῶν Περσῶν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα*[4]. *Πολὺ ἐπιφανεστέρα τῶν μάντεων τούτων ἦτο ἡ Σίβυλλα, ἀλλὰ καὶ περὶ ταύτης λέγεται, ὅτι εἶναι ὄνομα προσηγορικὸν καὶ ὅτι δηλοῖ σοφὴν γυναῖκα· διότι ἐμφανίζεται ἐν διαφόροις χρόνοις*[5]. *Δέκα τοιαύτας Σιβύλλας οἱ ἀρχαῖοι διαστέλλουσι κατὰ τοὺς τόπους, ἐν οἷς ἔζησαν, ὡς ἡ Ἐρυθραία, ἡ Κυμαία, ἡ Δελφική, ἡ Κιμμερική, ἡ Σαμία καὶ ἄλλαι. Τὸ ὄνομα τῆς Σιβύλλας μεγάλως ἐτιμᾶτο παρὰ τοῖς Ἕλλησι, διότι πλεῖστοι χρησμοὶ ταύτης ἢ μᾶλλον τούτων ἐπηλήθευσαν. Οὕτως ἡ Σίβυλλα προεῖπε τὸν σεισμὸν τοῖς Ῥοδίοις*[6], *τὴν ἰσότητα τοῦ ἀγῶνος τοῖς Σπαρτιάταις καὶ τοῖς Ἀργείοις*[7], *ὅστις ἐγένετο παρὰ τῇ Θυρέᾳ καὶ τοῖς Ἀθη-*

---

[1]) *Παυσαν.* X, 12, 10 *καὶ* VII, 25, 1. *Τοιαύτη ὅμως νοθεία δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπάρξῃ, εἰ μὴ ἐν ἀρχαιοτέροις χρόνοις οἱ χρησμοὶ ἐδίδοντο ἐν ἑξαμέτροις.* [2]) *Ἡρόδοτ.* V, 43 *"συνεβούλευσε ἐκ τῶν Λαΐου χρησμῶν Ἡράκλειαν τὴν ἐν Σικελίῃ κτίζειν".* [3]) *Ἡ λέξις θεωρεῖται συγγενὴς πρὸς τὸ Βάκχος. Συνήθως διακρίνουσι τρεῖς ἄνδρας τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος, τὸν Βοιωτικόν, τὸν Ἀττικὸν καὶ τὸν Ἀρκαδικόν. Καὶ ὁ Πεισίστρατος δείξας ζῆλον πρὸς τοὺς χρησμοὺς ἔλαβε τὸ ἐπώνυμον Βάκις.* [4]) *Παυσαν.* X, 14, 6. [5]) *Τὸ ὄνομα Σίβυλλα παράγεται ἐκ τοῦ σοφός, αἰολιστὶ σύφος καὶ κατ' ἀναδιπλασιασμὸν Σίσυφος.* [6]) *Παυσαν. II*, 7, 1. [7]) *Αὐτόθι X*, 9, 11.

ναίοις τὴν ἧτταν αὐτῶν παρὰ τοῖς Αἰγὸς ποταμοῖς[1]. *Ἐπιφανεστάτη πασῶν εἶναι ἡ Σίβυλλα Ἡροφίλη ἐκ Μαρπήσσου τῆς Τροίας ζῶσα κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Σόλωνος καὶ τοῦ Κύρου. Αὕτη τοῖς Τευκροῖς, ὧν λείψανα ἔτι ἐσῴζοντο ἐπὶ τῆς Ἴδης, προήγγειλε τὴν νέαν ἀκμὴν ὑπὸ τὸν ἀρχαῖον βασιλικὸν οἶκον τῶν Αἰνειαδῶν*[2]. *Ἡ συλλογὴ τῶν χρησμῶν ταύτης ἤχθη εἰς Ῥώμην κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ δευτέρου Ταρκυνίου καὶ ἐφυλάσσετο ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου, μέχρις ὅτου κατὰ τὸ 83 π. Χ. ἐκάη. Οἱ Ῥωμαῖοι ἐκ παντὸς τρόπου ἐπειράθησαν, ὅπως ἀντικαταστήσωσι τὴν ἀπώλειαν, ἀλλὰ μετὰ τῶν γνησίων συνέλεξαν καὶ νόθους χρησμούς. Ἡ νέα αὕτη συλλογὴ ἀναθεωρηθεῖσα ἐπὶ Αὐγούστου ἀνετέθη ἐπὶ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος, ἀλλὰ καὶ αὕτη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ πέμπτου μ.Χ. αἰῶνος ἐπὶ Ὁνωρίου ἐφθάρη.*

---

1) *Αὐτόθι.* 2) *Ὁ Παυσανίας ταύτην ἀναβιβάζει εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου Χ, 12, 3 "Τὴν δὲ Ἡροφίλην οἱ ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ ταύτῃ νεωκόρον τε τοῦ Ἀπόλλωνος γενέσθαι τοῦ Σμινθέως, καὶ ἐπὶ τῷ ὀνείρατι τῷ Ἑκάβης χρῆσαί φασιν αὐτήν, ἃ δὴ καὶ ἐπιτελεσθέντα ἴσμεν."*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΠΡΩΤΩΝ ΑΡΧΩΝ ΤΟΥ ΕΠΟΥΣ

Παραλλήλως πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν μύθων διεμορφοῦντο μικρά τινα ᾄσματα, ἅπερ οἱ ἀποικήσαντες Ἴωνες μεθ' ἑαυτῶν παρέλαβον. Κατὰ μὲν τὸν Ἡρόδοτον[1] *οἱ προομηρικοὶ ποιηταὶ εἶναι μεταγενέστεροι τοῦ Ὁμήρου καὶ τοῦ Ἡσιόδου, κατὰ δὲ τοὺς κριτικοὺς τῆς Ἀλεξανδρείας οὐδὲν ποίημα εἶναι ἀρχαιότερον τῶν Ὁμηρικῶν ἐπῶν. Ἀλλ' εἰ καὶ δὲν διετηρήθησαν ποιήματα τῆς Ἰλιάδος καὶ τῆς Ὀδυσσείας πρεσβύτερα, δὲν πρέπει ὅμως νὰ ὑποτεθῇ, ὅτι τοιαῦτα δὲν ὑπῆρχον. Ὀρθῶς δ' ὁ Ἀριστοτέλης*[2] *λέγει, πολλοὶ πρὸ τοῦ Ὁμήρου ποιηταὶ ὑπῆρχον. Διότι καὶ ἡ ποίησις εἶναί τι συμφυὲς τῇ πνευματικῇ φύσει τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ ἐφ' Ὁμήρου ἀκμάσασα ἐπικὴ ποίησις προϋποτίθησιν ἀτελέστερα ᾄσματα. Πρὸς δὲ ἡ ἐπικὴ ὕλη ἦτο πρόχειρος εὐθὺς ἐπὶ τῶν Τρωϊκῶν· διότι καὶ ἡ ἀτέλεια τῆς ναυτιλίας ἐγίνετο πρόξενος ποιητικωτάτων πλανῶν καὶ ἡ φύσις τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου ἦτο τοιαύτη, ὥστε εὐθὺς ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ὑπόθεσις τῆς ἐπικῆς ποιήσεως· διότι αἱ μάχαι τοῦ ἡρωϊκοῦ αἰῶνος εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον μονομαχίαι, ἐν αἷς ἡ προσωπικὴ ἑκάστου ἀνδρεία διαλάμπει καὶ τὸ ἦθος αὐτοῦ διαγράφεται.*

Τὴν ὕπαρξιν προομηρικῶν ἀοιδῶν μαρτυροῦσι καὶ αὐτὰ τὰ Ὁμηρικὰ ἔπη. Ὁ Ὀδυσσεὺς ἐν τῇ πλάνῃ αὐτοῦ ἀκούει τὰς

---

[1]) *II*, 53 «*Οἱ δὲ πρότερον ποιηταὶ λεγόμενοι τούτων τῶν ἀνδρῶν γενέσθαι ὕστερον, ἔμοι γε δοκέειν, ἐγένοντο*». [2]) *Περὶ ποιητικ. κεφ.* IV. 8 «*Τῶν μὲν οὖν πρὸ Ὁμήρου οὐδενὸς ἔχομεν εἰπεῖν τοιοῦτον ποίημα, εἰκὸς δὲ εἶναι πολλούς*».

ἡρωϊκὰς τῶν Ἀχαιῶν πράξεις ἐν τῇ νήσῳ τῶν Φαιάκων ᾀδομένας[1] καὶ ὁ Φήμιος ᾄδει ἐν τῇ Ἰθάκῃ τὸν οἰκτρὸν νόστον τῶν πορθητῶν τῆς πόλεως τοῦ Πριάμου[2]. Τὸ δ' ἐπιτήδευμα τῶν ἀοιδῶν ἦτο οὕτω σύνηθες, ὥστε οὗτοι ἤσκουν αὐτό, ὡς οἱ μάντεις, οἱ ἰατροὶ καὶ οἱ τέκτονες[3]. Πρὸς δὲ ὁ Ὅμηρος λέγει περὶ τῶν θεῶν, περὶ τῶν θεαινῶν, καὶ περὶ πλείστων ἡρώων καὶ ἡρωΐδων ὡς πρὸ πολλοῦ γνωστῶν καὶ πολυθρυλήτων. Τὰ ὀνόματα τούτων ἠδύναντο μὲν νὰ ἦναι γνωστὰ καὶ ἐκ τῶν μύθων, ὅμως ἐπὶ τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων ἡ ἐπικὴ ποίησις οἱονεὶ ὁ τύπος τῆς ἐποχῆς οὖσα ἐποίει γνωστὴν τὴν δόξαν ἢ τὴν ἀδοξίαν τῶν ἀνθρώπων[4]. Καὶ ὀνόματα ἀοιδῶν μνημονεύονται ἐν τοῖς Ὁμηρικοῖς ἔπεσιν. Ἐν τῇ Ἰλιάδι ὀνομάζεται μόνον ὁ Θάμυρις[5], ὅστις ἐτυφλώθη ὑπὸ τῶν Μουσῶν. Ἐνταῦθα δὲν εἰκονίζονται μὲν ἀοιδοὶ ᾄδοντες, ὅμως φαίνεται, ὅτι δὲν ὑποδεικνύει διαφορὰν τῶν δύο ὁμηρικῶν ἐπῶν, ἀλλὰ μόνον, ὅτι δὲν ἠκολούθησαν τοιοῦτοι τοῖς Ἀχαιοῖς στρατευσαμένοις εἰς τὴν Τροίαν. Ἰδιῶται ὅμως ᾄδουσι καὶ δὴ λέγεται, ὅτι ὁ Πάρις ἀγαπᾷ τὴν κίθαριν[6], ὁ Ἀχιλλεὺς ᾄδει κλέα ἀνδρῶν[7], αἱ Μοῦσαι ᾄδουσιν ἀμειβόμεναι καλῇ φωνῇ[8] καὶ οἱ Τρῶες ἐν τῇ κηδείᾳ τοῦ Ἕκτορος ἐκάλεσαν ἀοιδοὺς θρήνων ἐξάρχους[9]. Ἐν δὲ τῇ Ὀδυσ-

---

1) Ὀδυσσ. Θ, 70 καὶ 500. 2) Ὀδυσσ. Α, 323. 3) Ὀδυσσ. Ρ, 383. 4) Ἐν Ὀδυσσ. Ω, 194.

> Ὡς ἀγαθαὶ φρένες ἦσαν ἀμύμονι Πηνελοπείῃ,
> κούρῃ Ἰκαρίου· ὡς εὖ μέμνητ' Ὀδυσῆος,
> ἀνδρὸς κουριδίου· τῷ οἱ κλέος οὔποτ' ὀλεῖται
> ἧς ἀρετῆς, τεύξουσι δ' ἐπιχθονίοισιν ἀοιδὴν
> ἀθάνατοι χαρίεσσαν ἐχέφρονι Πηνελοπείῃ.
> Οὐχ ὡς Τυνδάρεω κούρη κακὰ μήσατο ἔργα,
> κουρίδιον κτείνασα πόσιν, στυγερὴ δέ τ' ἀοιδὴ
> ἔσσετ' ἐπὶ ἀνθρώπους . . . .

5) Ἐν Ἰλιάδ. Β, 595. 6) Ἐν Ἰλιάδ. Γ, 54. 7) Ἐν Ἰλιάδ. Ι, 189. 8) Ἰλιάδ. Α, 604. 9) Ἰλιάδ. Ω, 721, ὅπου ἰδὲ τὴν σημείωσίν μου.

σεία ᾄδουσι μὲν καὶ ἰδιῶται ὡς ἡ Καλυψώ[1], *ἡ Κίρκη*[2] *καὶ ἡ Ναυσικάα μετὰ τῶν δούλων τοῦ ᾿Αλκινόου*[3], *ὅμως εἰκονίζονται καὶ ἔξοχοι ἀοιδοί, ὡς ὁ Φήμιος ἐν ᾿Ιθάκῃ*[4], *ὁ Δημόδοκος παρὰ τοῖς Φαίαξι*[5] *καὶ μνημονεύεται ἀνώνυμός τις, ὅστις ὑπὸ τοῦ ᾿Αγαμέμνονος εἰς Τροίαν στρατευομένου κατελείφθη σύμβουλος τῆς Κλυταιμνήστρας*[6].

῾Η ὑπὸ τῶν συγχρόνων ἀποδιδομένη μεγάλη τιμὴ[7] *τοῖς ἀοιδοῖς ὑποδεικνύει, ὅτι τὰ ᾄσματα αὐτῶν εἶχον οὐχὶ μικρὰν ἀξίαν. Λέγεται μὲν ἡ ποίησις δῶρον τῶν Μουσῶν*[8], *τοῦ ᾿Απόλλωνος*[9] *καὶ τοῦ Διὸς*[10] *καὶ ὁ Φήμιος ὀνομάζει ἑαυτὸν α ὐ τ ο δ ί δ α κ τ ο ν*[11], *ἀλλὰ καὶ αἱ φράσεις ἐκεῖναι εἶναι ποιητικαὶ καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ ἐπίθετον ὑπαινίσσεται, ὅτι οἱ ἄλλοι ἀοιδοὶ κατά τινα τρόπον ἐδιδάσκοντο. Οὕτω καὶ ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις ὑποτίθεται διδασκαλία τις, ἥτις δέον νὰ νοηθῇ κατὰ τὴν ἁπλότητα τῶν χρόνων ἐκείνων. ῾Οπωσδήποτε οἱ ἀοιδοὶ ἦσαν οἱ πολυμαθέστατοι τῶν συγχρόνων ἄνδρες καὶ ἐγίνωσκον τοὺς σπουδαιοτέρους τῶν μύθων. ῾Ο ᾿Οδυσσεὺς παρακαλεῖ τὸν Δημόδοκον, ἵνα ἐκ τῆς ἀρχῆς τοῦ Τρωϊκοῦ μύθου μεταβῇ εἰς τὸ τέλος αὐτοῦ, καὶ ὁ ἀοιδὸς ἄνευ δισταγμοῦ ἢ ἀναβολῆς ἐκτελεῖ τὴν παράκλησιν*[12].

---

1) *᾿Οδυσσ. Ε*, 61. 2) *᾿Οδυσσ. Κ*, 222. 3) *᾿Οδυσσ. Ζ*, 101. 4) *᾿Οδυσσ. Α*, 154, 337. *Ρ*, 263. 5) *᾿Οδυσσ. Θ*, 44 *καὶ Ν*, 27. 6) *᾿Οδυσσ. Γ*, 267. 7) *Οἱ ἀοιδοὶ λέγονται π ο λ υ κ λ υ τ ο ί, λ α ο ῖ σ ι τ ε τ ι μ η μ έ ν ο ι καὶ π ο λ ύ φ η μ ο ι*, *᾿Οδυσσ. Ρ*, 518.

> *῾Ως δ᾿ ὅτ᾿ ἀοιδὸν ἀνὴρ ποτιδέρκεται, ὅς τε θεῶν ἔξ*
> *ἀείδῃ δεδαὼς ἔπε᾿ ἱμερόεντα βροτοῖσιν,*
> *τοῦ δ᾿ ἄμοτον μεμάασιν ἀκουέμεν, ὁππότ᾿ ἀείδῃ·*

8) *᾿Οδυσσ. Θ*, 64. 73. 9) *Αὐτόθι* 488. 10) *᾿Οδυσσ. Α*, 348. 11) *᾿Οδυσσ. Χ*, 347. 12) *᾿Οδυσσ. Θ*, 492 *καὶ* 500.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

ΠΕΡΙ ΟΜΗΡΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΟΜΗΡΙΚΩΝ ΕΠΩΝ

Οἱ Ἴωνες παραλαβόντες ἐκ τῆς μητροπόλεως πλείστους μύθους καὶ μεγάλην πληθὺν ᾀσμάτων ἀπέπλευσαν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς μικρᾶς Ἀσίας, ὅπου τὸ ἔπος ἤκμασε. Πρὸς τοῦτο συνεβάλετο οὐ μόνον ἡ εὐφάντασος φύσις τῶν Ἰώνων, οἵτινες πρωϊαίτερον τῶν ἄλλων Ἑλλήνων ἀνεπτύχθησαν, ἀλλὰ καὶ ἡ τούτων γειτνίασις εἰς τὸ Τρωϊκὸν πεδίον, ἐν ᾧ οἱ πρόγονοι τούτων ἐν πολεμικοῖς ἀγῶσιν ἠρίστευσαν. Ἐπειρῶντο μὲν καὶ οἱ Αἰολεῖς, ὅπως σφετερισθῶσι τὸν Ὅμηρον, τὸν τελειωτὴν τοῦ ἡρωϊκοῦ ἔπους, ἀλλ' αἱ ἀξιώσεις αὐτῶν ἦσαν ἀσθενεῖς, ἡ Ὁμηρικὴ γλῶσσα ἐλέγχει τὸν τοιοῦτον σφετερισμὸν καὶ οἱ κορυφαῖοι τῆς ἀρχαιότητος κριτικοί, ὁ Ἀριστοφάνης καὶ ὁ Ἀρίσταρχος, ἀπεφήναντο, ὅτι ὁ ποιητὴς τῆς Ἰλιάδος καὶ τῆς Ὀδυσσείας ἦτο Ἴων[1]. Πρὸς δὲ ὁ Ὅμηρος περιγράφει Ἰωνικὰ ἔθιμα[2], ὡς καὶ Σπαρτιάτης τις παρὰ Πλάτωνι τοῦτο ὁμολογεῖ[3]. Καὶ πλεῖσται πόλεις ἤρισαν περὶ τῆς πατρίδος τοῦ Ὁμήρου, ἀλλ' ἀκριβὴς τῶν ἀξιώσεων τούτων ἔρευνα δεικνύει, ὅτι οὗτος ἦτο Σμυρναῖος, αἱ δὲ ἄλλαι πόλεις ἐπειρῶντο κατά τινα τρόπον, ὅπως μετὰ τῆς πόλεως ταύτης συνδεθῶσιν[4]. Οἱ Ἀθηναῖοι, φέρ' εἰπεῖν, ἔλεγον τὸν Ὅμηρον πολίτην αὐτῶν, διότι οὗτοι τὴν Σμύρνην ἀπῴκησαν, ὡς τοῦτο μαρτυρεῖ[5] τὸ εἰς τὸν Πεισίστρα-

---

[1]) *Ὅρα Ἱστορ. τῶν Ὁμηρ. ἐπῶν σελ.* 25 *καὶ ἑξῆς.* [2]) *Αὐτόθι σελ.* 30 *καὶ* K. O. Müller Gechichte der Griech Literatur. *I*, 72. [3]) *Ἐν Νόμ.* *III*, 680. [4]) *Ἱστορ. τῶν Ὁμηρ. ἐπῶν σελ.* 12 *καὶ ἑξῆς.* [5]) Bekker, Anecdot. II, 768.

τον ἐπίγραμμα. Εἶναι δ' ἄξιον σημειώσεως, ὅτι καὶ ὁ Ἀρίσταρχος ἔλεγε τὸν Ὅμηρον Ἀθηναῖον[1]. Ἀλλ' ἂν ὁ ποιητὴς ἀνῆκε τοῖς οἰκισταῖς, ἔπρεπε νὰ ὑποτεθῇ, ὅτι ἐν Ἀθήναις ὑπῆρχον πολλοὶ δυνάμενοι νὰ παραϐληθῶσι πρὸς τὸν ἀποικοῦντα, ὅπερ δὲν παραδίδεται, καὶ ἔπρεπε βραδύτερον οἱ Ἀττικοὶ ῥήτορες νὰ σεμνύνωνται διὰ τοῦτο, ὅπερ δὲν συμϐαίνει.

Ὡσαύτως οἱ ἀρχαῖοι διεφώνουν περὶ τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ὁ ἐθνικὸς ποιητὴς ἤκμασε· διότι ὑπ' ἄλλων μὲν αὕτη ἀναϐιϐάζεται μέχρι τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου, ὡς ὑπὸ Διονυσίου τοῦ κυκλογράφου, ὑπ' ἄλλων δὲ καταϐιϐάζεται μέχρι τῆς ἀρχῆς τῶν Ὀλυμπιάδων[2]. Οὕτως ὁ χρόνος τῆς γεννήσεως τοῦ ποιητοῦ ἀμφιταλαντεύεται ἐν διαστήματι πέντε αἰώνων. Ὅτι δ' Ὅμηρος δὲν ἦτο σύγχρονος τῶν Τρωϊκῶν, ἀλλὰ μεταγενέστερος, αὐτὸς οὗτος μαρτυρεῖ· διότι παραϐάλλων[3] τοὺς ἄνδρας τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου πρὸς τοὺς συγχρόνους λέγει ἐκείνους ῥωμαλεωτέρους, ὅπερ ὑποδηλοῖ, ὅτι ὁ ποιητὴς ἦτο μεταγενέστερος. Πρὸς δὲ ὁ Ὅμηρος δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀκμάζῃ κατὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον διὰ τὸν ἁπλούστατον λόγον, ὅτι οὗτος κατὰ τὰ εἰρημένα ἦτο Ἴων, ἡ

Τρίς με τυραννήσαντα τοσαυτάκις ἐξεδίωξεν
δῆμος Ἀθηναίων καὶ τρὶς ἐπηγάγετο,
τὸν μέγαν ἐν βουλῇ Πεισίστρατον, ὃς τὸν Ὅμηρον
ἤθροισα, σποράδην τὸ πρὶν ἀειδόμενον.
Ἡμέτερος γὰρ κεῖνος ὁ χρύσεος ἦν πολιήτης,
εἴπερ Ἀθηναῖοι Σμύρναν ἀπῳκίσαμεν.

[1]) Ὅρα Ἱστορ. τῶν Ὁμηρ. ἐπῶν σελ. 15. Εἰς τὴν εἰκασίαν ταύτην τοῦ μεγάλου τῆς Ἀλεξανδρείας κριτικοῦ ἀποδίδει μεγάλην σημασίαν ὁ Sengebusch ἐν τῇ διατριβῇ Homerica dissertatio posterior, ἀλλ' ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Bergk I. σελ. 449, ὅτι τοῦτο ἔλεγεν ὁ Ἀρίσταρχος ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Ἑλλάνικον καὶ ἄλλους ἀποφαινομένους, ὅτι ὁ Ὅμηρος ἦτο Αἰολεύς. Μόνον δύο χωρία τῆς Ἰλιάδος, ἐν Ψ, 227 καὶ ἐν Ω, 13, εἰκονίζουσι τὸν ἥλιον ἐκ τῆς θαλάσσης ἀνατέλλοντα. Τοῦτο ὅμως δὲν ἠδύνατο νὰ συμβῇ τῷ οἰκοῦντι ἐν Σμύρνῃ, ἀλλὰ τῷ οἰκοῦντι ἔν τινι νήσῳ. Ἀλλ' ἴσως τὰ χωρία ταῦτα παρενεβλήθησαν ὑπό τινος ῥαψῳδοῦ ἢ ἄλλου τινός. [2]) Ὅρα Ἱστορ. τῶν Ὁμηρ. ἐπῶν σελ. 33. [3]) Ἐν Ἰλιάδ. Ε, 304. Μ, 383 καὶ 449 καὶ Υ, 287·

δ' Ἰωνικὴ ἀποικία ἐγένετο πολὺ βραδύτερον τοῦ πολέμου ἐκείνου, ἤτοι κατὰ τοὺς πιθανωτέρους ὑπολογισμοὺς κατὰ τὸ 1053 π. Χ.[1] *Ἀλλὰ πᾶσαι αἱ εἰρημέναι χρονολογίαι εἶναι ὑποθέσεις τῶν μεταγενεστέρων, οἵτινες διαφόρους χρονολογικὰς ἀφετηρίας δεχόμενοι καὶ ταύτας οὔσας κινητὰς ἔφθανον εἰς διάφορα συμπεράσματα. Οἱ σύγχρονοι ὅμως καὶ θέλοντες δὲν ἠδύναντο νὰ παραδώσωσιν ἡμῖν τὸν χρόνον τῆς γεννήσεως τοῦ μεγάλου ποιητοῦ, διότι καὶ χρονολογικῆς ἀφετηρίας καὶ χρονολογικοῦ συστήματος στερούμενοι ἠρίθμουν κατὰ γενεὰς μερόπων ἀνθρώπων. Πιθανωτέρα δ' εἰκασία ὑπὸ πλείστων κριτικῶν θεωρεῖται ἡ τοῦ Ἡροδότου*[2]*, καθ' ἣν ὁ ποιητὴς ἤκμασε τετρακόσια ἔτη πρὸ αὐτοῦ, ἤτοι 800*[3] *πρὸ τοῦ ἱστορικοῦ. Ἡ ἐποχὴ δὲ τοῦ Ὁμήρου δὲν δύναται νὰ τεθῇ πρωϊαίτερον, διότι αἱ ἀρεταὶ τῆς Ὁμηρικῆς ποιήσεως προϋποθέτουσι δύο τοὐλάχιστον αἰῶνας, ὅπως μὴ ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἐπικῆς ποιήσεως γένηται παρὰ τοὺς νόμους τοὺς διέποντας τὴν ἀνάπτυξιν τῶν λαῶν. Δὲν δύναται δὲ νὰ τεθῇ καὶ πολὺ βραδύτερον, διότι οὐ μόνον ὁ Τρωϊκὸς μῦθος ἐν τῷ στόματι τῶν Ἰώνων σκοτίζεται καὶ μαραίνεται, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν βίον αὐτῶν εἰσδύει Ἀσιατικὴ ἁβρότης καὶ πολυτέλεια, ἥτις δὲν εὑρίσκεται ἐν τοῖς Ὁμηρικοῖς ἔπεσιν. Ἄλλως κατὰ τὰς ἀρχὰς τῶν Ὀλυμπιάδων ἤκμασεν ὁ ποιητὴς τῆς Αἰθιοπίδος Ἀρκτῖνος, ὅστις γινώσκει καὶ τὸν τελευταῖον τῆς Ἰλιάδος στίχον*[4].

Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ὑπῆρχε διαφωνία καὶ περὶ τοῦ ποσοῦ τῶν ποιημάτων, ἅπερ ὑφ' Ὁμήρου ἐποιήθησαν. Διότι πλὴν τῆς

---

1) *Ὅρα* Bergk *σελ.* 467 2) *ΙΙ.* 53 *„Ἡσίοδον γὰρ καὶ Ὅμηρον ἡλικίην τετρακοσίοισι ἔτεσι δοκέω μευ πρεσβυτέρους γενέσθαι καὶ οὐ πλέοσι". Τὸ δοκέω σαφῶς δεικνύει, ὅτι ἡ χρονολογία εἶναι ψιλὴ ὑπόθεσις τοῦ ἱστορικοῦ.* 3) *Τοῦτο λέγομεν, ὅπως δηλώσωμεν τὴν χρονολογίαν διὰ στρογγύλου ἀριθμοῦ.* 4) *Περὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἰδὲ* K. Ot. Müller, I. 80. Grote *ἐν τῇ Γερμανικῇ μεταφράσει τοῦ* Fisher *καὶ* Welcker, Der epische Cyklus I. 213.

Ἰλιάδος καὶ τῆς Ὀδυσσείας ἀπεδίδοντο τούτῳ καί τινα ποιήματα τοῦ ἐπικοῦ κύκλου[1] *καὶ οἱ καλούμενοι Ὁμηρικοὶ ὕμνοι*[2]. *Ὄντως οἱ ἀμαθέστεροι καὶ ἄλλοι ἔχοντες συμφέρον, ὅπως διὰ τῆς ἀποδόσεως τῶν ἐπῶν τῆς ἑαυτῶν πατρίδος σφετερισθῶσιν αὐτὸν τὸν Ὅμηρον, ἐποίουν τοῦτο, ἀλλ' οἱ λογιώτεροι τῶν ἀρχαίων δὲν ἐδέχοντο τὰς τοιαύτας ἀκρίτους ὑποβολάς, ὡς ὁ Ἡρόδοτος, ὅστις τὰ Κύπρια ἔπη πρὸς τὴν Ἰλιάδα παραβαλὼν ἀποφαίνεται, ὅτι ἐκεῖνα ὑπ' ἄλλου ποιητοῦ ἐποιήθησαν*[3]. *Ὡσαύτως ὁ ἱστορικὸς ἀμφιβάλλει, ἂν οἱ Ἐπίγονοι εἶναι ἔργον τοῦ Ὁμήρου*[4]. *Τινὲς δὲ τῶν νεωτέρων ηὔξησαν διὰ παρεξηγήσεων τὸν ἀριθμὸν τῶν ποιημάτων τῶν ἀποδιδομένων δῆθεν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων τῷ Ὁμήρῳ, ὅπως δείξωσιν, ὅτι εἷς ἄνθρωπος δὲν ἠδύνατο νὰ ποιήσῃ οὕτω πολλὰ καὶ μακρὰ ἔπη*[5].

Ὄντως ὁ Ἰταλὸς Vico[6] *ἐν ἔτει 1774 ἐτόλμησε πρῶτος νὰ εἴπῃ, ὅτι ἡ λέξις* Ὅ μ η ρ ο ς *δὲν εἶναι ὄνομα κύριον, ἀλλὰ προσηγορικὸν σημαῖνον τὴν δημοτικὴν ποίησιν τοῦ ἡρωϊκοῦ αἰῶνος. Τὴν γνώμην ταύτην οἱ πλεῖστοι τῶν νεωτέρων φιλολόγων ὑποστηρίζουσι*[7] *λέγοντες, ὅτι, ἂν ὁ Ὅμηρος ἐν διαστήματι πέντε αἰώνων καὶ ἐν διαφόροις πόλεσι τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου γεννᾶται καὶ ἑκάστοτε ἐν τῷ τόπῳ τῆς γεννήσεως ἢ τῆς διατριβῆς ἡ ἵδρυσις ἐπικῆς σχολῆς ἀκολουθῇ, ἕκαστος ὀφείλει νὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι αἱ εἰδήσεις περὶ τῆς γεννήσεως τοῦ ποιητοῦ ἐν διαφόροις τό-*

---

1) *Παραδείγματος χάριν οἱ Κύπριοι ἀπέδιδον τῷ Ὁμήρῳ τὰ Κύπρια τοῦ Στασίνου.* 2) *Ὁ Θουκυδίδης III, 104 ἀποδίδει μὲν τῷ Ὁμήρῳ τὸν ὕμνον εἰς τὸν Δήλιον Ἀπόλλωνα, ἀλλ' ἴσως ποιεῖ τοῦτο, διότι ἀποφεύγει νὰ εἰσέλθῃ εἰς κριτικὰς ἐρεύνας.* 3) *II*, 17. 4) IV, 32. *Διὰ τοῦτο ὁ* Schlegel *ὠνόμαζε τὸν Ἡρόδοτον* ἀ ρ χ α ι ό τ α τ ο ν χ ω ρ ί ζ ο ν τ α. 5) *Περὶ τοῦ ζητήματος τούτου διὰ μακρῶν πραγματευόμεθα ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῶν Ὁμηρικῶν ἐπῶν ἐν σελ. 56 καὶ ἑξῆς.*

6) *Οὗτος δὲν ἦτο μὲν κάτοχος μεγάλων ἐπιστημονικῶν γνώσεων, ἀλλ' ἦτο ὀξύνους καὶ παραδοξολόγος καὶ εἶχε προφητικὴν διάνοιαν.* 7) *Κατ' ἐξοχὴν οἱ Γερμανοὶ φιλόλογοι ὑποστηρίζουσι τὴν θεωρίαν ταύτην σεμνυνόμενοι, ὅτι ἡ Γερμανικὴ φιλοπονία καὶ ὀξυδέρκεια ἀνεκάλυψε τὴν μεγάλην ταύτην φιλολογικὴν ἀλήθειαν, ὡς δὴ καὶ ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες σεμνυνόμεθα ἐπὶ τῷ Ὁμήρῳ.*

πως εἶναι εἰδήσεις περὶ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἐπικῆς ποιήσεως ἐν τοῖς τόποις ἐκείνοις[1]. Ἀλλ' οἱ τοιοῦτοι λόγοι κατὰ τῆς προσωπικῆς τοῦ Ὁμήρου ὑπάρξεως εἶναι ἀσθενεῖς καὶ δὲν ἠδύναντο νὰ πείσωσι τὸν φιλολογικὸν κόσμον. Διότι ἀποδίδονται μὲν τῷ Ὁμήρῳ πολλαὶ πατρίδες, ἀλλ' ἀκριϐὴς ἔρευνα κατέδειξεν, ὅτι αἱ πολλαὶ πόλεις ἐσφετερίζοντο τὸν Ὅμηρον μόνον καθ' ὅσον μετὰ τῆς Σμύρνης συνεδέοντο. Αἱ δὲ πολλαὶ ἐποχαί, ὡς εἴρηται, εἶναι εἰκασίαι τῶν μεταγενεστέρων.

Τὴν θεωρίαν ταύτην ἐνίσχυσεν ὁ μέγας φιλόλογος Wolf, ὅστις ἐπειράθη, ὅπως ἀποδείξῃ, ὅτι ἐν τοῖς χρόνοις τῆς ποιήσεως τῶν Ὁμηρικῶν ἐπῶν ἡ γραφὴ ἦτο ἄγνωστος[2]. Οὕτω καὶ ἂν ὑπῆρξεν Ὅμηρος, δὲν ἠδύνατο νὰ διαιωνίσῃ τὰ ποιητικὰ αὐτοῦ προϊόντα· ἂν δ' ἡ τέχνη ἐκείνη ἦτο γνωστή, ὁ ποιητὴς ἔπρεπε νὰ μνημονεύσῃ βιϐλίων, βιϐλιοθηκῶν, ἐπιστολῶν, γεωγραφικῶν πινάκων, νομισμάτων καὶ τῶν τοιούτων[3]. Αἱ ἀποδείξεις τοῦ ἐπιφανοῦς ἀνδρὸς καθ' ἡμᾶς εἶναι ἀσθενεῖς καὶ δὴ ἡ ἀξίωσις αὐτοῦ ἐλέγχεται ἄδικος, ἄν τις ἀναμνησθῇ, ὅτι πολὺ διαφέρει ἡ γνῶσις τέχνης τινὸς ἀπὸ τῆς πλήρους αὐτῆς ἐφαρμογῆς. Ὄντως ἐν τοῖς Ὁμηρικοῖς ἔπεσι δὲν γίνεται μνεία γραφῆς[4], ἀλλ' εἶναι ἀμφίϐολον, ἂν πρὸς τοῦτο ὑπῆρχεν ἀφορμὴ καὶ ἂν ὁ ποιητής, ὅστις μετὰ τὰ Τρωϊκὰ ἐγένετο, κατ' ἀναχρονισμὸν ἠδύνατο εἰς ἀρχαιοτέραν ἐποχὴν νὰ ὑποϐάλῃ τέχνην, ἥτις βραδύτερον ἐγένετο

---

[1]) Bonitz, Ueber den Ursprung der Homerischen Gedicht., Wien 1844 σελ. 14—15. [2]) *Τὴν θεωρίαν ταύτην ἀνέπτυξεν ἐν τῇ πολυθρυλήτῳ διατριβῇ* Prolegomena ad Homerum, sive de operum Homericorum prisca et genuina forma variisque mutationibus et probabili ratione emendandi. *Αὕτη ἐδημοσιεύθη ἐν ἔτει* 1795. *Ὑπάρχουσιν ὑπόνοιαι, ὅτι ὁ* Wolf *εἶχεν ὑπ' ὄψει τὸ σύγγραμα τοῦ* Vico *ἢ ὅτι τοὐλάχιστον περὶ αὐτοῦ ἤκουσεν.* [3]) *Ἀφ' οὗ τοιαύτας ἀξιώσεις ἔχει ὁ περικλεὴς ἀνήρ, εἶναι παράδοξον, ὅτι δὲν ἐζήτησε καὶ ἐπισκεπτήρια ἢ συναλλαγματικάς.* [4]) *Ὑπάρχουσι δύο χωρία, Ἰλιάδ. Η,* 171 *καὶ Ζ,* 168, *ἐξ ὧν ἠδύνατό τις νὰ εἰκάσῃ γραφήν, ἀλλ' ἀκριβὴς μελέτη τῶν χωρίων τούτων δεικνύει, ὅτι δὲν δύναται νὰ ἦναι τοιαύτη. Ὅρα Ἱστορ. τῶν Ὁμηρ. ἐπῶν σελ.* 108.

γνωστή. 'Αλλ' ὁ W. Müller[1] δεικνύει εὐκαιρίαν, καθ' ἣν ἠδύνατο νὰ γείνῃ μνεία γραφῆς· διότι λέγει, ὅτι, ἂν αὕτη ἦτο γνωστή, ἡ Πηνελόπη ἠδύνατο καθημένη ἐν τῷ ὑπερῴῳ νὰ ἀναγνώσῃ τὸ ᾆσμα, ὅπερ κατέϐη, ὅπως ἀκούσῃ[2]. 'Αλλ' ὅμως ἄλλο εἶναι ἀνάγνωσις καὶ ἄλλο ἀκρόασις ᾄσματος. Καὶ αὐτὸς ὁ εἰρημένος φιλόλογος μετ' ὀλίγον ὀρθῶς λέγει, ὅτι ἡ γραφὴ δύναται τὸν λόγον νὰ διατηρῇ, ἀλλὰ τὸ ᾆσμα φονεύει. Πρὸς δὲ οἱ περὶ τὸν Wolf παρατηροῦσιν, ὅτι ἂν ἡ γραφὴ ἦτο γνωστή, ἡ 'Οδύσσεια ἤθελεν εἶναι βραχυτέρα· διότι ἤρκει μία ἐπιστολή, ὅπως γνωσθῇ, ὅτι ὁ 'Οδυσσεὺς ζῇ. Τούτου δὲ γνωστοῦ γενομένου οἱ μνηστῆρες ἤθελον καταλίπει τὰ ἀνάκτορα τοῦ 'Οδυσσέως καὶ οὕτως ὁ ποιητὴς ἤθελε στερηθῇ ὑποθέσεως πρὸς πλοκὴν μύθου μεγάλου ἔπους[3]. 'Η δυσκολία ὅμως, ὡς νομίζομεν, κεῖται οὐχὶ ἐν τῇ ἀγνοίᾳ τῆς γραφῆς, ἀλλ' ἐν τῇ ἀτελείᾳ τῆς ναυτιλίας τῶν τότε χρόνων. Ἂν ἦτο δυνατὸν νὰ πέμψῃ ὁ 'Οδυσσεὺς ἐπιστολὰς εἰς τὴν 'Ιθάκην, διὰ τοῦ αὐτοῦ μέσου ἤθελε προτιμήσει αὐτὸς νὰ πλεύσῃ ἐκεῖσε. Πρὸς δὲ ὁ Wolf παρετήρησεν, ὅτι ἐν ἐκείνῳ τῷ αἰῶνι δὲν ὑπῆρχε γραφικὴ ὕλη, ἀλλ' ὁ 'Ηρόδοτος παραδίδει, ὅτι οἱ Ἴωνες ἐξ ἀρχαιοτάτων χρόνων ἔγραφον ἐπὶ διφθερῶν[4].

'Αλλὰ καὶ ἂν ὑποτεθῇ, ὅτι ἐπὶ τῶν Τρωϊκῶν καὶ ἐφ' 'Ομήρου ἦτο ἄγνωστος ἡ γραφή, πάλιν δύναταί τις νὰ εἴπῃ, ὅτι ἡ μνήμη ἦτο ἱκανή, ὅπως παραδώσῃ εἰς τὰς ἐπερχομένας γενεὰς τὴν 'Ιλιάδα καὶ τὴν 'Οδύσσειαν, ὡς δὴ παρέδωκε καὶ τὰ ἔπη τοῦ 'Αρκτίνου καὶ τῶν ἄλλων κυκλικῶν. Τοῦτο δὲ δὲν στερεῖται πιθανότητος, διότι ἡ μνήμη ἐν ἐκείνοις τοῖς χρόνοις δὲν εἶχε βλαϐῇ, ὡς συνέϐη ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις διὰ τὸν εὐρύτα-

---

1) Homerische Voschule σελ. 88. 2) Ἂν τοῦτο ἦτο ὀρθόν, νῦν τῆς γραφῆς γνωστῆς οὔσης ἡ ἀκρόασις ᾀσμάτων ἤθελεν εἶναι περιττή. 3) Ὅρα 'Ιστορ. τῶν 'Ομ. ἐπῶν σελ. 102. 4) 'Ηρόδοτ. V, 58 „Καὶ τὰς βίβλους διφθέρας καλέουσι ἀπὸ τοῦ παλαιοῦ οἱ Ἴωνες, ὅτι κοτὲ ἐν σπάνι βύβλων ἐχρέωντο διφθέρῃσι αἰγέῃσί τε καὶ οἰέῃσι· ἔτι δὲ καὶ τὸ κατ' ἐμὲ πολλοὶ τῶν βαρβάρων εἰς τοιαύτας διφθέρας γράφουσι„.

τον τῶν σπουδῶν κύκλον. Ὅτι δ' ἡ γραφὴ φθείρει τὴν μνήμην, παρετήρησεν ἤδη ὁ Πλάτων, καθ' ὃν ὁ βασιλεὺς τῶν Αἰγυπτίων τῷ θεῷ τῷ ἀνακαλύψαντι τὰ γράμματα καὶ νομίζοντι, ὅτι ταῦτα εἶναι μνήμης καὶ σοφίας φάρμακον, εἶπεν, ὅτι ταῦτα θέλουσι παράσχει λήθην ταῖς ψυχαῖς δι' ἀμελετησίαν τῆς μνήμης. Διότι ταῦτα δὲν εἶναι μνήμης, ἀλλ' ὑπομνήσεως φάρμακον[1]. *Ἡ φιλοσοφικὴ αὕτη ἀλήθεια κυροῦται καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων, ἂν συγκριθῇ ἡ μνήμη τῶν καθ' ἡμᾶς ἀνθρώπων πρὸς τοὺς ἀρχαιοτέρους, ἐφ' ὧν ἡ γραφὴ ἦτο ἄγνωστος ἢ ὀλίγον διαδεδομένη. Ὁ ποιητὴς τῆς Ὀδυσσείας εἰσάγει τὸν Δημόδοκον διατηροῦντα ἐν τῇ μνήμῃ ὁλόκληρον τὸν Τρωϊκὸν μῦθον*[2], *οὗ μέρη εἶναι ἡ Ἰλιὰς καὶ ἡ Ὀδύσσεια. Καὶ ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Σωκράτους, καθ' οὓς ἡ μνήμη δὲν εἶχε βλαβῆ, νέοι, ὡς δὴ ὁ Νικήρατος, ἐν τῇ μνήμῃ κατεῖχον τὰ δύο μεγάλα Ὁμηρικὰ ἔπη*[3]. *Καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις οἱ μὴ μαθόντες γράμματα εἶναι μνημονικώτεροι τῶν περὶ ταῦτα ἀσχολουμένων.*

Κατὰ τῆς προσωπικῆς τοῦ Ὁμήρου ὑπάρξεως οἱ περὶ τὸν Wolf πρὸς τοῖς ἄλλοις εἶπον, ὅτι, καὶ ἂν ὑπῆρχε ποιητὴς δυνάμενος νὰ ποιήσῃ οὕτω μακρὰ ἔπη, ὅμως δὲν ὑπῆρχον ἀκροαταὶ ἔχοντες ἀνεξάντλητον ὑπομονήν, ὅπως οὗτοι τηλικαῦτα ἔπη ἀκροασθῶσιν. Ὄντως ἡ Ἰλιὰς καὶ ἡ Ὀδύσσεια εἶναι μακρὰ ἔπη, διότι ἐκείνη μὲν συνίσταται ἐκ 15,693 στίχων, αὕτη δὲ ἐκ 12,110, ἀλλὰ καὶ οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ἴσην ὑπομονήν, διότι μετὰ προσοχῆς ἤκουον ἐν τῷ θεάτρῳ τρεῖς τετραλογίας περιλαμβανούσας πλείονας τῶν στίχων τῆς Ἰλιάδος. Καὶ ὅμως πλὴν τούτων ἤκουον καὶ κωμῳδίας καὶ λυρικὰ ᾄσματα. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐν τοῖς Ὁμηρικοῖς χρόνοις ὁ μῦθος ἔζη καὶ ἦτο ἡ μόνη διανο-

---

1) Ἐν Φαίδρῳ 274 Ε. 2) Ἐν Ὀδυσσ. Θ, 273 καὶ Ἱστορ. τῶν Ὁμηρ. ἐπῶν σελ. 136. 3) Ξενοφ. ἐν Συμποσ. III, 5 "Καὶ ὅς εἶπεν, ὁ πατὴρ ἐπιμελούμενος, ὅπως ἀνὴρ ἀγαθὸς γενοίμην, ἠνάγκασέ με πάντα τὰ Ὁμήρου ἔπη μαθεῖν· καὶ νῦν δυναίμην ἂν Ἰλιάδα ὅλην καὶ Ὀδύσσειαν ἀπὸ στόματος εἰπεῖν".

ητικὴ ἀπόλαυσις, οὐδὲν τὸ ἀπίθανον, ὅτι ἴσως ἐν πολλαῖς κατὰ συνέχειαν ἑορταῖς ἠκροῶντο τῶν ῥαψῳδῶν τὰ εἰρημένα ἔπη ᾀδόντων[1].

Ἀλλ' ἀφ' οὗ ἡ Ἰλιὰς καὶ ἡ Ὀδύσσεια δὲν ἐποιήθησαν ὑφ' ἑνὸς ποιητοῦ, τίς ὁ ταύτας ποιήσας; Οἱ περὶ τὸν Wolf λέγουσιν, ὅτι τὰ ἔπη ταῦτα τὸ κατ' ἀρχὰς ἦσαν αὐτοτελῆ δημοτικὰ ᾄσματα, ἅπερ ὁ Πεισίστρατος συνήρμοσε καὶ εἰς τὴν γραφὴν παρέδωκε[2]. *Τὸ ἔργον δὲ τοῦτο ἐξετέλεσε διὰ τεσσάρων ἀνδρῶν, Ὀνομακρίτου τοῦ Ἀθηναίου, Ζωπύρου τοῦ Ἡρακλεώτου, Ὀρφέως τοῦ Κροτωνιάτου καί τινος Ἐπικογκύλου. Τοῦτο ὅμως εἶναι ἀπιθανώτατον, διότι οἱ εἰρημένοι ἄνδρες ἦσαν μὲν ποιηταί, ἀλλ' οἱ στίχοι τούτων παραβαλλόμενοι πρὸς ἐκείνους, οἵτινες ἐποιήθησαν ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἐπικῆς ποιήσεως, ἤθελον ἐλέγχει τοὺς συναρμογεῖς. Πρὸς πολλαῖς δ' ἄλλαις δυσχερείαις οἱ εἰρημένοι ἄνδρες ὤφειλον νὰ ποιήσωσιν ὁλόκληρον τὸν κατάλογον τῶν νεῶν, διότι ψιλὴ ἀπαρίθμησις ὀνομάτων δὲν ἠδύνατο νὰ καταρρέῃ ἐκ τῶν Ὁμηρικῶν χρόνων*[3]. *Ἐπὶ πᾶσι τούτοις δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι ἡ Ἰλιὰς πρὸ τοῦ Πεισιστράτου εἶχε περίπου τὴν μορφήν, ἐν ᾗ διετηρήθη μέχρις ἡμῶν. Διότι τὸ ἔπος τοῦ Λέσχου δὲν ἠδύνατο νὰ ὀνομασθῇ Μικρὰ Ἰλιάς, ἂν μὴ ὑπῆρχε μεγάλη, ἄρα αὕτη ἦτο μέγα ἔπος καὶ οὐχὶ δημοτικὰ ᾄσματα, ἅπερ εἶναι μικρά. Ὁ δὲ Ἀρκτῖνος, ὁ ποιητὴς τῆς Αἰθιοπίδος, γινώσκει καὶ τὸν τελευταῖον τῆς Ἰλιάδος στίχον*[4].

---

1) *Τοῦτο δὴ καὶ λέγεται ὑπὸ τοῦ Σχολιαστοῦ ἐν Ὀδυσσ. Γ. 267* „*Ἔν τε ταῖς ἑορταῖς ἔν τε ταῖς ἀναπαύσεσιν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας συλλεγόμενοι τούτων ἤκουον, εἴ που ἐπιφανὲς γέγονεν ἢ καλὸν ἔργον*„. 2) *Ὅρα Ἱστορ. τῶν Ὁμηρ ἐπῶν σελ.* 153. 3) *Ὁ κατάλογος ὡς μέρος μεγάλου ἔπους δύναται νὰ νοηθῇ, οὐχὶ δ' ὡς αὐτοτελὲς ποίημα· διότι οὐδεὶς ποιητὴς δύναται νὰ νοηθῇ οὕτως ἄμουσος, ὥστε νὰ ποιήσῃ μόνον ψιλὸν κατάλογον ὀνομάτων.* 4) *Τύχῃ ἀγαθῇ περιεσώθη μέχρις ἡμῶν ἡ ἀρχὴ τῆς Αἰθιοπίδος τοῦ Ἀρκτίνου·*

Ὣς οἵγ' ἀμφίεπον τάφον Ἕκτορος· ἦλθε δ' Ἀμαζών,
Ἄρηος θυγάτηρ μεγαλήτορος ἀνδροφόνοιο.

Καὶ ὁ Σόλων, ὁ τοῦ Πεισιστράτου προγενέστερος, ἀναγνωρίζει ἑνότητα τῶν Ὁμηρικῶν ἐπῶν[1].

Ὁ Πεισίστρατος κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐπειράθη, ὅπως τὸ αὐθαίρετον τῶν ῥαψῳδῶν περιστείλῃ, οὐδεμίαν ὅμως ἀφορμὴν εἶχεν, ἵνα ἐπιδειχθῇ ὡς ποιητὴς διαφθείρων τὴν ἱερὰν τῶν ἀρχαίων βίβλον, ὅπερ οὔτε οἱ Ἀθηναῖοι, οὔτε οἱ ἄλλοι Ἕλληνες ἦτο δυνατὸν νὰ δεχθῶσι[2]. *Καθ' ἡμᾶς τὸ ἔργον τοῦ Πεισιστράτου οὐδὲν ἄλλο ἦτο ἡ ἔκδοσις πόλεως, οἵας ἐποίησαν πολλαὶ ἄλλαι πόλεις, ὡς ἡ Μασσαλία, ἡ Χίος, τὸ Ἄργος, ἡ Σινώπη καὶ ἄλλαι*[3]. *Ἀλλὰ τέλος πάντων τί ἐγένετο ἡ Πεισιστράτειος αὕτη ἔκδοσις; Τοιαύτην οἱ Ἀλεξανδρινοὶ δὲν εὗρον. Ὁ Welcker*[4] *στηριζόμενος ἐπὶ τοῦ Γελλίου*[5] *λέγει, ὅτι τὸ χειρόγραφον ἀπώλετο ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τοῦ Ξέρξου εἰς τὴν Ἀττικήν. Τοῦτο ὅμως εἶναι ἀπίθανον. Διότι ἢ τὸ χειρόγραφον δὲν εἶχε τὴν ἀποδιδομένην ἀξίαν, ἢ οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἤθελον ὀλιγωρήσει κειμηλίου, ὅπερ κατὰ τὴν θεωρίαν τοῦ Wolf εἶχεν ἀξίαν, ὅσην καὶ ὁ Ὅμηρος. Ἂν δὲ τὸ ἀτύχημα τοῦτο συνέβαινεν, ὁ Πλούταρχος, ὁ πάντα τὰ ἀνέκδοτα τῶν Περσικῶν πολέμων συλλέξας, καὶ οἱ Ἀττικοὶ ῥήτορες, οἱ καθ' ἑκάστην ἀνὰ στόμα τὰς συμφορὰς τῶν πολέμων ἐκείνων ἔχοντες, ἔμελλον νὰ θρηνῶσι διὰ τὴν ἀπώλειαν οὕτω βαρυτίμου κειμηλίου. Ὀρθῶς δὲ παρατηρεῖ ὁ Bergk, ὅτι ἡ σύστασις τῆς Ἰλιάδος καὶ τῆς Ὀδυσσείας ἐξ ᾀσμάτων δύναται νὰ ἔχῃ ὑπόστασιν, ἂν τεθῇ κατὰ τὰς ἀρχὰς τῶν Ὀλυμπιάδων, πρὶν ὁ Ἀρκτῖνος, ὁ Στασῖνος καὶ ἄλλοι τὸ Ὁμηρικὸν ἔπος ἐπεκτείνωσιν*[6]. *Ἂν ὅμως τοιαύτην ὑπόθεσιν δεχθῶμεν, αἴρονται αἱ κατὰ τῆς προσωπικῆς τοῦ Ὁμήρου ὑπάρξεως ἀντιλογίαι.*

---

[1]) *Διογέν. Λαέρτ. I, 57. «Τά τε Ὁμήρου ἐξ ὑποβολῆς γέγραφε ῥαψῳδεῖσθαι, οἷον ὅπου ὁ πρῶτος ἔληξεν, ἐντεῦθεν ἄρχεσθαι τὸν ἐχόμενον. Μᾶλλον οὖν Σόλων Ὅμηρον ἐφώτισε ἢ Πεισίστρατος».* [2]) *Τοῦτο ἐν τοῖς πρώτοις, εἶπεν ὁ ἱστορικὸς* Grote. [3]) *Ὅρα Ἱστορ. τῶν Ὁμηρ. ἐπῶν σελ.* 181. [4]) Derepische Cyklus I, 887. [5]) Noct. Att. IV, 17. [6]) Griech. Literaturgeschichte I, 507.

Εἶναι ὄντως παράδοξον, ὅτι ὁ Wolf *ἐν εἴκοσι καὶ ἐννέα ἔτεσιν, ἅπερ οὗτος μετὰ τὴν ἔκδοσιν τῶν Προλεγομένων ἐπέζησε, δὲν ἐπειράθη, ὅπως τὰ Ὁμηρικὰ ἔπη κριτικῶς ἐξετάσας ἀνακαλύψῃ τὰ ἐσωτερικὰ ἴχνη τῆς γενέσεως αὐτῶν*[1]. *Τοῦτο ἐποίησεν ὁ ἔξοχος κριτικὸς* Lachmann[2], *ὅστις ἐκ τῶν ἐν τοῖς ἔπεσιν ἀνευρισκομένων ἀντιφάσεων ὁρμώμενος τὰς εἴκοσι καὶ δύο (Α—Χ) ῥαψῳδίας τῆς Ἰλιάδος διαιρεῖ εἰς δέκα καὶ ἓξ αὐτοτελῆ ᾄσματα. Οὕτω διασπᾶται ἡ ἑνότης τοῦ ἔπους τούτου, ὅπερ ὁ Ἀριστοτέλης εὕρισκεν ὡς ἄριστα συντεθειμένον*[3]. *Ὁ Σταγειρίτης ἦτο ἐν κρείττονι θέσει, ὅπως ἀποφανθῇ περὶ ἑνότητος τῶν Ὁμηρικῶν ἐπῶν, διότι τῶν τοῦ ἐπικοῦ κύκλου σῳζομένων εἶχε δεύτερον ὅρον συγκρίσεως· καὶ διότι ἡ Ἰλιὰς καὶ ἡ Ὀδύσσεια ἐν τῷ ῥεύματι τῶν αἰώνων πολλὰς ἀλλοιώσεις ἔπαθον ὑπὸ τῶν Ὁμηριδῶν, τῶν ῥαψῳδῶν, τῶν ἀρχόντων, τῶν πόλεων, τῶν σοφιστῶν, τῶν κριτικῶν τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τῶν ἀντιγραφέων τοῦ Βυζαντίου. Τούτοις κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον δύνανται νὰ ἀποδοθῶσιν αἱ ἀντιφάσεις, αἱ ἀνωμαλίαι καὶ τὰ ῥήγματα καὶ πάνθ᾽, ὅσα οἱ περὶ τὸν* Lachmann *ἐν τοῖς εἰρημένοις ἔπεσιν ἀνευρίσκουσιν. Πρὸς δὲ δύναται νὰ ὑποτεθῇ, ὅτι καὶ οἱ μῦθοι, οὓς ὁ Ὅμηρος παρέλαβεν ἐν τοῖς ποιήμασιν αὐτοῦ, ἦσαν ἀντιφατικοί, ὡς δὴ πάντες οἱ μῦθοι, καὶ ὅτι αὐτὸς ὁ ποιητὴς περιέπεσεν εἰς ἀντιφάσεις*[4], *ἀφ᾽ οὗ καὶ οἱ τραγικοὶ δὲν εἶναι ἀπηλλαγμένοι τοιούτων καὶ φιλόσοφοι, οἷος ὁ Πλάτων*[5], *ὅστις ἔπρεπε νὰ μὴ ἔχῃ τοιαύτας. Ἀλλ᾽ οὐχ ἧττον ἔχομεν τὴν*

---

[1]) Friedländer, Die Homerische Kritik von Wolf bis Grote *σελ.* 16—17. [2]) *Ὁ κριτικὸς τὴν θεωρίαν αὐτοῦ ἀνέπτυξεν ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τοῦ Βερολίνου ἐν δυσὶ διατριβαῖς, ἃς ἐδημοσίευσεν ἐν ἰδιαιτέρῳ φυλλαδίῳ ὁ ἐμὸς διδάσκαλος* Moritz Haupt, Betrachtungen über Homer's Ilias von Karl Lachmann 1847 *καὶ* 1865. [3]) *Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ. κεφ.* 26. *„Ὥσπερ ἡ Ἰλιὰς ἔχει πολλὰ τοιαῦτα μέρη καὶ ἡ Ὀδύσσεια, ἃ καθ᾽ ἑαυτὰ ἔχει μέγεθος· καίτοι ταῦτα τὰ ποιήματα συνέστηκεν ὡς ἐνδέχεται ἄριστα καὶ ὅτι μάλιστα μιᾶς πράξεως μίμησις„.* [4]) *Ὅρα Ἱστορ. τῶν Ὁμηρ. ἐπῶν σελ.* 236 *καὶ ἑξῆς.* [5]) *Εἰσαγωγ. εἰς τὸν Πλάτων. σελ.* 26.

γνώμην, ὅτι οὐχὶ ὀλίγαι ἀντιφάσεις δὲν ἀνήκουσι τῷ ποιητῇ, ἀλλὰ τοῖς κριτικοῖς, οἵτινες τοὺς Ὁμηρικοὺς ἀνθρώπους κατὰ τὸν βίον τῶν ὁμοεθνῶν αὐτῶν κρίνοντες προσκρούουσιν ἐκεῖ, ἔνθα τὸ ἔδαφος πρόκειται ὁμαλόν[1]. *Εἶναι δὲ παράδοξον, ὅτι ὁ Lachmann καὶ διὰ παρερμηνείας ἤλεγξεν ἀντιφάσεις τῶν Ὁμηρικῶν ἐπῶν· π. χ. ὁ Μενέλαος προτείνει τοῖς Τρωσίν, ἵνα ἀγάγωσι τὸν Πρίαμον, ὄφρ' ὅρκια τάμνῃ αὐτός*[2]. *Ἀλλ' ὁ κριτικὸς παρατηρεῖ, ὅτι ταῦτα δὲν τέμνει ὁ ἴδιος, ἀλλ' ὁ Ἀγαμέμνων*[3]. *Ἕκαστος ὅμως γινώσκει, ὅτι τὸ ὅρκια τέμνειν δὲν σημαίνει σφάττειν ἀρνία, ἀλλὰ μετέχειν θυσίας καὶ συνθήκας ποιεῖσθαι.*

Οἱ δεξάμενοι, ὅτι τὰ Ὁμηρικὰ ἔπη ἐξ αὐτοτελῶν ᾀσμάτων συνέστησαν, ψέγουσι τὰ προοίμια τούτων, ὡς μὴ περιεκτικά, διότι μόνον ὀλίγας ῥαψῳδίας προαγγέλλουσιν. Οὕτως ὁ B. Thiersch[4] *νομίζει, ὅτι τὸ προοίμιον τῆς Ὀδυσσείας μόνον εἰς μίαν ἢ δύο ῥαψῳδίας ἁρμόζει καὶ ὅτι ὁ ποιητὴς τούτου δὲν ἠθέλησε νὰ ᾄσῃ πολλὰ τμήματα, ὡς τὴν μνηστηροφονίαν, τὴν τοῦ Τηλεμάχου εἰς τὴν Πύλον καὶ τὴν Σπάρτην ἀποδημίαν καὶ ἄλλα. Ὡσαύτως ὁ W. Müller*[5] *παρατηρεῖ, ὅτι ἡ μῆνις τοῦ Ἀχιλλέως δὲν περιλαμβάνει ὁλόκληρον τὴν ἐν τῇ Ἰλιάδι μυθικὴν ὕλην καὶ ὅτι τὸ προοίμιον μόνον τρία ἢ τέσσαρα τμήματα προαγγέλλει, π. χ. δὲν προεισάγει εἰς πάσας τὰς ῥαψῳδίας τὰς μετὰ τὴν ἀπόρρησιν τῆς μήνιδος τοῦ Ἀχιλλέως*[6]. *Ἐνταῦθα ὅμως, ὡς νομίζομεν, δὲν ἠδύνατο νὰ λήξῃ τὸ ἔπος, διότι οὕτως ὁ Ἕκτωρ, ὁ φονεὺς τοῦ ἑταίρου τοῦ Ἀχιλλέως, ἤθελε μείνει ἀτιμώρητος. Καθ' ὅλου δὲ παρατηροῦμεν, ὅτι τὰ ἐπεισόδια καὶ αἱ δευτερεύουσαι πράξεις δὲν προαγγέλλονται διὰ τῶν προοιμίων, ἅπερ ἤθελον ἀποβῆ*

---

[1]) *Πλεῖστα τοιαῦτα ἁμαρτήματα καταδεικνύομεν ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῶν Ὁμηρ. ἐπῶν σελ.* 291—316. [2]) *Ἐν Ἰλιάδ. Γ,* 105. [3]) *Αὐτόθι* 278. *Ὅρα* Lachmann *ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι κεφ.* VI *καὶ Ἱστορ. τῶν Ὁμ. ἐπ. σελ.* 301. [4]) Urgestalt der Odyssee *σελ.* 53. [5]) Homerische Vorschule *σελ.* 158. [6]) *Ἡ ἀπόρρησις, ὡς γνωστόν, γίνεται ἐν τῷ Τ τῆς Ἰλιάδος.*

ἄγαν ἐκτενῆ. Πρὸς δὲ πρέπει νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψει, ὅτι ὁ ποιητὴς ἦτο Ἴων, οἱ δὲ Ἴωνες καὶ τὰς ἀπατάτας πράξεις διὰ λεπτῶν μίτων συνδέουσιν[1]. *Ἂν δὲ τὰ προοίμια μὴ ἐποίει ὁ Ὅμηρος, ἀλλ' οἱ ἑταῖροι τοῦ Πεισιστράτου, τὸ ζήτημα δὲν λύεται, ἀλλὰ γίνεται δυσκολώτερον· διότι οὗτοι μείζονα κρίσιν ἢ οἱ ἐπικοὶ κεκτημένοι ὤφειλον νὰ συγκεντρώσωσι τὰς σπουδαιοτέρας ἐννοίας τῶν μερῶν ἐν τῷ προοιμίῳ. Ἀλλὰ καὶ ἂν μὴ τὰ προοίμια τῶν δύο Ὁμηρικῶν ἐπῶν ἦναι περιεκτικά, ὅμως παραβαλλόμενα πρὸς πάντα τὰ ἄλλα μέρη, ὅσα προωρίσθησαν ὡς προεκθέσεις, ἀριδήλως φαίνονται περιληπτικώτερα.*

Καὶ ἑνότητος μὲν τὰ Ὁμηρικὰ ἔπη δὲν στεροῦνται, ἀλλ' ἡ Ὀδύσσεια καίπερ ὑποδεεστέρα ἄλλως τῆς Ἰλιάδος, ὅμως κατὰ τὴν πλοκὴν τοῦ μύθου καὶ τὴν ἑνότητα εἶναι ἐκείνης ὑπερτέρα, ὡς καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἤδη παρετήρησεν[2]. *Κατὰ τοῦτο συμφωνεῖ καὶ ὁ Wolf*[3], *ὅστις εἶπεν, ὅτι ἐν τῷ ἔπει τούτῳ οὐδὲν περιττεύει καὶ οὐδὲν ἐλλείπει, καὶ ὁ μέγας ἱστορικὸς Grote, ὅστις παρετήρησεν, ὅτι ἂν εἰς ἡμᾶς μόνη ἡ Ὀδύσσεια περιήρχετο, δὲν ἤθελεν ἐγερθῇ ἔρις περὶ τῶν Ὁμηρικῶν ἐπῶν. Ἡ συγκέντρωσις τοῦ ἐπαγωγοῦ ἐφ' ἑνὸς μόνου ἥρωος εἶναι αἰσθητὴ ἀπὸ τῆς πρώτης μέχρι τῆς τελευταίας ῥαψῳδίας. Ὁ Ὀδυσσεὺς παρὼν ἢ ἀπὼν ἀείποτε ἔρχεται πρὸ τῶν ὀμμάτων τοῦ ἀναγνώστου καὶ ἐκεῖ, ἔνθα ὁ τῆς διηγήσεως μίτος εἰς τὰ ἀπώτατα ἕλκεται, ἡ τοῦ πλανωμένου ἥρωος μνήμη δὲν ἐξαλείφεται. Πάντα τὰ πρόσωπα τῆς Ὀδυσσείας ὑπείκουσιν εἰς τὸν φερώνυμον ἥρωα τοῦ ἔπους· διότι ἀναντιρρήτως ἡ Πηνελόπη, ὁ Τηλέμαχος καὶ ὁ Εὔμαιος κατέχουσιν ὑποδεεστέραν θέσιν. Λοιπὸν τὰ δύο Ὁμηρικὰ ἔπη διαφέρουσι κατὰ τὴν ἑνότητα.*

---

[1]) *Ὅρα Ἱστορ. τῶν Ὁμηρ. ἐπῶν σελ.* 242. [2]) *Περὶ ποιητ. κεφ.* 24 *„Καὶ γὰρ τῶν ποιημάτων ἑκάτερον συνέστηκεν ἡ μὲν Ἰλιὰς ἁπλοῦν καὶ παθητικόν, ἡ δὲ Ὀδύσσεια πεπλεγμένον„* [3]) Prolegomena ad Homer. *σελ.* 118.

Ἀλλ' ἡ διαφορὰ αὕτη γεννᾶται ἐκ τῆς διαφορᾶς τῆς ὑποθέσεως· διότι ἐν μὲν τῇ Ὀδυσσείᾳ πάντες οἱ μῦθοι περιστρέφονται περὶ ἕνα ἥρωα, ἐν δὲ τῇ Ἰλιάδι ὑπάρχουσι πολλὰ ἐξέχοντα πρόσωπα τὴν ἑνότητα τοῦ ἔπους διασπῶντα. Τὸ δὲ πρόβλημα τοῦ ποιητοῦ κατέστη ἔτι δυσχερέστερον, διότι ὁ πάντων τῶν Ἀχαιῶν βασιλεύς, ὁ Ἀγαμέμνων, δὲν εἶχε τὰς ἀρετὰς ἐπικοῦ ἥρωος καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἡγεμόνες τῶν Ἀχαιῶν διεκρίθησαν ἐν τῷ Τρωϊκῷ πεδίῳ. Ἐπειδὴ δ' ἡ ταπείνωσις τούτων δὲν ἦτο εὔκολος, ὁ ποιητὴς ἐπενόησε τρόπον, ὅπως καὶ τοὺς ἄλλους ἥρωας ὑμνήσῃ ὡς ἀριστεύοντας. Τούτου δ' ἐπέτυχε διὰ τῆς ἀπουσίας τοῦ ἥρωος, δηλ. διαπρέπουσι μὲν ὁ Διομήδης, ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ Αἴας, ἀλλ' ὅτε δὲν ἦτο παρὼν ὁ Ἀχιλλεύς. Ἐν τέλει ὅμως ἡττῶνται οἱ Ἀχαιοὶ καὶ νικᾷ ὁ Ἕκτωρ. Καὶ τὰ δύο ταῦτα ἔπρεπε νὰ γείνωσιν, ὅπως καταδειχθῇ ἡ ἔξοχος τοῦ ἥρωος τοῦ ἔπους ἀνδρεία. Ἂν μὴ ἠρίστευον πολλοὶ τῶν Ἀχαιῶν ἄνακτες, δὲν ἐτιμᾶτο ὁ νικητὴς αὐτῶν Ἕκτωρ, ὅστις εἶναι τὸ μέτρον τῆς ἀνδρείας τοῦ Ἀχιλλέως[1]. Αὕτη λοιπὸν εἶναι ἡ αἰτία, δι' ἣν ἐν πολλαῖς τῆς Ἰλιάδος ῥαψῳδίαις ὁ ἥρως τοῦ ἔπους δὲν παρίσταται. Εἰς τοῦτο δὲ μὴ ἀπιδὼν ὁ Grote διεῖλε[2] τὴν Ἰλιάδα εἰς τὴν Ἀχιλληΐδα καὶ εἰς μικράν τινα Ἰλιάδα, ὅπως πανταχοῦ ἐμφανίζηται ὁ Ἀχιλλεὺς ἐν τῷ φερωνύμῳ ἔπει. Ἡμεῖς εἴπομεν τὴν αἰτίαν τῆς ἀπουσίας, ἀλλὰ καὶ ἁμάρτημα ἂν ὑποτεθῇ αὕτη, πάλιν τοῦτο διὰ τῆς διαιρέσεως δὲν ἀφανίζεται, ἀλλὰ γίνεται ἔτι μεῖζον. Ἕκαστος δικαίως θέλει ἀπορήσει, διά τι ἐν τῇ Γροτείῳ Ἰλιάδι δὲν ἐμφανίζεται ὁ Ἀχιλλεύς. Οὔτε ἀπών, οὔτε θανὼν οὗτος δύναται νὰ ὑποτεθῇ, διότι ὁ ἀπὼν αἴφνης ἔρχεται καὶ διὰ τὸν φόβον τοῦτον ὁ Ἕκτωρ δὲν ἠδύνατο νὰ ἐξέλθῃ πέρα τῶν Σκαιῶν πυ-

---

1) *Τὴν ἡμετέραν θεωρίαν ἀναπτύσσομεν διὰ μακρῶν ἐν τῇ Ἱστορ. τῶν Ὁμηρ. ἐπῶν σελ. 260 καὶ ἑξῆς.* 2) *Τοῦτο ποιεῖ ἐν τῷ δευτέρῳ τόμῳ τῆς Ἱστορίας αὐτοῦ.*

λῶν· ἂν δὲ πάλιν εἶχε φονευθῇ, ἔπρεπε νὰ μνημονευθῇ οὕτω σπουδαῖον γεγονός. Ὑπολείπεται λοιπὸν ἡ μόνη ὑπόθεσις, ὅτι οὗτος διὰ τὴν μῆνιν εἶναι ἀπών, ὅπερ διεγείρει τὴν ἀπορίαν παντὸς ἀναγνώστου τῆς Γροτείου Ἰλιάδος καὶ πρὸ πάντων ἔπρεπε νὰ διεγείρῃ τὴν τοῦ *Grote*, ὅστις ἐν τῇ Ὁμηρικῇ Ἰλιάδι ἐπιθυμεῖ νὰ ἔχῃ τὸν Ἀχιλλέα πανταχοῦ παρόντα.

Ὁ *Lachmann* ἔχει πολυαρίθμους ὀπαδούς, οἵτινες ἐκ τοπογραφικῶν ἢ χρονολογικῶν ἢ ἐκ γλωσσικῶν καὶ μετρικῶν διαφορῶν ὁρμώμενοι ἀνευρίσκουσι μικρὰ ᾄσματα ἐν τοῖς Ὁμηρικοῖς ἔπεσιν. Διὰ τοῦτο οἱ τοιοῦτοι ὠνομάσθησαν μικρῶν ᾀσμάτων θηρευταί. Οὕτως ὁ σοφὸς *Geppert*[1] ὑποβαλὼν εἰς κριτικὴν ἀνάλυσιν ἑκάτερον τῶν Ὁμηρικῶν ἐπῶν δεικνύει πολλὰς τοπογραφικὰς ἀντιφάσεις, αἵτινες καθ' ἡμᾶς δὲν εἶναι σπουδαῖαι[2]. Τοὐναντίον ἂν τὰ Ὁμηρικὰ ἔπη ἦσαν συνηρμοσμένα δημοτικὰ ᾄσματα, ἤθελεν εἶναι ἄπορον, ὅτι ἐν τούτοις ὑπάρχει τηλικαύτη τοπογραφικὴ συμφωνία. Διότι ἕκαστος ποιητὴς τοῦ δημοτικοῦ ᾄσματος ἤθελεν ἔχει διάφορον τοπογραφίαν τοῦ Τρωϊκοῦ πεδίου. Πρὸς δὲ οἱ κριτικοὶ ἀποροῦσιν, ὅτι πολλαὶ πράξεις τελοῦνται ἐν βραχεῖ χρόνῳ. Ἐν μὲν τῇ Ἰλιάδι τὰ πάντα γίνονται ἐν 51 ἡμέραις, ἐν δὲ τῇ Ὀδυσσείᾳ ἐν 39[3]. Ἄξιον δὲ σημειώσεως εἶναι, ὅτι ἐν ἀρχῇ τῆς Ἰλιάδος καὶ ἐν τῷ τέλει ἡ μυθικὴ ὕλη ῥέει βραδέως, ἐν δὲ τῷ μέσῳ ταχέως, δηλ. πολλὰ γίνονται ἐν βραχυτάτῳ χρόνῳ. Τοῦτο ὁ *W. Müller* ὀνομάζει ἀνισότητα καὶ ἀταξίαν, ἀλλ' εἶναι ποιητικώτατον. Τὸ ἀντίθετον εἶναι ἡμερολόγιον. Ὡσαύτως τὸ μέτρον καὶ ἡ γλῶσσα δὲν εἶναι ἱκανά, ὅπως δείξωσι διαφορὰν τῶν διαφόρων μερῶν τῆς Ὁμηρικῆς ποιήσεως. Ὁ *Giseke*[4] ἐπί-

---

[1]) Über den Ursprung der Homerischen Gesänge I, 394 καὶ ἑξῆς
[2]) Τὰς δεικνυομένας ἀντιφάσεις ἀνασκευάζομεν ἐν τῇ Ἱστορ. τῶν Ὁμηρ. ἐπῶν σελ. 316 καὶ ἑξῆς. [3]) Περὶ τοῦ ζητήματος τούτου ὅρα αὐτόθι σελ. 334.
[4]) Die Allmälige Entstehung der Gesänge der Ilias aus Unterschieden im Gebrauch der Praepositionen, Göttingen 1853.

στευσεν, ὅτι ἐκ τῆς διαφορᾶς τῶν προθέσεων ἀνεκάλυψε τὴν κατ' ὀλίγον γένεσιν τῆς Ἰλιάδος. Ἄξιον δὲ σημειώσεως εἶναι, ὅτι οὗτος δέχεται ὡς πρότερον ποιηθέντα ᾄσματα τὰς ἐν τῇ Ἰλιάδι πρότερον τεθειμένας ῥαψῳδίας. Ἀλλὰ τὰς τοιαύτας ἐρεύνας ἀποδοκιμάζει αὐτὸς ὁ G. Curtius, ὅστις οὐ μόνον δὲν εἶναι πολέμιος τῆς θεωρίας τοῦ Lachmann, ἀλλὰ καὶ δεινὸς γνώστης τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Κατὰ τοῦτον πολλοὶ ἐπίστευσαν, ὅτι ἡ ἔρευνα μικρῶν μέν, ὅμως εὐκόλως καταληπτῶν ζητημάτων καὶ εἰς μηδεμίαν διαφορὰν γνώμης προσιτῶν, ὡς ἡ γλῶσσα καὶ τὸ μέτρον, δύναται νὰ δώσῃ ἀντικειμενικὰ τεκμήρια, ἅπερ εἶναι σπουδαῖα πρὸς λύσιν τοῦ Ὁμηρικοῦ ζητήματος. Ὅσοι ὅμως, λέγει ὁ περιώνυμος Curtius, βαθέως εἰς τοιαύτας ἐρεύνας ἐνέκυψαν, μετ' ὀλίγον τὸ παράδοξον τῶν τοιούτων ἐρευνῶν κατεῖδον.

Πάντες ὅμως οἱ κριτικοὶ δὲν δέχονται τὴν θεωρίαν τοῦ Lachmann, ὅστις τὴν Ἰλιάδα εἰς μικρὰ ᾄσματα κατέτριψεν, ἀλλὰ κατ' ἄλλον τρόπον πειρῶνται, ὅπως λύσωσι τὸ Ὁμηρικὸν ζήτημα. Ὁ G. Hermann[2] *νομίζει, ὅτι ποιητής τις ᾖσε τὴν μῆνιν τοῦ Ἀχιλλέως καὶ τὸν νόστον τοῦ Ὀδυσσέως μετὰ πλείονος εὐφυΐας, δυνάμεως καὶ τέχνης ἢ οἱ ἄλλοι ποιηταὶ ταύτης τῆς ἐποχῆς. Τὰ ποιήματα ταῦτα, ἅπερ ἐθεωροῦντο τὰ ἐξοχώτατα, ὑπ' ἄλλων ποιητῶν πάντοτε ἐπεξετείνοντο, διωρθοῦντο καὶ ἠλλοιοῦντο, μέχρις ὅτου τὴν μορφὴν ἔλαβον, ἐν ᾗ ἡμῖν παρεδόθησαν. Νομίζει δ' ὁ κριτικὸς οὗτος ἀδύνατον τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ ἀληθοῦς Ὁμήρου· ἡ κριτικὴ πρέπει νὰ ἀρκεσθῇ, ὅπως ἀποχωρίσῃ ὅσον οἷόν τε τὰ τρία οὐσιωδῶς διάφορα στοιχεῖα, τὸ προομηρικόν, δηλ. ὅ τι ἔχει τὴν ἀρχὴν ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων ᾀσμάτων, τὸ ὁμηρικὸν καὶ τὸ μεθομηρικόν. Ὁ δὲ G.*

---

[1]) Andeutungen über den gegenwärtigen Stand der Homerischen Frage σελ. 83. [2]) Τὴν θεωρίαν ταύτην ἀνέπτυξεν ὁ μέγας φιλόλογος ἐν πολλαῖς διατριβαῖς ἀπὸ τοῦ 1832 καὶ ἑξῆς.

Curtius[1] ὑποτίθησι πέντε δημιουργικὰ στοιχεῖα, ἐξ ὧν συνέστη ἡ Ἰλιάς· 1) Τὸν μῦθον, ὅστις καὶ ὀλίγον μορφὴν μικρῶν ᾀσμάτων ἐλάμβανε. 2) Τοὺς ποιητάς, οἵτινες σκηνὰς ἐκ τῆς μυθικῆς ὕλης λαμβάνοντες εἰς τεχνικὰ ᾄσματα μετέβαλλον. Ἂν ὑπῆρξεν Ὅμηρος, τοιοῦτός τις ἦτο. 3) Τοὺς μιμητὰς τούτων, οἵτινες κατὰ τὸν τύπον τῶν γνησίων ἢ τοῦ γνησίου ποιητοῦ ἐξηκολούθουν ᾄδοντες. Οὗτοι ἀπετέλουν ἑταιρείας, ὡς ἦτο ἡ τῶν Χίων. Τὰ ᾄσματα τούτων προσετίθεντο τοῖς γνησίοις, δηλαδὴ τοῖς ἀρχαιοτέροις. 4) Τοὺς ῥαψῳδούς, ὧν τὰ ἔργα ἰδίως εἶναι μεταθέσεις, ἐπικοσμήσεις, διαφθοραὶ καὶ ὑποβολαί. 5) Τοὺς διασκευαστάς, οἷς δημιουργικὴν δύναμιν δὲν δυνάμεθα νὰ ἀποδώσωμεν, εἰ καὶ ἡ τῶν τεσσάρων ἀνδρῶν ἐπιτροπεία ποικίλας μεταβολὰς ἀναγκαίως ἐποίησεν. Ἀπὸ Πεισιστράτου ἡ Ἰλιὰς ἐγένετο βιβλίον καὶ ὑπέστη ὁμοίαν τύχην τοῖς ἄλλοις βιβλίοις. Ὡς ὁ μέγας ἱστορικὸς Grote διεῖλε τὴν Ἰλιάδα εἰς Ἀχιλληΐδα καί τινα μικρὰν Ἰλιάδα, οὕτως ὁ W. Müller[2] τὴν Ὀδύσσειαν εἰς Τηλεμάχειαν περιλαμβάνουσαν τὰς τέσσαρας πρώτας ῥαψῳδίας καὶ μέρος τῆς 15ης καὶ εἰς μικροτέραν τινὰ Ὀδύσσειαν. Πλὴν πολλῶν ἀντιρρήσεων, ἃς διεγείρει ἡ διαίρεσις αὕτη[3], δυσκόλως δύναται, ὡς νομίζομεν, νὰ πιστευθῇ, ὅτι ἐν τῷ ἡρωϊκῷ αἰῶνι ὁ τρυφερὸς καὶ ἀπόλεμος Τηλέμαχος ἐγένετο ἥρως ἔπους.

Ἐπὶ μακρὸν χρόνον οἱ πολέμιοι τῆς θεωρίας τοῦ Wolf ἐπεδείκνυον τὴν Ὀδύσσειαν ὡς ἑνότητα ἔχουσαν καὶ ἔργον ἑνὸς ποιητοῦ. Ἐντεῦθεν ὁρμώμενοι ἔλεγον, ὅτι τὰ δύο ταῦτα ἔπη, ἅπερ ἔχουσιν οὕτω μεγάλην συγγένειαν, δὲν ἠδύναντο νὰ ἔχωσι διάφορον γένεσιν, δηλ. δὲν ἦτο δυνατὸν ἡ μὲν Ἰλιὰς νὰ ἦναι ἄθροισμα δημοτικῶν ᾀσμάτων, ἡ δὲ Ὀδύσσεια ἔργον ἑνὸς ποιητοῦ. Ὁ Curtius εἶχεν ἀμφιβολίας καὶ περὶ τῆς ἑνότητος τοῦ

---

1) Über den gegenwärtgen Stand etc. σελ. 47. 2) Homerische Vorschule σελ. 123 καὶ ἑξῆς. 3) Ταύτας δύναταί τις νὰ ἴδῃ ἐν τῇ Ἱστορ. τῶν Ὁμηρ. ἐπ. ἐν σελ. 253 καὶ ἑξῆς.

ἔπους[1], *ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο νὰ κυρώσῃ τὸν λόγον αὐτοῦ, διότι ἔλειπον αἱ ἔρευναι, οἵας ὁ* Lachmann *ἐποίησεν ἐν τῇ Ἰλιάδι. Δὲν ἐβράδυνεν ὅμως νὰ ἀναλάβῃ τὸ πολύμοχθον ἔργον ὁ ἐπιφανὴς καθηγητὴς τοῦ Βερολίνου Α.* Kirchhoff, *ὅστις ἀνέλυσε τὴν Ὀδύσσειαν*[2]. *Κατὰ τὸν κριτικὸν τὸ ἔπος τοῦτο δὲν εἶναι ἄθροισμα ἐξ ἀρχῆς αὐτοτελῶν ᾀσμάτων διαφόρων ἐποχῶν, ὡς οἱ ὀπαδοὶ τοῦ* Lachmann *δέχονται, ἀλλ' οὐδὲ ἑνότητα ἔχον ποίημα, ὅπερ ὑπὸ τῶν διασκευαστῶν παρήχθη, ἀλλ' αἱ περιπέτειαι, ἃς ὁ ἀρχαῖος πυρὴν ὑπέστη, εἶναι πολλαπλαῖ. Οὗτος πειρᾶται, ὅπως ἀκριβῶς δείξῃ, ἐκ ποίων μερῶν ἡ Ὀδύσσεια κατ' ὀλίγον συνέστη, καὶ ὅπως ὁρίσῃ τὸν τόπον καὶ τὸν χρόνον, εἰς ὃν τὰ διάφορα μέρη ἀνήκουσιν. Διαστέλλει δ' ὁ κριτικὸς ἀρχαίαν τινὰ ἔκδοσιν, ἐν ᾗ τὸ ποίημα μέχρι τῆς 30 Ὀλυμπιάδος διετηρεῖτο, καί τινα νεωτέραν διασκευήν, ἣν μεταξὺ τῆς 30 καὶ 50 Ὀλυμπιάδος τίθησι. Καὶ ἡ ἀρχαιοτέρα ἔκδοσις πάλιν διαιρεῖται εἴς τι ἀρχαιότερον καὶ εἰς νεώτερον μέρος. Τὸ πρῶτον μέρος, τὸ ἀρχαιότατον τῆς ὅλης ποιήσεως, ὅπερ περιέχει τὴν διήγησιν περὶ τοῦ νόστου τοῦ Ὀδυσσέως μέχρι τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν οὗτος ἀποβαίνει εἰς τὴν Ἰθάκην, δὲν εἶναι δημοτικὸν ᾆσμα, ἀλλ' ἀνήκει τῇ περιόδῳ τῆς τεχνικῆς ἐπικῆς ποιήσεως· τοῦτο εἶναι αὐτοτελὲς ποίημα, ὅπερ ἀκολουθεῖ μὲν τῇ δημώδει παραδόσει, ὅμως δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς διασκευὴ ἀρχαιοτέρων ᾀσμάτων. Τὸ ᾆσμα τοῦτο ἀποκατέστη ἐκ θραυσμάτων τῆς πρώτης, πέμπτης, ἑβδόμης, ἐνδεκάτης καὶ δεκάτης τρίτης ῥαψῳδίας, ἀλλὰ δὲν διετηρήθη ὁλόκληρον. Τὸ δὲ δεύτερον μέρος ἔχει μικροτέραν ποιητικὴν ἀξίαν καὶ ὁ κατασκευάσας τοῦτο ὠφελήθη κατ' ἐξοχὴν ἐξ ἀρχαιοτέρων ᾀσμάτων, ἀλλ' ἡ ἀποχώ-*

---

[1]) Andeutungen etc. *σελ.* 25. [2]) Die Homerische Odyssee, zweite umgearbeitete Auflage, Berlin 1869. *Ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ,* Die Composition der Odyssee, Berlin 1869. *Παράβαλ. καὶ* Kammer, Die Einheit der Odyssee nach Widerlegung der Anfsichten von Lachmann, Steinthal, Köchly, Hennings und Kirchhoff, Leipzig 1873.

ρισις τούτων δὲν εἶναι πλέον δυνατή. Ἡ ἐξακολούθησις αὕτη, ἥτις τὴν τιμωρίαν τοῦ Ὀδυσσέως εἰκονίζει, περιέχει τὸ μέρος ἀπὸ τῆς 13ης μέχρι τῆς 23ης ῥαψῳδίας. Εἶτα ἀπὸ τῆς 30ης μέχρι τῆς 50ης Ὀλυμπιάδος νεώτερος ποιητὴς τὸ ὅλον εἰς νέαν διασκευὴν ὑπέβαλε καὶ τὸ ποίημα, ἐπωφελούμενος ἐξ ἀρχαιοτέρων ᾀσμάτων, σπουδαίως ἐπεξέτεινε καὶ δι' ἰδίων προσθηκῶν συνεπλήρωσε· τὸ ἔργον δὲ τοῦτο στερεῖται αὐτοτελοῦς ποιητικῆς ἀξίας. Τελευταῖον ἡ ἐπιτροπεία τοῦ Πεισιστράτου ταύτην τὴν τελευταίαν ἔκδοσιν ὡς βάσιν τῆς ἐργασίας αὐτῆς εἶχε καὶ ἔν τισι χωρίοις προσθήκας ἐπέτρεψεν. Ὁ Kirchhoff μετὰ πολλοῦ τοῦ ζήλου εἰργάσθη, ὅπως συμπληρώσῃ, ὅ τι δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐκτελέσῃ ὁ Lachmann, ἀλλ' ἡ πεποίθησις τῆς ἀκριβείας, μεθ' ἧς προέβη εἰς τὴν σφαῖραν τῶν εἰκασιῶν, ἴσως κατέστησε τὴν θεωρίαν αὐτοῦ λίαν ἀπίθανον. Ἡ τοιαύτη ἀκριβολογία πάντως βλάπτει τὰς Ὁμηρικὰς σπουδὰς καὶ ἴσως οὐχὶ ἀτόπως ὁ μέγας κριτικὸς Cobet τὴν τοιαύτην ἐργασίαν ἐκήρυξεν ἔργον Δαναΐδων, ἀφ' οὗ σώφρων κριτικὸς καὶ τὰ ὅρια τῆς τέχνης αὐτοῦ γινώσκων πρέπει νὰ ἀπέχῃ.

Καὶ ὑπὲρ τῆς προσωπικῆς τοῦ Ὁμήρου ὑπάρξεως παρέστησαν μὲν ἀγωνισταί, ἀλλ' οὐχὶ πολυάριθμοι, οἵτινες, ἂν μὴ συμφωνῶσι κατὰ πάντα τοῖς ἀρχαίοις, ὅμως οὐχὶ πολὺ τούτων ἀφίστανται. Ἐν τούτοις διαπρέπει ὁ Nitzsch, ὅστις ἀναδεξάμενος τὸν κατὰ τοῦ Hermann καὶ Lachmann ἀγῶνα θεωρεῖται ὡς ὁ κορυφαῖος τῶν τὴν ἑνότητα τῶν Ὁμηρικῶν ἐπῶν ἀποδεχομένων[1]. *Καὶ οὗτος ὅμως ὁμολογεῖ, ὅτι τὰ Ὁμηρικὰ ἔπη πολλαχῶς διεσκευάσθησαν καὶ προσθήκας ἐδέξαντο. Κατὰ δὲ τὸν K. Od. Müller*[2] *οἱ ἀοιδοὶ κατὰ πρῶτον μικρά τινα ᾄσματα ἐκ τοῦ μεγάλου μυθικοῦ κύκλου*

---

[1]) *Αἱ θεωρίαι τούτου εὑρίσκονται ἐν τῷ συγγράμματι τῷ ἐπιγραφομένῳ* Die Sagenpoesie der Griechen, Braunschweig 1852 *Ὅρα καὶ Ἱστορ. τῶν Ὁμηρ. ἐπ. σελ.* 369. [2]) Geschichte der Griech. Literatur I, 81.

ἐποίουν. Ὁ δὲ Ὅμηρος ἔλαβε τὴν ὑπόθεσιν ἐκ τοῦ ἡρωϊκοῦ μύθου, ἤτοι τὴν μῆνιν τοῦ Ἀχιλλέως καὶ τὸν νόστον τοῦ Ὀδυσσέως. Καὶ τῆς μὲν Ἰλιάδος αὐτὸς ὁ Ὅμηρος καὶ τὸ σχέδιον διέγραψε καὶ τὰ μέρη ἐποίησε, τῆς δ' Ὀδυσσείας τὸ σχέδιον ὀφείλεται τῷ Ὁμήρῳ, ἡ δὲ ἐκτέλεσις μαθητῇ τινι αὐτοῦ. Καὶ ὁ κριτικὸς οὗτος ὁμολογεῖ, ὅτι εἰς τὰ Ὁμηρικὰ ἔπη πολλὴ ἀλλοτρία ὕλη εἰσέρρευσεν. Πλὴν ἄλλων ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις ,ὁ Christ[1] *δέχεται, ὅτι ὁ μῦθος καὶ οἱ ἀρχαιότεροι ἀοιδοὶ διέγραψαν τῷ νέῳ Ὁμήρῳ τὰς μορφὰς τῶν κυριωτέρων ἡρώων, τοῦ Ἀγαμέμνονος, τοῦ Ἀχιλλέως, τοῦ Αἴαντος, τοῦ Νέστορος καὶ τοῦ Ὀδυσσέως. Ἐν τοῖς νέοις μεγάλοις ἔργοις τῆς Ἰλιάδος καὶ τῆς Ὀδυσσείας βεβαίως πολλοὶ ποιηταὶ ἐνύφαναν, ἀλλ' ἡ ἰδέα, ἡ τὴν ἔριδα τοῦ Ἀχιλλέως πρὸς τὸν Ἀγαμέμνονα ἐν ὅλῃ αὐτῆς τῇ πορείᾳ κέντρον τῆς ποιήσεως καταστήσασα, πάντως ἐν τῇ διανοίᾳ ἑνὸς μόνου ἀοιδοῦ ἐγεννήθη, ὡς καὶ τὸ σχέδιον, καθ' ὃ ὁ Ὀδυσσεὺς ἐν τῇ νήσῳ τῶν Φαιάκων τὰς προτέρας αὐτοῦ πλάνας διηγεῖται καὶ τοὺς ὑπερηφάνους τῆς Πηνελόπης μνηστῆρας φονεύει, μόνον ὑφ' ἑνὸς ἀνδρὸς παρήχθη. Ἀλλ' ὁ κριτικὸς οὗτος δέχεται, ὅτι ἡ Ὀδύσσεια εἶναι νεώτερον ποίημα τῆς Ἰλιάδος καὶ ὅτι ἡ παράδοσις καὶ ἡ καθολικὴ συμφωνία ἔν τε τῇ γλώσσῃ καὶ τῇ τέχνῃ δὲν ἀρκεῖ πρὸς παραδοχήν, ὅτι ἀμφότερα τὰ ἔπη τὸν αὐτὸν ποιητὴν ἔχουσι δημιουργόν.*

Καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ὑπῆρχε τὸ ζήτημα, ἂν ἀμφότερα τὰ ἔπη ἐποιήθησαν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ. Ὁ Ξένων καὶ ὁ Ἑλλάνικος ἐχώριζον τὴν Ἰλιάδα ἀπὸ τῆς Ὀδυσσείας καὶ διὰ τοῦτο χωρίζοντες ἐπωνομάσθησαν[2]. *Οὗτοι τῷ Ὁμήρῳ ἀπέδιδον μόνον τὴν Ἰλιάδα, οὐχὶ δὲ καὶ τὴν Ὀδύσσειαν, ἀλλ' ἡ*

---

[1]) Geschichte der Griechischen Litteratur bis auf die Zeit Justinians, München 1890 *σελ.* 87. [2]) *Περὶ τούτου λέγει ὁ Πρόκλος. "Ὀδύσσειαν, ἣν Ξένων καὶ Ἑλλάνικος ἀφαιροῦνται αὐτοῦ".*

γνώμη τούτων παρὰ τοῖς ἔπειτα δὲν ἔτυχε σπουδαίας προσοχῆς. Καθ' ὅλου οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες εὕρισκον μὲν διαφοράς, ἀλλὰ δὲν ἤθελον νὰ ἀποχωρίσωσι τὰ δύο ἔπη. Οὕτως ὁ Ἀπήμαντος ἔλεγεν, ὅτι ἡ Ἰλιὰς εἶναι κάλλιον ποίημα τῷ Ὁμήρῳ καὶ τοσοῦτο κάλλιον, ὅσον ἀμείνων εἶναι ὁ Ἀχιλλεὺς τοῦ Ὀδυσσέως[1]. Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης ἔλεγε τὴν μὲν Ἰλιάδα ποίημα ἁπλοῦν καὶ παθητικόν, τὴν δὲ Ὀδύσσειαν πεπλεγμένον καὶ ἠθικόν[2]. Ὑπὸ τοῦ Λογγίνου ἡ μὲν Ἰλιὰς παρεβάλλετο πρὸς τὸν ἀνατέλλοντα, ἡ δὲ Ὀδύσσεια πρὸς τὸν δύοντα ἥλιον[3]. Πότερον τῶν ποιημάτων ἐποιήθη πρότερον, δὲν παρεδόθη ἡμῖν, ἀλλὰ μόνον εἰκασίαι γίνονται. Ἐν γένει πιστεύεται, ὅτι ἡ Ἰλιὰς ἐποιήθη τὸ πρῶτον καὶ εἶτα ἡ Ὀδύσσεια. Καὶ ὄντως εἶναι λίαν φυσικὸν νὰ ὑποτεθῇ, ὅτι ὁ ποιητὴς ἐν τῇ ἀκμῇ τῇ ἑαυτοῦ ἡλικίας ἐποίησε τὸ ἔπος τοῦ θερμουργοῦ ἥρωος Ἀχιλλέως, κατὰ δὲ τὸ γῆρας τὸ τοῦ σπαρτοπολίου πολυτλήμονος Ὀδυσσέως.

Ἀλλ' αἱ διαφοραὶ τῶν δύο ἐπῶν ἐφάνησαν τοῖς νεωτέροις οὕτω μεγάλαι, ὥστε οὗτοι μετὰ μεγάλης βεβαιότητος ἀποφαίνονται, ὅτι ἄλλος εἶναι ὁ ποιητὴς τῆς Ἰλιάδος καὶ ἄλλος ὁ τῆς Ὀδυσσείας καὶ ὅτι οἱ δύο ποιηταὶ ἀπέχουσιν ἀλλήλων κατὰ ἕνα ἢ δύο αἰῶνας. Ὁ W. Müller[4] τίθησι τὸ ἑξῆς δίλημμα· ὁ ποιητὴς τῆς Ὀδυσσείας ἢ εὗρε τὴν μυθικὴν ὕλην ἐξειργασμένην ἢ ἀκατέργαστον· ἂν μὲν τὸ πρῶτον ἦναι ἀληθές, ἡ τοιαύτη ὕλη τῷ ποιητῇ τῆς Ἰλιάδος δὲν ἦτο ὑπόθεσις τῆς ποιήσεως αὐτοῦ· διότι ὁ ποιητὴς ἦτο οὐχὶ τεχνικός, ἀλλὰ φύσει ποιητής, τὸ δὲ φυσικὸν πνεῦμα ἔχει μόνον φυσικὴν διεύθυνσιν καὶ δὲν ἀνέ-

---

1) *Πλάτ. ἐν Ἱππ.* 363 *B.* 2) *Περὶ ποιητ. καὶ κεφ.* XXIV. 3) *Περὶ ὕψους κεφ.* IX "*Ἀπὸ δὲ τῆς αὐτῆς αἰτίας, οἶμαι, τῆς μὲν Ἰλιάδος γραφομένης ἐν ἀκμῇ πνεύματος, ὅλον τὸ σωμάτιον δραματικὸν ὑπεστήσατο καὶ ἐναγώνιον· τῆς δὲ Ὀδυσσείας τὸ πλέον διηγηματικόν, ὅπερ ἴδιον γήρως. Ὅθεν ἐν τῇ Ὀδυσσείᾳ παρεικάσαι τις ἂν καταδυομένῳ τὸν Ὅμηρον ἡλίῳ, οὗ δίχα τῆς σφοδρότητος παραμένει τὸ μέγεθος.* 4) Homerische Vorschule *σελ.* 186. *Παραβαλλ. καὶ Ἱστορ. τῶν Ὁμηρ. ἐπ. σελ.* 850.

χεται ἅλματα. Ἂν δὲ εὗρε τὴν ὕλην ἀκατέργαστον, ὁ ποιητὴς ἤθελε δώσει ταύτῃ ἄλλην μορφὴν καὶ ἀντὶ οἰκιακῶν σκηνῶν, ὡραίων κήπων, θαλάμων τῶν γυναικῶν καὶ ὀκνηροῦ βίου ἠθέλομεν εἰσάγεσθαι εἰς ἀγῶνας, ἐν οἷς οἱ υἱοὶ τῶν ἀνάκτων ἀγωνίζονται. Ἀλλ' ὁπωσδήποτε καὶ ἂν εὗρε τὴν μυθικὴν ὕλην, ὁ ποιητὴς τῆς Ἰλιάδος, ὡς νομίζομεν, ἠδύνατο νὰ ποιήσῃ καὶ τὴν Ὀδύσσειαν, ἂν μὴ ἄλλα σπουδαιότερα αἴτια τοῦτο κωλύωσι· διότι ὁ Ὅμηρος δὲν πρέπει νὰ ὑποτεθῇ ὡς ὅλως αὐτοδίδακτος καὶ οἱ Ὁμηρικοὶ ἀοιδοὶ ἐποίησαν ἔπη διαφόρου ὑποθέσεως, ὡς ὁ Δημόδοκος ᾖδε μὲν κλέα ἀνδρῶν[1], ἀλλὰ καὶ τὴν μίξιν τοῦ Ἄρεως καὶ τῆς Ἀφροδίτης[2]· ἄρα οἱ ἀοιδοὶ τῶν τότε χρόνων ἐγίνωσκον νὰ ποιῶσι καὶ ἅλματα. Ἄλλως καὶ αὐτὸς ὁ ποιητὴς τῆς Ἰλιάδος ἄγει ἡμᾶς εἰς οἰκιακὰς ὑποθέσεις, ὡς εἰς τὰς σχέσεις τοῦ Πάριδος πρὸς τὴν Ἑλένην[3] καὶ τοῦ Ἕκτορος πρὸς τὴν Ἀνδρομάχην[4]. Οἱ κριτικοὶ τὰ δύο ἔπη πρὸς ἄλληλα παραβαλόντες εὗρον πολυειδεῖς διαφοράς· π. χ. λέγουσιν, ὅτι οἱ ἥρωες ἐν τῇ Ὀδυσσείᾳ εἰκονίζονται ἠπιώτεροι καὶ ἡμερώτεροι ἢ ἐν τῇ Ἰλιάδι[5]. Ἡ διαφορὰ ὅμως ἐξηγεῖται ἐκ τῆς διαφορᾶς τῆς ὑποθέσεως, ὡς γίνεται κατάδηλον, ἂν εἰς αὐτὴν τὴν Ἰλιάδα ἀπίδωμεν. Ἐνταῦθα καὶ οἱ σκληρότεροι καὶ θρασύτεροι τῶν ἡρώων δείκνυνται εὐγενεῖς πρὸς τοὺς φίλους καὶ συγγενεῖς, ὡς ὁ Ἀχιλλεὺς πρὸς τοὺς πρέσβεις τῶν Ἀχαιῶν[6]. Ὡσαύτως ἡμαρτημένη εἶναι ἡ παρατήρησις, ὅτι δῆθεν οἱ θεοὶ τῆς Ὀδυσσείας ἵστανται ἐπὶ ὑψηλοτέρας βαθμῖδος. Διότι οὗτοι ἐν τῇ Ἰλιάδι κατέρχονται μὲν εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης δίκην πολεμιστῶν, ἀλλ' ἐν τούτῳ τῷ ἔπει συγκρούονται πλεῖστα συμφέροντα αὐτῶν, ἐν ᾧ ἐν τῇ Ὀδυσσείᾳ μόνον δύο θεοί, ἡ Ἀθηνᾶ καὶ ὁ Ποσειδῶν, διαφωνοῦσι πρὸς ἀλλήλους.

---

[1]) Ἐν Ὀδυσσ. Θ, 73. [2]) Αὐτόθι 265—366. [3]) Ἐν Ἰλιάδ. Γ, 428 [4]) Ἐν Ἰλιάδ. Ζ, 407. [5]) Ὅρα Ἱστορ. τῶν Ὁμηρ. ἐπ. σελ. 354. [6]) Ἐν Ἰλιάδ. Ι, 195 καὶ ἑξῆς.

Καὶ ἐν τῇ γλώσσῃ τῶν δύο ἐπῶν παρατηροῦνται διαφοραί τινες. Οὕτω λέξεις τινὲς ἐν μὲν τῇ Ἰλιάδι ἀπαντῶσι συχνάκις[1], *ἐν δὲ τῇ Ὀδυσσείᾳ ἢ οὐδόλως ἢ σπανίως. Ἐλέχθη, ὅτι ἡ αὐτὴ λέξις ἐν ἀμφοτέροις τοῖς ποιήμασιν ἔχει διάφορον σημασίαν· ἀλλ' αἱ τοιαῦται παρατηρήσεις ἔχουσιν ἀνάγκην ἀκριβεστέρας ἐξετάσεως*[2]. *Καθ' ὅλου δύναταί τις νὰ εἴπῃ, ὅτι ἐν μὲν τῇ Ἰλιάδι ὁ τῶν λέξεων θησαυρὸς εἶναι οὐ μόνον πλουσιώτερος καὶ ποικιλώτερος, ἀλλὰ καὶ ἀρχαιοπρεπέστερος, ἐν δὲ τῇ Ὀδυσσείᾳ καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν λέξεων εἶναι μικρότερος καὶ αὐταὶ αἱ λέξεις ἀνήκουσιν εἰς ταπεινοτέρους κύκλους τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας. Ἀλλ' αἱ τοιαῦται διαφοραὶ δύνανται νὰ ἐξηγηθῶσι τὸ μὲν ἐκ τῆς διαφορᾶς τῆς ἡλικίας τοῦ ποιητοῦ, τὸ δὲ ἐκ τῆς διαφορᾶς τῆς ὑποθέσεως. Βεβαίως ἐν τοιούτοις ζητήμασι δὲν δύναται νὰ ἀποφανθῇ τις ἀσφαλῶς οὐδὲ μετὰ βεβαιότητος, ἀλλ' αἱ δεικνυόμεναι διαφοραὶ οὔτε ἀνεξήγητοι, οὔτε μεγάλαι εἶναι ἐν παραβολῇ πρὸς τὰς διαφοράς, ἃς περιεμένομεν, ἂν τὰ ἔπη ἐποιοῦντο ὑπὸ διαφόρων ποιητῶν, οἵτινες ἀπέχουσι ἀλλήλων δύο αἰῶνας. Ἄλλως τοιαύτη ὑπόθεσις ἀντιβαίνει εἰς τοὺς νόμους τῆς ἀναπτύξεως τῶν τεχνῶν. Τούτων ἡ ἀκμὴ δὲν διατηρεῖται ἐπὶ αἰῶνας, ἀλλ' ἐπὶ βραχὺν χρόνον. Ἡ δὲ Ἰλιὰς καὶ ἡ Ὀδύσσεια δὲν ἀνήκουσιν εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς ἐπικῆς ποιήσεως, ἀλλ' εἰς τὴν ἀκμὴν αὐτῆς. Πῶς λοιπὸν ἔπρεπε νὰ διατηρηθῇ αὕτη δύο αἰῶνας, ὡς ἀξιοῦσιν οἱ τὰ εἰρημένα ἔπη χωρίζοντες; Ἂν δὲ τὸν ποιητὴν τῆς Ὀδυσσείας θέσωμεν ἐγγὺς τοῦ τῆς Ἰλιάδος, ὡς ἐπι-*

---

[1]) *Οὕτως αἱ λέξεις χραισμεῖν, λοιγός, ξανός, αἰχμή, δήϊος, ἐρεβεννός, θοῦρος ἀπαντῶσι μόνον ἐν τῇ Ἰλιάδι, ἀλλ', ἐπειδὴ αἱ πλεῖσται τούτων εἶναι λέξεις πολεμικαί, ἐνταῦθα ἁρμόζουσι. Τοὐναντίον αἱ λέξεις ἑξῆς καὶ χρῆμα εἶναι ἄγνωστοι τῇ Ἰλιάδι.* [2]) *Ἡ λέξις δαΐφρων ἐν μὲν τῇ Ἰλιάδι σημαίνει τὸν πολεμικόν, τὸν μάχιμον, ἐν δὲ τῇ Ὀδυσσείᾳ τὸν συνετόν, τὸν νουνεχῆ. Ἀλλὰ κατὰ τὸν* Bergk *ἐν τῇ γραμματολογίᾳ I*, 731 *πρέπει νὰ δεχθῶμεν δύο λέξεις διαφόρου ῥίζης. Τὸ δαΐφρων, ὅταν σημαίνῃ τὸν συνετόν, δέον νὰ γράφηται δαείφρων ἐκ τοῦ δαεσίφρων, ὡς τὸ ταλαίφρων ἐκ τοῦ ταλασίφρων.*

θυμεῖ ὁ Bergk[1], *αἴρονται οἱ λόγοι τῶν διαφορῶν τῶν δύο ἐπῶν καὶ μένει μόνον τὸ παράδοξον καὶ ἄπορον, πῶς ποιητὴς ποιήσας οὕτω μέγα καὶ τεχνικὸν ἔπος, οἷα ἡ Ὀδύσσεια, ἔμεινεν ἄγνωστος καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐξηφανίσθη ὑπὸ τοῦ Ὁμηρικοῦ.*

Ἐπὶ πᾶσι τούτοις δέον νὰ παρατηρηθῇ περὶ τοῦ ὅλου ζητήματος, ὅτι ἐν τοῖς Ὁμηρικοῖς ἔπεσιν ἀνευρίσκεται μεγάλη ποιητικὴ τέχνη. Κατὰ τὸν Christ[2] *πνεύματα, οἷον τὸ Ὁμηρικόν, βλέπει ὁ κόσμος κατὰ χιλιετηρίδας· πῶς λοιπὸν ἡ μικρὰ Ἰωνία δωδεκάδα τοιούτων πνευμάτων ἐφ' ἅπαξ παρήγαγε; Βεβαίως πολλά, ὡς ἡ γλῶσσα καὶ ὁ ῥυθμός, ἡ ἠθοποιΐα καὶ πολλὰ ἄλλα δύνανται νὰ ἀποδοθῶσι τοῖς ἀρχαιοτέροις ἀοιδοῖς καὶ τῷ Ἑλληνικῷ λαῷ καθ' ὅλου, ἀλλ' ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα, ὡς ἡ πλοκὴ τοῦ μύθου, ἅτινα τῷ ποιητῇ ἀναντιρρήτως ἀνήκουσιν. Ὁλόκληρος ἐκείνη ἡ ἠθοποιΐα τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν θεῶν δὲν ἀνήκει τῷ Ὁμήρῳ, ἀλλὰ τῷ μύθῳ, ὅστις ἐδημιούργησε τοὺς θεούς. Διότι εἶναι ἡμαρτημένη ἡ γνώμη τοῦ Ἡροδότου, καθ' ἣν ὁ Ὅμηρος δῆθεν καὶ ὁ Ἡσίοδος ἐποίησαν τὴν θεογονίαν, ἔδωκαν τοῖς θεοῖς τὰς μορφάς, διεῖλον τὰς τιμὰς καὶ τὰς τέχνας καὶ ἐσημείωσαν τὰς μορφὰς αὐτῶν*[3]. *Τοῦτο δὲν εἶναι ἀκριβές, διότι ὁ Ὅμηρος λέγει περὶ πάντων τῶν θεῶν ὡς πρὸ πολλοῦ γνωστῶν καὶ πολυθρυλήτων, ἐν ᾧ, ἂν ἦτο ὀρθὴ ἡ τοῦ Ἡροδότου γνώμη, ἔπρεπεν οὗτος διά τινος περιγραφικῆς εἰσαγωγῆς νὰ δηλώσῃ τούτους. Παρέλαβε μὲν ὁ ποιητὴς τοὺς θεοὺς ἐκ τοῦ μύθου καὶ τῶν ἀρχαιοτέρων ᾀσμάτων, ἀλλὰ τούτους διεσκεύασε καὶ διεκόσμησεν, ὡς τοῦτο ἐποίησε καὶ ἐν τῇ ἠθοποιΐᾳ τῶν ἡρώων. Ὁ ποιητὴς δὲν καταναλίσκει πολλοὺς στίχους, ὅπως ἠθοποιήσῃ τὰ πρόσωπα αὐτοῦ, ἀλλ' ἕκαστος ἥρως διὰ τῆς ἰδίας ἐνεργείας διαγράφει τὸ ἑαυτοῦ ἦθος, ὡς ἤδη ὁ Ἀριστοτέλης πα-*

---

1) *Ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι* I, 740. 2) Geschichte der Griechisch. Litteratur, 39. 3) *Ἡρόδοτ. II*, 53. *Παράβαλλ. καὶ εἰσαγωγήν μου εἰς τὴν Ὁμηρικὴν ποίησιν, ἥτις προτάσσεται τῆς ἐκδόσεως τῆς Ἰλιάδος σελ.* 20.

ρετήρησεν[1]. *'Εντεῦθεν γεννᾶται τὸ δραματικόν, ὅπερ πολλοὶ τῶν μεταγενεστέρων ἐμιμήθησαν, ἀλλ' εἰς ὃ οὐδεὶς ἠδυνήθη νὰ φθάσῃ. 'Επειδὴ ὁ ποιητὴς τῆς 'Ιλιάδος ἀπεικονίζει αἰῶνα ἡρωϊκόν, τὰ πρόσωπα αὐτοῦ εἶναι νευρώδη*[2].

Οἱ 'Ομηρικοὶ ἥρωες συχνάκις ἀγορεύουσι καὶ ἐν τοῖς λόγοις αὐτῶν ὑπάρχουσι πολλὰ ῥητορικὰ στοιχεῖα. 'Αλλ' ἡ ῥητορεία τούτων εἶναι φυσική. Οἱ ῥήτορες οὗτοι ὀξυδερκὲς βλέμμα εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ῥίπτοντες βάλλουσιν εὐστόχως καὶ κατὰ τὸ ἑαυτῶν συμφέρον τὰ ἀνθρώπινα πάθη διεγείρουσιν. Ἕκαστος ῥήτωρ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἔχει ἴδιον ῥητορικὸν τρόπον[3]. *'Ο ποιητὴς δὲν εἶχεν ὑπ' ὄψει ῥητορικὰ σχήματα, ἀλλὰ βραδύτερον οἱ τεχνικοὶ ῥήτορες καὶ ἄλλοθεν μέν, κατ' ἐξοχὴν δ' ἐκ τοῦ 'Ομήρου ἤντλησαν ταῦτα. Τὸ μεγαλεῖον τοῦ θεσπεσίου ποιητοῦ κεῖται καὶ ἐν ἄλλοις μέν, κατ' ἐξοχὴν δὲ ἐν τῇ γνώσει τοῦ κόσμου καὶ τῶν ἀνθρώπων, οὓς γινώσκει, ὡς οὐδεὶς ἄλλος, οὔτε ἐν τῇ ἀρχαιότητι, οὔτε ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις*[4]. *'Εκπλήσσεταί τις διὰ τὸν πλοῦτον καὶ τὸ βάθος τῶν ψυχολογικῶν παρατηρήσεων καὶ διὰ τὴν ἀξιοθαύμαστον τέχνην, μεθ' ἧς ὁ ποιητὴς ἀποκαλύπτει τὰ ἔνδον τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας καὶ τὰς ἀφορμὰς τῶν δρώντων προσώπων, αἵτινες τὸ βλέμμα διαφεύγουσιν*[5]. *Οὐχ ἧττον ὁ Ὅμηρος ἀναδεικνύεται μέγας παρατηρητὴς καὶ γνώστης τῆς φύσεως, ὡς τοῦτο καταδεικνύει ἐν ταῖς παραβολαῖς. 'Επειδὴ δὲ σκοπὸς τῆς παραβολῆς εἶναι, ὅπως*

---

[1]) *Περὶ ποιητ. κεφ.* 24 *„Ὅμηρος δὲ ἄλλα τε πολλὰ ἄξιος ἐπαινεῖσθαι, καὶ δὴ καὶ ὅτι μόνος τῶν ποιητῶν οὐκ ἀγνοεῖ, ὃ δεῖ ποιεῖν αὐτόν. Αὐτὸν γὰρ δεῖ τὸν ποιητὴν ἐλάχιστα λέγειν· οὐ γάρ ἐστι κατὰ ταῦτα μιμητής. Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι αὐτοὶ μὲν δι' ὅλου ἀγωνίζονται, μιμοῦνται δὲ ὀλίγα καὶ ὀλιγάκις· ὁ δὲ ὀλίγα φροιμιασάμενος εὐθὺς εἰσάγει ἄνδρα ἢ γυναῖκα ἢ ἄλλο τι ἦθος, καὶ οὐδὲν ἄηθες, ἀλλ' ἔχοντα ἦθος„.* [2]) *'Εν τῇ 'Οδυσσείᾳ γίνεται μὲν λόγος πολὺς περὶ τῶν μαλθακῶν Φαιάκων, οὗτοι ὅμως δὲν εἶναι ἥρωες τοῦ ἔπους, ἀλλ' ὅλως παθητικὰ πρόσωπα* [3]) *Ὅρα ἐν 'Ιλιάδ. Ι,* 203. [4]) *Μόνον ὁ* Sakespeare *δύναται ἐν μέρει κατὰ τοῦτο νὰ παραβληθῇ.* [5]) *Ὅρα* Bergk *ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι Ι, σελ.* 794.

ὁ παραβάλλων καταστήσῃ ἀντικείμενόν τι καταληπτότερον, ὀφείλει οὗτος νὰ παραβάλλῃ πρὸς γνωστά, ὁποῖα εἶναι ἡ φύσις. Παραβολὰς κατ' ἐξοχὴν μεταχειρίζεται ὁ ποιητὴς ἐκεῖ, ἔνθα θέλει λαμπρότερον φῶς νὰ ἐπιχύσῃ, ἰσχυρὸν χρωματισμὸν νὰ ἐπιθέσῃ, τὸ ὑπερφυσικὸν διά τινος εἰκόνος εἰς τὸ αἰσθητὸν νὰ προσπελάσῃ, καὶ ὁσάκις ἐπιθυμεῖ τοὺς ἥρωας αὐτοῦ νὰ τιμήσῃ καὶ ἐξάρῃ[1].

Τοιοῦτος ὢν ὁ Ὅμηρος ἔσχε μεγάλην τὴν ἐπίδρασιν ἐφ' ὁλοκλήρου τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους κατὰ πάντας τοὺς αἰῶνας. Οἱ νομοθέται κατιδόντες τὴν μεγάλην παιδαγωγικὴν δύναμιν τούτου ἐφρόντισαν, ὅπως τὴν ἀνάγνωσιν τούτου εἰσαγάγωσιν εἰς τὰ σχολεῖα. Ὁ μὲν Λυκοῦργος ἐκόμισεν εἰς τὴν Σπάρτην τὰ Ὁμηρικὰ ἔπη[2], *ὁ δὲ Σόλων ἐπεμελήθη, ὅπως περιστείλῃ τὸ αὐθαίρετον τῶν ῥαψῳδῶν*[3]. *Καθ' ὅλου δύναταί τις νὰ εἴπῃ, ὅτι ὁ μέγας οὗτος διδάσκαλος ἐπαίδευσε τὸ Ἑλληνικὸν γένος*[4]. *Μόνον ὁ Πλάτων ἐξάγει τὸν ποιητὴν ἐκ τῆς Πολιτείας αὐτοῦ ἀνεστεμμένον καὶ ὁ Ῥωμαῖος αὐτοκράτωρ Καλιγούλας ἐπικαλούμενος τὸν εἰρημένον φιλόσοφον ἐπειράθη μέν, ὅπως ἐξαφανίσῃ τὰ Ὁμηρικὰ ἔπη*[5], *ἀλλ' ἐπέτυχε μόνον, ἵνα παράσχῃ περιφανὲς τῆς ἑαυτοῦ φρενοβλαβείας δεῖγμα. Οὕτως οἱ Ἕλληνες ἐκ παίδων ἀπομνημονεύοντες τὰ ἔπη τοῦ Ὁμήρου κατὰ ταῦτα τὸ ἑαυτῶν ἦθος διέπλασσον καὶ πολλοὶ μεγάλοι στρατηγοὶ ἔσχον ὡς ὑπόδειγμα τοὺς ἥρωας τῆς Ἰλιάδος*[6]. *Ὁ Ὅμηρος εἶναι ὁ μέγας τοῦ ἐπικοῦ ὕφους θεσμοθέτης, ὅπερ πάντες οἱ ἄλλοι ἐπικοὶ ποιηταὶ ἐμιμήθησαν. Καὶ οὐ μόνον ἐπὶ τοῦ ἔπους, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πάντων τῶν εἰδῶν τῆς ποιήσεως*[7] *καὶ καθ' ὅλου ἐπὶ τῶν*

---

1) *Ὅρα πλείονα ἐν τῇ εἰσαγωγῇ εἰς τὴν Ὁμηρ. ποίησ. σελ.* 28 *καὶ ἑξῆς.* 2) *Πλούταρχ. ἐν βίῳ Λυκούρ.* IV *καὶ Αἰλιαν. ἐν Ποικίλ. ἱστορ.* XIIX, 14. 3) *Ὅρα Ἱστορ. τῶν Ὁμηρ. ἐπῶν σελ* 160 4) *Πλάτ. ἐν Πολιτ. Χ.* 606 *„Οὐκοῦν ὅταν Ὁμήρου ἐπαινέταις ἐντύχῃς λέγουσιν, ὡς τὴν Ἑλλάδα πεπαίδευκεν οὗτος ὁ ποιητής„.* 5) Suet. Calig. *κεφ.* 34. 6) *Ὅρα εἰσαγωγήν μου εἰς τὴν Ὁμηρ. ποίησιν σελ.* 2. 7) *Αἰλιαν. ἐν Ποι-*

Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐπέδρασεν. Ἐκ μὲν τῶν λυρικῶν κατ' ἐξοχὴν ὁ Ἀλκμὰν καὶ ὁ Στησίχορος πολλὰ ὀφείλουσι ταῖς σπουδαῖς τῆς Ὁμηρικῆς ποιήσεως, ἐκ δὲ τῶν τραγικῶν ὁ μὲν Αἰσχύλος ἔλεγε τὰς τραγῳδίας αὐτοῦ ψιχία τῆς μεγαλοπρεποῦς τοῦ Ὁμήρου τραπέζης[1], *ὁ δὲ Σοφοκλῆς λέγεται φιλόμηρος*[2]. *Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῷ πεζῷ λόγῳ τὰ Ὁμηρικὰ ἔπη ὠφέλιμα ἐγένοντο καὶ δὴ εἶναι γνωστόν, ὅτι πολλοὶ φιλόσοφοι ἠσχολήθησαν περὶ ταῦτα*[3] *καὶ ἐν τούτοις οἱ ῥήτορες εὕρισκον ῥητορικὰ σχήματα*[4]. *Ὑπὸ τῶν ἀρχαίων παραδίδεται, ὅτι ὁ Φειδίας τὸν Ὁμηρικὸν Δία ἐμιμήθη*[5]. *Ἐν τοῖς ἔργοις ἀμφοτέρων τούτων τῶν ἀριστοτεχνῶν, τοῦ Ὁμήρου καὶ τοῦ Φειδίου, ἐπανθεῖ καινότης ἄθικτον τὴν ὄψιν διατηροῦσα καὶ νεότης αἰωνία πνεῦμα ἀειθαλὲς ἐπιδεικνύουσα καὶ ψυχὴν ἀγήρῳ ὑπεμφαίνουσα*[6].

κτλ. Ἱστορ. XIII, 22 *„Γαλάτων δ' ὁ ζωγράφος ἔγραψε τὸν μὲν Ὅμηρον αὐτὸν ἐμοῦντα, τοὺς δὲ ἄλλους ποιητὰς τὰ ἐμημεσμένα ἀρυτομένους„.* [1]) *Ἱστορ. τῶν Ὁμηρ. ἐπῶν, σελ.* 67. [2]) *Εὐστάθ. εἰς Ἰλιάδ Μ,* 230 *καὶ Σ,* 105 *καὶ Πλάτ. ἐν Πολιτ.* Χ, 595 *„Ἔοικε μὲν γὰρ (Ὅμηρος) τῶν καλῶν ἁπάντων τούτων τῶν τραγικῶν πρῶτος διδάσκαλός τε καὶ ἡγεμὼν γενέσθαι„.* [3]) *Ὡς ὁ Δημόκριτος καὶ ὁ Ἀριστοτέλης καὶ οἱ στωϊκοὶ Ζήνων καὶ Περσαῖος, Δίων Χρυσόστομος,* 55. [4]) *Τήλεφος ὁ Περγαμηνὸς ἔγραψε Περὶ τῆς καθ' Ὅμηρον ῥητορικῆς καὶ Περὶ τῶν παρ' Ὁμήρῳ σχημάτων ῥητορικῶν.* [5]) *Πολύβ* XXX, 15. [6]) *Πλούταρχ. ἐν βίῳ Περικλ. κεφ.* XIII.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΗΡΩΪΚΟΥ ΕΠΟΥΣ ΑΦ' ΟΜΗΡΟΥ ΜΕΧΡΙΣ ΕΥΓΑΜΜΩΝΟΣ (586 π. Χ.)

Ἀπὸ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου καὶ ἐφεξῆς ἡ πατρικὴ βασιλεία ἤρξατο καταπίπτουσα καὶ ἴχνη τῆς καταπτώσεως ἐν αὐτοῖς τοῖς Ὁμηρικοῖς ἔπεσιν ἀνευρίσκονται[1]. *Καθ' ὅσον δ' αἱ βασιλεῖαι κατέρρεον, τοσοῦτο τὸ τοῦ λαοῦ φρόνημα ἀνυψοῦτο, τὰ αἰσθήματα τούτου ἀνεπτύσσοντο καὶ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐλευθέρως ἐξεδηλοῦντο. Ταῦτα δὲ καὶ εἰς τὴν ἐπικὴν ποίησιν ἐπιχεόμενα τὴν ἀντικειμενικὴν αὐτῆς παράστασιν διετάρασσον καὶ οὕτω τὸν ἀρχικὸν τῆς ἐποποιΐας τύπον ἠλλοίουν*[2]. *Διὰ τοῦτο παρήκμαζε μὲν τὸ ἔπος, ἀνεπτύσσετο δ' ἡ λυρικὴ ποίησις. Οὕτω τὰ μεθ' Ὅμηρον ποιηθέντα ἔπη δὲν δύνανται νὰ παραβληθῶσι πρὸς τὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὀδύσσειαν οὔτε κατὰ τὴν ἑνότητα*[3] *οὔτε κατὰ τὸν ἀκραιφνῆ ἐπικὸν τύπον. Οἱ ποιηταὶ δὲ τούτων εἶχον ὡς βάσιν τὰ δύο Ὁμηρικὰ ἔπη ποιήσαντες τὰ πρὸ τούτων καὶ τὰ μετ' αὐτὰ καὶ οὕτως συντελέσαντες κύκλον τινά*[4]. *Κατὰ τὸν Πρόκλον ὁ καλούμενος ἐπικὸς κύκλος ἤρχετο*

---

[1]) *Ἐν μὲν τῇ Ὀδυσσείᾳ οἱ εὐγενεῖς τῆς Ἰθάκης καὶ τῶν πέριξ νήσων ἐπανίστανται, ὅπως καταλάβωσι τὴν βασιλείαν τοῦ Ὀδυσσέως, ἐν δὲ τῇ Ἰλιάδι ὁ Ἀχιλλεὺς τὴν ἀτομικὴν αὑτοῦ ἀνδρείαν ἀντιτάσσει πρὸς τὴν πατρικὴν τοῦ Ἀγαμέμνονος βασιλείαν.* [2]) *Ὁ μὲν ποιητὴς τῆς Ἰλιάδος ἄρχεται τοῦ ἔπους αὑτοῦ ἐκ τῆς φράσεως Μ ῆ ν ι ν ἄ ε ι δ ε, ὁ δὲ Λέσχης τῆς μικρᾶς Ἰλιάδος ἐκ τῆς Ἴ λ ι ο ν ἀ ε ί δ ω, ἐξ ὧν ἐκείνη μὲν δηλοῖ ἀντικειμενικὴν παράστασιν, αὕτη δὲ ὑποκειμενικήν.* [3]) *Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ.* 23. *Πρόκλος ἐν τῇ Χρηστομαθ. παρὰ Φωτίῳ,* 239· "*Λέγει δὲ ὡς τοῦ ἐπικοῦ κύκλου τὰ ποιήματα διασῴζεται καὶ σπουδάζεται τοῖς πολλοῖς οὐχ οὕτω διὰ τὴν ἀρετὴν ὡς διὰ τὴν ἀκολουθίαν τῶν ἐν αὐτῷ πραγμάτων*". [4]) *Κλήμης ὁ Ἀλεξανδ. ἐν Προτρ.* II, 30 "*Κυκλικοὶ δὲ καλοῦνται ποιηταὶ οἱ τὰ κύκλῳ*

ἀπὸ τῆς μίξεως τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς Γῆς καὶ ἔληγεν εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ Τηλεγόνου φόνον τοῦ Ὀδυσσέως[1]. *Τὰ ποιήματα τὰ ἀποτελοῦντα τὸν ἐπικὸν κύκλον ἦσαν τὰ ἑξῆς· Θεογονία, Τιτανομαχία, Δαναΐς, Οἰδιπόδεια, Θηβαΐς, Ἐπίγονοι, Κύπρια ἔπη, Ἰλιάς, Αἰθιοπίς, μικρὰ Ἰλιάς, Ἰλίου πέρσις, Νόστοι, Ὀδύσσεια, Τηλεγόνεια*[2].

Ἐν ἀρχῇ λοιπὸν τοῦ ἐπικοῦ κύκλου ὑπῆρχε θεογονικόν τι ποίημα, οὐχὶ τοῦ Ἡσιόδου, ἀλλ' ἄλλου νεωτέρου, ὡς εἰκάζεται. Ἐν τούτῳ ἐγίνετο λόγος περὶ τῆς μίξεως τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς Γῆς καὶ περὶ τῆς γεννήσεως τῶν Ἑκατογχείρων καὶ τῶν Κυκλώπων. Εἰς τὴν Θεογονίαν ταύτην προσηρμόζετο τὸ ἀρχαῖον καὶ πολυθρύλητον ἔπος, ἡ Τιτανομαχία, ἥτις ὑπό τινων μὲν ἀπεδίδετο τῷ Κορινθίῳ Εὐμήλῳ, ὑπ' ἄλλων δὲ τῷ Μιλησίῳ Ἀρκτίνῳ[3]. *Ἡ Δαναΐς εἶναι ὀλίγον γνωστὸν ποίημα, εἶχε δ' ὑπόθεσιν τὸν μῦθον τῶν θυγατέρων τοῦ Δαναοῦ καὶ τῶν υἱῶν τοῦ Αἰγύπτου. Τὴν δὲ Οἰδιπόδειαν συνήθως ἀποδίδουσι τῷ Κυναίθῳ, ὅστις ἔζη κατὰ τὴν τρίτην Ὀλυμπιάδα. Ὁ ποιητὴς οὗτος τίθεται πλησιέστερον εἰς τὴν Ἡσιόδειον σχολὴν ἢ εἰς τὴν Ἰωνι-*

τῆς Ἰλιάδος ἢ τὰ πρῶτα ἢ τὰ μεταγενέστερα ἐξ αὐτῶν τῶν Ὁμηρικῶν συγγράψαντες „. [1]) *Πρόκλ. παρὰ Φωτίῳ· “Διαλαμβάνει δὲ καὶ περὶ τοῦ λεγομένου ἐπικοῦ κύκλου, ὃς ἄρχεται μὲν ἐκ τῆς Οὐρανοῦ καὶ Γῆς μυθολογουμένης μίξεως, ἐξ ἧς αὐτῷ (αὐτοὶ) καὶ τρεῖς παῖδας ἑκατόγχειρας καὶ τρεῖς γεννῶσι Κύκλωπας, διαπορεύεται δὲ τά τε ἄλλως περὶ θεῶν τοῖς Ἕλλησι μυθολογούμενα, καὶ εἴ πού τι καὶ πρὸς ἱστορίαν ἐξαληθίζεται. Καὶ περατοῦται ὁ ἐπικὸς κύκλος, ἐκ διαφόρων ποιητῶν συμπληρούμενος, μέχρι τῆς ἀποβάσεως τοῦ Ὀδυσσέως εἰς Ἰθάκην, ἐν ᾗ καὶ ὑπὸ τοῦ παιδὸς Τηλεγόνου ἀγνοοῦντος κτείνεται „.* [2]) *Τὰ ἀποσπάσματα τούτων συνέλεξε πρῶτον μὲν ὁ* Düntzer, *εἶτα δ' ὁ* Kinkel, Epicorum Graecorum fragmenta Lipsiae 1877. *Ὁ μέγας φιλόλογος* Welcker *ἐκτήσατο ἄφθιτον δόξαν, διότι ἠδυνήθη ἐκ τῶν ὀλίγων ἀποσπασμάτων καὶ ἐξ ἄλλων εἰδήσεων νὰ ἑρμηνεύσῃ τὰ τοῦ ἐπικοῦ κύκλου ἐν δυσὶ τόμοις,* Der epische Cyklus oder die homerischen Dichter *ἐν* Bon 1830. *Ἐγένετο καὶ δευτέρα ἔκδοσις* 1865—1881. [3]) *Ἀθήν.* VII 27, *“Οἶδα ὁ τὴν Τιτανομαχίαν ποιήσας, εἴτ' Εὔμηλός ἐστιν ὁ Κορίνθιος ἢ Ἀρκτῖνος ἢ ὅστις δήποτε χαίρει ὀνομαζόμενος„.*

κήν. Ἡ δὲ Θηβαῒς συνίστατο ἐξ 7,000 στίχων καὶ ἐλέγετο κυκλικὴ ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν τοῦ Ἀντιμάχου. Αὕτη ἦτο τὸ ἀρχαιότατον καὶ κάλλιστον ποίημα τοῦ ἐπικοῦ κύκλου. Διὰ ταῦτα οὐ μόνον οἱ ἀδαέστεροι τῶν Ἑλλήνων, ὡς συνέβαινεν ἐν τοῖς ἄλλοις ἔπεσιν, ἀλλὰ καὶ σπουδαῖοι ἄνδρες, ὡς ὁ Καλλῖνος, ἐνόμιζον, ὅτι αὐτὸς ὁ Ὅμηρος εἶναι ποιητὴς τοῦ ἔπους, ὅπερ καὶ ὁ Παυσανίας εὐθὺς μετὰ τὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὀδύσσειαν τίθησιν[1]. *Ὑπόθεσις τοῦ ποιήματος ἦτο ἡ τῶν ἑπτὰ στρατηγῶν στρατεία ἐπὶ τὰς Θήβας καὶ ἥρως αὐτοῦ ὁ Ἀμφιάραος. Ἐξακολούθησις τῆς Θηβαΐδος ἦσαν οἱ Ἐπίγονοι. Καὶ τὸ ἔπος τοῦτο ἦτο μακρόν, διότι συνίστατο ἐξ 7,000 στίχων, εἶχεν ὑπόθεσιν τὴν δευτέραν στρατείαν τῶν Ἀργείων καὶ ἥρωα τὸν Ἀλκμαίωνα. Οἱ Ἐπίγονοι ὑπό τινων ἀπεδίδοντο τῷ Ὁμήρῳ*[2], *ἀλλ' εἶναι πολὺ πιθανόν, ὅτι ἐποιήθησαν ὑπὸ τοῦ Τηΐου Ἀντιμάχου. Τινὲς τὴν Ἀλκμαιωνίδα λέγουσιν ἴδιον ποίημα, ἀλλὰ κατὰ τὴν κρατοῦσαν γνώμην εἶναι τὸ αὐτὸ τοῖς Ἐπιγόνοις. Ἴσως εἶχε τὸ δεύτερον τοῦτο ὄνομα ἐκ τοῦ ἥρωος.*

Τοῖς μνημονευθεῖσι ποιήμασιν ἠκολούθουν τὰ ἔπη, ἅπερ εἶχον ὑπόθεσιν τὸν Τρωϊκὸν μῦθον. Εἰσαγωγὴ τοῦ ὅλου τούτου μύθου ἦσαν τὰ Κύπρια ἔπη, ἅπερ ἄλλοι μὲν ἀπέδιδον τῷ Ἡγησίᾳ ἢ Ἡγησίνῳ, ἄλλοι δὲ τῷ Ὁμήρῳ καὶ ἄλλοι ἠγνόουν τὸν γνήσιον αὐτῶν ποιητήν. Κρατεῖ δὲ ἡ γνώμη, ὅτι ἐποιήθησαν ὑπὸ τοῦ Κυπρίου Στασίνου. Ὁ ποιητὴς πειρώμενος ἐν τῷ προοιμίῳ, ὅπως ἀνεύρῃ τὸ πρῶτον αἴτιον τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου, λέγει, ὅτι ὑπῆρξεν ἐποχή, καθ' ἣν πολυάριθμοι ἄνθρωποι ζῶντες ἐπὶ τῆς γῆς ἐπίεζον ταύτην[4]. *Οἰκτείρας δ' ὁ Ζεὺς ἀπε-*

---

1) *Παυσαν.* IX, 9, 3. 2) *Ἡρόδοτ.* IV, 32. 3) *Ὅρα* Bergk *ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι II*, 42.

4) *Ἦν ὅτε μύρια φῦλα κατὰ χθόνα πουλυβότειραν*
πλαζομένα στρωφᾶτο βαθυστέρνου πλάτος αἴης.
Ζεὺς δὲ ἰδὼν ἐλέησε καὶ ἐν πυκιναῖς πραπίδεσσι

φάσισεν, ὅπως ἀνακουφίσῃ αὐτὴν καὶ πρὸς τοῦτο συνάπτει ἔνθεν μὲν τοὺς γάμους τοῦ Πηλέως καὶ τῆς Θέτιδος, ἔνθεν δὲ τοὺς τοῦ Μενελάου καὶ τῆς Ἑλένης[1]. Ἐν ἀρχῇ ἐρίζουσι τρεῖς θεαί, ἡ Ἥρα, ἡ Ἀθηνᾶ καὶ ἡ Ἀφροδίτη περὶ κάλλους. Ἡ κρίσις ἀνατίθεται εἰς τὸν Πριαμίδην Πάριν, ὅστις τὴν Κύπριδα προτιμήσας προσελκύει τὴν τῆς θεᾶς εὔνοιαν. Ἐπὶ ταύτης ἐρειδόμενος ὁ Πριαμίδης παρὰ τὰς προφητείας τοῦ τε Ἑλένου καὶ τῆς Κασσάνδρας ἁρπάζει τὴν γυναῖκα τοῦ Μενελάου, ὅπερ γίνεται αἰτία τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου. Ἡ ἁρπαγὴ τῆς ἡρωΐδος ἦτο ἡ κυρία τοῦ ἔπους ἰδέα. Εἶτα ὁ ποιητὴς ἐπραγματεύετο τὴν παρασκευὴν καὶ τὴν στρατείαν τῶν Ἀχαιῶν ἐπὶ τὴν Τροίαν. Ἡ δ' Ἀφροδίτη, ἥτις εἶναι ἡ ἡρωῒς τοῦ ἔπους, ἀφίσταται ἐπ' ὀλίγον[2] καὶ ἀναφαίνεται πάλιν περὶ τὸ τέλος, ἔνθα μετὰ τῆς Θέτιδος ἄγει τὸν Ἀχιλλέα, ὅπως θαυμάσῃ τὸ κάλλος τῆς Ἑλένης. Ὁ Πηλείδης κωλύει τοὺς Ἀχαιοὺς ἑτοίμους, ὅπως ἀπέλθωσι, καὶ ἐξακολουθεῖ τὸν πόλεμον. Ἐν τούτῳ ἐγένοντο αἰχμαλωτίδες ἡ Χρυσηῒς καὶ ἡ Βρισηΐς, ἥτις ὑπῆρξεν αἰτία τῆς μήνιδος τοῦ Ἀχιλέως. Τὸ ἔπος ἔληγεν εἰς τὸν θάνατον τοῦ Παλαμήδους καὶ εἰς τὸν κατάλογον τῶν συμμάχων τῶν Τρώων. Τὰ Κύπρια ἔπη ἐθαύμαζον οἱ ἀρχαῖοι διὰ τὸν πλοῦτον τῶν μύθων, τὴν εὐχέρειαν τῆς ποιήσεως καὶ τὴν κομψότητα τῆς φράσεως. Ἡ ἑνότης ὅμως αὐτῶν ἦτο χαλαρά, ὡς πάντων τῶν ἐπῶν τῶν κυκλικῶν. Τύχῃ δ' ἀγα-

---

σύνθετο κουφίσσαι μερόπων παμβώτορα γαῖαν
ῥιπίσσας πολέμου μεγάλην ἔριν Ἰλιακοῖο,
ὄφρα κενώσειεν θανάτῳ βάρος· οἱ δ' ἐνὶ Τροίῃ
ἥρωες κτείνοντο, Διὸς δ' ἐτελείετο βουλή.

Ἡ ἐποποιΐα αὕτη τοῦ Στασίνου εἶναι ὅλως ἀνθομηρική, διότι ὁ ποιητὴς τῆς Ἰλιάδος καὶ τῆς Ὀδυσσείας δὲν λυπεῖται, ἀλλὰ χαίρει ἐπὶ τῷ μεγάλῳ τῶν ἀνθρώπων πλήθει.

[1]) *Ὅρα* Bode, Gechichte der Hellenisch. Dichtkunst I, 336 *καὶ ἑξῆς*. [2]) *Καὶ ἐν τῇ Ἰλιάδι ὁ ἥρως τοῦ ἔπους, ὁ Ἀχιλλεύς, ἀφίσταται τῆς σκηνῆς. Τοῦτο δύναται νὰ χρησιμεύσῃ πρὸς ὑπεράσπισιν κατὰ τῶν ψεγόντων τὴν πλοκὴν τοῦ μύθου τοῦ Ὁμηρικοῦ ἔπους.*

θῇ διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν οὐχὶ ὀλίγα ἀποσπάσματα ἐκ τῶν ἕνδεκα βιβλίων, ἐξ ὧν συνίστατο τὸ ἔπος.

Τὰ μὲν Κύπρια ἔπη εἶχον ὑπόθεσιν τὰ πρὸ τῆς μήνιδος τοῦ Ἀχιλλέως, ἡ δ' Ἰλιὰς τὰ κατ' αὐτὴν καὶ ἡ Αἰθιοπὶς ἦτο ἐξακολούθησις τοῦ εἰρημένου Ὁμηρικοῦ ἔπους. Τοῦτο ἀπεδίδετο τῷ Μιλησίῳ Ἀρκτίνῳ[1]*, ὅστις ἐν ἀρχῇ τῶν Ὀλυμπιάδων γενόμενος ἦτο ὁ ἀρχαιότατος τῶν κυκλικῶν καὶ ἐλέγετο μαθητὴς τοῦ Ὁμήρου. Ἡ Αἰθιοπὶς ἤρχετο ἀκριβῶς ἐκ τοῦ μέρους ἐκείνου, εἰς ὃ λήγει ἡ Ἰλιάς, δηλ. ἐκ τῆς κηδείας τοῦ Ἕκτορος*[2]*. Σκοπὸς τοῦ ποιητοῦ ἦτο, ὅπως ἐπεκτείνῃ τὴν Ἰλιάδα. Κατὰ τὴν Αἰθιοπίδα μετὰ τὸν φόνον τοῦ Ἕκτορος ἦλθον αἱ Ἀμαζόνες ὑπὸ τὴν Πενθεσίλειαν ὡς ἐπίκουροι τῶν Τρώων. Ἀλλ' ἡ ἡρωῒς πίπτει καὶ οἱ Τρῶες τὴν ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης πεσοῦσαν κηδεύουσι μεγαλοπρεπῶς. Μετὰ τὸν θάνατον τῆς Ἀμαζόνος ὁ Θερσίτης, ὅστις εἶναι γνωστὸς ἐκ τῆς δευτέρας ῥαψῳδίας τῆς Ἰλιάδος, διαβάλλει τὸν Ἀχιλλέα, ὁ δὲ διαβληθεὶς φονεύει τὸν αὐθάδη. Ἀλλ' οἱ Ἀχαιοὶ ἐπανίστανται κατὰ τοῦ φονέως καὶ ὁ ἥρως ἀναγκάζεται, ὅπως ἀπέλθῃ εἰς τὴν Λέσβον, ὅπως ἐνταῦθα προσενέγκῃ θυσίας τῷ Ἀπόλλωνι, τῇ Ἀρτέμιδι καὶ τῇ Λητοῖ. Πρὸς δὲ ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσέως καθαίρεται ἐκ τοῦ φόνου. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐμφανίζεται ὁ Μέμνων, ὁ υἱὸς τῆς Ἠοῦς, Ἡφαιστότευκτον πανοπλίαν φέρων ὡς σύμμαμαχος τῶν Τρώων. Οὗτος ἔν τινι μάχῃ φονεύει μὲν τὸν Ἀντίλοχον*[3]*, φονεύεται δ' ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλέως. Ἀλλὰ καὶ ὁ Πηλείδης τοὺς Τρῶας μέχρι τῶν πυλῶν διώκων φονεύεται ὑπὸ τοῦ Πάριδος καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος. Περὶ τὸ πτῶμα τοῦ ἥρωος ἐγεί-*

---

[1]) Ὁ μὲν Πρόκλος λέγει τὸν Ἀρκτῖνον Μιλήσιον, ὁ δ' Ἀθήναιος Κορίνθιον I, 22. Πιθανώτερον φαίνεται τὸ πρῶτον. [2]) Τύχῃ ἀγαθῇ γινώσκομεν τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔπους·

Ὣς οἵ γ' ἀμφίεπον τάφον Ἕκτορος, ἦλθε δ' Ἀμαζών,
Ἄρηος θυγάτηρ μεγαλήτορος Ἀνδροφόνοιο.

[3]) Ὀδύσσ. Δ, 187 καὶ Λ, 521.

ρεται φονικὴ μάχη καὶ ὁ μὲν ' Ὀδυσσεὺς ἀποδιώκει τοὺς Τρῶας, ὁ δ' Αἴας φέρει αὐτὸ εἰς τὰς ναῦς[1]. *Τούτου γενομένου οἱ 'Αχαιοὶ κηδεύουσι τὸ πτῶμα τοῦ Πηλείδου καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ μετὰ τῶν Μουσῶν θρηνεῖ*[2]. *Λαβοῦσα δὲ τὸ πτῶμα τοῦ υἱοῦ ἐκ τῆς φλογὸς φέρει εἰς τὴν νῆσον Λευκήν*[3]. *Τὸ ἔπος ἔληγεν εἰς τὴν ἔριδα τοῦ ' Ὀδυσσέως καὶ Αἴαντος περὶ τῆς πανοπλίας τοῦ 'Αχιλλέως. Οὗτος ἦτο ὁ ἥρως τοῦ ἔπους.*

Ἡ δὲ μικρὰ 'Ιλιὰς ἐκ τεσσάρων βιβλίων[4] *συνισταμένη ἐποιήθη ὑπὸ τοῦ Λεσβίου Λέσχου. Τὸ ἔπος τοῦτο, οὗ ἡ ἑνότης ἦτο χαλαρά, ὡς δεικνύει καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ προοιμίου*[5], *εἶχεν ὑπόθεσιν τὸν Τρωϊκὸν μῦθον ἀπὸ τοῦ ἀγῶνος περὶ τῆς πανοπλίας τοῦ 'Αχιλλέως μέχρι τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ δουρείου ἵππου εἰς τὸ Ἴλιον ἢ μᾶλλον μέχρι τοῦ τέλους τοῦ πολέμου*[6]. *Ἀφ' οὗ ἡ κρίσις τοῦ ἀγῶνος ἀπέβη ὑπὲρ τοῦ ' Ὀδυσσέως, ὁ Αἴας μανεὶς σφάττει κτήνη ἀντὶ τῶν 'Αχαιῶν καὶ ἐν τέλει ἑαυτόν*[7].

---

[1]) *Τοῦτο ἐγένετο κατ' ἀπομίμησιν τῆς διασώσεως τοῦ σώματος τοῦ Πατρόκλου ἐν Ἰλιάδ. Ρ, 719, ὅπου ἰδὲ τὴν σημείωσίν μου· ἀλλ' ἐνταῦθα συμβαίνει τὸ ἐναντίον, δηλ. ὁ Αἴας ἀποδιώκει τοὺς Τρῶας καὶ ὁ 'Ὀδυσσεὺς σῴζει τὸ πτῶμα.* [2]) *'Ὀδυσσ. Ω, 58 καὶ Πίνδ. ἐν 'Ισθμ.* VI, 60. [3]) *Πίνδαρ. ἐν Νεμ.* IV, 49. [4]) *Ὅρα* Christ *ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι σελ.* 70.

[5]) *Ἴλιον ἀείδω καὶ Δαρδανίην εὔπωλον,*
ἧς πέρι πολλὰ πάθον Δαναοί, θεράποντες Ἄρηος,

'Ἐκ τοῦ προοιμίου γίνεται δῆλον, ὅτι ὁ Λέσχης ὑπισχνεῖται πολλὰ καὶ οὕτω ποιεῖ ἀντίθετον πρὸς τὸν Ὅμηρον, ὅστις ᾄδει μόνον τὴν μῆνιν τοῦ 'Αχιλλέως, δηλ. μόνον ἓν μέρος τοῦ ὅλου Τρωϊκοῦ μύθου. [6]) *Τὸ δεύτερον τοῦτο εἶναι πιθανώτερον· διότι ὁ 'Αριστοτέλης διαιρῶν τὸ ἔπος εἰς ὀκτὼ τραγῳδίας λέγει ἐν τῷ Περὶ ποιητ. κεφ.* 23 *"καὶ ἐκ τῆς μικρᾶς 'Ιλιάδος, πλέον ὀκτώ· οἷον Ὅπλων κρίσις, Φιλοκτήτης, Νεοπτόλεμος, Εὐρύπυλος, Πτωχεία, Λάκαιναι, Ἰλίου πέρσις καὶ Ἀπόπλους, καὶ Σίνων, καὶ Τρῳάδες". 'Ἐκ τοῦ τελευταίου μέρους γίνεται δῆλον, ὅτι ὁ Λέσχης ἐν τῷ ἔπει αὐτοῦ ἔλεγε καὶ περὶ τῆς ἐκπορθήσεως τοῦ 'Ιλίου. Τὸ αὐτὸ ἐξάγεται καὶ ἐκ τοῦ Παυσανίου* X, 25,8 *"Λέσχεως δὲ ἐς τὴν Αἴθραν ἐποίησεν, ἡνίκα ἡλίσκετο Ἴλιον, ὑπεξέλκουσαν ἐς τὸ στρατόπεδον αὐτὴν ἀφικέσθαι τῶν 'Ἑλλήνων".* [7]) *Περὶ τοῦ μύθου τούτου διὰ μακρῶν πραγματευόμεθα ἐν τῇ εἰσαγωγῇ ἡμῶν εἰς τὸν Αἴαντα τοῦ Σοφοκλέους.*

Ὁ δ' Ὀδυσσεὺς μαθὼν τὸ περὶ ἁλώσεως μάντευμα τοῦ Ἑλένου μεταπέμπεται διὰ τοῦ Διομήδους τὸν Φιλοκτήτην ἐκ τῆς Λήμνου [1]. *Οὗτος ἰαθεὶς ὑπὸ τοῦ Μαχάονος φονεύει ἐν μονομαχίᾳ τὸν Πάριν. Καὶ τὸ μὲν πτῶμα αὐτοῦ κηδεύουσιν οἱ Τρῶες, τὴν δὲ Ἑλένην λαμβάνει γυναῖκα ὁ Δηΐφοβος. Μετὰ ταῦτα ὁ Ὀδυσσεὺς ἀπέρχεται εἰς τὴν Σκῦρον, ἵνα ἀγάγῃ τὸν Νεοπτόλεμον, ᾧ ἀποδίδει τὴν τοῦ Ἀχιλλέως πανοπλίαν. Ἡ πρώτη ἡρωϊκὴ τοῦ νέου πρᾶξις ἦτο ἡ μονομαχία πρὸς τὸν Εὐρύπυλον* [2], *τὸν υἱὸν τοῦ Τηλέφου, ὃν ὁ Ἀχιλλεὺς ἐν ἀρχῇ τοῦ πολέμου εἶχε τρώσει. Καὶ ὁ μὲν Εὐρύπυλος πίπτει, οἱ δὲ Τρῶες φεύγουσι καὶ ἐν τοῖς τείχεσι ἐγκλείονται. Μετὰ ταῦτα εἵπετο ὁ δούρειος ἵππος, ὅστις κατεσκευάσθη κατὰ τὸ σχέδιον τῆς Ἀθηνᾶς. Τὸ ἔπος κατά τινας* [3] *ἔληγεν εἰς τὴν ἑορτὴν τῶν Τρώων, οἵτινες νομίζοντες, ὅτι οἱ Ἀχαιοὶ ἀπῆλθον εἰς τὴν ἑαυτῶν πατρίδα, ἐκρήμνησαν μέρος τῶν τειχῶν τῆς πόλεως, ἵνα τὸ Παλλάδιον ἑλκύσωσιν. Ὑπὸ τῶν ἀρχαίων τὸ ἔπος ἐτιμᾶτο διὰ τὴν πληθὺν τῶν γεγονότων, τὴν ποικιλίαν τῶν εἰκόνων, τὸν πλοῦτον τῶν διαφόρων χαρακτήρων καὶ τὸ πάθος μεθ' οὗ ἡ ὑπόθεσις ἐκινεῖτο* [4].

Τῇ μικρᾷ Ἰλιάδι κατὰ τὸν Πρόκλον εἵπετο ἡ Ἰλίου πέρσις τοῦ Ἀρκτίνου. Κατὰ τὸ ἔπος τοῦτο οἱ Τρῶες φοβηθέντες κακόν τι ἐκ τοῦ δουρείου ἵππου διηρέθησαν κατὰ τὴν γνώμην [5]· *οἱ μὲν τούτων συνεβούλευον, ἵνα ῥίψωσι τὸν ἵππον εἰς τὴν θάλασσαν, οἱ δέ, ἵνα καύσωσιν αὐτόν, καὶ ἄλλοι, ἵνα ἀφιερώσωσι τῇ Ἀθηνᾷ. Τῶν τελευταίων ἡ γνώμη ἐκράτησε· διότι ἐπῆλθον*

---

[1]) *Περὶ τούτου πραγματευόμεθα διὰ μακρῶν ἐν τῇ εἰσαγωγῇ ἡμῶν εἰς τὸν Φιλοκτήτην.* [2]) *Ὁ* Bode *ἐν σελ.* 383 *ὀνομάζει τοῦτον Εὐρύαλον, ἀλλὰ προδήλως τοῦτο εἶναι ἁμάρτημα τῆς μνήμης.* [3]) *Ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴρηται, ὅτι ἡ μικρὰ Ἰλιὰς περιελάμβανε καὶ Ἰλίου πέρσιν. Φαίνεται λοιπόν, ὅτι ἐνταῦθα ἔληγεν ἡ κυκλικὴ μικρὰ Ἰλιάς.* [4]) *Ὅρα* Bergk *II*, 51 [5]) *Περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης ἔλεγε διὰ βραχέων ἐν τῇ μικρᾷ Ἰλιάδι καὶ ὁ Λέσχης. Ὅρα* Bode I, 386.

δύο ὄφεις, οἵτινες τὸν Λαοκόωντα καὶ ἕνα τῶν δύο αὐτοῦ υἱῶν ἐφόνευσαν. Ὁ δὲ Αἰνείας προϊδὼν τὸ μέλλον μετὰ τῶν συγγενῶν ἀπέρχεται εἰς τὴν Ἴδην, ἐν ᾧ ὁ Ἀχαιὸς Σίνων, ὅστις πανούργως εἶχεν εἰσέλθει εἰς τὴν πόλιν, ἀγγέλλει τοῖς παρὰ τῇ Τενέδῳ διατρίβουσιν ὁμοφύλοις τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ δόλου. Οὗτοι μετὰ σπουδῆς ἐπανέρχονται εἰς τὸ Ἴλιον καὶ οἱ ἐν τῷ ἵππῳ ἐγκλεισθέντες ἐξορμῶσι καὶ πανταχοῦ μάχην ἐγείρουσι. Τότε δὴ ὁ μὲν Νεοπτόλεμος ἐφόνευσε τὸν Πρίαμον παρὰ τῷ βωμῷ τοῦ Ἑρκείου Διός, καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς τὸν Ἀστυάνακτα[1]. *Κατὰ δὲ τὴν διανομὴν τῶν λαφύρων ὁ υἱὸς τοῦ Ἀχιλλέως ἔλαβεν ὡς ἆθλον τὴν Ἀνδρομάχην καὶ ὁ Μενέλαος τὸν Δηΐφοβον φονεύσας ἤγαγε τὴν Ἑλένην εἰς τὰς ναῦς. Αἴας δ' ὁ τοῦ Ὀϊλέως διὰ τῆς βίας ἀποσπᾷ τὴν Κασσάνδραν ἐκ τοῦ ἀγάλματος τῆς Παλλάδος. Διὰ τὴν ἀσέβειαν ταύτην ὀργισθέντες οἱ Ἀχαιοὶ πειρῶνται, ὅπως φονεύσωσι διὰ λίθων τὸν ἀσεβῆ, ἀλλ' οὗτος σῴζεται εἰς τὸν βωμὸν τῆς Ἀθηνᾶς. Οἱ δὲ Θησεῖδαι, ὁ Δημοφῶν καὶ ὁ Ἀκάμας, ἀνευρίσκουσι τὴν Αἴθραν*[2], *ἣν λαμβάνουσι μεθ' ἑαυτῶν. Ἀφ' οὗ δ' οἱ Ἀχαιοὶ ἐθυσίασαν τὴν Πολυξένην ἐπὶ τοῦ κενοταφίου τοῦ Ἀχιλλέως, ἀποπλέουσιν. Ἡ Ἀθηνᾶ δ' ὅμως ἀποφασίζει, ὅπως πνίξῃ τούτους ἐν τῇ θαλάσσῃ. Ἐνταῦθα ἔληγεν ἡ Ἰλίου πέρσις.*

Ἡ ἀπόφασις τῆς Παλλάδος πρὸς τιμωρίαν τῶν Ἀχαιῶν παρεῖχεν ἀφορμὴν πρὸς νέον ἔπος, ὅπερ ἐποιήθη ὑπὸ τοῦ Τροιζηνίου Ἁγίου[3]. *Οἱ* Νόστοι *προσηρμόζοντο εἰς τὴν*

---

[1]) *Οἱ Ἀχαιοὶ κατὰ τὴν ἅλωσιν τοῦ Ἰλίου πολλὰς σκληρὰς πράξεις διεπράξαντο καὶ ἐκ τούτων οἱ ἀρχαῖοι ἐξήγουν τὰς συμφορὰς τῶν πορθητῶν. Ὅρα Σχολ. εἰς τοὺς Βατράχους τοῦ Ἀριστοφάνους στιχ.* 1401. [2]) *Ἡ Αἴθρα ἦτο θυγάτηρ τοῦ Πιτθέως, βασιλέως τῆς Τροιζῆνος, ἐξ ἧς ὁ Αἰγεὺς ἔσχε τὸν Θησέα. Ὅτε δ' ὁ Κάστωρ καὶ ὁ Πολυδεύκης ἦλθον εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπως ἐλευθερώσωσι τὴν Ἑλένην, ἣν εἶχεν ἁρπάσει ὁ Θησεύς, ἐδούλωσαν τὴν Αἴθραν, ἥτις ἠκολούθησε τῇ Ἑλένῃ εἰς τὴν Τροίαν.* [3]) *Πότε ἤκμασεν ὁ Ἁγίας, δὲν δύναται νὰ ὁρισθῇ ἀκριβῶς. Συνήθως οὗτος τίθεται κατὰ τὴν εἰκοστὴν Ὀλυμπιάδα.*

'Ιλίου πέρσιν τοῦ 'Αρκτίνου. Διότι ἤρχοντο ἐκ τοῦ ἀπόπλου τῶν 'Αχαιῶν ἐκ τῆς Τροίας, ὅτε ἡ 'Αθηνᾶ ἤγειρεν ἔριδα ἐν τοῖς ἡγεμόσι τούτων, τῷ 'Αγαμέμνονι καὶ τῷ Μενελάῳ[1]. *Καὶ ὁ μὲν πρῶτος διατρίβει χρόνον τινὰ ἐν τῇ Τροίᾳ, ὅπως τὴν ὀργὴν τῆς 'Αθηνᾶς ἐξευμενίσῃ, ὁ δὲ Μενέλαος ἀποπλέει, ἀλλ' ὑπὸ καταιγίδος καταληφθεὶς καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ στόλου ἀποβαλὼν σῴζεται μόνον μετὰ πέντε νεῶν εἰς τὴν Αἴγυπτον. 'Ο Νέστωρ ὅμως καὶ ὁ Διομήδης εὐτυχῶς*[2] *εἰς τὴν ἑαυτῶν πατρίδα ἀφικνοῦνται. Τὸ ἔπος ἔληγεν εἰς τὸν φόνον τοῦ 'Αγαμέμνονος, εἰς τὴν τιμωρίαν τοῦ 'Ορέστου καὶ τοῦ Πυλάδου*[3] *καὶ εἰς τὸν νόστον τοῦ Μενελάου. 'Εν τῇ τιμωρίᾳ δὲ τῶν 'Αχαιῶν ἔκειτο ἡ ἑνότης τοῦ ἔπους. Οἱ Νόστοι τοῦ 'Αγίου εἶχον μεγίστην ὁμοιότητα πρὸς τὴν 'Οδύσσειαν, ἧς ἡ θέσις ἐν τῷ ἐπικῷ κύκλῳ ἔκειτο ἐνταῦθα. 'Η 'Οδύσσεια λοιπὸν ὡς ταχθεῖσα ἐν τῷ ἐπικῷ κύκλῳ λέγεται κυκλική.*

Μετὰ τὴν κυκλικὴν 'Οδύσσειαν ἐτάσσετο ἡ Τηλεγόνεια[4] *τοῦ Κυρηναίου Εὐγάμμωνος, ὅστις ἐξέτεινε τὸν μῦθον τοῦ Οδυσσέως μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ*[5]. *'Ο ποιητὴς οὗτος ἤκμαζε περὶ τὴν 53 'Ολυμπιάδα, ἤτοι κατὰ τὸ 568 π. Χ. Τὸ ἔπος αὐτοῦ ἤρχετο ἐκ τῆς ταφῆς τῶν μνηστήρων τῆς Πηνελόπης, περὶ ἧς οἱ συγγενεῖς τῶν φονευθέντων φροντίζουσι. Τούτου γενομένου ὁ 'Οδυσσεὺς θυσίαν ταῖς νύμφαις προσενεγκὼν ἀποπλέει εἰς τὴν 'Ηλιδα καὶ μετ' ὀλίγον ἐπανακάμψας*

---

1) *'Ιδὲ 'Οδύσσ.* Γ. 145. 2) *"Οντως ὁ Τελέμαχος εὑρίσκει τὸν Νέστορα ἐν Πύλῳ εὐτυχοῦντα.* 3) *Τὸν μῦθον τοῦτον ἐπραγματεύθησαν καὶ οἱ τρεῖς μεγάλοι τραγικοί.* 4) *Λέγεται καὶ Τηλεγονία, ἀλλὰ θεωρεῖται ὡς ἁμάρτημα τοῦ ἀντιγραφέως, Εὐστάθ. εἰς 'Οδύσσ.* 1796 *" 'Ο δὲ τὴν Τηλεγόνειαν γράψας Κυρηναῖος ἐκ μὲν Καλυψοῦς Τηλέγονον υἱὸν 'Οδυσσεῖ ἀναγράφει ἢ Τηλέδαμον, ἐκ δὲ Πηνελόπης Τηλέμαχον καὶ 'Αρκεσίλαον".* 5) *'Ως ὁ 'Αρκτῖνος ἐπεξέτεινε τὸν μῦθον τῆς 'Ιλιάδος διὰ τῆς Αἰθιοπίδος, οὕτως ὁ Εὐγάμμων τὴν 'Οδύσσειαν διὰ τῆς Τηλεγονείας.*

ἀπέρχεται κατὰ τὸ μάντευμα τοῦ Τειρεσίου[1] εἰς τοὺς Θεσπρωτούς, παρ' οἷς λαμβάνει εἰς γάμον τὴν βασίλισσαν Καλλιδίκην. Ὡς βασιλεὺς δὲ τῶν Θεσπρωτῶν μάχεται πρὸς τοὺς Βρύγους[2], οἵτινες ἦσαν λαὸς Θρᾳκικός. Ἀλλ' ὁ Ἄρης, ὁ ἐθνικὸς θεὸς τῶν Θρᾳκῶν, τρέπει τὸν Ὀδυσσέα εἰς φυγήν, ὅστις σῴζεται ὑπὸ τῆς Ἀθηνᾶς. Τῇ βοηθείᾳ δὲ τοῦ Ἀπόλλωνος γίνεται εἰρήνη. Μετὰ τὸν θάνατον τῆς Καλλιδίκης Πολυποίτης, ὁ υἱὸς αὐτῆς καὶ τοῦ Ὀδυσσέως, παραλαμβάνει τὴν βασιλείαν καὶ ὁ ἥρως ἐπανέρχεται εἰς τὴν Ἰθάκην. Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἡ Καλυψὼ ἔπεμψε τὸν υἱὸν Τηλέγονον εἰς τὴν Ἰθάκην, ὅπως ἀναζητήσῃ τὸν αὐτοῦ πατέρα. Ἀλλ' ὁ Ὀδυσσεὺς μὴ ἀναγνωρίσας τὸν υἱὸν καὶ κατ' αὐτοῦ ἐξελθὼν φονεύεται. Μετὰ τὸν φόνον τοῦ πατρὸς ὁ Τηλέγονος τὴν ἀσέβειαν ἐπιγνοὺς παραλαμβάνει τὸ πτῶμα τούτου καὶ ἄγει τὴν Πηνελόπην καὶ τὸν Τηλέμαχον εἰς τὴν μητέρα. Μετὰ τὴν ἄφιξιν τούτων ὁ μὲν Τηλέμαχος λαμβάνει εἰς γάμον τὴν Καλυψώ, ὁ δὲ Τηλέγονος τὴν Πηνελόπην[3]. Μετὰ τοὺς γάμους οἱ θνητοὶ γίνονται ἀθάνατοι, τὸ ἔπος λήγει καὶ μετ' αὐτοῦ ὁλόκληρος ὁ Τρωϊκὸς μῦθος.

Πλὴν τῶν εἰρημένων ἐπῶν τινὲς τῶν φιλολόγων κατατάσσουσιν εἰς τὸν ἐπικὸν κύκλον τὴν Οἰχαλίας ἅλωσιν, τὴν Φωκαΐδα καὶ ἄλλα, ἀλλὰ τὴν κατάταξιν τούτων δὲν δέχονται πάντες. Τὸ πρῶτον ἔπος εἶχεν ὑπόθεσιν τὴν ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους ἅλωσιν τῆς πόλεως τοῦ Εὐρύτου χάριν τῆν Ἰόλης.

---

[1]) Περὶ τούτων ποιεῖται ὑπαινιγμὸν ὁ Ὅμηρος ἐν Ὀδυσσ. Λ, 118—136. [2]) Ὅρα Ἡρόδοτ. VI, 45. Περὶ τούτων ὁ Ἡρόδοτος λέγει ἐν VII, 73 "Οἱ δὲ Φρύγες, ὡς Μακεδόνες λέγουσι, ἐκαλέοντο Βρίγες χρόνον ὅσον Εὐρωπήιοι ἐόντες σύνοικοι ἦσαν Μακεδόσι, μεταβάντες δὲ ἐς τὴν Ἀσίην ἅμα τῇ χώρῃ καὶ τὸ οὔνομα μετέβαλον ἐς Φρύγας". Τινὲς πιστεύουσιν, ὅτι ὁ Εὐγάμμων εἶχεν ὑπ' ὄψει τὴν Θεσπρωτίδα τοῦ Μουσαίου. [3]) Ἐν τοῖς Ὁμηρικοῖς ἔπεσι περιγράφονται πολλὰ εἴδη ἐγκλημάτων, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τοιαῦται αἱμομιξίαι. Κατὰ τὸν Ἡσίοδον ἐν Θεογον. 1013 ὁ Τηλέγονος λέγεται υἱὸς τῆς Κίρκης. Ἀλλ' ἡ Καλυψὼ καὶ ἡ Κίρκη συχνάκις παρὰ τοῖς ἀρχαίοις συγχέονται.

Φαίνεται, ὅτι τοῦτο εἶχεν οὐχὶ μικρὰν ἀξίαν, διότι τινὲς ἀπέδιδον τῷ Ὁμήρῳ. Ὑπ' ἄλλων ὅμως ἀποδίδοται τῷ Κρεωφύλῳ[1]*, ὅστις ἐν Σάμῳ ἐξένισε τὸν Ὅμηρον. Ἡ δὲ Φωκαῒς κατὰ τὴν Ψευδοηροδότειον Βιοτὴν ἔσχε τὸ ὄνομα, διότι ὁ Ὅμηρος ταύτην ἐν Φωκαίᾳ ἐποίησε*[2]*. Κατὰ τὸν Welcker*[3] *τὸ ἔπος τοῦτο ἦτο τὸ αὐτὸ τῇ Μ ι ν υ ά δ ι, ἥτις κατὰ τὸν Παυσανίαν ἦτο ἔργον Προδίκου τοῦ Φωκαέως*[4]*. Τὴν ὑπόθεσιν ταύτης δὲν γινώσκομεν, εἰ μὴ μόνον κατὰ τοσοῦτον, ὅτι περιεῖχε κατάβασιν εἰς Ἅιδου, ὡς ἡ Ὀδύσσεια καὶ οἱ Νόστοι*[5]*. Τὰ ποιήματα τοῦ ἐπικοῦ κύκλου, ὡς εἴρηται, δὲν ἠδύναντο νὰ παραβληθῶσι κατὰ τὴν ἀξίαν πρὸς τὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὀδύσσειαν, ἀλλ' οὐχ ἧττον ἀπεμνημονεύοντο ἐν τοῖς σχολείοις*[6] *καὶ ᾖδοντο ὑπὸ τῶν ῥαψῳδῶν. Ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας οἱ κυκλικοὶ ἦσαν αἱ μεγάλαι δεξαμεναί, ἐξ ὧν ἤντλουν οἱ λυρικοὶ ποιηταί, ὡς ὁ Στησίχορος, ὁ Σιμωνίδης καὶ ὁ Πίνδαρος, οἱ δραματικοί, ὡς ὁ Αἰσχύλος καὶ ὁ Σοφοκλῆς, καὶ πολλοὶ μεγάλοι καλλιτέχναι παρὰ τούτοις εὕρισκον τὰ πρότυπα τῶν εἰκόνων αὐτῶν. Κατ' ὀλίγον ὅμως τὰ ἔπη αὐτῶν ἀκριβέστερον μελετηθέντα εὑρέθησαν ἔχοντα μικροτέραν ἀξίαν τῆς Ἰλιάδος καὶ τῆς Ὀδυσσείας καὶ περιέπεσαν εἰς λήθην.*

Πρὸς δὲ ἐποιήθησαν καὶ πολλὰ ἄλλα ἔπη, ἅπερ δὲν κατετάχθησαν εἰς τὸν καλούμενον ἐπικὸν κύκλον. Οὐχὶ δ' ὀλίγων ποιημάτων ἐκ τούτων γινώσκονται καὶ οἱ ποιηταί, ὧν ἐν τοῖς πρώτοις μνημονεύεται Εὔμηλος ὁ Κορίνθιος. Οὗτος ζῶν κατὰ τὰ 740 π. Χ.[7] *καὶ ἐκ τῶν Βακχιαδῶν ἕλκων τὸ γένος ἐποίησε*

---

1) *Ἐν ἐπιγράμματ.* 6 *„Ὁμήρειον δὲ καλεῦμαι γράμμα. Κρεωφύλῳ, Ζεῦ φίλε, τοῦτο μέγα„.* 2) *Ἐν κεφαλ.* 16. 3) Der Epische Cycl. I, 237. 4) *Παυσαν.* VI, 33, 7. 5) *Παυσαν.* X, 28,7 *„Ἡ δὲ Ὁμήρου ποίησις ἐς Ὀδυσσέα, καὶ ἡ Μινυάς τε καλουμένη, καὶ οἱ Νόστοι (μνήμη γὰρ δὴ ἐν ταύταις καὶ Ἅδου καὶ τῶν ἐκεῖ δειμάτων ἐστὶν) ἴσασιν οὐδένα Εὐρύνομον δαίμονα„.* 6) *Ἀριστοφάν. ἐν Εἰρήν.* 1270. 7) *Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς ἐν Στρωμ.* 1,144 *τίθησι τοῦτον ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Ἀρχίου, ὅστις ἔκτισε τὰς Συρακούσας.*

Κορινθιακά, ἐν οἷς ἐπραγματεύετο καὶ τὴν ἐκδίωξιν τῆς Μηδείας[1] καὶ τὸν γάμον τοῦ Ἰάσονος μετὰ τῆς Κρεούσης, τῆς θυγατρὸς τοῦ Κρέοντος. Πλὴν τῶν Κορινθιακῶν ὁ Εὔμηλος ἐποίησεν *Εὐρώπειαν*[2], ἐν ᾗ ἀνέπτυσσε τὸν μῦθον τῆς Εὐρώπης, τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως τῶν Φοινίκων Ἀγήνορος, καὶ *Βουγονίαν*, ἥτις εἶχεν ἀγροτικὴν ὑπόθεσιν[3]. Ὑπὸ τοῦ Παυσανίου ἀποδίδεται τούτῳ καὶ *προσόδιον*, δηλ. λυρικὸν ᾆσμα, ὅπερ ἐποίησεν ἐν ἑξαμέτρῳ πρὸς τιμὴν τοῦ ἐν Δελφοῖς Ἀπόλλωνος[4]. Σύγχρονος τοῦ Εὐμήλου ἦτο ὁ Λάκων Κιναίθων, ὅστις ὑπὸ τοῦ Παυσανίου[5] κατατάσσεται εἰς τοὺς γενεαλογικοὺς ποιητάς. Τούτῳ ἀποδίδοται ἡ *Οἰδιπόδεια* καὶ *Ἡράκλεια*. Εἰς τοὺς γενεαλογικοὺς ποιητὰς ἀνήκει καὶ ὁ Σάμιος Ἄσιος, ὁ υἱὸς τοῦ Ἀμφιπτολέμου, ὅστις φαίνεται μεταγενέστερος τοῦ Ἀρχιλόχου. Διότι ἐποίησε ποίημα ἐν ἐλεγειακῷ μέτρῳ. Τῆς σκωπτικῆς ταύτης ἐλεγείας διετήρησεν ἡμῖν ὀλίγους στίχους ὁ Ἀθήναιος[6]. Ἐν ἄλλῳ ποιήματι ὁ Ἄσιος ἔσκωπτε τὴν πολυτέλειαν τῶν Σαμίων[7]. Ὁ δὲ Ὀρχομένιος Χερσίας ζῶν ἐν τοῖς χρόνοις του Περιάνδρου εἶχε γράψει *ἔπη*, ὅπερ πρωΐμως ἀπώλοντο[8]. Λέγεται, ὅτι οὗτος ἐποίησε τὸ ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Ἡσιόδου ἐπίγραμμα. Ἡ μὲν *Ἀτθὶς*[9] ἐποιήθη ὑπὸ τοῦ

---

[1]) *Περὶ τοῦ μύθου τούτου λέγομεν ἐν τῇ εἰσαγωγῇ ἡμῶν εἰς τὴν Μήδειαν.* [2]) *Συνήθως λέγεται Εὐρωπία.* [3]) *Ἐπειδὴ ἐν τῷ ἔπει τούτῳ ἐδίδασκε τὴν τροφὴν τῶν βοῶν, ἐπλησίαζεν εἰς τὴν Ἡσιόδειον σχολήν.* [4]) *Παυσαν.* IV, 4, 1 "*Ἐπὶ δὲ Φίντα τοῦ Συβότα πρῶτον Μεσσήνιοι τότε τῷ Ἀπόλλωνι ἐς Δῆλον θυσίαν καὶ ἀνδρῶν χορὸν ἀποστέλλουσι Τὸ δέ σφισιν ᾆσμα προσόδιων ἐς τὸν θεὸν ἐδίδαξεν Εὔμηλος*". [5]) *II*, 3, 7. [6]) *Ἐν βιβλ. Γ*, 125 D.

Χωλὸς στιγματίης πολυγήραος ἶσος ἀλήτῃ
ἦλθεν ὁ κνισοκόλαξ, εὖ τε Μέλης ἐγάμει,
ἄκλητος ζωμοῦ κεχρημένος· ἐν δὲ μέσοισιν
ἥρως εἱστήκει βορβόρου ἐξαναδύς.

[7]) *Ἀθήν.* XII, 525. [8]) *Παυσαν.* IX, 38, 9. [9]) *Αὐτόθι* IX, 29, 1.

Ἡγησίνου, ἡ δὲ Φορωνὶς ὑπ' ἀγνώστου ποιητοῦ, καὶ ἡ Θησηῒς ὑπὸ τοῦ Διφίλου. Πρὸς δὲ μνημονεύονται πλεῖσται Ἡράκλειαι, αἵτινες ἀποδίδονται τῷ Κόνωνι, τῷ Δημοδόκῳ, τῷ Διστίμῳ καὶ τῷ Φαιδίμῳ. Ἐν τέλει ἄξια μνείας εἶναι τὰ Ἀριμάσπεια ἔπη τοῦ Ἀριστέου, ἅπερ συνίσταντο ἐκ τριῶν βιβλίων. Ὁ ποιητὴς οὗτος, ὃν ὁ Ἡρόδοτος λέγει φοιβόλαμπτον[1]*, ἀνήκων εἰς ἐπιφανὲς γένος τῆς Προκοννήσου ἐποίησε μεγάλας ἀποδημίας εἰς τοὺς Ἰσσηδόνας, εἰς τοὺς Ἀριμασπούς, οἵτινες ἐλέγοντο μονόφθαλμοι, εἰς τοὺς Χρυσοφύλακας γρῦπας, τοὺς Ὑπερβορείους, τοὺς Κιμμερίους, τοὺς Σκύθας καὶ ἄλλους λαούς. Ἐκ τῶν ἀποδημιῶν τούτων ὁ Ἀριστέας ἐπλούτισε τὴν Ἑλληνικὴν μυθολογίαν διὰ νέων μύθων. Ὁ ποιητὴς οὗτος ἔζη κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Κροίσου καὶ τοῦ Κύρου.*

---

[1]) IV, 13 "*Ἔφη δὲ Ἀριστέης ὁ Καϋστροβίου, ἀνὴρ Προκοννήσιος, ποιέων ἔπεα, ἀπικέσθαι ἐς Ἰσσηδόνας φοιβόλαμπτος γενόμενος*".

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΚΑΛΟΥΜΕΝΩΝ ΟΜΗΡΙΚΩΝ ΥΜΝΩΝ ΚΑΙ ΑΛΛΩΝ ΜΙΚΡΩΝ ΠΟΙΗΜΑΤΩΝ ΚΟΙΝΩΣ ΤΩ ΟΜΗΡΩ ΑΠΟΔΙΔΟΜΕΝΩΝ

Ἐν τοῖς Ὁμηρικοῖς ἔπεσιν ἀνευρίσκονται μὲν ἴχνη τῆς ὑμνικῆς ποιήσεως[1]*, ὅμως οἱ φερόμενοι ὕμνοι ἐποιήθησαν μετὰ τὸν ποιητήν, οὗ τὸ ὄνομα φέρουσιν. Ἐπειδὴ δὲ οὗτοι πρὸ τῶν ἐπῶν τοῦ Ὁμήρου ᾔδοντο*[2]*, συνέβη, ἵνα ὑπὸ τοῦ λαοῦ νομίζωνται ὡς Ὁμηρικὰ ἔργα. Αὐτὸς ὁ Θουκυδίδης ἀποδίδει τῷ Ὁμήρῳ τὸν εἰς Δήλιον Ἀπόλλωνα ὕμνον*[3]*, ἂν μή τις ὑπολάβῃ, ὅτι ὁ ἱστορικὸς μὴ θέλων νὰ εἰσέλθῃ εἰς κριτικὰς ἐρεύνας ὀνομάζει τοῦτον κατὰ τὸ φερόμενον ὄνομα. Οἱ ὕμνοι οὗτοι δὲν ἐποιήθησαν μὲν ὑφ᾽ Ὁμήρου, ἀλλ᾽ ὑπὸ τῆς σχολῆς αὐτοῦ πλὴν*

---

[1] ***Οἱ Ἀχαιοὶ τῷ Ἀπόλλωνι θυσίαν προσενεγκόντες ᾄδουσι παιᾶνα ἐν Ἰλιάδ. Α, 472*** [2] ***Πλούταρχ. Περὶ μουσικ. 6 „Τὰ γὰρ πρὸς τοὺς θεοὺς ἀφοσιωσάμενοι ἐξέβαινον εὐθὺς ἐπί τε τὴν Ὁμήρου καὶ τῶν ἄλλων ποίησιν· δῆλον δὲ τοῦτ᾽ ἔστι διὰ τῶν Τερπάνδρου προοιμίων". Τοῦτο καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς ὕμνοις λέγεται σαφῶς, π. χ. ἐν τῷ τέλει τοῦ Ὕμνου εἰς τὸν Ἥλιον ἀναγινώσκεται*** **XXXI.**

Ἐκ σέο δ᾽ ἀρξάμενος κλήσω μερόπων γένος ἀνδρῶν
ἡμιθέων, ὧν ἔργα θεοὶ θνητοῖσιν ἔδειξαν.

Ἐν δὲ τῷ ὕμνῳ εἰς τὴν Ἀφροδίτην **(VI)** ***γίνεται ὑπαινιγμὸς εἰς τὸν ἀγῶνα τῶν ῥαψῳδῶν· διότι ὁ τὸν ὕμνον ποιήσας ῥαψῳδὸς εὔχεται, ὅπως νικήσῃ.***

Χαῖρ᾽ ἑλικοβλέφαρε, γλυκομείλιχε· δὸς δ᾽ ἐν ἀγῶνι
νίκην τῷδε φέρεσθαι, ἐμὴν δ᾽ ἔντυνον ἀοιδήν.
Αὐτὰρ ἐγὼ καὶ σεῖο καὶ ἄλλης μνήσομ᾽ ἀοιδῆς.

[3] ***ΙΙΙ,*** **104** ***„Δηλοῖ δὲ μάλιστα Ὅμηρος ὅτι τοιαῦτα ἦν ἐν τοῖς ἔπεσι τοῖσδε, ἅ ἐστιν ἐκ προοιμίου Ἀπόλλωνος"***

τοῦ δευτέρου ὕμνου εἰς τὸν 'Απόλλωνα, ὅστις ἀνήκει τῇ σχολῇ τοῦ 'Ησιόδου. 'Ορθῶς δ' οἱ ἀρχαῖοι ὠνόμαζαν τοὺς ὕμνους τούτους προοίμια[1]*, διότι ᾔδοντο πρὸ τῆς οἴμης, ἥτις ἐσήμαινεν οἱονδήποτε ᾆσμα, κατ' ἐξοχὴν δὲ ἀφηγηματικόν, οἷα ἦσαν τὰ ἔχοντα ὑπόθεσιν κλέα ἀνδρῶν. Λέγεται δ', ὅτι ὁ Τέρπανδρος ἐποίει τοιαῦτα προοίμια. Οἱ ὕμνοι λοιπὸν οὗτοι δὲν ἔχουσι σχέσιν πρὸς τὴν λατρείαν τοῦ θείου, διότι δὲν ᾔδοντο οὔτε κατὰ τὴν πομπήν, οὔτε κατὰ τὴν θυσίαν, οὔτε ἐν τῇ σπονδῇ, ὡς τὰ ᾄσματα τῶν μελοποιῶν, ἀλλ' ἁπλῶς ἐμνημονεύετο τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ, τοῦ ὁποίου ἐν τῇ ἑορτῇ ἐτελεῖτο ὁ ἀγὼν τῶν ῥαψῳδῶν*[2]*. Μόνον ὁ εἰς τὸν 'Αρη ὕμνος δὲν εἶναι προοίμιον, ἀλλ' εὐχή. Διὰ τοῦτο ὁ τόνος τοῦ ἡρωϊκοῦ ἔπους ἐπικρατεῖ. Οὕτως οἱ ὕμνοι δὲν εἶναι θρησκευτική, ἀλλὰ κοσμικὴ ποίησις.*

'Αλλ' ἐν ταῖς θρησκευτικαῖς πανηγύρεσιν, ὡς εἰκός, ὁ ῥαψῳδὸς ἐπεκαλεῖτο τὸν θεόν, ᾧ ἀνῆκεν ἡ ἑορτή. 'Εν ἄλλαις ὅμως συνόδοις τοῦ λαοῦ οὗτος ἠδύνατο νὰ ἐπικαλῆται, ὅν τινα ἐκ τῶν θεῶν ἤθελε. Διὰ τοῦτο ἡ ἐπίκλησις εἴς τινα θεὸν δὲν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς τεκμήριον, ἐξ οὗ ἠδύνατό τις νὰ εἰκάσῃ τὴν σχολήν, ὑφ' ἧς ἐποιήθη ὁ ὕμνος, ἢ καὶ τὸ ἐναντίον, δηλ. ὑπὸ τίνος δὲν ἐποιήθη. 'Ο Κ. Ο. Müller[3] *νομίζει, ὅτι τὰ προοίμια ταῦτα δὲν ἐποιήθησαν ὑπὸ τῆς 'Ησιοδείου σχολῆς, διότι οὐδεὶς ὕμνος τῆς συλλογῆς ἀναφέρεται εἰς τὰς Μούσας, ἐν ᾧ ὁ 'Ασκραῖος ἀοιδὸς ἐκ τούτων ἄρχεται καὶ εἰς ταύτας καταλήγει. Μόνον εἷς μικρὸς ὕμνος ἀναφέρεται εἰς τὰς Μούσας*

---

[1]) *Πίνδαρ. ἐν Νεμ. II,* 1 "*Ὅθενπερ καὶ 'Ομηρίδαι ῥαπτῶν ἐπέων τὰ πόλλ' ἀοιδοὶ ἄρχονται Διὸς ἐκ προοιμίου*" *Καὶ 'Αριστείδ. II,* 558 "*Ὅμηρος καταλύων τὸ προοίμιον φησίν*". *Βραδύτερον οἱ λυρικοὶ ποιηταὶ ὠνόμαζον προοίμια αὐτοτελῆ ᾄσματα, π. χ. ὁ Παυσανίας X,* 8, 10 *ὀνομάζει τὸν εἰς τὸν 'Απόλλωνα ὕμνον τοῦ 'Αλκαίου προοίμιον. Καὶ ὁ Διογένης ὁ Λαέρτιος* VIII, 57 *μνημονεύει προοιμίου τοῦ 'Εμπεδοκλέους εἰς τὸν 'Απόλλωνα.* [2]) K. O. Müller I, 127. [3]) *'Εν τῇ γραμματολογίᾳ I,* 128.

καὶ τὸν Ἀπόλλωνα, ἀλλὰ καὶ οὗτος συνετάχθη ἐκ στίχων ληφθέντων ἐκ τῆς Θεογονίας. Πρὸς δὲ ὁ φιλόλογος οὗτος ἔχει τὴν γνώμην, ὅτι οἱ ὕμνοι δὲν ἐποιήθησαν ὑπὸ τῶν Ὁμηριδῶν τῆς Χίου· διότι οὗτοι κατὰ τὸν Πίνδαρον[1] *ἤρχοντο ἐξ ἐπικλήσεως πρὸς τὸν Δία, ἐν ᾧ ἡ προκειμένη συλλογὴ μόνον ἓν μικρὸν προοίμιον εἰς τοῦτον τὸν θεὸν περιλαμβάνει. Κατὰ τὸν* Bergk[2] *ὅμως ἐκ τοῦ Ἡσιόδου δὲν δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι ἡ σχολὴ τούτου περιωρίζετο ἐν τῇ ἐπικλήσει εἰς τὰς Μούσας καὶ ἔτι ὀλιγώτερον δυνάμεθα νὰ ἐξαγάγωμεν τὸ συμπέρασμα ἐξ ἑνὸς μόνου χωρίου τοῦ Πινδάρου, ὅτι ἡ Ὁμηρικὴ σχολὴ κανονίκῶς προοίμιόν τι πρὸς τιμὴν τοῦ Διὸς προέτασσεν. Ἐπειδὴ ὁ θεὸς οὗτος κατεῖχε τὴν ὑψίστην θέσιν ἐν τῇ λατρείᾳ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, οἱ ῥαψῳδοὶ δὲν ἠδύναντο τούτου νὰ ὀλιγωρήσωσιν, ἀλλὰ διὰ τοῦτο δὲν ἦτο κανών. Ἄλλως καὶ αὐτὸς ὁ Πίνδαρος λέγων τ ὰ π ο λ λ ὰ δὲν ἐννοεῖ βεβαίως ἀπαράβατον συνήθειαν.*

Ἡ εἰς ἡμᾶς περιελθοῦσα συλλογὴ συνίσταται ἐκ τριάκοντα καὶ τεσσάρων ὕμνων, ἐξ ὧν πέντε εἶναι μείζονες. Ὑπὸ τίνος ἐγένετο ἡ συλλογή, μένει ἄγνωστον. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Ἀλεξανδρινοὶ δὲν μνημονεύουσι ταύτης[3]*, οὐχὶ ἄστοχος εἶναι ἡ εἰκασία, ὅτι αὕτη ἐγένετο ὑπὸ τῶν Περγαμηνῶν, οἵτινες ἦσαν ἀντίζηλοι τούτων. Ὁπωσδήποτε ὅμως εἶναι εἰκασία. Ἐν τοῖς ἀρχαιοτέροις χρόνοις οἱ ῥαψῳδοί, ὁσάκις ἤθελον νὰ ἀγωνισθῶσιν ἢ ὁπωσδήποτε νὰ ᾄσωσι ῥαψῳδίας ἐκ τῶν Ὁμηρικῶν ἐπῶν, ἐποίουν ἰδιαίτερον προοίμιον, ἤ, ἂν ἐπανελάμβανον τὸ αὐτό, δὲν ὠφελοῦντο ἐξ ἄλλων ῥαψῳδῶν. Βραδύτερον ὅμως, ὅτε ἡ ποιητικὴ δύναμις ἐμειώθη καὶ οἱ ῥαψῳδοὶ τὴν τέχνην μετήρχοντο ὡς*

---

[1]) *Ἐν Νεμ II*, 1 "*Ὅθενπερ καὶ Ὁμηρίδας ῥαπτῶν ἐπέων τὰ πολλ' ἀοιδοὶ ἄρχονται Διὸς ἐκ προοιμίου*". [2]) *I*, 747. [3]) *Τοῦτο ἐν τοῖς πρώτοις παρετήρησεν ὁ* Wolf, Prolegomena *σελ.* 246 *καὶ* 266. *Ὅρα καὶ* Bernhardy II, 1, 230

κερδοσκοπικὸν ἐπιτήδευμα, οὗτοι ἀπεμνημόνευον τὰ προοίμια τῶν προγενεστέρων, ἅπερ ἐνίοτε συνέτεμνον ἢ καὶ ἐξέτεινον. Τοὐλάχιστον εὑρίσκονται ἴχνη βραδύτερον γενομένης διασκευῆς ἐπὶ ἀρχαιοτέρας ὕλης. Ἐν γένει τὰ προοίμια ταῦτα καταρρέουσιν ἐκ διαφόρων ἐποχῶν καὶ διὰ τοῦτο διαφέρουσιν οὐ μόνον ἀλλήλων, ἀλλ' ἐνίοτε καὶ ἐν τοῖς ἑαυτῶν μέρεσιν.

Ἐν ἀρχῇ τῆς συλλογῆς κεῖται ὁ εἰς τὸν Δήλιον Ἀπόλλωνα ὕμνος, ὅστις, ὡς εἴρηται, ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου ἀποδίδοται τῷ Ὁμήρῳ. Ἀλλ' ὁ Ἱππόστρατος[1] *ἀπέδιδε τοῦτον τῷ ῥαψῳδῷ Κυναίθῳ. Ἴσως ἡ εἰκασία αὕτη ἐγένετο ἐκ τούτου, ὅτι αὐτὸς ὁ ποιητὴς τοῦ ὕμνου λέγει, ὅτι εἶναι τυφλὸς καὶ ὅτι οἰκεῖ ἐν Χίῳ*[2], *δηλ. ὅτι ἦτο Ὁμηρίδης, ἀλλὰ τῶν Ὁμηριδῶν ἐπιφανέστατος ἐγένετο ὁ Κύναιθος. Ὑπὸ τίνος ἐποιήθη ὁ ὕμνος, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὁρισθῇ. Πάνυ δ' εὐφυῶς ὁ* Ruhnken *διεῖλε τοῦτον εἰς δύο, εἰς τὸν Δήλιον καὶ εἰς τὸν Πύθιον Ἀπόλλωνα, κατὰ τὰς ὑποδείξεις αὐτῶν τῶν ἀρχαίων*[3]. *Ὅτι δ' ἡ διαίρεσις προσηκόντως ἐγένετο, δῆλον ἐκ τούτου, ὅτι οὐ μόνον ἑκάτερος τῶν ὕμνων ἔχει αὐτοτελές τι, ἀλλὰ καὶ ἐν τέλει τοῦ πρώτου ὑπάρχει ἐπίλογος· διότι ὁ ποιητὴς ἀπερχόμενος τῆς νήσου ἀποτείνει τὸν λόγον πρὸς τὰς Δηλιάδας παρθένους παρακαλῶν ταύτας, ὅπως διατηρῶσιν ἐν τῇ μνήμῃ. Πρὸς δὲ οἱ κριτικοὶ ἀνευρίσκουσι διαφορὰν ἐν τῇ ὑφῇ τοῦ λόγου. Κατὰ τὸν* Bergk[4] *οἱ δύο οὗτοι*

---

[1]) *Ἀν τοῖς Σχολίοις τοῦ Πινδάρ. ἐν Νεμ. II,* 1. [2]) *Ἐν στίχ.* 172.

τυφλὸς ἀνήρ, οἰκεῖ δὲ Χίῳ ἔνι παιπαλοέσσῃ,
τοῦπερ καὶ μετόπισθεν ἀριστεύσουσιν ἀοιδαί

[3]) *Ἐν τοῖς χειρογράφοις ἀναγινώσκεται ἡ ἐπιγραφὴ εἰς Ἀπόλλωνα ἢ Ὕμνος εἰς Ἀπόλλωνα, μόνον δ' ἓν χειρόγραφον ἔχει Ὕμνος. Παρὰ δὲ τῷ Ἀθηναίῳ I.* 22 *ἀναγινώσκεται· "Ὅμηρος δὲ ἢ τῶν τις Ὁμηριδῶν ἐν τοῖς εἰς Ἀπόλλωνα ὕμνοις φησίν". Ὁ δὲ Ἀριστείδης ἐν II,* 558 *ἀποσπῶν τοὺς στίχους* 169—172 *λέγει "καταλύων τὸ προοίμιον". Παράβαλλ.* Burckhardt, der Homeridenymnus auf den delischen Apollo, von Basel 1878. [4]) I, 753

ὕμνοι ἐποιήθησαν οὐ μόνον ὑπὸ διαφόρων ποιητῶν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ διαφόρων σχολῶν.

Ἐν τῷ πρώτῳ ὁ ποιητὴς πραγματεύεται τὸν μῦθον περὶ τῆς γεννήσεως τοῦ Ἀπόλλωνος, ἀλλὰ λείπει τὸ μέρος, ἐν ᾧ ἐλέγετο ἡ αἰτία, δι' ἣν ἐπλανᾶτο ἡ Λητώ. Διὰ τῆς διηγήσεως τοῦ μύθου τούτου σκοπεῖ ὁ ῥαψῳδός, ὅπως ἐπαινέσῃ τὴν Δῆλον, ἥτις ἐκ πασῶν τῶν νήσων καὶ τῶν χωρῶν παρέσχεν ἄσυλον τῇ πλανωμένῃ θεᾷ. Ὁ δὲ δεύτερος ὕμνος, ὁ εἰς τὸν Πύθιον Ἀπόλλωνα, ἔχει ὑπόθεσιν τὴν ἵδρυσιν τῆς λατρείας τοῦ θεοῦ τούτου ἐν Δελφοῖς. Ὁ Ἀπόλλων ἐκ τοῦ Ὀλύμπου καταϐὰς ἀναζητεῖ τόπον, ἵνα ἱδρύσῃ τὸ ἱερὸν καὶ τὸ μαντεῖον αὐτοῦ. Ἀλλ' ἡ Τελφοῦσα, ἥτις ἦτο νύμφη τῆς ὁμωνύμου πηγῆς, συμϐουλεύει τῷ θεῷ, ἵνα τὸ χρηστήριον αὐτοῦ κτίσῃ παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Παρνασοῦ ἐν τῇ Κρισσαίᾳ χώρᾳ. Ἐνταῦθα ὅμως φοϐερὸς δράκων ἐνεφώλευεν. Ὁ Ἀπόλλων πεισθεὶς ἔπραξε τοῦτο, ἀλλ' ἐφόνευσε τὸ τέρας καὶ ἐτιμώρησε τὴν Νύμφην διὰ τὴν ἀπάτην τὰ ὕδατα τῆς κρήνης ἀποκρύψας. Ἐνταῦθα λοιπὸν ὁ θεὸς κτίζει τὸ ἱερὸν αὐτοῦ καὶ ἐγκαθίστησι Κρῆτας ἱερεῖς καὶ φύλακας αὐτοῦ. Ἄν τις παραϐάλῃ τοὺς δύο τούτους ὕμνους, θέλει εὑρεῖ μὲν διαφοράς, ἀλλὰ καὶ ὁμοιότητας, αἵτινες δύνανται νὰ ἐξηγηθῶσιν ἐκ τούτου, ὅτι ὁ ποιητὴς τοῦ δευτέρου ὕμνου εἶχεν ὑπ' ὄψει τὸν πρῶτον. Τὸν δεύτερον τοῦτον ὕμνον δὲν ἐποίησεν Ὁμηρίδης, ἀλλα ποιητὴς ἀνήκων τῇ Βοιωτικῇ σχολῇ. Ἀρχαία δέ τις παράδοσις τὸν ὕμνον τοῦτον αὐτῷ τῷ Ἡσιόδῳ ἀποδίδει[1].

Ὁ δὲ ὕμνος εἰς Ἑρμῆν ἔχει ὑπόθεσιν τὴν γέννησιν τούτου τοῦ θεοῦ, ὅστις εὐθὺς μετὰ ταύτην τὸ λίκνον καταλιπὼν κατασκευάζει τὸ πρῶτον τὴν λύραν ἐξ ὀστράκου χελώνης καὶ εἰς Πιερίαν ἀπελθὼν κλέπτει τὰς βοῦς τοῦ Ἀπόλλωνος, αἵτινες ἐκεῖ ἐνέμοντο ἀνὰ τοὺς λειμῶνας τῶν θεῶν. Ταύτας ἤγαγεν εἰς

---

[1]) *Ὅρα Σχόλια εἰς Πινδάρ. Νέμ.* II, 1. *Παράβαλλ. καὶ* Bergk I, 757.

ἄντρον, ὅπερ ἔκειτο παρὰ τῇ Πύλῳ· ὁ Ἀπόλλων ὅμως ἀνακαλύπτει τοῦτον, ἀλλ' ἐξευμενίζεται ὑπὸ τοῦ Ἑρμοῦ διὰ τῆς λύρας. Οὕτω λοιπὸν οἱ δύο θεοὶ δῶρα ἀμειψάμενοι συμφιλιοῦνται. Ὁ Ἑρμῆς σφάξας δύο βοῦς καὶ πῦρ ἀνάψας θύει τοῖς δώδεκα θεοῖς, ὡσεὶ ἦτο ἄνθρωπος. Κατὰ τοὺς κριτικοὺς ὁ ὕμνος λήγει εἰς τὸν στίχον 506, διότι τὰ μετὰ τοῦτον εἶναι ἐπανάληψις τῶν ἡγουμένων. Ὁ παράδοξος οὗτος ὕμνος διαφέρει πάντων τῶν ἄλλων καὶ εἶναι μὲν πεποιημένος μετ' εὐτραπελίας καὶ χάριτος, ἀλλ' ὁ ποιητὴς προβαίνει μέχρι προσβολῆς τῆς κοσμιότητος[2]. *Διὰ τοῦτο τινὲς νομίζουσιν, ὅτι τὸ ποίημα ἀνήκει εἰς πολὺ μεταγενεστέρους χρόνους*[3], *καθ' οὓς τοιαῦτα σκώμματα κατὰ τῶν θεῶν ἦσαν ἀρεστά. Ὁπωσδήποτε τὸν ὕμνον πρέπει νὰ θέσωμεν μετὰ τὰ 660 π. Χ· διότι ἐν τούτῳ γίνεται μνεία ἑπταχόρδου λύρας*[4], *ἣν ἐπενόησεν ὁ Τέρπανδρος. Καὶ περὶ τῆς πατρίδος τοῦ ποιητοῦ δὲν εἶναι εὔκολον νὰ εἴπωμέν τι ὡρισμένον. Κατὰ τὸν* **Bergk**[5] *δὲν ἀνήκει οὔτε τῇ Ἡσιοδείῳ σχολῇ, ἥτις ἔχει κλίσιν πρὸς μυθολογικὴν καὶ γεωγραφικὴν πολυμάθειαν, οὔτε τῇ Ἰωνικῇ, ἥτις δὲν ἀγαπᾷ τὰ σκώμματα. Ὁ φιλόλογος οὗτος ἔχει τὴν γνώμην, ὅτι ὁ ποιητὴς κατάγεται ἐκ τῆς μητροπόλεως, ἤ, ἂν ἐκ γενετῆς ἦτο Ἴων, τὸ ἦθος διὰ μακροχρονίου διατριβῆς ἐν αὐτῇ ἠλλοίωσεν.*

Ἐν δὲ τῷ ὕμνῳ εἰς τὴν Ἀφροδίτην ὁ ῥαψῳδὸς ἀφηγεῖται τὸν ἔρωτα τῆς θεᾶς τοῦ κάλλους πρὸς τὸν Ἀγχίσην. Ἡ Ἀφροδίτη, ἀφ' οὗ ἐδάμασε τοὺς ἀθανάτους καὶ τοὺς θνητούς, ἐτρώθη ὑπὸ τοῦ ἔρωτος τοῦ Ἀγχίσου, ᾧ συνεγένετο κατὰ τὴν Ἴδην μεταμορφωθεῖσα εἰς τὴν θυγατέρα τοῦ Ὀτρέως, τοῦ βασιλέως τῶν Φρυγῶν[6]. *Ὅτε δ' ἔμελλε νὰ καταλίπῃ τὸν Ἀγχίσην, ἐπεφάνη τούτῳ ἐν τῇ θείᾳ αὐτῆς μορφῇ καὶ προεῖπεν, ὅτι θέλει*

---

[1]) Ὅρα Bergk I, 763. [2]) Ἐν στίχ. 294. [3]) Bender ἐν τῇ Ἱστορ. τῶν ἑλλην γραμμάτων σελ. 73. [4]) Ἐν στίχ. 51. [5]) I, 766. [6]) Ἐν στίχ. 101.

γεννήσει υἱόν, ὅστις μέλλει νὰ γείνῃ βασιλεὺς τῶν Τρώων[1], αὐτὸς καὶ οἱ ἀπόγονοι αὐτοῦ. Ἐντεῦθεν ὁ K. O. Müller[2] καὶ ἄλλοι εἰκάζουσιν ὅτι ὁ ὕμνος ἐποιήθη, ὅπως ᾄδηται ἔν τινι πόλει τῆς Ἴδης πρὸς τιμὴν τῶν ἐξ Αἰνείου καταγομένων βασιλέων, οἵτινες ἦρχον ἐνταῦθα μέχρι τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Περὶ τῆς ποιητικῆς ἀξίας τοῦδε τοῦ ὕμνου διαφωνοῦσιν οἱ φιλόλογοι, ἐξ ὧν ὁ μὲν Ulrici[3] ἐξαίρει τὸ κάλλος τούτου νομίζων, ὅτι μόλις δύναταί τις νὰ εὕρῃ ἄλλον ὕμνον ἴσης ἀξίας ἐκ τῶν ἡμῖν περισωθέντων, ὁ δὲ Sittl[4] κατατάσσει εἰς τοὺς χειρίστους τοῦ εἴδους τούτου. Νομίζομεν, ὅτι ἡ γνώμη τοῦ τελευταίου τούτου φιλολόγου εἶναι ὑπερϐολικωτέρα τοῦ δέοντος. Βεϐαίως ὁ ποιητὴς δὲν ἀνῆλθε τὴν ὑψίστην τοῦ Παρνασοῦ κορυφήν, ἀλλὰ μετὰ χάριτος πραγματεύεται τὸν ἔρωτα τῆς θεᾶς τοῦ κάλλους.

Ὑπόθεσις τοῦ ὕμνου εἰς τὴν Δήμητρα εἶναι ἡ ἁρπαγὴ τῆς Περσεφόνης καὶ ἡ ματαία παρὰ τῆς μητρὸς ἀναζήτησις ταύτης, μέχρις ὅτου αὕτη ἔμαθε παρὰ τοῦ Ἡλίου, ὅτι ἡ θυγάτηρ συναινοῦντος τοῦ Διὸς ἀνηρπάγη ὑπὸ τοῦ Ἅδου[5]. Τοῦτο μαθοῦσα ἡ δυστυχὴς μήτηρ καὶ ὑπὸ δεινῆς ὀργῆς καταληφθεῖσα ἀποχωρίζεται τοῦ κόσμου τῶν θεῶν καὶ περιπλανᾶται ἀνὰ τὰς πόλεις τῶν ἀνθρώπων, μέχρις ὅτου εἰς τὴν Ἐλευσῖνα ἐλθοῦσα γίνεται τροφὸς τοῦ Δημοφῶντος[6], τοῦ υἱοῦ τοῦ βασιλέως τῶν Ἐλευσινίων Κελεοῦ. Ἐνταῦθα ἡ θεὰ θέλουσα νὰ καταστήσῃ τὸν βασιλόπαιδα ἀθάνατον ἐνέϐαλλε τοῦτον κατὰ τὴν νύκτα εἰς πῦρ, ἀλλ᾽ ἡ μήτηρ τοῦ τέκνου Μετάνειρα ἰδοῦσα τὴν φοϐερὰν τῆς θεᾶς πρᾶξιν, ἀνεϐόησε θρηνοῦσα καὶ οὕτως ἐματαίωσε τὴν ἀθανασίαν τοῦ παιδός[7]. Μετὰ τὴν ματαίωσιν ταύτην ἡ θεὰ οἰκτείρασα τὴν ἀνθρωπίνην ἄνοιαν ἀποκαλύπτει τὸ

---

[1]) Ἐν στίχ. 196. [2]) I, 133. [3]) Geschichte der Hellenisch. Dichtkunst I, 390. [4]) Ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων I, 198. [5]) Ἐν στίχ. 78. [6]) Ἐν στίχ. 235. [7]) Ἐν στίχ. 242.

ὄνομα αὐτῆς καὶ κελεύει, ἵνα οἱ Ἐλευσίνιοι κτίσωσι μέγαν ναὸν καὶ βωμόν. Ταῦτα δ' εἰποῦσα ἡ Δημήτηρ ἀναλαμβάνει τὴν θείαν αὐτῆς μορφὴν καὶ οὕτως ὁ οἶκος τοῦ βασιλέως ἐπληρώθη θείας λάμψεως. Οἱ Ἐλευσίνιοι ἔκτισαν τὸν αἰτηθέντα ναόν, ἐν ᾧ ἔμεινεν ἡ θεά, μέχρις ὅτου ὁ Ζεὺς ἠναγκάσθη νὰ πέμψῃ τὸν Ἑρμῆν εἰς τὸν Ἅδην[1], *ὅπως οὗτος ἐξαγάγῃ εἰς τὸ φῶς τὴν Περσεφόνην· διότι ἡ Δημήτηρ μὴ ἐπιτρέπουσα νὰ βλαστήσωσιν οἱ σπόροι ἤγαγεν εἰς μέγαν κίνδυνον τὸ ἀνθρώπινον γένος. Τῆς Περσεφόνης ἀναχθείσης εἰς τὸ φῶς ἡ Δημήτηρ τὴν ὀργὴν ἀφεῖσα ἀνῆλθεν εἰς τὸν Ὄλυμπον καὶ τὴν ὁμήγυριν τῶν ἄλλων θεῶν*[2]. *Ἐν τῷ ὕμνῳ τούτῳ λέγεται, ὅτι ἡ Δημήτηρ ἔδειξε τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια, ὑπὲρ ὧν ὁ ποιητὴς ἔχει ἐνθουσιασμόν· διότι τὸν μὲν τετελεσμένον ἀποκαλεῖ ὄλβιον, τὸν δ' ἀμύητον ἀπειλεῖ διὰ δυσπραγίας ἐν Ἅδου*[3]. *Ὁ* Voss *στηριχθεὶς ἐπὶ γλωσσικῶν ἐνδείξεων ἀπεφάνθη, ὅτι ὁ ὕμνος ἐποιήθη ἐν Ἀττικῇ*[4], *ὅπερ πολλοὶ φιλόλογοι δέχονται*[5]. *Τοῦτο ἀμφισβητεῖ ὁ* Bergk[6] *παρατηρῶν, ὅτι τὰ περὶ Ἀττικῆς διαλέκτου στηρίζονται ἐπὶ ἀβεβαίων προϋποθέσεων, ἀλλὰ καὶ οὗτος ὁμολογεῖ, ὅτι ὁ ὕμνος ἦτο προωρισμένος, ὅπως ᾄδηται ἐν τῇ Ἀττικῇ, ἀλλ' οὐχὶ ἐν τοῖς Παναθηναίοις· διότι αἱ ἐν τούτοις ἀπαγγελίαι τῶν ῥαψῳδῶν καθιερώθησαν τὸ πρῶτον ἐπὶ Πεισιστράτου. Πότε ἐποιήθη τὸ προοίμιον τοῦτο, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὁρισθῇ ἀκριβῶς, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀπίθανος ἡ εἰκασία, ὅτι δὲν συνέστη οὔτε πρὸ τοῦ Ἡσιόδου, οὔτε μετὰ τὸν Σόλωνα*[7]. *Ὁ ποιητὴς τοῦ ὕμνου εἶναι ἔμπειρος ἀφηγητὴς καὶ τὴν ὑπόθεσιν αὐτοῦ πραγματεύεται οὐ μόνον μετὰ μεγαλοπρεπείας, ἀλλὰ καὶ μετὰ χάριτος. Τὸ κείμε-*

---

1) *Ἐν στίχ.* 334. 2) *Ἐν στίχ.* 484. 3) *Ἐν στίχ.* 480. 4) *Ἐν τῇ ἐκδόσει αὐτοῦ, ἥτις ἐγίνετο ἐν ἔτει* 1826. 5) *Ὡς ὁ* Christ *ἐν σελ.* 63. 6) *I*, 766. 7) K. Franke, De hymni in Cererem Homerici compositione, Kiel 1881. *Ἰδὲ καὶ* Jos. Schürmann, De hymno in Cererem aetate atque scriptore, Münster 1850.

νον ἐνιαχοῦ ἔχει χάσματα, ἀλλὰ δὲν ὑπέστη πολλὰς μεταβολὰς ὑπὸ διασκευαστῶν[1].

Οἱ ἄλλοι ὕμνοι εἶναι μικρότεροι καὶ δὲν δύνανται νὰ παραβληθῶσι πρὸς τοὺς μνημονευθέντας κατὰ τὴν ποιητικὴν ἀξίαν. Οὗτοι ἀναφέρονται οὐ μόνον εἰς τοὺς μεγάλους θεούς, ἀλλὰ καὶ εἰς δευτερεύοντας, ὡς εἰς τὸν Ἀσκληπιόν, τὸν Ἑρμῆν, τὸν Πᾶνα, τοὺς Διοσκούρους καὶ δὴ καὶ εἰς τὸν Ἡρακλέα. Τινὲς τούτων περιέχουσι σχεδὸν μόνον σειρὰν ἐπιθέτων, ὡς ὁ ὕμνος εἰς τὸν Ἄρη. Ὁ δὲ ἕβδομος ὕμνος, ὅστις ἐγένετο πρὸς τιμὴν τοῦ Διονύσου, ἔχει ὑπόθεσιν τὴν ἁρπαγὴν τούτου τοῦ θεοῦ ὑπὸ Τυρσηνῶν πειρατῶν, οὓς ἀπέτρεπεν ὁ κυβερνήτης τοῦ πλοίου. Ἀλλ' ὅτε ἤρξατο ὁ πλοῦς, ὁ θεὸς θαύματα ποιήσας ἠνάγκασε τοὺς πειρατάς, ὅπως ῥιφθῶσιν εἰς τὴν θάλασσαν, ὅτε μετεμορφώθησαν· εἰς δελφῖνας. Μόνον τὸν κυβερνήτην ἠλέησεν ὁ Διόνυσος καὶ κατέστησεν ὄλβιον. Κατὰ τοὺς κριτικοὺς ὁ ὕμνος οὗτος ἐποιήθη ἐν πολὺ νεωτέροις χρόνοις, δηλ. κατὰ τὸ 335) 4 π. Χ. ὅτε ἱδρύθη τὸ μνημεῖον τοῦ Λυσικράτους. Διότι καὶ ἐν τούτῳ ὁ Διόνυσος δὲν εἰκονίζεται ὡς ὁ ἰσχυρὸς τοῦ οἴνου θεός, ἀλλ' ὡς τρυφερὸς νέος, ὡς καὶ ἐν τῷ προκειμένῳ ὕμνῳ[2]. *Καθ' ὅλου εἰπεῖν, οἱ ὕμνοι δὲν ἔχουσι μὲν μεγάλην ποιητικὴν ἀξίαν, ὅμως διὰ τὴν ἔλλειψιν ἄλλων γραπτῶν μνημείων κατὰ τὴν περίοδον ταύτην εἶναι πολύτιμος θησαυρός, ἐξ οὗ δυνάμεθα οὐ μόνον νὰ κατανοήσωμεν τοὺς μύθους καὶ τὰ ἤθη τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν γλῶσσαν νὰ μελετήσωμεν.*

Πλὴν τῶν ὕμνων ἀπεδίδοντο τῷ Ὁμήρῳ καὶ ἄλλα ποιημάτια, ἅπερ ὠνομάζοντο Παίγνια[3]. *Ταῦτα ὅμως ἀπώλοντο*

---

[1]) *Τὰ περὶ Ἰάμβης λεγόμενα στίχ.* 195—205 *θεωροῦνται ὡς μεταγενεστέρα προσθήκη* [2]) *Ὅρα* Sittl I, 199 *καὶ* Bender *ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι σελ.* 75. [3]) *[Ἡροδότ. Ἁλικαρνασσ.] περὶ τῆς τοῦ Ὁμήρου γενέσεως καὶ βιοτῆς* 24 *„καὶ τοὺς Κέρκωπας καὶ Βατραχομυομαχίην καὶ Ψαρομαχίην καὶ Ἑπταπακτικὴν καὶ Ἐπικιχλίδας καὶ τἄλλα πάντα, ὅσα παίγνιά ἐστιν Ὁμήρου, ἐνταῦθ' ἐποίησε παρὰ τῷ Χίῳ ἐν Βολισσῷ".*

πλὴν τῆς Βατραχομυομαχίας ἢ Μυοβατραχομαχίας ἢ βραχυλογικώτερον Μυομαχίας. Ὅτι τὸ ποίημα τοῦτο δὲν ἐποιήθη ὑφ' Ὁμήρου, πρόδηλον καὶ ἐκ τῆς μικρᾶς ἀξίας καὶ ἐκ τούτου, ὅτι εἶναι παρῳδία τῆς Ἰλιάδος. Οὐδεὶς ὅμως ποιητὴς παρῳδεῖ ἑαυτόν[1]. *Ὑπὸ τίνος δὲ τὸ παρῳδικὸν ἐπύλλιον ἐποιήθη, δὲν εἶναι γνωστόν. Λέγουσι μὲν ὁ Πλούταρχος*[2] *καὶ ὁ Σουΐδας, ὅτι ποιητὴς τούτου ἐγένετο Πίγρης ὁ Ἁλικαρνασσεύς, ὁ ἀδελφὸς τῆς Ἀρτεμισίας, ἀλλὰ φαίνεται, ὅτι οὗτοι συγχέουσι τοῦτο μετὰ τοῦ Μαργίτου*[3]. *Δὲν δυνάμεθα ὅμως νὰ δεχθῶμεν, ὅτι τὸ ἐπύλλιον συνετέθη κατὰ τοὺς Ἀλεξανδρινοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἐποιήθη καὶ ἡ Ἀλεξάνδρα τοῦ Λυκόφρονος· διότι ὁ μέγας Ἀλέξανδρος τὴν πρὸς τὸν Ἆγιν μάχην τοῦ Ἀντιπάτρου παραβάλλει πρὸς μυομαχίαν*[4]. *Τὸ κείμενον ὅμως τοῦ ἐπυλλίου διὰ τῆς αὐθαιρεσίας ἢ διὰ τῆς ἀμελείας δεινῶς ἠλλοιώθη. Ἐν κρείττονι θέσει περιῆλθεν εἰς ἡμᾶς τὸ προοίμιον καὶ ὁ ἐπίλογος τούτου. Ὑπόθεσις αὐτοῦ εἶναι ἡ τῶν μυῶν μάχη πρὸς τοὺς βατράχους, ἥτις ἠγέρθη ἐκ τυχαίας αἰτίας· ὁ βασιλεὺς δηλαδὴ τῶν βατράχων Φυσίγναθος ἐκάλεσε τὸν μῦν Ψιχάρπαγα, ὅπως ἐπισκεφθῇ τὸν οἶκον αὐτοῦ*[5]. *Οὗτος τὴν πρόσκλησιν δεξάμενος ἐπέβη ἐπὶ τῶν νώτων τοῦ Φυσιγνάθου. Ἀλλ' αἴφνης ἐφάνη ὕδρος*[6] *καὶ ὁ βάτραχος φοβηθεὶς κατέβη εἰς τὴν λίμνην ἀφεὶς τὸν κοῦφον Ψιχάρπαγα ἐπὶ τῶν ὑδάτων, ἐν οἷς ἐπνίγη. Τὸν θάνατον τοῦ ὁμοφύλου ἰδὼν ὁ Λειχοπίναξ*[7] *ἀνήγγειλε τοῦτον εἰς τοὺς μῦς, οἵτινες ἤγειραν φοβερὸν κατὰ τῶν βατράχων πόλεμον. Μετὰ κωμικοῦ ὄντως τρόπου ὁ ποιητὴς περιγράφει τὸν ὁπλισμὸν ἑκατέρου στρατοπέδου. Ἀφ' οὗ δ' οἱ*

---

1) *Ὅρα* Bender *σελ.* 79. 2) *Περὶ κακοηθ. Ἡροδότ.* 43 *σελ.* 878 „*ὥσπερ βατραχομυομαχίας γενομένης, ἧς Πίγρης ὁ Ἀρτεμισίας ἐν ἔπεσι παίζων καὶ φλυαρῶν ἔγραψε*„. 3) *Ὅρα* Van Herwerden, Mnemos. 1882 *σελ.* 162. 4) *Πλούταρχ. ἐν βίῳ Ἀγησιλ.* 15 „*Ἔοικεν, ὦ ἄνδρες, ὅτε Δαρεῖον ἡμεῖς ἐνικῶμεν ἐνταῦθα, ἐκεῖ τις ἐν Ἀρκαδίᾳ γεγονέναι μυομαχία*„. 5) *Ἐν στίχ.* 62. 6) *Ἐν στίχ.* 79. 7) *Ἐν στίχ.* 100.

μύες ὡπλίσθησαν, ἔπεμψαν κήρυκα Ἐμβασίχυτρον τὸν υἱὸν τοῦ Τυρογλύφου. Οἱ βάτραχοι, ὡς εἰκός, ἐταράχθησαν καὶ ταραχθέντες ἐμέμφοντο τῷ Φυσιγάθῳ, ἀλλ' οὗτος ἀπολογούμενος ἔλεγεν, ὅτι δὲν ἔπνιξε τὸν Ψιχάρπαγα, ἀλλ' αὐτὸς οὗτος μιμούμενος τὰς τῶν βατράχων νήξεις ἐπνίγη[1]. *Ἀφ' οὗ δ' ἡ πρέσβευσις ἀπέτυχε, τῶν κωνώπων σαλπιγξάντων ἠγέρθη φοβερὰ μάχη, καθ' ἣν πολλοὶ νεκροὶ ἔπεσαν. Οἱ θεοὶ ἰδόντες τοὺς βατράχους ἡττωμένους ᾤκτειραν τούτους*[2] *καὶ ὁ Ζεὺς ἔβαλε κεραυνόν, δι' οὗ ἐφόνευσε τὸν Καπανέα, ἀλλ' οὐδ' οὕτως ἀπετράπη τοῦ ἀγῶνος ὁ εὐθαρσὴς τῶν μυῶν στρατός. Οὕτως οἱ μύες ἔμελλον νὰ φθείρωσι τὸ γένος τῶν βατράχων, εἰ μὴ ὁ Ζεὺς ἔπεμπεν ἀρωγοὺς τοὺς καρκίνους, οἵτινες τὰς οὐράς, τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖρας τῶν μυῶν διὰ τῶν στομάτων κόπτοντες ἔτρεψαν τούτους εἰς φυγήν. Ἐν τῇ ὑποθέσει ταύτῃ ἕκαστος ἐνορᾷ τὴν παρῳδίαν ἀρχαίων ἐπῶν, κατ' ἐξοχὴν δὲ τῆς Ἰλιάδος. Σκώπτει δ' ὁ παρῳδὸς οὐ μόνον τὰ ἄλλα, ἀλλὰ καὶ αὐτὰς τὰς ἀντιφάσεις τοῦ ἔπους τούτου, διότι εἰσάγει ζῶντας ἀγωνιστὰς ἐκείνους, οἵτινες εἶχον ἤδη πέσει ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης, ὡς τοῦτο συμβαίνει καὶ ἐν τῷ εἰρημένῳ τοῦ Ὁμήρου ἔπει. Ἐν τοῖς ἔπειτα χρόνοις ἡ Βατραχομυομαχία ἤγειρε τὴν προσοχὴν πολλῶν, ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τούτου, ὅτι εὗρε μιμητὰς καὶ δὴ ἐποιήθησαν Ἀραχνομαχία, Γερανομαχία, Ψαρομαχία καὶ κατὰ τὸν δωδέκατον αἰῶνα μ. Χ. Γαλεομυομαχία ὑπὸ τοῦ Βυζαντινοῦ Θεοδώρου Προδρόμου*[3].

Πολὺ μείζονα ἀξίαν εἶχεν ὁ ἀπολεσθεὶς Μαργίτης, ὅστις ἐποιήθη ἐν Κολοφῶνι. Φαίνεται δ', ὅτι οἱ Κολοφώνιοι θέλοντες νὰ σφετερισθῶσι τὸν Ὅμηρον τὸ ἔπος τῷ ἐξόχῳ ποιητῇ ἀπέδιδον[4]. *Ἡ ὑπὸ τούτων διαδοθεῖσα φήμη ἔτυχεν ὑποδοχῆς οὐ*

---

1) *Ἐν στίχ.* 147. 2) *Ἐν στίχ.* 270. 3) *Αὕτη ἐξεδόθη ὑπὸ* Herscher *ἐν Λειψίᾳ* 1873. 4) *Ὅρα Ἱστορίαν τῶν Ὁμηρ. ἐπ. σελ.* 19 *καὶ* 74.

μόνον ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ μεγάλων συγγραφέων, οἷος ὁ Πλάτων[1], *ὁ Ἀριστοτέλης*[2] *καὶ Ζήνων ὁ στωϊκός*[3]. *Τοῦτο δὲ συνέβη, διότι ὁ Μαργίτης ὡμοίαζε πρὸς κωμῳδίαν. Ὡς δ' οἱ φιλόσοφοι ἐνόμιζον, ὅτι ἐν τοῖς Ὁμηρικοῖς ἔπεσι πάντα τὰ φιλοσοφικὰ συστήματα ὑπολανθάνουσιν, οὕτω καὶ οἱ περὶ τὴν ποίησιν φιλοσοφοῦντες ἐθεώρουν τὸν Ὅμηρον ὡς τὸν ἀρχηγὸν πάντων τῶν εἰδῶν ταύτης. Διὰ τοῦτο οὐχὶ ἀπιθάνως ὁ Nitzsch*[4] *τὴν αἰτίαν τῆς ἀποδόσεως τοῦ Μαργίτου τῷ Ὁμήρῳ ἀνευρίσκει ἐν τῷ ἐνθουσιασμῷ τῶν ἀρχαίων, ὅπως θεωρήσωσι τοῦτον ὡς ἡγέτην πάντων τῶν εἰδῶν τῆς ποιήσεως. Ὁ Μαργίτης δὲν ἦτο παρῳδικὸν ποίημα, (ἡ παρῳδία ἐν τοῖς χρόνοις, καθ' οὓς ἤκμαζε τὸ ἔπος, ἦτο ἄγνωστος), οὐδὲ σατιρικὸν κατὰ τὸν τρόπον τοῦ Ἀρχιλόχου, ἀλλ' ἁπλῆ περιγραφὴ ἀνθρώπου, ὅστις πολλὰ μὲν ἐγίνωσκε, κακῶς δὲ πάντα ἠπίστατο*[5], *ἦτο δὲ μωρός, ὡς καὶ τὸ ὄνομα δεικνύει*[6]. *Φαίνεται δ', ὅτι ὁ ποιητὴς τὴν ὑπόθεσιν αὐτοῦ ἔλαβεν ἐκ δημοτικῶν διηγήσεων. Τὸ κατ' ἀρχὰς τὸ ἔπος ἦτο πεποιημένον ἐν ἑξαμέτροις, ἀλλὰ βραδύτερον ἐγκατεσπάρησαν ἴαμβοι οὐχὶ κατὰ ἴσον σύστημα*[7].

---

1) *Ἐν τῷ δευτέρῳ Ἀλκιβιάδῃ* 147. 2) *Περὶ ποιητικ. κεφ.* 4 "*ἀπὸ δὲ Ὁμήρου ἀρξαμένοις ἔστιν, οἷον ἐκείνου ὁ Μαργίτης*„ 3) *Κατὰ τὸν Δίωνα τὸν Χρυσόστομον* 53, 4. 4) Die Sagenpoesie der Griechen *σελ.* 306. 5) *Πλάτ. ἐν Β' Ἀλκιβιάδ.* 147. 6) *Εὐστάθ. εἰς Ὀδυσσ. Κ, σελ.* 1669, 49 "*Οὕτως ἔγνωμεν καὶ τὸν ἄφρονα Μαργίτην, τὸν ἀπὸ τοῦ μαργαίνειν ὅ ἐστι μωραίνειν· ὃν ὁ ποιήσας τὸν ἐπιγραφόμενον Ὁμήρου Μαργίτην ὑποτίθεται εὐπόρων μὲν εἰς ὑπερβολὴν γονέων φῦναι· γήμαντα δὲ μὴ συμπεσεῖν τῇ νύμφῃ*...„ *Ἀριστοτέλ. ἐν Ἠθικ. Νικομαχ.* VI, 7 *σελ.* 1141 *Α* "*Εἶναι δέ τινας σοφοὺς οἰόμεθα οὐ κατὰ μέρος οὐδ' ἄλλο τι σοφούς, ὥσπερ Ὅμηρός φησιν ἐν τῷ Μαργίτῃ.*

τὸν δ' οὔτ' ἂρ σκαπτῆρα θεοὶ θέσαν οὔτ' ἀροτῆρα
οὔτ' ἄλλως τε σοφόν, πάσης δ' ἡμάρτανε τέχνης„.

Παράβαλλ. Ritter *ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς Ποιητικῆς τοῦ Ἀριστοτέλους σελ.* 108. 7) *Ἡφαιστ. Περὶ μέτρ. σελ.* 112 "*Μετρικὰ δὲ ἄτακτα ὅσα ἐκ μέτρων μὲν ὁμολογουμένων συνέστηκε τάξιν δὲ καὶ ἀνακύκλησιν οὐκ ἔχει, οὔτε κατὰ στίχον οὔτε κατὰ συστήματα, οἷός ἐστιν ὁ Μαργίτης ὁ εἰς Ὅμηρον ἀναφε-*

Ὁ Bergk εἰκάζει, ὅτι ἐν τῷ τέλει ἑκάστης ἐννοίας προσετίθετο ὁ ἴαμβος κατὰ ἄνισα διαστήματα. Λέγεται, ὅτι τὴν προσθήκην τῶν ἰάμβων ἐποίησε Πίγρης ὁ τῆς Ἀρτεμισίας ἀδελφός· Κωμικὸν χαρακτῆρα εἶχον καὶ οἱ Κέρκωπες, οἵτινες ἦσαν κακοποιοὶ καὶ ἐτιμωρήθησαν ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους. Αἱ δ᾽ Ἐπικιχλίδες ἦσαν ἐρωτικὸν ποίημα.

Πρὸς τούτοις περιῆλθον εἰς ἡμᾶς οὐχὶ ὀλίγα ἐπιγράμματα τῷ Ὁμήρῳ ἀποδιδόμενα. Τινὰ τούτων εἶναι πεποιημένα μετά τινος εὐφυΐας, ἀλλὰ δὲν ἀνήκουσι τῷ ποιητῇ τῆς Ἰλιάδος. Ἰδιαιτέρας μνείας ἄξιον εἶναι τὸ ἐπίγραμμα, ὅπερ ἐτέθη ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ βασιλέως τῶν Φρυγῶν Μίδα, ὅστις κατὰ τὴν 21ην Ὀλυμπιάδα (696 π. Χ.) ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τῶν Κιμμερίων ἐτελεύτησεν. Οὗτος εἶχε λάβει γυναῖκα Δημοδίκην τὴν θυγατέρα Ἀγαμέμνονος τοῦ βασιλέως τῶν Κυμαίων. Φαίνεται λοιπόν, ὅτι κατὰ παράκλησιν τῶν συγγενῶν τοῦ Μίδα Κυμαῖος ῥαψῳδὸς ἐποίησε τὸ ἐπίγραμμα[1]. Τοῦτο, ὅπερ γινώσκει καὶ ὁ Πλάτων[2], ἐμιμήθη ὁ Κλεόβουλος, ὃν ἐπικρίνει ὁ Σιμωνίδης[3]. Πρὸς δὲ φέρεται παράκλησις πρὸς Κυμαίους, ὅπως ὑποδεχθῶσι τὸν ποιήσαντα φιλικῶς, καὶ ποίημα πρὸς τὴν ἱέρειαν ἐν Σάμῳ, ᾗ εὔχεται, ὅπως ἀγαπᾷ τοὺς γέροντας. Πλὴν τῶν τοιούτων ἐπιγραμμάτων φέρονται ἐν τῇ συλλογῇ καὶ δύο δημοτικὰ ποιημάτια, οἱ Κεραμεῖς[4] καὶ ἡ Εἰρεσιώνη. Ἐν

ρόμενος, ἐν ᾧ παρέσπαρται τοῖς ἔπεσιν (δηλ. ἑξαμέτροις) ἰαμβικά, καὶ ταῦτα οὐ κατὰ ἴσον σύστημα„. [1]) *Ἐπίγραμμ. III.*

Χαλκείη παρθένος εἰμί, Μίδεω δ᾽ ἐπὶ σήματι κεῖμαι·
ἐς τ᾽ ἂν ὕδωρ τε ῥέῃ καὶ δένδρεα μακρὰ τεθήλῃ,
ἠέλιός τ᾽ ἀνιὼν λάμπῃ λαμπρή τε σελήνη,
καὶ ποταμοὶ πλήθωσιν, ἀνακλύζῃ δὲ θάλασσα,
αὐτοῦ τῇδε μένουσα πολυκλαύτῳ ἐπὶ τύμβῳ
ἀγγελέω παριοῦσι, Μίδης ὅτι τῇδε τέθαπται.

[2]) *Ἐν Φαίδρ.* 264. [3]) *Ὅρα Διογέν. Λαέρτ. I*, 89. [4]) *Ἡ γραφὴ κεραμὶς εἶναι γραφικὸν ἁμάρτημα.*

τῷ πρώτῳ ὁ ὁδοιπόρος ποιητὴς εὔχεται τοῖς κεραμεῦσιν, ἵνα ἡ Ἀθηνᾶ προστατεύσῃ τὰ ἔργα αὐτῶν, ἂν τούτῳ δώσωσι δῶρον. Ἂν δὲ τοῦτο ἀρνηθῶσι, παρακαλεῖ τὴν Κίρκην καὶ τὸν Χείρωνα, ὅπως ταῦτα φθείρωσιν. Ἡ δὲ Εἰρισιώνη [1] *εἶναι ἐπαιτικὸν ᾆσμα, ὅπερ οἱ παῖδες κατὰ τὴν ἐν τῷ φθινοπώρῳ ἑορτὴν τοῦ Ἀπόλλωνος περιερχόμενοι τὰς οἰκίας ᾖδον, ὅπως λαμβάνωσι δῶρα. Εἶναι δ' ἄξιον σημειώσεως, ὅτι τὸ ποίημα εἶναι μὲν πεποιημένον ἐν ἑξαμέτροις, ἀλλὰ λήγει εἰς ἰάμβους, οἵτινες ἁρμόζουσιν εἰς τὸ στόμα τῶν μετὰ δισαρεσκείας φευγόντων ἐπαιτικῶν παίδων. Τὸ ᾆσμα ὅμως διετηρήθη ἐν κακῇ καταστάσει.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ΄.

ΠΕΡΙ ΗΣΙΟΔΟΥ

Παραλλήλως πρὸς τὸ ἡρωϊκὸν ἔπος ἀναπτύσσεται τὸ διδακτικόν, ἀλλ' ἐκεῖνο προηγεῖται τούτου. Ἐν τῷ εἴδει τούτῳ τῆς ἐπικῆς ποιήσεως πλὴν τῶν ποιητῶν τῆς Ἡσιοδείου σχολῆς ἐποίησαν καὶ πολλοὶ φιλόσοφοι, ὡς Ξενοφάνης ὁ Κολοφώνιος, Παρμενίδης ὁ Ἐλεάτης, Ἐμπεδοκλῆς ὁ Ἀκραγαντῖνος καὶ ἄλλοι. Ἀλλ' οἱ μὲν ἀρχαιότεροι ἐποίουν ἐν τῷ ἑξαμέτρῳ, ὅπως διὰ τοῦ δεσμοῦ τοῦ μέτρου εὐκολώτερον προσιτὰ τὰ διδάγματα αὐτῶν εἰς τὸν λαὸν καθιστῶσιν[2]*, οἱ δὲ μεταγενέστεροι παρενόησαν τὴν φύσιν τῆς ποιήσεως. Ὁ ἀρχαιότατος πάντων τούτων εἶναι ὁ*

---

[1]) *Τὸ ὄνομα βραδύτερον ἐπεξετάθη εἰς τὰ ᾄσματα τῶν ἐπαιτῶν. Δύναταί τις νὰ εἴπῃ, ὅτι ἡ Εἰρεσιώνη ἔχει ὁμοιότητα πρὸς τὰ παρὰ τοῖς νεωτέροις Ἕλλησιν ᾀδόμενα ὑπὸ τῶν παίδων κάλανδα, ἅπερ οὗτοι ᾄδουσι πρὸς λῆψιν δώρων.*

[2]) *Τὸ ἑξάμετρον ἐν τοῖς ἀρχαιοτέροις χρόνοις ἦτο, οὕτως εἰπεῖν, ἡ τυπογραφία, δι' ἧς διεδίδοντο αἱ ἰδέαι.*

Ἡσίοδος, οὗ ὁ βίος δὲν μένει ἄγνωστος, ὡς ὁ τοῦ Ὁμήρου, οὐδ' ἐγείρει πολλὰς φιλονεικίας· διότι αὐτὸς ὁ ποιητὴς λέγει περὶ ἑαυτοῦ. Πλὴν τῶν εἰδήσεων τοῦ ποιητοῦ περιῆλθεν εἰς ἡμᾶς Ἀγὼν τοῦ Ὁμήρου καὶ Ἡσιόδου[1], ὅστις συνεγράφη μὲν ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Ἀδριανοῦ, ἀλλὰ στηρίζεται ἐπὶ τοῦ Ἀλκιδάμαντος, τοῦ μαθητοῦ τοῦ Γοργίου. Ἥττονα ἀξίαν ἔχει τὸ Γένος Ἡσιόδου, ὅπερ ἀποδίδεται μὲν τῷ Πρόκλῳ, ἀλλὰ συνετέθη ὑπὸ τοῦ Τζέτζη κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα. Τούτου τὸ ὄνομα εἶναι καὶ ἐπιγεγραμμένον ἔν τισι χειρογράφοις.

Ὁ πατὴρ τοῦ Ἡσιόδου κατήγετο ἐκ τῆς Αἰολικῆς Κύμης[2], ὅστις διὰ πενίαν καταλιπὼν τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα ἦλθεν εἰς τὴν Ἄσκρην, χωρίον τῶν Βοιωτῶν δυσχείμερον καὶ δυσθέρειον, κειμένην παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Ἑλικῶνος[3]. Ἐνταῦθα ὁ Ἡσίοδος ἐποίμαινε πρόβατα, ἔνθα εὑροῦσαι αἱ ἐννέα Μοῦσαι κλῶνας ἐκ δάφνης Ἑλικωνίτιδος δρεψάμεναι ἐνέπλησαν τοῦτον

---

[1]) Τὰς βιογραφίας ταύτας δύναταί τις νὰ εὕρῃ προχείρως παρὰ τῷ Westermann ἐν τῷ συγγράμματι Βιογράφοι, Vitarum Scriptores Graeci minores ἐν σελ. 33 καὶ ἑξῆς, καὶ ἔτι προχειρότερον ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ κ. Καρόλου Σίττλ. [2]) Κατὰ τὸν Στράβωνα ἐν σελ. 622 ἐνταῦθα ἐγεννήθη καὶ ὁ ποιητής. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ κατὰ τὸν Τζέτζην ἐλέγετο Δῖος καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ Πυκιμήδη. Τὸ ὄνομα τοῦ πατρός, ὡς φαίνεται, ἔχει μείζονα πιθανότητα· διότι ἐν τοῖς Ἔργοις στίχ. 299 ἀναγινώσκεται·

ἐργάζευ, Πέρση, δῖον γένος, ὄφρα σε Λιμὸς
ἐχθαίρῃ,

Τὸ ἐπίθετον δῖος φαίνεταί πως ἀνάρμοστον καὶ ὁ Bergk προτείνει, ὅπως γραφῇ Δίου, δηλ. τοῦ πατρὸς τοῦ Πέρσου. [3]) Ἐν Ἔργοις στίχ. 635·

ὅς (δηλ. ὁ πατὴρ) ποτε καὶ τῇδ' ἦλθε, πολὺν διὰ πόντον ἀνύσσας,
Κύμην Αἰολίδα προλιπών, ἐν νηῒ μελαίνῃ·
οὐκ ἄφενος φεύγων οὐδὲ πλοῦτόν τε καὶ ὄλβον,
ἀλλὰ κακὴν πενίην, τὴν Ζεὺς ἄνδρεσσι δίδωσι.
Νάσσατο δ' ἄγχ' Ἑλικῶνος ὀϊζυρῇ ἐνὶ κώμῃ,
Ἄσκρῃ, χεῖμα κακῇ, θέρει ἀργαλέῃ, οὐδέποτ' ἐσθλῇ.

ποιητικῆς σοφίας[1]. *Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς ὁ ἀδελφὸς Πέρσης τοὺς βασιλεῖς, οὓς ὁ ποιητὴς καλεῖ δωροφάγους, δεκάσας ἠδυνήθη, ὅπως σφετερισθῇ τὸ κληρονομικὸν τοῦ Ἡσιόδου δικαίωμα· ἀλλὰ φύσει ὀκνηρὸς ὢν καὶ μὴ ἐργαζόμενος περιῆλθεν εἰς πενίαν καὶ ἠναγκάσθη, ὅπως αἰτῇ τὴν βοήθειαν τοῦ ἀδικηθέντος ἀδελφοῦ*[2]. *Ὁ Ἡσίοδος παραινεῖ τῷ ὀκνηρῷ Πέρσῃ, ἵνα ἐργάζηται, ἀλλὰ δὲν εἶναι γνωστόν, ἂν αἱ παραινέσεις αὐτοῦ παρήγαγον τὸ προσδοκώμενον ἀποτέλεσμα. Ἀλλ' εἴτε ἐκ τῆς ἔριδος πρὸς τὸν ἀδελφόν, εἴτε ἕνεκα τῶν δικαστῶν, οὓς πικρῶς ἤλεγξε διὰ τὴν ἄδικον ἀπόφασιν*[3], *δὲν ἠδυνήθη νὰ μένῃ ἐν τῇ αὐτοῦ πατρίδι, ἀλλ' ἦλθεν εἰς παραθαλασίαν πόλιν*[4].

Ὁ ποιητὴς δίδει παραγγέλματα περὶ ναυτιλίας, εἰ καὶ αὐτὸς ὁμολογεῖ, ὅτι δὲν ἔπλευσεν, εἰ μὴ ἅπαξ ἐξ Αὐλίδος εἰς Εὔβοιαν. Διότι ἐν Χαλκίδι εἶχον ἀνακηρυχθῇ ἐπιτάφιοι ἀγῶνες πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀμφιδάμαντος[5], *ἐν οἷς ὁ ἡμέτερος ποιητὴς νικήσας δι' ὕμνου ἔλαβε τρίποδα, ὃν ἀνέθηκεν εἰς τὰς Ἑλικωνιάδας Μούσας*[6]. *Κατὰ ξηρὰν δ' ἐπορεύθη εἰς Ναύπακτον διὰ τοῦ ἐν Δελφοῖς μαντείου, παρ' οὗ ἔλαβε τὸν χρησμόν, ἵνα φυλάττηται τὸ ἄλσος τοῦ Νεμείου Διός· διότι ἐνταῦθα ἦτο πεπρωμένον νὰ ἀποθάνῃ*[7]. *Κατὰ τὸν χρησμὸν ὁ ποιητὴς ἔφευγε*

---

1) *Ἐν Θεογον.* 29·

Ὣς ἔφασαν κοῦραι μεγάλου Διὸς ἀρτιέπειαι·
καί μοι σκῆπτρον ἔδον, δάφνης ἐριθηλέος ὄζον
δρέψασθαι, θηητόν, ἐνέπνευσαν δέ μοι αὐδὴν
θέσπιν, ἵνα κλείοιμι τά τ' ἐσσόμενα πρό τ' ἐόντα.

2) *Ἐν Ἔργ.* 27—39, 213—248 *καὶ* 274. 3) Vellejus I, 7. 4) *Ἐν Ἔργ.* 635. 5) *Πλούταρχ. Συμπ. Ἑπτὰ σοφ. κεφ.* 10 „*Ἦν δὲ Ἀμφιδάμας ἀνὴρ πολιτικὸς καὶ πολλὰ πράγματα παρασχὼν Ἐρετριεῦσιν ἐν ταῖς περὶ Ληλάντου μάχαις ἔπεσεν*„. 6) *Αὐτόθι* 650. 7) *Βιογραφία Τζέτζη παρὰ* Westermann *σελ.* 48·

Ὄλβιος οὗτος ἀνήρ, ὃς ἐμὸν δόμον ἀμφιπολεύει,
Ἡσίοδος, Μούσῃσι τετιμημένος ἀθανάτῃσι·
Τοῦ δ' ἤτοι κλέος ἔσται ὅσον τ' ἐπικίδναται ἠώς.
Ἀλλὰ Διὸς πεφύλαξο Νεμείου κάλλιμον ἄλσος·
κεῖ γάρ τοι θανάτοιο τέλος πεπρωμένον ἐστίν.

τὴν ἐν Πελοποννήσῳ Νεμέαν, ἀλλ' ἦλθεν εἰς τὴν Οἰνόην τῆς Λοκρίδος, ἥτις ἔκειτο παρὰ τῇ Ναυπάκτῳ καὶ εἶχε ναὸν τοῦ Νεμείου Διός[1]. *'Ενταῦθα φονεύεται ὑπὸ τοῦ 'Αμφιφάνους καὶ τοῦ Γανύκτορος, τῶν υἱῶν τοῦ Φηγέως, καὶ φονευθεὶς ῥίπτεται εἰς τὴν θάλασσαν, ἀλλὰ κατὰ τὴν τρίτην ἡμέραν τὸ πτῶμα τοῦ ποιητοῦ ὑπὸ δελφίνων ἐξήχθη πρὸς τὸν αἰγιαλὸν μεταξὺ Λοκρίδος καὶ Εὐβοίας. Οἱ Λοκροὶ ἔθαψαν τοῦτο ἐν Νεμέᾳ τῆς Οἰνόης*[2], *οἱ δὲ φονεῖς πλοίου ἐπιβάντες καὶ πειρώμενοι, ὅπως διὰ τῆς φυγῆς σωθῶσιν, ἐφθάρησαν ὑπὸ τοῦ χειμῶνος. 'Ο μῦθος κατὰ πᾶσαν πιθανότητα διεσκευάσθη, ἀλλ' ὑποτίθεται, ὅτι ἱστορικὸς πυρὴν ἐνυπάρχει*[3]. *Βραδύτερον οἱ 'Ορχομένιοι κατά τινα χρησμὸν ἐνεγκόντες τὰ ὀστᾶ τοῦ ποιητοῦ ἔθαψαν ἐν μέσῃ τῇ ἀγορᾷ καὶ ἐχάραξαν ἐπίγραμμα*[4]. *Πρὸς δὲ καὶ οἱ Θεσπιεῖς ἐν τῇ ἀγορᾷ αὐτῶν ἵδρυσαν χαλκοῦν ἀνδριάντα τῷ ποιητῇ*[5]. *'Επὶ δὲ τοῦ 'Ελικῶνος ὑπῆρχεν ἀνδριὰς τούτου φέρων κιθάραν, ὅπερ ψέγει ὁ Παυσανίας*[6]. *Διότι ὁ 'Ησίοδος κατὰ τὴν ἑαυτοῦ ὁμολογίαν ἔφερε ῥάβδον δάφνης καὶ οὐχὶ κιθάραν*[7].

Περὶ δὲ τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἔζη ὁ 'Ησίοδος, ὑπῆρχε διαφωνία παρὰ τοῖς ἀρχαίοις. Ἂν ἦτο γνωστόν, πότε ἔθανεν ὁ 'Αμφιδάμας, εἰς οὗ τοὺς ἀγῶνας ἠγωνίσατο ὁ ποιητής, ἠθέλομεν ἔχει τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ τούτου, ἢ τοὐλάχιστον ἀρχαίου

---

1) *Ὅρα τὴν βιογραφίαν παρὰ* Westermann *σελ.* 48. 2) *Θουκυδίδ. III,* 96 *„Αὐλισάμενος δὲ τῷ στρατῷ ἐν τοῦ Διὸς τοῦ Νεμείου τῷ ἱερῷ, ἐν ᾧ 'Ησίοδος ὁ ποιητὴς λέγεται ὑπὸ τῶν ταύτῃ ἀποθανεῖν, χρησθὲν αὐτῷ ἐν Νεμέᾳ τοῦτο παθεῖν„ Παράβαλλ.* Bode I, 426. 3) Christ *σελ.* 76. 4) *Παρὰ* Westermann *αὐτόθι ἐν σελίδι* 49.

Ἄσκρη μὲν πατρὶς πολυλήϊος· ἀλλὰ θανόντος
'Οστέα πληξίππων γῆ Μινυῶν κατέχει
'Ησιόδου, τοῦ πλεῖστον ἐν ἀνθρώποις κλέος ἐστὶν
ἀνδρῶν κρινομένων ἐν βασάνοις σοφίης.

5) *Παυσαν.* IX, 4. 6) *Αὐτόθι* IX, 30, 2. 7) *Ὅρα* Bergk I, 930 *καὶ* Christ 77.

ῥαψῳδοῦ. Ἀλλὰ κατὰ κακὴν μοῖραν καὶ ἡ ἐποχὴ τοῦ Ἀμφιδάμαντος δὲν δύναται ἀκριϐῶς νὰ ὁρισθῇ καὶ ἡ γνησιότης τῶν στίχων ἐκείνων ἀμφισϐητεῖται. Διὰ τοῦτο ἡ ἐποχὴ τοῦ Ἡσιόδου, ὡς δὴ καὶ ἡ τοῦ Ὁμήρου, κατ' εἰκασίαν ὁρίζεται. Ὁ Ἡρόδοτος εἴκαζεν[1]*, ὅτι ὁ Ὅμηρος καὶ ὁ Ἡσίοδος ἤκμασαν τετρακόσια ἔτη πρὸ αὐτοῦ. Ἐκ τῆς φράσεως τοῦ ἱστορικοῦ γίνεται δῆλον, ὅτι οὗτος δὲν διέστελλεν ἐποχὰς τῶν δύο μεγάλων ποιητῶν. Ἀλλ' Ἔφορος ὁ Κυμαῖος ἔλεγε τὸν Ἡσίοδον ἀρχαιότερον τοῦ Ὁμήρου*[2]*, ὅμως τοῦτο λέγει ἐξ ἀγάπης πρὸς τὴν πατρίδα αὐτοῦ Κύμην, ἐν ᾗ κατὰ τοῦτον ἐγεννήθη ὁ Ἡσίοδος. Ἂν λοιπὸν ὁ Ἡσίοδος ἦτο προγενέστερος τοῦ Ὁμήρου, οὗτος ἦτο ὁ νομοθέτης τοῦ ἔπους καὶ ἄρα μέγα μέρος τῆς δόξης ἀπεδίδετο τῇ ἑαυτοῦ πατρίδι. Τοὐναντίον δύο ἔξοχοι τῆς Ἀλεξανδρείας ἄνδρες, ὁ Ἐρατοσθένης καὶ ὁ Ἀρίσταρχος*[3]*, ἀκολουθοῦντες τῇ γνώμῃ Ξενοφάνους τοῦ Κολοφωνίου*[4]*, ἐκ τῶν τελειοτέρων γεωγραφικῶν γνώσεων καὶ τῆς ἐπεκτάσεως τῶν μύθων*[5] *εἴκαζον, ὅτι ὁ Ἡσίοδος εἶναι νεώτερος τοῦ Ὁμήρου. Ὁ τρόπος οὗτος τῆς ἐξετάσεως τοῦ ζητήματος εἶναι ἀσφαλής· ἐλήφθησαν ὅμως ὑπ' ὄψει οὐ μόνον τὰ γνήσια τοῦ Ἡσιόδου ποιήματα, ἀλλὰ καὶ ἄλλα, ὧν ἡ γνησιότης δικαίως ἀμφισϐητεῖται. Τινὲς δὲ τῶν νεωτέρων νομίζουσιν, ὅτι ὁ Ἡσίοδος ἔλαϐε παρὰ τοῦ Ὁμήρου ἡμιστίχια καὶ ὁλοκλήρους στίχους*[6]*, ἀλλ' ἡ ὑπό-*

---

[1]) Ἐν II. 53 «Ἡσίοδον γὰρ καὶ Ὅμηρον ἡλικίην τετρακοσίοισι ἔτεσι δοκέω μευ πρεσβυτέρους γενέσθαι καὶ οὐ πλέοσι». [2]) Πλούταρχ. ἐν τῷ Περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς ποιήσεως Ὁμήρου 2. Κατὰ τὸ Πάριον μάρμαρον ὁ Ἡσίοδος ἦτο τριάκοντα ἔτη πρεσβύτερος τοῦ Ὁμήρου. [3]) Ὅρα Στράβωνα σελ. 23 καὶ 29, ἔνθα λέγεται, ὅτι ὁ Ἡσίοδος γινώσκει τὸν Νεῖλον (ἐν Θεογον. 338), τὴν Αἴτνην (ἐν Θεογον. 860), τοὺς Τυρσηνοὺς (ἐν Θεογον. 1016). Εἰς ταῦτα δύναται νὰ προσθέσῃ τις καὶ ἄλλα π. χ. γινώσκει τὸν Λατῖνον ὡς υἱὸν τῆς Κίρκης (ἐν Θεογον 1013) καὶ τὸν Ἠριδανὸν καὶ τὸν Ἴστρον (ἐν Θεογον 338). [4]) Gelius III, 11. [5]) Ὅρα Ἰλιάδ. Λ, 750 [6]) Περὶ τῶν παραλλήλων χωρίων ἐξεδόθη καί τις διατριβὴ ὑπὸ Kausch, Quatenus Hesiodi elocutio ab exemplo Homeri pendeat, Regium 1876. Τοῦτο δέχονται πολλοί, ὡς ὁ Sittl ἐν τῇ Geschichte der Griech Lit. I, 220.

θεσις αὕτη δὲν στερεῖται ἀντιρρήσεων[1]. Ὁπωσδήποτε ὁ Ἡσίοδος κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἶναι μεταγενέστερος τοῦ Ὁμήρου. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἀρχίλοχος, ὅστις ἔζη κατὰ τὸ 708 π. Χ., καὶ Σιμωνίδης ὁ Ἀμοργῖνος[2] ἀκμάζων περὶ τὰ 693 π. Χ. ἔχουσιν ὑπ' ὄψει τὸν Ἡσίοδον, πάντως οὗτος πρέπει νὰ τεθῇ ὀλίγον πρωϊαίτερον, καὶ δὴ ὁ Christ[3] τίθησι περὶ τὰ 750—700 π. Χ. Ἡ εἰκασία αὕτη ἴσως δὲν ἀπέχει πολὺ τῆς ἀκριβείας.

Ἀλλ' ἐν ᾧ ὁ Ἡσίοδος καὶ περὶ τοῦ πατρὸς καὶ περὶ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ περὶ τῆς πατρίδος καὶ περὶ τῶν περιστάσεων τοῦ βίου λέγει, ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις καὶ ἡ προσωπικὴ τούτου ὕπαρξις ἠμφισβητήθη καὶ δὴ ἠγέρθη τὸ Ἡσιόδειον ζήτημα κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ Ὁμηρικοῦ. Τινὲς τῶν φιλολόγων[4] ἔχουσι τὴν γνώμην, ὅτι ἡ φερομένη Θεογονία τοῦ Ἡσιόδου περιέχει μόνον πυρῆνα ἀρχαίας τινὸς Θεογονίας, ἥτις ὅμως πολλὰς μεταγενεστέρας προσθήκας περιβάλλεται. Τούτου ἕνεκεν οἱ κριτικοὶ μετὰ μεγάλων πόνων πειρῶνται, ὅπως τὸ ἔπος τούτων ἀπαλλάξωσιν. Ὁ Schömann[5] ἀγνοεῖ, ἂν ποτε ὑπῆρξε θεογονικὸν ποίημα, ὅπερ δικαίως ἢ ἀδίκως τῷ Ἡσιόδῳ

---

[1]) Κατὰ τὸν Müller ἐν τῇ γραμματολογίᾳ I, 142 ἡ ἐπικὴ διάλεκτος ὑπῆρχεν ἐν τῇ μητροπόλει· πρὶν ἐκπεμφθῶσιν αἱ ἀποικίαι εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν καὶ τὰς φράσεις καὶ τὰ ἐπίθετα καὶ τὰς παροιμίας, ἃς ἔχουσι κοινὰς ἀμφότεροι οἱ ποιηταί, δὲν ἔλαβεν ὁ εἷς παρὰ τοῦ ἑτέρου, ἀλλ' ἑκάτερος ἤντλησεν ἐκ τῆς αὐτῆς κοινῆς πηγῆς. [2]) Οὕτως ὁ Ἡσίοδος ἐν Ἔργοις 702 λέγει·

Οὐ μὲν γάρ τι γυναικὸς ἀνὴρ ληΐζετ' ἄμεινον
τῆς ἀγαθῆς, τῆς δ' αὖτε κακῆς οὐ ῥίγιον ἄλλο,

Ὁ δὲ Σιμωνίδης ἐν ἀποσπάσμ. 6.

γυναικὸς οὐδὲν χρῆμ' ἀνὴρ ληΐζεται
ἐσθλῆς ἄμειναν οὐδὲ ῥίγιον κακῆς.

Ὡσαύτως ὁ Ἀρχίλοχος ἐν ἀποσπάσμ. 88 ποιεῖ κατὰ τὰ Ἔργα 202 καὶ 213. Ὁ Ἀλκαῖος ἐν ἀποσπάσμ. 39 κατὰ τὰ Ἔργα 584, καὶ ὁ Ἀλκμὰν ἀποσπάσμ. 106 κατὰ τὴν Θεογον. 961. [3]) Ἐν σελ. 79. [4]) Ὡς ὁ Gruppe, ὁ Gerhard καὶ ὁ Köchly [5]) Opuscula Academica II, 503. Ὁ Schömann ἐποίησεν ἐν τῇ Θεογονίᾳ, ὅ τι ὁ Lachmann ἐν τῇ Ἰλιάδι.

ἀπεδίδετο, καὶ πιστεύει, ὅτι παρ' οὐδενὸς δύναται νὰ μάθῃ τοῦτο. Ὡς πιθανὸν ὅμως νομίζει, ὅτι τὸ φερόμενον ποίημα εἶναι συλλογὴ ᾀσμάτων. Ἐπειδὴ δὲ κατ' αὐτὸν οἱ Ἕλληνες τὸ πρῶτον ἐπὶ Πεισιστράτου ἤρξαντο συλλέγοντες τὰ ποιήματα τοῦ Ὁμήρου καὶ τῶν ἄλλων ἐπιφανῶν ποιητῶν, πιστεύει, ὅτι καὶ ἡ συλλογὴ τῶν Ἡσιοδείων ᾀσμάτων ἐπὶ τοῦ τυράννου τούτου ἐγένετο. Δὲν ἐμμένει ὅμως ἐν τῇ γνώμῃ, ὅτι ἡ συναρμογὴ ἐγένετο ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ εἰρημένου τυράννου. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ὑπόθεσις Πεισιστρατείου συναρμογῆς τῶν Ὁμηρικῶν ἐπῶν εἶναι ἀπίθανος καὶ ἄγει εἰς πολλὰ ἄτοπα[1]*, ἡ ἐπὶ ταύτης στηριζομένη κατὰ μείζονα λόγον στερεῖται πιθανότητος. Πρὸς δὲ ἐν τῷ Ἡσιοδείῳ ζητήματι λείπουσι πλεῖσται αἰτίαι, αἵτινες τὴν γνώμην τῆς συναρμογῆς τῶν Ὁμηρικῶν ἐπῶν ἠδύναντο νὰ στηρίξωσι, π. χ. τοῖς περὶ τὸν Wolf τὴν ἰδέαν τῆς συναρμογῆς ἐνέπνευσε τὸ μέγα μῆκος τῶν Ὁμηρικῶν ἐπῶν, ἡ ἔλλειψις μακροθύμων ἀκροατῶν καὶ τὰ τοιαῦτα, ἅπερ ἐν τῷ προκειμένῳ ζητήματι δὲν ὑπάρχουσιν. Ἄλλοι ἐπίστευσαν, ὅτι τὸ ὄνομα Ἡσίοδος δὲν δηλοῖ πρόσωπον, ἀλλὰ τάξιν ὁλόκληρον καὶ τοῦτο ἐξάγουσιν ἐκ τοῦ ἐτύμου τοῦ ὀνόματος*[2].

Ἂν δέ τις παραβάλῃ τὰ τοῦ Ὁμήρου ἔπη πρὸς τὰ τοῦ Ἡσιόδου, ὄντως θέλει παρατηρήσει μεγάλην διαφοράν. Ἐκεῖνος μὲν ᾄδει κλέα ἀνδρῶν τοῦ παρελθόντος, οὗτος δὲ λαμβάνει τὴν ὑπόθεσιν ἐκ τοῦ παρόντος ἢ ἐξετάζει μὲν καὶ τὸ παρελθόν, ἀλλ' ὅπως τὸ παρὸν ἐξηγήσῃ καὶ τοὺς ἀκροατὰς αὐτοῦ διδάξῃ. Βεβαίως ἕκαστος ἐπικὸς ποιητὴς καὶ δὴ καὶ ὁ Ὅμηρος διηγούμενος διδάσκει, ὅμως διηγεῖται οὐχὶ χάριν διδαχῆς,

---

[1]) *Ὅρα Ἱστορ. τῶν Ὁμηρ. ἐπῶν σελ.* 150-168. [2]) *Τινὲς μὲν παράγουσι τὸ ὄνομα Ἡσίοδος ἐκ τοῦ ἱ έ ν α ι ᾠ δ ή ν, ὅπερ προδήλως εἶναι ἡμαρτημένον, ἄλλοι δὲ ἐκ τοῦ α ἴ σ ι α ὁ δ ὀ ς καὶ τοῦτο λέγουσιν ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἠθικὴν διεύθυνσιν ταύτης τῆς ποιήσεως. Ἀλλ' ἡ σύνθεσις δὲν εἶναι ὀρθή. διότι ἔπρεπε νὰ ἦναι Ἡ σ ί ο δ ο ς.*

ἀλλὰ μᾶλλον χάριν διηγήσεως[1]. *Τοῦ Ἡσιόδου τὰ ποιήματα διαιροῦνται μὲν εἰς δύο, εἰς τὸ διδακτικὸν καὶ τὸ γενεαλογικὸν εἶδος, ἀλλ' ὁ ποιητὴς καὶ ἐν ἀμφοτέροις τὴν διδασκαλίαν σκοπεῖ. Οὐ μόνον ἐν τοῖς Ἔργοις, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Θεογονίᾳ οὗτος διδάσκει. Ἐν ᾧ ὁ Ὅμηρος τὰς πράξεις τῶν θεῶν διηγούμενος σπανίως φροντίζει, ὅπως εἴπῃ, πόθεν οὗτοι ἐγεννήθησαν, ὁ Ἡσίοδος λέγει περὶ θεῶν οὐχί, ἵνα τὰς πράξεις τούτων εἰκονίσῃ, ἀλλ' ὅπως τούτους ταξινομήσῃ καὶ εἰς θεολογικὸν σύστημα κατατάξῃ.*

Ὁ Ὅμηρος ἀείποτε εὔθυμος εἰσέρχεται εἰς τὰ συμπόσια τῶν ἀνάκτων, ἄνευ φθόνου ἀκούει τὰ ᾄσματα τῶν ἀοιδῶν, ἡδέως συνορχεῖται τοῖς ὀρχησταῖς, προθύμως συναγωνίζεται τοῖς ἀγωνιζομένοις καὶ μετὰ μεγάλου ζήλου τὰς ἔριδας καὶ τὰς συμφορὰς αὐτῶν διηγεῖται. Σχεδὸν μετ' ἀδιαφορίας ᾄδων τάς τε κακίας καὶ τὰς ἀρετὰς φροντίζει μόνον, ἵνα ὡς ἀγαθὸς ἀοιδὸς κατὰ κόσμον τὸ ἔπος αὐτοῦ ᾄσῃ. Πάντες αὐτῷ φαίνονται φίλοι, πολέμιοι καὶ σύμμαχοι, νικῶντες καὶ ἡττώμενοι, φονεύοντες καὶ φονευόμενοι, ἀδικοῦντες καὶ ἀδικούμενοι, Ἀχαιοὶ καὶ Τρῶες, Ἀχιλλεὺς καὶ Ἀγαμέμνων, μνηστῆρες καὶ Τηλέμαχος, πλανώμενοι καὶ Κύκλωπες διέρχονται πρὸ τῶν ὀμμάτων τοῦ ποιητοῦ ὡς ἔχοντες ἴσα δικαιώματα, ἢ οὗτος δὲν νομίζει ἑαυτὸν ἁρμόδιον κριτήν, ἵνα τούτους δικάσῃ. Ὁμολογεῖ μέν, ὅτι ἡ μῆνις τοῦ Ἀχιλλέως ἦτο οὐλομένη, ὅτι αὕτη μυρία τοῖς Ἀχαιοῖς ἄλγη ἔθηκε καὶ ἴσως λυπεῖται, ὅτι οἱ Ἀχαιοὶ πιέζονται ὑπὸ τῶν Τρώων, ἀλλὰ μεθ' ὑπομονῆς ἀναμένει τὴν ἀπόρρησιν τῆς μήνιδος. Γινώσκει μέν, ὅτι οἱ μνηστῆρες εἶναι ἀτάσθαλοι, ἀλλὰ προγινώσκει τὸν νόστον τοῦ πλανωμένου. Δὲν ἀγαπᾷ μὲν τὴν πολυκοιρανίην, ἀλλ' ἀνα-

---

[1] *Ἂν ὀρθῶς εἶπε περὶ τῶν ποιητῶν ὁ Ὁράτιος* et prodesse volunt et delectare poetae, *τὸ μὲν* delectare *ἀνήκει κατ' ἐξοχὴν τῷ υἱῷ τοῦ Μέλητος, τὸ δὲ* prodesse *τῷ ἀδελφῷ τοῦ Πέρσου.*

μένει, ὅπως ὁ ὑβριστὴς δικαίως τιμωρηθῇ. Εἰσέρχεται εἰς τὰ μέγαρα τῶν ἀνάκτων, εἰς τὰς ἀγορὰς τοῦ δήμου καὶ τὰς βουλὰς τῶν γερόντων καὶ ἐνίοτε εἰς τὰς καλύβας τῶν ποιμένων, ὅμως οὐχὶ ὡς διδάσκαλος, ἀλλὰ μᾶλλον ὡς μαθητής.

Καὶ ὁ Ἡσίοδος εἰσδύει πανταχοῦ, ἀλλ' ὡς συνετὴ καὶ αὐστηρὰ γραῖα. Ἀείποτε βαρύθυμος καὶ ἀείποτε προνοητικός. Εἰσδύει εἰς τὰ μέγαρα τῶν ἀνάκτων, ἵνα ψέξῃ τοὺς δωροφάγους βασιλεῖς, διέρχεται τὴν ἀγοράν, ὅπως ἐλέγξῃ τοὺς ὀκνηρούς, καὶ ἀναμιμνήσκεται τῶν δικαστηρίων, ἀλλὰ μένει ἀπαραμύθητος διὰ τὰς ἐν αὐτοῖς ἀδικίας. Λέγει περὶ γεωργίας καὶ ναυτιλίας, ἀλλὰ νομίζει, ὅτι διδάσκει παιδάρια. Εἰσέρχεται εἰς τὸ ἄδυτον τῆς οἰκίας, ὅπως ψέξῃ τὰς κακὰς γυναῖκας ἢ δώσῃ σωτηρίους συμβουλάς[1]. Ἐξετάζων δὲ καθ' ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος εὑρίσκει, ὅτι τοῦτο ἐταπεινώθη καὶ διεφθάρη. Διὰ τοῦτο ἀνατρέχει, ὅπως εὕρῃ τὴν ἀφορμὴν τοῦ κακοῦ καὶ πειρᾶται παντὶ σθένει, ὅπως σοφὰς συμβουλὰς διαδώσῃ καὶ τοὺς ἀνθρώπους φιλοπόνους ἀναδείξῃ. Διότι τὰ ἔργα φιλοῦσιν οἱ θεοί.

Ἐπειδὴ λοιπὸν τοιαύτην γνώμην περὶ τοῦ βίου τῶν συγχρόνων ἔχει ὁ Ἀσκραῖος ἀοιδός, μεταχειρίζεται γλῶσσαν διδακτικὴν καὶ πολλαχοῦ μετὰ πικρίας κελεύει. Φροντίζων δε μόνον περὶ τῆς ἰδέας καὶ ὀλιγωρῶν τῆς μορφῆς φαίνεται σοφώτερος μὲν τοῦ Ὁμήρου, ἀλλ' ἀπειρότερος αὐτοῦ περὶ τὴν κατάταξιν τῆς ὑποθέσεως. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται, ὅτι ἡ ποίησις τοῦ Ἡσιόδου ὡς τοιαύτη εἶναι πολὺ τῆς Ὁμηρικῆς ὑποδεεστέρα. Ἐν ᾧ ἑκάτερον τῶν ἐπῶν τοῦ Ὁμήρου ἀποτελεῖ ὀργανικὸν καὶ ἐναρμόνιον ὅλον, ἐν ᾧ ἑκάτερον εἶναι μόνον μιᾶς

---

[1]) *Ὁ Ἡσίοδος λέγει ὡς ἔντιμος οἰκογενειάρχης καὶ ἔκ τινος χωρίου δύναται νὰ ἐξαχθῇ, ὅτι εἶχε καὶ υἱὸν ἐν Ἔργοις* 270.

Νῦν δὴ ἐγὼ μήτ' αὐτὸς ἐν ἀνθρώποισι δίκαιος
εἴην μήτ' ἐμὸς υἱός.

πράξεως μίμησις[1], τὰ τοῦ Ἡσιόδου ἐν πολλοῖς εἶναι ἥττονα κατὰ τὴν ἑνότητα καὶ πολλαχοῦ αἱ ἰδέαι τάσσονται παραλλήλως. Ἀλλ' ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι ἡ αἰτία ἔγκειται μὲν καὶ τῷ ποιητῇ, ἀλλὰ κατ' ἐξοχὴν τῇ ὑποθέσει· διότι ἀναμφιλέκτως εἶναι πολὺ εὐχερεστέρα ἡ εἰς ἑνότητα κατάταξις καὶ διακόσμησις μύθων ἢ ἡ εἰς ταύτας ὑποβολὴ παραγγελμάτων καὶ ὑποθηκῶν.

Ἀλλὰ πόθεν ἆρά γε ἡ διαφορὰ αὕτη; Ἆρά γε αὕτη ὑπαινίσσεται, ὅτι οἱ μεγάλοι οὗτοι ποιηταὶ ἐν μακρᾷ χρονικῇ ἀποστάσει ἀπ' ἀλλήλων ἔζησαν; Ἐλέγχει τυχαίαν τῆς μητροπόλεως ἀπὸ τῆς ἀποίκου Ἑλλάδος διαφοράν; Οὐδὲν τούτων εἶναι πιθανόν. Τὸ πνεῦμα τῶν λαῶν μεταβάλλεται μέν, ἀλλὰ μεταβάλλεται ἐν μεγάλῃ τροχιᾷ χρόνου τριβόμενον. Ἡ δὲ ποίησις τῶν λαῶν ἀλλοιοῦται μέν, ἀλλ' ἡ ἀλλοίωσις αὐτῆς εἶναι φυσική. Πᾶσα ἀλλοίωσις ἀκολουθεῖ τοῖς νόμοις τῆς ἀλλοιώσεως. Ἀλλ' ὁ Ὅμηρος καὶ ὁ Ἡσίοδος, ὡς ἄρτι ἐλέγομεν, δὲν ἀφίστανται οὕτως ἀλλήλων, ὡς αἱ ποιήσεις αὐτῶν. Πρὸς δὲ οἱ ἄποικοι οὐχὶ σπανίως διαφέρουσι τῶν ἐν τῇ μητροπόλει ὁμοφύλων, ἀλλ' ἡ διαφορὰ δὲν προβαίνει ἐπὶ τοσοῦτον, ὅση εἶναι ἡ διαφορὰ τῆς Ἡσιοδείου ποιήσεως πρὸς τὴν Ὁμηρικήν. Βεβαίως κατ' ἀρχὰς σπουδαία διαφορὰ δὲν ὑπῆρχεν, ἀλλὰ κατ' ὀλίγον ἐπῆλθεν ἐκ τῶν μετοικήσεων καὶ τῶν πολιτικῶν μεταβολῶν· διότι αἱ μετὰ τὰ Τρωϊκὰ συμβᾶσαι ἐπιδρομαὶ διετάραξαν τὴν πολιτικὴν τῆς μητροπόλεως κατάστασιν. Ἐν ᾧ οἱ ἄποικοι ἦσαν ἐλεύθεροι καὶ διὰ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ναυτιλίας ἐπλούτουν, οἱ ὁμόφυλοι αὐτῶν ὑπέκυψαν εἰς τὴν βίαν τῶν ἐπιδραμουσῶν φυλῶν. Οἱ μὲν ἄποικοι ἐξηκολούθουν ἔχοντες τὸν αὐτὸν βίον, οἱ δὲ ἐν τῇ μητροπόλει ὑπολειφθέντες ἔμειναν ὡς δουλοπάροικοι. Διὰ τοῦτο τὸν κόσμον τοῦ ἡρωϊκοῦ παρελθόντος κα-

---

[1]) Τοῦτο ἐδείξαμεν καὶ ἐν τῷδε τῷ συγγράμματι καὶ ἐκτενέστερον ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῶν Ὁμηρικῶν ἐπῶν.

ταλιπόντες ἐτράπησαν εἰς τὴν γεωργίαν καὶ τὴν βιομηχανίαν. Ὁ ἐργατικὸς οὗτος βίος ἀντὶ μύθων παρῆγε πρακτικὰς γνώσεις, ἃς εὑρίσκομεν ἐν τοῖς ποιήμασι τοῦ Ἡσιόδου[1].

Τινὲς ἐνόμισαν, ὅτι ἡ ποίησις αὕτη εἶναι παραγγέλματα τῶν Δωριέων ἱερέων. Βεβαίως παρὰ τούτοις ὑπῆρχον ἱερατικά τινα γένη, ὡς οἱ Ἰαμίδαι καὶ οἱ Κλυτιάδαι, ἀλλὰ ταῦτα οὐδέποτε παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἔλαβον τὴν θέσιν Αἰγυπτίων ἱερέων. Πρὸς δὲ δύναταί τις νὰ παρατηρήσῃ, ὅτι οὔτε οἱ ἱερεῖς ἠδύναντο νὰ ἦναι ἐμπειρότεροι τοῦ λαοῦ περὶ τὴν γεωργίαν καὶ τὴν ναυτιλίαν, οὔτε οἱ Δωριεῖς περὶ τὰ τοιαῦτα ἠσχολοῦντο. Ὡσαύτως δὲν εἶναι εὔκολον νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ὁ πλοῦτος τῶν ἰδεῶν ὁ ἐν τοῖς ποιήμασι τοῦ Ἀσκραίου ἀοιδοῦ ὑπάρχων εἶναι ἐπινόημα ἑνὸς μόνου ἀνθρώπου. Διότι οἱ θησαυροὶ οὗτοι εἶναι πολλοὶ καὶ μεγάλοι. Κατὰ ταῦτα ὁ Ἡσίοδος οὔτε εἰς ἱερατικὴν τάξιν ἀνήκει, οὔτε ἀντιπρόσωπος τῶν Δωριέων εἶναι, ἀλλὰ τῶν ἡττηθεισῶν φυλῶν.

Ὁ δὲ λόγος τοῦ Ἡσιόδου ἔχει δύναμιν καὶ ὀξύτητα, ὅμως στερεῖται τῆς πληθύος τῶν λέξεων καὶ φράσεων, αἵτινες ἀνευρίσκονται ἐν τῇ Ἰωνικῇ ποιήσει. Ἂν δὲ παραβληθῇ ἡ γλῶσσα τῆς Ἡσιοδείου ποιήσεως πρὸς τὴν τῶν Ὁμηρικῶν ἐπῶν, δεικνύει μικρὰς διαφοράς. Σπουδαιοτέρα τούτων εἶναι, ὅτι ὁ μὲν Ἡσίοδος ἔχει πλείονας Αἰολισμούς, ὁ δὲ Ὅμηρος πλείονας Ἰωνισμούς. Πρὸς δὲ παρετηρήθη, ὅτι παρὰ τῷ Ἡσιόδῳ ἡ αἰτιατικὴ πληθυντικὴ τῶν πρωτοκλίτων ὀνομάτων ἔχει τὸ α βραχὺ ὡς κοῦρας[2], πᾶσας, Ἅρπυιας, βουλάς[3]. Παραβολῶν σπανία γίνεται χρῆσις παρὰ τῷ Ἡσιόδῳ. Ὁ ποιητὴς οὗτος ἀπὸ τοῦ ξηροῦ καταλόγου τῶν ὀνομάτων ἐνίοτε μετὰ ἰσχυρᾶς

---

[1]) Ὅρα Ulrici, Geschichte der Hellenischen Dichtkunst I. 341. [2]) Οὕτω τονίζουσι πολλοί, ἐν οἷς καὶ ὁ Göttling, ὁ δὲ Sittl κούρας, πάσας Ἁρπυίας. [3]) Αἱ αἰτιατικαὶ αὗται εὑρίσκονται ἐν Θεογον. 60. 184 267 καὶ 534.

ἐντάσεως ἀνυψοῦται μέχρι μεγαλοπρεπείας, ταχέως ὅμως καταπίπτει. Τελευταῖον παρατηροῦμεν, ὅτι οὗτος οὔτε τὸν χαρακτῆρα τῶν προσώπων γινώσκει ἀκριβῶς νὰ χαράξῃ, οὔτε τὴν συμπάθειαν νὰ διεγείρῃ, οὔτε τὴν φαντασίαν νὰ ἐρεθίσῃ δύναται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΡΓΩΝ ΚΑΙ ΗΜΕΡΩΝ

Οἱ Ἑλικώνιοι ἔλεγον τῷ Παυσανίᾳ, ὅτι ὁ Ἡσίοδος πλὴν τῶν Ἔ ρ γ ω ν οὐδὲν ἄλλο ἐποίησε, καὶ ἐδείκνυον τούτῳ μολυβδίνας πλάκας, ἐφ' ὧν ταῦτα ἦσαν κεχαραγμένα[1]. *Καὶ αὐτὸς δ' ὁ περιηγητὴς*[2] *ἀμφιβάλλει περὶ τῆς γνησιότητος τῆς Θεογονίας. Ἀλλ' ἄν τις λάβῃ ὑπ' ὄψει, ὅτι οὗτος ἐνίοτε ἀβασανίστως δέχεται φήμας, ὅτι ἐπὶ Ξενοφάνους*[3] *ὑπῆρχε κοινὴ πεποίθησις εἰς τὴν γνησιότητα τῆς Θεογονίας καὶ ὅτι οἱ Ἀλεξανδρινοὶ κριτικοὶ οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν περὶ νοθείας ἔσχον, θέλει ὁμολογήσει, ὅτι*

---

[1]) *Παυσαν.* IX, 31, 4 „*Βοιωτῶν δὲ οἱ περὶ τὸν Ἑλικῶνα οἰκοῦντες παρειλημμένα δόξῃ λέγουσιν, ὡς ἄλλο Ἡσίοδος ποιῆσαι οὐδὲν ἢ τὰ Ἔργα· καὶ τούτων δὲ τὸ εἰς τὰς Μούσας ἀφαιροῦσι προοίμιον, ἀρχὴν τῆς ποιήσεως εἶναι τὸ εἰς τὰς Ἔριδας λέγοντες· καί μοι μόλυβδον ἐδείκνυσαν, ἔνθα ἡ πηγή, τὰ πολλὰ ὑπὸ τοῦ χρόνου λελυμασμένα γέγραπται δὲ αὐτῷ τὰ Ἔργα*„. [2]) *Αὐτόθι* IX, 27, 2 „*Ἡσίοδον δὲ ἢ τὸν Ἡσιόδῳ Θεογονίαν ἐσποιήσαντα οἶδα γράψαντα*„ *καὶ* VIII, 1 „*Ἡσιόδου γὰρ δὴ ἔπη τὴν Θεογονίαν εἰσὶν οἳ νομίζουσιν*„. *Σημειωτέον, ὅτι ὁ Παυσανίας περιπίπτει εἰς ἀντίφασιν πρὸς ἑαυτόν· διότι ἐν* IX, 30, 3 *ψέγει, ὅτι ὁ ἀνδριὰς τοῦ Ἡσιόδου φέρει κιθάραν, ἐν ᾧ ἐξ αὐτῶν τῶν ἐπῶν δῆλον γίνεται, ὅτι ἔφερε ῥάβδον δάφνης. Τοῦτο ὅμως λέγει ἐν Θεογον·* 30. *Πῶς λοιπὸν οὗτος ἠδύνατο νὰ ψέγῃ λαμβάνων τὴν ἀπόδειξιν ἐκ ποιήματος, ὅπερ δὲν ἐθεώρει γνήσιον;* [3]) *Σέξτ. ἐμπειρ. πρὸς μαθηματ.* I, 289. „*Ὅμηρος δὲ καὶ Ἡσίοδος κατὰ Κολοφώνιον Ξενοφάνη*

ὁ λόγος τῶν ἀγροτῶν τοῦ Ἑλικῶνος δὲν ἦτο ἀκριϐής. Φαίνεται δ', ὅτι οὗτοι εὕρισκον καὶ συμφέρον ἐν τῇ φήμῃ ταύτῃ· διότι οὗτοι λέγοντες, ὅτι ὁ Ἡσίοδος ἐποίησε μόνον τὰ Ἔ ρ γ α ἀπέδιδον μείζονα ἀξίαν ταῖς ἐπιδεικνυμέναις μολυϐδίναις πλαξίν, ἃς ὡς πολύτιμον τῆς ἑαυτῶν ἀρχαιότητος μνημεῖον ἐθεώρουν.

Τὰ Ἔ ρ γ α κ α ὶ ἡ μ έ ρ α ι ἐν τῇ συνήθει αὐτῶν μορφῇ περιέχουσιν 828 στίχους. Ἐπειδὴ δὲ ἀπὸ τοῦ στίχ. 765 γίνεται λόγος περὶ τῶν ἡμερῶν καὶ τὸ τελευταῖον τοῦτο μέρος εἶναι ἀσθενέστερον τοῦ πρώτου, ὑπὸ τῶν κριτικῶν θεωρεῖται ὡς μεταγενεστέρα προσθήκη. Οὗτοι μὴ εὑρίσκοντες ἑνότητα ἐν τῷ ὅλῳ ποιήματι ἐγείρουσι τὸ ζήτημα, ἂν αὐτὸς ὁ ποιητὴς δὲν ἐσκόπει νὰ ἐμϐάλῃ τοιαύτην καὶ ἄρα ἡ σύνδεσις τῶν διαφόρων μερῶν ἀνήκῃ εἰς μεταγενεστέρους διασκευαστάς, ἢ ἡ ἀρχαία ἑνότης διὰ παρεμϐολῆς ξένων προσθηκῶν διεταράχθη[1]. *Τὸ πρῶτον δέχονται πολλοὶ σοφοὶ ἄνδρες*[2], *καθ' οὓς τὰ Ἔργα*

Ὡς πλεῖστ' ἐφθέγξαντο θεῶν ἀθεμίστια ἔργα,
κλέπτειν, μοιχεύειν καὶ ἀλλήλους ἀπατεύειν,
Πάντα θεοῖς ἀνέθηκαν Ὅμηρος δ' Ἡσίοδός τε,
Ὅσσα περ ἀνθρώποισιν ὀνείδεα καὶ ψόγοι ἐστίν,

Ἀριστοτέλ. Ῥητορικ. II, 23 *"Οἷον Ξενοφάνης ἔλεγεν, ὅτι ὁμοίως ἀσεβοῦσιν οἱ γενέσθαι φάσκοντες τοὺς θεοὺς τοῖς ἀποθανεῖν λέγουσιν, ἀμφοτέροις γὰρ συμβαίνει μὴ εἶναί ποτε θεούς". Ὁ Ξενοφάνης λέγων ταῦτα πάντως ἀπέδιδε τὴν Θεογονίαν τῷ Ἡσιόδῳ. Ὅρα Ἱστορ. τῶν Ὁμηρ. ἐν σελ.* 96.

1) *Ὅρα* Christ 81 2) *Ὁ* Twesten *ἐν τῇ διατριβῇ αὐτοῦ* Commentatio critica de Hesiodi carmine, quod inscribitur Opera, Kiel 1815. *Οὗτος διαιρεῖ τὸ ὅλον ποίημα πλὴν τῶν μικροτέρων μερῶν εἰς πέντε τμήματα, εἰς δύο ἐπικὰ (τὸν μῦθον τῆς Πανδώρας καὶ τοῦ περὶ ἀρχαιοτάτων γενῶν) καὶ εἰς τρία διδακτικά· ά.) Παραγγέλματα περὶ δικαιοσύνης καὶ ἐγγασίας (*11—47 *καὶ* 200—324*)· β') Συμβουλὰς περὶ γεωργίας καὶ ναυτιλίας* (381—692) *καὶ γ') Παρατηρήσεις περὶ τῶν ἡμερῶν (ἀπὸ* 763 *καὶ ἑξῆς). Οὐχὶ πολὺ διάφορον γνώμην ἔχει ὁ* Thiersch, De gnomicis carminibus Graecorum, Acta phil. Monac. III, 402, *καὶ ὁ* Lehrs *ἐν τῷ* Qaest. ep. 179-252.

οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἄθροισμα θρυμμάτων ἀρχαιοτέρων ποιημάτων, ὅπερ δὲν φαίνεται πιθανόν[1]. *Ἡ ἑνότης τοῦ ποιήματος πάντως εἶναι χαλαρά, ἀλλ' ἡ χαλαρότης ἔγκειται ἐν τῇ ὑποθέσει, ἥτις τοσοῦτον ἦτο ἐπιδεκτικὴ νοθεύσεων, ὥστε δικαίως οἱ κριτικοὶ εἰκάζουσιν, ὅτι πολλὴ ἀλλοτρία ὕλη εἰς τὸ ἔπος εἰσέρρευσεν. Οἱ Ἑλικώνιοι ἤδη ἀφῄρουν τὸ εἰς τὰς Μούσας προοίμιον*[2] *καὶ Ἀπολλώνιος ὁ Ῥόδιος ἠθέτει τὴν Ὀρνιθομαντείαν*[3], *ἣν τινες εἰς τὸ τέλος τῶν Ἔργων προσέθετον*[4]. *Ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις αἱ ἀθετήσεις εἶναι πολλαὶ καὶ μεγάλαι, π. χ. οἱ κριτικοὶ ἀθετοῦσι τὰς Ἡμέρας*[5], *τὰς συλλογὰς τῶν γνωμῶν*[6], *τὴν περιγραφὴν τῶν πέντε γενῶν*[7] *καὶ τὸν μῦθον τῆς Πανδώρας*[8]. *Ὁ δὲ Fick*[9] *προβαίνει ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε μόνον 144 στίχους τούτου τοῦ ποιήματος θεωρεῖ γνησίους. Ὑπὸ πλείστων δ' ὅμως κριτικῶν ὁμολογεῖται, ὅτι τὰ μέρη ἐκεῖνα*[10], *ἐν οἷς ὁ λόγος ἀποτείνεται πρὸς τὸν Πέρσην, καὶ τὰ περὶ γεωργίας καὶ ναυτιλίας*[11] *εἶναι γνήσια.*

Ὁ Ἡσίοδος ἐν τοῖς Ἔργοις κατέχει τὴν μέσην θέσιν μεταξὺ παρελθόντος καὶ παρόντος· καὶ ἐν ἐκείνῳ μὲν τίθησι τὸ ἰδεῶδες τῆς ἀνθρωπίνης εὐδαιμονίας, ἐν τούτῳ δὲ τὴν ἐσχάτην

---

[1]) *Ἀντίθετον γνώμην ἔσχεν ὁ* Ranke, De Hesiodi operibus et diebus, Cott. 1838. *Παράβαλλ. καὶ* Sittl I, 221. [2]) *Παυσαν.* IX, 31, 4. [3]) *Ὁ Πρόκλος λέγει· «Τούτοις δὲ ἐπάγουσί τινες τὴν Ὀρνιθομαντείαν, ἅτινα Ἀπολλώνιος ὁ Ῥόδιος ἀθετεῖ».* [4]) *Τὰ Ἔργα λήγουσιν οὑτωσίν·*

> *ἄλλοτε μητρυιὴ πέλει ἡμέρη, ἄλλοτε μήτηρ·*
> *τάων εὐδαίμων τε καὶ ὄλβιος ὃς τάδε πάντα*
> *εἰδὼς ἐργάζηται ἀναίτιος ἀθανάτοισι,*
> *ὄρνιθας κρίνας καὶ ὑπερβασίας ἀλεείνων.*

Οὕτω τὸ τέλος τοῦ Ἡσιοδείου ποιήματος προσκαλεῖ τὴν ἐπέκτασιν. Εὐφυῶς δ' ὁ Sittl *ἐν τῷ τέλει τῆς ἐκδόσεως αὐτοῦ λέγει, ὅτι ὁ στίχος οὗτος προσεκολλήθη, ὥσπερ πέτρα γεφύρας ἀπολεσθείσης, πρὸς τὴν ὄχθην.* [5]) *Ἐν στίχ.* 765—828. [6]) *Ἐν στίχ.* 303—382 *καὶ* 695—764. [7]) *Ἐν στίχ.* 109—201. [8]) 42—104. [9]) *Ἐν τῇ ἐκδόσει αὐτοῦ σελ.* 43. [10]) *Ἐν στίχ.* 11—39 *καὶ* 203—302. [11]) *Ἐν στίχ.* 383—616 *καὶ* 618—694.

δυστυχίαν. Διὰ τοῦτο ἐν τῷ ποιήματι ὑπάρχουσι λυρικὰ στοιχεῖα καὶ θρῆνοι ἕνεκα τῆς πενίας καὶ πονηρίας τῶν ἀνθρώπων. Ἐκ τούτων λαβὼν ἀφορμὴν διηγεῖται τὸν ἠθικὸν μῦθον περὶ τοῦ Προμηθέως, Ἐπιμηθέως καὶ τῆς Πανδώρας καὶ περὶ τῶν πέντε γενῶν[1]. *Πάντα ταῦτα φέρουσι τὸν διδακτικὸν τόνον, ὅστις ἐνίοτε ἐντείνεται μέχρις ἀποτόμου κελεύσεως. Ὁ Ἀσκραῖος ἀοιδὸς δίδων συμβουλὰς περὶ γεωργίας καὶ ναυτιλίας πάντως εἶχεν ἀφορμήν, ὅπως περιγράψῃ τὰς τῆς φύσεως χάριτας καὶ ἐπιδείξῃ τὸ πρὸς τὴν φύσιν αἴσθημα, ἀλλὰ φύσει δὲν ἦτο ἐπιτήδειος πρὸς τοιαύτην ποιητικὴν ἔξαρσιν. Διότι οὗτος κατέχεται ὑπὸ μεγάλου ζήλου πρὸς πρακτικὰς γνώσεις.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΘΕΟΓΟΝΙΑΣ

Ἡ Θεογονία συνισταμένη ἐκ 1022 στίχων ἔχει ὑπόθεσιν τὴν κατάταξιν τῶν διαφόρων θεῶν εἰς θεολογικὸν σύστημα. Ἂν πρὸ τοῦ Ἡσιόδου ἐγένετο τοιαύτη ἀπόπειρα, δὲν εἶναι γνωστόν. Τὸ ἔργον τοῦ ποιητοῦ ἦτο μὲν δυσχερές, ἀλλ' ἡ ἐκτέλεσις τούτου ὑπεβοηθεῖτο ὑπὸ τῶν Ἑλληνικῶν μύθων, ἐν οἷς περὶ τοῦ γένους τῶν θεῶν ἐλέγετο[2]. *Ἴσως δὲ καὶ οἱ ἱ ε ρ ο ὶ*

---

[1]) *Πρῶτον τοῦ χρυσοῦ, δεύτερον τοῦ ἀργυροῦ, τρίτον τοῦ χαλκοῦ, τέταρτον τοῦ τῶν ἡρώων καὶ πέμπτον τοῦ σιδηροῦ. Ὁ Ὅμηρος εὗρε τὸ ἀνθρώπινον γένος δεδημιουργημένον. Ὁσάκις δὲ οἱ Ὁμηρικοὶ θεοὶ δημιουργοῦσιν ἀνθρώπους, τοῦτο ποιοῦσι κατὰ τοὺς φυσικοὺς νόμους. Ἡ δημιουργία ὅμως τοῦ Ἡσιόδου εἶναι ὑψηλοτέρα καὶ ὁμοιάζει πρὸς τὴν τοῦ χριστιανισμοῦ.*

[2]) *Ὁ Ἀριστοτέλης ἐν Μετ.* I, 8 *τάσσει τὸν Ὅμηρον καὶ τὸν Ἡσίοδον εἰς τοὺς π ρ ώ τ ο υ ς θ ε ο λ ο γ ή σ α ν τ α ς, Ὅρα καὶ* Bergk I, 965.

λόγοι τῶν κατὰ τόπους ἱερέων[1] εἰς τὸ ἔργον τοῦ ποιητοῦ συνεβάλοντο. Καὶ κατὰ τοῦτο ὅμως ὑπῆρχον δυσχέρειαι, διότι ἐφέροντο πολλαὶ παραδόσεις περὶ τῶν θεῶν, τῆς συγγενείας καὶ τῶν πράξεων τούτων πρὸς ἀλλήλας ἀντιφάσκουσαι. Τὰς ἀντιφάσεις ὁ ποιητὴς ἀφελὼν καὶ παραλαβὼν τοὺς μύθους τοὺς δυναμένους νὰ προσαρμοσθῶσιν εἰς τὸ κοσμογονικὸν αὐτοῦ σύστημα ἐποίησε τὴν Θεογονίαν κατὰ προβεβουλευμένην θεωρίαν περὶ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ παντός[2].

Κατὰ τὸν Ἡσίοδον ἡ κοσμογονία ἄρχεται ἐκ τοῦ Χάους, ὅπερ ἐγεννήθη μέν[3], ἀλλὰ τίνι τρόπῳ, δὲν λέγει ὁ ποιητής. Εἶτα γεννῶνται ἡ Γῆ, ὁ Τάρταρος καὶ ὁ Ἔρως. Ἐν τοῖς Ὁμηρικοῖς ἔπεσιν ὁ Ἔρως δὲν μνημονεύεται ὡς θεός, ἀλλὰ τὸ πρῶτον παρ' Ἡσιόδῳ. Καὶ οὗτος ὅμως δὲν ἐννοεῖ τὸν Ἔρωτα ὡς κοσμοποιὸν δύναμιν, ὡς οἱ Ὀρφικοί, ἀλλὰ μόνον ὡς ἀρχαιότατον ὄν[4]. Πολλαπλασιάζονται μὲν τὰ ὄντα διὰ μίξεως, ἀλλὰ τοῦτο δὲν γίνεται διὰ συνεργασίας τοῦ Ἔρωτος. Οὕτω λέγεται, ὅτι ἐκ τοῦ Χάους ἐγεννήθη τὸ Ἔρεβος καὶ ἡ μέλαινα Νύξ, ἐξ ἧς ἐγένετο ὁ Αἰθὴρ καὶ ἡ Ἡμέρα[5], ἀφ' οὗ ἐκείνη ἐμίγη τῷ

---

[1]) Ὁ Ἡσίοδος τίθησιν ἐν ὑψηλῇ θέσει τὸν Ἔρωτα, ἀλλὰ τοῦτο ἐξηγεῖται ἐκ τῆς λατρείας τούτου τοῦ θεοῦ, ἥτις ὑπῆρχεν ἐν Θεσπιαῖς, τῇ πατρίδι τοῦ Ἡσιόδου. Ἡ Ἄσκρη ἦτο μικρὸν χωρίον ἀνῆκον ταῖς Θεσπιαῖς. [2]) Ὅρα Müller ἐν τῇ Γραμματολογίᾳ I, 156. [3]) Ἐν Θεογον. 116.

Ἤτοι μὲν πρώτιστα Χάος γ έ ν ε τ', αὐτὰρ ἔπειτα
Γαῖ' εὐρύστερνος, πάντων ἕδος ἀσφαλὲς αἰεί.

Ὁ ποιητὴς λέγων Χάος δὲν ἐννοεῖ τὸ κενόν, ὡς ἠδύνατό τις νὰ εἰκάσῃ ἐκ τοῦ ἐτύμου τῆς λέξεως, ἀλλὰ ζῶσαν οὐσίαν, ἣν θεωρεῖ ὡς πηγὴν τῶν ὄντων. [4]) Συνήθως οἱ παῖδες, οἵτινες δὴ καὶ λέγονται μικροὶ φιλόσοφοι, ἐγείρουσι τοιαῦτα ζητήματα. Καὶ ὁ Ἐπίκουρος ἠρώτα τοὺς διδασκάλους, τί ἦτο πρὸ τοῦ Χάους, ἀφ' οὗ καὶ τοῦτο ἐγεννήθη, Σέξτ. ὁ Ἐμπειρ. πρὸς μαθηματ. 10, 19 καὶ Διογέν. Λαέρτ. X, 2. [5]) Ὅρα, ὅτι ἡ Ἡμέρα γεννᾶται ἐκ τῆς Νυκτός, δηλ. τὸ ἐναντίον ἐκ τοῦ ἐναντίου. Τοῦτό ὁ Πλάτων ἀνύψωσεν εἰς νόμον τοῦ κόσμου, ἐν Φαίδων 71 D „Σκόπει μόνον τοῦτο, εἰ βούλει ῥᾷον μαθεῖν, ἀλλὰ καὶ κατὰ ζῴων πάντων καὶ φυτῶν, καὶ ξυλλήβδην ὅσαπερ ἔχει γένεσιν, περὶ πάντων ἴδωμεν, ἆρ' οὑτωσὶ γίγνεται ἅπαντα,

Ἐρέβει. Εἶτα ἡ Γῆ ἐγέννησε τὸν Οὐρανὸν ἴσον ἑαυτῇ, ἵνα τὰ πάντα περικαλύπτῃ καὶ ἦναι ἀσφαλὴς τῶν θεῶν κατοικία. Μετὰ τοῦ Οὐρανοῦ δὲ ἡ Γῆ ἐγέννησε τὸν Ὠκεανόν, τοὺς Τιτᾶνας, τοὺς Κύκλωπας καὶ τοὺς Ἑκατόγχειρας. Οἱ Τιτᾶνες εἶναι τὸ ἀρχαιότερον γένος τῶν θεῶν, ἐξ οὗ κατάγεται τὸ νεώτερον, τὸ τῶν Κρονιδῶν. Διότι ὁ Κρόνος καθεῖλε τὴν ἀρχὴν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Οὐρανοῦ. Ὁ Κρόνος δὲ φοβούμενος, μὴ ἀπολέσῃ τὴν ἀρχήν, κατέπινε τὰ ἑαυτοῦ τέκνα, ἀλλ' ὁ Ζεὺς τὴν κατάποσιν τοῦ πατρὸς ἠδυνήθη νὰ διαφύγῃ[1]. Μετὰ ταῦτα γίνεται μακρὰ περιγραφὴ τῶν πολέμων τοῦ Διὸς καὶ τῶν συμμάχων αὐτοῦ κατὰ τῶν Τιτάνων, οἵτινες συνεκλείσθησαν ἐν τῷ Ταρτάρῳ.

Ἐκ τῶν εἰρημένων κατὰ τὸν K. O. Müller[2] γίνεται δῆλον, ὅτι ἡ Θεογονία δὲν εἶναι ἀτάκτως ἐρριμμένη ὕλη, ἀλλὰ ποίημα ἔχον προβεβουλευμένον σχέδιον. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ τοιαύτη ὑπόθεσις φύσει, ὡς νομίζομεν, δὲν ἠδύνατο νὰ ὑποβληθῇ εἰς ἑνότητα καὶ ἐπειδὴ ὁ ποιητὴς μᾶλλον περὶ τῶν ἰδεῶν ἢ περὶ τῆς μορφῆς φροντίζει, τὰ διάφορα μέρη τοῦ ποιήματος μὴ συνδεόμενα ἀρρήκτως δύνανται εὐκόλως νὰ διασπασθῶσιν. Τὸ διαιρετὸν τοῦτο, ὅπερ ἔγκειται ἐν τῇ φύσει τῆς ὕλης, ὁ Petersen καὶ ὁ Köchly ἀπέδωκαν εἰς τὸ ἑτερογενὲς τῆς ποιήσεως. Διὰ τοῦτο διαιροῦσι τὴν Θεογονίαν εἰς 27 ᾄσματα ἢ μᾶλλον θραύματα ᾀσμάτων. Εἶναι λίαν πιθανόν, ὅτι εἰς τὸ ποίημα εἰσέρρευσεν ἑτερογενὴς ὕλη καὶ γνησία ἐξέρρευσεν, ὅμως αἱ ἐπιγραφαί, αἵτινες ὡς ὀνόματα διαφόρων ποιημάτων ἀναφέρονται, οὐδὲν ἄλλο δεικνύουσιν ἢ τὰς ὑποθέσεις τῶν διαφόρων μερῶν τοῦ ποιήματος. Τὰ μέρη ταῦτα παρεβλήθησαν πρὸς ἄλληλα κατὰ τὴν ποιητικὴν ἀξίαν, τὸν τόνον καὶ τὴν γλῶσσαν, ὅμως αἱ δεικνύμεναι διαφοραὶ εἶναι οὕτω μικραὶ καὶ ἀσθενεῖς,

---

οὐκ ἄλλοθεν ἢ ἐκ τῶν ἐναντίων τὰ ἐναντία, ὅσοις τυγχάνει ὂν τοιοῦτόν τι, οἷον τὸ καλὸν τῷ αἰσχρῷ ἐναντίον που καὶ δίκαιον ἀδίκῳ, καὶ ἄλλα δὴ μυρία οὕτως ἔχει„. [1]) Ἐν στίχ. 479 καὶ ἑξῆς. [2]) Ἐν τῇ Γραμματολογίᾳ αὐτοῦ I, 160.

ὥστε καὶ αὐτοὶ οἱ τὴν προσωπικὴν τοῦ Ἡσιόδου ὕπαρξιν ἀρνούμενοι ὁμολογοῦσι τὸ ὑπερβολικὸν τῶν τοιούτων ἀποδείξεων[1].

Πρὸς τούτοις παρεβλήθησαν οἱ μῦθοι τῆς Θεογονίας πρὸς τοὺς τῶν Ὁμηρικῶν ἐπῶν[2]. *Ἐκ δὲ τῆς παραβολῆς ἐγένετο δῆλον, ὅτι τὰ μέρη, καθ' ἃ ἀμφότεροι οἱ ποιηταὶ συμφωνοῦσι, καταρρέουσιν ἐξ ἀρχαιοτάτων χρόνων. Ἐντεῦθεν ὅμως δὲν ἕπεται, ὅτι πᾶν, καθ' ὃ οὗτοι διαφωνοῦσιν, εἶναι μεταγενέστερον· διότι οἱ αὐτοὶ μῦθοι οὐ μόνον ἐν διαφόροις χώραις διάφορον μορφὴν λαμβάνουσιν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῆς διαφόρου φύσεως τοῦ ποιητοῦ διαφόρως ἀλλοιοῦνται. Σπουδαία ὅμως διαφορὰ εἶναι, ὅτι ὁ Ἡσίοδος δὲν γινώσκει τὴν ἐν τοῖς Ὁμηρικοῖς ἔπεσιν ἁρμονίαν μεταξὺ θεῶν καὶ ἀνθρώπων. Παρὰ τούτῳ οἱ θεοὶ δὲν παρίστανται ὡς αἰσθητὰ ὄντα, ἀλλ' ὡς ἀντικείμενα τῆς νοήσεως. Παρὰ μὲν τῷ Ἡσιόδῳ τὸ Χάος, ὡς εἴρηται, εἶναι ἡ ἀρχὴ τῶν ὄντων*[3], *κατὰ δὲ τὸν Ὅμηρον ὁ Ὠκεανός*[4], *καὶ παρ' ἐκείνῳ μὲν ὁ Ζεὺς εἶναι ὁ νεώτατος τῶν υἱῶν τοῦ Κρόνου, παρὰ τούτῳ δὲ ὁ πρεσβύτατος*[5].

Σημειωτέον δ', ὅτι ἡ ἀρχαία Θεογονία ἔληγεν εἰς τὸν στίχον 962, διότι οἱ μετὰ τοῦτον στίχοι ἀνήκουσιν εἰς μέγα ποίημα, ὅπερ οἱ ῥαψῳδοὶ εἶχον προσκολλήσει εἰς τόδε τὸ ἔπος. Ὅτι δ' οὕτως ἔχει, γίνεται δῆλον ἐκ τούτου, ὅτι ὁ ποιητὴς λέγει μόνον περὶ τῶν θεαινῶν, ὅσαι εὐνηθεῖσαι μετὰ θνητῶν ἐκτήσαντο τέκνα, σιωπᾷ ὅμως περὶ τῶν θεῶν, ὅσοι συμμιγέντες θνηταῖς ἐγέννησαν ἥρωας. Διὰ τοῦτο οἱ κριτικοὶ πάνυ πιθανῶς εἰκάζου-

---

1) Isler, Quaestionum Hesiodarum specimen *ἐν Βερολίν.* 1830 *σελ.* 1—30 2) Schömann, Comparatio Theogoniae Hesiodeae cum Homerica. *Ἡ διατριβὴ αὕτη εὑρίσκεται ἐν τῷ* Opuscula Academica II, 25—59. 3) *Ἐν Θεογον.* 116. 4) *Ἐν Ἰλιάδ. Ξ,* 201, *ὅπου ἰδὲ τὴν σημείωσίν μου. Ἐνταῦθα κεῖται τὸ σπέρμα τοῦ βραδύτερον ἀναπτυχθέντος κοσμογονικοῦ συστήματος, ὅπερ ἐν τῷ ὕδατι ἀνεύρισκε τὴν πρώτην ἀρχὴν τῶν ὄντων.* 5) *Ὅρα* Bergk I, 993

σιν, ὅτι τὸ τμῆμα τοῦτο τῆς Θεογονίας εἶναι ἀπόσπασμα τοῦ Καταλόγου τῶν γυναικῶν, περὶ οὗ πραγματευόμεθα ἐν τῷ ἑπομένῳ κεφαλαίῳ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ΄.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΜΕΓΑΛΩΝ ΗΟΙΩΝ ΚΑΙ ΑΛΛΩΝ ΗΣΙΟΔΕΙΩΝ ΠΟΙΗΜΑΤΩΝ

Ὡς τῷ Ὁμήρῳ ὑπό τινων ἀπεδίδοντο πολλὰ ποιήματα τοῦ ἐπικοῦ κύκλου, οὕτω καὶ τῷ Ἡσιόδῳ περὶ τὰ δέκα καὶ ἕξ, ἐξ ὧν ἄλλα μὲν ἦσαν μυθολογικά, ἄλλα δὲ διδακτικά. Τούτων τὸ σπουδαιότατον ἦσαν αἱ μεγάλαι Ἠοῖαι, αἵτινες ὁτὲ μὲν συγχέονται τῷ Καταλόγῳ τῶν γυναικῶν, ὁτὲ δὲ διαστέλλονται τούτου. Φαίνεται δ', ὅτι τὰ δύο ταῦτα ἔπη τὸ κατ' ἀρχὰς ἦσαν κεχωρισμένα[1] *καὶ ὅτι, ἐπειδὴ ἑκάτερον ὕμνει ἡρωΐδας, βραδύτερον συνεχωνεύθησαν εἰς ἕν. Τὸ ὅλον ποίημα συνίστατο ἐκ πέντε βιβλίων, ἐξ ὧν τὰ μὲν τρία πρῶτα ἀνῆκον τῷ Καταλόγῳ τῶν γυναικῶν, τὰ δὲ δύο τελευταῖα ταῖς Ἠοίαις*[2]. *Ἐποιήθη δὲ πρὸς συμπλήρωσιν τῆς Θεογονίας τοῦ Ἡσιόδου, ὡς μαρτυροῦσιν οἱ τελευταῖοι στίχοι αὐτῆς*[3]. *Πότερον τῶν ἑνωθέντων ποιημάτων τούτων ἦτο ἀρχαιότερον, δὲν δύναται μὲν*

---

[1]) *Παρὰ τῷ Παυσανίᾳ* IX, 31, 4 *ἀναγινώσκεται· «ἐς γυναῖκάς τε ᾀδόμενα, καὶ ἃς μεγάλας ἐπονομάζουσιν Ἠοίας».* [2]) *Ὁ Σουΐδας λέγων, ὅτι τὸ ποίημα συνίστατο ἐκ πέντε βιβλίων, ἐνόει τὴν συνένωσιν τῶν δύο ἐπῶν.* [3]) *Ἐν στίχ.* 1019.

Αὗται μὲν θνητοῖσι παρ' ἀνδράσιν εὐνηθεῖσαι
ἀθάναται γείναντο θεοῖς ἐπιείκελα τέκνα.
Νῦν δὲ γυναικῶν φῦλον ἀείσατε, ἡδυέπειαι
Μοῦσαι Ὀλυμπιάδες, κοῦραι Διὸς αἰγιόχοιο.

νὰ ὁρισθῇ ἀκριβῶς, ὅμως ἔκ τινων τεκμηρίων[1] *εἰκάζεται, ὅτι αἱ 'Ηοῖαι εἶναι τὸ νεώτερον. 'Ωνομάσθη δ' οὕτω τὸ ποίημα, διότι ἐν ἑκάστῳ τμήματι, ἐν ᾧ ἡρωΐς τις ἐνεκωμιάζετο, ὁ ποιητὴς ἤρχετο ἐκ τῆς φράσεως ἢ οἵη* (*aut qualis*). *Φαίνεται, ὅτι οὗτος ἐν τῷ προοιμίῳ ἔλεγε περίπου, ὅτι ἐν τῷ μέλλοντι δὲν θὰ ἀναφανῶσι γυναῖκες, οἵα ἦτο ἡ . . , ἢ οἵα ἦτο ἡ*[2].

Περὶ τῆς γνησιότητος τοῦ Καταλόγου τῶν γυναικῶν καὶ τῶν μεγάλων 'Ηοίων οἱ ἀρχαῖοι δὲν εἶχον ἀμφιβολίας. Καὶ ὁ Φιλόχορος[3] *καὶ ὁ 'Απολλόδωρος*[4] *λαμβάνουσι χωρία ἐκ τοῦ πρώτου ἔπους, ὅπερ θεωροῦσιν 'Ησιόδειον. Μόνον ὁ Παυσανίας παραδίδει, ὡς εἴρηται ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ὅτι οἱ 'Ελικώνιοι μόνον τὰ *Εργα ἀπέδιδον τῷ 'Ησιόδῳ. Οἱ νεώτεροι ἀποδίδουσι καὶ τὰ δύο εἰρημένα ἔπη τῇ 'Ησιοδείῳ σχολῇ. Τοιαύτη ὑπῆρξε παρὰ τοῖς Λοκροῖς, παρ' οἷς, ὡς εἴρηται, ὁ ἡμέτερος ποιητὴς εὗρε βίαιον θάνατον. Εἶναι δ' ἄξιον σημειώσεως, ὅτι οἱ Λοκροὶ τὴν εὐγένειαν δὲν ἐλάμβανον παρὰ τοῦ πατρός, ἀλλὰ παρὰ τῆς μητρός*[5]. *'Εντεῦθεν ἐξηγεῖται, ὅτι ἡ Λοκρὶς ἦτο χώρα ἐπιτηδεία πρὸς παραγωγὴν ἐπῶν, ὧν ὑπόθεσις ἦτο ἐγκώμιον εὐγενῶν γυναικῶν καὶ ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται, ὅτι ὁ 'Ησίοδος ἔχει μητρωνυμικά, ἅπερ ἀγνοεῖ ὁ Ὅμηρος. Καὶ τὰ καλούμενα Ναυπάκτια ἔπη ὑπόθεσιν εἶχον ἡρωΐδας*[6] *καὶ ἴσως ἤρχοντο ἐκ*

---

1) *'Εν ταῖς 'Ηοίαις ἐγίνετο λόγος περὶ τῆς Κυρήνης, ἀλλὰ τὸ μέρος τοῦτο πάντως ἐποιήθη μετὰ τὴν κτίσιν τῆς πόλεως Κυρήνης, ἥτις ἐγένετο κατὰ τὴν 37ην 'Ολυμπιάδα. Τοῦτο ὅμως δὲν θεωροῦμεν ἰσχυρὸν τεκμήριον, διότι δύναται νὰ ὑποτεθῇ, ὅτι τὸ τμῆμα τοῦτο προσετέθη βραδύτερον.* 2) *Ὅρα* Müller, I, 170. 3) *Στράβ. σελ.* 328. 4) *Στράβ. σελ.* 390. *Περὶ τοῦ ζητήματος ἰδὲ* Marckscheffel, Hesiodi . . . Fragmenta 132. 5) *Πολυβ.* XII, 5 *"ὅτι πάντα τὰ διὰ προγόνων ἔνδοξα παρ' αὐτοῖς ἀπὸ τῶν γυναικῶν, οὐκ ἀπὸ τῶν ἀνδρῶν εἴη, οἷον εὐθέως εὐγενεῖς παρὰ σφίσι νομίζεσθαι τοὺς ἀπὸ τῶν ἑκατὸν οἰκιῶν λεγομένους, ταύτας δ' εἶναι τὰς ἑκατὸν οἰκίας τὰς προκριθείσας ὑπὸ τῶν Λοκρῶν πρὶν ἢ τὴν ἀποικίαν ἐξελθεῖν, ἐξ ὧν ἔμελλον οἱ Λοκροὶ κατὰ τὸν χρησμὸν κληροῦν τὰς ἀπεσταλμένας παρθένους εἰς Ἴλιον"*. 6) *Πανσαν.* X, 38, 6.

τῆς φράσεως ἢ οἵη· διότι αἱ μεγάλαι Ἠοῖαι προϋποθέτουσι μικράς, ἃς εὑρίσκομεν ἐν τούτῳ τῷ ἔπει[1]. *Αἱ μεγάλαι Ἠοῖαι δὲν διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν, ἀλλὰ κατὰ παράδοξον τρόπον διετηρήθησαν πεντήκοντα καὶ ἓξ στίχοι ὡς προοίμιον τῆς Ἀσπίδος Ἡρακλέους, ἥτις παρεδόθη ἀκέφαλος. Τὸ προοίμιον τοῦτο οὐδεμίαν ἄλλην σχέσιν ἔχει πρὸς τὴν Ἀσπίδα τοῦ Ἡρακλέους, εἰμὴ ὅτι ἔχει ὑπόθεσιν τὸ γένος τούτου τοῦ ἥρωος.*

Ἡ δὲ Ἀσπὶς τοῦ Ἡρακλέους συνισταμένη ἐκ 480 στίχων περιέχει τὴν εἰσαγωγήν, ἥτις, ὡς ἄρτι εἴρηται, ἐλήφθη ἐκ τῶν Ἠοίων, καὶ τὴν μάχην τοῦ Ἡρακλέους πρὸς τὸν Κύκνον. Ἡ ἀπεικόνισις ταύτης διαιρεῖται εἰς δύο μέρη (57—140 καὶ 318—480)· διότι ἐν τῷ μεταξὺ (141—318) παρεμπίπτει ἡ περιγραφὴ τῆς ἀσπίδος τοῦ Ἡρακλέους, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ποιήματος. Τὸ μέρος τοῦτο εἶναι τὸ νεώτερον τῶν ἄλλων ποιηθὲν ὑπὸ μεταγενεστέρου ῥαψῳδοῦ κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῆς Ὁμηρικῆς ἀσπίδος τοῦ Ἀχιλλέως. Ἂν δέ τις παραβάλῃ τὰς δύο ταύτας ἀσπίδας θέλει ἰδεῖ, ὅτι ὑπάρχει σπουδαία διαφορά. Παρὰ μὲν τῷ Ὁμήρῳ, ὡς ἤδη ὁ Lessing *ἐν τῷ Λαοκόωντι παρετήρησεν, ἡ ἀσπὶς τοῦ Πηλείδου πρὸ τῶν ἡμετέρων ὀφθαλμῶν κατασκευάζεται, ἐν ᾧ ἐνταῦθα ἡ περιγραφὴ ἐξειργασμένων εἰκόνων καταπονεῖ ἡμᾶς. Αἱ φράσεις τοῦ ποιήματος δεικνύουσιν, ὅτι ὁ ποιητὴς ἦτο ἔμπειρος μιμητὴς τοῦ Ὁμηρικοῦ ὕφους καὶ μετὰ τῶν ἐξωτερικῶν μέσων τῆς τέχνης ὡπλισμένος, ἀλλὰ λείπει αὐτῷ ἡ αἴσθησις πρὸς τὴν ἐπικὴν ποίησιν. Ἡ γλῶσσα δὲν εἶναι ἀνθηρά, ἀλλὰ περιέχει πολλὰς σπανίας καὶ ἀδιορθώτους φράσεις. Φαίνεται ὅμως, ὅτι τὸ ἔπος ἐν τῇ πρώτῃ αὐτοῦ μορφῇ εἶχε μείζονα καθαρότητα, ἣν ἀπέβαλε διὰ τὰς πολλὰς νοθεύσεις. Οἱ ἀρχαῖοι, ἐν οἷς ὁ Στησίχορος καὶ Ἀπολλώνιος ὁ Ῥόδιος, ἐπίστευον*[2], *ὅτι τὸ ποίημα ἐποιήθη ὑπὸ τοῦ Ἡσιόδου. Ἀρι-*

---

[1]) *Ὅρα* Bergk, I, 1011. [2]) *Παρεδόθησαν ἡμῖν τέσσαρες ὑποθέσεις τῆς Ἀσπίδος τοῦ Ἡρακλέους, αἵτινες εὑρίσκονται ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ* Göttling

στοφάνης ὅμως ὁ Βυζάντιος εἶχε τὴν γνώμην, ὅτι τὸ ἔργον τοῦτο δὲν ἐποιήθη ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου ποιητοῦ[1]. *Φαίνεται, ὅτι τὸ ἐπύλλιον ἐποιήθη πρὸ τοῦ Στησιχόρου καὶ τοῦ Πεισάνδρου, διότι ἐν τούτῳ ὁ Ἡρακλῆς εἰκονίζεται φέρων ἀσπίδα καὶ δόρυ, ὡς οἱ ἀρχαῖοι πολεμισταί. Ἀπὸ τοῦ Πεισάνδρου ὅμως καὶ ἐφεξῆς ὁ ἥρως ἔφερε λεοντῆν καὶ ῥόπαλον. Κατὰ ταῦτα ὁ* **Christ**[2] *τίθησι τὴν γένεσιν τοῦ ἐπυλλίου κατὰ τὰ 630 π. Χ.*

Εἰς τὴν Ἡσιόδειον σχολὴν ἀνήκει καὶ ὁ Κήϋκος γάμος[3], *ὅστις ἦτο βασιλεὺς τῆς Τραχῖνος καὶ φίλος τοῦ Ἡρακλέους. Πρὸς δὲ μνημονεύεται Ἐπιθαλάμιον εἰς Πηλέα καὶ Θέτιν καὶ Θησέως εἰς Ἅδου κατάβασις. Ὁ δὲ Αἰγίμιος ὑπ' ἄλλων μὲν ἀποδίδεται τῷ Μιλησίῳ Κέρκωπι, ὅστις ἔζη κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ὀνομακρίτου, ὑπ' ἄλλων δὲ τῷ Ἡσιόδῳ*[4]. *Ἐν τούτῳ ἀπεικονίζετο ὁ τοῦ ἀρχαίου βασιλέως τῶν Δωριέων πρὸς τοὺς Λαπίθας ἀγών, ὅστις ἔσχε καλὴν ἔκβασιν διὰ τὴν βοήθειαν τοῦ Ἡρακλέους. Ἡ ὑπόθεσις ἦτο πρόσφορος εἰς ἐπικὴν ποίησιν. Ἐκ τριῶν τοὐλάχιστον βιβλίων συνίστατο ἡ Μελαμποδία ἢ Μελαμπόδεια, ἥτις ἔλαβε τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ μάντεως Μελάμποδος τοῦ εἰσαγαγόντος καθ' Ἡρόδοτον*[5] *τὴν λατρείαν τοῦ Διονύσου εἰς*

σελ. 107 καὶ ἑξῆς. Ἐν τῇ τρίτῃ τούτων λέγεται· „Ἀπολλώνιος δὲ ὁ Ῥόδιος ἐν τῷ γ' φησὶν αὐτοῦ εἶναι, ἔκ τε τοῦ χαρακτῆρος καὶ ἐκ τοῦ τὸν Ἰόλαον ἐν τῷ Καταλόγῳ εὑρίσκειν ἡνιοχοῦντα τῷ Ἡρακλεῖ. Ὡσαύτως δὲ καὶ Στησίχορός φησιν Ἡσιόδου εἶναι τὸ ποίημα„. [1]) Αὐτόθι. „Ὑπώπτευκε δὲ Ἀριστοφάνης, οὐχ ὁ κωμικός, ἀλλά τις ἕτερος, γραμματικός, ὡς οὐκ οὖσαν αὐτὴν Ἡσιόδου, ἀλλ' ἑτέρου τινὸς τὴν Ὁμηρικὴν ἀσπίδα μιμήσασθαι προαιρουμένου„. [2]) Ἐν σελίδ. 87. [3]) Ἡ γνησιότης τούτου ἀμφισβητεῖται παρ' Ἀθηναίῳ 49 B καὶ παρὰ Πλουτάρχ ἐν Συμπ. VIII, 8. [4]) Ἀθήν. XI, 503 D „Καὶ ὁ τὸν Αἰγίμιον δὲ ποιήσας εἴθ' Ἡσίοδός ἐστιν ἢ Κέρκωψ ὁ Μιλήσιος„ καὶ Διογέν. Λαέρτ. II, 46. [5]) II, 49 „Ἐγὼ μὲν νύν φημι Μελάμποδα γενόμενον ἄνδρα σοφὸν μαντικήν τε ἑαυτῷ συστῆσαι καὶ πυθόμενον ἀπ' Αἰγύπτου ἄλλα τε πολλὰ ἐσηγήσασθαι Ἕλλησι καὶ τὰ περὶ Διόνυσον, ὀλίγα αὐτῶν παραλλάξαντα„.

τὴν Ἑλλάδα. Ἐπειδὴ δὲ οἱ πλεῖστοι τῶν ἐπιφανῶν μάντεων ἐν τοῖς ἔπειτα χρόνοις ἀνῆγον τὸ γένος εἰς τὸν Μελάμποδα καὶ ἐπειδὴ ἡ Ἡσιόδειος σχολὴ ἠγάπα τὰς γενεαλογικὰς ἀναγραφάς, ἴσως οὐχὶ ἀπιθάνως ὁ K. O. Müller[1] εἰκάζει, ὅτι τὸ ποίημα περιελάμβανεν ἅπαν τὸ γένος τῶν Μελαμποδιδῶν. Ἐν μείζονι τιμῇ ἦσαν αἱ Χείρωνος ὑποθῆκαι. Οὗτος διεπαιδαγώγησε πολλοὺς ἥρωας καὶ δὴ καὶ τὸν Ἀχιλλέα, ὅστις ἐν τῷ ποιήματι εἰκονίζετο ὡς παῖς. Ἐνταῦθα ἐδίδοντο πολλαὶ συμβουλαί, αἵτινες ἀνέδειξαν τὸ ποίημα διδακτικόν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἰσοκράτης τάσσει τοῦτο ἐν τῇ αὐτῇ θέσει, ἐν ᾗ καὶ τὸν Θέογνιν καὶ Φωκυλίδην[2].

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΗΡΩΪΚΟΥ ΕΠΟΥΣ ΑΠΟ ΠΕΙΣΙΣΤΡΑΤΟΥ ΜΕΧΡΙ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

Ἀπὸ Πεισιστράτου ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἄρχεται εἰσερχόμενος εἰς τὴν ἀνδρικὴν αὐτοῦ ἡλικίαν. Διὰ τοῦτο ἀντὶ τῆς ἀκροάσεως μύθων προτιμᾷ τὰς πράξεις. Αἱ πολιτικαὶ περιπέτειαι, αἱ πολλαὶ καὶ μεγάλαι ἀποικίαι, ἡ βιομηχανία, ἡ ἐμπορία καὶ ἡ ναυτιλία ἀνέδειξαν αὐτὸν δραστηριώτερον. Ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας ἡ ἐπικὴ ποίησις ἐξακολουθεῖ μὲν ὑπάρχουσα, ὅμως δὲν εἶναι κτῆμα τοῦ λαοῦ, ὡς ἐφ' Ὁμήρου καὶ τῶν κυκλικῶν, ἀλλὰ μόνον μελέτημα ὀλίγων ἀνδρῶν. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τὸ ἄτομον λαμβάνει πλήρη συνείδησιν τῆς ἑαυτοῦ ὑπάρξεως, ἣν καὶ ἐπὶ τοῦ ἔπους ἐχάραξεν.

Πρῶτος ἀντιπρόσωπος ταύτης τῆς τροπῆς τοῦ ἔπους δύναται νὰ θεωρηθῇ Πείσανδρος ὁ Καμειραῖος[3], ὁ υἱὸς

---

[1]) I, 173. [2]) Πρὸς Νικοκλέα 43. [3]) Ἡ Κάμειρος ἦτο πόλις τῆς Ῥόδου.

τοῦ Πείσωνος καὶ τῆς Ἀρισταίχμας. Οἱ ἀρχαῖοι διεφώνουν περὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ ποιητοῦ, ἐξ ὧν ἄλλοι μὲν ἐνόμιζον αὐτὸν σύγχρονον τοῦ Εὐμόλπου, ἄλλοι δὲ πρεσβύτερον τοῦ Ἡσιόδου καὶ ὁ Σουΐδας[1] τίθησι κατὰ τὴν 33ην ὀλυμπιάδα, ἤτοι 645 π. Χ. Φαίνεται ὅμως, ὅτι ἦτο νεώτερος τοῦ Στησιχόρου καὶ ἄρα ἀνήκει τῇδε τῇ περιόδῳ. Διότι καὶ ὁ Πείσανδρος εἰκονίζει τὸν Ἡρακλέα φέροντα λεοντῆν καὶ ῥόπαλον, ὅπερ εἶναι πλάσμα τοῦ Στησιχόρου[2]. Ὁ Πείσανδρος ἐποίησεν Ἡ ρ ά κ λ ε ι α ν συνισταμένην ἐκ δύο βιβλίων καὶ διὰ τοῦ ἔπους τούτου ἐκτήσατο μέγα κλέος, ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τούτου, ὅτι ἐν τῷ κανόνι τῶν Ἀλεξανδρινῶν ἔσχε τὴν πέμπτην θέσιν μετὰ τὸν Ὅμηρον, Ἡσίοδον, Ἀντίμαχον καὶ Πανύασιν. Ἀλλὰ τὸ ἔπος τοῦτο πλὴν ὀλίγων στίχων[3] ἀπώλετο. Τοὺς νεωτερισμοὺς ἀγαπῶν ὁ Πείσανδρος ἐπραγματεύετο τὴν ὑπόθεσιν κατὰ δραματικὸν τρόπον καὶ ἱστορικὴν βραχύτητα ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἐπικὴν ἠρεμίαν καὶ τὴν παντοειδῆ ἐξέτασιν τῆς ὑποθέσεως.

Μετὰ τὸν Πείσανδρον ἡ ἐπικὴ ποίησις ἐφαίνετο σβεσθεῖσα, μέχρις ὅτου ὁ Ἁ λ ι κ α ρ ν α σ σ ε ὺ ς Π α ν ύ α σ ι ς ταύτην ἀνῆψεν. Οὗτος ἦτο υἱὸς τοῦ Πολυάρχου καὶ θεῖος τοῦ ἱστορικοῦ Ἡροδότου. Ἔζη κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Πινδάρου, τοῦ Αἰσχύλου καὶ τῶν Περσικῶν πολέμων, οἵτινες καὶ ἐπέδρασαν ἐπὶ τῆς διανοίας αὐτοῦ. Διότι ὁ ἐνθουσιώδης ποιητὴς μετέσχε τῆς στάσεως, ἥτις ἐσκόπει τὴν κατάλυσιν τῆς δυναστείας τοῦ Λυγδάμιδος, ὄντος ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Περσῶν, ἀλλὰ ταύτης ἀποτυχούσης ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ εἰς Σάμον[4]. Ὅτε δὲ καὶ τὸ

---

[1]) Ἐν λέξει Πείσανδρος. [2]) Ἀθην. XII, 513 "Τοῦτον (τὸν Ἡρακλέα) οὖν, φησίν, οἱ νέοι ποιηταὶ κατασκευάζουσιν ἐν λῃστοῦ σχήματι μόνον περιπορευόμενον, ξύλον ἔχοντα καὶ λεοντῆν καὶ τόξα· καὶ ταῦτα πλάσαι πρῶτον Στησίχορον τὸν Ἱμεραῖον". Περὶ τοῦ ζητήματος τούτου ὅρα Ulrici, Geschichte der Hellenischen Dichtkunst I, 501. [3]) Ὅρα Στοβαῖον XII, 140 καὶ Σχολ. εἰς Ἀριστοφάν. Νεφέλ. 1047 [4]) Ὅρα Σουΐδαν ἐν λέξει καὶ Bode ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι I, 504. Ὁ Σουΐδας λέγει τὸν Πα-

δεύτερον ἐπειράθη, ὅπως καταλύσῃ τὸν Λύγδαμιν ἐφονεύθη, ὑπ' αὐτοῦ. Ὁ Πανύασις ἐποίησεν ἐν ἐλεγειακῷ μέτρῳ Ἰωνικά, ἅπερ εἶχον ὑπόθεσιν τὴν ἀρχαίαν ἱστορίαν τῆς Ἰωνίας καὶ συνίσταντο ἐξ 7000 στίχων. Τὸ ποίημα ὅμως, δι' οὗ οὗτος ἐκτήσατο δόξαν μεγάλου ποιητοῦ, εἶναι ἡ Ἡράκλεια, ἥτις περιεῖχεν 9000 στίχους. Ἐν τούτῳ ὁ ποιητὴς ἐπειρᾶτο, ὅπως συνδυάσῃ τὸ ὕφος τῆς Ὁμηρικῆς καὶ τῆς Ἡσιοδείου ποιήσεως μετὰ τῶν ἀπαιτήσεων τῆς λυρικῆς ἐξάρσεως καὶ τῶν νόμων τῆς δραματικῆς τέχνης.

Ὀλίγον βραδύτερον τοῦ Πανυάσιδος (467—402 π. Χ.) ἤκμαζεν ὁ Σάμιος Χοιρίλος, ὅστις μακρὸν χρόνον ἐν Ἀθήναις διατρίψας ἦλθεν εἰς σχέσεις πρὸς τὸν ἱστορικὸν Ἡρόδοτον[1] *καὶ ἠκολούθει τῷ Λυσάνδρῳ, ὅπως ποιητικῶς ὑμνήσῃ τὰς πράξεις αὐτοῦ*[2]. *Μετ' ὀλίγον μετέβη εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Ἀρχελάου, ὡς καὶ ἄλλοι ποιηταί, ἔνθα ἀπολαύων τῆς μεγαλοδωρίας*[3] *τοῦ ἡγεμόνος τούτου ἐτελεύτησεν. Ὁ Χοιρίλος εἶναι ὁ πρῶτος ποιητής, ὅστις τὰς μυθικὰς ὑποθέσεις μετὰ τῶν θεῶν καὶ ἡρώων καταλιπὼν ἐτόλμησεν, ὅπως λάβῃ αὐτὰς ἐκ τῆς ἱστορίας. Διότι ἐποίησε Περσηΐδα ἢ Περσικά, ἐν οἷς ὑμνεῖ τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰς νίκας τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν βαρβάρων. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι οὕτως ἐνεθουσιάσθησαν ἐκ τῆς ἀκροάσεως τῶν ἡρωϊκῶν ἔργων τῶν πατέρων αὐτῶν, ὥστε ἐψηφίσαντο, ὅπως ἡ Περσηῒς τοῦ Χοιρίλου ἐν τοῖς Παναθηναίοις ἀναγινώσκηται παρὰ τοῖς Ὁμηρικοῖς ἔπεσιν*[4].

νύασιν τερατοσκόπον καὶ φαίνεται, ὅτι ἀνῆκεν εἰς ἱερατικὸν γένος, ὅπερ ἐπέδρασε καὶ ἐπὶ τοῦ Ἡροδότου. 1) *Ὅρα Σουΐδαν* II, 2, 1691. 2) *Πλούταρχ. ἐν βίῳ Λυσάνδρ.* 18 „*Τῶν δὲ ποιητῶν Χοιρίλον μὲν ἀεὶ περὶ αὐτὸν εἶχεν ὡς κοσμήσοντα τὰς πράξεις διὰ ποιητικῆς*". 3) *Ἀθήν.* VIII, 345 „*Ἴστρος δέ φησι Χοιρίλον τὸν ποιητὴν παρ' Ἀρχελάου τέσσαρας μνᾶς ἐφ' ἡμέρᾳ λαμβάνοντα, ταύτας καταναλίσκειν εἰς ὀψοφαγίαν γενόμενον ὀψοφάγον*". 4) *Ὁ Σουΐδας λέγει ἐν τῷ εἰρημένῳ χωρίῳ· „καὶ σὺν τοῖς Ὁμήρου ἀναγινώσκεσθαι ἐψηφίσθη*".

Φαίνεται δ' ὅμως, ὅτι ἡ ὑπόθεσις ἤγαγε τοὺς Ἀθηναίους εἰς ὑπερβολήν· διότι ὁ μὲν Πλάτων νομίζει, ὅτι οἱ Περσικοὶ πόλεμοι δὲν ἔτυχον ἔτι ἀξίου ποιητοῦ [1], *ὁ δὲ Ἀριστοτέλης κακίζει τὰς παραβολὰς τοῦ Χοιρίλου, αἵτινες μᾶλλον ἐσκότιζον* [2] *ἢ ἐποίουν φανερὸν τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος, καὶ οἱ Ἀλεξανδρινοὶ δὲν ἠξίωσαν τοῦτον μεγάλης προσοχῆς. Ὁ Χοιρίλος εἶχε γράψει καὶ Σαμιακά, ἀλλὰ ταῦτα πρωΐμως ἀπώλοντο. Τὰ σῳζόμενα αὐτοῦ ἀποσπάσματα* [3] *περιέχουσιν ἠθικάς τινας γνώμας, ἐξ ὧν δῆλον γίνεται, ὅτι δὲν ἐνέμενε πιστὸς ἐν τῇ ἀντικειμενικῇ παραστάσει τῆς ἐπικῆς ποιήσεως, ἀλλ' εἰσέδυε καὶ εἰς τὰ βάθη τοῦ ἐσωτερικοῦ βίου.*

Πλὴν τῶν εἰρημένων ποιητῶν τῆς περιόδου ταύτης μνημονεύονται ὁ Ἡρόδωρος, Σιμωνίδης ὁ γενεαλόγος καὶ Νικήρατος ὁ Ἡρακλεώτης. Ὁ τελευταῖος διηγωνίσατο πρὸς τὸν Ἀντίμαχον Λυσάνδρεια, ὁ δὲ Λύσανδρος ἐστεφάνωσε τὸν Νικήρατον [4]. *Ἀλλ' ὁ Πλάτων, ὁ θαυμαστὴς τοῦ Ἀντιμάχου, παρεμυθεῖτο τῷ ἡττημένῳ ποιητῇ λέγων, ὅτι αἰτία ἦτο ἡ ἄγνοια, ἥτις ὁμοιάζει πρὸς τὴν τυφλότητα τῶν μὴ βλεπόντων. Ἀντίμαχος οὗτος ὁ Κολοφώνιος ἤκμαζε κατὰ τὸ τέλος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς βασιλείας Ἀρταξέρξου τοῦ Μνήμονος* [5]. *Ὁ ποιητὴς ἐποίησεν ἐλεγείας, ὧν τὴν συλλογὴν ἀνέθετο τῇ Λύδῃ, ἥτις εἶχεν ἤδη ἀποθάνει. Ἦτο δὲ σύζυγος ἢ ἐρωμένη τοῦ Ἀντιμάχου* [6]. *Βραδύτερον οὗτος ἐποίησε τὴν Θηβαΐδα* [7], *δι' ἧς ἐκτήσατο φήμην. Ἡ ποίησις αὐτοῦ ἦτο ἀγχίστροφος, ποικίλη καὶ μεγαλόφρων, ὡς λέγει*

---

1) *Ἐν Μενεξέν.* 289 C. 2) *Ἐν Τοπ.* VIII, 1 „*Ὁ δὲ Χοιρίλος ζῷα εἰς παραβολὴν λαμβάνει σκιούρους καὶ ὄρυγγας ὀνομαζόμενα, ἃ οὔτε αὐτὰ ἴσμεν, οὔτε τὰς πράξεις ἢ τὰ ἔργα αὐτῶν*". 3) Naekius, Choerili Samii quae supersunt collegit et illustravit, Lips. 1817. 4) *Πλούταρχ. ἐν βίῳ Λυσάνδρ. κεφ.* 18. 5) *Διόδωρ. Σικελ.* XIII, 108. 6) *Ἀθην.* XIII, 598. *Ἰδὲ καὶ* Bergk *ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι* II, 483. 7) *Ταύτην ὁ Κικέρων λέγει* magnum volumen *ἐν Βρούτῳ* 51.

Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεύς[1], *ὅμως ἀπέσπα τὴν προσοχὴν οὐχὶ τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ σπουδαίων ἀναγνωστῶν, ὡς τοῦ Πλάτωνος*[2]. *Καὶ εἶχε μὲν ἰσχὺν καὶ τόνον, ἀλλ' ὑπεδήλου τὸν πόνον, δι' οὗ ἐγένετο*[3]. *Οἱ γραμματικοὶ κατέτασσον τὸν ἐπικὸν τοῦτον ἐν τῇ τραχείᾳ ἁρμονίᾳ, εἰς ἣν ἀνήκει ὁ Θουκυδίδης ἐκ τῶν ἱστορικῶν. Ὁ Ἀντίμαχος εἶχε πλείστας μυθολογικὰς καὶ φιλολογικὰς γνώσεις καὶ δὴ ἐποίησε καὶ ἔκδοσιν τῶν Ὁμηρικῶν ἐπῶν, ἀλλ' ἦτο μᾶλλον φιλόλογος ἢ ποιητής. Διὰ τοῦτο ὁ Κολοφώνιος ποιητὴς θεωρεῖται ὡς πρόδρομος τῶν Ἀλεξανδρινῶν ὁμοτέχνων. Δὲν εἶναι δ' ἀπίθανον, ὅτι οὗτοι διὰ τὴν συγγένειαν ταύτην ἔταξαν αὐτὸν εὐθὺς μετὰ τὸν Ὅμηρον, ὅπερ ἄτοπον*[4].

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἔζη καὶ ὁ Χαιρήμων, ὅστις ἐν τῷ Κενταύρῳ αὐτοῦ μετὰ τοῦ ἑξαμέτρου ἀνέμιξε πάντα τὰ ἄλλα εἴδη τῶν μέτρων[5]. *Ἀλλ' ἡ ποικιλία τούτων παράγει ταραχήν, ἣν δὲν στέργει ἡ ἠρεμία τοῦ ἔπους. Φαίνεται δ', ὅτι ὁ νεωτερισμὸς οὗτος ἐσκόπει τὴν διάσωσιν τοῦ ἔπους, ὅπερ πρὸ πολλοῦ εἶχεν ἀποθάνει ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ ἔθνους. Καὶ ὁ τραγικὸς Κλεοφῶν ἔγραψε ποιήματα, ἅπερ κατέχουσι τὴν μέ-*

---

[1]) *Περὶ συνθέσεως ὀνομάτων* XXIII. [2]) *Σχολ. εἰς Πλάτ. Τίμ.* 28 "*Ἡρακλείδης ὁ Ποντικός φησιν, ὅτι τῶν Χοιρίλου τότε εὐδοκιμούντων Πλάτων τὰ Ἀντιμάχου προὐτίμησεν, καὶ αὐτὸν ἔπεισε τὸν Ἡρακλείδην εἰς Κολοφῶνα ἐλθόντα τὰ ποιήματα συλλέξαι τοῦ ἀνδρός*„. [3]) *Πλούταρχ. ἐν βίῳ Τιμολέοντ.* 36 "*Καθάπερ γὰρ ἡ μὲν Ἀντιμάχου ποίησις καὶ τὰ Διονυσίου ζωγραφήματα τῶν Κολοφωνίων, ἰσχὺν ἔχοντα καὶ τόνον ἐκβεβιασμένοις καὶ καταπόνοις ἔοικε, ταῖς δὲ Νικομάχου γραφαῖς καὶ τοῖς Ὁμήρου στίχοις μετὰ τῆς ἄλλης δυνάμεως καὶ χάριτος πρόσεστι τὸ δοκεῖν εὐχερῶς καὶ ῥαδίως ἐπειργάσθαι, ὅπως . . .*„ [4]) *Μετὰ πολλῆς δὲ λεπτότητος λέγει ὁ Κοϊντιλιανὸς* X, 1, 53 "ut plane manifesto appareat quanto sit aliud proximum esse, aliud secundum„. [5]) *Ὁ Ἀθήναιος λέγει τὸν Χαιρήμονα τραγικὸν ἐν* XIII, 608. *ἀλλὰ κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη περὶ ποιητ. κεφ.* I, *εἶναι ἐπικός· "Ὁμοίως δὲ κἂν εἴ τις ἅπαντα τὰ μέτρα μιγνύων ποιοῖτο τὴν μίμησιν, καθάπερ Χαιρήμων ἐποίησε Κένταυρον μικτὴν ῥαψῳδίαν ἐξ ἁπάντων τῶν μέτρων, καὶ ποιητὴν προσαγορευτέον*„.

σην θέσιν μεταξὺ ἡρωϊκοῦ ἔπους καὶ παρῳδίας[1]. Ὁ δὲ Χοιρίλος ὁ νεώτερος, ὅστις κατήγετο ἐξ Ἰάσου τῆς Καρίας, ἠκολούθει τῷ μεγάλῳ Ἀλεξάνδρῳ καὶ ἐλάμβανε παρ' αὐτοῦ πλούσια δῶρα. Οὗτος δὲν ἦτο χείρων ἄλλων συγχρόνων ποιητῶν, ὡς Αἰσχρίωνος τοῦ Σαμίου, ὅστις ἔγραφεν Ἐφημερίδας ἐν ἑξαμέτροις[2], ἀλλ' ἡ εὔνοια τοῦ ἡγεμόνος διήγειρε τὸν φθόνον[3] τῶν ἀντιτέχνων, οἵτινες ἐπειρῶντο νὰ διεγείρωσι τὴν πρὸς αὐτὸν περιφρόνησιν. Ἀλλὰ καὶ ὁ μέγας Ἀλέξανδρος εἶχε συνείδησιν, ὅτι δὲν εὗρεν ἄξιον ποιητήν, ὅπως ὑμνήσῃ τὰς πράξεις αὐτοῦ καὶ διὰ τοῦτο δὴ ἐμακάριζε τὸν Ἀχιλλέα, ὅτι ἔτυχε τοῦ Ὁμήρου ὑμνητοῦ.

Ἀλλ' ἡ ἐπικὴ ποίησις πρὸ πολλοῦ εἶχε παρακμάσει καὶ εἶναι ἄξιον παρατηρήσεως, ὅτι οὐχὶ ἐπὶ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἀλλ' οὐδ' ἐπὶ Περικλέους, ὅτε ἡ δραματικὴ ποίησις καὶ αἱ ἄλλαι τέχναι ἔθαλλον, διεκρίνετο ἔξοχος ἐπικὸς ποιητής. Τοῦτο μαρτυρεῖ, ὅτι ἕκαστον γραμματολογικὸν προϊὸν γεννᾶται ἐν τῷ προσήκοντι χρόνῳ, καὶ ὅτι οἱ γραμματολογικοὶ νόμοι εἶναι ἀπαράβατοι. Τὴν κατάπτωσιν τοῦ ἔπους δεικνύει καὶ ἡ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἀναφανεῖσα παρῳδία, ἥτις τὸ ὑψηλὸν τοῦ ἔπους ὕφος εἰς τὸ ταπεινὸν καὶ κοινὸν κατεβίβαζεν, ὅπως τὸν γέλωτα διεγείρῃ. Τοῦτο ἐλέγχει ἔλλειψιν σεβασμοῦ πρὸς τὴν ἀρχαίαν πίστιν καὶ τοὺς ἐθνικοὺς τῶν γραμμάτων θησαυρούς. Συνήθως ἐπαρῴδουν τὸν Ὅμηρον, ὃν οἱ Ἕλληνες ἐκ τῶν σχολείων διετήρουν ἐν τῇ μνήμῃ. Ἡ δὲ παρῳδία τοσοῦτο μᾶλλον ἐπιτυγχάνει, ὅσον αὕτη ὡρισμένως τὴν φράσιν, τὸ ὕφος, τὸ μέτρον καὶ τὸν ῥυθμὸν τοῦ παρῳδουμένου ποιητοῦ ὑπομιμνήσκει. Ὡς δ' οἱ ῥαψῳδοί, οὕτω καὶ οἱ παρῳδοὶ ἔτρεχον πανταχοῦ, ὅπως τὰ πλήθη τέρψωσιν. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι οὕτως ἠγάπων τὰς παρῳδίας, ὥστε κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον εἰσή-

---

[1]) Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ. κεφ. 2. [2]) Curtius VIII, 17. [3]) Ὅρα Ὁράτιον ἐν Epist. II, 1, 22 καὶ Ars poetica 357.

γαγον τὴν ἀπαγγελίαν τῶν παρῳδῶν εἴς τινα τῶν ἑορτῶν αὐτῶν, τὰ Παναθήναια ἢ τὰ Διονύσια[1]. Κατὰ τὰ εἰρημένα ὡς τὸ σατυρικὸν δρᾶμα ἠκολούθει τῇ τραγικῇ τριλογίᾳ, οὕτως ἡ παρῳδίᾳ τῇ ἀπαγγελίᾳ τῶν Ὁμηρικῶν ἐπῶν. Ὑπῆρχον δὲ καὶ ἀγῶνες παρῳδιῶν, ὡς καὶ τῶν δραμάτων[2].

Ἐν ταῖς παρῳδίαις διεκρίνετο Ἡγήμων ὁ Θάσιος, ὅστις ἦτο καὶ ὑποκριτής. Ὁ παρῳδὸς οὗτος, ὅστις ἐπεκαλεῖτο Φακῆ, εἶχε τὴν εὔνοιαν τοῦ Ἀλκιβιάδου καὶ σφόδρα ἠγαπᾶτο ὑπὸ τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων, διότι τοὺς λόγους ἔλεγε πανούργως καὶ ὑποκριτικῶς. Ἐν δὲ τῇ Γιγαντομαχίᾳ αὐτοῦ, ἐν ᾗ, ὡς φαίνεται, ἐπαρῴδει τὴν στρατείαν εἰς τὴν Σικελίαν, οὕτως ἐκήλησε τοὺς Ἀθηναίους, ὥστε οὗτοι πλεῖστον ἐγέλασαν, εἰ καὶ κατὰ ταύτην τὴν ἡμέραν ἠγγέλθη αὐτοῖς ἐν τῷ θεάτρῳ τὸ φοβερὸν ἀτύχημα τῆς στρατείας ἐκείνης, δι' ἣν ἀπώλεσαν τοὺς οἰκείους αὐτῶν[3]. Ἐνδοξότατος διὰ τὰς παρῳδίας ἐγένετο καὶ Εὔβοιος ὁ Πάριος, ὅστις ἔζη κατὰ τοὺς χρόνους Φιλίππου τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας[4]. Τούτου ἐσῴζοντο μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Ἀθηναίου τέσσαρα βιβλία παρῳδιῶν[5]. Ὁ δὲ Βοιωτὸς ὁ Συρακούσιος κατήγετο ἐξ ἐπιφανοῦς γένους, ἐκδιωχθεὶς δ' ὑπὸ τοῦ Ἀγαθοκλέους μετήρχετο τὸ ἐπιτήδευμα τοῦ πα-

---

1) Ὁ Χαμαιλέων παρ' Ἀθηναίῳ IX, 407 δὲν ὀνομάζει μὲν τὴν ἑορτήν, ἀλλ' ἡ παρουσία ξένων προϋποτίθησιν ἢ τὰ Παναθήναια ἢ τὰ μεγάλα Διονύσια. Ὁ Bergk προτιμᾷ τὴν πρώτην ἑορτὴν ἐν II, 487. 2) Ἀθήν. XV, 609 „Τούτων δὲ πρῶτος εἰσῆλθεν εἰς τοὺς ἀγῶνας τοὺς θυμελικοὺς Ἡγήμων καὶ παρ' Ἀθηναίοις ἐνίκησεν ἄλλαις τε παρῳδίαις καὶ τῇ Γιγαντομαχίᾳ". 3) Αὐτόθι IX, 407. 4) Περὶ τούτου λέγει ὁ Πολέμων παρ' Ἀθην. XV 698 „Καὶ τὸν Βοιωτὸν δὲ καὶ τὸν Εὔβοιον τοὺς τὰς παρῳδίας γράψαντας λογίους ἂν φήσαιμι διὰ τὸ παίζειν ἀμφιδεξίως καὶ τῶν προγενεστέρων ποιητῶν ὑπερέχειν ἐπιγεγονότας". 5) Οὗτος λαβὼν ἀφορμὴν ἐξ ἔριδος κουρέως πρὸς κεραμέα πάνυ εὐφυῶς παρῳδεῖ τὸν γνωστὸν λόγον τοῦ Νέστορος ἐν Ἰλιάδ. Α, 175 οὑτωσὶ παρ' Ἀθηναίῳ XV, 699.

Μήτε σὺ τόνδ' ἀγαθός περ ἐὼν ἀποαίρεο, κουρεῦ,
μήτε σύ, Πηλείδη.

ρῳδοῦ, καθ' ὃ διεκρίνετο ὑπὲρ τὸν Εὔβοιον[1]. *Τελευταῖος ταύτης τῆς περιόδου παρῳδὸς εἶναι ὁ Μάτρων*[2] *ἢ Ματρέας ὁ Πιταναῖος, οὗ μακρὸν ἀπόσπασμα διετήρησεν ἡμῖν ὁ Ἀθήναιος*[3].

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΥ ΕΠΟΥΣ

Κατὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους ἔληγεν ἡ θεοκρατικὴ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος περίοδος καὶ ἤρχετο ἡ ἠθική[4], *καθ' ἣν τὸ πνεῦμα εἰς τὴν ὑπερτάτην τῆς ἀναπτύξεως βαθμῖδα ἐξαρθὲν ἐξεῦρε τοὺς αἰωνίους νόμους τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ἀγαθοῦ. Τὴν μεταβολὴν παρεσκεύασαν οἱ φιλόσοφοι πρὸ τῶν Περσικῶν. Διότι οὗτοι τὰ περὶ θεῶν εἰρημένα ὑπό τε τοῦ Ὁμήρου καὶ Ἡσιόδου ἐπολέμουν διὰ τῶν ὅπλων τῆς λογικῆς.*

---

1) *Περὶ τούτου ἔχομεν τὴν κρίσιν Ἀλεξάνδρου τοῦ Αἰτωλοῦ ἐν ἐλεγείῳ παρ' Ἀθηναίῳ αὐτόθι. Οὗτος πρὸς τοῖς ἄλλοις λέγει·*

τοῖα Συρηκοσίοις καὶ ἔχων χάριν. Ὃς δὲ Βοιωτοῦ
ἔκλυεν, Εὐβοίῳ τέρψεται οὐδ' ὀλίγον.

2) *Λέγεται καὶ Ματρέας* I, 5 *καὶ Μάτρων παρ' Ἀθηναίῳ.* 3) *Πρὸς παράδειγμα ἔστωσαν ὀλίγοι στίχοι ἐκ τοῦ Ἀθην.* V, 184.

Δεῖπνα μοι ἔννεπε, Μοῦσα, πολύτροφα καὶ μάλα πολλά,
ἃ Ξενοκλῆς ῥήτωρ ἐν Ἀθήναις δείπνισεν ἡμᾶς·
ἦλθον γὰρ κἀκεῖσε, πολὺς δέ μοι ἕσπετο λιμός.

4) *Τὰ αἴτια τοῦ ἀρχαίου καὶ τοῦ νεωτ. Ἑλλην. πολιτ. σελ.* 48 *"Ὁ πνευματικὸς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους βίος διαιρεῖται εἰς τρεῖς περιόδους, τὴν θεοκρατικήν, τὴν ἠθικὴν καὶ τὴν ὑλικήν. Αἱ τρεῖς αὗται περίοδοι ἐξετυλίχθησαν καὶ ἐπανελήφθησαν κατὰ τὴν αὐτὴν σειρὰν ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις. Ἀπὸ μὲν τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν Περσικῶν ἤκμαζεν ἡ θεοκρατική, ἀπὸ δὲ τούτων μέχρι τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἡ ἠθικὴ καὶ ἀπὸ τούτου μέχρι τοῦ Μέσου αἰῶνος ἡ ὑλική".*

Καὶ ὅμως τὰ Ὁμηρικὰ ἔπη[1] *καὶ κατ' ἐξοχὴν ἡ Θεογονία*[2] *τοῦ Ἡσιόδου ἦσαν οἱ πρόδρομοι τῆς Ἰωνικῆς φιλοσοφίας. Κατὰ ταῦτα ἡ φιλοσοφία ἀνεπλήρωσε τὴν καταπίπτουσαν θρησκείαν. Οἱ ἀρχαῖοι δὲ φιλόσοφοι δὲν ἔγραφον, ἀλλ' ἐν στενοῖς κύκλοις ἐδίδασκον. Ὅτε δὲ βραδύτερον οὗτοι ἐδημοσίευον τὰς θεωρίας αὐτῶν, ἐλέγετο, ὅτι ἐ ξ έ δ ι δ ο ν, ὅθεν καὶ ἡ ἔ κ δ ο σ ι ς. Τὸ πρῶτον ἡ δημοσίευσις ἐγένετο διὰ τῆς περιβολῆς τῶν θεωριῶν ἐν στίχοις, οἵτινες διὰ τοῦ δεσμοῦ τοῦ μέτρου ἐφύλαττον ἀλύμαντον καὶ ἄφθαρτον τὸν λόγον τοῦ φιλοσόφου.*

Ἐν τοῖς πρώτοις φιλοσοφήσασι ποιηταῖς τίθεται Κλεόστρατος ὁ Τενέδιος, ὅστις ἐποίησε διδακτικὸν ποίημα περὶ ἀστρονομίας, ἤτοι Ἀ σ τ ρ ο λ ο γ ί α ν[3]*. Πρὸ πάντων οἱ Ἐλεᾶται κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ ἕκτου αἰῶνος π. Χ. ἐν στίχοις ἐξέδιδον καὶ διέδιδον τὰς θεωρίας αὐτῶν. Ξενοφάνης ὁ Κολοφώνιος, ὅστις ἐγένετο ἱδρυτὴς τῆς Ἐλεατικῆς σχολῆς, ἤκμαζε περὶ τὰς Ὀλυμπ. 65—70. Κατ' ἀρχὰς οὗτος ἠσχολεῖτο περὶ τὴν ποίησιν, εἶτα δ' ἐτράπη εἰς τὴν φιλοσοφίαν, ὅτε ἐκ Κολοφῶνος ἦλθεν εἰς τὴν Ἐλέαν. Οὐ μόνον δ' ἐποίει, ἀλλὰ καὶ ἐρραψῴδει τὰ ἑαυτοῦ*[4]*. Κατὰ τὸν τρόπον τῶν γενεαλόγων ἐποίησε Κ ο λ ο φ ῶ ν ο ς κ τ ί σ ι ν καὶ Ἀ π ο ι κ ι σ μ ὸ ν ε ἰ ς Ἐ λ έ α ν τ ῆ ς Ἰ τ α λ ί α ς. Ἀλλὰ μείζονα δόξαν ὁ Ξενοφάνης ἐκτήσατο ἐκ τοῦ φιλοσοφικοῦ συγγράμματος Π ε ρ ὶ φ ύ σ ε ω ς, ὅπερ ἦτο πεποιημένον ἐν ἐπικῇ γλώσσῃ καὶ ἐν ἡρωϊκῷ ἑξα-*

---

[1]) *Ἐν Ἰλιάδ. Ξ, 246 λέγεται·*

Ὠκεανοῦ, ὅσπερ γένεσις πάντεσσι τέτυκται.

Καὶ αὐτόθι 201, *ὅπου ἴδε καὶ τὴν σημείωσίν μου.*

[2]) *Ὅρα* Christ *σελ.* 95. *Παρὰ Διογένει τῷ Λαερτ* IX, 22 *ἀναγινώσκεται· «Καὶ αὐτὸς δὲ διὰ ποιημάτων φιλοσοφεῖ, καθάπερ Ἡσίοδός τε καὶ Ξενοφάνης καὶ Ἐμπεδοκλῆς».* [3]) *Ταύτης στίχοι διετηρήθησαν παρὰ τῷ Σχολιαστῇ τοῦ Εὐριπίδ. ἐν Ῥήσ.* 524 [4]) *Διογέν. Λαέρτ.* IX, 18 *«Γέγραφε δὲ καὶ ἐν ἔπεσι καὶ ἐλεγείας καὶ ἰάμβους, καθ' Ἡσιόδου καὶ Ὁμήρου, ἐπικόπτων αὐτῶν τὰ περὶ θεῶν εἰρημένα. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἐρραψῴδει τὰ ἑαυτοῦ».*

μέτρῳ. Ὁ φιλόσοφος οὗτος ἐπίστευεν, ὅτι ὁ θεὸς εἶναι εἷς, σφαιροειδὴς καὶ οὐδόλως πρὸς τὸν ἄνθρωπον ὁμοιάζων[1]. Ἔψεγε δὲ τοὺς ἀνθρώπους, ὅτι ἐποίησαν τὸ θεῖον ἀνθρωποφυές, λέγων, ὅτι καὶ τὰ ἄλλα ζῷα ἤθελον ποιήσει τὸ αὐτό, ἂν ἐγίνωσκον ζωγραφικήν[2]. Κατὰ ταῦτα ἐκάκιζε τὸν Ὅμηρον καὶ τὸν Ἡσίοδον, διότι τὰ παρὰ τοῖς ἀνθρώποις ὀνείδη τοῖς θεοῖς ἀπέδωκαν[3].

Ἐπιφανέστατος τῶν Ἐλεατῶν εἶναι ὁ Παρμενίδης, ὅστις γεννηθεὶς ἐν Ἐλέᾳ περὶ τὸ δεύτερον ἔτος τῆς 66ης Ὀλυμπιάδος ἠκροάσατο οὐ μόνον τοῦ Ξενοφάνους, ἀλλὰ καὶ τῶν Πυθαγορείων Ἀμεινίου καὶ Διοχαίτου[4]. Ὅτε ὁ Σωκράτης ἦτο νέος, ἤκουσε τοῦ Παρμενίδου ἐλθόντος μετὰ τοῦ Ζήνωνος εἰς τὰ Παναθήναια[5]. Κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ διδασκάλου ὁ φιλόσοφος τὰς θεωρίας αὐτοῦ κατέθετο ἐν στίχοις. Καὶ οὗτος λοιπὸν ἐποίησε ποίημα Περὶ φύσεως, οὗ τὸ προοίμιον ἐκοσμεῖτο ὑπὸ μεγαλοπρεποῦς φαντασίας· διότι ἔλεγεν, ὅτι αἱ θυγατέρες τοῦ Ἡλίου παραλαβοῦσαι αὐτὸν καὶ ἀναβιβάσασαι ἐπὶ ταχειῶν ἵππων ἤγαγον εἰς τὰς πύλας τῆς Ἡμέρας καὶ τῆς Νυκτός. Ἐνταῦθα ἡ Δίκη, ἡ κλειδοῦ-

---

1) Διογεν. Λαερτ. IX, 18. 2) Παρὰ Karsten Fragm. VI, 41.

Ἀλλ' εἴτοι χεῖρας γ' εἶχον βόες ἠὲ λέοντες
ἢ γράψαι χείρεσσι καὶ ἔργα τελεῖν ἅπερ ἄνδρες,
καί κε θεῶν ἰδέας ἔγραφον καὶ σώματ' ἐποίουν
τοιαῦθ', οἷόν περ καὐτοὶ δέμας εἶχον ὁμοῖον,
ἵπποι μὲν θ' ἵπποισι, βόες δέ τε βουσὶν ὁμοῖα.

3) Αὐτόθι VII, 43·

Πάντα θεοῖς ἀνέθηκαν Ὅμηρός θ' Ἡσίοδός τε,
ὅσσα παρ' ἀνθρώποισιν ὀνείδεα καὶ ψόγοι ἐστίν . . .
ὡς πλεῖστ' ἐφθέγξαντο θεῶν ἀθεμίστια ἔργα
κλέπτειν μοιχεύειν τε καὶ ἀλλήλους ἀπατεύειν.

4) Διογέν. Λαέρτ. IX, 21. 5) Πλάτ. ἐν Παρμενίδ. 127 "Ἔφη δὲ δὴ ὁ Ἀντιφῶν λέγειν τὸν Πυθόδωρον ὅτι ἀφίκοιντό ποτε εἰς Παναθήναια τὰ μεγάλα Ζήνων τε καὶ Παρμενίδης. Τὸν μὲν οὖν Παρμενίδην εὖ μάλα ἤδη πρεσβύτην εἶναι, σφόδρα πολιόν, καλὸν δὲ κἀγαθὸν τὴν ὄψιν, περὶ ἔτη μάλιστα πέντε καὶ ἑξήκοντα".

χος τῶν πυλῶν, ἐδίδαξεν αὐτὸν τὴν αἰωνίαν ἀλήθειαν καὶ τὰς ἀπατηλὰς τῶν θνητῶν δόξας[1]. *Κατὰ ταῦτα διεῖλε καὶ τὸ φιλοσοφικὸν αὐτοῦ ποίημα εἰς δύο, ἐξ ὧν τὸ μὲν πρῶτον περιέχει τὴν περὶ τοῦ ὄντος διδασκαλίαν, τὸ δὲ δεύτερον τὴν περὶ τοῦ πλήθους καὶ τῆς ποικιλίας τῶν αἰσθητῶν ὄντων. Μόνον τὸ ὂν κατὰ τὸν φιλόσοφον ὑπάρχει, ὅπερ ἀποκλείει τὴν ἔννοιαν τοῦ γίγνεσθαι καὶ ἀπόλλυσθαι, τὴν γένεσιν καὶ τὴν φθοράν*[2].

Ὁ δὲ Ἐμπεδοκλῆς γεννηθεὶς ἐν Ἀκράγαντι τῆς Σικελίας περὶ τὰ 492 π. Χ. ἐξ ἐπιφανοῦς γένους ἐτιμήθη οὐ μόνον ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς Δωρικαῖς πόλεσι τῆς Σικελίας. Οὕτω δ' ἠγάπησεν ὁ δῆμος τὸν φιλόσοφον διὰ τὴν κατάλυσιν τῆς ὀλιγαρχίας τῶν χιλίων, ὥστε ἔδιδε τούτῳ τὴν βασιλείαν, ἀλλ' ὁ φιλόσοφος δὲν ἐδέξατο ταύτην[3]. *Ὁ Ἐμπεδοκλῆς ἐγένετο ἀνὴρ πολυμαθέστατος ἅτε ἀσχοληθεὶς περὶ τὴν ποίησιν τραγῳδιῶν, τὴν ἰατρικήν, τὴν ῥητορικὴν καὶ τὴν φιλοσοφίαν*[4]. *Ἀποβλέπων δ' οὗτος εἰς τὴν ὑπεροχὴν αὐτοῦ πρὸς τοὺς κοινοὺς ἀνθρώπους ἐπίστευεν, ὅτι εἶναι θεὸς καὶ τοῦτο διαρρήδην λέγει ἐν τῇ ποιήσει αὐτοῦ*[5]. *Ὅτε δ' ὁ φιλόσοφος*

---

[1]) Comment. Eleat. 1.

. . . . *πάντα πυθέσθαι,*
ἠμὲν ἀληθείης εὐπειθέος ἀτρεκὲς ἦτορ
ἠδὲ βροτῶν δόξας τῇς οὐκ ἔνι πίστις ἀληθής.

[2]) *Παρὰ Σιμπλικ. Φυσικ.* 31 *B.*

Πῶς δ' ἂν ἔπειτα πέλοι τὸ ἐόν; πῶς δ' ἄν κε γένοιτο;
Εἴ γε γένοιτ', οὐκ ἔστ', οὐδ' εἴ ποτ' μέλλει ἔσεσθαι.
Τὰς γένεσις μὲν ἀπέσβεσται καὶ ἄπιστος ὄλεθρος.

[3]) *Διογέν. Λαέρτ.* VIII, 63 „*Φησὶ δ' αὐτὸν καὶ Ἀριστοτέλης ἐλεύθερον γεγονέναι, καὶ πάσης ἀρχῆς ἀλλότριον, εἴ γε τὴν βασιλείαν αὐτῷ διδομένην παρῃτήσατο*". [4]) *Διογέν. Λαέρτ.* VIII, 58. [5]) *Αὐτόθι* VIII, 62.

Ὦ φίλοι, οἳ μέγα ἄστυ κατὰ ξανθοῦ Ἀκράγαντος
ναίετ' ἄκρην πόλεως, ἀγαθῶν μελεδήμονες ἔργων,
χαίρετ'· ἐγὼ δ' ὑμῖν θεὸς ἄμβροτος, οὐκ ἔτι θνητός,
πωλεῦμαι μετὰ πᾶσι τετιμημένος, ὥσπερ ἔοικε.

ἦλθεν εἰς τὴν Ὀλυμπίαν, περὶ οὐδενός ἄλλου ἐγένετο λόγος ἢ περὶ αὐτοῦ [1]. *Ἠναγκάσθη δ' ὑπὸ τῶν πολιτικῶν αὐτοῦ ἀντιπάλων, ὅπως ἀποχωρήσῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον* [2]. *Ὡς κατὰ τὸν βίον ὁ Ἐμπεδοκλῆς ἦτο τεράστιος καὶ θαυματουργός, οὕτω καὶ ὁ θάνατος αὐτοῦ ἦτο μυθώδης. Κατὰ τὸν Ἡρακλείδην ἀφ' οὗ ὁ φιλόσοφος ἀνέστησε γυναῖκα νεκράν, ἐποίει θυσίαν ἐν τῷ ἀγρῷ τοῦ Πεισιάνακτος, ἔνθα πολλοὶ τῶν φίλων προσεκλήθησαν πρὸς εὐωχίαν. Μετὰ ταύτην οἱ μὲν ἄλλοι ἀνεπαύοντο ὑπὸ δένδροις, ἢ ὅπου ἕκαστος ἤθελεν, ὁ δ' Ἐμπεδοκλῆς ἔμεινεν, ὅπου κατεκλίθη. Ὅτε δ' ἔγεινεν ἡμέρα, οὗτος δὲν εὑρέθη καὶ οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ εἴπῃ, τί ἐγένετο, πλὴν ἑνός, ὅστις ὡμολόγησεν, ὅτι κατὰ τὰς μέσας νύκτας ἤκουσε φωνὴν λίαν ἰσχυρὰν καλοῦσαν τὸν Ἐμπεδοκλέα. Ὁ μάρτυς ἐξαναστὰς εἶδεν οὐράνιον φῶς, λαμπάδων φέγγος καὶ οὐδὲν ἄλλο. Κατ' ἄλλην ὅμως εἴδησιν ὁ φιλόσοφος εἰς τὴν Αἴτνην πορευθεὶς καὶ εἰς τὸν κρατῆρα εἰσπηδήσας ἔθανεν, ὡς ἐγνώσθη ἐκ τοῦ ἀναρριπισθέντος αὐτοῦ ὑποδήματος, ὅπερ ἦτο χάλκινον* [3].

Ὁ παράδοξος οὗτος φιλόσοφος ἐποίησε δύο φιλοσοφικὰ ποιήματα, τὸ μὲν Περὶ φύσεως, ὅπερ ἀποτείνει πρὸς τὸν φίλον αὐτοῦ Παυσανίαν, τὸ δὲ Καθαρμούς, ὅπερ ἦτο ἠθικόν. Ἐν τῷ πρώτῳ ποιήματι ὁ Ἐμπεδοκλῆς δὲν ἐδέχετο γένεσιν καὶ φθοράν [4], *ἀλλὰ μόνον μίξιν καὶ διάλλαξιν. Κατὰ τοὺς Ἐλεάτας ὁ Ἐμπεδοκλῆς ἐδέχετο μὲν ἓν ὂν ἀΐδιον, ἀλλὰ τοῦτο ἐθεώρει πολλαπλοῦν καὶ πολυειδές, δηλ. ἐδογμάτιζε τέσσαρα εἴδη τούτου, τὸ πῦρ, τὸν ἀέρα, τὴν γῆν καὶ τὸ ὕδωρ. Καὶ τὸ μὲν πῦρ ἔλεγε Δία ἀργῆτα, τὸν δὲ ἀέρα Ἥραν φερέ-*

---

[1]) *Διογ. Λαέρτ.* VIII, 66. [2]) *Αὐτόθι* VIII, 67. [3]) *Αὐτόθι* VIII, 67 *καὶ ἑξῆς.* [4]) *Τὸ ἀπόσπασμα παρὰ* Karsten. Fragnenta·

Ἄλλο δέ τοι ἐρέω· φύσις οὐδενός ἐστιν ἁπάντων
θνητῶν, οὐδέ τις οὐλομένου θανάτοιο τελευτή,
ἀλλὰ μόνον μῖξις τε διάλλαξίς τε μιγέντων
ἐστί, φύσις δ' ἐπὶ τοῖς ὀνομάζεται ἀνθρώποισιν.

σειον, τὴν δὲ γῆν Ἀϊδωνέα καὶ τὸ ὕδωρ Νῆστιν[1]. Τὰ στοιχεῖα ταῦτα κατὰ τὸν φιλόσοφον ἐκινοῦντο ὑπὸ δύο δυνάμεων, ὧν τὴν μὲν μίαν ἔλεγε φιλότητα, τὴν δὲ ἑτέραν νεῖκος. Πρὸς δὲ τὴν φιλότητα ὠνόμαζε καὶ ἁρμονίαν καὶ στοργὴν καὶ Ἀφροδίτην καὶ Κύπριν· τὸ δὲ νεῖκος ἔλεγε καὶ ἔχθος καὶ κότον καὶ δῆριν. Πάντα δὲ τὰ ὄντα ἦσαν ἐγκεκλεισμένα ἐν τῷ Σφαίρῳ, ἐν ᾧ ἔμενον ἀκίνητα. Διὰ τοῦ νείκους ἐκεῖθεν ἐξαχθέντα καὶ πολλοὺς ἀναπτύξεως βαθμοὺς διελθόντα ἀπετέλεσαν τὸν νῦν κόσμον[2]. Ἐν δὲ τῷ ἑτέρῳ ποιήματι, τοῖς Καθαρμοῖς, προέτρεπεν ὁ φιλόσοφος τοὺς πολίτας αὐτοῦ εἰς ἠθικὴν κάθαρσιν ἐκ τῶν ἁμαρτημάτων. Ἀκολουθῶν δὲ τοῖς Πυθαγορίοις ἐδέχετο τὴν μετεμψύχωσιν, ἣν καὶ αὐτὸς οὗτος διά τινα φόνον ὑπέστη[3].

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ΄.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΗΡΩΪΚΟΥ ΕΠΟΥΣ ΑΠΟ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΡΩΜΑΪΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

Ἡ περίοδος αὕτη ἦτο φιλολογικὴ καὶ οὐχὶ ποιητική. Ἐν ταύτῃ οὐ μόνον τὸ ἔπος, ἀλλὰ καὶ τὰ ἄλλα τῆς ποιήσεως εἴδη κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον παρήκμασαν. Ἡρωϊκὸν δὲ ἔπος δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ, διότι καὶ ἥρωες τοῦ λαοῦ ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις δὲν ὑπῆρχον. Μόνοι οἱ ἡγεμόνες ἐκάλουν παρ᾽ ἑαυ-

---

[1]) Τέσσαρα τῶν πάντων ῥιζώματα πρῶτον ἄκουε.
Ζεὺς ἀργὴς Ἥρη τε φερέσβιος ἠδ᾽ Ἀϊδωνεὺς
Νῆστις δακρυόεσσά τ᾽, ἐπικρούνωμα βρότειον.

[2]) Ὅρα K. O. Müller I, 463. [3]) Τοῦτο λέγει διαρρήδην·
Ἤδη γάρ ποτ᾽ ἐγὼ γενόμην κοῦρός τε κόρη τε
θάμνος τ᾽ οἰωνός τε καὶ εἰν ἁλὶ ἔλλοπος ἰχθύς.

τοῖς ποιητάς, ἵνα τὰς πράξεις αὐτῶν ὑμνήσωσιν, ὡς ὁ μέγας Ἀλέξανδρος εἶχε παρ' ἑαυτῷ Χοιρίλον τὸν Σάμιον, καθ' ἃ ἄρτι ἐλέγομεν. Τὰ ποιήματα ὅμως τούτων ἢ μικρὰν ἢ οὐδεμίαν ἀξίαν εἶχον. Εἴ που εἶδός τι τῆς ποιήσεως διατηρεῖται, τοῦτο δὲν ἀπορρέει ἐκ τοῦ καθ' ὅλου πνεύματος τοῦ λαοῦ, ἀλλ' εἶναι ἔργον ὀλίγων λογίων, οἵτινες μακρὸν χρόνον κατέτριψαν περὶ τὴν ἀνάγνωσιν ἀρχαίων ποιητῶν. Τούτου ἕνεκεν οἱ ποιηταὶ ταύτης τῆς περιόδου κατ' ἐξοχὴν ἦσαν φιλόλογοι.

Τοιοῦτος ἦτο Ῥιανὸς ὁ Κρής, ὅστις τὸ κατ' ἀρχὰς μὲν ἦτο δοῦλος καὶ φύλαξ τῆς παλαίστρας, εἶτα δὲ διὰ τῆς φιλοπονίας αὐτοῦ ἐγένετο εὐδόκιμος ἔν τε τῇ φιλολογίᾳ καὶ τῇ ποιήσει[1]. *Οὗτος κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ τρίτου αἰῶνος π. Χ. ἀκμάζων ἐποίησε διορθώσεις ἔν τε τῇ Ἰλιάδι καὶ τῇ Ὀδυσσείᾳ, ὧν μνεία γίνεται οὐχὶ σπανίως ἐν τοῖς Ὁμηρικοῖς σχολίοις. Πρὸς δὲ ἐποίησεν Ἡράκλειαν, ἐν ᾗ ἐπραγματεύετο τὸν μῦθον τοῦ ἡμιθέου, Θεσσαλικά, Ἀχαϊκά, Ἠλιακὰ καὶ Μεσσηνιακά. Ἐν τῷ τελευταίῳ ἔπει ὁ ποιητὴς ἀπεμιμεῖτο τὸν Ὅμηρον εὐστόχως. Ὁ Παυσανίας*[2] *ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς Μεσσηνίας οὐ μόνον τῷ Ῥιανῷ ἀκολουθεῖ, ἀλλὰ καὶ νομίζει, ὅτι ὁ ἥρως τούτου τοῦ ἔπους, ὁ Ἀριστομένης, δὲν εἶναι ἀφανέστερος τοῦ Ἀχιλλέως τῆς Ἰλιάδος. Ἐπικὸν ποίημα ἦτο καὶ ἡ Φήμη*[3], *ἥτις μόνον ἅπαξ μνημονεύεται. Παρὰ δὲ τῷ Στοβαίῳ*[4] *διετηρήθη οὐχὶ σμικρὸν ἀπόσπασμα τούτου τοῦ ποιητοῦ, ἀλλ' ἀγνοεῖται τὸ ποίημα, ἐξ οὗ ἀπεσπάσθη. Πρὸς δὲ διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν ἕνδεκα τούτου ἐπιγράμματα, ἅπερ ὑπόθεσιν ἐρωτικὴν ἔχοντα διακρίνονται κατὰ τὴν κομψότητα.*

Ὁ δὲ Εὐφορίων ὁ Χαλκιδεύς, ὁ υἱὸς τοῦ Πολυμνήστου,

---

[1]) *Σουΐδας ἐν λ. „Οὗτος δ' ἦν τῆς παλαίστρας πρότερον φύλαξ καὶ δοῦλος, ὕστερον δὲ παιδευθεὶς ἐγένετο γραμματικός, σύγχρονος Ἐρατοσθένους".* [2]) IV, 6, 3. [3]) Susemihl, Geschichte der Griech. Litteratur, I, 403. [4]) *Ἐν Ἀνθολογ.* IV, 34.

ἐγεννήθη κατὰ τὰ 276 π. Χ. καὶ ἠκροάσατο ἐν Ἀθήναις τοῦ Ἀκαδημιακοῦ Λακύδου καὶ τοῦ περιπατητικοῦ Πρυτάνιδος καὶ τὴν ποίησιν ἐδιδάχθη ὑπὸ τοῦ Θηβαίου Ἀρχεβούλου[1]. *Βραδύτερον ὁ ποιητὴς ἐγένετο πλούσιος, διότι καίπερ δυσειδῆ ὄντα ἔστερξεν ἡ χήρα Νικαία, ἥτις ἐγένετο γυνὴ Ἀλεξάνδρου υἱοῦ τοῦ Κρατέρου. Προσκληθεὶς δὲ ὑπὸ Ἀντιόχου τοῦ μεγάλου (224—187) ἐγένετο ἐπιστάτης τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ βιβλιοθήκης, ἔνθα καὶ ἔμεινε μέχρι τελευτῆς*[2]. *Ὑπὸ τοῦ Εὐφορίωνος ἐποιήθη Ἡσίοδος, Μοψοπία ἢ ἄτακτα καὶ Χιλιάδες ἐν πέντε βιβλίοις. Περὶ μὲν τοῦ πρώτου ποιήματος οὐδὲν γινώσκεται, ἡ δὲ Μοψοπία εἶχεν ὑπόθεσιν Ἀττικοὺς μύθους καὶ αἱ Χιλιάδες ἔσχον τὸ ὄνομα ἐκ τῆς ποικίλης ὑποθέσεως. Ὁ Εὐφορίων εἶχε ποιήσει καὶ ἐλεγείας, ἃς ἐμιμήθησαν ὁ Προπέρτιος καὶ ὁ Τίβουλος. Αἱ δὲ Ἀραὶ ἢ ποτηριοκλέπτης ἦτο σατιρικὸν ποίημα κατὰ τὸν τρόπον τοῦ Καλλιμάχου, ὅστις εἶχε ποιήσει Ἶβιν*[3]. *Ὁ Εὐφορίων, ὡς καὶ ὁ Λυκόφρων, ἀνῆκεν εἰς τοὺς σκοτεινοὺς ποιητάς, οἵτινες εἶχον ἀνάγκην ἐξηγήσεως.*

Ἀναμφιλέκτως ἐπιφανέστατος ποιητὴς τοῦ ἡρωϊκοῦ ἔπους ταύτης τῆς περιόδου εἶναι Ἀπολλώνιος ὁ ἐπικαλούμενος Ῥόδιος. Ὁμολογεῖται δ' ὅμως, ὅτι οὐ μόνον ἐγεννήθη ἐν Ἀλεξανδρείᾳ[4], *ἀλλὰ καὶ ἀνῆκεν εἰς τὴν Πτολεμαΐδα φυλήν. Ἐγένετο δὲ υἱὸς τοῦ Σιλλέως ἢ Ἰλλέως καὶ τῆς Ῥόδης. Ἐγεννήθη δὲ περὶ τὰ 283 π. Χ. καὶ ἐμαθήτευσε παρὰ τῷ γραμματικῷ καὶ ποιητῇ Καλλιμάχῳ. Ἔφηβος δ' ὢν ὁ Ἀπολλώνιος ἐπεδείξατο τῷ διδασκάλῳ τὰ Ἀργοναυτικά*[5], *ἢ ἀπήγγειλε ταῦτα ἐν τῇ ἑορτῇ*

---

[1]) *Ὅρα Σουΐδαν ἐν λ.* [2]) Susemihl *αὐτόθι σελ.* 394. [3]) *Ὅρα* Christ *σελ.* 460. [4]) *Ὁ Ἀθήναιος ἐν* VII, 283 *καὶ ἐκ τούτου καὶ ὁ Αἰλιανὸς ἐν τῷ Περὶ φύσ. ζῴων* ΙΕ'. 28 *λέγει Ναυκρατίτην. Ὁ πρῶτος καλεῖ τὸν ποιητὴν πολίτην ἑαυτοῦ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, διότι ἔγραψε περὶ Ναυκράτεως. Παράβαλλ.* Weichert, Ueber das Leben und Gedicht des Apollonios von Rhodos *σελ.* 5. [5]) *Γένος Ἀπολλωνίου ποιητοῦ παρὰ* Westermann *σελ.* 50.

τοῦ Ἀπόλλωνος[1], *ἀλλὰ τὸ ποίημα κατεκρίθη, ὡς φαίνεται κατ᾽ εἰσήγησιν τοῦ Καλλιμάχου. Ἐντεῦθεν ἠγέρθη δεινὴ ἔρις τῶν δύο ποιητῶν, περὶ ἧς ἐν τῷ περὶ Καλλιμάχου θέλομεν ποιήσει λόγον. Τὴν αἰσχύνην τῆς ἀποτυχίας μὴ φέρων ὁ ποιητὴς κατέλιπε τὴν αὐτοῦ πατρίδα καὶ ἀπεδήμησεν εἰς Ῥόδον, ἔνθα ῥητορικὴν διδάσκων καὶ τὰ Ἀργοναυτικὰ ἀναγνοὺς οὐχὶ μικρὰν δόξαν ἐκτήσατο. Διότι οἱ Ῥόδιοι καὶ τὸ πολιτικὸν δικαίωμα καὶ ἄλλας διακριτικὰς τιμὰς ἔδωκαν αὐτῷ. Βραδύτερον ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ Ἐπιφανοῦς ἐγένετο διάδοχος τοῦ Ἐρατοσθένους ἐν τῇ ἐπιστασίᾳ τῶν βιβλιοθηκῶν καί, ὡς λέγεται, ἐτάφη ἐν τῷ αὐτῷ τάφῳ, ἐν ᾧ καὶ ὁ ἀντίζηλος αὐτοῦ Καλλίμαχος.*

Ὁ Ἀπολλώνιος ἐποίησε πολλὰ ἔπη, ἅτινα εἶχον ὑποθέσεις κτίσεις πόλεων· δηλ. Κτίσιν Ἀλεξανδρείας, Καύνου, Κνίδου, Ναυκράτεως, Ῥόδου καὶ Κανώπου. Πρὸς δὲ ἔγραψε Περὶ Ἀρχιλόχου[3] *καὶ Πρὸς Ζηνόδοτον*[4]. *Ἀλλ᾽ ὁ Ἀπολλώνιος τὴν δόξαν αὐτοῦ ἐκτήσατο ἐκ τῶν Ἀργοναυτικῶν, ὧν ἐγένοντο δύο ἐκδόσεις (προέκδοσις καὶ ἐπέκδοσις)*[5]. *Τὸ ἔπος τοῦτο ἀκέραιον εἰς ἡμᾶς περιελθὸν συνίσταται ἐκ τεσσάρων βιβλίων, ὧν τὸ τέταρτον ἔχει μείζονα περιοχήν. Πάντα δ᾽ ὁμοῦ περιλαμβάνουσι 5,835 στίχους. Ἡ ἐκλογὴ τῆς ὑποθέσεως*[6] *εἶναι ὡς οἱόν*

---

1) *Ἐν τῷ προοιμίῳ ὁ ποιητὴς ἀποτείνει τὸν λόγον εἰς τὸν Φοῖβον·*

Ἀρχόμενος σέο, Φοῖβε, παλαιγενέων κλέα φωτῶν
μνήσομαι, οἳ Πόντοιο κατὰ στόμα καὶ διὰ πέτρας
Κυανέας βασιλῆος ἐφημοσύνῃ Πελίαο
χρύσειον μετὰ κῶας ἐΰζυγον ἤλασαν Ἀργώ.

2) *Ἀπολλωνίου βίος παρὰ* Westermann *σελ.* 51 „*Ἐνταῦθα τοίνυν διάγων καὶ ἐπιξέσας αὐτοῦ τὰ ποιήματα, εἶτ᾽ ἐπιδειξάμενος σφόδρα εὐδοκίμησεν, ὡς καὶ τῆς Ῥοδίων ἀξιωθῆναι πολιτείας καὶ τιμῆς*“. 3) *Ἀθήν.* X, 451 D. 4) *Δίδυμος εἰς Ἰλιάδ. N*, 657. 5) *Ὅρα* Susemihl *I*, *σελ.* 385. 6) *Ἡ ὑπόθεσις εἶναι ἀρχαιοτάτη καὶ γινώσκει ταύτην ὁ Ὅμηρος ἐν Ἰλιάδ. H*, 469, *καὶ ἐν Ὀδυσσ. M.* 69. *Περὶ τοῦ Ἀργοναυτικοῦ μύθου λέγομεν πολλὰ ἐν τῇ εἰσαγωγῇ ἡμῶν εἰς τὴν Μήδειαν.*

τε εὔστοχος καὶ εἰς τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἐποχῆς ἁρμόζουσα, ἥτις τὰς τοιαύτας περιπετειώδεις περιπλανήσεις ἠγάπα. Ἐπραγματεύθη δὲ ταύτην μεθ' ἱκανῆς ἐλευθερίας καὶ εἶναι μὲν ἐπιτήδειος ἀφηγητής, ἅτε μὴ περιπλανώμενος εἰς λαβυρινθώδεις διηγήσεις, ἀλλὰ πανταχοῦ θηρεύει τὸ ἀναγκαῖον καὶ οὐχὶ τὸ τερπνόν. Τεχνηέντως ὁ ποιητὴς περιγράφει τόπους καὶ εἰκονίζει ψυχικὰς διαθέσεις. Ἀλλ' ἀγνοεῖ τὴν ἀξίαν τῶν ἐπεισοδίων καί ὀλίγον γινώσκει, ἵνα δι' ἐπιχύσεως φωτὸς ἐξαίρῃ τὰ σπουδαῖα τοῦ ἔπους μέρη, καὶ φροντίζει μόνον, ὅπως τὸ εὐρὺ τοῦ μύθου ῥεῦμα ἀκωλύτως καὶ φυσικῶς διαρρέῃ. Βεβαίως αἱ φανταστικαὶ ἐκεῖναι περιπέτειαι τῶν Ἀργοναυτῶν καὶ αἱ μαγεῖαι γοητεύουσιν, ὅμως μικρὸν χῶρον τῇ ἐνεργείᾳ τῆς ἐλευθέρας θελήσεως τῶν ἡρώων καταλείπουσιν[1]. *Οὕτως οἱ ἥρωες στεροῦνται σταθερότητος καὶ τῆς μομφῆς ταύτης δὲν δύναταί τις νὰ ἐξαιρέσῃ τὸν Ἰάσονα καὶ τὴν Μήδειαν, οἵτινες ὑπὲρ πάντας τοὺς ἄλλους ἐξαίρονται. Ὁ ἥρως τοῦ ἔπους μένει ψυχρός, ἡ δὲ Μήδεια εἶναι μὲν τολμηρά, ὅμως ἄφιλος.*

Ἐπεθύμει μὲν ὁ ποιητής, ἵνα ἀγάγῃ εἰς ἀναβίωσιν τὴν Ὁμηρικὴν ποίησιν, ὅμως ὑπὸ τῆς νηφαλιότητος τῆς ἑαυτοῦ ἐποχῆς κατεχόμενος, οὔτε τὴν φανταδίαν, οὔτε τὴν αἴσθησιν τοῦ ἡρωϊκοῦ αἰῶνος εἶχε. Δίκην φιλολόγου τὴν ὕλην ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων μυθογράφων συλλέξας προέθετο, ὅπως κατατάξῃ αὐτὴν ἐπιστημονικῶς. Διὰ ταῦτα τὸ ποίημα τοῦ Ἀπολλωνίου ἦτο προωρισμένον μᾶλλον, ἵνα λογίους ἀναγνώστας διδάξῃ ἢ ἵνα τέρψῃ ἐνθουσιῶντα πλήθη. Αἱ παραβολαὶ αὐτοῦ ἐπιδεικνύουσι μὲν τέχνην καὶ σαφήνειαν, ὅμως στεροῦνται πυρὸς καὶ φαντασίας. Ἡ δὲ γλῶσσα τοῦ Ἀπολλωνίου εἶναι ψυχρὰ ἀπορρέουσα ἐκ πολυμόχθων σπουδῶν καὶ οὐχὶ ἐκ ποιητικῆς φαντασίας. Τὰς λέξεις ἤντλει μὲν ἐκ τοῦ Ὁμηρικοῦ θησαυροῦ, ἀλλ' ἀκολουθῶν αὐθαιρέτοις θεωρίαις ἠλ-

---

[1]) ***Καὶ ἐπὶ τοῦ Τρωϊκοῦ πεδίου ἐπιδρῶσι μὲν οἱ θεοί, ὅμως ἱκανὸς χῶρος καὶ τῇ ἐνεργείᾳ τῶν ἡρώων καταλείπεται.***

λοίου τὴν σημασίαν αὐτῶν. Πρὸς δὲ μεταχειρίζεται τύπους λέξεων κακῶς· διότι οἱ γραμματικοὶ δὲν εἶχον τέως δυνηθῆ νὰ ὁρίσωσιν αὐτοὺς ἀκριβῶς. Ἐντεῦθεν ἡ γλῶσσα τούτου τοῦ ποιητοῦ ἔνθεν μὲν δὲν εἶναι φυσικὴ οὐδὲ δημοτική, ἔνθεν δὲ δὲν εἶναι γραμματικῶς ὀρθή. Σημειωτέον, ὅτι πολλὰ ἁμαρτήματα τῆς πρώτης ἐκδόσεως ὁ ποιητὴς ἐπειράθη, ὅπως διορθώσῃ ἐν τῇ δευτέρᾳ. Τὸ δὲ μέτρον αὐτοῦ δὲν ἔχει οὔτε τὴν Ὁμηρικὴν ἰσχύν, οὔτε τὴν ῥυθμικὴν εὐκολίαν τοῦ Νόννου. Διὰ ταῦτα οἱ θαυμασταὶ τοῦ Ἀπολλωνίου παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἦσαν ὀλίγοι, μᾶλλον δ' οἱ Ῥωμαῖοι[1] ἐτίμησαν αὐτόν, ἐξ ὧν ὁ Valerius Flaccus καὶ ὁ Varro Atacinus ἐμιμήθησαν αὐτὸν ἢ μᾶλλον μετέφρασαν. Πρὸς δὲ τὰ Ἀργοναυτικὰ τοῦ Ἀπολλωνίου εὗρον πολλοὺς ὑπομνηματιστάς, ὡς τὸν Λουκίλλον, τὸν Σοφοκλέα καὶ τὸν Θέωνα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΕΠΟΥΣ ΑΠΟ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΡΩΜΑΪΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

Κύριος ἀντιπρόσωπος τοῦ διδακτικοῦ ἔπους ταύτης τῆς περιόδου εἶναι ὁ Ἄρατος, ὅστις κατὰ πᾶσαν πιθανότητα γεννηθεὶς περὶ τὰ 315 π. Χ. κατήγετο ἐξ ἐπιφανοῦς γένους τῶν Σόλων τῆς Κιλικίας καὶ πατέρα μὲν εἶχε τὸν Ἀθηνόδωρον, μητέρα δὲ τὴν Λητοφίλαν[2]. Ἐμαθήτευσε δ' ἐν Ἀθήναις παρὰ τῷ γραμματικῷ Μενεκράτει καὶ τοῖς φιλοσόφοις Τίμωνι καὶ Μενεδήμῳ, πρὸς δὲ τὸν στωϊκὸν Ζήνωνα καὶ τὸν μαθητὴν τούτου Περσαῖον εἶχε φιλικὰς σχέσεις. Εἶναι δὲ γνωστόν, ὅτι κατὰ τὸ 276 π. Χ. προσ-

---

[1]) Ὅρα Christ σελ. 459. [2]) Ὅρα γένος Ἀράτου παρὰ Westermann σελ. 52. Παράβαλλ. καὶ Christ σελ. 455.

εκλήθη ὑπὸ Πτολεμαίου τοῦ Γονατᾶ εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Μακεδονίας, τὴν Πέλλαν, ἔνθα καὶ ἄλλοι πεπαιδευμένοι εἶχον προσκληθῆ. Ἐνταῦθα ἀνέγνω ὕμνον εἰς τὸν Ἀρκαδικὸν Πᾶνα, ὃν ἐποίησε πρὸς τιμὴν τῆς νίκης τοῦ καλέσαντος Πτολεμαίου κατὰ τῶν Κελτῶν, διότι ὁ εἰρημένος θεὸς ἐπέχυσε πανικὸν τοῖς ἡττηθεῖσιν[1].

Κατὰ προτροπὴν τοῦ Γονατᾶ ὁ Ἄρατος ἐνέτεινεν εἰς στίχους τὰ Φαινόμενα τοῦ Εὐδόξου[2] *μετὰ τοσαύτης εὐστοχίας, ὥστε μέγα κλέος κτησάμενος τὸ πεζὸν τοῦ συγγραφέως ἔργον ἐπεσκίασε. Τὸ ποίημα τοῦ Ἀράτου, ὅπερ περιῆλθε μέχρις ἡμῶν, συνίσταται ἐκ 1154 στίχων, καὶ διαιρεῖται εἰς δύο μέρη κατὰ τὰ δύο συγγράμματα τοῦ Εὐδόξου, τὸ Ἔνοπτρον καὶ τὰ Φαινόμενα. Τούτων τῶν μερῶν τὸ μὲν πρῶτον ὑπόθεσιν ἔχον τὴν ἀστρονομίαν περιέχει 732 στίχους καὶ ἐπιγράφεται Φαινόμενα· τὸ δὲ δεύτερον περιλαμβάνον στίχους 422 ἐπιγράφεται Διοσημεῖα*[3]. *Τὸ δεύτερον μέρος εἶναι σύγγραμμα μετεωρολογικόν. Ὁ Ἄρατος εἶχε μὲν ὡς βάσιν τὸ ἔργον τοῦ Εὐδόξου, ἀλλὰ συνεπλήρωσε τοῦτο ἐκ τῶν Μετεωρολογικῶν τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ ἐκ τοῦ συγγράμματος τοῦ Θεοφράστου Περὶ σημείων, ὑδάτων καὶ πνευμάτων καὶ χειμώνων καὶ εὐδιῶν. Μεταφράσας τὸ δεύτερον μέρος εἰς τὴν λατινικὴν ὁ Κικέρων ὠνόμασε τοῦτο Προγνωστικά. Οὔτε ἀστρονόμος ἦτο ὁ Ἄρατος οὔτε μετεωρολόγος, ὅμως εὐφυὴς ὢν καὶ φιλόπονος οὕτως ὑπερέβη τὸν Εὔδοξον κατὰ τὴν τῶν ἰδεῶν ἔκθεσιν, ὥστε ἤγειρε τὴν προσοχὴν καὶ τὸν ἔπαινον πάντων. Ὁ*

---

[1]) *Ὅρα* Sesemihl I, 289. [2]) *Εὔδοξος ὁ Κνίδιος ἐμαθήτευσε παρὰ τῷ Ἀρχύτᾳ ἐν τοῖς γεωμετρικοῖς καὶ Φιλιστίωνι τῷ Σικελιώτῃ ἐν τοῖς ἰατρικοῖς, εἶτα δὲ δι' ἐράνων τῶν φίλων ἀπῆλθεν εἰς Αἴγυπτον, παρ' ὧν ἔμαθε τὴν ἀστρονομίαν. Περὶ τοῦ Εὐδόξου λέγει ἱκανὰ ὁ Ἀσώπιος ἐν τῇ Ἱστορ. τῶν Ἑλλήνων ποιητ. καὶ συγγρ. σελ.* 395 *καὶ ἑξῆς.* [3]) *Περὶ τῆς γραφῆς τοῦ ὀνόματος ὑπάρχει διαφωνία παρὰ τοῖς φιλολόγοις. Ὅρα* Grauert *ἐν τῷ* Rhein. Museum I, 336.

Καλλίμαχος ἔν τινι ἐπιγράμματι[1] ἐξαίρει τὴν χάριν τῆς ποιήσεως τοῦ Ἀράτου. Εἰ καὶ τὸ ποίημα δὲν ἠδύνατο νὰ ἔχῃ ἐπιστημονικὴν ἀξίαν, ὅμως ὁ μέγας ἀστρονόμος Ἵππαρχος ἔγραψεν ὑπόμνημα εἰς τοῦτο, *Τῶν Ἀράτου καὶ Εὐδόξου φαινομένων ἐξηγήσεις*. Μετὰ τὸν Κικέρωνα μετέφρασε τὸ ποίημα ὁ αὐτοκράτωρ Δομιτιανὸς καὶ ὁ Ἀβιηνός, ὁ δὲ Ὀβίδιος εἶπεν, ὅτι ἡ φήμη τοῦ Ἀράτου θέλει παραμείνει, ἐφ' ὅσον ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη λάμπουσι[2]. Πρὸς δὲ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ποιεῖται μνείαν αὐτοῦ[3], ὁ Ἀχιλλεὺς Τάτιος ἔγραψε *Προλεγόμενα εἰς τὰ Ἀράτου φαινόμενα* καὶ ὁ μηχανικὸς Λεόντιος, ὅστις ἤκμαζε κατὰ τὸν 7 μ. Χ. αἰῶνα, *Περὶ κατασκευῆς Ἀρατείας σφαίρας* καὶ ὁ Θεόκριτος ἀφιεροῖ αὐτῷ τὸ ἕκτον εἰδύλλιον. Ἐκ τούτων γίνεται δῆλον, ὅτι τὸ ποίημα δὲν ἐθεωρήθη ὡς δημῶδες βιβλίον, ἀλλ' ὡς ἔχον καὶ ἐπιστημονικὴν ἀξίαν. Καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἔγραψαν *Φαινόμενα* ὡς ὁ Κλεόστρατος, ὁ Σμίνθης καὶ Ἀλέξανδρος ὁ Ἐφέσιος καὶ Ἀλέξανδρος ὁ Λυκαΐτης, ἀλλὰ πάντας ὑπερέβαλεν ὁ Ἄρατος[4]. Πλὴν τοῦ ποιήματας τούτου ὁ Ἄρατος ἐποίησε καὶ ἄλλα ἥττονος ἀξίας, ὡς *Ἀστρολογίαν* καὶ *Ἀστροθεσίαν*[5], *Σύνθεσιν φαρμάκων*, συλλογὴν

---

[1]) *Παρὰ* Westemann *Βιογράφοι σελ.* 54.

Ἡσιόδου τόδ' ἄεισμα καὶ ὁ τρόπος· οὐ τῶν ἀοιδῶν
ἔσχατον, ἀλλ' ὀκνέω μὴ τὸ μελιχρότατον
τῶν ἐπέων ὁ Σολεὺς ἀπεμάξατο. Χαίρετε λεπταὶ
ῥήσιες, Ἀρήτου σύντονος ἀγρυπνίη.

[2]) Amores I, 15. 16. [3]) *Πράξ. Ἀποστολ.* ΙΖ΄. 28 "*Ἐν αὐτῷ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν· ὡς καί τινες τῶν καθ' ὑμᾶς ποιητῶν εἰρήκασι. Τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν*". *Παράβαλλ. Δοναλδσῶνος. Ἱστορία τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς φιλολογίας ἐξελληνισθεῖσα ὑπὸ Βαλέττα* I, 411. [4]) *Ἀράτου γένος β΄. "Ἐχρήσατο γὰρ τῇ τῶν κοσμικῶν φιλοσόφων δυνάμει· εἶναι γάρ φησι τὸ διοικοῦν τὸν κόσμον ἀκριβῶς περί τε τοὺς ἐνιαυτοὺς καὶ μῆνας καὶ ἡμέρας καὶ ὥρας καὶ ἀνατολὰς καὶ δύσεις ἡλίου καὶ σελήνης καὶ ε ἄστρων.*
[5]) *Ὅρ.* Susemihl I, 292.

μικροτέρων ποιημάτων καὶ ἀπειργάσατο κριτικὴν διόρθωσιν τῆς Ὀδυσσείας.

Μετὰ τὸν Ἄρατον ἐπιφανέστατος ἀντιπρόσωπος τοῦ διδακτοῦ ἔπους τῶν χρόνων τούτων εἶναι Νίκανδρος ὁ Κολοφώνιος. Ἐπειδὴ δ' οὗτος διέτριψε μακρὸν χρόνον παρὰ τοῖς Αἰτωλοῖς καὶ ἔγραψεν Αἰτωλικά, τινὲς ἐνόμισαν, ὅτι ἦτο Αἰτωλός[1], ὅπερ δὲν εἶναι ἀκριβές· διότι αὐτὸς οὗτος λέγει ἑαυτὸν Κολοφώνιον[2]. Ἀνῆκε δὲ εἰς οἶκον, ὅστις κληρονομικῶς εἶχεν ἀξίωμα τοῦ Κλαραίου Ἀπόλλωνος. Ἤκμαζε δὲ ἐπὶ Ἀττάλου τοῦ τρίτου, ὅστις κατελύθη ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, ὡς μαρτυρεῖ τὸ προοίμιον ποιήματός τινος[3].

Ὑπὸ τοῦ Σουΐδα ὁ Νίκανδρος λέγεται γραμματικός, ποιητὴς καὶ ἰατρός. Ἔγραψε δὲ συγγράμματα ἔχοντα παντοίας ὑποθέσεις, ὡς Κολοφωνιακά, Αἰτωλικά, Οἰταϊκά, Θηβαϊκά, Σικελικά, Κιμμερίους καὶ Περὶ τῶν ἐκ Κολοφῶνος ποιητῶν καὶ ἄλλα. Τὸ σπουδαιότατον δ' ἔργον αὐτοῦ τά, Ἑτεροιούμενα, ἅπερ ἐγένοντο τὸ ὑπόδειγμα τοῦ Ὀβιδίου, ἀπώλοντο. Διετηρήθησαν δ' ὅμως μέχρις ἡμῶν πλὴν τινων ἐπιγραμμάτων τὰ Θηριακά, ἅπερ συνιστάμενα ἐξ 958 ἑξαμέτρων ἔχουσιν ὑπόθεσιν τὴν θεραπείαν τῆς δήξεως δηλητηριωδῶν θηρίων, καὶ τὰ Ἀλεξιφάρμακα ἐξ 630 στίχων, ἐν οἷς καταλέγονται τὰ φάρμακα τὰ κατὰ τῆς δηλητηριάσεως τῆς προελθούσης ἐξ ἐδεσμάτων. Ἐν τῷ πραγματικῷ μέρει ὁ Νίκανδρος ἠκολούθησε τῷ ἰατρῷ Ἀπολλοδώρῳ, ὅστις ἦτο μαθητὴς τοῦ Δημοκρίτου.

---

1) *Γένος Νικάνδρου παρὰ* Westermann *σελ.* 61. 2) *Ἐν Θηριακῶν στίχ.* 958. 3) *Παρὰ* Westermann *σελ.* 62.

Τευθρανίδης, ὃς κλῆρον ἀεὶ πατρώιον ἴσχεις,
κέκλυθι· μηδ' ἄμνηστον ἀπ' οὔατος ὕμνον ἐρύξῃς,
Ἄτταλ', ἐπεὶ σέο ῥίζαν ἐπέκλυον Ἡρακλῆος,
εἰσέτι Λυσιδίκης τε περίφρονος, ἣν Πελοπηῒς
Ἱπποδάμεια φύτευσεν, ὅτ' Ἄπιδος ἤρατο τιμήν.

Πλὴν τῶν εἰρημένων ποιητῶν ἐγένοντο καὶ ἄλλοι, ὧν τὰ μὲν ἔργα ἀπώλοντο, ἐπιγραφαὶ δέ τινες καὶ ὀλίγα ἀποσπάσματα περιεσώθησαν. Τοιοῦτος ἦτο Ἀλέξανδρος ὁ Ἐφέσιος, ὅστις ζῶν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Κικέρωνος ἦτο ῥήτωρ καὶ πολιτικὸς καὶ ἐπωνομάζετο Λύχνος. Οὗτος ἔγραψε Φαινόμενα, ἐξ ὧν διετηρήθησαν 26 στίχοι, γεωγραφικὸν ἔπος καὶ ἱστορίαν τοῦ Μαρσικοῦ πολέμου[1]. *Πότε δ' ἔζη Παγκράτης ὁ Ἀρκάς, δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστόν, εἰκάζεται δ', ὅτι κατὰ τὸν δεύτερον π. Χ. αἰῶνα. Ὑπὸ τούτου ἐποιήθησαν Ἁλιευτικά, Θαλάσσια ἔργα καὶ Βοκχορηΐς*[2]. *Πρὸς δὲ μνημονεύεται οὗτος καὶ ὡς ποιητὴς ἐπιγραμμάτων. Ὁ δὲ Νεοπτόλεμος ὁ Παριανὸς ἦτο φίλος τοῦ Ὁρατίου καὶ φαίνεται, ὅτι παρὰ τούτου ἔλαβε τὰ παραγγέλματα τῆς ποιήσεως ἐν τῷ συγγράμματι, ὅπερ ἐπιγράφεται* Ars poetica[3]. *Ἐποίησε μὲν οὗτος Διονυσιάδα καὶ Ἐριχθονιάδα, ἀλλ' ἐγένετο γνωστότερος ὡς στιχουργὸς γραμματικὸς γράψας γλωσσηματικὸν σύγγραμμα καὶ διὰ τοῦτο ὑπὸ τοῦ Στράβωνος*[4] *μνημονεύεται ὡς γλωσσογράφος.*

---

¹) *Στράβ.* XIV, 642 *“Τῶν δὲ νεωτέρων . . . Ἀλέξανδρος ῥήτωρ ὁ Λύχνος προσαγορευθείς, ὃς καὶ ἐπολιτεύσατο καὶ συνέγραψεν ἱστορίαν καὶ ἔπη κατέλιπεν, ἐν οἷς τά τε οὐράνια διατίθεται καὶ τὰς ἠπείρους γεωγραφεῖ καθ' ἑκάστην ἐκδοὺς ποίημα„.* ²) *Ἀθην.* VII, 283 *“Ἱστορεῖ δ' ὁ Παγκράτης ὡς καὶ πολέμιός ἐστιν ὁ πομπίλος τῷ δελφῖνι καὶ ὅτι οὐδ' οὗτος ἀτιμώρητος ἐκφεύγει πομπίλου φαγὼν„* Ὅρα καὶ 305 καὶ 321. *Εἶναι ἄξιον σημειώσεως, ὅτι ἀνὴρ ἀνήκων εἰς ποιμενικὴν χώραν ἔγραψε περὶ ἁλιευτικῶν καὶ θαλασσίων ἔργων.* ³) Ὅρα Meineke Anal. Alex. *σελ.* 360. ⁴) *Σελ.* 589. *“Ἐκ Παρίου μὲν οὖν ὁ γλωσσογράφος κληθεὶς ἦν Νεοπτόλεμος μνήμης ἄξιος„.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ΄.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΗΡΩΪΚΟΥ ΕΠΟΥΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΡΩΜΑΪΚΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ ΑΠΟ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ ΜΕΧΡΙ ΜΕΓΑΛΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Ἐπειδὴ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ποιήματα τοῦ ἡρωϊκοῦ ἢ μυθογραφικοῦ ἔπους πάνυ ὀλίγα ἐποιήθησαν καὶ τὰ ποιηθέντα ἀπώλοντο, ἠδύνατο τὸ κεφάλαιον τοῦτο ὅλως νὰ παραλειφθῇ. Ἡ παράλειψις ὅμως ἤθελε καταλίπει κενὸν ἀμφιβολίας διεγεῖρον. Διὰ τοῦτο θέλομεν μνημονεύσει μόνον ὀλίγων ὀνομάτων, ὅσα ἡ ἱστορία διετήρησεν ἡμῖν.

Ὁ Νέστωρ ἐκ Λαράνδων τῆς Λυκαονίας καταγόμενος καὶ ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ αὐτοκράτορος Σεβήρου ζῶν ἐποίησεν Ἀλεξανδριάδα, ἥτις συνίστατο ἐκ δύο τοὐλάχιστον βιβλίων, Μεταμορφώσεις φυτῶν καὶ ὀρνέων, ἐξ ὧν διετηρήθησαν ὀλίγα ἀποσπάσματα[1], *καὶ Ἰλιάδα λειπογράμματον. Ὁ υἱὸς τούτου Πείσανδρος ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ αὐτοκράτορος ζῶν ἐποίησεν ἔπος, ὅπερ ἐπεγράφετο Ἡρωϊκαὶ θεογαμίαι. Τὸ ποίημα τοῦτο ἦτο μακρόν, διότι συνίστατο ἐκ δέκα καὶ τεσσάρων ἢ ἐκ δέκα καὶ ἓξ βιβλίων, ἐξ ὧν συχνάκις ἀποσπᾷ ὁ Στέφανος. Ἀλλ' οἱ φιλόλογοι δὲν δύνανται νὰ ὁρίσωσι, τίνα τῶν ἀποσπασμάτων ἀνήκουσι τούτῳ καὶ τίνα τῷ ἀρχαιοτέρῳ Πεισάνδρῳ, Πρὸς δὲ Ἀδριανός τις ἐποίησεν Ἀλεξανδριάδα συνισταμένην ἐξ εἴκοσι καὶ τεσσάρων βιβλίων. Ἴσως εἶναι ὁ αὐτὸς τῷ μεταφραστῇ τῶν Γεωργικῶν τοῦ Βιργιλίου, ἢ τῷ συνωνύμῳ σοφιστῇ, ὅστις ἔζη ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ*

---

[1]) *Ἐν τῇ Ἀνθολογ.* IX, 129. 364 *καὶ* 537.

Μάρκου καὶ Κομμόδου. Ὁ δὲ Σωτήριχος ὁ Ὀασίτης ἔζη ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Διοκλητιανοῦ, οὗ ἐποίησε καὶ ἐγκώμιον. Ὑπὸ τούτου ἐποιήθησαν Βασσαρικὰ ἤτοι Διονυσιακά, Πύθων ἢ Ἀλεξανδριακὸς καὶ Τὰ κατὰ Ἀριάδνην. Πότε ἔζη Διονύσιος ὁ Βασσαρικός, δὲν εἶναι γνωστόν. Οὗτος ἔγραψε Βασσαρικά, ἅπερ ἀπεδίδοντο Διονυσίῳ τῷ Περιηγητῇ[1]*, ἀλλὰ διὰ τὴν τραχύτητα ἐκρίθησαν ἀνάξια τούτου. Ἐν τέλει μνημονεύομεν τοῦ σοφιστοῦ Σκοπελιανοῦ, ὅστις ἐποίησε Γιγαντομαχίαν. Ἐκ ταύτης διετηρήθησαν ἑβδομήκοντα καὶ ἑπτὰ στίχοι.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ΄.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΕΠΟΥΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΡΩΜΑΪΚΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ ΑΠΟ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ ΜΕΧΡΙ ΜΕΓΑΛΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Εὐτυχέστερον τοῦ ἡρωϊκοῦ ἔπους ἐγένετο τὸ διδακτικόν, διότι κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἀνεφάνησαν οὐχὶ ὀλίγοι ποιηταί. Ἐν πρώτοις μνημονεύεται ὁ Ἀθηναῖος ἰατρὸς Ἡλιόδωρος, οὗ δὲν γινώσκεται μὲν ἀκριβῶς ἡ ἐποχή, ἀλλ' ἐν τῇ περιόδῳ ταύτῃ ἔζη. Οὗτος ἐποίησε φαρμακολογικὸν ποίημα Ἀπολυτικά, ἐξ ὧν περιῆλθον εἰς ἡμᾶς ἓξ στίχοι[2]*. Ὁ δὲ ἀρχίατρος Κρὴς Ἀνδρόμαχος κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Νέρωνος ἐποίησεν οὐχὶ κακὸν ποίημα, ὅπερ ἐπιγράφεται Θηριακή. Δὲν περιεσώθη μὲν τὸ πρωτότυπον, ἀλλ' ἡ μετάφρασις αὐτοῦ εἰς τὴν λατινικήν. Ἐκ Τρίκκης μὲν τῆς Θεσσαλίας κατήγετο, ἀλλ' ἔζη ἐν Ταρσῷ περὶ τὸ μέσον τοῦ πρώτου αἰῶνος μ. Χ. ὁ Ἀσκληπιάδης Φίλων,*

---

[1] *Εὐστάθ.* σελ. 81 «*Τὰ δὲ Βασσαρικὰ διὰ τὴν τραχύτητα οὐκ ἄξια τούτου (τοῦ περιηγητοῦ) κριθέντα εἰς τὸν Σάμιον ἀνηνέχθησαν Διονύσιον*».
[2] Ὅρα Nicolai II, 699.

ὅστις ἐπινοήσας καταπραϋντικὸν φάρμακον Φιλώνειον τοῦτο ὠνόμασε. Τοῦτο ἐξαίρει ἐν 13 διθυραμβώδεσι καὶ ἀκαταλήπτοις διστίχοις. Πολὺ σπουδαιότερον ἦτο τὸ ἔργον τοῦ Μαρκέλλου, ὅστις ἔξοχος ἰατρὸς ὤν, ἐκ Σίδης τῆς Παμφυλίας καταγόμενος καὶ ζῶν κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ δευτέρου αἰῶνος μ. Χ. ἔγραψε μέγα ποίημα, ὅπερ ἐπεγράφετο Ἰατρικά. Τοῦτο συνιστάμενον ἐκ 42 βιβλίων εἶχε ποιηθῇ ἐν ἑξαμέτροις καὶ κατ' ἐντολὴν τοῦ αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ εὗρεν ὑποδοχὴν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Ῥώμης[1]. Ἐκ τοῦ ποιήματος τούτου περιεσώθησαν 101 στίχοι Περὶ ἰχθύων, δηλ. περὶ θεραπευτικῆς δυνάμεως τῶν ἰχθύων. Οἱ στίχοι οὗτοι εἶναι μὲν ξηροί, ἀλλὰ δεικνύουσιν ἔμπειρον στιχουργόν. Πρὸς δὲ φέρεται καί τι ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ Περὶ λυκανθρωπίας[2].

Ἐπιφανέστατος ποιητὴς τοῦ διδακτικοῦ ἔπους ταύτης τῆς περιόδου εἶναι Ὀππιανὸς ὁ ἐκ Ναζάρβου τῆς Κιλικίας καταγόμενος, ὅστις ἔζη ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ αὐτοκράτορος Σεβήρου. Ὁ ποιητὴς εἷλκε τὸ γένος ἐξ ἐπιφανοῦς γένους καὶ ὁ μὲν πατὴρ ὠνομάζετο Ἀγησίλαος, ἡ δὲ μήτηρ Ζηνοδότη. Ὅτε δ' ὁ αὐτοκράτωρ ἦλθεν εἰς τὴν χώραν τῶν Κιλίκων, πάντες ἔτρεχον πρὸς ὑποδοχὴν αὐτοῦ[3]. Ἀλλ' ὁ Ἀγησίλαος φιλομαθὴς ὢν περὶ τὰ μαθήματα ἠσχολεῖτο καὶ μὴ ἐξελθὼν εἰς ὑπάντησιν τοῦ αὐτοκράτορος ἤγειρε τὴν ὀργὴν αὐτοῦ, ὅστις ἐποίησεν ἐξόριστον τοῦτον εἰς τὴν Μελίτην. Τῷ ἐξορίστῳ πατρὶ ἠκολούθησεν ὁ υἱὸς

---

1) Ἀνθολ. Παλατ. VII, 158. Σουΐδ. ἐν λ. Μάρκελλος. 2) Ἀέτ. Ἰατρ. VI, 11. 3) Σουϊδ ἐν λ. Ὀππιανός. Ὑπάρχει καὶ μακρὸν ποίημα περὶ τοῦ γένους τοῦ Ὀππιανοῦ διὰ στίχων πολιτικῶν ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Μανασῆ·

Ὀππιανὸς ὁ ποιητὴς Κίλιξ μὲν ἦν τὸ γένος
ἐκ λαμπροτάτης πόλεως Ναζάρβου καλουμένης,
τρισευδαιμόνων γεγονὼς περιφανῶν γονέων,
Ἀγησιλάου μὲν πατρός, μητρὸς δὲ Ζηνοδότης,
σοφίας ὄντος τοῦ πατρὸς ἔμπλεω καὶ παιδείας
τῆς μείζονος καὶ μάλιστα καὶ τῆς ὑψηλοτέρας κτλ.

Ὀππιανὸς εἰς τὴν νῆσον, ἐν ᾗ ἐποίησε τὰ ποιήματα αὐτοῦ. Ταῦτα ἐνεχείρισε τῷ αὐτοκράτορι Μάρκῳ Ἀντωνίνῳ (διότι ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε τελευτήσει ὁ Σεβῆρος), ὅστις οὕτως ἠγάπησε τὸν νέον ποιητήν, ὥστε καὶ τὸν πατέρα αὐτοῦ κατήγαγεν ἐκ τῆς νήσου καὶ ἐδωρήσατο χρυσοῦν στατῆρα ἐφ' ἑκάστῳ στίχῳ. Ἀλλὰ δὲν ἐπέζησε μακρὸν χρόνον ὁ ποιητής, διότι ἐπανελθὼν μετὰ τοῦ πατρὸς εἰς Νάζαρβον ἔθανε μετὰ τούτου ὑπὸ λοιμοῦ, ὅστις τότε ἐλυμαίνετο τὴν πόλιν. Τούτου θανόντος ὁ δῆμος ἔστησε πολυτελῆ ἀνδριάντα καὶ ἐπέγραψεν ἐπαινετικὸν ἐπίγραμμα[1].

Ὁ Ὀππιανὸς λοιπὸν ἐποίησεν Ἁλιευτικά, συνιστάμενα ἐκ πέντε βιβλίων, ἐν οἷς ὠφεληθεὶς ἐξ ἀρχαιοτέρων ἁλιευτικῶν ἔγραψε περὶ τῆς διαίτης καὶ τῆς ἄγρας τῶν ἰχθύων. Τὸ ποίημα εἰς ἡμᾶς περιελθὸν μαρτυρεῖ, ὅτι ὁ ποιητὴς ἔχει χάριν, σαφήνειαν καὶ δεξιότητα περὶ τὸν χειρισμὸν τῆς ὕλης, τέχνην περὶ τὴν κατασκευὴν τῶν στίχων καὶ κόσμον ῥητορικὸν οὐχὶ σμικρόν. Οἱ βιογράφοι ἀποδίδουσι τῷ Ὀππιανῷ τούτῳ καὶ Κυνηγετικὰ ἐν τέσσαρσι βιβλίοις καὶ Ἰξευτικά. Ἐκ τοῦ πρώτου ποιήματος περιεσώθησαν εἰς ἡμᾶς τέσσαρα βιβλία, ἀλλ' ἐν τούτοις γίνεται δῆλον[2], *ὅτι τοῦτο δὲν ἀνήκει τῷ ποιητῇ τῶν Ἁλιευτικῶν. Διότι αὐτὸς ὁ ποιητὴς τῶν Κυνηγετικῶν ὁμολογεῖ (ἐν II, 123 καὶ 156), ὅτι ἐγεννήθη ἐν Ἀπαμείᾳ τῆς Συρίας. Ἄρα δὲν εἶναι ὁ ἐκ Ναζάρβου, περὶ οὗ ἐνταῦθα γίνεται λόγος. Ὁ τὰ Κυνηγετικὰ ποιήσας ἀνέθηκε ταῦτα τῷ αὐτοκράτορι Καρακάλλᾳ, ὅπερ δεικνύει, ὅτι ταῦτα ἐγράφησαν μετὰ τὸ 221 μ. Χ. Πρὸς δὲ ἡ ποιη-*

---

[1]) *Τὸ ἐπίγραμμα εὕρηται ἐν τοῖς Βίοις παρὰ* Westermann *σελ.* 66.

Ὀππιανὸς κλέος ἔσχον ἀοίδιμον, ἀλλά με Μοιρῶν
βάσκανος ἐξήρπαξε μίτος, κρυερός τ' Ἀΐδας με
καὶ νέον ὄντα κατέσχε, τὸν εὐεπίης ὑποφήτην.
Εἰ δὲ πολύν με χρόνον ζωὸν μίμνειν φθόνος αἰνὸς
εἴασ', οὐκ ἄν τίς μοι ἴσον γέρος ἔλλαχε φωτῶν.

[2]) *Παράβαλλ.* M. Miller, Oppiani des jungeren Gedicht von der Jagd, Amberger Progr. 1885.

τική καὶ ἡ μετρικὴ ἀξία τῶν Κυνηγετικῶν εἶναι ὑποδεεστέρα τῆς τῶν Ἁλιευτικῶν. Ἐντεῦθεν ὁρμώμενοι οἱ νεώτεροι δέχονται δύο Ὀππιανούς, ὅπερ ἠγνόουν οἱ ἀρχαῖοι. Τὰ δὲ Ἰξευτικά, ἅπερ εἶχον ὑπόθεσιν τὴν δι' Ἰξευτηρίου καλάμου ἄγραν τῶν πτηνῶν, ἀπώλοντο μέν, ὅμως διετηρήθη μέχρις ἡμῶν παράφρασις τούτων.

Κατὰ τὸν δεύτερον ἢ τρίτον αἰῶνα μ. Χ. ἔζη ὁ Μάξιμος, ὅστις κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἦτο διάφορος τοῦ Ἐφεσίου νεοπλατωνικοῦ. Οὗτος ἐποίησε διδακτικὸν ἔπος Περὶ καταρχῶν, ὅπερ συνίσταται ἐξ 610 ἑξαμέτρων. Ἐν τούτῳ πραγματεύεται περὶ τῶν ἐπιδράσεων τῶν ἀστέρων ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων ἀσχολιῶν. Ὁ δὲ Μανέθων ἦτο Αἰγύπτιος ἀρχιερεὺς τῆς Ἡλιουπόλεως καὶ ἤκμαζεν ἐν τοῖς χρόνοις Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου. Τούτῳ ἡ παράδοσις ἀποδίδει τὸ κακῶς μέχρις ἡμῶν διατηρηθὲν ποίημα, ὅπερ ἐπιγράφεται μὲν Ἀποτελέσματα, συνίσταται δ' ἐξ 6 βιβλίων[1]. Ἡ παράδοσις ὅμως δὲν φαίνεται ἀκριβής, διότι οἱ κριτικοὶ ἐξετάσαντες τὴν ὑπόθεσιν, τὴν στιχουργίαν καὶ τὴν γλῶσσαν καὶ εὑρόντες διαφορὰς ἀποφαίνονται, ὅτι οὔτε ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ προσώπου, οὔτε ἐν τοῖς αὐτοῖς χρόνοις ἐποιήθη τὸ ποίημα, ὅπερ ἔχει ὑπόθεσιν ἀστρολογικήν. Ἐκ τῶν ἓξ βιβλίων τὸ πρῶτον καὶ τὸ πέμπτον ἔχουσι τὴν στιχουργίαν σκληρὰν καὶ ἀσυνήθη καὶ ἴσως ὑποδεικνύουσιν Αἰγυπτιακὴν τὴν καταγωγήν. Τὰ λοιπὰ βιβλία ἔχουσι μείζονα ἀξίαν. Τὸ μέγιστον διδακτικὸν ποίημα ταύτης τῆς περιόδου εἶναι ἡ Περιήγησις τοῦ Διονυσίου, ἥτις ἐποιήθη ἐπὶ Οὐεσπεσιανοῦ, ἀλλὰ περὶ ταύτης ἕνεκα τοῦ ἐνδιαφέροντος τῆς ὑποθέσεως γίνεται λόγος ἐν τῷ κεφαλαίῳ περὶ γεωγραφίας.

---

[1]) Ὅρα Nicolai II, 702.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙϚ΄.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΗΡΩΪΚΟΥ ΕΠΟΥΣ ΑΠΟ ΜΕΓΑΛΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΜΕΧΡΙΣ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ

Ἐν τῇ περιόδῳ ταύτῃ συνέβησαν δύο γεγονότα περιφανῶς ἐπὶ τῆς παγκοσμίου ἱστορίας ἐπιδράσαντα· ἡ μετάθεσις τῆς πρωτευούσης τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους εἰς τὸ Βυζάντιον καὶ ἡ προσχώρησις τοῦ αὐτοκράτορος εἰς τὸν χριστιανισμόν. Ἡ ἐκλογὴ τοῦ Βυζαντίου ἦτο ἀρίστη ἕνεκα τῆς γεωγραφικῆς αὐτοῦ θέσεως καὶ πολὺ συνεβάλετο πρὸς διάδοσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ νέα μητρόπολις ἐπλουτίσθη διὰ πάντων τῶν βοηθημάτων τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐπιστήμης. Ὁσημέραι δ' ἡ ἀρχαία θρησκεία καταπίπτουσα περιωρίζετο μόνον ἐν ὀλίγοις λογίοις καὶ ἐν τέλει ἐχρησίμευε μόνον ὡς τύπος πρὸς φιλολογικὴν ἐργασίαν[1]. *Οὕτως ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκράτησεν ὁ Χριστιανισμὸς καὶ κατ' ὀλίγον καὶ ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα. Τὸ κατ' ἀρχὰς οἱ αὐτοκράτορες, οἱ στρατηγοὶ καὶ οἱ τοῦ κράτους λειτουργοὶ κατήγοντο μὲν ἐκ Ῥωμαίων, ἀλλὰ διελέγοντο Ἑλληνιστὶ καὶ ἐπεδείκνυον ζῆλον πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν. Τινὲς τῶν αὐτοκρατόρων ἐφοίτων εἰς τὰς σχολὰς τῶν φιλοσόφων, ὡς εἰς τὴν τοῦ Θεμιστίου, καὶ ὁ Ἰουλιανὸς διεκρίθη ὡς ἐθνικὸς συγγραφεύς. Πλὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἄλλαι πόλεις ἐν τῇδε τῇ περιόδῳ διέπρεπον διὰ τὰς σχολὰς αὐτῶν, ὡς αἱ Ἀθῆναι, ἡ Ἀλεξάνδρεια, ἡ Ἀντιόχεια, ἡ Βηρυτός, ἡ Νικομήδεια, ἡ Καισάρεια καὶ ἡ Γάζα τῆς Παλαιστίνης.*

---

[1]) **Ὅρα Bernhardy, Grundriss der Grich. Litter. I, 649. *Παράβαλλ. καὶ* Heeren, Geschichte der Klassisch. Litteratur in Mittelalter *ἔκδοσις δευτέρα* 1822.**

Πάντα τὰ εἴδη τοῦ λόγου δὲν ἀνεβίωσαν κατὰ ταύτην τὴν περίοδον, ἀλλὰ μόνον ὀλίγα, ἐν οἷς καὶ τὸ ἔπος. Οὐχὶ ὀλίγα πανηγυρικὰ ἔπη ἐκ τῆς συγχρόνου ἱστορίας ἐποιήθησαν πρὸς τιμὴν τῶν αὐτοκρατόρων. Οὕτως ὁ Κάλλιστος ἔλαβεν ὑπόθεσιν τὰς πράξεις τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουλιανοῦ[1] *καὶ ὁ Χριστόδωρος ἐν ἓξ ῥαψῳδίαις ἐποίησεν Ἰ σ α υ ρ ι κ ὰ καὶ διὰ τούτων ἐτίμησε τὸν αὐτοκράτορα Ἀναστάσιον*[2]. *Ὁ αὐτὸς ἐποίησε καὶ Τὰ πάτρια, ἤτοι ἔμμετρον ἱστορίαν τῆς Κ ω ν σ τ α ν τ ι ν ο υ π ό λ ε ω ς, τῆς Θ ε σ-σ α λ ο ν ί κ η ς, Νάκλης, Μιλήτου, Τράλλεων καὶ Ἀφροδισιάδος· Ἡ δὲ αὐτοκράτειρα Εὐδοκία ἐν δακτυλικοῖς ἑξαμέτροις ἐξύμνει τὴν κατὰ τῶν Περσῶν νίκην καὶ ἐποίει ἐμμέτρους παραφράσεις μερῶν τινων τῆς παλαιᾶς διαθήκης*[3]. *Ὡσαύτως ὁ Ἀπολλινάριος δι' ἡρωϊκῶν ἑξαμέτρων παρέφρασε τοὺς ψαλμούς.*

Περὶ δὲ τὸν πέμπτον μ. Χ. αἰῶνα ἀνεφάνη σχολὴ ἐπικῶν ποιητῶν, οἵτινες ἐλάμβανον ὑποθέσεις ἐκ τῶν ἀρχαίων μύθων. Ὡς πρόδρομος τούτων δύναται νὰ θεωρηθῇ Κόϊντος ὁ Σμυρναῖος ἢ Καλαβρός. Περὶ τοῦ τόπου τῆς γεννήσεως τοῦ ποιητοῦ παρ' οὐδενὸς ἄλλου γινώσκομέν τι ἢ ἐξ αὐτοῦ τούτου, ὅτι ἐν τῇ νεανικῇ ἡλικίᾳ ἐποίμαινε πρόβατα ἐν Σμύρνῃ παρὰ τῷ ναῷ τῆς Ἀρτέμιδος[4]. *Καὶ οἱ χρόνοι, καθ' οὓς ἔζησεν ὁ ποιητής, δὲν εἶναι γνωστοί. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ ποίημα αὐτοῦ δὲν ἔχει τοὺς μετρικοὺς νεωτερισμοὺς τοῦ Νόννου, οἵτινες ἐκράτησαν παρὰ τοῖς μετ' αὐτόν, εἰκάζεται, ὅτι ὁ Κόϊντος πρὸ τούτου τοῦ ποιη-*

---

1) *Νικηφόρος ἐν Ἐκκλ. ἱστορ.* VI, 6. 2) *Σουΐδας ἐν λ. Χριστόδωρος.* 3) *Σωκράτης ἐν Ἐκκλ. ἱστορ.* 7, 21 *Παράβαλλ. καὶ* Ludwich, Eudokia, die Gattin des Kaisers Theodosios II. *Ἡ διατριβὴ ὑπάρχει ἐν τῷ* Rheinisches Museum. 4) *Τὰ μεθ' Ὅμηρον* XII, 310.

Ὑμεῖς γάρ πᾶσάν μοι ἐνὶ φρεσὶ θῆκατ' ἀοιδήν,
πρίν μοι ἀμφὶ παρῇα κατασκίδνασθαι ἴουλον,
Σμύρνης ἐν δαπέδοισι περικλυτὰ μῆλα νέμοντι,
τρὶς τόσον Ἕρμου ἄπωθεν, ὅσον βοόωντος ἀκοῦσαι,
Ἀρτέμιδος περὶ νηὸν ἐλευθερίῳ ἐνὶ κήπῳ,
οὔρεϊ τ' οὔτε λίην χθαμαλῷ οὔθ' ὑψόθι πολλῷ.

τοῦ ἤκμαζεν, ἤτοι κατὰ τὸν τέταρτον μ. Χ. αἰῶνα. Ὁ ποιητὴς λοιπὸν ἦτο Σμυρναῖος, ἐπονομάζεται δὲ Καλαβρός, διότι τὸ μόνον χειρόγραφον αὐτοῦ, ὅπερ μέχρις ἡμῶν περιεσώθη, εὑρέθη ἐν Καλαβρίᾳ κατὰ τὸ 1450 ὑπὸ τοῦ Καρδηναλίου Βησσαρίωνος. Τὸ ἔπος αὐτοῦ ἐκ 14 βιβλίων συνιστάμενον ἐπιγράφεται. Τὰ μεθ' Ὅμηρον ἢ Παραλειπόμενα Ὁμήρου[1] καὶ ἔχει ὑπόθεσιν τὸν Τρωϊκὸν μῦθον ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἕκτορος μέχρι τοῦ ἀπόπλου τῶν Ἀχαιῶν μετὰ τὴν ἅλωσιν τοῦ Ἰλίου. Τὴν ὕλην, ἥτις εἶναι πλουσιωτάτη, παρέλαβε παρὰ τῶν κυκλικῶν καὶ παρὰ τῶν μυθογράφων. Ἐν τῇ ἀφηγήσει τῆς ὑποθέσεως ταύτης δὲν κατέχεται ὑπὸ ἠθικῆς ἢ ποιητικῆς τινος ἰδέας, ἀλλ' ἁπλῶς γίνεται ἔνθους ἐκ τῶν θελγήτρων τοῦ ἀρχαϊκοῦ ἔπους. Ὁ ποιητὴς κατέχεται ὑπὸ ναρκώδους ἀνάγκης, τὰ δὲ αἰσθήματα τοῦ κόσμου τῶν ἡρώων ὅλως ἀγνοεῖ. Θεοὶ καὶ ἥρωες ἔν τε τῇ μάχῃ καὶ τοῖς διαλόγοις παρίστανται ὡς ψιλοὶ τύποι· διότι στεροῦνται ἰδίου ἤθους. Ἐπειδὴ δὲ τῶν στοιχειωδῶν τούτων ἀρετῶν τῆς ποιήσεως στερεῖται τὸ ἔπος τοῦ Κοΐντου, κινδυνεύει νὰ καταβιβασθῇ εἰς χρονικόν. Ἄν τις μελετήσῃ τὸ ἔπος τοῦτο, δύναται νὰ κατανοήσῃ τὴν μεγάλην τέχνην τῆς Ὁμηρικῆς ἠθοποιΐας. Δὲν στερεῖται ὅμως καὶ ἀρετῶν ὁ ποιητής, δηλ. ἔχει καλὰς παραβολάς, διηγεῖται σαφῶς καὶ στερεῖται τοῦ διθυραμβώδους καὶ τῶν ὑπερβολῶν τῆς ἐποχῆς. Μέρη δέ τινα τοῦ 14ου βιβλίου, ἐν οἷς περιγράφεται καὶ ἡ διανομὴ τῶν λαφύρων, ἡ τύχη τῶν αἰχμαλώτων καὶ οἱ νόστοι, ἔχουσιν οὐχὶ μικρὰν ἀξίαν. Ἡ μὲν γλῶσσα εἶναι ἀδιόρθωτος καὶ ἡμαρτημένη, ἀλλ' οἱ ῥυθμοὶ εἶναι καλοὶ[2] καὶ οἱ στίχοι ῥέουσιν εὐκόλως.

Ὁ δὲ βίος Νόννου τοῦ ἐκ Πανοπόλεως τῆς Αἰγύπτου εἶναι μόνον ἐν μέρει γνωστός, διότι πάνυ ὀλίγας μαρτυρίας ἔχομεν[3].

---

[1]) *Ἡ δευτέρα ἐπιγραφὴ εἶναι μεταγενεστέρα τῆς πρώτης.* [2]) Nicolai Literaturgeschichte III, 824. *Ἀγαθίας Ἱστορ Δ.* § 23 *καὶ* [3]) *Ἀνθολογ. IX*, 198.

Εἶναι δὲ λίαν ἀμφίβολον, ἂν ὁ Σωσένας, ὃν ἐπαινεῖ ὁ Συνέσιος ἔν τινι τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ, ἦναι ὁ υἱὸς τοῦ ἡμετέρου Νόννου[1]. *Τίθεται δ' ὁ ποιητὴς περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ πέμπτου μ. Χ. αἰῶνος. Οὗτος ἐποίησε τὸ μέγιστον τῆς ἀρχαιότητος ἔπος, ὅπερ συνίσταται ἐκ τεσσαράκοντα καὶ ὀκτὼ βιβλίων καὶ ἐπιγράφεται Διονυσιακὰ ἢ Βασσαρικά. Ἐποίησε δὲ καὶ Μεταβολὴν τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου, ἤτοι ἔμμετρον παράφρασιν, ἀλλ' αὕτη κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐγένετο βραδύτερον. Διότι καὶ ἐν τοῖς Διονυσιακοῖς δεικνύει ἐνθουσιασμὸν πρὸς τὴν θρησκείαν τῶν ἐθνικῶν καὶ ἐν τῇ μεταφράσει πρὸς τὸν Χριστιανισμόν. Φαίνεται λοιπόν, ὅτι ὁ ποιητὴς ἐν τῇ νεανικῇ αὐτοῦ ἡλικίᾳ ἦτο ἐθνικὸς καὶ ὅτι βραδύτερον ἐγένετο χριστιανός, ὡς τοῦτ' αὐτὸ ἐποίησε καὶ ὁ Ἀχιλλεὺς Τάτιος. Ἡ δόξα τοῦ ποιητοῦ ὀφείλεται τῷ πρώτῳ ἔργῳ.*

Ἐν τούτῳ ὑπάρχει μακρὰ προεισαγωγή, ἐν ᾗ γίνεται λόγος περὶ τοῦ ἔρωτος τοῦ Διὸς πρὸς τὴν Εὐρώπην, περὶ τοῦ Κάδμου καὶ περὶ τῶν περιπετειῶν τοῦ οἴκου αὐτοῦ, περὶ τοῦ Ζαγρέως, περὶ ἐρημώσεως τῆς γῆς διὰ κατακλυσμοῦ καὶ περὶ πολλῶν ἄλλων. Μόλις ἐν τῷ ἑβδόμῳ βιβλίῳ ἀναφαίνεται ἡ γέννησις τοῦ Βάκχου. Τὸ μέγιστον μέρος τοῦ ἔπους καταναλίσκεται πρὸς περιγραφὴν τῶν νικηφόρων ἐκδρομῶν, τῶν θαυμάτων καὶ τῶν κινδύνων τοῦ Βακχικοῦ θιάσου ἐν ταῖς πλείσταις χώραις τῆς γῆς. Ὁ πυρὴν αὐτοῦ κεῖται ἐν τῇ μάχῃ πρὸς τοὺς Ἰνδοὺς καὶ τὸν βασιλέα τούτων Δηριάδην. Τὸ ἔπος ὅμως δὲν λήγει ἐνταῦθα, διότι πολλὰ λέγονται περὶ τῶν περιπετειῶν τῆς ἐπανόδου τοῦ θιάσου. Δὲν πραγματεύεται ὅμως ὁλόκληρον τὸν πόλεμον, ἀλλ' ἐκ τῶν ἑπτὰ ἐτῶν αὐτοῦ μόνον τὸ τελευταῖον κατὰ μίμησιν τοῦ

Νόννος ἐγώ. Πανὸς μὲν ἐμὴ πόλις, ἐν Φαρίῃ δὲ
ἔγχεϊ φωνήεντι γονὰς ἤμησα Γιγάντων.

Τὸ ὄνομα Νόννος εἶναι Αἰγυπτιακὸν καὶ δηλοῖ τὸν καθαρόν, τὸν ἅγιον.

[1]) *Συνέσιος ἐν Ἐπιστολ.* 43.

Ὁμήρου, ὡς αὐτὸς ὁ ποιητὴς λέγει[1]. *Τινὲς ὑπέλαβον, ὅτι ὁ Νόννος ἔλαβε τοὺς μύθους ἐξ Ἰνδικῶν πηγῶν καὶ δὴ παρέβαλον τὸ ἔπος αὐτοῦ πρὸς τὴν Μαχαβαράταν καὶ τὴν Ῥαμαϋάναν, ἀλλ' ἐκ τῆς παραβολῆς δὲν ἀπεδείχθη ὁμοιότης τις. Ὁ μῦθος τοῦ Βάκχου μόνον χαλαρῶς συνεδέετο τῇ ἀρχαίᾳ θρησκείᾳ καὶ διὰ τοῦτο παρεῖχε μεγάλην ἐλευθερίαν τῷ ποιητῇ πρὸς νέας ἐπινοήσεις. Διὰ τούτων ὅμως ὁ πυρὴν τῆς ἀρχαίας παραδόσεως τοσοῦτο μετεβλήθη, ὥστε μόνον μικρὰ μυθολογικὰ διδάγματα δύναταί τις νὰ λάβῃ ἐκ τοῦ ἔπους τοῦ Νόννου.*

Ὁ ποιητὴς οὗτος εἰκόνισε τὴν φύσιν οὕτως, ὥστε ἐν ταύτῃ ἄρχει τὸ θαῦμα μετὰ τῶν ἐξαμβλωμάτων αὐτοῦ[2] *καὶ οὐδεμία θέσις εἰς τὰς ἠθικὰς ἰδέας καὶ εἰς τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα καταλείπεται. Πρὸς δὲ ὁ Νόννος ὡς ἀληθὴς Αἰγύπτιος δι' ἰσχυρᾶς φαντασίας ἐκπλήσσει μέν, ὅμως πολὺ ἀφίσταται τοῦ κάλλους καὶ τῆς χάριτος. Ἀλλὰ διὰ τῆς πλουσίας καὶ ἀνεξαντλήτου αὐτοῦ φαντασίας ἠδυνήθη νὰ ἐξαλείψῃ τὴν μικρολογίαν, ἥτις συνήθως ἀποτυποῦται ἐπὶ τῶν διὰ καμάτου καὶ σχολικῆς τέχνης γραφομένων ποιημάτων. Ἡ φαντασία τοῦ Αἰγυπτίου ποιητοῦ εἶναι ἀείποτε θερμή, ἡ μεγάλη ὅμως θερμότης παράγει ἐξημβλωμένους καρπούς, οὓς δὲν δύναται νὰ ἐξευγενίσῃ. Αἱ εἰκόνες αὐτοῦ εἶναι κενὰ φαντάσματα καὶ ἐσκοτισμέναι διὰ πλησμονῆς ὀνομάτων. Ἐκπλήσσεταί τις ἐκ τοῦ ἰσχυροῦ τόνου*[3] *καὶ τῆς*

---

1) *Ἐν βιβλ. ΚΕ'.* 8.

. . . . . τελέσας δὲ τύπον μιμηλὸν Ὁμήρου
ὕστατον ὑμνήσω πολέμων ἔτος, ἑβδομάτην δὲ
ὑσμίνην ἰσάριθμον ἑῆς στρουθοῖο χαράξω.

2) *Καὶ ἐν τοῖς Ὁμηρικοῖς ἔπεσιν ὑπάρχουσι θαύματα, ἀλλὰ ταῦτα δὲν κατέχουσι τὴν πρώτην θέσιν.* 3) *Τὰ διανοητικὰ προϊόντα τῶν λαῶν ὁμοιάζουσι πρὸς τὰ ὑλικά. Οἱ βόρειοι λαοὶ παράγουσι ψυχρὰ καὶ ἀνούσια προϊόντα, οἱ δὲ οἰκοῦντες παρὰ τῇ διακεκαυμένῃ ζώνῃ θερμά. Μόνον τὰ ἑλληνικὰ γράμματα εἶναι εὔκρατα. Ἡ ποίησις τοῦ Αἰγυπτίου ποιητοῦ ὁμοιάζει πρὸς τὰς θερμὰς τῆς Ἀφρικῆς χώρας, ἐν αἷς σπανίως εὑρίσκεται ὄασις. Τὸ μακρὸν τοῦ Νόννου ἔπος δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τὴν Ζαχάραν.*

πολυτελείας τῆς ζωγραφικῆς τέχνης, τὸ δὲ πῦρ αὐτοῦ μᾶλλον ταράσσει ὡς κεραυνὸς ἢ θερμαίνει. Τὸ θερμὸν τοῦ ἔπους πάθος οὔτε δι' ἐπεισοδίων, οὔτε διὰ συγκεράσεως τῆς ὕλης, οὔτε δι' ἠπίων παύσεων δροσίζεται. Ὁ ποιητικὸς οἶστρος ἄγει τὸν ποιητὴν εἰς ἀτόπους φωνασκίας, ἡ ῥητορικὴ αὐτοῦ ἐξακοντίζεται μέχρι δημιουργίας νέων λέξεων καὶ οἱ συχνοὶ τῶν προσώπων λόγοι ἐξαμβλοῦνται εἰς ἀλλοκότους κραυγάς. Εἰς ταῦτα ἀποβλέπων τις δύναται νὰ εἴπῃ, ὅτι ἡ ποίησις τοῦ Νόννου εἶναι ἡ τελευταία λάμψις τοῦ σβεννυμένου Ἑλληνικοῦ ἔπους καὶ ὁ τελευταῖος τοῦ ἀσθενοῦς πυρετός.

Ἡ δὲ γλῶσσα τοῦ ποιητοῦ εἶναι μεστὴ γραφικῶν ἐπιθέτων καὶ ῥητορικῶν σχημάτων. Ὁ ἦχος ὅμως τούτων δὲν ἡδύνει, ἀλλὰ καταπονεῖ καὶ τὸν μακροθυμότερον ἀναγνώστην. Ἐν τοῖς γραμματικοῖς καὶ συντακτικοῖς τύποις ἔχει τάσιν πρὸς ὑπερβολάς. Δὲν ὑπάρχει συντακτικὸν σχῆμα ἢ γλωσσικὴ ἐλευθερία, ἣν μέχρις ὑπερβολῆς δὲν ἤγαγεν ὁ ποιητής. Ἐν τῷ μέτρῳ δὲ παρατηρεῖται μεγίστη ἀκρίβεια καὶ κατὰ τοῦτο ὁ Νόννος ἐγένετο ἱδρυτὴς νέας σχολῆς[1]*. Πρὸ τούτου τὸ ἑξάμετρον, καίπερ ὑπὸ κανόνων ὡρισμένον, ὅμως πολλοὺς αἰῶνας διελθὸν καὶ ποικίλας ἐλευθερίας προσκτησάμενον ἐγένετό πως ἀόριστον ἐν τῇ τμήσει καὶ ἐν τῷ δικαιώματι τοῦ μηκύνειν καὶ βραχύνειν τὰς συλλαβάς. Διὰ τοῦτο τὸ ἑξάμετρον ἐθεωρεῖτο ὡς μέτρον ἔχον ἱκανὴν εὐκαμψίαν, ὅπως προσαρμοσθῇ εἰς οἱανδήποτε σπουδαίαν ὑπόθεσιν. Τοὐναντίον ὁ Νόννος θηρεύων ταχύτητα ῥυθμοῦ ἄνευ ἀποτόμου ἀπηχήσεως ἠγάπα τὸν ἠχηρόν, ἀλλ' ἄτονον ῥυθμὸν καὶ προετίμα τὴν σχολικὴν συμμετρίαν τοῦ ἐκ τῆς ἐλευθερίας παραγομένου κάλλους. Οὕτω τὴν ῥυθμικὴν ἐλευθερίαν φθείρων μένει μέχρι κόρου μονότονος. Ἴσως ἡ ῥυθμικὴ μονοτονία εἶναι ἡ μόνη ψυχρότης, ἣν ἡ θερμὴ τοῦ ποιητοῦ φαντασία δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐξαλείψῃ καὶ ἥτις ὑποδεικνύει τὴν πολύπονον αὐτοῦ ἐργασίαν.*

---

[1]) Ὅρα **Bernhardy** *ἐν τῇ γραμματολογίᾳ II*, 1, 889.

Ἐν τῇ ποιήσει ὁ Αἰγύπτιος ποιητὴς εἶχε μὲν ὑπ' ὄψει τὸν Ὅμηρον, ὡς μαρτυροῦσι φράσεις, στίχοι καὶ ὁλόκληροι σκηναὶ (π. χ. ἀπομιμεῖται τὴν ἀσπίδα τοῦ Ἀχιλλέως, τὴν θεομαχίαν[1] *καὶ ἄλλα), ὅμως συχνάκις δέχεται καὶ τοὺς νεωτερισμοὺς τῶν Ἀλεξανδρινῶν. Πάντα δὲ θερμαίνει καὶ πᾶσι δίδει ἀνατολικωτέραν τινὰ χροιάν. Ὁπωσδήποτε ὅμως ἡ μεγάλη ποιητικὴ φαντασία τοῦ Νόννου καὶ οἱ πολλοὶ τούτου νεωτερισμοὶ εἵλκυσαν τὴν προσοχὴν καὶ ὁ ποιητὴς ἐγένετο ἱδρυτὴς νέας σχολῆς, ἀλλ' αὕτη ἦτο ἐφήμερος· διότι οἱ Βυζαντινοὶ δὲν ἦσαν ἱκανοί, ὅπως διατηρήσωσι καὶ ἀναπτύξωσι τοιοῦτο ποιήσεως εἶδος.*

Ἐπιμελέστερον ἀνεγινώσκετο καὶ ἐξεδίδετο ἡ παράφρασις τοῦ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίου[2]. *Ἐκ τοῦ Διονυσιακοῦ ἔπους ὁ Νόννος διατηρεῖ μὲν τὸν βακχικὸν ἐνθουσιασμόν, ὅμως κατά τι ἐξησθενημένον, ἡ δὲ μετρικὴ αὐτοῦ αὐστηρότης ὀλίγον χαλαροῦται. Ἀλλ' ἡ πανηγυρικὴ αὐτοῦ ῥητορικὴ ἔχει τοσοῦτο διθυραμβῶδες, ὥστε ποιεῖ ἀπότομον ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ὑψηλὴν τοῦ εὐαγγελιστοῦ ἀφέλειαν. Διὰ τοῦτο ὅμως δυσκόλως δύναταί τις νὰ ἀποδώσῃ τῷ ποιητῇ θρησκευτικὸν αἴσθημα καὶ πιστεύει, ὅτι ὁ Νόννος, ὅτε ὡμολόγησε τὸν Χριστιανισμόν, ἦτο ἤδη μεστὸς τοῦ κόσμου τῶν μύθων. Εἰ καὶ ὁ μεταφραστὴς πολλαχοῦ συντέμνει τὸ πρωτότυπον καὶ ἡ παράφρασις ἀπώλεσε μέγα μέρος τῆς καθαρότητος καὶ κατὰ πολλὰ διεφθάρη, ὅμως ἔχει ἀξίαν τινὰ παρὰ τοῖς θεολόγοις. Πρὸς δὲ ὁ Νόννος εἶχε ποιήσει καὶ Γιγαντομαχίαν, ἐξ ἧς ὅμως οὐδὲν περιεσώθη μέχρις ἡμῶν.*

Ὁ δὲ Τρυφιόδωρος (ἢ μᾶλλον Τριφιόδωρος[3]*) ὁ γραμματικὸς ἐξ Αἰγύπτου καταγόμενος ἔγραψε Μαραθωνιακά, Τὰ καθ' Ἱπποδάμειαν καὶ Ὀδύσσειαν λειπο-*

---

[1]) *Ἡ Ὁμηρικὴ θεομαχία εἶναι τὸ μόνον μέρος, ὅπερ πλησιάζει εἰς τὴν ποίησιν τοῦ Νόννου. Διὰ τοῦτο ὅμως κριτικοί τινες θεωροῦσιν ὡς νόθον τὸ μέρος τοῦτο τῆς Ἰλιάδος.* [2]) *Περὶ ταύτης ὅρα* Koechly, De Evang. Joannei paraphrasi a Nonno facta, Zürich 1860. [3]) *Ὅρα* A. Letrone, Étude des noms propres Grecs *σελ.* 33.

γράμματον[1], *ἅπερ ἀπώλοντο. Περιεσώθη δὲ μέχρις ἡμῶν ἡ Ἰλίου ἅλωσις, συνισταμένη ἐξ 691 στίχων. Ἐν τῷ ἔπει τούτῳ ὁ ποιητὴς ἀφηγεῖται τὸν Τρωϊκὸν μῦθον ἀπὸ τοῦ δουρείου ἵππου μέχρι τῆς ἁλώσεως τοῦ Ἰλίου καὶ τοῦ ἀπόπλου τῶν Ἀχαιῶν. Ἡ διήγησις αὐτοῦ εἶναι ψυχρὰ καὶ βραχεῖα καὶ στερεῖται ζωῆς καὶ ποιητικῆς αἰσθήσεως*[2]. *Εἶναι μὲν ἡ περιγραφὴ τοῦ δουρείου ἵππου ἐκτενεστέρα, ἀλλ' ἐν τῷ τελευταίῳ μέρει, ἐν ᾧ τὸ πάθος τῆς ὑποθέσεως γενικὸν ἐνδιαφέρον διεγείρει, ὁ ποιητὴς σπεύδει, ὅπως φθάσῃ εἰς τὸ τέρμα, καὶ τῆς σπουδῆς αὐτὸς οὗτος ἔχει συνείδησιν*[3]. *Ἡ ποίησις τοῦ Τρυφιοδώρου ἀπορρέει μὲν καὶ ἐξ Ὁμηρικῶν ἀναμνήσεων, ὅμως κατὰ τὸ πλεῖστον εἶναι προϊὸν τῆς ἐπιμελεστάτης σπουδῆς τῶν ποιημάτων τοῦ Νόννου. Κατὰ μέγα μέρος ὁ ποιητὴς ἀκολουθεῖ τοῖς μετρικοῖς κανόσι τούτου, ἀλλὰ μετά τινος μετριότητος. Ἐν γένει οἱ ἀρχηγοὶ σχολῶν ἢ οἱ ἱδρυταὶ θεωριῶν εἶναι ὑπερβολικώτεροι τοῦ δέοντος. Μετὰ τούτους ἐπέρχονται οἱ μαθηταί, οἵτινες μετριάζουσι τὰς θεωρίας ἐκείνων. Καὶ ἐν τῇ γλώσσῃ ὁ ἡμέτερος ποιητὴς ἀκολουθεῖ μὲν τῷ Νόννῳ, ἀλλ' εἶναι ἀπηλλαγμένος τῶν ὑπερβολῶν ἐκείνου. Σημειωτέον δ' ὅμως, ὅτι μετρίῳ ποιητῇ, οἷος ὁ Τρυφιόδωρος, δὲν ἦτο δύσκολον νὰ ἀποφύγῃ τὸ διθυραμβῶδες*[4], *διότι ἡ ἔλλειψις δημιουργικῆς δυνάμεως προεφύλασσεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν τοιούτων παρεκτροπῶν. Ἐπειδὴ δὲ θηρεύει ἀσυνήθεις μεταφοράς, ἀσυνήθεις λέξεις ἢ σημασίας λέξεων*[5], *ἡ γλῶσσα αὐτοῦ ἀποβαίνει δύσκολος καὶ πολλαχοῦ ἀκατάληπτος. Περὶ τῆς ἐποχῆς ταῦ ποιητοῦ οὐδὲν εἶναι γνωστόν, ἀλλὰ πρόδηλον, ὅτι ἔζησε μετὰ τὸν Νόννον, ἀφ' οὗ ἐγένετο τούτου*

---

[1]) *Δηλαδὴ ἐν μὲν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ ἔλειπεν ὅλως τὸ γράμμα α, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ τὸ β καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς.* [2]) Bernhardy *ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι* II,|1, 397. [3]) *Ἐν στίχ. 666 λέγει· «Μουσάων ὅδε μόχθος· ἐγὼ δ' ἅπερ ἵππον ἐλάσσω Τέρματος ἀμφιέλισσαν ἐπιψαύουσαν ἀοιδήν».* [4]) *Ἡ νηφαλιότης παράγεται ἢ ἐκ ψυχρᾶς καὶ ἀγόνου κεφαλῆς ἢ ἐξ ἐπικαταλελογισμένης σωφροσύνης. Εἰς τὴν πρώτην κατηγορίαν ὑπάγεται ὁ Τρυφιόδωρος.* [5]) *Οὕτω τὸν οἶνον ἐν στίχ. 349 λέγει εὐώδη πηλόν.*

μιμητής. Εἰ καὶ τοιοῦτον ἦτο τὸ ποίημα τοῦ Τρυφιοδώρου, ὅμως ἐν τοῖς ἔπειτα χρόνοις οὐχὶ ὀλίγον ἀνεγινώσκετο.

Ὡσαύτως μιμητὴς τοῦ Νόννου ἦτο καὶ ὁ Κόλλουθος, ἢ κατ' ἄλλους Κολλοῦθος[1]. Οὗτος καταγόμενος ἐκ Λυκοπόλεως τῆς ἐν Αἰγύπτῳ Θηβαΐδος ἔζη ἐπὶ αὐτοκράτορος Ἀναστασίου (491—518 μ. Χ.). Ἐποίησε μὲν οὗτος Καλυδωνιακά, Ἐγκώμια δι' ἐπῶν καὶ Περσικά, ὅμως εἶναι γνωστὸς ἐκ τοῦ σῳζομένου ἐπυλλίου, ὅπερ ἐπιγράφεται Ἁρπαγὴ Ἑλένης[2] καὶ συνίσταται ἐκ 392 ἑξαμέτρων. Ὁ ποιητὴς ἄρχεται ἐκ τοῦ γάμου τοῦ Πηλέως καὶ τῆς Θέτιδος, προβαίνει εἰς τὴν ἀντιζηλίαν τῶν τριῶν θεαινῶν, εἰς τὴν κρίσιν τοῦ Πάριδος καὶ φθάνει μέχρι τῆς ἁρπαγῆς τῆς Ἑλένης. Οἱ κριτικοὶ παρατηροῦσιν, ὅτι ὁ Κόλλουθος ἐστερεῖτο φαντασίας καὶ ἠγνόει τὸν ἐπικὸν τόνον, τὸ δὲ ποίημα αὐτοῦ οὐδὲν ἴχνος τέχνης περιέχον εἶναι ἄθροισμα ῥητορικῶν[3] σκηνῶν, αἵτινες ἄνευ πιθανότητος ἐκτυλίσσονται. Πρὸς τούτοις ὁ ποιητὴς δὲν δύναται νὰ διηγηθῇ σαφῶς τὰ συμβάντα, οὐδὲ ἐρωτικὰς σχέσεις νὰ ἐννοήσῃ. Ὁ ῥυθμὸς ὅμως τοῦ ἔπους εὐκόλως ῥέει, ἡ δὲ γλῶσσα διεπλάσθη κατὰ τὴν τοῦ Ὁμήρου, τοῦ Νόννου καὶ τῶν Ἀλεξανδρινῶν. Ἀλλ' ἡ ὑφὴ τοῦ λόγου εἶναι ἐζητημένη καὶ ὑποδεικνύει, ὅτι ὁ ποιητὴς μετὰ πολλοῦ πόνου ἐποίησε τὸ ἔργον αὐτοῦ.

Καὶ τοῦ Μουσαίου ἡ ἐποχὴ δὲν εἶναι γνωστή, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ οὗτος μιμεῖται τὸν Νόννον τίθεται περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἕκτου αἰῶνος μ. Χ. Ὁ γραμματικὸς οὗτος ἐποίησεν ἐπύλλιον, ὅπερ ἐπιγράφεται Τὰ καθ' Ἡρὼ καὶ Λέανδρον καὶ συνίσταται ἐκ 340 ἑξαμέτρων. Ἡ Ἡρὼ ἦτο ἱέρεια τοῦ ἐν Σηστῷ ναοῦ

---

1) Wernicke, Tryphiodor. σελ. 37. Ὁ Σουΐδας γράφει τοῦτον Κόλουθον, δηλ. δι' ἑνὸς λ. 2) Ὁ Σουΐδας δὲν μνημονεύει τοῦ ποιήματος τούτου. Κατὰ τὸν Hermann ὁ ποιητὴς δὲν εἶχεν ἀγάγει εἰς πέρας, ἀλλὰ φαίνεται, ὅτι τοῦτο βραδύτερον ἠκρωτηριάσθη. Ἰδὲ Bernhardy II, 1, 401. 3) Ἡ ῥητορικὴ εἶναι ἡ νόσος, ἥτις ἔφθειρε τὰ πλεῖστα γένη τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων.

τῆς Ἀφροδίτης καὶ διεκρίνετο κατὰ τὸ κάλλος. Ταύτην ἀγαπήσας νέος τις Λέανδρος ἐκ τῆς ἀπέναντι τῆς Σηστοῦ κειμένης Ἀβύδου πολλάκις κατὰ τὴν νύκτα νηχόμενος ἔφθανεν εἰς τὴν ἐρωμένην αὐτοῦ. Καταληφθεὶς δέ ποτε ὑπὸ τρικυμίας ἐπνίγη. Τὴν ἐπιοῦσαν ἡ δυστυχὴς Ἡρὼ εὑροῦσα τὸ σῶμα τοῦ ἐραστοῦ κατέπεσεν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ εὗρεν οἰκτρὸν θάνατον. Ὁ Μουσαῖος ἐκ μὲν τοῦ Ὁμήρου ὠφελήθη, τὸν δὲ Νόννον ἐπιτυχῶς ἐμιμήθη κατὰ τοὺς ῥητορικοὺς τρόπους καὶ τὸν εὔηχον ῥυθμόν. Θέλγει δ' οὐ μόνον διὰ τῆς γλώσσης, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ ζωηροῦ αἰσθήματος. Τὸ ποιημάτιον τοῦτο ἕνεκα τοῦ μέτρου τάσσεται μὲν εἰς τὸ ἔπος, ἀλλ' ἀνήκει εἰς τὴν ἐρωτικὴν ἐλεγείαν. Δικαίως δὲ θεωρεῖται ὡς τὸ χαριέστατον προϊὸν τῆς Βυζαντινῆς ποιήσεως, τὸ κύκνειον ᾆσμα τῆς θνησκούσης Ἑλληνικῆς Μούσης καὶ τὸ τελευταῖον ῥόδον τοῦ μαραινομένου κήπου. Ἐπειδὴ τὸ ποιημάτιον ἔχει οὐχὶ ὀλίγας ἀρετάς, ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας εὕρισκεν ἀναγνώστας καὶ ἐπιμελεῖς ἀντιγραφεῖς. Τούτου ἕνεκεν τὸ κείμενον ὀλίγον ἔπαθεν πλὴν ὀλίγων ὑποβολῶν.

Ὁ δὲ Κῦρος κατήγετο ἐκ Πανοπόλεως, ἐγένετο ὕπατος κατὰ τὸ 441 μ. Χ. καὶ βραδύτερον ἐπίσκοπος Κοτυαίου[1]. *Ὡς ἐπικὸς ποιητὴς ἐγένετο οὕτως ἐπιφανής, ὥστε κατά τι ἐπίγραμμα ἡ Μοῦσα Καλλιόπη ἐπότισε τοῦτον διὰ τοῦ αὐτοῦ γάλακτος, δι' οὗ καὶ τὸν Ὅμηρον καὶ τὸν Ὀρφέα*[2]. *Μέχρι τινὸς ἐγινώσκοντο τούτου μόνον ὀλίγοι στίχοι ἀναφερόμενοι εἰς τὸν Θεοδόσιον*[3]. *Βραδύτερον δ' εὑρέθησαν καὶ ἄλλοι ὑπὸ τοῦ* Bücheler *ἔχοντες ὑπόθεσιν τὴν ἧτταν, ἣν ὑπέστησαν οἱ Βλέμυες, οἵτινες ἦσαν ληστρικὸς λαὸς τῆς Αἰθιοπίας*[4]. *Τὸν δὲ Κλαυδιανὸν τὸν Ἀλεξανδρέα ὁ Σουΐδας τίθησιν ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Ἀρκαδίου (395—408 μ. Χ.). Οὗτος ἐποίησεν ἐπιγράμματα, ὧν τινα διετηρή-*

---

[1]) *Ὅρα Σουΐδ, ἐν λ. καὶ Εὐάγριον ἐν Ἐκκλ. ἱστορ.* I, 19. [2]) *Ἀνθολογ. Παλατ.* IV, 217. [3], *Αὐτόθι* XIII, 878. [4]) *Ἐν τῷ* Rheinisch. Museum 39, 277.

θησαν ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ, Γιγαντομαχίαν, ἐξ ἧς ἐσώθησαν ἑβδομήκοντα ἑξάμετρα, Τὰ πάτρια, δηλ. ἱστορίαν πόλεων, ὡς τῆς Ταρσοῦ, τῆς Βηρυτοῦ καὶ ἄλλων. Ἐποίησε δὲ καὶ ποίημα εἰς τὸν Χριστόν[1], *ἐξ οὗ εἰκάζεται, ὅτι ὁ ποιητὴς βραδύτερον ὡμολόγησε τὸν χριστιανισμόν.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'.

ΠΕΡΙ ΨΕΥΔΕΠΙΓΡΑΦΩΝ ΠΟΙΗΜΑΤΩΝ ΑΠΟΔΙΔΟΜΕΝΩΝ ΤΩ ΟΡΦΕΙ

Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἐφέροντο πλεῖστα ποιήματα, ὡς Χρησμοί, Θεογονία, Ἱεροὶ λόγοι, Κρατήρ, Πέπλος, Δίκτυον, Κατάβασις εἰς Ἅδου, Ἀστρονομικὰ καὶ ἄλλα[2], *ἅπερ τῷ Ὀρφεῖ ἀπεδίδοντο. Ταῦτα ὅμως οὐ μόνον δὲν ἐποιήθησαν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ, ἀλλὰ καὶ ἦσαν προϊόντα διαφόρων αἰώνων. Οἱ κριτικοί, ἐν οἷς ὁ Ἐπιγένης, ἐπειρῶντο, ὅπως ἀνεύρωσι τὸν ἀληθῆ ἑκάστου ποιητὴν καὶ δὴ ἔλεγον, ὅτι οἱ μὲν Χρησμοὶ καὶ αἱ τελεταὶ ἦσαν ἔργα τοῦ Ὀνομακρίτου, ὁ δὲ Κρατὴρ τοῦ Ζωπύρου, ὁ δὲ Πέπλος καὶ τὸ Δίκτυον τοῦ Βροντίνου ἢ τοῦ Ζωπύρου, οἱ δὲ Ἱεροὶ λόγοι Θεογνήτου τοῦ Θεσσαλοῦ ἢ Κέρκωπος τοῦ Πυθαγορείου καὶ ἄλλα ἀπέδιδον ἄλλοις. Ἐκ τούτων τῶν ποιημάτων εἰς ἡμᾶς περιῆλθον τρία, τὰ Ἀργοναυτικά, οἱ Ὕμνοι καὶ τὰ Λιθικά.*

Τὸ μὲν πρῶτον ἔπος συνιστάμενον ἐκ 1384 ἑξαμέτρων ἔχει ὡς ἥρωα τὸν Ὀρφέα, ὅστις διηγεῖται τῷ ἱερατικῷ ποιητῇ Μουσαίῳ τὰς σπουδαιοτάτας τῶν Ἀργοναυτῶν περιπετείας[3]. *Ὁ ποιητὴς ἐπικῆς εὐφυΐας στερούμενος λαμβάνει μόνον τὰ αναγ-*

---

[1]) *Ἀνθολογ.* XIII, 615. *Παράβαλλ. καὶ* Christ *σελ.* 658.

[2]) *Ὅρα Σουΐδαν ἐν λ. Ὀρφεὺς καὶ Κλήμ. τὸν Ἀλέξανδρ. ἐν Στρωμ. Ι*, 322. [3]) Bernhardy II, 1, 409.

καῖα τοῦ μύθου γεγονότα, ἅπερ μετὰ ψυχρότητος καὶ ἐξ ἐπιπολῆς ἀφηγεῖται. Ἐν τῷ τελευταίῳ μέρει τοῦ ποιήματος τῷ ἐκ τριακοσίων περίπου στίχων συνισταμένῳ περιγράφει ψυχρῶς τὸν νόστον τῶν Ἀργοναυτῶν διὰ τῆς βορείου καὶ δυτικῆς Εὐρώπης καὶ ἀναπτύσσει μυθώδη τινὰ γεωγραφίαν. Ἡ δὲ γλῶσσα δὲν εἶναι οὔτε Ὁμηρική, οὔτε προϊὸν τῶν σπουδῶν τῶν Ἀλεξανδρινῶν. Ἐν τούτῳ ὑπάρχουσι πολλὰ ἁμαρτήματα, ἀλλ' ἴσως δύνανται νὰ ἐξηγηθῶσιν ἐκ τῆς διαφθορᾶς τοῦ κειμένου. Οἱ ῥυθμοὶ δὲν εἶναι ἠχηροὶ καὶ στεροῦνται ποικιλίας, ἔχουσι δὲ καὶ τὴν ἀμέλειαν τῶν πρὸ τοῦ Νόννου στιχουργῶν. Διὰ τοῦτο τὸ μέτριον τοῦτο ποίημα πρέπει νὰ τεθῇ ἐν περιόδῳ, καθ' ἣν ἡ ἀμέλεια ἔφθειρε τὴν ποίησιν καὶ τὴν στιχουργίαν. Οὐχὶ δ' ἀπιθάνως ὁ G. Hermann ἐκ μετρικῶν λόγων ὁρμώμενος ἀποφαίνεται, ὅτι ὁ ποιητὴς ἀνήκει εἰς τοὺς χρόνους τοὺς μεταξὺ τοῦ Κοΐντου τοῦ Σμυρναίου καὶ τοῦ Νόννου[1].

Οἱ δὲ Ὕμνοι πρότερον μὲν ἦσαν 86, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ πρῶτος ὕμνος διῃρέθη εἰς δύο, ἐγένοντο 87. Ἐν τοῖς τελευταίοις χρόνοις ἄλλοι προσθέτουσι καὶ ἄλλους[2], *Ὁ πρῶτος ὕμνος εἶναι Εὐχὴ εἰς Μουσαῖον, ὅστις ἀπεχωρίσθη ἐκ τοῦ Ὕμνου εἰς τὴν Ἑκάτην. Οἱ ὕμνοι δὲν εἶναι οὔτε πλάσματα τῶν ἀρχαιοτάτων Ὀρφικῶν ὑμνολόγων, ὥς τινες ἐπίστευσαν*[3], *οὔτε λείψανα τῶν ὑπὸ τοῦ Ὀνομακρίτου συλλεγέντων καὶ νοθευθέντων ὕμνων, ἀλλ' ἔργα πολὺ μεταγενέστερα. Αἱ ὑποθέσεις αὐτῶν εἶναι μυστικαὶ καὶ πρὸς τὴν ἐθνικὴν λατρείαν τῶν Ἑλλήνων οὐδεμίαν σχέσιν ἔχουσιν. Ἄξιον σημειώσεως, ὅτι αἱ εὐχαὶ ἀναφέρονται εἰς κατωτέρους καὶ ὀλίγον γνωστοὺς θεούς, εἰς δαίμονας, εἰς φυσικὰς δυνάμεις καὶ εἰς ἀφῃρημένας ἐννοίας. Ἐξαίρεσιν ποιεῖ ὁ 55ος ὕμνος εἰς τὴν Ἀφροδίτην, ὅστις θεωρεῖται ὡς ὁ ἄριστος τῆς συλλογῆς. Ἐν*

---

1) *Ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ὀρφικῶν σελ.* 763 *καὶ* 810. 2) *Ὅρα* Nicolai III, 332. 3) *Ταύτην τὴν γνώμην εἶχεν ὁ* Ruhnken, Valckenaer *καὶ ὁ* F. A. Wolf.

ταύτη λείπει ἡ βάσις τοῦ ἀρχαίου ὕμνου, δηλ. ὁ μῦθος τῆς ὑμνουμένης θεότητος ἢ ἡ ἐπικὴ διήγησις. Ἡ γλῶσσα τῶν ὕμνων εἶναι ψυχρὰ καὶ ξηρὰ παραχθεῖσα ἐξ ἀναμνήσεων τοῦ Ὁμήρου καὶ τοῦ Ἡσιόδου. Ἐνυπάρχουσιν ὅμως καὶ ἴδιαι λέξεις καὶ δὴ καὶ ἡμαρτημέναι συνθέσεις λέξεων. Οἱ κριτικοὶ θεωροῦσι ταῦτα ὡς ἔργον τῆς σχολῆς τῶν Νεοπλατωνικῶν.

Τὸ δὲ θεουργικὸν ἔπος, ὅπερ ἐπιγράφεται Λιθικὰ καὶ συνίσταται ἐξ 768 στίχων, κρίνεται ὡς τὸ ἄριστον τῶν Ὀρφικῶν ποιημάτων. Ὁ ποιητὴς ἐν τῷ προοιμίῳ ἐξαίρει τὴν ἀπεριόριστον δύναμιν τῆς θεουργικῆς ἐπιστήμης, ἣν ὁ Ἑρμῆς ἐδωρήσατο, ἀλλ' ἧς οἱ ἄνθρωποι καταφρονοῦσιν. Οὗτος ἐπαινεῖ (ἐν στίχ. 170—332) τὰς θαυματουργοὺς δυνάμεις εὐγενῶν ἢ ἄλλων ἰδιοφυῶν λίθων. Διὰ τῆς γνώσεως καὶ τῆς χρήσεως τούτων δύναταί τις τὴν τῶν θεῶν εὔνοιαν νὰ προσελκύσῃ, προστασίας καὶ τιμῆς παρὰ τοῖς ἀνθρώποις νὰ τύχῃ καὶ ἄλλας ἐν τῷ βίῳ εὐμενεῖς ἐνεργείας νὰ εὕρῃ. Ἡ δεισιδαιμονία κορυφοῦται ἐν τῇ ὑπερβολικῇ ἀπεικονίσει τῆς Μαγνήτιδος. Πρὸς δὲ ὁ ποιητὴς πραγματεύεται περὶ εὐγενῶν λίθων, οἵτινες προφυλάττουσιν ἀπὸ τῆς δήξεως τῶν ὄφεων ἢ καθιστῶσι ταύτην ἀβλαβῆ. Ἔν τινι δὲ διαλόγῳ τοῦ Πριαμίδου Ἑλένου πρὸς τὸν Φιλοκτήτην δίδει ὁ ποιητὴς σειρὰν μυστικῶν μαθημάτων, ἐν οἷς ἡ μαγικὴ δύναμις ἐνίων λίθων κατὰ τῆς δηλητηριάσεως καὶ τῆς νόσου καὶ ἡ τερατουργὸς τούτων ἰσχὺς πρὸς παντοειδεῖς τοῦ βίου ἀνάγκας μετ' ἐμφάσεως ἐξαίρεται. Ἄν τις ἀπέβλεπεν εἰς τὴν δεξιότητα καὶ τὴν χάριν τοῦ ποιητοῦ, εἰς τὴν ζωηρότητα τοῦ λόγου καὶ εἰς τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ ῥυθμοῦ, ἤθελε τάξει τοῦτον εἰς τὴν λαμπρὰν περίοδον τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων. Ἐπειδὴ ὅμως μετὰ πικρίας λέγει (ἐν στίχ. 68—75) περὶ τῶν καταδιώξεων τῶν ἀρχαίων θεῶν καὶ τῆς θεουργικῆς ἐπιστήμης, εἰκάζεται, ὅτι ἡ ποίησις αὕτη εὑρίσκετο ὑπὸ τὴν πίεσιν ἀστυνομικῶν διατάξεων.

---

[1]) *Τὴν γνώμην ταύτην ἔχει ὁ* Bernhardy II, 1, 417.

Τοιαύτη καταδίωξις ὑπῆρχεν ὀλίγον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουλιανοῦ. Τὰ Λιθικὰ τὸ πρῶτον ὁ Τζέτζης ἀποδίδει τῷ Ὀρφεῖ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ΄.

ΠΕΡΙ ΣΙΒΥΛΛΙΑΚΩΝ ΚΑΙ ΧΑΛΔΑΪΚΩΝ ΧΡΗΣΜΩΝ

Οἱ Σιβυλλιακοὶ χρησμοὶ πρῶτον μὲν περιελάμβανον ὀκτὼ βιβλία, βραδύτερον δὲ δέκα καὶ τέσσαρα. Τὰ βιβλία δὲ ταῦτα ἔχουσι πλείονας τῶν τετρακισχιλίων στίχων. Ὡς τὰ Ὀρφικὰ οὐδὲν κοινὸν ἔχουσι πρὸς τὸν ἀρχαιότατον ἀοιδὸν Ὀρφέα, οὕτω καὶ οἱ χρησμοὶ οὗτοι πρὸς τὴν ἀρχαίαν Σίβυλλαν ἢ τὰς Σιβύλλας, περὶ ὧν ἐγένετο λόγος ἐν τοῖς ἔμπροσθεν. Ἡ συλλογὴ αὕτη τῶν χρησμῶν δὲν ἐποιήθη ὑφ' ἑνός, ἀλλ' ὑπὸ πλειόνων, οἵτινες ἀνῆκον εἰς διαφόρους αἰῶνας, ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τῆς ἐπαναλήψεως τῶν αὐτῶν στίχων καὶ τῶν αὐτῶν γεγονότων[1]. *Τὸ ἀρχαιότατον μέρος III, 97—823 παρήχθη*[2] *ὑπὸ Ἀλεξανδρινοῦ Ἰουδαίου, ὅστις ἔζη κατὰ τοὺς χρόνους Πτολεμαίου τοῦ Φιλομήτορος. Οὗτος λαβὼν ὡς πρότυπον τὴν Ἀλεξάνδραν τοῦ Λυκόφρονος καὶ τοὺς χρησμοὺς τῆς Ἐρυθραίας καὶ Κυμαίας Σιβύλλης ἐπειράθη, ὅπως τὰς ἐλπίδας τῶν Ἰουδαίων εἰς μέλλουσαν βασιλείαν διὰ μαντευμάτων ζωογονήσῃ*[3]. *Τὸ τέταρτον βιβλίον δεικνύει σαφῶς τοὺς χρόνους τοῦ Τίτου καὶ τὴν ἔκρηξιν τοῦ Βεσουβίου*[4]. *Οὐχὶ πολὺ βραδύτερον ἐποιήθη τὸ προοίμιον, ὅπερ τὸ κατ' ἀρχὰς δὲν ἀνῆκεν εἰς ὁλόκληρον τὴν συλλογήν, ἀλλὰ μόνον εἰς ἓν μέρος αὐτῆς. Ἐκ τοῦ πρώτου τούτου μέρους ἀποσπῶσι στίχους οἱ ἀρχαιότατοι ἐκκλη-*

---

[1]) *Ὅρα* Bernhardy II, 1, 441. [2]) Christ *σελ.* 660. [3]) *Βιβλ.* III, 167. [4]) *Βιβλ.* IV, 180.

σιαστικοὶ πατέρες, ὡς ὁ Θεόφιλος, Ἰουστῖνος ὁ μάρτυς, ὁ Κλήμης καὶ ὁ Λακτάντιος. Τὸ δὲ λοιπὸν μέρος τῆς συλλογῆς ἐποιήθη ὑπὸ Ἰουδαίων καὶ Χριστιανῶν κατὰ τὸν δεύτερον καὶ τρίτον αἰῶνα μ. Χ. Τὰ δὲ τέσσαρα βιβλία τὰ ὑπὸ τοῦ Mai ἀνακαλυφθέντα ἀποτελοῦσιν ὅλον τι καὶ περιέχουσι διάγραμμα τῆς ἱστορίας ἀπὸ τοῦ κατακλυσμοῦ μέχρι τοῦ τρίτου αἰῶνος μ. Χ. Τοῦτο ἐποιήθη πρὸς τιμὴν τοῦ συζύγου τῆς αὐτοκρατείρας Ζηνοβίας, εἰς οὗ τὸν ἔπαινον λήγει τὸ δέκατον τρίτον βιβλίον.

Ἐκ τῶν εἰρημένων γίνεται δῆλον, ὅτι ἡ προκειμένη συλλογὴ δὲν ἔχει ὡς βάσιν τὸ ἀγαθὸν τῶν ἐθνικῶν, ἀλλὰ τῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν Χριστιανῶν. Ἐνταῦθα γίνεται λόγος περὶ μονοθεϊσμοῦ καὶ περὶ τοῦ Μεσσίου, περὶ πτώσεως τῶν Ἑλλήνων καὶ βραδύτερον τῶν Ῥωμαίων, περὶ ὀλέθρου τῆς εἰδωλολατρείας, περὶ νίκης τῶν Ἰουδαίων κατὰ πάντων τῶν λαῶν καὶ ἐν τέλει περὶ τῆς ἑνώσεως τῶν εὐσεβῶν, οἵτινες ἐν τῇ λατρείᾳ τοῦ ἑνὸς καὶ ἀληθοῦς θεοῦ μετὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ Μεσσίου μέλλουσι νὰ συλλεγῶσι. Πολὺ πλείονα λέγονται περὶ τῶν χριστιανῶν, ὡς περὶ τῆς γεννήσεως, τοῦ βαπτισμοῦ καὶ τῶν θαυμάτων τοῦ Χριστοῦ, περὶ τῶν παθῶν καὶ τῆς ἀναστάσεως, περὶ τῶν ἐλπίδων εἰς τὸν σωτῆρα κατὰ τὴν τελευταίαν ἡμέραν τῆς κρίσεως, περὶ τοῦ μέλλοντος τῶν νεκρῶν, περὶ τῆς ἐν Ἅιδου τιμωρίας καὶ περὶ τῆς μακαριότητος τῶν εὐσεβῶν, ὅταν ὁ κατὰ τοῦ Ἀντιχρίστου ἀγὼν νικηφόρος ἐπιτελεσθῇ (δηλ. τοῦ Νέρωνος, ὅστις κατὰ τὸν μῦθον πέρα τοῦ Εὐφράτου σῴζεται καὶ τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος δι' ἀπείρων τιμωριῶν ἀπειλεῖ). Παρετηρήθη ὅμως, ὅτι ἐν τῇ πλουσίᾳ ταύτῃ χριστιανικῇ ὑποθέσει τηρεῖται σιωπὴ περὶ ἐκκλησίας, περὶ ἐκκλησιαστικοῦ βίου καὶ περὶ θεολογίας.

Οἱ χρησμοὶ οὗτοι ὡς μαντεύματα οὐδεμίαν ἀξίαν ἔχουσι, διότι ἐγένοντο μετὰ τὰ γεγονότα, δηλ. εἶναι vaticinia post eventum. Οἱ θεολόγοι ἐν μὲν τοῖς ἀρχαιοτέροις χρόνοις προσεῖχον, ὡς εἴρηται, τὸν νοῦν εἰς τοὺς χρησμούς, ἀφ' ὅτου ὅμως ἡ ἐκκλησία ἐστερεώθη, ὅλως ἠμέλησαν τούτων. Τὴν αὐτὴν ἀμέ-

λειαν ἔδειξαν καὶ οἱ φιλόλογοι, διότι δὲν προσελκύουσι τούτους φιλολογικαὶ ἀρεταί. Οὔτε ἡ στιχουργία, οὔτε ἡ γλῶσσα δεικνύει, ὅτι ὁ ποιητὴς ἦτο λόγιος· τὸ δὲ ἑξάμετρον εἶναι τραχὺ καὶ ἀμελῶς κατεσκευασμένον. Ἐνίοτε ὁ λόγος δι' Ὁμηρικῶν φράσεων περικοσμεῖται καὶ εἰκόνες τινὲς εἶναι ἀνθηραὶ ἐκεῖ, ἔνθα ἡ ἀνάγνωσις τοῦ ἀρχαίου ἔπους ἐπέδρασεν.

Οὐχὶ πολὺ διάφορα τῶν Σιβυλλιακῶν χρησμῶν εἶναι Τὰ Χαλδαίων λόγια, Αἱ Χαλδαίων φῆμαι, Oracula magica. Οἱ Χαλδαῖοι ἀστρολόγοι στηριζόμενοι ἐπὶ ἀρχαιοτάτης θρησκείας καὶ ἐπὶ χιλιετοῦς παρατηρήσεως τῶν ἀστέρων εὗρον ἀκρόασιν παρὰ τοῖς Ἕλλησι κατὰ τοὺς τελευταίους τοῦ ἐθνισμοῦ χρόνους. Συνήγοροι τῶν θεουργικῶν τούτων μυστηρίων εἶναι οἱ δύο Ἰουλιανοί, κατ' ἐξοχὴν ὁ υἱός, ὁ Χαλδαῖος ὀνομαζόμενος. Ἡ χαλδαϊκὴ αὕτη σοφία ἐκτήσατο μεῖζον κῦρος, ἀφ' ὅτου ὁ Νεοπλατωνικὸς Πορφύριος ἔδειξε τὴν ἀξίαν αὐτῆς ἐν τῷ συγγράμματι Περὶ τῆς ἐκ λογίων φιλοσοφίας καὶ ὁ Ἰάμβλιχος ἐν τῷ Περὶ τῆς Χαλδαϊκῆς τελειοτάτης θεολογίας. Ὑπὸ τοῦ Ἀστραμψύχου, ὅστις ἦτο Αἰγύπτιος ἱερεύς, ἐποιήθησαν οἱ Χρησμοί, οἵτινες ἐξεδόθησαν ὑπὸ τοῦ Hercher. Τούτῳ ἀποδίδονται καὶ τὰ Ὀνειροκριτικά, ἅπερ συνίστανται ἐξ 101 ἰάμβων. Ὑπάρχει καὶ δευτέρα συλλογὴ ὀνειροκριτικῶν περιλαμβάνουσα 146 ἰάμβους, ὧν ποιητὴς θεωρεῖται ὁ Νικηφόρος[1].

---

[1]) Ὅρα Nicolai III, 338.

BIBΛΙΟΝ II

ΠΕΡΙ ΛΥΡΙΚΗΣ ΠΟΙΗΣΕΩΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΛΥΡΙΚΗΝ ΠΟΙΗΣΙΝ

Τὸ Ὁμηρικὸν ἔπος εἶναι τὸ κάτοπτρον τῆς πατριαρχικῆς βασιλείας. Δὲν ἦτο ὅμως πεπρωμένον, ἵνα τὸ πολίτευμα ἐκεῖνο αἰωνίως διαρκέσῃ. Ἀφ' Ὁμήρου μέχρι τῶν Περσικῶν ἦτο ζωηρὰ ἐπαναστάσεων καὶ πολιτικῶν μεταβολῶν περίοδος. Ἐν τῇ Ὀδυσσείᾳ ἤδη ἀναφαίνονται[1] ἐπικίνδυνοι τῶν ἀριστοκρατικῶν τάσεις, ὅπως τὴν πατριαρχικὴν βασιλείαν ἀνατρέψωσιν. Οἱ ἀριστοκρατικοί, ὡς γνωστόν, ἀπέτυχον, ἀλλὰ κατ' ὀλίγον οἱ ἄνακτες διεφθάρησαν καὶ ἐν τοῖς ἔπεσι τοῦ Ἡσιόδου ἀνευρίσκονται σπουδαῖα τῆς διαφθορᾶς αὐτῶν τεκμήρια. Τούτου ἕνεκεν οἱ εὐγενεῖς ἠδυνήθησαν νὰ καταλύσωσι τὴν κληρονομικὴν βασιλείαν καὶ ἀριστοκρατίας ἐν ταῖς πλείσταις τῶν Ἑλληνίδων πόλεων ἱδρύσωσιν[2]. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἀριστοκρατικοὶ μὴ πολιτευόμενοι δικαίως καὶ τοὺς λαοὺς πιέζοντες ὤθουν αὐτοὺς εἰς στάσεις. Ἐπὶ δὲ τῆς

---

[1]) Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Ὀδυσσείᾳ ἐκδηλοῦνται τὰ πρῶτα τῆς λυρικῆς ποιήσεως σπέρματα. Ἐν ταύτῃ ὁ ποιητὴς δὲν ᾄδει τὴν ἐξωτερικὴν τοῦ Ἀχιλλέως ἀνδρείαν, ἀλλὰ τὴν σύνεσιν τοῦ πολυτρόπου Ὀδυσσέως. Τολμῶμεν εἰπεῖν, ὅτι ἡ Ὀδύσσεια εἶναι λυρικωτέρα τῆς Ἰλιάδος. [2]) Ἡ ἀριστοκρατία διέμεινε μέχρις ἐσχάτων ἐν ταῖς Δωρικαῖς πόλεσι διὰ τὸν στάσιμον τὸν Δωριέων χαρακτῆρα.

ἀγανακτήσεως τῶν λαῶν ἐρειδόμενοι φιλόδοξοι ἄνδρες, οἵτινες ὡς προμάχους τούτων καὶ ἐλευθερωτὰς ἑαυτοὺς ἐπεδείκνυον, ἠδυνήθησαν, ἵνα τύραννοι γένωνται. Τοιοῦτοι ἦσαν ὁ Κλεισθένης ἐν Σικυῶνι, ὁ Προκλῆς ἐν Ἐπιδαύρῳ, ὁ Θεαγένης ἐν Μεγάροις, ὁ Θρασύβουλος ἐν Μιλήτῳ, ὁ Πολυκράτης ἐν Σάμῳ, ὁ Πεισίστρατος ἐν Ἀθήναις καὶ ὁ Κλέανδρος, ὁ Γέλων καὶ ὁ Ἱέρων ἐν Σικελίᾳ. Ἀλλ' ἡ τοῦ λαοῦ ἀνάπτυξις τοσοῦτον ἤδη ὥριμος ἦτο, ὥστε ἡ πονηρία τῶν τυράννων δὲν ἠδύνατο μακρὸν χρόνον τούτους νὰ καταπιέσῃ. Ἡ τούτων κατάθλιψις δὲν ἐταπείνου[1], *ἀλλ' ὁσημέραι ἐξύψου τὸ φρόνημα τοῦ λαοῦ, ὅστις τὰς τυραννίδας καταλύσας πολλαχοῦ δημοκρατικὰ πολιτεύματα ἵδρυσεν. Ὡς δ' οἱ ὅροι τοῦ πολιτικοῦ βίου ἠλλοιώθησαν, οὕτω καὶ οἱ τοῦ ἰδιωτικοῦ. Ἐν τῇ ταραχώδει ταύτῃ τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας περιόδῳ ἐκπέμπονται πλεῖσται καὶ μέγισται ἀποικίαι πρὸς ἀνατολὰς καὶ δυσμάς, ἡ ἔφεσις πρὸς κτῆσιν πλούτου ἐντείνεται, ἡ γεωργία, ἡ βιομηχανία, ἡ ναυτιλία καὶ ἡ ἐμπορεία ἀναπτύσσονται. Οὕτω νέαι ἰδέαι καὶ νέα αἰσθήματα ἐγείρονται καὶ κατ' ὀλίγον ἐπέρχεται κορεσμὸς πρὸς τὰς ἀκροάσεις μακρῶν μύθων.*

Ὡς δ' ἡ πολιτικὴ τῆς Ἑλλάδος ἱστορία ἐν ταύτῃ τῇ περιόδῳ εἶναι σειρὰ στάσεων, οὕτω καὶ τὸ γραμματολογικὸν γένος αὐτῆς, ἤτοι ἡ λυρικὴ ποίησις, εἶναι ἐπανάστασίς τις τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου. Ἡ λυρικὴ ποίησις δὲν ἀφηγεῖται μετὰ ἠρεμίας τὸ παρελθόν, ἀλλὰ μετὰ πάθους προσβλέπει εἰς τὸ παρόν, ἢ πειρᾶται, ὅπως εἰσδύσῃ εἰς τὰ μυστήρια τοῦ μέλλοντος. Μετὰ μείζονος ἐλευθερίας αὕτη, ἢ τὰ ἄλλα γένη τῆς ποιήσεως, ἐκλέγει τὴν ὑπόθεσιν αὑτῆς καὶ πανταχοῦ ἐκδηλοῖ τὴν ἐλευθερίαν ἔν τε ταῖς ἰδέαις καὶ ἐν τοῖς τύποις. Βεβαίως ὁ λυρικὸς ποιητὴς ἐμμένει ἐν τῇ ἐκλεχθείσῃ ὑποθέσει, ἂν μὴ θέλῃ ὅλως ἀσυνάρτητος νὰ ἀποβῇ καὶ τὴν τέ-

---

[1]) *Ὅταν οἱ λαοὶ ἀναπτυχθέντες καὶ ἠθικῶς ἀνατραφέντες ἦναι ἄξιοι κρείττονος τύχης, ὁμοιάζουσι πρὸς τὸν ἀτμόν, ὅστις πιεζόμενος δὲν ἀποβάλλει, ἀλλὰ προσκτᾶται δυνάμεις.*

χνην νὰ μηδενίσῃ, ἀλλ' ἡ ἐκλογὴ τῆς ὕλης εἶναι ἐλευθέρα. Ὀφείλει ὅμως ὁ λυρικὸς ποιητὴς νὰ διατηρῇ τὴν ἑνότητα τῶν κυρίων αἰσθημάτων καὶ ψυχικῶν συγκινήσεων, τὴν χροιὰν καὶ τὸν κύριον τόνον. Ἐπειδὴ δ' οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες συνήθως ἐτάσσοντο ἐν σχολαῖς κατὰ μείζονα βαθμὸν ἢ παρὰ τοῖς νεωτέροις τοῦτο γίνεται, ἦσαν σωφρονέστεροι τούτων καὶ εἰς τεχνικὴν συμμετρίαν ὑπεβάλλοντο. Ἐν τῇ λυρικῇ ποιήσει δὲν δυνάμεθα νὰ ζητήσωμεν πλοκὴν μύθου καὶ πάνθ', ὅσα ἔν τε τῷ ἔπει καὶ τῷ δράματι εὑρίσκομεν, ἀλλὰ κατὰ τὰ ἄλλα δὲν ἐλαττοῦται τὸ γένος τοῦτο τῆς ποιήσεως. Διότι ἐν τούτῳ παρατηρεῖται γλαφυρότης καὶ λεπτότης ἐργασίας, ποικιλία τῶν μετρικῶν σχημάτων καὶ εὐφωνία ἠχηρῶν λέξεων. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἠγάπων τὴν ἁρμονίαν τῆς ὑποθέσεως πρὸς τὸ εἶδος, ἀλλ' αὕτη οὐδαμοῦ καταφαίνεται ἐναργέστερον ἢ ἐν τῇ λυρικῇ ποιήσει. Ἐπειδὴ δὲ αἱ ὑποθέσεις τοῦ γένους τούτου τῆς ποιήσεως ἦσαν ἄπειροι, ἄπειρα ἦσαν καὶ τὰ σχήματα αὐτοῦ. Ἕκαστον δὲ τούτων τῶν εἰδῶν εἶχεν ἴδιον χαρακτῆρα καὶ τὰ διάφορα εἴδη τῆς λυρικῆς ποιήσεως αὐστηρῶς κατὰ τὰ μᾶλλον ἢ ἧττον ἀπ' ἀλλήλων ἐχωρίζοντο. Εἰρήσθω δ', ὅτι ἡ διαφορὰ ἀπέβαινεν ἔτι μείζων, διότι ἕκαστον Ἑλληνικὸν φῦλον περὶ ἴδιον εἶδος λυρικῆς ποιήσεως ἠσχολεῖτο.

Ἡ λυρικὴ ποίησις κατ' ἐξοχὴν ὀφείλει τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῆς τοῖς διαφόροις ἑλληνικοῖς φύλοις, ἅπερ ἴδιον ἦθος εἶχον. Οἱ Ἴωνες οἰκοῦντες ὑπὸ διαυγέστατον οὐρανὸν καὶ τὴν διάνοιαν αὐτῶν ἔχοντες ἐστραμμένην εἰς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον ἀνέπτυξαν ἐν τῇ προηγουμένῃ περιόδῳ τὸ ἔπος. Ἀλλὰ τότε οἱ Ἴωνες ἦσαν ἀντιπρόσωποι πάντων τῶν Ἑλλήνων, νῦν δ' ὅμως ὁ χαρακτὴρ τούτων ἀκριβέστερον διαχαραχθεὶς ἀναγνωρίζεται σαφέστερον καὶ ἀπὸ τοῦ Δωρικοῦ ἀποτόμως διαστέλλεται. Οὗτοι ἀνέπτυξαν τὴν ἐλεγείαν, ἥτις, ὡς ἔσται λόγος, δὲν ἀπέχει πολὺ τοῦ ἔπους, καὶ τὴν ἰαμβικὴν ποίησιν. Ἐπειδὴ δὲ τὰ δύο ταῦτα εἴδη τῆς ποιήσεως παρήχθησαν ὑπὸ τῶν Ἰώνων, ἡ τούτων διάλεκτος

ἦτο ἐν χρήσει παρὰ τοῖς ἐλεγειακοῖς ποιηταῖς καὶ τοῖς ἰαμβογράφοις.

Οἱ δ' Αἰολεῖς ἀνέπτυξαν τὴν κατ' ἐξοχὴν λυρικὴν ποίησιν, ἤτοι τὴν μελικήν. Ἂν τις ἀπίδῃ εἰς τὸ ἦθος τῶν Βοιωτῶν, δύναται νὰ ἐξηγήσῃ τὸ καθ' ὅλου Αἰολικόν. Εἰ καὶ οἱ πλεῖστοι κατὰ τούτων ψόγοι εἶναι πλάσματα τῶν γειτόνων αὐτῶν Ἀθηναίων[1], φαίνεται δ' ὅμως, ὅτι ἠγάπων τὸν οἶνον. Ἀλλ' εἶχον καὶ τὴν ἀρετήν, ὅτι ἦσαν ἐρασταὶ τῆς μουσικῆς. Οἱ ἄποικοι ἠλλοίωσαν μὲν κατά τι τὸ Βοιώτιον ἦθος, ὅμως κατὰ τὸ πλεῖστον τοῦτο ἀνέπτυξαν. Πρὸς τοῦτο συνεβάλετο καὶ ἡ χώρα, εἰς ἣν ἀπῴκησαν. Αἱ δώδεκα ἐπὶ τῆς μικρᾶς Ἀσίας Αἰολικαὶ πόλεις ἐκτίσθησαν ἐπὶ γονίμου ἐδάφους, ἐν ᾧ ἡ γείτων Ἰωνία εἶχεν ἤπιον καὶ εὔθυμον οὐρανόν. Διὰ τοῦτο τὸν πολεμικὸν τῶν Βοιωτῶν χαρακτῆρα ἀφέντες ἐτράπησαν εἰς τὸν οἶνον καὶ εἰς τὰς διὰ τοῦ σώματος ἡδονάς. Εἶχον γαῦρόν τι, ὀγκῶδες καὶ ὑπόχαυνον καὶ κλίσιν πρὸς τὰ ἐρωτικά[2]. Ὡς δ' ἡ Σπάρτη ἦτο ἡ ἕδρα τοῦ Δωρικοῦ φύλου, οὕτως ἡ Λέσβος τοῦ Αἰολικοῦ· καὶ ὡς οἱ Δωριεῖς ἠγάπων τὸν χορόν, οὕτως οἱ Αἰολεῖς τὴν λύραν καὶ τὸν αὐλόν. Διὰ ταῦτο παρὰ τοῖς Αἰολεῦσι καὶ ἰδίως ἐν Λέσβῳ ἀνεπτύχθη ἡ λυρικὴ ποίησις. Ἐντεῦθεν ἐμυθολογεῖτο, ὅτι τὰ κύματα εἰς τὴν Λέσβον ἐξέρριψαν τὴν κεφαλὴν καὶ τὴν λύραν τοῦ Ὀρφέως[3] Ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ ἤκμασαν ἐπιφανέστατοι λυρικοὶ ποιηταί.

---

[1]) *Οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγον Βοιώτιον μέλος καὶ Βοιωτία ὗς καὶ ὁ Δικαίαρχος ἐποίει τὴν παρατήρησιν, ὅτι ἡ αἰσχροκέρδεια ἔχει τὴν ἕδραν αὐτῆς ἐν τῷ Ὠρωπῷ, ὁ φθόνος ἐν τῇ Τανάγρᾳ, ἡ κενοδοξία ἐν Θεσπιαῖς καὶ ἄλλα τοιαῦτα. Καὶ ὅμως οἱ Βοιωτοὶ εἶχον πλείστους μεγάλους ποιητὰς καὶ μουσικούς, ὡς τὸν Πίνδαρον, τὸν Ὀρθαγόραν καὶ ἄλλους.* [2]) *Ἀθήν.* XIV, 624, D "*Τὸ δὲ τῶν Αἰολέων ἦθος ἔχει τὸ γαῦρον καὶ ὀγκῶδες, ἔτι δὲ ὑπόχαυνον· ὁμολογεῖ δὲ ταῦτα ταῖς ἱπποτροφίαις αὐτῶν καὶ ξενοδοχίαις· οὐ πανοῦργον δέ, ἀλλὰ ἐξηρμένον καὶ τεθαρρηκός. Διὸ καὶ οἰκεῖόν ἐστ' αὐτοῖς ἡ φιλοποσία καὶ τὰ ἐρωτικὰ καὶ πᾶσα ἡ περὶ τὴν δίαιταν ἄνεσις*". - [3]) *Ὅρα Στοβαῖον* XLII, *σελ.* 899. *καὶ Ὀβίδ. ἐν μεταμορφώσ.* XI, 50.

Παρὰ δὲ τοῖς Δωριεῦσιν ηὐδοκίμησεν ἡ χορικὴ ποίησις, διότι οὗτοι τὴν εὐρυθμίαν καὶ τὸ εὔστροφον τοῦ σώματος θηρεύοντες ὠρχοῦντο ἐν πάσαις ταῖς ἡλικίαις[1]. *Ἐν δὲ ταῖς γυμνοπαιδιαῖς ἐτελοῦντο τρεῖς χοροί, ὁ μὲν πρῶτος τῶν παίδων, ὁ δὲ δεύτερος τῶν ἐφήβων καὶ ὁ τρίτος τῶν ἀνδρῶν, οἵτινες ὠρχοῦντο γυμνοὶ καὶ ᾄδοντες ᾄσματα τοῦ Θαλήτου, τοῦ Ἀλκμᾶνος καὶ Διονυσοδότου τοῦ Λάκωνος*[2]. *Ὡσαύτως αἱ νέαι ὠρχοῦντο ᾄδουσαι τὰ καλούμενα π α ρ θ έ ν ι α. Ὡς δ' ἡ δραματικὴ ποίησις ἔχει τρία εἴδη ὀρχήσεως, οὕτω καὶ ἡ λυρική, τὴν πυρρίχην, τὴν γυμνοπαιδικὴν καὶ τὴν ὑπορχηματικήν. Ἡ μὲν πυρρίχη εἶναι πολεμικὴ (διότι ἔνοπλοι παῖδες αὐτὴν ὀρχοῦνται)*[3], *ἡ δὲ γυμνοπαιδικὴ εἶναι παρεμφερὴς τῇ τραγικῇ ὀρχήσει, ἥτις ὀνομάζεται ἐ μ μ έ λ ε ι α, καὶ ἡ ὑπορχηματικὴ ἔχει ὁμοιότητα πρὸς τὸν κόρδακα.*

Περὶ τῆς εὑρέσεως τῆς χορικῆς ποιήσεως ὑπῆρχε διαφωνία παρὰ τοῖς ἀρχαίοις. Κατά τινα ἀρχαῖον μῦθον ὁ Φιλάμμων, κατ' ἄλλους ὁ Ἀλκμὰν καὶ κατ' ἄλλους ὁ Στησίχορος ἐξεῦρε ταύτην. Νομίζομεν, ὅτι πρόκειται περὶ τεχνικῆς μορφώσεως, διότι τὰ χορικὰ ᾄσματα ὑπῆρχον ἤδη παρὰ τῷ λαῷ. Ὁπωσδήποτε ὅμως ἐπειδὴ τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ποιήσεως παρὰ τοῖς Δωριεῦσιν ἀνεπτύχθη, ἡ γλῶσσα τῶν χορικῶν ᾀσμάτων εἶναι Δωρική. Οὐ μόνον ἐν

---

[1]) *Πλούταρχ. ἐν Βίῳ Λυκούργ.* XXI „*Τριῶν γὰρ χορῶν κατὰ τὰς τρεῖς ἡλικίας συνισταμένων ἐν ταῖς ἑορταῖς, ὁ μὲν τῶν γερόντων ἀρχόμενος ᾖδεν·*

Ἄμμες ποκ' ἦμες ἄλκιμοι νεανίαι.

ὁ δὲ τῶν ἀκμαζόντων ἀμειβόμενος ἔλεγεν·

Ἄμμες δέ γ' εἰμέν. αἰ δὲ λῇς, πεῖραν λαβέ.

ὁ δὲ τρίτος ὁ τῶν παίδων·

Ἄμμες δέ γ' ἐσσόμεσθα πολλῷ κάρρονες".

[2]) *Ἀθήν.* XV, 678. [3]) *Αὐτόθι.* XIV, 630 „*Ἀριστόξενος δέ φησι τὴν πυρρίχην ἀπὸ Πυρρίχου Λάκωνος τὸ γένος τὴν προσηγορίαν λαβεῖν· λακωνικὸν δ' εἶναι μέχρι καὶ νῦν ὄνομα Πύρριχον. Ἐμφανίζει δ' ἡ ὄρχησις πολεμικὴ οὖσα ὡς Λακεδαιμονίου τὸ εὕρημα. Πολεμικοὶ δ' εἰσὶν οἱ Λάκωνες*".

ἦτο ἐν χρήσει παρὰ τοῖς ἐλεγειακοῖς ποιηταῖς καὶ τοῖς ἰαμβογράφοις.

Οἱ δ' Αἰολεῖς ἀνέπτυξαν τὴν κατ' ἐξοχὴν λυρικὴν ποίησιν, ἤτοι τὴν μελικήν. Ἂν τις ἀπίδῃ εἰς τὸ ἦθος τῶν Βοιωτῶν, δύναται νὰ ἐξηγήσῃ τὸ καθ' ὅλου Αἰολικόν. Εἰ καὶ οἱ πλεῖστοι κατὰ τούτων ψόγοι εἶναι πλάσματα τῶν γειτόνων αὐτῶν Ἀθηναίων[1]*, φαίνεται δ' ὅμως, ὅτι ἠγάπων τὸν οἶνον. Ἀλλ' εἶχον καὶ τὴν ἀρετήν, ὅτι ἦσαν ἐρασταὶ τῆς μουσικῆς. Οἱ ἄποικοι ἠλλοίωσαν μὲν κατά τι τὸ Βοιώτιον ἦθος, ὅμως κατὰ τὸ πλεῖστον τοῦτο ἀνέπτυξαν. Πρὸς τοῦτο συνεβάλετο καὶ ἡ χώρα, εἰς ἣν ἀπῴκησαν. Αἱ δώδεκα ἐπὶ τῆς μικρᾶς Ἀσίας Αἰολικαὶ πόλεις ἐκτίσθησαν ἐπὶ γονίμου ἐδάφους, ἐν ᾧ ἡ γείτων Ἰωνία εἶχεν ἤπιον καὶ εὔθυμον οὐρανόν. Διὰ τοῦτο τὸν πολεμικὸν τῶν Βοιωτῶν χαρακτῆρα ἀφέντες ἐτράπησαν εἰς τὸν οἶνον καὶ εἰς τὰς διὰ τοῦ σώματος ἡδονάς. Εἶχον γαῦρόν τι, ὀγκῶδες καὶ ὑπόχαυνον καὶ κλίσιν πρὸς τὰ ἐρωτικά*[2]*. Ὡς δ' ἡ Σπάρτη ἦτο ἡ ἕδρα τοῦ Δωρικοῦ φύλου, οὕτως ἡ Λέσβος τοῦ Αἰολικοῦ· καὶ ὡς οἱ Δωριεῖς ἠγάπων τὸν χορόν, οὕτως οἱ Αἰολεῖς τὴν λύραν καὶ τὸν αὐλόν. Διὰ ταῦτο παρὰ τοῖς Αἰολεῦσι καὶ ἰδίως ἐν Λέσβῳ ἀνεπτύχθη ἡ λυρικὴ ποίησις. Ἐντεῦθεν ἐμυθολογεῖτο, ὅτι τὰ κύματα εἰς τὴν Λέσβον ἐξέρριψαν τὴν κεφαλὴν καὶ τὴν λύραν τοῦ Ὀρφέως*[3] *Ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ ἤκμασαν ἐπιφανέστατοι λυρικοὶ ποιηταί.*

---

[1]) *Οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγον Βοιώτιον μέλος καὶ Βοιωτία ὗς καὶ ὁ Δικαίαρχος ἐποίει τὴν παρατήρησιν, ὅτι ἡ αἰσχροκέρδεια ἔχει τὴν ἕδραν αὐτῆς ἐν τῷ Ὠρωπῷ, ὁ φθόνος ἐν τῇ Τανάγρᾳ, ἡ κενοδοξία ἐν Θεσπιαῖς καὶ ἄλλα τοιαῦτα. Καὶ ὅμως οἱ Βοιωτοὶ εἶχον πλείστους μεγάλους ποιητὰς καὶ μουσικούς, ὡς τὸν Πίνδαρον, τὸν Ὀρθαγόραν καὶ ἄλλους.* [2]) *Ἀθήν.* XIV, 624, D „*Τὸ δὲ τῶν Αἰολέων ἦθος ἔχει τὸ γαῦρον καὶ ὀγκῶδες, ἔτι δὲ ὑπόχαυνον· ὁμολογεῖ δὲ ταῦτα ταῖς ἱπποτροφίαις αὐτῶν καὶ ξενοδοχίαις· οὐ πανοῦργον δέ, ἀλλὰ ἐξηρμένον καὶ τεθαρρηκός. Διὸ καὶ οἰκεῖόν ἐστ' αὐτοῖς ἡ φιλοποσία καὶ τὰ ἐρωτικὰ καὶ πᾶσα ἡ περὶ τὴν δίαιταν ἄνεσις*". [3]) *Ὅρα Στοβαῖον* XLII, *σελ.* 399. *καὶ Ὀβίδ. ἐν μεταμορφώσ.* XI, 50.

Παρὰ δὲ τοῖς Δωριεῦσιν ηὐδοκίμησεν ἡ χορικὴ ποίησις, διότι οὗτοι τὴν εὐρυθμίαν καὶ τὸ εὔστροφον τοῦ σώματος θηρεύοντες ὠρχοῦντο ἐν πάσαις ταῖς ἡλικίαις[1]. *Ἐν δὲ ταῖς γυμνοπαιδιαῖς ἐτελοῦντο τρεῖς χοροί, ὁ μὲν πρῶτος τῶν παίδων, ὁ δὲ δεύτερος τῶν ἐφήβων καὶ ὁ τρίτος τῶν ἀνδρῶν, οἵτινες ὠρχοῦντο γυμνοὶ καὶ ᾄδοντες ᾄσματα τοῦ Θαλήτου, τοῦ Ἀλκμᾶνος καὶ Διονυσοδότου τοῦ Λάκωνος*[2]. *Ὡσαύτως αἱ νέαι ὠρχοῦντο ᾄδουσαι τὰ καλούμενα π α ρ θ έ ν ι α. Ὡς δ' ἡ δραματικὴ ποίησις ἔχει τρία εἴδη ὀρχήσεως, οὕτω καὶ ἡ λυρική, τὴν πυρρίχην, τὴν γυμνοπαιδικὴν καὶ τὴν ὑπορχηματικήν. Ἡ μὲν πυρρίχη εἶναι πολεμικὴ (διότι ἔνοπλοι παῖδες αὐτὴν ὀρχοῦνται)*[3], *ἡ δὲ γυμνοπαιδικὴ εἶναι παρεμφερὴς τῇ τραγικῇ ὀρχήσει, ἥτις ὀνομάζεται ἐ μ μ έ λ ε ι α, καὶ ἡ ὑπορχηματικὴ ἔχει ὁμοιότητα πρὸς τὸν κόρδακα.*

Περὶ τῆς εὑρέσεως τῆς χορικῆς ποιήσεως ὑπῆρχε διαφωνία παρὰ τοῖς ἀρχαίοις. Κατά τινα ἀρχαῖον μῦθον ὁ Φιλάμμων, κατ' ἄλλους ὁ Ἀλκμὰν καὶ κατ' ἄλλους ὁ Στησίχορος ἐξεῦρε ταύτην. Νομίζομεν, ὅτι πρόκειται περὶ τεχνικῆς μορφώσεως, διότι τὰ χορικὰ ᾄσματα ὑπῆρχον ἤδη παρὰ τῷ λαῷ. Ὁπωσδήποτε ὅμως ἐπειδὴ τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ποιήσεως παρὰ τοῖς Δωριεῦσιν ἀνεπτύχθη, ἡ γλῶσσα τῶν χορικῶν ᾀσμάτων εἶναι Δωρική. Οὐ μόνον ἐν

---

[1]) *Πλούταρχ. ἐν Βίῳ Λυκούργ.* XXI „*Τριῶν γὰρ χορῶν κατὰ τὰς τρεῖς ἡλικίας συνισταμένων ἐν ταῖς ἑορταῖς, ὁ μὲν τῶν γερόντων ἀρχόμενος ᾖδεν·*

Ἄμμες ποκ' ἦμες ἄλκιμοι νεανίαι.

ὁ δὲ τῶν ἀκμαζόντων ἀμειβόμενος ἔλεγεν·

Ἄμμες δέ γ' εἰμέν. αἰ δὲ λῇς, πεῖραν λαβέ.

ὁ δὲ τρίτος ὁ τῶν παίδων·

Ἄμμες δέ γ' ἐσσόμεσθα πολλῷ κάρρονες„.

[2]) *Ἀθήν.* XV, 678. [3]) *Αὐτόθι.* XIV, 630 „*Ἀριστόξενος δέ φησι τὴν πυρρίχην ἀπὸ Πυρρίχου Λάκωνος τὸ γένος τὴν προσηγορίαν λαβεῖν· λακωνικὸν δ' εἶναι μέχρι καὶ νῦν ὄνομα Πύρριχον. Ἐμφανίζει δ' ἡ ὄρχησις πολεμικὴ οὖσα ὡς Λακεδαιμονίου τὸ εὕρημα. Πολεμικοὶ δ' εἰσὶν οἱ Λάκωνες*„.

Σπάρτη, ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλαις πόλεσιν ᾖδον χορικὰ ᾄσματα ἐν τῇ αὐτῇ διαλέκτῳ[1]. *Τὰ χορικὰ τοῦ Ἀττικοῦ δράματος ᾄσματα εἶχον Δωρικοὺς τύπους ἢ ἦσαν μίγματα, ἐν οἷς τὰ Δωρικὰ στοιχεῖα ἦσαν τὰ ἐπικρατέστερα. Ὁ διθύραμβος τὴν αὐτὴν διάλεκτον εἶχεν, ἐφ' ὅσον ἦτο χορικός· τότε δ' ἡ διάλεκτος αὐτοῦ μετεβλήθη, ὅτε οὗτος τὸν χορικὸν χαρακτῆρα ἀπέβαλεν*[2]. *Ἡ χορικὴ τῶν Δωριέων ποίησις, ὡς καὶ ἡ ἁρμονία αὐτῶν, εἶχε τὸ ἀνδρῶδες καὶ μεγαλοπρεπές, τὸ σκυθρωπὸν καὶ σφοδρὸν καὶ οὐχὶ τὸ ποικίλον καὶ πολύτροπον*[3].

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

ΠΕΡΙ ΕΛΕΓΕΙΑΣ

Ἡ ἐλεγεία οὖσα μίγμα ἐπικῶν καὶ λυρικῶν στοιχείων ἀποτελεῖ μετάβασιν ἀπὸ τοῦ ἔπους εἰς τὴν μελικὴν ποίησιν. Τὸ εἶδος τοῦτο τῆς λυρικῆς ποιήσεως ἐδημιούργησαν καὶ ἀνέπτυξαν οἱ Ἴωνες, ὅτε οὗτοι ἤρξαντο ἔχοντες πλήρη συνείδησιν τῆς ἐλευθερίας καὶ τῶν δικαιωμάτων αὐτῶν. Ἡ συνείδησις δ' αὕτη παρήγαγε πολιτικὰς ἔριδας, αἵτινες διέχυσαν εἰς τὰ στήθη αὐτῶν πάθη. Τούτου γενομένου ἡ ἀπαθὴς τῶν μύθων διήγησις δὲν ἠδύνατο νὰ ἦναι ἀρεστή. Διὰ τοῦτο τὰ ἴδια πάθη εἰς τὴν ποίησιν ἐνστάξαντες παρήγαγον τὴν ἐλεγείαν καὶ τὸν ἴαμβον. Ἐκείνη λαμβάνει τὴν ὑπόθεσιν ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, ὃν εἰκονίζει μὲν κατὰ ἐπικὸν τρόπον, περιβάλλει δὲ αἰσθήματα. Καὶ ἡ μελικὴ ποίησις μεταχειρίζεται μὲν ἀντικείμενα τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, ὅμως ἐν ταύτῃ ἡ ὅλη σύλληψις μένει λυρικὴ καὶ ἡ

---

[1]) *Οὕτως ὁ Παυσανίας λέγει περὶ τῆς Ὀλυμπίας τὸν λόγον ποιούμενος ἐν βιβλ.* V, 15, 8, "*Ὁπόσα δὲ ᾄδουσιν ἐν τῷ Πρυτανείῳ, φωνὴ μέν ἐστιν αὐτῶν ἡ Δώριος*". [2]) Müller, Die Dorier II, 371. [3]) *Ἀθήν* XIV, 624 D.

ἀντικειμενικὴ ἀλήθεια· τῆς ὑποθέσεως κατὰ τὸ δοκοῦν τῷ μελικῷ ποιητῇ ἀλλοιοῦται ἢ καὶ ὅλως φθείρεται.

Ἐκ τῶν τριῶν λέξεων ἔλεγος, ἐλεγεῖον καὶ ἐλεγεία ἡ πρώτη εἶναι ἡ ἀρχαιοτέρα[1]*. Ἀλλὰ περὶ τοῦ ἐτύμου ταύτης οὐχὶ ὀλίγαι διαφωνίαι ὑπάρχουσι. Βεβαίως ὅλως ἀπίθανος εἶναι ἡ συγγένεια τῆς λέξεως πρὸς τὸ ἐλελεῦ καὶ ἡ σύνθεσις ἐκ τοῦ ἔλεος καὶ γόος*[2]*. Τινὲς παράγουσιν ἐκ τοῦ ἒ ἒ λέγε, ἀλλ' ἡ παραγωγὴ αὕτη ἔχει γραμματικὴν δυσκολίαν, διότι ἔπρεπε νὰ ἦναι οὐχὶ ἔλεγος, ἀλλ' ἔλογος, ὡς ἔλλογος, πρόλογος, σύλλογος, ἀμφίλογος, ἀπόλογος, κατάλογος, δεκάλογος, πολύλογος καὶ πλεῖστα ἄλλα. Διὰ ταῦτα πιθανωτέρα φαίνεται ἡ γνώμη τῶν λεγόντων, ὅτι ἡ λέξις εἶναι ξένη· διότι ἐν τῇ Ἀρμενικῇ, ἥτις εἶναι συγγενὴς τῇ Φρυγικῇ γλώσσῃ, elègn δηλοῖ αὐλόν*[3]*. Οὕτω λοιπὸν ἔλεγος σημαίνει ᾆσμα πρὸς τὸν αὐλὸν ᾀδόμενον*[4]*. Φαίνεται δ', ὅτι τὰ ἐλεγεῖα κατ' ἀρχὰς ᾔδοντο πρὸς τὸν αὐλὸν καὶ ὁ Μίμνερμος ἦτο γνωστὸς ὡς αὐλῳδός. Ἐλεγεῖον δὲ σημαίνει τὸ δίστιχον, εἶναι δὲ ἐπίθετον ἐννοουμένου τοῦ οὐσιαστικοῦ μέτρον ἢ ποίημα. Λέγοντες δ' οἱ ἀρχαῖοι ἐλεγεῖον δὲν ἐνόουν τὴν ἐσωτερικὴν φύσιν τῆς ποιήσεως, ἀλλὰ μόνον τὸν ἐξωτερικὸν αὐτῆς τύπον. δηλ. τὸ δίστιχον. Ὁ ἐξωτερικὸς δ' ὅμως*

---

[1]) *Διότι τὴν λέξιν μεταχειρίζεται Ἐχέμβροτος ὁ Ἀρκάς, ὅστις ἐνίκησε κατὰ τὰ 586 π. Χ. Παυσαν.* X, 7, 3 "*Ἡ γὰρ αὐλῳδία μελέτη τε ἦν αὐλῶν τὰ σκυθρωπότατα, καὶ ἐλεγεῖα καὶ θρῆνοι προσᾳδόμενα τοῖς αὐλοῖς. Μαρτυρεῖ δέ μοι καὶ τοῦ Ἐχεμβρότου τὸ ἀνάθημα, τρίπους χαλκοῦς ἀνατεθεὶς τῷ Ἡρακλεῖ τῷ ἐν Θήβαις· ἐπίγραμμα δὲ ὁ τρίπους εἶχεν·*

Ἐχέμβροτος Ἀρκὰς ἔθηκε τῷ Ἡρακλεῖ
νικήσας τόδ' ἄγαλμ' Ἀμφικτυόνων ἐν ἀέθλοις,
Ἕλλησιν δ' ᾄδων μέλεα καὶ ἐλέγους.

[2]) Bode, Geschichte der Henellisch. Dichtkunst II, 128. *Παράβαλλ.* Caesar, De carminis Graecorum elegiaci origine et notione, Marburg 1837. [3]) Sittl, Geschichte der Griechisch. Literatur I, 245. [4]) *Δίδυμος παρὰ τῷ Σχολιαστῇ τοῦ Ἀριστοφάν. ἐν Ὄρνισι* 217 "*ἔλεγοι οἱ πρὸς αὐλὸν ᾀδόμενοι θρῆνοι*".

τύπος, ὡς ἀείποτε ἐν τοῖς ἔργοις τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ἥρμοζεν εἰς τὴν ἐσωτερικὴν φύσιν τῆς ποιήσεως. Καὶ ἐνταῦθα τὸ μὲν ἑξάμετρον ἀντιπροσωπεύει τὸ ἐπικὸν στοιχεῖον, τὸ δὲ πεντάμετρον διὰ τῆς διακοπῆς τῆς φωνῆς τὸ ἐμπαθὲς καὶ λυρικόν. Ὁ Κ. Ο. Müller[1] *τοὺς δύο στίχους παραβάλλων λέγει, ὅτι παρὰ τῷ ἰσορρόπως χωροῦντι ἑξαμέτρῳ βαίνει ὁ πεντάμετρος, οἱονεὶ ἐν τῇ πορείᾳ αὐτοῦ ἀπειρηκὼς καὶ νέαν πνοὴν ἀναλαμβάνων ὡς ἀδελφὸς ἀσθενέστερος καὶ τρυφερώτερος, ἢ μᾶλλον ὡς γυνὴ παρὰ τὸν ἄνδρα, Οἱ δύο οὗτοι στίχοι ἀποτελοῦσιν εἶδος στροφῆς. Ἡ ἐλεγεία συνίσταται ἐκ πολλῶν τοιούτων διστίχων.*

Ὡς κυρίαν ὑπόθεσιν ἡ ἐλεγεία δὲν ἔχει μόνον τὸν θρῆνον, ἀλλ' οἱανδήποτε ταραχὴν τῆς ψυχῆς καὶ ζωηρὸν συναίσθημα, ὡς χαράν, λύπην, ἔρωτα, πολεμικὴν ἀγωνίαν καὶ τὰ τοιαῦτα. Συχνότερον ὅμως ἐδήλου θρηνητικὸν ᾆσμα, ὡς παρ' Ἀριστοφάνει ἡ ἀηδὼν θρηνοῦσα τὸν Ἴτυν ᾄδει ἐλέγους[2] *καὶ παρ' Εὐριπίδῃ*[3] *ἡ Ἀλκυὼν ὀδυρομένη ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ Κήϋκος. Κατὰ τοὺς Ἀλεξανδρινοὺς ὅμως χρόνους τὸ θρηνῶδες αἴσθημα ἐν τῇ ἐλεγείᾳ ἐκράτησεν.*

Τῆς ἐλεγείας μικρότερον εἶδος εἶναι τὸ ἐ π ί γ ρ α μ μ α. Φαίνεται δ', ὅτι τὸ κατ' ἀρχὰς μετεχειρίζοντο οἱ ἀρχαῖοι τὸ ἑξάμετρον[4]*, ὅπερ συνίστησι καὶ ὁ Πλάτων*[5]*. Βραδύτερον δ' ὅμως ἐκράτησε τὸ δίστιχον. Ἐξ ἀρχαιοτάτων δὲ χρόνων οἱ νικῶντες ἐν πολέμῳ ἀνέθετον μέρος τῶν λαφύρων τοῖς θεοῖς χαράσσοντες ἐπ' αὐτῶν ἐπιγράμματα. Τοῦτ' αὐτὸ ἐποίουν καὶ οἱ νικηταὶ τῶν γυμνικῶν καὶ μουσικῶν ἀγώνων ἀφιεροῦντες τὰ ἆθλα αὐτῶν τοῖς ναοῖς πρὸς εὐγνωμοσύνην τοῖς βοηθήσασι θεοῖς καὶ πρὸς ἀνάμνησιν τῆς ἑαυτῶν νίκης. Κατ' ὀλίγον δὲ ἐπὶ ὁδῶν, πηγῶν,*

---

1) *Ἐν τῇ Γραμματολογίᾳ* I, 191. 2) *Ἀριστοφαν. ἐν Ὄρνισ.* 218. 3) *Ἐν Ἰφιγεν. ἐν Ταύρ.* 1061. 4) *Ὅρα* Bergk II, 174. 5) *Πλάτ. ἐν Νόμ.* 958 E "*λίθινα δὲ ἐπισήματα μὴ μείζω ποιεῖν ἢ ὅσα δέχεσθαι τὰ τοῦ τετελευτηκότος ἐγκώμια βίου, μὴ πλείω τεττάρων ἡρωϊκῶν στίχων*".

ναῶν καὶ παντοίων ἄλλων μνημείων ἐχάρασσον ποιητικὰς ἐπιγραφάς, αἵτινες κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐπλησίαζον εἰς τὴν γνωμικὴν ποίησιν. Τὰ ἐπιγράμματα τῶν ἀρχαιοτέρων χρόνων δὲν ἦσαν ἐκτενῆ, ἀλλὰ βραχέα συνιστάμενα ἐξ ἑνὸς ἢ δύο διστίχων. Βραδύτερον δ' ὅμως ὑπερέβησαν μὲν τὸ μέτρον τοῦτο, ἀλλὰ πάντοτε ἡ βραχυλογία ἐν τῷ ἐπιγράμματι ἐθεωρήθη ὡς μεγίστη ἀρετή. Κατὰ ταύτην διεκρίθη ὁ Κεῖος Σιμωνίδης, περὶ οὗ ἔσται λόγος ἐν τοῖς ἔπειτα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

ΠΕΡΙ ΕΛΕΓΕΙΑΚΩΝ ΠΟΙΗΤΩΝ ΑΠΟ ΤΗΣ ΕΥΡΕΣΕΩΣ ΤΗΣ ΕΛΕΓΕΙΑΣ ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΠΕΡΣΙΚΩΝ

Ἐν τῷ πρώτῳ μεθ' Ὅμηρον αἰῶνι ἀναφαίνεται ἡ ἐλεγεία, ἧς κατὰ τὴν κρατοῦσαν γνώμην εὑρετὴς εἶναι ὁ Ἐφέσιος Καλλῖνος[1]*, διότι ὁ Ἀρχίλοχος, ᾧ τινες ἀποδίδουσι τὴν εὕρεσιν, εἶναι νεώτερος τούτου*[2]*. Πότε δ' ἔζη ὁ Καλλῖνος, δὲν εἶναι γνωστόν, ἀλλὰ δι' εἰκασιῶν ὁρίζεται. Περὶ τούτου ὅμως ὑπάρχει οὐχὶ μικρὰ διαφωνία παρὰ τοῖς φιλολόγοις. Ἐν τῷ πρώτῳ ἀποσπάσματι ὁ γενναῖος ποιητὴς πειρᾶται, ὅπως ἐμπνεύσῃ τοῖς πολίταις θάρρος κατὰ τῶν πολεμίων*[3]*. Ἀλλὰ τίνες εἶναι οὗτοι*

---

[1]) *Περὶ τὸ ἔτυμον τοῦ ὀνόματος ὑπάρχει διαφωνία· ὁ μὲν* Welcker *νομίζει, ὅτι ἐγένετο κατὰ συγκοπὴν ἐκ τοῦ Καλλίλινος, ἄλλοι δὲ κατὰ συναίρεσιν ἐκ τοῦ Καλλίνοος καὶ ἄλλοι παράγουσιν ἐκ τοῦ κάλλους διὰ προσθήκη τῆς καταλήξεως ινος, οἷα τὰ Ἀρκτῖνος, Ἀρχῖνος, Ἐργῖνος, Εὐπολῖνος, Ἰκτῖνος, Στασῖνος, Φιλῖνος καὶ ἄλλα.* [2]) *Ὅρα* Bode *ἐν τῷ πολλάκις μνημονευθέντι συγγράμματι* II, 146. [3]) *Τὸ ἀπόσπασμα εὑρίσκεται ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ* Bergk, *ἣν ἔχομεν ὑπ' ὄψει·*

Μέχρις τεῦ κατάκεισθε; κότ' ἄλκιμον ἕξετε θυμόν,
ὦ νέοι; οὐδ' αἰδεῖσθ' ἀμφιπερικτίονας,
ὧδε λίην μεθιέντες, ἐν εἰρήνῃ δὲ δοκεῖτε
ἧσθαι, ἀτὰρ πόλεμος γαῖαν ἅπασαν ἔχει.

οἱ πολέμιοι; Εἰκάζεται, ὅτι εἶναι οἱ Μάγνητες, οἵτινες καὶ ἡττήθησαν. Πρὸς τοῦτο ἴσως συνεβάλετο καὶ ὁ ἡμέτερος ποιητής[1]. Ὁ πόλεμος οὗτος ἔληξε κατὰ τὴν 14ην ὀλυμπιάδα (724 π. Χ.), ὅτε ἤκμαζεν ὁ Καλλῖνος. Ἄλλοι ὅμως ἔχουσι τὴν γνώμην, ὅτι πολέμιοι εἶναι οἱ Κιμμέριοι, οἵτινες ὑπὸ τῶν Σκυθῶν ἐκδιωχθέντες εἰσέβαλον εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν καὶ ἐπὶ τοῦ βασιλέως Ἄρδυος (Ὀλυμπ. 25—37) ἐγένοντο κύριοι τῶν Σάρδεων πλὴν τῆς ἀκροπόλεως[2]. Οὗτοι δ' ἀγόμενοι ὑπὸ τοῦ Λυγδάμιδος ἐστρατεύσαντο ἐπὶ τὴν Ἰωνίαν, ὅτε ἐκινδύνευσεν ὁ ναὸς τῆς Ἐφεσίας Ἀρτέμιδος. Ἂν λοιπὸν δεχθῶμεν τὸν πόλεμον τοῦτον, ἀναγκαζόμεθα νὰ καταβιβάσωμεν τὸν ποιητὴν εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Τυρταίου καὶ τοῦ Μιμνέρμου. Ἄρα κατὰ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ὁ Ἀρχίλοχος εἶναι ἀρχαιότερος τοῦ Καλλίνου καὶ εὑρετὴς τῆς ἐλεγείας. Ἀλλὰ τὰ περισωθέντα ἡμῖν ἀποσπάσματα ὑποδεικνύουσιν, ὅτι ὁ μὲν Καλλῖνος ἐποίει τὴν πρώτην ἀπόπειραν, ὁ δὲ Ἀρχίλοχος τὴν τέχνην ἐβελτίωσε. Διὰ τοῦτο λοιπὸν φαίνεται πιθανώτερον, ὅτι ὁ Καλλῖνος ἐποίησε τὸ εἰρημένον ποίημα ἐν τῷ πρὸς τοὺς Μάγνητας πολέμῳ, καθ' ὃν ὁ ποιητὴς ἦτο ἀνὴρ καθεστώσης ἡλικίας, διότι ἄλλως δὲν ἠδύνατο νὰ προσαγορεύῃ τοὺς πολεμιστὰς ν έ ο υ ς.

Τὰ ὀλίγα τοῦ Καλλίνου ἀποσπάσματα, ἅπερ περιεσώθησαν, εἶναι ἡμῖν τὰ ἀρχαιότατα τῆς Ἑλληνικῆς ἐλεγείας μνημεῖα. Ἐν τούτοις γίνεται δῆλον, ὅτι ὁ Ἐφέσιος ποιητὴς ἐνεπνέετο ὑπὸ ὑψηλῶν πολεμικῶν αἰσθημάτων. Ὁ πόλεμος ὅμως δὲν παρίσταται ἐν τῷ πνεύματι αὐτοῦ ὡς εὐκλεὲς τῶν ἡρώων ἐνασχόλημα, οὐδὲ ὡς ἀναγκαῖον τοῦ βίου στοιχεῖον, ὡς ἐν τῷ ἡρωϊκῷ αἰῶνι, ἀλλ' ὡς κατὰ τύχην ἐπαπειλοῦν κακόν, καθ' οὗ ἀνδρικὴ δύναμις εἶναι ἀναγκαῖον νὰ ἀντεπεξέλθῃ, διότι ἐκ τῆς ἐκβάσεως τούτου ἐξαρτᾶται ἡ ἐλευθερία, ἡ τιμή, ἡ γυνὴ καὶ τὰ τέκνα.

---

[1]) *Ὅρα* Bergk II, 179. [2]) K. O. Müller I, 192 *καὶ* Christ 109.

Ἑκάστη λέξις τῆς ποιήσεως τοῦ Καλλίνου δεικνύει τὸ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ἀκάθεκτον τῶν ἀρχαιοτέρων Ἑλλήνων αἴσθημα.

Ἡ ἐλεγεία κατ' ὀλίγον ἐκ τῆς Ἰωνίας μετέβη εἰς τὴν μητρόπολιν, ἐν ᾗ ἀναφαίνεται Τυρταῖος (κατ' ἄλλους Τύρταιος) ὁ υἱὸς τοῦ Ἐχεμβρότου. Περὶ τῆς πατρίδος τούτου ὑπάρχει μεγάλη ἀμφισβήτησις. Διότι κατὰ τὴν παράδοσιν οἱ Σπαρτιᾶται τὸ ἐν Δελφοῖς μαντεῖον ἐρωτήσαντες κατὰ τὸν δεύτερον Μεσσηνιακὸν πόλεμον ἔλαβον τὸν χρησμόν, ὅπως αἰτήσωσι στρατηγὸν παρὰ τῶν Ἀθηναίων. Ἀλλ' οὗτοι πρὸς τὸ κατακτητικὸν πνεῦμα τῶν Σπαρτιατῶν ζηλοτύπως μὲν ἔχοντες, μὴ τολμῶντες δέ, ὅπως ἀντιστῶσι πρὸς τὴν βούλησιν τοῦ θεοῦ, ἔπεμψαν οὐχὶ τὸν ἄριστον, ἀλλὰ τὸν χείριστον, ὡς ἐνόμιζον, δηλ. τὸν Τυρταῖον, ὅστις ἦτο διδάσκαλος γραμμάτων, ἐφαίνετο ἔχων μικρὰν νοημοσύνην καὶ ἦτο χωλὸς κατὰ τὸν ἕτερον πόδα[1]. Οὕτω κατὰ τὴν παράδοσιν ταύτην ἦτο ἐξ Ἀφιδνῶν τῆς Ἀττικῆς. Ἄλλοι ὅμως ἀποφαίνονται, ὅτι κατήγετο ἐκ τῆς ὁμωνύμου Λακωνικῆς πόλεως[2]. Ὄντως οὗτος ἐν τῇ Εὐνομίᾳ λέγει, ὡσεὶ ἦτο Δωριεύς[3]. Ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις ὁ Thiersch[4] πειρᾶται, ὅπως ἀποδείξῃ, ὅτι ὁ ποιητὴς ἦτο Λάκων. Καὶ ὁ Christ[5] θεωρεῖ τοῦτο πιθανόν, παρατηρῶν, ὅτι ἡ τῶν Ἀθηναίων κενοδοξία ἐπενόησε

---

[1]) Πλάτ. ἐν Νόμ. I, 629 A. Λυκοῦργ. κατὰ Λεωκράτ. κεφ. 28 „Τίς γὰρ οὐκ οἶδε τῶν Ἑλλήνων, ὅτι Τυρταῖον στρατηγὸν ἔλαβον παρὰ τῆς πόλεως, μεθ' οὗ καὶ τῶν πολεμίων ἐκράτησαν καὶ τὴν περὶ τοὺς νέους ἐπιμέλειαν συνετάξαντο, οὐ μόνον εἰς τὸν παρόντα κίνδυνον, ἀλλ' εἰς ἅπαντα τὸν αἰῶνα βουλευσάμενοι καλῶς; Κατέλιπε γὰρ αὐτοῖς ἐλεγεῖα ποιήσας, ὧν ἀκούοντες παιδεύονται πρὸς ἀνδρείαν„. Πανσαν. IV, 15. 3 „Καὶ ἦν γὰρ Τυρταῖος διδάσκαλος γραμμάτων, νοῦν τε ἥκιστα ἔχειν δοκῶν, καὶ τὸν ἕτερον τῶν ποδῶν χωλός„. [2]) Στράβ. VIII, 362. Παράβαλλ. καὶ Sittl I, 251. [3]) Ἀπόσπασ. 2·

Αὐτὸς γὰρ Κρονίων, καλλιστεφάνου πόσις Ἥρης,
Ζεὺς Ἡρακλείδης τήνδε δέδωκε πόλιν,
οἷσιν ἅμα προλιπόντες Ἐρινεὸν ἠνεμόεντα
εὐρεῖαν Πέλοπος νῆσον ἀφικόμεθα.

[4]) Acta philol. Monac. 3, 587. [5]) Ἐν τῇ Γραμματολογίᾳ αὐτοῦ σελ. 110.

τὸν μῦθον καὶ ὅτι εἰς τὴν ἐπινόησιν ἀφορμὴν ἔδωκαν αἱ δύο Ἄφιδναι. Ἄλλοι ὅμως, ὡς ὁ Κ. Ο. Müller[1] *καὶ ὁ Bergk*[2], *ἀποφαίνονται, ὅτι ὁ ποιητὴς ἦτο Ἀθηναῖος. Ἀλλὰ τὸ ζήτημα τοῦτο δὲν δύναται νὰ λυθῇ, διότι ἡ λύσις τούτου ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς διαθέσεως τοῦ κριτικοῦ. Φαίνεται δ', ὅτι ὁ Τυρταῖος χρόνον τινὰ διέτριψεν ἐν τῇ Ἰωνίᾳ, ἐν ᾗ ἔμαθε τὴν τέχνην τοῦ ποιεῖν ἐλεγείας.*

Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ Τυρταῖος ἐγένετο στρατηγὸς κατὰ τὸν δεύτερον Μεσσηνιακὸν πόλεμον, ἤκμαζε περὶ τὰ 685—668 π. Χ., ὅτε ὁ πόλεμος ἐκεῖνος ἐγένετο. Τότε ἡ Σπάρτη εὑρίσκετο ἐν μεγάλῃ ταραχῇ, διότι οὐ μόνον οἱ τολμηροὶ καὶ ἀπεγνωσμένοι Μεσσήνιοι ἐτάρασσον αὐτούς, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐν Μεσσηνίᾳ τὰ κτήματα αὐτῶν ἀποβαλόντες ᾔτουν ἀναδασμὸν γῆς. Δι' αὐτὸ τοῦτο ὁ καιρὸς ἦτο πρόσφορος πρὸς ποίησιν· διότι ἡ μὲν διάνοια τίκτει ἐν γαλήνῃ καὶ ἠρεμίᾳ, ἡ δὲ καρδία ἐν πολιτικῇ ταραχῇ καὶ πολεμικῇ τρικυμίᾳ. Καὶ ὁ Τυρταῖος ἐν τῇ ταραχῇ ἐκείνῃ τῆς Σπάρτης ἐποίησε τὴν Εὐνομίαν ἢ Πολιτείαν[3], *ἥτις, ὡς φαίνεται, ἦτο μακρὸν ποίημα. Ταύτης ὅμως μόνον ὀλίγα ἀποσπάσματα περιεσώθησαν. Ἐκ τούτων οἱ φιλόλογοι πειρῶνται, ὅπως ὁρίσωσι τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἐλεγείας*[4]. *Φαίνεται λοιπόν, ὅτι ἐν ἀρχῇ ταύτης ὁ ποιητὴς εἰκόνιζε τὴν ἀναρχικὴν τῆς Σπάρτης θέσιν, εἶτα τὴν ἔνδοξον αὐτῆς ἱστορίαν, τὰ κατὰ τὸν πρῶτον Μεσσηνιακὸν πόλεμον γεγονότα, τὴν ἐπανάστασιν τῶν Μεσσηνίων καὶ τὴν ἧτταν τῶν Σπαρτιατῶν, παρώτρυνε τούτους εἰς ἀνδρείαν καὶ καρτερίαν, μέχρις ὅτου ἔφθανεν εἰς τὰς νίκας αὐτῶν. Συνεβούλευε δὲ τοῖς Σπαρτιάταις, ἵνα, ἂν ἀγάγωσιν εἰς πέρας τὴν ὑποταγὴν τῶν Μεσσηνίων, δειχθῶσι πρὸς τούτους ἐπιεικεῖς καὶ ἤπιοι.*

Πρὸς δὲ ὁ Τυρταῖος ἐποίησε καὶ ὑποθήκας ἐν ἐλεγειακῷ

---

[1]) I, 195. [2]) II, 244. [3]) *Ὅρα Στράβων.* VIII, 362. [4]) Bergk II, 249 *καὶ* K. O. Müller I, 196.

μέτρῳ. Ἐν τῇ ἐλεγείᾳ ταύτῃ ὁ ποιητὴς λέγει[1], *ὅτι εἶναι καλὸν τὸ θνήσκειν ὑπὲρ πατρίδος, ὅτι εἶναι οἰκτρὰ ἡ τύχη τοῦ ἀπάτριδος, εἰκονίζει τὴν αἰσχύνην τοῦ δειλοῦ καὶ τὸ κλέος τοῦ ἀνδρείου. Διὰ ταῦτα στρέφων τὸν λόγον πρὸς τοὺς νέους συμβουλεύει τούτοις, ὅπως μὴ φιλοψυχῶσι καὶ φεύγωσι τοὺς γηραιοὺς καταλείποντες. Ἐπειδὴ δ' οἱ Σπαρτιᾶται ἕλκουσι τὸ γένος ἐκ τοῦ ἀνικήτου Ἡρακλέους, δὲν πρέπει νὰ φοβῶνται τὴν πληθὺν τῶν πολεμίων. Μετὰ μεγάλης δὲ σαφηνείας καὶ πολεμικῆς πείρας διδάσκει αὐτούς*[2], *πῶς πρέπει νὰ ἀγωνίζωνται κατὰ τῶν πολεμίων. Ἐκ τούτων γίνεται δῆλον, ὅτι ἡ ποίησις τοῦ Τυρταίου ὁμοιάζει πρὸς τὴν τοῦ Καλλίνου. Ἀλλ' ὁ Τυρταῖος ἔχει μείζονα λυρικὴν ἔντασιν καὶ ἐμπνέεται ὑπὸ Σπαρτιατικοῦ φρονήματος. Μετά τινος περιττολογίας, ἥτις ἁρμόζει τῇ λυρικῇ ποιήσει, ὁ ποιητὴς ἐπαναλαμβάνει τὰ αὐτὰ αἰσθήματα ποικίλως ταῦτα χρωματίζων, ὡς τὰ κύματα τοῦ πάθους τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔφερον. Καθ' ὅσον δύναταί τις ἐκ τῶν ἀποσπασμάτων νὰ κρίνῃ, ἐν τῷ Τυρταίῳ τὸ αἴσθημα εἶναι μεστότερον καὶ πλουσιώτερον, ἡ δὲ γλῶσσα ταχυτέρα ἢ ἐν τῷ Καλλίνῳ. Ἐν δὲ τῇ τρίτῃ ἐλεγείᾳ ὁ Τυρταῖος κηρύσσει, ὅτι πᾶσαι αἱ ἄλλαι ἀρεταί, ὡς τὸ μέγεθος, ἡ ταχύτης, τὸ κάλλος καὶ τὰ τοιαῦτα, δὲν δύνανται νὰ παραβληθῶσι πρὸς τὴν πολεμικὴν ἀνδρείαν· διότι αὕτη εἶναι ὑπερτέρα ἐκείνων*[3].

---

[1]) *Ἐν τῇ Λυρικῇ ἀνθολογίᾳ τοῦ* Bergk *ὑπ' ἀριθμ.* 10. [2]) *Αὐτόθ. ὑπ' ἀριθμ.* 11, *στίχ.* 21.

Ἀλλά τις εὖ διαβὰς μενέτω ποσὶν ἀμφοτέροισιν
στηριχθεὶς ἐπὶ γῆς, χεῖλος ὀδοῦσι δακών,
μηρούς τε κνήμας τε κάτω καὶ στέρνα καὶ ὤμους
ἀσπίδος εὐρείης γαστρὶ καλυψάμενος·
δεξιτερῇ δ' ἐν χειρὶ τινασσέτω ὄμβριμον ἔγχος,
κινείτω δὲ λόφον δεινὸν ὑπὲρ κεφαλῆς·
ἔρδων δ' ὄμβριμα ἔργα διδασκέσθω πολεμίζειν,
μηδ' ἐκτὸς βελέων ἑστάτω ἀσπίδ' ἔχων.

[3]) *Ὅρα* Bergk *ὑπ' ἀριθ.* 12.

Τὰ δὲ Ἐμβατήρια ἦσαν διάφορα τῶν ἐλεγειῶν· διότι εἶχον ποιηθῇ ἐν ἐναπαιστικῷ μέτρῳ καὶ ἐν Δωρικῇ διαλέκτῳ. Ἀλλὰ κακῇ μοίρᾳ ἐκ τούτων μόνον ὀλίγοι στίχοι περιεσώθησαν[1]. Ἐν τούτοις ἡ λυρικὴ τοῦ ποιητοῦ ἔντασις ἐξαίρεται εἰς μέγα ὕψος. Τὰ ἐμβατήρια ᾄσματα τοῦ Τυρταίου οὐ μόνον οἱ παῖδες τῶν Λακώνων ᾖδον, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἐν πολέμῳ ἔρρυθμον κίνησιν ποιούμενοι. Πρὸς δὲ ἐν τοῖς συμποσίοις μετὰ τὸν παιωνισμὸν ἠγωνίζοντο τὰ ποιήματα τοῦ Τυρταίου ᾄδοντες καὶ τῷ νικῶντι ὁ πολέμαρχος ἔδιδεν ὡς ἆθλον τμῆμα κρέατος[2]. Διὰ τὰς εἰρημένας ἀρετὰς καὶ ὁ Λεωνίδας ἔλεγεν, ὅτι ὁ Τυρταῖος εἶναι ἐπιτήδειος, ὅπως προσελκύῃ τὰς τῶν νέων ψυχάς[3]. Ἡ πρὸς τὴν πολεμικὴν ποίησιν τοῦ Τυρταίου τιμὴ τῶν Σπαρτιατῶν ὑπῆρχε πάντοτε ἀκμαία, ἐφ' ὅσον οὗτοι πολεμικὸν βίον διῆγον. Τὰ ποιήματα τούτου τοῦ ποιητοῦ ἐκ τῆς Σπάρτης μετεδόθησαν εἰς τὴν Κρήτην[4] καὶ βραδύτερον εἰς τὴν ἄλλην Ἑλλάδα καὶ ὑπὸ πάντων ὡς πολεμικὰ ᾄσματα ἐτιμῶντο.

Τοῦ Τυρταίου νεώτερος ἦτο ὁ Μίμνερμος, ὅστις ἔζη περὶ

---

1) *Αὐτόθι* 15.

Ἄγετ', ὦ Σπάρτας εὐάνδρου
κοῦροι πατέρων πολιητᾶν,
λαιᾷ μὲν ἴτυν προβάλεσθε
δόρυ δ' εὐτόλμως [βάλλετε]
μὴ φειδόμενοι τᾶς ζωᾶς.
Οὐ γὰρ πάτριον τᾷ Σπάρτᾳ.

2) *Ἀθήν.* XIV. 630 E "*Πολεμικοὶ δ' εἰσὶν οἱ Λάκωνες, ὧν καὶ οἱ υἱοὶ τὰ ἐμβατήρια μέλη ἀναλαμβάνουσιν, ἅπερ καὶ ἐνόπλια καλεῖται. Καὶ αὐτοὶ δ' οἱ Λάκωνες ἐν τοῖς πολέμοις τὰ Τυρταίου ποιήματα ἀπομνημονεύοντες ἔρρυθμον κίνησιν ποιοῦνται. Φιλόχορος δέ φησι κρατήσαντας Λακεδαιμονίους Μεσσηνίων διὰ τὴν Τυρταίου στρατηγίαν ἐν ταῖς στρατείαις ἔθος ποιήσασθαι, ἂν δειπνοποιήσωνται καὶ παιανίσωσιν, ᾄδειν καθ' ἕνα Τυρταίου· κρίνειν δὲ τὸν πολέμαρχον καὶ ἆθλον διδόναι τῷ νικῶντι κρέας*". 3) *Πλούταρχ. ἐν βίῳ Κλεομ.* 2 "*Λεωνίδαν μὲν γὰρ τὸν παλαιὸν λέγουσιν ἐπερωτηθέντα, ποῖός τις αὐτῷ φαίνεται ποιητὴς γεγονέναι, Τυρταῖος εἰπεῖν, ἀγαθὰς νέος ψυχὰς αἰκάλλειν*". 4) *Πλάτ. ἐν Νόμ.* I, 629 B.

τὰ 632—600 π. Χ., δηλ. ἐπὶ τῶν ἑπτὰ σοφῶν, ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τοῦ ἑπομένου γεγονότος. Ὁ Μίμνερμος ἔν τινι ἐλεγείᾳ εἶχεν εὐχηθῇ, ὅπως ἀποθάνῃ κατὰ τὸ ἑξηκοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας[1]. Ἐπειδὴ δ' ὁ Σόλων παρακαλεῖ τοῦτον, ὅπως τὴν εὐχὴν μεταβαλὼν θέσῃ τὸ ὀγδοηκοστὸν ἔτος, εἶναι φανερόν, ὅτι ὁ νομοθέτης ἀποτείνει τὸν λόγον πρὸς τὸν Μίμνερμον ζῶντα[2]. Ἄρα οὗτος ἦτο σύγχρονος, εἰ καὶ πρεσβύτερος, τῷ Σόλωνι, ὅστις ἦτο εἷς τῶν ἑπτὰ σοφῶν. Ὁ ἐλεγειακὸς οὗτος ποιητὴς λέγεται, ὅτι ἦτο Κολοφώνιος ἢ Σμυρναῖος ἢ ἐξ Ἀστυπαλαίας[3]. Φαίνεται δὲ πιθανόν, ὅτι ἐγεννήθη ἐν Σμύρνῃ ἐκ Κολοφωνίων γονέων. Τότε οἱ Σμυρναῖοι ἠγωνίζοντο πρὸς τὸν Γύγην καὶ τοὺς Λυδούς, ὁ δὲ ποιητὴς ποιήσας ἐλεγείαν παρώτρυνε τοὺς πολίτας πρὸς τὸν ἀγῶνα. Ἐν ᾧ δ' οἱ πολέμιοι κατεῖχον τὴν πόλιν, οἱ Σμυρναῖοι ἀναθαρρήσαντες ἐξεδίωξαν τούτους[4]. Τὴν ἐλεγείαν ταύτην εἶχεν ὑπ' ὄψει ὁ Παυσανίας[5] καὶ ἴσως εἰς ταύτην ἀνῆκει καλόν τι ἀπόσπασμα, ἐν ᾧ ὁ ποιητὴς ὑμνεῖ τὴν ἀνδρείαν Σμυρναίου πολεμιστοῦ ἀγωνιζομένου ἐν τῷ πεδίῳ τοῦ Ἕρμου πρὸς τὰς πυκνὰς τῶν ἱππομάχων Λυδῶν φάλαγγας.

Ὁ γενναῖος δ' οὗτος πολεμιστὴς δὲν ἔζη ἐπὶ τοῦ ποιητοῦ, ἀλλ' ἤκουσεν οὗτος παρὰ τῶν πρεσβυτέρων[6]. Φαίνεται δ', ὅτι

---

¹) Ἐν ἀποσπάσμ. 6

Αἲ γὰρ ἄτερ νούσων τε καὶ ἀργαλέων μελεδώνων
ἑξηκονταέτη μοῖρα κίχοι θανάτου.

²) Ἐν ἀποσπάσμ. 20·

Ἀλλ' εἴ μοι κἂν νῦν ἔτι πείσεαι, ἔξελε τοῦτο,
μηδὲ μέγαιρ' ὅτι σεῦ λῷον ἐπεφρασάμην,
καὶ μεταποίησον, Λιγυαστάδη, ὧδε δ' ἄειδε·
Ὀγδωκονταέτη μοῖρα κίχοι θανάτου,

³) Σουΐδ. ἐν λ. ⁴) Παυσαν. IV, 21, 3 "καὶ Σμυρναίων τὰ τολμήματα ἀναμιμνήσκοντες, ὡς Ἰώνων μοῖρα ὄντες Γύγην τὸν Δασκύλου καὶ Λυδοὺς ἔχοντας σφῶν τὴν πόλιν ὑπὸ ἀρετῆς καὶ προθυμίας ἐκβάλοιεν". ⁵) Παυσαν. IX. 29, 2. ⁶) Ἀπόσπασμ 14·

Οὐ μὲν δὴ κείνου γε μένος καὶ ἀγήνορα θυμὸν
τοῖον ἐμεῦ προτέρων πεύθομαι, οἵ μιν ἴδον

ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Μιμνέρμου δὲν ὑπῆρχον ἥρωες· διότι οἱ Ἴωνες ἐγένοντο ἁβροδίαιτοι· τοιοῦτοι δὲ γενόμενοι τὴν ἑαυτῶν ἐλευθερίαν ἀπέβαλον. Αὐτὸς ὁ ποιητὴς ἔχει φλογερὸν ἐρωτικὸν πάθος πρὸς τὴν αὐλητρίδα Ναννώ[1]. *Ὁ δ' ἔρως αὐτοῦ εἶναι οὕτω μανιώδης, ὥστε νομίζει, ὅτι ἐν τῷ βίῳ οὐδὲν εἶναι τερπνὸν ἄνευ τῶν Ἀφροδισίων καὶ προτιμᾷ νὰ ἀποθάνῃ*[2]. *Ὄντως προβεβηκὼς τὴν ἡλικίαν περιπίπτει εἰς μελαγχολίαν καὶ μεμψιμοιρίαν διὰ τὴν βραχύτητα τοῦ ἀνθρωπίνου βίου*[3]. *Ὁ φιλήδονος ποιητὴς δὲν φοβεῖται τὸν θάνατον, ἀλλὰ τὸν χρόνον, ὅστις τὸν καλὸν ποιεῖ δυσειδῆ*[4]. *Ὁπωσδήποτε ὁ Μίμνερμος καλῶς ἐξελέξατο τὴν ὑπόθεσιν αὐτοῦ, διότι τὸ πάθος τοῦ ἔρωτος συνᾴδει τῷ εἴδει τούτῳ τῆς λυρικῆς ποιήσεως. Ὡς ἐρωτικὸς δὲ ποιητὴς λίαν ἐτιμᾶτο ὑπό τε τῶν Ἀλεξανδρινῶν καὶ τῶν Ῥωμαίων*[5]. *Ὁ Μίμνερμος δὲν ἦτο μόνον ἐλεγειακὸς ποιητής, ἀλλὰ καὶ αὐλῳδὸς καὶ εὑρετὴς αὐλῳδικῶν νόμων, ἐξ ὧν ὁ Πλούταρχος ὀνομάζει τὸν Κ ρ α δ ί α ς ν ό μ ο ν*[6].

Περὶ τοὺς χρόνους τούτους ἔζη καὶ ὁ Ἀρκὰς Ἐχέμβροτος. Ὅτε οἱ Ἀμφικτύονες κατὰ τὸ 585 π. Χ. ἵδρυσαν ἀγῶνα αὐλῳδίας, ὁ Ἀρκὰς νικήσας ἔλαβε τὸ ἆθλον καὶ πρὸς ἀνάμνησιν ἀνέθετο τῷ ἐν Θήβαις Ἡρακλεῖ τρίποδα ἔχοντα ἐπίγραμμα. Ἀλλ' οἱ Ἀμφικτύονες ἐννοήσαντες, ὅτι ἡ αὐλῳδία καὶ τὰ ἐλεγεῖα ἦσαν ἄγαν σκυθρωπὰ κατέλυσαν τὸν ἀγῶνα[7]. *Τὸν αὐτὸν*

Λυδῶν ἱππομάχων πυκνὰς κλονέοντα φάλαγγας
Ἕρμιον ἂμ πεδίον, φῶτα φερεμμελίην.

[1]) *Ἀθήν.* XIII, 597. [2]) *Ἀπόσπασμ.* 1.

Τίς δὲ βίος, τί δὲ τερπνὸν ἄτερ χρυσῆς Ἀφροδίτης;
τεθναίην, ὅτι μοι μηκέτι ταῦτα μέλοι,
κρυπταδίη φιλότης καὶ μείλιχα δῶρα καὶ εὐνή·

[3]) *Ὅρα ἀπόσπασμ.* 5. [4]) *Παραβαλλ.* Bender, Geschichte der Griech. Litteratar *σελ.* 114. [5]) *Ὁ Προπέρτιος λέγει ἐν* I, 9, 11 "plus in amore valet Mimnermi versus Homeri„. [6]) *Πλούταρ. Περὶ μουσικ.* 8 *καὶ Στράβ. σελ.* 643. [7]) *Παυσαν.* X, 7, 3 "*καὶ αὐλῳδίαν τε κατέλυσαν, καταγνόντες οὐκ εἶναι τὸ ἄκουσμα εὔφημον· ἡ γὰρ αὐλῳδία μελέτη τε ἦν αὐλῶν τὰ σκυθρωπότατα, καὶ ἐλεγεῖα καὶ θρῆνοι προσᾳδόμενα τοῖς αὐλοῖς*„·

θρηνητικὸν χαρακτῆρα εἶχεν ἡ ἐλεγεία Πολυμνήστου τοῦ Κολοφωνίου[1]. *Σύγχρονος τούτου ἦτο καὶ ὁ Κλονᾶς, ὅστις ὡς μουσικός, ἐπικὸς καὶ ἐλεγειακὸς ποιητὴς διεκρίθη.*

Ἐν τοῖς ἐλεγειακοῖς ποιηταῖς διαπρέπει καὶ ὁ μέγας νομοθέτης τῶν Ἀθηνῶν Σόλων ὁ υἱὸς τοῦ Ἐξηκεστίδου, ὅστις ἐκ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῶν Κοδριδῶν ἕλκων τὸ γένος ἔζη κατὰ 639—559 π. Χ. Οὕτως ὁ νομοθέτης ἐξ αἵματος ἦτο εὐγενής, ἀλλ' εὐγενέστερος ἦτο κατὰ τὴν καρδίαν καὶ τὴν διάνοιαν. Διεκρίθη δὲ ἐν τῷ ἀγῶνι τῶν Ἀθηναίων πρὸς τοὺς Μεγαρεῖς. Ὅτε δ' οἱ πολῖται τοῦ Σόλωνος ἐπὶ μακρὸν χρόνον πρὸς τοὺς γείτονας Μεγαρεῖς ἀγωνισάμενοι περὶ τῆς Σαλαμῖνος ἦσαν ἀποκεκμηκότες, ἔθεντο νόμον, ἵνα μή τις προτείνῃ αὐτοῖς, ὅπως ἀντιποιηθῶσι τῆς νήσου[2]. *Πολλοὶ μὲν νέοι ἐπεθύμουν, ὅπως ἀγωνισθῶσιν, ἀλλ' ἐφοβοῦντο τὸν νόμον καὶ ὁ Σόλων βαρέως ἔφερε τὴν τῆς πόλεως ἀδοξίαν. Διὰ τοῦτο τὸν παράφρονα ὑποκρινάμενος καὶ ἐλεγεῖα ποιήσας ἐξεπήδησεν εἰς τὴν ἀγοράν, ὅπου πλεῖστοι συνῆλθον. Πρὸ τοῦ συναθροισθέντος πλήθους ὁ Σόλων ᾖσε τὴν ἐλεγείαν, ἥτις ἐπιγράφεται* Σαλαμὶς *καὶ ἧς σῴζονται ὀλίγα ἀποσπάσματα. Οἱ φίλοι τοῦ Σόλωνος, κατ' ἐξοχὴν δ' ὁ Πεισίστρατος, ἤρξαντο ἐπιδοκιμάζοντες καὶ παρορμῶντες τὸ παριστάμενον πλῆθος, ὅπως πεισθῇ τῷ λέγοντι. Μετὰ τοσαύτης δὲ τέχνης ὁ ποιητὴς ἐκέντρισε τὸ φιλότιμον τῶν Ἀθηναίων*[3], *ὥστε οὗτοι τὸν νόμον λύσαντες ἀνεκήρυξαν αὐτὸν στρατηγόν, ὅστις ἐνίκησε τοὺς Μεγαρεῖς. Τοῦτο δὲ συνέβη κατὰ τὰ 604 π. Χ.*

Ὀλίγον βραδύτερον (594 π. Χ.) ἤτοι μετὰ τὴν κατάπαυσιν

---

[1]) *Ὅρα* Ulrici, Geschichte der Hellenisch. Dichtkunst II, 291.
[2]) *Πλούταρχ. ἐν βίῳ Σόλωνος κεφ.* VIII. [3]) *Ἀπόσπασμ.* 2.

Εἴην δὴ τότ' ἐγὼ Φολεγάνδριος ἢ Σικινίτης
ἀντί γ' Ἀθηναίου, πατρίδ' ἀμειψάμενος·
αἶψα γὰρ ἂν φάτις ἥδε μετ' ἀνθρώποισι γένοιο
Ἀττικὸς οὗτος ἀνὴρ τῶν Σαλαμιναφετῶν.

τῆς Κυλωνείου ταραχῆς οἱ Ἀθηναῖοι ἐστασίαζον[1], *διότι τὸ μὲν γένος τῶν Διακρίων ἦτο δημοκρατικώτατον, τὸ δὲ τῶν Πεδιέων ὀλιγαρχικώτατον, καὶ οἱ Παράλιοι τὸ μέσον κατέχοντες διεκώλυον τὴν τοῦ ἑτέρου γένους ἐπικράτησιν. Τότε καὶ οἱ πένητες ὑπὸ τῶν πλουσίων οὕτως ἐπιέζοντο, ὥστε οὗτοι καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν ἠναγκάζοντο νὰ πωλῶσι. Τοσαύτη δὲ σκληρότης τῶν δανειστῶν ὑπῆρχεν, ὥστε ἡ πόλις ἔφευγε διὰ τὴν χαλεπότητα τούτων. Ἐν τοῖς χαλεποῖς τούτοις χρόνοις τύχῃ ἀγαθῇ ὑπῆρχεν ἔξοχος πολιτευτής, ὅστις ἔν τινι ἐλεγείᾳ*[2] *μετὰ δεινοῦ πάθους εἶχεν ἐκτραγῳδήσει τὴν οἰκτρὰν τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος κατάστασιν. Ὁ πολιτευτὴς οὗτος ἦτο ὁ Σόλων, ὅστις ἐξελέχθη ἄρχων, διαλλακτὴς καὶ νομοθέτης· καὶ οἱ μὲν πλούσιοι ἐξελέξαντο τοῦτον ὡς εὔπορον, οἱ δὲ πένητες ὡς χρηστόν*[3]. *Ὁ Σόλων τὴν ἐντολὴν τῶν πολιτῶν ἀποδεξάμενος συνέγραψε τὴν νομοθεσίαν αὐτοῦ, ἥτις καὶ τὴν πόλιν περιφανῶς ὠφέλησε καὶ μέχρι τοῦδε παρέχει σοφὰ διδάγματα πᾶσι τοῖς λαοῖς, ὅσοι ἀγαπῶσι τὴν πολιτικὴν εὐκοσμίαν. Διὰ τὸ νομοθετικὸν αὐτοῦ ἔργον ὁ ποιητὴς χαίρει*[4], *εἰ καὶ ἡ νομοθεσία προσέκρουσε πλείστοις, οἵτινες εἶχον ἄλλας προσδοκίας*[5]. *Ἀλλ' ἡ χαρὰ τοῦ μεγάλου νομοθέτου δὲν διήρκεσε μακρὸν χρόνον. Διότι ἐπῆλθεν ἡ τοῦ Πεισιστράτου τυραννία, ἣν ὁ νομοθέτης προϊδὼν ἐπειράθη ἐκ παντὸς τρόπου, ὅπως ἀποσοβήσῃ*[6]. *Ἐπειδὴ δὲ πολλοὶ παρώτρυνον, ὅπως μεταβάλῃ τοὺς κειμένους νόμους, ἀπῆλθεν εἰς μακρὰς*

---

1) *Ὅρα Πλούταρχ. ἐν βίῳ Σόλωνος κεφ.* XIII. 2) *Ἐν ἀποσπάσμ.* 4, *στίχ.* 21.

Ἐκ γὰρ δυσμενέων ταχέως πολυήρατον ἄστυ
τρύχεται ἐν συνόδοις τοῖς ἀδικοῦσι φίλαις.
Ταῦτα μὲν ἐν δήμῳ στρέφεται κακά· τῶν δὲ πενιχρῶν
ἱκνοῦνται πολλοὶ γαῖαν ἐς ἀλλοδαπὴν
Πραθέντες δεσμοῖσι τ' ἀεικελίοισι δεθέντες,
καὶ κακὰ δουλοσύνης στυγνὰ φέρουσι βίᾳ.

3) *Πλούταρχ. ἐν βίῳ Σόλων.* XIV. 4) *Ὅρα ἀπόσπασμα* 5 5) *Πλούταρχ. ἐν βίῳ Σόλ.* XVI *«Ὅτι δ' οὖν προσέκρουσε τοῖς πλείστοις ἕτερα προσδοκήσασιν, αὐτὸς εἴρηκε περὶ αὐτῶν, καὶ χαῦνα μὲν τότ' ἐφράσαντο, νῦν δέ μοι χολούμενοι λοξὸν ὀφθαλμοῖς ὁρῶσι πάντες ὥστε δήϊον.* 6) *Αὐτόθι* XXV.

ἀποδημίας καὶ μετὰ δύο ἔτη, τὸ ὀγδοηκοστὸν ἔτος ἄγων, ἐτελεύτησεν ἐν Κύπρῳ [1]. Λέγεται δ', ὅτι ἐν Αἰγύπτῳ ἐφιλοσόφησε μετὰ λογιωτάτων ἱερέων καὶ παρὰ τούτων ἤκουσε τὸν περὶ τοῦ Ἀτλαντικοῦ λόγον [2]. Ἡ δὲ ἔντευξις τοῦ νομοθέτου πρὸς τὸν Κροῖσον εἶναι μὲν καλή [3], ἀλλ' ἤδη παρὰ τοῖς ἀρχαίοις [4] ἤγειρεν ἀμφιβολίας· διότι ἐν τοῖς χρόνοις, καθ' οὓς ὁ Σόλων διέτριβεν ἐν τῇ Ἀσίᾳ, ὁ Κροῖσος δὲν εἶχεν ἀναβῇ τὸν θρόνον.

Φαίνεται, ὅτι ὁ Σόλων κατὰ τὴν νεανικὴν αὐτοῦ ἡλικίαν εἶχε ποιήσει ἐρωτικὰς ἐλεγείας κατὰ τὸν τρόπον τοῦ Μιμνέρμου, ὡς μαρτυροῦσιν ὀλίγα ἀποσπάσματα [5]. Ἀνὴρ δὲ γενόμενος τὴν Μοῦσαν αὐτοῦ ἐποίησε θεραπαινίδα κατ' ἐξοχὴν τῆς πολιτικῆς. Λέγεται δέ, ὅτι καὶ τοὺς νόμους αὐτοῦ ἐπειράθη, ὅπως εἰς στίχους ἐντείνῃ καὶ δὴ φέρεται καὶ τὸ προοίμιον αὐτῶν [6]. Πρὸς

---

[1]) Διογέν. Λαέρτ. I, 62 „Ἐτελεύτησε δ' ἐν Κύπρῳ, βιοὺς ἔτη ὀγδοήκοντα„. [2]) Πλούταρχ. αὐτόθι XXVI „Χρόνον δέ τινα καὶ τοῖς περὶ Ψένωφιν τὸν Ἡλιουπολίτην καὶ Σῶγχιν τὸν Σαΐτην, λογιωτάτοις οὖσι τῶν ἱερέων, συνεφιλοσόφησε· παρ' ὧν καὶ τὸν Ἀτλαντικὸν ἀκούσας λόγον, ὡς Πλάτων φησίν, ἐπεχείρησε διὰ ποιήματος ἐξενεγκεῖν εἰς τοὺς Ἕλληνας„. [3]) Ἡρόδοτ. I, 29 [4]) Πλούταρχ. αὐτόθι XXVII „Τὴν δὲ πρὸς Κροῖσον ἔντευξιν αὐτοῦ δοκοῦσιν ἔνιοι τοῖς χρόνοις ὡς πεπλασμένην ἐλέγχειν. Ἐγὼ δὲ λόγον ἔνδοξον οὕτω καὶ τοσούτους μάρτυρας ἔχοντα καί, ὃ μεῖζόν ἐστι, πρέποντα τῷ Σόλωνος ἤθει καὶ τῆς ἐκείνου μεγαλοφροσύνης καὶ σοφίας ἄξιον, οὔ μοι δοκῶ προήσεσθαι χρονικοῖς τισι λεγομένοις κανόσιν, οὓς μυρίοι διορθοῦντες ἄχρι σήμερον εἰς οὐδὲν αὑτοῖς ὁμολογούμενον· δύνανται καταστῆσαι τὰς ἀντιλογίας„. Παράβαλλ. Unger, Jahrb. f. Phil 1883 σελ. 383. [5]) Ἀπόσπασμ. 25.

„Ἔσθ' ἥβης ἐρατοῖσιν ἐπ' ἄνθεσι παιδοφιλήσῃ
μηρῶν ἱμείρων καὶ γλυκεροῦ σώματος.

[6]) Πλούταρ. ἐν βίῳ Σόλ. III „Τῇ δὲ ποιήσει κατ' ἀρχὰς μὲν εἰς οὐδὲν ἄξιον σπουδῆς, ἀλλὰ παίζων ἔοικε προσχρήσασθαι καὶ παράγων ἑαυτὸν ἐν τῷ σχολάζειν· ὕστερον δὲ καὶ γνώμας ἐνέτεινε φιλοσόφους καὶ τῶν πολιτικῶν πολλὰ συγκατέπλεκε τοῖς ποιήμασιν, οὐχ ἱστορίας ἕνεκεν καὶ μνήμης, ἀλλ' ἀπολογισμούς τε τῶν πεπραγμένων ἔχοντα καὶ προτροπὰς ἐνιαχοῦ καὶ νουθεσίας καὶ ἐπιπλήξεις πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. Ἔνιοι δέ φασιν, ὅτι καὶ τοὺς νόμους ἐπεχείρησεν ἐντείνας εἰς ἔπος ἐξενεγκεῖν, καὶ διαμνημονεύουσι τὴν ἀρχὴν οὕτως ἔχουσαν„·

δὲ ὁ Σόλων ἤρξατο ποιῶν μακρὸν ἔπος, οὗ ὑπόθεσις ἦτο ὁ Ἀτλαντικὸς μῦθος. Τοῦτον δ' ἤκουσε παρὰ τῶν λογίων ἱερέων[1]. *Ἀλλὰ τὸ ἔπος ὁ ποιητὴς δὲν ἤγαγεν εἰς τέλος, διότι κατὰ μὲν τὸν Πλάτωνα ἐξ Αἰγύπτου ἐπανελθὼν εὗρεν ἐν Ἀθήναις στάσεις καὶ ἠναγκάσθη, ὅπως ἀμελήσῃ τοῦ ἔργου, κατὰ δὲ τὸν Πλούταρχον κατέλιπε τὸ ἔργον διὰ τὸ γῆρας, διότι ἐφοβήθη τὸ μέγεθος αὐτοῦ. Κατὰ τὸν Πλάτωνα*[2] *ὁ Σόλων ἐγένετο σοφώτατος καὶ κατὰ τὴν ποίησιν πάντων τῶν ποιητῶν ἐλευθεριώτατος καί, εἰ μὴ ταύτην ἐνόμιζε πάρεργον, ἔμελλε νὰ ἦναι ποιητὴς εὐδοκιμώτερος τοῦ Ὁμήρου καὶ Ἡσιόδου.*

Πλὴν τῶν ἐλεγειῶν ὁ Σόλων ἐποίησε καὶ ἰάμβους καὶ ἐπῳδούς[3]. *Φαίνεται δ', ὅτι ὁ ποιητικὸς θησαυρὸς τοῦ μεγάλου νομοθέτου δὲν ἦτο μικρός· διότι Διογένης ὁ Λαέρτιος ἀριθμεῖ πεντακισχιλίους στίχους. Τὸν πυρῆνα ὅμως τῆς ποιήσεως αὐτοῦ ἀποτελοῦσιν αἱ ἐλεγεῖαι. Εἶναι δὲ Ὑποθῆκαι εἰς ἑαυτόν, Ὑποθῆκαι εἰς Ἀθηναίους, Πρὸς Φιλόκυπρον, Πρὸς Μίμνερμον, καὶ Πρὸς Κριτίαν. Ἐν ταῖς ἐλεγείαις ταύταις καταφαίνεται ἡ δικαιοσύνη καὶ τὸ εὐγενὲς τοῦ μεγάλου νομοθέτου ἦθος. Ἐν τῇ δεκάτῃ τρίτῃ ἐλεγείᾳ, ἧς ἄρχεται εὐχόμενος, δεικνύει εὐγενῆ τοῦ κόσμου ἐποπτείαν*[4]. *Δὲν ἀρνεῖται ὅμως καὶ τὴν καταγωγὴν αὐτοῦ, διότι ἐπιθυμεῖ, ἵνα ἦναι γλυκὺς πρὸς τοὺς φίλους καὶ πικρὸς πρὸς*

Πρῶτα μὲν εὐχώμεσθα Διῒ Κρονίδῃ βασιλῆϊ
θεσμοῖς τοῖσδε τύχην ἀγαθὴν καὶ κῦδος ὀπάσσαι.

[1]) *Πλούταρ. αὐτόθι* XXVI *καὶ* XXXI. [2]) *Ἐν Τιμαίῳ* 21. [3]) *Διογέν. Λαέρτ.* I, 61 „*Γέγραφε δὲ δῆλον μὲν ὅτι τοὺς νόμους, καὶ δημηγορίας δὲ καὶ εἰς ἑαυτὸν ὑποθήκας, ἐλεγεῖα, ἔπη πεντακισχίλια, καὶ ἰάμβους καὶ ἐπῳδούς*„. [4]) *Παρὰ* Bergk 13·

Μνημοσύνης καὶ Ζηνὸς Ὀλυμπίου ἀγλαὰ τέκνα,
Μοῦσαι Πιερίδες, κλῦτέ μοι εὐχομένῳ·
ὄλβον μοι πρὸς θεῶν μακάρων δότε καὶ πρὸς ἁπάντων
ἀνθρώπων αἰεὶ δόξαν ἔχειν ἀγαθήν·
εἶναι δὲ γλυκὺν ὧδε φίλοις, ἐχθροῖσι δὲ πικρόν,
τοῖσι μὲν αἰδοῖον, τοῖσι δὲ δεινὸν ἰδεῖν.
Χρήματα δ' ἱμείρω μὲν ἔχειν, ἀδίκως δὲ πεπᾶσθαι
οὐκ ἐθέλω· πάντως ὕστερον ἦλθε δίκη.

τοὺς ἐχθρούς· διότι εἰσέτι ὁ Σωκράτης δὲν εἶχε κηρύξει ἐν τῷ ἑλληνικῷ κόσμῳ τὸ μηδαμῶς ἀδικεῖν. Κατέχεται δ' ὅμως ὁ νομοθέτης ὑπὸ μεγάλης ἀγάπης πρὸς τὴν δικαιοσύνην. Διὰ τοῦτο καὶ ἐν ταῖς Ὑποθήκαις εἰς Ἀθηναίους λέγει, ὅτι ἡ πόλις οὐδέποτε θέλει ἀπολεσθῇ, διότι ὑπερασπίζει ταύτην ἡ μεγάθυμος Ἀθηνᾶ, ἀλλ' οἱ ἀστοὶ καὶ ἡ ἄδικος τῶν ἡγεμόνων διάνοια θέλουσι νὰ φθείρωσι ταύτην[1]. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ ποίησις τοῦ Σόλωνος περιέχει πολλὰς γνώμας, τὴν ἐλεγείαν αὐτοῦ ὠνόμασαν Γνωμικήν. Οἱ δὲ ἴαμβοι ἀνήκουσιν εἰς τὴν προβεβηκυῖαν τοῦ ποιητοῦ ἡλικίαν. Ἐν τούτοις διηγεῖται, τί ἔπραξεν ὑπὲρ τῶν ἑαυτοῦ πολιτῶν καὶ ὑπερασπίζει ἑαυτὸν κατὰ τῶν μομφῶν[2]. Διὰ τὰς εἰρημένας ἀρετὰς οἱ Ἀθηναῖοι ἐτίμων τὰ ποιήματα τοῦ Σόλωνος, ὡς οἱ Σπαρτιᾶται τὰ τοῦ Τυρταίου καὶ ἐν τοῖς Ἀπατουρίοις οἱ παῖδες διαγωνιζόμενοι ᾖδον ταῦτα, τοῦ δὲ διαγωνισμοῦ τὰ ἄθλα οἱ πατέρες ἐτίθεσαν[3].

Ὁ Σόλων δὲν ἦτο μόνον ποιητής, ἀλλ' ἀνῆκε καὶ εἰς τοὺς καλουμένους Ἑπτὰ σοφούς, οἵτινες ἔζων κατὰ τοὺς χρόνους τούτους. Πλὴν τοῦ σοφοῦ τῶν Ἀθηνῶν νομοθέτου ἦσαν Θαλῆς ὁ Μιλήσιος, Πιττακὸς ὁ Μυτιληναῖος, Βίας ὁ Πριηνεύς, Κλεόβουλος ὁ Λίνδιος, Μύσων ὁ Χηνεὺς καὶ Χίλων ὁ Λακεδαιμόνιος[4]. Σημειωτέον δ' ὅμως, ὅτι παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ὑπῆρχε διαφωνία περὶ τῶν ὀνομάτων, ἅπερ ἀπετέλουν τὸν ἀριθμὸν ἑπτά. Ἑκάστῳ τούτων ἀπεδίδοντο λόγοι βραχεῖς καὶ ἀξιομνημόνευτοι, ὡς Γνῶθι σαυτόν, μηδὲν ἄγαν, μέτρον ἄριστον,

---

1) Ἐλεγ. 13. 2) Ἀπόσπασμ. 32·

. . . . . εἰ δὲ γῆς ἐφεισάμην
πατρίδος, τυραννίδος δὲ καὶ βίης ἀμειλίχου
οὐ καθηψάμην, μιάνας καὶ καταισχύνας κλέος,
οὐδὲν αἰδοῦμαι· πλέον γὰρ ὧδε νικήσειν δοκέω
πάντας ἀνθρώπους.

3) Πλάτ. ἐν Τιμ. 21, Β. 4) Πλάτ. ἐν Πρωταγόρ. 343 Α, ὅπου ἰδὲ τὰς σημειώσεις μου.

ἐγγύα πάρα δ' ἄτα. Βραδύτερον ἀπεδίδοντο τούτοις καὶ ἐλεγεῖαι, γρῖφοι καὶ σκόλια, ἀλλὰ ταῦτα δὲν θεωροῦνται γνήσια[1]. Ο 'Αθήναιος τὸν Περίανδρον λέγει ἐλεγειοποιόν[2]. Πρὸς δὲ ἡ Κλεοβουλίνα, ἡ θυγάτηρ τοῦ Κλεοβούλου, ἐποίει γρίφους, ἐξ ὧν διετηρήθησαν ὀλίγοι ἐν ἐλεγειακῷ μέτρῳ πεποιημένοι[3].

Μετὰ τοὺς 'Επτὰ σοφοὺς ἔζη Δημόδοκος ὁ Λέριος, ὡς τεκμηριοῦται ἐκ τούτου, ὅτι μνημονεύει τοῦ Βίαντος, ἐξαίρων τὴν δικαιοσύνην τούτου[4]. 'Εκ μὲν τῶν ἰάμβων τούτου διετηρήθη μόνον εἷς στίχος, ἐκ δὲ τῶν ἐπιγραμμάτων ὀλίγα δίστιχα, δι' ὧν κακίζει διαφόρους λαούς, ὡς τοὺς Χίους[5] καὶ τοὺς Μιλησίους. Εν τισι τούτων προτάσσει κατὰ τὸν τρόπον τοῦ Φωκυλίδου τὴν φράσιν *Καὶ τόδε Δημοδόκου.* Ἕνεκα τῶν διστίχων τούτων ὁ Δημόδοκος θεωρεῖται ὡς ἀρχαιότατος ἐπιγραμματοποιός[6]. 'Ελεγείας ἐποίησε καὶ ὁ φιλόσοφος. Ξενοφάνης, ἀλλὰ περὶ τούτου εἴπομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν[7].

'Ο δὲ Φωκυλίδης ὁ Μιλήσιος ζῶν κατὰ τὰ 540 π. Χ. ἐποίησεν ἐλεγείας καὶ ἑξάμετρα. Τὰ ποιήματα αὐτοῦ εἶναι σειρὰ ἀποφθεγμάτων, ἐν οἷς δείκνυται τὸ ἀλαζονικὸν ἦθος αὐτοῦ· διότι ἐν τοῖς πλείστοις ἄρχεται ἐκ τῆς φράσεως *Καὶ τόδε Φωκυλίδεω.* 'Επειδὴ ἡ φράσις αὕτη δὲν φέρεται ἐν πᾶσιν, ἴσως

---

[1]) Διογέν. Λαέρτ I, 40 "'Αναξιμένης δέ φησι πάντας ἐπιθέσθαι ποιητικῆς. 'Ο δὲ Δικαίαρχος οὔτε σοφούς, οὔτε φιλοσόφους φησὶν αὐτοὺς γεγονέναι, συνετοὺς δέ τινας καὶ νομοθετικούς". Παράβαλλ. Hiller, Rhein. Mas. 33,518 καὶ Sittl ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι I, 260. [2] XIV, 632. [3]) Παρὰ Bergk 1·

Ἀνδρ' εἶδον πυρὶ χαλκὸν ἐπ' ἀνέρι κολλήσαντα
οὕτω συγκόλλως ὥστε σύναιμα ποιεῖν.

[4]) Παρὰ τῷ αὐτῷ 6·

Ἢν τύχῃς κρίνων, δικάζευ τὴν Πριηνίην δίκην.

[5]) Παρὰ τῷ αὐτῷ 1·

Καὶ τόδε Δημοδόκου· Χῖοι κακοί· οὐχ ὁ μέν, ὃς δ' οὔ,
πάντες, πλὴν Προκλέους· καὶ Προκλέης δὲ Χῖος.

[6]) Ὅρα Bender ἐν τῇ γραμματολογίᾳ σελ. 121. [7]) Σελ. 162.

δὲν εἶναι ἀπίθανος ἡ εἰκασία, ὅτι τὸ ἔθος τοῦτο προσεκτήσατο ὁ ποιητὴς κατὰ τὸ γῆρας, καθ' ὃ ἡ ἀλαζονεία παρὰ τοῖς ἀνθρώποις ἐπιτείνεται. Αἱ παραινέσεις ἢ γνῶμαι, ἃς οἱ ἀρχαῖοι καὶ Κεφάλαια[1] *ὠνόμαζον, πολὺ ἀναγινωσκόμεναι ἀνέδειξαν τὸν Φωκυλίδην τὸν πρῶτον γνωμικὸν ποιητήν. Διότι οὗτος ἔχει ὑγιᾶ διάνοιαν*[2] *καὶ κρίσιν, ὅπως εὕρῃ τὸ προσῆκον μέτρον, καὶ δὴ λέγει, ὅτι θέλει νὰ ἀνήκῃ τῇ μέσῃ τῶν πολιτῶν τάξει*[3]*. Περὶ δὲ τῶν γυναικῶν ἀποφαίνεται μετὰ πολλῆς πικρίας τὰ διάφορα εἴδη τούτων ἐκ διαφόρων ζῴων παράγων*[4]*, ἀλλ' ἐπὶ τῆς διανοίας τοῦ ποιητοῦ ἐπέδρασεν ὁ ὀλίγον ἀρχαιότερος Σιμωνίδης ὁ Ἀμοργῖνος. Ἐκ τῶν γνησίων ὅμως τούτου ποιημάτων πάνυ ὀλίγα διετηρήθησαν.*

Τοὐναντίον τὸ μακρὸν διδακτικὸν ἔπος, ὅπερ ἐπιγράφεται Φωκυλίδου γνῶμαι καὶ συνίσταται ἐκ 230 ἑξαμέτρων, διετηρήθη μέχρις ἡμῶν ἀκέραιον. Τὸ ποίημα τοῦτο ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ἐπιστεύετο ὡς ἔργον τοῦ Μιλησίου ποιητοῦ, μέχρις ὅτου ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις δεινοὶ φιλόλογοι[5] *καὶ ἐκ τῆς ὑποθέσεως καὶ ἐκ τῆς γλώσσης ἐπειράθησαν, ὅπως δείξωσιν, ὅτι τοῦτο ἐποιήθη ὑπὸ Ἰουδαίου, ὅστις ἔζη ἐν τοῖς χρόνοις τοῖς κειμένοις ἀπὸ τοῦ δευτέρου π. Χ. αἰῶνος μέχρι τοῦ Νέρωνος*[6]*. Φαίνεται δ', ὅτι τὸ ἔργον ἐποιήθη ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἐν ᾗ ὁ Ἑλληνισμὸς καὶ ὁ Ἰουδαϊσμὸς ἦλθον εἰς παντοειδεῖς σχέσεις*[7]*. Ὁ ἐλευθεριάζων Ἰουδαῖος ὁ τοὺς στίχους τούτους ποιήσας ἤντλησε*

---

1) *Σουΐδας ἐν λ.* „*Ἔγραψεν ἔπη καὶ ἐλεγείας, παραινέσεις, ἤτοι γνώμας, ἅςτινες κεφάλαια ἐπιγράφουσιν. Εἰσὶ γὲ ἐκ τῶν Σιβυλλιακῶν κεκλεμμένα*".

2) *Παρὰ* Bergk 4·

Καὶ τόδε Φωκυλίδου· τί πλέον γένος εὐγενὲς εἶναι,
οἷς οὔτ' ἐν μύθοις ἕπεται χάρις οὔτ' ἐνὶ βουλῇ;

3) *Ἀριθμ.* 12·

Πολλὰ μέσοισιν ἄριστα· μέσος θέλω ἐν πόλει εἶναι.

4) *Ὅρα ἀριθμ.* 3. 5) *Ἀμφιβολίας περὶ τῆς γνησιότητος τοῦ ποιήματος πρῶτον ἤγειρεν ὁ* Sylburg, *εἶτα ὁ* Scaliger *καὶ τελευταῖον ὁ* Bernhardy. 6) *Ὅρα* Christ *σελ.* 113. 7) Bergk II, 301.

τὰ ἀποφθέγματα αὐτοῦ ἐκ τῆς ἁγίας γραφῆς· ἐπειδὴ δὲ εἶχεν ὑπ' ὄψει Ἕλληνας ἀναγνώστας ὑποβάλλει ταῦτα τῷ Φωκυλίδῃ, ὅστις ἦτο ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς γνωμικῆς τῶν Ἑλλήνων σοφίας, ὡς ἤθελεν ἀποδώσει ταῦτα τῷ Σολομῶντι, εἰ ὥριζε ταῦτα τοῖς Ἰουδαίοις. Πιστεύει μέν, ὡς εἰκός, ὁ Ἰουδαῖος εἰς τὸν ἕνα θεόν, ἐκ παντὸς δ' ὅμως τρόπου προσέχει τὸν νοῦν, ὅπως μὴ προσκρούσῃ εἰς τὴν δημοτικὴν τῶν Ἑλλήνων πίστιν[1]. Ἀλλὰ μεθ' ὅλας τὰς προφυλάξεις δὲν εἶναι δύσκολον, ὅπως ὁ ἀναγνώστης τοῦ ποιήματος διΐδῃ, ὅτι ὁ ποιητὴς δὲν εἶναι Ἕλλην, ὡς ἐν ἐκείνοις, ἐν οἷς ὑποδεικνύει τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν. Τὸ ἔργον ὡς ποίημα ἐξεταζόμενον ἔχει μικρὰν ἀξίαν, διότι ἐν αὐτῷ εὑρίσκονται πολλαὶ ἐλλείψεις, π. χ. ἀναμιγνύει λέξεις οὐ μόνον ἀρχαίας καὶ νεωτέρας, ἀλλὰ καὶ ποιητικὰς μετὰ λέξεων ἀνηκουσῶν εἰς τὸν πεζὸν λόγον. Ἐν δὲ τῷ μέτρῳ οὔτε εὐρυθμίαν, οὔτε ποικιλίαν τοῦ ῥυθμοῦ γινώσκει.

Κατὰ μίμησιν τῶν Ἰώνων ἐλεγείας ἐποίησε καὶ ὁ Μεγαρεὺς Θέογνις. Ὁ Πλάτων, ὅστις εἶναι ὁ ἀρχαιότερος μάρτυς τοῦ βίου τοῦ ποιητοῦ, λέγει, ὅτι οὗτος ἦτο πολίτης τῶν ἐν Σικελίᾳ Μεγάρων[2], δηλ. τῶν Ὑβλαίων. Ἐντεῦθεν ὑπέλαβόν τινες ὅτι ὁ φιλόσοφος πλανᾶται[3]· οὗτος ὅμως δὲν ἐννοεῖ, ὅτι ὁ ποιητὴς ἐγεννήθη ἐν τοῖς Σικελικοῖς Μεγάροις, ἀλλὰ μόνον, ὅτι ἐνταῦθα ἐκτήσατο πολιτικὸν δικαίωμα. Ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ἀμφι-

---

[1]) Ἐν στίχ. 94·

Μὴ τύμβον φθιμένων ἀνορύξῃς, μηδ' ἀθέατα
δείξῃς ἠελίῳ, καὶ δαιμόνων χόλον ὄρσῃς·
οὐ καλὸν ἁρμονίην ἀναλύεμεν ἀνθρώποιο.
Καὶ τάχα δ' ἐκ γαίης ἐλπίζομεν ἐς φάος ἐλθεῖν
λείψαν' ἀποιχομένων· ὀπίσω δὲ θεοὶ τελέθονται.
Ψυχαὶ γὰρ μίμνουσιν ἀκήριοι ἐν φθιμένοισιν.
πνεῦμα γάρ ἐστι θεοῦ χρῆσις θρητοῖσι καὶ εἰκών·
σῶμα γὰρ ἐκ γαίτης ἔχομεν, κἄπειτα πρὸς αὖ γῆν
λυόμενοι κόνις ἐσμέν· ἀὴρ δ' ἀνὰ πνεῦμα δέδεκται.

[2]) Πλάτ. ἐν Νομ. I, 630 "Ποιητὴν δὲ καὶ ἡμεῖς μάρτυρα ἔχομεν, Θέογνιν, πολίτην τῶν ἐν Σικελίᾳ Μεγαρέων„. [3]) Sitt I, 261.

ϐολίας ὁ Θέογνις κατήγετο ἐκ τῶν Μεγάρων τῶν παρακειμένων τῇ Ἀττικῇ, ἐν οἷς ὑπῆρχον Δωριεῖς. Ἐν τῇ πόλει ταύτῃ μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς τυραννίδος τοῦ Θεαγένους ἦρχον οἱ ἀριστοκρατικοί, ἀλλ' ἐπαναστὰς ὁ δῆμος ἵδρυσε δημοκρατίαν, καὶ ποιήσας ἀναδασμὸν γῆς ἐνέμετο τὰ κτήματα τῶν πλουσίων, οἵτινες τῆς πόλεως ἐξεδιώχθησαν. Τούτοις ἀνῆκε καὶ ὁ Θέογνις. Οἱ ἀριστοκρατικοὶ ἐπανελθόντες εἰς τὰ Μέγαρα ἐτιμώρησαν αὐστηρῶς τοὺς διώξαντας[1]. *Ἀπελθὼν ὁ ποιητὴς εἰς τὴν Σικελίαν, εἰς τὴν Εὔϐοιαν καὶ εἰς τὴν Σπάρτην πανταχοῦ εὗρε μεν φιλόφρονα ὑποδοχήν, ἀλλ' οὗτος ἀγαπῶν τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα δὲν ἐτέρπετο*[2]. *Ἐν Σπάρτῃ ὁ περιπλανώμενος ποιητὴς ἔπιεν οἶνον ἐκ τῆς κορυφῆς τοῦ Ταϋγέτου*[3] *καὶ ἐθαύμασε τὸ κάλλος τῶν Λακαινῶν*[4]. *Μετὰ τὰς περιπλανήσεις ταύτας ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα*[5].

Περὶ δὲ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ἤκμασεν ὁ ποιητής, ὑπάρχει ἀμφισϐήτησις, διότι καὶ ὁ Εὐσέϐιος καὶ ὁ Σουΐδας θέτουσι τοῦτον ἐν τῷ τρίτῳ ἔτει τῆς 58ης Ὀλυμπιάδος (546 π. Χ.)[6]. *Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Θέογνις ἐν δυσὶ χωρίοις λέγει περὶ τοῦ ἀπειλοῦντος πολέμου τῶν Μήδων*[7], *ἡ εἴδησις αὕτη δύναται νὰ ἔχῃ ὑπόστασιν, ἂν δεχθῶμεν, ὅτι ὁ ποιητὴς ἐννοεῖ τὸν πόλεμον τοῦ Ἁρπάγου κατὰ τῶν Ἰωνικῶν πόλεων τῆς μικρᾶς Ἀσίας. Κατὰ τὸν Bergk*[8] *δὲν δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν τὸν Περσικὸν πόλεμον,*

---

[1]) *Αὐτόθι* 262. [2]) *Ἐν στίχ.* 783. [3]) *Ἐν στίχ.* 879. [4]) *Ὅρα στίχ.* 1001. [5]) *Στίχ.* 1123. *Παράβαλλ.* Bergk II, 307. [6]) *Ὅρα* Christ 113

[7]) *Ἐν στίχ.* 762.

ἡμεῖς δὲ σπονδὰς θεοῖσιν ἀρεσσάμενοι
πίνωμεν, χαρίεντα μετ' ἀλλήλοισι λέγοντες,
μηδὲν τὸν Μήδων δειδιότες πόλεμον,
καὶ ἐν στίχ. 775·
αὐτὸς δὲ στρατὸν ὑβριστὴν Μήδων ἀπέρυκε
τῆσδε πόλεως, ἵνα σοι λαοὶ ἐν εὐφροσύνῃ
ἦρος ἐπερχομένου κλειτὰς πέμπωσ' ἑκατόμβας,

[8]) II, 304.

ὃν ἤγειρεν ὁ Δαρεῖος, ἀλλὰ τὴν πρώτην σύγκρουσιν τῶν Περσῶν πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ἥτις ἐγένετο ἐπὶ Κύρου. Τότε ὁ τῶν Σπαρτιατῶν κῆρυξ ἤκουσε παρὰ τοῦ μεγάλου ἐκείνου πορθητοῦ σαρκαστικοὺς λόγους καὶ ἀπειλάς[1]*. Οἱ λόγοι ἐκεῖνοι ταχέως εἰς τὴν Ἑλλάδα μεταδοθέντες διήγειραν ταραχὴν καὶ φόβους, οὓς ὁ ποιητὴς πειρᾶται, ὅπως κατευνάσῃ. Οὕτω λοιπὸν δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ὁ ποιητὴς ἔζη μὲν κατὰ τὸ 546 π. Χ., ἀλλὰ παρέτεινε τὸν βίον μέχρι τοῦ 506, διότι μνημονεύει*[2] *τῆς πορθήσεως τοῦ Αηλαντίου πεδίου, ἥτις ἐγένετο κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἡγουμένου τοῦ Κυψελίδου Μιλτιάδου.*

Ὁ ποιητὴς οὗτος ἐποίησεν ἐλεγείαν εἰς τοὺς περισωθέντας τῶν Συρακοσίων, γνωμικὸν ποίημα πρὸς τὸν Κύρνον καὶ παραινετικὰς ὑποθήκας πρὸς ἄλλους ἑταίρους[3]*. Ταῦτα πάντα ἴσως περιεῖχον δισχιλίους καὶ ὀκτακοσίους στίχους, ὡς μνημονεύει ὁ Σουΐδας, ἀλλ' εἰς ἡμᾶς περιῆλθον 694 δίστιχα συνιστάμενα ἐκ δύο βιβλίων, ἐξ ὧν τὸ μὲν πρῶτον (1—1230) ἔχει γνώμας πολιτικὰς καὶ ἠθικάς, τὸ δὲ δεύτερον συνίσταται ἐκ*

---

1) *Ἡρόδοτ.* I, 153. 2) *Ἐν στιχ.* 891·

Οἴ μοι ἀναλκίης· ἀπὸ μὲν Κήρινθος ὄλωλεν,
Αηλάντου δ' ἀγαθὸν κείρεται οἰνόπεδον,
Οἱ δ' ἀγαθοὶ φεύγουσι, πόλιν δὲ κακοὶ διέπουσιν,
ὡς δὴ Κυψελιδέων Ζεὺς ὀλέσειε γένος.

3) *Σουΐδας „Ἔγραψεν ἐλεγείαν εἰς τοὺς σωθέντας τῶν Συρακουσίων ἐν τῇ πολιορκίᾳ, γνώμας δ' ἐλεγείας εἰς ἔπη ͵βω', καὶ πρὸς Κύρνον τῶν αὐτοῦ ἐρώμενον γνωμολογίαν δι' ἐλεγείων καὶ ἑτέρας ὑποθήκας παραινετικάς, τὰ πάντα ἐπικῶς". Ὁ* K. O. Müller, *ὁ* Bernhardy *καὶ ὁ* Hecker *νομίζουσιν, ὅτι ὁ Θέογνις ἐννοεῖ τὴν ἐκπόρθησιν τῶν Σικελικῶν Μεγάρων, ἣν ἐποίησεν ὁ Γέλων κατὰ τὰ* 484 *ἢ* 483 *π. Χ., ἀλλ' εἶναι ἀμφίβολον, ἂν τότε ἔζη ὁ ποιητής, ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ* Sittl. I, 261. *Τὸν Κύρνον ὁ Σουΐδας λέγει ἐρώμενον τοῦ ποιητοῦ, ὅπερ, ἂν ἦτο ἀληθές, πολὺ ἤθελεν ἀποβάλει ἐκ τῆς ἀξίας τὸ ἠθικὸν ποίημα, ἀλλ' ὁ* K. O. Müller *ἔχει τὴν γνώμην, ὅτι ὁ ποιητὴς εἶναι διδάσκαλος τοῦ νέου καὶ οὐδὲν ἄλλο. Ὅρα τὴν γραμματολογίαν αὐτοῦ* I, 217. *Καὶ κατὰ τὸν* Bergk *ὁ παιδικὸς ἔρως εἶναι μόνον ποιητικὸν περικάλυμμα,* II, 320.

στίχων ἐχόντων ἐρωτικὴν ὑπόθεσιν. Τὸ σπουδαιότερον ποίημα τοῦ Θεόγνιδος εἶναι τὸ πρὸς τὸν Κύρνον, ὅστις ἦτο υἱὸς τοῦ ἀριστοκρατικοῦ Πολυπάϊδος[1]. *Τὸν νεανίσκον τοῦτον ὁ ποιητὴς πειρᾶται, ὅπως διδάξῃ καὶ καταστήσῃ ἀγαθὸν κατὰ τὰς ἀριστοκρατικὰς ἰδέας. Εἰς τὸ ποίημα τοῦτο παρενεβλήθησαν ἐξ ἄλλων ὑποθηκῶν τοῦ Θεόγνιδος, ἃς ὁ ποιητὴς ἀπέτεινεν πρὸς ἄλλους φίλους καὶ συγχρόνους, ὡς τὸν Σιμωνίδην, τὸν Κλεάριστον, τὸν Ὀνομάκριτον, τὸν Δημοκλέα, τὸν Τιμαγόραν, τὸν Δημώνακτα καὶ ἄλλους. Οὗτοι δὲ εἶναι ἄγνωστοι πλὴν τοῦ Σιμωνίδου καὶ τοῦ Ὀνομακρίτου, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ ὀνόματα ταῦτα προσκρούουσιν οἱ κριτικοί· διότι προσωπικὴ σχέσις τοῦ Μεγαρέως ποιητοῦ πρὸς τὸν Ὀνομάκριτον δὲν φαίνεται τούτοις πιθανή*[2]. *Πρὸς δὲ ἐν τῷ ποιήματι τούτῳ τοῦ Θεόγνιδος ὑπάρχουσι τμήματα εἰλημμένα ἐκ τῶν ποιημάτων τοῦ Τυρταίου*[3], *τοῦ Μιμνέρμου, τοῦ Σόλωνος καὶ Εὐήνου τοῦ Παρίου. Ἐκ τούτων τῶν ποιητῶν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ὀλίγα ἀποσπάσματα διετηρήθησαν καὶ ὅμως εἶναι ἱκανά, ὅπως δείξωσι πόθεν τὰ τμήματα ἐκεῖνα ἐλήφθησαν. Ἐντεῦθεν εἰκάζεται, ὅτι ἐν τῇ προκειμένῃ συλλογῇ ὑπάρχουσι στίχοι καὶ ἄλλων ἐλεγειακῶν ποιητῶν, ὡς τοῦ Καλλίνου, τοῦ Ἀρχιλόχου καὶ τοῦ Ἀνακρέοντος. Πρὸς δὲ παρετηρήθη, ὅτι ἡ αὐτὴ γνώμη ὑπάρχει ἐν τῇ αὐτῇ συλλογῇ κατὰ διαφόρους τρόπους ἐκπεφρασμένη*[4]. *Ἐκ τῶν εἰρημένων γίνεται δῆλον, ἢ ὅτι συλλογεύς τις γνησίαν ὕλην μετὰ νόθου ἀνέμιξεν ἢ ὅτι μεταγενέστεροι διασκευασταὶ παρενέβαλον ἀλλοτρίαν. Μετά τινος δὲ ἀσφαλείας δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν ὡς γνήσια τοῦ Μεγαρέως ποιητοῦ, ὅσα φέρουσι τὸ ὄνομα τοῦ Κύρνου, ὅστις ἐνίοτε*

---

1) *Κατὰ τὸν αὐτὸν* Müller *τὸ ὄνομα Πολυπᾶϊς ἢ Πολυπαῖς εἶναι τὸ αὐτὸ τῷ πολυπάμων καὶ δηλοῖ τὸν πολλὰ κεκτημένον.* 2) Bergk II, 309. 3) *Τῷ Τυρταίῳ ἀνήκουσιν οἱ στίχοι* 935 - 938 *καὶ* 1003 – 1006, *τῷ δὲ Μιμνέρμῳ* 793 – 796 *καὶ* 1017—1022. *τῷ δὲ Σόλωνι* 227—232. 315 —318. 585—590. 719 –728. 1253—1254 *καὶ τῷ Εὐήνῳ* 467—496. 4) *Παράβαλλ. τοὺς στίχους* 213—8 *πρὸς τοὺς* 1071—4.

τῆς Κυλωνείου ταραχῆς οἱ Ἀθηναῖοι ἐστασίαζον[1], *διότι τὸ μὲν γένος τῶν Διακρίων ἦτο δημοκρατικώτατον, τὸ δὲ τῶν Πεδιέων ὀλιγαρχικώτατον, καὶ οἱ Παράλιοι τὸ μέσον κατέχοντες διεκώλυον τὴν τοῦ ἑτέρου γένους ἐπικράτησιν. Τότε καὶ οἱ πένητες ὑπὸ τῶν πλουσίων οὕτως ἐπιέζοντο, ὥστε οὗτοι καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν ἠναγκάζοντο νὰ πωλῶσι. Τοσαύτη δὲ σκληρότης τῶν δανειστῶν ὑπῆρχεν, ὥστε ἡ πόλις ἔφευγε διὰ τὴν χαλεπότητα τούτων. Ἐν τοῖς χαλεποῖς τούτοις χρόνοις τύχῃ ἀγαθῇ ὑπῆρχεν ἔξοχος πολιτευτής, ὅστις ἔν τινι ἐλεγείᾳ*[2] *μετὰ δεινοῦ πάθους εἶχεν ἐκτραγῳδήσει τὴν οἰκτρὰν τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος κατάστασιν. Ὁ πολιτευτὴς οὗτος ἦτο ὁ Σόλων, ὅστις ἐξελέχθη ἄρχων, διαλλακτὴς καὶ νομοθέτης· καὶ οἱ μὲν πλούσιοι ἐξελέξαντο τοῦτον ὡς εὔπορον, οἱ δὲ πένητες ὡς χρηστόν*[3]. *Ὁ Σόλων τὴν ἐντολὴν τῶν πολιτῶν ἀποδεξάμενος συνέγραψε τὴν νομοθεσίαν αὐτοῦ, ἥτις καὶ τὴν πόλιν περιφανῶς ὠφέλησε καὶ μέχρι τοῦδε παρέχει σοφὰ διδάγματα πᾶσι τοῖς λαοῖς, ὅσοι ἀγαπῶσι τὴν πολιτικὴν εὐκοσμίαν. Διὰ τὸ νομοθετικὸν αὐτοῦ ἔργον ὁ ποιητὴς χαίρει*[4], *εἰ καὶ ἡ νομοθεσία προσέκρουσε πλείστοις, οἵτινες εἶχον ἄλλας προσδοκίας*[5]. *Ἀλλ' ἡ χαρὰ τοῦ μεγάλου νομοθέτου δὲν διήρκεσε μακρὸν χρόνον. Διότι ἐπῆλθεν ἡ τοῦ Πεισιστράτου τυραννία, ἣν ὁ νομοθέτης προϊδὼν ἐπειράθη ἐκ παντὸς τρόπου, ὅπως ἀποσοβήσῃ*[6]. *Ἐπειδὴ δὲ πολλοὶ παρώτρυνον, ὅπως μεταβάλῃ τοὺς κειμένους νόμους, ἀπῆλθεν εἰς μακρὰς*

---

1) *Ὅρα Πλούταρχ. ἐν βίῳ Σόλωνος κεφ.* XIII. 2) *Ἐν ἀποσπάσμ.* 4, *στίχ.* 21.

Ἐκ γὰρ δυσμενέων ταχέως πολυήρατον ἄστυ
τρύχεται ἐν συνόδοις τοῖς ἀδικοῦσι φίλαις.
Ταῦτα μὲν ἐν δήμῳ στρέφεται κακά· τῶν δὲ πενιχρῶν
ἱκνοῦνται πολλοὶ γαῖαν ἐς ἀλλοδαπὴν
Πραθέντες δεσμοῖσι τ' ἀεικελίοισι δεθέντες,
καὶ κακὰ δουλοσύνης στυγνὰ φέρουσι βίᾳ.

3) *Πλούταρχ. ἐν βίῳ Σόλων.* XIV. 4) *Ὅρα ἀπόσπασμα* 5 5) *Πλούταρχ. ἐν βίῳ Σόλ.* XVI «*Ὅτι δ' οὖν προσέκρουσε τοῖς πλείστοις ἕτερα προσδοκήσασιν, αὐτὸς εἴρηκε περὶ αὐτῶν, καὶ χαῦνα μὲν τότ' ἐφράσαντο, νῦν δέ μοι χολούμενοι λοξὸν ὀφθαλμοῖς ὁρῶσι πάντες ὥστε δήϊον.* 6) *Αὐτόθι* XXV.

ἀποδημίας καὶ μετὰ δύο ἔτη, τὸ ὀγδοηκοστὸν ἔτος ἄγων, ἐτελεύτησεν ἐν Κύπρῳ[1]. *Λέγεται δ', ὅτι ἐν Αἰγύπτῳ ἐφιλοσόφησε μετὰ λογιωτάτων ἱερέων καὶ παρὰ τούτων ἤκουσε τὸν περὶ τοῦ Ἀτλαντικοῦ λόγον*[2]. *Ἡ δὲ ἔντευξις τοῦ νομοθέτου πρὸς τὸν Κροῖσον εἶναι μὲν καλή*[3], *ἀλλ' ἤδη παρὰ τοῖς ἀρχαίοις*[4] *ἤγειρεν ἀμφιβολίας· διότι ἐν τοῖς χρόνοις, καθ' οὓς ὁ Σόλων διέτριβεν ἐν τῇ Ἀσίᾳ, ὁ Κροῖσος δὲν εἶχεν ἀναβῆ τὸν θρόνον.*

Φαίνεται, ὅτι ὁ Σόλων κατὰ τὴν νεανικὴν αὐτοῦ ἡλικίαν εἶχε ποιήσει ἐρωτικὰς ἐλεγείας κατὰ τὸν τρόπον τοῦ Μιμνέρμου, ὡς μαρτυροῦσιν ὀλίγα ἀποσπάσματα[5]. *Ἀνὴρ δὲ γενόμενος τὴν Μοῦσαν αὐτοῦ ἐποίησε θεραπαινίδα κατ' ἐξοχὴν τῆς πολιτικῆς. Λέγεται δέ, ὅτι καὶ τοὺς νόμους αὐτοῦ ἐπειράθη, ὅπως εἰς στίχους ἐντείνῃ καὶ δὴ φέρεται καὶ τὸ προοίμιον αὐτῶν*[6]. *Πρὸς*

---

[1]) *Διογέν. Λαέρτ* I, 62 „*Ἐτελεύτησε δ' ἐν Κύπρῳ, βιοὺς ἔτη ὀγδοήκοντα*". [2]) *Πλούταρχ. αὐτόθι* XXVI „*Χρόνον δέ τινα καὶ τοῖς περὶ Ξένωφιν τὸν Ἡλιουπολίτην καὶ Σῶγχιν τὸν Σαΐτην, λογιωτάτοις οὖσι τῶν ἱερέων, συνεφιλοσόφησε· παρ' ὧν καὶ τὸν Ἀτλαντικὸν ἀκούσας λόγον, ὡς Πλάτων φησίν, ἐπεχείρησε διὰ ποιήματος ἐξενεγκεῖν εἰς τοὺς Ἕλληνας*". [3]) *Ἡρόδοτ.* I, 29 [4]) *Πλούταρχ. αὐτόθι* XXVII „*Τὴν δὲ πρὸς Κροῖσον ἔντευξιν αὐτοῦ δοκοῦσιν ἔνιοι τοῖς χρόνοις ὡς πεπλασμένην ἐλέγχειν. Ἐγὼ δὲ λόγον ἔνδοξον οὕτω καὶ τοσούτους μάρτυρας ἔχοντα καί, ὃ μεῖζόν ἐστι, πρέποντα τῷ Σόλωνος ἤθει καὶ τῆς ἐκείνου μεγαλοφροσύνης καὶ σοφίας ἄξιον, οὔ μοι δοκῶ προήσεσθαι χρονικοῖς τισι λεγομένοις κανόσιν, οὓς μυρίοι διορθοῦντες ἄχρι σήμερον εἰς οὐδὲν αὐτοῖς ὁμολογούμενον· δύνανται καταστῆσαι τὰς ἀντιλογίας*". *Παράβαλλ.* Unger, Jahrb. f. Phil 1883 *σελ.* 383. [5]) *Ἀπόσπασμ.* 25.

Ἔσθ' ἥβης ἐρατοῖσιν ἐπ' ἄνθεσι παιδοφιλήσῃ
μηρῶν ἱμείρων καὶ γλυκεροῦ σώματος.

[6]) *Πλούταρ. ἐν βίῳ Σόλ.* III „*Τῇ δὲ ποιήσει κατ' ἀρχὰς μὲν εἰς οὐδὲν ἄξιον σπουδῆς, ἀλλὰ παίζων ἔοικε προσχρήσασθαι καὶ παράγων ἑαυτὸν ἐν τῷ σχολάζειν· ὕστερον δὲ καὶ γνώμας ἐνέτεινε φιλοσόφους καὶ τῶν πολιτικῶν πολλὰ συγκατέπλεκε τοῖς ποιήμασιν, οὐχ ἱστορίας ἕνεκεν καὶ μνήμης, ἀλλ' ἀπολογισμούς τε τῶν πεπραγμένων ἔχοντα καὶ προτροπὰς ἐνιαχοῦ καὶ νουθεσίας καὶ ἐπιπλήξεις πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. Ἔνιοι δέ φασιν, ὅτι καὶ τοὺς νόμους ἐπεχείρησεν ἐντείνας εἰς ἔπος ἐξενεγκεῖν, καὶ διαμνημονεύουσι τὴν ἀρχὴν οὕτως ἔχουσαν*"·

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄.

ΠΕΡΙ ΙΑΜΒΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΡΟΧΑΪΚΩΝ ΠΟΙΗΜΑΤΩΝ

Ἐν ἀρχαιοτάτοις χρόνοις ὑπῆρχε ἔθος τοῖς Ἕλλησι νὰ σκώπτωσιν ἐν ταῖς ἑορταῖς τῆς Δήμητρος, ὅπερ ἐλέγετο ἰαμβίζειν, καὶ ἐκ τούτου ἐπλάσθη ὁ μῦθος, ὅτι ἐν Ἐλευσῖνι ἡ θεραπαινὶς Ἰάμβη[1] *δι' ἀστείων λόγων καὶ σκωμμάτων ἔπεισε τὴν εἰρημένην θεάν, ὅτε αὕτη ἦτο βαρύθυμος διὰ τὴν ἁρπαγὴν τῆς Περσεφόνης, ὅπως γελάσῃ*[2]. *Διὰ τοῦτο καὶ ὁ χορὸς τῶν Μουσῶν ἐν τοῖς Βατράχοις τοῦ Ἀριστοφάνους εὔχεται τῇ Δήμητρι, ἵνα καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν παίζῃ, χορεύῃ, σκώπτῃ ἀξίως τῆς ἑορτῆς καὶ στεφανωθῇ ὡς νικητής. Ὄντως οὗτος σκώπτει τινὰς τῶν ἐν Ἀθήναις δημαγωγῶν*[3]. *Ἐκ τῶν εἰρημένων λοιπὸν*

---

[1]) *Πρόκλ. ἐν Χρηστομαθ. Παρὰ Φωτίῳ 984 „Ἀλλὰ γὰρ καὶ τὸν ἴαμβον τάττεσθαι μὲν ἐπὶ λοιδορίας τὸ παλαιόν· καὶ γὰρ τὸ ἰαμβίζειν κατά τινα γλῶσσαν λοιδορεῖν ἔλεγον. Οἱ δὲ ἀπό τινος Ἰάμβης θεραπαινίδος, Θρᾴττης τὸ γένος· ταύτην φασί, τῆς Δήμητρος ἀνιωμένης ἐπὶ τῇ τῆς θυγατρὸς ἁρπαγῇ, προσελθεῖν περὶ τὴν Ἐλευσῖνα ἐπὶ τῇ νῦν Ἀγελάστῳ καλουμένῃ πέτρᾳ καθημένην καὶ διά τινων χλευασμάτων εἰς γέλωτα προαγαγέσθαι τὴν θεόν„. Ἡ Ἰάμβη εἶναι προσωποποίησις τοῦ ἰάμβου, ὅστις εἶναι συγγενὴς τῷ ἰάπτειν = προσβάλλειν, ὑβρίζειν, λοιδορεῖν.* [2]) *Ὁμηρ. ὕμν. εἰς Δήμητρα* 200.

ἀλλ' ἀγέλαστος, ἄπαστος ἐδητύος ἠδὲ ποτῆτος
ἧστο, πόθῳ μινύθουσα βαθυζώνοιο θυγατρός,
πρίν γ' ὅτε δὴ χλεύῃς μιν Ἰάμβη κέδν' εἰδυῖα
πολλὰ παρασκώπτουσ' ἐτρέψατο πότνιαν, ἁγνήν,
μειδῆσαι γελάσαι τε καὶ ἵλαον σχεῖν θυμόν·

[3]) *Ἐν στίχ.* 888.

καὶ πολλὰ μὲν γέλοιά μ' εἰ-
πεῖν, πολὰ δὲ σπουδαῖα, καὶ
τῆς σῆς ἑορτῆς ἀξίως
παίσαντα καὶ σκώψαντα νι-
κήσαντα ταινιοῦσθαι.

γίνεται δῆλον, ὅτι τὰ σκώμματα ἀνῆκον τῇ λατρείᾳ τῆς Δήμητρος. Ἡ θεὰ δ' αὕτη οὐ μόνον ἐν Ἐλευσῖνι, ἀλλὰ καὶ ἐν Πάρῳ[1], ἥτις ἦτο ἡ πατρὶς τοῦ Ἀρχιλόχου τοῦ ἐπινοήσαντος τὸν ἴαμβον, ἐλατρεύετο. Φαίνεται δ', ὅτι ὁ ποιητὴς οὗτος ὡρμήθη εἰς τὴν ποίησιν ἰάμβων ἐκ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος, ὅπερ ηὔνόει τὰ σκώμματα. Τοῦτο ὅμως δὲν ἀναιρεῖ τὴν καθολικωτέραν ἰδέαν, ὅτι τὸ σκώπτειν ἔγκειται τῇ φύσει τοῦ ἀνθρώπου, ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τῶν Ὁμηρικῶν ἐπῶν, ἐν οἷς οἱ ἥρωες σκώπτουσιν ἀλλήλους. Πρὸς δὲ ὁ Μαργίτης καὶ οἱ Κέρκωπες ἦσαν πλήρεις σκωμμάτων. Ἐν δὲ τῷ Ὁμηρικῷ ὕμνῳ εἰς Ἑρμῆν λέγεται, ὅτι οἱ νεανίσκοι βάλλουσιν ἀλλήλους διὰ σκωμμάτων[2]. Ταῦτα ἐπέτρεπε καὶ ἡ τῶν Σπαρτιατῶν νομοθεσία κατὰ τὰ συσσίτια.

Ὁ Ἀρχίλοχος λοιπὸν ἐκ τῶν αὐτοσχεδίων σκωμμάτων τῶν πανηγυριστῶν, τῶν συμποσιαστῶν καὶ ἄλλων εὐθύμων ὁμίλων ἐδημιούργησε νέον εἶδος ποιήσεως, τὸν Ἴαμβον. Ὁ ἔξοχος οὗτος ποιητὴς εἷλκε τὸ γένος ἐξ ἐπιφανοῦς οἴκου τῆς Πάρου. Κατὰ τὸν Παυσανίαν Τέλλις ὁ πάππος τοῦ ποιητοῦ ἦτο ἀπεικονισμένος ἐν τῇ λέσχῃ τῶν Δελφῶν ὑπὸ τοῦ Πολυγνώτου μετὰ τῆς ἱερείας Κλεοβοίας, ἥτις εἰσήγαγε τὴν λατρείαν τῆς Δήμητρος εἰς τὴν Θάσον[3]. Ὁ δὲ πατὴρ τοῦ ποιητοῦ Τελεσικλῆς κατ' ἐντολὴν τοῦ ἐν Δελφοῖς μαντείου ἤγαγεν ἀποικίαν τῶν Παρίων εἰς τὴν εἰρημένην νῆσον. Οὕτως ὁ μὲν πατὴρ ἦτο εὐγενής, ἀλλ' ἡ μήτηρ τοῦ ποιητοῦ, ἥτις ἐκαλεῖτο Ἐνιπώ, ἦτο δούλη[4]. Ἡ δὲ ἀποικία ἐξεπέμφθη κατὰ τὴν 15ην ἢ 18ην Ὀλυμπιάδα (720 ἢ 708 π. Χ.)

---

[1]) Ἐν τῷ Ὁμηρικ. ὕμν. εἰς Δήμητρ. 491. Παρ' Ἀρχιλόχ. ἐν ἀποσπάσμ. 82. Ὅρα καὶ Welcker, Kleine Schriften I, 77. [2]) Ἐν στίχ. 55.

. . . . . . θεὸς δ' ὑπὸ καλὸν ἄειδεν
ἐξ αὐτοσχεδίης πειρώμενος, ἠΰτε κοῦροι
ἡβηταὶ θαλίῃσι παραιβόλα κερτομέουσιν.

[3]) Παυσαν. Χ, 28, 1 « Ἐς μὲν δὴ τὸν Τέλλιν τοσοῦτον ἤκουσα, ὡς ὁ ποιητὴς Ἀρχίλοχος ἀπόγονος εἴη τρίτος Τέλλιδος· Κλεοβοίαν δὲ ἐς Θάσον τὰ ὄργια τῆς Δήμητρος ἐνεγκεῖν πρώτην ἐκ Πάρου φασίν ». [4]) Αἰλιαν. ἐν Ποικίλ. Ἱστορ. ἀπόσπασμ. 149.

Πρὸς τὴν εἴδησιν ταύτην συμφωνεῖ ἡ ὁμολογία τῶν ἀρχαίων, ὅτι ὁ ποιητὴς ἤκμαζε κατὰ τὴν 23ην Ὀλυμπ. (688 π. Χ.)[1]. *Οἱ Πάριοι, ὡς φαίνεται, εἶχον ἐλπίσει, ὅτι ἐν τῇ ἀποικίᾳ ἔμελλον νὰ πλουτήσωσιν, ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἐτράπησαν εἰς τὴν γεωργίαν τῆς εὐφόρου νήσου, ἀλλ' ἐπεδόθησαν εἰς κατακτήσεις τῆς ἀπέναντι κειμένης παραλίας τῆς Θρᾴκης, ἠγωνίζοντο πρὸς τὸ ἔθνος τῶν Σαΐων καὶ πρὸς ἄλλους λαούς. Ἐκ τῶν ἀγώνων τούτων ἐπένοντο οἱ νέοι ἄποικοι*[2], *ἐν οἷς καὶ ὁ Ἀρχίλοχος, ὅστις ἐν τέλει ἠναγκάσθη νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Πάρον.*

Ἐνταῦθα ὁ ποιητὴς ἐμνηστεύσατο Νεοβούλην, τὴν νεωτάτην τῶν θυγατέρων τοῦ Λυκάμβου, ἣν ἠγάπησε περιπαθῶς[3]. *Ὁ Λυκάμβης δ' ὅμως ἀπέσυρε τὴν δοθεῖσαν ὑπόσχεσιν, ὅπερ ἐξήγειρε τὴν ὀργὴν τοῦ ἰαμβογράφου. Οὗτος δὲν ἐνόμισεν ἱκανόν, ὅπως λοιδορήσῃ τὸν ἄπιστον Λυκάμβην, ἀλλὰ διέσυρε καὶ τὴν τιμὴν τῆς μνηστῆς καὶ τῶν ἀδελφῶν ταύτης. Οἱ δὲ ψόγοι ἦσαν οὕτω πικροί, ὥστε λέγεται, ὅτι οὐ μόνον ὁ Λυκάμβης, ἀλλὰ καὶ αἱ θυγατέρες αὐτοῦ ἀπήγξαντο. Πάντως εἶναι ἀγενές, ὅτι ἐξύβρισεν ἐκείνην, ἣν περιπαθῶς ἠγάπησε, καὶ εἶναι πολὺ πιθανόν, ὅτι οἱ ψόγοι τοῦ ποιητοῦ ἦσαν συκοφαντία. Διότι τὴν μνηστείαν ἔλυσεν οὐχὶ ὁ ὑβρίζων ποιητής, ἀλλ' ὁ πατὴρ τῆς μνηστῆς. Φαίνεται δ' ὅμως, ὅτι τὰ περὶ θανάτου τοῦ Λυκάμβου καὶ τῶν θυγατέρων αὐτοῦ εἶναι μῦθος ἐπινοηθεὶς πρὸς δήλωσιν τῆς θανατηφόρου πικρίας τῶν ἰάμβων τοῦ ψογεροῦ ποιητοῦ. Πλὴν τοῦ εἰρημένου ἀτυχήματος συνέβη τῷ ποιητῇ καὶ ὁ θάνατος τοῦ ἐπ' ἀδελφῇ γαμβροῦ, ὅστις ἐπνίγη ἐν τῇ θαλάσσῃ καὶ ὃν θρηνεῖ*

---

1) *Ὁ* Oppolzer *ὑπολογίζει, ὅτι ἔκλειψίς τις ὑπὸ τοῦ Ἀρχιλόχου μνημονευομένη ἐγένετο τῇ 6 Ἀπριλίου 648. Ὅρα* Phil. Wochenschrift 1882· 1619. *Ἂν ὁ ὑπολογισμὸς οὗτος ἦναι ἀκριβής, ἡ ἀκμὴ τοῦ ποιητοῦ πρέπει νὰ τεθῇ εἰς πολὺ μεταγενεστέραν ἐποχήν.* 2) *Ὁ Ἀρχίλοχος ἐν ἀποσπάσμ.* 54 *λέγει. "Ὡς Πανελλήνων ὀϊζὺς εἰς Θάσον συνέδραμεν".* 3) *Τὸν ἔρωτα αὐτοῦ ὁ ποιητὴς ἐδήλωσεν ἐν τροχαίοις. Ὅρα ἀπόσπασμ.* 73 *καὶ* 74.

ἔν τινι ἐλεγείᾳ[1]. *Ἐπειδὴ δ' ὁ Ἀρχίλοχος ἦτο ἀνήσυχον πνεῦμα, δὲν ἠδύνατο νὰ μένῃ ἀργόν, ἀλλ' ἐγένετο μισθοφόρος*[2] *καὶ δὴ σεμνύνεται, ὅτι εἶναι θεράπων τοῦ Ἄρεως καὶ τῶν Μουσῶν*[3]. *Ἀλλ' οἱ λυρικοὶ ποιηταί ἅτε ἀγόμενοι οὐχὶ ἐκ στερεῶν πεποιθήσεων, ἀλλ' ἐξ ἐφημέρων αἰσθημάτων ἐν τῷ πολέμῳ δὲν ἔδειξαν ἀνδρείαν καὶ δὴ ὁ Ἀρχίλοχος ἔν τινι μάχῃ κατὰ τῶν Σαΐων ἔρριψε τὴν ἀσπίδα, ὅπως σωθῇ. Εἶναι δὲ γνωστόν, τίνα αἴσθησιν παρεῖχον οἱ ῥιψάσπιδες ἐν Σπάρτῃ. Ὁ αὐτὸς ἠγωνίσατο καὶ ἐν Εὐβοίᾳ, ὅτε οἱ Χαλκιδεῖς ἐπολέμουν πρὸς τοὺς Ἐρετριεῖς*[5]. *Κατὰ μὲν τὸν Bergk*[6] *ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ ὁ ἡμέτερος ποιητὴς ἐφονεύθη ὑπό τινος Ναξίου Καλώνδα ὀνομαζομένου, κατ' ἄλλους ὅμως ἔν τινι μάχῃ τῶν Παρίων πρὸς τοὺς Ναξίους*[7]. *Ὅτε δὲ ὁ Καλώνδας, ὅστις καὶ Κόραξ ἐπωνομάζετο, εἰσῆλθεν εἰς τὸ ἐν Δελφοῖς μαντεῖον, ἡ Πυθία ἐκέλευσε τὸν φονέα τοῦ θεράποντος τῶν Μουσῶν, ὅπως ἐξέλθῃ*[8].

Ἦτο μὲν αἰσχροεπὴς καὶ ψογερὸς[9] *ὁ Ἀρχίλοχος καὶ ἔσκω-*

---

1) *Ὅρα ἀπόσπασμ.* 9—13. 2) *Τοῦτο γίνεται δῆλον ἐκ τοῦ ἀποσπάσμ.* 24.
καὶ δὴ 'πίκουρος ὥστε Κὰρ κεκλήσομαι.

3) *Ἀποσπάσμ.* 1.
Εἰμὶ δ' ἐγὼ θεράπων μὲν Ἐνυαλίοιο ἄνακτος,
καὶ Μουσέων ἐρατὸν δῶρον ἐπιστάμενος.

4) *Ἀπόσπασμ.* 6
Ἀσπίδι μὲν Σαΐων τις ἀγάλλεται, ἣν παρὰ θάμνῳ
ἔντος ἀμώμητον κάλλιπον οὐκ ἐθέλων·
αὐτὸς δ' ἐξέφυγον θανάτου τέλος· ἀσπὶς ἐκείνη
ἐρρέτω· ἐξαῦτις κτήσομαι οὐ κακίω.

5) *Θουκυδίδ.* I, 15 „*Μάλιστα δὲ ἐς τὸν πάλαι ποτὲ γενόμενον πόλεμον Χαλκιδέων καὶ Ἐρετριέων καὶ τὸ ἄλλο Ἑλληνικὸν ἐς ξυμμαχίαν ἑκατέρων ξυνέστη*„. 6) II, 184. 7) *Ὅρα* Sittl I, 272. 8) „*Μουσάων θεράποντα κατέκτανες· ἔξιθι νηοῦ*„. 9) *Πίνδαρ. ἐν Πυθ.* II, 99 „*εἶδον γὰρ ἑκὰς ἐὼν τὰ πόλλ' ἐν ἀμαχανίᾳ ψογερὸν Ἀρχίλοχον βαρυλόγοις ἔχθεσι πιαινόμενον*„. *Ὁ Αἰλιανὸς ἐν ἀποσπάσμ.* 80 *λέγει περὶ τοῦ Ἀρχιλόχου* „*ποιητὴν γενναῖον τἄλλα εἴ τις αὐτοῦ τὸ αἰσχροεπὲς καὶ τὸ κακόρρημον ἀφέλοι καὶ οἱονεὶ κηλῖδα ἀποτρίψειεν*„.

πτεν οὐ μόνον τοὺς αὐτοῦ ἐχθρούς, ἀλλ' ἐνίοτε καὶ τοὺς φίλους, ὡς τὸν Περικλέα, διότι οὗτος παρεισῆλθεν εἰς δεῖπνον, ἐν ᾧ οὔτε προσεκλήθη, οὔτε ἔρανον ἔδωκεν[1]. *'Αλλὰ τὴν ἔξοχον ποιητικὴν ἀξίαν τούτου οὐδεὶς ἠδυνήθη νὰ ἀμφισϐητήση. 'Η ἐπιτολὴ τοῦ τηλαυγοῦς ἀστέρος προαγγέλλει νέαν πρωΐαν τῆς ἑλληνικῆς ποιήσεως. Μέχρι τοῦ 'Αρχιλόχου ὁ 'Ελληνικὸς κόσμος ἐγίνωσκε τὸ δακτυλικὸν ἑξάμετρον, ὅπερ διὰ τὴν ἰσότητα τῆς ἄρσεως πρὸς τὴν θέσιν εἶχεν ἦθος ἤρεμον, ἀλλ' ὁ ποιητὴς οὗτος τὸ μέτρον ἐκεῖνο καταλιπὼν ἐδημιούργησε μέτρα ἐκ τοῦ ῥυθμικοῦ γένους, ὅπερ ὀνομάζεται διπλάσιον, διότι ἔχει διπλάσιον λόγον τῆς ἄρσεως πρὸς τὴν θέσιν, δηλαδὴ τὸν τροχαῖον καὶ τὸν ἴαμϐον. 'Αμφότερα τὰ μέτρα ἔχουσι χαρακτῆρα γοργότερον τοῦ ἑξαμέτρου, ἀλλὰ διαφέρουσιν ἀλλήλων, καθ' ὅσον ὁ μὲν ἴαμϐος χωρῶν ἀπὸ θέσεως εἰς ἄρσιν, ἀπ' ἀσθενεστέρου εἰς ἰσχυρότερον, ἀπολαμϐάνει τόνον ἐμϐριθέστερον καὶ εἶναι ἐπιτηδειότατος εἰς λόγον, ἀγωνιστικὸν καὶ σύντονον, ὁ δὲ τροχαῖος κατιὼν ἀπὸ ἄρσεως εἰς θέσιν ἔχει φύσιν ὀρχηστικὴν καὶ διὰ τοῦτο καὶ χορεῖος καλεῖται*[2]. *'Ο 'Αριστοτέλης τὸν μὲν ἴαμϐον ὀνομάζει λεκτικόν, διότι ἐν τοῖς πρὸς ἀλλήλους διαλόγοις τὸ μέτρον τοῦτο μεταχειριζόμεθα*[3], *τὸν δὲ τροχαῖον λέγει κορδακικώτερον καὶ τροχερόν*[4]. *'Ο μὲν ἰαμϐικὸς στίχος τοῦ 'Αρχιλόχου συνέκειτο ἐκ τριῶν διποδιῶν καὶ διὰ τοῦτο ἐκαλεῖτο τρίμετρον, ὁ δὲ τροχαϊκὸς ἐκ τεσσάρων, ἐξ οὗ ὠνομάσθη τετράμετρον. Οὐ μόνον νέα μέτρα ἐξεῦρεν ὁ μέγας οὗτος ποιητής, ἀλλὰ καὶ*

---

[1]) *'Εν ἀποσπάσμ.* 108. [2]) K. O. Müller I, 241. [3]) *'Αριστοτέλ. Περὶ ποιητ. κεφ.* 4 *"μάλιστα γὰρ λεκτικὸν τῶν μέτρων τὸ ἰαμβεῖόν ἐστιν. Σημεῖον δὲ τούτου· πλεῖστα γὰρ ἰαμβεῖα λέγομεν ἐν τῇ διαλέκτῳ τῇ πρὸς ἀλλήλους, ἑξάμετρα δὲ ὀλιγάκις καὶ ἐκβαίνοντες τῆς λεκτικῆς ἁρμονίας".*
[4]) *'Αριστοτέλ. ἐν 'Ρητορικ.* 3, 8 *σελ*, 1408. *"ὁ δὲ τροχαῖος κορδακικώτερος· δηλοῖ δὲ τὰ τετράμετρα· ἔστι γὰρ τροχερὸς ῥυθμὸς τὰ τετράμετρα". 'Ερμογέν. Περὶ ἰδεῶν* II, 349 *"Οἱ γὰρ τετράμετροι αὐτῷ διὰ τοῦτ' οἶμαι καὶ γοργότεροι καὶ λογοειδέστεροι τῶν ἄλλων εἶναι δοκοῦσι, διότι τροχαϊκῶς σύγκεινται· τρέχει γὰρ ὡς ὄντως ἐν τούτοις ὁ ῥυθμός".*

μετὰ τοσαύτης τέχνης ταῦτα μετεχειρίσθη, ὥστε ὁ K. Müller[1] *λέγει, ὅτι οἱ στίχοι τούτου εἶναι οὕτω τέλεια ῥυθμικὰ δημιουργήματα, ὡς εἶναι ὁ Παρθενὼν ἐν τῇ ἀρχιτεκτονικῇ καὶ τὸ ἄγαλμα τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς ἐν τῇ γλυπτικῇ. Ἴσως ἡ παραβολὴ δὲν εἶναι ἄστοχος, ἂν δ' ὅμως ὑπάρχῃ διαφορά τις, αὕτη κεῖται ἐν τούτῳ, ὅτι ἐν τοῖς ῥυθμοῖς τοῦ ποιητοῦ ἐνυπάρχει ταραχή τις, ἐν ᾧ ἐπὶ τῶν εἰρημένων μνημείων ἐπίκειται ἤρεμον μεγαλεῖον. Πρὸς δὲ ὁ Ἀρχίλοχος ἐπενόησε καὶ τὴν π α ρ α κ α τ α λ ο γ ή ν, περὶ ἧς ὑπάρχει διαφωνία τις. Κατὰ μὲν τὸν K. Müller*[2] *αὕτη παρεισῆγεν εἰς ᾆσμα ἐντέχνως καὶ ῥυθμικῶς μεμελοποιημένον ἄλλην τινὰ σύνθεσιν, ἥτις ᾔδετο ἄνευ αὐστηροῦ ῥυθμοῦ καὶ ὡρισμένης μελῳδίας. Κατὰ τὸν Christ*[3] *ὅμως ἡ παρακαταλογὴ ἦτο νέον εἶδος ἀπαγγελίας, ἥτις κατεῖχε τὴν μέσην θέσιν μεταξὺ πλήρους ᾄσεως καὶ ἁπλῆς προφορᾶς, καθ' ἣν ὁ καταλέγων ῥαψῳδὸς*[4] *μόνον ἐν τοῖς κυρίοις μέρεσιν ὑπὸ τοῦ μουσικοῦ ὀργάνου, ὅπερ ἐκαλεῖτο Ἰαμβύκη, ὑπεβοηθεῖτο.*

Ὁ Ἀρχίλοχος λοιπὸν ἐποίησεν ἰάμβους καὶ τροχαϊκὰ τετράμετρα. Καὶ ἐν ἐκείνοις μὲν ἐξεδήλου ὀργὴν καὶ πικρίαν, ὡς μαρτυροῦσι πάντα τὰ ἀποσπάσματα, ἐν τούτοις δὲ δὲν ἐλλείπει μὲν τὸ σκῶμμα καὶ ὁ πικρὸς σαρκασμός, ἀλλὰ τὸ μέτρον τοῦτο χρησιμεύει καὶ πρὸς δήλωσιν λυρικοῦ αἰσθήματος, ὅπερ δὲν συμβαίνει ἐν τοῖς ἰαμβικοῖς τριμέτροις. Πρὸς δὲ ἐν τοῖς τροχαϊκοῖς τετραμέτροις ὑπάρχει καὶ διδασκαλία τις, ὅπερ ἐν τοῖς ἰάμβοις δὲν γίνεται, καὶ ἐνίοτε θερμὴ παραίνεσις, ἥτις ἁρμόζει εἰς τὴν γοργότητα τοῦ ῥυθμοῦ[5]. *Οἱ δὲ ἐπῳδοὶ τοῦ Ἀρχιλόχου*

---

[1]) *Αὐτόθι* I, 242. [2]) *Αὐτόθι* I, 247. [3]) *Ἐν τῇ γραμματολογίᾳ αὐτοῦ σελ.* 118. *Ὅρα καὶ* Bergk II, 126. [4]) *Πλούταρχ. Περὶ μουσικ.* 28. *"ἀλλὰ μὴν καὶ Ἀρχίλοχος τὴν τῶν τριμέτρων ῥυθμοποιίαν προσεξεῦρε, καὶ τὴν εἰς τοὺς οὐχ ὁμογενεῖς ῥυθμοὺς ἔντασιν, καὶ τὴν παρακαταλογὴν καὶ τὴν περὶ ταῦτα κροῦσιν" καὶ κατωτέρω. "ἔτι δὲ τῶν ἰαμβείων, τὸ τὰ μὲν λέγεσθαι παρὰ τὴν κροῦσιν, τὰ δ' ᾄδεσθαι, Ἀρχίλοχόν φασι καταδεῖξαι". Πλάτ. ἐν Ἴων.* 531. *Ἀθήν·* XIV, 620 *"Τὰ Ἀρχιλόχου (φησὶν) ὁ Σιμωνίδης ὁ Ζακύνθιος ἐν τοῖς θεάτροις ἐπὶ δίφρου καθήμενος ἐρραψῴδει.* [5]) Bergk II, 188.

δὲν εἶναι στροφαί, ἀλλὰ στίχοι καὶ στίχοι βραχύτεροι, οἵτινες τίθενται μετὰ μακροτέρους κατὰ κανονικὴν σειράν, π. χ. ἰαμβικὸς δίμετρος ἀκολουθεῖ τριμέτρῳ ὡς ἐπῳδός, ἰαμβικὸς τρίμετρος ἢ δίμετρος δακτυλικῷ ἑξαμέτρῳ κτλ. Ἐπειδὴ δὲ καὶ οἱ ἐπῳδοὶ εἶναι ἴαμβοι, ἔχουσι τὸ πάθος τούτων. Ἐπὶ πᾶσι τούτοις ὁ Ἀρχίλοχος ἐποίησεν ἐλεγείας, ὕμνους καὶ ἰοβάκχους. Κατ' ἐξοχὴν δημοτικὸς ἦτο ὁ ὕμνος εἰς τὸν Ἡρακλέα καὶ εἰς τὸν ἑταῖρον αὐτοῦ Ἰόλαον[1]*, ὃν καὶ ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Πινδάρου καὶ βραδύτερον οἱ Ἕλληνες ᾖδον πρὸς τιμὴν τῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ νικητῶν. Περὶ δὲ τῶν ἰοβάκχων δὲν ἔχομεν ἀκριβεστέρας εἰδήσεις, ἀλλὰ προδήλως, ὡς τὸ ὄνομα δηλοῖ, ἦσαν πρὸς τιμὴν τοῦ Διονύσου*[2].

Οὐ μόνον δ' ἐν τοῖς ῥυθμοῖς, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ γλώσσῃ ἐνεωτέρισεν ὁ Ἀρχίλοχος. Μέχρι τούτου τοῦ ποιητοῦ ὑπῆρχε γνωστὸν μόνον τὸ ἐπικὸν ὕφος (διότι τὸ ἐλεγειακὸν ὀλίγον τούτου διέφερεν), ὅπερ ἦτο πανηγυρικὸν καὶ διεκρίνετο κατὰ τὴν πληθὺν τῶν κοσμητικῶν ἐπιθέτων καὶ τὴν πλατεῖαν ἑρμηνείαν[3]. *Ὁ Ἀρχίλοχος καταλιπὼν τὸ μεγαλοπρεπὲς ἐκεῖνο ὕφος μετὰ τῶν κοσμητικῶν ἐπιθέτων διέπλασε γλῶσσαν ἁρμόζουσαν εἰς ὥριμον τοῦ παρόντος παρατηρητήν. Αὕτη ὁμοιάζει μᾶλλον πρὸς τὴν τῶν κωμικῶν καὶ τὴν τῶν πεζογράφων ἢ πρὸς τὴν ἐπικήν. Ἀπὸ τῆς Ἰάδος τοῦ Ἀρχιλόχου μέχρι τοῦ Ἀττικισμοῦ ὑπάρχει μόνον ἓν βῆμα καὶ ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται, ὅτι τὰ ποιήματα τοῦ Ἀρχιλόχου ἐγένοντο τὸ πρότυπον τῶν ἔπειτα Ἀττικῶν. Καθ' ὅλου εἰπεῖν, ὅ τι παρήγαγεν ἡ δημιουργικὴ τοῦ ποιητοῦ δύναμις, δὲν κατελείφθη οὐδ' ἀπώλετο, ἀλλ' εὗρε μιμητὰς καὶ ἐγένετο κτῆμα τῶν ἔπειτα αἰώνων. Οὗτος, ὡς εἰκός, ἐγένετο τὸ πρότυπον τῶν ἰαμβογράφων καὶ τοῦτον εἶχον ὑπ' ὄψει οἱ δραματικοὶ ποιηταὶ ἐν τοῖς διαλόγοις καὶ ἐν τοῖς συστήμασι. Τῶν κωμικῶν ποιητῶν*

---

[1]) *Ὅρα ἀπόσπασμ.* 33. [2]) *Πρόκλ. παρὰ Φωτ.* 985 "*Ἥδετο δὲ ὁ Ἰόβακχος ἐν ἑορταῖς καὶ θυσίαις Διονύσου, βεβαπτισμένος πολλῷ φρυάγματι*". [3]) K. O. Müller 248.

κατ' ἐξοχὴν ἦτο ὁ πρόδρομος, καὶ ὁ μὲν Κρατῖνος ἐποίησε κωμῳδίαν, ἣν ὠνόμαζεν 'Αρχιλόχους, ὁ δ' 'Αριστοφάνης ἐμελέτα τοὺς ἐπῳδοὺς τοῦ ἡμετέρου λυρικοῦ[1]. *Οἱ δὲ 'Αλεξανδρινοὶ καὶ οἱ 'Ρωμαῖοι*[2] *μεγάλους ἐπαίνους τῷ πρώτῳ ἰαμβογράφῳ ἀπονέμουσιν.*

'Ολίγον νεώτερος τοῦ 'Αρχιλόχου (625 π. Χ.) ἦτο ὁ δεύτερος ἰαμβογράφος, Σιμωνίδης ὁ υἱὸς τοῦ Κρίνου, ὅστις κατήγετο μὲν ἐκ Σάμου, ὅμως εἰς 'Αμοργὸν ἀποικίαν ἀγαγὼν καὶ ἐνταῦθα ἐγκαταβιώσας ὀνομάζεται συνήθως 'Αμοργῖνος. 'Εν 'Αμοργῷ ἔκτισε τρεῖς πόλεις, τὴν Μινώαν, τὸν Αἰγιαλὸν καὶ τὴν 'Αρκεσίνην. 'Ως ὁ 'Αρχίλοχος εἶχεν ἐχθρὸν τὸν Λυκάμβην, οὕτως ὁ Σιμωνίδης τὸν 'Οροδοίκην[3]. *'Αλλὰ βραδύτερον ἔτρεψε τοὺς ἰάμβους αὐτοῦ καθ' ὁλοκλήρων τάξεων καὶ κατὰ τοῦτο ὁμοιάζει πρὸς τὸν 'Ησίοδον καὶ δὴ κατὰ τοὺς ἐξονειδισμοὺς πρὸς τὸ γυναικεῖον φῦλον. Διότι λέγει, ὅτι ὁ θεὸς ἐδημιούργησε τὰ διάφορα εἴδη τῶν γυναικῶν ἐκ διαφόρων ζῴων*[4], *π. χ. τὴν μὲν ῥυπαρὰν ἐξ ὑός, τὴν δὲ πανοῦργον ἐξ ἀλώπεκος, τὴν δὲ πολυπράγμονα ἐκ κυνός, τὴν δὲ ὀκνηρὰν ἐκ χώματος, τὴν δὲ παλίμβουλον ἐκ θαλάσσης, τὴν δ' ἀπρόθυμον ἐξ ὄνου, τὴν δὲ δύστροπον ἐκ γαλῆς, τὴν δ' ἁβρὰν καὶ καλλωπιζομένην ἐξ ἵππου, τὴν δὲ δυσειδῆ καὶ κακότροπον ἐκ πιθήκου*[5] *καὶ τὴν ἀγα-*

---

[1]) Cic. ad Att. 16, 11, 2. [2]) Horat. Epistol. I, 19, 28. [3]) *Σουΐδ. ἐν λ. *Ορα καὶ* Bernhardy II, 1, 495. [4]) *'Απόσπασμ.* 7·

Χωρὶς γυναικὸς θεὸς ἐποίησεν νόον
τὰ πρῶτα· τὴν μὲν ἐξ ὑὸς τανύτριχος,
τῇ πάντ' ἀν' οἶκον βορβόρῳ πεφυρμένα
ἄκοσμα κεῖται, καὶ κυλινδεῖται χαμαί·
αὐτὴ δ' ἄλουτος ἀπλύτοις τ' ἐν εἵμασιν
ἐν κοπρίῃσιν ἡμένη πιαίνεται.

[5]) *'Εν στίχ.* 71·

Τὴν δ' ἐκ πιθήκου· τοῦτο δὴ διακριδὸν
Ζεὺς ἄνδρασιν μέγιστον ὤπασεν κακόν·
αἴσχιστα μὲν πρόσωπα· τοιαύτη γυνὴ

θὴν ἐκ μελίσσης. Ἡ παραβολὴ τῶν διαφόρων χαρακτήρων τῶν γυναικῶν πρὸς τὰ διάφορα ζῷα δὲν εἶναι ἐπίνοια τοῦ ἰαμβογράφου τούτου, διότι ἡ δημοτικὴ φιλοσκωμμοσύνη πάντων τῶν λαῶν καὶ πάντων τῶν αἰώνων ἔχει παραπλήσια[1]*. Δὲν ἀνήκει μὲν ἡ ἐπίνοια τῷ Σιμωνίδῃ, ἀλλ' ἡ ζωηρὰ παράστασις. Αἱ παραβολαὶ τοῦ ἰαμβογράφου δεικνύουσι τὴν ζωηρὰν αὐτοῦ φαντασίαν, ἀλλ' ἐνίοτε περιπίπτουσιν εἰς ἀγροικίαν καὶ στερούμεναι τῆς λεπτῆς τῶν Ἀττικῶν εἰρωνείας μένουσιν ὡς ἄκομψοι ἐκχύσεις χολῆς.*

Πλὴν τοῦ μακροῦ τούτου ἀποσπάσματος ὑπάρχει καί τι βραχύτερον, ὅπερ εἶναι παραίνεσις πρὸς τὸν ἑαυτοῦ υἱόν[2]*. Ἐν τούτῳ λέγει περὶ τῆς ματαιότητος τῶν ἀνθρωπίνων ἐνεργειῶν, ἣν ἀντιτίθησι πρὸς τὴν παντοδυναμίαν τοῦ Διός. Ὁ Σιμωνίδης ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ οὐδὲν ἄλλο ἐνορᾷ ἢ δυστυχίαν καὶ ἀθλιότητα καὶ κατὰ τοῦτο πάλιν συμφωνεῖ τῷ Ἡσιόδῳ. Ἐνταῦθα δὲν ὑπάρχει σατιρικὸν ἅλας, ὅπερ δεικνύει, ὅτι ἡ ἀρχαιοτέρα ἰαμβικὴ ποίησις δὲν ἐνέμενεν ἀναγκαίως ἐν τοῖς σκώμμασι. Πρὸς τὰς ἰδέας ταύτας συνᾴδει καί τις ἐ λ ε γ ε ί α, ἐν ᾗ καθ' Ὅμηρον παραβάλλεται τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὰ φύλλα τῶν δένδρων*[3]*. Ἡ ἐλεγεία αὕτη ἀποδίδεται μὲν τῷ Κείῳ Σιμωνίδῃ,*

εἶσιν δι' ἄστεος πᾶσιν ἀνθρώποις γέλως.
Ἐπ' αὐχένα βραχεῖα, κινεῖται μόγις,
ἄπυγος, αὐτόκωλος. ὢ τάλας ἀνήρ,
ὅστις κακὸν τοιοῦτον ἀγκαλίζεται.
Δήνεα δὲ πάντα καὶ τρόπους ἐπίσταται,
ὥσπερ πίθηκος, οὐδέ οἱ γέλως μέλει.
Οὐδ' ἂν τιν' εὖ ἔρξειεν, ἀλλὰ τοῦθ' ὁρᾷ
καὶ τοῦτο πᾶσαν ἡμέρην βουλεύεται,
ὅκως τιν' ὡς μέγιστον ἔρξειεν κακόν.

1) *Οὕτως ἡ Ἶρις ὀνομάζει τὴν Ἀθηνᾶν κύνα, ἐν Ἰλιάδ. Θ, 428. Καὶ ἐν τῇ δημοτικῇ ἡμῶν γλώσσῃ οἱ κοινοὶ ἄνθρωποι μετὰ σαρκασμοῦ λέγουσι τὴν γυναῖκα καὶ ὄνον καὶ κύνα καὶ πίθηκον.* 2) *Ἀπόσπασμ.* 1. 3) *Ἀπόσπασμ.* 85.

ἀλλὰ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐποιήθη ὑπὸ τοῦ Ἀμοργίνου. Ὡσαύτως τούτῳ ἀποδίδεται καί τι ποίημα Ἀ ρ χ α ι ο λ ο γ ί α Σ α μ ί ω ν[1], *ἀλλὰ περὶ τούτου δὲν ἔχομεν ἀκριβεστέρας εἰδήσεις. Ὁ Σιμωνίδης οὗτος ὡς ἰαμβογράφος ἔλαβε τὴν δευτέραν θέσιν ἐν τῷ κανόνι τῶν Ἀλεξανδρινῶν. Δὲν ἦτο μὲν οὗτος ἴσος πρὸς τὸν Πάριον Ἀρχίλοχον, ὅστις κατέχει τὴν πρώτην θέσιν, οὔτε κατὰ τὴν χάριν, οὔτε κατὰ τὴν ῥοὴν τῶν φράσεων, ἀλλ' ἰσοῦτο κατὰ τὴν σατιρικὴν ὀξύτητα καὶ πικρίαν. Ἡ γλῶσσα αὐτοῦ εἶναι ἁπλῆ καὶ ἀφελής, ἀλλ' ἐνίοτε ἐξαίρεται εἰς πανηγυρικὸν τόνον.*

Ὅτι δ' ἡ ἰαμβικὴ ποίησις δὲν ἐνέμενεν ἀναγκαίως τῇ σατίρᾳ, γίνεται δῆλον καὶ ἐκ τοῦ Σόλωνος, οὗ οἱ ἴαμβοι ἔχουσι μὲν πολὺ τὸ ἀγωνιστικόν, ἀλλὰ δὲν ἐποιήθησαν πρὸς χλευασμὸν ἄλλων, ἀλλ' εἰς ὑπεράσπισιν ἑαυτοῦ[2]*· διότι ὁ νομοθέτης ὑπομιμνήσκει τοὺς κατηγόρους αὐτοῦ, ὅτι πρὸ τῆς νομοθεσίας οἱ ἀγροὶ ἦσαν ὑπέγγυοι καὶ ὅτι ἀναρπάσας τοὺς ὅρους τῆς γῆς κατέστησε ταύτην ἐλευθέραν*[3].

Ἀλλὰ τῇ ὁδῷ τοῦ Ἀρχιλόχου καὶ Σιμωνίδου ἠκολούθησεν ὁ τρίτος ἰαμβογράφος, Ἱππῶναξ ὁ Ἐφέσιος. Τούτου ὁ μὲν πατὴρ ὠνομάζετο Πυθέας[4], *ἡ δὲ μήτηρ Πρωτίς. Ἔζη δὲ κατὰ τὴν 60ην Ὀλυμπιάδα (540 π. Χ.) καὶ ἐκδιωχθεὶς ὑπὸ τῶν τυράννων τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος Ἀθηναγόρου καὶ Κωμᾶ κατέφυγεν εἰς*

(Οὐδὲν ἐν ἀνθρώποισι μένει χρῆμ' ἔμπεδον αἰεί·)
ἓν δὲ τὸ κάλλιστον Χῖος ἔειπεν ἀνήρ·
Οἵη περ φύλλων γενεή, τοιήδε καὶ ἀνδρῶν·
παῦροι μὴν θνητῶν οὔασι δεξάμενοι
στέρνοις ἐγκατέθεντο· πάρεστι γὰρ ἐλπὶς ἑκάστῳ,
ἀνδρῶν ἥτε νέων στήθεσιν ἐμφύεται.
Θνητῶν δ' ὄφρα τις ἄνθος ἔχῃ πολυήρατον ἥβης,
κοῦφον ἔχων θυμὸν πόλλ' ἀτέλεστα νοεῖ.

[1]) *Ὁ* Welcker *καὶ ἄλλοι θεωροῦσι τὸ ποίημα τοῦτο ὡς ἐλεγείαν. Ὅρα* Sittl I, 279. [2]) K. O. Müller I 251. [3]) *Πλούταρχ. ἐν βίῳ Σολων. κεφ.* 15. *Ἰδὲ καὶ* Ulrici, Geschichte d. Ellenisch. Dichtkunst II, 307. [4]) *Σουΐδ. ἐν λ. Ἱππῶναξ.*

Κλαζομενάς, ἔνθα διέμεινεν. Ἴσως ὁ ποιητὴς διὰ τῶν ἰάμβων αὐτοῦ ἐσάρκασε τούτους, εἰ καὶ ἐκ τῶν περισωθέντων ἀποσπασμάτων δὲν δηλοῦται, εἰ οὗτος μετεχειρίσθη τὸ ὅπλον αὐτοῦ ἐν τῇ πολιτικῇ. Ἐν Κλαζομεναῖς ὁ φυγὰς ποιητὴς διῆγεν ἐν πενίᾳ μεγάλῃ, διότι καὶ ἱματίων ἐστερεῖτο[1] *καὶ λέγεται, ὅτι ἐτελεύτησεν ἐκ πείνης*[2]. *Ἴσως ἡ πενία συνεβάλετο, ὅπως βλέπῃ εἰς τὰ τοῦδε τοῦ κόσμου διὰ κακοῦ ὄμματος. Ὁπωσδήποτε τὸ κέντρον αὐτοῦ ἦτο φοβερὸν καὶ ἐκέντριζεν ὡς σφὴξ καὶ κατά τι ἐπίγραμμα τοῦ Λεωνίδου δὲν ἐφείσθη οὐδὲ τῶν γονέων αὐτοῦ*[3]. *Ὁ Ἱππῶναξ ἦτο μικρὸς τὸ σῶμα*[4] *καὶ δυσειδὴς τὴν ὄψιν καὶ φέρεται τὸ ἀνέκδοτον, ὅτι οἱ ἀγαλματοποιοὶ Βούπαλος καὶ Ἄθηνις, οἵτινες ἦσαν ἀδελφοί, εἰκόνισαν αὐτὸν δυσμορφότερον· καὶ εἰς τὴν θέαν τοῦ κοινοῦ ἐξέθεντο πρὸς χλεύην. Ἀλλ' ὁ ὑβρισθεὶς ποιητὴς οὕτως ἀπηνῶς διὰ τῶν ὅπλων τῆς τέχνης αὐτοῦ κατεδίωξε τοὺς γλύπτας, ὥστε λέγεται, ὅτι οὗτοι ἀπήγξαντο*[5]. *Τὸ ἀνέκδοτον τοῦτο μαρτυρεῖ, ὅτι ὁ λόγος ἀποβαίνει φονικώτερον τῆς σμίλης ὅπλον.*

---

[1]) *Ἀπόσπασμ.* 17. 18 *καὶ* 19·

Ἐμοὶ γὰρ οὐκ ἔδωκας οὔτε κω χλαῖναν
δασεῖαν, ἐν χειμῶνι φάρμακον ῥίγευς
οὔτ' ἀσκέρῃσι τοὺς πόδας δασείῃσιν
ἔκρυψας, ὥς μή μοι χίμετλα ῥήγνυται.

[2]) *Ὀβίδ.* 521. [3]) *Ἀνθολογ. Παλατιν.* VII, 408·

Ἀτρέμα τὸν τύμβον παραμείβετε, μὴ τὸν ἐν ὕπνῳ
πικρὸν ἐγείρητε σφῆκ' ἀναπαυόμενον.
Ἄρτι γὰρ Ἱππώνακτος ὁ καὶ τοκέων καταβαΰξας
ἄρτι κεκοίμηται θυμὸς ἐν ἡσυχίῃ.
Ἀλλὰ προμηθήσασθε· τὰ γὰρ πεπυρωμένα κείνου
ῥήματα πημαίνειν οἶδε καὶ εἰν Ἀΐδῃ.

[4]) *Ἀθήν.* XII 522 C „*Μητρόδωρος δ' ὁ Σκήψιος ἐν δευτέρῳ περὶ ἀλειπτικῆς Ἱππώνακτα τὸν ποιητὴν οὐ μόνον μικρὸν γενέσθαι τὸ σῶμα, ἀλλὰ καὶ λεπτόν*". [5]) *Σχόλ. Ἀριστοφάν. εἰς Ὄρνιθ.* 575. *Ὁράτ. ἐν Ἐπῳδ.* VI, 11. *Λουκιαν. ἐν Ψευδολόγ.* 37· *Ἀνθολογ. Παλατιν.* VII, 405·

Ἐν τοῖς σῳζομένοις ἀποσπάσμασιν ὁ ποιητὴς ἀγωνίζεται κατὰ τῶν προσωπικῶν αὐτοῦ ἐχθρῶν, κατὰ τῆς πολυτελείας καὶ τῆς ἀνηθικότητος, ὑφ' ὧν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους αἱ Ἰωνικαὶ πόλεις ἐλυμαίνοντο. Πρὸς δὲ σκώπτει τὰς γυναῖκας, ὡς καὶ ὁ Σιμωνίδης, ταύτας δ' ὅμως ἐλέγχει οὐχὶ διὰ τῆς ἀγροίκου σπουδαιότητος ἐκείνου, ἀλλὰ μετὰ μειδιάματος ποιῶν ὑπαινιγμοὺς ὑπενθυμίζοντας τοὺς Ἀττικοὺς κωμικοὺς καὶ τὸν Ἀριστοφάνειον τρόπον. Ἡ πικρία τῶν ἰάμβων τοῦ Ἱππώνακτος ἦτο παροιμιώδης, ἀλλὰ κατὰ τὸν Θεόκριτον τὰ βέλη αὐτοῦ ἐτίτρωσκον μόνον τοὺς πονηρούς[1]. Καθ' ὅλου ὅμως ἡ ποίησις αὐτοῦ εἶναι ἀκόλαστος κατά τε τὴν γλῶσσαν καὶ τὰς ἰδέας, ὅπερ χαρακτηρίζει τὴν Ἑλληνικὴν σάτιραν καὶ τὴν κωμῳδίαν. Αὕτη ἐθυσίαζε τὴν παρθενίαν τῆς Μούσης, ὅπως περιστείλῃ τὴν πονηρίαν καὶ ἀκολασίαν τῶν φαύλων.

Ὁ Ἱππῶναξ στερεῖται τῆς κομψότητος τῆς γλώσσης, ἣν ἔχει ὁ Ἀρχίλοχος. Φαίνεται δ', ὅτι ἐδημιούργησε καί τινας νέας λέξεις, ὅπερ ὑπομιμνήσκει τὴν Ἀττικὴν κωμῳδίαν. Πρὸς δὲ ἐποίησε νεωτερισμὸν καὶ ἐν τῷ ἰαμβικῷ μέτρῳ, διότι τὸν τελευταῖον πόδα ἀπὸ ἰάμβου μετέστρεψεν εἰς σπονδεῖον ἢ τροχαῖον. Οἱ τοιοῦτοι ἴαμβοι ὀνομάζονται χωλίαμβοι ἢ τρίμετροι σκάζοντες. Οὗτοι δὲ γίνονται ἔτι χωλότεροι, ἂν καὶ ὁ πέμπτος ποὺς ληφθῇ σπονδεῖος, ὅπερ ἐπιτρέπει τὸ κοινὸν τοῦ ἰαμβικοῦ τριμέτρου σχῆμα, καὶ ὀνομάζονται ἰσχιορρωγικοί. Κατά τινα τῶν παλαιῶν γραμματικῶν ὁ μὲν Ἱππῶναξ ἐξεῦρε τὸν κοινὸν σκάζοντα, ὁ δὲ Ἀνάνιος τὸν ἰσχιορρωγικόν Ἀλλ' ἐκ τῶν ἀποσπασμάτων γίνεται

Ὦ ξεῖνε, φεῦγε τὸν χαλαζεπῆ τάφον
τὸν φρικτὸν Ἱππώνακτος, οὗτε χὰ τέφρα
ἰαμβίζει Βουπάλειον ἐς στύγος,
μήπως ἐγείρῃς σφῆκα τὸν κοιμώμενον,
ὃς οὐδ' ἐν ᾅδῃ νῦν κεκοίμικεν χόλον,
σκάζουσι μέτροις ὀρθὰ τοξεύσας ἔπη.

[1]) Ἐν ἐπιγράμμ. 21.

δῆλον, ὅτι καὶ ὁ Ἱππῶναξ μετεχειρίσθη ἐν τῷ πέμπτῳ ποδὶ τὸν σπονδεῖον[1]. *Λοιπὸν ἐν τῷ σκάζοντι ἰάμβῳ γεννᾶται ἀρρυθμία τις, ἣν βεβαίως δὲν ἠγνόει ὁ Ἱππῶναξ, ἀλλὰ μετεχειρίσθη τοῦτον ὡς ἁρμόζοντα τῇ λοιδορίᾳ*[2]. *Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν καὶ ὁ Ἱππῶναξ καὶ ὁ Ἀνάνιος μετέβαλλον τὸ τροχαϊκὸν τετράμετρον· διότι ἐξέτεινον τοῦ προτελευταίου ποδὸς τὴν βραχεῖαν συλλαβήν. Ἐπὶ πᾶσι τούτοις ὁ Ἱππῶναξ θεωρεῖται καὶ ὡς εὑρετὴς τῆς παρῳδίας, ἧς δεῖγμα διετήρησεν ἡμῖν ὁ Ἀθήναιος*[3].

Ἡ δ' ἐποχὴ τοῦ Ἀνανίου[4] *δὲν δύναται μὲν νὰ ὁρισθῇ ἀκριβῶς, ὅμως, ἐπειδὴ οἱ ἀρχαῖοι τὰ ποιήματα αὐτοῦ πρὸς τὰ τοῦ Ἱππώνακτος συγχέουσιν, ἴσως δὲν στερεῖται πιθανότητος ἡ γνώμη, ὅτι εἶναι σύγχρονος τούτῳ. Τοῦ ποιητοῦ τούτου μνημονεύει καὶ ὁ Ἐπίχαρμος*[5], *ἀλλ' οὐδὲν περὶ τοῦ βίου αὐτοῦ γινώσκομεν.*

---

1) K. O. Müller *ἐν τῇ γραμματολογίᾳ αὐτοῦ* I, 254. 2) *Ὁ ῥήτωρ Δημήτριος ἐν τῷ περὶ ἑρμηνείας* 301 *λέγει· «Σημεῖον δὲ καὶ τὸ Ἱππώνακτος· λοιδορῆσαι γὰρ βουλόμενος τοὺς ἐχθροὺς ἔθραυσε τὸ μέτρον καὶ ἐποίησε χωλὸν ἀντὶ εὐθέος, καὶ ἄρρυθμον, τουτέστι δεινότητι πρέπον καὶ λοιδορίᾳ· τὸ γὰρ εὔρυθμον καὶ εὐήκοον ἐγκωμίοις ἂν πρέποι μᾶλλον ἢ ψόγοις» Ὅρα καὶ Ἀθήν.* XV, 721. 3) *Ἀθήν.* XV, 698 *B*. 4) *Ὁ Ἀνάνιος παρὰ τῷ Σχολιαστῇ τοῦ Ἀριστοφάνους λέγεται καὶ Ἀνανίας.* 5) *Παρ' Ἀθην.* V, 282 B

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

ΠΕΡΙ ΑΙΣΩΠΕΙΩΝ ΜΥΘΩΝ

Ὡς οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες τοὺς θεοὺς ἐποίησαν ἀνθρωποφυεῖς, οὕτω καὶ τῇ ἀψύχῳ φύσει καὶ τοῖς ἀλόγοις ζῴοις μετέδωκαν ἀνθρωπίνης νοήσεως καὶ ἐνεργείας[1]. Καὶ παρ' Ὁμήρῳ[2] ζῷα ἔχουσι ἀνθρωπίνην φωνήν, ἀλλὰ μῦθος ζῴων, ἤτοι αἶνος[3], ἀπαντᾷ τὸ πρῶτον παρ' Ἡσιόδῳ[4] καὶ Ἀρχιλόχῳ[5]. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ ὑποθέσῃ τις, ὅτι οἱ ποιηταὶ οὗτοι εἶναι οἱ εὑρεταὶ τῶν τοιούτων μύθων· διότι καὶ οὗτοι ἤντλησαν ἐκ τῆς δημώδους παραδόσεως. Ἐνταῦθα δ' ἐγείρεται τὸ ζήτημα, ἂν οἱ φερόμενοι μῦθοι ἦναι προϊὸν τῆς φαντασίας τῶν Ἑλλήνων, ἢ οὗτοι ἐπῆλθον ἔξωθεν. Ὅτι πάντες δὲν ἐπλάσθησαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, πρόδηλον, ἀφ' οὗ αὐτοὶ οὗτοι ἔλεγον αὐτοὺς ξένους, διότι ὠνόμαζον Λιβυστικούς, Συβαριτικούς, Φρυγίους, Κιλικίους, Καρικούς, Αἰγυπτίους καὶ Κυπρίους[6]. Τὴν γενναιοτέραν ὅμως

---

[1]) Ὁ μῦθος τῶν ζῴων ὡς διήγησις ἀνήκει τῇ ἐπικῇ ποιήσει. Ἐπειδὴ δ' ὅμως οἱ μῦθοι ἐν χωλιαμβικοῖς στίχοις παρεδόθησαν ὑπὸ τοῦ Christ καὶ ἄλλων κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν μορφὴν τίθενται ἐνταῦθα [2]) Ἐν Ἰλιάδ. Τ. 407. [3]) Ὀνομάζεται αἶνος, μῦθος, λόγος, ἀπόλογος. [4]) Ἐν Ἔργ. 200. [5]) Ἐν ἀποποσπάσμ. 86·

> Αἶνός τις ἀνθρώπων ὅδε,
> ὡς ἄρ' ἀλώπηξ καἰετὸς ξυνωνίην
> ἔμιξαν.

[6]) Θέων ἐν προγυμνάσμασι κεφ. 3 "Οἱ λόγοι καλοῦνται Αἰσώπειοι καὶ Λιβυστικοὶ ἢ Συβαριτικοί τε καὶ Φρύγιοι καὶ Κιλίκιοι καὶ Καρικοὶ καὶ Αἰγύπτιοι καὶ Κύπριοι„. Κατωτέρω δὲ ὀνομάζονται ὡς ποιηταὶ μύθων ὁ Αἴσωπος, Κόννις ὁ Κίλιξ, Θοῦρος ὁ Συβαρίτης, Κυβισσὸς ἐκ Λιβύης. Σχολ εἰς Ὄρνιθ. Ἀριστοφάν. 471 "Τῶν δὲ μύθων οἱ μὲν ἀλόγων ζῴων εἰσὶν Αἰσώπου, οἱ δὲ περὶ ἀνθρώπων Συβαριτικοί„.

εἰσφοράν, ὡς φαίνεται, ἔδωκαν οἱ Φρύγες, οἵτινες ἦσαν λαὸς εὐφάνταστος καὶ οὐχὶ πολὺ διάφορος τοῦ Ἑλληνικοῦ. Διότι Φρυγικοὶ καὶ Αἰσώπειοι μῦθοι εἶναι συνώνυμοι[1]. *Φαίνεται δ', ὅτι οἱ Ἕλληνες παρὰ τῶν Ἰνδῶν ἢ δι' ἄλλων λαῶν παρέλαβον μύθους ἢ οὐδὲν τούτοις ὀφείλουσι*[2]. *Διότι ὑπάρχουσι μέν τινες Ἰνδικοὶ μῦθοι ὁμοιάζοντες πρὸς τοὺς Ἑλληνικούς, ἀλλ' οὗτοι καὶ μεταγενέστεροι εἶναι καὶ παρέχουσι τεκμήρια, ὅτι ἐπλάσθησαν κατὰ Ἑλληνικὰ πρότυπα. Λοιπὸν οἱ Ἕλληνες παρέλαβον μὲν ξένους μύθους, ἀλλ' εἶχον καὶ ἰδίους καὶ ἄλλοις λαοῖς, ὡς τοῖς Ῥωμαίοις καὶ τοῖς Γερμανοῖς, τούτων μετέδωκαν. Ὀρθῶς δὲ παρατηρεῖ ὁ Christ, ὅτι οὐδὲν ἄλλο εἶδος τῶν γραμμάτων μετοικίζεται, ὡς οἱ μῦθοι*[3].

Ἐκ τῶν εἰρημένων γίνεται δῆλον, ὅτι ὁ Αἴσωπος δὲν ἐξεῦρε τοὺς μύθους, ἀλλ' ὅτι μετήνεγκε τούτους εἰς τοὺς Ἕλληνας[4] *ἢ μετεχειρίσθη τούτους δεξιῶς*[5]. *Ἂν δ' οὗτος ἐπενόησε καί τινας, οὗτοι δὲν εἶναι πολλοί. Καθ' Ἡρόδοτον*[6] *ὁ Αἴσωπος ἦτο Φρύξ, ἐγένετο δοῦλος τοῦ Σαμίου Ἰάδμονος καὶ ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν*

---

[1]) *Ἱμέριος* XX, 1. [2]) O. Keller, Geschichte der griechschen Fabel. *Ἡ διατριβὴ αὕτη ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ* Jahrb. f. Phil. Suppl IV, 309—418. *Παράβαλλ. καὶ* Bergk I, 373 [3]) *Ἐν τῇ γραμματολογίᾳ σελ.* 120. [4]) *Ὁ Βάβριος ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ β' προοιμίου λέγει·*

Μῦθος μέν, ὦ παῖ βασιλέως Ἀλεξάνδρου,
Σύρων παλαιῶν ἐστιν εὕρεμ' ἀνθρώπων,
οἳ πρὶν ποτ' ἦσαν ἐπὶ Νίνου τε καὶ Βήλου
Πρῶτος δέ φασιν εἶπε παισὶν Ἑλλήνων
Αἴσωπος ὁ σοφός· εἶπε δὲ καὶ Λιβυστῖνος
λόγοις Κιβύσσης.

[5]) *Θέων ἐν Προγυμν.* 3 "*Οὐχ ὅτι Αἴσωπος πρῶτον εὑρετὴς τῶν μύθων ἐγίνετο, ἀλλ' ὅτι ὁ Αἴσωπος αὐτοῖς μᾶλλον κατακόρως καὶ δεξιῶς ἐχρήσατο*. [6]) *Ἡρόδ.* II, 134 "*Καὶ γὰρ οὗτος Ἰάδμονος ἐγένετο, ὡς διέδεξε τῇδε οὐκ ἥκιστα· ἐπεί τε γὰρ πολλάκις κηρυσσόντων Δελφῶν ἐκ θεοπροπίου ὃς βούλοιτο ποινὴν τῆς Αἰσώπου ψυχῆς ἀνελέσθαι, ἄλλος μὲν οὐδεὶς ἐφάνη, Ἰάδμονος δὲ παιδὸς παῖς ἄλλος Ἰάδμων ἀνείλετο, οὕτω καὶ Αἴσωπος Ἰάδμονος ἐγένετο*"

Δελφῶν. Τὴν αἰτίαν τοῦ φόνου δὲν λέγει μὲν ὁ ἱστορικός, ἀλλ' οἱ μεταγενέστεροι ἀνευρίσκουσιν ἐν τῇ κακῇ γλώσσῃ τοῦ λογοποιοῦ ἢ ἐν τῇ κλοπῇ τῆς ἀργυρᾶς φιάλης τοῦ θεοῦ[1]. *Ἤκμαζε δ' ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Ἀμάσιος ἤτοι περὶ τὸ μέσον τοῦ 6ου αἰῶνος π. Χ. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ὑπάρχει σπουδαία διαφορὰ περὶ τὴν χρονολογίαν τοῦ λογοποιοῦ, θεωρεῖται τοῦτο ὡς τεκμήριον τῆς προσωπικῆς αὐτοῦ ὑπάρξεως. Ὁ Welcker*[2] *ὅμως ἠμφισβήτησε ταύτην, νομίσας, ὅτι τὸ ὄνομα Αἴσωπος οὐδὲν ἄλλο δηλοῖ ἢ τὸν Αἰθίοπα, δηλ. τὸν Ἀνατολίτην. Ἀλλ' ὁ Keller*[3] *ἐπανέρχεται εἰς τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν. Ὁ βίος ὅμως τοῦ Αἰσώπου διὰ μύθων διεκοσμήθη*[4]. *Λέγεται, ὅτι οὗτος ἀπεδήμησεν εἰς Κόρινθον, εἰς Δελφούς, εἰς Ἀθήνας καὶ εἰς Σάρδεις. Βραδύτερον δὲ ἡ φαντασία τῶν ἀνθρώπων ἤγαγεν εἰς ἁρμονίαν τὴν ἐξωτερικὴν μορφὴν τοῦ λογοποιοῦ πρὸς τὴν ποιότητα τῶν μύθων. Οἱ μεταγενέστεροι ἐπίστευον, ὅτι αἱ γραμμαὶ τοῦ προσώπου καὶ ἡ φωνὴ τούτου διήγειρον γέλωτα.*

Ἡ ἀφήγησις τῶν Αἰσωπείων μύθων ἐγίνετο ἐν πεζῷ λόγῳ, ὡς τοῦτο δηλοῦται καὶ ἐν τοῖς ὀνόμασι λόγος καὶ λογοποιός. Ὅτι δ' οὕτως ἔχει, καταφαίνεται καὶ ἐκ τῆς διηγήσεως τοῦ Πλάτωνος[5], *καθ' ἣν ὁ Σωκράτης μύθους τινὰς τούτου ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ ἐνέτεινεν εἰς στίχους. Ὁ λογοποιὸς ὁμοιάζει πρὸς τὸν φιλόσοφον κατὰ τοῦτο, ὅτι ἑκάτερος δὲν ἔγραψεν, ἀλλ' ἐπὶ τῶν γραμμάτων ἐπέδρασεν. Τὰ φιλοσοφήματα ὅμως τοῦ Σωκράτους ἔγραψαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, οἱ δὲ μῦθοι τοῦ Αἰσώπου*

---

[1]) *Ἀριστοφάνης ἐν Σφηξὶ* 1446. *Ἱμέρ. ἐν Λόγ.* XIII, 5. [2]) Kleine Schriften 2, 228. [3]) Untersuchungen zur Geschichte der griechischen Fabel. *Ἡ διατριβὴ αὕτη ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ* Jahrb. Suppl. 4 (1862) *σελ.* 309. [4]) *Περὶ τοῦ βίου τοῦ Αἰσώπου περιῆλθεν εἰς ἡμᾶς ὁλόκληρον μυθιστόρημα, ὅπερ ἀποδίδεται τῷ Μαξίμῳ Πλανούδῃ, ἀλλ' ἡ γνησιότης τούτου ἀμφισβητεῖται.* [5]) *Ἐν Φαίδων.* 61 B *„μετὰ δὲ τὸν θεόν, ἐννοήσας ὅτι τὸν ποιητὴν δέοι, εἴπερ μέλλει ποιητὴς εἶναι, ποιεῖν μύθους, ἀλλ' οὐ λόγους καὶ αὐτὸς οὐκ ἦ μυθολογικός, διὰ ταῦτα δή, οὓς προχείρους εἶχον καὶ ἠπιστάμην μύθους τοὺς Αἰσώπου, τούτων ἐποίησα οἷς πρώτοις ἐνέτυχον„*

ἐπὶ αἰῶνας ἐφέροντο ἐν τῇ διηγήσει τῶν ἀνθρώπων. Ὁ Bergk[1] *νομίζει, ὅτι ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Ἀριστοφάνους ὑπῆρχεν ἤδη γραπτὴ συλλογὴ Αἰσωπείων μύθων, ὅπερ εἶναι ἀμφίβολον. Βέβαιον ὅμως φαίνεται, ὅτι Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς ἐποίησε τοιαύτην συλλογήν, ἥτις κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἦτο ἐν πεζῷ λόγῳ. Τοῦτο δ' ἐποίησεν ὁ Φαληρεύς, διότι οἱ ῥήτορες τὸν μῦθον ἐθεώρησαν ὡς ὄργανον πειθοῦς καὶ ἐπὶ τοιούτῳ σκοπῷ μετεχειρίσθη ἤδη ὁ Στησίχορος*[2] *καὶ αὐτὸς ὁ Αἴσωπος ἐν Σάμῳ*[3]. *Τῷ παραδείγματι τοῦ Σωκράτους ἠκολούθησαν καὶ ἄλλοι, ὡς ὁ Καλλίμαχος, ἐντείναντες Αἰσωπείους μύθους εἰς δίστιχα ἢ ἑξάμετρα· διότι οὗτοι ἤθελον νὰ ἐξάρωσι τὴν συγγένειαν τῶν μύθων τούτων πρὸς τὴν γνωμικὴν ἐλεγείαν.*

Τοὐναντίον ὁ Βάβριος κατιδὼν ἐν τούτοις σατιρικὰ στοιχεῖα ἐνέτεινε τινὰς ἐκ τούτων εἰς χωλιάμβους. Πότε ἤκμαζεν οὗτος,

---

¹) *Ἐν τῇ γραμματολογίᾳ αὐτοῦ* I, 378. *Ὁ Ἀριστοφάνης ἐν Ὄρνισ.* 471 *λέγει·*

Ἀμαθὴς γὰρ ἔφυς κ' οὐ πολυπράγμων, οὐδ' Αἴσωπον πεπάτηκας,
ὃς ἔφασκε λέγων κορυδὸν πάντων πρώτην ὄρνιθα γενέσθαι,

Τὸ πεπάτηκας τοῦτο ὁ Σχολιαστὴς ἐξηγεῖ διὰ τοῦ ἀνέγνως. Ἀλλ' ὁ Σωκράτης ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ δὲν εἶχεν ὑπ' ὄψει βιβλίον, ἀλλ' ἐκ μνήμης ἐνέτεινε τοὺς μύθους εἰς στίχους, ἐν Φαίδων. 60. *Ἂν δὲ τοιοῦτον βιβλίον ὑπῆρχεν, ἤθελεν εἶναι δυσνόητον, διὰ τί δὲν ἐκόμισαν τοῦτο οἱ μαθηταί, οἵτινες καθ' ἑκάστην ἐσύχναζον παρὰ τῷ Σωκράτει.* ²) *Ἀριστοτέλ. Ῥητορ.* B, 20 „*Λόγος δέ, οἷος ὁ Στησιχόρου περὶ Φαλάριδος καὶ Αἰσώπου ὑπὲρ τοῦ δημαγωγοῦ. Στησίχορος μὲν γάρ, ἑλομένων στρατηγὸν αὐτοκράτορα τῶν Ἱμεραίων Φάλαριν καὶ μελλόντων φυλακὴν διδόναι τοῦ σώματος, τἆλλα διαλεχθεὶς εἶπεν αὐτοῖς λόγον ὡς ἵππος κατεῖχε λειμῶνα μόνος, ἐλθόντος δ' ἐλάφου καὶ διαφθείροντος τὴν νομὴν βουλόμενος τιμωρήσασθαι τὸν ἔλαφον ἠρώτα τὸν ἄνθρωπον, εἰ δύναιτ' ἂν μετ' αὐτοῦ κολάσαι τὸν ἔλαφον, ὁ δ' ἔφησεν, ἐὰν λάβῃ χαλινὸν καὶ αὐτὸς ἀναβῇ ἐπ' αὐτὸν ἔχων ἀκόντια· συνομολογήσαντος δὲ καὶ ἀναβάντος, ἀντὶ τοῦ τιμωρήσασθαι αὐτὸς ἐδούλευσεν ἤδη τῷ ἀνθρώπῳ. „Οὕτω καὶ ὑμεῖς„ ἔφη „ὁρᾶτε μὴ βουλόμενοι τοὺς πολεμίους τιμωρήσασθαι ταὐτὸ πάθητε τῷ ἵππῳ· τὸν μὲν γὰρ χαλινὸν ἔχετε ἤδη, ἑλόμενοι στρατηγὸν αὐτοκράτορα· ἐὰν δὲ φυλακὴν δῶτε καὶ ἀναβῆναι ἐάσητε, δουλεύσετε ἤδη Φαλάριδι„.* ³) *Ἀριστοτέλ. αὐτόθι.*

δὲν εἶναι γνωστόν. Ὁ Ulrici[1] *ἀποβλέπων εἰς τὴν καθαρότητα καὶ τὴν κομψότητα τῆς τε γλώσσης καὶ τοῦ μέτρου νομίζει, ὅτι ὁ ποιητὴς δύναται νὰ τεθῇ ἐν τοῖς χρόνοις τῆς νέας κωμῳδίας, δηλ. ἐν τοῖς Ἀλεξανδρινοῖς. Πρὸς τὴν εἰκασίαν ὅμως ταύτην ἀντίκειται τὸ ὄνομα Βάβριος, ὅπερ δὲν ἀπαντᾷ πρὸ τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων. Ἄν τις θέσῃ βάρος ἐπὶ τῆς παρατηρήσεως ταύτης, δὲν δύναται νὰ δεχθῇ, ὅτι οὗτος ἤκμασε πρὸ τοῦ πρώτου αἰῶνος π. Χ. Οἱ μεταγενέστεροι ἔλυσαν τὸ μέτρον τοῦτο καὶ τοιαύτην συλλογὴν μύθων ἐν πεζῷ λόγῳ ὀφείλομεν τοῖς Βυζαντινοῖς. Ἡ συλλογὴ Δημητρίου τοῦ Φαλληρέως ἀπώλετο καὶ περιῆλθον εἰς ἡμᾶς ἡ τοῦ Βαβρίου, τοῦ Φαίδρου, τοῦ Δοσιθέου καὶ τοῦ Ἀβιανοῦ*[2]. *Ἐν πᾶσι δὲ τοῖς αἰῶσιν οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι εἴτε ἐν πεζῷ λόγῳ εἴτε ἐν μυθιάμβοις ἐφέροντο, ἦσαν προσφιλὲς ἀνάγνωσμα τῶν παίδων καὶ ὁ Βάβριος πρὸς διδασκαλίαν τοῦ νέου Βράγχου ποιεῖ τοὺς μυθιάμβους αὐτοῦ*[3].

---

[1]) Geschichte der Hellenisch. Dichtkunst II, 467. [2]) Christ *σελ.* 122. [3]) *Ἐν ἀρχῇ τοῦ πρώτου προοιμίου λέγει·*

Γενεὴ δικαίων ἦν τὸ πρῶτον ἀνθρώπων,
ὦ Βράγχε τέκνον, ἣν καλοῦσι χρυσείην.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ϛ'.

ΠΕΡΙ ΕΛΕΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ

Ἡ ἐλεγεία ἐν τῇ περιόδῳ ταύτῃ παρακμάζει· διότι τὴν θέσιν τῆς ὅλης ποιήσεως καταλαμβάνει τὸ δρᾶμα. Γίνεται ὅμως συχνὴ χρῆσις τῶν διστίχων ἐν τοῖς ἐπιγράμμασιν, ἅπερ κατ' ἐξοχὴν ἐχάρασσον ἐπὶ τῶν τύμβων τῶν ὑπὲρ πατρίδος πεσόντων. Ταῦτα ἦσαν βραχέα καὶ μεστὰ μεγάλων καὶ ὑψηλῶν ἰδεῶν. Ἡ τέχνη τοῦ ἐπιγραμματοποιοῦ κεῖται ἐν τῇ συμπτύξει τῶν σπουδαιοτάτων μερῶν τῆς ἱστορίας τοῦ θανόντος καὶ ἐν τῇ προσθήκῃ τῆς προσηκούσης γνώμης. Τοῦτο ὅμως προϋποτίθησι κρίσιν καὶ ὡριμότητα διανοίας, ἣν κατὰ ταύτην τὴν περίοδον εἶχον οἱ Ἕλληνες. Ἐπιγράμματα ἐποιήθησαν ἴσως εὐθύς, ὡς ἐφάνη ἡ ἐλεγεία· διότι ἡ ἀνθολογία περιλαμβάνει καὶ τοῦ Ἀρχιλόχου καὶ τῆς Σαπφοῦς καὶ τοῦ Ἀνακρέοντος. Ἀλλὰ τινὰ μὲν τούτων δὲν εἶναι γνήσια, ἄλλα, δηλ. ὅσα ἐκρίθησαν τοιαῦτα, δὲν περιέχουσιν ἐξοχόν τι[1].

Διότι πρῶτος ὁ Κεῖος Σιμωνίδης, περὶ οὗ ἔσται λόγος ἐν τοῖς ἔπειτα, ἀνύψωσε τὸ ἐπίγραμμα εἰς ἄκραν τελειότητα. Ἐν τοῖς ἐπιγράμμασι τοῦ μεγάλου ποιητοῦ καταφαίνεται ἡ εὔστοχος βραχυλογία, τὸ μεγαλεῖον καὶ ὁ ἱερὸς ἐνθουσιασμός, ὑφ' οὗ οὗτος κατέχεται πρὸς τοὺς ἥρωας τῶν μαχῶν καὶ τοὺς προμάχους τῆς πατρίδος. Τῷ ποιητῇ τούτῳ ἀνέθεντο αἱ πόλεις αἱ κατὰ τῶν Μήδων ἀγωνισάμεναι τὴν σύνθεσιν τῶν ἐπιγραμμάτων πρὸς ἀνάμνησιν τῶν περικλεῶν αὐτῶν ἀγώνων. Κατὰ τὴν ὁμολογίαν πάντων ἄριστον ἐπίγραμμα

---

[1]) K. O. Müller I, 225.

θεωρεῖται τὸ ποιηθὲν[1] πρὸς τιμὴν τῶν μετὰ τοῦ Λεωνίδου πεσόντων ἐν Θερμοπύλαις. Καὶ τὸ εἰς τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην συνετάχθη μεθ' ἱκανῆς εὐφυΐας, διότι τοὺς ἐνταῦθα ἀγωνισαμένους εἰκονίζει ὁ ποιητὴς ὡς προμάχους ὁλοκλήρου τῆς Ἑλλάδος[2]. Ὡσαύτως ἐπαινεῖται τὸ χαραχθὲν ὑπὸ τὸ ἄγαλμα τοῦ Πανός, τοῦ βοηθήσαντος τοῖς Ἀθηναίοις, ὅτε οὗτοι ἠγωνίζοντο ἐν τῷ πεδίῳ τοῦ Μαραθῶνος[3]. Ὁ μέγας οὗτος ποιητὴς ἀνυψοῦτο μὲν εἰς τὰς ὑψίστας καὶ αἰθεριωτάτας τοῦ ἐθνικοῦ μεγαλείου σφαίρας, ἀλλ' ἐνίοτε κατέπιπτε καὶ εἰς κολακείας τῶν ἡγεμόνων, ὡς τοῦτο ἔσται δῆλον μετ' ὀλίγον, καὶ καταφαίνεται καὶ ἐν τῷ ἐπιγράμματι τῷ χαραχθέντι ἐπὶ τοῦ τρίποδος, ὃν ὁ στρατηγὸς Παυσανίας ἔστησεν ἐν Δελφοῖς[4]. Ἐποίει δ' ἐπιγράμματα οὐ μόνον πρὸς ἔπαινον, ἀλλὰ καὶ πρὸς ψόγον, ὡς τὸ εἰς Τιμοκρέοντα τὸν Ῥόδιον[5]; ὅστις ἦτο ἀντίτεχνος τοῦ Κείου ποιητοῦ. Ὁ ἀθλητὴς οὗτος διεκρίνετο κατὰ τὴν ὑπερφυσικὴν δύναμιν τοῦ σώματος καὶ τὴν ἀκολασίαν τῆς διανοίας. Ὕποπτος δὲ γενόμενος, ὅτι ἐμήδιζε, καὶ φυγὼν ἦλθεν εἰς τὸν μέγαν βασιλέα. Ἐπειδὴ δ' ὁ Θεμιστοκλῆς, μεθ' οὗ διὰ ξενίας συνεδέετο,

---

1) Ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Bergk ἀριθμ. 93·

Ὦ ξεῖν', ἀγγέλλειν Λακεδαιμονίοις, ὅτι τῇδε
κείμεθα, τοῖς κείνων ῥήμασι πειθόμενοι.

2) Αὐτόθι ἀριθμ. 91·

Ἑλλήνων προμαχοῦντες Ἀθηναῖοι Μαραθῶνι
Χρυσοφόρων Μήδων ἐστόρεσαν δύναμιν.

3) Αὐτόθι ἀριθμ. 136·

Τὸν τραγόπουν ἐμὲ Πᾶνα, τὸν Ἀρκάδα, τὸν κατὰ Μήδων,
τὸν μετ' Ἀθηναίων στήσατο Μιλτιάδης.

4) Ἀριθμ. 143·

Ἑλλήνων ἀρχηγὸς ἐπεὶ στρατὸν ὤλεσε Μήδων
Παυσανίας, Φοίβῳ μνῆμ' ἀνέθηκε τόδε.

5) Ἀριθμ. 171·

Πολλὰ πιὼν καὶ πολλὰ φαγὼν καὶ πολλὰ κάκ' εἰπὼν
ἀνθρώπους κεῖμαι Τιμοκρέων Ῥόδιος.

ἔμεινεν ἀδιάφορος πρὸς τὴν τύχην τοῦ φυγάδος, οὗτος μετὰ πικρίας κακίζει τὸν ἥρωα τῆς Σαλαμῖνος[1].

Οὐ μόνον ἐπιγράμματα, ἀλλὰ καὶ ἐλεγείας ἐποίει ὁ Σιμωνίδης, καὶ δὴ εἶναι γνωστόν, ὅτι ἐνίκησε τὸν Αἰσχύλον ἐν τῷ ἐλεγειακῷ ἀγῶνι, ὃν ἵδρυσαν οἱ Ἀθηναῖοι πρὸς τιμὴν τῶν ἐν Μαραθῶνι πεσόντων. Ὁ βιογράφος τοῦ Αἰσχύλου, ὅστις παραδίδει ἡμῖν τὴν εἴδησιν[2], πειρᾶται, ὅπως ἐξηγήσῃ τὴν αἰτίαν τῆς ἥττης λέγων, ὅτι ἡ ἐλεγεία μετέχει τῆς περὶ τὸ συμπαθὲς λεπτότητος, ὅπερ ἦτο ἀλλότριον τοῦ ἤθους τοῦ Αἰσχύλου. Ὄντως ἡ τοῦ τραγικοῦ τούτου μεγαλοφροσύνη δὲν ἐπέτρεπεν, ὅπως κατέλθῃ εἰς κωκυτοὺς καὶ θρήνους χηρῶν καὶ ὀρφανῶν, ὅπως διεγείρῃ τὸν ἔλεον.

Πλὴν τοῦ Αἰσχύλου καὶ ἄλλοι τραγικοὶ ἐποίησαν ἐλεγείας καὶ δὲν γινώσκομεν μὲν ἀκριβές τι περὶ τοῦ Σοφοκλέους, εἶναι ὅμως βέβαιον, ὅτι ὁ τραγικὸς Μελάνθιος ἐποίησε τοιαύτας. Οὗτος ἦτο φίλος ἢ μᾶλλον παράσιτος τοῦ Κίμωνος καὶ δὴ περιεσώθη τούτου ἓν δίστιχον ἀναφερόμενον εἰς τὸν Πολύγνωτον, ὅστις ἔγραψε τὴν ποικίλην στοὰν προῖκα, φιλοτιμούμενος πρὸς τὴν πόλιν[3]. Ὀλίγον νεώτερος τοῦ Μελανθίου ἦτο ὁ Χῖος τραγικὸς Ἴων, ὅστις ἐποίησεν ἐλεγείας καὶ ἐπιγράμματα. Ἐκ τῶν σῳζο-

---

[1]) Πλούταρχ. ἐν βίῳ Θεμιστοκλ. 21.

. . . . ἐπεὶ Θεμιστοκλῆ' ἤχθαρε Λατώ,
ψεύσταν, ἄδικον, προδόταν, ὃς Τιμοκρέοντα ξεῖνον ἐόντ'
ἀργυρίοις σκυβαλικτοῖσι πεισθεὶς οὐ κατᾶγεν
εἰς πάτραν Ἰάλυσον,
λαβὼν δὲ τρί' ἀργυρίου τάλαντ' ἔβα πλέων εἰς ὄλεθρον
τοὺς μὲν κατάγων ἀδίκως, τοὺς δ' ἐκδιώκων, τοὺς δὲ καίνων
ἀργυρίων ὑπόπλεως, Ἰσθμοῖ δ' ἐπανδόκευε γελοίως ψυχρὰ κρέα παρέχων·
οἱ δ' ἤσθιον ηὔχοντο μὴ ὥραν Θεμιστοκλεῦς γενέσθαι.

[2]) Βίος Αἰσχύλ. I, 45. [3]) Ἀθήν. VIII. 343. Πλούταρχ. ἐν βίῳ Κίμων. 4.

Αὑτοῦ γὰρ δαπάναισι θεῶν ναοὺς ἀγοράν τε
Κεκροπίαν κόσμησ' ἡμιθέων ἀρεταῖς.

μένων ἀποσπασμάτων γίνεται δῆλον, ὅτι ὁ Ἴων καὶ ἐν τῷ εἴδει τούτῳ τῆς ποιήσεως διετήρησε τὸ βακχικὸν καὶ διθυραμβῶδες αὐτοῦ ἦθος[1]. *Ἐδέξατο μὲν οὗτος τὸν τρόπον τοῦ Ἀνακρέοντος καὶ τοῦ Μιμνέρμου, ἀλλ' ἐπέθηκε καὶ τὴν χροιὰν τοῦ Ἀττικοῦ διθυράμβου. Ἐποίησε δὲ συμποτικὰ ἐλεγεῖα καὶ ἐρωτικὰ πρὸς Χρύσιλλαν τὴν Κορινθίαν, ἣν ἠγάπα, ὡς καὶ ὁ Ὀλύμπιος Περικλῆς*[2]. *Ὁ δὲ Διονύσιος ὁ Ἀθηναῖος ἦτο πολιτικὸς ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ υἱοῦ τοῦ Ξανθίππου. Ἐπειδὴ δὲ συνεβούλευσε τοῖς Ἀθηναίοις, ὅπως κόψωσι χαλκᾶ νομίσματα, ἐπωνομάσθη χαλκοῦς*[3]. *Ὁ πολιτικὸς οὗτος ἡγήσατο τῆς ἀποικίας τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου οὗτοι ἔκτισαν τοὺς Θουρίους*[4]. *Ἄξιον σημειώσεως εἶναι, ὅτι ὁ ποιητὴς οὗτος προέτασσε τὸ πεντάμετρον τοῦ ἑξαμέτρου*[5]. *Τὰ σῳζόμενα αὐτοῦ ἀποσπάσματα μαρτυροῦσιν, ὅτι εἶχε μᾶλλον τέχνην ἢ ποιητικὴν φύσιν καὶ κατὰ τοῦτο θεωρεῖται ὡς πρόδρομος τοῦ Κολοφωνίου Ἀντιμάχου. Ὁ δὲ Εὔηνος ὁ Πάριος ἠκολούθησε τῷ ἠθικῷ χαρακτῆρι τῆς ἐλεγείας τοῦ Θεόγνιδος. Περὶ τούτου τοῦ σοφιστοῦ ὁ Πλάτων λέγει μετὰ εἰρωνείας*[6]. *Τὰ σῳζόμενα ἐλεγεῖα αὐτοῦ εἶναι νηφάλια καὶ ἔχουσι χροιὰν τετριμμένου ὕφους*[7]. *Καὶ ὁ φιλόσοφος Σωκράτης*

---

[1]) *Ἐν ἀποσπάσμ.* I, 13.

Τῷ σύ, πάτερ Διόνυσε, φιλοστεφάνοισιν ἀρέσκων
ἀνδράσιν, εὐθύμων συμποσίων πρύτανι,
Χαῖρε· δίδου δ' αἰῶνα, καλῶν ἐπιήρανε ἔργων,
πίνειν καὶ παίζειν καὶ τὰ δίκαια φρονεῖν.

[2]) *Ἀθήν.* X, 436 „*Βάτων δ' ὁ Σινωπεὺς ἐν τοῖς περὶ Ἴωνος τοῦ ποιητοῦ φιλοπότην φησὶ γενέσθαι καὶ ἐρωτικώτατον τὸν Ἴωνα. Καὶ αὐτὸς δὲ ἐν τοῖς ἐλεγείοις ἐρᾶν μὲν ὁμολογεῖν Χρυσίλλης τῆς Κορινθίας, Τελέου δὲ θυγατρός, ἧς καὶ Περικλέα τὸν Ὀλύμπιον ἐρᾶν φησὶ Τηλεκλείδης ἐν Ἡσιόδοις*". *Παράβαλλ.* Bode, Geschichte d. Hellenisch. Dichtkunst II, 266. [3]) *Ἀθήν.* XV, 669 D. *Ὅρα καὶ* Bernhardy II, 1, 555. [4]) *Πλούταρχ. ἐν βίῳ Νικίου* 5. [5]) *Ὅρα Ἀθην.* XIII, 602 C. [6]) *Ἐν Φαίδρ.* 267 A. *Ἐν Ἀπολογ.* 20 B *καὶ ἐν Φαίδων.* 60 D. [7]) *Π. χ. ἐν ἀρχῇ τοῦ πρώτου ἀποσπάσμ. λέγει·*

ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ ἤρξατο ἐντείνων τοὺς μύθους τοῦ Αἰσώπου εἰς ἐλεγεῖα, ἐξ ὧν διετηρήθη ἓν δίστιχον[1]. *Ὡσαύτως ἡ τύχη διετήρησεν ἡμῖν ἓν δίστιχον ἐκ τῆς ἐπικηδείου ἐλεγείας τοῦ τραγῳδοῦ Εὐριπίδου εἰς τοὺς πεσόντας ἐν Σικελίᾳ Ἀθηναίους*[2] *καὶ ἓν καλὸν ἐπίγραμμα ἐκ δύο διστίχων*[3].

Τῇ πολιτικῇ ἐλεγείᾳ τοῦ Σόλωνος ἠκολούθησεν ὁ τύραννος Κριτίας, ὅστις κατήγετο μὲν ἐξ ἐπιφανοῦς γένους, ὅμως ἦτο αἱμοχαρὴς καὶ διενοήθη νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὴν μοναρχίαν πατῶν ἐπὶ πτωμάτων τῶν ἰδίων πολιτῶν. Ἀλλ' ἡ ποίησις εἶναί τι καθαρὸν καὶ εὐγενές, οὗπερ δὲν εἶναι ἐπιτετραμμένον νὰ ἅπτωνται φύσεις μοχθηραί. Ὁπωσδήποτε ὁ τύραννος ἐποίει ἐλεγείας, αἵτινες ἐπεγράφοντο Π ο λ ι τ ε ῖ α ι. *Ἔν τινι ἀποσπάσματι τούτων λέγει περὶ τῶν σπουδαιοτέρων ἀνακαλύψεων, ἃς ἐποίησαν διάφοροι λαοί*[4]. *Ἔν τινι ἄλλῳ περιγράφει ἔθιμα τῶν Σπαρτιατῶν καὶ ἐπαινεῖ τὴν ἐγκράτειαν αὐτῶν*[5]. *Ὁ τύραννος ἀπεῖχε πολὺ τῆς διθυραμβικῆς μεγαλορρημοσύνης τῆς λυρικῆς ποιήσεως τῶν Ἀθηναίων καὶ τὸ ὕφος τοῦ λόγου ἦτο μὲν χαλαρόν, ὅμως ἡδὺ καὶ χάριεν*[6]. *Ὁ Κριτίας θεωρεῖται ὡς ὁ τελευταῖος ποιητὴς τῆς*

Πολλοῖς ἀντιλέγειν μὲν ἔθος περὶ παντὸς ὁμοίως,
ὀρθῶς δ' ἀντιλέγειν, οὐκέτι τοῦτ' ἐν ἔθει.

1) *Ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ* Bergk 1.

Αἴσωπός ποτ' ἔλεξε Κορίνθιον ἄστυ νέμουσιν
μὴ κρίνειν ἀρετὴν λαοδίκῳ σοφίῃ.

2) *Πλούταρχ. ἐν βίῳ Νικίου* XVII «*Ὁ μὲν γὰρ Εὐριπίδης μετὰ τὴν ἧτταν αὐτῶν καὶ τὸν ὄλεθρον γράφων ἐπικήδειον ἐποίησεν·*

Οἵδε Συρακοσίους ὀκτὼ νίκας ἐκράτησαν
ἄνδρες, ὅτ' ἦν τὰ θεῶν ἐξ ἴσου ἀμφοτέροις».

3) *Ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ* Bergk *ἀριθμ.* 2.

Ὦ τὸν ἀγήραντον πόλον αἰθέρος, Ἥλιε, τέμνων,
ἆρ' εἶδες τοιόνδ' ὄμμασι πρόσθε πάθος,
μητέρα παρθενικήν τε κόρην δισσούς τε συναίμους
ἐν ταὐτῷ φέγγει μοιραδίῳ φθιμένους;

4) *Ἐν ἀποσπάσμ.* 1. 5) *Ἐν ἀποσπάσμ.* 2. 6) *Ὅρα Φιλόστρατ. ἐν τοῖς βίοις τῶν σοφιστ. κεφ.* 4.

πολιτικῆς ἐλεγείας. Καὶ τῷ φιλοσόφῳ Πλάτωνι ἀποδίδονται οὐχὶ ὀλίγα ἐπιγράμματα[1], *ἀλλ' ἡ γνησιότης τούτων ἀμφισβητεῖται. Ἴσως ἐποιήθησαν ὑπό τινος συνωνύμου τῷ φιλοσόφῳ. Ὁπωσδήποτε ἐν τῇ συλλογῇ ταύτῃ ὑπάρχουσι καὶ ἀδάμαντες, ὡς τὸ εἰς τὸν κωμικὸν Ἀριστοφάνη*[2] *καὶ τὸ εἰς τὸ ἄγαλμα τῆς Ἀφροδίτης*[3]. *Ὡσαύτως φέρονται πλεῖστα ἐπιτάφια δίστιχα ἀνήκοντα τῷ καλουμένῳ Πέπλῳ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ ἀναφερόμενα εἰς τοὺς ὁμηρικοὺς ἥρωας. Ἀλλὰ καὶ ἡ γνησιότης τούτων δὲν βεβαιοῦται.*

Ὁ δὲ Κολοφώνιος Ἀντίμαχος, ὡς ἐν τῷ ἔπει, οὕτω καὶ ἐν τῇ ἐλεγείᾳ, εἶναι ὁ πρόδρομος τῶν Ἀλεξανδρινῶν. Ἀνήκει δὲ τῇ ἐρωτικῇ ἐλεγείᾳ· διότι κατέχεται ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἐρωτικοῦ πάθους πρὸς τὴν Λύδην, ὑφ' οὗ καὶ ὁ Μίμνερμος πρὸς τὴν Ναννώ. Ἐν τῇ ποιήσει τοῦ Ἀντιμάχου οἱ Ἀλεξανδρινοὶ εὕρισκον ἔλλειψιν φυσικῆς χάριτος καὶ ἐζητημένην τέχνην. Δὲν ἦτο ἀπηλλαγμένος καὶ τῆς διθυραμβικῆς μεγαλορρημοσύνης τῶν χρόνων τούτων.

---

[1]) Bernhardy *ἐν τῇ γραμματολογίᾳ* II, 1, 559. [2]) *Ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ* Bergk 27.

Αἱ χάριτες τέμενός τι λαβεῖν ὅπερ οὐχὶ πεσεῖται
ζητοῦσαι, ψυχὴν εὗρον Ἀριστοφάνους.

[3]) *Ἐν ἀριθμ.* 25.

Ἁ Κύπρις τὰν Κύπριν ἐνὶ Κνίδῳ εἶπεν ἰδοῦσα·
φεῦ, φεῦ ποῦ γυμνὴν εἶδέ με Πραξιτέλης;
οὔτε σε Πραξιτέλης τεχνάσατο, οὐθ' ὁ σίδηρος,
ἀλλ' οὕτως ἕστης, ὥς ποτε κρινομένη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄.

ΠΑΡΙ ΕΛΕΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΝΩΝ

Οἱ Ἀλεξανδρινοὶ ἐξηκολούθησαν μὲν ποιοῦντες ἐλεγείας καὶ ἐπιγράμματα κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν Ἰώνων καὶ τῶν Ἀττικῶν ποιητῶν, ἀλλ' ἡ δημιουργικὴ δύναμις τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους εἶχε σπουδαίως μειωθῇ[1]. *Τούτου ἕνεκεν οἱ ποιηταὶ ταύτης τῆς περιόδου ἦσαν μιμηταὶ καὶ κατ' ἐξοχὴν ἐμιμοῦντο τὸν Ἀντίμαχον. Ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις οἱ ποιηταὶ οὔτε περὶ τὸν Ἀττικὸν διθύραμβον, οὔτε περὶ τὰς Δωρικὰς ᾠδὰς ἠσχολοῦντο, διότι τὰ ποιήματα οἱ Ἕλληνες τότε ἀνεγίνωσκον καὶ δὲν ἠκροῶντο ἐν συναθροίσεσιν, ὡς ἄλλοτε. Ἀλλ' ὅστις ἀναγιγώσκει τὰ ποιήματα, ἀποβάλλει τὴν αἴσθησιν τοῦ κάλλους τῶν ῥυθμικῶν συνθέσεων*[2]. *Διὰ τοῦτο καὶ οἱ ποιηταὶ κατέλιπον τὰ πολύπλοκα μετρικὰ σχήματα καὶ περιωρίσθησαν ἐν τῷ διστίχῳ, ὅπερ κατ' ἐξοχὴν ἐγένετο ὄργανον τῶν ἐρωτικῶν παθῶν. Τότε τὰ μακρὰ ποιήματα δὲν ἦσαν ἀρεστά, ἀλλὰ τὰ βραχέα μέν, μετὰ τέχνης ὅμως ἐπεξειργασμένα*[3]. *Πρὸς τοιαύτην δ' ὅμως ἀξίωσιν μόνον λόγιοι ἄνδρες ἠδύναντο νὰ ἐπαρκέσωσι καὶ διὰ τοῦτο ἡ γραμματικὴ καὶ ἡ ποίησις συνενοῦται ἐν τῷ αὐτῷ προσώπῳ. Οἱ Ἀλεξανδρινοὶ ἐποίησαν πολλὰς ἐλεγείας, ἀλλὰ κακῇ μοίρᾳ τὰ πρωτότυπα ἀπώλοντο πλὴν ὀλίγων λειψάνων καὶ γινώσκονται μόνον ἐκ τῶν μιμήσεων τῶν Ῥωμαίων ἐλεγειακῶν, κατ' ἐξοχὴν*

---

[1]) *Περὶ ἐλεγείας ἔγραψε δύο τόμους ὁ* Hartung, Die griechichen Elegiker, Leipzig 1859. [2]) Christ *σελ.* 434. [3]) *Ὅρα Καλλίμαχον ἐν τῇ Ἀνθολογ.* XII, 43 *Τὸ ὑπὸ τοῦ Ὀβιδίου περὶ τοῦ Καλλιμάχου λεγόμενον ἔχει κῦρος περὶ ὁλοκλήρου τῆς ἐποχῆς ἐν* Am. I, 15

Battiades semper toto cantabitur orbe:
quamvis ingenio non valet, arte valet.

δὲ τοῦ Κατούλλου. Ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἐν τοῖς μάλιστα ἐτιμῶντο ὁ Φιλητᾶς καὶ ὁ Καλλίμαχος.

Φιλητᾶς ὁ Κῷος, ὁ υἱὸς τοῦ Τηλέφου, ἔζη ἐπὶ μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ Πτολεμαίου τοῦ πρώτου, οὗ τὸν υἱὸν Φιλάδελφον ἐδίδαξε[1]. *Πρὸς δὲ ἐγένετο διδάσκαλος τοῦ Θεοκρίτου*[2] *καὶ τοῦ γραμματικοῦ Ζηνοδότου. Λέγεται, ὅτι οὗτος ἐκ τῶν μελετῶν ἐγένετο οὕτως ἰσχνός, ὥστε ὑπὸ τὰ ὑποδήματα ἔθετε μόλυβδον, ὅπως μὴ ὑπὸ τοῦ ἀνέμου παρασύρηται. Ὁ Φιλητᾶς ἐποίησεν ἐλεγείας, ἐπιγράμματα καὶ ἐν ἑξαμέτροις ἐπύλλιόν τι, ὅπερ ἐπεγράφετο Ἑρμῆς. Ἡ ἐλεγεία αὐτοῦ ἦτο ἐρωτικὴ καὶ διὰ ταύτης ἐξεδήλου τὸ ἐρωτικὸν αὐτοῦ πάθος, ὅπερ εἶχε πρὸς τὴν Βαττίδα, ὡς ὁ Ἀντίμαχος πρὸς τὴν Λύδην. Τὰ σῳζόμενα ἀποσπάσματα δεικνύουσιν, ὅτι ὁ ποιητὴς κατείχετο ὑπὸ λεπτῶν αἰσθημάτων, ἅπερ ἐξεδήλου μετὰ ἁπλότητος*[3]. *Πρὸς τιμὴν τούτου οἱ Κῷοι ἵδρυσαν ἀνδριάντα*[4].

Σύγχρονος καὶ φίλος τοῦ Φιλητᾶ ἦτο ὁ Κολοφώνιος Ἑρμησιάναξ, ὅστις τὸν Ἀντίμαχον μιμούμενος ἐποίησεν ἐλεγείαν συνισταμένην ἐκ τριῶν βιβλίων καὶ ἐπιγραφομένην Λεόντιον κατὰ τὸ ὄνομα τῆς ἐρωμένης αὐτοῦ. Ἐκ τοῦ τρίτου βιβλίου διεσώθησαν παρ᾽ Ἀθηναίῳ 98 στίχοι, ἐν οἷς ὑπάρχει κύκλος ἐρωτικῶν σχέσεων τῶν ἀρχαιοτέρων ποιητῶν[5]. *Διὰ τούτων ὁ ποιητὴς προτίθεται νὰ καταδείξῃ τὴν μεγάλην τοῦ ἔρωτος δύναμιν. Εἰ καὶ ἡ γλῶσσα εἶναι ἐζητημένη καὶ μονότονος, ὅμως ἡ ποίησις ἔχει χάριν τινά.*

Τοῦ δὲ Φανοκλέους ἡ ἐποχὴ εἶναι μὲν ἄγνωστος, ἀλλὰ κατὰ

---

1) *Ὅρα Σουΐδαν ἐν λ.* 2) *Θεόκριτ.* 7, 40. 3) Bernhardy II, 1, 566.

4) *Ὁ Ἑρμησιάναξ παρ᾽ Ἀθηναίῳ* XIII, 598 *λέγει·*

Οἶσθα δὲ καὶ τὸν ἀοιδόν, ὃν Εὐρυπύλου πολιῆται
Κῷοι χάλκειον στῆσαν ὑπὸ πλατάνῳ
Βαττίδα μολπάζοντα θοήν, περὶ πάντα Φιλητᾶν
ῥήματα καὶ πᾶσαν τρυόμενον λαλιήν.

5) *Ἀθήν.* XIII, 597.

πᾶσαν πιθανότητα οὗτος εἶναι Ἀλεξανδρινός[1]. Ἐκ τῆς ἐλεγείας αὐτοῦ, ἥτις ἐπιγράφεται Ἔρωτες ἢ καλοί, περιεσώθησαν μόνον 28 στίχοι[2]. Ἡ ὑπόθεσις τοῦ ποιήματος εἶναι ῥυπαρά· διότι ὁ ποιητὴς πραγματεύεται περὶ ἐρώτων πρὸς παῖδας, καὶ ὑπομιμνήσκει τὸν μῦθον, ὅτι ὁ Ὀρφεὺς ἠγάπα τὸν Κάλαϊν. Ἀλλ' αἱ Θρᾷσσαι ἐκ ζηλοτυπίας ἐφόνευσαν[3] τὸν ἀοιδὸν καὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἔρριψαν εἰς τὴν θάλασσαν. Ὡς δ' ὁ Ἡσίοδος ἐν ἑκάστῳ τμήματι τῶν μεγάλων Ἠοίων ἤρχετο ἐκ τῆς φράσεως ἢ οἵη, οὕτως ὁ Φανοκλῆς ἐκ τῆς φράσεως ἢ ὡς. Ὁ ποιητὴς φαίνεται ἀνὴρ λόγιος καὶ ἔχει γλῶσσαν ἀνθηράν.

Ὁ ἐπιφανέστατος τῶν ἐλεγειακῶν ποιητῶν ταύτης τῆς περιόδου εἶναι Καλλίμαχος ὁ Κυρηναῖος, ὅστις ἀνῆγε τὸ γένος αὐτοῦ εἰς Βάττον, τὸν οἰκιστὴν τῆς Κυρήνης[4]. Οὕτω λοιπὸν ἀνῆκε τῷ ἐπιφανεῖ τῶν Βαττιαδῶν γένει καὶ πατέρα μὲν ἔσχε τὸν Βάττον, μητέρα δὲ τὴν Μεσάτμαν καὶ πάππον τὸν Καλλίμαχον, ὅστις ἐγένετο στρατηγὸς τῶν Κυρηναίων. Περὶ τοῦ ἔτους τῆς γεννήσεως ὑπάρχει διαφωνία, ἀλλὰ φαίνεται, ὅτι ἐγεννήθη περὶ τὰ 310 π. Χ. Ἡ γυνὴ τοῦ ἡμετέρου ποιητοῦ ἦτο θυγάτηρ Εὐφράτου τοῦ Συρακουσίου, τὴν δὲ ἀδελφὴν αὐτοῦ Μεγατίμην ἔλαβε γυναῖκα ὁ Στασήνωρ, οὗ υἱὸς ἦτο ὁ νεώτερος Καλλίμαχος, ὁ ἐπικὸν ποίημα ποιήσας Περὶ νήσων. Ὁ ἡμέτερος ποιητὴς ἐσπούδασε πρῶτον παρὰ τῷ Ἑρμοκράτει, εἶτα δὲ ἐν Ἀθήναις μετὰ τοῦ Ἀράτου καὶ μετὰ τὰς σπουδὰς ἀπελθὼν εἰς Ἀλεξάνδρειαν συνέστησε σχολὴν ἔν τινι προαστείῳ ταύτης, ὅπερ ἐκαλεῖτο Ἐλευσίς. Ἀλλ' ὑπὸ Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου ὠνομάσθη ἐπιστάτης τῆς βιβλιοθήκης καὶ εἶχε τὴν εὔνοιαν τοῦ διαδόχου αὐτοῦ, Πτολεμαίου τοῦ Εὐεργέτου. Διότι ὁ Καλλίμαχος διεκρίνετο οὐ μόνον ὡς δεινὸς γραμματικός, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐξο-

[1]) Ὅρα Leutsch, Philologus XII, 66. [2]) Οὗτοι φέρονται ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Bergk. [3]) Ἐν στίχ. 11 [4]) Ὅρα Σουΐδαν ἐν λ. Παράβαλλ. καὶ J. Rauch, Die Elegie der Alexandriner, Heidelberg 1845. Susemihl, Gesch. d. griech. Litteratur I, 347.

χος ποιητής. Ἐκ τῆς σχολῆς τούτου ἐξῆλθον μεγάλοι λόγιοι καὶ ποιηταί, οἷος ὁ Ἐρατοσθένης, Ἀριστοφάνης ὁ Βυζάντιος καὶ Ἀπολλώνιος ὁ Ῥόδιος.

Ὁ τελευταῖος οὗτος ἦλθεν εἰς ἔριδας πρὸς τὸν διδάσκαλον αὐτοῦ. Διότι ὁ Καλλίμαχος εἶχε τὴν ὀρθὴν γνώμην, ὅτι παρῆλθεν ἡ ἐποχὴ τῶν μακρῶν ἐπῶν καὶ ὅτι ἡ ἀπομίμησις τοῦ Ὁμήρου παράγει ψυχρὰ καὶ ἄψυχα ποιητικὰ προϊόντα[1]. Τῇ ἀρχῇ ταύτῃ μὴ ἀκολουθήσας ὁ Ἀπολλώνιος ἤρισε πρὸς τὸν διδάσκαλον· αἱ δ' ἔριδες ἐπὶ μακρὸν χρόνον διαρκέσασαι ἠνάγκασαν τὸν νέον ποιητήν, ὅπως ἀποδημήσῃ εἰς Ῥόδον. Ἐν τῇ ἔριδι ταύτῃ καὶ ὁ διδάσκαλος ἔγραψε πικροὺς λόγους κατὰ τοῦ μαθητοῦ[2] καὶ ὁ μαθητὴς ἀσεβεῖς πρὸς τὸν διδάσκαλον[3]. Ὁ Καλλίμαχος ἔγραψε καὶ ὁλόκληρον ποίημα Ἶβιν, ὑφ' ἣν λανθάνει ὁ ἐχθρὸς τούτου Ἀπολλώνιος[4].

Πλὴν τούτου ὁ Καλλίμαχος ἐποίησε μέγαν ἀριθμὸν συγγραμμάτων ἐν πεζῷ λόγῳ, ὕμνους, ἐλεγείας, ἐπιγράμματα, ἰάμβους καὶ μέλη. Ὁ ὁλικὸς ἀριθμὸς τῶν συγγραμμάτων τοῦ

---

[1]) Ἐκ τούτου ἀπορρέει τὸ πολυθρύλητον, μέγα βιβλίον μέγα κακόν. [2]) Ἐν ὕμν. εἰς Ἀπόλλων. 105.

Ὁ Φθόνος Ἀπόλλωνος ἐς οὔατα λάθριος εἶπεν·
«οὐκ ἄγαμαι τὸν ἀοιδόν, ὃς οὐδ' ὅσα πόντος ἀείδει».
Τὸν Φθόνον Ὡπόλλων ποδί τ' ἤλασεν ὧδέ τ' εἶπεν·
«Ἀσσυρίου ποταμοῖο μέγας ῥόος, ἀλλὰ τὰ πολλὰ
λύματα γῆς καὶ πολλὸν ἐφ' ὕδατι συρφετὸν ἕλκει.
Δηοῖ δ' οὐκ ἀπὸ παντὸς ὕδωρ φορέουσι Μέλισσαι,
ἀλλ' ἥτις καθαρή τε καὶ ἀχράαντος ἀνέρπει
πίδακος ἐξ ἱερῆς ὀλίγη λιβάς, ἄκρον ἄωτον.
Χαῖρε, ἄναξ· ὁ δὲ Μῶμος, ἵν' ὁ φθόνος, ἔνθα νέοιτο.

[3]) Ἀνθολογ. Παλατ. XI, 275.

Καλλίμαχος τὸ κάθαρμα, τὸ παίγνιον, ὁ ξύλινος νοῦς.
αἴτιος ὁ γράψας Αἴτια Καλλίμαχος.

[4]) Σουΐδ. ἐν λ. Καλλίμαχος· «Ἶβις (ἔστι δὲ ποίημα ἐπιτετηδευμένον εἰς ἀσάφειαν καὶ λοιδορίαν εἴς τινα Ἶβιν, γενόμενον ἐχθρὸν Καλλιμάχου· ἦν δ' οὗτος Ἀπολλώνιος ὁ γράψας τὰ Ἀργοναυτικά)».

λογίου ποιητοῦ ἀναβιβάζεται εἰς ὀ κ τ α κ ό σ ι α[1], ὅπερ ἤθελε διεγείρει τὴν ἔκπληξιν τῶν νεωτέρων, εἰ μὴ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ὑπῆρχον πολλοὶ Βιβλιολᾶθαι. Τὸ σπουδαιότατον τῶν πεζῶν συγγραμμάτων τοῦ Καλλιμάχου ἦτο τὸ ἐπιγραφόμενον Π ί ν α κ ε ς τ ῶ ν ἐ ν π ά σ ῃ π α ι δ ε ί ᾳ δ ι α λ α μ ψ ά ν τ ω ν κ α ὶ ὧ ν σ υ ν έ γ ρ α ψ ε ν εἰς ἑκατὸν καὶ εἴκοσι βιβλία. Τούτου ἓν μέρος ἦτο τὸ ἐπιγραφόμενον Π ί ν α ξ τ ῶ ν κ α τ ὰ χ ρ ό ν ο υ ς κ α ὶ ἀ π' ἀ ρ χ ῆ ς γ ε ν ο μ έ ν ω ν δ ι δ α σ κ ά λ ω ν. Ἡ ἀπώλεια τοῦ γραμματολογικοῦ τούτου συγγράμματος ἐζημίωσε σπουδαίως τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα. Διότι ἤθελεν εἶναι μέγα εὑρετήριον τῶν διαπρεψάντων ἐν τοῖς διαφόροις εἴδεσι τῶν γραμμάτων, τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν καὶ τοῦ χρόνου τῆς συγγραφῆς τούτων. Πρὸς δὲ ὁ Καλλίμαχος ἔγραψεν ὑ π ο μ ν ή μ α τ α ἱ σ τ ο ρ ι κ ά, Β α ρ β α ρ ι κ ὰ ν ό μ ι μ α, Π ε ρ ὶ ν υ μ φ ῶ ν, Κ τ ί σ ε ι ς ν ή σ ω ν κ α ὶ π ό λ ε ω ν κ α ὶ μ ε τ ο ν ο μ α σ ί α ς, Π ε ρ ὶ τ ῶ ν ἐ ν τ ῇ ο ἰ κ ο υ μ έ ν ῃ π ο τ α μ ῶ ν[2].

Μέχρις ἡμῶν περιεσώθησαν ἓξ ὕμνοι ε ἰ ς Δ ί α, ε ἰ ς Ἀ π ό λ λ ω ν α, ε ἰ ς Ἄ ρ τ ε μ ι ν, ε ἰ ς Δ ῆ λ ο ν, ε ἰ ς Δ ή μ η τ ρ α ν, κ α ὶ ε ἰ ς λ ο υ τ ρ ὰ τ ῆ ς Π α λ λ ά δ ο ς, οἵτινες εἶναι πεποιημένοι ἐν ἑξαμέτροις κατὰ μίμησιν τῶν Ὁμηρικῶν, πλὴν τοῦ τελευταίου ποιηθέντος ἐν ἐλεγειακῷ μέτρῳ. Οἱ ὕμνοι οὗτοι πάντες ἦσαν ὡρισμένοι, ὅπως ἀπαγγέλλωνται ἐν ἑορταῖς. Ἐκ τῶν τεσσάρων πρώτων καὶ ἐκ τοῦ Π λ ο κ ά μ ο υ Β ε ρ ε ν ί κ η ς μανθάνομεν περὶ τῆς σχέσεως τοῦ ποιητοῦ πρὸς τὴν αὐλὴν τῶν Πτολεμαίων. Ἐν τῷ τελευταίῳ ὕμνῳ ὁ ποιητὴς περιγράφει μετὰ χάριτος τὴν παρὰ τῆς Παλλάδος τύφλωσιν τοῦ Τειρεσίου, ὅστις εἶδε τὴν θεὰν λουομένην μετὰ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Χαρικλοῦς, ἥτις ἦτο ἀκόλουθος τῆς θεᾶς. Πρὸς παρηγορίαν δὲ τῆς μητρὸς ἡ Παλλὰς ἐδωρήσατο τῷ Τειρεσίᾳ τὸ δῶρον τοῦ μαντεύεσθαι. Μείζονα ἀξίαν εἶχον αἱ

---

[1]) Schneider Callim. II, 19. [2]) Ὅρα Susemihl ἐν τῷ μνημονευθέντι συγγράμματι I, 366.

ἐλεγεῖαι τοῦ ποιητοῦ, αἵτινες ἀπετέλουν συλλογὴν ἐκ τεσσάρων βιβλίων καὶ ὠνομάζοντο Αἴτια. Ἐν τῷ προοιμίῳ τούτων ὁ ποιητὴς ἔλεγεν, ὅτι κατ' ὄναρ ἐκ τῆς Λιβύης ἀνυψώθη εἰς τὸν Ἑλικῶνα, ἔνθα παρὰ τῶν Μουσῶν ἔμαθε τὰ κατὰ τοὺς θεοὺς καὶ ἥρωας[1]. Ὁ Καλλίμαχος τὴν δόξαν αὐτοῦ κατ' ἐξοχὴν ὀφείλει τοῖς Αἰτίοις, ἀλλὰ ταῦτα ἦσαν ἐν πολλοῖς δυσνόητα ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς ὠνόμαζε ταῦτα γυμνάσιον τῶν γραμματικῶν[2]. Εἰς τὰς ἐλεγείας τούτου ἀνῆκεν ἡ Βερενίκης κόμη, ἣν μετέφρασεν ὁ Κάτουλλος, ὁ γάμος τῆς Ἀρσινόης καὶ ὁ Ἐπινίκιος εἰς Σωσίβιον. Ἐν τῇ κόμῃ τῆς Βερενίκης ὁ ποιητὴς δείκνυσι πρὸς τὴν γυναῖκα Πτολεμαίου τοῦ Εὐεργέτου κολακείαν, ἥτις εἶναι ἀνάρμοστος ποιητῇ ἀξίῳ τοῦ ὀνόματος. Οἱ πλόκαμοι τῆς βασιλίσσης, οἵτινες εἶχον ἀφιερωθῇ τῷ ναῷ, ἐσυλήθησαν, ἀλλὰ κατὰ τὸν κολακεύοντα ποιητὴν ἀνευρέθησαν ἐν τοῖς ἀστράσι καὶ ἀπεθεώθησαν[3]. Τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ διετηρήθησαν καὶ πολλὰ ἐπιγράμματα[4], ἅπερ ἔχουσιν οὐχὶ μικρὰν ἀξίαν.

---

[1]) Ἐν τῇ Παλατινῇ Ἀνθολογίᾳ VII, 42 φέρεται τὸ ἐπίγραμμα τοῦ Διοδώρου·

Ἆ μέγα Βαττιάδαο σοφοῦ περίπυστον ὄνειαρ,
ἦ ῥ' ἐτεὸν κεράων, οὐδ' ἐλέφαντος ἔης.
Τοῖα γὰρ ἄμμιν ἔφηνας, ἅτ' οὐ πάρος ἀνέρες ἴδμεν,
ἀμφί τε ἀθανάτους, ἀμφί τε ἡμιθέους,
εὖτέ μιν ἐκ Λιβύης ἀναείρας εἰς Ἑλικῶνα
ἤγαγες ἐν μέσσαις Πιερίδεσσι φέρων.
αἱ δ' οἱ εἰρομένῳ ἀμφ' ὠγυγίων ἡρώων
Αἴτια καὶ μακάρων εἶρον ἀμειβόμεναι.

[2]) Ἐν Στρωμ. V, 676. [3]) Τὴν ἐλεγείαν ταύτην μετέφρασεν ὁ Κάτουλλος. Ἐκ τῆς λατινικῆς δὲ μετήνεγκεν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ὁ Χ. Φιλητᾶς (ἐν τῇ Πανδώρᾳ τόμ. 16ῳ φυλλαδ. 367) καὶ ὁ ἐμὸς διδάσκαλος Φ. Ἰωάννου ἐν τοῖς Φιλολογικοῖς παρέργοις (σελ. 211—227). Τὴν πρώτην μετάφρασιν ἐπέκρινεν ὁ ἀείμνηστος διδάσκαλος καὶ φίλος μου Εὐθύμιος Καστόρχης (ἐν τῷ 370 φυλλαδίῳ τῆς Πανδώρας). [4]) Ταῦτα κατ' ἄλλους μὲν εἶναι 62, κατ' ἄλλους δὲ πλείονα. Ὅρα Susemihl I, 356.

Ἐν ᾧ δ' ὁ ἡμέτερος ποιητὴς ἀπεφαίνετο κατὰ τῶν μακρῶν ἐπικῶν ποιημάτων, αὐτὸς οὗτος ἐποίησε τοιοῦτο, τὴν Ἑκάλην. Τὸ ἔπος ἔσχε τὸ ὄνομα ἔκ τινος γραίας Ἑκάλης, ἥτις ἐξένισε τὸν Θησέα ὄντα νέον, ὅτε οὗτος ἐπορεύετο πρὸς δίωξιν τοῦ Μαραθωνίου ταύρου[1]*. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐπικὰ ποιήματα ἦσαν ἡ Γαλάτεια καὶ ὁ Γλαῦκος. Ἐν τοῖς ἰάμβοις καὶ χωλιάμβοις ὁ Καλλίμαχος εἶχεν ὑπ' ὄψει τὸν Ἱππώνακτα, ἀλλ' εἶναι ἠπιώτερος τούτου. Φαίνεται δ', ὅτι αἱ τραγῳδίαι, τὰ σατυρικὰ δράματα καὶ αἱ κωμῳδίαι τοῦ Καλλιμάχου ἦσαν ὡρισμέναι οὐχὶ πρὸς διδασκαλίαν, ἀλλὰ πρὸς ἀνάγνωσιν. Τοῦτο δ' εἶναι ἐξαίρεσις, ὅτι ὁ αὐτὸς ποιητὴς ποιεῖ τραγῳδίας καὶ κωμῳδίας, ὅπερ δὲν εὕρηται ἐν τοῖς χρόνοις, καθ' οὓς τὰ δράματα ἐδιδάσκοντο*[2]*. Ἐν τοῖς ἔπειτα χρόνοις ὁ Καλλίμαχος εὗρε πολλοὺς μιμητάς, ὡς τὸν Νόννον καὶ Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνόν. Παρὰ δὲ τοῖς Ῥωμαίοις οὕτως ἐτιμᾶτο, ὥστε ἐθεωρεῖτο ὡς ὁ πρῶτος ἐλεγειακός, ὡς ὁ Ὅμηρος ἦτο ὁ πρῶτος ἐπικός.*

Ὡς δ' ὁ Καλλίμαχος, οὕτω καὶ ὁ στωϊκὸς Κλεάνθης ἐποίησεν ὕμνον εἰς τὸν Δία. Ἐν δὲ τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ ἐν Ἐπιδαύρῳ ἱεροῦ τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐγένετο γνωστόν, ὅτι καὶ ὁ Δωριεὺς ποιητὴς Ἴσυλλος εἶχε ποιήσει ὕμνους[3]*. Ἐνταῦθα ἐπὶ λίθου εὑρέθη κεχαραγμένος παιὰν εἰς τὸν Ἀπόλλωνα καὶ τὸν Ἀσκληπιὸν ἐξ 78 στίχων, ἐν οἷς ὁ ποιητὴς συμ-*

---

[1]) *Πλούταρχ. ἐν βίῳ Θησ.* XIV *„Ἡ δὲ Ἑκάλη καὶ τὸ περὶ αὐτὴν μυθολόγημα τοῦ ξενισμοῦ καὶ τῆς ὑποδοχῆς ἔοικε μὴ πάσης ἀμοιρεῖν ἀληθείας. Ἔθυον γὰρ Ἑκαλήσιον οἱ πέριξ δῆμοι συνιόντες Ἑκάλῳ Διΐ καὶ τὴν Ἑκάλην ἐτίμων Ἑκαλίνην ὑποκοριζόμενοι διὰ τὸ κἀκείνην νέον ὄντα κομιδῇ τὸν Θησέα ξενίζουσαν ἀσπάσασθαι πρεσβυτικῶς καὶ φιλοφρονεῖσθαι τοιούτοις ὑποκορισμοῖς"*. [2]) Welcker, griech Tragöd. III, 1269. [3]) Christ *ἐν τῇ γραμματολογίᾳ σελ.* 439. *Τὰ ἐνταῦθα εὑρεθέντα ἐδημοσίευσεν ὁ ἡμέτερος ἀρχαιολόγος Καββαδίας ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ ἐφημερίδι* 1885 *σελ.* 66 *καὶ ἑξῆς. Περὶ τοῦ Ἰσύλλου ἔγραψε καλὴν διατριβὴν ὁ* Wilamowitz, Isyllos von Epidaurus, Berlin 1886, 8 (Phil. Untersuch. IX).

φωνεῖ τῷ Ἡσιόδῳ[1] καὶ τῷ Πινδάρῳ[2] περὶ τῆς γεννήσεως τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐκ τῆς Αἴγλης ἢ Κορωνίδος, ἥτις ἦτο θυγάτηρ βασιλέως τῆς Θεσσαλίας. Πρὸς δὲ εὑρέθησαν 23 ἑξάμετρα ὡς εὐχαριστήριον ᾆσμα εἰς τὸν Ἀσκληπιόν, ὅστις ἔσωσε τὴν Σπάρτην καὶ αὐτὸν τὸν ποιητήν. Ἐν τῷ ποιήματι τούτῳ λέγει ὁ Ἴσυλλος, ὅτι ἦτο παῖς, ὅτε ὁ Φίλιππος νικήσας ἐν Χαιρωνείᾳ ἐστρατεύσατο ἐπὶ τὴν Σπάρτην. Κατὰ τὴν μαρτυρίαν ταύτην ὁ *Wilamowitz* τίθησι τὸν ποιητὴν περὶ τὰ 280 π. Χ. Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἤκμαζε καὶ Ἀλέξανδρος ὁ Αἰτωλός, οὗ περιεσώθησαν ἐκτενῆ ἀποσπάσματα ἐκ τῶν ὕμνων εἰς τὸν Ἀπόλλωνα[3] καὶ εἰς τὰς Μούσας. Ἡ γλῶσσα τοῦ ποιητοῦ εἶναι ἐζητημένη.

Τελευταῖος ἀντιπρόσωπος τῆς ἐλεγείας τῶν Ἀλεξανδρινῶν εἶναι ὁ ἐκ Νικαίας τῆς Βιθυνίας Παρθένιος, ὅστις ἐν τῷ Μιθριδατικῷ πολέμῳ συλληφθεὶς αἰχμάλωτος ἀπήχθη εἰς Ῥώμην περὶ τὰ 72 π. Χ.[4]. Ἀλλὰ διὰ τὴν παιδείαν αὐτοῦ ἐγένετο ἐλεύθερος, συνῆψε σχέσεις πρὸς τὸν Γάλλον καὶ ἐν Νεαπόλει πρὸς τὸν Βιργίλιον, ὃν ἔσχε καὶ μαθητήν. Οὗτος ἐποίησε μὲν καὶ ἄλλα ποιήματα, ὡς τὰ ἐπύλλια Μεταμορφώσεις, Ἡρακλέα, Μυττωτὸν καὶ Ἀρήτης ἐγκώμιον ἐν τρισὶ βιβλίοις, κατ' ἐξοχὴν δὲ ἐλεγείας, καὶ ἐπικήδειον εἰς Ἀρήτην τὴν γυναῖκα αὐτοῦ καὶ εἰς τὴν ποιήτριαν Ἀρχελαΐδα καὶ εἰς τὸν φίλον αὐτοῦ Βίαντα. Τὰ σῳζόμενα ἀποσπάσματα δεικνύουσιν, ὅτι ὁ Παρθένιος ἠγάπα τοὺς γλωσσικοὺς ἰδιωτισμοὺς καὶ τὰς σπανίας λέξεις. Τὸ πεζὸν ὅμως βιβλιάριον αὐτοῦ, ὅπερ περιεσώθη μέχρις ἡμῶν, ἐγράφη ἐν φυσικωτέρᾳ γλώσσῃ. Τοῦτο συνίσταται ἐκ τριάκοντα καὶ ἓξ κεφαλαίων, εἶναι συλλογαὶ ἐρωτικῶν περιπετειῶν, ἐπιγράφεται Ἐρωτικὰ παθήματα καὶ ἐγένετο χάριν τοῦ

---

1) Ἐν ἀποσπάσμ. 125. 2) Ἐν Πυθ. III. 3) Ταῦτα εὑρίσκονται ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Bergk. 4) Ὅρα Σουΐδ. ἐν λ. καὶ Bernhardy II, 1, 571.

Ῥωμαίου ἐλεγειακοῦ ποιητοῦ Κορνηλίου Γάλλου, ὅστις ἦτο φίλος τοῦ ἡμετέρου ποιητοῦ[1].

Ἀλλ' ἐν ᾧ πάντα τὰ εἴδη τῆς ποιήσεως κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον παρήκμασαν ἐν τοῖς χρόνοις τῶν Ἀλεξανδρινῶν, τὸ ἐπίγραμμα δὲν ὑπέστη τὴν αὐτὴν τύχην, ἀλλ' ἔλαϐε διάφορον διεύθυνσιν. Πρότερον μὲν τὸ ἐπίγραμμα ἐχαράσσετο ἐπὶ τάφων καὶ ναῶν, ὡς ἀλλαχοῦ εἴρηται, νῦν δ' ἐγένετο τὸ ὄργανον, δι' οὗ ἐκδηλοῦνται κρίσεις περὶ ποιητῶν, περὶ τεχνιτῶν, περὶ ἔργων τῆς τέχνης καὶ εἰρωνικὴ καὶ σατιρικὴ παιδιὰ τῶν λογίων, οἵτινες ἐνίοτε δὲν ἦσαν καὶ ποιηταί[2]. *Ἐν τοῖς ἐπιγράμμασιν ἀπεκαλύπτετο λεπτότης κρίσεως καὶ εἰρωνείας, αὐτὴ δ' αὕτη ἡ λεπτότης ἀπῄτει καὶ ἐπεξεργασίαν τῆς γλώσσης καὶ τοῦ ῥυθμοῦ καὶ διὰ τοῦτο καθ' ὅλου τὰ ἑξάμετρα ἐν τοῖς ἐπιγράμμασιν εἶναι πεποιημένα μετὰ πλείονος χάριτος ἢ ἐν τοῖς ἔπεσι τῶν συγχρόνων ποιητῶν. Ἐπειδὴ δὲ ταῦτα εἶναι μικρὰ ὁμοιάζοντα πρὸς τοὺς δακτυλιολίθους καὶ ὡς τοιαῦτα ἐκινδύνευον ἐν τῇ μονώσει αὐτῶν νὰ ἀπολεσθῶσι, κατὰ τὸ 80ὸν ἔτος π. Χ. ὁ κυνικὸς φιλόσοφος καὶ ἐπιγραμματοποιὸς Μελέαγρος ἐκ Γαδάρων καταγόμενος συνήθροισε τὰ ἄριστα τούτων καὶ κατέταξε κατ' ἀλφαϐητικὴν σειρὰν ἐν συλλογῇ, ἣν ὠνόμασε Στέφανον. Οὗτος ἐγένετο ἡ βάσις τῶν Ἀνθολογιῶν, περὶ ὧν ἔσται λόγος.*

Οἱ χρόνοι, καθ' οὓς ἤκμασεν ἡ Τεγεᾶτις Ἀνύτη, δὲν εἶναι ἀκριϐῶς γνωστοί, ἀλλ' εἰκάζεται, ὅτι αὕτη ἔζη περὶ τὰ 290 π. Χ. Ὑπὸ Στεφάνου[3] *τοῦ Βυζαντίου ὀνομάζεται μελοποιός, ἀλλὰ ταύτης μελικὰ ᾄσματα δὲν διετηρήθησαν μέχρις ἡμῶν. Φέρονται δὲ μόνον 22 ἐπιγράμματα, ἅτινα ἀναφέρονται εἰς*

---

[1]) *Τὸ βιβλιάριον τοῦτο εὕρηται ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ* Hercher, Erotici Graeci, Leipzig 1858. [2]) Christ *ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι σελ.* 441. *Παράβαλλ* Hartung *ἐν τῷ περὶ ἐλεγείας συγγράμματι αὐτοῦ* II, 91—100
[3]) *Ἐν λ. Τεγέα.*

πηγάς, εἰς ἱεροὺς τόπους, εἰς ζῷα καὶ θηρία[1]. *Ἐν τούτοις διαλάμπει ἀνδρικὸν θάρρος καὶ λεπτότης τῆς διανοίας. Διὰ τὰς ἀρετὰς ταύτας οἱ μὲν πολῖται τῆς ποιητρίας ἵδρυσαν τὴν εἰκόνα αὐτῆς, ὁ δὲ Ἀντίπατρος ὁ Θεσσαλονικεὺς ὀνομάζει ταύτην θῆλυν Ὅμηρον*[2]. *Ὅλως διάφορον ἦθος εἶχεν ἡ Νοσσίς, ἥτις κατήγετο ἐκ Λοκρῶν τῆς κάτω Ἰταλίας καὶ ἔζη ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ πρώτου*[3]. *Αὕτη ἐποίει ἐρωτικὰ ἐπιγράμματα καὶ ἐν ἑνὶ τούτων ὑφ' ἑαυτῆς ποιηθέντι ἔχει τὸ θάρρος, ὅπως παραβάλῃ ἑαυτὴν πρὸς τὴν Λεσβίαν Σαπφώ*[4]. *Ταύτης περιεσώθησαν δώδεκα ἐπιγράμματα, ἐξ ὧν τὸ ἓν ἐρωτικόν*[5]. *Κατὰ ταύτην τὴν περίοδον ἔζη καὶ ἡ Μυρὼ (ἢ Μοιρὼ) ἐκ Βυζαντίου καταγομένη καὶ οὖσα μήτηρ τοῦ τραγικοῦ Ὁμήρου*[6]. *Ἡ δὲ Ἡδύλη ἦτο Ἀθηναία ἢ*

---

[1]) *Ταῦτα εὑρίσκονται ἐν τῇ Παλατ. Ἀνθολογίᾳ π. χ.* VI, 312. VII 202. 215. IX 745. [2]) *Ἐν Παλατ. Ἀνθολογ.* IX. 26·

Τάσδε θεογλώσσους Ἑλικὼν ἔθρεψε γυναῖκας
ὕμνοις, καὶ Μακεδὼν Πιερίας σκόπελος,
Πρήξιλλαν, Μοιρώ, Ἀνύτης στόμα, θῆλυν Ὅμηρον,
Λεσβιάδων Σαπφὼ κόσμον ἐϋπλοκάμων
Ἤρινναν, Τελέσιλλαν ἀγακλέα, καὶ σέ, Κόριννα,
θοῦριν Ἀθηναίης ἀσπίδα μελψαμέναν,
Νοσσίδα θηλύγλωσσον, ἰδὲ γλυκυαχέα Μύρτιν,
πάσας ἀενάων ἐργάτιδας σελίδων.
Ἐννέα μὲν Μούσας μέγας οὐρανός, ἐννέα δ' αὐτὰς
γαῖα τέκεν, θνατοῖς ἄφθιτον εὐφροσύναν.

[3]) *Ὅρα* Susemihl II, 530. [4]) *Ἐν Παλατιν. Ἀνθολογ.* VII 718·

Ὦ ξεῖν', εἰ τύ γε πλεῖς ποτὶ καλλίχορον Μυτιλάναν,
τᾶν Σαπφοῦς Χαρίτων ἄνθος ἐναυσόμενος,
εἰπεῖν, ὡς Μούσαισι φίλα τ' ἦν, ἅ τε Λοκρὶς γᾶ
τίκτεν, ἴσαις δ' ὅτι μοι τοὔνομα Νοσσίς, ἴθι.

[5]) *Αὐτόθι* V, 170·

„Ἅδιον οὐδὲν ἔρωτος, ἃ δ' ὄλβια, δεύτερα πάντα
ἐστίν· ἀπὸ στόματος ἔπτυσα καὶ τὸ μέλι„·
Τοῦτο λέγει Νοσσίς· τίνα δ' ἁ Κύπρις οὐκ ἐφίλασεν,
οὐκ οἶδεν κήνας τἄνθεα ποῖα ῥόδα.

[6]) *Ἀθην.* XI, 491 A.

Σαμία[1] *καὶ ἀνῆκεν εἰς ποιητικὸν τῆς ἀρχαιότητος οἶκον· διότι καὶ ἡ μήτηρ αὐτῆς Μοσχίνη ἦτο ποιήτρια ἰάμβων καὶ ὁ υἱὸς αὐτῆς Ἡδύλος ἐποίησεν ἐπιγράμματα περὶ ὀψοφάγων καί τι ἐπύλλιον ἀναφερόμενον εἰς τὸν θαλάσσιον θεὸν Γλαῦκον.*

Ὁ δὲ Σιμμίας ὁ Ῥόδιος ὑπὸ τοῦ Στράβωνος[2] *μνημονεύεται ὡς γ ρ α μ μ α τ ι κ ό ς, ἀλλ' ἦτο καὶ ἔμπειρος στιχουργός. Οὗτος ἐποίησε μετρικά τινα παίγνια, διότι διὰ τοῦ σχήματος τῶν μέτρων ἀπεικόνιζε τὸν πέλεκυν, τὰς πτέρυγας τοῦ ἔρωτος καὶ βωμόν, ὡς δύναταί τις νὰ ἴδῃ τὰ τοιαῦτα σχήματα ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ*[3]. *Ἐκ δὲ Ἀσκληπιάδου τοῦ Σαμίου ἔσχε τὸ ὄνομα τὸ φερώνυμον μέτρον. Ὁ εὐφυὴς οὗτος Σάμιος ἐγένετο διδάσκαλος τοῦ Θεοκρίτου*[4] *καὶ ἐποίησε τὰ ἄριστα ἐρωτικὰ ἐπιγράμματα, ἐν οἷς διαλάμπει τρυφερότης τοῦ αἰσθήματος καὶ κάλλος τῆς μορφῆς τοῦ λόγου. Παρεδόθησαν μὲν δέκα καὶ ὀκτὼ ἐπιγράμματα τούτου, ἀλλὰ δὲν εἶναι πάντα γνήσια. Σύγχρονος τοῦ Ἀσκληπιάδου ἦτο Ποσείδιππος ὁ ἐπικληθεὶς ἐ π ι γ ρ α μ μ α τ ο γ ρ ά φ ο ς. Τοῦτον πάντως πρέπει νὰ διαστέλλωμεν τοῦ συνωνύμου κωμικοῦ καὶ φιλοσόφου. Ὁ ἡμέτερος ἐπιγραμματοποιὸς ζῶν κατὰ τὸ 260 π. Χ. ἐποίησεν οὐ μόνον ἔπος, ὅπερ ἐπεγράφετο Ἀ σ ω π ί α, ἀλλὰ καὶ ἐλεγείας καὶ ἐπιγράμματα*[5], *ἐν οἷς ἐκδηλοῦται ἐρωτικὸν πάθος τὸ μετὰ τοῦ οἴνου ἀναμεμιγμένον*[6]. *Εἶναι δ' ἄξιον σημειώσεως, ὅτι ὁ ποιητὴς οὗτος ὁ εἰς τὰ θέλγητρα*

---

1) *Ὁ αὐτὸς ἐν* VII 297 B. 2) *Ἐν σελ.* 655. 3) XV, 22, 24, 27. *Περὶ τούτων ἐσχάτως ἐξεδόθη καὶ διατριβὴ ὑπὸ* Häberlin, Carmina figurata graeca, Hann. 1887. 4) *Θεόκριτ.* 7,40 5) *Ὡς δεῖγμα παρατιθέμεθα τὸ ἐν τῇ Παλατινῇ Ἀνθολογ.* XII 77·

Εἴ καθύπερθε λάβοις χρύσεα πτερά καί σευ ἀπ' ὤμων
τείνοιτ' ἀργυρέων ἰοδόκος φαρέτρη,
καὶ σταίης παρ' Ἔρωτα φιλάγλαον, οὐ μὰ τὸν Ἑρμῆν,
οὐδ' αὐτὴ Κύπρις γνώσεται ὃν τέτοκεν.

6) *Ἰδὲ τὸ ἐπίγραμμα ἐν τῇ Παλατ. Ἀνθολογ.* V. 134. *Τελευταῖον ἀνεκαλύφθησαν ἔν τινι παπύρῳ δύο νέα ἐπιγράμματα τούτου τοῦ ποιητοῦ ὑπὸ* Weil. *Ἰδὲ* Blass, Rhein. Mus 35, 90.

τοῦ βίου παραδεδομένος τὰς λύπας τῶν διαφόρων τρόπων τοῦ θανάτου ἀριθμῶν λέγει, ὅτι προτιμότερος εἶναι ὁ θάνατος[1]. Ἀντίθετον ὅμως τούτου ἐποίησεν ὁ Μητρόδωρος[2]. Ὁ δὲ Διοσκορίδης ἢ μᾶλλον Διοσκουρίδης ζῶν ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ τρίτου ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐποίησε πολλὰ ἐπιγράμματα εἰς ἐξόχους ποιητάς, ὡς τὸν Ἀνακρέοντα[3], τὸν Σοφοκλέα[4], τὸν Θέσπιδα[5] καὶ ἄλλους, καὶ εἰς Λακεδαιμονίους ἥρωας[6]. Ἐποίησε δὲ καὶ ἐρωτικὰ ἐπιγράμματα, ἀλλὰ δὲν διακρίνεται κατὰ τὴν λεπτότητα.

Ἐπιφανέστατος ποιητὴς ἐκ τῶν χρόνων τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας εἶναι ὁ Μεσσήνιος Ἀλκαῖος, ὅστις τὸ κατ' ἀρχὰς ἦτο φίλος καὶ ἀκόλουθος τοῦ βασιλέως Φιλίππου τοῦ τρίτου[7]. Βραδύτερον δ' ἐγένετο πικρὸς τούτου ἐχθρὸς ποιή-

---

[1]) Παλατ. Ἀνθολ. IX, 359·

Ποίην τις βιότοιο τάμῃ τρίβον; εἰν ἀγορῇ μὲν
νείκεα καὶ χαλεπαὶ πρήξιες· ἐν δὲ δόμοις
φροντίδες· ἐν δ' ἀγροῖς καμάτων ἅλις· ἐν δὲ θαλάσσῃ
τάρβος· ἐπὶ ξείνης δ', ἢν μὲν ἔχῃς τι, δέος·
ἢν δ' ἀπορῇς, ἀνιηρόν. Ἔχεις γάμον; οὐκ ἀμέριμνος
ἔσσεαι· οὐ γαμέεις; ζῇς ἔτ' ἐρημότερος.
Τέκνα πόνοι, πήρωσις ἄπαις βίος· αἱ νεότητες
ἄφρονες, αἱ πολιαὶ δ' ἔμπαλιν ἀδρανέες.
Ἦν ἄρα τοῖν δισσοῖν ἑνὸς αἵρεσις, ἢ τὸ γενέσθαι
μηδέποτ', ἢ τὸ θανεῖν αὐτίκα τικτόμενον.

[2]) Αὐτόθι 360·

Παντοίην βιότοιο τάμοις τρίβον· εἰν ἀγορῇ μὲν
κύδεα καὶ πινυταὶ πρήξιες· ἐν δὲ δόμοις
ἄμπαυμ'· ἐν δ' ἀγροῖς Φύσιος χάρις· ἐν δὲ θαλάσσῃ
κέρδος. Ἐπὶ ξείνης, ἢν μὲν ἔχῃς τι, κλέος·
ἢν δ' ἀπορῇς, μόνος οἶδας. Ἔχεις γάμον; οἶκος ἄριστος
ἔσσεται· οὐ γαμέεις; ζῇς ἔτ' ἐλαφρότερος.
Τέκνα πόθος, ἄφροντις ἄπαις βίος· αἱ νεότητες
ῥωμαλέαι, πολιαὶ δ' ἔμπαλιν εὐσεβέες.
Οὐκ ἄρα τῶν δισσῶν ἑνὸς αἵρεσις, ἢ τὸ γενέσθαι
μηδέποτ', ἢ τὸ θανεῖν· πάντα γὰρ ἐσθλὰ βίῳ.

[3]) Ἐν Παλατ. Ἀνθολογ. VII, 31. [4]) Αὐτόθι 37. [5]) Αὐτόθι 410 καὶ 411. [6]) VI, 229. [7]) Ὅρα Susemihl II, 545.

σας οὐχὶ ὀλίγα ἐπιγράμματα, ἅπερ ἦσαν πολὺ διαδεδομένα παρὰ τῷ λαῷ[1]. *Τινὰ τῶν ἐπιγραμμάτων τούτων ἔχουσιν ἱστορικὴν ἀξίαν. Ὁ δὲ Λεωνίδας ὁ Ταραντῖνος κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἤκμαζεν ἐπὶ Πύρρου τοῦ βασιλέως τῆς Ἠπείρου καὶ ἦτο περιπλανώμενος καὶ αὐτοσχέδιος ποιητής, ὅπερ δὲν ἦτο σύνηθες τῇ ἐποχῇ τῶν Ἀλεξανδρινῶν. Εἰ καὶ ὁ ποιητὴς συχνάκις ποιεῖται μνείαν τῶν περιπετειῶν αὐτοῦ*[2]*, ὅμως οἱ ὑπαινιγμοὶ οὗτοι δὲν εἶναι ἱκανοί, ὅπως ἔχωμεν πλήρη εἰκόνα τούτου, ὅστις ἔλαβεν ὑπόθεσιν τῆς ποιήσεως αὐτοῦ τὰ κατώτατα τοῦ κοινωνικοῦ βίου στρώματα. Εἶναι ὅμως γνωστόν, ὅτι ὁ ποιητὴς ἐτελεύτησε μακρὰν τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος, ὡς λέγεται ἔν τινι ἐπιγράμματι*[3]. *Ὁ Λεωνίδας οὗτος ἐγένετο πρότυπον Ἀντιπάτρου τοῦ Σιδωνίου, ὃν πρέπει νὰ διαστέλλωμεν τοῦ ὁμωνύμου Θεσσαλονικέως*[4]. *Φαίνεται δ', ὅτι οὗτος ἐν ταῖς πλάναις αὐτοῦ ἔφθασε μέχρι Ῥώμης, διότι ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων θεωρεῖται ὡς τύπος τελείου αὐτοσχεδιαστοῦ*[5]. *Ἐγεννήθη κατὰ πᾶσαν πιθανότητα*

---

[1]) *Πλούταρχ. ἐν βίῳ Φλαμινίν· κεφ.* 9. *Ὡς δεῖγμα παρατιθέμεθα τὸ ἐν τῇ Παλατ. Ἀνθολογ.* IX, 519·

Πίομαι, ὦ Ληναῖε, πολὺ πλέον ἢ πίε Κύκλωψ
νηδὺν ἀνδρομέων πλησάμενος κρεάων·
πίομαι. Ὡς ὀφελόν γε καὶ ἔγκαρον ἐχθροῦ ἀράξας
βρέγμα Φιλιππείης ἐξέπιον κεφαλῆς!
ὅσπερ ἑταιρείοιο παρὰ κρητῆρι φόνοιο
γεύσατ', ἐν ἀκρήτῳ φάρμακα χευάμενος.

[2]) *π. Χ. ἐν Παλατ. Ἀνθολογ.* VI, 300. [3]) *Αὐτόθι* VII, 715·

Πολλὸν ἀπ' Ἰταλίης κεῖμαι χθονός, ἔκ τε Τάραντος
πάτρης· τοῦτο δέ μοι πικρότερον θανάτου.
Τοιοῦτος πλανίων ἄβιος βίος· ἀλλά με Μοῦσαι
ἔστερξαν, λυγρῶν δ' ἀντὶ μελιχρὸν ἔχω.
Οὔνομα δ' οὐκ ἤμυσε Λεωνίδου· αὐτά με δῶρα
κηρύσσει Μουσέων πάντας ἐπ' ἠελίους.

[4]) *Περὶ τῶν δύο Ἀντιπάτρων ὑπάρχει καὶ ἰδιαιτέρα διατριβὴ ὑπὸ* Weigand, De Antipatris Sidonio et Thessalonicensi poetis epigrammaticis, Breslau 1840. [5]) Cicer, de orat. III, 50, 94.

160—150 π. Χ. καὶ ἐτελεύτησεν ἐκ πυρετοῦ. Τοῦ ποιητοῦ τούτου διετηρήθησαν πλεῖστα ἐπιγράμματα, ἅπερ διακρίνονται κατὰ τὴν ποιητικὴν πτῆσιν, τὴν πληθὺν τῶν λέξεων, τὴν αὐστηρότητα τοῦ μέτρου, ἀλλ' αἱ περίοδοι τοῦ λόγου εἶναι μονοειδεῖς. Τινὰ τούτων ἀναφέρονται εἰς ἐξόχους ποιητάς, ὡς εἰς τὸν Ὅμηρον[1].

Πλὴν τῶν εἰρημένων ἐπιγραμματοποιῶν ὑπάρχουσι πολυάριθμοι ἄλλοι, οἵτινες ἐποίησαν κάλλιστα ἐπιγράμματα, ἅπερ διετηρήθησαν μέχρις ἡμῶν. Ἐκ τούτων δὲν πρέπει νὰ σιωπήσωμεν τὸ ὄνομα Μελεάγρου τοῦ Γαδαρηνοῦ, ὅστις, ὡς εἴρηται, πρῶτος συνέθετο συλλογὴν ἐπιγραμμάτων καὶ αὐτὸς ἐποίησε τοιαῦτα μετὰ πολλοῦ πάθους πραγματευόμενος ἐρωτικὰς ὑποθέσεις[2]. *Εἰς ταύτας δὲ ἐπιχέει ἔξοχον χάριν καὶ πολλὴν τὴν εὐαισθησίαν ἐπιδεικνύει. Ὡσαύτως ἄξιος μνείας εἶναι ὁ Μυτιληναῖος Κριναγόρας, ὁ υἱὸς τοῦ Καλλίππου, ὅστις δὶς ἐπέμφθη πρεσβευτὴς τῆς πατρίδος αὐτοῦ εἰς Ῥώμην κατὰ τὸ 45ον καὶ 48ον π. Χ.*[3]. *Ἐνταῦθα ὁ ποιητὴς ἐγνώρισεν Ὀκταβίαν τὴν λογίαν*

---

1) *Ἐν Παλατ. Ἀνθολογ.* VII, 2·

Εἰ καὶ βαιὸς ὁ τύμβος, ὁδοιπόρε, μή με παρέλθῃς,
ἀλλὰ καταστέψας, ἴσα θεοῖσι σέβου·
τὸν γὰρ Πιερίδεσσι τετιμημένον ἔξοχα Μούσαις
ποιητὴν ἐπέων θεῖον Ὅμηρον ἔχω.
ἐνθάδε τὴν ἱερὴν κεφαλὴν κατὰ γαῖα καλύπτει,
ἀνδρῶν ἡρώων κοσμήτορα, θεῖον Ὅμηρον.

2) *Ὡς ἐν Ἀνθολογ.* V, 166·

Ὦ νύξ, ὦ φιλάγρυπνος ἐμοὶ πόθος Ἡλιοδώρας,
καὶ σκολιῶν ὄρθρων κνίσματα δακρυχαρῆ
Ἆρα μένει στοργῆς ἐμὰ λείψανα, καὶ τὸ φίλημα
μνημόσυνον ψυχρᾷ θάλπετ' ἐν εἰκασίᾳ;
Ἆρά γ' ἔχει σύγκοιτα τὰ δάκρυα, κἀμὸν ὄνειρον
ψυχαπάτην στέρνοις ἀμφιβαλοῦσα φιλεῖ;
Ἢ νέος ἄλλος ἔρως, νέα παίγνια; Μήποτε λύχνε,
ταῦτ' ἐσίδῃς, εἴης δ' ἧς παρέδωκα φύλαξ.

3) *Περὶ τούτου ἐγράφησαν πολλά, ἐν οἷς καὶ μονογραφίαι. Ἐκ τούτων δύναταί τις νὰ συστήσῃ τὴν ὑπὸ* Rubensohn, Crinagorae Mytilenaei epigrammata, Berlin, 1888.

σας οὐχὶ ὀλίγα ἐπιγράμματα, ἅπερ ἦσαν πολὺ διαδεδομένα παρὰ τῷ λαῷ[1]. Τινὰ τῶν ἐπιγραμμάτων τούτων ἔχουσιν ἱστορικὴν ἀξίαν. Ὁ δὲ Λεωνίδας ὁ Ταραντῖνος κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἤκμαζεν ἐπὶ Πύρρου τοῦ βασιλέως τῆς Ἠπείρου καὶ ἦτο περιπλανώμενος καὶ αὐτοσχέδιος ποιητής, ὅπερ δὲν ἦτο σύνηθες τῇ ἐποχῇ τῶν Ἀλεξανδρινῶν. Εἰ καὶ ὁ ποιητὴς συχνάκις ποιεῖται μνείαν τῶν περιπετειῶν αὐτοῦ[2], ὅμως οἱ ὑπαινιγμοὶ οὗτοι δὲν εἶναι ἱκανοί, ὅπως ἔχωμεν πλήρη εἰκόνα τούτου, ὅστις ἔλαβεν ὑπόθεσιν τῆς ποιήσεως αὐτοῦ τὰ κατώτατα τοῦ κοινωνικοῦ βίου στρώματα. Εἶναι ὅμως γνωστόν, ὅτι ὁ ποιητὴς ἐτελεύτησε μακρὰν τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος, ὡς λέγεται ἔν τινι ἐπιγράμματι[3]. Ὁ Λεωνίδας οὗτος ἐγένετο πρότυπον Ἀντιπάτρου τοῦ Σιδωνίου, ὃν πρέπει νὰ διαστέλλωμεν τοῦ ὁμωνύμου Θεσσαλονικέως[4]. Φαίνεται δ', ὅτι οὗτος ἐν ταῖς πλάναις αὐτοῦ ἔφθασε μέχρι Ῥώμης, διότι ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων θεωρεῖται ὡς τύπος τελείου αὐτοσχεδιαστοῦ[5]. Ἐγεννήθη κατὰ πᾶσαν πιθανότητα

---

[1]) *Πλούταρχ. ἐν βίῳ Φλαμινίν· κεφ.* 9. *Ὡς δεῖγμα παρατιθέμεθα τὸ ἐν τῇ Παλατ. Ἀνθολογ.* IX, 519·

Πίομαι, ὦ Ληναῖε, πολὺ πλέον ἢ πίε Κύκλωψ
νηδὺν ἀνδρομέων πλησάμενος κρεάων·
πίομαι. Ὡς ὄφελόν γε καὶ ἔγκαρον ἐχθροῦ ἀράξας
βρέγμα Φιλιππείης ἐξέπιον κεφαλῆς!
ὅσπερ ἑταιρείοιο παρὰ κρητῆρι φόνοιο
γεύσατ', ἐν ἀκρήτῳ φάρμακα χευάμενος.

[2]) *π. Χ. ἐν Παλατ. Ἀνθολογ.* VI, 300. [3]) *Αὐτόθι* VII, 715·

Πολλὸν ἀπ' Ἰταλίης κεῖμαι χθονός, ἔκ τε Τάραντος
πάτρης· τοῦτο δέ μοι πικρότερον θανάτου.
Τοιοῦτος πλανίων ἄβιος βίος· ἀλλά με Μοῦσαι
ἔστερξαν, λυγρῶν δ' ἀντὶ μελιχρὸν ἔχω.
Οὔνομα δ' οὐκ ἤμυσε Λεωνίδου· αὐτά με δῶρα
κηρύσσει Μουσέων πάντας ἐπ' ἠελίους.

[4]) *Περὶ τῶν δύο Ἀντιπάτρων ὑπάρχει καὶ ἰδιαιτέρα διατριβὴ ὑπὸ* Weigand, De Antipatris Sidonio et Thessalonicensi poetis epigrammaticis, Breslau 1840. [5]) Cicer, de orat. III, 50, 94.

160—150 π. Χ. καὶ ἐτελεύτησεν ἐκ πυρετοῦ. Τοῦ ποιητοῦ τούτου διετηρήθησαν πλεῖστα ἐπιγράμματα, ἅπερ διακρίνονται κατὰ τὴν ποιητικὴν πτῆσιν, τὴν πληθὺν τῶν λέξεων, τὴν αὐστηρότητα τοῦ μέτρου, ἀλλ' αἱ περίοδοι τοῦ λόγου εἶναι μονοειδεῖς. Τινὰ τούτων ἀναφέρονται εἰς ἐξόχους ποιητάς, ὡς εἰς τὸν Ὅμηρον[1].

Πλὴν τῶν εἰρημένων ἐπιγραμματοποιῶν ὑπάρχουσι πολυάριθμοι ἄλλοι, οἵτινες ἐποίησαν κάλλιστα ἐπιγράμματα, ἅπερ διετηρήθησαν μέχρις ἡμῶν. Ἐκ τούτων δὲν πρέπει νὰ σιωπήσωμεν τὸ ὄνομα Μελεάγρου τοῦ Γαδαρηνοῦ, ὅστις, ὡς εἴρηται, πρῶτος συνέθετο συλλογὴν ἐπιγραμμάτων καὶ αὐτὸς ἐποίησε τοιαῦτα μετὰ πολλοῦ πάθους πραγματευόμενος ἐρωτικὰς ὑποθέσεις[2]. *Εἰς ταύτας δὲ ἐπιχέει ἔξοχον χάριν καὶ πολλὴν τὴν εὐαισθησίαν ἐπιδεικνύει. Ὡσαύτως ἄξιος μνείας εἶναι ὁ Μυτιληναῖος Κριναγόρας, ὁ υἱὸς τοῦ Καλλίππου, ὅστις δὶς ἐπέμφθη πρεσβευτὴς τῆς πατρίδος αὐτοῦ εἰς Ῥώμην κατὰ τὸ 45ον καὶ 48ον π. Χ.*[3]. *Ἐνταῦθα ὁ ποιητὴς ἐγνώρισεν Ὀκταβίαν τὴν λογίαν*

---

[1]) *Ἐν Παλατ. Ἀνθολογ.* VII, 2·

Εἰ καὶ βαιὸς ὁ τύμβος, ὁδοιπόρε, μή με παρέλθῃς,
ἀλλὰ καταστέψας, ἴσα θεοῖσι σέβου·
τὸν γὰρ Πιερίδεσσι τετιμημένον ἔξοχα Μούσαις
ποιητὴν ἐπέων θεῖον Ὅμηρον ἔχω.
ἐνθάδε τὴν ἱερὴν κεφαλὴν κατὰ γαῖα καλύπτει,
ἀνδρῶν ἡρώων κοσμήτορα, θεῖον Ὅμηρον.

[2]) *Ὡς ἐν Ἀνθολογ.* V, 166·

Ὦ νύξ, ὦ φιλάγρυπνος ἐμοὶ πόθος Ἡλιοδώρας,
καὶ σκολιῶν ὄρθρων κνίσματα δακρυχαρῆ
Ἆρα μένει στοργῆς ἐμὰ λείψανα, καὶ τὸ φίλημα
μνημόσυνον ψυχρᾷ θάλπετ' ἐν εἰκασίᾳ;
Ἆρά γ' ἔχει σύγκοιτα τὰ δάκρυα, κἀμὸν ὄνειρον
ψυχαπάτην στέρνοις ἀμφιβαλοῦσα φιλεῖ;
Ἢ νέος ἄλλος ἔρως, νέα παίγνια; Μήποτε λύχνε,
ταῦτ' ἐσίδῃς, εἴης δ' ἧς παρέδωκα φύλαξ.

[3]) *Περὶ τούτου ἐγράφησαν πολλά, ἐν οἷς καὶ μονογραφίαι. Ἐκ τούτων δύναταί τις νὰ συστήσῃ τὴν ὑπὸ* Rubensohn, Crinagorae Mytilenaei epigrammata, Berlin, 1888.

ἀδελφὴν τοῦ Καίσαρος. Οὕτως εἰσαχθεὶς εἰς τὴν αὐλὴν ὑμνεῖ ἐν πολυαρίθμοις ἐπιγράμμασι τὰ ὑψηλὴν θέσιν κατέχοντα πρόσωπα. Τὰ ἐπιγράμματα αὐτοῦ δὲν στεροῦνται χάριτος καὶ σχεδὸν εἶναι ἀπηλλαγμένα τῆς δουλικῆς κολακείας. Πραγματεύεται ὅμως καὶ ἄλλας ὑποθέσεις, ὡς ἐρωτικάς. Ἐν μὲν τῇ στιχοποιίᾳ ἀκολουθεῖ τοῖς Ἀλεξανδρινοῖς αὐστηρῶς, κατὰ δὲ τὴν γλῶσσαν ἀπομιμεῖται τὸν Ὅμηρον. Πρὸς δὲ ἠδύνατό τις νὰ μνημονεύσῃ καὶ ἄλλων ἐπιγραμμοποιῶν, οἵτινες εἶχον μικροτέραν ἀξίαν ἢ ὀλιγώτερα ἐπιγράμματα κατέλιπον. Τοιοῦτοι εἶναι ὁ Ἑρμόδωρος, ὁ Μενεκράτης, ὁ Φανίας, ὅστις ἀπεμιμεῖτο τὸν Λεωνίδαν, ὁ Ἀνδρόνικος, ὁ Ἀριστόδικος, ὁ Ἀρίστων, ὁ Χαιρήμων καὶ ἐν πολυαρίθμοις ἄλλοις ὁ Πολύστρατος ἐκεῖνος ὁ ποιήσας τὸ ἐπίγραμμα[1] *εἰς τὴν ἅλωσιν τῆς Κορίνθου, δι' ἧς ἡ Ἑλλὰς ἐγένετο Ῥωμαϊκὴ ἐπαρχία.*

---

[1]) *Ἐν Παλατ. Ἀνθολογ.* VII, 297·

Τὸν μέγαν Ἀκροκόρινθον Ἀχαιϊκόν, Ἑλλάδος ἄστρον,
καὶ διπλῆν ἰσθμοῦ σύνδρομον ἠιόνα
Λεύκιος ἐστυφέλιξε· δοριπτοίητα δὲ νεκρῶν
ὀστέα σωρευθεὶς εἷς ἐπέχει σκόπελος.
Τοὺς δὲ δόμον Πριάμοιο πυρὶ πρήσαντας Ἀχαιοὺς
ἀκλαύστους κτερέων νόσφισαν Αἰνεάδαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄.

ΠΕΡΙ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΡΩΜΑΪΚΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ

Ὁ Κριναγόρας, ὅστις ὑπό τινων τίθεται ἐν ταύτῃ τῇ περιόδῳ, ποιεῖ μετάβασιν ἀπὸ τοῦ ἐπιγράμματος τῶν Ἀλεξανδρινῶν πρὸς τὸ τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην οἱ Ἕλληνες ἐγένοντο νηφαλιώτεροι καὶ πεζότεροι καί, ὡς εἰκός, ἡ ποίησις αὐτῶν κατέπεσε. Τοῦτο ὅμως δὲν συμβαίνει κατὰ τὸ αὐτὸ μέτρον καὶ ἐν τῷ ἐπιγράμματι· διότι τὰ ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις ποιηθέντα ἐπιγράμματα ὑφ' Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων ποιητῶν δὲν εἶναι πολὺ ὑποδεέστερα τῶν κατὰ τὴν ἡγουμένην περίοδον ποιηθέντων[1]*. Βεβαίως πάντα δὲν ἔχουσιν ἴσην ἀξίαν καὶ ἐνίοτε ἀντὶ ποιητικοῦ οἴστρου εὑρίσκομεν φιλοπονίαν καὶ ῥητορικὰ σχήματα. Ἀλλὰ δὲν ἐλλείπει καὶ νεωτερισμός τις, διότι ἐν τῇ περιόδῳ ταύτῃ οἱ ποιηταὶ ποιοῦσι σκωπτικὰ ἐπιγράμματα. Ἐπειδὴ ὅμως τῇ τοιαύτῃ ὑποθέσει δὲν ἁρμόζει τὸ ἐλεγειακὸν δίστιχον, μετεχειρίσθησαν τὸ προσῆκον μέτρον, δηλ. τὸ ἰαμβικὸν τρίμετρον καὶ τὸν σκάζοντα ἴαμβον.*

Τὰ ἐπιγράμματα τῆς περιόδου ταύτης περιῆλθον εἰς ἡμᾶς διὰ Φιλίππου τοῦ Θεσσαλονικέως, ὅστις κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Μελεάγρου συνέθετο συλλογὴν ὀνομάσας Στέφανον. Ἐν τῷ προοιμίῳ[2] *ὀνομάζει οὗτος τοὺς ποιητάς, ὧν τὰ ἄνθη συνήρμοσεν*

---

[1]) Christ *ἐν τῇ γραμματολογίᾳ σελ.* 525 [2]) *Παλατ. Ἀνθολογ.* IV, 2·

Ἄνθεά σοι δρέψας Ἑλικώνια, καὶ κλυτοδένδρου
Πιερίης κείρας πρωτοφύτους κάλυκας,
καὶ σελίδος νεαρῆς θερίσας στάχυν, ἀντανέπλεξα
τοῖς Μελεαγρείοις ὡς ἴκελον στεφάνοις.
Ἀλλὰ παλαιοτέρων εἰδὼς κλέος, ἐσθλὲ Κάμιλλε,
γνῶθι καὶ ὁπλοτέρων τὴν ὀλιγοστιχίην.

εἰς τὸν Στέφανον αὐτοῦ. Περί τινων ἐνταῦθα μνημονευομένων ποιητῶν ἔχομεν καὶ ἄλλοθεν εἰδήσεις καὶ τὴν ἐποχὴν αὐτῶν δυνάμεθα νὰ ὁρίσωμεν[1]. *Οὕτω περὶ τοῦ Κριναγόρου γινώσκομεν οὐχὶ ὀλίγα, ὡς ἐν τῷ ἡγουμένῳ κεφαλαίῳ εἴρηται, ὁ δὲ Τύλλιος Λαυρέας ἦτο ἀπελεύθερος τοῦ Τυλλίου Κικέρωνος, ὁ δὲ Φιλόδημος ἦτο, ὡς φαίνεται, τὸ αὐτὸ πρόσωπον τῷ Ἐπικουρείῳ, ὅστις ἔζη κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ αὐτοῦ ῥήτορος. Ἐκ Σάρδεων κατήγετο ὁ Ζωνᾶς, ὅστις ἐγένετο σύγχρονος τοῦ Μιθριδάτου ποιήσας κατὰ τὸν Στράβωνα*[2] *ποιήματα καὶ ἱστορίας συγγράψας. Τοῦ δὲ Βιάνορος ἡ ἐποχὴ ὁρίζεται ἔκ τινος ἐπιγράμματος, ὅπερ οὗτος ἐποίησεν εἰς τὸν σεισμὸν τὸν συμβάντα κατὰ τὸ 16ον ἔτος π. Χ.*[3] *Πρὸς δὲ μνημονεύεται Διόδωρος ὁ Ταρσεύς, ὅστις ὑπὸ τοῦ Στράβωνος*[4] *ὀνομάζεται γραμματικός. Ὡς ὁ Μελέαγρος κατὰ τὴν παρελθοῦσαν περίοδον κατέμιξεν ἐν τῇ συλλογῇ τῶν ἐπιγραμμάτων καὶ τὰ ἑαυτοῦ ἄνθη, οὕτω καὶ Φίλιππος ὁ Θεσσαλονικεύς, καὶ δὴ φέρονται ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ περὶ τὰ ὀγδοήκοντα ἐπιγράμματα αὐτοῦ, ἐξ ὧν ἄλλα μὲν εἶναι πεποιημένα ἐν ἐλεγειακῷ μέτρῳ, ἄλλα δὲ ἐν ἰαμβικῷ. Ὑπὸ τούτου ἐποιήθη καὶ τὸ πολυθρύλητον ἐπίγραμμα κατὰ τῶν γραμματικῶν, οὓς ὀνομάζει τέκνα τοῦ Μώμου*[5]. *Ἔκ τινων τεκμη-*

Ἀντίπατρος πρέψει στεφάνῳ στάχυς· ὡς δὲ κόρυμβος
Κριναγόρας· λάμψει δ' ὡς βότρυς Ἀντίφιλος.
Τύλλιος ὡς μελίλωτον, ἀμάρακον ὡς Φιλόδημος·
μύρτα δ' ὁ Παρμενίων· ὡς ῥόδον Ἀντιφάνης·
κισσὸς δ' Αὐτομέδων· Ζωνᾶς κρίνα· δρῦς δὲ Βιάνωρ·
Ἀντίγονος δ' ἐλάη, καὶ Διόδωρος ἴον·
Εὔηνον δάφνῃ, συνεπιπλεκτοὺς δὲ περισσοὺς
εἴκασον οἷς ἐθέλεις ἄνθεσιν ἀρτιφύτοις

[1]) Jakobs, Catalogus poetarum epigrammaticorum XIII. [2] *Σελ.* 628. [3]) *Παλατ. Ἀνθολογ.* IX. 423. [4]) *Ἐν σελ.* 675. [5]) *Παλατ. Ἀνθολογ.* XI, 321·

Γραμματικοὶ Μώμου στυγίου τέκνα, σῆτες ἀκανθῶν,
τελχῖνες βίβλων, Ζηνοδότου σκύλακες.

ρίων εἰκάζεται, ὅτι ὁ Φίλιππος ἔζη κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Αὐγούστου καὶ Τιβερίου.

Ἀλλ' εἰς τὴν περίοδον ταύτην δὲν ἀνήκουσι μόνον οἱ ὑπὸ τοῦ Φιλίππου μνημονευόμενοι ἐπιγραμματοποιοί, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι, ὧν τὰ ἐπιγράμματα διετηρήθησαν ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ. Τοιοῦτος εἶναι Ἀρχίας ὁ Ἀντιοχεύς, ὅστις κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἶναι ὁ αὐτός, ὃν ὑπερήσπισεν ὁ Κικέρων[1]. Οὗτος ὅμως τὴν δόξαν αὐτοῦ ὀφείλει τοῖς ἔπεσιν, ἅπερ εἶχον ὑποθέσεις τὸν Κιμβρικὸν καὶ Μιθιδρατικὸν πόλεμον. Ὁ Ἰούλιος Πολύαινος φαίνεται, ὅτι εἶναι ὁ αὐτὸς τῷ σοφιστῇ, ὅστις ἔζη κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Καίσαρος· Ἀλφειὸς δ' ὁ Μυτιληναῖος καὶ Θαλλὸς ὁ Μιλήσιος[2] ἔζων κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Αὐγούστου, ὁ δὲ Νικόμαχος εἶναι φίλος τοῦ Πλουτάρχου, ὅστις ἐποίησε σκωπτικὰ ἐπιγράμματα, ὡς δὴ καὶ ὁ Λουκιανός[3]. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην καὶ Στρά-

---

Καλλιμάχου στρατιῶται, ὃν ὡς ὅπλον ἐκτανύσαντες,
  οὐδ' αὐτοῦ κείνου γλῶσσαν ἀποστρέφετε,
συνδέσμων λυγρῶν θηρήτορες, οἷς τὸ "μὶν" ἢ "σφὶν"
  εὔαδε, καὶ ζητεῖν εἰ κύνας εἶχε Κύκλωψ,
τρίβοισθ' εἰς αἰῶνα κατατρύζοντες ἀλιτροὶ
  ἄλλων· ἐς δ' ἡμᾶς ἰὸν ἀποσβέσατε.

[1]) Reinach, De Archia Poeta, Paris 1890. Παράβαλλ. καὶ Susemihl ἐν τῷ μνημονευθέντι συγγράμματι II, 559. [2]) Οὗτος ἐποίησε κολακευτικὸν ἐπίγραμμα εἰς τὸν αὐτοκράτορα, ὅπερ ὑπάρχει ἐν τῇ Παλατ. Ἀνθολογ. VI, 235·

Ἑσπερίοις μέγα χάρμα καὶ ἠῴοις περάτεσσι,
  Καῖσαρ, ἀνικάτων ἔκγονε Ῥωμυλιδῶν,
αἰθερίην γένεσιν σέο μέλπομεν, ἀμφὶ δὲ βωμοῖς
  γηθοσύνους λοιβὰς σπένδομεν ἀθανάτοις.
Ἀλλὰ σὺ παππῴοις ἐπὶ βήμασιν ἴχνος ἐρείδων,
  εὐχόμενος ἡμῖν πουλὺ μένοις ἐπ' ἔτος.

[3]) Ὡς δεῖγμα παρατιθέμεθα τὸ ἐν Παλατ. Ἀνθολογ. XI. 408·

Τὴν κεφαλὴν βάπτεις, τὸ δὲ γῆρας οὔποτε βάψεις,
  οὐδὲ παρειάων ἐκτανύσεις ῥυτίδας.
Μὴ τοίνυν τὸ πρόσωπον ἅπαν ψιμυθίῳ κατάπλαττε,
  ὥστε προσωπεῖον, κοὐχὶ πρόσωπον ἔχειν.
Οὐδὲν γὰρ πλέον ἐστί· τί μαίνεαι; οὔποτε φῦκος
  καὶ ψίμυθος τεύξει τὴν Ἑκάβην Ἑλένην.

Σαμία[1] *καὶ ἀνῆκεν εἰς ποιητικὸν τῆς ἀρχαιότητος οἶκον· διότι καὶ ἡ μήτηρ αὐτῆς Μοσχίνη ἦτο ποιήτρια ἰάμβων καὶ ὁ υἱὸς αὐτῆς Ἡδύλος ἐποίησεν ἐπιγράμματα περὶ ὀψοφάγων καί τι ἐπύλλιον ἀναφερόμενον εἰς τὸν θαλάσσιον θεὸν Γλαῦκον.*

Ὁ δὲ Σιμμίας ὁ Ῥόδιος ὑπὸ τοῦ Στράβωνος[2] *μνημονεύεται ὡς γ ρ α μ μ α τ ι κ ό ς, ἀλλ' ἦτο καὶ ἔμπειρος στιχουργός. Οὗτος ἐποίησε μετρικά τινα παίγνια, διότι διὰ τοῦ σχήματος τῶν μέτρων ἀπεικόνιζε τὸν πέλεκυν, τὰς πτέρυγας τοῦ ἔρωτος καὶ βωμόν, ὡς δύναταί τις νὰ ἴδῃ τὰ τοιαῦτα σχήματα ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ*[3]. *Ἐκ δὲ Ἀσκληπιάδου τοῦ Σαμίου ἔσχε τὸ ὄνομα τὸ φερώνυμον μέτρον. Ὁ εὐφυὴς οὗτος Σάμιος ἐγένετο διδάσκαλος τοῦ Θεοκρίτου*[4] *καὶ ἐποίησε τὰ ἄριστα ἐρωτικὰ ἐπιγράμματα, ἐν οἷς διαλάμπει τρυφερότης τοῦ αἰσθήματος καὶ κάλλος τῆς μορφῆς τοῦ λόγου. Παρεδόθησαν μὲν δέκα καὶ ὀκτὼ ἐπιγράμματα τούτου, ἀλλὰ δὲν εἶναι πάντα γνήσια. Σύγχρονος τοῦ Ἀσκληπιάδου ἦτο Ποσείδιππος ὁ ἐπικληθεὶς ἐ π ι γ ρ α μ μ α τ ο γ ρ ά φ ο ς. Τοῦτον πάντως πρέπει νὰ διαστέλλωμεν τοῦ συνωνύμου κωμικοῦ καὶ φιλοσόφου. Ὁ ἡμέτερος ἐπιγραμματοποιὸς ζῶν κατὰ τὸ 260 π. Χ. ἐποίησεν οὐ μόνον ἔπος, ὅπερ ἐπεγράφετο Ἀ σ ω π ί α, ἀλλὰ καὶ ἐλεγείας καὶ ἐπιγράμματα*[5], *ἐν οἷς ἐκδηλοῦται ἐρωτικὸν πάθος τὸ μετὰ τοῦ οἴνου ἀναμεμιγμένον*[6]. *Εἶναι δ' ἄξιον σημειώσεως, ὅτι ὁ ποιητὴς οὗτος ὁ εἰς τὰ θέλγητρα*

---

[1]) *Ὁ αὐτὸς ἐν* VII 297 B. [2]) *Ἐν σελ.* 655. [3]) XV, 22, 24. 27. *Περὶ τούτων ἐσχάτως ἐξεδόθη καὶ διατριβὴ ὑπὸ* Häberlin, Carmina figurata graeca, Hann. 1887. [4]) *Θεόκριτ.* 7,40 [5]) *Ὡς δεῖγμα παρατιθέμεθα τὸ ἐν τῇ Παλατινῇ Ἀνθολογ.* XII 77·

Εἰ καθύπερθε λάβοις χρύσεα πτερά καί σευ ἀπ' ὤμων
τείνοιτ' ἀργυρέων ἰοδόκος φαρέτρη,
καὶ σταίης παρ' Ἔρωτα φιλάγλαον, οὐ μὰ τὸν Ἑρμῆν,
οὐδ' αὐτὴ Κύπρις γνώσεται ὃν τέτοκεν.

[6]) *Ἰδὲ τὸ ἐπίγραμμα ἐν τῇ Παλατ. Ἀνθολογ.* V. 184. *Τελευταῖον ἀνεκαλύφθησαν ἔν τινι παπύρῳ δύο νέα ἐπιγράμματα τούτου τοῦ ποιητοῦ ὑπὸ* Weil. *Ἰδὲ* Blass, Rhein. Mus 35, 90.

τοῦ βίου παραδεδομένος τὰς λύπας τῶν διαφόρων τρόπων τοῦ θανάτου ἀριθμῶν λέγει, ὅτι προτιμότερος εἶναι ὁ θάνατος[1]. *Ἀντίθετον ὅμως τούτου ἐποίησεν ὁ Μητρόδωρος*[2]. *Ὁ δὲ Διοσκορίδης ἢ μᾶλλον Διοσκουρίδης ζῶν ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ τρίτου ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐποίησε πολλὰ ἐπιγράμματα εἰς ἐξόχους ποιητάς, ὡς τὸν Ἀνακρέοντα*[3], *τὸν Σοφοκλέα*[4], *τὸν Θέσπιδα*[5] *καὶ ἄλλους, καὶ εἰς Λακεδαιμονίους ἥρωας*[6]. *Ἐποίησε δὲ καὶ ἐρωτικὰ ἐπιγράμματα, ἀλλὰ δὲν διακρίνεται κατὰ τὴν λεπτότητα.*

Ἐπιφανέστατος ποιητὴς ἐκ τῶν χρόνων τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας εἶναι ὁ Μεσσήνιος Ἀλκαῖος, ὅστις τὸ κατ' ἀρχὰς ἦτο φίλος καὶ ἀκόλουθος τοῦ βασιλέως Φιλίππου τοῦ τρίτου[7]. *Βραδύτερον δ' ἐγένετο πικρὸς τούτου ἐχθρὸς ποιή-*

---

1) *Παλατ. Ἀνθολ. IX*, 359·

Ποίην τις βιότοιο τάμῃ τρίβον; εἰν ἀγορῇ μὲν
νείκεα καὶ χαλεπαὶ πρήξιες· ἐν δὲ δόμοις
φροντίδες· ἐν δ' ἀγροῖς καμάτων ἅλις· ἐν δὲ θαλάσσῃ
τάρβος· ἐπὶ ξείνης δ', ἢν μὲν ἔχῃς τι, δέος·
ἢν δ' ἀπορῇς, ἀνιηρόν. Ἔχεις γάμον; οὐκ ἀμέριμνος
ἔσσεαι· οὐ γαμέεις; ζῇς ἔτ' ἐρημότερος.
Τέκνα πόνοι, πήρωσις ἄπαις βίος· αἱ νεότητες
ἄφρονες, αἱ πολιαὶ δ' ἔμπαλιν ἀδρανέες.
Ἦν ἄρα τοῖν δισσοῖν ἑνὸς αἵρεσις, ἢ τὸ γενέσθαι
μηδέποτ', ἢ τὸ θανεῖν αὐτίκα τικτόμενον.

2) *Αὐτόθι* 360·

Παντοίην βιότοιο τάμοις τρίβον· εἰν ἀγορῇ μὲν
κύδεα καὶ πινυταὶ πρήξεις· ἐν δὲ δόμοις
ἄμπαυμ'· ἐν δ' ἀγροῖς Φύσιος χάρις· ἐν δὲ θαλάσσῃ
κέρδος. Ἐπὶ ξείνης, ἢν μὲν ἔχῃς τι, κλέος·
ἢν δ' ἀπορῇς, μόνος οἶδας. Ἔχεις γάμον; οἶκος ἄριστος
ἔσσεται· οὐ γαμέεις; ζῇς ἔτ' ἐλαφρότερος.
Τέκνα πόθος, ἄφροντις ἄπαις βίος· αἱ νεότητες
ῥωμαλέαι, πολιαὶ δ' ἔμπαλιν εὐσεβέες.
Οὐκ ἄρα τῶν δισσῶν ἑνὸς αἵρεσις, ἢ τὸ γενέσθαι
μηδέποτ', ἢ τὸ θανεῖν· πάντα γὰρ ἐσθλὰ βίῳ.

3) *Ἐν Παλατ. Ἀνθολογ.* VII, 31. 4) *Αὐτόθι* 37. 5) *Αὐτόθι* 410 *καὶ* 411. 6) VI, 229. 7) *Ὅρα* Susemihl II, 545.

ἅτινα κατὰ τὸ πλεῖστον ἔχουσιν ἐρωτικὰς ὑποθέσεις καὶ ὑπερβάλλουσι κατὰ τὴν λεπτότητα καὶ τὴν εἰρωνείαν τὰ τοῦ φίλου αὐτοῦ Ἀγαθίου. Ὁ αὐτὸς ἐποίησε καὶ περιγραφὴν τοῦ ναοῦ τῆς ἁγίας Σοφίας (Ἔκφρασις τῆς μεγάλης ἐκκλησίας) καὶ τοῦ Ἄμβωνος (Ἔκφρασις τοῦ Ἄμβωνος), αἵτινες διετηρήθησαν ἐν τῇ Παλατινῇ Ἀνθολογίᾳ. Μείζονα ἀξίαν ἔχει τὸ ποίημα[1], *ὅπερ πεποιημένον ἐν ἡμιάμβοις ἔχει ὑπόθεσιν τὰ θερμὰ λουτρὰ τῶν Πυθίων (Εἰς τὰ ἐν Πυθίοις θερμά). Ἀλλ' ἡ γνησιότης τούτου ἀμφισβητεῖται. Πρὸς δὲ ὑπῆρχον καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἐπιγραμματοποιοί, ὡς ὁ Μητρόδωρος, ὅστις ἐπὶ Κωνσταντίνου ἐποίησε τριάκοντα ἀριθμητικὰ προβλήματα ἐν μορφῇ ἐπιγράμματος, ὁ Ἀνδρόνικος, ὅστις ὑπὸ τοῦ Λιβανίου*[2] *θεωρεῖται μέγας ποιητής, Λεόντιος ὁ Σχολαστικός, ὁ Μακηδόνιος καὶ πολλοὶ ἄλλοι.*

Ἐν τούτοις διαπρέπει ὁ ἐκ Μυρίνης τῆς Αἰολίδος Ἀγαθίας, ὁ υἱὸς τοῦ ῥήτορος Μεμνονίου, ὅστις ἐγεννήθη περὶ τα 536 μ. Χ.[3] *Οὗτος ἐπαιδεύθη ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ μετὰ τὸ τέλος τῶν νομικῶν αὐτοῦ σπουδῶν μετέβη εἰς τὴν πόλιν τοῦ Κωνσταντίνου. Ἐνταῦθα ἠσχολήθη περὶ τὴν ποίησιν γράψας Δα-*

---

[1] *Παλατ. Ἀνθολογ.* IV, *Παρατιθέμεθα τὸ προοίμιον.*

Βούλει *μαθεῖν, ἄνθρωπε,*
θερμῶν ἄτεχνον ῥεῦμα;
πῶς καὶ πόθεν νοσοῦσι
φανὲν πρόκειται πᾶσιν
ἀνάργυρον δώρημα,
καὶ προσφιλὲς γάννυμα;
Ἔγωγε τοῦτο δείξω,
ἐγὼ φέρων διδάξω
ὅσον σοφοὶ νοοῦσιν,
ὅσον φύσις παιδεύει
καὶ πεῖρα συνδικάζει,
Πρόσχες· φράσων γὰρ ἥκω.

[2] *Ἐν ἐπιστολ.* 75. [3] *Ὅρα* Nicolai *ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι* III, 48.

φνιακά ἐν ἑξαμέτροις, ἅπερ ἀπήρτιζον ἐννέα βιβλία, ὡς αὐτὸς λέγει ἔν τινι ἐπιγράμματι[1]. Τὰ ἐπιγράμματα τοῦ Ἀγαθίου διακρίνονται κατὰ τὴν σαφήνειαν, τὴν ζωηρότητα τοῦ ὕφους καὶ τὴν θερμότητα τοῦ αἰσθήματος. Ἐξ ἐνθουσιασμοῦ πρὸς τὴν ἀρχαίαν Μοῦσαν ἐποίησε καὶ συλλογὴν ἐπιγραμμάτων, εἰς ἃ προσέθηκε καὶ τὰ ἑαυτοῦ, ὡς αὐτὸς λέγει ἐν τῷ Προοιμίῳ[2]. Ἡ συλλογὴ αὕτη συνισταμένη ἐξ ἑπτὰ βιβλίων ἦτο πολὺ διαδεδομένη καὶ ὑπὸ πολλῶν ἀνεγινώσκετο.

Πληρεστέρα ἦτο ἡ συλλογὴ τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ ἐπικληθέντος Κεφαλᾶ, ὅστις ἀνῆλθε καὶ εἰς μέγα ἐκκλησιαστικὸν ἀξίωμα γενόμενος *πρωτοπαπᾶς*, δηλ. ὁ ἀνώτερος ἱερεὺς τῶν ἀνακτόρων[3]. Ὁ Κεφαλᾶς κατὰ τὸν ἔνατον μ. Χ. αἰῶνα ζῶν ἐγένετο μαθητὴς Γρηγορίου τοῦ Μαγίστρου, ὅστις ἐβοήθησεν αὐτῷ εἰς τὴν συλλογήν. Ἔλαβε δὲ τὴν ὕλην ἐκ τοῦ Στεφάνου τοῦ Μελεάγρου, ἐκ τοῦ Φιλίππου τοῦ Θεσσαλονικέως, ἐκ τῆς συλλογῆς Στράτωνος τοῦ Σαρδιανοῦ, ἐκ τοῦ *Παμμέτρου* Διογένους τοῦ Λαερτίου καὶ ἐκ τοῦ *Κύκλου* τοῦ Ἀγαθίου. Ἐκ τῶν συλλογῶν λοιπὸν τούτων ὁ Κεφαλᾶς λαβὼν τὴν ὕλην ἔταξε

---

[1]) *Παλατ. Ἀνθολογ.* VI, 80.

Δαφνιακῶν βίβλων Ἀγαθία ἡ ἐννεάς εἰμι·
ἀλλά μ' ὁ τεκτήνας ἄνθετο σοί, Παφίη·
Οὐ γὰρ Πιερίδεσσι τόσον μέλω, ὅσσον Ἔρωτι,
ὄργια τοσσατίων ἀμφιέπουσα πόθων.
Αἰτεῖ δ' ἀντὶ πόνων, ἵνα οἱ διὰ σεῖο παρείη
ἤ τινα μὴ φιλέειν, ἢ ταχὺ πειθομένην.

[2]) *Ἐν Παλατ. Ἀνθολογ.* IV *περὶ τὰς ἀρχὰς ἐν στίχ.* 35

Θαρρῶν γὰρ αὐτοῖς λιτὸν οἴκοθεν μέρος.
καὐτὸς παρέμιξα, τοῦ δοκεῖν μὴ παντελῶς
ξένος τις εἶναι τῶν ὑπ' ἐμοῦ συνηγμένων.
Ἀλλ' ἐξ ἑκάστου σμικρὸν εἰσάγω μέρος,
ὅσον ἀπογεῦσαι· τῶν δὲ λοιπῶν εἰ θέλοι
τυχεῖν τις ἁπάντων καὶ μετασχεῖν εἰς κόρον,
ἴστω γε ταῦτα κατ' ἀγορὰν ζητητέα.

[3]) *Ὅρα* Susemihl *ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι* II, 566.

ταύτην οὐχὶ κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν ἀξίαν, οὐδὲ κατ' ἐπιστημονικὴν τάξιν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ὁμοιότητα τῆς ὑποθέσεως καὶ διεῖλε τὸ ὅλον εἰς 15 ἄνισα κεφάλαια. Ἐνταῦθα κατελέγησαν οὐ μόνον τὰ ἀρχαιότερα ἐπιγράμματα, ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν συγχρόνων, ὡς τοῦ Ῥοδίου Κωνσταντίνου [1], τοῦ Ἰγνατίου καὶ Κομητᾶ τοῦ Χαρτουλαρίου. Πρὸς δὲ προσετέθησαν καὶ ἐκκλησιαστικὰ ἐπιγράμματα. Οὕτως ἐν μὲν τῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ περιέχονται 123 χριστιανικὰ ἐπιγράμματα [2], ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ Χριστοδώρου' ἔκφρασις καὶ ἐκλεκτὰ ἐπιγράμματα Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ, ἐν δὲ τῷ τρίτῳ 19 Ἐπιγράμματα ἐν Κυζίκῳ [3], ἐν δὲ τῷ τετάρτῳ τὰ Προοίμια τοῦ Μελεάγρου, Φιλίππου τοῦ Θεσσαλονικέως καὶ τοῦ Ἀγαθίου, ἐν τῷ πέμπτῳ 309 Ἐπιγράμματα ἐρωτικά, ἐν τῷ ἕκτῳ 358 Ἀναθηματικά, ἐν τῷ ἑβδόμῳ 748 Ἐπιτύμβια, ἐν τῷ ὀγδόῳ 254 ἐπιγράμματα ἐκ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, ἐν τῷ ἐννάτῳ 827 Ἐπιδεικτικά, ἐν τῷ δεκάτῳ 126 Προτρεπτικά, ἐν τῷ ἐνδεκάτῳ 442 Συμποτικὰ καὶ Σκωπτικά, ἐν τῷ δωδεκάτῳ

---

1) Ὡς δεῖγμα παρατιθέμεθα ἐκ τῆς Παλατ. Ἀνθολογ. XV, 17.

Εἰς τὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου.
Εἰ ζωγραφεῖν τις ἤθελέν σε, Παρθένε,
ἄστρων ἐδεῖτο μᾶλλον ἀντὶ χρωμάτων,
ἵν' ἐγγράφῃς φωστῆρσιν, ὡς φωτὸς πύλη·
ἀλλ' οὐχ ὑπείκει ταῦτα τοῖς βροτῶν λόγοις·
ἃ δ' οὖν φύσις παρέσχε καὶ γραφῆς νόμος,
τούτοις παρ' ἡμῶν ἱστορῇ τε καὶ γράφῃ.

2) Ἔστω ὡς δεῖγμα τὸ Νείλου τοῦ Σχολαρίου εἰς εἰκόνα τοῦ Ἀρχαγγέλου ὑπ' ἀριθμ. 33·

Ὡς θρασὺ μορφῶσαι τὸν ἀσώματον· ἀλλὰ καὶ εἰκὼν
ἐς νοερὴν ἀνάγει μνῆστιν ἐπουρανίων.

3) Ἐν ἀρχῇ τοῦ κεφαλαίου εἶναι ἐπιγεγραμμένον· Ἐν τῷ Κυζίκῳ εἰς τὸν νάον Ἀπολλωνίδος, τῆς μητρὸς Ἀττάλου καὶ Εὐμένους, Ἐπιγράμματα, ἃ εἰς τὰ στυλοπινάκια ἐγέγραπτο, περιέχοντα ἀναγλύφους ἱστορίας, ὡς ὑποτέτακται.

(258) Στράτωνος Μοῦσα παιδική, ἐν τῷ δεκάτῳ τρίτῳ 31 ἀρχαιότερα Ἐπιγράμματα διαφόρων μέτρων, ἐν τῷ δεκάτῳ τετάρτῳ Προβλήματα ἀριθμητικά, Αἰνίγματα, Χρησμοὶ μετ' ἄλλων προσθηκῶν ἀνηκουσῶν εἰς μεταγενεστέρους χρόνους καὶ Τεχνοπαίγνια καὶ ἐν τῷ δεκάτῳ πέμπτῳ Ἐπιγράμματα σύμμικτα. Τῆς ἀνθολογίας ταύτης, ἥτις διὰ τὴν εὔνοιαν τῆς τύχης διετηρήθη ἐν καλῇ καταστάσει, ὑπάρχει ἓν μόνον χειρόγραφον, ὅπερ ὑπὸ τοῦ Σαλμασίου ἀνευρέθη ἐν τῇ Παλατινῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Εἰδεμβέργης κατὰ τὸ 1606 μ. Χ. Μετὰ τὴν διαρπαγὴν δὲ τῆς βιβλιοθήκης ταύτης, ἥτις ἐγένετο κατὰ τὸ 1623, τὸ χειρόγραφον μετηνέχθη εἰς Βατικανὸν δωρηθὲν ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Ἱσπανίας, οὗ οἱ στρατοὶ ἐξεπόρθησαν τὴν Εἰδεμβέργην. Κατὰ δὲ τὴν Γαλλικὴν ἐπανάστασιν ἐν ἔτει 1797 τὸ χειρόγραφον μετηνέχθη εἰς Παρισίους, ὅθεν μετὰ τὴν κατὰ τὸ 1815 γενομένην εἰρήνην ληφθὲν ἀπεδόθη πάλιν εἰς τὴν Εἰδεμβέργην[1]. Διὰ ταῦτα λοιπὸν ἡ Ἀνθολογία τοῦ Κεφαλᾶ ἐπονομάζεται Ἀνθολογία Παλατινή.

Πολὺ βραχυτέρα καὶ ἧττονος ποιητικῆς ἀξίας εἶναι ἡ συλλογὴ τοῦ Μαξίμου Πλανούδη, ὅστις ἦτο μοναχὸς ἐκ Νικομηδείας καταγόμενος καὶ ἔζη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 14ου αἰῶνος μ. Χ. Ὁ λόγιος οὗτος μοναχὸς ἀπῆλθεν εἰς Ἰταλίαν μετὰ τοῦ Λέοντος Ὀρφανοτρόφου ὡς πρέσβυς τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου τοῦ δευτέρου πρὸς τὴν Ἑνετικὴν δημοκρατίαν[2]. Ἀναντιρρήτως ὁ Πλανούδης ἦτο ἐκ τῶν λογιωτέρων ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ καὶ ἐγίνωσκε καὶ τὴν λατινικὴν γλῶσσαν, ὅπερ δὲν ἦτο σύνηθες κατὰ τοὺς χρόνους τούτους. Ὁ Πλανούδης ἐποίησεν ἐπιτομὴν τῆς συλλογῆς τοῦ Κεφαλᾶ παραλείπων πολλά, ἅπερ προσέκρουον εἰς τὴν ἠθικήν[3]. Οὕτω δὲ συνέστη ἡ Ἀνθο-

---

[1]) *Περὶ τῆς ἱστορίας τῆς Ἀνθολογίας ταύτης καὶ τῶν περιπετειῶν τοῦ χειρογράφου ἔγραψεν ὁ* Fr. Jacobs, Prolegom. *σελ.* 61—79 *καὶ* 133—164. [2]) *Ὅρα* Nicolai III, 254. [3]) *Ἐν ἀρχῇ τοῦ ἑβδόμου κεφαλαίου εἶναι ἐπιγεγραμμένον· «Ἐν τῷδε τῷ ἑβδόμῳ τμήματι περιέχεται ἑταιρικά τινα*

λογία διαφόρων ἐπιγραμμάτων διαιρουμένη εἰς ἑπτὰ βιβλία. Ἐκ τούτων τὸ μὲν πρῶτον περιέχει ἐπιγράμματα Ἐπιδεικτικά, τὸ δὲ δεύτερον Σκωπτικά, τὸ δὲ τρίτον Ἐπιτύμβια, τὸ δὲ τέταρτον Ἐπιγράμματα εἰς θεῶν ἀγάλματα καὶ ἀνδρῶν στήλας καὶ ζῴων μορφὰς καὶ ἔτι εἰς τόπους, τὸ δὲ πέμπτον τὴν Ἔκφρασιν τοῦ Χριστοδώρου, τὸ δὲ ἕκτον τὰ ἀναθηματικὰ καὶ τὸ ἕβδομον τὰ ἐρωτικά[1]. *Ἡ συλλογὴ αὕτη πολὺ ἀνεγινώσκετο κατὰ τοὺς δύο πρώτους αἰῶνας μετὰ τὴν ἀναγέννησιν τῶν γραμμάτων, ἀφ' ὅτου ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Λασκάρεως. Ὁ θησαυρὸς οὗτος τῶν ἀρχαίων ἐπιγραμμάτων ὁσημέραι πλουτίζεται ἐκ νέων ἀνακαλύψεων, αἵτινες γίγονται κατὰ τὰς ἀνασκαφάς*[2].

ἀποφθέγματα, τὰ μὲν ὡς ἐγκώμια, τὰ δὲ ὡς ἐπιστολαί, τὰ δὲ ὡς ἂν ἕκαστον ἔτυχεν, ὅσα μὴ πρὸς τὸ ἀσεμνότερον καὶ αἰσχρότερον ἀποκλίνει. Τὰ γὰρ τοιαῦτα πολλὰ ἐν τῷ ἀντιγράφῳ ὄντα παρέλιπε, φησίν, ὁ Πλανούδης„. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα λέγων χειρόγραφον ἐννοεῖ τὴν Ἀνθολογίαν τοῦ Κεφαλᾶ. Ὅρα Susemihl II, 570. *Φαίνεται ὅμως, ὅτι ὁ Πλανούδης ἐν μέρει ἤντλησεν ἐκ τῶν αὐτῶν πηγῶν, ἐξ ὧν καὶ ὁ Κεφαλᾶς.* [1]) Susemihl II, 570 [2]) *Οὕτως ἔχομεν πολλὰ συμπληρώματα, ὡς ἐν τῷ* Corpus in script. Graecarum 1834—1845, *ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ μακαρίτου διδασκάλου μου Α. Ρ Ραγκαβῆ* Antiquités Helléniques *ἐν* 2 *τόμ.* 1842—1855. G. Hermann Opusc. *ἐν τόμ.* V *καὶ ἐν τῷ τοῦ ἐπιζῶντος διδασκάλου μου Στ. Κουμανούδη Ἐπιγράμματα ἑλληνικὰ ἐν Ἀθήν.* 1860 *καὶ Ἀττικῆς ἐπιγραφαὶ ἐπιτύμβιοι* 1871.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι΄.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΜΕΛΙΚΗΣ ΠΟΙΗΣΕΩΣ ΚΑΘ' ΟΛΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΑΥΤΗΣ ΕΙΔΩΝ

Διὰ τῆς ἐλεγείας ἐγένετο ἡ μετάβασις ἐκ τοῦ ἔπους εἰς τὴν λυρικὴν ποίησιν. Ἡ ἐλεγεία ἐπειράθη, ὅπως τὸ παρελθὸν μετὰ τοῦ παρόντος συνδέσῃ. Ἔτι πορρωτέρω προέβη ὁ Ἀρχίλοχος διὰ τῶν ἰάμβων, ὧν ὁ εὐκίνητος ῥυθμὸς τὸ εὐμετάβλητον τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν ἀπεικονίζει. Οὕτω κατ' ὀλίγον τὸ παρελθὸν ὅλως ὑπεχώρησε καὶ τὸ μέλος ἐγένετο τὸ ὄργανον τοῦ παρόντος καὶ τῶν παθῶν αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο ἡ ἀκμὴ τῆς λυρικῆς ποιήσεως πίπτει κατὰ τοὺς χρόνους, καθ' οὓς τῆς τυραννίας καταπεσούσης ἕκαστος κατὰ τὸ δοκοῦν ἠδύνατο ἐλευθέρως νὰ συζητῇ περὶ τῆς πολιτείας καὶ τῆς θρησκείας. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ὁ ποιητὴς δὲν εἶναι πτωχὸς ἀοιδός, ὅστις τοὺς κύκλους τῶν ἡγεμόνων φαιδρύνει, ἀλλ' ὁ σύμβουλος τῶν πόλεων, ὁ διαλλακτὴς τῶν πολιτικῶν συστημάτων καὶ ὁ προσφιλὴς τοῖς ἱεροῖς ἱδρύμασιν, ὡς τῷ ἐν Δελφοῖς μαντείῳ[1]. Εἶναι δ' ἄξιον σημειώσεως, ὅτι ἡ λυρικὴ ποίησις καὶ ἡ φιλοσοφία, αἵτινες κατὰ τὰ ἐν τῇ εἰσαγωγῇ εἰρημένα ἔχουσιν ἀδελφικὴν σχέσιν, ἤρξαντο ἀναπτυσσόμεναι κατὰ τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἡ ἐλευθερία ἤρξατο ἀναλάμπουσα ἐπὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ὁρίζοντος.

Τὴν μελικὴν ποίησιν ἀνέπτυξαν κατ' ἐξοχὴν οἱ Αἰολεῖς καὶ οἱ Δωριεῖς. Ἀλλὰ παρ' ἐκείνοις μὲν ἦρχε τὸ προσωπικὸν πάθος, παρὰ τούτοις δὲ ἡ ἠθικὴ σπουδαιότης. Ὁ μὲν Λέσβιος ποιητὴς χαλαρῶς συνεδέετο διὰ τῶν δεσμῶν τῆς πολιτείας καὶ τῆς

---

[1]) **Boeckh, Encyklopädie und Methodologie der Philol. Wissenschaften** *ἐν σελ.* **628.**

θρησκείας, ὁ δὲ Δωριεὺς ἐγένετο ἔνθους ἐκ τῶν αἰσθημάτων πρὸς τὴν πατρίδα. Οἱ Δωριεῖς πολιτικῶς καὶ πολεμικῶς ἀνατραφέντες ἐπίστευον, ὅτι ἐξ εὐνοίας τῶν θεῶν ἐκλήθησαν, ὅπως ἄρχωσι τῶν Ἑλλήνων. Πρὸς τὸ φρόνημα τοῦτο τῶν Δωριέων σύμμετρος ἦτο καὶ ἡ διάλεκτος, ἥτις εἶχέ τι βραχὺ καὶ ἀνδρικόν. Ἀλλ' ἡ μὲν ποίησις τῶν Δωριέων ἦτο χορική, ἡ δὲ τῶν Αἰολέων κατ' ἐξοχὴν λυρική, δηλ. ᾔδετο πρὸς μουσικὰ ὄργανα. Ἡ Δωρικὴ ποίησις ἔχει στροφὰς μεγάλας καὶ τεχνικωτάτας ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς Αἰολικάς, αἵτινες εἶναι βραχεῖαι. Ἐν ἐκείνῃ μὲν τῇ στροφῇ καὶ ἀντιστροφῇ ἀκολουθεῖ ἡ ἐπῳδός, ἧς στερεῖται ἡ λυρικὴ τῶν Αἰολέων ποίησις[1]. *Ἀφ' οὗ δὲ τὸ μέλος μακρὸν χρόνον μετὰ τῶν Δωριέων καὶ τῶν Αἰολέων συνέζησεν ἐξήρθη εἰς μεγάλην ἀκμὴν ἐπὶ τῶν Περσικῶν, καθ' οὓς ἡ πολιτεία καὶ ἡ θρησκεία τοὺς τοπικοὺς φραγμοὺς διέρρηξαν. Ἐπαύσατο δ' ἡ ἀκμή, ὅτε αἱ Ἀθῆναι ἤρξαντο ποιοῦσαι ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ὅλην Ἑλλάδα. Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ποιηταὶ διὰ μελικῶν ᾀσμάτων, ἅπερ ἦσαν πλήρη χαρίτων, δυνάμεως καὶ θάρρους, ἐδίδασκον πολιτικὴν σύνεσιν, εὐσέβειαν καὶ ἐξύψουν τὸ φρόνημα τοῦ λαοῦ.*

Ἡ μελικὴ ποίησις εἶναι πολυμερεστάτη εἰς πολλὰ εἴδη διαιρουμένη, ὧν ἄλλα μὲν ἀναφέρονται εἰς θεούς, ἄλλα δ' εἰς ἀνθρώπους, καὶ ἄλλα εἰς προσπιπτούσας περιστάσεις. Καὶ εἰς θεοὺς μὲν ἀναφέρεται ὁ ὕμνος, τὸ προσόδιον, ὁ παιάν, ὁ διθύραμβος, ὁ νόμος, τὰ Ἀδωνίδια, ὁ Ἰόβακχος καὶ τὰ ὑπορχήματα· εἰς δὲ τοὺς ἀνθρώπους τὰ ἐγκώμια, οἱ ἐπίνικοι, τὰ σκολιὰ (ἢ σκόλια), τὰ ἐρωτικά, τὰ ἐπιθαλάμια, οἱ ὑμέναιοι, οἱ σίλλοι, οἱ θρῆνοι καὶ τὰ ἐπικήδεια· εἰς θεοὺς δὲ καὶ ἀνθρώπους τὰ παρθένια, τὰ δαφνηφορικά, τὰ ᾠσχοφορικὰ καὶ τὰ εὐκτικά. Τὰ δὲ εἰς τὰς προσπιπτούσας περιστάσεις, ὡς τὰ ἀποστολικὰ καὶ γνωμολογικά, καταχρηστικῶς κατατάσσονται εἰς τὴν μελικὴν ποίησιν, ὡς παρατηρεῖ ὁ Πρόκλος[2].

---

[1]) K. Müller *ἐν τῇ γραμματολογίᾳ* I. 296. [2]) *Τὴν εἰρημένην διαίρεσιν*

Ὕμνοι, καθ' ὅλου εἰπεῖν, εἶναι ᾄσματα ποιηθέντα πρὸς τιμὴν τῶν θεῶν. Ἐξ ἀρχαιοτάτων χρόνων ἀοιδοὶ ἐποίουν ὕμνους, οὓς ᾖδον ἀγωνιζόμενοι πρὸς ἄλλους ἐν ταῖς ἑορταῖς καὶ πανηγύρεσιν· οὗτοι ἦσαν πεποιημένοι ἐν ἑξαμέτρῳ καὶ εἶχον ὑποθέσεις τοὺς μύθους τῶν θεῶν, οἷς ἀνῆκεν ἡ ἑορτή. Βραδύτερον οἱ λυρικοὶ ποιηταί, ὡς ὁ Στησίχορος, ὁ Ἀλκαῖος, ὁ Ἀνακρέων καὶ ὁ Πίνδαρος, ἀντικατέστησαν τὸ ἑξάμετρον δι' ἄλλων μέτρων. Χαρακτηριστικὸν δὲ σημεῖον τοῦ ὕμνου εἶναι ἡ ὑπὸ τοῦ Στησιχόρου ἐπινοηθεῖσα διαίρεσις εἰς στροφήν, ἀντιστροφὴν καὶ ἐπῳδόν, εἰ καὶ αὕτη δὲν περιωρίσθη ἐν μόνῳ τούτῳ τῷ εἴδει τῆς ποιήσεως[1]. Οὕτως οἱ ὕμνοι κατέλαβον τὴν θέσιν τῶν ἀρχαίων νόμων, οἵτινες ὑπεχώρησαν μέν, ἀλλὰ δὲν ἐξηφανίσθησαν[2]. Ὁ ὕμνος ᾔδετο ὑπὸ χοροῦ, ὅστις πρὸ τοῦ βωμοῦ ἵστατο, πρὸς κιθάραν καὶ οὐχὶ πρὸς αὐλόν.

Τοὐναντίον πρὸς αὐλὸν ᾔδετο τὸ προσόδιον, ὅπερ κατὰ τὸν Πρόκλον ὠνομάσθη οὕτως ἀπὸ τοῦ ᾄδεσθαι ἐν τῷ προσιέναι τοῖς βωμοῖς ἢ ναοῖς[3]. Τὸ προσόδιον ἦτο μὲν μελικὸν ᾆσμα, ἀλλὰ καὶ ὁ ἀρχαῖος ἐπικὸς ποιητὴς Εὔμηλος εἶχε ποιήσει τοιοῦτον ἐν ἑξαμέτρῳ. Ὁ δὲ παιὰν τὸ κατ' ἀρχὰς ἦτο ᾆσμα πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνος ἢ τῆς Ἀρτέμιδος ἐπὶ καταπαύσει λοιμῶν καὶ νόσων[4]. Ὄντως ἐν τοιαύτῃ σημασίᾳ μνημονεύεται ὁ παιὰν ἐν τῇ Ἰλιάδι, ἐν ᾗ οἱ Ἀχαιοὶ ᾄδοντες παιᾶνα ἐξιλεοῦσι τὸν Ἀπόλλωνα πρὸς παῦσιν τοῦ λοιμοῦ[5]. Κατ' ἐπέκτασιν ὅμως τὸ ὄνομα ἐδήλου ᾠδὴν πρὸς πάντα θεὸν καὶ ἐν τοιαύτῃ σημασίᾳ μεταχειρίζεται τοῦτο ἤδη ὁ Ὅμηρος· διότι οἱ Ἀχαιοὶ μετὰ τὸν φόνον τοῦ Ἕκτορος κατὰ προτροπὴν τοῦ Ἀχιλλέως ᾄδουσι παιᾶνα[6], ἤτοι νικητήριον ᾆσμα. Ὁ παιὰν ἀνεπτύχθη ἐν

ὀφείλομεν τῷ Πρόκλῳ παρὰ Φωτίῳ 984. *Οὗτος παρατηρεῖ· "Τὰ δὲ εἰς τὰς προσπιπτούσας περιστάσεις οὐκ ἔστι μὲν εἴδη τῆς μελικῆς, ὑπ' αὐτῶν δὲ τῶν ποιητῶν ἐπικεχείρηται".* [1]) Bergk *ἐν τῇ γραμματολογίᾳ* II, 172. [2]) *Παρὰ Πλάτων. ἐν Νόμ.* III, 700 B, *τὰ δύο ταῦτα εἴδη τίθενται παρ' ἀλλήλοις.* [3]) *Κατὰ Πρόκλον παρὰ Φωτίῳ* 985. [4]) *Πρόκλος αὐτόθι.* [5]) *Ἐν Ἰλιάδ. Α*, 472. [6]) *Ἐν Ἰλιάδ.* X, 391.

Κρήτῃ, ἐξ ἧς μετεδόθη εἰς τοὺς Δελφούς, εἰς τὴν Σπάρτην καὶ τὴν ἄλλην Ἑλλάδα[1]. *Ὡς δ' ὁ παιὰν ᾔδετο πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνος, οὕτως ὁ διθύραμβος πρὸς τιμὴν τοῦ Διονύσου. Περὶ τοῦ ἐτύμου τῆς λέξεως ταύτης ὑπάρχει διαφωνία παρά τε τοῖς ἀρχαίοις καὶ νεωτέροις*[2]. *Φαίνεται δ', ὅτι τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ποιήσεως εἶναι ἀρχαιότατον· διότι μνημονεύει τούτου ὁ Ἀρχίλοχος*[3]. *Διεμορφώθη δ' ὁ διθύραμβος κατὰ τὰ 600 π. Χ. ὑπὸ τοῦ Ἀρίονος. Τὸ κατ' ἀρχὰς ὁ διθύραμβος εἶχε στροφάς, ἀλλὰ κατ' ὀλίγον τῶν δεσμῶν τούτων ἀπαλλαγεὶς ἐγένετο ἀπολελυμένον μέλος. Οὐχὶ πολὺ διάφορος τοῦ διθυράμβου ἦτο ὁ ἰόβακχος, ὅστις ᾔδετο κατὰ τὰς ἑορτὰς καὶ τὰς θυσίας τοῦ Διονύσου πολλῷ φρυάγματι βεβαπτισμένος, ὡς λέγει ὁ Πρόκλος*[4].

Ὁ δὲ νόμος ἀνήκει εἰς τὰ ἀρχαιότατα εἴδη τῆς θρησκευτικῆς ποιήσεως καὶ ἔσχε τὸ ὄνομα ἐκ τούτου, ὅτι ὁ ποιητής, ὅστις τὰς λέξεις εἰς τὸ μέλος συνήρμοζεν, ἦτο δεδεμένος ὑπὸ ὡρισμένων κανόνων ἢ νόμων[5]. *Ἀνήκει μὲν ὁ νόμος εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ κατὰ τὸν Πρόκλον ἐγεννήθη ἐκ τοῦ παιᾶνος, ἀλλ' ἤδη ὁ Τέρπανδρος ἐποίει νόμους εἰς ἄλλους θεούς. Ὁ ποιητὴς οὗτος ἐβελτίωσε τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ποιήσεως καὶ μετὰ τοῦτον Ἀρίων ὁ Μηθυμναῖος. Τοὺς τελευταίους νεωτερισμοὺς ἐπήνεγκεν ὁ Τιμόθεος, ὅστις καὶ εἰς τοὺς νόμους εἰσήγαγε*

---

1) Ὅρα Christ *σελ.* 125. 2) *Ὁ Πρόκλος λέγει.* "*Ὁ δὲ διθύραμβος γράφεται μὲν εἰς Διόνυσον, προσαγορεύεται δὲ ἐξ αὐτοῦ ἤτοι διὰ τὸ κατὰ τὴν Νύσσαν ἐπ' ἄντρῳ διθύρῳ τραφῆναι τὸν Διόνυσον, ἢ διὰ τὸ λυθέντων τῶν ῥαμμάτων τοῦ Διὸς εὑρεθῆναι αὐτόν, ἢ διότι δὶς δοκεῖ γενέσθαι, ἅπαξ μὲν ἐκ τῆς Σεμέλης, δεύτερον δὲ τοῦ μηροῦ*". *Ὁ* Christ *συνδέει τὸ ὄνομα μετὰ τοῦ θρίαμβος καὶ θόρυβος.* Ὅρα *καὶ* M. Schmidt, Diatribe in dithyrambum, Berl. 1845. 3) *Ἐν ἀποσπάσμ.* 79. 4) *Ἐν τῷ εἰρημένῳ χωρίῳ.* 5) *Πλούταρχ. Περὶ μουσικ.* 6, "*Νόμοι προσηγορεύθησαν, ἐπειδὴ οὐκ ἐξῆν παραβῆναι ὡς ἐβούλοντο καθ' ἕκαστον νενομισμένον εἶδος τῆς τάσεως*". *Καὶ ὁ Σουΐδας ὁρίζει οὑτωσίν·* "*ἁρμονίαν ἔχων τακτὴν καὶ ῥυθμὸν ὡρισμένον*".

τὸν χορὸν καὶ οὕτως ἐπλησίασεν εἰς τὸν διθύραμβον[1]. *Διαφέρει ὅμως τούτου· διότι ὁ μὲν διθύραμβος εἶναι κεκινημένος, ἔχει πολὺ τὸ ἐνθουσιῶδες, μέθας καὶ παιδιάς, ὁ δὲ νόμος διακρίνεται κατὰ τὰς ἱκετείας καὶ τὴν πολλὴν τάξιν*[2]. *Ἀ δ ω ν ί δ ι α δὲ λέγονται τὰ εἰς Ἄδωνιν ἀναφερόμενα. Τὸ δὲ ὑ π ό ρ χ η μ α εἶναι χορικὸν ᾆσμα εἰς τὸν Ἀπόλλωνα ᾀδόμενον ἐν ζωηροῖς ῥυθμοῖς καὶ κατὰ τοῦτο διαφέρει τοῦ παιᾶνος. Ἐθεωρεῖτο δ' ὡς ἐπινόημα τῶν Κρητῶν*[3].

Ὑπῆρχον δὲ καὶ ἄλλα ᾄσματα, ἅπερ ᾔδοντο μόνον ἔν τισι πόλεσι ἢ χώραις, ὡς τὰ δ α φ ν η φ ο ρ ι κ ὰ ἐν Βοιωτίᾳ. Ἐνταῦθα καθ' ἑκάστην ἐννεαετηρίδα οἱ ἱερεῖς δάφνας εἰς τὰ ἱερὰ τοῦ Ἀπόλλωνος κομίζοντες ἐξύμνουν αὐτὸν διὰ χορῶν παρθένων. Τὸ ἔθος δὲ τοῦτο παρέμεινεν ἐκ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ὁ τῶν Βοιωτῶν στρατηγὸς ἐνίκησε τοὺς Πελασγούς, ἀφ' οὗ κατ' ὄναρ εἶδε τὸν Ἀπόλλωνα πανοπλίαν διδόντα καὶ κελεύοντα, ἵνα οὗτοι εὔχωνται τῷ θεῷ δαφνηφοροῦντες. Κατὰ τὴν δαφνηφορίαν λοιπὸν οἱ Βοιωτοὶ κατέστεφον ξύλον ἐλαίας διὰ δαφνῶν καὶ ποικίλων ἀνθέων καὶ ἐπὶ ἄκρου τοῦ ξύλου ἐφήρμοζον χαλκῆν σφαῖραν, ἐξ ἧς ἐξήρτων μικροτέρας. Κατὰ δὲ τὸ μέσον τῆς σφαίρας παρέθετον μικροτέραν σφαῖραν, εἰς ἣν προσῆπτον σφαιρία καὶ πορφυρᾶ στέμματα. Προδήλως ἡ μὲν ἄνω σφαῖρα ἀπεικάζει τὸν ἥλιον, ἡ δὲ ὑποκειμένη τὴν σελήνην, τὰ δὲ προσηρτημένα τῶν σφαιρίων τὰ ἄστρα καὶ τοὺς ἀστέρας, καὶ τὰ στέμματα τὸν ἐνιαύσιον δρόμον. Ἦρχε δὲ τῆς δαφνηφορίας παῖς ἀμφιθαλὴς τὰς μὲν κόμας καθειμένος, χρυσοῦν δὲ στέφανον φέρων καὶ λαμπρὰν ἐσθῆτα ποδήρη ἐστολισμένος. Τούτῳ ἐπη-

---

[1]) *Πρόκλος παρὰ Φωτίῳ* 985 "*Τιμόθεος εἰς τὴν νῦν ἤγαγε τάξιν*„. *Κλήμης ὁ Ἀλεξ. ἐν Στρωμ.* I, 308, "*νόμους πρῶτος ᾖσεν ἐν χορῷ καὶ κιθάρᾳ*„. *Ὁ Πλούταρχος λέγει περὶ τούτου ἐν τῷ περὶ Μουσικ.* 4 "*Τοὺς πρώτους νόμους ἐν ἔπεσι διαμιγνύων διθυραμβικὴν λέξιν ᾖδεν, ὅπως μὴ εὐθὺς φανῇ παρανομῶν εἰς τὴν ἀρχαίαν μουσικήν*„. [2]) *Πρόκλος αὐτόθι.* [3]) *Ἀθήν.* V, 181 B.

κολούθει χορὸς παρθένων κλῶνας προτείνων[1]. *Ὡσαύτως παρὰ τοῖς Βοιωτοῖς ᾔδετο τὸ Τ ρ ι π ο δ η φ ο ρ ι κ ὸ ν μ έ λ ο ς, διότι τῆς πομπῆς προηγεῖτο τρίπους. Τὰ δὲ ὠ σ χ ο φ ο ρ ι κ ὰ ᾔδοντο ἐν Ἀθήναις ὑπὸ χοροῦ, οὗ ἡγοῦντο δύο νεανίαι, οἵτινες κατὰ γυναῖκας ἐστολισμένοι ἐκόμιζον κλῆμα ἀμπέλου μεστὸν εὐθαλῶν βοτρύων, ἐξ οὗ καὶ τὸ μέλος ὠνομάσθη ὠσχοφορικόν*[2]. *Ἤρξατο δὲ ἡ πομπὴ αὕτη ἀπὸ Θησέως, ὅστις εἰς Κρήτην πλεύσας καὶ τὴν πατρίδα αὐτοῦ τοῦ δασμοῦ ἀπαλλάξας ἀπέδωκε χαριστήρια τῇ Ἀθηνᾷ καὶ τῷ Διονύσῳ· διότι οὗτοι κατὰ τὸν πλοῦν ἐπεφάνησαν τῷ ἥρωϊ*[3].

Τὸ δὲ ἐ γ κ ώ μ ι ο ν μ έ λ ο ς ἢ ἐ γ κ ώ μ ι ο ς ὕ μ ν ο ς τὸ κατ' ἀρχὰς ᾔδετο πρὸς τιμὴν φίλων ἢ ἡγεμόνων. Βραδύτερον δ' ὅμως δὲν ἤρκει τοῦτο, ἀλλ' ἀπὸ ὕμνου ἐγένετο χορικὸν ᾆσμα, ὅπερ πεπειραμένοι ἀοιδοὶ ᾖδον[4]. *Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη*[5] *τὸ πρῶτον ἐγκώμιον ἐγένετο ὑπὲρ τοῦ Ἱππολόχου, ὅστις ἦτο Θεσσαλός. Ὁ Πίνδαρος καὶ ὁ Σιμωνίδης ἐποίησαν τοιαῦτα ἐγκώμια πρὸς ἡγεμόνας. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο ἐδήλου ἔξοχον τιμήν, δὲν ἐγένετο κοινόν, ὡς τὸ ἐ π ι ν ί κ ι ο ν (μέλος) ἢ ἐ π ί ν ι κ ο ς (ὕμνος). Τὸ ἐπινίκιον ἦτο εἶδος τοῦ ἐγκωμίου. Διὰ τῶν ἐπινικίων ἐδεξιοῦντο τοὺς ὀλυμπιονίκας οἱ φίλοι αὐτῶν κατὰ τὴν ἑσπέραν τῆς νίκης καὶ αἱ πόλεις, ὅτε οἱ νικηταὶ ἐπανήρχοντο εἰς τὴν ἑαυτῶν πατρίδα.*

Τὰ δὲ σ κ ο λ ι ὰ (μέλη) ἢ σκόλια ᾔδοντο παρὰ τοὺς πότους καὶ κατὰ τὸν Πρόκλον εἶναι ἀνειμένον τῇ κατασκευῇ καὶ ἁπλούστατον. Διὰ τί δ' οὕτως ὠνομάζοντο, διαφωνοῦσιν οἱ ἀρχαῖοι[6]. *Δὲν φαίνεται πιθανὴ ἡ γνώμη Ἀρτέμωνος τοῦ Κασανδρέως, ὅτι ἔσχον τὸ ὄνομα, διότι κατὰ τοὺς πότους δὲν ᾖδον πάντες τὸ τρίτον ᾆσμα, ἀλλὰ μόνοι οἱ δοκοῦντες συνετοί*[7]. *Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο*

---

[1]) *Πρόκλος αὐτόθι* 988. [2]) *Ὦσχη καλεῖται ὁ κλάδος τῆς ἀμπέλου.* [3]) *Πρόκλος αὐτόθι.* [4]) Bergk II 167. [5]) *Ἐν τῇ Ῥητορικῇ* Α, 9. [6]) *Ὅρα σημειώσειν μου εἰς τὸν Γοργίαν τοῦ Πλάτωνος* 451 Ε. [7]) *Παρ' Ἀθην.* XV, 694 B "*τρίτον δὲ καὶ τὴν ἐπὶ πᾶσι τάξιν ἔχον, οὗ μετεῖχον οὐκέτι*

παρεῖχεν ἀταξίαν, τὸ ᾆσμα ὠνομάσθη σκολιόν. Νομίζομεν ὅμως, ὅτι τοῦτο δὲν εἶναι πιθανόν, διότι ἤθελε διεγερθῇ ἔρις, τίνες εἶναι οἱ συνετοί. Ἴσως κατά τι πιθανωτέρα εἶναι ἡ γνώμη, ὅτι πρῶτον ᾖδέ τις μικρόν τι ᾆσμα καὶ τοῦτο ᾄσας προσεκάλει ἄλλον τινὰ καθήμενον οὐχὶ κατὰ σειράν, ᾧ ἔτεινε κλῶνα μύρτων ἢ τὴν λύραν, ὅπως ᾄσῃ. Οὗτος ὁ διάδοχος ἐπειρᾶτο, ὅπως τὸ ᾆσμα τοῦ προᾴσαντος ἀλλοιώσῃ, κυρώσῃ ἢ ἀνασκευάσῃ. Τοῦτο ἀπῄτει παρουσίαν πνεύματος καὶ γνῶσιν τῆς ἐθνικῆς ποιήσεως· διότι τὸ ᾆσμα αὐτοῦ ἐλάμβανεν ἔκ τινος ἀρχαιοτέρου ποιητοῦ, ἐνίοτε δὲ ηὐτοσχεδίαζε ἢ ὑπάρχουσαν στροφὴν ἠλλοίου[1]. Λοιπὸν διὰ τὴν ἀταξίαν τῆς σειρᾶς ὠνομάσθησαν σκολιά. Νομίζομεν δ' ὅμως, ὅτι μᾶλλον ἕνεκα τῆς ἀταξίας τῶν ἐννοιῶν τὰ σκολιὰ ἔλαβον τὸ ὄνομα. Αἱ ὑποθέσεις τῶν τοιούτων ᾀσμάτων ἦσαν ποικίλαι, συνήθως μὲν ὁ οἶνος καὶ ὁ ἔρως, ἐνίοτε δὲ καὶ ἡ πολιτεία. Ἐπειδὴ δὲ τὰ σκολιὰ ἀπῄτουν παρουσίαν πνεύμα-

---

πάντες, ἀλλ' οἱ συνετοὶ δοκοῦντες εἶναι μόνοι, καὶ κατὰ τόπον τινὰ εἰ τύχοιεν ὄντες· διόπερ ὡς ἀταξίαν τινα μόνον παρὰ τἆλλα ἔχον τὸ μήθ' ἅμα μήθ' ἑξῆς γινόμενον, ἀλλ' ὅπου ἔτυχον εἶναι, σκολιὸν ἐκλήθη„. [1]) Bergk II, 16. *Ὁ Ἀθήναιος παρέχει ἡμῖν δεῖγμα τῆς σειρᾶς τῶν σκολιῶν.*

α'

Παλλὰς Τριτογένει' ἄνασσ' Ἀθηνᾶ,
ὄρθρου τήνδε πόλιν τε καὶ πολίτας
ἄτερ ἀλγέων καὶ στάσεων
καὶ θανάτων ἀώρων σύ τε καὶ πατήρ.

β'

Πλούτου μητέρ' ὀλυμπίαν ἀείδω
Δήμητρα στεφανηφόροις ἐν ὥραις,
σέ τε παῖ Διὸς Περσεφόνη.
χαίρετον, εὖ δὲ τήνδ' ἀμφέπετον πόλιν.

γ'

Ἐν Δήλῳ ποτ' ἔτικτε τέκνα Λατώ,
Φοῖβον χρυσοκόμαν ἄνακτ' Ἀπόλλω
ἐλαφηβόλον τ' ἀγροτέραν
Ἄρτεμιν, ἃ γυναικῶν μέγ' ἔχει κράτος.

τος καὶ ἐπειδὴ οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ταύτην ὑπὲρ πάντας τοὺς Ἕλληνας, παρὰ τούτοις κατ' ἐξοχὴν τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ποιήσεως ἦτο ἀρεστόν. Οὗτοι ᾖδον καὶ ἄλλα μέν, μάλιστα δὲ τὸ σκολιὸν τῶν τυραννοκτόνων, ὅπερ κατὰ πολλοὺς τρόπους ἠλλοίωσαν[1].

Τὰ δὲ *παρθένια* ᾔδοντο ὑπὸ παρθένων χορευουσῶν. Ταῦτα δ' ἤκμαζον ἐκεῖ, ἔνθα ὑπῆρχεν ἐλευθερία ταῖς γυναιξίν, ὡς ἐν Σπάρτῃ. Παρθένια ἐποίησαν οἱ ἄριστοι τῶν λυρικῶν ποιητῶν, ὁ Ἀλκμάν, ὁ Πίνδαρος καὶ ὁ Βακχυλίδης. *Ὑμέναιος* δ' ἐκαλεῖτο τὸ ᾆσμα, ὅπερ ᾔδετο, ὅτε ἦγον τὴν νύμφην ἐκ τῆς πατρικῆς οἰκίας εἰς τὴν τοῦ νυμφίου. Ἐν τοῖς ὑμεναίοις διεκρίθη ἡ Σαπφώ, ἣν ἐμιμήθη ὁ Ῥωμαῖος Κάτουλλος. Τὸ δὲ γαμήλιον ᾆσμα, ὅπερ ᾔδετο πρὸ τοῦ θαλάμου τῶν νεονύμφων, ἐκαλεῖτο *ἐπιθαλάμιον*. Κατὰ τοῦτο ἐποίησεν ὁ Θεόκριτος τὸν *Ἑλένης ἐπιθαλάμιον*[2].

---

¹) *Παρ' Ἀθηναίῳ* XV, 695.

ι'

Ἐν μύρτου κλαδὶ τὸ ξίφος φορήσω,
ὥσπερ Ἁρμόδιος καὶ Ἀριστογείτων,
ὅτε τὸν τύραννον κτανέτην
ἰσονόμους τ' Ἀθήνας ἐποιησάτην.

ια'

Φίλταθ' Ἁρμόδι', οὔ τί που τέθνηκας,
νήσοις δ' ἐν μακάρων σέ φασιν εἶναι,
ἵνα περ ποδώκης Ἀχιλεύς,
Τυδεΐδην τέ φασιν ἐσθλὸν Διομήδεα.

²) *Εἶναι τὸ 18ον εἰδύλλιον.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΙΟΛΕΩΝ ΛΥΡΙΚΩΝ ΠΟΙΗΤΩΝ

Ἀρχαιότατος πάντων τῶν Λεσβίων ποιητῶν εἶναι ὁ Τέρπανδρος, κατά τινας μὲν ἀπόγονος τοῦ Ἡσιόδου, κατ' ἄλλους δὲ τοῦ Ὁμήρου[1]. *Περὶ τῶν χρόνων, καθ' οὓς ἔζη ὁ ποιητής, ὑπάρχουσι διάφοροι εἰδήσεις, ἐξ ὧν ἄλλαι μὲν ἀναβιβάζουσιν αὐτὸν εἰς ἀρχαιοτέρους χρόνους, ἄλλοι δὲ καταβιβάζουσιν εἰς μεταγενεστέρους. Πιθανωτέρα δὲ φαίνεται ἡ τοῦ Λεσβίου Ἑλλανίκου μαρτυρία*[2], *καθ' ἣν ὁ Τέρπανδρος πρῶτος ἐνίκησεν ἐν τοῖς καρνείοις, δηλ. ἤκμαζε περὶ τὰ 680 π. Χ. Ὁ ποιητὴς ἐγεννήθη ἐν Ἀντίσσῃ τῆς Λέσβου, ἀλλ' ἀναγκασθεὶς ἕνεκα φόνου νὰ καταλίπῃ τὴν πατρίδα αὐτοῦ περιεπλανᾶτο ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα τὰ Ὁμηρικὰ ἔπη ᾄδων. Ὡς δ' οἱ ῥαψῳδοὶ τῆς ᾄσεως τούτων προέτασσον προοίμια, οὕτως ὁ Τέρπανδρος προέτασσε νόμον, ὃν ἀνενέωσε. Διὰ τῶν νόμων ὁ ποιητὴς ἀγωνισάμενος ἐν τῇ πανηγύρει τῶν Δελφῶν τετράκις ἐνίκησεν*[3]. *Ὁ ἔξοχος οὗτος μουσουργὸς τὸν ἀρχαῖον νόμον, ὅστις συνίστατο ἐκ τεσσάρων μερῶν*[4], *διεῖλεν εἰς ἑπτά, ὧν ἕκαστον ὠνόμαζε δι' ἰδίου ὀνόμα-*

---

1) *Σουΐδας ἐν λ. Τέρπανδρος,* 2) *Ἀθην.* XIV, 635 "*Ὅτι δὲ καὶ Τέρπανδρος ἀρχαιότερος Ἀνακρέοντος δῆλος ἐκ τούτων· τὰ κάρνεια πρῶτος πάντων Τέρπανδρος νικᾷ, ὡς Ἑλλάνικος ἱστορεῖ ἔν τε τοῖς ἐμμέτροις καρνεονίκαις κἀν τοῖς καταλογάδην. Ἐγένετο δὲ ἡ θέσις τῶν καρνείων κατὰ τὴν ἕκτην καὶ εἰκοστὴν ὀλυμπιάδα, ὡς Σωσίβιός φησιν ἐν τῷ περὶ χρόνων*". *Ἰδὲ καὶ Κλήμ. Ἀλέξανδρ. ἐν Στρωμ.* I, 398. 3) *Πλούταρχ. Περὶ μουσικ.* 4 "*Τὰ Πύθια τετράκις ἑξῆς νενικηκὼς ἀναγέγραπται*" 4) *Ἴσως τὰ τέσσαρα ὀνόματα ἦσαν, ἀρχά, κατατροπά, ὀμφαλός, σφραγίς. Ἀπόσπασμ. Τερπάνδρ.* 3.

Σοὶ δ' ἡμεῖς τετράγηρυν ἀποστέρξαντες ἀοιδὰν
ἑπτατόνῳ φόρμιγγι νέους κελαδήσομεν ὕμνους.

τος[1]. *Ἐπειδὴ δ' ὁ αὐτὸς μουσικὸς ἀντὶ τεσσάρων χορδῶν ἔθηκεν ἑπτὰ εἰς τὴν κιθάραν, φαίνεται, ὅτι αἱ χορδαὶ ἦσαν ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἑπτὰ μέρη τοῦ νόμου*[2]. *Οὕτω λοιπὸν τὴν μὲν ἀρχὴν διαιρεῖ εἰς δύο, ὡς καὶ τὸν ἐπίλογον, τὴν δὲ κυρίαν ὑπόθεσιν εἰς τρία μέρη.*

Ὅτε ἡ Σπάρτη μετὰ τὸ τέλος τοῦ πρώτου Μεσσηνιακοῦ πολέμου ὑπὸ ἐμφυλίων ταραχῶν κατεπονεῖτο, ἡ Πυθία ἐκέλευσεν, ἵνα ἡ πόλις καλέσῃ τὸν Λέσβιον ποιητήν. Κληθεὶς δ' ὁ Τέρπανδρος καὶ ἐλθὼν εἰς τὴν στασιάζουσαν πόλιν οὕτω βαθέως συνεκίνησε τοὺς Σπαρτιάτας, ὥστε οὗτοι τὰ μίση ἀφέντες καὶ εἰς δάκρυα τραπέντες ἀλλήλους ἠσπάζοντο. Διὰ τὴν κατάπαυσιν ταύτην τῶν παθῶν οὕτω μέγας ἐθεωρήθη, ὥστε μεγάλη τιμὴ ἐνομίζετο, ἂν ποιητής τις δεύτερος μετὰ τοῦτον ἐνομίζετο (Μετὰ τὸν Λέσβιον ᾠδόν). Ὁ Τέρπανδρος ἐν Σπάρτῃ εὗρε νέαν πατρίδα, μέγα ἐτιμήθη καὶ ἀπὸ τούτου ἄρχεται νέα περίοδος τῆς μουσικῆς τέχνης. Οὗτος εἰσήγαγε τὴν ἑπτάχορδον καὶ κατὰ τὸν Πίνδαρον ἐξεῦρε τὸν βάρβιτον[4]. *Διὰ τοιούτων μουσικῶν ὀργάνων ὁ Λέσβιος ἐποίησε πολλὰς βελτιώσεις ἐν τῇ μουσικῇ. Ταύτῃ δὲ*

---

1) *Πολυδεύκ*. IV, 66 "*Μέρη τοῦ κιθαρῳδικοῦ νόμου, Τερπάνδρου κατανείμαντος, ἑπτά· ἀρχά, μεταρχά, κατατροπά, μετακατατροπά, ὀμφαλός, σφραγίς, ἐπιλόγος*". 2) *Ὅρα* Bergk II, 211. *Ἰδὲ καὶ* Sittl II 288. 3) *Πλούταρχ. Περὶ Μουσικ.* 1146. *Πίνδαρ. ἐν ἀποσπάσμ.* 268. *Χριστόδωρος ἐν τῇ Παλατ. Ἀνθολογ.* II, 113.

Μήτε λίπῃς Τέρπανδρον ἐΰθροον, οὗ τάχα φαίης
ἔμπνοον, οὐκ ἄφθογγον εἰδεῖν βρέτας· ὡς γὰρ ὀΐω,
κινυμέναις πραπίδεσσιν ἀνέπλεκε μύστιδα μολπήν,
ὅς ποτε δινήεντος ἐπ' Εὐρώταο ῥοάων
μυστιπόλῳ φόρμιγγι κατεπρήϋνεν ἀείδων
ἀγχεμάχων κακότητας Ἀμυκλαίων ναετήρων.

4) *Ἀθήν.* XIV, 635 "*σαφῶς Πινδάρου λέγοντος τὸν Τέρπανδρον ἀντίφθογγον εὑρεῖν τῇ παρὰ τοῖς Λυδοῖς πηκτίδι τὸν βάρβιτον*

τόν ῥα Τέρπανδρός ποθ' ὁ Λέσβιος εὗρε
πρῶτος ἐν δείπνοισι Λυδῶν
ψαλμὸν ἀντίφθογγον ὑψηλᾶς ἀκούων πηκτίδος.

μᾶλλον ἢ τῇ ποιήσει τὴν δόξαν αὐτοῦ ὀφείλει. Ἀλλὰ καὶ τὰ ὀλίγα περισωθέντα ἀποσπάσματα[1] *μαρτυροῦσιν, ὅτι καὶ ἡ ποίησις αὐτοῦ δὲν ἐστερεῖτο ἀξίας.*

Ὁ ἔξοχος οὗτος ποιητὴς καὶ μουσικὸς ἐγένετο ἱδρυτὴς σχολῆς, ἥτις τὴν ποίησιν τῶν κιθαρῳδικῶν νόμον ὡς ἴδιον κτῆμα ἐθεώρησε καὶ τὸν τύπον τοῦ διδασκάλου ἀμετάβλητον διετήρησε, μέχρις ὅτου Φρῦνις ὁ Μυτιληναῖος ἠλλοίωσεν αὐτὸν πλείονας τῶν ἑπτὰ χορδῶν μεταχειρισάμενος[2]. *Ὁ Τέρπανδρος ἐπέδρασε καὶ ἐπὶ τοῦ Αἰολέως* Κλονᾶ, *ὅστις ἐγεννήθη μὲν ἐν Τεγέᾳ, ὅμως ἔδρασε κατ' ἐξοχὴν ἐν Θήβαις. Τούτου ἕνεκεν ἑκατέρα τῶν πόλεων εἶχεν ἀξιώσεις ἐπὶ τοῦ ποιητοῦ. Ὁ Κλονᾶς ἦτο ὀλίγῳ νεώτερος τοῦ Τερπάνδρου καὶ ἐποίει αὐλῳδικοὺς νόμους καὶ προσόδια ἐν ἐλεγειακῷ μέτρῳ καὶ ἐν ἡρωϊκῷ*[3]. *Ἡ ἐπίνοια αὕτη ἀποδίδεται μὲν τῷ Τροιζηνίῳ Ἀρδάλῳ, ἀλλὰ τοῦτο συνέβη, διότι οἱ ἀποδόντες ἠθέλησαν τὴν ἐφεύρεσιν νὰ ἀναγάγωσιν εἰς μῦθον*[4]. *Ὁ Κλονᾶς δὲν ἐδημιούργησε νέον τι, ἀλλὰ τὸν κιθαρῳδικὸν νόμον μετήνεγκεν εἰς νέον εἶδος. Καὶ ἐν τῷ αὐλῳδικῷ νόμῳ τοῦ Κλονᾶ ὑπῆρχεν ἡ διαίρεσις εἰς ἑπτὰ μέρη.*

Ὡσαύτως μουσικὸς καὶ ποιητὴς ἦτο ὁ Μηθυμναῖος Ἀρίων, οὗ ὁ πατὴρ ὠνομάζετο Κυκλεύς[5]. *Ὁ ποιητὴς οὗτος μακρὸν χρόνον ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Περιάνδρου, τοῦ τυράννου τῶν Κορινθίων, διέτριψε. Κατὰ τὴν παράδοσιν ὁ ποιητὴς ἀπῆλθεν εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν καὶ τὴν Σικελίαν πρὸς χρηματισμὸν ἐκ τῆς ἰδίας τέχνης. Ὄντως ἐνταῦθα ἐκτήσατο πολὺν πλοῦτον καὶ ἐν Τάραντι εἰσβὰς εἰς Κορινθιακὸν πλοῖον, ὅπως ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα,*

---

1) *Ἀπόσπασμ.* 1

Ζεῦ πάντων ἀρχά, πάντων ἀγήτωρ,
Ζεῦ, σοὶ πέμπω ταύταν ὕμνων ἀρχάν.

2) *Πρόκλος παρὰ Φωτίῳ* 385. *Ὅρα* Bergk II, 217. 3) *Πλούταρχ. Περὶ μουσικ. κεφ.* 3. 4) Bergk II, 218. 5) *Σουΐδ. ἐν λ. Ἀρίων.*

κατὰ τὸν πλοῦν ἐκινδύνευσε τὸν ἔσχατον διὰ τοὺς ναύτας, οἵτινες ἠθέλησαν νὰ ἁρπάσωσι τὰ πλούτη τοῦ ἀοιδοῦ. Οὗτος τὸν κίνδυνον κατιδὼν παρεκάλεσε τοὺς ναύτας, ἵνα ἐν τῇ σκευῇ τοῦ κιθαρῳδοῦ τὸ τελευταῖον ᾄσῃ. Οἱ ναῦται ἡδέως ἤκουσαν τὴν παράκλησιν τοῦ 'Αρίονος, διότι ἐπῆλθε τούτοις ἐπιθυμία, ἵνα τέρψωνται τοῦ ἀρίστου ἀοιδοῦ ἀκροώμενοι. Οὕτως ὁ ποιητὴς ᾄσας νόμον τινὰ τοῦ Τερπάνδρου κατεπήδησεν εἰς τὴν θάλασσον, ἀλλὰ δελφὶν ὑπολαβὼν ἔσωσεν αὐτὸν εἰς τὸ Ταίναρον. 'Ενταῦθα πρὸς εὐγνωμοσύνην ὁ 'Αρίων ἵδρυσε μνημεῖον, ὅπερ εἰκονίζει αὐτὸν δελφῖνος ἐπιβαίνοντα. 'Εκ Ταινάρου ὁ ποιητὴς ἀπῆλθεν εἰς τὴν Κόρινθον, ἔνθα ὁ Περίανδρος μαθὼν τὰ συμβάντα ἐτιμώρησε τοὺς ναύτας. Τὸ διήγημα τοῦτο πρῶτος παραδίδει ὁ 'Ηρόδοτος[1]· μετὰ τοῦτον δὲ πολλοὶ ἄλλοι[2]. Εἶναι δ' ἄξιον σημειώσεως, ὅτι ἐπὶ νομισμάτων τῶν Μηθυμναίων ὁ 'Αρίων εἰκονίζεται ἐπιβαίνων δελφῖνος. Ἔτι δὲ μᾶλλον ἀξιοσημείωτον εἶναι, ὅτι περιεσώθησαν μέχρις ἡμῶν στίχοι, ἐν οἷς αὐτὸς ὁ ποιητὴς ἐκδηλοῖ τὴν εὐγνωμοσύνην αὐτοῦ ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ[3].

---

[1]) I. 24 [2]) *Αἰλιαν. ἐν Ποικίλ. ἱστορ.* XII, 45. *'Οππιαν. ἐν 'Αλιευτ.* V, 450. *Δίων Χρυσόστομ.* II, 102. [3]) *Οἱ στίχοι εὕρηνται ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ* Bergk.

Ὕψιστε θεῶν,
πόντιε χρυσοτρίαινε Πόσειδον,
γαιάοχ' ἐγκύμον' ἀν' ἅλμαν·
βραγχίοις περὶ δὲ σὲ πλωτοὶ
θῆρες χορεύουσι κύκλῳ,
κούφοισι ποδῶν ῥίμμασιν
ἐλάφρ' ἀναπαλλόμενοι, σιμοί,
φριξαύχενες, ὠκύδρομοι σκύλακες, φιλόμουσοι
δελφῖνες, ἔναλα θρέμματα
κουρᾶν Νηρεΐδων θεᾶν,
ἃς ἐγείνατ' 'Αμφιτρίτα·
οἵ μ' εἰς Πέλοπος γᾶν ἐπὶ Ταιναρίαν
ἀκτὰν ἐπορεύσατε πλαζόμενον Σικελῷ ἐνὶ πόντῳ,
κυρτοῖσι νώτοις ὀχέοντες,
ἄλοκα Νηρεΐας πλακὸς

Οἱ νεώτεροι κριτικοὶ ἔχουσι τὴν γνώμην, ὅτι οἱ στίχοι δὲν ἐποιήθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀρίονος, ἀλλ' ὑπὸ μεταγενεστέρου ποιητοῦ[1]. *Κατὰ τὸν Bergk τὸ ποίημα ἀνήκει εἰς τὸ τέλος τῆς Ἀττικῆς περιόδου*[2]. *Ὁ Ἀρίων ἐποίησε πολλὰ ᾄσματα, ἀλλὰ κατὰ κακὴν μοῖραν πάντα ἀπώλοντο. Καθ' Ἡρόδοτον*[3] *οὗτος ἦτο εἷς τῶν πρώτων κιθαρῳδῶν καὶ ἐποίει μὲν νόμους, ἀλλὰ δὲν ἐνέμενεν αὐστηρῶς ἐν τῷ τρόπῳ τοῦ Τερπάνδρου. Ἐπειδὴ δὲ οὗτος διεμόρφωσε τεχνικῶς τὸν διθύραμβον, θεωρεῖται ὁ πατὴρ τούτου.*

Ὀλίγον νεώτερος τοῦ Ἀρίονος ἦτο ὁ Μυτιληναῖος Ἀλκαῖος, ὅστις ἤκμαζε περὶ τὰ 610 π. Χ. Τοῦ ποιητοῦ τούτου ὁ βίος κατὰ τὸ πλεῖστον εἶναι γνωστός· διότι ἐνεργὸν μέρος ἐν τοῖς ἀγῶσι τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος ἔλαβεν. Ὁ Ἀλκαῖος ἀνῆκεν εἰς ἀριστοκρατικὸν γένος. Ὡς δ' ἐν τῇ ἄλλῃ Ἑλλάδι, οὕτω καὶ ἐν Μυτιλήνῃ οἱ δημοκρατικοὶ ἠγέρθησαν κατὰ τῶν ἀριστοκρατικῶν. Ἐκ τῆς ἐξεγέρσεως δὲ ταύτης ἐγένετο τύραννος ὁ Μέλαγχρος, ὡς δὴ ὁ Πεισίστρατος ἐν Ἀθήναις. Κατὰ τοῦ τυράννου ἀντεπεξῆλθεν ὁ Πιττακὸς καὶ οἱ δύο ἀδελφοὶ τοῦ Ἀλκαίου, ὁ Κίκις καὶ ὁ Ἀντιμενίδας, καὶ αὐτὸς ὁ ποιητής. Ὁ ἀγὼν ἀπέβη ὑπὲρ τῶν στασιωτῶν καὶ ὁ τύραννος ἐφονεύθη κατὰ τὸ 612 π. Χ. Μετ' ὀλίγον ὁ ποιητὴς μετέσχε τοῦ ἀγῶνος τῶν Μυτιληναίων κατὰ τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες ἠγωνίσαντο πρὸς ἀλλήλους ὀρεγόμενοι τῆς κτήσεως τοῦ ἐν τῇ Τροίᾳ κειμένου Σιγείου. Ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ ἐνικήθησαν μὲν οἱ Μυτιληναῖοι, ἀλλ' ὁ γενναῖος Πιττακὸς μονομαχήσας πρὸς Φρύνωνα, τὸν στρατηγὸν τῶν Ἀθηναίων, ἐφόνευσεν αὐτὸν περὶ τὰ 606 π. Χ. Ἐν τῇ συναφθείσῃ μάχῃ ὁ Ἀλκαῖος ἐσώθη διὰ τῆς φυγῆς καταλιπὼν τὰ ἑαυτοῦ ὅπλα, ἅπερ οἱ Ἀθηναῖοι ἀνέθεντο τῷ ἐν Σιγείῳ ναῷ τῆς

τέμνοντες, ἀστιβῆ πόρον, φῶτες δόλιοι
ὥς μ' ἀφ' ἁλιπλόου γλαφυρᾶς νεὼς
εἰς οἶδμ' ἁλιπόρφυρον λίμνας ἔριψαν.

[1]) Ὅρα Sittl I, 316. [2]) II, 240. [3]) I, 23.

Παλλάδος. Τούτων γενομένων οἱ ἀγωνιζόμενοι ἐξελέξαντο διαιτητὴν Περίανδρον τὸν Κυψέλου, ὅστις συνδιήλλαξεν αὐτοὺς ἀποφασίσας, ἵνα ἑκάτερος νέμηται, ὅσα ἔχει[1].

Ἀλλ' ἡ τυραννία αὖθις ὡς πολυκέφαλος ὕδρα ὕψωσε τὴν κεφαλὴν αὐτῆς, διότι ἄλλοι τύραννοι ἀνεφάνησαν, ὁ Μυρσίλος, ὁ Μεγαλάγυρος καὶ οἱ Κλεανακίδαι[2]. *Τὸν Μυρσίλον ὁ ποιητὴς κατεδίωξε διὰ τῶν ᾀσμάτων αὐτοῦ καὶ ὅτε οὗτος ἐφονεύθη, ἐξεδήλωσε τὴν χαρὰν αὐτοῦ ἐπὶ τῷ φόνῳ*[3]. *Ἀλλ' ἡ χαρὰ δὲν διήρκεσε μακρὸν χρόνον, διότι οἱ Μυτιληναῖοι ἀνέδειξαν αἰσυμνήτην τὸν Πιττακὸν καὶ ἐξεδίωξαν τὸν Ἀλκαῖον καὶ τοὺς ἀριστοκρατικούς. Οὕτως ὁ μὲν Ἀλκαῖος ἀπέρχεται εἰς τὴν Αἴγυπτον*[4], *ἔνθα ὁ Ψαμμήτιχος συνήθροιζεν Ἕλληνας μισθοφόρους, ὁ δ' ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἀντιμενίδας ἐστρατεύσατο ὡς μισθωτὸς τοῦ βασιλέως τῶν Ἀσσυρίων καὶ ἐν τῇ μάχῃ διεκρίθη*[5]. *Μετὰ πάροδον χρόνου τινὸς οἱ δύο ἀδελφοὶ ἐπανελθόντες ἡγοῦνται τῶν ἀριστοκρατικῶν κατὰ τοῦ Πιττακοῦ. Μεστὸς δὲ πάθους ὁ Ἀλκαῖος ἐποίησε τὰ κατὰ τοῦ αἰσυμνήτου ποιήματα*[6], *οὗτος ὅμως*

---

[1]) *Ἡρόδοτ.* I. 95. [2]) *Στράβ.* XIII, 617. [3]) *Ἐν ἀποσπάσμ.* 20.

Νῦν χρὴ μεθύσθην καί τινα πρὸς βίαν
πώνην, ἐπειδὴ κάτθανε Μύρσιλος.

[4]) *Στράβ.* I, 37. [5]) *Μετὰ τὴν ἐπάνοδον ἐκ τοῦ ἀγῶνος ὁ Ἀλκαῖος ἐποίησε τοὺς ὑπ' ἀριθμ.* 33 *στίχους·*

Ἦλθες ἐκ περάτων γᾶς ἐλεφαντίναν
λάβαν τῶ ξίφεος χρυσοδέταν ἔχων,
(Ἐπειδὴ μέγαν ἄθλον Βαβυλωνίοις
συμμάχεις τέλεσας, ῥύσαό τ' ἐκ πόνων),
κτένναις ἄνδρα μαχαίταν βασιληΐων
παλαίσταν ἀπολείποντα μόνον μίαν
παχέων ἀπὺ πέμπων.

[6]) *Ἀριστοτέλ. ἐν Πολιτ.* III, 9 *«Ἦρχον δὲ οἱ μὲν διὰ βίου τὴν ἀρχὴν ταύτην, οἱ δὲ μέχρι τινῶν ὡρισμένων χρόνων ἢ πράξεων· οἷον εἵλοντό ποτε Μυτιληναῖοι Πιττακὸν πρὸς τοὺς φυγάδας, ὧν προειστήκεσαν Ἀντιμενίδης καὶ Ἀλκαῖος ὁ ποιητής. Δηλοῖ δ' Ἀλκαῖος, ὅτι τύραννον εἵλοντο τὸν Πιττακὸν ἔν τινι τῶν σκολίων· ἐπιτιμᾷ γάρ, ὅτι τὸν κακοπάτριδα Πιττακὸν*

συλλαβὼν τὸν ποιητὴν δὲν ἐτιμώρησεν αὐτόν· ἀλλ' ἔδωκε συγγνώμην εἰπὼν τὴν πολυθρύλητον ῥῆσιν συγγνώμη τιμωρίας κρείσσων[1]. *Οὕτως ὁ στασιώτης συνδιαλλαγεὶς πρὸς τὸν σοφὸν τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος αἰσυμνήτην διήγαγεν ἥσυχον τὸν λοιπὸν βίον*[2].

Τὰ ποιήματα τοῦ Ἀλκαίου, ἅπερ συνίσταντο ἐκ δέκα περίπου βιβλίων, ἦσαν ὕμνοι εἰς θεούς, στασιωτικά, συμποτικὰ καὶ ἐρωτικά. Οἱ ὕμνοι δὲν χρησιμεύουσι πρὸς ἐκδήλωσιν τῶν προσωπικῶν τοῦ ποιητοῦ αἰσθημάτων, ὡς οἱ τῆς Σαπφοῦς καὶ τοῦ Ἀνακρέοντος, οὔτε ἀνήκουσιν εἰς τὴν θρησκευτικὴν ποίησιν, ὡς οἱ τοῦ Στησιχόρου, ἀλλὰ μόνον πρὸς τὰ προοίμια τῆς Ὁμηρικῆς σχολῆς δύνανται νὰ παραβληθῶσι· διότι καὶ οἱ τοῦ Ἀλκαίου ἦσαν ὡρισμένοι, ὅπως ᾄδωνται ὡς εἰσαγωγαὶ τῆς ᾄσεως τῶν ῥαψῳδῶν[3]. *Ἐν τῷ ὕμνῳ εἰς τὸν Ἀπόλλωνα ὁ ποιητὴς ἐπραγματεύετο τὸν μῦθον, καθ' ὃν ὁ θεὸς μίτραν χρυσῆν περιβαλόμενος, λύραν λαβὼν καὶ ἀναβὰς ἐφ' ἅρματος κύκνων ἐλαύνει εἰς τοὺς Ὑπερβορείους, παρ' οἷς διατρίψας ἓν ἔτος ἐπανέρχεται εἰς τοὺς Δελφούς, ἔνθα ὑποδέχονται τὸν ἐπανακάμπτοντα θεὸν χοροὶ νέων, ἀηδόνες καὶ τέττιγες*[4]. *Ὁ δ' ὕμνος εἰς τον Ἑρμῆν, ὃν ἀπεμιμήθη ὁ Ὁράτιος*[5], *ἦτο ὅμοιος πρὸς τὸν Ὁμηρικόν· διότι ἐν τούτῳ ὑπῆρχε διήγησις τῶν κατὰ τὴν γέννησιν τοῦ θεοῦ, ὡς τοῦτο ἐγένετο καὶ ἐν τῷ ὕμνῳ εἰς τὸν Ἥφαιστον.*

Ἐν δὲ τοῖς στασιωτικοῖς ὁ Ἀλκαῖος δεικνύει ἄμετρον κατὰ τῶν ἀντιπάλων αὐτοῦ πάθος, ὅπερ δὲν εἶναι ἀλλότριον τοῦ ἤθους τοῦ Αἰολικοῦ φύλου. Προβαίνει δ' εἰς τὸ πάθος τοσοῦτον, ὥστε δὲν φείδεται οὐδὲ τῆς μορφῆς καὶ τῆς διαίτης τοῦ φιλοπόλιδος Πιττακοῦ[6], *ὅστις ἐμονομάχει καὶ ἐφόνευε τὸν*

πόλεως τῆς ἀχόλω καὶ βαρυδαίμονος ἐστάσαντο τύραννον μὲν ἐπαινέοντες ἀολλέες". Ὅρα ἀπόσπασμ. 37. [1]) *Διογέν. Λαέρτ.* I, 76. [2]) *Ὅρα* Sittl I, 319. [3]) Bergk II, 280. [4]) *Τὸν ὕμνον τοῦτον παραφράζει ὁ Ἱμέριος εἰς πεζὸν λόγον. Ὅρα λόγ.* 14. [5]) *Ἐν Ὠιδῶν* I, 14. 18, 37. [6]) *Διογέν. Λαέρτ.* I, 81 "*Τοῦτον Ἀλκαῖος σαράποδα μὲν καὶ σάραπον ἀποκα-*

στρατηγὸν τῶν Ἀθηναίων, ἐν ᾧ ὁ ποιητὴς ἔφευγε καταλείπων τὰ ὅπλα. Ὁ Ἀλκαῖος καὶ ὁ Ἀνακρέων θεωροῦνται ὡς κύριοι ἀντιπρόσωποι τῶν σκολιῶν ἢ συμποτικῶν ᾀσμάτων, ἀλλὰ τὰ τοῦ Αἰολέως ὑπερβάλλουσι τὰ τοῦ Ἴωνος κατὰ τὴν πρωτοτυπίαν καὶ τὴν δύναμιν. Συνίστησι δ' ὁ Ἀλκαῖος τὸν οἶνον ὡς τὸ ἄριστον ἀντιφάρμακον κατὰ τῶν ταλαιπωριῶν καὶ τῶν θλίψεων[1]. *Ἐκ τῶν ἐρωτικῶν τοῦ Ἀλκαίου πάνυ ὀλίγα περιεσώθησαν, ἀλλὰ καὶ ταῦτα εἶναι ἱκανά, ὅπως μαρτυρήσωσι περὶ τοῦ πάθους τοῦ ποιητοῦ. Οὗτος εἶπε πρὸς τὴν Σαπφώ, ὅτι ἐπεθύμει, ὅπως δηλώσῃ τι αὐτῇ, ἀλλ' ἡ αἰδὼς κωλύει τοῦτον*[2]. *Ἐννοήσασα δ' ἡ εὐφυὴς ποιήτρια τὸν ὑπαινιγμὸν ἀπεκρίνατο, ὅτι, εἰ μὴ ἡ γλῶσσα ἐκύκα κακόν τι, ἡ αἰδὼς δὲν ἤθελε κωλύσει αὐτόν*[3]. *Οὕτως ὁ Λέσβιος ποιητὴς ἀγαπᾷ μὲν τὰς στάσεις καὶ τὰς πολιτικὰς διχοστασίας, ἀλλὰ δὲν γίνεται ἐπιλήσμων τῆς καταγωγῆς αὐτοῦ. Ὁ οἶνος καὶ τὸ κάλλος ἦσαν προσφιλεῖς ὑποθέσεις τῆς Μούσης τοῦ Μυτιληναίου. Ἂν δ' ἐσώζοντο πάντα τὰ ποιήματα αὐτοῦ, ἤθελον δώσει ἀκριβῆ ἀρχαίου λυρικοῦ εἰκόνα· διότι ἔνθεν*

λεῖ διὰ τὸ πλατύπουν εἶναι καὶ ἐπισύρειν τὼ πόδε· χειροπόδην δὲ διὰ τὰς ἐν τοῖς ποσὶ ῥαγάδας, ἃς χειράδας ἐκάλουν· γαύρικα δὲ ὡς εἰκῇ γαυριῶντα· φύσκωνα δὲ καὶ γάστρωνα, ὅτι παχὺς ἦν· ἀλλὰ μὴν καὶ ζοφοδορπίδαν ὡς ἄλυχνον· ἀγάσυρτον δέ, ὡς ἐπισεσυρμένον καὶ ῥυπαρόν„. [1]) *Ἐν ἀποσπάσμ.* 35.

Οὐ χρὴ κάκοισι θῦμον ἐπιτρέπειν·
προκόψομεν γὰρ οὐδὲν ἀσάμενοι,
ὦ Βύκχι', φάρμακον δ' ἄριστον
οἶνον ἐνεικαμένοις μεθύσθην.

[2]) *Ἀριστοτέλ. ἐν Ῥητορικ.* I, 9. *Ἀπόσπασμ.* 55.

Ἰόπλοχ' ἄγνα μειλιχόμειδε Σάπφοι,
θέλω τι Fείπειν, ἀλλά με κωλύει αἴδως.

[3]) *Ἐν ἀποσπάσμ.* 29.

Αἴ δ' ἦχες ἔσλων ἴμερον ἢ κάλων,
καὶ μή τι Fείπην γλῶσσ' ἐκύκα κάκον,
αἴδως κέ σ' οὐ κίχανεν ὄππατ',
ἀλλ' ἔλεγες περὶ τῷ δικαίως.

μὲν ἡ σπουδαιότης τοῦ πολέμου, ἔνθεν δὲ ἡ εὐθυμία τοῦ οἴνου καὶ τὰ θέλγητρα τῶν ἐρώτων ἤθελον χαρακτηρίσει αὐτὸν ὑπὸ πάσας τὰς ἐπόψεις. Τοῦ Ἀλκαίου ἐπαινεῖται ἡ βραχύτης καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια τοῦ λόγου, ἡ πληθὺς καὶ ἡ σαφήνεια τῶν ποιητικῶν εἰκόνων καὶ ἡ χάρις μετὰ τῆς δυνάμεως τοῦ λόγου συνδεομένη, ἅπερ σπανίως συνδυάζονται. Διότι και ἐν τῇ γλώσσῃ συμβαίνει, ὅ τι καὶ ἐν τοῖς σώμασι τῶν ἀνθρώπων. Τὰ καλὰ σώματα εἶναι συνήθως ἀσθενῆ, ὅταν δ' ὁ λόγος ἔχῃ δύναμιν καὶ κάλλος, ὁμοιάζει πρὸς τοὺς Ὁμηρικοὺς ἥρωας.

Ὀλίγον νεωτέρα τοῦ Ἀλκαίου ἦτο ἡ Σαπφὼ[1] *ζῶσα ἀπὸ τοῦ 628—568 π. Χ. Ἐγεννήθη μὲν ἐν Ἐρεσσῷ, ἀλλὰ κατῴκησεν ἐν Μυτιλήνῃ. Κατὰ μὲν τὸν Ἡρόδοτον*[2] *ὁ πατὴρ αὐτῆς ὠνομάζετο Σκαμανδρώνυμος, κατ' ἄλλους δ' ἄλλως*[3]*. Ἡ μήτηρ ἐλέγετο Κλεΐς. Ἡ ποιήτρια ἔσχε τρεῖς ἀδελφούς, τὸν Λάριχον, τὸν Χάραξον καὶ τὸν Εὐρύγιον*[4]*. Φαίνεται δέ, ὅτι ὁ οἶκος τῆς Σαπφοῦς ἀνῆκεν εἰς ἐπιφανὲς γένος, διότι ὁ ἀδελφὸς ταύτης Λάριχος ἐπαινεῖται ὑπ' αὐτῆς, ὅτι οἰνοχοεῖ ἐν τῷ πρυτανείῳ*[5]*, ὅπερ ἦτο ἔργον τῶν εὐγενεστάτων παίδων. Τοὐναντίον σκώπτει τὸν ἄλλον ἀδελφὸν Χάραξον, ὅτι οὗτος ἐξαγοράσας ἐν Αἰγύπτῳ τὴν ἑταίραν Ῥοδῶπιν ἐξ ἔρωτος ἠλευθέρωσε ταύτην*[6]*. Ἡ ποιήτρια ἔλαβε σύζυγον τὸν πλουσιώτατον Ἄνδριον Κερκύλαν*[7]*, ἐξ οὗ ἐκτήσατο θυγατέρα Κλεΐδα ὀνομαζομένην. Ταύτην περιπαθῶς ἀγαπᾷ, ὡς γίνεται δῆλον ἔν τινι σῳζομενῳ ἀποσπάσματι*[8]*.*

---

[1]) *Αὕτη ἐπί τινος νομίσματος τῆς Μυτιλήνης ὀνομάζεται Ψαπφώ. Ὅρα* Sittl I, 324. [2]) II, 135. [3]) *Σουΐδ. ἐν λ.* [4]) *Αὐτόθι.* [5]) *Ἀθην.* X, 424 "*Σαπφώ τε ἡ καλὴ πολλαχοῦ Λάριχον τὸν ἀδελφὸν ἐπαινεῖ ὡς οἰνοχοοῦντα ἐν τῷ πρυτανείῳ τοῖς Μυτιληναίοις. Καὶ παρὰ Ῥωμαίοις δὲ οἱ εὐγενέστατοι τῶν παίδων τὴν λειτουργίαν ταύτην ἐκτελοῦσιν ἐν ταῖς δημοτελέσι τῶν θυσιῶν, πάντα τοὺς Αἰολεῖς μιμούμενοι, ὡς καὶ κατὰ τοὺς τόνους τῆς φωνῆς*". [6]) *Ἡρόδοτ.* II, 135 "*Χάραξος δὲ ὡς λυσάμενος Ῥοδῶπιν ἀπενόστησεν ἐς Μυτιλήνην, ἐν μέλεϊ Σαπφὼ πολλὰ κατεκερτόμησέ μιν*". [7]) *Σουΐδ. ἐν λ.* [8]) *Ἐν ἀποσπάσμ.* 84.

Ἔστι μοι κάλα πάϊς, χρυσέοισιν ἀνθέμοισιν
ἐμφέρην ἔχοισα μόρφαν, Κλᾶϊς ἀγαπάτα,

Κατά τινα πολυθρύλητον διήγησιν ἡ Σαπφὼ εἶχεν ἐρωτικὸν πάθος πρὸς κάλλιστον νέον Φάωνα, ὅστις διὰ τοῦ κάλλους αὐτοῦ εἶχε καταθέλξει πάσας τὰς Λεσβίδας. Ἀφ' οὗ δ' οὗτος σχέσεις μετὰ τῆς ποιητρίας συνῆψε, καταλιπὼν αὐτὴν ἔφυγεν εἰς Σικελίαν. Τοῦτο κατὰ τὴν διήγησιν ἐγένετο ἀφορμή, ἵνα ἡ Σαπφὼ καταπέσῃ ἐκ τοῦ ἀκρωτηρίου Λευκάτου τῆς Λευκάδος καὶ πνιγῇ[1]. Ἡ ἀλήθεια τῆς διηγήσεως ταύτης πολλαχῶς ἠμφισβητήθη. Ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Κ. Müller[2], ὅτι ὁ ἔλεγχος τῆς Σαπφοῦς κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ Χαράξου διὰ τὸν ἔρωτα πρὸς τὴν ἑταίραν Ῥοδῶπιν τεκμηριοῖ τὴν ἁγνότητα καὶ σωφροσύνην αὐτῆς. Πρὸς δὲ ἡ ἀπόκρισις τῆς ποιητρίας πρὸς τοὺς ἐρωτικοὺς τοῦ Ἀλκαίου ὑπαινιγμοὺς συμβάλλεται πρὸς κύρωσιν τῆς ἁγνότητος ταύτης. Φαίνεται, ὅτι αἱ πολιτικαὶ ἀνωμαλίαι τῆς Μυτιλήνης ἠνάγκασαν τὴν ποιήτριαν, ἵνα μετ' ἄλλων καταφύγῃ εἰς Σικελίαν, καὶ ἐντεῦθεν ἐπλάσθη ὁ μῦθος, ὅτι ἐδίωκε τὸν καλὸν Φάωνα[3]. Τὸ ὄνομα δὲ τούτου ἐν τοῖς ποιήμασι τῆς Σαπφοῦς δὲν ἐμνημονεύετο. Διότι ἂν τοιαύτη μνεία ἐγίνετο, ὁ ἔρως αὐτῆς πρὸς τὸν νεανίαν ἤθελεν εἶναι κατάδηλος. Ἄρα οἱ ἀρχαῖοι δὲν ἤθελον ἀναγκασθῇ, ὅπως πιστεύσωσιν, ὅτι οὐχὶ ἡ ποιήτρια, ἀλλ' ἄλλη φερώνυμος ἑταίρα εἶχεν ἐρωτικὰς πρὸς τὸν Φάωνα σχέσεις. Κατὰ τὸν Κ. Müller[4] ἐν τῷ ἔρωτι τούτῳ ὑπόκειται ὁ μῦθος τοῦ Ἀδώνιδος, ὃν οἱ Ἕλληνες παρέλαβον ἐκ Κύπρου. Μετονομάσαντες δὲ τὸν Ἄδωνιν Φάωνα ἢ Φαέθοντα καὶ διαστρέψαντες τὸν μῦθον ἐποίησαν τοῦτον καὶ τῆς Σαπφοῦς ἐρώμενον.

Πρὸς δυσφημισμὸν τῆς ποιητρίας συνεβάλετο πάντως καὶ

ἀντὶ τᾶς ἔγω οὐδὲ Λυδίαν πᾶσαν οὐδ' Ἐράνναν.

[1]) Ὁ Μένανδρος παρὰ Στράβωνι Χ, 452 λέγει.

Οὗ δὴ λέγεται πρώτη Σαπφὼ
τὸν ὑπέρκομπον θηρῶσα Φάων'
οἰστρῶντι πόθῳ ῥῖψαι πέτρας
ἀπὸ τηλεφανοῦς.

[2]) Ἐν τῇ γραμματολογίᾳ I, 312. [3]) Christ σελ. 128. [4]) Αὐτόθι.

ἡ ἐλευθερία, μεθ' ἧς αὕτη ἐκδηλοῖ τὸ ἐρωτικὸν πάθος. Μόνον Λεσβιὰς ὑπὸ ἰσχυρῶν αἰσθημάτων κατεχομένη καὶ ὑπὸ θερμῶν παθῶν καιομένη ἠδύνατο τὰς μυστηριώδεις τοῦ στήθους κινήσεις πρὸ πάντων τῶν ἀνθρώπων νὰ ἀπεικονίσῃ. Αἱ φράσεις αὐτῆς ἴσως ἀπέρρεον ἐκ τῆς ἀγερώχου συνειδήσεως τῆς καθαριότητος καὶ ἐκ τῆς μεγαλοπρεποῦς ἐλευθερίας τῆς σκέψεως, ἀλλ' ὅμως οὐχὶ αμικρὸν ἐζημίωσαν τὴν σιωπὴν τοῦ γυναικείου φύλου καὶ ἔδωκαν ἀφορμὴν τοῖς μεταγενεστέροις, ὅπως οὗτοι διαβάλωσι τὴν ἠθικὴν τῆς ποιητρίας ἀξίαν[1]. 'Αλλ' αὕτη τὴν τολμηρὰν ἠδυπάθειαν τοῦ Αἰολικοῦ φύλου ἠδυνήθη νὰ καταπραΰνῃ καὶ τὰ βιαιότερα πάθη εἰς τὴν ὁδὸν εὐγενοῦς αἰσθήσεως νὰ καθοδηγήσῃ. 'Εν χρόνοις, καθ' οὓς αἱ 'Ατθίδες ἦσαν περιωρισμέναι ἐν τῷ οἴκῳ, ἡ Σαπφὼ μεγίστην ἐλευθερίαν ἔχουσα ἠδύνατο δι' εἰκόνων, ὧν βαθέως ᾐσθάνετο, νὰ ἀπεικονίσῃ τὴν χαρὰν καὶ τὴν λύπην τῶν ἐρωτικῶν περιπετειῶν. 'Αλλὰ δι' αὐτὸ τοῦτο οἱ 'Αθηναῖοι δὲν ἠδύναντο νὰ ἐννοήσωσι τὴν ἐλευθερίαν τῆς Λεσβιάδος καὶ ἐκ τῆς ψυχολογικῆς διαθεσεως τούτων ὠφεληθέντες οἱ ποιηταὶ τῆς μέσης καὶ τῆς νεωτέρας κωμῳδίας, ὡς ὁ Ἄμφις, ὁ 'Αντιφάνης, ὁ Τιμοκλῆς, ὁ Δίφιλος, ὁ 'Επικράτης καὶ ὁ Ἔφιππος ἐποίησαν κωμῳδίας φερούσας τὸ ὄνομα τῆς Σαπφοῦς, ὁ δὲ Πλάτων καὶ ὁ 'Αντιφάνης Φάωνα. Δὲν περιωρίσθησαν ὅμως οὗτοι ἐν τῷ ἔρωτι τῆς ποιητρίας πρὸς τὸν Φάωνα, ἀλλὰ συνέδεσαν ταύτην δι' ἔρωτος μετὰ ποιητῶν, οἵτινες ἀπεῖχον ἀλλήλων πλέον μιᾶς ἑκατονταετηρίδος, ὡς μετὰ τοῦ 'Αρχιλόχου[2], τοῦ 'Ανακρέοντος[3] καὶ τοῦ 'Ιππώνακτος. 'Ο τὸν τελευταῖον ἔρωτα ἐπινοήσας ἴσως ἠθέλησε νὰ ἀγάγῃ εἰς ἀντίθεσιν τὰ θέλγητρα τῆς Λεσβιάδος πρὸς τὴν Θερ-

---

[1]) Ulrici, Ceschichte der Hellenisch. Dichtkunst II, 360. [2]) 'Αθήν. XIII, 599 "Καὶ γὰρ Δίφιλος ὁ κωμῳδιοποιὸς πεποίηκεν ἐν Σαπφοῖ δράματι Σαπφοῦς ἐραστὰς 'Αρχίλοχον καὶ 'Ιππώνακτα„. [3]) 'Ο Χαμαιλέων παρ' 'Αθηναίῳ αὐτόθι παρατίθησι καὶ στίχους ὡς δῆθεν πεποιημένους ὑπὸ τοῦ 'Ανακρέοντος πρὸς αὐτὴν καὶ ἀπόκρισιν ταύτης.

σιτικὴν δυσμορφίαν τοῦ ποιητοῦ τῶν σκαζόντων ἰάμβων.

Ἡ διαβολὴ προέβη ἔτι πορρωτέρω, διότι ἡ ποιήτρια διεβλήθη, ὅτι εἶχεν αἰσχρὰς σχέσεις πρὸς τὰς ἑταίρας αὐτῆς, τὴν Ἀτθίδα, τὴν Τελέσσιππαν καὶ τὴν Μεγάραν. Οὕτως οἱ συκοφάνται της Σαπφοῦς ἀπέδωκαν αὐτῇ Λεσβιασμὸν καὶ ἐθεώρησαν αὐτὴν ὡς τριβάδα, ἀλλ' ὁ Welcker[1] ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις διὰ μακρᾶς διατριβῆς ἀπήλλαξε ταύτην τοῦ αἰσχροῦ ὀνείδους. Ἐν Λέσβῳ ὑπῆρχεν ἔθος, ὅπως λόγιαι γυναῖκες συναθροίζωσι περὶ ἑαυτὰς εὐφυεῖς νεάνιδας, ὡς δὴ ὁ Σωκράτης ἐν Ἀθήναις συνήθροιζεν εὐφυεῖς νέους. Αἱ πρεσβύτεραι γυναῖκες ἐπεμελοῦντο τῆς παιδεύσεως τῶν νεωτέρων, ὅπως αὗται διακρίνωνται κατά τε τὴν μουσικὴν καὶ τὴν ποίησιν. Ἐπειδὴ δὲ τοιαύτη ἦτο καὶ ἡ Σαπφώ, ὀνομάζει τὸν οἶκον αὐτῆς μοισοπόλον[3]. Τὴν διδάσκαλον πρὸς τὰς μαθητρίας δὲν συνέδεεν αἰσχρὰ σχέσις, ἀλλ' εὐγενὴς πόθος πρὸς βελτίωσιν τοῦ γυναικείου φύλου, ὅπερ ἐν τῇ Λέσβῳ ἐτίμα τὴν μουσικὴν καὶ τὴν ποίησιν. Τὸ ἐπάγγελμα δὲ τοῦτο δὲν ἤσκει μόνον ἡ Σαπφώ, ἀλλὰ καὶ ἄλλαι, ὡς ἡ Γοργὼ καὶ ἡ Ἀνδρομέδα[4]. Διὰ τοῦτο ἡ Σαπφὼ χαλεπαίνει κατὰ τῆς Ἀτθίδος, ἣν ὑπὲρ τὰς ἄλλας μαθητρίας ἀγαπᾷ, διότι αὕτη διανοεῖται νὰ ἀπέλθῃ πρὸς τὴν Ἀνδρομέδαν, ἥτις ἦτο ἀντίτεχνος αὐτῆς[5]. Μένει δ' ἀμφίβολον, ἂν ἡ Σαπφὼ ἐτελεύτησεν ἐν ξένῃ χώρᾳ ἢ ἐν τῇ ἑαυτῆς πατρίδι, φαίνεται δὲ πιθανώτερον τὸ δεύτερον[6].

Αἱ κατὰ τῆς ποιητρίας διαβολαὶ δὲν ἴσχυσαν, ὅπως μειώσωσι

---

1) Σουΐδ. ἐν λ. 2) Kleine Schriften II, σελ. 80 καὶ ἑξῆς. 3) Ἐν ἀποσπάσμ. 186. Καὶ ὁ Ἡρόδοτος ὀνομάζει τὴν Σαπφὼ μουσοποιὸν ἐν II, 135. 4) Μάξιμος Τύρ. XXIV. 5) Ἐν ἀποσπάσμ. 41.

Ἄτθι, σοὶ δ' ἔμεθεν μὲν ἀπήχθετο
φροντίσδην, ἐπὶ δ' Ἀνδρομέδαν πότῃ.

6) Κατὰ τὸ ἐπίγραμμα τοῦ Ἀντιπάτρου κεῖται ἐν Αἰολίδι γῇ, ἐν Παλατιν. Ἀνθολογ. VII, 14.

τὸ κλέος αὐτῆς, ἀλλὰ διέμεινε τοῦτο τηλαυγὲς καὶ ἄσβεστον. Οἱ ἀρχαῖοι κατὰ ποικίλους τρόπους ἐξεδήλωσαν τὸν θαυμασμὸν αὐτῶν πρὸς τὴν Σαπφώ[1], *ἣν ὀνομάζουσι θνητὴν Μοῦσαν*[2], *τὴν δεκάτην τῶν Μουσῶν*[3], *καὶ λέγουσι περὶ αὐτῆς, ὅτι τόσον ὑπερέχει τῶν γυναικῶν, ὅσον ὁ Ὅμηρος τῶν ἀνδρῶν*[4]. *Ὁ μέγας νομοθέτης Σόλων ἀκούσας τοῦ ἀνεψιοῦ αὐτοῦ ᾄδοντος ᾆσμα τῆς Σαπφοῦς νεωστὶ πεποιημένον ηὔξατο, ἵνα μὴ ἀποθάνῃ πρότερον πρὶν ἐκμάθῃ αὐτό*[5]. *Ἡ ἀδελφὴ αὕτη τῶν χαρίτων δι' ἀγαλμάτων καὶ εἰκόνων ἐτιμᾶτο ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα*[6], *οἱ δὲ Μυτιληναῖοι μετὰ θάνατον ἔκοψαν πρὸς τιμὴν νομίσματα φέροντα τὴν εἰκόνα τῆς ποιητρίας*[7]. *Τὰ ποιήματα τῆς Σαπφοῦς, καίπερ πεποιημένα ἐν Αἰολικῇ διαλέκτῳ, ὅμως ᾔδοντο πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῖς Ῥωμαίοις ποιηταῖς ἐφαίνοντο ἀνέφικτον πρότυπον. Αἱ τιμαὶ αὗται δὲν ἀπεδόθησαν παρ' ἀξίαν· διότι ἡ γλῶσσα ῥέει εὐκόλως, τὸ ὕφος εἶναι ἀνθηρὸν*[8] *καὶ ἡ χάρις τοῦ λόγου δὲν ζητεῖται. Οἱ διαλεκτικοὶ τύποι ἐμπνέουσι ζωὴν εἰς τὴν ποίησιν καὶ αἱ δημώδεις λέξεις δέν σκοτίζουσι τὴν ἔννοιαν*[9]. *Οἱ ῥυθμοὶ εἶναι ἤρεμοι, κινοῦνται κατὰ τὴν φύσιν τῆς ὑποθέσεως*[10] *ἐν ἁρμονικοῖς συστήμασιν, ἅτινα ἐποιήθησαν κατὰ τὴν μιξολυδικὴν μουσικήν.*

---

[1]) *Στράβ·* XIII. 617 "*ἡ Σαπφώ, θαυμαστόν τι χρῆμα· οὐ γὰρ ἴσμεν ἐν τῷ τοιούτῳ χρόνῳ τῷ μνημονευομένῳ φανεῖσάν τινα γυναῖκα ἐνάμιλλον οὐδὲ κατὰ μικρὸν ἐκείνῃ ποιήσεως χάριν*". [2]) *Παλατιν. Ἀνθολογ.* VII, 14. [3]) *Αὐτόθι* IX, 506.

Ἐννέα τὰς Μούσας φασίν τινες· ὡς ὀλιγώρως!
ἠνίδε καὶ Σαπφὼ Λεσβόθεν ἡ δεκάτη.

[4]) *Ἐν Παλατ. Ἀνθολογ.* VII, 15.

Οὔνομά μευ Σαπφώ· τόσον δ' ὑπερέσχον ἀοιδὰν
θηλειᾶν, ἀνδρῶν ὅσσον ὁ Μαιονίδας.

[5]) *Παρὰ Στοβαίῳ* XXIX, 28. [6]) *Τατιαν. πρὸς Ἕλληνας* 52. *Κικέρων κατὰ Οὐέρρου* II, 4. 57. [7]) *Πολυδεύκ.* IX, VI, 84. *Ἀριστοτέλ. Ῥητορικ.* II, 23. [8]) *Διονυσ. Ἁλικαρνασ. Περὶ συνθέσεως ὀνομάτ.* 23. [9]) *Ὅρα* Bernhardy *ἐν τῇ γραμματολογίᾳ* II, 1. 671. [10]) *Περὶ τοῦ ζητήματος τούτου θέλομεν πραγματευθῆ ἐν τῷ περὶ Πινδάρου μετ' ὀλίγον.*

Τὰ ποιήματα τῆς Σαπφοῦς βραδύτερον διῃρέθησαν εἰς ἐννέα βιβλία κατὰ τὰς ἐννέα Μούσας. Αὕτη ἐποίησεν ἐρωτικά, ἐπιθαλάμια καὶ ὕμνους. Ἀποδίδει μὲν ὁ Σουΐδας αὐτῇ ἐπιγράμματα, ἐλεγείας καὶ ἰάμβους[1], *ἀλλ' οἱ κριτικοὶ ἔχουσι τὴν γνώμην, ὅτι ἡ Σαπφὼ δὲν ἐποίησε τοιαῦτα ποιήματα*[2]. *Ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ φέρονται μὲν τρία ἐπιγράμματα ὑπὸ τὸ ὄνομα αὐτῆς, ἀλλ' ἡ Δωρικὴ διάλεκτος δεικνύει, ὅτι ταῦτα δὲν εἶναι γνήσια. Ἐν τοῖς Ἐρωτικοῖς ἡ ποιήτρια ἐκδηλοῖ τὴν εὐφυΐαν καὶ χάριν αὐτῆς· Τοὺς ὕμνους ἀναφέρει εἰς τοὺς θεοὺς τοῦ ἔρωτος, τὴν Ἀφροδίτην καὶ τὸν υἱὸν αὐτῆς. Τὰ δὲ ἐπιθαλάμια ἀπετέλουν ἓν βιβλίον. Τούτων διετηρήθησαν ἀποσπάσματα, ἡ παράφρασις τοῦ σοφιστοῦ Ἱμερίου*[3] *καὶ ἡ μίμησις τοῦ Κατούλλου, ἐξ ὧν δύναταί τις νὰ κρίνῃ τὴν ποιητικὴν ἀξίαν τῆς δεκάτης τῶν Μουσῶν*[4]. *Ἡ Λεσβιὰς περιβάλλει τὴν ποίησιν αὐτῆς διὰ παραβολῶν, αἵτινες ἔχουσι πολὺ τὸ φυσικὸν κάλλος. Οὕτω τὴν νύμφην παραβάλλει πρὸς γλυκὺ μῆλον, ὅπερ ἐρυθραίνει ἐπὶ τοῦ ἀκροτάτου κλάδου τῆς μηλέας, οὐχὶ διότι διέφυγε τὴν προσοχὴν τῶν καρπολόγων, ἀλλὰ διότι οὗτοι δὲν ἠδύναντο νὰ φθάσωσιν εἰς τὸν ὑψηλὸν κλάδον*[5]. *Ἀλλὰ τὸν ἐνθουσιασμὸν τῆς ποιητρίας ἐξήγειρεν οὐ μόνον τὸ κάλλος, ἀλλὰ καὶ ἡ μουσικὴ καὶ ποιητικὴ παί-*

---

[1]) *Σουΐδας ἐν λ.* [2]) *Ὅρα* Sittl I, 329. [3]) I, 4 *καὶ* XVI, 19 [4]) *Παρατιθέμεθα τὸ ὑπ' ἀριθμ.* 91·

Ἴψοι δὴ τὸ μέλαθρον
Ὑμήναιον
ἀέρρετε, τέκτονες ἄνδρες·
Ὑμήναιον.
γάμβρος ἔρχεται ἴσος Ἄρηϊ
(Ὑμήναιον)
ἄνδρος μεγάλω πόλυ μείζων·
(Ὑμήναιον)

[5]) *Ἀπόσπασμα* 93.

Οἶον τὸ γλυκύμαλον ἐρεύθεται ἄκρῳ ἐπ' ὕσδῳ
ἄκρον ἐπ' ἀκροτάτῳ· λελάθοντο δὲ μαλοδρόπηες,
οὐ μὰν ἐκλελάθοντ', ἀλλ' οὐκ ἐδύναντ' ἐφίκεσθαι.

δευσις. Διὰ τοῦτο οἰκτείρει τὴν τύχην γυναικός, ἥτις δὲν μετέχει τῶν ῥόδων τῆς Πιερίας[1].

Τὸ ἔξοχον τῆς Σαπφοῦς πνεῦμα δὲν ἔμεινεν ἄνευ σπουδαίων ἀποτελεσμάτων. Παρὰ ταύτῃ ἐμαθήτευσεν Ἀναγόρα ἡ Μιλησία, Γογγύλα ἡ Κολοφωνία καὶ Εὐνείκα ἡ Σαλαμινία[2]. Ἐπιφανεστάτη πασῶν ἦτο ἡ Ἤ ρ ι ν ν α. Περὶ τῆς πατρίδος ταύτης ὑπάρχει ἀμφισβήτησις, διότι κατ' ἄλλους μὲν ἦτο Λεσβία, κατ' ἄλλους δὲ Ῥοδία, κατ' ἄλλους Τηλία (ἐκ νησιδίου Τήλου ὀνομαζομένου, ὅπερ ἐγγίζει τῇ Κνίδῳ) καὶ κατ' ἄλλους Τηνία[3]. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Τῆνος ἦτο Ἰωνική, ἡ δὲ Ἤριννα Δωρίς, δὲν ἠδύνατο νὰ ἦναι ἐκ ταύτης τῆς νήσου[5]. Φαίνεται δ', ὅτι ἐθεωρήθη ὡς Λεσβία ἐκ τοῦ τόπου, ἐν ᾧ διέτριψε. Πιθανώτερον δὲ φαίνεται, ὅτι ἐγεννήθη ἐν Τήλῳ. Ἡ ποιήτρια αὕτη ἐποίησε μικρόν τι ἔπος, ὅπερ συνίστατο ἐκ τριακοσίων στίχων καὶ ἐπεγράφετο Ἠλακάτη. Εἶναι δὲ ἄξιον σημειώσεως, ὅτι οἱ στίχοι αὐτῆς ἐκρίθησαν ἐνάμιλλοι πρὸς τοὺς Ὁμηρικούς[5]. Παρὰ πάντων τῶν ἀρχαίων ἡ ποίησις ταύτης ἐπαινεῖται καὶ θαυμάζεται, ἀλλ' ἡ δυστυχὴς ἐτελεύτησε νέα, μόλις τὸ δέκατον ἔννατον ἔτος ἄγουσα. Εὐφυῶς δ' ὁ Ἀντίπατρος ἔν τινι ἐπιγράμματι παραβάλλει τοὺς στίχους αὐτῆς πρὸς ᾆσμα κύκνου[6].

---

[1]) Ἐν ἀποσπάσμ. 68·

> Κατθάνοισα δὲ κείσεαι, οὐδέ ποτα μναμοσύνα σέθεν
> ἔσσετ' οὔτε τότ' οὔθ' ὔστερον· οὐ γὰρ πεδέχεις βρόδων
> τῶν ἐκ Πιερίας, ἀλλ' ἀφάνης κὴν Ἀΐδα δόμοις
> φοιτάσεις πεδ' ἀμαύρων νεκύων ἐκπεποταμένα.

[2]) Σουΐδ. ἐν λ. Σαπφώ. [3]) Σουΐδας ἐν λ. Ἤριννα. Ὅρα καὶ Welcker, Kleine Schriften II, 145 καὶ ἑξῆς. [4]) Sittl ἐν τῇ γραμματολογίᾳ I, 322. [5]) Εὐστάθιος εἰς Ἰλιάδ. Β, 711 σελ. 336 „Ἰστέον δὲ ὡς ἡ ῥηθεῖσα Ἤριννα Λεσβία μὲν ἦν ἢ Ῥοδία ἢ Τεΐα ἢ Τηλία, ἐκ Τήλου νησιδίου ἐγγίζοντος τῇ Κνίδῳ. Ποιήτρια δὲ ἦν καὶ ἔγραψε ποίημα Ἠλακάτην, Αἰολίδι γλώσσῃ καὶ Δωρίδι, ἐν ἔπεσι τριακοσίοις. Ἦν δὲ ἑταίρα Σαπφοῦς καὶ ἐτελεύτησε παρθένος. Οἱ δὲ στίχοι αὐτῆς ἐκρίθησαν ἐναμιλλοι τοῖς Ὁμήρου, Ἀπῆλθε δὲ ἐννεακαιδεκέτις„. [6]) Ἐν Παλατιν. Ἀνθολογ. VII, 718·

Ὁ δὲ Ἴβυκος, εἰ καὶ δὲν ἦτο Λέσβιος, ὅμως κατήγετο ἐκ Ῥηγίου[1]*, ὅπου ὑπῆρχον Αἰολεῖς μετὰ Δωριέων ἀναμεμιγμένοι· τὴν δὲ μίξιν ταύτην δεικνύουσι καὶ τὰ ποιήματα τοῦ Ῥηγίνου ποιητοῦ, οὗ ὁ πατὴρ ἐκαλεῖτο Φύτιος. Ἡ ἀκμὴ αὐτοῦ πίπτει κατὰ τὰ 540 π. Χ., δηλ, ἐπὶ τοῦ τυράννου τῶν Σαμίων Πολυκράτους, οὗ ἐν τῇ αὐλῇ χρόνον τινὰ διέτριψεν. Ὁ Ἴβυκος ἔν τινι ἀποδημίᾳ ἐφονεύθη ὑπὸ λῃστῶν παρὰ τῇ Κορίνθῳ. Ἐπειδὴ δ' οὐδεὶς μάρτυς τοῦ φόνου ὑπῆρχεν, ὁ ποιητὴς ἐπεκαλέσατο τὰς ὑπεριπταμένας γεράνους, ἵνα τιμωρήσωσι τοὺς φονεῖς. Μετά τινα δὲ χρόνον τῶν λῃστῶν τις γεράνους θεασάμενος ἐν τῇ πόλει εἶπεν «Ἴδε, αἱ Ἰβύκου ἔκδικοι». Τὸν λόγον ἀκούσας τις κατήγγειλε τοῦτον καὶ ἀνακρίσεως γενομένης ὡμολογήθη ὁ φόνος καὶ οἱ λῃσταὶ ἐτιμωρήθησαν*[2].

Παυροεπὴς Ἤριννα, καὶ οὐ πολύμυθος ἀοιδαῖς·
ἀλλ' ἔλαχεν Μούσας τοῦτο τὸ βαιὸν ἔπος·
Τοιγάρτοι μνήμης οὐκ ἤμβροτεν, οὐδὲ μελαίνης
Νυκτὸς ὑπὸ σκιερῇ κωλύεται πτέρυγι·
αἱ δ' ἀναρίθμητοι νεαρῶν σωρηδὸν ἀοιδῶν
μυριάδες λήθῃ, ξεῖνε, μαραινόμεθα.
Λωΐτερος κύκνου μικρὸς θρόος ἠὲ κολοιῶν
κρωγμὸς ἐν εἰαριναῖς κιδνάμενος νεφέλαις.

[1]) *Γραμματολόγοι τινὲς κατατάσσουσι τὸν Ἴβυκον εἰς τοὺς Δωριεῖς, ἀλλὰ μᾶλλον προσηκόντως ὁ* Bernhardy *ἐν τῇ γραμματολογίᾳ* II, 1, 677 *ἐνταῦθα καὶ δι' ἄλλα καὶ διὰ τὴν ὑπόθεσιν τῆς ποιήσεως.* [2]) *Σουΐδ. ἐν λ. Ἴβυκος. Παλατ. Ἀνθολογ.* VII, 745.

Ἴβυκε, λῃσταί σε κατέκτανον ἐκ ποτε νήσου
βάντ' ἐς ἐρημαίην ἄστιβον ἠϊόνα,
ἀλλ' ἐπιβωσάμενον γεράνων νέφος, αἵ τοι ἵκοντο
μάρτυρες ἄλγιστον ὀλλυμένῳ θάνατον·
οὐδὲ μάτην ἰάχησας, ἐπεὶ ποινῆτις Ἐρινὺς
τῶνδε διὰ κλαγγὴν τίσατο σεῖο φόνον
Σισυφίην κατὰ γαῖαν. Ἰὼ φιλοκερδέα φῦλα
ληϊστέων, τί θεῶν οὐ πεφόβησθε χόλον;
Οὐδὲ γὰρ ὁ προπάροιθε κανὼν Αἴγισθος ἀοιδὸν
ὄμμα μελαμπέπλων ἔκφυγεν Εὐμενίδων.

Τὰ ποιήματα τοῦ Ἰβύκου ποιηθέντα κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῶν Αἰολέων τίθενται ἐν τῇ αὐτῇ θέσει, ἐν ᾗ ὁ Ἀλκαῖος καὶ ὁ Ἀνακρέων[1]. *Τὰ σωζόμενα ἀποσπάσματα δεικνύουσιν οὐ μόνον ἰσχυρὸν ἐρωτικὸν πάθος, ἀλλὰ πολλάκις παρέχουσι καὶ ἦχον Σαπφικῶν φράσεων. Τὸ πάθος δ' αὐτοῦ ἀποτείνεται πρὸς καλοὺς νέους*[2]. *Ἀλλ' ἔνθεν μὲν πλησιάζει εἰς τὴν Λεσβίαν σχολήν, ἔνθεν δὲ δὲν ἀπέχει πολὺ τῆς Δωρικῆς ποιήσεως τοῦ Στησιχόρου. Διὰ τοῦτο ὁ Ἴβυκος δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ὁ κρίκος ὁ συνδέων τὴν Αἰολικὴν μετὰ τῆς Δωρικῆς ποιήσεως. Πρὸς τὸν Στησίχορον συμφωνεῖ οὐ μόνον κατὰ τὸ ἀντιστροφικὸν μέτρον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν μυθικὴν ὕλην*[3], *ἣν ἐν τῇ λυρικῇ αὐτοῦ ποιήσει ἀνέμιξεν. Αἱ φράσεις τοῦ ποιητοῦ εἶναι διθυραμβώδεις, οἱ δὲ ῥυθμοὶ περιέχουσι ποικιλίαν καὶ μεγαλοπρέπειαν*[4].

Ὡσαύτως ἕνεκα τοῦ εἴδους τῆς ποιήσεως κατατάσσεται ἐνταῦθα Ἀνακρέων ὁ υἱὸς τοῦ Σκυθίνου, ὅστις δὲν ἦτο Αἰολεύς, ἀλλ' Ἴων γεννηθεὶς ἐν Τέῳ. Ἐν τῇ νεανικῇ ἡλικίᾳ τοῦ ποιητοῦ ἐγένοντο αἱ κατακτήσεις τοῦ Κύρου ἐπὶ τῶν Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν τῆς μικρᾶς Ἀσίας. Ὅτε δ' ὁ στρατηγὸς τούτου Ἅρπαγος ἐξεπόρθησε τὸ τεῖχος τῶν Τηΐων, οὗτοι ἐπιβάντες τῶν πλοίων ἀπῆλθον εἰς τὴν Θράκην, ἔνθα ἔκτισαν τὰ Ἄβδηρα ἤ, ἀκριβέστερον εἰπεῖν, κατέλαβον ἀρχαιοτέραν πόλιν, ἣν εἶχε κτίσει ὁ Κλαζομένιος Τιμήσιος[5]. *Τοῖς ἀποικήσασιν ἀνῆκε καὶ ὁ ποιητὴς Ἀνακρέων. Ἡ ἀποικία αὕτη ἐγένετο κατὰ τὰ 540 π. Χ., ὅτε ἐν Σάμῳ ἦτο τύραννος ὁ Πολυκράτης. Οὗτος συνάψας ξενίαν πρὸς Ἄμασιν τὸν βασιλέα τῶν Αἰγυπτίων*[6] *καὶ πολλῶν νήσων*

---

1) *Ἀριστοφάν. ἐν Θεσμοφορ.* 161. 2) *Πλάτ. ἐν Παρμενίδ. σελ.* 318. *Ἀθήν.* XIII, 601. 3) *Ὅρα* Ulrici *ἐν τῷ μνημονευθέντι συγγράμματι* II, 416. 4) Bernhardy *ἐν τῇ γραμματολογίᾳ* II, 1, 678. 5) *Ἡρόδοτ.* I, 168 *„ἐπεί τε γάρ σφεων εἷλε χώματι τὸ τεῖχος Ἅρπαγος, ἐσβάντες πάντες ἐς τὰ πλοῖα οἴχοντο πλέοντες ἐπὶ τῆς Θρηΐκης καὶ ἐνθαῦτα ἔκτισαν πόλιν Ἄβδηρα, τὴν πρότερος τούτων Κλαζομένιος Τιμήσιος κτίσας οὐκ ἀπώνητο„. Στράβ.* XIV, 644. 6) *Ἡρόδοτ.* II, 182.

τοῦ Αἰγαίου κύριος γενόμενος[1] *διεκόσμησε τὴν νῆσον διὰ δημοσίων οἰκοδομῶν καὶ τὴν αὐλὴν αὐτοῦ κατέστησε κέντρον ποικίλων ἡδονῶν κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν βασιλέων τῆς Ἀσίας καλέσας καλοὺς νέους καὶ νεάνιδας, οἵτινες ἐχρησίμευον εἰς παντοειδεῖς ὑπηρεσίας, π. χ. ἄλλοι μὲν ὠρχοῦντο, ἄλλοι δὲ ἔκρουον μουσικὰ ὄργανα καὶ ᾖδον, ὡς ὁ Βάθυλλος*[2]. *Ἐνταῦθα εἶχε προσκληθῇ, ὡς εἴδομεν, ὁ Ἴβυκος καὶ ἐνταῦθα εἶχε τὴν θέσιν αὐτοῦ καὶ ὁ ἐρωτικὸς ποιητὴς Ἀνακρέων, ὅστις προσκληθεὶς ἦλθεν εἰς στενὰς πρὸς τὸν τύραννον σχέσεις*[3].

Ὅτε δ' ὁ Ὀρείτης ὁ σατράπης τοῦ μεγάλου βασιλέως διὰ δόλου ἐφόνευσε τὸν Πολυκράτη, ὁ ποιητὴς προσεκλήθη εἰς Ἀθήνας ὑπὸ τοῦ Πεισιστρατίδου Ἱππάρχου. Κατὰ τὸν Πλάτωνα[4] *ὁ τύραννος ἔπεμψεν εἰς Σάμον πεντηκόντορον, ὅπως ἀγάγῃ τὸν Τήϊον ποιητήν. Ἐνταῦθα ὕμνησεν οὐ μόνον τοὺς Πεισιστρατίδας, ἀλλὰ καὶ ἄλλους ἐπιφανεῖς οἴκους, ὡς τὸν τοῦ Κριτίου*[5] *καὶ τὸν τοῦ Ξανθίππου. Δὲν εἶναι δὲ βέβαιον, ποῦ ἐτελεύτησεν ὁ ποιητής. Λέγεται, ὅτι ἐπεῖδε τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Ἱστιαίου, ἀλλ' ἴσως δὲν εἶναι ἀπίθανος ἡ εἰκασία, ὅτι γίνεται σύγχυσις τῆς ὑπὸ τοῦ Κύρου ὑποδουλώσεως τῶν Ἰώνων καὶ τῆς ἐπὶ Δαρείου καταστολῆς τῆς ἐπαναστάσεως αὐτῶν*[6]. *Κατά τι ἐπίγραμμα, ὅπερ ἀποδίδεται τῷ Σιμωνίδῃ, ἐτάφη ἐν Τέῳ*[7]. *Ἐντεῦθεν εἰκα-*

---

1) *Ἡρόδοτ.* III, 122 „*Πολυκράτης γάρ ἐστι πρῶτος τῶν ἡμεῖς ἴδμεν Ἑλλήνων, ὃς θαλασσοκρατέειν ἐπενοήθη, πάρεξ Μίνω τε τοῦ Κνωσίου καὶ εἰ δή τις ἄλλος πρότερος τούτου ἦρξε τῆς θαλάσσσης*". 2) K. Müller *ἐν τῇ γραμματολογίᾳ* I, 331. 3) *Ἡρόδοτ.* III, 121. 4) *Ἐν Ἱππάρχ.* 228. 5) *Πλάτ. ἐν Χαρμίδ.* 157 „*Ἥ τε γὰρ πατρῴα ὑμῖν οἰκία, ἡ Κριτίου τοῦ Δρωπίδου, καὶ ὑπ' Ἀνακρέοντος καὶ ὑπὸ Σόλωνος καὶ ὑπ' ἄλλων πολλῶν ποιητῶν ἐγκεκωμιασμένη παραδέδοται ἡμῖν*". 6) K. Müller *ἐν τῇ γραμματολογίᾳ* I, 329. Bergk II, 339. 7) *Παλατ. Ἀνθολογ.* VII, 25.

Οὗτος Ἀνακρείοντα, τὸν ἄφθιτον εἵνεκα Μουσέων
ὑμνοπόλον, πάτρης τύμβος ἔδεκτο Τέω,
ὃς Χαρίτων πνείοντα μέλη, πνείοντα δ' Ἐρώτων,
τὸν γλυκὺν ἐς παίδων ἵμερον ἡρμόσατο.

σάν τινες, ὅτι ὁ ποιητὴς κατὰ τὸ γῆρας ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἑαυτοῦ· πατρίδα. Ἀλλὰ φαίνεται, ὅτι τὸ ἐπίγραμμα εἶχε τεθῆ ἐπὶ κενοταφίου, ὅπερ οἱ πολῖται αὐτοῦ βραδύτερον ἐν Τέῳ ἤγειραν. Ὁπωσδήποτε ὁ ποιητὴς ἐτελεύτησεν ἐν βαθεῖ γήρατι τὸ 85ον ἔτος τῆς ἡλικίας ἄγων. Μετὰ τὸν θάνατον τούτου ἡ Τέως ἐκόσμησε τὰ νομίσματα αὐτῆς διὰ τῆς εἰκόνος τοῦ ποιητοῦ· οἱ Ἀθηναῖοι[1]*, παρ' οἷς οὗτος ἐγένετο δημοτικώτατος, ἀνήγειραν πρὸς τιμὴν ἀνδριάντα καὶ παντοῖα ἐπιγράμματα ἐποίησαν. Παρὰ δὲ τοῖς μεταγενεστέροις εὗρε πολλοὺς μὲν θαυμαστάς; οὐχὶ δ' ὀλίγους ἀναγνώστας καὶ μιμητάς.*

Οἱ γραμματικοὶ τῆς Ἀλεξανδρείας διεῖλον τὰ ποιήματα τοῦ Ἀνακρέοντος εἰς πέντε βιβλία, εἰκάζεται δ', ὅτι ἡ διαίρεσις ἐγένετο κατὰ τὰ μέτρα. Ἦσαν δὲ ταῦτα Ὕμνοι, Ἐρωτικά, Παροίνια, Ἴαμβοι, Τροχαῖοι καὶ Ἐλεγεῖαι ἢ ἐπιγράμματα. Οἱ μὲν ὕμνοι εἶναι κλητικοὶ κατὰ τὸν τρόπον τῆς ὑμνικῆς ποιήσεως τῶν Αἰολέων, ὡς δεικνύουσι τὰ ἀποσπάσματα τῶν ὕμνων εἰς τὴν Ἄρτεμιν καὶ τὸν Διόνυσον. Τὸν πυρῆνα τῆς ποιήσεως τοῦ Ἀνακρέοντος καὶ τὴν κορυφὴν τῆς τέχνης αὐτοῦ ἀπετέλουν τὰ Ἐρωτικά. Εἰ καὶ ὁ Ἀνακρέων ἀνήκει τῇ Λεσβιακῇ σχολῇ, ὅμως ἀπεῖχε τοῦ μανιώδους ἐκείνης πάθους. Ὁ Τήϊος ποιητὴς θαυμάζει μὲν τὸ κάλλος τῶν νέων καὶ νεανίδων, ὅμως δὲν προσβάλλει τὴν σωφροσύνην[2]*. Δεικνύει μὲν οὗτος ζωηρὰν πρὸς τὸν οἶνον κλίσιν, ἀλλὰ λέγεται, ὅτι οὗτος νήφων ἐποίει καὶ ὅτι προσ-*

Μοῦνον δ' εἰν Ἀχέροντι βαρύνεται, οὐχ ὅτι λείπων
ἠέλιον, Λήθης ἐνθάδ' ἔκυρσε δόμων·
ἀλλ' ὅτι τὸν χαρίεντα μετ' ἠιθέοισι Μεγιστέα,
καὶ τὸν Σμερδίεω Θρῇκα λέλοιπε πόθον.
Μολπῆς δ' οὐ λήγει μελιτερπέος, ἀλλ' ἔτ' ἐκεῖνον
βάρβιτον οὐδὲ θανὼν εὔνασεν εἰν Ἀΐδῃ.

[1]) *Παυσαν.* I, 25, 1 "*Τοῦ δὲ Ξανθίππου πλησίον ἕστηκεν Ἀνακρέων ὁ Τήϊος, πρῶτος μετὰ Σαπφὼ τὴν Λεσβίαν τὰ πολλὰ ὧν ἔγραψεν ἐρωτικὰ ποιήσας, καί οἱ τὸ σχῆμά ἐστιν, οἷον ᾄδοντος ἂν ἐν μέθῃ γένοιτο ἀνθρώπου*".
[2]) *Μάξιμος Τύριος* VIII, 96. *Αἰλιαν. ἐν Ποικιλ. ἱστορ.* X, 429.

ποιεῖται, ὅτι μεθύει[1], ὅπερ ἡμεῖς γε δὲν πιστεύομεν. Διότι παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἡ ποίησις δὲν ἐχωρίζετο ἀπὸ τῆς πραγματικότητος. Τοιαύτη ὑποϐολὴ αἰσθημάτων δὲν ἀπαντᾷ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, ὡς παρὰ τοῖς νεωτέροις. Ἐν τοῖς πρώτοις ὁ Ἀνακρέων ἔδειξεν, ὅτι αἱ ὑλικαὶ ἀπολαύσεις μέχρι σοφίας δύνανται νὰ ἐξευγενισθῶσι. Καθ' ὅλον ἐν τοῖς τοιούτοις ποιήμασι τοῦ Τηΐου ποιητοῦ ἀπεικονίζεται μὲν κάλλος καὶ χάρις, ἀλλὰ καὶ εἶδός τι κουφονοίας καὶ Ἰωνικῆς μαλθακότητος. Ὁ Ἀνακρέων ὅμως δὲν ἦτο μόνον χαρίεις καὶ εὔθυμος ποιητής, διότι ἐγίνωσκε νὰ χειρίζηται τὸ κέντρον τῆς σατίρας μετὰ τῆς αὐτῆς πικρίας, μεθ' ἧς καὶ ὁ Ἀρχίλοχος, ὃν ἀπομιμεῖται, ὡς δεικνύει τὸ ποίημα αὐτοῦ εἰς τὸν Ἀρτέμωνα[2], ὃν εἶχεν ἀντεραστὴν ἐν τῷ ἔρωτι τῆς ξανθῆς Εὐρυπύλης. Τούτου παραϐάλλει μετὰ σαρκαστικῆς δεινότητος τὴν νῦν πολυτελῆ δίαιταν πρὸς τὴν παλαιὰν τοῦ βίου εὐτέλειαν. Αἱ δ' ἐλεγεῖαι τούτου ἔχουσαι εὔθυμον χαρακτῆρα προσεπέλαζον εἰς τὰς τοῦ Μιμνέρμου[3]. Τὰ ἐπιγράμματα φέρουσι τὸν τύπον ἀρχαιοπρεποῦς ἁπλότητος, ἀλλὰ πολλὰ τούτων δὲν εἶναι γνήσια.

Πλὴν τῶν ποιημάτων τούτων τοῦ Τηΐου φέρεται καὶ συλλογή τις ἐξ ἑξήκοντα περίπου ποιηματίων, Ἀνακρέοντος τοῦ Τηΐου συμποσιακὰ ἡμίαμϐα, ἅπερ εὑρέθησαν προσηρτημένα εἰς τὴν Ἀνθολογίαν τοῦ Κωνσταντίνου Κεφαλᾶ. Τὰ ποιημάτια ταῦτα μέχρι τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ὡς γνήσια προϊόντα

---

[1]) Ἀθήν. X, 429 „Ἄτοπος δὲ ὁ Ἀνακρέων ὁ πᾶσαν αὑτοῦ τὴν ποίησιν ἐξαρτήσας μέθης. Τῇ γὰρ μαλακίᾳ καὶ τῇ τρυφῇ ἐπιδοὺς ἑαυτὸν ἐν τοῖς ποιήμασι διαβέβληται, οὐκ εἰδότων τῶν πολλῶν ὅτι νήφων ἐν τῷ γράφειν καὶ ἀγαθὸς ὢν προσποιεῖται μεθύειν οὐκ οὔσης ἀνάγκης„. [2]) Ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Bergk ὑπ' ἀριθμ. 21. [3]) Ἐν τῇ αὐτῇ συλλογῇ ὑπ' ἀριθμ. 94.

Οὐ φιλέω, ὃς κρητῆρι παρὰ πλέῳ οἰνοποτάζων
νείκεα καὶ πόλεμον δακρυόεντα λέγει,
ἀλλ' ὅστις Μουσέων τε καὶ ἀγλαὰ δῶρ' Ἀφροδίτης
συμμίσγων ἐρατῆς μνήσκεται εὐφροσύνης.

τοῦ Ἀνακρέοντος θεωρούμενα ἠξιοῦντο θαυμασμοῦ[1]. *Ἀλλ' ἡ κριτικὴ παραβαλοῦσα ταῦτα πρὸς τὰ γνήσια ἔδειξε τὴν νοθείαν*[2]. *Ὅτι δ' ἡ συλλογὴ περιέχει νόθα ποιήματα, γίνεται κατάδηλον ἐκ τοῦ πρώτου ᾄσματος, ἐν ᾧ ὁ ποιητὴς λέγει, ὅτι κατ' ὄναρ ἦλθεν αὐτῷ ὁ Ἀνακρέων*[3]. *Ἀλλαχοῦ ὅμως λαμβάνει τὸ προσωπεῖον τοῦ Τηΐου ποιητοῦ*[4] *καὶ ὀνομάζει τὸν Βάθυλλον*[5], *ὃν ἐκεῖνος ἠγάπα. Πρὸς δὲ φέρονται μετρικαὶ καὶ γλωσσικαὶ ἀποδείξεις κατὰ τῆς γνησιότητος τῶν Ἀνακρεοντείων. Τὸν ἡμίαμβον ἴσως ἐνίοτε μετεχειρίσθη ὁ Ἀνακρέων, ἀλλά συνηθέστερον εἶναι τὸ μέτρον τοῦτο κατὰ τὸ τέλος τῆς κλασικῆς περιόδου καὶ κατὰ τοὺς Ἀλεξανδρινοὺς χρόνους. Ὡσαύτως τὴν νοθείαν ἐλέγχει καὶ ἡ γλῶσσα· διότι ἐν τοῖς Ἀνακρεοντείοις δὲν ὑπάρχει ἡ Ἰάς, ἀλλ' αὕτη εἶναι ἀναμεμιγμένη μετὰ τύπων τῆς Δωρίδος, τῆς Ἀτθίδος καὶ τῆς κοινῆς καλουμένης γλώσσης*[6].

Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸ πραγματικὸν μέρος τῶν ποιηματίων τούτων ἐνισχύει τὴν περὶ νοθείας γνώμην. Μνημονεύεται μὲν ἐν τούτοις ὁ Βάθυλλος, τούτῳ ὅμως δὲν ἀπεδίδονται ὡρισμέναι περιστάσεις, ὡς ἐν τοῖς γνησίοις ποιήμασιν, ἀλλ' οὗτος παρί-

---

1) *Ὅρα* Christ *σελ*, 131. 2) Hansen, Anacreonteorum Sylloge Palatina, Lips. 1884. 3) *Παρὰ* Bergk *ὑπ' ἀριθμ.* 1·

Ἀνακρέων ἰδών με,
ὁ Τήϊος μελῳδός,
ὄναρ λέγων προσεῖπεν·

4) *Αὐτόθι ὑπ' ἀριθμ.* 6.

Λέγουσιν αἱ γυναῖκες,
Ἀνακρέων γέρων εἶ·
λαβὼν ἔσοπτρον ἄθρει
κόμας μὲν οὐκέτ' οὔσας,
ψιλὸν δέ σευ μέτωπον.
Ἐγὼ δὲ τὰς κόμας μέν,
εἴτ' εἰσίν, εἴτ' ἀπῆλθον,
οὐκ οἶδα· τοῦτο δ' οἶδα,
ὡς τῷ γέροντι μᾶλλον
πρέπει τὸ τερπνὰ παίζειν,
ὅσῳ πέλας τὰ Μοίρης.

5) *Ὅρα ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ* Bergk *ὑπ' ἀριθμ.* 9- 14. 17. 6) Bergk II, 850.

σταται ὡς ἀφῃρημένος τύπος ἔρωτος καὶ πλαστῆς εὐθυμίας[1]. Τῇ ἀληθείᾳ εἶναι ὄντως παράδοξον, ὅτι ἐν τούτοις γίνεται μνεία διδασκαλίας τῶν νόμων καὶ τῆς ῥητορικῆς[2], ἐν ᾧ τὰ τοιαῦτα διδάγματα ἦσαν ἀλλότρια τοῦ αἰῶνος τοῦ Ἀνακρέοντος. Πρὸς δὲ ἡ προσωποποίησις τοῦ κάλλους[3] δὲν ἀνήκει τῇ κλασικῇ ἐποχῇ, ἀλλὰ τοῖς ἔπειτα χρόνοις. Ὁ Ἀνακρέων παραβάλλων τὸν Ἔρωτα πρὸς χαλκέα ἐννοεῖ τοῦτον ὡς ἄνδρα καὶ οὐχὶ ὡς παιδάριον[4], διότι ἡ παράστασις αὕτη ἄρχεται ἀπὸ Λυσίππου καὶ μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ κρατεῖ παρὰ τοῖς ἐπιγραμματοποιοῖς. Ἐν ἀντιθέσει λοιπὸν πρὸς τὰ γνήσια τοῦ Ἀνακρέοντος ποιήματα, τὰ νόθα ταῦτα εἰκονίζουσιν ὁλόκληρον φωλεὰν Ἐρωτιδέων[5].

---

[1]) K. Müller I. 338. [2]) Ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Bergk ὑπ' ἀριθμ. 50

Τί με τοὺς νόμους διδάσκεις
καὶ ῥητόρων ἀνάγκας;
τί δέ μοι λόγων τοσούτων,
τῶν μηδὲν ὠφελούντων;
μᾶλλον δίδασκε πίνειν
ἁπαλὸν πόμα Λυαίου.

[3]) Ὑπ' ἀριθμ. 19·

Αἱ Μοῦσαι τὸν Ἔρωτα
δήσασαι στεφάνοισιν
τῷ Κάλλει παρέδωκαν.

[4]) Ἀπόσπασμ. 48·

Μεγάλῳ δ' ηὖτέ μ' Ἔρως ἔκοψεν ὥστε χαλκεὺς
πελέκει, χειμερίῃ δ' ἔλουσεν ἐν χαράδρῃ.

[5]) Ἀριθμ. 25·

Σὺ μὲν φίλη χελιδὼν
ἐτησίη μολοῦσα
θέρει πλέκεις καλιήν·
χειμῶνι δ' εἰς ἄφαντος
ἢ Νεῖλον ἢ 'πὶ Μέμφιν.
Ἔρως δ' ἀεὶ πλέκει μευ
ἐν καρδίῃ καλιήν.
Πόθος δ' ὁ μὲν πτεροῦται,
ὁ δ' ᾠὸν ἐστὶν ἀκμήν,
ὁ δ' ἡμίλεπτος ἤδη.

Βοὴ δὲ γίγνετ' αἰεὶ
κεχηνότων νεοσσῶν.
Ἐρωτιδεῖς δὲ μικροὺς
οἱ μείζονες τρέφουσιν,
Οἱ δὲ τραφέντες εὐθὺς
πάλιν κύουσιν ἄλλους.
Τί μῆχος οὖν γένηται;
οὐ γὰρ σθένω τοσούτους
Ἔρωτας ἐκσοβῆσαι.

Τοιαῦται ἀντιφάσεις ἤγαγον μεγάλους ἄνδρας[1] *εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἐν τῇ συλλογῇ ἀνεμίχθησαν γνήσια μετὰ νόθων ᾀσμάτων. Κατ' ὀλίγον ὅμως ἐκράτησεν ἡ γνώμη, ὅτι ὁλόκληρος ἡ συλλογὴ εἶναι μιμήσεις ἀνήκουσαι εἰς διαφόρους αἰῶνας. Τὰ 'Ανακρεόντεια διαιροῦνται εἰς τρία τμήματα, ἐξ ὧν τὸ πρῶτον περιλαμβάνει τὰ πρῶτα εἴκοσι ποιημάτια*[2]. *Τὸ μέρος τοῦτο εἶναι τὸ ἀρχαιότερον καὶ εἶχε τοῦτο ὑπ' ὄψει ὁ Γέλλιος*[3]. *'Υπὸ τίνος ἐποιήθη τὸ τμῆμα τοῦτο τῆς συλλογῆς, δὲν δύναται νὰ ὁρισθῇ ἀκριβῶς, εἰ καὶ ἐπὶ τοῦ δευτέρου ᾄσματος εἶναι ἐπιγεγραμμένη ἡ φράσις Τοῦ αὐτοῦ Βασιλίου*[4]. *Κατὰ τὸν Bergk τὸ πρῶτον τμῆμα ἐποιήθη ἐν 'Ρώμῃ κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Καισάρων. Τὸ δεύτερον τμῆμα (21—34) εἶναι πολὺ νεώτερον τοῦ πρώτου. Τὰ δὲ ὑπολειπόμενα ἀνήκουσι πολὺ μεταγενεστέροις χρόνοις καὶ περιέχουσι πλεῖστα μετρικὰ ἁμαρτήματα. 'Αλλὰ μεθ' ὅλα ταῦτα ἡ ὅλη συλλογὴ περιέχει οὐχὶ ὀλίγους ἀδάμαντας.*

Τῇ Αἰολικῇ ποιήσει ἀνήκουσι καί τινες ποιήτριαι, ὡς ἡ ἐξ 'Ανθηδόνος τῆς Βοιωτίας Μύρτις, ἡ διδάσκαλος τοῦ Πινδάρου[5], *ἣν ὁ 'Αντίπατρος λέγει γλυκυαχέα. Ἔξοχος δ' ἐγένετο Κόριννα, ἡ θυγάτηρ τοῦ 'Αχελωοδώρου καὶ τῆς Προκρατίας, γεννηθεῖσα ἐν Τανάγρᾳ τῆς Βοιωτίας*[6]. *Αὕτη ἤκμαζε κατὰ τὰ 505—490 π. Χ., ὅτε ὁ Πίνδαρος ἦτο ἔφηβος. Διεκρίνετο δὲ κατά τε τὸ κάλλος καὶ τὴν εὐφυΐαν καὶ λέγεται, ὅτι ἐνίκησε τὸν Πίνδαρον ἐν Θήβαις, ὥς γε ἐδηλοῦτο ἔν τινι γραφῇ, ἥτις ἐσῴζετο μέχρι τοῦ Παυσανίου. Κατὰ τοῦτον ἡ Κόριννα ἐνίκησε τὸν Πίνδαρον καὶ διότι ᾖδεν ἐν Αἰολικῇ διαλέκτῳ, ὁποίαν οἱ Αἰολεῖς ἠδύναντο οὐ μόνον νὰ ἐννοήσωσιν, ἀλλὰ καὶ νὰ αἰσθανθῶσι, καὶ διότι ἦτο καλλίστη κατὰ τὸ εἶδος, ὡς καὶ ἐκ τῆς εἰκόνος ἠδύνατό τις νὰ*

---

1) *'Ως τὸν* Rentley, Mehlhorn, Stark *καὶ* Welcker *ἐν τῷ* Kleine Schriften II, 356. 2) Christ *σελ* 131. 3) XIX, 9. 4) *Τινὲς ἐννοοῦσι τὸν γνωστὸν ἱεράρχην, ὅπερ ἀποκρούει ὁ* Bergk II, 353. 5) *Σουΐδας ἐν λ Πίνδαρος. Παλατ. 'Ανθολογ.* IX, 26. 6) *'Ο αὐτὸς ἐν λ. Κόριννα.*

εἰκάσῃ[1]. *Τὰ ποιήματα ταύτης ἦσαν ἐρωτικά. Τινὲς δ' οὕτως ἐτίμων τὴν Κόριννναν, ὥστε πλὴν τῆς Σαπφοῦς μόνην εἰς τὸν κανόνα τῶν ποιητριῶν ἔθετον*[2].

Κατὰ τὰς Αἰολίδας ἐποίησαν ποιήματα καὶ Δωρίδες, ὡς ἡ Ἀργεία Τελέσιλλα, ἥτις ἐγένετο ἐπιφανὴς οὐ μόνον ἕνεκα τῆς μελικῆς ποιήσεως, ἀλλὰ καὶ ἕνεκα τοῦ ἡρωϊκοῦ θάρρους. Ὅτε οἱ Ἀργεῖοι ἡττήθησαν ὑπὸ τοῦ Κλεομένους, οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐπειράθησαν, ὅπως ἐκπορθήσωσι τὴν πόλιν αὐτῶν καὶ ἤθελον ἐπιτύχει, εἰ μὴ ἡ Τελέσιλλα ἐδείκνυε σύνεσιν καὶ ἀνδρείαν. Διότι τοὺς μὲν οἰκέτας πάντας ὁπλίσασα ἀνεβίβασεν ἐπὶ τοῦ τείχους, τὰς δὲ γυναῖκας ἔταξεν ἐκεῖ, ἔνθα ἐγίνωσκε προσερχομένους τοὺς πολεμίους. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι μετ' ἀλαλαγμῶν πλησιάσαντες δὲν ἠδυνήθησαν νὰ τρέψωσιν εἰς φυγὴν τὰς Ἀργείας γυναῖκας καὶ φοβηθέντες μὴ ἀποτύχωσι κατὰ τὴν μάχην ἠναγκάσθησαν νὰ ἀποχωρήσωσιν. Οὕτως ἡ πόλις ἐσώθη[3]. *Ἡ ποιήτρια αὕτη ἐποίει παρθένια, ἀλλ' οὐδὲν τούτων διεσώθη. Ἡ δὲ Σικυωνία Πράξιλλα, ἥτις ἤκμαζε περὶ τὰ 450 π. Χ., ἦτο ἡ τετάρτη Μοῦσα τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ κανόνος. Αὕτη ἐπραγματεύετο μὲν καὶ ἐρωτικὰς ὑποθέσεις, ὅμως κατ' ἐξοχὴν ἐπιφανὴς ἐγένετο ἕνεκα τῶν σκολιῶν*[4]. *Πρὸς δὲ ἐποίει καὶ διθυράμβους.*

---

[1]) *Πανσαν.* IX, 22, 3. [2]) *Ὅρα* Ulrici *ἐν τῷ μνημονευθέντι συγγράμματι* II, 568. [3]) *Πανσαν.* II, 20, 7. [4]) *Ἀθήν.* XV, 694 *„Καὶ Πράξιλλα δ' ἡ Σικυωνία ἐθαυμάζετο ἐπὶ τῇ τῶν σκολίων ποιήσει„.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'.

[ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΧΟΡΙΚΗΣ ΠΟΙΗΣΕΩΣ ΤΩΝ ΔΩΡΙΕΩΝ

Ἡ μελικὴ τῶν Δωριέων ποίησις διαφέρει τῆς Αἰολικῆς κατὰ τέσσαρα, ὡς παρατηρεῖ ὁ K. O. Müller[1]· ὅτι εἶναι ὀρχηστική, ὅτι αἱ στροφαὶ τῶν μελῶν εἶναι μεγάλαι καὶ ἔντεχνοι, ὅτι εἶναι συντεθειμέναι κατὰ Δωρικὴν διάλεκτον καὶ ὅτι τὰ μέλη ᾄδονται ἐν πανηγύρεσι καὶ ἑορταῖς τῶν θεῶν. Τὸ εἶδος τοῦτο τῆς μελικῆς ποιήσεως ἤκμαζε κατ' ἐξοχὴν ἐν Κρήτῃ καὶ ἐν Σπάρτῃ. Διότι ἡ Σπάρτη ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἦτο ἡ πρώτη πόλις οὐ μόνον τῆς Πελοποννήσου, ἀλλὰ καὶ τῆς ὅλης Ἑλλάδος[2], κατεῖχε δηλαδὴ τὴν θέσιν, ἣν βραδύτερον κατέλαβον αἱ Ἀθῆναι[3]. Οἱ ἐπιφανέστατοι ποιηταὶ οἱ διακριθέντες ἐν Σπάρτῃ ἦσαν μὲν ξένοι, ὡς ὁ Τέρπανδρος, ὁ Θαλήτας, ὁ Σακάδας, ὁ Πολύμνηστος καὶ ὁ Τυρταῖος, ἀλλ' ἀνεδείχθησαν καὶ Λάκωνες ὡς ὁ Σπένδων[4], ὁ Διονυσόδοτος καὶ ἄλλοι.

Πρὸς τεχνικὴν διαμόρφωσιν τῆς μουσικῆς καὶ τῆς χορι-

---

1) *Ἐν τῇ γραμματολογίᾳ I*, 845. 2) Bergk II, 203. 3) *Ἀριστοτέλ. ἐν Πολιτ.* VIII, 5 *„Οἱ γὰρ Λάκωνες οὐ μανθάνοντες ὅμως δύνανται κρίνειν ὀρθῶς, ὥς φασι, τὰ χρηστὰ καὶ τὰ μὴ χρηστά. Ἀθήν.* XIV, 628 *„Λακεδαιμόνιοι δ', εἰ μὲν ἐμάνθανον τὴν μουσικήν, οὐδὲν λέγουσιν· ὅτι δὲ κρίνειν δύναται καλῶς τὴν τέχνην ὁμολογεῖται παρ' αὐτῶν, καί φασι τρὶς ἤδη σεσωκέναι διαφθειρομένην αὐτήν„.* 4) *Πλούταρχ. ἐν Βίῳ Λυκούργ.* 28. *„τοὺς ἁλισκομένους εἵλωτας κελευομένους ᾄδειν τὰ Τερπάνδρου καὶ Ἀλκμᾶνος καὶ Σπένδοντος τοῦ Λάκωνος παραιτεῖσθαι„. Ἀθήν.* XIV, 632 *„Διετήρησαν δὲ μάλιστα τῶν Ἑλλήνων Λακεδαιμόνιοι τὴν μουσικὴν πλείστῃ αὐτῇ χρώμενοι· καὶ συχνοὶ παρ' αὐτοῖς ἐγένοντο μελῶν ποιηταί. Τηροῦσι δὲ καὶ νῦν τὰς ἀρχαίας ᾠδὰς ἐπιμελῶς, πολυμαθεῖς τε εἰς ταύτας εἰσὶ καὶ ἀκριβεῖς„.*

κῆς ποιήσεως συνεβάλετο ὁ Τέρπανδρος, περὶ οὗ εἴρηται ἤδη, καὶ ὁ Θαλήτας, ὅστις ἐγεννήθη ἐν Γόρτυνι τῆς Κρήτης. Οὗτος ἦτο οὐ μόνον μουσικὸς καὶ ποιητής, ἀλλὰ καὶ πολιτικὸς ἢ νομοθέτης[1]*. Ἐπειδὴ δ' οἱ ἀρχαῖοι δὲν ἀπεῖδον εἰς τὴν χρονολογίαν, ἄνευ δισταγμοῦ εἶπον, ὅτι ὁ Λυκοῦργος ἀποδημῶν εἰς τὴν Κρήτην ἔπεισε τοῦτον, ὅπως πορευθῇ εἰς τὴν Σπάρτην. Κατ' ἄλλην ὅμως εἴδησιν ὁ ποιητὴς ἦλθεν ἐνταῦθα κατὰ πυθόχρηστον, ὅπως διὰ τῆς μουσικῆς θεραπεύσῃ τοὺς Σπαρτιάτας καὶ ἀπαλλάξῃ αὐτοὺς τοῦ λοιμοῦ*[2]*. Ὡς ὁ Τέρπανδρος εἰσαγωγὼν εἰς τὰ Κάρνεια τὸν μουσικὸν ἀγῶνα ἐστερέωσε τὴν φήμην αὐτοῦ, οὕτως ὁ Θαλήτας διωργάνωσε κατὰ τὸ 668 π. Χ. τὴν ἑορτὴν τῶν Γυμνοπαιδιῶν καὶ ἐπέδρασεν ἐπὶ τῆς ἀνατροφῆς τῶν παίδων. Οὗτος συνέδεσε τὴν μουσικὴν μετὰ τῆς γυμναστικῆς. Ἡ ἔνοπλος ὄρχησις ὑπῆρχεν ἐν Κρήτῃ*[3]*, ὁ δὲ Θαλήτας ἐκ τῆς πατρίδος αὐτοῦ εἰσήγαγε καὶ εἰς τὴν Σπάρτην. Οὗτος ἐποίει παιᾶνας, οἵτινες εἶχον πολὺ τὸ σεμνὸν καὶ κόσμιον*[4]*, ὡς τοιοῦτοι δὲ ἐτιμῶντο ὑπὸ τοῦ Πυθαγόρου καὶ τῆς σχολῆς αὐτοῦ. Ἦσαν δὲ προωρισμένοι εἰς ὄρχησιν καὶ ὡς τοιοῦτοι ἐχρησίμευον οὐ μόνον ἐν Σπάρτῃ, ἀλλὰ καὶ ἐν Κρήτῃ.*

Ὡσαύτως παιᾶνας ἐποίει ὁ Κυθήριος Ξενόδαμος, ἀλλὰ

---

1) *Πλούταρχ. ἐν Βίῳ Λυκούργ.* IV *"Ἕνα δὲ τῶν νομιζομένων ἐκεῖ σοφῶν καὶ πολιτικῶν χάριτι καὶ φιλίᾳ πείσας ἀπέστειλεν εἰς τὴν Σπάρτην, Θάλητα, ποιητὴν μὲν δοκοῦντα λυρικῶν μελῶν καὶ πρόσχημα τὴν τέχνην ταύτην πεποιημένον, ἔργῳ δὲ ἅπερ οἱ κράτιστοι τῶν νομοθετῶν διαπραττόμενον". Καὶ ὁ Στράβων* X, 482 *ὀνομάζει τὸν Θηλήταν μελοποιὸν καὶ νομοθετικόν.* 2) *Πλούταρχ. Περὶ μουσικ. κεφ.* 42. 3) *Σχολ. Πινδ. εἰς Πύθ* II,127 *"Ἔνιοι μὲν οὖν φασιν πρῶτον Κούρητας τὴν ἔνοπλον ὀρχήσασθαι ὄρχησιν, αὖθις δὲ Πύρριχον Κρῆτα συντάξασθαι, Θάλητα δὲ τὰ εἰς αὐτὴν ὑπορχήματα".* 4) *Πλούταρχ. ἐν Βίῳ Λυκούργ.* IV *"Λόγοι γὰρ ἦσαν αἱ ᾠδαὶ πρὸς εὐπείθειαν καὶ ὁμόνοιαν ἀνακλητικοὶ διὰ μελῶν ἅμα καὶ ῥυθμῶν πολὺ τὸ κόσμιον ἐχόντων καὶ καταστατικόν, ὧν ἀκροώμενοι κατεπραΰνοντο λεληθότως τὰ ἤθη καὶ συνῳκειοῦντο τῷ ζήλῳ τῶν καλῶν ἐκ τῆς ἐπιχωριαζούσης τότε πρὸς ἀλλήλους κακοθυμίας, ὥστε τρόπον τινὰ τῷ Λυκούργῳ προοδοποιεῖν τὴν παίδευσιν αὐτῶν ἐκεῖνον".*

παρὰ τούτῳ ὁ μὲν ῥυθμὸς ἐγένετο εὐθυμότερος, ὁ δὲ ποιητικὸς τρόπος ὑπορχηματικός, ἐν ᾧ ἡ ὄρχησις καὶ ἡ μίμησις ἐλευθερώτερον ἀνεπτύσσοντο[1]. *Ὁ δὲ Ξενόκριτος ἐγεννήθη ἐν Λοκροῖς τῆς κάτω Ἰταλίας καὶ κατὰ τὴν παράδοσιν ἐκ γενετῆς ἦτο τυφλός*[2]. *Ἐν τῇ ποιήσει οὗτος δὲν ἐπραγματεύετο μύθους περὶ θεῶν, ἀλλὰ περὶ ἡρώων*[3], *ὡς βραδύτερον τοῦτο ἐποίει ὁ διθύραμβος καὶ ἡ τραγῳδία. Ἡ ποίησις τοῦ Ξενοκρίτου ἦτο σπουδαία καὶ πανηγυρική, ὡς καὶ ἡ τοῦ Θαλήτα. Λέγεται, ὅτι οὗτος ἐξεῦρε τὴν Λοκρικὴν ἁρμονίαν*[4], *ὅπερ δὲν εἶναι ἀκριβές, διότι ἐκόμισε ταύτην ἐκ τῆς πατρίδος αὐτοῦ καὶ μετεχειρίζετο. Ταύτῃ οἱ σύγχρονοι τοῦ Σιμωνίδου καὶ τοῦ Πινδάρου ἐνίοτε ἐχρῶντο, ἀλλ' οἱ μεταγενέστεροι κατεφρόνουν αὐτῆς*[5].

Ἀφ' οὗ δ' ἡ μουσικὴ καὶ ἡ ὀρχηστικὴ ἐν ταῖς Δωρικαῖς πόλεσιν ἀνεπτύχθησαν καὶ ἀφ' οὗ ἡ μελικὴ ποίησις ἐν τῷ λαῷ οὐχὶ σμικρὸν προέβη, ἐπῆλθεν ὁ Ἀλκμάν, ὅστις ταῦτα τεχνικῶς διεκόσμησε. Κατά τινας μὲν οὗτος ἦτο Λάκων, κατ' ἄλλους δὲ Λυδός, ὅπερ πιθανώτερον. Οἱ ἀρχαῖοι γραμματικοὶ ἤρισαν[6] *περὶ τοῦ ζητήματος τούτου, ἀλλ' ἡ δίκη ἔμεινεν ἄκριτος. Κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα ὁ ποιητὴς ἐγενήθη ἐν ταῖς Λυδικαῖς Σάρδεσιν*[7], *ἔνθα ἐγένετο αἰχμάλωτος κατὰ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Κιμ-*

---

[1]) *Ἀθην.* I, 15 „*Ὑποσημαίνεται δὲ ἐν τούτοις ὁ ὑπορχηματικὸς τρόπος, ὃς ἤνθησεν ἐπὶ Ξενοδήμου καὶ Πινδάρου. Καὶ ἔστιν ἡ τοιαύτη ὄρχησις μίμησις τῶν ὑπὸ τῆς λέξεως ἑρμηνευομένων πραγμάτων*". [2]) *Ἡρακλείδ. Ποντικ. ἐν Πολιτ.* 30. [3]) *Πλούταρχ. Περὶ μουσικ. κεφ* 10 [4]) *Παρὰ Πολυδεύκ.* IV, 65. [5]) *Ἀθήν.* XIV, 625.

[6]) *Κατὰ τὸ ἐπίγραμμα τοῦ Ἀντιπάτρου ἐν τῇ Παλατ. Ἀνθολογ.* VII, 18.

Ἀνέρα μὴ πέτρῃ τεκμαίρεο. Λιτὸς ὁ τύμβος
ὀφθῆναι; μεγάλου δ' ὀστέα φωτὸς ἔχει.
Εἰδήσεις Ἀλκμᾶνα, λύρης ἐλατῆρα Λακαίνης
ἔξοχον, ὃν Μουσέων ἐννέ' ἀριθμὸς ἔχει·
κεῖται δ' ἠπείροις διδύμοις ἔρις, εἴθ' ὅγε Λυδός,
εἴτε Λάκων· πολλαὶ μητέρες ὑμνοπόλων.

Τὸ ὄνομα Ἀλκμὰν εἶναι τὸ αὐτὸ τῷ Ἀττικῷ ὀνόματι Ἀλκμαίων.

[7]) *Κατὰ τὸν* Bergk II, 280 *κατήγετο ἐξ Ἑλλήνων, ὡς δεικνύει καὶ τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς Δάμας.*

μερίων[1] *καὶ ἐκεῖθεν ἤχθη εἰς Σπάρτην, ὅπου ἐπωλήθη ὡς δοῦλος τῷ Ἀγησίδᾳ*[2]. *Ἠλευθερώθη ὅμως διὰ τὴν νοημοσύνην αὐτοῦ, καὶ ἀνετράφη ἐν Σπάρτῃ, ὅπου ἐκτήσατο καὶ πολιτικὸν δικαίωμα. Διὰ τοῦτο ὑπὸ τοῦ Σουΐδα*[3] *λέγεται Λάκων ἀπὸ Μεσσόας. Ἡ ἀκμὴ αὐτοῦ πίπτει ἐν τῇ πρώτῃ δεκαετηρίδι μετὰ τὸν δεύτερον Μεσσηνιακὸν πόλεμον ἤτοι 670—640 π. Χ.*[4]. *Ὁ χρόνος οὗτος ἦτο εὔνους τῇ λυρικῇ ποιήσει· διότι ἀφ' οὗ οἱ Σπαρτιᾶται ἐνίκησαν τοὺς Μεσσηνίους, ἠγέρθησαν ταραχαὶ ἐν τῇ πόλει τῶν νικητῶν. Ὁ Ἀλκμὰν ἐτελεύτησεν ἐν προβεβηκυίᾳ ἡλικίᾳ και ὁ τάφος αὐτοῦ κατὰ τὸν Παυσανίαν ἔκειτο παρά τινι χωρίῳ τῆς Σπάρτης, ὅπερ ἐκαλεῖτο Σέβριον*[5].

Τὰ ποιήματα τοῦ Ἀλκμᾶνος διῃρέθησαν εἰς ἓξ βιβλία, ἐξ ὧν δύο ἀπετέλουν τὰ Παρθένια. Ἐκ τούτων μέγα ἀπόσπασμα ἀνεκάλυψεν ἔν τινι τάφῳ τῆς Αἰγύπτου ὁ Marionette κατὰ τὰ 1855 καὶ ἐδημοσίευσεν. Ὠνομάζοντο δὲ τὰ ᾄσματα ταῦτα παρθένια οὐχὶ διότι ἦσαν ἐρωτικὰ ποιήματα πεποιημένα εἰς νεάνιδας, ἀλλὰ διότι ᾔδοντο ὑπὸ παρθένων. Αὗται ἔν τισι ποιήμασι συνάπτουσι διάλογον πρὸς τὸν ποιητήν, ὅστις εἶναι χορηγὸς καὶ χοροδιδάσκαλος. Ἄλλοτε αἱ παρθένοι προσαγορεύουσι τὸν ποιητὴν καὶ ἄλλοτε ὁ ποιητὴς τὸν χορὸν τῶν παρθένων[6]. *Ἡ ἐλευθέρα καὶ δημοσία συνδιαίτησις τῶν νεανίδων μετὰ νέων παρεῖχε τῷ ποιητῇ πολλὴν ὕλην. Πλὴν τῶν Παρθενίων ὁ Ἀλκμὰν ἐποίησεν ὕμνους, παιᾶνας καὶ προσόδια. Οἱ ὕμνοι τούτου, οἵτινες ὡμοίαζον πρὸς τοὺς τῆς Σαπφοῦς*[7], *ἀνεφέροντο*

---

1) Christ 184. 2) *Ἡρακλείδ. Ποντικ. ἀπόσπασμ.* 2 „*Ἀλκμὰν οἰκέτης ἦν Ἀγησίδα, εὐφυὴς δὲ ὢν ἠλευθερώθη καὶ ποιητὴς ἀπέβη*„. 3) *Ἐν λ. Ἀλκμάν.* 4) *Περὶ τῆς χρονολογίας τούτου τοῦ ποιητοῦ ὑπάρχει μεγάλη διαφωνία. Τινὲς θέτουσι πολὺ βραδύτερον, δηλ. κατὰ τὰ* 612 *π. Χ.· διότι ὁ ποιητὴς ἀναφέρει τὰς Πιτυούσας νήσους. Ἀλλὰ τὰ πρὸς δύσιν τῆς Μεσογείου ἐποίησαν γνωστὰ τοῖς Ἕλλησιν οἱ Φοίνικες ἀρξάμενοι ἀπὸ τῆς* 30ῆς *Ὀλυμπιάδος. Ὅρα* Ulrici II, 389 *καὶ* Bergk II, 232. 5) *Παυσαν.* III, 15, 2. 6) K. O. Müller I, 353. 7) Bode *ἐν τῷ μνημονευθέντι συγγράμματι* II, 2, 22.

εἰς τὸν Δία, εἰς τοὺς Διοσκούρους, τὸν Ἀπόλλωνα, τὴν Ἄρτεμιν καὶ τὴν Ἀφροδίτην[1].

Ὡς ὁ Ὅμηρος κατέχει τὴν πρώτην θέσιν ἐν τοῖς ἐπικοῖς ποιηταῖς, οὕτως ὁ Ἀλκμὰν ἐν τοῖς λυρικοῖς, τοὐλάχιστον πρῶτος ὀνομάζεται ἐν τῷ Ἀλεξανδρινῷ κανόνι τῶν λυρικῶν. Οἱ ἀρχαῖοι ἐθαύμαζον τὸν ποιητὴν τοῦτον, ἀλλ' οἱ νεώτεροι διὰ τὰ ὀλίγα ἀποσπάσματα, ἅπερ περιεσώθησαν μεχρις ἡμῶν, δὲν δύνανται ἐπαρκῶς νὰ ἐκτιμήσωσι τὴν ἀξίαν αὐτοῦ. Παρὰ τῷ Ἀλκμᾶνι ἐλλείπει ὁ πανηγυρικὸς τόνος τοῦ Τερπάνδρου καὶ τοῦ Θαλήτα. Κατέχεται ὑπὸ εὐθύμου τινὸς ἁπλότητος, ἥτις χαρακτηρίζει ἐπαρχιώτιδα ποίησιν. Ἀλλ' ἔνθεν μὲν ἡ εὐθυμία αὕτη ὑπομιμνήσκει τὴν Λεσβιακὴν ποίησιν, ἔνθεν δὲ ἡ ποιητικὴ δύναμις προσπελάζει αὐτὸν τοῖς μεταγενεστέροις ἀριστοτέχναις τῆς Δωρικῆς Μούσης. Ὁ Ἀλκμὰν μεταχειρίζεται βραχεῖς στίχους καὶ βραχείας στροφάς[2]*, ὅπερ μαρτυρεῖ, ὅτι ἡ Αἰολικὴ καὶ ἡ Δωρικὴ ποίησις τὸ κατ' ἀρχὰς εἶχον κοινά. Τούτου τὰ ποιήματα, καίπερ πεποιημένα κατὰ τὴν Δωρικὴν διάλεκτον, ὅμως περιεῖχον καὶ πολλοὺς Αἰολισμούς. Καὶ ἐνταῦθα ἴσως ἔχει κῦρος τὸ πολλάκις εἰρημένον, ὅτι οὐδεὶς Ἕλλην ποιητὴς μετεχειρίσθη ἄκρατον τὴν αὐτὴν διάλεκτον. Διὰ τῆς ἐπιχύσεως τῶν Αἰολισμῶν ἐμάλαξεν ὁ ποιητὴς τὴν τραχύτητα τῆς Δωρικῆς διαλέκτου. Ἡ ὁμοιότης τῆς ποιήσεως τοῦ Ἀλκμᾶνος πρὸς τὴν Αἰολικὴν καταφαίνεται καὶ ἐν τῇ ὑποθέσει, ἥτις εἶναι ἐν πολλοῖς ἐρωτική*[3]*. Σημειωτέον δ' ὅμως, ὅτι ἡ τῶν Σπαρτιατῶν ποίησις δὲν ἦτο κατ' ἐξοχὴν ἐρωτική, ἀλλ' ἐγερτικὴ θυμοῦ καὶ ὁρμῆς ἐνθουσιώδους*[4]*. Ὁπωσ-*

---

[1]) *Τούτων διετηρήθησαν καὶ ὀλίγα ἀποσπάσματα, ἅπερ εὑρίσκονται ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ* Bergk. [2]) *Διονύσ. Ἁλικαρνασ. Περὶ συνθέσ.* XIX. [3]) *Ἀθην.* III, 110. [4]) *Πλούταρχ. ἐν Βίῳ Λυκούργ.* XXI, «*Ἡ δὲ περὶ τὰς ᾠδὰς καὶ τὰ μέλη παίδευσις οὐχ ἧττον ἐσπουδάζετο τῆς ἐν τοῖς λόγοις εὐζηλίας καὶ καθαριότητος, ἀλλὰ καὶ τὰ μέλη κέντρον εἶχεν ἐγερτικὸν θυμοῦ καὶ παραστατικὸν ὁρμῆς ἐνθουσιώδους καὶ πραγματικῆς καὶ ἡ λέξις ἦν ἀφελὴς καὶ ἄθρυπτος ἐπὶ πράγμασι σεμνοῖς καὶ ἠθοποιοῖς. Ἔπαινοι γὰρ ἦσαν ὡς τὰ πολλὰ τῶν τεθνηκότων ὑπὲρ τῆς Σπάρτης εὐδαιμονιζομένων,*

δήποτε τὰ ποιήματα τοῦ Ἀλκμᾶνος ταχέως ἐκ τῆς Σπάρτης εἰς τὴν ὅλην Ἑλλάδα διαδοθέντα ἐγένοντο ἐθνικὸν κτῆμα καὶ ἐπὶ δύο αἰῶνας διετηροῦντο ζωηρὰ ἐν τῇ μνήμῃ τοῦ ἔθνους. Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀλκμᾶνος ἔζη καὶ ἡ ποιήτρια Μεγαλοστράτη, ἣν ἐπαινεῖ ὁ ποιητής[1].

Ὡς ἐν τῇ μητροπόλει, οὕτω καὶ ἐν τῇ Σικελίᾳ καὶ ἐν τῇ κάτω Ἰταλίᾳ, ὅπου Δωριεῖς ἀπῴκησαν, ἀνεπτύχθη ἡ χορικὴ ποίησις. Ἀλλ' ἐνταῦθα τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα ἐγένετο ἐλευθερώτερον καὶ ζωηρότερον. Διότι συνέρρευσαν διάφορα στοιχεῖα Ἑλληνικὰ καὶ ἐθνεῖα. Ἡ μίξις τῶν διαφόρων φυλῶν διαφθείρει μὲν αὐτάς, ἀλλ' ᾀεὶ παράγει εὐκινησίαν. Καὶ δὴ Αἰολικὰ καὶ Δωρικὰ στοιχεῖα ἀνεμίχθησαν ἐν Ἱμέρᾳ[2], *ἥτις θεωρεῖται ὡς πατρὶς τοῦ Στησιχόρου. Ὁ πατὴρ τούτου κατήγετο ἐκ τοῦ Λοκρικοῦ Μεταύρου, ἀλλ' ὁ ποιητὴς ζήσας καὶ ἀνατραφεὶς ἐν Ἱμέρᾳ ὀνομάζεται Ἱμεραῖος*[3]. *Τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς δὲν δυνάμεθα νὰ ὁρίσωμεν, διότι ἀποδίδονται αὐτῷ πολλοί, ἐν οἷς καὶ ὁ Ἡσίοδος*[4]. *Τοῦτο δ' ἴσως ὑποδεικνύει, ὅτι ἡ ποίησις τοῦ Στησιχόρου εἶχε συγγένειαν πρὸς τὴν τοῦ Ἀσκραίου ἀοιδοῦ. Περὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἱμεραίου ποιητοῦ ὑπάρχει μὲν διαφωνία, ἀλλὰ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἔζησε*[5] *κατὰ τὰ 640—555, δηλ. παρέτεινε τὸν βίον μέχρι τοῦ 85ου ἔτους τῆς ἡλικίας. Φαίνεται, ὅτι ὁ ποιητὴς ἀνῆκεν εἰς ἐπιφανὲς γένος, διότι εἶχεν ἀδελφὸν γεωμέτρην, τὸν Μαμερτῖνον· ὁ δὲ ἕτερος ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἡλιάναξ ἦτο νομοθέτης*[6]. *Ὅτε δ' οἱ Ἱμεραῖοι ἐξελέξαντο τὸν Φάλαριν στρατηγὸν αὐτοκράτορα καὶ ἔμελλον νὰ δώσωσιν αὐτῷ φυλακὴν σώματος, ὁ Στησίχορος ἀπέτρεψε τούτους εἰπὼν τὸν μῦθον τοῦ ἵππου, ὅστις θελήσας νὰ κολάσῃ ἔλαφον ἐλθόντα εἰς τὸν λειμῶνα αὐτοῦ ἐπέτρεψε τῷ ἀνθρώπῳ, ὅπως λάβῃ χαλινὸν*

καὶ ψόγοι τῶν τρεσάντων, ὡς ἀλγεινὸν καὶ κακοδαίμονα βιούντων βίον, ἐπαγγελία τε καὶ μεγαλαυχία πρὸς ἀρετὴν πρέπουσα ταῖς ἡλικίαις„.

[1]) *Ἐν ἀποσπάσμ.* 28. [2]) Ulrici *ἐν τῷ μνημονευθέντι συγγράμματι* II, 400. [3]) *Σουΐδ. ἐν λ. Στησίχορος.* [4]) *Σουΐδας αὐτόθι.* [5]) Christ *σελ.* 185. [6]) *Σουΐδας ἐν λ.*

καὶ ἱππεύσῃ. Οὕτως ὁ ἵππος ἐγένετο δοῦλος τοῦ ἀνθρώπου[1]. *Ἡ συμβουλὴ τοῦ ποιητοῦ δὲν ἐκράτησεν, ὁ Φάλαρις ἐγένετο τύραννος καὶ ὁ ποιητὴς ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ εἰς Κατάνην, ὅπου τελευτήσας ἐτάφη*[2]. *Λέγεται, ὅτι ὁ Στησίχορος γράψας ψόγον Ἑλένης ἐτυφλώθη, ἀλλὰ κατὰ συμβουλὴν ὀνείρου ποιήσας ἐγκώμιον τῆς ἡρωΐδος, δηλ παλινῳδίαν, ἀνέβλεψεν*[3].

Μακρὸν χρόνον περὶ τὴν ποίησιν ἀσχοληθεὶς ὁ Στησίχορος ἐποίησε πολλὰ ποιήματα, ἅπερ κατετάχθησαν ἐν εἴκοσι καὶ ἓξ βιβλίοις. Ὑποθέσεις τῶν ποιημάτων τοῦ Στησιχόρου ἦσαν οἱ ἀρχαῖοι μῦθοι, οὓς ἐπραγματεύετο ἐν λυρικοῖς μέτροις[4]. *Αἱ ἐπιγραφαὶ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ ὑποδεικνύουσιν, ὅτι οὗτος μυθικὴν ὕλην μετεποίει εἰς λυρικὰ ᾄσματα, ὡς Ἆθλα ἐπὶ Πελίᾳ, Γηρυονηΐς, Κέρβερος, Κύκνος, Εὐρώπεια, Ἐριφύλα, Σκύλλα, Συοθῆραι, Ἰλίου πέρσις, Νόστος, Ὀρέστεια. Ἡ Ὀρέστεια συνίστατο ἐκ δύο τοὐλάχιστον βιβλίων καὶ ἴσως καὶ ἄλλα ποιήματα εἶχον τὴν αὐτὴν περιοχήν. Ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Στησιχόρου ἤρξατο σβεννύμενος ὁ πρὸς τοὺς μύθους καὶ τὰς ἀρχαίας παραδόσεις ἐνθουσιασμὸς καὶ ἀνεβλάστανεν ἡ κλίσις πρὸς τὴν λυρικὴν ποίησιν. Τοῦτο ὁ Ἱμεραῖος ποιητὴς κατανοήσας προέβη εἰς τὴν εἰρημένην μεταποίησιν. Καὶ ὁ Πίνδαρος ἐπιχέει μυθικὴν ὕλην ἐν ταῖς ᾠδαῖς αὐτοῦ, ἀλλὰ παρὰ τῷ Στησιχόρῳ αἱ ὑποθέσεις διεξήγοντο πλατύτερον. Εἰ καὶ τὰ σῳζόμενα ἀποσπάσματα δὲν περιέχουσιν ἀκριβῆ τοῦ Στησιχόρου εἰκόνα, ὅμως καὶ ταῦτα ὑποδεικνύουσιν,*

---

1) *Ἀριστοτέλ. ἐν Ῥητορ.* II, 20. 2) *Παλατ. Ἀνθολογ.* VII, 75.

Στασίχορον, ζαπληθὲς ἀμετρήτου στόμα Μούσης,
ἐκτέρισεν Κατάνας αἰθαλόεν δάπεδον,
οὗ, κατὰ Πυθαγόρου φυσικὰν φάτιν, ἁ πρὶν Ὁμήρου
ψυχὰ ἐνὶ στέρνοις δεύτερον ᾠκίσατο.

3) *Σουΐδ. ἐν λ. Ὠνομάζετο δὲ τὸ ποίημα Στησιχόρειος παλινῳδία. Ὅρα καὶ Πλάτων. ἐν Φαίδρ.* 248. 4) *Εὐφυῶς λέγει ὁ Κοϊντιλιανὸς* X, 1, 62 "epici carminis onera lyra sustinuit".

ὅτι ὁ ποιητὴς τὸ πνεῦμα τῆς Ὁμηρικῆς ποιήσεως καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῶν μύθων εἰς τὸ διθυραμβῶδες τῆς μελικῆς ποιήσεως μετήνεγκεν. Οἱ ἀρχαῖοι ἐθαύμαζον οὐ μόνον τὴν μεγαλοπρέπειαν καὶ τὸ ἠθικὸν τῆς ὑποθέσεως βάθος, ἀλλὰ καὶ τὸ ἤρεμον μεγαλεῖον[1]*. Οὕτως ἡ ποίησις τοῦ Στησιχόρου δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς γέφυρα, δι᾽ ἧς ἡ περιωρισμένη λυρικὴ ποίησις τῶν Ἑλληνικῶν φύλων μεταβαίνει εἰς τὴν καθολικὴν τοῦ Πινδάρου καὶ τῶν λοιπῶν ἀριστοτεχνῶν τοῦ ἀρχαίου μέλους.*

Πλὴν τῶν μύθων τοῦ ἡρωϊκοῦ παρελθόντος ὁ Στησίχορος ἐπραγματεύετο καὶ ἐγχωρίους. Ἐν τῇ ἀγροτικῇ διαιτήσει τῶν ποιμένων τῆς Σικελίας εὕρισκε τὸν φυσικὸν βίον, ὃν ἥδυνε διὰ τῶν ἠπίων αἰσθημάτων τῆς μελικῆς ποιήσεως. Εἶναι γνωστόν, ὅτι ἐπραγματεύθη τὸν μῦθον τοῦ Δάφνιδος, ὃν ἠγάπησε νύμφη τις. Ὁ καλὸς οὗτος ποιμὴν τυφλωθεὶς ἐκ ζηλοτυπίας ὑπ᾽ αὐτῆς περιεπλανᾶτο ἀνὰ τοὺς δρυμοὺς καὶ σὺν αὐτῷ ἐθρήνουν τὰ ὄρη, τὰ δένδρα καὶ αἱ πηγαί. Πρὸς δὲ ἐπραγματεύετο τὸν ἔρωτα τῆς ἁγνῆς Καλύκης, ἥτις ἀγαπήσασα τὸν Εὔαθλον, ἀλλ᾽ ὑπὸ τούτου καταφρονηθεῖσα, κατεκρήμνισεν ἑαυτήν[2]*. Ὡσαύτως ἐρωτικὴ ἦτο ἡ ὑπόθεσις, ἣν ὁ Στησίχορος ἐπραγματεύετο ἀφηγούμενος τὸν φόνον τῆς Ῥαδίνης, ἣν τύραννός τις τῆς Κορίνθου ἀγαπήσας ἐφόνευσεν ἐξ ἀντιζηλίας*[3]*. Κατὰ ταῦτα ὁ Στησίχορος δύναται νὰ θεωρηθῇ καὶ ὡς ὁ ἱδρυτὴς τῆς ἐρωτικῆς μυθιστοριογραφίας, ἥτις ἐν τοῖς ἔπειτα χρόνοις μεγίστην ἔσχεν ἐπίδοσιν.*

---

[1]) *Λογγιν. περὶ ὕψους* XIII, 3. *Δίων* Χρυσόστομος 559. [2]) *Ἀριστόξενος παρ᾽ Ἀθηναίῳ* XIV, 619 *"Στησιχόρου δ᾽ ἦν ποίημα, ἐν ᾧ Καλύκη τις ὄνομα, ἐρῶσα Εὐάθλου νεανίσκου, σωφρόνως εὔχεται τῇ Ἀφροδίτῃ γαμηθῆναι αὐτῷ. Ἐπεὶ δὲ ὑπερεῖδεν ὁ νεανίσκος, κατεκρήμνισεν ἑαυτήν. Ἐγένετο δὲ τὸ πάθος περὶ Λευκάδα. Σωφρονικὸν δὲ πάνυ κατεσκεύασεν ὁ ποιητὴς τὸ τῆς παρθένου ἦθος, οὐκ ἐκ παντὸς τρόπου θελούσης συγγενέσθαι τῷ νεανίσκῳ, ἀλλ᾽ εὐχομένης, εἰ δύναιτο γυνὴ τοῦ Εὐάθλου γενέσθαι κουριδία, ἢ εἰ τοῦτο μὴ δυνατὸν ἀπαλλαγῆναι τοῦ βίου".* [3]) *Παυσαν.* VII, 5, 6.

Ἐπὶ πᾶσι τούτοις ὁ ποιητὴς ἐποίησε παιᾶνας καὶ ὕμνους εἰς θεούς.

Ἡ φρασεολογία τοῦ Στησιχόρου ἦτο πρωτότυπος, εὐγενὴς καὶ ῥέουσα, ἀλλὰ συγγενὴς πρὸς τὴν ἐπικήν. Διότι εἰς τὴν Δωρικὴν διάλεκτον ἀνεμίγνυε πολλοὺς ἀρχαίους ἰωνισμούς[1]*. Αἱ στροφαὶ τοῦ ποιητοῦ τούτου δὲν εἶναι βραχεῖαι, ὡς αἱ τῆς Λεσβιακῆς ποιήσεως, ἀλλὰ μακραί, ὡς αἱ τοῦ Πινδάρου*[2]*. Ὁ Στησίχορος ἐν ταῖς στροφαῖς αὐτοῦ μεταχειρίζεται πολλοὺς δακτύλους, ὅπερ ἁρμόζει εἰς τὴν μυθικὴν ὑπόθεσιν*[3]*. Διὰ ταῦτα ὁ Ἱμεραῖος ὀνομάζεται μελικὸς Ὅμηρος. Κατὰ τὸν Σουΐδαν ὁ ποιητὴς ἐκαλεῖτο Τισίας, ἀλλ' ἐπειδὴ πρῶτος κιθαρῳδίᾳ χορὸν ἔστησε μετωνομάσθη Στησίχορος*[4]*. Κατὰ πόσον τοῦτο εἶναι ἀκριβές, ἄδηλον. Τούτῳ συνήθως ἀποδίδεται καὶ ἡ διαίρεσις εἰς στροφήν, ἀντιστροφὴν καὶ ἐπῳδόν. Οἱ ἀποδιδόντες ἐρείδονται ἐπὶ τῆς γνωστῆς φράσεως οὐδὲ τρία τῶν Στησιχόρου γινώσκεις. Ἀλλ' ἐν τοῖς τελευταίοις χρόνοις ὁ* Crusius *ἐπειράθη, ὅπως ἀποδείξῃ, ὅτι ἡ φράσις δὲν ἔχει τὴν ἀποδιδομένην σημασίαν, ἀλλὰ σημαίνει· οὐδὲ τρεῖς στίχους τοῦ Στησιχόρου γινώσκεις*[5]*. Τὰ ποιήματα τοῦ Ἱμεραίου ἦσαν ἀρεστὰ κατ' ἐξοχὴν ἐν Ἀθήναις καὶ ἐτιμῶντο ὑπὸ τοῦ Σωκράτους, ὅστις μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἦτο φίλος τῶν Δωριέων.*

---

[1]) Holsten, De Stesichori et Ibyci dialecto et copia verborum, 1884. [2]) *Διονύσ. Ἁλικαρνασσ.* XIX *„Οἱ δὲ περὶ Στησίχορόν τε καὶ Πίνδαρον μείζους ἐργασάμενοι τὰς περιόδους εἰς πολλὰ μέτρα καὶ κῶλα διένειμαν αὐτὰς οὐκ ἄλλου τινὸς ἢ τῆς μεταβολῆς ἔρωτι„.* [3]) Bernhardy *ἐν ἐν τῇ γραμματολογίᾳ* II, 1, 656. [4]) *Σουΐδας ἐν λ.* [5]) Christ *σελ.* 137.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΚΜΗΣ ΤΗΣ ΜΕΛΙΚΗΣ ΠΟΙΗΣΕΩΣ ΗΤΟΙ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΚΑΘΟΛΙΚΟΥ ΜΕΛΟΥΣ

Ἡ ἀκμὴ τῆς μελικῆς ποιήσεως πίπτει ἐν τοῖς χρόνοις, καθ' οὓς αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις τοὺς τυράννους ἐξεδίωξαν καὶ οἱ πολῖται ἀπὸ πάσης κηδεμονίας χειραφετηθέντες καὶ δεινοὺς ἀγωνισάμενοι ἀγῶνας, πλήρη συνείδησιν τῆς χειραφετήσεως κατὰ τὰ Μηδικὰ ἐκτήσαντο. Τότε ἡ νικήσασα Ἑλλὰς ἐπὶ τῆς ὑψίστης κορυφῆς[1] τῆς ἠθικῆς δυνάμεως ἱσταμένη ἦτο ἤδη ὥριμος, ὅπως συμπληρώσῃ τὴν λυρικὴν αὐτῆς ποίησιν. Ἐκ δὲ τῆς μεγάλης ποικιλίας, ἣν ἡ ἐσωτερικὴ ἐλευθερία[2] καὶ τὰ ἐξωτερικὰ συμβάντα παρεῖχον, ἡ πνευματικὴ ἀνάπτυξις ἐγένετο καθολικωτέρα. Ἐνταῦθα κεῖται ἡ ἀκμὴ τοῦ μέλους καὶ ἐνταῦθα ἀνευρίσκονται τὰ πρῶτα τῆς παρακμῆς σπέρματα. Ἀφ' οὗ ἡ λυρικὴ ποίησις τῶν Δωριέων διὰ τοῦ Ἀλκμᾶνος καὶ τοῦ Στησιχόρου ἤρξατο ἐξερχομένη τῶν περιωρισμένων ὁρίων τῆς φυλετικῆς μορφώσεως, διὰ τοῦ Κείου Σιμωνίδου ἐγένετο καθολικωτέρα.

Οὗτος κατὰ τὰ 556 π. Χ. γεννηθεὶς ἐτελεύτησεν ἐνενηκοντούτης περίπου. Οὕτως εἶδε τὰς μεγαλοπρεπεστάτας τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας σκηνάς. Ἐγεννήθη μὲν ἐν Ἰουλίδι τῆς Κέω,

---

[1]) *Οὐδεὶς λαὸς τῆς παγκοσμίου ἱστορίας κατέχεται ὑπὸ ὑψηλοτέρων ἰδεῶν τῶν Μαραθωνομάχων. Ἡ ἀκμὴ τοῦ πολιτισμοῦ κεῖται ὀλίγον βραδύτερον, ἐπὶ Περικλέους, ἀλλ' ἡ ἀκμὴ τοῦ ἠθικοῦ μεγαλείου κεῖται ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις.* [2]) *Ἡ μὲν ἐλευθερία εἶναι ποικιλία, ὁ δὲ δεσποτισμὸς μονοτονία· διότι ἐν μὲν τῇ ἐλευθερίᾳ ἐνεργοῦσι πάντες, ἐν δὲ τῷ δεσποτισμῷ μόνον εἷς. Ὡσαύτως καὶ ὁ πόλεμος ἔχει πολλὰς ποικιλίας ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν εἰρήνην, ἥτις εἶναι μονότονος.*

ἥτις ἦτο Ἰωνική, ὅμως ἐν ταύτῃ ὑπῆρχεν ἡ Δωρικὴ λατρεία τοῦ Ἀπόλλωνος. Τοῦτο εἶναι τὸ ἐξωτερικὸν αἴτιον, δι' ὃ ὁ Σιμωνίδης ἔγραψε τὰ ποιήματα αὐτοῦ ἐν Δωρικῇ διαλέκτῳ. Ὡς ἐσωτερικὴ δ' αἰτία ὁμολογεῖται, ὅτι ἡ διάλεκτος αὕτη εἶναι ἐπιτηδεία πρὸς ποίησιν σπουδαίων λυρικῶν ᾠδῶν. Ὁ πατὴρ τοῦ ποιητοῦ ὠνομάζετο Λεωπρέπης[1] *καὶ κατὰ τὸ Πάριον χρονικὸν*[2] *καὶ ὁ πάππος αὐτοῦ ἦτο ποιητής, ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι βέβαιον*[3]. *Νέος δ' ὢν ὁ Σιμωνίδης τὸ πλεῖστον τῆς ἡμέρας διέτριβεν ἐν τῷ χορηγείῳ τῆς μικρᾶς πόλεως Καρθαίας*[4], *ὅπερ ἔκειτο παρὰ τῷ ναῷ τοῦ Ἀπόλλωνος. Ἐν τῷ χορηγείῳ δ' ἐδίδασκε τοὺς χορούς. Ἀφ' οὗ δ' ἡ ποιητικὴ ἀξία τοῦ Κείου ἐγένετο γνωστή, προσεκλήθη ὑπὸ τοῦ Πεισιστρατίδου Ἱππάρχου καὶ ὑπὸ τούτου ἐτιμᾶτο*[5]. *Μετὰ τὸν φόνον τοῦ τυράννου ἀπῆλθεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν πρὸς τοὺς Ἀλευάδας καὶ τοὺς Σκοπάδας, παρ' οἷς εὗρε θερμὴν ὑποδοχήν. Ἐνταῦθα ἐποίησεν ἐπινίκιον Σκόπᾳ τῷ υἱῷ τοῦ Κρέοντος. Ἀλλ' ὁ ποιητὴς περιῆλθεν εἰς δυσχερῆ θέσιν, διότι ὁ Σκόπας οὐ μόνον δὲν εἶχεν ἀρετάς, ἀλλ' ἦτο καὶ γνωστὸς φιλοπότης*[6]. *Διὰ τοῦτο ὁ πολύτροπος Κεῖος ἐν τῷ ἐπινικίῳ πολλὰ μὲν λέγει ὑπὲρ τῶν Διοσκούρων, πάνυ δ' ὀλίγα ὑπὲρ τοῦ ὑμνουμένου, ὅστις ἔδωκε μόνον τὸ ἥμισυ τῆς ὁμολογηθείσης ἀμοιβῆς ἐπειπὼν τῷ ποιητῇ, ἵνα λάβῃ τὸ ἕτερον ἥμισυ παρὰ τῶν ἀδελφῶν τῆς Ἑλένης. Ὄντως οὗτοι ἀντήμειψαν γενναίως τὸν ποιητὴν σώσαντες αὐτὸν ἐκ τοῦ ὀλέθρου, ὃν οἱ Σκοπάδαι ἔπαθον ἐκ τῆς πτώσεως τοῦ οἰκοδομήματος, ἐν ᾧ οὗτοι πολλοῖς παρεῖχον συμπόσιον.*

Κατ' ἐξοχὴν δ' ὅμως ἐν τοῖς Περσικοῖς πολέμοις διεκρίθη

---

1) *Σουΐδ. ἐν. λ. Ἄλλοι γράφουσι Λεωπρεπής.* 2) *Ἐν παραγράφῳ* 49. 3) Bergk II, 358. 4) *Ἀθην.* X, 456 *"Λέγεται δὲ ἐν τῇ Καρθαίᾳ διατρίβοντα αὐτὸν διδάσκειν τοὺς χορούς. Εἶναι δὲ τὸ χορηγεῖον ἄνω πρὸς Ἀπόλλωνος ἱερῷ οὐ μακρὰν τῆς θαλάσσης".* 5) *Πλάτ. ἐν Ἱππάρχ.* 228 *"Σιμωνίδην δὲ τὸν Κεῖον ἀεὶ περὶ αὐτὸν εἶχε, μεγάλοις μισθοῖς καὶ δώροις πείθων".* 6) *Ὅρα εἰσαγωγήν μου εἰς Πρωταγόραν (ἔκδ. β')* σελ. 60.

ὁ Σιμωνίδης. Μετὰ τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην ὁ ποιητὴς ἐπανελθὼν εἰς Ἀθήνας ἐνίκησε τὸν Αἰσχύλον, ὡς εἴρηται ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ποιήσας ἐλεγείαν ὑπὲρ τῶν προμάχων τῆς πατρίδος. Πρὸς δὲ ὕμνησε διὰ μελικοῦ ᾄσματος τὴν ἐν Ἀρτεμισίῳ ναυμαχίαν καὶ δι᾽ ἐλεγείας τὴν ἐν Σαλαμῖνι καὶ τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην[1]. *Οὕτως ὁ ποιητὴς ἐπιφανὴς γενόμενος συνῆψε σχέσεις μετὰ τοῦ Παυσανίου καὶ τοῦ Θεμιστοκλέους. Ὅτε δ᾽ ἦγε τὸ ὀγδοηκοστὸν τῆς ἡλικίας ἔτος, ἔλαβε τὸ πρῶτον ἆθλον*[2] *διὰ διθυράμβου ἀγωνισάμενος. Βραδύτερον οὗτος ἀπῆλθεν εἰς Σικελίαν, ὅπου κατὰ τὸ 476 π. Χ. Θήρων ὁ τύραννος τοῦ Ἀκράγαντος καὶ Ἱέρων ὁ τῶν Συρακουσῶν στρατευσάμενοι ἦσαν ἕτοιμοι, ὅπως παρὰ τῷ Γέλᾳ ποταμῷ συγκρουσθῶσιν. Ἀλλ᾽ ὁ ἡμέτερος ποιητὴς ὢν φίλος ἀμφοτέρων καὶ παρεμβὰς συνδιήλλαξε καὶ εἰς τὴν προτέραν φιλίαν ἐπανήγαγεν*[3]. *Ἐν Σικελίᾳ διέμεινε μέχρι τελευτῆς, θανὼν κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος, καθ᾽ ὃ καὶ ὁ Ἱέρων. Ὁ τάφος αὐτοῦ ἔκειτο πρὸ τῶν πυλῶν τῶν Συρακουσῶν, ὃν βραδύτερον ἀγροῖκος λοχαγὸς καθεῖλεν*[4].

Ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Ἱέρωνος ἐξήστραψε μὲν ἡ εὐφυΐα τοῦ ποιητοῦ, ἀλλ᾽ ἐγένετο καταφανεστέρα καὶ ἡ φιλοχρηματία τούτου. Ὁ γενναῖος ἡγεμὼν ἔπεμπε τῷ Σιμωνίδῃ πλούσια τὰ καθ᾽ ἡμέραν ἀναγκαῖα, ἀλλ᾽ οὗτος μικρόν τι μέρος ἑαυτῷ παρατιθέμεμενος τὰ λοιπὰ ἐπώλει· τῷ δὲ ἐρωτήσαντι τὴν αἰτίαν πάνυ σοφιστικῶς εἶπεν, ὅτι πράττει τοῦτο, ὅπως καὶ ἡ μεγαλαπρέπεια τοῦ Ἱέρωνος γένηται καταφανὴς καὶ ἡ ἑαυτοῦ κοσμιότης[5]. *Πρὸς*

---

[1]) Bergk II, 360. [2]) *Ἐπίγραμμα Σιμωνίδ. ἀριθμ.* 148.

Ἦρχεν Ἀδείμαντος μὲν Ἀθηναίοις, ὅτ᾽ ἐνίκα
Ἀντιοχὶς φυλὴ δαιδάλεον τρίποδα·
Ξεινοφίλου δὲ τόθ᾽ υἱὸς Ἀριστείδης ἐχορήγει
πεντήκοντ᾽ ἀνδρῶν καλὰ μαθόντι χορῷ·
ἀμφὶ διδασκαλίῃ δὲ Σιμωνίδῃ ἕσπετο κῦδος
ὀγδωκονταέτει παιδὶ Λεωπρέπους.

[3]) *Σχόλ. εἰς Πίνδαρ. ἐν Ὀλυμπ.* II, 29. [4]) *Καλλίμαχ. ἐν ἀποσπάσμ.* 71 *καὶ Αἴλιαν. ἐν ἀποσπάσμ.* 63. [5]) *Ἀθήν.* XIV, 656.

τὴν γυναῖκα δὲ τοῦ τυράννου τούτου δὲν ἐδίσταςε νὰ εἴπῃ, ὅτι ὁ πλοῦτος εἶναι προτιμότερος τῆς σοφίας, διότι βλέπει τοὺς σοφοὺς διατρίβοντας ἐπὶ ταῖς θύραις τῶν πλουσίων[1]*. Ταῦτα δ' οὐ μόνον ἔλεγεν, ἀλλὰ καὶ ἐφήρμοζε ποιῶν διάφορα ᾄσματα ἐπὶ μισθῷ*[2]*. Ὅτε δέ τις παρεκάλει αὐτόν, ἵνα ποιήσῃ ἐγκώμιον, ὑπισχνούμενος ὁμολογίαν χάριτος καὶ οὐχὶ ἀργύριον, ὁ φιλοχρήματος ποιητὴς ἀπεκρίθη, ὅτι ἔχει δύο κιβωτούς, τὴν μὲν χαρίτων, τὴν δ' ἀργυρίου, ἀλλ' ὅτι τὴν μὲν πρώτην, ὅταν ἀνοίξῃ, εὑρίσκει πάντοτε κενήν, τὴν δὲ τοῦ ἀργυρίου πάντοτε χρησίμην*[3]*. Ἀλλὰ ποιητὴς ὑπὸ τοιούτων πρακτικῶν ἰδεῶν κατεχόμενος δὲν δύναται νὰ διφρηλατήσῃ ἐπὶ τῶν ὑψίστων στιβάδων τοῦ ποιητικοῦ οὐρανοῦ. Ἕνεκα δὲ τοῦ μισθοῦ ἐλέχθη, ὅτι ἐν τῇ ποιήσει κατέχει τὴν αὐτὴν θέσιν, ἣν οἱ σοφισταὶ ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ. Ὁ χαρακτὴρ τῆς ποιήσεως τοῦ Σιμωνίδου ἀπεικονίζεται ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ. Μετὰ τῆς αὐτῆς πολυτροπίας, μεθ' ἧς τὰ ὅλως διάφορα πρόσωπα ἐκολάκευεν, ὡς τὸν Ἵππαρχον καὶ τὸν Παυσανίαν, τὸν Θεμιστοκλέα καὶ τὸν Ἱέρωνα, μετὰ τῆς αὐτῆς εὐκολίας, μεθ' ἧς ἐκ τῶν τυράννων, τῶν ἀριστοκρατικῶν καὶ τῶν δημοκρατικῶν ἐγίνωσκε νὰ ὠφεληθῇ, μετὰ τῆς αὐτῆς, λέγω, ἐπιτηδειότητος ἐπειρᾶτο, ὅπως ποιῇ ᾄσματα ἐκ τῶν ὡς οἷόν τε διαφόρων εἰδῶν τῆς λυρικῆς ποιήσεως καὶ ἐν πᾶσιν ἦτο εὐδόκιμος.*

Ὁ Σιμωνίδης ἐποίησεν οὐ μόνον ἐλεγείας καὶ ἐπιγράμματα, οὐ μόνον ἐπινίκια καὶ ἐγκώμια, οὐ μόνον ὕμνους καὶ θρήνους, ἀλλὰ καὶ μέγαν ἀριθμὸν διθυράμβων σκολιῶν καὶ μικροτέρων μελικῶν ᾀσμάτων[4]*. Ἐν ἑκάστῳ τῶν εἰδῶν τούτων ἔχει τὰ*

---

[1]) *Ἀριστοτέλ. Ῥητορικ.* II. 16. [2]) *Πλάτ. ἐν Πρωταγόρ.* 346 B. [3]) *Στοβαῖος ἐν Ἀνθολογ.* 10, 39. [4]) *Σουΐδας ἐν λ.* „*Γέγραπται αὐτῷ Δωρίδι διαλέκτῳ ἡ Καμβύσου καὶ Δαρείου βασιλεία, καὶ Ξέρξου ναυμαχία, καὶ ἡ ἐπ' Ἀρτεμισίῳ ναυμαχία δι' ἐλεγείας, ἡ δ' ἐν Σαλαμῖνι μελικῶς. Θρῆνοι, Ἐγκώμια, Ἐπιγράμματα, Παιᾶνες καὶ τραγῳδίαι καὶ ἄλλα*". *Ὁ μὲν* Hermann *νομίζει, ὅτι ὁ Σιμωνίδης ὄντως ἐποίησε τραγῳδίαν* (Opusc. VII, 217), *ὁ δὲ* Boeckh *ἔχει τὴν γνώμην ὅτι ἐποίησε τὸν Μέμνονα, ὃν ὁ Στράβων ἐν σελ.* 728 *ὀνομάζει διθύραμβον.*

αὐτὰ δικαιώματα. Ἐκ τῶν ποιημάτων τούτου σῴζονται περὶ τὰ διακόσια ἀποσπάσματα. Ἡ ἀπώλεια τῶν ποιημάτων τοῦ Κείου ποιητοῦ διεγείρει μεγάλην λύπην, διότι οὗτος ἵστατο ἐπὶ τῆς αὐτῆς περίπου βαθμῖδος τῆς λυρικῆς ποιήσεως, ἐφ' ἧς καὶ ὁ Πίνδαρος. Ἀμφότεροι ἐπραγματεύθησαν τὴν ἐπικὴν ὕλην κατὰ λυρικὸν τρόπον. Οἱ μῦθοι δίδουσι τῇ λυρικῇ ποιήσει ἠθικὸν βάρος, διότι ἐξαίρουσι τὴν φαντασίαν τοῦ ἀκροατοῦ εἰς τὴν πολιὰν ἀρχαιότητα, ἥτις κατὰ τὰ ἀνθρώπινα εἶναι σεβαστή. Δὲν ἐγίνωσκε μὲν ὁ Σιμωνίδης δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν νὰ ἀντλῇ ἐκ τῆς ἀνεξαντλήτου μυθικῆς πηγῆς ὕλην, ὅπως πιαίνῃ τὸ λυρικὸν ἔδαφος, καὶ δὲν ἠδυνήθη μὲν νὰ συναρμόσῃ τὸν αὐτὸν πλοῦτον τῆς ἐπικῆς ὕλης μετὰ τοῦ αὐτοῦ βάθους τῆς λυρικῆς ἐποπτείας, οὐδὲ μετὰ τῆς αὐτῆς δυνάμεως τοῦ πνεύματος τὸ παρελθὸν εἰς πνευματικὸν ἀγαθὸν τοῦ παρόντος νὰ μεταμορφώσῃ, ὅμως καὶ ἄνευ τούτων ἵστατο ἐφ' ὑψηλῆς κορυφῆς τῆς τέχνης. Ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ ἦτο μεστὴ ἰδεῶν, ἠδύνατο δι' εὐφυεστάτων συναρμογῶν καὶ χρήσεων τῶν λέξεων νὰ ἐκπλήσσῃ, μετὰ τρυφερότητος καὶ χάριτος νὰ κολακεύῃ, διὰ τοῦ κάλλους τῶν τύπων, διὰ τῆς ἀκριβείας καὶ τῆς καθαρότητος τῆς γλώσσης τὴν προσοχὴν πάντων νὰ ἐπισπᾷ.

Ἀλλ' ὁ Σιμωνίδης ἦτο ἐκ τέχνης Δωρικὸς ποιητής[1] *καὶ ἐπειρᾶτο, ὅπως τὴν ἰσχὺν τοῦ Δωρικοῦ χαρακτῆρος διὰ τῆς πληθύος τῶν αἰσθημάτων καὶ τῶν ἰδεῶν νὰ ἀναπληρώσῃ. Μὴ δυνάμενος ὅμως νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὸ βάθος τῆς Δωρικῆς καρδίας ἡμιλλᾶτο, ὅπως ὑπερπηδήσῃ τὸ βάθος τοῦτο διὰ κομψῶν ἁλμάτων. Διὰ τοῦτο ὁ ποιητὴς κατέχει σπουδαίαν θέσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ποιήσεως, ὅτι ἐν τούτῳ τὸ πρῶτον ἀποκαλύπτονται σαφέστατα ἴχνη ποιητοῦ, ὅστις τὴν ὑπὸ τοῦ ἰδίου φύλου χαραχθεῖσαν ὁδὸν καταλιπὼν ἠκολούθησε τῇ ὑπὸ τῆς πνευματι-*

---

[1]) ***Τοῦτ' αὐτὸ ἐποίησε καὶ ὁ Ἀνακρέων, ὅστις καίπερ Ἴων ὅμως ἐποίησε κατὰ τοὺς Λεσβίους. Ἀλλὰ παρὰ τῷ Σιμωνίδῃ ἡ μίμησις εἶναι σαφεστέρα.***

κῆς ἀναπτύξεως τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ἀπαιτουμένη. Οὕτως ἐν τῷ Σιμωνίδῃ ἀκμάζει μὲν ἡ λυρικὴ ποίησις ὡς ἐξερχομένη τῶν στενῶν ὁρίων τῆς φυλῆς, ὅμως ἄρχεται παρακμάζουσα, διότι ἀποβαίνει τέχνη. Ὁ Κεῖος ποιητὴς τὰ μελικὰ αὐτοῦ ᾄσματα ἐποίησεν ἐν ἐκείνῃ τῇ μικτῇ γλώσσῃ, ἧς βάσις εἶναι ἡ Ὁμηρικὴ διάλεκτος. Ἡ βάσις ὅμως αὕτη ποικίλλεται δι' Αἰολικῶν καὶ Δωρικῶν τύπων, ὡς τοῦτο ἐγίνετο ἀπὸ Στησιχόρου καὶ ἑξῆς. Ὁ Σιμωνίδης δὲν ἦτο μόνον ποιητής, ἀλλὰ καὶ εὔστροφος κοσμοπολίτης ἔχων κεφαλὴν πλήρη φαντασίας καὶ εὐφυΐας καὶ τὴν καρδίαν μεστὴν αἰσθημάτων. Ἦτο μνημονικώτατος καὶ ἐπενόησε τρόπους τῆς μνήμης γυμναστικούς, δηλ. ἐξεῦρε μνημονικὴν τέχνην. Ἐν τῷ στόματι τοῦ λαοῦ ἐφέροντο οὐ μόνον τὰ ποιήματα τοῦ Σιμωνίδου, ἀλλὰ καὶ πολλὰ τούτου ἀποφθέγματα, ὡς τὸ πολυθρύλητον ἐκεῖνο, ὅτι ἡ μὲν ζωγραφία εἶναι ποίησις σιωπῶσα, ἡ δὲ ποίησις ζωγραφία λαλοῦσα[1].

Σύγχρονος τοῦ Σιμωνίδου ἦτο Λᾶσος ὁ Ἑρμιονεύς, ὅστις ἔζη ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Ἱππάρχου. Ὁ ποιητὴς οὗτος συνέλαβεν[2] ἐπ' αὐτοφώρῳ τὸν Ὀνομάκριτον ἐμποιοῦντα εἰς τὰ τοῦ Μουσαίου χρησμόν, δι' ὃ ἐξηλάθη ὑπὸ τοῦ Ἱππάρχου. Κατ' εἰσήγησιν τοῦ Λάσου ἱδρύθη ἐν Ἀθήναις ἀγὼν διθυραμβοποιῶν ἐν τῇ ἑορτῇ τοῦ Διονύσου καὶ ἐν τούτῳ διηγωνίσατο πρὸς τὸν Σιμωνίδην, ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τοῦ Ἀριστοφάνους[3]. Παρὰ δὲ τοῦ Πλουτάρχου[4] μανθάνομεν, ὅτι ὁ Ἑρμιονεὺς ἐποίησε βελτιώσεις ἐν τῇ διθυραμβικῇ μουσικῇ. Ταύτην δ' ἐγίνωσκεν οὐ μόνον πρακτικῶς, ἀλλὰ καὶ θεωρητικῶς· διότι πρῶτος κατὰ τὸν Σουΐδαν[5]

---

[1]) Πλούταρχ. Περὶ δόξης Ἀθην κεφ. 3. [2]) Ἡρόδοτ. VII, 6. [3]) Ἐν Σφηξὶ 1410·

Λᾶσός ποτ' ἀντεδίδασκε καὶ Σιμωνίδης·
ἔπειθ' ὁ Λᾶσος εἶπεν, ὀλίγον μοι μέλει.

[4]) Περὶ μουσικ. 29· "Εἰς τὴν διθυραμβικὴν ἀγωγὴν μεταστήσας τοὺς ῥυθμοὺς καὶ τῇ τῶν αὐλῶν πολυφωνίᾳ κατακολουθήσας πλείοσί τε φθόγγοις καὶ διερριμμένοις χρησάμενος εἰς μετάθεσιν τὴν προϋπάρχουσαν ἤγαγε μουσικήν". [5]) Ἐν λ.

ἔγραψε περὶ μουσικῆς. Παρεδόθη, ὅτι ὁ Λᾶσος ἐποίησε δύο ποιήματα, τοὺς Κενταύρους καὶ ὕμνον εἰς τὴν Δήμητρα ἄνευ σ [1]. Ἐντεῦθεν ὁ Christ[2] εἰκάζει, ὅτι ἡ ποιητικὴ τοῦ Λάσου ἀξία δὲν ἦτο μεγάλη. Πιθανώτερον ὅμως παρατηρεῖ ὁ Bergk[3], ὅτι ἀπέφυγε τὸ γράμμα τοῦτο, διότι ἦτο ὀχληρὸν τοῖς ἀοιδοῖς.

Ὁ δὲ Πίνδαρος τὸ γένος ἐκ τοῦ ἐπιφανοῦς οἴκου τῶν Αἰγειδῶν ἕλκων ἐγεννήθη ἐν Κυνὸς κεφαλαῖς τῆς Βοιωτίας κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 552 π. Χ.[4] Ὁ μὲν πατὴρ αὐτοῦ ὠνομάζετο Δαΐφαντος ἢ Παγώνδας, ἡ δὲ μήτηρ Κλειδίκη. Λέγεται τούτου πατὴρ καὶ ὁ Σκοπελῖνος, ἀλλὰ φαίνεται, ὅτι οὗτος ἦτο μητρυιός[5]. Οὗτος αὐλῳδὸς ὢν ἐδίδαξε τὸ πρῶτον τὸν νέον τὴν μουσικήν, παρατηρήσας δὲ τὴν εὐφυΐαν τούτου παρέδωκεν, ὡς λέγεται, Λάσῳ τῷ Ἑρμιονεῖ, ὅστις ἐδίδαξεν αὐτὸν τὴν λυρικὴν ποίησιν. Ἐν Ἀθήναις διδασκάλους ἔσχε τὸν Ἀγαθοκλέα, ὅστις ἦτο ἐπιφανέστατος μουσικὸς τούτων τῶν χρόνων, καὶ τὸν Ἀπολλόδωρον. Οὗτος τὴν ταχεῖαν τοῦ νέου πρόοδον κατιδὼν ἀνέθετο αὐτῷ τὴν ἄσκησιν κυκλίου χοροῦ καὶ ὁ Πίνδαρος ἐξετέλεσεν ἐπιτυχῶς τὴν ἀνατεθεῖσαν ἐντολήν.

Ὁ νέος ποιητὴς συνῆψε σχέσεις μετὰ τῶν ποιητριῶν Μύρτιδος καὶ Κορίννης, ὑφ' ἧς καὶ ἐδιδάχθη. Ἐπειδὴ ὁ Πίνδαρος διὰ τῆς ὑπερμέτρου δυνάμεως τοῦ πνεύματος εἰς μεγάλα ὕψη ἀνίπτατο, ἡ Κόριννα, ὡς λέγεται, συνεβούλευσεν αὐτῷ, ἵνα ἐμβάλλῃ εἰς τὴν ποίησιν μύθους. Ἡ συμβουλὴ δ' αὕτη τῆς ποιητρίας οὕτω σφόδρα ἐπέδρασεν ἐπὶ τῆς διανοίας τοῦ Πινδάρου,

---

1) Ἀθήν. X, 455. 2) Ἐν σελίδ. 157. 3) II, 378. 4) Ἐκ τῶν ἀρχαίων περιῆλθον εἰς ἡμᾶς τέσσαρες βιογραφίαι τοῦ ποιητοῦ, αἵτινες εὑρίσκονται παρὰ τῷ Westermann. Ὅρα καὶ Leutsch, Die Quellen für die Biographien des Pindars ἐν τῷ περιοδικῷ Phil. XI, 1. Ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις ἔγραψε διατριβὴν ὁ Leop. Schmidt Pindars Leben und Dichtung, Bonn 1862. Αὐτὸς ὁ Πίνδαρος λέγει ἐν Πυθ. V, 100 "φῶτες Αἰγεῖδαι, ἐμοὶ πατέρες". 5) Bergk II, 511. Τοῦ μεγάλου οἴκου τῶν Αἰγειδῶν εἷς κλάδος μετέβη εἰς τὴν Σπάρτην κατὰ τὴν Δωρικὴν εἰσβολὴν καὶ βραδύτερον εἰς τὴν Θήραν καὶ τὴν Κυρήνην. Ὅρα Christ ἐν σελίδ. 142.

ὥστε οὗτος ὑπὲρ τὸ μέτρον τοὺς μύθους εἰς τὸ μέλος εἰσήγαγεν. Ὅτε δ' ἔδειξε τῇ ποιητρίᾳ ᾆσμά τι[1] οὕτω πεποιημένον, αὕτη γελάσασα εἶπεν, ὅτι πρέπει νὰ σπείρῃ μόνον διὰ τῆς χειρὸς καὶ οὐχὶ δι' ὅλου τοῦ θυλάκου[2]. Πρὸς δὲ ὁ Πίνδαρος συνῆψε σχέσεις πρὸς τοὺς ἐπιφανεστάτους οἴκους οὐ μόνον τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος, ἀλλὰ καὶ ἄλλων χωρῶν καὶ πόλεων, ὡς τῆς Θεσσαλίας, τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Αἰγίνης καὶ πρὸς ἰσχυροὺς δυνάστας, ὡς τὸν Ἱέρωνα, τὸν Γέλωνα, τὸν Ἀλέξανδρον τῆς Μακεδονίας καὶ τὸν Ἀρκεσίλαον τῆς Κυρήνης. Ἐπειδὴ ὁ Πίνδαρος ἀνῆκεν εἰς ἀριστοκρατικὸν γένος καὶ ἐπειδὴ οἱ ἀριστοκρατικοὶ τῶν Θηβῶν ἐμήδισαν, δὲν ἐπειράθη, ὡς ὤφειλε, ὅπως ἐξεγείρῃ τὸ φρόνημα τῶν Βοιωτῶν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας, ἀλλὰ παρήνεσε τούτους, ὅπως ἄγωσιν ἡσυχίαν[3]. Κατὰ τοῦτο ὁ Βοιωτὸς ποιητὴς εἶναι ὑποδεέστερος τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Σιμωνίδου, οἵτινες ἐνεπλήσθησαν ἱεροῦ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἐνθουσιασμοῦ. Βραδύτερον ὅμως ἐν ᾄσμασιν, ἅπερ ἐποίησε πρὸς τιμὴν τῶν Ἀθηναίων

---

¹) Τοῦτο ἦτο ὕμνος εἰς τὰς Θήβας, ὅστις ἤρχετο ἐκ τῶν ἑπομένων στίχων, ἀπόσπασμ. I.

Ἰσμηνὸν ἢ χρυσαλάκατον Μελίαν,
ἢ Κάδμον, ἢ σπαρτῶν ἱερὸν γένος ἀνδρῶν,
ἢ τὰν κυανάμπυκα Θήβαν,
ἢ τὸ πάντολμον σθένος Ἡρακλέος,
ἢ τὰν Διωνύσου πολυγαθέα τιμάν,
ἢ γάμον λευκωλένου Ἁρμονίας ὑμνήσομεν.

²) Πλούταρχ. Περὶ δόξης Ἀθην. 347 καὶ 348. ³) Πολύβ. IV, 31 „Οὐδὲ γὰρ Θηβαίους ἐπαινοῦμεν κατὰ τὰ Μηδικά, διότι τῶν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἀποστάντες κινδύνων τὰ Περσῶν εἵλοντο διὰ τὸν φόβον, οὐδὲ Πίνδαρον τὸν συναποφηνάμενον αὐτοῖς ἄγειν τὴν ἡσυχίαν διὰ τῶνδε τῶν ποιημάτων·

τὸ κοινόν τις ἀστῶν ἐν εὐδίᾳ τιθεὶς
ἐρευνασάτω μεγαλάνορος Ἡσυχίας τὸ φαιδρὸν φάος.

Δόξας γὰρ παραυτίκα πιθανῶς εἰρηκέναι, μετ' οὐ πολὺ πάντων αἰσχίστην εὑρέθη καὶ βλαβερωτάτην πεποιημένος ἀπόφασιν· εἰρήνη γὰρ μετὰ μὲν τοῦ δικαίου καὶ πρέποντος κάλλιστόν ἐστι κτῆμα καὶ λυσιτελέστατον, μετὰ δὲ κακίας ἢ δειλίας ἐπονειδίστου πάντων αἴσχιστον καὶ βλαβερώτατον„.

καὶ Αἰγινητῶν, ἀνεγνώριζε τὴν ὑπερβάλλουσαν τῶν νικητῶν ἀνδρείαν. Ἐν δὲ τῷ ἑβδόμῳ τῶν Ἰσθμίων ὁ ποιητὴς χαίρει, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐσώθησαν ἐκ μεγάλου κινδύνου καὶ ὅτι θεός τις ἀπέτρεψε τὸν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτῶν ἐπικρεμασθέντα λίθον τοῦ Ταντάλου[1]. *Πρὸς δὲ ἔν τινι διθυράμβῳ τὰς Ἀθήνας ὠνόμασεν ἔρεισμα τῆς Ἑλλάδος*[2]. *Οἱ Θηβαῖοι ἀντίζηλοι ὄντες τῶν Ἀθηναίων ἐζημίωσαν τὸν ποιητήν, ἀλλ' οὗτοι ἔδωκαν αὐτῷ δῶρον μυρίας δραχμάς, ὠνόμασαν πρόξενον*[3] *καὶ κατὰ τὸν Παυσανίαν ἔστησαν τὸν ἀνδριάντα αὐτοῦ*[4].

Καθ' ὅλον τὸν βίον ὁ Πίνδαρος ἔζησεν εὐσεβῶς τιμῶν τοὺς θεοὺς καὶ ὑπ' αὐτῶν ἀγαπώμενος. Δι' ἰδίας δὲ δαπάνης ἵδρυσεν[5] *ἀγάλματα εἴς τινας τῶν θεῶν καὶ πρὸς τοὺς ἱερεῖς τοῦ ναοῦ τοῦ Ἄμμωνος ἔπεμψεν εἰς τιμὴν τοῦ Διὸς ὕμνον*[6], *ὅστις ἐπὶ πολλὰς γενεὰς διετηρεῖτο. Ἐπιστεύετο δ', ὅτι ὁ ποιητὴς ἦτο θεοφιλὴς καὶ δὴ λέγεται, ὅτι ὁ μὲν Πὰν ὤφθη μεταξὺ τοῦ Κιθαιρῶνος καὶ τοῦ Ἑλικῶνος ᾄδων παιᾶνα τοῦ Πινδάρου*[7], *ἡ δὲ Δημήτηρ ἐπιστᾶσα αὐτῷ κατ' ὄναρ ἐμέμψατο, ὅτι μόνην τῶν θεῶν δὲν ὕμνησεν*[8]. *Ὁ δ' Ἀπόλλων οὕτως ἠγάπα τὸν Διρκαῖον κύκνον, ὥστε ἐν ταῖς θυσίαις ὁ ἱερεὺς αὐτοῦ ἐβόα «Πίνδαρος ἐπὶ τὸ δεῖπνον τῷ θεῷ»*[9]. *Πρὸς δὲ καὶ τοῖς δυνάσταις ἦτο σε-*

---

1) *Ἐν στιχ.* 6 *καὶ ἑξῆς.* 2) *Πλούταρχ. Περὶ δόξης Ἀθηναίων* 7·
Ὦ ταὶ λιπαραὶ καὶ ἰοστέφανοι καὶ ἀοίδιμοι,
Ἑλλάδος ἔρεισμα, κλειναὶ Ἀθᾶναι.

3) *Ἰσοκράτ. Περὶ ἀντιδόσ.* 166. "*Πίνδαρον μὲν τὸν ποιητὴν οἱ πρὸ ἡμῶν γεγονότες ὑπὲρ ἑνὸς μόνον ῥήματος, ὅτι τὴν πόλιν ἔρεισμα τῆς Ἑλλάδος ὠνόμασεν, οὕτως ἐτίμησαν, ὥστε καὶ πρόξενον ποιήσασθαι καὶ δωρεὰν μυρίας αὐτῷ δοῦναι δραχμάς*" *καὶ Αἰσχιν. ἐν Ἐπιστολ.* 4. *Ὁ Πίνδαρος καὶ ἐν ἄλλαις ᾠδαῖς ἐπαινεῖ τοὺς Ἀθηναίους, ὡς ἐν Πυθ.* I, 75 *καὶ ἐν* Ὀλυμπ. IX, 28. 4) *Παυσαν.* I, 8, 5. 5) *Παυσαν.* IX, 25, 3 *καὶ* IX, 16. 6) *Παυσαν.* IX, 16,1. "*Ἀπέπεμψε δὲ ὁ Πίνδαρος καὶ Λιβύης ἐπ' Ἀμμωνίους τῷ Ἄμμωνι ὕμνους οὗτος καὶ ἐς ἐμὲ ἦν ὁ ὕμνος ἐν τριγώνῳ στήλῃ παρὰ τὸν βωμόν, ὃν Πτολεμαῖος ὁ Λάγου τῷ Ἄμμωνι ἀνέθηκε*". 7) *Β' Βίος Πινδάρου παρὰ* Westermann *σελ.* 97. 8) *Αὐτόθι.* 9) *Αὐτόθι σελ.* 92.

βαστός, ὡς μαρτυρεῖ ὁ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου σεβασμός, ὅστις ἐκ τῆς πόλεως τῶν Θηβαίων μόνον τῆς οἰκίας τοῦ ποιητοῦ ἐφείσθη ἐπιγράψας Π ι ν δ ά ρ ο υ τοῦ μ ο υ σ ο π ο ι ο ῦ τ ὴ ν σ τ έ γ η ν μ ὴ κ α ί ε τ ε[1]. *Μέχρι δὲ τῶν χρόνων τοῦ Παυσανίου ἐσῴζοντο καὶ ἐρείπια τῆς οἰκίας αὐτοῦ*[2]. *Ὁ Πίνδαρος εἶχε νυμφευθῇ τὴν Μεγάκλειαν, ἐξ ἧς ἔσχε τὸν Δαΐφαντον καὶ δύο θυγατέρας, τὴν Πρωτομάχην καὶ τὴν Εὔμητιν. Ἔθανε δὲ ἐν προβεβηκυίᾳ ἡλικίᾳ κατὰ τὸ 448 π. Χ. καὶ τὸ τελευταῖον ποίημα τοῦ κύκνου εἶναι τὸ ὄγδοον τῶν Πυθίων, ὅπερ ἐποιήθη κατὰ τὸ 450*[3]. *Ἐτελεύτησε δὲ ἐν τῷ θεάτρῳ τοῦ Ἄργους· ἀλλὰ τὰ λείψανα αὐτοῦ ἐκομίσθησαν εἰς Θήβας, ὅπου εἶδε τὸ μνῆμα αὐτοῦ ὁ Παυσανίας*[4].

Τοῦ Πινδάρου ἡ δημιουργικὴ δύναμις ἦτο οὕτω μεγάλη, ὥστε μόνον ὁ Σιμωνίδης ὑπερέβαινεν αὐτὸν κατὰ τὴν παραγωγὴν καὶ τὴν ποικιλίαν τῶν μελικῶν προϊόντων. Οἱ ἀρχαῖοι εἶχον πλεῖστα εἴδη τῆς μελικῆς ποιήσεως τοῦ Πινδάρου, ὡς προσόδια, παρθένια, ἐνθρονισμούς, βακχικά, δαφνηφορικά, παιᾶνας, ὑπορχήματα, ὕμνους, διθυράμβους, σκολιά, ἐγκώμια, θρήνους, ἐπιγράμματα ἐπικὰ καὶ καταλογάδην παραινέσεις τοῖς Ἕλλησι καὶ ἄλλα πλεῖστα[5]. *Πάντα ταῦτα κατετάχθησαν εἰς δέκα καὶ ἑπτὰ βιβλία. Φαίνεται δ', ὅτι ἡ ἔκδοσις ἐγένετο ὑπὸ Ἀριστοφάνους τοῦ Βυζαντίου*[6]. *Ἐκ τῶν ποικίλων τούτων*

---

1) *Αὐτόθι σελ.* 97. 2) IX, 25, 3. 3) Christ *σελ.* 145. 4) IX, 23, 2. *Τούτου μέμνηται καὶ τὸ παλαιὸν ἐπίγραμμα, ὅπερ φέρεται παρὰ* Westermann *σελ.* 91.

Ἦ μάλα Πρωτομάχη τε καὶ Εὔμητις λιγύφωνοι
ἔκλαυσαν, πινυταὶ Πινδαρίου θύγατρες,
Ἀργόθεν ἦμος ἵκοντο, κομιζοῦσ' ἔνδοθι κρωσσοῦ
λείψαν' ἀπὸ ξείνης ἀθρόα πυρκαΐῆς.

5) *Ὅρα τὴν βιογραφίαν τοῦ Σουΐδα παρὰ* Westermann *σελ.* 102. 6) *Περὶ τὸ τέλος τῆς βιογραφίας τοῦ Θωμᾶ Μαγίστρου σελ.* 101 *ἀναγινώσκεται· «Ὁ δὲ ἐπινίκιος, οὗ ἡ ἀρχή, ἄριστον μὲν ὕδωρ, προτέτακται ὑπ' Ἀριστοφάνους τοῦ συντάξαντος τὰ Πινδαρικά».*

ποιημάτων περιεσώθησαν εἰς ἡμᾶς μόνον τὰ τέσσαρα βιβλία τῶν ἐπινικίων, ἀλλὰ καὶ τούτων τὸ τέταρτον εἶναι ἠκρωτηριασμένον. Ἐκ τῶν ἄλλων ᾀσμάτων διετηρήθησαν μόνον ὀλίγα ἀποσπάσματα, ὡς ἐκ τοῦ διθυράμβου τοῦ ποιηθέντος πρὸς τιμὴν τῶν Ἀθηναίων, ἐκ τοῦ χορικοῦ ᾄσματος ἐπὶ τῇ ἐκλείψει τοῦ ἡλίου, ἥτις συνέβη κατὰ τὸ 463 π. Χ. καὶ ἐκ τινων θρήνων, ἐν οἷς λέγει περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς ἐν ὄντως ὑψηλῇ γλώσσῃ.

Τὰ ἐπινίκια ἦσαν ὡρισμένα, ὅπως ᾄδωνται ὑπὸ χοροῦ συνισταμένου ἐξ ἡλικιωτῶν καὶ φίλων τοῦ νικητοῦ. Ἠσκεῖτο δ' ὁ χορὸς ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ἢ ὑπὸ χοροδιδασκάλου. Εἶναι δ' ἄξιον προσοχῆς, ὅτι αἱ ἔννοιαι τῆς ᾠδῆς δὲν λέγονται ὡς ἐκ μέρους τοῦ χοροῦ, ἀλλ' ἐκ μέρους τοῦ ποιητοῦ. Τοῦτο δεικνύει, ὅτι ὁ χορὸς ἤδη ἐν τῇ λυρικῇ ποιήσει πρὸ τοῦ δράματος ἐγένετο ὑποκριτικὸν πρόσωπον, ὅπερ ἐξεπροσώπει τὸν ποιητήν[1]. *Τινὰ τῶν ἐπινικίων ᾔδοντο κατὰ τὴν ἑσπέραν, καθ' ἣν ἡ νίκη ἐγένετο*[2]. *Ἄλλα δ' ἦσαν ὡρισμένα, ὅπως ᾄδωνται ἐν ταῖς πομπαῖς, ἃς ἐτέλουν αἱ πόλεις, ὅτε ὁ νικητὴς ἐπανήρχετο εἰς τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα*[3]. *Πολλάκις δ' ἡ πομπὴ αὕτη ἐτελεῖτο κατ' ἔτος πρὸς ἀνάμνησιν τῆς νίκης. Διότι αἱ πόλεις ἐθεώρουν ὡς μεγίστην τιμήν, ὅτι πολίτης τις ἐγένετο νικητὴς ἐν τοῖς μεγάλοις τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους ἀγῶσιν.*

Ἐάν τις παραβάλῃ τὰ ἐπινίκια τῶν ἀγώνων τούτων, θέλει εὑρεῖ διαφοράν τινα. Κατ' ἐξοχὴν τὰ Ὀλύμπια διακρίνονται κατὰ τὸ μεγαλοπρεπὲς πάθος καὶ τὸν διθυραμβώδη ἐνθουσιασμόν. Ἐπειδὴ οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες ὑπερεῖχον τῶν ἄλλων κατὰ τὴν ἡλικίαν καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν, ὁ ποιητὴς ἐφρόντιζεν, ὅπως τὰς εἰς τοὺς Ὀλυμπιονίκας ᾠδὰς ἐπὶ τὸ τελειότερον

---

[1]) Ὅρα Christ σελ. 148. [2]) *Αἱ τοιαῦται ᾠδαί, ὡς εἰκός, ἦσαν μικραί, καὶ ἔργα τῆς στιγμῆς.* [3]) *Τοιοῦτον εἶναι τὸ* XIV *τῶν Ὀλυμπίων, τὸ* XII *τῶν Πυθίων, τὸ* II, IV *καὶ* IX *τῶν Νεμέων καὶ τὸ* VII *τῶν Ἰσθμίων.*

διακοσμήση. Τὰ Πύθια κατεῖχον μὲν τὴν δευτέραν θέσιν, ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ Δελφοὶ ἔκειντο παρὰ τῇ πατρίδι τοῦ Θηβαίου ποιητοῦ καὶ ἐνταῦθα συχνάκις διέτριβεν, ἐμπίπλαται οὗτος ἐνδομύχου αἰσθήματος καὶ τούτου ἐμπιπλάμενος κοσμεῖ τὰς εἰς τοὺς Πυθιονίκας ᾠδὰς διὰ τῆς τέχνης αὐτοῦ. Τὰ δὲ Νέμεα καὶ τὰ Ἴσθμια ἔχουσι μικροτέραν τόλμην καὶ ὀλιγώτερον καὶ μετριώτερον πάθος [1].

Ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις ἐλέχθη, ὅτι ὁ Πίνδαρος διῄρει τὰ ἐπινίκια αὐτοῦ εἰς ἑπτὰ μέρη [2], ὡς ὁ Τέρπανδρος τοὺς νόμους, εἰς ἀρχάν, μεταρχάν, κατατροπάν, μετακατατροπάν, ὀμφαλόν, σφραγίδα καὶ ἐπίλογον [3]. Ἀλλ' ἡ διαίρεσις αὕτη δὲν δύναται νὰ ἀνευρεθῇ ἀκριβῶς ἐν ταῖς ᾠδαῖς τοῦ Πινδάρου καὶ μόνον εἶναι πιθανόν, ὅτι ἡ εἰρημένη διάρθρωσις τοῦ Τερπάνδρου ἐπέδρασεν ἐπὶ τῆς ποιήσεως τοῦ νεωτέρου ποιητοῦ [4]. Ὁ Πίνδαρος δὲν περιγράφει ἀκριβῶς τὴν νίκην, διότι ταύτην εἶδον πάντες οἱ τοῦ ἀγῶνος θεαταί, ἀλλὰ μόνον ἅπτεται ταύτης ἀκροθιγῶς. Δὲν παραλείπει δ' ὅμως ὅλως ταύτην, διότι θεωρεῖ ὡς τὴν ῥίζαν, ἐξ ἧς ἡ ὅλη ᾠδὴ ἀναβλαστάνει. Αἱ ᾠδαὶ τοῦ Πινδάρου εἶναι ᾄσματα ὡρισμένων γεγονότων καὶ ἔχουσιν ὑποθέσεις εἰδικὰς περιστάσεις, ταύτας δ' ὅμως ὁ ποιητὴς πληροῖ γενικῶν ἰδεῶν καὶ διὰ τούτων ἀνίπταται εἰς τὰς γενικωτέρας τοῦ ἰδεώδους κόσμου σφαίρας. Ὁ ποιητὴς δὲν λέγει μόνον περὶ τοῦ νικητοῦ, τοῦ γένους καὶ τῆς πατρίδος αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ θεοῦ, εἰς οὗ τὴν προστασίαν οἱ ἀγῶνες ἦσαν. Ἐντεῦθεν ὁρμᾶται ὁ ποιητὴς πρὸς ἀφήγησιν πλουσίας ἱστορικῆς καὶ μυθικῆς ὕλης. Δὲν ὑπάρχει σπουδαῖον συμβὰν τοῦ μυθικοῦ κόσμου, οὗ δὲν μνημονεύει ἢ οὗ δὲν ἥψατο ὁ ποιητής [5]. Καὶ ὅμως πανταχοῦ στενῶς καὶ ἀκριβῶς συμπλέκει τὴν μυθικὴν ταύτην ὑπόθεσιν τῷ

---

[1]) Bergk II. 522. [2]) Τὴν γνώμην ταύτην ἐξήνεγκεν ὁ Wesphal, Proleg. zu Aeschylos σελ. 60. [3]) Παράβαλλ. M. Schmidt, Pindars Olymp. Siegesgesänge, Jena 1869. καὶ Mezger, Pindars Siegeslieder, Leipzig 1880. [4]) Christ σελ. 150. [5]) Ulrici, Geschihte der Hell. Dichtkunst II, 540.

πυρῆνι τῆς ὅλης ᾠδῆς. Εἰσερχόμενος δὲ εἰς τὸ βασίλειον τῶν μύθων μετὰ λυρικῆς ἐλευθερίας δὲν μεταχειρίζεται τὰ ἐν αὐτῇ κατὰ τὸ δοκοῦν, ἀλλὰ τεχνηέντως ἐκλέγει καὶ ἀποφεύγει πᾶν ὅ τι δὲν πιστεύει[1]*. Πειρᾶται παντὶ σθένει, ὅπως τὴν ἐπικὴν ὑπόθεσιν εἰς αἰσθήματα μετατρέψῃ, τὸ ἀντικειμενικὸν αὐτῆς εἰς ἐσωτερικὸν καὶ ἠθικὸν μεταβάλῃ καὶ τὸν μυθικὸν κόσμον εἰς πρότυπον ἀρετῆς ἀνυψώσῃ*[2]*. Ὁ νικητὴς εἰκονίζεται ὡς θαλλὸς μεγάλου στελέχους, ὡς μέλος τῆς αὐτοῦ πατρίδος, αὕτη δ' ὡς μόριον τοῦ μεγάλου Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ὑπὲρ πάντα δὲ ταῦτα ἵσταται ἡ προστατεύουσα θεότης. Καθ' ὅλου δ' εἰπεῖν ἐκ τῶν κατὰ μέρος ἀνυψοῦται εἰς τὰ γενικά. Ἐὰν δέ τις νομίζῃ, ὅτι ἡ τάσις πρὸς γενικὰς ἰδέας ὑπερβαίνει τὸ μέγεθος τῆς ὑποθέσεως, οὗτος δὲν ἀναλογίζεται, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι τοὺς ἐν τοῖς ἀγῶσι νικητὰς ἐθεώρουν μέγα τι.*

Πλὴν τῶν μύθων ἐν ταῖς ᾠδαῖς τοῦ Πινδάρου εὑρίσκονται καὶ πολλαὶ γνῶμαι. Διότι ὁ ποιητὴς δὲν ἐγκωμιάζει μόνον τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν δεξιότητα τῶν νικητῶν, ἀλλὰ καὶ προτρέπει τούτους εἰς πνευματικὰς ἀρετάς, ὡς εἰς σοφίαν, εἰς δικαιοσύνην καὶ εἰς εὐσέβειαν. Κατ' ἐξοχὴν τὴν τελευταίαν ἀνακηρύσσει ὡς τὴν κυριωτάτην τῆς νίκης αἰτίαν. Τὴν ἀνθρωπίνην σοφίαν δὲν νομίζει ὡς μέγα τι[3]*, ἀλλὰ λέγει περὶ αὐτῆς μετά τινος καταφρονήσεως. Ἐπειδὴ δὲ φοβεῖται τὸν φθόνον τῶν πολιτῶν τοῦ νικητοῦ καὶ τὴν Νέμεσιν τῶν θεῶν δὲν παρεκτρέπεται εἰς ὑπερ-*

---

[1]) *Ὡς ἐν Ὀλυμπ.* I, 51 *καὶ* IX,33. [2]) *Ὡς ὁ Σωκράτης ἐν ἑαυτῷ δημιουργεῖ τὸ πρότυπον τοῦ ἠθικοῦ ἀνθρώπου, οὕτως ὁ Πίνδαρος λαμβάνει μὲν τὰ ὀνόματα ἐκ τοῦ μυθικοῦ κόσμου, ὅμως τοὺς χαρακτῆρας τῶν θεῶν καὶ τῶν ἡρώων τήκει ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ καὶ ἐκ τῆς οὕτω παρασκευαζομένης μάζης πλάττει πρόσωπα, εἰς ἃ ἐμπνέει ἠθικὰς ἀρετάς.* [3]) *Ἐν ἀποσπάσμ.* 33.

Τί δ' ἔλπεαι σοφίαν ἔμμεναι, ᾇ τ' ὀλίγον
ἀνὴρ ὑπὲρ ἀνδρὸς ἰσχύει;
Οὐ γὰρ ἔσθ' ὅπως τὰ θεῶν βουλεύματ' ἐρευνάσει
βροτέᾳ φρενί· θνητᾶς δ' ἀπὸ ματρὸς ἔφυ.

βολικοὺς ἐπαίνους καὶ ἐγκώμια, ἀλλὰ διατηρεῖ τὸ προσῆκον μέτρον. Δέχεται μὲν παρὰ τῶν νικητῶν δῶρα[1] *κατὰ τὸ ἔθος, ὅπερ εἰσήγαγεν ὁ Σιμωνίδης, τοῦτο ὅμως δὲν κατεβίβαζε τὸν ποιητὴν εἰς μισθωτόν· διότι εἶχε τὴν ἐλευθερίαν τῆς συνειδήσεως καὶ τὴν παρρησίαν, ὅπως συμβουλεύσῃ τοῖς ἐπαινομένοις, ὡς τῷ Ἱέρωνι, ὅστις κατείχετο ὑπὸ ὑπερμέτρου πλεονεξίας καὶ φιλαρχίας, καὶ τῷ Ἀρκεσιλάῳ τῆς Κυρήνης τῷ ἔχοντι βίαιον ἦθος*[2].

Κατὰ τὸ ἦθος τῆς ᾠδῆς ὁ Πίνδαρος μετεχειρίζετο καὶ τὴν ἁρμονίαν, κατ' ἐξοχὴν μὲν τὴν Δωρικήν, Λυδικὴν καὶ Αἰολικήν, κατ' ἐξαίρεσιν δὲ τὴν Λοκρικήν. Τὰς ἁρμονίας ταύτας δὲν μετεχειρίζετο ὁ ποιητὴς ἀδιαφόρως, ἀλλ' ἐποίει ἐκλογήν. Τὰ διάφορα εἴδη τῆς ἁρμονίας εἶχον ἴδιον ἦθος καὶ ἡ μὲν Δωρικὴ εἶχε τὴν ἤρεμον σεμνότητα, τὴν ἰσχὺν καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν, ἡ δὲ Αἰολικὴ τὸ διθυραμβῶδες, τὴν ἐνθουσιαστικὴν ὁρμὴν καὶ τὸ ἄστατον πάθος καὶ ἡ Λυδικὴ τὸ ἁπαλὸν καὶ τὸ ἄρεσκον. Αἱ ἁρμονίαι αὗται ἐξελέγοντο κατὰ τὰ μέτρα, τοὺς ῥυθμούς, τὰς στροφάς, τὴν ὑπόθεσιν καὶ τὰς ἐννοίας τῆς ᾠδῆς. Ἐνίοτε δ' ὅμως ὁ Πίνδαρος συνεμίγνυε τοὺς χαρακτῆρας τούτων καὶ διὰ τῆς τεχνικῆς συμμίξεως τῶν μέτρων καὶ τῶν ῥυθμῶν ἐμετρίαζε τὴν Δωρικὴν μεγαλοπρέπειαν διὰ τῆς Αἰολικῆς ἡδυπαθείας. Ὁσάκις δὲ τοῦτο ἐγίνετο, πρέπει νὰ ὑποτεθῇ, ὅτι καὶ τὰ μουσικὰ ὄργανα ἀνεμιγνύοντο. Συνήθως ὅμως τῆς μὲν λύρας ἢ τῆς φόρμιγγος χρῆσις ἐγίνετο ἐν τῇ Δωρικῇ ἁρμονίᾳ, τοῦ δὲ αὐλοῦ ἐν τῇ Λυδικῇ ἢ τῇ Αἰολικῇ. Οὕτως ὁ Πίνδαρος εὐτόλμως συνήρμοσε διαφόρους ῥυθμοὺς μετὰ τῆς δηλώσεως ὑψηλῶν αἰσθημάτων καὶ τὰ ὅρια τῆς τέχνης ἐξέτεινεν.

---

1) *Παρὰ τοῦ Σχολιαστοῦ τοῦ Πινδάρου εἰς Νέμ.* V, 1 *μανθάνομεν, ὅτι ἔλαβεν ὡς ἀμοιβὴν ᾠδῆς τινος τρισχιλίας δραχμάς. Ὁ ποιητὴς παραβάλλει τὴν ᾠδὴν αὐτοῦ πρὸς τιμητικὸν ἀνδριάντα καὶ εὑρίσκει, ὅτι αὕτη δὲν εἶναι ὑποδεεστέρα ἐκείνου ἐν Νεμ.* V, 1 *καὶ* IV, 81. 2) *K. O.* Müller *ἐν τῇ γραμματολογίᾳ I*, 395.

Ὡς δ' ἐν τῇ μετρικῇ, ῥυθμικῇ καὶ μουσικῇ, οὕτω καὶ ἐν τῇ γλώσσῃ ὁ Πίνδαρος ἀνέμιξε διαφόρους διαλεκτικοὺς τύπους. Ὡς βάσις τῆς γλώσσης χρησιμεύει ἡ ἐπική, ἀφ' ἧς ἐξαιροῦνται οἱ σπάνιοι καὶ ἀπηρχαιωμένοι τύποι καὶ εἰς ἣν προστίθενται κοινότατοι Δωρικοί. Καὶ ἡ γλῶσσα ἀκολουθεῖ τῇ ἁρμονίᾳ· διότι ὁ ποιητὴς ἐν μὲν ταῖς ᾠδαῖς τῆς Δωρικῆς ἁρμονίας μεταχειρίζεται τὴν γλῶσσαν τοῦ Δωρικοῦ φύλου, ἐν δὲ ταῖς ᾠδαῖς τῆς Αἰολικῆς ἁρμονίας προστίθησιν ἀσυνήθεις καὶ ἀγνώστους Δωρικοὺς καὶ Αἰολικοὺς τύπους καὶ ἐν ταῖς ᾠδαῖς τῆς Λυδικῆς ἁρμονίας, ἥτις κεῖται μεταξὺ ἀμφοτέρων, σπανίως[1] *μεταχειρίζεται τοιούτους τύπους. Ὁ Πίνδαρος ἀγαπᾷ τὴν φρασεολογίαν, φέρεται εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς συντάξεως*[2] *καὶ ῥέπει πρὸς τὰς μακρὰς περιόδους. Αὐτὴ ἡ μεγαλοπρέπεια τῆς ὑποθέσεως ἠνάγκαζε τὸν ποιητὴν δι' ἐπιθέτων καὶ διὰ πρωτοτύπων εἰκόνων καὶ μεταφορῶν τὸν λόγον νὰ κοσμῇ. Αἱ τολμηραὶ ὅμως φράσεις δὲν εἶναι κεναί, ἀλλὰ μεσταὶ σημασίας καὶ δυνάμεως. Ἀλλ' ὅσον ἡ ἰσχυρὰ αὕτη τέχνη ἐξαίρει τὴν διάνοιαν, τοσοῦτο βλάπτει τὴν σαφήνειαν. Διὰ τοῦτο ἡ Πινδαρικὴ γλῶσσα εἶναι σκοτεινή, αἱ εἰκόνες πολλάκις ἐζητημέναι, αἱ μεταβάσεις τῶν προτάσεων ἕνεκα τῆς συχνῆς χρήσεως τοῦ ἀσυνδέτου ἀπότομοι καὶ ἡ ἐσωτερικὴ ἑνότης μόνον δι' ὑπαινιγμῶν ὑποδηλοῦται. Ἐντεῦθεν γεννᾶται σκληρότης τις, ἥτις χαρακτηρίζει τὴν ποίησιν τοῦ Πινδάρου. Ἀλλ' ἡ σκληρότης αὕτη μετρίως λυπεῖ τὰς ἀκοάς*[3].

Ἀνεψιὸς ἐξ ἀδελφῆς τοῦ Σιμωνίδου εἶναι ὁ Κεῖος Βακχυ-

---

1) Ulrici *ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι* II, 533. 2) *Ὁ αἰωρούμενος εἰς ὑψηλὰς σφαίρας ἰδεῶν ἢ αἰσθημάτων τοὺς κανόνας τῆς γλώσσης θεωρεῖ ὡς εὐτελῆ καὶ ἀπὸ τῶν δεσμῶν τούτων τείνει νὰ ἀπαλλαγῇ.* 3) *Διονύσ. Ἁλικαρνασσ. Περὶ συνθέσ.* 22 *"Ταῦθ' ὅτι μέν ἐστιν ἰσχυρὰ καὶ στιβαρὰ καὶ ἀξιωματικὰ καὶ πολὺ τὸ αὐστηρὸν ἔχει τραχύνει τε ἀλύπως καὶ πικραίνει τὰς ἀκοὰς μετρίως".*

λίδης, οὗ ὁ πατὴρ ὠνομάζετο Μέδων[1]. Ὁ ποιητὴς οὗτος ὢν ὀλίγον νεώτερος τοῦ Πινδάρου ἤκμαζε περὶ 460 ἢ 450 π. Χ. καὶ εἶναι ὁ τελευταῖος τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ κανόνος τῶν λυρικῶν. Μετὰ τοῦ θείου ὁ Βακχυλίδης ἀπεδήμησε πρὸς τὸν Ἱέρωνα. Παρὰ τούτῳ ἠγέρθη ἡ πρὸς τὸν Πίνδαρον ἔρις τοῦ Βακχυλίδου, ἧς ὑπαινιγμοὶ ἐν ἑκατέρῳ τῶν ποιητῶν εὑρίσκονται[2]. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἱέρωνος ὁ Βακχυλίδης ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα, ἀλλ' ἐκεῖθεν ἐκδιωχθεὶς ἔφυγεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὅπου τὸ πλεῖστον μέρος τῶν ποιημάτων αὐτοῦ ποιήσας μεγάλην δόξαν ἐκτήσατο.

Ὁ Βακχυλίδης, ὡς καὶ ὁ θεῖος αὐτοῦ, ἐποίησε πολλῶν εἰδῶν λυρικὰ ᾄσματα, ὡς ἐπινίκια, ὕμνους, παιᾶνας, διθυράμβους προσόδια, ὑπορχήματα, παρθένια, ἐρωτικὰ ᾄσματα, σκολιὰ καὶ ἐπιγράμματα. Ἐκ πάντων ὅμως τούτων διετηρήθησαν μόνον ὀλίγα ἀποσπάσματα. Ὁ ποιητὴς ἦτο συγγενὴς τοῦ Σιμωνίδου οὐ μόνον κατὰ τὸ γένος, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ πνεῦμα. Ὡς ἐκεῖνος, οὕτω καὶ ὁ Βακχυλίδης ἦτο μᾶλλον ἐκ τέχνης ἢ ἐκ φύσεως ποιητής. Ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν εἶχε τὴν δημιουργικὴν δύναμιν τοῦ θείου αὐτοῦ καὶ ἐπειδὴ ἦτο ὑποδεέστερος τοῦ Πινδάρου

---

1) Στράβ. X, 486. Εὐδοκ σελ. 93 καὶ Σουΐδας ἐν λ. Ἐν τῷ μεγάλῳ ἐτυμολογικῷ ὁ πατὴρ τοῦ ποιητοῦ ὀνομάζεται Μειδύλος. Ὅρα Ulrici σελ. 552 2) Πίνδαρ ἐν Ὀλυμπ. II, 91.

. . . . . πολλά μοι ὑπ' ἀγ-
κῶνος ὠκέα βέλη
ἔνδον ἐντὶ φαρέτρας
φωνάεντα συνετοῖσιν· ἐς δὲ τὸ πᾶν ἑρμηνέων
χατίζει. Σοφὸς ὁ πολλὰ εἰδὼς φυᾷ·
μαθόντες δὲ λάβροι
παγγλωσσίᾳ, κόρακες ὥς, ἄκραντα γαρύετον
Διὸς πρὸς ὄρνιχα θεῖον·

Πρὸς ταῦτα, ὡς φαίνεται, ἀποκρίνεται ὁ Βακχυλίδης ἐν ἀριθμ. 14.

Ἕτερος ἐξ ἑτέρου σοφὸς τό τε πάλαι τό τε νῦν.
οὐδὲ γὰρ ῥᾷστον ἀρρήτων ἐπέων πύλας
ἐξευρεῖν.

κατὰ τὸ λυρικὸν βάθος, ὑπεσκιάζετο ὑπὸ τῶν δύο τούτων μεγάλων λυρικῶν. Τὰ ποιήματα τοῦ Βακχυλίδου ἔχουσι μᾶλλον διωρθωμένην γλῶσσαν ἢ ἐσωτερικὴν ποιητικὴν ἀξίαν. Οὔτε κατὰ τὸ ὕψος τῶν ἰδεῶν, οὔτε κατὰ τὸ βάθος καὶ τὴν δύναμιν τῶν αἰσθημάτων, ἀλλὰ μόνον κατὰ τὴν ἁπλότητα καὶ τὴν χάριν διακρίνονται. Τὰ ἀποφθέγματα καὶ αἱ γνῶμαι, αἵτινες φέρονται ἐν τοῖς ἀποσπάσμασιν αὐτοῦ, δὲν ἔχουσι τὸν τύπον μεγαλοπρεπῶν καὶ πρωτοτύπων θεωριῶν, ἀλλ' εἶναι γνωσταὶ ἀλήθειαι, αἵτινες ἐνίοτε μέχρι τῆς σφαίρας τῶν καθ' ἡμέραν σκέψεων καταπίπτουσιν[1].

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ΄.

ΠΑΡΙ ΤΩΝ ΔΙΘΥΡΑΜΒΟΠΟΙΩΝ ΤΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ

Ἐπὶ τῶν αἰθερίων στιβάδων τοῦ ποιητικοῦ οὐρανοῦ, ἐφ' ὧν ὁ ἀετὸς τῆς Βοιωτίας ἐδολιχοδρόμει, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐξαρθῶσι μετριωτέρας φύσεως ποιητικοὶ ὄρνιθες. Διὰ τοῦτο ἐξηκολούθει μὲν ὑπάρχουσα ἡ λυρικὴ ποίησις, ἀλλ' οἱ κέρδη θηρεύοντες ποιηταὶ μετήρχοντο τὴν θείαν τῶν Μουσῶν τέχνην ὡς ἐπιτήδευμα ποιοῦντες ἐγκώμια καὶ ἐπινίκια. Τὸ θρησκευτικὸν μέλος δὲν ἐπαύσατο, ἀλλ' ἡ ποικιλία αὐτοῦ ἐξηφανίσθη. Τὰ ὑπορχήματα καὶ τὰ παρθένια παρεδόθησαν εἰς λήθην[2]. *Ἡ λυρικὴ*

---

[1]) *Ὡς παράδειγμα παρατιθέμεθα τὸ ὑπ' ἀριθμ.* 19 *ἀπόσπασμα.*

Εἷς ὅρος, μία βροτοῖσιν ἐστὶν εὐτυχίας ὁδός,
θυμὸν εἴ τις ἔχων ἀπενθῆ δύναται
διατελεῖν βίον· ὃς δὲ μυρία μὲν ἀμφιπολεῖ φρενί,
τὸ δὲ παρ' ἆμάρ τε καὶ νύκτα μελλόντων χάριν
ἑὸν ἰάπτεται
κέαρ, ἄκαρπον ἔχει πόνον.

[2]) Bergk *ἐν τῇ γραμματολογίᾳ* II, 528.

ποίησις ἤκμαζε καὶ ἐξοχὴν ἐν τῷ δράματι, ὡς δύναταί τις νὰ ἴδῃ ἐν τοῖς λυρικοῖς ᾄσμασι τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν καὶ ἐν τοῖς τῶν κωμῳδιῶν τοῦ Ἀριστοφάνους. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους αἱ ἐξέχουσαι διάνοιαι ἀσχολοῦνται περὶ δύο εἴδη τῆς λυρικῆς ποιήσεως, περὶ τὸν νόμον καὶ τὸν διθύραμβον.

Καὶ μετὰ τὴν γένεσιν τῆς τραγῳδίας ὁ διθύραμβος οὐ μόνον δὲν ὑπεχώρησεν, ἀλλὰ καὶ ἐγένετο αὐτοτελέστερος[1] *καὶ ἐποίησεν οὐχὶ μικροὺς νεωτερισμούς. Ἐν τοῖς ἀρχαιοτέροις χρόνοις ἕκαστον εἶδος τῆς ποιήσεως καὶ ἕκαστον ποίημα εἶχεν ἰδίαν ἁρμονίαν. Ἡ νέα ὅμως σχολὴ τοῦ κανόνος τούτου ἀπηλλάγη καὶ εὐκόλως ὁ ποιητὴς κατάχρησιν τοῦ παραδείγματος τοῦ Πινδάρου ποιούμενος μετέβαινεν ἐξ ἁρμονίας εἰς ἁρμονίαν*[2]*, ὅπως εὕρῃ τὴν προσήκουσαν ἐκδήλωσιν τοῦ αἰσθήματος. Πρότερον ἡ μουσικὴ ἠκολούθει τῇ ᾠδῇ, νῦν δὲ ὁ ἀοιδὸς ἀκολουθεῖ τῷ αὐλῳδῷ*[3]. *Κατὰ τοῦ τοιούτου νεωτερισμοῦ ἀντεπεξέρχεται ὁ Πρατίνας*[4]. *Ὡσαύτως ἐν τῇ ποιήσει ἐγένοντο μεταβολαί. Μέχρι τοῦδε ὁ διθυραμβοποιὸς ἐλάμβανε τὴν ὑπόθεσιν ἐκ τῶν μύθων καὶ τὰ γεγονότα ἀφηγεῖτο κατ' ἐπικὸν τρόπον. Ἡ νέα σχολὴ διετήρησε μὲν τὸν ἀφηγηματικὸν τύπον, οἱ διάλογοι ὅμως δὲν ἀπαγγέλλονται, ἀλλ' αὐτὰ τὰ πρόσωπα ἐμφα-*

---

1) *Πλάτ. ἐν Ἀπολογ.* 22 Α *"τοὺς ποιητὰς τούς τε τῶν τραγῳδιῶν καὶ τοὺς τῶν διθυράμβων"*. 2) *Διονύσ. Ἁλικαρνασσ. Περὶ συνθέσ. ὀνομάτ.* 19 *"Οἱ δέ γε διθυραμβοποιοὶ καὶ τοὺς τρόπους μετέβαλλον, Δωρίους τε καὶ Φρυγίους καὶ Λυδίους ἐν τῷ ᾄσματι ποιοῦντες· καὶ τὰς μελῳδίας ἐξήλλαττον, τοτὲ μὲν ἐναρμονίους ποιοῦντες, τοτὲ δὲ χρωματικάς, τοτὲ δὲ διατόνους· καὶ τοῖς ῥυθμοῖς κατὰ πολλὴν ἄδειαν ἐνεξουσιάζοντες διετέλουν"*. 3) *Ἀθήν.* XIV, 617 *"Πρατίνας δὲ ὁ Φλιάσιος, αὐλητῶν καὶ χορευτῶν μισθοφόρων κατεχόντων τὰς ὀρχήστρας, ἀγανακτεῖν τινὰς ἐπὶ τῷ τοὺς αὐλητὰς μὴ συναυλεῖν τοῖς χοροῖς, καθάπερ ἦν πάτριον, ἀλλὰ τοὺς χοροὺς συνᾴδειν τοῖς αὐληταῖς"*. 4) *Οὗτος πρὸς τοῖς ἄλλοις λέγει παρὰ τῷ Ἀθηναίῳ ἐν τῷ μνημονευθέντι χωρίῳ·*

Τὰν ἀοιδὰν κατέστασε Πιερὶς βασίλειαν· ὁ δ' αὐλὸς
ὕστερον χορευέτω. Καὶ γάρ ἐσθ' ὑπηρέτας.

νίζονται καὶ παριστῶσι τὰ τῆς ὑποθέσεως[1]. *Οὕτως ἐν τῷ διθυράμβῳ, ὡς καὶ ἐν τῇ τραγῳδίᾳ, ὁ χορὸς καὶ τὰ δρῶντα πρόσωπα ἀπὸ κοινοῦ ἐνεργοῦσι. Διαφέρει δ' ὁ διθύραμβος τοῦ δράματος κατὰ τὴν γλῶσσαν, ἥτις ἐξακολουθεῖ οὖσα λυρική. Ἔχει ὅμως πολλὰ τολμήματα ἐν ταῖς εἰκόσι, ταῖς μεταφοραῖς καὶ τῷ σχηματισμῷ νέων λέξεων. Διὰ ταῦτα οἱ κωμικοὶ ἔσκωπτον*[2] *αὐτοὺς καὶ ὑπῆρχεν ἡ παροιμία, ὅτι ἔχει καὶ διθυράμβου νοῦν ἐλάττονα*[3].

Ὀλίγον νεώτερος τοῦ Πινδάρου ἦτο Διαγόρας ὁ Μήλιος, ὅστις ἐκ τῆς δουλείας ἠλευθερώθη ὑπὸ τοῦ Δημοκρίτου. Ἐπειδὴ δὲ συνῆψε σχέσεις πρὸς Νικόδωρον τὸν νομοθέτην τῆς Μαντινείας, ἐπέδρασεν ἐπὶ τῆς πολιτείας ταύτης τῆς πόλεως[4]. *Οὗτος ἐποίησε μὲν παιᾶνας, ἐγκώμια καὶ διθυράμβους πρὸς ἔπαινον τῶν Μαντινέων φίλων, ἀλλὰ κατέστη γνωστὸς ἔκ τινος περιστάσεως τοῦ βίου. Τὸ κατ' ἀρχὰς ὁ ποιητὴς ἦτο εὐσεβὴς περὶ τὰ θεῖα*[5], *ἀλλ' ἐπειδὴ βραδύτερον καὶ τὸ θεῖον ὕβριζε καὶ τὰ μυστήρια ἐκοινοποίει τοῖς πᾶσι καὶ ἀπέτρεπε τοὺς βουλομένους νὰ μυηθῶσιν, οἱ Ἀθηναῖοι ἀνεκήρυξαν τῷ μὲν φονεύσαντι τάλαντον ἀργυρίου, τῷ δὲ ἀγαγόντι αὐτὸν ζῶντα δύο τάλαντα*[6]. *Ἕνεκα τοῦ ψηφίσματος τούτου ὁ Διαγόρας εἶναι γνωστὸς μᾶλλον ὡς ἄθεος ἢ ὡς ποιητής*[7]. *Ὡσαύτως Μήλιος εἶναι Μελα-*

---

1) *Ἀριστοτέλ. ἐν Προβλήμασ.* XIX, 15 *σελ.* 918. 2) *Ἀριστοφάν. ἐν Νεφέλ.* 332.

κυκλίων τε χορῶν ᾀσματοκάμπτας ἄνδρας μετεωροφένακας,
οὐδὲν δρῶντας βόσκουσ' ἀργούς, ὅτι ταύτας μουσοποιοῦσιν.

3) *Σχολ. εἰς Ἀριστοφάν. Ὄρνιθ.* 1393. 4) Bernhardy *ἐν τῇ γραμματολογίᾳ* II, 1, 744. 5) *Σέξτος ὁ Ἐμπειρικὸς πρὸς Μαθηματ.* IX, 53. „*Διαγόρας δὲ ὁ Μήλιος διθυραμβοποιὸς ὥς φασι τὸ πρῶτον γενόμενος, ὡς εἴ τις καὶ ἄλλος δεισιδαίμων, ὅς γε καὶ τῆς ποιήσεως ἑαυτοῦ κατήρξατο τὸν τρόπον τοῦτον. Κατὰ δαίμονα καὶ τύχην πάντα τελεῖται*„. 6) *Σχολ. εἰς Σφῆκας Ἀριστοφάν* 323. *καὶ Σχολ. εἰς Ὄρνιθας* 1073. *Λυσίας κατὰ Ἀνδοκίδ. σελ.* 213. 7) *Ὅρα* Bode *ἐν τῷ μνημονευθέντι συγγράμματι* II, 2, 292 *καὶ ἑξῆς.*

νιππίδης ὁ πρεσβύτερος, ὅστις ἐποίει κατ᾽ ἐξοχὴν διθυράμβους καὶ κατὰ τὸ 493 π. Χ. ἐνίκησεν ἐν᾽Αθήναις. Οὗτος θεωρεῖται ὡς ὁ ἀρχαιότερος ἀντιπρόσωπος τῆς νέας σχολῆς. Εἶναι δὲ γνωστὸν ἐκ τοῦ᾽Αριστοτέλους, ὅτι Δημόκριτος ὁ Χῖος ἔσκωπτε τούτου τὰς ἀναβολάς[1]. *῾Ο δὲ Μελανιππίδης ὁ νεώτερος ἦτο υἱὸς τῆς θυγατρὸς τούτου καὶ ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος*[2] *ὀνομάζεται ὁ ἄριστος τεχνίτης τοῦ διθυράμβου, ὡς ὁ῞Ομηρος τοῦ ἔπους. Προσκληθεὶς ὁ ποιητὴς εἰς Μακεδονίαν ὑπὸ Περδίκκα τοῦ δευτέρου ἐτελεύτησεν ἐνταῦθα κατὰ τὰ 412 π. Χ. ᾽Εποίησε δὲ πολλοὺς διθυράμβους, ὡς Μαρσύαν, Δαναΐδας καὶ Περσεφόνην, ἐξ ὧν διετηρήθησαν καὶ ὀλίγα ἀποσπάσματα.*

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἔζη καὶ Φρῦνις ὁ Μυτιληναῖος, ὅστις ἦτο αὐλῳδός, ἐνίκησεν ἐν τοῖς Παναθηναίοις καὶ ἐγένετο διδάσκαλος τοῦ Τιμοθέου[3]. *᾽Εποίει δὲ νόμους*[4] *οὐχὶ κατὰ τὸν αὐστηρὸν τύπον τῆς σχολῆς τοῦ Τερπάνδρου, ἀλλὰ τολμηρῶς ἐνεωτέριζεν. ῾Ο δὲ Κινησίας ὁ᾽Αθηναῖος ἦτο υἱὸς τοῦ Μέλητος, ὅστις ποιήσας ἀτυχεῖς νεωτερισμοὺς ἐν τῇ μουσικῇ ἤγειρε πολλοὺς καθ᾽ ἑαυτοῦ ψόγους καὶ ὑπὸ τοῦ Φερεκράτους λέγεται ὁ χείριστος τῶν κιθαρῳδῶν*[5]. *Τὴν τάσιν πρὸς νεωτερισμοὺς ἐνέπνευσε καὶ εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Κινησίαν, ὅστις σκώπτεται πολλαχῶς ὑπὸ τῶν κωμικῶν. ῾Ο Στράτις εἶχε ποιήσει ὅλην κωμῳδίαν κατ᾽ αὐτοῦ καλῶν τοῦτον Φθιώτην᾽Αχιλλέα, καὶ διότι ὁ Κινησίας ἐν τῇ ποιήσει αὐτοῦ συχνάκις μετεχειρίζετο τὴν φράσιν ταύτην καὶ διότι ἦτο μακρότατος καὶ λεπτότατος. Συμπεριεζώννυτο*

---

1) *᾽Εν τῇ῾Ρητορικῇ* III, 9. *᾽Αναβολὴ φαίνεται, ὅτι εἶναι προοίμιον* (introductio). 2) *᾽Εν᾽Απομνημ.* I, 4, 3 *„᾽Επὶ μὲν τοίνυν ἐπῶν ποιήσει῞Ομηρον ἔγωγε μάλιστα τεθαύμακα, ἐπὶ δὲ διθυράμβῳ Μελανιππίδην, ἐπὶ δὲ τραγῳδίᾳ Σοφοκλέα, ἐπὶ δὲ ἀνδριαντοποιΐᾳ Πολύκλειτον, ἐπὶ δὲ ζωγραφίᾳ Ζεῦξιν"*. 3) *Σουΐδας* II, 2, 1554. *Σχολ. εἰς Νεφέλ.᾽Αριστοφάν.* 971. 4) *᾽Αθην.* XIV, 638 *„Τελένικος ὁ Βυζάντιος, ἔτι δὲ᾽Αργᾶς, ποιηταὶ μοχθηρῶν ὄντες νόμων, πρὸς μὲν τὸν ἴδιον χαρακτῆρα τῆς ποιήσεως εὐπόρουν, τῶν δὲ Τερπάνδρου καὶ Φρύνιδος νόμων οὐδὲ κατὰ μικρὸν ἠδύναντο ἐπιψαῦσαι"*. 5) *Σχολ. εἰς῎Ορνιθας τοῦ᾽Αριστοφάν.* 859.

δὲ σανίδα, ἵνα μὴ κάμπτηται διὰ τὸ μῆκος καὶ τὴν ἰσχνότητα[1]. *Ὁ δ' Ἀριστοφάνης οὐ μόνον ἐν τοῖς Ὄρνισιν*[2], *ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Λυσιστράτῃ*[3] *ἄγει τὸν ποιητὴν πρὸ τῶν ὀμμάτων τῶν θεατῶν πρὸς διακωμῴδησιν. Ἴσως οἱ κωμικοὶ εἶχον προσωπικοὺς λόγους κατὰ τοῦ Κινησίου, διότι οὗτος ἐπειρᾶτο, ὅπως ἡ πόλις ἄρῃ τὴν πρὸς τοὺς κωμικοὺς καὶ τραγικοὺς ποιητὰς παρεχομένην χορηγίαν*[4]. *Ἀλλὰ καὶ ὁ Λυσίας λέγει, ὅτι ὁ ποιητὴς οὗτος ἐγένετο ἀσεβέστατος καὶ παρανομώτατος ἁπάντων ἀνθρώπων*[5] *καὶ ὅτι ἀφέμενος τῆς τέχνης ἐσυκοφάντει καὶ ἐκ τῆς συκοφαντίας ἐπλούτει. Πρὸς δὲ καὶ ὁ Πλούταρχος βεβαιοῖ, ὅτι ὁ Κινησίας ἀνῆκει εἰς τοὺς κακοὺς ποιητάς, οἵτινες τοὺς ἀρχαίους καλοὺς τύπους τῆς λυρικῆς ποιήσεως διέφθειραν καὶ ἐμόλυναν*[6]. *Ὡσαύτως ὁ Πλάτων καὶ κατὰ τοῦ Κινησίου καὶ κατὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ λέγει πικροὺς λόγους, διότι φροντίζουσιν, οὐχὶ ὅπως καταστήσωσι τοὺς ἀκούοντας ἠθικωτέρους, ἀλλ' ὅπως ποιήσωσι χάριν τῷ ὄχλῳ τῶν ἀκροατῶν*[7]. *Τῇ ἀληθείᾳ εἶναι οἰκτρόν, ὅτι ἐν χρόνοις, καθ' οὓς ἡ Ἑλληνικὴ διάνοια ἐν τῇ μεγαλοπρεπεστέρᾳ αὐτῆς μορφῇ ἐξήστραψε, τὸ αἴσθημα οὕτω διεφθάρη. Ἀλλ' ἡ ποίησις εἶναι θεῖον δῶρον, οὗ δὲν δύνανται νὰ θίξωσιν οἱ ἀσεβεῖς καὶ οἱ αἰσχροὶ συκοφάνται. Ὀλίγον νεώτεροι, ἀλλ' οὐχὶ πολὺ βελτίονες κατὰ τοὺς ὑπαινιγμοὺς τοῦ Ἀριστοφάνους ἦσαν Κλεομένης ὁ Ῥηγῖνος καὶ ὁ ἐκ τῆς Φυλῆς τῶν Ἀθηνῶν Λεωτροφίδης*[8]. *Τούτων ὁ μὲν πρῶτος εἶχε ποιήσει Μελέαγρον*[9], *τοῦ δὲ*

---

[1]) *Ἀθήν.* XII, 551. [2]) *Ἐν Ὄρνισι* 1386 *καὶ ἑξῆς.* [3]) *Ἐν στίχ.* 845. [4]) *Σχολ. εἰς Σφῆκας Ἀριστοφάν.* 153. 406. [5]) *Παρ' Ἀθήν.* XII, 551. *„Θαυμάζω δὲ εἰ μὴ βαρέως φέρετε ὅτι Κινησίας ἐστὶν ὁ τοῖς νόμοις βοηθός, ὃν ἡμεῖς πάντες ἐπίστασθε ἀσεβέστατον ἁπάντων καὶ παρανομώτατον ἀνθρώπων γεγονέναι„.* [6]) *Περὶ δόξης Ἀθην.* 348. [7]) *Ἐν Γοργ.* 501 E, *ὅπου ἰδὲ τὴν σημείωσίν μου.* [8]) *Ἐν Ὄρνισι* 1405.

Βούλει διδάσκειν καὶ παρ' ἡμῖν οὖν μένων
Λεωτροφίδῃ χορὸν πετομένων ὀρνέων
κερκωπίδα φυλήν;

[9]) *Ἀθην.* IX, 402.

Λεωτροφίδου ἦτο λεπτὸν τὸ σῶμα, ὡς καὶ τὸ τοῦ Κινησίου[1]. *Ὁ δὲ Κρέξος εἰσήγαγε τὴν παρακαταλογὴν εἰς τὴν διθυραμβικὴν ποίησιν*[2] *καὶ θεωρεῖται ὡς πρόδρομος τοῦ Τιμοθέου, εἰς ὃν μεταβαίνομεν.*

Ὁ Μιλήσιος Τιμόθεος ἦτο υἱὸς τοῦ Θερσάνδρου γεννηθεὶς κατὰ τὸ 451 π. Χ. καὶ θανὼν περὶ τὸ 357, δηλ. παρέτεινε τὸν βίον μέχρι τοῦ ἐννενηκοστοῦ ἔτους. Οὗτος ἐγένετο μαθητὴς τοῦ Φρύνιδος[3] *καὶ τὴν τέχνην αὐτοῦ ἤσκει μὲν ἐν Ἀθήναις, ἀλλὰ μετέβη καὶ εἰς Μακεδονίαν πρὸς τὸν Ἀρχέλαον καὶ εἰς τὴν Ἔφεσον καὶ εἰς τὴν Σπάρτην. Ἐν τῇ τελευταίᾳ πόλει οἱ ἔφοροι παρατηρήσαντες, ὅτι οὗτος ἐν τῇ κιθάρᾳ αὐτοῦ ἀντὶ ἑπτὰ χορδῶν, ὡς ἦτο σύνηθες, εἶχεν ἕνδεκα, ἔκοψαν τὰς τέσσαρας καὶ τὴν κιθάραν ἐκρέμασαν ἐπὶ τῆς Σκιάδος*[4]. *Τὸ ψήφισμα περιεσώθη μέχρις ἡμῶν, καί, ἂν τοῦτο μὴ θεωρηθῇ ὡς γνήσιον, πάλιν τὸ γεγονὸς δὲν δύναται νὰ ἀμφισβητηθῇ*[5]. *Ὁ Τιμόθεος ἠγάπα τοὺς νεωτερισμοὺς καὶ ἐσεμνύνετο ἐπὶ τούτοις*[6]. *Δὲν ἐγίνοντο ὅμως ἐπ᾽ ἀγαθῷ τῆς μουσικῆς καὶ τῆς ποιήσεως, ἀλλὰ πρὸς βλάβην τούτων. Διοτι ὁ Πλάτων*[7] *οἰκτείρει τοὺς τοιούτους*

---

1) *Αὐτόθι* XII, 551. 2) *Πλούταρ. περὶ μουσικ.* 28 "*Ἔτι δὲ τῶν ἰαμβείων τὸ τὰ μὲν λέγεσθαι παρὰ τὴν κροῦσιν, τὰ δ᾽ ᾄδεσθαι Ἀρχίλοχόν φασι καταδεῖξαι, εἶθ᾽ οὕτω χρήσασθαι τοὺς τραγικοὺς ποιητάς, Κρέξον δὲ λαβόντα εἰς διθυράμβων χρῆσιν ἀγαγεῖν*". 3) *Ἀριστοτέλ. ἐν Μεταφυσικ.* 943 B "*Εἰ μὲν γὰρ Τιμόθεος μὴ ἐγένετο, πολλὴν ἂν μελοποιίαν οὐκ εἴχομεν. εἰ δὲ μὴ Φρῦνις, Τιμόθεος οὐκ ἂν ἐγένετο*". 4) *Πανσαν.* III, 12. 8. *Ἀθήν.* XIV, 636. 5) *Ὅρα* Ulrici *ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι* II, 605. 6) *Ἐν ἀποσπάσμ.* 10·

Οὐκ ἀείδω τὰ παλαιά,
καινὰ γὰρ μάλα κρείσσω·
νέος ὁ Ζεὺς βασιλεύει,
τὸ πάλαι δ᾽ ἦν Κρόνος ἄρχων.
ἀπίτω Μοῦσα παλαιά.

7) *Ἐν Νόμ.* III, 700 E "*Μετὰ δὲ ταῦτα προϊόντος τοῦ χρόνου ἄρχοντες μὲν τῆς ἀμούσου παρανομίας ποιηταὶ ἐγίγνοντο φύσει μὲν ποιητικοί, ἀγνώμονες δὲ περὶ τὸ δίκαιον τῆς Μούσης καὶ τὸ νόμιμον, βακχεύοντες καὶ*

ποιητάς, οἵτινες τοὺς διαφόρους τύπους τῆς λυρικῆς ποιήσεως συνέχεον ἀναμιγνύοντες θρήνους μετὰ ὕμνων καὶ παιᾶνας μετὰ διθυράμβων. Πρὸς δὲ εἰς τοὺς σεμνοὺς νόμους ὁ Τιμόθεος ἔδωκε γλῶσσαν καὶ χροιὰν διθυραμβικήν[1]. *Οἱ τοιοῦτοι νεωτερισμοὶ προσέκρουσαν τὸ κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν αἴσθησιν τῶν Ἀθηναίων, ἀλλ' ὁ Εὐριπίδης, ὁ συγγενὴς τούτῳ κατὰ τὴν διάνοιαν, ἐφώνησεν αὐτῷ, ὅπως ἔχῃ θάρρος, διότι μετ' ὀλίγον θέλει ἄρξει τοῦ θεάτρου, ὅπερ καὶ ἐγένετο*[2]. *Διότι τὰ πλήθη διαφθαρέντα καὶ νομίζοντα, ὅτι εἶναι ἱκανά, ὅπως κρίνωσιν, ἐβόων καὶ τὰ θέατρα κατὰ τὸν Πλάτωνα ἐγένοντο φ ω ν ή ε ν τ α*[3]. *Ἀλλ' οὐχ ἧττον καὶ ἐν τῇ ἄλλῃ Ἑλλάδι ἡ ποίησις τοῦ Τιμοθέου ἐτιμᾶτο καὶ δὴ οἱ Ἐφέσιοι ἔδωκαν τῷ ποιητῇ χιλίους χρυσοῦς στατῆρας εἰς ἀμοιβὴν τοῦ ὕμνου εἰς τὴν Ἀρτέμιδα καὶ οἱ νέοι τῆς Ἀρκαδίας ἐμάνθανον τοὺς νόμους τούτου καὶ ᾖδον αὐτούς*[4].

Ὁ Τιμόθεος ἦτο οὐ μόνον ἐπινοητικώτατος, ἀλλὰ καὶ γονιμώτατος ποιητής· διότι κατὰ τὸν Σουΐδαν ἐποίησε δέκα καὶ ἐννέα νόμους, εἴκοσι καὶ ἓξ προοίμια, ὀκτὼ διασκευάς[5], *ἓν ἐγκώμιον, εἴκοσι καὶ ἕνα ὕμνους καὶ δέκα καὶ ὀκτὼ διθυράμβους. Πρὸς δὲ ἐποίησε Πέρσας, Φενείδας καὶ Λαέρτην*[6]. *Τῶν Π ε ρ σ ῶ ν κατ' ἐξοχὴν μνημονεύουσιν οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς, ὡς ὁ Ἀριστοτέλης, ὅστις φέρει τούτους ὡς παράδειγμα διθυράμβου*[7], *ἐν ᾧ τὰ πρόσωπα εἰκονίζονται ὡς βελτίονα τῶν ἐν τῷ πραγματικῷ κόσμῳ ὑπαρχόντων. Ὅτε τὸ ποίημα τοῦτο ᾖδεν ἐν τοῖς Νεμέοις ὁ Μεγαλοπολίτης Πυλάδης, οἱ παρόντες Ἕλληνες ἀπεῖδον εἰς τὸν Φιλοποίμενα*[8]. *Ἐκ τῶν εἰρημένων γίνεται δῆλον, ὅτι*

μᾶλλον τοῦ δέοντος κατεχόμενοι ὑφ' ἡδονῆς, κεραννύντες δὲ θρήνους τε ὕμνοις καὶ παίωνας διθυράμβοις, καὶ αὐλῳδίας δὴ ταῖς κιθαρῳδίαις μιμούμενοι καὶ πάντα εἰς πάντα ξυνάγοντες, μουσικῆς ἄκοντες ὑπ' ἀνοίας καταψευδόμενοι„.

[1]) *Πλούταρχ. περὶ μουσικ.* 1132. [2]) *Πλούταρχ.* 795 *B.* [3]) *Ἐν Νόμ.* III, 701. [4]) *Πολύβ.* IV, 20. [5]) *Ἴσως ἦσαν ἐπεξεργασίαι ἄλλων ἀρχαιοτέρων ᾀσμάτων.* [6]) *Σουΐδ. ἐν λ.* Ὅρα καὶ Bernhardy II, 1,752. [7]) *Ἐν τῇ Ποιητικῇ κεφ.* 2. [8]) *Πλούταρχ. ἐν Βίῳ Φιλοποίμεν.* XI "Ἄρτι δ' αὐ

ὁ Τιμόθεος ἐπειρᾶτο μέν, ὅπως κατακηλήσῃ τὰ ὦτα τῶν ἀκροτῶν, ἀλλ' ἀνυψοῦτο καὶ εἰς ἰδεώδεις σφαίρας.

Ὡσαύτως ἐπιφανὴς ἐγένετο ὁ Κυθήριος Φιλόξενος, ὅστις ἐγεννήθη κατὰ τὰ 439 π. Χ. Κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων ἅλωσιν τῶν Κυθήρων ὁ Φιλόξενος ἐγένετο δοῦλος καὶ ἐπωλήθη τῷ Ἀγεσύλῳ, ὅστις ὠνόμασε τοῦτον Μύρμηκα[1]*. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ δεσπότου ἠγόρασε τὸν δοῦλον ὁ ποιητὴς Μελανιππίδης, ὅστις ἐδίδαξεν αὐτὸν μουσικήν*[2]*. Ἀφ' οὗ δ' ἐπὶ μακρὸν χρόνον διέτριψε παρὰ τῷ εὐεργετήσαντι δεσπότῃ, μετέβη εἰς Συρακούσας, ἔνθα ἔτυχε τῆς εὐνοίας Διονυσίου τοῦ πρεσβυτέρου. Λέγεται, ὅτι, ἐπειδὴ ὁ Φιλόξενος αὐστηρῶς ἐπέκρινε τὰ ποιήματα τοῦ τυράννου, ἐρρίφθη εἰς τὰ λατομεῖα. Κατ' ἄλλην ὅμως εἴδησιν ἐπεβλήθη τῷ ποιητῇ ἡ τιμωρία αὕτη, διότι ἐφωράθη διαφθείρων τὴν ἐρωμένην τοῦ τυράννου Γαλάτειαν. Ἐνταῦθα ἐποίησε τὸ ποίημα, ὅπερ ἐπεγράφετο Κύκλωψ*[3]*. Ἐν τούτῳ ὁ μὲν Διονύσιος εἰκονίζετο ὡς Κύκλωψ, ἡ δ' αὐλητρὶς ὡς Γαλάτεια καὶ ὁ ποιητὴς αὐτὸς ὡς Ὀδυσσεύς. Ἐκ τούτων γίνεται δῆλον, ὅτι ὁ διθύραμβος οὗτος πολὺ ἐπλησίαζεν εἰς τὸ δρᾶμα*[4]*.*

Ἀφ' οὗ δ' ὁ Φιλόξενος ἀπηλλάγη τοῦ τυράννου, κατέφυγεν εἰς Τάραντα, ἔνθα ἔλαβε παρὰ τούτου ἐπανειλημμένας προσκλήσεις, ἀλλ' ἠρνήθη νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Συρακούσας[5]*. Ἐκ Τά-*

τῶν εἰσεληλυθότων κατὰ τύχην Πυλάδην τὸν κιθαρῳδὸν ᾄδοντα τοὺς Τιμοθέου Πέρσας ἐνάρξασθαι

Κλεινὸν ἐλευθερίας τεύχων μέγαν Ἑλλάδι κόσμον.

ἅμα δὲ τῇ λαμπρότητι τῆς φωνῆς τοῦ περὶ τὴν ποίησιν ὄγκου συμπρέψαντος ἐπίβλεψιν γενέσθαι τοῦ θεάτρου πανταχόθεν εἰς τὸν Φιλοποίμενα καὶ κρότον μετὰ χαρᾶς, τῶν Ἑλλήνων τὸ παλαιὸν ἀξίωμα ταῖς ἐλπίσιν ἀναλαμβανόντων καὶ τοῦ τότε φρονήματος ἔγγιστα τῷ θαρρεῖν γενομένων„. Ὅρα καὶ Παυσαν VIII, 50, 8.

[1]) *Σουΐδας ἐν λ.* [2]) *Σουΐδ. ἐν λ.* [3]) *Ἀθήν.* I, 6. *Παράβαλ. καὶ* Bode, Geschichte der Hellenisch. Dichtkunst II, 2, 319. [4]) Ulrici *ἐν τῷ μνημον. συγγράμμ* 600. [5]) *Σουΐδ. ἐν λ. Φιλοξένου γραμμάτιον.*

ραντος ἦλθεν εἰς τὴν Κόρινθον ἄγων τὴν ἑταίραν Τιμάνδραν, ἥτις ἦτο μήτηρ τῆς διαβοήτου Λαΐδος[1]. *Ἐκ Κορίνθου μετέβη εἰς Ἔφεσον, ὅπου καὶ ἔθανε τὸ ἑξηκοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας ἄγων. Φέρονται πολλὰ ἀνέκδοτα*[2], *καθ' ἃ ὁ Φιλόξενος ἦτο ὀψοφαγίστατος, καὶ διεσώθη μέχρις ἡμῶν μέγα ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ Δ ε ί π ν ο υ, ὅπερ εἶναι περιγραφὴ πολυτελοῦς συμποσίου*[3], *ἀλλ' ἴσως τοῦτο ἀνήκει Φιλοξένῳ τῷ Λευκαδίῳ*[4]. *Ὑπὸ τοῦ Κυθηρίου ποιητοῦ ἐποιήθησαν εἴκοσι καὶ τέσσαρες διθύραμβοι, οἵτινες οὐχὶ σμικρὸν ἐτιμῶντο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων. Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Πολυβίου*[5] *ᾔδοντο οὗτοι ἐν τοῖς θεάτροις τῆς Ἀρκαδίας καὶ ὁ Ἀντιφάνης οὕτω θαυμάζει τὸν ποιητὴν τοῦτον, ὥστε λέγει*[6], *ὅτι ὑπερέχει πάντων τῶν ποιητῶν καὶ ὅτι εἶναι ὡς θεὸς ἐν ἀνθρώποις. Τῷ δὲ μεγάλῳ Ἀλεξάνδρῳ ὁ Ἅρπαλος ἔπεμψε τοὺς διθυράμβους τοῦ Φιλοξένου καὶ τοῦ Τελέστου μετὰ τῶν δραμάτων τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν*[7]. *Ἐκ τῶν ὀλίγων περισωθέντων ἀποσπασμάτων δὲν δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν ἀσφαλῶς, κατὰ πόσον αἱ κρίσεις τῶν ἀρχαίων εἶναι ἀκριβεῖς. Βεβαίως κατὰ τὴν ποιητικὴν πτῆσιν καὶ τὸ ὕψος τῶν ἰδεῶν δὲν ἠδύνατο νὰ πλησιάσῃ εἰς τὸν δολιχοδρόμον τῆς Βοιωτίας ἀετόν, ἀλλὰ κατὰ τὴν εὐτραπελίαν καὶ τὴν ἁβρότητα τῶν ἰδεῶν, κατὰ τὴν καθαρότητα τῆς γλώσσης καὶ κατὰ τοὺς εὐανθεῖς τῆς μουσικῆς χρωματισμοὺς ὑπερεῖχε πολλῶν συγχρόνων διθυραμβοποιῶν.*

---

1) *Σχολ. εἰς Ἀριστοφάν. Πλοῦτ.* 179. 2) *Ἀθήν.* I, 6 „*Μόνος δ' οὗτος τῶν ἀπολαυστικῶν καὶ δακτυλήθρας ἔχων ἐσθίειν λέγεται τὸ ὄψον, ἵν' ὡς θερμότατον ὁ τρισάθλιος ἀναδιδῷ τῇ γλώττῃ. Ἄλλοι δὲ φίλιχθυν τὸν Φιλόξενόν φασιν*". 3) *Τοῦτο φέρεται ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ* Bergk. 4) *Ἀθήν* IV, 146. 5) IV, 20, 6) *Παρ' Ἀθην.* XIV, 643·

Πολύ γ' ἐστὶ πάντων τῶν ποιητῶν διάφορος
ὁ Φιλόξενος. Πρώτιστα μὲν γὰρ ὀνόμασιν
ἰδίοισι καὶ καινοῖσι χρῆται πανταχοῦ.
Ἔπειτα τὰ μέλη μεταβολαῖς καὶ χρώμασιν
ὡς εὖ κέκραται. Θεὸς ἐν ἀνθρώποισιν ἦν
ἐκεῖνος, εἰδὼς τὴν ἀληθῶς μουσικήν.

7) *Πλούταρχ. ἐν Βίῳ Ἀλεξάνδρ.* VIII.

Σύγχρονος τοῦ Φιλοξένου ἦτο ὁ Πολύειδος, ὅστις εἶχε πεῖραν οὐ μόνον ἐν τῇ μουσικῇ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ζωγραφικῇ[1]. *Οἱ ἀρχαῖοι ἔψεγον τὰ ποιήματα τούτου διὰ περισσοτεχνίαν καὶ διὰ νεωτερισμούς*[2]. *Ὁ ποιητὴς οὗτος, ὅστις ἦτο καὶ σοφιστής, εἶχε πολλοὺς ὀπαδούς, ὑποτιμῶντας τὸν τρόπον τοῦ Τιμοθέου*[3]. *Ὅτε τῶν μαθητῶν τις τοῦ Πολυείδου, ὁ Φιλητᾶς, ἐνίκησε τὸν γέροντα Τιμόθεον καὶ ὁ διδάσκαλος ἐσεμνύνετο ἐπὶ τούτῳ, ὁ εὐφυὴς κιθαρῳδὸς Στρατόνικος ὑπολαβὼν εἶπεν, ὅτι θαυμάζει, ἂν ἀγνοῇ, ὅτι αὐτὸς μὲν ποιεῖ ψηφίσματα, ὁ δὲ Τιμόθεος νόμους*[4]. *Ἐπιφανὴς διθυραμβοποιὸς ἦτο καὶ ὁ Σελινούντιος Τελέστης, ὅστις ἔζη μέχρι τῆς βασιλείας Φιλίππου τοῦ Μακεδόνος. Ὁ ποιητὴς οὗτος εἶχε ποιήσει Ἀργώ, Ἀσκληπιὸν*[5] *καὶ διθυραμβικὸν Ὑμέναιον*[6]. *Τὰ περισωθέντα ἀποσπάσματα, καίπερ ὄντα πάνυ ὀλίγα, ὅμως μαρτυροῦσιν, ὅτι ὁ ποιητὴς κατείχετο ὑπὸ λυρικοῦ αἰσθήματος ἀρχαιοτέρων χρόνων. Δικαίως ἄρα ὁ μέγας Ἀλέξανδρος ἐκομίσατο τοὺς διθυράμβους τούτου μετὰ τῶν τοῦ Φιλοξένου εἰς τὴν Ἀσίαν*[7]. *Ὁπωσδήποτε ἡ ποίησις τοῦ Τελέστου θεωρεῖται ὡς ἡ τελευταία λάμψις τῆς λυρικῆς ποιήσεως. Ὅτι δ' αὕτη παρακμάζει νῦν, τεκμηριοῦται καὶ ἐκ τούτου, ὅτι Λικύμνιος ὁ Χῖος ἐποίησε διθυράμβους, οὐχὶ ὅπως οὗτοι ᾄδωνται, ἀλλ' ὅπως ἀναγινώσκωνται*[8]. *Ὁ Λικύμνιος δὲν ἦτο μόνον ποιητής, ἀλλὰ καὶ σοφιστής, ἀνήκων τῇ σχολῇ τοῦ Γοργίου καὶ ἔγραψε ῥητορικὴν τέχνην*[9]. *Τούτου περιεσώθησαν ὀλίγοι στίχοι ἐκ τῆς ᾠδῆς εἰς τὴν Ὑγείαν*[10], *εἰς ἣν ἐποίησε παιᾶνα καὶ*

---

[1]) *Διόδωρ. Σικελ.* XIV, 46. [2]) *Πλούταρχ. περὶ μουσικ. κεφ.* 21. [3]) *Πλούταρχ. περὶ μουσικ.* 21. [4]) *Ἀθήν.* VIII 352. [5]) *Ὁ αὐτὸς ἐν* XIV, 616. [6]) *Ὁ αὐτὸς* XIV, 637. [7]) *Πλούταρχ. ἐν Βίῳ Ἀλεξάνδρ. κεφ.* VIII. [8]) *Ἀριστοτέλ. ἐν τῇ Ῥητορ.* III, 12 „*Βαστάζονται δὲ οἱ ἀναγνωστικοί, οἷον Χαιρήμων (ἀκριβὴς γὰρ ὥσπερ λογογράφος καὶ Λικύμνιος τῶν διθυραμβοποιῶν*". [9]) *Ὁ αὐτὸς αὐτόθι* III, 13. [10]) *Οὗτοι εὑρίσκονται ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ* Bergk.

Ἀρίφρων ὁ Σικυώνιος. Ὁ Ἀργᾶς δὲν ἀνῆκε μὲν τοῖς κορυφαίοις, ἀλλ' ἐγένετο ἐπιφανής, εἰ καὶ σκώπτεται ὑπὸ τοῦ Ἀναξανδρίδου [1].

---

[1]) *Παρ' Ἀθην.* IV, 131. *Ἰδὲ καὶ* Bergk *ἐν τῇ γραμματολογίᾳ* II, 543.

ΒΙΒΛΙΟΝ III.

ΠΕΡΙ ΔΡΑΜΑΤΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

ΠΕΡΙ ΓΕΝΕΣΕΩΣ ΤΗΣ ΤΡΑΓΩΔΙΑΣ

Κατὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους, καθ' οὓς αἱ μὲν Ἑλληνικαὶ πόλεις συνηνοῦντο πρὸς ἀνέγερσιν μεγάλου Ἑλληνικοῦ ἔθνους, αἱ δὲ διάλεκτοι συνετήκοντο, ὅπως πλάσωσι κοινήν τινα γλῶσσαν, τὴν Ἀττικήν, καὶ ἡ Δωρικὴ καὶ ἡ Ἰωνικὴ φιλοσοφία ἀνεμιγνύοντο πρὸς παραγωγὴν τῆς Σωκρατικῆς, κατὰ τούτους, λέγω, τοὺς χρόνους τὸ ἔπος καὶ ἡ λυρικὴ ποίησις συνῆλθον πρὸς παραγωγὴν τοῦ δράματος. Καὶ οἱ μὲν διάλογοι ἀνήκουσιν εἰς τὸ ἔπος, τὰ δὲ χορικὰ καὶ αἱ μονῳδίαι εἰς τὴν λυρικὴν ποίησιν. Οἱ δραματικοὶ ποιηταὶ οὐ μόνον μετεχειρίσθησαν σχεδὸν πάντα τὰ μέτρα τῶν λυρικῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν Δωρικὴν διάλεκτον τῆς χορικῆς ποιήσεως[1]. Βεβαίως οὗτοι δὲν παρέλαβον τὸ μεγαλοπρεπὲς τοῦ ἔπους ἑξάμετρον, ἀλλ' ἀντὶ τούτου τὸ εὐκίνητον ἰαμβεῖον· ὅμως καὶ ἐν τῷ μέτρῳ τούτῳ ἡ ὑπόθεσις καὶ ὁ μῦθος τῆς ἐπικῆς ποιήσεως διαμένει. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Αἰσχύλος ἔλεγε τὰς τραγῳδίας αὐτοῦ ψιχία τῆς μεγαλοπρεποῦς τοῦ Ὁμήρου τραπέζης[2]. Ἐν τῷ δράματι γίνεται πρόοδός τις, διότι ὁ μῦθος δὲν ἐκτίθεται ἀφηγηματικῶς, ἀλλὰ διαλογικῶς. Ὁ διάλογος λοιπὸν εἶναι ἀναγκαῖον τοῦ δράματος μέρος, ὡς καὶ ἡ μιμητικὴ παράστασις. Ὁ μὲν ἐπικὸς ποιητὴς τὴν ὑπόθεσιν, ἣν ἀφηγεῖται, εἰκονίζει ὡς ἀντικείμενον ἡσύχου παρατηρήσεως καὶ θαυμασμοῦ

[1] Christ ἐν τῇ γραμματολογίᾳ σελ. 160. [2] Ὅρα εἰσαγωγήν μου εἰς Οἰδίποδ. τύραννν. 7.

καὶ διατηρεῖ ταύτην ἐν ἀποστάσει, ἧς ἔχει συνείδησιν, ὁ δὲ δραματικὸς τὸ χρονικὸν διάστημα ἐξαφανίζει, τὸ παρελθὸν μεταβάλλει εἰς παρὸν καὶ τὴν δραματικὴν ὑπόθεσιν ἄγει πρὸ τῶν ὀμμάτων τοῦ θεατοῦ οὐχὶ ὡς τετελεσμένον γεγονός, ἀλλ' ὡς ἐν τῷ παρόντι γεννωμένην ἐκ σκοτεινῶν ὀρέξεων μέχρις ὡρίμων ἀποφάσεων καὶ βεβουλευμένων ἐκτελέσεων[1]. *Οὕτως ἐξαπατώμενος ὁ θεατὴς νομίζει, ὅτι δύναται νὰ ἀναμιχθῇ εἰς τὴν ὑπόθεσιν καὶ ἐπειδὴ διορᾷ ταύτην ἀνελισσομένην πολὺ σαφέστερον ἢ αὐτὰ τὰ δρῶντα πρόσωπα, μονονουχὶ ἐπιλαμβάνεται, ὅπως ποιήσῃ νεῦμα εἰς αὐτά, ἵνα τοὺς γέλωτας τρέψῃ εἰς δάκρυα καὶ τοὐναντίον*[2].

Λοιπὸν τὸ μὲν ἔπος ἐγένετο τὸ πρότυπον τοῦ δράματος, ὡς δεικνύουσιν οἱ κοινοὶ ἀμφοτέρων νόμοι, ἡ δὲ λυρικὴ ποίησις τὴν πρώτην ἀφορμὴν πρὸς γένεσιν ἔδωκεν. Ἂν δέ τις διὰ τῆς φαντασίας ἀνέλθῃ μέχρι τῶν χρόνων ἐκείνων, καθ' οὓς δὲν ὑπῆρχε δρᾶμα, θέλει ὁμολογήσει, ὅτι ἡ γένεσις τούτου ἦτο δεινὸν τόλμημα. Ὁ ῥαψῳδὸς τέως ᾖδε τὰ τῶν θεῶν καὶ τὰ τῶν ἡρώων καὶ ἔλεγε περὶ αὐτῶν ὡς περὶ ὑψηλοτέρων ὄντων, νῦν ὁ ὑποκριτὴς ὑποδύεται τὸ πρόσωπον τούτων. Τὸ τόλμημα πρῶτος καὶ μόνος ἐποίησεν ὁ Ἑλληνικὸς λαός. Διότι τὰ τῶν ἄλλων λαῶν δραματικὰ στοιχεῖα ἢ εἶναι εὐτελῆ ἤ, ὅπου ὑπῆρξαν γενναιότερα δραματικὰ ἔργα, ταῦτα ἐγένοντο διὰ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ ἑλληνικοῦ θεάτρου, ὡς παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις, τοῖς Ἰνδοῖς[3] *καὶ τοῖς νεωτέροις λαοῖς. Ἀλλὰ τὸ τόλμημα τῶν ἡμετέρων προγόνων γίνεται εὐεξήγητον, ἂν ἀπίδωμεν εἰς τὴν θρησκείαν αὐτῶν, ἥτις ἐν πολλοῖς ἔχει τὸ δραματικόν*[4]. *Ἐν Ἄργει, ἐν Σάμῳ καὶ ἀλλαχοῦ ἐμιμοῦντο τοὺς γάμους τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἥρας, ἐν Κρήτῃ τὴν γέννησιν τοῦ Διός*[5], *ἐν Τανάγρᾳ παῖς κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Ἑρμοῦ φέρων ἀμνὸν ἐπὶ τῶν ὤμων καὶ τὸ προσωπεῖον*

---

[1]) *Παράβαλλ.* K. O. Müller *ἐν τῇ γραμματολογίᾳ* II. 23. [2]) *Ἰδὲ εἰσαγωγ. εἰς Οἰδίποδα τύρανν. σελ.* 6 [3]) Windisch, Der griechische Einfluss im Indischen Drama, Berlin 1882. [4]) *Στράβ.* X, 467. [5]) *Παρὰ τῷ αὐτῷ* X, 468.

τοῦ θεοῦ τούτου ὑποδυόμενος περιήρχετο τὰ τείχη τῆς πόλεως, ἐν τοῖς δαφνηφορίοις τῆς Βοιωτίας νεανίσκος ἐνεδύετο ὡς Ἀπόλλων[1], *καὶ ἐν Δελφοῖς παῖς ἀπεικόνιζε τὸν Ἀπόλλωνα ἀγωνιζόμενον πρὸς τὸν δράκοντα. Λέγεται δ', ὅτι καὶ αὐτὰ τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια ἦσαν μυστικὸν δρᾶμα, ἐν ᾧ τὰ τῆς Δήμητρος καὶ τὰ τῆς Κόρης ὑπὸ ἱερέων καὶ ἱερειῶν ἐδιδάσκοντο*[2]. *Καθ' ὅλου δ' εἰπεῖν ἐν πολλαῖς μυστικαῖς λατρείαις ὑπῆρχον οὐ μόνον τὰ λεγόμενα, ἀλλὰ καὶ τὰ δρώμενα*[3].

Τοιαύτην μιμητικὴν παράστασιν εἶχε καὶ ἡ ἑορτὴ τοῦ Διονύσου καὶ δὴ ἐν τοῖς Ἀνθεστηρίοις ἡ γυνὴ τοῦ δευτέρου ἄρχοντος τῶν Ἀθηνῶν, ἥτις βασίλισσα ὠνομάζετο, ἐδίδετο ὡς μυστικὴ σύζυγος τούτου τοῦ θεοῦ, οὗ τὸ προσωπεῖον ἄνθρωπος ὑπεδύετο, ὡς ὁ εὐειδὴς οἰκέτης τοῦ Νικίου[4]. *Τὰ εἰς τιμὴν τοῦ θεοῦ τούτου ᾀδόμενα ᾄσματα ἐλέγοντο διθύραμβοι, ἐξ ὧν ἐγεννήθη τὸ δρᾶμα. Δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστὰ τὰ κατὰ τὴν γένεσιν τούτου, διότι αἱ πρῶται ἀρχαὶ τῶν τεχνῶν διαλανθάνουσι τὴν προσοχὴν τῶν ἀνθρώπων. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ὁ Ἀριστοτέλης δὲν εἶχεν ἀκριβεῖς ἱστορικὰς μαρτυρίας. Ὁπωσδήποτε δ' ὅμως ὁ Σταγειρίτης παρέχει εἰδήσεις τινάς, αἵτινες εἶναι ἡ βάσις τῆς ἱστορίας τοῦ δράματος*[5]. *Πρῶτον οἱ ἐξάρχοντες τῶν διθυράμβων καὶ τῶν φαλλικῶν*[6] *ᾀσμάτων ἔδωκαν ἀφορμὴν πρὸς μιμητικὴν παράστασιν τῆς ὑποθέσεως ἐντὸς τοῦ χοροῦ. Δεύτερον ἡ τραγῳδία ἀπὸ τῆς*

---

[1]) *Ὅρα ἐν τοῖς ἔμπροσθεν σελ* 279. *Ἰδὲ καὶ* Bergk *ἐν τῇ γραμματολογίᾳ* III, 3. [2]) *Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς ἐν Προτρεπτ. σελ.* 12. [3]) *Πλούταρχ. περὶ Ἰσιδ. καὶ Ὀσίρ. κεφ* 3. *Προβλήμ. Ἑλλην. κεφ.* 12 "*Τῆς δὲ Ἡρωΐδος τὰ πλεῖστα μυστικὸν ἔχει λόγον, ὃν ἴσασιν αἱ Θυϊάδες, ἐκ δὲ τῶν δρωμένων φανερῶς Σεμέλης ἄν τις ἀναγωγὴν εἰκάσειε*". *Εὐσέβιος ἐν Εὐαγγελ. προπαρ.* III, 1 "*Οἱ περὶ τὰς τελετὰς ὀργιασμοὶ καὶ τὰ δρώμενα συμβολικῶς ἐν ταῖς ἱερουργίαις τὴν τῶν παλαιῶν ἐμφαίνει διάνοιαν*" *Παυσαν.* II, 37, 2 "*τὰ λεγόμενα ἐπὶ τοῖς δρωμένοις*". [4]) *Πλούταρχ. Ἐν Βίῳ Νικίου* III "*Λέγεται δ' ἔν τινι χορηγίᾳ παρελθεῖν οἰκέτης αὐτοῦ κεκοσμημένος εἰς σχῆμα Διονύσου, κάλλιστος ὀφθῆναι καὶ μέγιστος, οὔπω γενειῶν*". [5]) *Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ. κεφ.* IV. [6]) *Δηλαδὴ ἀπὸ μὲν τοῦ διθυράμβου ἐγένετο ἡ τραγῳδία, ἀπὸ δὲ τῶν φαλλικῶν ᾀσμάτων ἡ κωμῳδία.*

ἐκ τοῦ διθυράμβου γενέσεως αὐτῆς μέχρι Σοφοκλέους ὑπέστη πολλὰς μεταβολάς. Τρίτον τὸ κατ' ἀρχὰς πλὴν τοῦ ἐξάρχοντος τοῦ χοροῦ καὶ τῶν χορευτῶν δὲν ὑπῆρχον ὑποκριταί[1]. *Τέταρτον πρὸ τοῦ Θέσπιδος ἡ τραγῳδία δὲν εἶχε σπουδαῖον χαρακτῆρα καὶ κατ' ὀλίγον ἐγένετο σεμνοτέρα. Πέμπτον ἡ τραγῳδία τὸ κατ' ἀρχὰς εἶχεν ὑποθέσεις μικροὺς μύθους. Ἕκτον τὸ πρῶτον μετρικὸν σχῆμα ἦτο τὸ τροχαϊκὸν καὶ δὴ τὸ τετράμετρον. Καὶ ἕβδομον ἐκεῖνος, ὅστις τὸν πρῶτον ὑποκριτὴν εἰς τὸν χορὸν προσέθηκεν, οὗτος πρῶτον καὶ τὸν ἴαμβον ἐν τῷ διαλόγῳ μετεχειρίσθη*[2].

Ὀρθῶς παρετήρησεν ὁ Ἀριστοτέλης, ὅτι ἡ τραγῳδία παρήχθη ἐκ τοῦ διθυράμβου· διότι οὗτος εἰς τὴν λατρείαν τοῦ θεοῦ τοῦ οἴνου ἀφιερωμένος παρεῖχε μείζονα ἐλευθερίαν τῷ ποιητῇ, ὅστις ἐν τῷ ἐνθουσιασμῷ καὶ τῇ ἱερᾷ μανίᾳ ἠδύνατο νὰ νεωτερίσῃ. Ὁ Βάκχος ὡς λύων τὴν γλῶσσαν τῶν ἑορταστῶν καὶ ἐλευθερίαν παρέχων ὠνομάζετο Ἐλευθερεὺς καὶ Λυαῖος. Ὅτι δ' ὁ διθύραμβος ἔκλινεν εἰς νεωτερισμούς, γίνεται δῆλον καὶ ἐκ τούτου, ὅτι αὐτὸς οὗτος πολλὰς ἀλλοιώσεις ἔπαθεν. Οὐδόλως δ' εἶναι ἄπορον, ὅτι ἐκ τῶν πολλῶν εἰδῶν τῆς ὀρχηστικῆς ποιήσεως, ἅπερ εἶχον μιμητικὸν χαρακτῆρα καὶ δὴ καὶ ἦσαν ὄργανα τῆς λατρείας τοῦ θείου, ἐκ τοῦ διθυράμβου τὸ δρᾶμα ἐγεννήθη. Διότι σχεδὸν πάντες οἱ ἄλλοι χοροὶ ἀνῆκον τῇ λατρείᾳ τοῦ Ἀπόλλωνος, ἥτις ἦτο ὅλως ἀντίθετος πρὸς τὴν τοῦ Διονύσου. Οἱ χοροὶ τῶν ἑορτῶν τοῦ Ἀπόλλωνος ἦσαν ὑποβεβλημένοι εἰς ὡρισμένους τύπους, οὓς οἱ ἀρχόμενοι δὲν ἠδύναντο νὰ παραβῶσι. Πρὸς δὲ ἡ ἐκ τοῦ διθυράμβου γένεσις τῆς τραγῳδίας

---

1) *Τίς ἐξεῦρε τὸν πρῶτον ὑποκριτήν, δὲν λέγει ὁ Ἀριστοτέλης· ἐξ ἄλλων ὅμως πηγῶν γινώσκομεν, ὅτι εἶναι ὁ Θέσπις.* 2) *Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ. κεφ.* 4 *"Τὸ μὲν γὰρ πρῶτον τετραμέτρῳ ἐχρῶντο διὰ τὸ σατυρικὴν καὶ ὀρχηστικωτέραν εἶναι τὴν ποίησιν, λέξεως δὲ γενομένης αὐτὴ ἡ φύσις τὸ οἰκεῖον μέτρον εὗρεν· μάλιστα γὰρ λεκτικὸν τῶν μέτρων τὸ ἰαμβεῖόν ἐστιν. Σημεῖον δὲ τούτου· πλεῖστα γὰρ ἰαμβεῖα λέγομεν ἐν τῇ διαλέκτῳ τῇ πρὸς ἀλλήλους, ἑξάμετρα δὲ ὀλιγάκις καὶ ἐκβαίνοντες τῆς λεκτικῆς ἁρμονίας". Παράβαλλ.* Bode *ἐν τῷ μνημονευθέντι συγγράμμ.* III, 15.

ἦτο ὅλως κατὰ φύσιν· διότι οἱ ὀρχούμενοι ἦσαν σάτυροι, οἱ δὲ τούτους ὑποκρινόμενοι ἀναγκαίως ὤφειλον νὰ φέρωσι προσωπεῖον. Τοιαύτη δὲ παράστασις μᾶλλον τὴν αἴσθησιν τοῦ γελοίου ἢ τὴν τοῦ τραγικοῦ ἔπρεπε νὰ παραγάγῃ. Διὰ τοῦτο ὀρθῶς ὁ Ἀριστοτέλης εἶπεν[1]*, ὅτι ἡ τραγῳδία ἐν τοῖς ἀρχαιοτέροις χρόνοις εἶχε σατυρικὸν καὶ γελοῖον χαρακτῆρα. Τὸ γελοῖον ὑπῆρχε καὶ ἐν αὐτῇ τῇ παραστάσει τοῦ Διονύσου. Διότι ἐκ τῶν διαφόρων παραστάσεων τούτου τοῦ θεοῦ ὑπάρχουσι δύο ὅλως ἀντίθετοι*[2]*. Κατὰ μὲν τὴν πρώτην εἶναι εἰκὼν τοῦ εὐθύμου καὶ δραστηρίου θεοῦ τοῦ οἴνου, κατὰ δὲ τὴν δευτέραν εἶναι ἡ μέλαινα μορφὴ τοῦ πάσχοντος θεοῦ. Ἀμφότεραι δ' αἱ παραστάσεις συνεδέθησαν ἐν τῷ προσώπῳ τούτου τοῦ θεοῦ ὡς περιέχουσαι ἱερὰν μανίαν καὶ ἐνθουσιαστικὴν ἐπίδοσιν τοῦ αἰσθήματος. Ἡ μὲν πρώτη παράστασις εἶναι Ἑλληνική, ἡ δὲ δευτέρα ἐπῆλθεν ἔξωθεν ἐκ τῶν λαῶν τῆς Ἀσίας*[3]*. Λοιπὸν ἐκ τῆς λατρείας τοῦ Διονύσου παρήχθησαν καὶ τὰ τρία μεγάλα εἴδη τῆς δραματικῆς ποιήσεως, ἡ τραγῳδία, ἡ κωμῳδία καὶ τὸ σατυρικὸν δρᾶμα. Τὴν δὲ γένεσιν τῆς τραγῳδίας ἐκ τῶν χορικῶν ᾀσμάτων τοῦ Βάκχου ὑποδεικνύει καὶ ἡ παραγωγὴ τῆς λέξεως, διότι τραγῳδία εἶναι ᾠδὴ τράγων*[4]*, πρὸς οὓς ὡμοίαζον οἱ σάτυροι οἱ τὸν κύκλιον χορὸν τοῦ διθυράμβου ἀπαρτίζοντες.*

---

1) *Περὶ ποιητ. κεφ.* IV *"Ἔτι δὲ τὸ μέγεθος ἐκ μικρῶν μύθων καὶ λέξεως γελοίας διὰ τὸ ἐκ σατυρικοῦ μεταβαλεῖν, ὀψὲ ἀπεσεμνύθη".* 2) *Ὁ ποιητὴς τῶν μεγάλων Ἠοίων λέγει παρ' Ἀθηναίῳ* X, 428.

Οἷα Διώνυσος δῶκ' ἀνδράσι χάρμα καὶ ἄχθος.

3) *Ὁ μὲν Ὅμηρος τὸν Διόνυσον λέγει χάρμα βροτοῖσιν ἐν Ἰλιάδ.* Ξ, 325, *Ὀδυσσ.* Λ, 580, *ὁ δὲ Ἡσίοδος πολυγηθέα ἐν Θεογον.* 941. 4) *Ἐν τῷ Μεγάλῳ ἐτυμολογικῷ* 764, 6· *ἀναγινώσκεται "τραγῳδία, ὅτι τὰ πολλὰ οἱ χοροὶ ἐκ σατύρων συνίσταντο, οὓς ἐκάλουν τράγους". Διονύσ. Ἁλικαρνασσ. Ἀρχ. Ῥωμ.* VII, 72 *σελ.* 1491 *"Σκευαὶ τοῖς εἰς σατύρους εἰκασθεῖσιν ἦσαν περιζώματα καὶ δοραὶ τράγων, καὶ ὀρθότριχες ἐπὶ ταῖς κεφαλαῖς φόβαι, καὶ ὅσα τούτοις ὅμοια". Κατ' ἄλλους ὠνομάσθη τραγῳδία, διότι τράγος ἐν τοῖς Διονυσίοις πρὸς θυσίαν προσεφέρετο καὶ κατ' ἄλλους τράγος ἦτο ἆθλος τῆς ᾠδῆς. Παράβαλλ.* Ritter *ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς ποιητικῆς τοῦ Ἀριστοτέλους σελ.* 113.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΩΝ ΔΡΑΜΑΤΙΚΩΝ ΠΟΙΗΤΩΝ,

Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη οἱ Δωριεῖς ἀντεποιοῦντο τῆς τραγῳδίας καὶ τῆς κωμῳδίας, ἐκείνης μὲν ἔνιοι τῶν Πελοποννησίων, τῆς δὲ κωμῳδίας οἱ Μεγαρεῖς. Διότι ἔλεγον, ὅτι αὐτοὶ μὲν τὰς περιοικίδας ὀνομάζουσι κώμας, οἱ δ' Ἀθηναῖοι δήμους καὶ ὅτι τὸ ποιεῖν αὐτοὶ μὲν λέγουσι δρᾶν, οἱ δ' Ἀθηναῖοι πράττειν[1]. *Ἡ ἀντιποίησις αὕτη τῶν Δωριέων δὲν εἶναι ἀστήρικτος*[2]. *Διότι ἐν Κορίνθῳ ὁ Ἀρίων εἰσήγαγε τὸν πρῶτον διθυραμβικὸν χορὸν καὶ ἐν Σικυῶνι ἤδη πρὸ τοῦ τυράννου Κλεισθένους ἤγοντο τραγικοὶ χοροί, οἵτινες τὰ πάθη τοῦ Διονύσου καὶ τὴν τραγικὴν τοῦ Ἀδράστου τύχην εἶχον ὡς ὑπόθεσιν*[3]. *Σικυώνιος ἦτο καὶ ὁ Ἐπιγένης, ὅστις τὸν στενὸν κύκλον τοῦ μύθου ὑπερβὰς προεκάλεσε τὸ πολυθρύλητον ἐκεῖνο οὐδὲν πρὸς Διόνυσον*[4]. *Φαίνεται δ', ὅτι καὶ ἐν Φλιοῦντι ὑπῆρχον τοιοῦτοι χοροί, διότι ὁ Πρατίνας ἐντεῦθεν, ὡς ἔσται λόγος, ἤγαγεν εἰς Ἀθήνας τὸ σατυρικὸν δρᾶμα. Ἐπειδὴ δὲ ἡ τραγῳδία παρήχθη ἐκ τοῦ διθυράμβου, ὡς εἴρηται, ὁ Σουΐδας τὸν Ἀρίονα ὀνομάζει εὑρετὴν τοῦ τραγικοῦ τρόπου. Ἀλλὰ παρὰ τοῖς Δωριεῦσιν ἡ δραματικὴ πρᾶξις ἐγένετο ἐντὸς τοῦ χοροῦ κατὰ λυρικὸν*

---

[1]) *Περὶ ποιητ κεφ* 3. [2]) Christ *ἐν τῇ γραμματολογίᾳ* 163 *καὶ* 174.
[3]) *Ἡρόδοτ.* V, 67 "*τά τε δὴ ἄλλα οἱ Σικυώνιοι ἐτίμων τὸν Ἄδρηστον καὶ δὴ πρὸς τὰ πάθεα αὐτοῦ τραγικοῖσι χοροῖσι ἐγέραιρον, τὸν μὲν Διόνυσον οὐ τιμέοντες, τὸν δὲ Ἄδρηστον. Κλεισθένης δὲ χοροὺς μὲν τῷ Διονύσῳ ἀπέδωκε*".
[4]) *Ζηνόβιος* V, 40 "*Τῆς γὰρ ποιήσεως τὸ πρῶτον ἐκ διθυράμβου τὴν καταρχὴν εἰληφυίας καὶ τὰ πρὸς τὸν Διόνυσον ἀνήκοντα πραγματευομένης Ἐπιγένης ὁ Σικυώνιος οὐχ οὕτω ποιήσας ἤκουσε τοῦτον τὸν λόγον· οὐδὲν πρὸς τὸν Διόνυσον*".

τινα τρόπον. Ὑποκριτὴς ἦτο μόνος ὁ χορός, ὡς δὴ καὶ οἱ ἀρχαῖοι παραδίδουσιν[1]. *Ἂν τις ἀπίδῃ εἰς ταῦτα, θέλει ὁμολογήσει, ὅτι οὐχὶ ἀδίκως ὁ* Boeckh[2] *τὰ τοιαῦτα σπέρματα τῆς δραματικῆς τέχνης ὠνόμασε λυρικὴν τραγῳδίαν.*

Ἀλλ' ἡ τραγῳδία αὕτη τῶν Δωριέων ἴσως δὲν ἠδύνατο νὰ λάβῃ τὴν προσήκουσαν ἀνάπτυξιν ἄνευ τοῦ Θέσπιδος, ὅστις εἰσήγαγε τὸν πρῶτον ὑποκριτήν[3], *ὅπως ἀναπαύηται ὁ χορός*[4]. *Ὁ νεωτερισμὸς οὗτος ἐγένετο ἐν τοῖς χρόνοις, καθ' οὓς ὁ Σόλων ἦτο ἤδη γέρων, ὅστις θεασάμενος τὸν Θέσπιν ὑποκρινόμενον ἠρώτησεν, ἂν μὴ αἰσχύνηται πρὸ τοσούτων ἀνθρώπων τηλικαῦτα ψευδόμενος. Οὗτος ἀπεκρίθη, ὅτι δὲν εἶναι δεινόν τι, ὅτι μετὰ παιδιᾶς λέγει καὶ πράσσει τὰ τοιαῦτα. Ἀλλ' ὁ μέγας νομοθέτης τὴν γῆν διὰ τῆς βακτηρίας πατάξας εἶπεν, ὅτι τὴν παιδιὰν ταύτην ἐπαινοῦντες καὶ τιμῶντες θέλομεν εὑρεῖ ἐν τοῖς συμβολαίοις*[5]. *Ἀμφισβητεῖται μὲν ἡ ἀλήθεια τοῦ ἀνεκδότου τούτου, ὅμως συμφωνεῖ πρὸς τὸν ἠθικὸν χαρακτῆρα τοῦ σοφοῦ τούτου πολιτευτοῦ. Ἴσως δ' οὗτος ἐσκόπει, ὅπως ποιήσῃ πολιτικὸν ὑπαινιγμὸν εἰς τὸ τόλμημα τοῦ Πεισιστράτου, ὅστις ὑποκριθείς, ὅτι ἐπιβουλεύεται ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν τῆς πατρίδος, ἐπέτυχεν, ἵνα λάβῃ κορυνηφόρους ὡς σωματοφύλακας. Τότε ὁ Σόλων δὲν ἠπατήθη, ἀλλ' ἤλεγξε τὴν ὑπόκρισιν τοῦ πανούργου*

---

[1]) *Διογέν. Λαέρτ.* III, 56 *„Τὸ παλαιὸν ἐν τῇ τραγῳδίᾳ πρότερον μὲν μόνος ὁ χορὸς διεδραμάτιζεν, ὕστερον δὲ Θέσπις ἕνα ὑποκριτὴν ἐξεῦρεν„. Ἀθήν.* XIV, 630 *„Συνέστηκε δὲ καὶ σατυρικὴ πᾶσα ποίησις τὸ παλαιὸν ἐκ χορῶν, ὡς καὶ ἡ τότε τραγῳδία· διόπερ οὐδὲ ὑποκριτὰς εἶχον„.* [2]) Staatsh. der Athener II 361. *Τοῦτο δὲν ἐδέχετο ὁ* G. Hermann *ἐν τῇ διατριβῇ τῇ ἐπιγραφομένῃ.* De tragoedia comoediaque lyrica 1836 (Opuscula VII, 211–240). *Ἐν τοῖς νεωτέροις ὅμως ἐδέξατο ὁ* Lübbert, De Pindari carminibus dramaticis, Bonn 1884 [3]) *Ἐκ τοῦ ὑποκρίνεσθαι, ὅπερ εἶναι συνώνυμον τῷ ἀποκρίνεσθαι* (*Ἰλιάδ.* Η, 407 *καὶ* Μ, 228), *δηλ. τὸ πρόσωπον τοῦτο ἀπεκρίνετο εἰς τὰ ἐρωτήματα τοῦ χοροῦ.* [4]) *Διογέν. Λαέρτ.* III, 56 *„Θέσπις ἕνα ὑποκριτὴν ἐξεῦρεν ὑπὲρ τοῦ διαναπαύεσθαι τὸν χορόν„.* [5]) *Πλούταρχ. ἐν Βίῳ Σολων.* XXIX.

δημαγωγοῦ[1]. *᾿Αφ᾿ οὗ λοιπὸν ἡ ὑπόκρισις ὑπῆρχεν ἐν τῷ βίῳ, οὐδὲν τὸ παράδοξον, ὅτι ὁ Θέσπις εἰσήγαγεν εἰς τὴν μιμητικὴν αὐτοῦ τέχνην. ᾿Επὶ Σόλωνος δραματικοὶ ἀγῶνες δὲν ὑπῆρχον, ἀλλ᾿ ἤδη πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Θέσπιδος τοιοῦτοι εἰσήχθησαν· διότι οὗτος κατὰ τὸ 536 ἀγωνισάμενος ἐνίκησεν. ῾Η ἵδρυσις δραματικῶν ἀγώνων προϋποτίθησι πρόοδον τῆς δραματικῆς τέχνης*[2]. *Τῷ Θέσπιδι ἀποδίδεται καὶ ἡ εἰσαγωγὴ τῶν προσωπείων, ἅπερ κατεσκεύαζε δι᾿ ὀθόνης*[3].

῾Ο ὑποκριτὴς λοιπὸν οὗτος διελέγετο πρὸς τὸν ἡγήτορα τοῦ χοροῦ καὶ οὕτως ἐγένετο ἡ δραματικὴ διδασκαλία, ἥτις βεβαίως ἦτο ἀτελής. ᾿Αλλ᾿ ὁ αὐτὸς ὑποκριτὴς ὑπεδύετο διάφορα προσωπεῖα, π. χ. ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Πενθέως ὑπεκρίνετο τὸν Διόνυσον, τὸν Πενθέα, τὸν ἄγγελον καὶ τὴν ᾿Αγαύην. ᾿Αλλ᾿ οὐχ ἧττον ἡ ὄρχησις ἦτο τὸ ἐπικρατέστερον καὶ οἱ ἀρχαιότατοι δραματικοὶ ἦσαν καὶ ἐλέγοντο ὀρχησταί[4]. *῾Ο Θέσπις δὲν περιωρίσθη μόνον ἐν τῇ εὑρέσει τοῦ ὑποκριτοῦ, διότι καὶ τὸν πρόλογον καὶ τὰ ἐπεισόδια τοῦ δράματος ἐπενόησεν*[5]. *῾Ο ποιητὴς ἐγεννήθη ἐν ᾿Ικαρίᾳ, ἥτις ἦτο δῆμος τῆς ᾿Αττικῆς, ἔνθα ἡ λατρεία τοῦ*

---

[1]) *Πλούταρχ. ἐν Βίῳ Σόλωνος* XXX «*᾿Επεὶ δὲ κατατρώσας αὐτὸς ἑαυτόν ὁ Πεισίστρατος ἧκεν εἰς ἀγορὰν ἐπὶ ζεύγους κομιζόμενος καὶ παρώξυνε τὸν δῆμον ὡς διὰ τὴν πολιτείαν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ἐπιβεβουλευμένος, καὶ πολλοὺς εἶχεν ἀγανακτοῦντας καὶ βοῶντας, προελθὼν ἐγγὺς ὁ Σόλων καὶ παραστὰς» Οὐ καλῶς «εἶπεν» ὦ παῖ ῾Ιπποκράτους, ὑποκρίνῃ τὸν ῾Ομηρικὸν ᾿Οδυσσέα· ταῦτα γὰρ ποιεῖς τοὺς πολίτας παρακρουόμενος, οἷς ἐκεῖνος τοὺς πολεμίους ἐξηπάτησεν αἰκισάμενος ἑαυτόν». Παράβαλλ. καὶ* Klein, Geschichte des Dramas I, 119. [2]) Bergk III, 256. [3]) *Σουΐδ. ἐν λ.* «*Πρῶτον μὲν χρίσας τὸ πρόσωπον ψιμυθίῳ ἐτραγῴδησεν, εἶτ᾿ ἀνδράχνῃ ἐσκέπασεν ἐν τῷ ἐνδείκνυσθαι. Καὶ μετὰ ταῦτ᾿ εἰσήνεγκε καὶ τὴν τῶν προσωπείων χρῆσιν ἐν μόνῃ ὀθόνῃ κατασκευάσας*». [4]) *᾿Αθήν.* I, 22 «*Φασὶ δὲ καὶ ὅτι οἱ ἀρχαῖοι ποιηταὶ Θέσπις, Πρατίνας, Καρκίνος, Φρύνιχος ὀρχησταὶ ἐκαλοῦντο διὰ τὸ μὴ μόνον τὰ ἑαυτῶν δράματα ἀναφέρειν εἰς ὄρχησιν τοῦ χοροῦ, ἀλλὰ καὶ ἔξω τῶν ἰδίων ποιημάτων διδάσκειν τοὺς βουλομένους ὀρχεῖσθαι*». [5]) *Θεμίστιος ἐν Λόγ.* 26 *σελ.* 382 «*Τὸ μὲν πρῶτον ὁ χορὸς εἰσιὼν ᾖδεν εἰς τοὺς θεούς, Θέσπις δὲ πρόλογόν τε καὶ ῥῆσιν ἐξεῦρεν*».

Διονύσου ἦτο ἀρχαιοτάτη καὶ ὁ μετὰ ταύτης στενῶς συνδεδεμένος διθύραμβος. Ὁ Ἀττικὸς ἥρως Ἰκάριος εἰσήγαγεν εἰς τοῦτον τὸν δῆμον τὴν ἄμπελον καὶ τὴν λατρείαν τοῦ Διονύσου. Ἀλλ' ὡς ἐν Ἄργει, ἐν Θήβαις καὶ ἀλλαχοῦ, οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἡ εἰσαγωγὴ ταύτης τῆς ὀργιαστικῆς λατρείας συνδέεται μετὰ τραγικῶν συμβάντων. Ὁ μὲν Ἰκάριος ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν δημοτῶν αὐτοῦ, ἡ δὲ θυγάτηρ τούτου Ἐριγόνη τὸν πατέρα ἀναζητοῦσα καὶ τὸ πτῶμα εὑροῦσα καταστρέφει τὸν βίον. Διὰ τοῦτο φαίνεται λίαν πιθανόν, ὅτι ὁ μῦθος τοῦ Ἰκαρίου καὶ τῆς Ἐριγόνης εἶναι ἡ ἀρχαιοτάτη ὑπόθεσις τῆς Ἀττικῆς τραγῳδίας, τοὐλάχιστον παραδίδεται, ὅτι Φρύνιχος, ὁ μαθητὴς τοῦ Θέσπιδος, ἐποίησεν Ἐριγόνην[1]. *Ἐκ τῶν δραμάτων τοῦ Θέσπιδος μνημονεύονται ὑπὸ τοῦ Σουΐδα* Ἆθλα Πελίου ἢ Φόρβας, *Ἱερεῖς, Ἠΐθεοι καὶ Πενθεύς. Τὰ δράματα ὅμως αὐτοῦ ὑπὸ τῶν ἀριστοτεχνημάτων τῶν μεγάλων τραγικῶν ἐπισκιασθέντα δὲν διετηρήθησαν μακρὸν χρόνον. Οἱ Ἀλεξανδρινοὶ δὲν εἶχον πλήρεις τραγῳδίας τοῦ Θέσπιδος· διότι αἱ φερόμεναι τότε δὲν ἦσαν γνήσιαι, ἀλλ' ἐποιήθησαν ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Ἀριστοτέλους ὑπὸ Ἡρακλείδου τοῦ Ποντικοῦ*[2].

Μαθητὴς τοῦ Θέσπιδος ἦτο Χοιρίλος ὁ Ἀθηναῖος, ὅστις δὲν πρέπει νὰ συγχέηται πρὸς τὸν ἐπικὸν ποιητήν. Ὁ δραματικὸς Χοιρίλος μετέσχε τοῦ δραματικοῦ ἀγῶνος κατὰ τὸ 524 π. Χ καὶ βραδύτερον διηγωνίσατο πρὸς τὸν Αἰσχύλον, τὸν Πρατίναν καὶ τὸν Φρύνιχον[3]. *Ἐπειδὴ δὲ λέγεται, ὅτι διηγωνίσατο καὶ πρὸς τὸν νέον Σοφοκλέα*[4], *ἔδρασεν ἐπὶ τῆς Ἀττικῆς σκηνῆς πλείονα τῶν πεντήκοντα ἐτῶν. Ἀλλὰ καὶ οὕτως εἶναι ὑπερβολικὴ ἡ εἴδησις τοῦ Σουΐδα, ὅτι ἐποίησεν 160 δράματα καὶ ἔλαβε 13 νί-*

---

1) *Σχόλ εἰς Ἀριστοφάν. Σφῆκας* 1581. *Ὅρα καὶ* Klein *ἐν σελ* 119.
2) *Διογέν. Λαέρτ.* V, 92 „*Φησὶ δ' Ἀριστόξενος ὁ μουσικὸς καὶ τραγῳδίας Ἡρακλείδην Ποντικὸν ποιεῖν καὶ Θέσπιδος ἐπιγράφειν*„. 3) *Σουΐδας ἐν λ. Πρατίνας.* 4) *Ὁ αὐτὸς λεξικογράφος ἐν λ. Σοφοκλῆς. Περὶ τούτου ὅμως ὑπάρχει ἀμφισβήτησις.*

κας. Διότι τότε τραγῳδίαι ἐδιδάσκοντο μόνον ἐν τοῖς μεγάλοις Διονυσίοις καὶ ἡ τετραλογία ἦτο τέως ἄγνωστος[1]. *Ἐκ τῶν δραμάτων αὐτοῦ ὀνομάζεται μόνον ἡ Ἀλόπη*[2]. *Τῷ δραματικῷ τούτῳ ποιητῇ ἀποδίδεται ὑπὸ τοῦ Σουΐδα ἡ εἰσαγωγὴ τῶν προσωπείων καὶ τῆς θεατρικῆς σκευῆς, ἤτοι τῶν θεατρικῶν ἐνδυμάτων*[3]. *Πρὸς δὲ μετεχειρίσθη τοὺς νεωτερισμοὺς τοῦ Φρυνίχου καὶ τοῦ Αἰσχύλου, ὅπως δύνηται νὰ διαγωνίζηται πρὸς αὐτούς. Φαίνεται δ', ὅτι οὗτος ἦτο εὐδόκιμος καὶ ἐν τῷ σατυρικῷ δράματι, ὅπερ εἰσήγαγεν εἰς Ἀθήνας ὁ Πρατίνας, ὡς ἔσται λόγος ἐν τοῖς ἔπειτα. Διότι λέγεται βασιλεὺς ἐν τοῖς σατύροις*[4].

Ὁ ἐπιφανέστατος τῶν προδρόμων τοῦ Αἰσχύλου εἶναι Φρύνιχος, ὁ υἱὸς τοῦ Πολυφράδμονος καὶ μαθητὴς τοῦ Θέσπιδος[5]. *Τὸ πρῶτον ἐνίκησε κατὰ τὴν 67ην Ὀλυμπιάδα καὶ κατ' ὀλίγον ἔλαβε σπουδαίαν θέσιν ἐν τῷ θεάτρῳ συχνάκις μετὰ τοῦ Αἰσχύλου ἐν τοῖς μεγάλοις διδασκάλοις ταύτης τῆς τέχνης ἀριθμούμενος· Ἔθανε δὲ ἐν Σικελίᾳ, ὅπου εἶχε προσκληθῇ ὑπὸ τοῦ Ἱέρωνος. Ὁ δραματικὸς οὗτος ποιητὴς εἰσήγαγε τὰ γυναικεῖα προσωπεῖα καὶ ἐν ταῖς τραγῳδίαις αὐτοῦ μετεχειρίζετο κατὰ προτίμησιν τὸ τροχαϊκὸν τετράμετρον*[6]. *Δὲν εἶναι δ' ὀρθὴ ἡ εἴδησις τοῦ Σουΐδα, ὅτι ὁ Φρύνιχος ἐξεῦρε τὸ μέτρον τοῦτο, διότι κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη τοῦτο κατ' ἀρχὰς ἦτο ἐν χρήσει καὶ εἶτα εἰσήχθη τὸ ἰαμβικὸν τρίμετρον*[7]. *Ἡ ἀξία τῶν δραμάτων τοῦ ποιητοῦ ἔκειτο κατ' ἐξοχὴν ἐν τοῖς λυρικοῖς*[8]. *Τὰ γλυκέα, ἐνίοτε δὲ καὶ γοερὰ*

---

1) Bergk III, 260 *σημ.* 28. 2) *Πανσαν.* I, 14, 8. *Ὁ ποιητὴς οὗτος τὰ μὲν ὄρη ὠνόμαζεν.* ʼ*Ὀστᾶ γῆς, τοὺς δὲ ποταμοὺς φλέβας γῆς* 3) *Σουΐδας ἐν λ. Χοιρίλος.* 4) *Παρὰ Φωτίῳ* III, 32. 5) *Σουΐδ. ἐν λ. Φρύνιχος.* 6) *Ὁ αὐτὸς αὐτόθι· "Οὗτος δὲ πρῶτος ὁ Φρύνιχος γυναικεῖον πρόσωπον εἰσήγαγεν ἐν τῇ σκηνῇ καὶ εὑρετὴς τοῦ τετραμέτρου ἐγένετο".* 7) *Ἐν τῷ περὶ ποιητ. κεφ.* 4. 8) *Ἀριστοτέλ. ἐν Προβλήμ.* 19, 31 *σελ.* 920 *"Διὰ τί οἱ περὶ Φρύνιχον ἦσαν μᾶλλον μελοποιοί; ἢ διὰ τὸ πολλαπλάσια εἶναι τότε τὰ μέλη τῶν μέτρων ἐν ταῖς τραγῳδίαις;".*

ᾄσματα τούτου ἦσαν ἀρεστὰ ἐπὶ μακρὸν χρόνον τοῖς Ἀθηναίοις. Εἰκάζεται[1] δ', ὅτι οὗτος εἰσήγαγεν εἰς τὰς Φοινίσσας διπλοῦν χορόν, ἐξ ὧν ὁ μὲν συνίστατο ἐκ Φοινισσῶν παρθένων, αἵτινες ἐπέμφθησαν ἐκ Σιδῶνος εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ μεγάλου βασιλέως, ὁ δ' ἐξ εὐγενῶν Περσῶν. Ὅτε δ' ὁ Αἰσχύλος εἰσήγαγε τὴν τετραλογίαν, ἐδέξατο ταύτην καὶ ὁ Φρύνιχος, ὡς ὑποδεικνύουσι καὶ αἱ ἐπιγραφαὶ τῶν δραμάτων αὐτοῦ[2], Αἰγύπτιοι, Ἀκταίων, Ἄλκηστις, Ἀνταῖος ἢ Λίβυες, Δίκαιοι ἢ Πέρσαι ἢ Σύνθωκοι. Δαναΐδες, Μιλήτου ἅλωσις, Πλευρώνιαι, Τάνταλος, Φοίνισσαι. Ὑπὸ τοῦ Σουΐδα ἀποδίδονται καὶ ἄλλα δράματα, Ἀνδρομέδα, Ἠριγόνη, Πυρρίχαι ἢ Πυρριχισταί, οὐχὶ ὅμως τῷ ἡμετέρῳ Φρυνίχῳ, ἀλλ' ἄλλῳ, δηλ. τῷ υἱῷ τοῦ Μελανθᾶ. Ἀλλ' ὁ Welcker[3] ταὐτίζει τοὺς δύο τούτους Φρυνίχους. Περὶ τῶν Πυρριχιστῶν φέρεται τὸ ἀνέκδοτον, ὅτι ὁ Φρύνιχος ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων στρατηγὸς ἐξελέχθη ὡς τὴν εὔνοιαν τῶν θεατῶν κτησάμενος διὰ τῶν πολεμικῶν ᾀσμάτων τοῦ χοροῦ[4]. Τὸ ἀνέκδοτον ὅμως τοῦτο δὲν φαίνεται πιθανόν· διότι ἂν ὁ ποιητὴς ἐξελέγετο στρατηγός, τοῦτο ἔπρεπε νὰ γείνῃ ἐν τοῖς Περσικοῖς πολέμοις[5], ἀλλ' ἐν τούτοις δὲν μνημονεύεται. Φαίνεται, ὅτι τὸ ἀνέκδοτον ἐπλάσθη κατὰ τὴν ἱστορικὴν εἴδησιν, καθ' ἣν ὁ Σοφοκλῆς διὰ τὰς ἐν τῇ Ἀντιγόνῃ πολιτικὰς ἰδέας ἐγένετο στρατηγός. Ὁπωσδήποτε ὅμως τὸ ἀνέκδοτον μαρτυρεῖ, ὅτι ὁ Φρύνιχος ἦτο ἀγαθὸς μελοποιός.

Ἐπὶ ἄρχοντος Ἀδειμάντου χορηγοῦντος τοῦ Θεμιστοκλέους ὁ Φρύνιχος ἐδίδαξε δρᾶμά τι[6], ἤτοι μίαν Ὀλυμπιάδα μετὰ

---

[1]) K. O. Müller ἐν τῇ γραμματολογίᾳ II, 36. [2]) Κατὰ τὸν Bergk III, 267 οἱ Αἰγύπτιοι καὶ αἱ Δαναΐδες ἀνήκουσι τῇ αὐτῇ τετραλογίᾳ. [3]) Gr. Trag. I, 19. [4]) Αἰλιαν. ἐν Ποικίλ. ἱστορ. III· 8. [5]) Ὅρα Bode ἐν τῷ μνημονευθέντι συγγράμμ. III, 76. [6]) Πλούταρχ. ἐν Βίῳ Θεμιστοκλ. 5 "Ἐνίκησε δὲ καὶ χορηγῶν τραγῳδοῖς μεγάλην ἤδη τότε σπουδὴν καὶ φιλοτιμίαν τοῦ ἀγῶνος ἔχοντος καὶ πίνακα τῆς νίκης ἀνέθηκε τοιαύτην ἐπιγραφὴν ἔχοντα· Θεμιστοκλῆς Φρεάρριος ἐχορήγει, Φρύνιχος ἐδίδασκεν, Ἀδείμαντος ἦρχεν".

τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν. Ὁ δὲ Bentley[1] *ἔδειξεν, ὅτι τὸ δρᾶμα, δι' οὗ ὁ Φρύνιχος ἐνίκησεν, ἦσαν αἱ Φοίνισσαι. Ἐν τῇ τραγῳδίᾳ ταύτῃ ἡ σκηνὴ ἀπεικόνιζε τὴν ἐν Σούσοις αὐλὴν τοῦ Ξέρξου καὶ ὁ ποιητὴς εἶχεν ὑπόθεσιν τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν. Ὁ Φρύνιχος ὅμως ἤρχετο οὐχὶ ἐκ χοροῦ, ὡς ὁ Αἰσχύλος, ἀλλ' ἐξ ἰαμβικῆς διηγήσεως εὐνούχου τινὸς μεταχειριζομένου σχεδὸν τὰς αὐτὰς λέξεις*[2], *ἃς καὶ οἱ γέροντες τῶν Περσῶν τοῦ νεωτέρου δραματικοῦ. Καὶ ἐν ταῖς Φοινίσσαις ὁ χορὸς ἦτο, οὕτως εἰπεῖν, ὁ πρωταγωνιστὴς τοῦ δράματος, ὡς τοῦτο ὑπῆρχε παρὰ τοῖς ἀρχαιοτέροις τραγικοῖς καὶ δὴ παρὰ τῷ Αἰσχύλῳ. Ἐν τῷ δράματι τούτῳ ὑπῆρχον δύο ὑποκριταί, ἀλλὰ τοῦτο ἐγένετο κατὰ μίμησιν τοῦ Αἰσχύλου. Οὕτως ὁ Φρύνιχος ἐπραγματεύθη σύγχρονον ἱστορικὴν ὑπόθεσιν, ἧς θεαταὶ ἦσαν οἱ νικηταὶ τῆς Σαλαμῖνος καὶ χορηγὸς ἐκεῖνος, ὅστις ἐνίκησεν ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκείνῃ ναυμαχίᾳ. Ὡσαύτως σύγχρονον ὑπόθεσιν ἐπραγματεύθη ὁ ποιητὴς οὗτος ἐν τῷ δράματι τῷ ἐπιγραφομένῳ Μιλήτου ἅλωσις. Κατὰ τὸν Ἡρόδοτον*[3] *οἱ θεαταὶ δακρύσαντες ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ δράματος τούτου ἐζημίωσαν τὸν ποιητὴν χιλίαις δραχμαῖς, διότι ἀνέμνησεν οἰκείας συμφοράς, καὶ ἐκέλευσαν, ἵνα μηδεὶς τὴν τραγῳδίαν μεταχειρίζηται. Ἐκ τοῦ ἐξαφανισμοῦ τοῦ δράματος καὶ ἐκ τῆς τελείας ἐλλείψεως ἀποσπασμάτων εἰκάζεται, ὅτι ὄντως οἱ Ἀθηναῖοι ἐμίσουν τὴν ὑπόθεσιν ταύτης τῆς τραγῳδίας. Τοῦτο δὲ συνέβαινεν οὐχὶ διότι ὁ ποιητὴς ἀνεμνήσθη ἰδίας συμφοράς, ἀλλὰ διότι ᾐσθάνοντο τύψιν συνειδή-*

---

1) Opuscula *ἐν σελίδ.* 293. 2) *Ἐν τῇ ὑποθέσει τῶν Περσῶν τοῦ Αἰσχύλου εὕρηται ὁ στίχος·*

Τάδ' ἐστὶ Περσῶν τῶν πάλαι βεβηκότων.

3) VI, 21 „*Ἀθηναῖοι μὲν γὰρ δῆλον ἐποίησαν ὑπεραχθεσθέντες τῇ Μιλήτου ἁλώσει τῇ τε ἄλλῃ πολλαχῇ καὶ δὴ καὶ ποιήσαντι Φρυνίχῳ δρᾶμα Μιλήτου ἁλώσει τῇ τε ἄλλῃ πολλαχῇ καὶ δὴ καὶ ποιήσαντι Φρυνίχῳ δρᾶμα Μιλήτου ἅλωσιν καὶ διδάξαντι ἐς δάκρυά τε ἔπεσε τὸ θέητρον καὶ ἐζημίωσάν μιν ὡς ἀναμνήσαντα οἰκήϊα κακὰ χιλίῃσι δραχμῇσι, καὶ ἐπέταξαν μηκέτι μηδένα χρᾶσθαι τούτῳ τῷ δράματι*". *Ἰδὲ καὶ Στράβων.* XIV, 635. *Αἴλιαν. ἐν Ποικίλ. Ἱστορ.* XIII, 17 *καὶ Λιβάν.* I, 506.

σεως ὅτε τοὺς συμμάχους εἰς τὴν μανίαν τῶν πολεμίων καταλιπόντες. Δὲν εἶναι δὲ ἀπίθανος καὶ ἡ εἰκασία, ὅτι ὁ χορὸς συνίστατο ἐξ ἀπατρίδων Μιλησίων.

Ὁ Φρύνιχος κατέλιπε κληρονόμον τῆς τέχνης τὸν υἱὸν αὐτοῦ Πολυφράδμονα, περὶ οὗ γινώσκομεν μόνον, ὅτι ἐποίησε τετραλογίαν, ἥτις ὠνομάζετο Λυκούργεια[1].

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΡΧΩΝ ΤΟΥ ΣΑΤΥΡΙΚΟΥ ΔΡΑΜΑΤΟΣ ΗΤΟΙ ΠΕΡΙ ΠΡΑΤΙΝΟΥ ΚΑΙ ΑΡΙΣΤΙΟΥ

Ἀφ' οὗ ἐκ τῶν διθυραμβικῶν χορῶν τῶν σατύρων ἐξεμορφώθη ἡ τραγῳδία, ἥτις, ὡς εἴρηται, ἀπεσεμνύνθη, ὑπελείποντο γελοῖα στοιχεῖα, ἐξ ὧν νέον εἶδος ποιήσεως ἠδύνατο νὰ δημιουργηθῇ. Ὄντως ὁ Φλιάσιος Πρατίνας, ὁ υἱὸς τοῦ Πυρρωνίδου, ὠφεληθεὶς ἐκ τῶν σατυρικῶν χορῶν τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος ἐμόρφωσε τὸ σατυρικὸν δρᾶμα ὡς ἰδιαίτερον τῆς ποιήσεως εἶδος. Ὁ ποιητὴς οὗτος ἐν τῇ αὑτοῦ πατρίδι ἦτο χοροδιδάσκαλος, ἐν Ἀθήναις δὲ ἐπηγγέλλετο τὴν τέχνην, ἣν αὐτὸς ἐδημιούργησεν. Ἐπειδὴ δ' ἐνταῦθα δὲν ἐδιδάσκοντο μόνον σατυρικὰ δράματα, ἡ εἰσαγωγὴ τούτων προϋποτίθησιν οὐ μόνον τὴν ὕπαρξιν, ἀλλὰ καὶ ὡρισμένην διαμόρφωσιν τῆς τραγῳδίας[2]. Πρὸς δέ, ἐπειδὴ ὁ Χοιρίλος ὀνομάζεται βασιλεὺς τοῦ σατυρικοῦ δράματος, ὁ Πρατίνας ἦλθεν εἰς Ἀθήνας πρὸ τούτου τοῦ δραματικοῦ. Φαίνεται δ', ὅτι κατ' ἀρχὰς τὸ σατυρικὸν δρᾶμα δὲν ἐδιδάσκετο μετὰ τὴν τριλογίαν, δηλ. μετὰ τρεῖς τραγῳδίας, ἀλλὰ μετὰ μίαν. Λέγεται δ', ὅτι οἱ ποιηταὶ προσέθηκαν τὸ σατυρικὸν δρᾶμα, ὅπως μὴ φαίνωνται ἐπιλανθανόμενοι τοῦ θεοῦ[3]. Ἐπειδὴ δ' ὁ Σουΐδας παραδίδει, ὅτι ὁ ποιητὴς ἐποίησε πεντήκοντα δράματα,

---

[1]) Τοῦτο λέγεται ἐν τῇ Ὑποθέσει τῶν Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας τοῦ Αἰσχύλου.
[2]) Bode III, 60. [3]) Ζηνόβιος V, 40 "διὸ γοῦν τοῦτο τοὺς Σατύρους

ἐξ ὧν τριάκοντα καὶ δύο σατυρικά, ἐγείρεται μεγάλη ἀμφισβήτησις παρὰ τοῖς φιλολόγοις· διότι οὗτοι δὲν δύνανται νὰ προσαρμόσωσι τὸν ἀριθμὸν τῶν σατυρικῶν δραμάτων πρὸς τὸν τῶν τραγῳδιῶν[1]. *Τὰ ὀνόματα τῶν σατυρικῶν δραμάτων τοῦ Πρατίνου δὲν μνημονεύονται, ὅμως ὑπὸ τοῦ Παυσανίου*[2] *μετὰ τὰ τοῦ Αἰσχύλου θεωροῦνται δοκιμώτατα. Ἀλλ' ὁ Πρατίνας διὰ τῶν δραμάτων αὐτοῦ ἐνίκησε μόνον ἅπαξ, ὡς καὶ ὁ Ἀχαιός. Ἐπειδὴ δ' ἀμφότεροι δὲν ἦσαν Ἀθηναῖοι, εἰκάζεται, ὅτι διὰ τοῦτο δὲν ἐνίκησαν. Εἶναι δ' ἄξιον σημειώσεως, ὅτι ἐν ᾧ ἐκ τῶν δραμάτων τοῦ Πρατίνου οὐδὲ εἷς στίχος περιεσώθη, ἐκ τῆς λυρικῆς αὐτοῦ ποιήσεως διετηρήθησαν σπουδαῖα ἀποσπάσματα*[3].

Ὁ δὲ υἱὸς τοῦ Πρατίνου Ἀριστίας ἐποίησε σατυρικὰ δράματα ἐξ ἴσου δόκιμα τοῖς τοῦ ἑαυτοῦ πατρός[4]. *Ἡ ἀκμὴ αὐτοῦ πίπτει ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Χοιρίλου, τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Σοφοκλέους. Ἐπειδὴ δὲ καὶ οὗτος, ὡς καὶ οἱ σύγχρονοι, περιώρισε τὰ χορικὰ ᾄσματα, οὐδαμοῦ ὀνομάζεται λυρικός, ὡς ὁ πατὴρ αὐτοῦ. Ἐκ τῶν δραμάτων τούτου μνημονεύονται ὀνόματά τινα, ὡς Κύκλωψ καὶ Ὀρφεύς. Φαίνεται δ', ὅτι ὁ Εὐριπίδης εἶχεν ὑπ' ὄψει τὸ πρῶτον δρᾶμα ποιήσας τὸ σῳζόμενον σατυρικόν. Ἐπειδὴ δὲ μόνον ὁ Κύκλωψ τοῦ Εὐριπίδου καὶ πάνυ ὀλίγα ἀποσπάσματα σῴζονται ἐκ τῶν σατυρικῶν δραμάτων, δὲν δύναται ἀκριβῶς νὰ ὁρισθῇ τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ποιήσεως. Φαίνεται δ' ὅμως, ὅτι ὁ χορὸς τῶν σατύρων, ὅστις εἰς τὸ ὅλον εἶδος τὸ ὄνομα ἔδιδε, τὸ σπουδαιότατον τοῦ δράματος ἦτο*[5]. *Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται, ὅτι συνήθως αἱ ὑποθέσεις τῶν σατυρικῶν δραμάτων ἐκ τοῦ ἀγροτικοῦ βίου ἐλαμβάνοντο ἢ οὕτως ἠλλοιοῦντο, ὥστε*

ὕστερον ἔδοξεν αὐτοῖς προεισάγειν, ἵνα μὴ δοκῶσιν ἐπιλανθάνεσθαι τοῦ θεοῦ„ (*Πολὺ πιθανῶς ὁ* Bergk *ἀντὶ τοῦ προεισάγειν εἰκάζει προσεισάγειν*). [1]) Klein I, 125. Bergk III, 262. [2]) II, 18, 5 "*Ἐνταῦθά ἐστι καὶ Ἀριστίου μνῆμα τοῦ Πρατίνου. Τούτῳ τῷ Ἀριστίᾳ σάτυροι καὶ Πρατίνᾳ τῷ πατρί εἰσι πεποιημένοι πλὴν τῶν Αἰσχύλου δοκιμώτατα„*. [3]) Bode III, 84. [4]) *Παυσαν*. II, 18, 5. [5]) *Πρῶτος ὁ* Casaubonus *ὥρισε τὴν διαφορὰν τοῦ σατυρικοῦ δράματος πρὸς τὴν ῥωμαϊκὴν σάτιραν* (De satyrica Graecorum

ἠδύναντο νὰ λάβωσιν ἀγροτικὴν χροιάν. Τὸ κωμικὸν τοῦ σατυρικοῦ δράματος ἔκειτο ἐν τῷ χορῷ τῶν σατύρων καὶ ἐν ταῖς σχέσεσιν αὐτῶν πρὸς τὰ δρῶντα πρόσωπα, ἅπερ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ ἥρωες τῆς τραγῳδίας ἦσαν ἢ τοὐλάχιστον ὡς τοιοῦτοι μετ' ἀξιοπρεπείας ἠδύναντο νὰ ἐμφανισθῶσιν. 'Αλλ' οὔτε τοῖς ποιηταῖς, οὔτε τοῖς θεαταῖς ἦτο ἀρεστόν, ὅπως τοὺς ἥρωας ἰδεώδους παρελθόντος γελοίους καταστήσωσιν ἢ τὴν παραχθεῖσαν τραγικὴν ἰδέαν δι' εἰρωνικῆς κουφότητος πάλιν φθείρωσι[1]. *Τοὐναντίον φαῦλοι καὶ δειλοὶ παρίσταντο ἐν τῷ θεάτρῳ οἱ σάτυροι ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ἥρωας. Οἱ σάτυροι ἦσαν ὄντα κατωτέρας φύσεως καὶ ὡμοίαζον μᾶλλον πρὸς θηρία ἢ πρὸς θεούς· Ησαν ἀκόλουθοι τοῦ Διονύσου καὶ διεκρίνοντο κατὰ τὴν λαγνείαν καὶ τὴν ἀσέλγειαν. Αὐτὴ δ' ἡ φύσις τῶν ὄντων τούτων περιεῖχε τὸ γελοῖον. 'Ως τέκνα τῆς ἀγροίκου φύσεως ἔφερον ἀνάλογα καλύμματα καὶ σύμβολα. 'Ηγεῖτο δὲ τούτων ὁ Σειληνός, ὅστις εἰκονίζετο ὡς γέρων φαλακρὸς σιμὴν ἔχων τὴν ῥῖνα καὶ ἐπὶ ὄνου καθήμενος. Οἱ σάτυροι ἦσαν φιλοπόται καὶ ἠσκοῦντο περὶ ἐκεῖνο τὸ εἶδος τῶν σκωμμάτων καὶ τῶν αἰσχρολογιῶν, εἰς ἃς οἱ φίλοι τοῦ οἴνου συνήθως ἀρέσκονται. Μετὰ τῆς ἀκολασίας συνέδεον τὴν θρασύτητα, ἥτις ὅμως παρευθὺς ἐχαλινοῦτο, ὅτε ἐκ τῶν λόγων ἔμελλον νὰ προβῶσιν εἰς πράξεις. Τότε οἱ θρασύδειλοι καὶ τοὺς φιλτάτους ἑταίρους προέδιδον, ὅπως αὐτοὶ τὸν κίνδυνον διαφύγωσι. Τοῦ προσωπείου καὶ τῶν καλυμμάτων κωμικώτερος ἦτο ὁ χορὸς τῶν σατύρων, ὅστις σ ί κ ι ν ι ς ἐκαλεῖτο*[2]. *'Ο χορὸς οὗτος ἐγίνετο μετὰ ταχύτητος καὶ κρότου τῶν ποδῶν καὶ ἦτο παρῳδία τῆς σεμνῆς ἐμμελείας τῆς τραγῳδίας.*

---

poesi et Romanorum satura 1605). *'Η διατριβὴ αὕτη προσηρτήθη εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ Περσίου. 'Αλλ' εἰ καὶ τὰ γραμματολογικὰ ταῦτα εἴδη διαφέρουσιν ἀλλήλων, ὅμως κατὰ τὸν* Ribbeck *ἐκ τῆς αὐτῆς ῥίζης ἐξέβλαστον·* Geschichte der Röm. Dichtung I, 9. [1]) *Αἱ εἰρωνεῖαι καὶ τὰ σκώμματα, καὶ ὁσάκις μέγαν βαθμὸν εὐφυΐας ὑποδεικνύουσιν, εἶναι ἀνάρμοστοι εἰς μεγαλοπρεπεῖς χαρακτῆρας, οἷοι εἶναι οἱ τῶν 'Ομηρικῶν ἡρώων.* [2]) *"Ορα 'Αθήν.* I, 20 *καὶ* XIV, 630.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

ΠΕΡΙ ΘΕΑΤΡΟΥ

Ὅτε ὁ Πρατίνας ἀγωνιζόμενος πρὸς τὸν Αἰσχύλον καὶ τὸν Χοιρίλον ἐδίδασκε δρᾶμά τι αὐτοῦ, ἡ συρροὴ τῶν θεατῶν ἦτο οὕτω μεγάλη, ὥστε τὰ ἴκρια, ἐφ' ὧν ἵσταντο οἱ θεαταί, κατέπεσαν[1]. *Μετὰ τὸ συμβὰν τοῦτο οἱ Ἀθηναῖοι φοβούμενοι, μὴ τοιοῦτον ἀτύχημα ἐπαναληφθῇ, ἀπεφάσισαν, ὅπως ἀνεγείρωσιν εὐρὺ λίθινον θέατρον, οὗ τὰ ἐρείπια πρὸ ὀλίγων δεκαετηρίδων ἀνεκαλύφθησαν*[2]. *Πρὸς οἰκοδομὴν οἱ Ἀθηναῖοι ἐξελέξαντο τὴν μεσημβρινὴν πλευρὰν τῆς Ἀκροπόλεως, ἐν ᾗ ἔκειτο τὸ ἱερὸν τοῦ Διονύσου*[3]. *Πότε ἤχθη εἰς πέρας ἡ οἰκοδομή, δὲν εἶναι ἀναμφισβητήτως γνωστόν. Λέγεται μέν, ὅτι τὸ ἔργον συνετελέσθη ἐπὶ ῥήτορος Λυκούργου*[4] *(380 π. Χ.), ἀλλὰ πιθανώτερον οὗτος ἐπεσκεύασε τὸ ἀρχαῖον θέατρον*[5]. *Ἐν τοῖς Ῥωμαϊκοῖς χρόνοις ὑπέστη πολλὰς ἀλλοιώσεις. Κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦτο τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου ᾠκοδομήθησαν καὶ τὰ λοιπὰ θέατρα.*

Τὸ Ἑλληνικὸν θέατρον ἀπαρτίζεται ἐκ τριῶν μερῶν, πρῶ-

---

1) *Σουΐδας ἐν λ. Πρατίνας* “*Ἐπιδεικνυμένου δὲ τούτου συνέβη τὰ ἴκρια, ἐφ' ὧν ἑστήκεσαν οἱ θεαταί, πεσεῖν, καὶ ἐκ τούτου θέατρον ᾠκοδομήθη Ἀθηναίοις*”. *Ἡσύχιος·* “*Ἴκρια, τὰ ἐν τῇ ἀγορᾷ, ἀφ' ὧν ἐθεῶντο τοὺς Διονυσιακοὺς ἀγῶνας, πρὶν ἢ κατασκευασθῆναι τὸ ἐν Διονύσου θέατρον*”. *Περὶ τῶν σκηνικῶν ἀρχαιοτήτων, περὶ ὧν πραγματευόμεθα ἐν τοῖς ἑπομένοις, λέγει ὁ* A. Müller, Lehrbuch der griech. Bühnenalterthümer, Freiburg 1886. 2) *Τὴν ἀνασκαφὴν ἐποίησεν ὁ ἀρχιτέκτων* Strack. 3) *Παυσαν.* I, 20, 3. 4) *Πλούταρχ. ἐν Βίῳ δέκα ῥητόρ.* III, 5 “*Πρός τε τούτοις ἡμίεργα παραλαβὼν τούς τε νεωσοίκους καὶ τὴν σκευοθήκην καὶ τὸ θέατρον τὸ Διονυσιακὸν ἐξειργάσατο καὶ ἐπετέλεσε*” *καὶ Παυσαν.* I, 2[illegible], 16. “*Οἰκοδομήματα δὲ ἐπετέλεσε μὲν τὸ θέατρον ἑτέρων ὑπαρξαμένων*”. 5) Bergk III. 36. *Ὁ* Wilamowitz (Die Bühne des Aeschylos, Herm. 21, 598. *διισχυρίζεται, ὅτι ὁ Λυκοῦργος τὸ πρῶτον κατεσκεύασε τὸ λίθινον θέατρον.*

τον ἐκ τοῦ κοίλου, δεύτερον ἐκ τῆς ὀρχήστρας καὶ τρίτον ἐκ τῆς σκηνῆς[1].

Τὸ κοῖλον, ὅπερ παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις ὀνομάζεται cavea, συνίσταται ἐκ συγκεντρικῶν κύκλων, οὓς ἀπαρτίζουσιν αἱ βαθμῖδες. Ἑκάστη δὲ σειρὰ τῶν βαθμίδων σχηματίζει τμῆμα κύκλου 185 μέχρι 260 μοιρῶν. Τὰ Ἑλληνικὰ θέατρα ᾠκοδομοῦντο ἐπὶ τῶν προπόδων ὀρέων, ἐξ ὧν ἐσχημάτιζον τὰ ἑδώλια. Τὸ χωρητικὸν αὐτῶν ἦτο διάφορον, διότι ἐλαμβάνετο ὑπ' ὄψει ὁ πληθυσμὸς τῆς οἰκοδομούσης πόλεως[2]. Τὸ ἐν Ἐπιδαύρῳ ἐχώρει 10,000—16,000, τὸ ἐν Συρακούσαις 14,000—22,000, τὸ ἐν Ἀθήναις 30,000 καὶ τὸ μέγιστον πάντων τῶν Ἑλληνικῶν θεάτρων, τὸ ἐν τῇ Μεγάλει πόλει, 44,000 θεατῶν. Κάλλιστον δὲ πάντων ἦτο τὸ ἐν Ἐπιδαύρῳ, διότι τοῦτο κατεσκεύασεν ὁ Πολύκλειτος[3]. Διαζώματα δὲ ἢ κατατομαὶ ἐκαλοῦντο δύο εὐρεῖαι δίοδοι, δι' ὧν αἱ βαθμῖδες ἐχωρίζοντο[4]. Κερκίδες δ' ὠνομάζοντο τὰ σφηνοειδῆ τμήματα, εἰς ἃ αἱ βαθμῖδες διῃροῦντο. Τῶν ἑδωλίων τὸ μὲν ἔμπροσθεν μέρος ἐχρησίμευεν ὡς ἕδρα τοῦ θεατοῦ, τὸ δ' ὄπισθεν, ὅπερ ἦτο ὀλίγον κεκοιλωμένον, προωρίζετο πρὸς ἀνάπαυσιν τῶν ποδῶν τοῦ ἄνωθεν καθημένου. Ταῦτα ἦσαν ἠριθμημένα, ἐχωρίζοντο ἀπ' ἀλλήλων διὰ γραμμῶν καὶ ἐκαλύπτοντο διὰ ξύλων καὶ στρωμάτων. Τὰ δ' εἰσιτήρια σύμβολα ὀνομαζόμενα ἦσαν χαλκᾶ καὶ ἔφερον τὸ ὄνομα τοῦ ποιητοῦ καὶ τοῦ διδαχθησομένου δράματος. Τὸ ὅλον θέατρον περιεβάλλετο ὑπὸ τείχους ἢ ὑπὸ στηλῶν σχηματιζουσῶν στοάς. Ἡ δ' εἴσοδος τῶν θεατῶν ἐγίνετο ἢ διὰ τῶν θυρῶν, αἵτινες εὑρίσκοντο ἐπὶ τοῦ τείχους τούτου, ἢ διὰ τῆς ὀρχήστρας. Ὅτε ὁ θεατὴς ἔφθανεν εἰς ταύτην, διά τινος κλίμακος ἀνέβαινε μέχρι τοῦ διαζώματος

---

[1]) Klein, I, 141. [2]) Ἀντιστρόφως ἐκ τοῦ χωρητικοῦ τοῦ θεάτρου δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν περὶ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς πόλεως, ἐν ᾗ τοῦτο εὑρίσκεται. [3]) Παυσαν. II. 27, 5. [4]) Στράβ. IX, 6 καὶ IX, 1.

καὶ ἐκεῖθεν ἐζήτει τὸν ἀριθμὸν τοῦ ἑαυτοῦ ἑδωλίου. Τὰ ἠχεῖα ἐχρησίμευον πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς φωνῆς καὶ κατὰ τοῦτο οἱ ἀρχαῖοι εἶχον προχωρήσει εἰς βαθμὸν διεγείροντα τὸν θαυμασμὸν τῶν νεωτέρων. Τὰ θέατρα μέχρι τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων ἐστεροῦντο στέγης, οἱ δὲ θεαταὶ προεφυλάσσοντο ὑπὸ τὸν πέτασον[1].

Ἡ δ' ὀρχήστρα ἦτο προωρισμένη πρὸς ἐνέργειαν τοῦ χοροῦ[2]. *Αἱ σωζόμεναι ἔχουσι τὸ* $^1/_5$ *μέχρι τοῦ* $^1/_3$ *τῆς ὅλης διαμέτρου τοῦ χώρου τῶν θεατῶν. Ἐν τῇ ὀρχήστρᾳ ἔκειτο ἡ θυμέλη, ἥτις ἦτο βωμὸς τοῦ Διονύσου. Αὕτη κειμένη ἐγγύτερον τῆς σκηνῆς ἢ τῶν κατωτέρων ἑδωλίων τοῦ κοίλου ἐσχημάτιζε μετὰ βαθμίδων ἐξέχον τετράγωνον, ἐφ' οὗ ὁ χορηγὸς καὶ ἐνίοτε οἱ αὐλῳδοὶ καὶ οἱ ῥαβδοφόροι ἵσταντο*[3]. *Οἱ αὐλῳδοί, ὅπως διαφύγωσι τὰ ὄμματα τῶν θεατῶν, ἐλάμβανον θέσιν ὄπισθεν τῆς θυμέλης, δηλ. ἐν τῷ ὑποσκηνίῳ*[4]. *Διὰ δὲ τῶν Χαρωνίων ἢ Χαρωνείων κλιμάκων κατέβαινον καὶ ἀνέβαινον αἱ ψυχαὶ τῶν τεθνεώτων*[5]. *Αἱ πάροδοι ἦσαν δύο καὶ ἔκειντο μεταξὺ τοῦ χώρου τῶν θεατῶν καὶ τῆς σκηνῆς*[6].

Ἡ σκηνὴ ἐν τοῖς σωζομένοις θεάτροις ἢ κακῶς διετηρήθη ἢ οὐδόλως. Τὸ ὄπισθεν μέρος αὐτῆς περιεβάλλετο διὰ τείχους, ὅπερ ὑπετίθετο ὡς τὸ ἀνάκτορον τοῦ βασιλέως, ὅστις ἐξήρχετο διὰ τῆς ἐν τῷ μέσῳ θύρας βασιλείου καλουμένης. Ἑκατέρωθεν ταύτης ὑπῆρχον δύο ἄλλαι, δι' ὧν ἐξήρχοντο οἱ ἄλλοι ὑποκριταί. Ἡ σκηνὴ ἦτο τοὐλάχιστον διώροφος[7] *καὶ ἐπὶ τῆς ὀροφῆς εἶχε βωμοειδὲς ὕψωμα, ἐφ' οὗ ὁ ἱστάμενος ἠδύνατο νὰ*

---

1) *Σουΐδας ἐν λ. πέτασος.* 2) *Μέγα ἐτυμολογ. ἐν λ. σκηνή "ὀρχήστρα· αὕτη δέ ἐστιν ὁ τόπος ὁ ἐκ σανίδων ἔχων τὸ ἔδαφος, ἐφ' οὗ καὶ θεατρίζουσιν οἱ μῖμοι, εἶτα μετὰ τὴν ὀρχήστραν βωμὸς τοῦ Διονύσου, τετράγωνον οἰκοδόμημα κενὸν ἐπὶ τοῦ μέσου, ὃ καλεῖται θυμέλη παρὰ τὸ θύειν· μετὰ τὴν θυμέλην ἡ κονίστρα, τουτέστι τὸ κάτω ἔδαφος τοῦ θεάτρου".* 3) *Σχολ. εἰς Εἰρήνην Ἀριστοφάν.* 735. 4) *Ἀθήν.* XIV, 631. 5) *Πολυδεύκ.* IV, 132 6) *Ὁ αὐτὸς* IV, 123 7) *Ἐκαλεῖτο δὲ διστεγία, Πολυδεύκ.* IV, 129.

βλέπη πόρρω ἀντικείμενα. Ἐπὶ τῆς στέγης ὑπῆρχε καὶ τὸ καλούμενον φρυκτώριον, ἐφ' οὗ ἔκαιον πῦρ, ὡς δὴ ὁ φύλαξ ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ Ἀγαμέμνονος τοῦ Αἰσχύλου. Πρὸ τῆς σκηνῆς ἔκειτο τὸ προσκήνιον, ὅπερ ἐχωρίζετο ἐξ ἐκείνης διὰ παραπετάσματος ἢ αὐλαίας[1]*. Οὕτως ἡ σκηνὴ μόνον πρὸ τῆς διδασκαλίας τοῦ δράματος δὲν ἦτο ὁρατὴ τοῖς θεαταῖς. Ὅτε ὅμως ἐγίνετο ἔναρξις ταύτης, ἔπιπτεν ἡ αὐλαία καὶ ἀνυψοῦτο πάλιν κατὰ τὸ τέλος. Τὰ δὲ παρασκήνια, ἅπερ ὑπετίθεντο πτέρυγες τῶν ἀνακτόρων, ἐχρησίμευον πρὸς διατριβὴν τῶν ὑποκριτῶν καὶ πρὸς διατήρησιν τῶν ἐνδυμάτων, τῶν προσωπείων καὶ τῶν μηχανῶν*[2]*. Τὸ ὑποσκήνιον ἔκειτο κάτωθεν τοῦ λογείου καὶ ἦτο κεκοσμημένον διὰ κιόνων καὶ ἀγαλμάτων. Λογεῖον ἢ ὀκρίβας ἦτο ὁ τόπος τῆς σκηνῆς, ἐφ' οὗ ἱστάμενοι οἱ ὑποκριταὶ ἔλεγον*[3]*. Ἐσχημάτιζε δ' ὀξυγώνιον τρίγωνον. Ὅστις ἤρχετο ἐξ ἀριστερῶν, ἐθεωρεῖτο ἐρχόμενος ἐκ ξένης χώρας, ὅστις δ' ἐκ δεξιῶν, ἐκ τῆς πόλεως ἢ ἐκ τοῦ λιμένος. Τὸ ἐξ ἀριστερῶν καὶ ἐκ δεξιῶν ἐλογίζετο ἐκ μέρους τῶν θεατῶν. Διὰ δὲ τοῦ ἐκκυκλήματος ἢ τῆς ἐξώστρας, ἥτις εἶχε σχῆμα τραπέζης, ἤγοντο διὰ τῆς μέσης θύρας τῆς σκηνῆς νεκροί, τραυματίαι καὶ τὰ τοιαῦτα*[4]*. Πρὸ τῶν δύο ἄκρων θυρῶν τῆς σκηνῆς ὑπῆρχον αἱ περίακτοι (δηλ. μηχαναί), αἵτινες πρισματοειδὲς σχῆμα ἔχουσαι ἐστρέφοντο διὰ στροφέως*[5]*. Διὰ τῆς στροφῆς δὲ τούτων ἐγίνετο ἡ ἀλλαγὴ τῶν σκηνῶν. Ἡ κατ' ἐξοχὴν μηχανὴ ἦτο τὸ ὄργανον, δι' οὗ ἐνεφανίζοντο οἱ θεοὶ καὶ ἐντεῦθεν ἡ πολυθρύλητος φράσις ὁ ἀπὸ μηχανῆς θεὸς* (Deus ex machina). *Ὁμοία μηχανὴ ἦτο καὶ τὸ καλούμενον θεολογεῖον, ἐφ' οὗ ἱστάμενοι θεοὶ καὶ ἡμίθεοι ἔλεγον. Διὰ δὲ*

---

[1]) *Πολυδεύκ.* IV, 122. [2]) *Σουΐδ. ἐν λ. παρασκήνια. Φώτ. ἐν λέξ. σελ.* 389. *Δημοσθέν. κατὰ Μειδ.* 7, 54. [3]) *Πλάτ. ἐν Συμποσ.* 194. [4]) *Τοιαῦτα παραδείγματα ὑπάρχουσι πολλά, ὡς παρ' Αἰσχύλ. ἐν Χοηφ.* 982. *ἐν Ἀγαμέμν.* 1345· *παρὰ Σοφοκλ. ἐν Ἠλέκτρ.* 1466· *ἐν Ἀντιγόν.* 1292 *κτλ.* [5]) *Πολυδεύκ.* IV, 126.

τοῦ ἡ μ ι κ υ κ λ ί ο υ, ὅπερ ἦτο μηχανή τις, ἐφέρετο εἰς τὴν θέαν τοῦ κοινοῦ διάφραγμα, ἐφ' οὗ ἦσαν ἐσκηνογραφημένα πόρρω ἀντικείμενα. Ὁ δὲ γ έ ρ α ν ο ς ἦτο σχοινίον φέρον ἄγκιστρον, ὅπερ ἦτο προωρισμένον, ὅπως συνάπτηται τῇ ζώνῃ τοῦ ὑποκριτοῦ. Διὰ τῆς μηχανῆς ταύτης ὁ ὑποκριτὴς ἠδύνατο νὰ αἰωρηθῇ. Πρὸς παραγωγὴν δὲ ἀστραπῆς καὶ κεραυνοῦ ἐχρησίμευεν ἡ π ε ρ ί α κ τ ο ς ὑ ψ η λ ή, τὸ β ρ ο ν τ ε ῖ ο ν καὶ τὸ κ ε ρ α υ ν ο σ κ ο π ε ῖ ο ν[1].

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

ΠΕΡΙ ΥΠΟΚΡΙΤΩΝ, ΕΝΔΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΠΡΟΣΩΠΕΙΩΝ ΑΥΤΩΝ

Τὸ κατ' ἀρχὰς αὐτὸς ὁ ποιητὴς ἦτο καὶ ὑποκριτής[2]*, ὅπερ ἐγίνετο ἐπ' ἀγαθῷ τῆς διδασκαλίας τοῦ δράματος· διότι ὁ ποιητὴς εἶναι φύσει ἐπιτηδειότερος, ὅπως τὰ ὑφ' ἑαυτοῦ ἐπινοηθέντα πάθη ὑποκριθῇ. Ἀπὸ Σοφοκλέους ὅμως καὶ ἑξῆς τὸ ἔθος τοῦτο κατελύθη· διότι ὁ τραγικὸς οὗτος ἰσχνόφωνος ὢν δὲν ἠδύνατο νὰ ἐκπληρώσῃ τὰ καθήκοντα τοῦ ὑποκριτοῦ*[3]*. Ἀφ' οὗ δ' ὁ μὲν Θέσπις ἐξεῦρε τὸν πρῶτον ὑποκριτήν, ὁ δὲ Αἰσχύλος τὸν δεύτερον καὶ ὁ Σοφοκλῆς τὸν τρίτον*[4]*, ὁ ἀριθμὸς οὗτος διέμεινεν ἀμετάβλητος*[5]*. Οἱ ἀρχαῖοι περιωρίζοντο συνήθως ἐν τῷ ἀριθμῷ*

---

1) *Τούτων γίνεται χρῆσις παρ' Αἰσχύλ. ἐν Προμηθ.* 1081 *καὶ παρὰ Σοφοκλ. ἐν Οἰδίποδ. ἐπὶ Κολων.* 1456.

2) *Ἀριστοτέλ. Ῥητορικ.* III, 1, 3. „*Ὑπεκρίνοντο γὰρ αὐτοὶ τὰς τραγῳδίας οἱ ποιηταὶ τὸ πρῶτον*". 3) *Ἐν τῇ πρώτῃ βιογραφίᾳ τοῦ Σοφοκλέους παρὰ* Westermann *σελ.* 127 „*πρῶτον μὲν καταλύσας τὴν ὑπόκρισιν τοῦ ποιητοῦ διὰ τὴν ἰδίαν μικροφωνίαν· πάλαι γὰρ καὶ ὁ ποιητὴς ὑπεκρίνετο*". 4) *Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ.* IV, 13 „*Καὶ τό τε τῶν ὑποκριτῶν πλῆθος ἐξ ἑνὸς εἰς δύο πρῶτος Αἰσχύλος ἤγαγε, καὶ τὰ τοῦ χοροῦ ἠλάττωσε, καὶ τὸν λόγον πρωταγωνιστὴν παρεσκεύασεν· τρεῖς δὲ καὶ σκηνογραφίαν Σοφοκλῆς*". *Ὁ Θεμίστιος* 26, 382 *λέγει* „*Αἰσχύλος δὲ τρίτον ὑποκριτὴν καὶ ὀκρίβαντα*" *ἀλλ' ἡ εἴδησις αὕτη δὲν εἶναι πιθανή.* 5) Bergk 3, 83.

τούτῳ· εἰ δὲ χορευτής τις ἐν ᾠδῇ ἔλεγέ τι, ἐκαλεῖτο π α ρ α σ κ ή ν ι ο ν, εἰ δέ ποτε τέταρτος ὑποκριτὴς παρεφθέγγετό τι, ὠνομάζετο π α ρ α χ ο ρ ή γ η μ α, ὡς ἐν τῷ Οἰδίποδι ἐπὶ Κολωνῷ[1]. *Τὰ αὐτὰ περίπου συνέβαινον καὶ ἐν τῇ κωμῳδίᾳ· διότι κατ' ἀρχὰς καὶ ἐν ταύτῃ αὐτοὶ οἱ ποιηταὶ ὑπεκρίνοντο, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ Κρατίνου εἰσήχθησαν τρεῖς ὑποκριταί*[2]. *'Αλλ' ὁ 'Αριστοφάνης ποιεῖται συχνοτέραν χρῆσιν τοῦ παραχορηγήματος. 'Εν τῇ μέσῃ καὶ τῇ νεωτέρᾳ κωμῳδίᾳ φαίνεται, ὅτι ὁ ἀριθμὸς δὲν μετεβλήθη. Αἱ κωμῳδίαι ὅμως τοῦ Πλαύτου καὶ τοῦ Τερεντίου ἔχουσι πέντε ὑποκριτάς*[3]. *Ἴσως ἐμιμήθησαν τοῖς κωμικοῖς οἱ 'Ρωμαῖοι τραγικοί, ἀλλ' εἶναι βέβαιον, ὅτι ὁ Σενέκας ἔμενεν αὐστηρῶς ἐν τῷ κανόνι τῆς 'Αττικῆς σκηνῆς. Πλὴν τῶν τριῶν ὑποκριτῶν ὑπῆρχον καὶ ἄλλα πρόσωπα, ἅπερ ἠκολούθουν συνήθως τοῖς ἡγεμόσι. Ταῦτα ἐκαλοῦντο δ ο ρ υ φ ο ρ ή μ α τ α. Δὲν ἦσαν δὲ μόνον ταῦτα, ἀλλὰ καὶ ἄλλα δευτερεύοντα πρόσωπα, ἅπερ ὡς μὴ μετέχοντα τοῦ διαλόγου ὠνομάζοντο κ ω φ ά.*

Τὸ πρῶτον πρόσωπον εἶχεν ὁ πρωταγωνιστὴς (actor primarum artium), ὅστις ἦτο τὸ ἄμεσον τοῦ ποιητοῦ ὄργανον· οὗτος ἀνέπτυσσε τὴν κυρίαν τοῦ δράματος ἰδέαν, ὅπερ ἀπῄτει ἔξοχον διάνοιαν· διότι ἀπεικόνιζε τὰς περιπετείας τοῦ βίου καὶ τὰ πάθη τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου. Βεβαίως ταῦτα δὲν ἦσαν προϊόντα τῆς διανοίας αὐτοῦ, ἀλλὰ πεζὸς νοῦς καὶ ταπεινὴ καρδία δὲν δύνανται νὰ ἀντιληφθῶσι μεγάλων ἰδεῶν καὶ ὑψηλῶν αἰσθημάτων. 'Ο πρωταγωνιστὴς ὡς τοιοῦτος εἶχε τὸ πρῶτον πρόσωπον τοῦ δράματος, ὅπερ ἦτο καὶ τὸ δυσκολώτατον. Δὲν εἶναι ὅμως

---

[1]) *Πολυδεύκ.* IV, 109 "*'Οπότε μὲν ἀντὶ τετάρτου ὑποκριτοῦ δέοι τινὰ τῶν χορευτῶν εἰπεῖν ἐν ᾠδῇ, παρασκήνιον καλεῖται τὸ πρᾶγμα [ὡς ἐν 'Αγαμέμνονι Αἰσχύλου]· εἰ δὲ τέταρτος ὑποκριτής τι παραφθέγξαιτο τοῦτο παραχορήγημα ὀνομάζεται καὶ πεπρᾶχθαί φασιν αὐτὸ ἐν Αἰσχύλου Μέμνονι*„ *Ὅρα εἰσαγωγήν μου εἰς Οἰδίποδ. ἐπὶ Κολων. σελ.* 57. [2]) *Πλατών. Περὶ κωμῳδ.* IX, 16 "*'Επιγενόμενος δὲ Κρατῖνος κατέστησε μὲν πρῶτον τὰ ἐν τῇ κωμῳδίᾳ πρόσωπα μέχρι τριῶν*„. [3]) *Διομήδης* 490 *K* "at latini scriptores complures personas in fabulas introduxerunt„.

ἀκριβὲς καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ K. O. Müller[1] εἰρημένον, ὅτι ὁ πρωταγωνιστὴς ἔχει τὸ πρόσωπον ἐκείνου, οὗ αἱ τύχαι διεγείρουσι τὸν ἔλεον τῶν θεατῶν· διότι ἐν τῷ 'Αγαμέμνονι τοῦ Αἰσχύλου βεβαίως ὁ πρωταγωνιστὴς δὲν ἀνέλαβε τὸ πρόσωπον τοῦ βασιλέως, ἀλλὰ τὸ τῆς Κλυταιμνήστρας. Δὲν δύναται δέ τις νὰ διασχυρισθῇ, ὅτι τὰ γυναικεῖα πρόσωπα ἕνεκα τῆς παθητικῆς αὐτῶν θέσεως ἀνήκουσι τῷ δευτεραγωνιστῇ[2]. Διότι οὐ μόνον παρὰ τῷ Εὐριπίδῃ, ἀλλὰ καὶ παρὰ τῷ Σοφοκλεῖ τὸ πρόσωπον τῆς 'Ηλέκτρας, τῆς 'Αντιγόνης καὶ τῆς Δηϊανείρας ἔχει ὁ πρωταγωνιστής. Τούτου ὑποδεέστερον πρόσωπον ἦτο ὁ δευτεραγωνιστὴς (actor secundarum), ὅστις ἐποίει ἀντίθεσιν πρὸς τὸν πρωταγωνιστήν, ὡς ἡ Χρυσόθεμις πρὸς τὴν 'Ηλέκτραν καὶ ἡ 'Ισμήνη πρὸς τὴν 'Αντιγόνην. Οὗτος κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν δύναμιν καὶ τὴν μιμητικὴν ἐμπειρίαν ἦτο ὑποδεέστερος τοῦ πρώτου καὶ τῷ προσώπῳ τούτῳ ὁ ποιητὴς μικροτέραν ποσότητα πάθους καὶ ὁρμῆς ἐνέβαλλε. Καὶ οὐ μόνον ὑπὸ ποιητικὴν ἔποψιν δὲν εἶχεν εὐνοϊκὴν θέσιν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἰδίᾳ τέχνῃ (τῇ ὑποκριτικῇ) ὤφειλε νὰ ὑποχωρήσῃ, ὅπως μὴ τὸν πρωταγωνιστὴν ἐπισκιάσῃ. Διότι ἄλλως ἡ φθορὰ τῆς ὑποκριτικῆς ἑνότητος ἤθελε φθείρει τὴν ποιητικήν. 'Ο δὲ τριταγωνιστὴς συνήθως ἀνελάμβανε μικροτέρας ἀξίας πρόσωπα καὶ διὰ τοῦτο ἠδύνατο νὰ ἦναι καὶ πρωτόπειρος, ὅστις ἀποτυγχάνων ἀπεδοκιμάζετο ὑπὸ τῶν θεατῶν διὰ συριγμῶν. Οὗτος συνήθως ἐλάμβανε τὸ πρόσωπον βασιλέων, θεῶν, κηρύκων, πρέσβεων καὶ τῶν τοιούτων. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ ὑποτεθῇ, ὅτι ὁ τριταγωνιστὴς ἦτο πρόσωπον εὐτελέστατον, ὡς λέγει ὁ Πολυδεύκης[3]· διότι παραδείγματα εἰλημμένα ἐκ τῶν ἀρχαίων τραγῳδιῶν δύνανται νὰ δείξωσιν, ὅτι οἱ τριταγωνισταὶ ἔπρεπε νὰ ἔχωσι τέχνην τινά. Οὕτως ἐν μὲν τῷ Φιλοκτήτῃ ὁ τριταγωνιστὴς ἔχει τὸ πρόσωπον τοῦ 'Οδυσσέως καὶ ἐν τῇ 'Αντιγόνῃ τὸ τοῦ Κρέοντος.

---

1) 'Εν τῇ γραμματολογίᾳ II, 757. 2) Bergk ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι. III. 87 3) IV, 124.

Πάντα τὰ πρόσωπα τοῦ δράματος διενέμοντο τοῖς τρισὶ τούτοις ὑποκριταῖς, οἵτινες ἐν βραχεῖ χρόνῳ ὤφειλον νὰ ἀλλάξωσι τὰ ἐνδύματα αὐτῶν. Ἐπειδὴ δὲ τὰ δράματα ἐδιδάσκοντο ἐν διαγωνισμῷ καὶ ἐπειδὴ ἡ νίκη ἐν μέρει ἐξηρτᾶτο καὶ ἐκ τῶν ὑποκριτῶν, οὗτοι διενέμοντο τοῖς ποιηταῖς διὰ κλήρου[1]. Παρὰ τῆς πολιτείας οἱ ὑποκριταὶ ἐλάμβανον μισθόν, ἀλλὰ τὸ ποσὸν δὲν εἶναι γνωστόν. Ἦσαν μὲν οὗτοι κατὰ τὸ πλεῖστον Ἀθηναῖοι, ἀλλὰ καὶ οἱ ξένοι δὲν ἀπεκλείοντο. Οἱ ὑποκριταὶ ἀπετέλουν σωματεῖον ἢ θίασον, οὗ τὰς βάσεις ὁ Σοφοκλῆς, ὡς φαίνεται, ἔθετο[2]. Καὶ οὗτοι μὲν ὠνόμαζον ἑαυτοὺς τοὺς περὶ τὸν Διόνυσον τεχνίτας, ἀλλ' ὁ λαὸς σκωπτικῶς ἔλεγε Διονυσοκόλακας[3]. Καθ' ὅλου μὲν ἡ ὅλη τάξις τῶν ὑποκριτῶν δὲν ἐθεωρεῖτο πολὺ ἠθική, ἀλλ' ὁ ἔξοχος τεχνίτης οὐχὶ ὀλίγον ἐτιμᾶτο, ὡς ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Σοφοκλέους καὶ Εὐριπίδου ὁ Καλλιπίδης, ὁ Νικόστρατος καὶ ὁ Πῶλος. Ὁ πρῶτος ἐσεμνύνετο, ὅτι τοὺς θεατὰς συνεκίνει ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε οὗτοι ἐδάκρυον[4]. Μετὰ τὸν θάνατον τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν ἡ δραματικὴ τέχνη, ὡς γνωστόν, κατέπεσε καὶ ἡ ὑποκριτικὴ ἤρξατο τὴν πρώτην θέσιν κατέχουσα. Ἀπὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου μέχρι μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἤκμασαν πλεῖστοι καὶ μέγιστοι ὑποκριταί, ὡς ὁ Ἀριστόδημος καὶ ὁ Νεοπτόλεμος, ὁ Ἀθηνόδωρος καὶ ὁ Θεσσαλός. Καθ' ὅλου δὲ ἡ περίοδος αὕτη θεωρεῖται ὡς ἡ ἀκμὴ τῆς ὑποκριτικῆς τέχνης.

Ἡ δὲ περιβολὴ τῶν ὑποκριτῶν ἐν τῇ τραγῳδίᾳ ἦτο φανταστική, πομπώδης καὶ μεγαλοπρεπής. Πρὸς τοῦτο συνεβάλλετο

---

[1]) *Σουΐδας* II, 1,954 *„Νεμήσεις ὑποκριτῶν· οἱ ποιηταὶ ἐλάμβανον τρεῖς ὑποκριτὰς κλήρῳ νεμηθέντας ὑποκρινομένους τὰ δράματα, ὧν ὁ νικήσας εἰς τοὐπιὸν ἄκριτος παραλαμβάνεται„.* [2]) *Ἐν βίῳ Σοφοκλ. παρὰ* Westermann *σελ.* 128 *„Φησὶ δὲ καὶ Ἴστρος . . . ταῖς δὲ Μούσαις θίασον ἐκ τῶν πεπαιδευμένων συναγαγεῖν„.* [3]) *Ἀριστοτέλ. Ῥητορ.* III, 2, 1405 *„Καὶ ὁ μὲν Διονυσοκόλακας, αὐτοὶ δ' αὑτοὺς τεχνίτας καλοῦσι νῦν„. Ἀθήν.* XII, 538. [4]) *Ξενοφ. ἐν Συμπ.* III, 11 *„Δικαιότερον γ', ἔφη, οἴομαι ἢ Καλλιπίδης ὁ ὑποκριτής, ὃς ὑπερσεμνύνεται ὅτι δύναται πολλοὺς κλαίοντας καθίζειν„.*

ἔνθεν μὲν ἡ βακχικὴ ἑορτή, ἥτις ἠρέσκετο εἰς τὴν φανταστικὴν ποικιλίαν τῶν χρωμάτων, ἔνθεν δὲ ἡ ὑπὸ τοῦ Αἰσχύλου τεθεῖσα ἀρχή, καθ' ἣν τὰ πρόσωπα τῆς τραγῳδίας ὡς ἀντιπρόσωποι τοῦ ἡρωϊκοῦ κόσμου πρέπει καὶ διὰ τῆς περιβολῆς νὰ ὑπερέχωσι[1]. *Τοῦτο ὅμως οὐ μόνον ἔβλαπτε τὴν φυσικὴν ἁπλότητα, τὴν χαρακτηρίζουσαν τὸν Ἑλληνικὸν λαόν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὑποκριτὰς ἐπίεζεν. Οἱ βασιλεῖς, οἱ τῆς πρώτης τάξεως ἥρωες καὶ αἱ ἡρωΐδες ἔφερον μὲν ἱμάτια, ἐν οἷς ἠδύνατό τις νὰ ἀναγνωρίσῃ τὸ αὐτὸ σχῆμα, ὅμως τοῦτο δὲν ἀπέκλειε τὴν ποικιλίαν. Τὰ πρόσωπα τῆς τραγῳδίας ἔφερον χ ι τ ῶ ν α, ὅστις παρὰ μὲν τοῖς νεωτέροις ἔφθανε μέχρι γόνατος, παρὰ δὲ τοῖς πρεσβυτέροις μακρὸς ὢν μέχρι τοῦ ἄκρου τῶν ποδῶν ἐλέγετο π ο δ ή ρ η ς*[2]. *Ἐπὶ τούτου ἐπέθετον διάφορα ἐ π ι β λ ή μ α τ α. Ἡ δὲ τῶν βασιλέων χλαμὺς ὠνομάζετο ξ ύ σ τ ι ς. Αἱ ἡγεμονίδες ἔφερον μακρὰ περιβόλαια, ἅπερ ἔλεγον σ ύ ρ μ α τ α. Πρὸς δὲ ἔφερον χ ε ι ρ ῖ δ α ς, ὅπως αἱ χεῖρες κτῶνται μέγεθος ὑπὲρ τὸ φυσικόν, καὶ ὑπὸ τὰ ἱμάτια ὑπέθετον π ρ ο σ τ ε ρ ν ί δ ι α, π ρ ο γ α σ τ ρ ί δ ι α καὶ σ ω μ ά τ ι α πρὸς μεγέθυνσιν τῶν διαφόρων μελῶν τοῦ σώματος*[3]. *Οἱ ὑποκριταὶ ἐν μὲν τῇ τραγῳδίᾳ ἔφερον κ ο θ ό ρ ν ο υ ς*[4], *ἐν δὲ τῇ κωμῳδίᾳ ἐμβάδας ἢ ἐμβάτας*[5]. *Τὸ παχὺ πέλμα ἐκείνων ἐποίει ἀντίθεσιν πρὸς τὰς ἐλαφρὰς καὶ χαμηλὰς ἐμβάδας τῆς κωμῳδίας.*

---

[1]) *Ἀθήν.* I, 21 „*Καὶ Αἰσχύλος δὲ οὐ μόνον ἐξεῦρε τὴν τῆς στολῆς εὐπρέπειαν καὶ σεμνότητα, ἣν ζηλώσαντες οἱ ἱεροφάνται καὶ δᾳδοῦχοι ἀμφιέννυνται*„. [2]) Klein, Geschichte des Dramas I, 156. [3]) *Λουκιαν. Περὶ ὀρχηστ.* 27 „*ὡς εἰδεχθὲς ἅμα καὶ φοβερὸν θέαμα εἰς μῆκος ἄρρυθμον ἠσκημένος ἄνθρωπος, ἐμβάταις ὑψηλοῖς ἐποχούμενος, πρόσωπον ὑπὲρ κεφαλῆς ἀνατεινόμενον ἐπικείμενος καὶ στόμα κεχηνὸς πάμμεγα, ὡς καταπιόμενος τοὺς θεατάς, ἐῶ λέγειν προστερνίδια καὶ προγαστρίδια, προσθετὴν καὶ ἐπιτεχνητὴν παχύτητα προσποιούμενος, ὡς μὴ τοῦ μήκους ἡ ἀρρυθμία ἐν λεπτῷ μᾶλλον ἐλέγχοιτο*„. [4]) *Ὁ κόθορνος ἦτο Λυδικὸν ὑπόδημα, Ἡρόδοτ.* I, 155 *καὶ* VI, 125. [5]) *Πολυδεύκ.* IV, 115.

Ἐν τῷ θεάτρῳ ἐγίνετο χρῆσις τῶν προσωπείων ἀπὸ τῆς πρώτης γενέσεως τοῦ δράματος· διότι παραδίδεται, ὅτι ἤδη ὁ Θέσπις ἔφερε τοιοῦτον, εἰ καὶ τοῦτο, ὡς εἰκός, ἦτο ἀτελές[1]. Ἐπειδὴ δ' ὁ Αἰσχύλος ἐβελτίωσε τοῦτο, θεωρεῖται ὡς ἐφευρετὴς αὐτοῦ[2]. Ἔφερον δὲ προσωπεῖον οὐ μόνον οἱ ὑποκριταί, ἀλλὰ καὶ οἱ χορευταὶ[3] καὶ ἐθεωρεῖτο ὡς ἀπρεπές, ἄν τις ἐφαίνετο ἄνευ προσωπείου[4]. Τοῦτο ἐχρησίμευε καὶ πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς φωνῆς. Κατεσκευάζετο δ' ἐκ ξύλου καὶ ἐκάλυπτεν οὐ μόνον τὸ πρόσωπον, ἀλλὰ καὶ τὸ μέγιστον τῆς κεφαλῆς μέρος[5]. Τὰ προσωπεῖα ταῦτα ἐκώλυον, ὡς εἰκός, τοὺς ὑποκριτάς, ὅπως διὰ τῶν γραμμῶν τοῦ προσώπου δεικνύωσι τὰ διάφορα αἰσθήματα· Ὀρθῶς δ' ἔπραξαν οἱ Ῥωμαῖοι, ὅτι τὰ προσωπεῖα ἀπέβαλον. Τὰ εἰρημένα λοιπὸν προσωπεῖα δὲν ἠδύναντο νὰ χαρακτηρίσωσι πρόσωπα, ἀλλὰ τάξεις πολιτικὰς εἴτε κοινωνικάς, ἡλικίας καὶ χαρακτῆρας. Καὶ τὰ μὲν προσωπεῖα τῆς κωμῳδίας ἦσαν γελοῖα καὶ φαντασιώδη ἀπεικονίσματα στιγμιαίας ἐπινοήσεως, τὰ δὲ τῆς τραγῳδίας ἦσαν, ὡς εἴρηται, κεχαραγμένα καθ' ὡρισμένους τύπους. Οὕτω τὸ προσωπεῖον τοῦ γέροντος, ὅστις εἶχε τὸν πώγωνα κεκαρμένον, ὠνομάζετο ξυρίας ἀνήρ[6]. Ὁ δὲ λευκὸς ἀνὴρ εἶχε πολιὰς τρίχας κυμαινομένας περὶ τὴν κεφαλήν. Ὀλίγῳ νεώτερος τούτων ἦτον ὁ σπαρτοπόλιος ἀνήρ, ὅστις εἶχε διεσπαρμένας πολιὰς τρίχας. Ὁ δ' ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἡλικίας μέλανα πώγωνα καὶ μελαίνας τρίχας ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἔχων ὠνομάζετο μέλας ἀνήρ. Οὗτος ἀπεικόνιζεν ἥρωα πρώτης τά-

---

[1]) Σουΐδ. ἐν λ. Θέσπις· "Καὶ πρῶτον μὲν χρίσας τὸ πρόσωπον ψιμυθίῳ ἐτραγῴδησεν, εἶτ' ἀνδράχνῃ ἐσκέπασεν ἐν τῷ ἐπιδείκνυσθαι, καὶ μετὰ ταῦτ' εἰσήνεγκε καὶ τὴν τῶν προσωπείων χρῆσιν ἐν μόνῃ ὀθόνῃ κατασκευάσας„. [2]) Παρ' Ὁρατίῳ ἐν τῷ Ars Poet. 278 λέγεται "personae repertor„. [3]) Τὰς ἀρίστας εἰδήσεις περὶ προσωπείων ὀφείλομεν τῷ Πολυδεύκει IV, 133. [4]) Θεοφράστ. Χαρακτὴρ κεφ. 6 "ὀρχεῖσθαι νήφων τὸν κόρδακα προσωπεῖον οὐκ ἔχων ἐν κωμικῷ χορῷ„. Δημοσθέν. Περὶ παραπρεσβ 287 "ἐν ταῖς πομπαῖς ἄνευ τοῦ προσώπου κωμάζει„. [5]) Bergk ἐν τῇ γραμματολογίᾳ III, 98. [6]) Ὅρα Bode, Geschichte der Hellen. Dictkunst III, 174.

ξεως. Τῆς αὐτῆς ἡλικίας ὑπῆρχον δύο ἄλλα προσωπεῖα, ὁ ξανθὸς ἀνὴρ καὶ ὁ ξανθότερος ἀνήρ, ὅστις διὰ τῆς ὠχρότητος παρεῖχεν ὄψιν ἀσθενοῦς, οἷος ὁ Φιλοκτήτης παρὰ Σοφοκλεῖ. Ὁ δὲ πάγχρηστος ἔβαινε μὲν πρὸς τὴν ἀνδρικὴν ἡλικίαν, ὅμως ἐστερεῖτο πώγωνος καὶ ἔτρεφε μέλαιναν κόμην. Πρὸς δὲ καὶ οἱ δοῦλοι εἶχον ἴδια προσωπεῖα, ἐξ ὧν εἷς ὠνομάζετο διφθερίας, ὅστις εἶχε τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ καλύμματος. Οὗτος ἦτο πολιὸς καὶ τετανόθριξ, εἶχεν ὠχρὰν ὄψιν, λευκὸν πώγωνα, ὀξεῖαν ῥῖνα, ὑψηλὴν κορυφὴν καὶ σκυθρωπὸν βλέμμα. Ὁ δὲ σφηνοπώγων ἦτο κῆρυξ καὶ εἶχεν ἀκμαίαν μορφήν, ὑψηλὸν καὶ εὐρὺ μέτωπον, ξανθὰς τρίχας, ὑποσκλήρους γραμμὰς καὶ ἐρυθρὸν χρῶμα. Τελευταῖον παρατηροῦμεν, ὅτι ὑπῆρχον καὶ προσωπεῖα γυναικῶν ὡς ἡ κατάκομος, ἥτις εἶχε μελαίνας καὶ μακρὰς τρίχας καὶ ὠχρὰν καὶ σκυθρωπὴν ὄψιν. Αὕτη παρίσταται κοινωνὸς τῆς δυστυχίας τοῦ ἄνακτος. Ἡ δὲ πολιὰ κατάκομος εἰκονίζει τὴν μητέρα τοῦ ἥρωος, ἢ τῆς ἡρωΐδος, οἵα ἦτο ἡ Ἑκάβη. Ἡ μὲν μεσόκουρος ἦτο γυνὴ μέσης ἡλικίας, ἡ δὲ μεσόκουρος πρόσφατος εἶχεν ἀκμαίαν μορφὴν καὶ παρίστατο ὡς νεωστὶ γενομένη ἔγγαμος. Ἡ δὲ κούριμος παρθένος στρογγύλην κόμην ἔχουσα εἰκόνιζε τὴν ὥριμον εἰς γάμον. Τὰ προσωπεῖα κατεσκεύαζεν ὁ σκευοποιός[1], ἤ, ὡς ὀνομάζεται ἐν τῇ νέᾳ κωμῳδίᾳ, ὁ προσωποποιός, ὅστις εἶχε τέχνην οὐχὶ πολὺ ὑπολειπομένην τοῦ αἰῶνος, ἐν ᾧ ἔζη. Διὰ τοῦτο δὲν πρέπει νὰ κρίνωμεν ἔκ τινων σῳζομένων εἰκόνων, αἵτινες ἀνήκουσι τοῖς Ῥωμαϊκοῖς χρόνοις, οὐδὲ ἐκ τῆς προμνημονευθείσης περιγραφῆς τοῦ Λουκιανοῦ, διότι οὗτος σκοπεῖ, ὅπως σκώψῃ τοὺς ὑποκριτάς. Εἶναι δὲ πολὺ δύσκολον νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Φειδίου καὶ Ζεύξιδος οἱ θεαταὶ ἠδύναντο νὰ ἀνεχθῶσι τοιαῦτα τέρατα, οἷα ὁ σκώπτης Λουκιανὸς περιγράφει.

[1]) Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ. κεφ. 6.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ϛ'.

ΠΕΡΙ ΧΟΡΗΓΙΑΣ ΚΑΙ ΧΟΡΟΥ

Ἡ χορηγία ἦτο λειτουργία τις, καθ' ἣν οἱ πλουσιώτεροι τῶν Ἀθηναίων ἐδαπάνων ὑπὲρ τῆς φυλῆς, εἰς ἣν ἀνῆκον, πρὸς ἄσκησιν τῶν χορευτῶν καὶ παρασκευὴν τοῦ δράματος. Κατὰ πρῶτον ἡ φυλὴ ὥριζε τὸν χορηγὸν αὐτῆς, τούτου δὲ γενομένου ὁ δραματικὸς ποιητὴς ᾔτει χορὸν[1] παρὰ τοῦ ἐπωνύμου ἄρχοντος. Οὗτος παρέπεμπε τὸν αἰτοῦντα εἰς τὸν ἐπὶ τούτῳ ὁρισθέντα χορηγόν, ὅστις συνέλεγε τοὺς χορευτὰς ἐκ τῆς ἑαυτοῦ φυλῆς[2]. Εἰ μὴ ὁ ποιητὴς αὐτὸς ἦτο καὶ χοροδιδάσκαλος, ὁ χορηγὸς ἐδίδασκεν αὐτοὺς διὰ χοροδιδασκάλου, ὅστις διὰ κλήρου ἐλαμβάνετο[3]. Πλὴν τούτου καὶ αἱ φυλαὶ ἐξέλεγον ἐπιμελητάς, οἵτινες ἐπέβλεπον τὰς ἀσκήσεις τοῦ χοροῦ. Πρὸς δὲ μνημονεύεται καί τις ὀρχηστοδιδάσκαλος. Πᾶσι τούτοις ὁ χορηγὸς ἔδιδε μισθὸν καὶ ἐφρόντιζε περὶ τῆς σκηνικῆς προπαρασκευῆς[4], ἥτις δὲν ἦτο μικρά. Καὶ εἰς μὲν τὸν τραγικὸν χορὸν ἐδαπανῶντο τρισχίλιαι δραχμαί, εἰς δὲ τὸν τῆς κωμῳδίας χίλιαι καὶ ἑξακόσιαι[5]. Πρὸς ἀμοιβὴν ὁ νικήσας χορηγὸς ἐλάμβανε τρίποδα φέροντα ἐπιγραφήν, δι' ἧς ἐδηλοῦτο τὸ ὄνομα τοῦ νικητοῦ, τῆς

---

1) *Ἀριστοφάν. ἐν Ἱππ.* 513. *Ἀθην.* XIV, 638. *Ἐπειδὴ ὁ ἐπώνυμος ἄρχων ἐφρόντιζε περὶ τῶν ἑορτῶν τοῦ Διονύσου, διὰ τοῦτο ὁ δραματικὸς ποιητὴς τὴν αἴτησιν αὐτοῦ διηύθυνε τούτῳ.* 2) *Ξενοφ. ἐν Ἱέρωνι* IX. *Πολυδεύκ.* IV, 106. 3) *Μέγα ἐτυμολ. σελ.* 272. 4) *Πλούταρχ. ἐν βίῳ Φωκίων.* XIX *"Καί ποτε θεωμένων καινοὺς τραγῳδοὺς Ἀθηναίων, ὁ μὲν τραγῳδὸς εἰσιέναι μέλλων βασιλίδος πρόσωπον ᾔτει κεκοσμημένας πολλὰς ὀπαδοὺς πολυτελῶς τὸν χορηγόν· καὶ μὴ παρέχοντος ἠγανάκτει καὶ κατεῖχε τὸ θέατρον οὐ βουλόμενος προελθεῖν".* 5) *Λυσίας ἐν τῇ Ἀπολογίᾳ δωροδοκίας ἀπαράσημος* 4. *καὶ Ὑπὲρ τῶν Ἀριστοφάν. χρημ.* 29 *καὶ* 42. *Ἰδὲ καὶ* Klein, Geschichte des Drammas I, 164.

φυλῆς αὐτοῦ, τοῦ ἄρχοντος καὶ ἐνίοτε τοῦ ποιητοῦ καὶ τοῦ δράματος, δι' οὗ ἡ νίκη ἐγένετο. Πλὴν τοῦ χορηγοῦ ὅμως ἐδαπάνα καὶ ἡ πόλις οὐχὶ ὀλίγα, ὡς εἰς βραβεῖα τῶν ποιητῶν καὶ μισθοὺς τῶν ὑποκριτῶν. 'Αλλ' ὁσονδήποτε μεγάλη καὶ ἂν ἦτο ἡ δαπάνη, ἐν τοῖς ἀρχαιοτέροις χρόνοις, οἱ χορηγοὶ προθύμως ἀνελάμβανον ταύτην χάριν τῆς τιμῆς ἑαυτῶν καὶ τῆς φυλῆς. 'Αλλὰ μετὰ τὸ τέλος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ὁ τῶν 'Αθηναίων πλοῦτος, ὡς γνωστόν, ἐμειώθη καὶ ἐγένετο ἀνάγκη, ὅπως δύο ὁμοῦ ἀναλαμβάνωσι τὴν χορηγιαν[1]. 'Εν τοῖς χρόνοις δὲ τοῦ Δημοσθένους συχνάκις δὲν εὑρίσκετο χορηγὸς καὶ ὁ δῆμος ἠναγκάζετο νὰ χορηγήσῃ, ὅστις ἐνίοτε καὶ ἐνίκα[2]. Πρὸς δὲ πρέπει νὰ σημειωθῇ, ὅτι ἡ χορηγία ἐν τῇ τραγῳδίᾳ ἦτο δαπανηροτέρα ἢ ἐν τῇ κωμῳδίᾳ, διότι ἐν ἐκείνῃ καὶ οἱ χορευταὶ ἦσαν πολυαριθμότεροι καὶ ἡ ὅλη παράστασις μεγαλοπρεπεστέρα.

Πρὸ τοῦ Αἰσχύλου ὁ χορὸς συνίστατο ἐκ πεντήκοντα χορευτῶν. 'Ο τραγικὸς δ' οὗτος διετήρησε μὲν τὸν ἀριθμόν, ὅμως διεῖλεν αὐτοὺς εἰς τέσσαρα τμήματα, ὧν ἕκαστον ἐκ δώδεκα χορευτῶν συνιστάμενον ἀνῆκεν ἑνὶ τῶν δραμάτων τῆς τετραλογίας. 'Ο δὲ Σοφοκλῆς ηὔξησε τὸν ἀριθμὸν ἐκ δώδεκα εἰς δέκα καὶ πέντε χορευτάς[3]. 'Ο ἀριθμὸς οὗτος ἔμεινε σταθερός. 'Εν τῇ κωμῳδίᾳ δ' ὅμως ὁ ἀριθμὸς τῶν χορευτῶν ἦτο πολὺ ἐλάττων, διότι συνίστατο ἐξ εἴκοσι καὶ τεσσάρων, δηλ. ἦτο τὸ ἥμισυ τοῦ χοροῦ τῆς τραγῳδίας[4]. Τὸ κατ' ἀρχὰς ὁ χορός, ὅτε ἦτο λυρικός, δηλ. ἐν τῷ διθυράμβῳ, ἦτο κύκλιος, διότι ἐστρέφετο κύκλῳ περὶ τὸν βωμὸν τοῦ Διονύσου· ὅτε δ' οὗτος ἐγένετο δραματικὸς καὶ εἶχεν ἀνάγκην, ὅπως στρέφῃ πρὸς τὴν σκηνήν, ἐγένετο τετράγωνος. "Αν μὲν οἱ χορευταί ἔβαινον κατὰ τρεῖς, ἐλέγετο κ α τ ὰ ζ υ γ ά, ἂν

---

1) *Σχολ. εἰς 'Αριστοφάν. ἐν Βατράχ* 404 2) *Τοῦτο λέγεται ἔν τινι ἐπιγραφῇ δημοσιευθείσῃ ἐν τῇ 'Αρχαιολογικῇ ἐφημερίδι* 1860, 3785. 3) *Σουΐδ. ἐν λ. χορὸς καὶ Σοφοκλῆς καὶ Τζέτζ. Προλεγόμ. εἰς Λυκόφρ.* 254 4) *Σχολ. εἰς 'Αριστοφάν. 'Ιππ.* 589 *„'Ο μὲν κωμικὸς χορὸς κδ', ὡς καὶ οὗτος ἀπηρίθμησεν ἐν "Ορνισιν, ἄρρενας μὲν ὄρνις ιβ', θηλείας δὲ τοσαύτας„.*

δ' ἀνὰ πέντε, κ α τ ὰ σ τ ο ί χ ο υ ς[1]. Κατά τι τῶν δύο τούτων σχημάτων ὁ χορός ἐλάμβανε θέσιν ἐν τῇ ὀρχήστρᾳ μεταξὺ τῆς θυμέλης καὶ τῆς σκηνῆς. Οἱ χορευταί, οἵτινες κατὰ τὴν εἴσοδον τοῦ χοροῦ ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ μέρους πρὸς τοὺς θεατὰς ἦσαν ἐστραμμένοι, ἐκαλοῦντο ἀ ρ ι σ τ ε ρ ο σ τ ά τ α ι καὶ π ρ ω τ ο σ τ ά τ α ι[2]. Φαίνεται δ', ὅτι οὗτοι ἦσαν οἱ ἄριστοι τῶν χορευτῶν, ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τούτου, ὅτι ἐπεδείκνυντο τοῖς θεαταῖς. Οἱ δὲ ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ μέρους πρὸς τὴν σκηνὴν ἐστραμμένοι ἐλέγοντο δ ε ξ ι ο σ τ ά τ α ι καὶ οἱ τὴν μέσην σειρὰν κατέχοντες τ ρ ι τ ο σ τ ά τ α ι ἢ λ α υ ρ ο σ τ ά τ α ι, οἵτινες ἦσαν οἱ φαυλότατοι τῶν ἄλλων[3]. Οἱ δὲ χορευταί, οἵτινες ἵσταντο ἐν τῇ τελευταίᾳ σειρᾷ ἀπὸ τοῦ κορυφαίου, ὠνομάζοντο κ ρ α σ π ε δ ῖ τ α ι.

Εἶναι δ' ἄξιον σημειώσεως, ὅτι ἐνίοτε καὶ δεύτερος χορὸς ἤρχετο εἰς τὸ θέατρον. Τοῦτο δ' ἐγίνετο ἔν τε τῇ τραγῳδίᾳ καὶ τῇ κωμῳδίᾳ. Οὕτω δύο χοροὶ ὑπῆρχον ἐν τῇ Ἀντιόπῃ τοῦ Εὐριπίδου[4] καὶ ἐν τῷ Ἱππολύτῳ πλὴν τοῦ χοροῦ ὑπάρχουσι καὶ οἱ πρόσπολοι τοῦ φερωνύμου ἥρωος· ἀλλὰ δύναταί τις νὰ εἴπῃ ὅτι οὗτοι εἶναι κωφὰ πρόσωπα· διότι τὸ ἐνταῦθα ὑπάρχον βραχὺ ᾆσμα ᾄδεται ὑπὸ τοῦ χοροῦ ὄπισθεν τῆς σκηνῆς ἱσταμένου, δηλ. πρὶν οὗτος εἰσέλθῃ εἰς τὴν ὀρχήστραν[5]. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ ἐν τοῖς Βατράχοις τοῦ Ἀριστοφάνους· διότι ἐν ταύτῃ τῇ κωμῳδίᾳ τὸ πρῶτον ὑπάρχει ὁ χορὸς τῶν βατράχων, ἐξ ὧν αὕτη

---

[1]) Πολυδεύκ. IV, 109 "καὶ κατὰ τρεῖς μὲν εἰσῄεσαν, εἰ κατὰ ζυγὰ γίγνοιτο ἡ πάροδος, εἰ δὲ κατὰ στοίχους, ἀνὰ πέντε εἰσῄεσαν". [2]) Πολυδεύκ. II, 161. Ἰδὲ καὶ Klein ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι I, 166. [3]) Ὅρα Φώτιον ἐν λ. λαῦρος. Τὸ ὄνομα δύναται νὰ διορθωθῇ εἰς λαβροστάτας· διότι τὸ πρῶτον συνθετικὸν εἶναι λάβρος=ὁρμητικός, δηλ. εἶναι οἱ ὑπακούοντες οὐχὶ τῇ διανοίᾳ, ἀλλὰ τῇ ὁρμῇ αὐτῶν. [4]) Σχολ. εἰς Εὐριπίδ. Ἱππόλυτ. 67 "Ἕτεροι δέ εἰσι τοῦ χοροῦ, καθάπερ ἐν τῷ Ἀλεξάνδρῳ· ἐνταῦθα μὲν οὖν δύναται προαποχρήσασθαι τοῖς ἀπὸ τοῦ χοροῦ. Ἐκεῖ δὲ συνεστῶτος τοῦ χοροῦ ἐπεισάγει τὸ ἄθροισμα, ὡς καὶ ἐν Ἀντιόπῃ δύο χοροὺς εἰσάγει τόν τε Θηβαίων γερόντων διόλου καὶ τὸν μετὰ Δίρκης. [5]) Ἐν στίχ. 59.

ὠνομάσθη, εἶτα δ' ἐν Ἅιδου ἐμφανίζεται ὁ χορὸς τῶν μυστῶν τῶν Ἐλευσινίων μυστηρίων. Ὡσαύτως δεύτερος χορὸς ἐμφανίζεται περὶ τὸ τέλος τῶν Εὐμενίδων τοῦ Αἰσχύλου καὶ ἐν τῇ Λυσιστράτῃ τοῦ Ἀριστοφάνους, ἐν ᾗ περὶ τὸ τέλος ἔρχεται χορὸς Λακώνων[1]. *Ἐνίοτε δ' ὁ χορὸς διῃρεῖτο εἰς δύο ἡμιχόρια καὶ οἱ χορευταὶ ᾖδον ἀμοιβαίως, ὡς τοῦτο γίνεται ἐν τοῖς Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας τοῦ Αἰσχύλου*[2].

Οἱ χοροὶ συνίσταντο καὶ ἐκ τῶν δύο γενῶν, καὶ ἐξ ἀνδρῶν καὶ ἐκ γυναικῶν, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐκ θείων ὄντων, ὡς Εὐμενίδων καὶ Ὠκεανίδων. Εἰς οὐδενὸς ὅμως ποιητοῦ τὸν νοῦν ἐπῆλθεν, ἵνα ἀγάγῃ εἰς τὸ θέατρον χορὸν ἐξ ἡρώων συνιστάμενον. Διότι οἱ ἥρωες, οὓς ἐξεπροσώπουν οἱ σκηνικοί, ποιοῦσι μεγάλην ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς θυμελικούς[3]. *Ἐν ᾧ ὁ ἥρως ἐν τῇ ἀκαθέκτῳ αὐτοῦ ὁρμῇ συχνάκις ἄνευ συνειδήσεως φέρεται εἰς σειρὰν ἁμαρτημάτων καὶ ὑπερβαίνει τὰ ὅρια τοῦ ἠθικοῦ κόσμου, ὁ χορὸς καταπραΰνει τὰ πάθη τούτου διὰ σοφῶν συμβουλῶν καὶ παραμυθεῖται ἐν ταῖς θλίψεσιν αὐτοῦ. Πρὸ πάντων ὑπερέχει κατὰ τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν δικαιοσύνην. Ἐξαίρεσιν τούτου ποιεῖ ὁ παρὰ τῷ Φιλοκτήτῃ τοῦ Σοφοκλέους, ὅστις παραινεῖ τῷ Νεοπτολέμῳ, ἵνα λαβὼν τὰ τόξα τοῦ κοιμωμένου ἀποπλεύσῃ τῆς Λήμνου*[4]. *Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ χορὸς ἐκδηλοῖ αἰσθήματα καὶ δίδει συμβουλάς, γυναῖκες καὶ γέροντες εἶναι ἐπιτήδειοι, ἵνα ἀπαρτίζωσι χορόν. Τὴν ἡλικίαν καὶ τὸ φῦλον τοῦ χοροῦ ὑπαγορεύει ἡ ὑπόθεσις τοῦ δράματος. Ἡ μὲν πρώτη τοῦ χοροῦ εἴσοδος ἐκαλεῖτο πάροδος, ἡ δ' ἀποχώρησις αὐτοῦ διαρκούσης τῆς διδασκαλίας τοῦ δράματος μετάστασις, ἡ δὲ δευτέρα εἴσοδος ἐλέγετο ἐπιπάροδος καὶ ἡ ἀποχώρησις αὐτοῦ κατὰ τὸ τέλος τοῦ δράματος ἄφοδος*[5],

---

[1]) *Ὅρα* Bergk *ἐν τῷ μνημονευθέντι συγγράμματι* III, 77. [2]) *Ἐν στίχ.* 880. [3]) Bode III, 189. [4]) *Ὅρα εἰσαγωγήν μου εἰς Φιλοκτήτην σελ.* 68. [5]) *Πολυδεύκ.* IV, 18.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

ΠΕΡΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΤΩΝ ΔΡΑΜΑΤΩΝ

'Επειδὴ τὸ δρᾶμα παρήχθη, ὡς εἴρηται, ἐκ τῆς λατρείας τοῦ Διονύσου, ἡ διδασκαλία τούτου δὲν ἐγίνετο καθ' ἑκάστην, ἀλλὰ περιωρίζετο ἐν τοῖς τέσσαρσιν ἑορταῖς τούτου τοῦ θεοῦ μέχρι τῶν τελευταίων χρόνων.

Καὶ τὰ μὲν Διονύσια τὰ κατ' ἀγροὺς ἢ τὰ κατὰ δήμους ἑωρτάζοντο ἐν πολλοῖς δήμοις, κατ' ἐξοχὴν ὅμως διεκρίνετο ὁ Πειραιεὺς διὰ τὸ ἐνταῦθα ἀνῳκοδομημένον θέατρον καὶ τοὺς δραματικοὺς ἀγῶνας[1]. *'Εν τούτῳ διηγωνίσατο καὶ ὁ Εὐριπίδης κατὰ τὸ 436 π. Χ.*[2] *Ὅπου δὲ δὲν ὑπῆρχον θέατρα, τὰ δράματα ἐδιδάσκοντο ἐπὶ ὀκρίβαντος, ὡς μέχρι τοῦ Πρατίνα ἐν 'Αθήναις. Τὰ κατ' ἀγροὺς Διονύσια ἐτελοῦντο ἐν μηνὶ Ποσειδεῶνι (δηλ. κατὰ τὸν Δεκέμβριον). 'Αγνοοῦνται ὅμως αἱ ἡμέραι τῆς διαρκείας τῆς ἑορτῆς καὶ μένει ἄγνωστον, ἂν πάντες οἱ δῆμοι καὶ κατὰ τὰς αὐτὰς ἡμέρας ἑώρταζον ἢ διαδοχικῶς. Εἶναι ὅμως βέβαιον, ὅτι πάντες οἱ δῆμοι ἐτέλουν τὴν ἑορτὴν πρὸς τιμὴν Διονύσου τοῦ 'Ελευθερέως*[3].

Τὰ δὲ Λήναια ἐτελοῦντο ἐν μηνὶ Γαμηλιῶνι (κατὰ τὰς ἀρχὰς Φεβρουαρίου). Ἡ διάρκεια αὐτῶν ἀγνοεῖται. 'Εκ τῶν πολλῶν ὅμως θυσιῶν καὶ τῶν μακρῶν τραγικῶν καὶ κωμικῶν ἀγώνων εἰκάζεται, ὅτι ταῦτα διήρκουν τρεῖς ἡμέρας, ὡς καὶ τὰ 'Ανθεστήρια. 'Επειδὴ δὲ ἡ ἑορτὴ ἐτελεῖτο ἐν ὥρᾳ χειμῶνος καὶ

---

[1]) *Δημοσθέν. κατὰ Μειδ.* 517. *Θουκυδίδ.* VIII, 93. *Ὅρα καὶ* Klein *ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι I,* 135. [2]) *Αἰλιαν. ἐν Ποικίλ. ἱστορ.* II, 18. [3]) *Περὶ τοῦ ὀνόματος ὑπάρχει διαφωνία· κατά τινας μὲν ὠνομάσθη οὕτω· διότι ὁ θεὸς ἐλευθεροῖ ἢ ἀπαλλάσσει τοὺς ἀνθρώπους τῶν φροντίδων· κατ' ἄλλους δ' ὅμως, διότι ἡ λατρεία τοῦ θεοῦ ἤχθη εἰς τὴν 'Αττικὴν ἐκ τῆς Βοιωτικῆς πόλεως, ἥτις ἐκαλεῖτο 'Ελευθεραί.*

πλοῖα δὲν κατέπλεον εἰς Πειραιᾶ, ἡ συρροὴ τῶν ξένων ἦτο μικρά. Δὲν ἦτο δ' ἀδιάφορον, ἂν δρᾶμά τι ἐδιδάσκετο ἐν τοῖς Ληναίοις ἢ ἐν τοῖς μεγάλοις Διονυσίοις. Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ κωμῳδίᾳ διεκωμῳδοῦντο οἱ πολιτευόμενοι καὶ ὁ δῆμος αὐτός. Ἤθελε δ' ἐξαντληθῆ ἡ ὑπομονὴ τῶν Ἀθηναίων, ἂν ἐν τοῖς μεγάλοις Διονυσίοις, ὅτε παρῆσαν οἱ σύμμαχοι, τὰ σκώμματα ἐγίνοντο. Καὶ ὅμως καὶ ἐν τοῖς Ληναίοις ἡ πληθὺς τῶν θεατῶν ἦτο οὕτω μεγάλη, ὥσ ε ὁ τραγικὸς Ἀγάθων ἐν ἔτει 416 π. Χ. πρὸ τριάκοντα χιλιάδων θεατῶν ἐνίκησε διὰ τῆς πρώτης αὐτοῦ τραγῳδίας[1]. *Τὰ Λήναια ἐτελοῦντο ἐν Λίμναις*[2] *παρὰ τῇ μεσημβρινῇ τῆς Ἀκροπόλεως πλευρᾷ, ἐν ᾗ ἔκειτο καὶ ὁ ἀρχαιότατος ναὸς τοῦ Διονύσου*[3].

Ὡσαύτως τὰ Ἀ ν θ ε σ τ ή ρ ι α ἐτελοῦντο ἐν τῷ Ληναίῳ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας τοῦ φερωνύμου μηνὸς Ἀνθεστηριῶνος (Περὶ τὰ τέλη Φεβρουαρίου καὶ ἀρχὰς Μαρτίου) κατὰ τὴν 11ην, 12ην καὶ 13ην ἡμέραν αὐτοῦ[4]. *Ἡ πρώτη τούτων ὠνομάζετο Π ι θ ο ί γ ι α, ἤτοι ἡμέρα, καθ' ἣν ἀνέῳγον τοὺς πίθους τοῦ νέου οἴνου*[5]. *Κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην οἱ δοῦλοι ἀφειδῶς οἶνον πίνοντες ἠδύναντο νὰ σκώψωσι τοὺς ἑαυτῶν δεσπότας. Μετὰ δὲ τὴν λῆξιν τῆς ἑορτῆς ἐκαλοῦντο εἰς τὰ καθήκοντα αὐτῶν διὰ τῆς φράσεως, Θ ύ ρ α ζ ε Κ ᾶ ρ ε ς, ο ὐ κ ἔ τ' Ἀ ν θ ε σ τ ή ρ ι α. Ἡ δευτέρα ἡμέρα, ἥτις Χ ό ε ς*[6] *ἐλέγετο, ἦτο ἡ ἱερωτάτη πασῶν*[7]. *Κατὰ ταύτην ἡ βασίλισσα, ἤτοι ἡ γυνὴ τοῦ ἄρχοντος βασιλέως, ἐπορεύετο εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ Ληναίου Διονύσου, ὅπου μετὰ δέκα καὶ τεσσάρων*

---

[1]) *Πλάτ. ἐν Συμποσ.* 175 E *καὶ Ἀθήν.* V, 217. [2]) *Ὁ Διόνυσος ὠνομάζετο καὶ Λιμναῖος. Εἶναι δ' ἀμφίβολον, ἂν ὁ θεὸς ἔλαβε τὸ ἐπίθετον ἐκ λίμνης ὑπαρχούσης ἐνταῦθα, ἢ ὁ τόπος ὠνομάσθη οὕτω ἐκ τοῦ Λιμναίου Διονύσου.* [3]) *Θουκυδίδ.* III, 15. [4]) Bode *ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι* III, 129 [5]) *Καὶ οἱ Ρωμαῖοι τὸν Ἀνθεστηριῶνα ὠνόμαζον* vinalia. [6]) *Χοῦς εἶναι εἶδός τι μέτρου, ὅπερ ἐχρησίμευε πρὸς καταμέτρησιν ῥευστῶν.* [7]) *Θουκυδίδ.* II, 15 *"καὶ τὸ ἐν Λίμναις Διονύσου, ᾧ τὰ ἀρχαιότερα Διονύσια τῇ δωδεκάτῃ ποιεῖται ἐν μηνὶ Ἀνθεστηριῶνι"*.

ἱερειῶν μυστικήν τινα θυσίαν ἐτέλει καὶ ὡς μυστικὴ νύμφη τῷ θεῷ συμβολικῶς ἐδίδετο[1]. *Ὡς ἐν τοῖς Ληναίοις τοῦ χειμῶνος διὰ τῶν παθῶν καὶ τοῦ θανάτου τοῦ Διονύσου τὴν φθορὰν καὶ ταφὴν τῆς φυτικῆς φύσεως, οὕτω διὰ τῶν Ἀνθεστηρίων ἑώρταζον τὴν παλιγγενεσίαν αὐτῆς. Ἀμφότεραι λοιπὸν αἱ ἑορταί, τά τε Λήναια καὶ τὰ Ἀνθεστήρια, κατὰ τὴν μυστικὴν αὐτῶν σημασίαν ἦσαν ἐν στενῇ σχέσει. Κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ἐκένουν τοὺς χόας, ἐχόρευον, ἐμέλποντο καὶ ἠγάλλοντο*[2]. *Ἡ δὲ τελευταία ἡμέρα τῶν Ἀνθεστηρίων ἐκαλεῖτο Χύτροι· διότι ἐν τῷ φερωνύμῳ μαγειρικῷ ἀγγείῳ ἔβραζον παντοειδῆ σπέρματα. Ταῦτα ὅμως δὲν ἔτρωγον, ἀλλὰ προσέφερον τῷ θεῷ*[3].

Ὑπὲρ πάσας ταύτας τὰς ἑορτὰς διακρίνονται Διονύσια τὰ ἐν ἄστει ἢ Διονύσια τὰ ἀστικά, ἢ Διονύσια τὰ μεγάλα, πρὸς διαστολὴν τῶν ἐν τοῖς ἀγροῖς, ἅπερ καὶ Διονύσια μικρὰ ἐλέγοντο. Ταῦτα κατὰ τὸ ἔαρ ἐν μηνὶ Ἐλαφηβολιῶνι (κατὰ τὰς ἀρχὰς Ἀπριλίου) τελούμενα διήρκουν πολλὰς κατὰ συνέχειαν ἡμέρας[4]. *Κατὰ τὴν ἑορτὴν ταύτην οἱ Ἀθηναῖοι τὸ ἐν τῷ Ληναίῳ ἄγαλμα τοῦ Ἐλευθερέως Διονύσου μέχρι τοῦ ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ ναοῦ τοῦ θεοῦ τούτου ἦγον καὶ ἐκεῖθεν αὖθις ἐκόμιζον ἐν πομπῇ*[5]. *Ἐπειδὴ δὲ διὰ τὴν ὥραν τοῦ ἔτους πλεῖστοι ξένοι εἰς τὰς Ἀθήνας συνέρρεον, ἡ πόλις πανηγυρικῶς ἐπεδείκνυτο. Πρὸ πάντων τὴν ἑορτὴν ἀνεδείκνυον μεγαλοπρεπῆ οἱ*

---

[1]) *Δημοσθέν. κατὰ Νεαίρ.* 1371 *καὶ* 1383. [2]) *Ἀθήν. XI,* 465 *"Φανόδημος δὲ πρὸς τῷ ἱερῷ φησὶ τοῦ ἐν Λίμναις Διονύσου τὸ γλεῦκος φέροντας τοὺς Ἀθηναίους ἐκ τῶν πίθων τῷ θεῷ κιρνάναι, εἶτ' αὐτοὺς προσφέρεσθαι· ὅθεν καὶ Λιμναῖον κληθῆναι τὸν Διόνυσον, ὅτι μιχθὲν τὸ γλεῦκος τῷ ὕδατι τότε πρῶτον ἐπόθη κεκραμμένον. Διόπερ ὀνομασθῆναι τὰς πηγὰς νύμφας καὶ τιθήνας τοῦ Διονύσου, ὅτι τὸν οἶνον αὐξάνει τὸ ὕδωρ κιρνάμενον. Ἡσθέντες οὖν τῇ κράσει ἐν ᾠδαῖς ἔμελπον τὸν Διόνυσον, χορεύοντες καὶ ἀνακαλοῦντες εὐανθῆ καὶ διθύραμβον καὶ βακχευτὰν καὶ βρόμιον".* [3]) *Σχολ εἰς Βατράχ. Ἀριστοφάν.* 220 *καὶ Σουΐδας ἐν λ χύτροι.* [4]) Klein I, 139. [5]) *Παυσαν.* I, 29, 2. *"Καὶ λαὸς οὐ μέγας ἐστίν, ἐς ὃν τοῦ Διονύσου τοῦ Ἐλευθερέως τὸ ἄγαλμα ἀνὰ πᾶν ἔτος κομίζουσιν ἐν τεταγμέναις ἡμέραις".*

διθύραμβοι καὶ αἱ δραματικαὶ διδασκαλίαι, ὧν τὴν χορηγίαν ἀνελάμβανον μόνον πολῖται Ἀθηναῖοι, ἐν ᾧ ἐν τοῖς Ληναίοις καὶ τοῖς Ἀνθεστηρίοις ἡ χορηγία ἐπετρέπετο καὶ τοῖς μετοίκοις[1]. *Πρὸς δὲ ἦτο ἀπηγορευμένη ἡ πρόσληψις ξένου χορευτοῦ. Ἐπί τινα δὲ χρόνον ὑπῆρχε νόμος, καθ' ὃν ὁ χορηγὸς ἐζημιοῦτο χιλίων δραχμῶν δι' ἕκαστον ξένον, ὃν ἤθελε προσλάβει εἰς τὸν χορόν. Τὸν νόμον τοῦτον παρέβη ὁ προδότης Δημάδης, ὅστις ἑκατὸν χορευτὰς ξένους συγχρόνως παραλαβὼν ἀπέτισε ζημίαν ἑκατὸν χιλιάδων δραχμῶν*[2].

Κατὰ τὰς τέσσαρας ταύτας ἑορτὰς ἐδιδάσκοντο δράματα, εἰ καὶ ὁ Σχολιαστὴς τοῦ Ἀριστοφάνους[3] *νομίζει, ὅτι μόνον δὶς τοῦ ἔτους ἐγίνοντο δραματικοὶ ἀγῶνες. Τὸ κατ' ἀρχὰς οἱ θεαταὶ εἰσήρχοντο εἰς τὸ θέατρον δωρεάν. Βραδύτερον δ' ὅμως (ἴσως μετὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ νέου θεάτρου) ἡ εἴσοδος ἐγίνετο δι' εἰσιτηρίου, ὅπερ παρὰ τοῦ θεατρώνου ἢ θεατροπώλου ἀγοραζόμενον διαφόρως ἐτιμᾶτο. Καὶ αἱ μὲν καλλίονες τῶν θέσεων ἐτιμῶντο μιᾶς δραχμῆς, αἱ δὲ χείρονες δύο ὀβολῶν*[4]. *Ἀπὸ Περικλέους οἱ πενέστεροι τῶν Ἀθηναίων τὸ θεωρικὸν ἐλάμβανον παρὰ τοῦ δημοσίου ταμείου. Ἴσως ὁ μέγας οὗτος πολιτευτὴς δὲν ἐποίησε τὴν δαπάνην ταύτην, ὡς τὰς ἄλλας, ὅπως κολακεύσῃ τὸ πλῆθος*[5], *ἀλλ' ἐπεθύμει, ὅπως ταῖς κατωτέραις τοῦ λαοῦ τάξεσι καταστήσῃ προσιτὴν τὴν ἀπὸ τῆς*

---

1) *Δημοσθέν. κατὰ Μειδ.* 71. *Ἀνδοκίδ κατὰ Ἀλκιβιάδ* 31. 2) *Πλούταρχ. ἐν βίῳ Φωκίων.* XXX *«Δημάδης δὲ τῷ πλούτῳ καὶ παρανομῶν ἐκαλλωπίζετο. Νόμου γὰρ ὄντος Ἀθήνησι τότε, μὴ χορεύειν ξένον ἢ χιλίας ἀποτίνειν τὸν χορηγόν, ἅπαντας εἰσαγαγὼν ξένους τοὺς χορεύοντας ἑκατὸν ὄντας ἅμα καὶ τὴν ζημίαν ἀνὰ χιλίας ὑπὲρ ἑκάστου εἰσήνεγκεν εἰς τὸ θέατρον».* 3) *Εἰς Ἀχαρν* 508. 4) Bode *ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι* III, 144 *σημ.* 6. 5) *Πλούταρχ. ἐν βίῳ Περικλ.* IX *«τούτοις ὁ Περικλῆς καταδημαγωγούμενος τρέπεται πρὸς τὴν τῶν δημοσίων διανομήν, συμβουλεύσαντος αὐτῷ Δαμωνίδου τοῦ Ὄαθεν, ὡς Ἀριστοτέλης ἱστόρηκε. Καὶ ταχὺ θεωρικοῖς καὶ δικαστικοῖς λήμμασιν ἄλλαις τε μισθοφοραῖς καὶ χορηγίαις συνδεκάσας τὸ πλῆθος ἐχρῆτο κατὰ τῆς ἐξ Ἀρείου πάγου βουλῆς».*

εὐγενεστάτης τέχνης ἀπόλαυσιν καὶ τὴν ἀπὸ ταύτης διδασκαλίαν. Βραδύτερον ὅμως τὸ θεωρικὸν ἐλάμβανον οὐ μόνον οἱ πενέστεροι, ἀλλ' ἀνεξαιρέτως πάντες οἱ Ἀθηναῖοι, ὅπερ βεβαίως εἶναι κατάχρησις. Ταύτης ὅμως ὑπέχουσιν εὐθύνην οἱ διάδοχοι τοῦ Περικλέους. Τὰς πλείστας τοῦ θεάτρου δαπάνας ὑφίσταντο οἱ χορηγοί, ὅμως ὑπῆρχον καὶ ἄλλαι, διότι οἱ θεαταὶ κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν δραμάτων ἠρίστων καὶ ἔπινον οἶνον[1]. *Φαίνεται λοιπόν, ὅτι τὰ θεωρικὰ ἦσαν ὡρισμένα πρὸς τοιαύτας δαπάνας.*

Παρὰ τοῖς φιλολόγοις ἠγέρθη τὸ ζήτημα, ἂν γυναῖκες καὶ παῖδες κατὰ τὴν δραματικὴν διδασκαλίαν ἠδύναντο νὰ θεῶνται. Κατὰ τὸν Bergk[2] *τοῦτο ἦτο ἀπηγορευμένον. Διότι καὶ ἡ ἐν Ἀθήναις θέσις τῶν γυναικῶν καὶ ἡ ἐπιμέλεια τῆς ἀνατροφῆς τῶν παίδων ἀπέκλειον τὴν τοιαύτην φοίτησιν. Νομίζομεν, ὅτι ἡ γνώμη αὕτη δὲν εἶναι ἀσφαλής. Διότι καὶ ὁ Ἀριστοφάνης λέγει περὶ τῆς διαφθορᾶς, ἣν ἐπήνεγκεν ἡ διδασκαλία τῶν τραγῳδιῶν τοῦ Εὐριπίδου*[3], *καὶ λέγεται, ὅτι ὁ Ἀλκιβιάδης ὡς χορηγὸς εἰς τὸ θέατρον εἰσερχόμενος ἐθαυμάζετο οὐ μόνον ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν γυναικῶν*[4]. *Πρὸς δὲ ὁ Πλάτων πολλαχοῦ μνημονεύει, ὅτι αἱ γυναῖκες παρίσταντο ἐν τῷ θεάτρῳ*[5]. *Τοῦτο*

---

1) *Ἀθήν.* XI, 464 „*Ἀθηναῖοι τοῖς Διονυσιακοῖς ἀγῶσι τὸ μὲν πρῶτον ἠριστηκότες καὶ πεπωκότες ἐβάδιζον ἐπὶ τὴν θέαν καὶ ἐστεφανωμένοι ἐθεώρουν, παρὰ δὲ τὸν ἀγῶνα πάντα οἶνος αὐτοῖς ᾠνοχοεῖτο καὶ τραγήματα παρεφέρετο, καὶ τοῖς χοροῖς εἰσιοῦσιν ἐνέχεον πίνειν, καὶ διηγωνισμένοις δι' ἐξεπορεύοντο ἐνέχεον πάλιν*". 2) *Ἐν τῇ γραμματολογίᾳ* III, 49. 3) *Ἀριστοφάν ἐν Βατράχ.* 1078. 4) *Ὁ* Bergk *νομίζει, ὅτι αἱ γυναῖκες διεφθάρησαν οὐχὶ διότι παρίσταντο ἐν τῷ θεάτρῳ. ἀλλὰ διότι ἀνεγίνωσκον τὰς τραγῳδίας τοῦ Εὐριπίδου. Ἡ ἑρμηνεία ὅμως αὕτη εἶναι ἀπίθανος· διότι ἐν ἐκείνοις τοῖς χρόνοις οἱ ἄνθρωποι τὰ δράματα ἐθεῶντο καὶ δὲν ἀνεγίνωσκον. Ὡσαύτως νομίζομεν, ὅτι καὶ ἡ ἄλλη τοῦ αὐτοῦ φιλολόγου γνώμη, καθ' ἣν αἱ γυναῖκες ἐθαύμαζον τὸν Ἀλκιβιάδην οὐχὶ ἐν τῷ θεάτρῳ, ἀλλ' ἐν τῇ ὁδῷ καὶ ἐκ τῶν στεγῶν τῶν οἰκιῶν εἶναι ἡμαρτημένη· Ἀθήν.* XII, 534 „*εἰσιὼν εἰς τὸ θέατρον ἐθαυμάζετο οὐ μόνον ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν γυναικῶν*". 5) *Ἐν Νόμ.* II, 658 D, VII, 817 C *καὶ ἐν Γοργ.* 502 D.

ὅμως δέον νὰ νοηθῇ γινόμενον μόνον ἐν ταῖς τραγῳδίαις, οὐχὶ δὲ καὶ ἐν ταῖς κωμῳδίαις, ἐν αἷς τὰ αἴσχιστα ἐλέγοντο, καὶ διὰ τοῦτο ἡ παρουσία ἐντίμων τοὐλάχιστον γυναικῶν ἀπέϐαινε σκανδαλώδης.

Πόσοι θεαταὶ ἐθεῶντο ἐν τῷ θεάτρῳ τῶν Ἀθηνῶν, δὲν παρεδόθη ἡμῖν, ἀλλὰ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς βέϐαιον, ὅτι ἐν μὲν τοῖς Ληναίοις οὗτοι ἦσαν ὀλιγώτεροι, ἐν δὲ τοῖς μεγάλοις Διονυσίοις, καθ' ἃ καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν συμμάχων πόλεων παρῆσαν, ὅπως ἀποτίσωσι τὰς εἰσφορὰς αὐτῶν, ὁ ἀριθμὸς τούτων ἦτο μείζων. Ὑπολογίζεται, ὅτι ἐν τοῖς μεγάλοις Διονυσίοις ἐθεῶντο τριάκοντα περίπου χιλιάδες. Τὸ Ἀττικὸν δρᾶμα ἀνῆλθε τὴν ὑπερτάτην τῆς ἀναπτύξεως βαθμίδα, τὴν τελειότητα ὅμως ταύτην ὀφείλει καὶ ἄλλοις μέν, κατ' ἐξοχὴν δὲ τοῖς θεαταῖς. Οὗτοι κατὰ τὴν κρίσιν μεγάλων τῆς Γερμανίας κριτικῶν[1] *ἔχοντες τὴν αἴσθησιν λίαν ἀνεπτυγμένην ἦσαν οἱ ὀξύτατοι τῶν θεατῶν πάντων τῶν λαῶν, ἀρχαίων τε καὶ νεωτέρων. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐκ παίδων ἀνατραφέντες ἐν τῇ ἀναγνώσει τῶν μεγάλων ἐπικῶν καὶ ἐλεγειακῶν ποιητῶν ἐγίνωσκον νὰ κρίνωσιν ἀσφαλῶς. Μετὰ διορατικοῦ λοιπὸν βλέμματος παρακολουθοῦντες καὶ τοὺς ποιητὰς καὶ τοὺς ὑποκριτὰς ἐθαύμαζον ἢ ἀπεδοκίμαζον τοὺς ἀποτυγχάνοντας.*

Πρὸ τῆς διδασκαλίας τῶν δραμάτων ἐγίνετο ὁ καλούμενος π ρ ο ά γ ω ν[2]*, ὅστις ἐτελεῖτο ἐν τῷ ᾠδείῳ*[3]*. Κατὰ τοῦτον ὁ ποιητὴς περιϐεϐλημένος πορφυροῦν ἱμάτιον*[4] *ἦγε τοὺς ὑποκριτὰς*

---

[1]) Lessing Dramat. I, 2. Bernhardy, Grundriss der Griech. Literatur II, 2 *σελ.* 123. *Δημοσθ. Ὀλυνθ.* III, 32 *"καὶ γνῶναι πάντων ὑμεῖς ὀξύτατοι τὰ ῥηθέντα".* [2]) *Σχολ. εἰς Αἰσχίν. Κτησ.* 67 *"Ἐγίγνοντο πρὸ τῶν μεγάλων Διονυσίων ἡμέραις ὀλίγαις ἔμπροσθεν ἐν τῷ ᾠδείῳ καλουμένῳ τῶν τραγῳδιῶν ἀγὼν καὶ ἐπίδειξις ὧν μέλλουσι δραμάτων ἀγωνίζεσθαι ἐν τῷ θεάτρῳ, δι' ὃ ἑτοίμως προάγων καλεῖται· εἰσίασι δὲ δίχα προσωπείου ὡς ὑποκριταὶ γυμνοί".* [3]) *Σχολ. Ἀριστοφάν. ἐν Σφηξὶν* 1109 *"(ᾠδεῖόν) ἐστι τόπος θεατροειδής, ἐν ᾧ εἰώθασι τὰ ποιήματα ἀπαγγέλλειν, πρὶν τῆς εἰς τὸ θέατρον ἐπαγγελίας".* [4]) *Ἐν τῷ βίῳ Εὐριπίδου παρὰ* Westermann

καὶ τοὺς χορευτὰς ἐστεμμένους μέν, ἀλλ' ἄνευ προσωπείων. Οὕτως οἱ θεαταὶ εἶχον τὸν καιρόν, ὅπως οὐ μόνον τούς τε θυμελικοὺς καὶ σκηνικοὺς γνωρίσωσιν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ποιητάς, εἴ τις αὐτῶν ἄγνωστος ἐτύγχανε. Διότι ὁ ἄρχων ὠνόμαζε τὸ ὄνομα ἑκάστου ποιητοῦ, ᾧ χορὸν ἔδωκε, καὶ τοὺς ὑποκριτάς, οὓς τούτῳ διένειμεν.

Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν δοκιμὴν ταύτην ἐτελοῦντο οἱ δραματικοὶ ἀγῶνες ἐν τῷ θεάτρῳ. Ἡ κρίσις τῶν ἀγώνων ἦτο ἀνατεθειμένη κριταῖς, οἵτινες τὸ κατ' ἀρχὰς ὡρίζοντο ὑπὸ τοῦ ἄρχοντος διὰ κλήρου[1]. *Ἐπειδὴ ὅμως ἡ κρίσις ἀπῄτει οὐχὶ μικρὰν ἀνάπτυξιν, ὁ κλῆρος δὲν ἦτο ἱκανός, ὅπως εὕρῃ τοὺς ἱκανούς κριτὰς καὶ διὰ τοῦτο τὸ δικαίωμα ἐδόθη τῇ βουλῇ τῶν πεντακοσίων, οἵτινες διὰ ψήφου ἐξέλεγον αὐτούς*[2]. *Οἱ κριταὶ ὑπεβάλλοντο εἰς ὅρκον, ὅτι δικαίως θέλουσιν ἐκτελέσει τὸ ἑαυτῶν καθῆκον. Περὶ δὲ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κριτῶν γινώσκομεν, ὅτι ἐν τῇ κρίσει τῶν κωμῳδιῶν ἦσαν πέντε. Πόσοι ἔκρινον τὰς τραγῳδίας, δὲν παρεδόθη ἡμῖν, ὁ* Bergk[3] *ὅμως εἰκάζει, ὅτι οὗτοι ἦσαν ἑπτά, ἀλλὰ τοσοῦτοι ἐξελέγοντο βραδύτερον ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Πιθανώτερον ἦσαν δέκα, διότι δέκα ἦσαν καὶ αἱ φυλαὶ καὶ διότι τοσοῦτοι ἔκριναν τοὺς ἀγῶνας, ἐν οἷς ὁ Σοφοκλῆς ἠγωνίζετο πρὸς τὸν Αἰσχύλον. Οὐχ ἧττον δὲν στερεῖται πιθανότητος ἡ εἰκασία, ὅτι οἱ κριταὶ ἦσαν πέντε, ὡς καὶ ἐν τῇ κρίσει τῶν*

σελ. 135 „*Λέγουσι δὲ καὶ Σοφοκλέα, ἀκούσαντα ὅτι ἐτελεύτησε αὐτὸν μὲν ἱματίῳ φαιῷ ἀντὶ πορφυροῦ προελθεῖν, τὸν δὲ χορὸν καὶ τοὺς ὑποκριτὰς ἀστεφανώτους εἰσαγαγεῖν ἐν τῷ προάγωνι καὶ δακρῦσαι τὸν δῆμον*". *Ἰδὲ καὶ* Bergk, III, 30. [1]) *Πλούταρχ. ἐν βίῳ Κίμων.* 8 „*Πρώτην γὰρ διδασκαλίαν τοῦ Σοφοκλέους ἔτι νέου καθέντος, Ἀψεφίων ὁ ἄρχων, φιλονεικίας οὔσης καὶ παρατάξεως τῶν θεατῶν, κριτὰς μὲν οὐκ ἐκλήρωσε τοῦ ἀγῶνος. ὡς δὲ Κίμων μετὰ τῶν συστρατήγων προελθὼν εἰς τὸ θέατρον ἐποιήσατο τῷ θεῷ τὰς νενομισμένας σπονδάς, οὐκ ἀφῆκεν αὐτοὺς ἀπελθεῖν. ἀλλ' ὁρκώσας ἠνάγκασε καθίσαι καὶ κρῖναι δέκα ὄντας, ἀπὸ μιᾶς φυλῆς ἕκαστον*". [2]) *Ἰσοκράτ.* 17, 33. [3]) *Ἐν τῇ γραμματολογίᾳ* III, 57.

κωμῳδιῶν[1]. Οἱ κριταὶ λοιπὸν παρίσταντο ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῶν δραμάτων, μεθ' ἣν συνεσκέπτοντο καὶ ἔκρινον. Ἡ κρίσις ὅμως αὐτῶν ὑπεδεικνύετο ὑπὸ τοῦ πλήθους[2], ὅπερ συνήθως διὰ φωνῶν ἐξεδήλου τὴν γνώμην αὐτοῦ[3]. Ἐν τῇ Σικελίᾳ δὲ καὶ τῇ Ἰταλίᾳ ὑπῆρχε νόμος, καθ' ὃν τὸ πλῆθος διὰ χειροτονίας ἔκρινε τὸν νικῶντα. Ὁ νόμος ὅμως διέφθειρεν αὐτοὺς τοὺς ποιητάς, οἵτινες ἠναγκάζοντο νὰ κολακεύωσι τὰ πλήθη[4]. Ὀρθῶς δὲ παρατηρεῖ ὁ Πλάτων, ὅτι ὁ κριτὴς δὲν καθίζει ὡς μαθητής, ἀλλ' ὡς διδάσκαλος τῶν θεατῶν.

Ὑπὸ τῶν κριτῶν ἀπενέμοντο τρία βραβεῖα, διότι τρεῖς ἦσαν οἱ ἀγωνιζόμενοι ποιηταὶ καὶ οἱ τὰς δαπάνας παρέχοντες χορηγοί. Κατ' ὄνομα τὸ βραβεῖον ἐλάμβανεν ἡ φυλή, ἥτις ἔδωκε τὸν χορηγόν, καὶ ὁ χορηγός, ὅστις ἐδαπάνησεν. Ὑπὸ πολλῶν πιστεύεται, ὅτι τὸ βραβεῖον ἦτο τρίπους[5], ὅστις ὑπὸ τοῦ χορηγοῦ πρὸς ἀνάμνησιν τῆς νίκης τῷ θεῷ μεγαλοπρεπῶς ἀνετίθετο. Κατὰ τὸν Bergk[6] ὅμως ἡ τιμὴ αὕτη ἀπεδίδετο τοῖς λυρικοῖς,

---

[1]) Ἐντεῦθεν καὶ ἡ παροιμία ἐν πέντε κριτῶν γούνασι κεῖται. Ἰδὲ καὶ Christ ἐν τῇ γραμματολογίᾳ (ἔκδ. β') σελ. 169. [2]) Vitruv. VII, 6 "pupulus cunctus significando monebet judices, quos probarent„. [3]) Πλάτ. ἐν Νόμ. III, 701 "Ὅθεν δὴ τὰ θέατρα ἐξ ἀφώνων φωνήεντα ἐγένοντο, ὡς ἐπαΐοντα ἐν Μούσαις τό τε καλὸν καὶ μή, καὶ ἀντὶ ἀριστοκρατίας ἐν αὐτῇ θεατροκρατία τις πονηρὰ γέγονεν„. [4]) Πλάτ. ἐν Νόμ 659 Α "Οὔτε γὰρ παρὰ θεάτρου δεῖ τόν γε ἀληθῆ κριτὴν κρίνειν μανθάνοντα καὶ ἐκπληττόμενον ὑπὸ θορύβου τῶν πολλῶν καὶ τῆς αὐτοῦ ἀπαιδευσίας, οὔτ' αὖ γιγνώσκοντα δι' ἀνανδρίαν καὶ δειλίαν ἐκ ταὐτοῦ στόματος, οὗπερ τοὺς θεοὺς ἐπεκαλέσατο μέλλων κρίνειν, ἐκ τούτου ψευδόμενον ἀποφαίνεσθαι ῥᾳθύμως τὴν κρίσιν· οὐ γὰρ μαθητής, ἀλλὰ διδάσκαλος, ὥς γε τὸ δίκαιον, θεατῶν μᾶλλον ὁ κριτὴς καθίζει, καὶ ἐναντιωσόμενος τοῖς τὴν ἡδονὴν μὴ προσηκόντως μηδὲ ὀρθῶς ἀποδιδοῦσι θεαταῖς. Ἐξῆν γὰρ δὴ τῷ παλαιῷ τε καὶ Ἑλληνικῷ νόμῳ, καθάπερ ὁ Σικελικός τε καὶ Ἰταλικὸς νόμος νῦν τῷ πλήθει τῶν θεατῶν ἐπιτρέπων καὶ τὸν νικῶντα διακρίνων χειροτονίαις διέφθαρκε μὲν τοὺς ποιητὰς αὐτοὺς (πρὸς γὰρ τὴν τῶν κριτῶν ἡδονὴν ποιοῦσιν οὖσαν φαύλην, ὥστε αὐτοὶ αὐτοὺς οἱ θεαταὶ παιδεύουσι), διέφθαρκε δ' αὐτοῦ τοῦ θεάτρου τὰς ἡδονάς„. [5]) Ὅρα Christ ἐν τῇ γραμματολογίᾳ (ἔκδ. β') σελ. 170. [6]) III, 60.

οἵτινες ἐνίκων ἐν τοῖς Διονυσίοις καὶ τοῖς Θαργηλίοις. Ἐν τοῖς ἀρχαιοτέροις χρόνοις ὁ μὲν τραγικὸς χορὸς ἐλάμβανεν ὡς ἆθλον τράγον καὶ κανοῦν σύκων[1], ὁ δὲ κωμικὸς ἀμφορέα οἴνου, ᾧ καὶ σῦκα προσετίθεντο. Τοῦτο ὅμως ἐγίνετο μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Περικλέους, ἐφ' οὗ αἱ ἑορταὶ αὗται διεκοσμήθησαν καὶ πρόνοια καὶ περὶ τῶν ποιητῶν ἐλήφθη. Τινὲς νομίζουσιν, ὅτι ὁ ποιητὴς ἐστεφανοῦτο στεφάνῳ κισσοῦ, ἀλλὰ κατὰ τὸν Bergk[2] τοῦτο ἔπραττον οἱ φίλοι τοῦ νικητοῦ καὶ οὐχὶ ἡ πόλις. Κατὰ τοῦτον ὁ νικητὴς ἐλάμβανε χρυσοῦν στέφανον καὶ χρηματικὴν ἀμοιβήν. Τὴν εἰκασίαν ποιεῖ κατ' ἀναλογίαν ἐκ τοῦ μουσικοῦ ἀγῶνος τῶν Παναθηναίων. Ὁ δὲ στέφανος εἶχε σχῆμα κισσοῦ, ὅστις ἦτο ἱερὸν τοῦ Διονύσου φυτόν. Πόση ἦτο ἡ χρηματικὴ ἀμοιβή, δὲν παρεδόθη ἡμῖν, ἀλλὰ δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ἐκ τοῦ μουσικοῦ ἀγῶνος τῶν Παναθηναίων. Ἐν τούτοις ὁ μὲν πρῶτος κιθαρῳδὸς ἐλάμβανε χρυσοῦν στέφανον ἀξίας χιλίων δραχμῶν καὶ εἰς νομίσματα πεντακοσίας δραχμάς, ὁ δὲ δεύτερος χιλίας καὶ διακοσίας δραχμάς, ὁ τρίτος ἑξακοσίας, ὁ τέταρτος τετρακοσίας καὶ ὁ πέμπτος τριακοσίας. Ἐπειδὴ τὰ ἔργα τοῦ δραματικοῦ ποιητοῦ ἦσαν σπουδαιότερα, ὑποτίθεται καὶ ἡ ἀμοιβὴ γενναιοτέρα. Ὁπωσδήποτε αὕτη δὲν ἦτο μικρά, ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τούτου, ὅτι ὁ Ἀριστοφάνης σκώπτει τὸν Σοφοκλέα, ὅτι οὗτος χάριν κέρδους ἐξακολουθεῖ ποιῶν ἐν βαθεῖ γήρατι[3]. Σημειωτέον δ', ὅτι αἱ νῖκαι πάντων τῶν ἀγώνων δὲν εἶχον ἴσην ἀξίαν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐτιμῶντο αἱ τῶν ἀστικῶν Διονυσίων ἢ αἱ τῶν Ληναίων. Κατὰ τὸ τέλος δὲ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ὅτε οἱ πόροι τῆς πόλεως ἐμειώθησαν, ἡ ἀμοιβὴ ἐξ ἀνάγκης ἐγένετο μικροτέρα[4].

Βραβεῖα δ' ὅμως ἐλάμβανον οἱ ποιηταὶ ἀγωνιζόμενοι διὰ νέων δραμάτων. Ἠδύνατο μὲν νὰ διδαχθῇ καὶ ἀρχαῖον δρᾶμα

---

[1]) Ἀνθολογ. Παλατιν. VII, 410. [2]) Αὐτόθι 61. [3]) Ἐν Εἰρήνῃ 695.
[4]) Σχολ. Ἀριστοφάν. εἰς Σφῆκ. 367 καὶ εἰς Ἐκκλ. 102.

ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ, ἀλλὰ τοῦτο ἔπρεπε νὰ ἦναι διεσκευασμένον. Οὕτως ὁ μὲν Εὐριπίδης διασκευάσας ἐδίδαξε τὸν Ἱππόλυτον καὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα καὶ τὴν Μήδειαν[1], *ὁ δὲ Ἀριστοφάνης τὸν Πλοῦτον. Θεωρεῖται δ' ὡς ἔξοχος τιμή, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Αἰσχύλου ἐψηφίσαντο, ἵνα ὁ βουλόμενος διδάσκῃ καὶ δράματα τοῦ Μαραθωνομάχου τραγικοῦ*[2]. *Φαίνεται, ὅτι διὰ ψηφίσματος τοῦ δήμου ἀπεφασίσθη, ἵνα καὶ οἱ Βάτραχοι τοῦ Ἀριστοφάνους κατὰ τὸ ἐπιὸν ἔτος διδαχθῶσιν. Ἄλλως τὰ ἅπαξ διδαχθέντα δράματα ἐδιδάσκοντο ἐν τοῖς Διονυσίοις τοῖς κατ' ἀγρούς. Τὰ παλαιὰ λοιπὸν δράματα ἠδύναντο νὰ διδαχθῶσι καὶ ἐν τοῖς δήμοις τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἐν τοῖς ἐξωτερικοῖς θεάτροις. Βραδύτερον δ', ὅτε ἡ Μοῦσα τῶν ποιητῶν ἐγένετο ἄγονος, ἐπέτρεπεν ἡ πόλις καὶ ἐν τῷ ἄστει αὐτῷ νὰ ἀναδιδάσκωνται δράματα τῶν ἀρχαιοτέρων τραγικῶν. Μόνον ἐν τοῖς μεγάλοις Διονυσίοις μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Δημοσθένους ἐδιδάσκοντο καινὰ δράματα*[3]. *Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν ἐξέλιπον οἱ τραγικοὶ ποιηταί, εἶτα δὲ καὶ οἱ κωμικοί. Κατὰ τὸν δεύτερον δὲ μετὰ Χριστὸν αἰῶνα μόνον παλαιὰ δράματα ἀνεδιδάσκοντο*[4].

Ἐνίοτε δ' ἐγίνοντο καὶ διασκευαὶ ἀρχαιοτέρων δραμάτων· Αὐτὸς ὁ Αἰσχύλος, ὅτε προὔκειτο νὰ ἀναδιδαχθῶσιν οἱ Πέρσαι, μετέβαλεν ἔν τισι τὸ δρᾶμα. Τοῦ μεγάλου τούτου ποιητοῦ αἱ τραγῳδίαι καὶ ὑπὸ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Εὐφορίωνος καὶ ὑπ' ἄλλων ἠλλοιώθησαν[5], *ὡς καὶ αἱ τοῦ Σοφοκλέους ὑπὸ τοῦ Ἰοφῶντος*[6].

---

1) Ὅρα *εἰσαγωγήν μου εἰς τὸ δρᾶμα τοῦτο σελ.* 50. 2) *Ἐν τῷ βίῳ Αἰσχύλου παρὰ* Westermann *σελ.* 121 *„Ἀθηναῖοι δὲ τοσοῦτον ἠγάπησαν Αἰσχύλον, ὡς ψηφίσασθαι μετὰ θάνατον αὐτοῦ τὸν βουλόμενον διδάσκειν τὰ Αἰσχύλου χρυσὸν λαμβάνειν"*. 3) *Αἰσχίν. κατὰ Κτησιφῶντ.* 34 *„Οὐδὲ ἐκκλησιαζόντων Ἀθηναίων, ἀλλὰ τραγῳδῶν ἀγωνιζομένων καινῶν, οὐδ' ἐναντίον τοῦ δήμου, ἀλλ' ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων, ἵν' ἡμῖν συνειδῶσιν, οἷον ἄνδρα τιμῶμεν"*. 4) *Λουκιαν. Δημοσθέν.* 27 *„τῷ Διονύσῳ τὸ μὲν ποίησιν καινὴν κωμῳδίας ἢ τραγῳδίας ἐκλέλειπται"*. 5) Quintil. X, 1, 65. 6) *Ὅρα τὰς σημειώσεις μου εἰς Ἀντιγόν.* 904 *καὶ ἐν Ἠλέκτρ.* 337.

Οἱ κριτικοὶ ἐνίοτε τούτῳ ἀποδίδουσι προσθήκας τινὰς τῶν δραμάτων. Συχνότερον οἱ κωμικοὶ διεσκεύαζον τὰ δράματα αὐτῶν, ἂν ταῦτα ἐν τῷ θεάτρῳ ἀπετύγχανον. Πολὺ δὲ συχνάκις καὶ οἱ ὑποκριταὶ ἠλλοίουν τὸ κείμενον τῶν τραγικῶν, διότι λέξεις τινὰς δὲν ἠδύναντο νὰ ἀπαγγείλωσιν ἢ νὰ ἐννοήσωσι[1]. Κατ' ἐξοχὴν δ' ἀλλοιώσεις ὑπέστησαν ἐκεῖναι τῶν τραγῳδιῶν τοῦ Εὐριπίδου, ὅσαι πολλάκις ἀνεδιδάσκοντο, ὡς ἡ Μήδεια καὶ αἱ Φοίνισσαι. Τὴν φθορὰν ταύτην τοῦ κειμένου θελήσας νὰ περιστείλῃ ὁ ῥήτωρ Λυκοῦργος ἐποίησεν ἐπίσημον ἔκδοσιν τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν, ἥτις διετηρεῖτο ἐν τῷ ἀρχείῳ[2]. Τούτου γενομένου ὁ γραμματεὺς τῆς πόλεως παρέβαλλε τὸ χειρόγραφον τοῦτο πρὸς τὸ τῶν ὑποκριτῶν. Τίνα ἀξίαν εἶχε τοῦτο ὑπὸ κριτικὴν ἔποψιν, δὲν γινώσκομεν. Βεβαίως ἐπὶ Λυκούργου κριτικοί, οἷοι ἦσαν οἱ Ἀλεξανδρινοί, δὲν ὑπῆρχον ἐν Ἀθήναις, ἀλλ' οἱ τὴν ἔκδοσιν ποιήσαντες καὶ ἐγγύτεροι κατὰ τοὺς χρόνους ἦσαν καὶ ἡ αἴσθησις πρὸς τὴν ἀρχαίαν ποίησιν δὲν εἶχεν ἔτι ἐκλείψει. Ἄλλως ἡ κριτικὴ δὲν ἦτο ἄγνωστος, διότι ἤδη οἱ σοφισταὶ ἐποίουν κριτικὰς διορθώσεις ἐν τοῖς Ὁμηρικοῖς ἔπεσι[3]. Τὰ χειρόγραφα ταῦτα τῶν τριῶν δραματικῶν ἔλαβε παρὰ τῶν Ἀθηναίων βραδύτερον Πτολεμαῖος ὁ Εὐεργέτης καὶ ἔθετο αὐτὰ ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Ἀλεξανδρείας[4].

---

1) *Ὡς ἐν Φοινίσσ.* 271. 2) *Πλούταρχ. ἐν τῷ βίῳ τῶν δέκα ῥητόρ.* § 11 "*καὶ τὰς τραγῳδίας αὐτῶν ἐν κοινῷ γραψαμένους φυλάττειν, καὶ τὸν τῆς πόλεως γραμματέα παραναγινώσκειν τοῖς ὑποκρινομένοις· οὐκ ἐξεῖναι γὰρ αὐτὰς ὑποκρίνεσθαι*". 3) *Ὅρα Ἱστορ. τῶν Ὁμηρικῶν ἐπῶν σελ.* 178. 4) *Γαλην. εἰς Ἱπποκράτ. Ἐπιδημ. τόμ.* XVII, 607.

ΚΓΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΜΕΡΩΝ ΤΟΥ ΔΡΑΜΑΤΟΣ

Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη ἡ τραγῳδία διαιρεῖται εἰς τέσσαρα μέρη, εἰς τὸν πρόλογον, τὸ χορικόν, τὸ ἐπεισόδιον καὶ τὴν ἔξοδον[1]. *Πρόλογος ὀνομάζεται τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς τραγῳδίας, ὅπερ προηγεῖται τῆς πρώτης εἰσόδου τοῦ χοροῦ, ἤτοι τῆς παρόδου*[2]. *Σημειωτέον δ' ὅμως, ὅτι ὁ φιλόσοφος ποιεῖ τὸν ὁρισμὸν αὐτοῦ κατὰ τὸν τέλειον τῆς τραγῳδίας τύπον, οἷος ὑπῆρχεν ἐπὶ Σοφοκλέους*[3]. *Παρεδόθη μὲν ἡμῖν, ὅτι ὁ Θέσπις πρῶτος μετεχειρίσθη τὸν πρόλογον, ἀλλ' οὗτος ἐγένετο διὰ τοῦ χοροῦ*[4], *ὡς δὴ καὶ ὁ Αἰσχύλος τοῦτο ποιεῖ καὶ ἐν τοῖς Πέρσαις καὶ ἐν ταῖς Ἱκέτισιν. Ἐν ἑκατέρῳ τούτων τῶν δραμάτων οἱ ὑποκριταὶ εἰσέρχονται μετὰ τὴν εἴσοδον τοῦ χοροῦ*[5]. *Τὸ πρῶτον ὁ Φρύνιχος ἐν ταῖς Φοινίσσαις τὸν πρόλογον ἐποίησεν ἐν τριμέτροις ἰαμβικοῖς, δηλ. εἰσήγαγε τὸ πρῶτον τὸν ὑποκριτὴν καὶ εἶτα*

---

1) *Ἀριστοτέλ. ἐν τῷ περὶ ποιητ. κεφ.* XII. 2) *Αὐτόθι "Ἔστι δὲ πρόλογος μὲν μέρος ὅλον τραγῳδίας τὸ πρὸ χοροῦ παρόδου" καὶ ἐν Ῥητορικ. Γ', καὶ Ἀριστοφάν. ἐν Βατράχ.* 1119.

Καὶ μὴν ἐπ' αὐτοὺς τοὺς προλόγους σου τρέψομαι,
ὅπως τὸ πρῶτον τῆς τραγῳδίας μέρος
πρώτιστον αὐτοῦ βασανιῶ τοῦ δεξιοῦ.

3) Bode *ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγραμμ.* III, 192. 4) *Ὅτε ἔμελλε νὰ γείνῃ ἔναρξις τοῦ δράματος, κήρυξ ἐφώνει τῷ ποιητῇ, ὅπως εἰσαγάγῃ τὸν χορόν. Ἀριστοφάν. ἐν Ἀχαρν.* 11 *"εἴσαγ', ὦ Θέογνι, τὸν χορόν"*. 5) *Ὁ* Bergk *ἐν τῇ γραμματολογίᾳ* III, 80 *νομίζει, ὅτι ἐν τῷ Φιλοκτήτῃ ὁ χορὸς εἰσέρχεται σὺν τοῖς δρῶσι προσώποις, ὅπερ δὲν δεχόμεθα. Διότι ἂν ὁ χορὸς ἦτο παρὼν ἐν τῷ διαλόγῳ τοῦ Νεοπτολέμου καὶ τοῦ Ὀδυσσέως, οὗτος δὲν ἤθελεν ἐρωτᾷ περὶ τῆς κατοικίας τοῦ Φιλοκτήτου. Ὅρα σημ. εἰς Φιλοκτήτ. στίχ.* 134 *καὶ* 157.

τὸν χορόν. Πρὸ τοῦ νεωτερισμοῦ τούτου ὁ πρόλογος ἐταὐτίζετο τῇ παρόδῳ.

Τοῦ δὲ χορικοῦ μέρος εἶναι ἡ πάροδος, ἤτοι τὸ χορικὸν ᾆσμα, ὅπερ ᾔδετο κατὰ τὴν πρώτην τοῦ χοροῦ εἴσοδον[1]. *Τὸ ᾆσμα τοῦτο συνήθως ἐποιεῖτο ἐν ἀναπαιστικῷ μέτρῳ, ὅπερ ἁρμόζει εἰς πομπὰς ἢ πορείας. Ἂν ὅμως ὁ χορὸς συνίστατο ἐκ γυναικῶν, αὗται δὲν ἠδύναντο νὰ εἰσέρχωνται κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον, ὅστις ἦτο οἱονεὶ στρατιωτικὸς καὶ ἐμβατήριος*[2]. *Τούτου ἕνεκεν τὸ μέτρον ἦτο διάφορον. Ἀλλ' ἡ πάροδος πολλὰς καὶ ποικίλας μεταβολὰς ὑπέστη. Κατ' ὀλίγον ἡ περιοχὴ ταύτης περιωρίζετο καὶ τοὺς ἀναπαίστους ἀντικαθίστων μελικὰ συστήματα*[3]. *Συνήθως ἡ εἴσοδος τοῦ χοροῦ προαγγέλλεται καὶ αἰτιολογεῖται, ὡς ἐν μὲν τῇ Ἀντιγόνῃ τοῦ Σοφοκλέους ἡ βουλὴ τῶν γερόντων, ἐξ ὧν ἀπαρτίζεται ὁ χορός, καλεῖται ὑπὸ τοῦ Κρέοντος, ὅπως οὗτος ἀναγγείλῃ, ὅτι δικαιώματι συγγενείας ἀνέλαβε τὸ σκῆπτρον*[4]· *ἐν δὲ τῷ Αἴαντι ἔρχονται οἱ Σαλαμίνιοι ναῦται, ἐξ ὧν συνέστη ὁ χορός, εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ ἡγεμόνος· διότι ἐταράχθησαν ὑπὸ παντοίων λόγων, ὅτι ὁ στρατηγὸς αὐτῶν ἔκτεινε τὰ κτήνη τῶν Ἀχαιῶν*[5]. *Ὡσαύτως αἱ Μυκηναῖαι ἐν τῇ Ἠλέκτρᾳ τοῦ Εὐριπίδου αἰτιολογοῦσι τὴν πάροδον αὐτῶν· διότι λέγουσιν, ὅτι ἦλθον, ὅπως ἀγάγωσι τὴν ἡρωΐδα εἰς τὸ Ἡραῖον, ὅπου αἱ παρθένοι μέλλουσι νὰ χορεύσωσιν*[6]. *Οἱ χορευταὶ εἰσέρχονται εἰς τὴν σκηνὴν συνήθως ἀθρόοι, ἐνίοτε δὲ καὶ διεσπαρμένοι, ὡς ἐν τῷ Αἴαντι τοῦ Σοφοκλέους*[7]. *Ὁ χορὸς ἅπαξ εἰς τὴν ὀρχήστραν*

---

[1]) *Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ. κεφ.* XII. *Σχολ. Εὐριπίδ. εἰς Φοινίσσ.* 210 *„πάροδος δέ ἐστιν ᾠδὴ χοροῦ βαδίζοντος ᾀδομένη ἅμα τῇ εἰσόδῳ„.* [2]) Klein *ἐν τῷ μνημονευθέντι συγγράμματι* I, 167. [3]) Bergk III, 133 [4]) *Ἐν Ἀντιγόν. στίχ.* 160. [5]) *Ἐν στίχ.* 142. [6]) *Ἐν στίχ* 172. *Παράβαλλ καὶ τὴν εἰσαγωγήν μου εἰς τὴν Ἠλέκραν τοῦ Σοφοκλέους σελ.* 33. *Καὶ ὁ Σχολιαστὴς τοῦ Σοφοκλέους ἐν Ἀντιγόν.* 100 *παρατηρεῖ· „ἐπεὶ καὶ τὰς προφάσεις τῆς εἰσόδου τῶν χορῶν πιθανὰς εἶναι δεῖ„.* [7]) *„Ἄλλοι δὲν δέχονται, ὅτι ὁ χορὸς εἰσήρχετο σποράδην, ὡς λέγομεν ἐν τῇ ἐκδόσει ἡμῶν τοῦ Αἴαντος, ἐν στίχ.* 866.

εἰσελθὼν δὲν ἐξήρχετο, ἀλλ' ἔμενε μέχρι τέλους τοῦ δράματος. Ἂν δ' ἐξήρχετο, ἡ ἔξοδος ὠνομάζετο μετάστασις. Σπανίως δὲ τοῦτο ἐποίει καὶ ἡ δευτέρα εἴσοδος ἐκαλεῖτο ἐπιπάροδος[1]. Αὕτη ὑπάρχει ἐν τῷ ἄρτι εἰρημένῳ δράματι, διότι ὁ χορὸς ἐξέρχεται, ὅπως εὕρῃ τὸν Σαλαμίνιον ἥρωα.

Στάσιμα δ' ὀνομάζονται τὰ ὑπὸ τοῦ χοροῦ ᾀδόμενα ᾄσματα, ὅτε οὗτος ἐλάμβανε τὴν προσήκουσαν αὐτῷ θέσιν παρὰ τῇ ὀρχήστρᾳ. Ἦδε δὲ ταῦτα οὐχὶ ἀκίνητος μένων, ὡς λέγει ὁ Σχολιαστὴς τοῦ Εὐριπίδου[2]. Τὸ στάσιμον εἶναι λυρικὸν ᾆσμα, ὅπερ δὲν διακόπτεται δι' ἀναπαιστικῆς καὶ τροχαϊκῆς ἀπαγγελίας[3]. Τοῦτο ἀποτελεῖ τὸν λυρικὸν πυρῆνα, ἐξ οὗ ἡ τραγῳδία ἀνεπτύχθη, καὶ τὸ κέντρον, περὶ ὃ τὰ λοιπὰ μέρη προσετέθησαν[4]. Ὁ ἀριθμὸς τῶν στασίμων ἐν ἑκάστῃ τραγῳδίᾳ εἶναι διάφορος καὶ παρὰ μὲν τῷ Αἰσχύλῳ ταῦτα συχνότερον εὑρισκόμενα ἔχουσι μείζονα περιοχήν, παρὰ δὲ τῷ Σοφοκλεῖ σπανιώτερον καὶ ταῦτα εἶναι οὐχὶ μεγάλα. Ὁ χορὸς ἐν τῷ σταασίμῳ λέγει μὲν γενικὰς ἰδέας, ὅμως αὗται ἔχουσι στενὴν σχέσιν πρὸς τὴν ἐγγὺς ὑπόθεσιν τοῦ δράματος, π. χ. ἐν τῷ πρώτῳ σταασίμῳ τῆς Ἀντιγόνης, ὅτε ὁ χορὸς τῶν Θηβαίων γερόντων ἔμαθεν, ὅτι παρὰ τὸ κέλευσμα τοῦ ἄνακτος ἔθαψέ τις τὸ πτῶμα τοῦ Πολυνείκους καὶ διέλαθε τὴν προσοχὴν τῶν φυλάκων, θαυμάζει τὸ πολυμήχανον καὶ ἐπινοητικὸν τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας[5]. Καὶ ὄντως τοιαῦτα πρέπει νὰ ἦναι τὰ στάσιμα· διότι ὁ χορὸς ἐκπροσωπεῖ τὸ ἰδανικὸν τῆς δημοσίας γνώμης. Τὰ στάσιμα ὅμως τοῦ Ἀγάθωνος, ᾧ ἠκολούθησε καὶ ὁ Εὐριπίδης, ἦσαν ἐμβόλιμα, δηλ. ὁ χορὸς ἠδύνατο νὰ ᾄσῃ ταῦτα πάντοτε, ὅτε οἱ ὑποκριταὶ δὲν ἀπη-

---

[1]) Ἐν Αἴαντι αὐτόθι. Πολυδεύκ. IV, 108 „Ἡ δὲ κατὰ χρείαν ἔξοδος ὡς πάλιν εἰσιόντων μετάστασις, ἡ δὲ μετὰ ταύτην εἴσοδος ἐπιπάροδος„. [2]) Εἰς Φοινίσσ. 202 „Ὅταν ὁ χορὸς μετὰ τὴν πάροδον λέγῃ τι μέλος ἀνῆκον τῇ ὑποθέσει ἀκίνητος μένων, στάσιμον καλεῖται„. [3]) Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ. κεφ. 12 „στάσιμον δὲ μέλος χοροῦ τὸ ἄνευ ἀναπαίστου καὶ τροχαίου„. [4]) Bode III, 199. [5]) Ἐν στίχ. 331 καὶ ἑξῆς.

σχόλουν τοὺς θεατάς[1]. *Ἐπειδὴ τὰ στάσιμα κατὰ τὸν ῥοῦν τῆς ὑποθέσεως ἔχουσι σπουδαῖον καὶ σεμνὸν χαρακτῆρα, καὶ ἐπειδὴ συχνάκις γενικαὶ παρατηρήσεις καὶ μομφαὶ διὰ τὰ δυστυχήματα τῶν ἀνθρώπων συνδέονται μετὰ τῆς εἰδικῆς θέσεως τοῦ πάσχοντος ἥρωος*[2], *αἱ κινήσεις τοῦ χοροῦ εἶναι ἀξιοπρεπεῖς. Πρὸς τὸν χαρακτῆρα τοῦτον ἁρμόζει καὶ ἡ σεμνὴ ἐμμέλεια, ὡς ὠνομάζετο ὁ χορὸς τῆς τραγῳδίας. Τοὐναντίον ἡ σπουδὴ καὶ ἡ ἀνησυχία τῆς παρόδου καὶ τὸ πάθος τῶν κομμῶν ἀπῄτουν ζωηροτέρας χορικὰς κινήσεις καὶ χειρονομίας. Τὰ μέλη τῆς ἀρχαίας τραγῳδίας ὁμοιάζουσι κατά τε τὴν ὑπόθεσιν καὶ τὸ εἶδος πρὸς τὰ ᾄσματα τοῦ Στησιχόρου, τοῦ Πινδάρου καὶ τοῦ Σιμωνίδου. Διαφέρουσι δὲ τῶν μελῶν τοῦ Πινδάρου, διότι δὲν ἐπαναλαμβάνεται τὸ αὐτὸ σχῆμα τῆς στροφῆς καὶ ἀντιστροφῆς, ἀλλὰ μεταβάλλονται τὰ μέτρα κατὰ πᾶν ζεῦγος στροφῶν. Πρὸς δὲ δὲν παρεντίθεται ἐν τοῖς στασίμοις ἐπῳδός, ὡς ἐν τοῖς ᾄσμασι τῶν μελοποιῶν κατὰ πᾶν ζεῦγος στροφῶν, ἀλλὰ μία καὶ μόνη ἐπῳδὸς ἐπιτίθεται κατὰ τὸ τέλος τοῦ ὅλου στασίμου*[3].

Ὡσαύτως ὁ χορὸς ᾄδει τὸ ὑ π ό ρ χ η μ α, καθ' ὃ οὗτος ἐκδηλοῖ διὰ ζωηρᾶς ὀρχήσεως διάπυρον ἐνθουσιασμὸν καὶ μεγάλην ἡδονήν. Οὕτως ἐν τῇ Ἀντιγόνῃ τοῦ Σοφοκλέους ὁ χορὸς ᾄδων ὑπόρχημα ὀρχεῖται, διότι ὁ Κρέων ἐσπευσμένως πορεύεται, ὅπως ἐξαγάγῃ τὴν ἡρωΐδα ἐκ τοῦ τάφου[4]. *Ὑπόρχημα*

---

[1]) *Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ. κεφ.* 18 „*Καὶ τὸν χορὸν δὲ ἕνα δεῖ ὑπολαβεῖν τῶν ὑποκριτῶν, καὶ μόριον εἶναι τοῦ ὅλου, καὶ συναγωνίζεσθαι μὴ ὡς παρ' Εὐριπίδῃ, ἀλλ' ὡς παρὰ Σοφοκλεῖ. Τοῖς δὲ λοιποῖς τὰ ᾀδόμενα οὐ μᾶλλον τοῦ μύθου ἢ ἄλλης τραγῳδίας ἐστίν· διὸ ἐμβόλιμα ᾄδουσιν, πρώτου ἄρξαντος Ἀγάθωνος τοῦ τοιούτου. Καίτοι τί διαφέρει ἢ ἐμβόλιμα ᾄδειν ἢ ῥῆσιν ἐξ ἄλλου εἰς ἄλλο ἁρμόττειν ἢ ἐπεισόδιον ὅλον;*". [2]) *Οὕτως ὅταν ὁ Κρέων ἀποφασίζῃ, ὅπως φονεύσῃ τὴν Ἀντιγόνην, ὁ χορὸς ᾄδει ἐν στίχ.* 582, *ὅτι εὐδαίμονες εἶναι ἐκεῖνοι, ὅσοι δὲν ἐγεύθησαν κακῶν· διότι ὅταν κακοδαιμονία εἰσέλθῃ εἴς τινα οἶκον, αὕτη δὲν παύεται πρὸ τοῦ παντελοῦς ὀλέθρου τοῦ ὅλου οἴκου, ὡς συνέβη ἐν τῷ οἴκῳ τῶν Λαβδακιδῶν.* [3]) K. O. Müller *ἐν τῇ γραμματολογίᾳ* II, 67. [4]) *Ἐν στίχ.* 1115, *ὅπου ἰδὲ τὴν σημείωσίν μου.*

ᾄδει ὁ χορὸς καὶ ἐν τῷ Αἴαντι, ὅτε οὗτος ἔμαθε παρὰ τοῦ ἥρωος, ὅτι πορεύεται εἰς τὴν παραθαλασσίαν, ὅπως καθαρθεὶς ἐξιλεώσῃ τοὺς θεούς[1]. *Ὁ χορὸς πλήρης χαρᾶς κινεῖται ζωηρῶς, ποιεῖ ἅλματα καὶ ταχείας τῶν χειρῶν κινήσεις. Πάντα τὰ ὑπορχήματα τοῦ Σοφοκλέους ὑπάρχουσιν ὀλίγον πρὸ τῆς καταστροφῆς, ὅτε ὁ θεατὴς προαισθάνεται ἤδη τὴν τραγικὴν ἔκβασιν τῆς ὑποθέσεως. Οὕτως ἡ χαρὰ τοῦ χοροῦ, καίπερ τῆς δυστυχίας ἐγγὺς οὔσης, ποιεῖ κατάδηλον τῷ προαισθανομένῳ θεατῇ τὴν ἀνθρωπίνην μυωπίαν.*

Κομμοὶ δὲ ὀνομάζονται τὰ θρηνητικὰ ᾄσματα, ἅπερ ᾄδουσιν οἱ ὑποκριταὶ μετὰ τοῦ χοροῦ. Κυρίως κομμὸς σημαίνει θρῆνον ἐπὶ τῷ τεθνεῶτι καὶ συνήθως ἔχει τὴν θέσιν αὐτοῦ περὶ τὸ τέλος τῆς τραγῳδίας, ὡς τοῦτο γίνεται ἐν τῇ ἀρχαιοτέρᾳ τραγῳδίᾳ[2]. *Ἐν τῇ νεωτέρᾳ δὲ δηλοῖ οἱονδήποτε λυπηρὸν θρηνῴδημα. Διαφέρει δ' ὁ κομμὸς τοῦ στασίμου, καθ' ὅσον τοῦτο μὲν χωρίζει τὰ ἐπεισόδια ἀλλήλων καὶ ἐκδηλοῖ τὰ αἰσθήματα καὶ τὰς ἰδέας, αἵτινες ἐγείρονται ἐκ τῶν τελουμένων ἐν τῇ σκηνῇ, ἐκεῖνος δὲ εἰσέρχεται εἰς τὴν ὑπόθεσιν καὶ εἶναι σπουδαῖον αὐτῆς μέρος. Ὁσάκις δ' ὁ χορὸς εἰσέρχεται εἰς τὸ θέατρον σποράδην, οἱ δὲ χορευταὶ ᾄδουσι κεχωρισμένοι, πρέπει νὰ διακρίνωμεν διπλῆν πάροδον, δηλ. ταύτην τὴν κομματικὴν καὶ ἄλλην ὁμοιάζουσαν πρὸς στάσιμον. Τὴν δευτέραν ταύτην ᾄδει ὁ χορός, ὅταν λάβῃ ἐν τῇ ὀρχήστρᾳ τὴν προσήκουσαν αὐτῷ θέσιν. Παράδειγμα τοιαύτης διπλῆς παρόδου ὑπάρχει ἐν ταῖς Εὐμενίσι τοῦ Αἰσχύλου καὶ ἐν τῷ Οἰδίποδι ἐπὶ Κολωνῷ τοῦ Σοφοκλέους*[3]. *Τὰ δὲ ᾄσματα τὰ ὑπὸ μόνον τῶν ὑποκριτῶν ᾀδόμενα ὀνομάζονται ἀπὸ σκηνῆς. Μονῳδία δὲ ὀνομάζεται τὸ ὑφ' ἑνὸς μόνου ὑποκριτοῦ ᾀδόμενον. Αἱ μονῳδίαι δὲν εἶναι ἀντιστροφι-*

---

[1]) *Ἐν στίχ.* 693, *ὅπου ἰδὲ τὴν σημείωσίν μου.* [2]) Bergk III, 141. [3]) K. O. Müller *ἐν τῇ Γραμματολογίᾳ* II, 71. *Ἐν Οἰδίποδ. ἐπὶ Κολων.* 117 *καὶ Εὐριπίδ. ἐν Ἴωνι* 184.

καί, ἀλλ' ἐποιήθησαν κατὰ τὰς ᾠδὰς τῆς Αἰολικῆς λυρικῆς· Ὑπεϐοήθει δὲ τῇ μονῳδίᾳ συνηθέστερον μὲν αὐλός, σπανιώτερον δὲ λύρα. Οὐδέποτε δὲ πολλὰ τοιαῦτα μουσικὰ ὄργανα ὑπεϐοήθουν αὐτῇ[1]*. Διότι ἡ μονῳδία εἶναι ἡ ἐκδήλωσις μεγίστου πάθους. Λοιπὸν ἤθελεν εἶναι λίαν σκληρόν, ἂν πολλὰ μόυσικὰ ὄργανα ἔπνιγον τὴν φωνὴν τοῦ πάσχοντος ἥρωος καὶ συχνάκις μέλλοντος νὰ ἀποθάνῃ. Ὁ Εὐριπίδης ἔχει πολλὰς μονῳδίας, αἵτινες ἁρμόζουσιν εἰς τὸ παθητικὸν εἶδος τῆς ποιήσεως αὐτοῦ. Ἐν ταῖς μονῳδίαις παρείχετο ἀφορμὴ τοῖς ὑποκριταῖς, ὅπως τὴν ᾠδικὴν αὐτῶν τέχνην ἐπιδείξωσιν.*

Ἐπεισόδιον δὲ λέγεται τὸ μεταξὺ τῶν χορικῶν κείμενον[2]*. Φαίνεται, ὅτι τὸ ὄνομα ἐδίδετο τῇ πρώτῃ εἰσόδῳ τοῦ ὑποκριτοῦ καὶ κατ' ὀλίγον ἐπεξετάσθη καὶ εἰς τὰς λοιπὰς εἰσόδους. Ἔλαϐε δὲ τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ χρόνου, καθ' ὅν, ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴρηται, τὸ πρῶτον εἰσήρχετο εἰς τὸ θέατρον ὁ χορός*[3]*. Μετὰ τοῦτον ἐπεισήρχετο ὁ ὑποκριτὴς καὶ ἐντεῦθεν τὸ ἐπεισόδιον. Ὅτι δ' οὕτως ἔχει, γίνεται δῆλον ἐκ τούτου, ὅτι ἡ εἴσοδος δύο ὑποκριτῶν ὀνομάζεται διπλοῦν ἐπεισόδιον*[4]*. Τοῦ δράματος τελειωθέντος τὰ ἐπεισόδια ὡς ἀναπτύσσοντα τὴν ὑπόθεσιν κατέλαϐον τὴν πρώτην θέσιν. Ἐν τοῖς ἐπεισοδίοις οἱ ὑποκριταὶ μεταχειρίζονται ἢ πολλοὺς ἰάμϐους, δηλ. συστήματα, ἢ ἕκαστον πρόσωπον λέγει ἕνα μόνον ἴαμϐον. Τοῦτο λέγεται στιχομυθία*[5]*, ἐν ᾗ ἡ παρουσία τοῦ πνεύματος τῶν δρώντων προσώπων ἀπεικονίζεται. Κατὰ τὴν στιχομυθίαν διακρίνεται ὁ*

---

[1]) *Ἀριστοτέλ. ἐν Προβλήμ.* XIX. [2]) *Ὁ αὐτὸς ἐν τῷ περὶ ποιητ. κεφ.* 12 *"ἐπεισόδιον δὲ μέρος ὅλον τραγῳδίας τὸ μεταξὺ ὅλων χορικῶν μελῶν„.* [3]) *Ὄντως ἡ εἴσοδος τούτου ὠνομάζετο εἰσόδιον.* Marius Vict. II, 11, 7. VI, 99 "hoc metro veteres satyricos choros modulabantur, quod Graeci *εἰσόδιον* ab ingressu chori satyrici appellabant metrumque ipsum *εἰσόδιον* dixerunt„. [4]) *Σχολιαστ. εἰς Σοφοκλ. Φιλοκτήτ.* 1219, *ὅπου ἴδε τὴν σημείωσίν μου.* [5]) *Πολυδεύκ.* IV, 113 *"Στιχομυθεῖν δὲ ἔλεγον τὸ παρ' ἓν ἰαμβεῖον ἀντιλέγειν, καὶ τὸ πρᾶγμα στιχομυθίαν„.*

Σοφοκλῆς, ὡς διεκρίνοντο καὶ οἱ σύγχρονοι αὐτοῦ ἐν τῇ εὐφυΐᾳ περὶ τὸ ἀποκρίνεσθαι. Ἡ στιχομυθία εἶναι μονομαχία τις διὰ λόγων. Ἐνίοτε δὲ τὸ ἓν πρόσωπον λέγει δύο στίχους, τὸ δ' ἕτερον μόνον ἕνα. Συχνάκις δ' ὅμως εἷς στίχος τέμνεται εἰς δύο ἢ καὶ εἰς τρία πρόσωπα, ὅπερ λέγεται ἀντιλαβή. Ταύτην μεταχειρίζονται οἱ δραματικοὶ ποιηταί, ὅταν ὁ διάλογος προβαίνῃ εἰς ζωηρὸν πάθος. Ἐπειδὴ δὲ παρὰ τῷ Εὐριπίδῃ τοῦτο ὑπάρχει ζωηρότερον, παρὰ τούτῳ καὶ αἱ ἀντιλαβαὶ εἶναι πλείους[1]. *Ἀντιλαβαὶ δ' ὑπάρχουσιν οὐ μόνον ἐν τῷ διαλόγῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς λυρικοῖς μέρεσιν*[2].

Τὸ τελευταῖον μέρος τῆς τραγῳδίας εἶναι ἡ ἔξοδος, ἥτις ἄρχεται ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ τελευταίου στασίμου[3]. *Ἐν τῇ ἐξόδῳ τοῦ Αἰσχύλου συνήθως ὑπάρχουσι κομμοί. Αἱ δὲ τραγῳδίαι τοῦ Σοφοκλέους λήγουσιν εἰς τὴν ἀποχώρησιν τοῦ χοροῦ, ὅστις λέγει ὀλίγους μὲν στίχους, ἀλλὰ πλήρεις ἐννοίας καὶ εἰς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ δράματος ἁρμόζοντας. Οἱ στίχοι οὗτοι συνήθως μὲν εἶναι ἀναπαιστικοί, ἐνίοτε δὲ καὶ τροχαϊκοί. Ὁ δ' Εὐριπίδης κατὰ τοῦτο ἀκολουθεῖ τῷ Σοφοκλεῖ ἐν ταῖς τραγῳδίαις αὐτοῦ πλὴν τῶν Τρῳάδων, αἵτινες κατὰ τὸν τρόπον τοῦ Αἰσχύλου λήγουσιν εἰς θρηνητικὰ ᾄσματα τῆς Ἑκάβης καὶ τῶν αἰχμαλωτίδων. Ὡς ὁ τραγικὸς οὗτος τὴν τέχνην αὐτοῦ κατέστησε τυπικήν, οὕτω καὶ ἐν τῇ ἐξόδῳ, διότι οἱ τελευταῖοι στίχοι τοῦ χοροῦ ἐπαναλαμβάνονται ἐν πολλαῖς τραγῳδίαις*[4].

Κατὰ τὴν γένεσιν τῆς τραγῳδίας οἱ λόγοι τῶν ὑποκριτῶν ἐχρησίμευον, ὅπως πληρῶσι τὰς παύσεις τῶν χορικῶν ᾀσμάτων· Βραδύτερον ὁ Αἰσχύλος εἰσαγαγὼν τὸν δεύτερον ὑποκριτὴν τὰ τοῦ

---

[1]) *Παρὰ τῷ Αἰσχύλῳ ὑπάρχει ἀντιλαβὴ μόνον ἐν τοῖς Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβ.* 217 *καὶ ἐν τῷ Προμηθ.* 980. [2]) *Ὡς ἐν τοῖς Πέρσαις τοῦ Αἰσχύλ. ἐν στίχ.* 1059 *καὶ* 1065. [3]) *Ἀριστοτέλ. ἐν τῷ περὶ ποιητ. κεφ.* 12 *„Ἔξοδος δὲ μέρος ὅλον τραγῳδίας μεθ' ὃ οὐκ ἔστι χοροῦ μέλος„.* [4]) *Οὕτως οἱ τελευταῖοι στίχοι τῆς Ἀλκήστιδος ἐπαναλαμβάνονται ἐν τῇ Μηδείᾳ, ἐν τῇ Ἀνδρομάχῃ, ἐν τῇ Ἑλένῃ καὶ ἐν ταῖς Βάκχαις.*

χοροῦ ἠλάττωσε καὶ τὸν λόγον πρωταγωνιστὴν παρεσκεύασεν[1]. Οὕτω τὰ χορικὰ ᾄσματα διῄρουν τὴν ὑπόθεσιν τοῦ δράματος εἰς τμήματα, ὡς βραδύτερον αὕτη διῃρεῖτο εἰς πράξεις. Καὶ ὀλίγον ὅμως τὰ χορικὰ ᾄσματα περιωρίσθησαν καὶ τελευταῖον ταῦτα ὅλως ἐξηλείφθησαν. Διὰ τῆς ἐξαφανίσεως τούτων ἐγεννήθησαν παύσεις, αἵτινες ἐπληρώθησαν ὑπὸ τῆς μουσικῆς. Αὕτη ὅμως οὐδεμίαν σχέσιν εἶχε πρὸς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ δράματος, ἐν ᾧ τὰ χορικὰ ᾄσματα ἀπετέλουν μέρος αὐτοῦ. Κατὰ ταῦτα ἡ διαίρεσις τῶν δραμάτων εἰς πράξεις ἄρχεται ἀπὸ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ἐξέλιπεν ὁ χορός. Οἱ Ῥωμαῖοι κωμικοὶ διαιροῦσι τὰ δράματα αὐτῶν κανονικῶς εἰς πέντε πράξεις, ὡς δεικνύουσιν αἱ κωμῳδίαι τοῦ Πλαύτου καὶ Τερεντίου. Τὴν διαίρεσιν ταύτην ὁ Ὁράτιος συνίστησιν ὡς ἀπαράβατον κανόνα[2]. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ Ῥωμαῖοι ἐν τῷ δράματι δὲν ἐποίησαν νεωτερισμούς, πιστεύεται, ὅτι τὴν εἰς πέντε πράξεις διαίρεσιν οὗτοι παρέλαβον παρὰ τοῦ Μενάνδρου καὶ τῶν ἄλλων ποιητῶν τῆς νεωτέρας κωμῳδίας[3]. Ὑπάρχει δ' εἰκασία, ὅτι αὕτη ὑπῆρχε καὶ ἐν τῇ μέσῃ κωμῳδίᾳ. Ἡ τοιαύτη μεταρρύθμισις τοῦ δράματος ἐπήνεγκε καὶ μεταβολὴν τῆς σκηνῆς. Ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς δραματικῆς τέχνης ἡ σκηνὴ ἦτο ἀνοικτὴ καὶ οἱ θεαταὶ καθ' ὅλην τὴν διδασκαλίαν τοῦ δράματος ἔβλεπον ταύτην. Ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ ὅμως θεάτρῳ πρὸ τῆς σκηνῆς ἐτίθετο προσκήνιον ἢ αὐλαία. Οὕτως οἱ ὑποκριταὶ ἠδύναντο νὰ διασκευάζωσι τὰ τῆς σκηνῆς, διότι δὲν ἔβλεπον τούτους οἱ θεαταί. Καὶ τοῦτο ὅμως οἱ Ῥωμαῖοι παρὰ τῶν Ἑλλήνων παρέλαβον· διότι εἶναι γνωστόν, ὅτι ἐπὶ Δημητρίου τοῦ πολιορκητοῦ τὸ προσκήνιον ὑπῆρχε. Διότι οἱ Ἀθηναῖοι κολακεύοντες τοῦτον τὰ Διονύσια εἰς Δημήτρια μετέβαλον καὶ κατὰ ταῦτα ἐπὶ τοῦ προσκηνίου εἰκόνιζον τὸν πολιορκητὴν ἐπὶ τῆς οἰκουμένης ὀχούμενον[4].

---

1) *Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ.* IV, 13. 2) Ars poetica 189. 3) Bergk III, 144 4) *Ἀθήν.* XII, 536 A.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ΄.

ΠΕΡΙ ΔΡΑΜΑΤΙΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

Ὁ Ἀριστοτέλης διαιρεῖ τὴν τραγῳδίαν εἰς ἓξ μέρη[1], *ὧν τὰ σπουδαιότερα εἶναι ὁ μῦθος καὶ τὸ ἦθος, ἤτοι οἱ χαρακτῆρες τῶν προσώπων. Τῇ τραγῳδίᾳ ἀνήκει καὶ ἡ μελοποιία, ἥτις θεωρεῖται ὡς τὸ ἄριστον τῶν ἡδυσμάτων, ἀλλ' εἶναι ἥδυσμα. Ἡ δὲ ὄψις, δηλ. τὰ σκηνικά, εἶναι μὲν ψυχαγωγικόν, ἡ δύναμις ὅμως τῆς τραγῳδίας δύναται νὰ ὑπάρχῃ καὶ ἄνευ ὑποκριτῶν καὶ πρὸς ταύτην συμβάλλεται μᾶλλον ὁ σκευοποιὸς ἢ ὁ ποιητής*[2]. *Ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν δύο μερῶν τὸ μέγιστον εἶναι ἡ πλοκὴ τοῦ μύθου*[3], *ὅστις ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους θεωρεῖται ἡ ψυχὴ τῆς τραγῳδίας*[4]. *Διότι ἄνευ μύθου δὲν δύναται νὰ γείνῃ τραγῳδία, ἄνευ ἤθους γίνεται μέν, ἀλλ' αὕτη χαρακτηρίζει ἀδαεῖς ποιητάς. Πρὸς δὲ ἡ τραγῳδία εἶναι μίμησις οὐχὶ ἀνθρώπων, ἀλλὰ πράξεως. Ἐπὶ πᾶσι τούτοις τὰ μέγιστα, δι' ὧν ψυχαγωγεῖ ἡ τραγῳδία, δηλ. αἱ περιπέτειαι καὶ αἱ ἀναγνωρίσεις, ἀνήκουσι τῷ μύθῳ καὶ οὐχὶ τῷ ἤθει. Κατὰ ταῦτα ἄριστον δρᾶμα εἶναι τὸ ἔχον ἀρίστην πλοκὴν καὶ οὐχὶ τὸ ἔχον ἀρίστην ἠθοποιίαν*[5].

---

[1]) *Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ. κεφ.* VI, 7 "*Ἀνάγκη οὖν πάσης τραγῳδίας μέρη εἶναι ἕξ, καθ' ἃ ποιά τις ἐστὶν ἡ τραγῳδία· ταῦτα δ' ἐστὶ μῦθος καὶ ἤθη καὶ λέξις καὶ διάνοια καὶ ὄψις καὶ μελοποιία*". [2]) *Αὐτόθι* VI, 19. [3]) *Ἀριστοτέλ. αὐτόθι* VI. 9 "*μέγιστον δὲ τούτων ἐστὶν ἡ τῶν πραγμάτων σύστασις*". [4]) *Αὐτόθι* VI, 14 "*Ἀρχὴ μὲν οὖν καὶ οἷον ψυχὴ ὁ μῦθος τῆς τραγῳδίας, δεύτερον δὲ τὰ ἤθη*". [5]) *Οὕτως ἄριστον τῶν δραμάτων τοῦ Σοφοκλέους εἶναι ὁ Οἰδίπους τύραννος καὶ οὐχὶ ἡ Ἀντιγόνη καὶ ἡ Ἠλέκτρα, ὡς ἐπίστευεν ὁ Διοσκουρίδης ἐν Παλατ. Ἀνθολογ.* VII, 37.

Εἴτε σοι Ἀντιγόνην εἰπεῖν φίλον, οὐκ ἂν ἁμάρτοις,
εἴτε καὶ Ἠλέκτραν· ἀμφότεραι γὰρ ἄκρον.

Παράβαλον εἰσαγωγήν μου εἰς Ἠλέκτραν σελ. 24.

Τὸν μῦθον ὁ ποιητὴς ἠδύνατο νὰ διαπλάσῃ κατὰ τὸ δοκοῦν, διότι ἔργον τούτου εἶναι νὰ εἴπῃ οὐχὶ τὰ γενόμενα, ἀλλ' ὁποῖα δύνανται νὰ γείνωσι κατὰ τὸ πιθανὸν ἢ τὸ ἀναγκαῖον. Διὰ τοῦτο ἡ ποίησις εἶναι κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ Σταγειρίτου σπουδαιότερον καὶ φιλοσοφώτερον τῆς ἱστορίας[1]. *Ἡ τραγῳδία ἐποίησε τὴν πρώτην ἀπόπειραν φιλοσοφίας τῆς ἱστορίας. Ὁ ποιητὴς συνήθως δημιουργεῖ ἢ διαπλάσσει μύθους, ἀλλὰ τοῦτο δὲν κωλύει, ἵνα καὶ ἱστορικὰς πράξεις ποιῇ· διότι καὶ ταύτας δύναται νὰ καταστήσῃ τοιαύτας, οἷαι ἠδύναντο νὰ γείνωσι*[2]. *Καὶ ὅμως οἱ ἀρχαῖοι τραγικοὶ δὲν ἐπραγματεύθησαν ἱστορικὰς ὑποθέσεις, εἰ καὶ τοιαῦται δὲν ἔλειπον, ὡς ἦσαν οἱ πόλεμοι τῶν Μεσσηνίων πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας. Ἐξαίρεσιν ποιοῦσιν ὁ Φρύνιχος καὶ ὁ Αἰσχύλος, οἵτινες ἔλαβον ὑποθέσεις τὰ Περσικά. Βραδύτερον ὁ Μοσχίων ἐποίησε Θεμιστοκλέα, ὅστις ἦτο ὁ ἥρως τῆς τραγῳδίας, ὡς καὶ τῆς ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίας. Ἀλλ' ἐν ᾧ ὁ τραγικὸς ποιητὴς πραγματεύεται ἀρχαιοτάτους μύθους, ποιεῖ ὑπαινιγμοὺς καὶ εἰς τὰ παρόντα. Ὁ Σοφοκλῆς, ὅστις ἦτο πολιτικὸς τοῦ Περικλέους φίλος, εἰς τοῦτον ὑπαινίσσεται καὶ ἐν τῇ Ἀντιγόνῃ*[3] *καὶ ἐν τῷ Οἰδίποδι τῷ τυράννῳ*[4] *καὶ ἴσως καὶ ἐν τῷ Οἰδίποδι ἐπὶ Κολωνῷ*[5]. *Ἐν δὲ ταῖς Τραχινίαις παραβάλλει τὸν πολιτευτὴν τοῦτον πρὸς τὸν μυθικὸν Ἡρακλέα. Τὸ δρᾶμα τοῦτο ἐποίει ὁ τραγικὸς ὀλίγον χρόνον πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Περικλέους καὶ οἰκτείρει τὴν Ἑλλάδα διὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ*[6]. *Μέγιστος δ' ὑπαι-*

---

1) *Αὐτόθι* IX, 1. 2) *Ἀριστοτέλης αὐτόθι* IX, 9 *„Δῆλον οὖν ἐκ τούτων ὅτι τὸν ποιητὴν μᾶλλον τῶν μύθων εἶναι δεῖ ποιητὴν ἢ τῶν μέτρων, ὅσῳ ποιητὴς κατὰ τὴν μίμησίν ἐστι, μιμεῖται δὲ τὰς πράξεις. Κἂν ἄρα συμβῇ γενόμενα ποιεῖν, οὐθὲν ἧττον ποιητής ἐστιν· τῶν γὰρ γενομένων ἔνια οὐδὲν κωλύει τοιαῦτα εἶναι οἷα ἂν εἰκὸς γενέσθαι καὶ δυνατὰ γενέσθαι, καθ' ὃ ἐκεῖνος αὐτῶν ποιητής ἐστιν„.* 3) *Ὅρα εἰσαγωγήν μου εἰς Ἀντιγόνην σελ.* 50 *καὶ ἑξῆς.* 4) *Εἰσαγωγ. εἰς Οἰδίποδ. τύραννον σελ.* 51 *καὶ ἑξῆς·* 5) *Τοῦτο πειρᾶται, ὅπως ἀποδείξῃ ὁ* Lachmann, *ὡς λέγομεν ἐν τῇ εἰσαγωγῇ ἡμῶν εἰς Οἰδίποδα ἐπὶ Κολωνῷ σελ.* 45 *καὶ ἑξῆς.* 6) *Ἐν στίχ.* 1113. *Ὅρα καὶ εἰσαγωγήν μου εἰς Ἀντιγόν. σελ.* 12.

νιγμὸς φαίνεται, ὅτι ὑπάρχει ἐν τῷ Αἴαντι τοῦ τραγικοῦ τούτου. Διότι ὑπαινίσσεται εἰς τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος, ὡς ἐν τῇ ἀναλύσει ταύτης τῆς τραγῳδίας θέλομεν εἰπεῖ.

Κατὰ τὰ εἰρημένα οἱ ἀρχαῖοι τραγικοὶ συνήθως ἐπραγματεύοντο μύθους, σπανιώτατα δὲ ἱστορικὰ γεγονότα. Μόνον ὁ Ἀγάθων ἐν τῷ Ἄνθει[1] *εἶχεν ὑπόθεσιν, ἥτις ἦτο ἐπινόημα τῆς ἑαυτοῦ φαντασίας. Ὁ Ὅμηρος καὶ οἱ κυκλικοὶ ποιηταὶ ἦσαν κατ' ἐξοχὴν αἱ μεγάλαι δεξαμεναί, ἐξ ὧν οἱ τραγικοὶ ἤντλησαν. Ἀλλὰ παρὰ μὲν τῷ ἐπικῷ ποιητῇ ὁ μῦθος ἦτο σκοπός, παρὰ δὲ τῷ τραγικῷ ὄργανον, δι' οὗ οὗτος ἔλυε μεγάλα ἠθικὰ προβλήματα. Ἐκ δὲ τῶν τριῶν μεγάλων μυθικῶν κύκλων, τοῦ Θηβαϊκοῦ, τοῦ Αργοναυτικοῦ καὶ τοῦ Τρωϊκοῦ, οἱ τραγικοὶ ποιηταὶ προετίμων τὸν πρῶτον, διότι εἶναι μεστὸς ἐγκληματικῶν πράξεων συγγενῶν πρὸς ἀλλήλους. Αἱ πλάναι τοῦ δευτέρου καὶ αἱ μάχαι τοῦ τρίτου δὲν δύνανται νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς δραματικαὶ ὑποθέσεις*[2]. *Ἀλλ' οὐχ ἧττον καὶ οὗτοι οἱ μυθικοὶ κύκλοι ἔχουσι καλὰ ἐπεισόδια, ἅπερ ἐπραγματεύθησαν οἱ τραγικοί. Σημειωτέον δ', ὅτι τὸ κατ' ἀρχὰς οἱ τραγικοὶ δὲν προσεῖχον πολὺ εἰς τὰς ὑποθέσεις, ἀλλ' ἐλάμβανον αὐτὰς ἐκ πάντων τῶν μύθων, βραδύτερον ὅμως κατὰ τὴν παρατήρησιν τοῦ Ἀριστοτέλους περιωρίσθησαν ἐν ὀλίγοις οἴκοις.*

Οἱ δραματικοὶ λοιπὸν ποιηταὶ ἐλάμβανον μὲν τὰς ὑποθέσεις ἐκ τοῦ ἔπους, ὡς ἄρτι ἐλέγετο, ἀλλὰ ταύτας μετέβαλλον κατὰ τὰς ἀξιώσεις τῆς δραματικῆς τέχνης. Οὕτω κατὰ τὴν μικρὰν Ἰλιάδα τοῦ Λέσχου ὁ Διομήδης ἐπέμφθη, ὅπως ἀγάγῃ τὸν Φιλοκτήτην[3]. *Ἀλλ' ὁ μὲν Αἰσχύλος ἄγει τὸν νοσοῦντα ἥρωα διὰ*

---

[1]) *Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ.* IX, 7 *"Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς τραγῳδίαις ἐνίαις μὲν ἓν ἢ δύο τῶν γνωρίμων ἐστὶν ὀνομάτων, τὰ δὲ ἄλλα πεποιημένα, ἐν ἐνίαις δὲ οὐθέν, οἷον ἐν τῷ Ἀγάθωνος Ἄνθει· ὁμοίως γὰρ ἐν τούτῳ τά τε πράγματα καὶ τὰ ὀνόματα πεποίηται, καὶ οὐδὲν ἧττον εὐφραίνει". Ἀντὶ Ἄνθος ὁ* Bergk *εἰκάζει Ἀνθεύς* III, 178. [2]) *Ὅρα εἰσαγωγ. εἰς Ἀντιγόν. σελ.* 25. [3]) *Ὅρα εἰσαγωγήν μου εἰς Φιλοκτήτην σελ.* 23 *καὶ ἑξῆς.*

τοῦ Ὀδυσσέως, ὁ δ' Εὐριπίδης διὰ τοῦ Διομήδους καὶ τοῦ Ὀδυσσέως καὶ ὁ Σοφοκλῆς διὰ τοῦ Ὀδυσσέως καὶ τοῦ Νεοπτολέμου. Κατὰ τὸν Ὅμηρον ὁ Οἰδίπους καὶ μετὰ τὴν ἀποκάλυψιν τῶν ἀνοσίων πράξεων ἐξηκολούθει βασιλεύων ἐν Θήβαις. Οὕτως ἀγνοεῖ τὴν τύφλωσιν, τὴν ἔξωσιν καὶ τὸν ἐν τῇ Ἀττικῇ θάνατον τούτου τοῦ ἥρωος, ἅπερ ἔχει ὁ Σοφοκλῆς[1]. *Ἀλλ' ἐκ τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν κατ' ἐξοχὴν ὁ Εὐριπίδης μετέβαλε τοὺς ἀρχαίους μύθους, ὡς ἐν τῷ Ὀρέστῃ*[2]. *Οὕτω δὲ προβαίνει εἰς τὰς ἀλλοιώσεις, ὥστε ἐνίοτε καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἀντιφάσκει*[3]. *Οὐ μόνον δ' ἠλλοίου τοὺς μύθους, ἀλλὰ καὶ τὰ ἤθη τῶν ἡρώων, ὡς τοῦ Ἰάσονος ἐν τῇ Μηδείᾳ*[4]. *Δὲν ἀπεῖχε δὲ οὐδὲ βδελυρῶν ὑποθέσεων, αἵτινες διαφθείρουσι τοὺς θεατάς. Διὰ τοῦτο ὁ σεμνὸς Αἰσχύλος ἐλέγχει τοῦτον ἐν τοῖς Βατράχοις*[5].

Οἱ μῦθοι εἶναι ἁπλοῖ καὶ πεπλεγμένοι, διότι καὶ αἱ πράξεις, ἐξ ὧν γίνονται αἱ μιμήσεις, εἶναι τοιαῦται. Καὶ ἁπλοῖ μὲν ὀνομάζονται οἱ μῦθοι, ἐν οἷς ἄνευ περιπετείας ἢ ἀναγνωρίσεως ἡ μετάβασις γίνεται· πεπλεγμένοι δέ, ἐν οἷς αὕτη συμβαίνει μετ' ἀναγνωρίσεως ἢ περιπετείας ἢ μετ' ἀμφοτέρων. Περιπέτεια δὲ ὀνομάζεται ἡ μεταβολὴ εἰς τὸ ἐναντίον τῶν πραττομένων[6]. *Ἡ μεταβολὴ δ' ὅμως αὕτη πρέπει νὰ γίνηται κατὰ τὸ πιθανὸν ἢ τὸ ἀναγκαῖον, ὡς ἐν Οἰδίποδι τυράννῳ*[7]. *Ἐνταῦθα ἡ Ἰοκάστη θέλουσα νὰ ἐπαναγάγῃ τὴν γαλήνην ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ τεταραγμένου συζύγου (διότι ὁ Τειρεσίας ὠνόμασεν αὐτὸν φονέα τοῦ Λαΐου) λέγει, ὅτι οἱ ἄνθρωποι δὲν ἔχουσι μαντικὴν τέχνην·*

---

1) *Εἰσαγωγ. εἰς Οἰδίποδα ἐπὶ Κολων.* σελ. 24. 2) *Περὶ τούτου ὁ γραμματικὸς Ἀριστοφάνης παρατηρεῖ· "παρ' οὐδενὶ κεῖται ἡ μυθοποιΐα".* 3) *Σχολ. εἰς Εὐριπίδ. Ἑκάβ.* 1 *"Πολλάκις ὁ Εὐριπίδης αὐτοσχεδιάζει ἐν ταῖς γενεολογίαις, ὡς καὶ ἑαυτῷ ἐνίοτε ἐναντία λέγειν".* 4) *Ὅρα εἰσαγωγήν μου εἰς Μήδ.* σελ: 40 5) *Ἐν στίχ.* 1053.

. . . . . ἀλλ' ἀποκρύπτειν χρὴ τὸ πονηρὸν τόν γε ποιητήν,
καὶ μὴ παράγειν μηδὲ διδάσκειν.

6) *Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ. κεφ.* 10. 7) *Ἐν στίχ.* 716. *Ἰδὲ καὶ εἰσαγωγήν μου σελ.* 24.

διότι καὶ τῷ Λαΐῳ εἶχε δοθῇ ὑπὸ των ὑπηρετῶν τοῦ Φοίβου χρησμός, καθ' ὃν οὗτος ἔμελλε νὰ φονευθῇ ὑπὸ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. Τὸ μάντευμα ὅμως ἐξηλέγχθη ψευδές, διότι ὁ μὲν υἱὸς ἐξετέθη εἰς ἄβατον ὄρος, ὁ δὲ πατὴρ ἐφονεύθη ἐν τ ρ ι π λ α ῖ ς ἁ μ α ξ ι τ ο ῖ ς[1]*. Τὸν τόπον τοῦ φόνου ἀκούσας ὁ δυστυχὴς Οἰδίπους καὶ ἀναμνησθείς, ὅτι ἐν τούτῳ ἐφόνευσεν ἄνθρωπον, δὲν ἀπέβαλε τὸν φόβον, ὅπερ ἐσκόπει ἡ Ἰοκάστη, ἀλλ' ἐκράτυνε τοῦτον, ὅπερ κατὰ τὰ ἄρτι εἰρημένα εἶναι περιπέτεια. Ἐν τῇ αὐτῇ τραγῳδίᾳ ὑπάρχει καὶ δευτέρα περιπέτεια, δηλ. ὁ Κορίνθιος ἄγγελος ὁ ἐλθὼν εἰς Θήβας, ὅπως ἀναγγείλῃ τῷ Οἰδίποδι, ὅτι τοῦ Πολύβου θανόντος οἱ Κορίνθιοι ἀνεκήρυξαν αὐτὸν βασιλέα, σκοπεῖ, ὅπως ἄρῃ τὸν φόβον τούτου, μήπως κατὰ τὸ μάντευμα μιγῇ τῇ μητρί. Τοῦτο λοιπὸν σκοπῶν λέγει τῷ φοβουμένῳ, ὅτι οὔτε τοῦ Πολύβου, οὔτε τῆς Μερόπης υἱὸς εἶναι, διότι αὐτὸς ἐδωρήσατο τοῖς βασιλεῦσιν*[2]*. Ἡ ἀποκάλυψις ὅμως αὕτη ἐπήνεγκε τὸ ἀντίθετον ἀποτέλεσμα· διότι ὁ Οἰδίπους διὰ τὴν ἀποκάλυψιν ταύτην ἔτι μᾶλλον φοβεῖται.*

Ἀ ν α γ ν ώ ρ ι σ ι ς δὲ ὀνομάζεται ἡ μεταβολὴ ἐξ ἀγνοίας εἰς γνῶσιν ἢ πρὸς φιλίαν ἢ πρὸς ἔχθραν[3]*. Οὕτως ὁ Οἰδίπους ἐν τῷ εἰρημένῳ δράματι ἀναγνωρίσας, ὅτι ἐφόνευσε τὸν πατέρα καὶ ὅτι ἔλαβε σύζυγον τὴν μητέρα, γίνεται ἐχθρὸς ἑαυτοῦ καὶ ἐξορύσσει τοὺς ἰδίους ὀφθαλμούς*[4]*. Ἡ ἀναγνώρισις αὕτη, ἥτις παράγεται ἐκ τῶν πραγμάτων, εἶναι ἡ ἀρίστη. Λέγομεν δ' ἐκ τῶν πραγμάτων, διότι ὁ θεράπων τοῦ Λαΐου ἐκ τῆς πλοκῆς τοῦ μύθου ἠναγκάσθη νὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι αὐτὸς ἔδωκε τῷ Κορινθίῳ ποιμένι τὸν Οἰδίποδα, ὅτε ἦτο βρέφος. Ἀναγνώρισις γίγεται καὶ διὰ σημείου, π. χ. ἡ Ἠλέκτρα ἀναγνωρίζει τὸν ἀδελ-*

---

[1]) *Ἐν στίχ.* 716. [2]) *Ἐν στίχ.* 1016. *Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ.* XI, 1 *„Καὶ τοῦτο δέ, ὥσπερ λέγομεν, κατὰ τὸ εἰκὸς ἢ ἀναγκαῖον, ὥσπερ ἐν τῷ Οἰδίποδι ἐλθὼν ὡς εὐφρανῶν τὸν Οἰδίπουν καὶ ἀπαλλάξων τοῦ πρὸς τὴν μητέρα φόβου δηλώσας ὃς ἦν τοὐναντίον ἐποίησεν „*. [3]) *Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ.* XI, 2. [4]) *Ὅρα εἰσαγωγ. εἰς Οἰδιποδ. τύραννν. σελ.* 80.

φὸν αὐτῆς 'Ορέστην, ὅτε οὗτος ἔδειξε τὸν δακτύλιον τοῦ πατρός[1]. *Τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ἀναγνωρίσεως ἀναδείκνυσι μὲν τὸ ζητούμενον σαφές, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἔντεχνον, διότι δὲν ἐγένετο διὰ τῆς τέχνης τοῦ τραγικοῦ, ὡς ἡ ἐν τῷ δικαστηρίῳ ἐπίδειξις συμβολαίου βεβαιοῖ μὲν τὸ λεγόμενον, ἀλλὰ δὲν ὑποδεικνύει τὴν τέχνην τοῦ ῥήτορος. Καλλίστη δ' ἀναγνώρισις εἶναι ἐκείνη, ἥτις μετὰ περιπετειῶν συνδέεται, ὡς ἐν τῷ Οἰδίποδι τυράννῳ συμβαίνει*[2]. *Τοιαύτη ἀναγνώρισις ἔχει ἀποτέλεσμα ἔλεον ἢ φόβον, ἅπερ σκοπεῖ ἡ τραγῳδία.*

'Ως αἱ περιπέτειαι καὶ αἱ ἀναγνωρίσεις ἐπιχέουσι ζωὴν εἰς τὸν μῦθον τοῦ δράματος, οὕτω καὶ ἡ τ ρ α γ ι κ ὴ ε ἰ ρ ω ν ε ί α. Πρὸς ἐπίτευξιν ταύτης ὁ τραγικὸς ποιεῖ τὴν οἰκονομίαν τοῦ δράματος τοιαύτην, ὥστε ὁ θεατὴς γινώσκει τὴν ἀληθῆ τῶν πραγμάτων θέσιν, ἐν ᾧ ἀγνοοῦσι ταύτην τὰ πρόσωπα τῆς τραγῳδίας. Διὰ τοῦτο οἱ μὲν δρῶντες φοβοῦνται ἢ ἀπειλοῦσιν, ἐν ᾧ ὁ θεατὴς γελᾷ διὰ τὴν πλάνην καὶ ἐπέρχεται εἰς τὸν νοῦν τούτου, ὅπως ποιήσῃ νεῦμα τοῖς πλανωμένοις[3]. *'Εντεῦθεν τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ θεατοῦ κορυφοῦται καὶ τὸ παρελθὸν μεταβάλλεται εἰς παρὸν ζωηρότατον. Οὕτως ἐν τῇ 'Ηλέκτρᾳ ὁ θεατὴς γινώσκει ἐκ τοῦ προλόγου τοῦ δράματος, ὅτι ὁ 'Ορέστης κατελθὼν πέμπει τὸν παιδαγωγόν, ὅπως ἀγγείλῃ τῷ Αἰγίσθῳ καὶ τῇ Κλυταιμνήστρᾳ, ὅτι δῆθεν ἔθανεν ἐν τοῖς Πυθικοῖς ἀγῶσιν. Ὅτε δ' ἡ ἀγγελία αὕτη ἦλθεν εἰς τὰ ἀνάκτορα τῶν Πελοπιδῶν, ἡ μὲν ἄστοργος μήτηρ χαίρει ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ υἱοῦ, ἡ δὲ 'Ηλέκτρα θρηνεῖ τὸν θανόντα ἀδελφόν*[4]. *'Εν τῇ θέᾳ ταύτῃ τῶν δεινῶς ἀπατωμένων ὁ θεατὴς ὡς θεὸς 'Ολύμπιος γινώσκων τὰ ἀληθῶς συμβαίνοντα οἱονεὶ διὰ νεύματος ἐπιθυμεῖ νὰ μεταβάλῃ τὴν θέσιν*

---

[1]) *Σοφοκλ. ἐν 'Ηλέκτρ. στίχ.* 1222, *ὅπου ἰδὲ τὴν σημείωσίν μου. 'Αριστοτέλ. Περὶ ποιητ. κεφ.* XVI *"Εἴδη δὲ ἀναγνωρίσεως, πρώτη μὲν ἡ ἀτεχνοτάτη, καὶ ᾗ πλεῖστοι χρῶνται δι' ἀπορίαν, ἡ διὰ σημείων".* [2]) *'Ο αὐτὸς αὐτόθι* XI, 8. [3]) *Ὅρα εἰσαγωγήν μου εἰς Οἰδίποδα τύραννον σελ.* 6. [4]) *Ὅρα εἰσαγωγήν μου εἰς 'Ηλέκτραν σελ.* 5.

τῶν δρώντων προσώπων. Ὡσαύτως ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ Αἴαντος ὁ θεατὴς ἔμαθε, τίς ἐφόνευσε τὰ κτήνη ἀντὶ τῶν Ἀτρειδῶν, ἐν ᾧ οἱ Σαλαμίνιοι ναῦται ἀδημονοῦσι διὰ τὴν συκοφαντίαν, νομίζοντες, ὅτι οἱ μεγάλοι βασιλεῖς καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς ἔπλασαν καὶ διέσπειραν τὴν κακὴν φήμην[1]. Οὐχ ἧττον ζωηρὰ εἶναι καὶ ἡ ἐν Ἀντιγόνῃ τραγικὴ εἰρωνεία, διότι ἐν ᾧ ὁ θεατὴς γινώσκει τὸν θάψαντα τὸ πτῶμα τοῦ Πολυνείκους, οἱ μὲν φύλακες ἀγνοοῦσι τοῦτον[2], ὁ δὲ χορὸς θεωρεῖ τὴν πρᾶξιν θεήλατον[3] καὶ ὁ Κρέων πιστεύει, ὅτι ἀντιπολιτευόμενοι παρέβησαν τὸ κήρυγμα[4].

Ἐπὶ πᾶσι τούτοις ὁ μῦθος τοῦ δράματος πρέπει νὰ πλέκηται τεχνηέντως, δηλαδὴ τὰ μέρη τούτου δὲν πρέπει νὰ συνάπτωνται ἐξωτερικῶς, ἀλλὰ νὰ ἐμπλέκωνται καὶ τὰ αἴτια τοῖς ἀποτελέσμασιν οὕτω νὰ συνδέωνται, ὥστε ὁ ὅλος μῦθος νὰ ἀποτελῇ ὀργανικόν τι ὅλον, ὡς τοῦτο γίνεται κατ' ἐξοχὴν ἐν ταῖς τραγῳδίαις τοῦ Σοφοκλέους[5]. Ἂν μὲν ὁ μῦθος ἄρχηται ἐκ δυστυχίας καὶ λήγῃ εἰς εὐτυχίαν, ἡ πλοκὴ χωρεῖ μέχρι τοῦ τελευταίου ὁρίου τῆς δυστυχίας, ὡς ἐν τῇ Μηδείᾳ τοῦ Εὐριπίδου ἡ λύσις κεῖται ἐκεῖ, ἔνθα ὁ Κρέων ἐπιτρέπει τῇ φαρμακευτρίᾳ, ὅπως μείνῃ ἐν Κορίνθῳ μίαν ἡμέραν[6]. Ἂν δ' ὁ μῦθος ἄρχηται ἐξ εὐτυχίας καὶ λήγῃ εἰς δυστυχίαν, ἡ λύσις δέον νὰ ζητηθῇ ἐν τῷ τελευταίῳ τῆς εὐτυχίας ὁρίῳ. Ἡ δὲ τραγικὴ πρᾶξις κατὰ τρεῖς τρόπους δύναται νὰ γείνῃ· πρῶτον ὑπὸ εἰδότων, ὡς ὑπὸ τῆς Μηδείας τοῦ Εὐριπίδου, ἥτις γινώσκουσα, οἷα ἔμελλε νὰ πράξῃ κακά, ὅμως ἔκτεινε τὰ ἴδια τέκνα[7]· δεύτερον ὑπὸ ἀγνοούντων μὲν τοὺς δεσμοὺς τοὺς συνδέοντας τοὺς δρῶντας μετὰ τῶν πασχόντων, ὕστερον δ' ἀναγνωριζόντων, ὡς ὁ Οἰδίπους ἐν ἀγνοίᾳ μὲν ἔκτεινε τὸν πατέρα, ἀλλὰ βραδύτερον ἀνεγνώρισεν, ὅτι ὁ ὑφ' ἑαυτοῦ φονευθεὶς ἦτο ὁ Λάϊος. Καὶ τρίτον οἱ μέλλον-

---

[1]) Εἰσαγωγ. εἰς Αἴαντα σελ. 30. [2]) Σοφοκλ. ἐν Ἀντιγόν. 249. [3]) Αὐτόθι 278. [4]) Αὐτόθι 302. [5]) Εἰσαγωγ. εἰς Οἰδίποδ. τύρανν. σελ. 7 [6]) Ἐν στίχ. 350. [7]) Ἐν στίχ. 1078.

τες νὰ πράξωσί τι τῶν ἀνηκέστων, ἀναγνωρίζουσι τοὺς δεσμούς, ἀναγνωρίσαντες δὲ δὲν πράττουσι τὸ ἀνήκεστον, ὡς ἐν τῷ Κρεσφόντῃ. Ἐν τῷ δράματι τούτῳ, ἐν ᾧ ἡ Μερόπη ἔμελλε νὰ φονεύσῃ τὸν υἱόν, δὲν ἐφόνευσε τοῦτον, ἀλλ' ἀνεγνώρισεν, ὡς καὶ ἐν τῇ Ἰφιγενείᾳ ἐν Ταύροις ἡ ἡρωῒς διὰ τὴν ἀναγνώρισιν δὲν ἔκτεινε τὸν ἀδελφόν. Ὁ μὲν πρῶτος τρόπος ἔχει τι μιαρὸν καὶ σπανίως οἱ ἀρχαῖοι τραγικοὶ τοῦτον μετεχειρίσθησαν, ὁ δὲ δεύτερος ἔχει μεγάλην δραματικὴν ἀξίαν· διότι καὶ ἡ ἄγνοια δὲν περιέχει τὸ βδελυρὸν καὶ ἡ ἀναγνώρισις εἶναί τι ἐκπληκτικόν[1]. *Ἄριστος δὲ τρόπος εἶναι ὁ τελευταῖος.*

Ἐν ἑκάστῃ λοιπὸν τραγῳδίᾳ ὑπάρχει ἔγκλημα ἢ ἀδικία, ἧς ἡ τιμωρία ἀποτελεῖ τὴν κάθαρσιν. Ἡ λέξις αὕτη, ἥτις ὑπάρχει ἐν τῷ πολυθρυλήτῳ τοῦ Σταγειρίτου ὁρισμῷ[2], *ἤγειρε πολλὰς διαφωνίας καὶ ἔτυχε ποικίλων ἑρμηνειῶν*[3], *ὧν πολλαὶ ἄτοποι. Πρὸς τοῦτο συνεβάλετο ἴσως καὶ αὐτὸς ὁ Ἀριστοτέλης, οὗ ἡ φράσις εἶναι ἀσαφής, εἰ μὴ τὸ χωρίον διεφθάρη. Νομίζομεν, ὅτι δύο ἑρμηνεῖαι εἶναι αἱ σπουδαιότεραι, δηλ. ἂν ἡ κάθαρσις καθαίρῃ τὸν ἀδικήσαντα διὰ τῆς τιμωρίας ἢ τὰ πάθη τοῦ θεατοῦ. Ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τοῖς Πολιτικοῖς*[4] *ὑπισχνούμενος, ὅτι ἐν τῇ ποιητικῇ θέλει πραγματευθῇ σαφέστερον περὶ καθάρσεως, δὲν ποιεῖ τοῦτο. Ἀλλ' ἴσως τὸ γραφὲν ἀπώλετο. Ἐν τοῖς Πολιτικοῖς ὅμως προδήλως ὁ φιλόσοφος ἐννοεῖ τὴν κάθαρσιν ὡς πρὸς τὸν θεατήν, δηλ. λέγει, ὅτι οὗτος θεραπεύεται ὁμοιο-*

---

[1]) *Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ.* XIV. [2]) *Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ. κεφ.* VI, 2 *„Ἔστιν οὖν τραγῳδία μίμησις πράξεως σπουδαίας καὶ τελείας, μέγεθος ἐχούσης, ἡδυσμένῳ λόγῳ, χωρὶς ἑκάστου τῶν εἰδῶν ἐν τοῖς μορίοις, δρώντων, καὶ οὐ δι' ἀπαγγελίας, δι' ἐλέου καὶ φόβου περαίνουσα τὴν τῶν τοιούτων παθημάτων κάθαρσιν". Ὅρα καὶ* I. Bernays, Aristoteles über Wirkung der Tragödie, Abhandlungen der histor. philos. Gesellschaft in Breslau 1858 *καὶ* Stahr, Aristot. und die Wirkung der Tragödie, Berl. 1859. [3]) *Ἰδὲ* Bernhardy *ἐν τῇ Γραμματολογίᾳ* II, 2, 172 (*ἔκδοσ.* 1885). [4]) *Ἐν βιβλ.* VIII, 7 *„Τί δὲ λέγομεν κάθαρσιν, νῦν μὲν ἁπλῶς, πάλιν δὲ ἐν τοῖς περὶ ποιητικῆς ἐροῦμεν σαφέστερον".*

παθητικῶς ἐκ τοῦ φόβου καὶ τοῦ ἐλέου, ἀλλ' ἡ ἑρμηνεία αὐτοῦ ἡμῖν γε φαίνεται ἀπίθανος, ὡς ἔσται λόγος μετ' ὀλίγον. Οἱ ἄλλοι ὅμως Ἕλληνες τὴν κάθαρσιν ἐνόουν ὡς πρὸς τὸν ἀδικήσαντα. Εἶναι δὴ γνωστόν, ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἐξ ἀρχαιοτάτων χρόνων τὸν φόνον ἐθεώρει ὡς μίασμα, ὅπερ ἐμίαινε τὴν πόλιν, ἐν ᾗ ἔμενεν ὁ φονεύς, ὡς δὴ τοῦτο γίνεται δῆλον ἐν τῷ Οἰδίποδι τυράννῳ τοῦ Σοφοκλέους. Κατὰ τὴν ἐποπτείαν ταύτην ὁ φονεὺς εἶχεν ἀνάγκην καθαρμοῦ ἢ καθάρσεως[1]. *Ὄντως ὁ Ὀρέστης ἐλθὼν εἰς Μυκήνας, ὅπως τιμωρήσῃ τοὺς φονεῖς τοῦ πατρός, λέγει, ὅτι ἔρχεται καθαρτής*[2]. *Καὶ ἐν τῷ Οἰδίποδι τυράννῳ ὁ Ἀπόλλων κελεύει τοὺς Θηβαίους, ὅπως ἐκδιώξωσι τὸ μίασμα ἀπελαύνοντες τὸν φονέα τοῦ Λαΐου ἢ φονεύοντες αὐτόν*[3]. *Λοιπὸν καὶ ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς καὶ οἱ τραγικοὶ ποιηταὶ κάθαρσιν ὀνομάζουσι τὴν τιμωρίαν τοῦ ἐγκλήματος. Κατὰ ταῦτα καὶ ἡμεῖς ταύτην ὀνομάζοντες κάθαρσιν ποιοῦμεν τοῦτο οὐχὶ κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη, ἀλλὰ κατὰ τοὺς τραγικοὺς καὶ καθ' ὅλου κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ.*

Ἡ κάθαρσις δ' ὅμως, ὡς εἴρηται, κατὰ τὸν Σταγειρίτην λέγεται ὡς πρὸς τὸν θεατήν, ὅστις καὶ ἐλεεῖ καὶ φοβεῖται[4]. *Οὕτως ἡ τελευταία φράσις τοῦ ὁρισμοῦ τοῦ φιλοσόφου δηλοῖ, ὅτι ἡ τραγῳδία δι' ἐλεεινῶν καὶ φοβερῶν ἄγει εἰς πέρας τὴν θεραπείαν τῶν τοιούτων παθῶν, δηλ. τοῦ ἐλέου καὶ τοῦ φόβου.*

---

[1]) *Καθαρμοὺς ἐποίουν οὐ μόνον ἰδιῶται, ἀλλὰ καὶ πόλεις, ὡς οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ τὸν λοιμόν, οἵτινες ἐκάθηραν τὴν πόλιν διὰ τὸ Κυλώνειον ἄγος. Διογέν. Λαέρτ.* I, 10, 3 [2]) *Σοφοκλ. ἐν Ἠλέκτρ.* 70. [3]) *Ἐν στίχ.* 97.

Κρέων.

Μίασμα χώρας, ὡς τεθραμμένον χθονὶ
ἐν τῇδ', ἐλαύνειν μηδ' ἀνήκεστον τρέφειν.

Οἰδίπους.

Ποίῳ καθαρμῷ; τίς ὁ τρόπος τῆς ξυμφορᾶς;

[4]) *Περὶ ποιητ. κεφ.* XIV *"Δεῖ γὰρ καὶ ἄνευ τοῦ ὁρᾶν οὕτω συνεστάναι τὸν μῦθον, ὥστε τὸν ἀκούοντα τὰ πράγματα γινόμενα καὶ φρίττειν καὶ ἐλεεῖν ἐκ τῶν συμβαινόντων".*

Ἀλλὰ τὰ πάθη ταῦτα κατὰ τὸν αὐτὸν Ἀριστοτέλη εἶναι λυπηρά[1]. *Τί λοιπὸν παθόντες οἱ θεαταὶ παρίστανται ἐν τῷ θεάτρῳ, ἐν ᾧ πρόκειται νὰ λυπηθῶσι; Καὶ ὅμως κατὰ τὸν αὐτὸν πάλιν Ἀριστοτέλη ὁ τραγικὸς φόβος καὶ ὁ ἔλεος δὲν παράγουσι λύπην, ἀλλ' ἡδονήν*[2]. *Λοιπὸν τὰ εἰρημένα πάθη εἶναι λυπηρὰ καὶ ὅμως εἶναι πρόξενα ἡδονῆς. Πῶς ἐξηγεῖται τοῦτο; Τινὲς εἶπον, ὅτι ἡ ἡδονὴ παράγεται ἐκ τῆς παραβολῆς τῆς ἡσύχου καὶ ἀσφαλοῦς τοῦ θεατοῦ θέσεως πρὸς τὰς διὰ τῶν παθῶν παραχθείσας θυέλλας καὶ ταραχάς. Ἀλλ' ὁ* Schlegel *παρατηρεῖ, ὅτι ἂν ὁ θεατὴς μετέχῃ τῶν παθῶν τῶν τραγικῶν προσώπων, ἐπιλανθάνεται ἑαυτοῦ. Ἂν δ' οὗτος ἀποβλέπῃ εἰς ἑαυτόν, τοῦτο εἶναι σημεῖον, ὅτι ἀσθενῶς λαμβάνει μέρος εἰς τὰ παθήματα τῶν τραγικῶν προσώπων καὶ ἡ τραγῳδία ἀποτυγχάνει τῆς ἐνεργείας αὐτῆς*[3]. *Ἡμεῖς προστιθέμεθα, ὅτι ὁ τοιοῦτος θεατὴς ἤθελεν εἶναι σκληρὸς καὶ θηριώδης, ἂν ἐν τῇ θέᾳ ἀλλοτρίων συμφορῶν εὕρισκεν ἡδονήν. Πρὸς δὲ δὲν δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ἡ ἡδονὴ γεννᾶται ἐκ τῆς τεχνικῆς μιμήσεως*[4]· *διότι τὸ κατηγορούμενον τοῦτο ἀνῆκον πάσαις ταῖς μιμητικαῖς τέχναις δὲν ἠδύνατο νὰ ὁρίζῃ μόνον τὴν τραγῳδίαν*[5]. *Ἄλλοι ἐπίστευσαν, ὅτι εἶναι ἀνάγκη βιαίων διαταράξεων, ὅπως ὁ θεατὴς ἀποσπασθῇ ἀπὸ τῆς μονοτονίας τοῦ ληθάργου τοῦ καθ' ἡμέραν βίου. Ἀλλὰ τοιοῦτον σκοπὸν δὲν ἤρκει ἆρά γε νὰ πληρώσῃ θηριομαχία τις; Ἔπρεπε νὰ καταβῶσιν ἡμίθεοι καὶ ἥρωες δίκην θηριομάχων εἰς αἱματηρὰν κονίστραν, ὅπως ταράξωσι τὰ*

---

[1]) *Ῥητορικ.* II, 5 "*Ἔστω δὴ φόβος λύπη τις ἢ ταραχὴ ἐκ φαντασίας μέλλοντος κακοῦ φθαρτικοῦ ἢ λυπηροῦ*". *Ὁ αὐτὸς* II, 8 "*Ἔστω δὴ ἔλεος λύπη τις ἐπὶ φαινομένῳ κακῷ φθαρτικῷ ἢ λυπηρῷ τοῦ ἀναξίου τυγχάνειν*". [2]) *Περὶ ποιητ* XIV, 3 "*Ἐπεὶ δὲ τὴν ἀπὸ ἐλέου καὶ φόβου διὰ μιμήσεως δεῖ ἡδονὴν παρασκευάζειν τὸν ποιητήν, φανερὸν ὡς τοῦτο ἐν τοῖς πράγμασιν ἐμποιητέον*". [3]) Über dramatische Kunst und Litteratur, Erster Theil, 109. [4]) *Περὶ τούτου εἴπομεν τὰ δέοντα ἐκεῖ, ἔνθα ὁ λόγος περὶ ποιήσεως καθ' ὅλου σελ.* 57. [5]) Eduard Müller, Geschichte der Theorie der Kunst bei den Alten II, 61.

νεῦρα εὐρωτιῶντος θεατοῦ; Τὸ Ἑλληνικὸν γένος εἶχεν ἄλλας κακίας, ἀλλὰ δὲν διεκρίθη κατὰ τὸ αἱμοχαρές, ὡς ἄλλοι λαοί.

Ἀλλ' ἆρά γε αὐτὸς ὁ Ἀριστοτέλης δὲν ἐξηγεῖ, πόθεν γεννᾶται ἡ ἐκ τοῦ φόβου καὶ ἐλέου ἡδονή; Τοῦτο δὲν ποιεῖ ὁ ὁ φιλόσοφος ἐν τῇ Ποιητικῇ, ἀλλ' ἐν τοῖς Πολιτικοῖς[1]. *Ἐνταῦθα παρατηρεῖ, ὅτι τὸν φόβον καὶ τὸν ἔλεον, ὡς καὶ τὸν ἐνθουσιασμὸν ἔχουσι πᾶσαι αἱ ψυχαί, ἄλλαι μὲν ἰσχυρότερον, ἄλλαι δ' ἀσθενέστερον. Ὅσοι δὲ κατέχονται ὑπὸ ἐνθουσιασμοῦ, ὅταν μεταχειρισθῶσι μέλη ἐξοργιάζοντα καὶ ἐνθουσιαστικά, ἀπαλλάσσονται τοῦ ἐνθουσιασμοῦ καὶ οἱονεὶ ὁμοιοπαθητικῆς τυγχάνουσι θεραπείας καὶ καθάρσεως. Τοῦτ' αὐτὸ συμβαίνει καὶ ἐν τοῖς πάσχουσιν ὑπὸ ἐλέου καὶ φόβου, οἵτινες διὰ τοῦ τραγικοῦ ἐλέου καὶ φόβου ὁμοιοπαθητικῶς θεραπεύονται καὶ ἀνακουφίζονται μεθ' ἡδονῆς. Ὁ μέγιστος οὗτος τῆς ἀρχαιότητος φιλόσοφος σπανιώτατα εἶπε θεωρίας δυναμένας νὰ ἀμφισβητηθῶσιν· ἀλλ' ἐν τῇ προκειμένῃ περιστάσει δὲν φαίνεται πιθανόν, ὅτι οἱ θεαταὶ φοιτῶσιν εἰς τὸ θέατρον, ἵνα ἀπαλλαγῶσι τοῦ φόβου καὶ τοῦ ἐλέου. Πόσοι εἶναι οὗτοι οἱ νευροπαθεῖς ἐν τῷ κόσμῳ, οἵτινες ἔχουσι τὴν ἀνάγκην, ὅπως ἀπαλλαγῶσι τοῦ φόβου καὶ τοῦ ἐλέου; Οὗτοι δέονται μᾶλλον σωματικῆς θεραπείας, ὅπως τὰ νεῦρα καὶ τὸ ὅλον σῶμα ἐπιρρώσωσιν. Ὅσοι δ' ἔχουσι τὰ πάθη ταῦτα οὐχὶ ἐν ὑπερβολῇ, ἀλλ' ἐν τῷ προσή-*

---

[1]) VIII, 7 "Ὃ γὰρ περὶ ἐνίας συμβαίνει πάθος ψυχὰς ἰσχυρῶς, τοῦτο ἐν πάσαις ὑπάρχει, τῷ δὲ ἧττον διαφέρει καὶ τῷ μᾶλλον, οἷον ἔλεος καὶ φόβος, ἔτι δ' ἐνθουσιασμός. Καὶ γὰρ ὑπὸ ταύτης τῆς κινήσεως κατακώχιμοί τινές εἰσιν· ἐκ δὲ τῶν ἱερῶν μελῶν ὁρῶμεν τούτους, ὅταν χρήσωνται τοῖς ἐξοργιάζουσι τὴν ψυχὴν μέλεσι, καθισταμένους, ὥσπερ ἰατρείας τυχόντας καὶ καθάρσεως. Ταὐτὸ δὴ τοῦτο ἀναγκαῖον πάσχειν καὶ τοὺς ἐλεήμονας καὶ τοὺς φοβητικοὺς καὶ τοὺς ὅλως παθητικούς· τοὺς δ' ἄλλους, καθ' ὅσον ἐπιβάλλει τῶν τοιούτων ἑκάστῳ· καὶ πᾶσι γενέσθαι τινα κάθαρσιν, καὶ κουφίζεσθαι μεθ' ἡδονῆς. Ὁμοίως δὲ καὶ τὰ μέλη τὰ καθαρτικὰ παρέχει χαρὰν ἀβλαβῆ τοῖς ἀνθρώποις".

κοντι μέτρῳ, οὗτοι δὲν δέονται ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τούτων, διότι ἐνεφυτεύθησαν τῷ ἀνθρώπῳ, ὅπως πληρῶσιν ἀνάγκας τοῦ ἀνθρωπίνου βίου[1]. *Ἐκ τῶν εἰρημένων γίνεται δῆλον, διὰ τί τὴν κάθαρσιν δὲν ἐδεξάμεθα ὡς πρὸς τὸν θεατήν. Ἂν δὲ δύναται νὰ ὀνομασθῇ κάθαρσις καὶ ὡς πρὸς τὸν θεατήν, εἶναι ἴσως τόδε, ὅτι οὗτος ἐκ τῆς ἀδικίας τῶν δρώντων προσώπων οἱονεὶ μιαίνεται καὶ διὰ τῆς τιμωρίας αὐτῶν οἱονεὶ καθαίρεται.*

Ἡ Ἀριστοτελικὴ ἑρμηνεία ἡμῖν γε δὲν φαίνεται πιθανή, ἡ ἀπὸ τῆς τραγῳδίας ὅμως ἡδονὴ εἶναι ἀναμφισβήτητος· διότι ἄνευ ταύτης ἡ εἰς τὸ θέατρον φοίτησις τοῦ θεατοῦ ἤθελεν εἶναι δυσεξήγητος. Ποία λοιπὸν εἶναι ἡ ἡδονὴ αὕτη; Κατὰ τὸν Schlegel ὁ θεατὴς εὑρίσκει ἱκανοποίησιν ἐν τοῖς πάθεσι, διότι διὰ τῶν μεγάλων προτύπων ἐγείρεται τὸ συναίσθημα τῆς ἀξίας τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Κατὰ τοῦτον ἡ πνευματικὴ καὶ ἀόρατος δύναμις μόνον διὰ τῆς ἀντιστάσεως δύναται νὰ μετρηθῇ, ἣν ἀντιτάσσει κατὰ τῆς ἐξωτερικῆς βίας. Ἡ ἠθικὴ ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου δύναται μόνον ἐν τῇ ἀντιστάσει πρὸς τὰς ἐπιθυμίας νὰ ἀποκαλυφθῇ· ἐφ' ὅσον οὐδεμία πρόκλησις γίνεται πρὸς αὐτήν, ὅπως ἐνεργήσῃ, αὕτη ἢ ἀληθῶς κοιμᾶται, ἢ φαίνεται, ὅτι κοιμᾶται[2]. *Ἡ θεωρία αὕτη τοῦ Schlegel δὲν εἶναι ἄτοπος, διότι ὄντως ὁ θεατὴς εὑρίσκει ἡδονήν, ὅτι οἱ ἥρωες τῆς τραγῳδίας ἠθικὸν σθένος ἐπιδεικνύοντες ἐν τέλει θριαμβεύουσι, καὶ ἂν γείνωσι θύματα τῶν ὑψηλῶν αὐτῶν ἰδεῶν, ὡς ἡ Ἀντιγόνη ἐν τῷ φερωνύμῳ δράματι. Τοῦτο ὅμως δὲν ἀποτελεῖ τὸ ὅλον· ἀλλ' εἶναι κλάδος μεγάλης ἡδονῆς, ἥτις παράγεται ἐκ τοῦ δικαίου. Ὁ ἄνθρωπος καθ' ἡμᾶς ὡς χαίρει ἐν τῇ θέᾳ τῆς ἁρμονίας τοῦ φυσικοῦ κόσμου, οὕτω καὶ ἐν τῇ θέᾳ τῆς ἐπικρατήσεως τῆς δι-*

---

[1]) *Πολὺ δ' ὀρθῶς λέγει ὁ ἡμέτερος Ἀσώπιος ἐν τῇ Ἱστορ. τῶν Ἑλλήν. ποιητ. καὶ συγγραφ. σελ.* 543 *"Ἀλλὰ δὲν φαίνεται πολὺ λογικὴ τοιαύτη ἀρχή, καταστρέφουσα τὸ ἀνθρωπινώτερον τῶν αἰσθημάτων, τὸν ἔλεον, καὶ τὸν ἀναγκαῖον εἰς φύλαξιν τῆς ἀρετῆς φόβον".* [2]) *Ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματ. σελ.* 112.

καιοσύνης[1]. *Διότι καὶ ἡ δικαιοσύνη εἶναι ἁρμονία τις. Τὴν θεωρίαν ἡμῶν ταύτην ἀνεπτύξαμεν ἐν τῇ εἰσαγωγῇ εἰς τὴν Ἠλέκτραν οὑτωσίν*[2]· «Ἡ ἀτιμώρητος ἀδικία θεωρεῖται ὡς νόσος δεομένη θεραπείας, δὲν εἶναι δρᾶμα, ἀλλ' ἀπόσπασμα δράματος, ἢ εἶναι ἡ πρώτη τραγῳδία τῆς τριλογίας. Ὁ δραματικὸς ἄρα μικρόκοσμος δὲν παρίσταται ὡς ἀδρανὴς καὶ ἀπαθής, ἀλλ' ὁμοιάζει πρὸς σῶμα νοσοῦν καὶ φλεγμαῖνον καὶ πρὸς φυσικὸν κόσμον καταιγίδων καὶ κλυδώνων μεστόν. Δυσαὴς ἐνταῦθα συρίττει ὁ βορρᾶς τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν, δεινὴ συστρέφεται ἡ λαῖλαψ τῶν ἀντιθέτων ἐπιθυμιῶν, ἀλλεπάλληλα ἐξυψοῦνται τὰ ἄγρια τῶν συμφορῶν κύματα, ἀντιπλῆγες ἠχοῦσιν αἱ καρδίαι τῶν πασχόντων, γελῶσιν οἱ ἀδικοῦντες, οἰμώζουσιν οἱ ἀδικούμενοι, ἀλλὰ σφυρηλατοῦνται οἱ κεραυνοὶ τῆς κολάσεως καὶ ἐπιφαίνεται ὁ τῆς ἀδικίας τιμωρός, ὅστις εἰς τοὺς ἀσκοὺς ὡς ἄλλος Αἴολος τοὺς διασπαρέντας ἀνέμους περισυνάγων καθαίρει τὸν ποιητικὸν οὐρανόν. Ἐκ δὲ τῆς καθάρσεως ἀκτινοβόλος ἀναλάμπει ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης, εὐαεῖς πνέουσαι αἱ ποντιάδες αὖραι καθαίρουσι καὶ ἐξαγνίζουσι τὴν ψυχὴν τοῦ θεατοῦ καὶ ὁ χορὸς ὁ ἐκπροσωπῶν τὴν ἀνθρωπίνην συνείδησιν ἐν τῇ αἰθρίᾳ καθορᾷ καὶ δίκην ὑμνῳδοῦ ἀηδόνος ᾄδει τοὺς νικητηρίους τῆς θείας δικαιοσύνης παιᾶνας». Ἀλλὰ παρὰ μὲν τῷ Σοφοκλεῖ ἡ κάθαρσις εἶναι ὑψηλή, διότι γίνεται διὰ τῆς θείας δικαιοσύνης, παρὰ δὲ τῷ Εὐριπίδῃ διὰ τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν, π. χ. ὁ Ἰάσων ἀτίμως τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα καταλιπὼν τιμωρεῖται οὐχὶ ὑπὸ τοῦ θείου, ἀλλ' ὑπ' αὐ-*

---

[1]) *Περὶ τούτου λέγομεν ἐν ἀρχῇ τῆς εἰσαγωγ. ἡμῶν εἰς τὸν Αἴαντα* "*Τοῦθ'*, ὅπερ ἁρμονία ἐν τῷ φυσικῷ κόσμῳ λέγεται, ἐν τῷ ἠθικῷ ὡς δικαιοσύνη γεραίρεται. Ὁ κοσμοπλόκος θεσμοθέτης διὰ τῆς αὐτῆς δυνάμεως τῆς ἐχούσης δύο διάφορα ὀνόματα κατὰ τὴν διπλῆν ταύτης ἐφαρμογὴν συνέχει μὲν καὶ ὑποβαστάζει τοὺς ὑπερμεγέθεις ὄγκους τοῦ ἀτέρμονος κόσμου, συντηρεῖ δὲ καὶ διασῴζει τὰς ἀπειροπληθεῖς σχέσεις τοῦ ἠθικοῦ κόσμου οἱονεὶ μαλάσσων τὸ σκληρὸν καὶ αὔθαδες τοῦ ἤθους καὶ τιθασσεύων τὰς οἰστρηλάτους ὁρμάς". [2]) Ἐν σελίδ. 4.

τῆς ταύτης, φονευσάσης τὴν νέαν σύζυγον καὶ τὰ τέκνα τοῦ προδότου ἀνδρός[1].

Κατὰ τὰ εἰρημένα λοιπὸν ἡ θεία δικαιοσύνη τιμωρεῖ τὸ ἔγκλημα. Ἀλλ' ὁ τιμωρούμενος ὑπέχει εὐθύνην καὶ εἶναι ἄξιος τιμωρίας, ἂν οὗτος ἦναι ἐλεύθερος, ὅπως πράξῃ κατὰ τὴν ἑαυτοῦ βούλησιν. Ἂν δ' ἐν ταῖς ἀνθρωπίναις πράξεσι κρατῇ οὐχὶ ἡ ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' ἡ τυφλὴ εἱμαρμένη, ἡ τιμωρία εἶναι ἄδικος[2]. *Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες εὐθὺς ἐν ἀρχῇ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ φθάσωσιν εἰς τὴν θείαν Πρόνοιαν, ἥτις τὰ πάντα κυβερνᾷ. Ἀλλ' ἡ αἰτία ἔγκειται ἐν τῇ πολυθεΐᾳ αὐτῶν*[3]. *Παρ' Ὁμήρῳ ὑπάρχουσι πολλαὶ ἀντιφάσεις, διότι ὁτὲ μὲν ἡ Μοῖρα εἶναι ὑπερτέρα παντὸς ἄλλου καὶ ταύτῃ ὑποτάσσονται θεοὶ καὶ ἄνθρωποι*[4], *ὁτὲ δ' ὁ Ζεὺς ταὐτίζεται ταύτῃ*[5]. *Βραδύτερον οἱ λυρικοὶ ποιηταὶ καὶ μετὰ τούτους οἱ τραγικοὶ τοὺς μύθους ἐξευγενίσαντες τὸν Δία, τὸν ὑπέρτατον τῶν Ἑλλήνων θεόν, εἰς μείζονα μεγαλοπρέπειαν ἀνύψωσαν καὶ τὴν εἱμαρμένην αὐτῷ ὑπέταξαν. Ἀλλὰ καὶ παρὰ τούτοις δὲν ἐξηφανίσθησαν αἱ διαφωνίαι. Οὕτω παρὰ τῷ Αἰσχύλῳ ὑποτάσσεται μὲν ἡ Εἱμαρμένη τῷ Διί*[6], *ἀλλ' ἐν τῷ Προμηθεῖ αὕτη εἶναι ὑπερτέρα τούτου. Παρὰ τῷ τραγικῷ τούτῳ ἡ Εἱμαρμένη εἰκονίζεται ὡς ἐξωτερικὴ δύναμις, ἥτις τὰ δρῶντα πρόσωπα ἄγει πρὸς ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν πρᾶξιν, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἐλεύθερος, δὲν δύναται αὕτη νὰ ἐξαναγκάσῃ αὐτόν. Οὕτως ὑπῆρχε μὲν θέσφατον, ὅτι ἐπίκειται ὄλεθρος τῆς κοσμοκρατορίας τῶν Περσῶν, ἀλλ' οὐδεὶς ἠνάγκασε τὸν Ξέρξην, ἵνα τοῦτο*

---

[1]) *Ἰδὲ εἰσαγωγ. εἰς τὴν Μήδ. σελ.* 46. [2]) *Περὶ τοῦ ζητήματος τούτου διὰ μακρῶν πραγματεύεται ὁ μακαρίτης Ἀσώπιος ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ τῷ ἐπιγραφομένῳ Ἱστορία τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων σελ.* 588 *καὶ ἑξῆς.* [3]) Bergk *ἐν τῇ Γραμματολογίᾳ* III, 190. [4]) *Ἰλιάδ.* Θ, 69, *ὅπου ἰδὲ τὴν σημείωσίν μου καὶ* Friedreich, Die Realien *σελ* 626. [5]) *Ὀδυσσ.* I, 52 *καὶ Λ*, 292. [6]) *Αἰσχύλ. ἐν Ἀγαμέμν.* 1485 *καὶ ἐν Ἱκέτισ.* 822.

πληρώση διὰ τῶν ὑβριστικῶν αὐτοῦ πράξεων[1]. *Κατὰ τὸν Σοφοκλέα ἡ Εἱμαρμένη δὲν εἶναι ἐξωτερικὴ δύναμις, ἀλλ' αὕτη ἐνοικεῖ ἐν τῇ καρδίᾳ καὶ τῇ διανοίᾳ τοῦ ἀνθρώπου*[2]. *'Εν δὲ τῷ Οἰδίποδι ἐπὶ Κολωνῷ ὁ ἔξοχος οὗτος τραγικὸς διδάσκει, ὅτι μόνη ἐκείνη ἡ πρᾶξις δύναται νὰ καταλογισθῇ, ἥτις διεπράχθη μετ' ἐλευθέρας θελήσεως. 'Η εἱμαρμένη δύναται μὲν νὰ ἐξαναγκάσῃ τινὸς τὴν χεῖρα, ὅπως φονεύσῃ τὸν πατέρα, ὅμως οὐδεμίαν δύναμιν ἔχει ὑπὲρ τὴν γνώμην αὐτοῦ, ὅστις εἶναι πρὸ τῆς πράξεως, ὡς καὶ μετ' αὐτήν, καθαρός*[3]. *Κατὰ τοῦτο ὁ τραγικὸς συνεφώνει πρὸς τὸν 'Ηράκλειτον ἀποφηνάμενον ἦθος ἀνθρώπῳ δαίμων*[4]. *Παρὰ δὲ τῷ Εὐριπίδῃ σπανιώτερον γίνεται χρῆσις τῆς Εἱμαρμένης καὶ αὕτη δὲν ὑπάρχει ἐν τῇ πλοκῇ τοῦ μύθου, ἀλλὰ μόνον εἶναι ἀνάμνησις ἐκ τοῦ παρελθόντος.*

Τὴν δευτέραν μετὰ τὸν μῦθον θέσιν κατὰ τὸν 'Αριστοτέλη[5] *κατέχουσι τὰ ἤθη, ἤτοι οἱ χαρακτῆρες τῶν προσώπων. Εἶναι δὲ ἦθος κατὰ τὸν φιλόσοφον τοῦτον ἡ προαίρεσις τῶν προσώπων τοῦ δράματος*[6]. *'Ο ποιητὴς ἐν τῷ ἤθει πρέπει νὰ θηρεύῃ τέσσαρα*[7]· *πρῶτον, ὅπως τὰ ἤθη ὦσι χρηστά· εἶναι δὲ χρηστὸν τὸ ἦθος, ἂν τὸ πρόσωπον ἔχῃ χρηστὴν προαίρεσιν· δεύτερον, ὅπως τὰ ἤθη ὦσιν ἁρμόττοντα, π. χ. τὸ ἀνδρεῖον ἢ τὸ δεινὸν δὲν ἁρμόζει τῇ γυναικί, ὡς τῷ ἀνδρί· τρίτον, ὅπως ὦσιν ὅμοια, δηλ. φυσικά· καὶ τέταρτον, ὅπως ὦσιν ὁμαλά, δηλ. ἀμετάβλητα. 'Ενίοτε τὰ δρῶντα πρόσωπα ἔχουσιν ἀνώμαλον ἦθος, ὅμως καὶ ἡ ἀνωμαλία πρέπει νὰ γίνη-*

---

1) *Αἰσχύλ. ἐν Πέρσ.* 742·

'Αλλ' ὅταν σπεύδῃ τις αὐτός, χὠ θεὸς ξυνάπτεται.

2) *῞Ορα εἰσαγωγήν μου εἰς Οἰδίποδα τύρανν,* σελ. 9 3) *'Εν στίχ.* 548.

Νόμῳ δὲ καθαρός, ἄϊδρις εἰς τόδ' ἦλθον.

'Ιδὲ καὶ εἰσαγωγήν μου εἰς τοῦτο τὸ δρᾶμα ἐν σελίδ. 25. 4) *'Εν ἀποσπάσμ.* 57. 5) *Περὶ ποιητ. κεφ.* VI, 15 "*'Αρχὴ μὲν οὖν καὶ οἷον ψυχὴ ὁ μῦθος τῆς τραγῳδίας, δεύτερον δὲ τὰ ἤθη*" 6) *Αὐτόθι* VI, 17 "*῎Εστι δὲ ἦθος μὲν τὸ τοιοῦτον ὃ δηλοῖ τὴν προαίρεσιν ὁποία τις*". 7) *Αὐτόθι* XV, 1.

ται ὁμαλῶς. Ἀνώμαλον χαρακτῆρα ἔχουσιν ἡ Ἀντιγόνη καὶ ἡ Ἰσμήνη· διότι ἐκείνη ἐν μὲν τῇ ἀρχῇ εἶναι ἀνδρική, ἰσχυρὰ καὶ ἄκαμπτος, ἐν δὲ τῷ τέλει γίνεται ἀσθενεστέρα καὶ μᾶλλον γυναικεία· τοὐναντίον ἡ Ἰσμήνη πρὸ τῆς πράξεως παρίσταται ὡς πραεῖα καὶ εὐπειθής, κατὰ τὴν τιμωρίαν ὅμως ἀνδρικὴ καὶ γενναία. Ἀλλ' ἡ μεταβολὴ αὕτη γίνεται κατὰ τὸ πιθανόν, ὡς ὁρίζει ὁ Ἀριστοτέλης[1]. *Ὁ Αἰσχύλος καὶ ὁ Σοφοκλῆς εἰκονίζουσι τοὺς χαρακτῆρας ἰδεώδεις καὶ κατὰ τοῦτο ὁμοιάζουσι πρὸς τοὺς ἀγαθοὺς εἰκονογράφους, οἵτινες γράφουσι μὲν τοὺς ἀνθρώπους ὁμοίους, ὅμως καλλίους*[2]. *Τῷ τοιούτῳ εἴδει τῆς ἠθοποιίας, ὅπερ ἐπαινεῖ ὁ Σταγειρίτης, δὲν ἠκολούθησεν ὁ Εὐριπίδης, ἀλλὰ τῷ πραγματικῷ κόσμῳ ἐν τῇ χείρονι αὐτοῦ μορφῇ. Καὶ λέγεται μέν, ὅτι ὁ τραγικὸς οὗτος ἐποίει τὰ πρόσωπα, οἷα ἦσαν*[3], *ἀλλὰ δύναταί τις νὰ εἴπῃ, ὅτι ἐποίει ταῦτα χείρονα, ὡς τὸν Ἰάσονα, τὸν γενναῖον τῶν Ἀργοναυτῶν ἡγεμόνα, ἐν τῇ Μηδείᾳ εἰκονίζει ὡς ἀσθενῆ καὶ ἰδιοτελῆ*[4].

Πλὴν τῶν ἡρώων οἱ τραγικοὶ εἰσῆγον εἰς τὸ θέατρον καὶ θεούς. Τοῦτο ποιεῖ κατ' ἐξοχὴν ὁ Αἰσχύλος, ὅστις οὐ μόνον ἐν τῇ Προμηθηΐδι, ἐν ᾗ σχεδὸν πάντα τὰ πρόσωπα εἶναι θεοί, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς Εὐμενίσι καὶ ἔν τισι τῶν ἀπολεσθέντων δραμάτων. Καὶ ὁ Σοφοκλῆς δὲν ἀπέκλεισε τοὺς θεοὺς ἐκ τοῦ θεάτρου, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ Αἴαντι ἐμφανίζεται ἡ Ἀθηνᾶ καὶ ἐν τῷ Τριπτολέμῳ ἡ Δημήτηρ. Ὅτι δ' ὁ Εὐριπίδης εἰσῆγε θεούς, εἶναι γνωστὸν ἐκ τοῦ ἀπὸ μηχανῆς θεοῦ, δι' οὗ ὁ τραγικὸς οὗτος ἔλυε τὸν μῦθον τοῦ δράματος. Πρὸς δὲ εἰσήγοντο εἰς τὴν σκηνὴν οὐ μόνον ἥρωες, ἀλλὰ καὶ κοινοὶ ἄνθρωποι, ὡς κήρυκες, ἄγγελοι, θεράποντες καὶ θεραπαινίδες. Λέγεται, ὅτι παιδαγωγοὺς εἰσήγαγε πρῶτος ὁ Νεόφρων[5], *ἀλλὰ τοιοῦτος ὑπάρχει καὶ ἐν τῇ Ἠλέκτρᾳ*

---

[1]) *Αὐτόθι* XV, 6· *ὅρα Εἰσαγωγ. εἰς Ἀντιγόν.* 42. [2]) *Αὐτόθι* XV, 8 [3]) *Αὐτόθι* XXV, 6 *„οἷον Σοφοκλῆς ἔφη αὐτὸς μὲν οἵους δεῖ ποιεῖν, Εὐριπίδης δὲ οἷοι εἰσί"*. [4]) *Ὅρα εἰσαγωγήν μου εἰς Μήδειαν σελ.* 41. [5]) *Σουΐδας.* II· 1,960 *„Νεόφρων. . . πρῶτος εἰσήγαγε παιδαγωγοὺς καὶ οἰκετῶν βάσανον"*,

τοῦ Σοφοκλέους. Ἐπειδὴ δ' ὁ Αἰσχύλος τὰ ταπεινὰ ταῦτα πρόσωπα περιέβαλεν ἐξ ἴσου ὑψηλὸν ἦθος πρὸς τοὺς ἥρωας, δὲν ἐπετύγχανεν ἐν τῇ ἠθοποιίᾳ, ὡς ὁ Σοφοκλῆς, ὅστις ἀπέδιδε τούτοις τὸν προσήκοντα χαρακτῆρα, ὡς τῷ φύλακι ἐν τῇ Ἀντιγόνῃ. Ἡ εἴσοδος γυναικῶν εἰς τὴν σκηνὴν ἀποδίδεται τῷ Φρυνίχῳ[1]*, ᾧ ἠκολούθησεν ὁ Αἰσχύλος, ὅστις ἐν πολλαῖς τραγῳδίαις ἀπέδωκε τὸ πρόσωπον τοῦ ἥρωος τοῦ δράματος γυναιξίν, ὡς τῇ Ἰφιγενείᾳ, τῇ Νιόβῃ, τῇ Πηνελόπῃ, τῇ Σεμέλῃ, τῇ Εὐρώπῃ, τῇ Ὑψιπύλῃ καὶ τῇ Ὀρειθυίᾳ. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸν χορὸν συνέθετο ἐκ παρθένων, ὡς ἐν ταῖς Ἱκέτισιν ἐκ τῶν Δαναΐδων. Τοῦτ' αὐτὸ ἐποίησε καὶ ὁ Σοφοκλῆς, ὅστις καὶ τὴν Ἀντιγόνην καὶ τὴν Ἠλέκτραν ἐποίησεν ἡρωΐδας τῶν φερωνύμων δραμάτων. Ὁ δ' Εὐριπίδης θηρεύων, ὅπως διεγείρῃ πάθος, συχνότερον εἰσῆγε γυναῖκας. Ἐπὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ ὁ τραγικὸς οὗτος εἰσῆγε καὶ παῖδας, ὡς οἱ κατηγορούμενοι ἦγον τούτους εἰς τὰ Ἀττικὰ δικαστήρια, ὅπως διεγείρωσι τὸν ἔλεον τῶν δικαστῶν*[2]*. Ἐν τῷ Θησεῖ ὁ χορὸς συνίστατο ἐκ παίδων*[3]*, οὕσπερ οἱ Ἀθηναῖοι ἔπεμπον ὡς θυσίαν τῷ Μινοταύρῳ. Κατ' ἐξοχὴν ὅμως τραγικὴ εἶναι ἡ σκηνή, ἐν ᾗ ἡ Μήδεια φονεύει τὰ ἑαυτῆς τέκνα. Ἂν δὲ τὸ τραγικὸν ἦτο ἡ πρώτη τοῦ τραγικοῦ ἀρετή*[4]*, ὁ ποιητὴς οὗτος ἤθελεν εἶναι ὁ κορυφαῖος. Ἀλλ' ἄλλο εἶναι τὸ τραγικὸν καὶ ἄλλο τὸ δραματικόν. Ὁ τραγικώτατος δὲν εἶναι καὶ δραματικώτατος. Διότι ὁ θεατὴς φοιτῶν εἰς τὸ θέατρον δὲν σκοπεῖ, ὅπως φοβηθῇ ὡς παιδάριον ὑπὸ μορμόνος, ἀλλ' ὅπως διδαχθῇ διὰ τῆς τιμωρίας τῶν ἀδικησάντων.*

---

1) *Ὁ αὐτὸς* II 2, 1555 *„Πρῶτος ὁ Φρύνιχος γυναικεῖον πρόσωπον εἰσήγαγεν ἐν τῇ σκηνῇ„.* 2) Bergk III, 197. 3) *Ἴσως ταῦτα ἀπετέλουν δεύτερον χορόν, ὡς τοῦτο συνέβαινε κατὰ τὰ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἰρημένα.* 4) *Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητικ.* XIII, 6 *„καὶ ὁ Εὐριπίδης, εἰ καὶ τὰ ἄλλα μὴ εὖ οἰκονομεῖ, ἀλλὰ τραγικώτατός γε τῶν ποιητῶν φαίνεται„. Ὅρα εἰσαγωγήν μου εἰς Μήδειαν σελ.* 84.

Διδάσκεται δ' οὗτος, ἂν οἱ χρηστοὶ μὴ μεταβάλλωνται ἐξ εὐτυχίας εἰς δυστυχίαν[1]· *διότι τοῦτο οὔτε φοβερὸν οὔτε ἐλεεινὸν εἶναι, ἀλλὰ μιαρόν. Ἐνίοτε τὸ ἔγκλημα τοῦ τιμωρουμένου λανθάνει καὶ δύναταί τις νὰ ὑπολάβῃ, ὅτι τιμωρεῖται ὁ ἀθῷος, ὡς ἐν τῷ Οἰδίποδι τυράννῳ*[2]. *Οὔτε πάλιν οἱ μοχθηροὶ πρέπει ἐκ δυστυχίας νὰ μεταπίπτωσιν εἰς εὐτυχίαν· διότι τοῦτο κατὰ τὸν Σταγειρίτην δὲν εἶναι οὔτε φιλάνθρωπον οὔτε ἐλεεινὸν οὔτε φοβερόν. Τῷ ὀρθῷ τούτῳ νόμῳ τῆς δραματικῆς τέχνης δὲν ἠκολούθησεν ὁ Εὐριπίδης*[3], *ἀλλ' εἰσήγαγε τὴν Μήδειαν ἐν τῷ φερωνύμῳ δράματι, καίπερ μοχθηράν, θριαμβεύουσαν. Πολλοὶ ἔχουσι τὴν πρόληψιν, ὅτι οἱ λίαν πονηροί, οἷος ὁ Νέρων, εἶναι κατ' ἐξοχὴν δραματικὰ πρόσωπα καὶ ὅτι οὗτοι πρέπει νὰ μεταπίπτωσιν ἐξ εὐτυχίας εἰς δυστυχίαν, ὅπερ ἀποκρούει ὁ Ἀριστοτέλης*[4]· *διότι ἡ τοιαύτη πλοκὴ τοῦ μύθου δύναται μὲν νὰ ἔχῃ τὸ φιλάνθρωπον, ἀλλ' οὔτε ἔλεον οὔτε φόβον δύναται νὰ διεγείρῃ. Διότι ὁ μὲν ἔλεος*[5] *διεγείρεται πρὸς τὸν ἀναξίως δυστυχοῦντα, ὁ δὲ φόβος πρὸς τὸν ὅμοιον, δηλ. ἐπειδὴ ὁ θεατὴς δὲν εἶναι ὅμοιος πρὸς τὸν μοχθηρὸν τιμωρούμενον, δὲν φοβεῖται. Λοιπὸν κατὰ τὰ εἰρημένα ὁ ἀδικῶν καὶ τιμωρούμενος δὲν πρέπει μὲν νὰ ὑπερέχῃ κατὰ τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν δικαιοσύνην, οὔτε κατὰ τὴν κακίαν καὶ μοχθηρίαν, ἀλλὰ νὰ μεταπίπτῃ ἐξ εὐτυχίας εἰς δυστυχίαν δι' ἁ μ α ρ τ ί α ν. Τοιοῦτος εἶναι ὁ Κρέων ἐν τῇ Ἀντιγόνῃ τοῦ Σοφοκλέους, ὅστις δὲν εἶναι μοχθηρός, ἀλλ' ἥμαρτε πιστεύσας, ὅτι εἶναι ἀγαθὸς βασιλεὺς καὶ φιλόπολις, ἂν καταισχύνῃ τὸ πτῶμα τοῦ κατὰ τῆς ἰδίας πατρίδος στρατευομένου, ἐν ᾧ δὲν ἔλαβεν ὑπ' ὄψει, ὅτι*

---

[1]) *Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ. κεφ.* XIII, 2. [2]) *Ὅρα εἰσαγωγ. εἰς Οἰδίποδα τύραννν. σελ.* 45. [3]) *Εἰσαγωγὴ εἰς Μήδ.* 37. [4]) *Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ.* XIII, 2. [5]) *Τὸν ἔλεον ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τῇ Ῥητορικῇ Β'*, 8 *ὁρίζει οὑτωσίν· „ἔστω δὴ ἔλεος λύπη τις ἐπὶ φαινομένῳ κακῷ φθαρτικῷ ἢ λυπηρῷ τοῦ ἀναξίου τυγχάνειν, ὃ κἂν αὐτὸς προσδοκήσειεν ἂν παθεῖν ἢ τῶν αὐτοῦ τινά, καὶ τοῦτο ὅταν πλησίον φαίνηται„.*

οὕτως ὑβρίζει τὸ φυσικὸν δίκαιον[1]. Ἐπειδὴ δ' ὁ τραγικὸς ποιητὴς πρέπει νὰ παρασκευάσῃ ἡδονὴν ἀπὸ ἐλέου καὶ φόβου, ἁρμόζει, ἵνα οἱ τὰ τραγικὰ πράττοντες ἔχωσι συγγενικὰς ἢ φιλικὰς σχέσεις πρὸς τοὺς πάσχοντας· διότι ἂν ἐχθρὸς φονεύῃ ἐχθρόν, τοῦτο δὲν εἶναι ἐλεεινόν, ὡς οὐδ' ἂν ὁ τοῦτο πράττων μηδένα δεσμὸν ἔχῃ πρὸς τὸν φονευόμενον[2]. Εἶναι δ' ὅμως ἐλεεινόν, ἂν ἡ Μήδεια φονεύῃ τὰ ἑαυτῆς τέκνα καὶ ἡ Κλυταιμνήστρα τὸν ἑαυτῆς σύζυγον.

Ὡς ἐν τῇ πλοκῇ τοῦ μύθου πρέπει νὰ ὑπάρχῃ μία ὑπόθεσις, οὕτω καὶ ἐν τοῖς ἤθεσιν εἶναι ἀνάγκη, ὅπως ἓν πρόσωπον διαπρέπῃ, ὅπερ εἶναι ὁ ἥρως τοῦ δράματος. Δύναται δὲ τοῦτο νὰ ἦναι καὶ γυνή, ἀλλὰ καὶ αὕτη κατὰ τὸ ἦθος πρέπει νὰ ὑπερέχῃ οὐ μόνον τῶν γυναικῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀνδρῶν, ὡς ἡ Ἀντιγόνη εἶναι ὑπερτέρα καὶ τῆς Ἰσμήνης καὶ τοῦ Κρέοντος, καὶ ἡ Ἠλέκτρα ἐν τῷ φερωνύμῳ δράματι οὐ μόνον τῆς Κλυταιμνήστρας καὶ τῆς Χρυσοθέμιδος, ἀλλὰ καὶ τοῦ Ὀρέστου καὶ τοῦ Αἰγίσθου. Ἂν δὲ δύο πρόσωπα ἐν τῷ αὐτῷ δράματι ἐξαίρωνται, τοῦτο γίνεται πρὸς βλάβην τῆς ἑνότητος τῶν ἠθῶν καὶ τοῦ ὅλου δράματος· διότι δύο καλὰ ἀναιροῦσιν ἄλληλα. Ἐν ἑκάστῳ δράματι εἶναι εὔκολον νὰ εὑρίσκωμεν τὸν ἥρωα αὐτοῦ, διότι συνήθως ἐκ τούτου τὸ δρᾶμα ὀνομάζεται, ὡς ἐν ἀμφοτέροις τοῖς Οἰδίποσιν, ἐν τῇ Ἀντιγόνῃ, ἐν τῇ Ἠλέκτρᾳ καὶ ἐν τῷ Αἴαντι. Ἠγέρθη μὲν ἀμφισβήτησίς τις ἐν τῷ Φιλοκτήτῃ[3], ἀλλ' αὕτη εἶναι ἀσθενεστάτη. Ἐν τῷ Ἀγαμέμνονι συγκεντροῦται μὲν τὸ τραγικὸν ἐνδιαφέρον ἐν τούτῳ τῷ ἄνακτι, ἀλλ' ἡ Κλυταιμνήστρα καὶ ἐν τῇ μοχθηρίᾳ αὐτῆς οὕτως

---

1) Ὅρα εἰσαγωγήν μου εἰς Ἀντιγόνην σελ. 45. 2) Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητικ. κεφ. XIV, 4 „Ἀνάγκη δέ, ἢ φίλων εἶναι πρὸς ἀλλήλους τὰς τοιαύτας πράξεις ἢ ἐχθρῶν ἢ μηδετέρων. Ἂν μὲν οὖν ἐχθρὸς ἐχθρὸν ἀποκτείνῃ, οὐδὲν ἐλεεινὸν οὔτε ποιῶν οὔτε μέλλων δείκνυσι, πλὴν κατ' αὐτὸ τὸ πάθος· οὐδ' ἂν μηδετέρως ἔχοντες". 3) Ὅρα εἰσαγωγήν μου εἰς Φιλοκτήτ. σελ. 51.

ὑπὸ τῆς θαυμασίας τοῦ τραγικοῦ τέχνης ἐξαίρεται, ὥστε δύναταί τις νὰ εἴπῃ, ὅτι αὕτη καὶ οὐχὶ τὸ πρόσωπον, ἐξ οὗ τὸ ὄνομα τῆς τραγῳδίας, εἶναι ἡ ἡρωῒς τοῦ δράματος[1]. *'Εν τῇ τραγῳδίᾳ ὁ ἥρως ἢ ἀγωνίζεται κατὰ τοῦ δικαίου καὶ ἀπόλλυται μὴ δυνηθεὶς νὰ πληρώσῃ τὸν ἑαυτοῦ σκοπὸν ἢ τοῦ δικαίου προασπίζων ἐπιτυγχάνει τοῦ σκοποῦ, καὶ ἂν περιπέσῃ εἰς τὸν θάνατον*[2]. *Οὕτως ἡ 'Αντιγόνη θνήσκει ἐν τῷ φερωνύμῳ δράματι καὶ ὁ Αἴας αὐτοκτονεῖ, ἀλλ' ἑκάτερος θριαμβεύει. Ὁ μὲν θάνατος ἐν τῷ δράματι εἶναί τι ἐπουσιῶδες καὶ τυχαῖον, ἡ δὲ τιμὴ εἶναι τὸ ἄφθαρτον μέρος τοῦ βίου*[3].

Ὁλόκληρος δ' ὁ μῦθος τοῦ ἀρχαίου δράματος ἔπρεπε νὰ τελεσθῇ ἐν ὡρισμένῳ τόπῳ καὶ χρόνῳ, ἤτοι ἀπῃτεῖτο νὰ ὑπάρξῃ ἑνότης τόπου καὶ χρόνου[4]. *Τοῦτο δ' ἐπεβάλλετο ὑπ' αὐτῆς τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων. 'Επειδὴ ἐν τῷ ἀρχαίῳ θεάτρῳ δὲν ὑπῆρχον παύσεις, ἀλλά, καθ' ἃ ἀλλαχοῦ λέγομεν, ταύτας ἐπλήρου ὁ χορός, ὅστις διαρκῶς ἔμενεν ἐν τῇ ὀρχήστρᾳ, δὲν ἦτο εὔκολον νὰ γείνῃ ἀλλαγὴ τόπου. 'Εν τῷ νεωτέρῳ θεάτρῳ γίνεται τοῦτο, ἀλλὰ καταπίπτει ἡ αὐλαία καὶ κατὰ τὴν παῦσιν εἶναι δυνατὸν νὰ γείνῃ διασκευὴ τῆς σκηνῆς. Εἰρήσθω δ', ὅτι τὰ θεατρικὰ τῶν ἀρχαίων μηχανήματα δὲν ἦσαν οὕτω τέλεια, ὅπως αἱ διασκευαὶ τελῶνται, ἐν ᾧ ἡ σκηνὴ ἔμενεν ἀνοικτή*[5]. *Διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους καὶ ἡ ὑπόθεσις τῶν δραμάτων ἔπρεπε νὰ τελεσθῇ ἐν μιᾷ μόνῃ ἡμέρᾳ, ὡς ἤδη ὁ 'Αριστοτέλης παρετήρησεν*[6]. *'Εν τῇ ἡμέρᾳ ὅμως ταύτῃ συνέβαινον πολλά, ἅπερ φύσει δὲν ἠδύναντο νὰ τελεσθῶσιν, ὡς ἐν τοῖς 'Αχαρνεῦσι τοῦ 'Αριστοφάνους. 'Εν τῇ κωμῳδίᾳ ταύτῃ ὁ ὑπὸ τοῦ Δικαιοπόλι-*

---

1) Bergk III, 205. 2) *'Ιδὲ εἰσαγωγήν μου εἰς 'Αντιγόνην σελ.* 40. 3) *Ὅρα εἰσαγωγ. εἰς Αἴαντα σελ.* 39. 4) Bernhardy II, 2. 175. 5) Sittl, Geschichte der Griech. Liter. III, 229, 6) *Περὶ ποιητ.* V, 5 "*Ἡ μὲν γὰρ ὅτι μάλιστα πειρᾶται ὑπὸ μίαν περίοδον ἡλίου εἶναι ἢ μικρὸν ἐξαλλάττειν, ἡ δὲ ἐποποιΐα ἀόριστος τῷ χρόνῳ, καὶ τούτῳ διαφέρει. Καίτοι τὸ πρῶτον ὁμοίως ἐν ταῖς τραγῳδίαις τοῦτο ἐποίουν καὶ ἐν τοῖς ἔπεσιν*".

δος πεμφθεὶς Ἀμφίθεος, ὅπως ἐκ Σπάρτης κομίσῃ τὴν εἰρήνην, ἐπανέρχεται εἰς Ἀθήνας ἐν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ, καθ' ἣν καὶ πολλὰ ἄλλα συμβαίνουσιν. Ἀλλ' ὁ Ἀριστοτέλης παρατηρεῖ, ὅτι πρότερον καὶ ἐν τῇ τραγῳδίᾳ ἐγίνετο ὑπέρβασις τῆς μιᾶς ἡμέρας ὡς καὶ ἐν τῷ ἔπει. Τοῦτο φαίνεται παράδοξον καὶ πολλαὶ εἰκασίαι ἐγένοντο πρὸς ἄρσιν αὐτοῦ. Τινὲς νομίζουσιν, ὅτι τὸ χωρίον διεφθάρη, ἄλλοι, ὅτι ὁ φιλόσοφος ἐννοεῖ οὐχὶ τὸ μῆκος τοῦ χρόνου τῆς ὑποθέσεως τοῦ δράματος, ἀλλὰ τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ καὶ ἄλλοι ὅτι πρέπει νὰ δεχθῶμεν οὐχὶ μίαν τραγῳδίαν, ἀλλὰ τὴν τραγικὴν τετραλογίαν[1]. Τὴν διαφθορὰν ὅμως τοῦ κειμένου οὐδεὶς δύναται νὰ βεβαιώσῃ. Ἡ δὲ δευτέρα ὑπόθεσις δὲν δύναται νὰ ἦναι πιθανή, διότι ἡ διδασκαλία μιᾶς τραγῳδίας μόνον ὀλίγας ὥρας τῆς ἡμέρας διήρκει καὶ οὐχὶ μίαν ὁλόκληρον περίοδον ἡλίου καί τι πλέον. Ὅτι δ' ὁ Σταγαρίτης ἐννοεῖ τὸν χρόνον τῆς ὑποθέσεως, γίνεται δῆλον καὶ ἐξ ἄλλου χωρίου[2]. Ἐν τούτῳ παρατηρεῖ, ὅτι ἡ συγκέντρωσις τῶν συμβάντων ἐν βραχεῖ χρόνῳ παρέχει μείζονα ἡδονὴν τῆς ἐν μακρῷ χρόνῳ καὶ ἐν πολλοῖς στίχοις ἀναπτύξεως αὐτῶν, ὡς εἴ τις τὸν μῦθον τοῦ Οἰδίποδος ἀνέπτυσσε διὰ στίχων, ὅσους ἔχει ἡ Ἰλιάς.

Πρὸς τὴν παρατήρησιν τοῦ Ἀριστοτέλους συμφωνεῖ καὶ ὁ τοῦ Αἰσχύλου βιογράφος, καθ' ὃν ἡ Νιόβη μέχρι τῆς τρίτης ἡμέρας ἐπικαθημένη τῷ τάφῳ τῶν παίδων δὲν φθέγγεται ἐγκεκαλυμμένη[3]. Τοῦτ' αὐτὸ λέγεται περὶ τοῦ Ἀχιλλέως, ὅτι οὗτος ἐποίει ἐν τοῖς Ἕκτορος λύτροις[4]. Ὑποτίθεται ὅμως

---

[1]) Bergk III, 208. [2]) *Περὶ ποιητ.* XXVI, 5 *„Ἔτι τῷ ἐν ἐλάττονι μήκει τὸ τέλος τῆς μιμήσεως εἶναι· τὸ γὰρ ἀθροώτερον ἥδιον ἢ πολλῷ κεκραμένον τῷ χρόνῳ, λέγω δὲ οἷον εἴ τις τὸν Οἰδίπουν θείη τὸν Σοφοκλέους ἐν ἔπεσιν ὅσοις ἡ Ἰλιάς„.* [3]) *Ἐν τῇ πρώτῃ Βιογραφίᾳ* 30 *ἐν τῇ ἐκδόσ. τοῦ* Westermann *σελ.* 119. [4]) *Αὐτόθι „Ἐν μὲν γὰρ τῇ Νιόβῃ ἕως τρίτης ἡμέρας ἐπικαθημένη τῷ τάφῳ τῶν παίδων οὐδὲν φθέγγεται ἐγκεκαλυμμένη, ἐν δὲ δὴ τοῖς Ἕκτορος λύτροις Ἀχιλλεὺς ὁμοίως ἐγκεκαλυμμένος οὐ φθέγγεται πλὴν ἐν ἀρχαῖς ὀλίγα πρὸς Ἑρμῆν ἀμοιβαῖα„. Καὶ περὶ τοῦ Ἀχιλ-*

ὅτι ἡ τριήμερος αὕτη σιωπὴ δὲν ἐγίνετο πρὸ τῶν ὀμμάτων τῶν θεατῶν, ἀλλὰ μόνον ἠγγέλλετο ἐν τοῖς λόγοις ἀγγέλου τινός[1]. *Ἀλλ' οὐχ ἧττον παρὰ τῷ Αἰσχύλῳ συμβαίνει ἡ παράβασις, ἧς μνημονεύει ὁ Ἀριστοτέλης· διότι ἐν ταῖς Εὐμενίσι δὲν τηρεῖται ἡ ἑνότης οὔτε τοῦ τόπου, οὔτε τοῦ χρόνου· ἐν ἀρχῇ τῆς τραγῳδίας ἡ σκηνὴ ὑπόκειται ἐν Δελφοῖς, εἶτα δ' ἐν Ἀκροπόλει τῶν Ἀθηνῶν. Μεταξὺ δὲ τῶν δύο τούτων τμημάτων τῆς τραγῳδίας παρεμπίπτει χρόνος τις. Καὶ ἐν τῷ Αἴαντι τοῦ Σοφοκλέους γίνεται μὲν μετάθεσις τῆς σκηνῆς, ἀλλ' ἡ ἑνότης τοῦ χρόνου διατηρεῖται. Ἐν δὲ τῇ κωμῳδίᾳ, ἐν ᾗ μείζων ἐλευθερία ὑπάρχει, συγκεντροῦνται μὲν μακραὶ πράξεις ἐν βραχυτάτῳ χρόνῳ, ὡς ἄρτι ἐλέγομεν περὶ τῶν Ἀχαρνέων τοῦ Ἀριστοφάνους, καὶ ἐν τῇ Εἰρήνῃ γίνεται μετάθεσις τῆς σκηνῆς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ εἰς τὴν γῆν, ἀλλὰ παράβασις τῆς ἑνότητος τοῦ χρόνου δὲν γίνεται. Εἶναι δὲ παράδοξον, ὅτι καὶ ἡ μέση καὶ ἡ νεωτέρα κωμῳδία, εἰ καὶ αὕτη τὸν χορὸν ἀποβαλοῦσα πλήρη ἐλευθερίαν ἐκτήσατο, ὅμως μετρίαν χρῆσιν τῆς ὑπερβάσεως ἐποιήσατο. Σεσημειούσθω δ', ὅτι τὰ περὶ ἑνότητος τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου ἔχουσι κῦρος ἐν τῷ αὐτῷ δράματι. Διότι ἐν τῇ τριλογίᾳ ὑπῆρχε πλήρης ἐλευθερία. Οὕτως ἐν τῇ σῳζομένῃ Ὀρεστείᾳ αἱ τρεῖς τραγῳδίαι χωρίζονται ἀλλήλων διὰ μακροῦ χρονικοῦ διαστήματος. Ἐν μὲν τῇ πρώτῃ τραγῳδίᾳ, ἐν ᾗ φονεύεται ὁ Ἀγαμέμνων, ὁ Ὀρέστης ἦτο νήπιον, ἐν τῇ δευτέρᾳ οὗτος εἰκονίζεται ὡς νέος δυνάμενος νὰ τιμωρήσῃ τοῖς φονεῖς τοῦ πατρός. Ἐν δὲ τῇ Θηβαΐδι αἱ τρεῖς τραγῳδίαι χωρίζονται ἀπ' ἀλλήλων διὰ γενεῶν. Μεγίστη δ' ἀπόστασις χρόνου ὑπάρχει ἐν τῇ Προμηθηΐδι, διότι μεταξὺ τοῦ Προμηθέως δεσμώτου καὶ τοῦ λυομένου παρεμπίπτουσι χιλιετηρίδες. Ὡσαύτως ἐγένετο παράβασις τῆς ἑνότητος τοῦ τόπου, ὡς ἐν τῇ Ὀρεστείᾳ.*

λέως ὅμως ὁ Σχολιαστὴς τοῦ Ἀριστοφάνους εἰς Βατράχ. 942 *παρατηρεῖ "ὃς μέχρι τριῶν ἡμερῶν οὐδὲν φθέγγεται".* [1]) Bernhardy II, 2. 172.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΜΕΤΡΙΚΩΝ ΜΕΡΩΝ ΤΟΥ ΔΡΑΜΑΤΟΣ

Τὸ κατ' ἀρχὰς οἱ τραγικοὶ ποιηταὶ μὴ ἔχοντες ἰδίαν γλῶσσαν μετεχειρίζοντο τὴν ἐπικὴν καὶ τὴν τῶν λυρικῶν ποιητῶν. Βραδύτερον δ' ὅμως τὴν Ἰωνικὴν διάλεκτον παραλαβόντες καὶ ταύτην διὰ Δωρικῶν τύπων ἐπιρρώσαντες νέον ἰδίωμα γλώσσης μετὰ τοσαύτης εὐστοχίας ἐδημιούργησαν, ὥστε οὗτοι τὸ πρῶτον τὴν Ἀττικὴν γλῶσσαν ὥρισαν καὶ τὴν περὶ ταύτην αἴσθησιν τῶν ἀρχαίων ἐμόρφωσαν[1]. *Διότι οὗτοι μετὰ λεπτοῦ αἰσθήματος ἐποίουν τὴν προσήκουσαν ἐκλογὴν καὶ ἀπέφευγον ἐπιμελῶς πᾶν τὸ ἀνῆκον εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ καθ' ἡμέραν βίου, διότι τὸ τοιοῦτον ἐφαίνετο ἀνάρμοστον εἰς τὸ ἰδεῶδες τῆς τραγῳδίας*[2]. *Διὰ τοῦτο οὐχὶ σπανίως προετίμων Δωρικοὺς καὶ Αἰολικοὺς τύπους, οἵτινες διὰ τὴν εὐφωνίαν ἢ διὰ τὸν ξενοπρεπῆ ἦχον ἐφαίνοντο αἱρετώτεροι*[3]. *Οὕτως ἀνεμίγνυον τὰς διαφόρους διαλέκτους καὶ ἐνίοτε κατὰ τὴν ἀνάγκην τοῦ μέτρου μετέβαλλον τοὺς τύπους*[4]. *Τὴν μὲν ἐπικὴν γλῶσσαν μετεχειρίζοντο ἐν τοῖς λόγοις τῶν ἀγγέλων, ἐν ταῖς καλουμέναις ἀγγελικαῖς ῥήσεσι*[5] *καὶ ἐν τοῖς ἀναπαιστικοῖς στίχοις· διότι τὸ μέτρον τοῦτο προσεγγίζει εἰς τὸ ἡρωϊκὸν ἔπος. Τοῦτο γίνεται κατ' ἐξοχὴν παρὰ τῷ Αἰ-*

---

[1]) *Παράβαλλ.* Bernhardy, Grundriss der Griech. Litteratur II, 2, 205. [2]) Bergk III. 101. [3]) *Τοιαῦται εἶναι αἱ λέξεις Ἀθάνα, δαρόν, ἕκατι, κυναγός, γαμόρος, φαεννός.* [4]) *Οὕτως ἔλεγον μοῦνος, ξεῖνος, μέσσος καὶ μετεχειρίζοντο τὸ Δωρικὸν νιν (οὐχὶ τὸ μιν), σέθεν.* [5]) *Ἐν ταύταις λείπει ἡ συλλαβικὴ αὔξησις, ὅπερ δὲν συμβαίνει ἐν τῷ διαλόγῳ.*

σχύλῳ[1]. Τὴν δὲ Δωρικὴν ἀνεμίγνυον ἐν τοῖς μελικοῖς μέρεσι τῆς τραγῳδίας. Διότι ἡ σεμνότης καὶ τὸ μεγαλοπρεπὲς τῆς Δωρίδος ἥρμοζεν εἰς τὸ ὑψηλὸν ἦθος τῆς τραγῳδίας. Διὰ ταῦτα ἡ τῶν τραγικῶν γλῶσσα διέφερε τῆς ὑπὸ τοῦ λαοῦ λαλουμένης[2].

Τοῦτο κατ' ἐξοχὴν συμβαίνει παρὰ τῷ Αἰσχύλῳ, ὅστις τὴν συμμετρίαν τῆς γλώσσης πρὸς τὰς ἰδέας θηρεύων πολὺ ταύτην ὑπὲρ τὴν δημώδη ἀνύψωσεν[3]. Ὁ μέγας οὗτος τραγικὸς ἔχει ἐπινοητικὴν δύναμιν πρὸς κατασκευὴν νέων λέξεων καὶ οὐδεὶς τραγικὸς τῆς ἀρχαιότητος δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τοῦτον κατὰ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς γλώσσης. Ἀγαπᾷ τὰς ἀρχαιοπρεπεῖς λέξεις, τὰς πεπυργωμένας φράσεις, τὰς τολμηρὰς μεταφορὰς καὶ τὰς φανταστικὰς εἰκόνας. Ἀλλὰ μόνον ὁ ἀετὸς οὗτος ἠδύνατο νὰ ἀεροπορῇ ἐν οὕτως ὑψηλαῖς στιβάσι τοῦ ποιητικοῦ οὐρανοῦ. Ὅσοι δ' ἐπειράθησαν, ὅπως τοῦτον μιμηθῶσιν, ἀκλεῶς εἰς τραγικὸν λῆρον κατέπεσαν[4]. Ἡ δὲ γλῶσσα τοῦ Σοφοκλέους γίνεται ἀρεστὴ διὰ τὴν σωφροσύνην, διὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν γλωσσημάτων καὶ διὰ τὴν εὔστοχον κατασκευὴν νέων λέξεων. Ἐπειδὴ δὲ ὁ τραγικὸς οὗτος κατὰ τὴν ὑπόθεσιν καὶ τὰ λέγοντα πρόσωπα μεταβάλλει τὸν λόγον, ἡ γλῶσσα αὐτοῦ ἔχει πολλὴν ποικιλίαν[5]. Ἀφ' οὗ δὲ τὸ πολίτευμα τῶν Ἀθη-

---

[1]) Ὁ τραγικὸς οὗτος ἀγαπᾷ τὸ ἠδέ, ὅπερ σπανίως ὑπάρχει παρά τε τῷ Σοφοκλεῖ καὶ τῷ Εὐριπίδῃ. [2]) Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ. XXII, 8 „Ἔτι δὲ Ἀρειφράδης τοὺς τραγῳδοὺς ἐκωμῴδει, ὅτι ἃ οὐδεὶς ἂν εἴποι ἐν τῇ διαλέκτῳ, τούτοις χρῶνται, οἷον τὸ δωμάτιον ἄπο ἀλλὰ μὴ ἀπὸ δωμάτων, καὶ τὸ σέθεν, καὶ τὸ ἐγώ δέ νιν, καὶ τὸ Ἀχιλλέως πέρι ἀλλὰ μὴ περὶ Ἀχιλλέως, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα„. [3]) Οὗτος ἐν τοῖς Βατράχοις τοῦ Ἀριστοφάν. στίχ. 1058 λέγει·

. . . . . . ἀλλ' ὦ κακόδαιμον ἀνάγκη
μεγάλων γνωμῶν καὶ διανοιῶν ἴσα καὶ τὰ ῥήματα τίκτειν.
Κἄλλως εἰκὸς τοὺς ἡμιθέους τοῖς ῥήμασι μείζοσι χρῆσθαι.

[4]) Ἐντεῦθεν ἐλέγετο τραγικὸς λῆρος, θεατρικός, τραγῳδεῖν, παρατραγῳδεῖν.
[5]) F W. Schmidt, De ubertate orationis Sophocleae, pars prior, Mugdeburg 1885.

ναίων ἐγένετο ὀχλοκρατικόν, ἡ γλῶσσα τῶν τραγικῶν ὑπέστη σπουδαίαν μεταβολήν. Τότε παρήχθη ἡ τρίτη βαθμὶς τῆς τραγικῆς γλώσσης, ἥτις καὶ μακρὸν χρόνον διετηρήθη καὶ ἀρεστὴ τῷ λαῷ ἦτο. Αὕτη παρήχθη μὲν ὑπὸ πολλῶν ποιητῶν καὶ ἀνομοίων πνευμάτων, ὅμως ὁ ἀληθὴς ἀντιπρόσωπος ταύτης εἶναι ὁ Εὐριπίδης, ὅστις ἐγίνωσκε πάντας τοὺς τύπους τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ νὰ σφετερισθῇ καὶ μετ' εὐφυΐας ἐν τῇ ποιήσει νὰ ἐκφράσῃ. Ὁ τραγικὸς οὗτος δὲν ἀντλεῖ ἐκ τοῦ ἀρχαίου τῆς γλώσσης θησαυροῦ, ἀλλ' ἐκλέγει ἐκ τῆς γλώσσης τοῦ καθ' ἡμέραν βίου[1], ὅ τι συνᾴδει πρὸς τὴν μόρφωσιν καὶ τὰς ἀνάγκας τοῦ παρόντος. Διὰ τὴν γλῶσσαν ὁ τραγικὸς οὗτος ὑπὸ πάντων τιμᾶται. Ἐπὶ τοῦ Εὐριπίδου ἦτο ἐν μεγάλῃ χρήσει ἡ ῥητορική, ἥτις σπουδαίως ἐπὶ τῆς γλώσσης αὐτοῦ ἐπέδρασεν. Ἡ παντοδύναμος αὕτη τέχνη ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις εἰσέδυσε πανταχοῦ καὶ οὐδεὶς θέλων νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τοῦ λαοῦ ἠδύνατο ταύτην νὰ ἀποφύγῃ. Οὕτως ἡ τραγῳδία ἐξηρτήθη ἀπὸ τῆς τέχνης καὶ τοιαύτη μόρφωσις καὶ εἰς μετριωτέρας διανοίας ἦτο προσιτή.

Ὡς ἐν πολλοῖς ἡ κωμῳδία ἐμιμήθη τῇ τραγῳδίᾳ, οὕτω καὶ ἐν τῇ γλώσσῃ, ἂν μὴ δεχθῶμεν, ὅτι τὰ αὐτὰ αἴτια παρήγαγον τὰ αὐτὰ ἀποτελέσματα. Ὁ Κρατῖνος, ᾧ ὀφείλεται ἡ τεχνικὴ τῆς κωμῳδίας μόρφωσις, διατηρεῖ τὴν γλῶσσαν, ὡς καὶ ὁ Αἰσχύλος, ἐν ὑψηλῇ βαθμίδι. Ἡ ὑψηλὴ τοῦ κωμικοῦ τούτου γλῶσσα συνᾴδει πρὸς τὰς ὑψηλὰς τῆς ποιήσεως αὐτοῦ ἰδέας[2]. Οἱ διάδοχοι ὅμως τούτου ἐμετρίασαν τὸν ὑψηλὸν τῆς γλώσσης τόνον καὶ δὴ ὁ Ἀριστοφάνης ἐμιμήθη τῇ γλώσσῃ τοῦ Εὐριπίδου[3],

---

[1]) *Ἀριστοτέλ. Ῥητορ.* III, 2 *"κλέπτεται δ' εὖ, ἐάν τις ἐκ τῆς εἰωθυίας διαλέκτου ἐκλέγων συντιθῇ, ὅπερ Εὐριπίδης ποιεῖ καὶ ὑπέδειξε πρῶτος".* [2]) *Πλατώνιος Περὶ κωμῳδίας* IX, 14 *"διαλέκτῳ δὲ (διαφέρουσιν), καθ' ὃ ἡ μὲν νέα τὸ σαφέστερον ἔσχε, τῇ νέᾳ κεχρημένη Ἀτθίδι, ἡ δὲ παλαιὰ τὸ δεινὸν καὶ ὑψηλὸν τοῦ λόγου, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐπιτηδεύουσα λέξεις τινάς".*
[3]) *Ἐν ἀποσπάσμ. Ἀριστοφάν.* 397·

Χρῶμαι γὰρ αὐτοῦ τοῦ στόματος τῷ στρογγύλῳ,
τοὺς νοῦς δ' ἀγοραίους ἧττον ἢ 'κεῖνος ποιῶ.

οὗ ἐγένετο ὁ κακὸς δαίμων. Ἡ δὲ γλῶσσα τῆς νέας κωμῳδίας εἶχέ τι νηφάλιον καὶ ἄχρουν.

Ἐπειδὴ οἱ ἀρχαῖοι διετήρουν ὅσον οἷόν τε ἀμιγῆ τὰ διάφορα τῶν γραμμάτων γένη, δὲν ἐπέτρεπον καὶ τὴν ἀνάμιξιν πεζοῦ λόγου ἐν τῷ δράματι. Διὰ τοῦτο ἡ τραγῳδία τὸν νόμον τοῦτον διεφύλαξεν ἀπαράβατον. Καὶ αὐτὴ ἡ νέα κωμῳδία, ἥτις ἐν πολλοῖς τὸν ποιητικὸν ὄγκον ἀποβαλοῦσα εἰς τὸ φυσικὸν καὶ πεζὸν τοῦ καθ' ἡμέραν βίου κατέπεσε, δὲν ἐτόλμησε νὰ ἀναμίξῃ τὸν πεζὸν μετὰ τοῦ ἐμμέτρου λόγου. Μόνον ἡ ἀρχαία κωμῳδία ἐνέπλεξε πεζὸν λόγον ἐν εὐχαῖς πρὸς θεοὺς καὶ ἐν δημοσίοις ἐγγράφοις[1], τοῦτο ὅμως δὲν ἐλέγχει τοῦ ποιητοῦ ἀδυναμίαν, ἀλλ' ὑποδεικνύει τὴν πρόθεσιν αὐτοῦ, ὅπως τὸ μέτρον ἀποφυγὼν καταστήσῃ τὸν λόγον πιθανώτερον[2].

Ἐν τοῖς ἀρχαιοτάτοις χρόνοις, καθ' οὓς τὸ δρᾶμα λυρικὸν ὄν, ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴρηται, εἶχεν ἦθος σατυρικόν, τὸ σύνηθες μέτρον ἦτο τὸ τροχαϊκὸν τετράμετρον, ὅπερ ἥρμοζε τῇ ταχείᾳ τῶν σατύρων κινήσει[3]. Ὅτε ὅμως ὁ Θέσπις τὸ δραματικὸν αὐτοτελὲς ἀνέδειξε, τὸ τροχαϊκὸν μέτρον κατ' ὀλίγον περιωρίζετο καὶ τὸ τρίμετρον ἰαμβικὸν εἰσήγετο[4]. Καὶ αὐτὸς ὅμως ὁ Αἰσχύλος ἐν τοῖς ἀρχαιοτέροις αὐτοῦ δράμασι τοῦ ἀρχαίου ἐκείνου μέτρου χρῆσιν ἐποιεῖτο, ὡς δεικνύουσιν οἱ Πέρσαι[5]. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον τὸ τροχαϊκὸν σχεδὸν ἐξηλείφθη, διότι μόνον περὶ τὸ τέλος τῶν δραμάτων οἱ τραγικοὶ μετεχειρίζοντο, ὡς ὁ Αἰσχύλος ἐν τῷ Ἀγαμέμνονι καὶ ὁ Σοφοκλῆς ἐν τῷ Οἰδίποδι τυράννῳ.

---

1) Ἀριστοφάν. ἐν Ὄρνισι 865 καὶ ἀποσπάσμ. τοῦ κωμικοῦ Ἀρχίππου ἐν ἀποσπάσμ. 2 (Com. II, 2, 719), ἔνθα ἡ συνθήκη τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἰχθύων εἶναι ἐν πεζῷ λόγῳ. 2) Ἀριστοτέλ. ἐν Ρητορ. III, 8 „Τὸ δὲ σχῆμα τῆς λέξεως δεῖ μήτε ἔμμετρον εἶναι μήτε ἄρρυθμον· τὸ μὲν γὰρ ἀπίθανον, πεπλάσθαι γὰρ δοκεῖ καὶ ἅμα καὶ ἐξίστησιν". 3) Ὁ αὐτὸς αὐτόθι „Ὁ δὲ τροχαῖος κορδακικώτερος· δηλοῖ δὲ τὰ τετράμετρα· ἔστι γὰρ τροχερὸς ῥυθμὸς τὰ τετράμετρα". 4) Ὁ αὐτὸς ἐν τῷ Περ Ποιητ. κεφ. 4. 5) Ἐν στίχ. 155—175 καὶ 215—248.

Ἐν ᾧ δ' οὕτως εἶχεν, αἴφνης κατὰ τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἡ τραγῳδία ἔλαβε παθητικώτερον ἦθος, τὸ μέτρον τοῦτο ἐπανῆλθε πάλιν καὶ εἰς τὸ μέσον, ἔνθα τὸ πάθος τῆς τραγῳδίας μᾶλλον ἐντείνεται[1], ὡς τοῦτο συμβαίνει ἐν ταῖς Φοινίσσαις[2] καὶ τῷ Ὀρέστῃ[3] τοῦ Εὐριπίδου καὶ ἐν μέρει καὶ ἐν τῷ Οἰδίποδι τυράννῳ. Κατ' ἐξοχὴν ὅμως τὸ τροχαϊκὸν τετράμετρον ἦτο ἐν χρήσει ἐν τῇ κωμῳδίᾳ, διότι ἕνεκα τῆς γοργότητος αὐτοῦ ἥρμοζε ταύτῃ καὶ δὴ καὶ ὁ Ἀρχίλοχος, ὅστις εἶναι ὁ πρόδρομος τῶν κωμικῶν, λίαν συχνάκις μετεχειρίζετο τὸ μέτρον τοῦτο. Τοῦτο λοιπὸν εἶναι σύνηθες τῷ Ἐπιχάρμῳ, τῷ Ἀριστοφάνει (κατ' ἐξοχὴν ἐν τῇ παρόδῳ)[4] καὶ τῇ μέσῃ καὶ νέᾳ κωμῳδίᾳ.

Ἀλλ' ὁ τρίμετρος ἰαμβικὸς ἐκράτησεν ἐν τῇ τραγῳδίᾳ καὶ τὸ μέτρον τοῦτο μετεχειρίζοντο οἱ σκηνικοὶ ἔν τε τῇ στιχομυθίᾳ καὶ ἐν τοῖς συστήμασιν. Ὀρθῶς δ' ἐποίησαν οἱ τὸν ἴαμβον εἰσαγαγόντες· διότι οἱ σκηνικοὶ μιμοῦνται κοινοὺς ἀνθρώπους, οἱ δὲ κοινοὶ ἄνθρωποι συνήθως ἰάμβους ἐν τοῖς διαλόγοις αὐτῶν μεταχειρίζονται[5]. Τὸ μέτρον τοῦτο, ὡς εἴρηται ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ἐπενόησεν ὁ Ἀρχίλοχος ὡς ὄργανον λοιδορίας καὶ ψόγου, οἱ δὲ τραγικοὶ κατέστησαν τοῦτο σεμνότερον. Κατ' ἐξοχὴν ὁ Αἰσχύλος μεταχειρίζεται τὸ ἰαμβικὸν τρίμετρον ὀγκωδέστερον καὶ μεγαλοπρεπέστερον, οὐ μόνον διότι ἀναμιγνύει σπονδείους, ἀλλὰ καὶ διότι τὸ νόημα καταλήγει μετὰ τοῦ μέτρου,

---

1) Ἑρμογένης Περὶ ἰδεῶν II, 1. III, 302 ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Walz "γοργὸς λόγος· καὶ τούτου γε τεκμήρια ἐναργῆ πολλὰ ἐκ τῆς τραγῳδίας, ἔνθα ἐκεῖγεσθαι ὁ λέγων δοκεῖ, τροχαϊκῶς συντεθέντα καὶ παρὰ τῷ Μενάνδρῳ ... τρέχει γὰρ ὡς ὄντως ἐν τούτοις ὁ ῥυθμός". 2) Ἐν στίχ. 588. 3) Ἐν στίχ 728 – 806. 4) Σχολ. εἰς Ἀριστοφάν. Ἀχαρν. 204 "Γέγραπται δὲ τὸ μέτρον τροχαϊκόν, πρόσφορον τῇ τῶν διωκόντων γερόντων σπουδῇ. Ταῦτα δὲ ποιεῖν εἰώθασιν οἱ τῶν δραμάτων ποιηταὶ κωμικοὶ καὶ τραγικοί, ἐπειδὰν δρομαίως εἰσάγωσι τοὺς χορούς, ἵνα ὁ λόγος συντρέχῃ τῷ δράματι (πράγματι)". 5) Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ. κεφ. IV, 12 καὶ Ῥητορικ. VII, 8 "ὁ δ' ἴαμβος αὐτή ἐστιν ἡ λέξις ἡ τῶν πολλῶν· διὸ μάλιστα πάντων τῶν μέτρων ἰαμβεῖα φθέγγονται λέγοντες"· Περὶ τοῦ μέτρου τούτου ὅρα σελ. 230.

ὥστε παρ' αὐτῷ οἱ στίχοι φαίνονται διακεκριμένοι καθ' ἕνα. Οἱ διάδοχοι τούτου κατέστησαν τὸ μέτρον τοῦτο ποικιλώτερον, ἐλαφρότερον καὶ γοργότερον[1]. Οὗτοι ἐπέτρεπον τὴν διάλυσιν μακρῶν συλλαβῶν κατ' ἐξοχὴν ἐν τῇ τρίτῃ ἢ ἐν τῇ τετάρτῃ θέσει, καθ' ὅσον ἡ τμῆσις ἐν τῷ ἑνὶ ἢ τῷ ἑτέρῳ ποδὶ ἐγίνετο, ὅπως τὴν ἀρχὴν νέου τμήματος σημειώσωσιν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ τμῆσις γίνεται συχνότερον ἐν τῷ τρίτῳ ἢ ἐν τῷ τετάρτῳ ποδί, τοῦτ' αὐτὸ συμβαίνει καὶ ἐν τῇ ἀναλύσει τῆς μακρᾶς συλλαβῆς. Ἡ ἀνωμαλία αὕτη προβαίνει παραλλήλως πρὸς τὰ πολιτικὰ πάθη τῆς περιόδου ταύτης τῶν Ἀθηνῶν καὶ παύει κατὰ τὸ τέλος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ὅτε τὸ μέτρον κατασκευάζεται ἐπιμελέστερον[2]. Κατὰ τὴν αὐστηρότητα ταύτην διακρίνεται ὁ Μοσχίων καὶ βραδύτερον οἱ Ἀλεξανδρινοί. Τὸν ἰαμβικὸν τρίμετρον μετεχειρίζοντο καὶ οἱ κωμικοὶ ἐν τοῖς διαλόγοις. Καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ καὶ ἐν τῇ μέσῃ καὶ ἴσως καὶ ἐν τῇ νέᾳ κωμῳδίᾳ γίνεται χρῆσις τοῦ ἰαμβικοῦ καταληκτικοῦ τετραμέτρου.

Ἐπειδὴ ὁ ἀνάπαιστος εἶναι ῥυθμὸς ἐμβατήριος, ἁρμόζει κατ' ἐξοχὴν εἰς τὴν πάροδον καὶ ἄφοδον τοῦ χοροῦ. Τὸ κατ' ἀρχὰς μόνον ὁ χορὸς μετεχειρίζετο ἀναπαίστους, βραδύτερον δ' ἐνίοτε καὶ τὰ δρῶντα πρόσωπα. Παρὰ τῷ Αἰσχύλῳ ὁ κορυφαῖος τοῦ χοροῦ ἄρχεται τῆς παρόδου ἐξ ἀναπαιστικοῦ συστήματος. Ὡσαύτως δι' ἀναπαίστων ὁ χορὸς ἀναγγέλλει τὴν εἴσοδον καὶ ἔξοδον τῶν δρώντων προσώπων. Καὶ τῇ κωμῳδίᾳ σύνηθες ἦτο τὸ ἀναπαιστικὸν τετράμετρον, κατ' ἐξοχὴν δ' ἐν τῇ παραβάσει. Τὰ ἀναπαιστικὰ συστήματα δὲν ἦσαν κατ' ἀκριβεῖς μελῳδίας μεμελοποιημένα, δὲν ἀπηγγέλλοντο ὅμως καὶ ὡς πεζὸς λόγος, ἀλλὰ κατὰ παρακαταλογήν[3]. Τοῦ δ' ἑξαμέτρου δὲν ἐγίνετο χρῆσις, ἢ ἐκεῖ ἔνθα ὁ λέγων ἐλάμβανεν ἦθος ὑψηλὸν καὶ μεγαλοπρεπές, ὡς ὁ Νεοπτόλεμος ἐν τῷ Φιλοκτήτῃ[4].

---

[1]) K. Ot. Müller ἐν τῇ γραμματολογίᾳ *II*, 76 [2]) Bergk *III*, 110. [3]) *Περὶ ταύτης εἴπομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν.* [4]) *Ἐν στίχ.* 889, *ὅπου ἰδὲ τὴν σημείωσίν μου.*

Οἱ δραματικοὶ ποιηταὶ ἐν τοῖς λυρικοῖς μέρεσιν ἔχουσι μέγαν πλοῦτον σχημάτων, τοῦτον ὅμως δὲν ἐπενόησαν αὐτοί, ἀλλὰ παρέλαβον παρὰ τῶν ἀρχαιοτέρων ἀριστοτεχνῶν τῆς λυρικῆς ποιήσεως, τοῦ Πινδάρου καὶ τοῦ Σιμωνίδου. Τούτων οἱ ὕμνοι καὶ τὰ προσόδια, οἱ παιᾶνες καὶ οἱ διθύραμβοι, τὰ ὑπορχήματα καὶ οἱ θρῆνοι ἐγένοντο τὰ πρότυπα, ἅπερ ἐμιμήθησαν οἱ δραματικοὶ ποιηταί. Κατ' ἐξοχὴν διαπρέπει ὁ Αἰσχύλος ἐν τῇ τέχνῃ τῆς λυρικῆς ποιήσεως, διότι καὶ τὸ ὑψηλὸν καὶ τὸ ὀγκῶδες καὶ μεγάλην ποικιλίαν λυρικῶν σχημάτων ἔχει. Παρὰ τῷ τραγικῷ τούτῳ τὰ λυρικὰ μέρη εἶναι τὰ νεῦρα τῆς τραγῳδίας. Τοὐναντίον παρὰ τῷ Σοφοκλεῖ οὐχὶ ἡ μεγαλοπρέπεια, ἀλλ' ἡ χάρις κρατεῖ. Ὁ δ' Εὐριπίδης μεταχειρίζεται ἰαμβικὰς στροφὰς καὶ δοχμιακὰ μέτρα, διότι ταῦτα ἦσαν ἐπιτήδεια πρὸς ἀπεικόνισιν σφοδροτάτων τῆς ψυχῆς κινήσεων[1]. *Ἐν δὲ τῇ κωμῳδίᾳ ὁ σχηματισμὸς τῶν στροφῶν εἶναι ἁπλοῦς, ἂν παραβληθῇ πρὸς τὸν τῆς τραγῳδίας. Δὲν γινώσκομεν, ἂν ὁ Κρατῖνος ἢ ὁ Εὔπολις ἐπενόησε νέον τι, ἀλλ' ὁ Ἀριστοφάνης δεικνύει ἔξοχον εὐφυΐαν ἐν τοῖς λυρικοῖς ᾄσμασι. Περὶ τῆς μέσης καὶ νέας κωμῳδίας δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμέν τι, διότι αὗται, ὡς εἴρηται, κατέλυσαν τὸν χορόν.*

Οἱ τραγικοὶ ἐχρῶντο ἁρμονίᾳ ἐν τοῖς στασίμοις, οὐχὶ δὲ καὶ ἐν τοῖς κομμοῖς ἢ τοῖς ᾄσμασιν ἀπὸ σκηνῆς[2]. *Ἐκ δὲ τῶν πέντε ἀρχαιοτέρων ἁρμονιῶν κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐγίνετο συχνοτάτη χρῆσις τῆς Δωρίου καὶ Λυδικῆς, διότι τὰ στάσιμα ἔχουσι τὸ ἦθος καὶ τοὺς ῥυθμούς, οἵτινες πρὸς ἀμφοτέρας τὰς ἁρμονίας ἄριστα ἁρμόζουσιν. Ἀλλ' ἐν ᾧ τὰ πλεῖστα στάσιμα τοῦ Αἰσχύλου ἔχουσι τὴν Δώριον ἁρμονίαν, τινὰ τῶν τοῦ Σοφοκλέους καὶ*

---

[1]) *Ὅρα* K. Ot Müller *ἐν τῇ γραμματολογίᾳ II.* 78. [2]) *Λέγει μὲν ὁ Πλούταρχ. ἐν τῷ Περὶ μουσικ.* XVII *"καὶ μέντοι ὅτι καὶ τραγικοὶ οἶκτοι ποτὲ ἐπὶ τοῦ Δωρίου τρόπου ἐμελῳδήθησαν", ἀλλ'* ὁ K. Müller *παρατηρεῖ, ὅτι τοῦτο ἀναφέρεται εἰς τοὺς πρὸ τοῦ Αἰσχύλου τραγικοὺς II,*; 78.

τὰ πλεῖστα τοῦ Εὐριπίδου τὴν Φρύγιον[1]. Τὴν ἁρμονίαν ταύτην πρῶτος ἐκ τῶν τραγικῶν εἰσήγαγεν ὁ Σοφοκλῆς· ἐπειδὴ δ' ὁ νεωτερισμὸς οὗτος ἤρεσεν, ἐγένετο δεκτὸς καὶ ὑπὸ τοῦ Αἰσχύλου, ὡς δηλοῦται ἔκ τινων λυρικῶν αὐτοῦ ᾀσμάτων. Ἡ δὲ Μιξολύδιος ἁρμονία οὖσα παθητικὴ καὶ θρηνώδης ἥρμοζε τῇ τραγῳδίᾳ καὶ ταύτης ἐν τῷ θεάτρῳ χρῆσις ἐγίνετο[2]. Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Πλάτωνος εἰσήχθη εἰς τὸ θέατρον καὶ ἡ ἰαστὶ ἁρμονία, ἥτις τὴν τέρψιν σκοπὸν ἔχουσα ἠμέλει τῆς παιδαγωγικῆς ὠφελείας[3]. Διὰ τὴν διαφθορὰν ταύτην τῆς μουσικῆς σφόδρα λυπεῖται ὁ Ἀριστόξενος[4]. Λέγεται, ὅτι καὶ ὁ Εὐριπίδης μετεχειρίζετο τὴν ἰαστὶ ἁρμονίαν, ἀλλ' ἐν ταῖς σῳζομέναις τραγῳδίαις δὲν ὑπάρχουσιν ἴχνη ταύτης[5].

---

[1]) Bode Geschichte der dramat Dichtkunst III, 1, 206. [2]) *Περὶ τῶν διαφόρων ἁρμονιῶν ἰδὲ Πλάτ. ἐν Λάχητ.* 188 D *καὶ τὴν σημείωσίν μου.* [3]) *Πλούταρχ. Περὶ μουσικ. κεφ.* XXVII *„Ἐπὶ μέντοι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων τοσοῦτον ἐπιδέδωκε τὸ τῆς διαφορᾶς εἶδος, ὥστε τοῦ μὲν παιδευτικοῦ τρόπου μηδεμίαν μνείαν μηδ' ἀντίληψιν εἶναι. πάντας δὲ τοὺς μουσικῆς ἁπτομένους πρὸς τὴν θεατρικὴν προσκεχωρηκέναι μοῦσαν".* [4]) *Παρ' Ἀθηναίῳ* XIV, 632 *B „Οὕτω δὴ οὖν (φησὶ) καὶ ἡμεῖς, ἐπειδὴ καὶ τὰ θέατρα ἐκβεβαρβάρωται καὶ εἰς μεγάλην διαφθορὰν προελήλυθεν ἡ πάνδημος αὕτη μουσική, καθ' αὑτοὺς γενόμενοι ὀλίγοι ἀναμιμνησκόμεθα οἵα ἦν ἡ μουσική".* [5]) Bode III, 1, 207.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ΄.

ΠΕΡΙ ΤΕΤΡΑΛΟΓΙΑΣ

Τετραλογίαν[1] *ὠνόμαζον οἱ ἀρχαῖοι τὴν σύστασιν τεσσάρων δραμάτων, ἐξ ὧν τρεῖς ἦσαν τραγῳδίαι καὶ ἓν σατυρικόν. Ἀλλ' ὁ Ἀρίσταρχος καὶ ὁ Ἀπολλώνιος ἀριθμοῦντες μόνον τὰς τραγῳδίας ὠνόμαζον τὴν εἰρημένην σύστασιν τριλογίαν*[2]. *Εἶναι δ' ἄξιον σημειώσεως, ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης δὲν μνημονεύει τῆς τετραλογίας. Προδήλως ὅμως δὲν ἠγνόει ταύτην, διότι ὑπαινίσσεται αὐτὴν*[3] *καὶ ἴσως δὲν εἶναι ἀπίθανον, ὅτι τὰ γραφέντα ἀπώλοντο. Ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις πολλοὶ μὲν ἠσχολήθησαν περὶ τὸ ζήτημα, ἀλλὰ τὸ λαμπρότερον φῶς ἐπέχυσεν ἐπ' αὐτοῦ ἡ φωτεινὴ τοῦ* Welcker *διάνοια*[4]. *Τίς ἐπενόησε τὴν πρώτην σύστασιν τῆς τετραλογίας, δὲν εἶναι γνωστόν. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ τραγῳδία ἐν τῇ γενέσει αὐτῆς δὲν ἠδύνατο νὰ ἔχῃ οὕτω μεγάλας συστάσεις, εἰκάζεται, ὅτι τὴν τετραλογίαν ἐπενόησεν ὁ Αἰσχύλος· διότι διὰ ταύτης ἠδύνατο νὰ ἐπιδείξῃ τὴν ἐπίδρασιν τῆς Εἱμαρμένης ἐπὶ τῶν παθῶν καὶ τῶν πράξεων τῶν ἀνθρώπων καὶ νὰ καταστήσῃ αἰσθητόν, ὅτι τὸ ἁμάρτημα τῶν γονέων ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῆς δευτέρας καὶ τρίτης γενεᾶς*[5], *ὡς τοῦτο ποιεῖ ἐν τοῖς βασιλικοῖς τοῦ Ἄργους καὶ τῶν Θηβῶν οἴκοις.*

Ἕκαστον τῶν δραμάτων τῆς τετραλογίας ἦτο αὐτοτελές τι,

---

[1]) *Τὸ δεύτερον συνθετικὸν μέρος εἶναι τὸ ὄνομα λόγος, ὅπερ ἔχει πολλὰς σημασίας· ἐνταῦθα δὲ δηλοῖ τὴν ὑπόθεσιν, τὸν μῦθον, ὡς παρ' Ἀριστοφάν. ἐν Σφηξὶ* 54 *καὶ ἐν Εἰρήνῃ* 50. [2]) *Ὅρα Σχολ. Ἀριστοφάν. εἰς Βατράχ.* 1155. [3]) *Ἐν τῷ Περὶ ποιητ.* XXIV, 8. [4]) Die Aeschylische Trilogie, 1824 *ἐν σελίδ.* 488—536 [5]) *Ἰδὲ εἰσαγωγήν μου εἰς Οἰδίποδ. τύραν. σελ.* 8.

ἀλλὰ πάντα ὁμοῦ ἀπετέλουν ὀργανικόν τι ὅλον. Ἡ μὲν πρώτη τραγῳδία εἶχε τὴν πρότασιν, ἡ δὲ δευτέρα τὴν ἐπίτασιν καὶ ἡ τρίτη τὴν κατάστασιν. Οὕτως ἐν μὲν τῇ πρώτῃ τραγῳδίᾳ τῆς σῳζομένης Ὀρεστείας ἡ Κλυταιμνήστρα φονεύει τὸν Ἀγαμέμνονα, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ, ταῖς Χοηφόροις, ὁ Ὀρέστης τιμωρεῖται τὴν ἀνδροκτόνον καὶ ἐν τῇ τρίτῃ, ταῖς Εὐμενίσιν, ὁ μητραλοίας δικάζεται ἐν τῇ Ἀκροπόλει τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἀθῳοῦται. Κατὰ ταῦτα διὰ τῆς τρίτης τραγῳδίας ἀποκαθίστατο ἡ ἡσυχία τῶν θεατῶν, οὓς κατεπράϋνε τὸ προστιθέμενον σατυρικὸν δρᾶμα καὶ παρεσκεύαζεν εἰς τὴν γενικὴν τῆς ἑορτῆς εὐθυμίαν. Ἡ πρώτη ἀφορμὴ τῆς εἰρημένης διαιρέσεως κατὰ τὸν Welcker[1] *κεῖται ἐν τῷ ἔπει, ἐν τοῖς μύθοις αὐτοῖς, ἐν τῇ φύσει τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐν τοῖς νόμοις τοῦ κόσμου. Ἐπειδὴ δ' ὅμως μέχρις ἡμῶν περιεσώθη μόνον μία τριλογία, δὲν δυνάμεθα νὰ γινώσκωμεν ἀκριβέστερον τὰ κατ' αὐτήν, ἂν ληφθῇ ὑπ' ὄψει, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι ἐν παντὶ εἶχον μεγάλην ποικιλίαν. Ὁπωσδήποτε ὅμως ἡ τετραλογία εἶναι τὸ μεγαλοπρεπέστερον τῆς δραματικῆς τέχνης ἐπινόημα καὶ εἶναι λυπηρόν, ὅτι ἡ ἑνότης ταύτης κατελύθη. Διότι διὰ τῆς τετραλογίας ἠδύνατο ὁ ποιητὴς νὰ πραγματεύηται μεγάλας καὶ σπουδαίας ὑποθέσεις, οἷαι δὴ εἶναι αἱ ἐπιγονικαί*[2].

Φαίνεται, ὅτι τὴν διάλυσιν τῆς τετραλογίας ἐποίησεν ὁ Σοφοκλῆς· διότι καὶ περὶ τετραλογιῶν τούτου τοῦ τραγικοῦ δὲν λέγουσιν οἱ ἀρχαῖοι[3] *καὶ ὑπὸ τοῦ Σουΐδα παραδίδεται, ὅτι οὗτος ἤρξατο ἀγωνιζόμενος δρᾶμα πρὸς δρᾶμα*[4]. *Διὰ τῆς φράσεως ταύτης προδήλως ἐννοεῖται, ὅτι ὁ τραγικὸς οὗτος ἔλυσε τὴν*

---

[1]) ***Ἐν τῷ ἄρτι μνημονευθέντι συγγράμματι σελ.*** **492.** [2]) **Bergk *ἐν τῇ Γραμματολογίᾳ III*, 228.** [3]) ***Οἱ νεώτεροι ἐνίοτε καὶ ἐν τοῖς δράμασι τοῦ Σοφοκλέους ἀνευρίσκουσι τετραλογίας, ὡς ὁ*** **Osann, *ὅστις τὸν Αἴαντα κατατάσσει εἰς τετραλογίαν, ὡς λέγομεν ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τούτου τοῦ δράματος σελ.*** **42.** [4]) ***Ἐν λ. Σοφοκλῆς II*, 2, 833 *"Καὶ αὐτὸς ἦρξε τοῦ δρᾶμα πρὸς δρᾶμα ἀγωνίζεσθαι, ἀλλὰ μὴ τετραλογίαν"*.**

ἐσωτερικὴν τῶν δραμάτων ἑνότητα. Οὐδόλως δ' εἶναι πιθανὴ ἡ εἰκασία, ὅτι ὁ τραγικὸς οὗτος ἠγωνίζετο δι' ἑνὸς μόνου δράματος· διότι εἶναι γνωστόν, ὅτι οἱ ἄλλοι τραγικοὶ ἐξηκολούθουν ἀγωνιζόμενοι διὰ τετραλογιῶν [1] *καί, ὅπερ εἶναι ἔτι σπουδαιότερον, αὐτὸς ὁ Σοφοκλῆς πρὸς τούτους ἠγωνίζετο* [2]. *Πῶς λοιπὸν οὗτος μὲν ἠδύνατο νὰ ἀγωνίζηται δι' ἑνὸς δράματος, οἱ δὲ πρὸς τοῦτον ἀγωνιζόμενοι δι' ὁλοκλήρου τετραλογίας; Τοιοῦτος ἀγὼν δὲν ἤθελεν εἶναι ἄνισος; Τῷ Σοφοκλεῖ ἠκολούθησε καὶ ὁ Εὐριπίδης, οὗ αἱ τραγῳδίαι οὐ μόνον δὲν εἶχον ἐσωτερικὴν ἑνότητα, ἀλλὰ καὶ δὲν ἀνῆκον τῷ αὐτῷ μύθῳ. Ἡ σχολὴ τοῦ Αἰσχύλου, ἥτις συνίστατο ἐκ τῶν ἐκγόνων αὐτοῦ, ἐπειράθη μέν, ὅπως ἐξακολουθήσῃ ποιοῦσα τετραλογίας* [3], *ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐκτελέσῃ τοιαῦτα περιεκτικὰ δραματικὰ σχέδια.*

Ἐκ τοῦ μνημονευθέντος χωρίου τοῦ Σουΐδα τινὲς εἰκάζουσιν, ὅτι ἐπὶ Σοφοκλέους ἐπῆλθε καὶ ἄλλος νεωτερισμός. Ἐν ᾧ πρότερον ἕκαστος δραματικὸς ποιητὴς ἐδίδασκεν ὁλόκληρον τὴν ἑαυτοῦ τετραλογίαν συνεχῶς, ἀπὸ τοῦδε ἐπαύσατο καὶ ἡ σκηνικὴ ἀκολουθία καὶ ἕκαστος τῶν ἀγωνιζομένων ἐδίδασκε μόνον ἓν δρᾶμα, μεθ' ὃ οἱ ἀνταγωνισταὶ τὰ ἑαυτῶν ἀντεδίδασκον [4]. *Βεβαίως τοιαύτη ἑρμηνεία δύναται νὰ ἐξαχθῇ ἐκ τοῦ εἰρημένου χωρίου καί, ἂν τοιοῦτό τι ἐγίνετο, ἔμελλε νὰ ἦναι σύμφωνον πρὸς τὸ δίκαιον. Διότι ὁ πρῶτον διδάξας τὴν τετραλογίαν αὐτοῦ ἦτο ἐν ἥσσονι θέσει τοῦ τελευταῖον διδάξαντος· διότι ἡ τελευταία αἴσθησις εἶναι ἰσχυροτάτη, ὡς δὴ τοῦτο παρατηρεῖ καὶ ὁ Ἀρι-*

---

[1]) *Τοῦτο μαρτυρεῖται περὶ τοῦ Εὐριπίδου, Φιλοκλέους, Ξενοκλέους καὶ Μελήτου.* [2]) *Ἐν τῇ Διδασκαλίᾳ τῆς Ἀλκήστιδος τοῦ Εὐριπίδου, ἀναγινώσκεται· „Πρῶτος ἦν Σοφοκλῆς, δεύτερος Εὐριπίδης Κρήσσαις, Ἀλκμαίωνι τῷ διὰ Ψωφῖδος, Τηλέφῳ, Ἀλκήστιδι„. Ὡσαύτως ἐν τῇ Διδασκαλίᾳ τῆς Μηδείας· „Πρῶτος Εὐφορίων, δεύτερος Σοφοκλῆς, τρίτος Εὐριπίδης Μηδείᾳ, Φιλοκτήτῃ, Δίκτυϊ, Θερισταῖς, σατύροις„.* [3]) *Τοῦτο μαρτυρεῖ ἡ Πανδιονὶς τοῦ Φιλοκλέους, ὅστις ἦτο ἐξ ἀδελφῆς ἀνεψιὸς τοῦ Αἰσχύλου.* [4]) *Ὅρα* Witzel, Poem. Lections Katalog. 1841—42. Klein, Geschichte des Dramas I, 177.

σποφάνης παρακαλῶν τοὺς κριτάς, ὅπως ὦσι δίκαιοι[1]. *'Αλλ' ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ νεωτερισμοῦ τούτου ἐγείρει ἀμφιβολίας παρὰ τοῖς νεωτέροις. Οἱ συγγενεῖς τοῦ Αἰσχύλου, ὡς εἴρηται, ἔδιδον ταῖς τετραλογίαις αὐτῶν ἐσωτερικὴν ἑνότητα. Οὗτοι κατὰ τὸν ὑποτιθέμενον νεωτερισμὸν δὲν ἤθελον ἀδικηθῇ, ἂν ἐν ἑκάστῃ ἡμέρᾳ ἐδιδάσκετο μόνον ἓν τμῆμα τοῦ ὀργανικοῦ αὐτῶν ὅλου; Πρὸς δὲ αἱ τρεῖς ἡμέραι τῶν ἑορτῶν δὲν ἤρκουν πρὸς διδασκαλίαν τῶν τριῶν τετραλογιῶν, ἀλλ' ἔπρεπε νὰ προστεθῇ καὶ τετάρτη, ὅπως ἐν ἑκάστῃ ἡμέρᾳ διδάσκηται ἓν δρᾶμα τῆς τετραλογίας· 'Αλλὰ περὶ προσθήκης τετάρτης ἡμέρας κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Σοφοκλέους οὐδὲν ἀκούεται. 'Επὶ πᾶσι τούτοις κατὰ τὸν ὑποτιθέμενον νεωτερισμὸν ἤθελε συμβῇ, ἵνα κατὰ τὴν τελευταίαν ἡμέραν μόνον σατυρικὰ δράματα διδάσκωνται*[2]. *'Αλλ' οὕτω ταῦτα ἤθελον ἀπολέσει τὸν προορισμὸν αὐτῶν. Αἱ εἰρημέναι δυσκολίαι ἤθελον εἶναι πολὺ μείζονες, ἂν ἐδεχόμεθα τὴν γνώμην τοῦ* Bode[3], *καθ' ἣν αἱ τετραλογίαι ἐδιδάσκοντο οὐχὶ ἐν μιᾷ ἑορτῇ τοῦ Διονύσου, ἀλλ' ἐν ταῖς τέσσαρσιν. 'Η γνώμη αὕτη ἐρείδεται μὲν ἐπὶ τοῦ Θρασύλλου*[4], *ἀλλ' εἶναι ἀπίθανος. Διότι οὕτως ἡ κρίσις ἤθελεν εἶναι δυσχερεστάτη. Πιθανωτέρα ἴσως εἶναι ἡ εἰκασία τοῦ* Boeckh[5], *ὅτι τετραλογίαι μόνον ἐν τοῖς*

---

[1]) *'Εν 'Εκκλ.* 1160·

Μὴ 'πιορκεῖν, ἀλλὰ κρίνειν τοὺς χοροὺς ὀρθῶς ἀεί,
μηδὲ ταῖς κακαῖς ἑταίραις τὸν τρόπον προσεικέναι,
αἳ μόνον μνήμην ἔχουσι τῶν τελευταίων ἀεί.

[2]) *Παράβαλλ.* Bergk *ἐν τῇ Γραμματολογίᾳ III*, 233. [3]) Geschichte der Hellen. Dichtkunst III, 91. [4]) *Παρὰ Διογέν. τῷ Λαερτ. III*, 56 "*Θράσυλλος δέ φησι καὶ κατὰ τὴν τραγικὴν τετραλογίαν ἐκδοῦναι αὐτὸν τοὺς διαλόγους. Οἷον ἐκεῖνοι τέτρασι δράμασιν ἠγωνίζοντο, Διονυσίοις, Ληναίοις Παναθηναίοις, Χύτροις, ὧν τὸ τέταρτον ἦν σατυρικόν*". *'Επειδὴ ὅμως εἶναι γνωστόν, ὅτι ἐν τοῖς Παναθηναίοις δὲν ἐδιδάσκοντο δράματα, ὁ* Bode *νομίζει, ὅτι εἶναι ἁμάρτημα ἢ τοῦ Θρασύλλου αὐτοῦ ἢ τοῦ ἀντιγραφέως καὶ προτείνει νὰ γραφῇ 'Ανθεστηρίοις ἀντὶ Παναθηναίοις.* [5]) Abhandl. d. Berl. Akad. 1816—1817 *σελ.* 74.

μεγάλοις Διονυσίοις ἐδιδάσκοντο. Κατὰ τὴν γνώμην ταύτην ἐν τοῖς Ληναίοις ἠγωνίζοντο μόνον διὰ μιᾶς τραγῳδίας.

Λοιπὸν διὰ τῶν τετραλογιῶν οἱ θησαυροὶ τῆς δραματικῆς ποιήσεως ηὔξησαν οὕτως, ὥστε διεγείρουσι τὴν ἔκπληξιν τῶν νεωτέρων. Ἀπὸ Θέσπιδος (536 π. Χ.) μέχρι Ποσειδίππου ἤκμασον ἑ κ α τ ὸ ν κ α ὶ π ε ν τ ή κ ο ν τ α δραματικοὶ ποιηταί, οἵτινες κατά τινα μέτριον ὑπολογισμὸν ἐποίησαν 3350 δράματα, ἐξ ὧν 1468 τραγῳδίας πεποιημένας ὑπὸ τεσσαράκοντα καὶ πέντε ποιητῶν καὶ 1882 κωμῳδίας, ἃς ἐποίησαν ἑκατὸν καὶ πέντε ποιηταί[1]*. Ἡ περίοδος τῶν κλασικῶν τραγικῶν λήγει εἰς τὸν Θεοδέκτην, ὅστις διὰ πεντήκοντα τραγῳδιῶν ἀγωνισάμενος καὶ πολλάκις νικήσας ἐτελεύτησε κατὰ τὸ 334 π. Χ. Ὥστε ἡ μὲν κλασικὴ περίοδος τῆς τραγῳδίας περιλαμβάνει δύο περίπου αἰῶνας, ἡ δὲ ἀρχαία κωμῳδία μόνον 125 ἔτη, ἤτοι μέχρι τοῦ Εὐβούλου (375 π. Χ.). Ἡ δὲ μέση κωμῳδία διήρκεσε μόνον τεσσαράκοντα ἔτη (335 π. Χ.). Κατὰ τὸν βραχὺν τοῦτον χρόνον ἐποιήθησαν οὐχὶ ὀλιγώτεραι τῶν 936 κωμῳδιῶν ὑπὸ 57 ποιητῶν. Ἡ δὲ νέα κωμῳδία ἀπὸ Φιλιππίδου μέχρι Ποσειδίππου (250 π. Χ.) διαρκέσασα παρήγαγεν ἐν διαστήματι ὀγδοήκοντα καὶ πέντε ἐτῶν 480 δράματα. Τοσοῦτον ἀνεξάντλητος πνευματικοῦ βίου δύναμις, ἥτις ἐν βραχεῖ χρόνῳ, ἐν στενῷ χώρῳ καὶ μόνον ἐν τέσσαρσιν ἑορταῖς ἀνεπτύχθη, δικαίως καὶ ἐν τῷ ψυχροτέρῳ ὑπολογισμῷ διεγείρει ἔκπληξιν. Καὶ ὅμως τὰ δράματα ταῦτα εἶναι ἔργα πρωτότυπα, ἐν οἷς ἄπειρος πληθὺς ἰδεῶν συμπυκνοῦται καὶ καχλάζει ἡ διάπυρος πρὸς τὸ καλὸν ἀγάπη.*

---

[1]) Ὅρα Bode *ἐν τῷ μνημονευθέντι συγγράμματι III,* 151.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ΄.

ΠΕΡΙ ΑΙΣΧΥΛΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΡΑΜΑΤΙΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ ΑΥΤΟΥ

Αἰσχύλος ὁ Εὐφορίωνος ἐγεννήθη μὲν ἐν Ἐλευσῖνι, ὅμως λέγεται Ἀθηναῖος[1]*, διότι κατῴκει ἐν τῷ ἄστει, ὡς καὶ οἱ ἄλλοι τῆς Ἀττικῆς δραματικοὶ ποιηταί. Εἶλκε τὸ γένος ἐξ εὐπατριδῶν καί, ἂν ὁ ἰσόβιος ἄρχων Αἰσχύλος, ὅστις διῴκει τὰ τῆς πόλεως κατὰ τὰ 757, ἦτο ὄντως πρόγονος τοῦ ἡμετέρου τραγικοῦ*[2]*, οὗτος κατήγετο ἐκ τῶν Κοδριδῶν. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ Εὐφορίων εἶχε στενὰς σχέσεις πρὸς τὴν λατρείαν τῆς Δήμητρος καὶ δὴ πρὸς τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια, ἅπερ ἐπὶ τῆς διανοίας τοῦ ἐξόχου τραγικοῦ ἐπέδρασαν, ὡς αὐτὸς λέγει παρ᾽ Ἀριστοφάνει*[3]*. Ἐγεννήθη ὁ ποιητὴς κατὰ τὸ 525 π. Χ. καὶ ἐτελεύτησε κατὰ 456 τὸ ἑξηκοστὸν ἔννατον ἔτος τῆς ἡλικίας ἄγων*[4]*. Οἱ χρόνοι οὗτοι εἶναι ἐποχὴ ἐξόχων διανοιῶν καὶ ἀξιομνημονεύτων πράξεων. Τότε ἔζων ὁ Πίνδαρος καὶ ὁ Σιμωνίδης, τότε οἱ δημοκρατικοὶ ἀγωνισάμενοι ἐπανήγαγον διὰ τοῦ Κλεισθένους τοὺς νόμους τοῦ Σόλωνος καὶ τότε ἐγένοντο οἱ κοσμοϊστορικοὶ τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς βαρβάρους πόλεμοι, ὧν μετέσχε καὶ ὁ μέγας τραγικός. Οὕτω βασιλικὸν αἷμα, ἀριστοκρατικὴ ἀνατροφή, δημοκρατικαὶ περιστάσεις καὶ μεγάλοι ἐθνικοὶ ἀγῶνες συνέρρευσαν, ὅπως*

---

1) *Ἀνθολογ. Παλατιν.* VII. 39. *Αἰλιαν ἐν Ποικιλ. ἱστορ.* II, 16· *καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς πρώτης βιογραφίας τοῦ Αἰσχύλου.* 2) *Τζέτζ. εἰς τὰ Ἔργα τοῦ Ἡσιόδου* 414. 3) *Ἐν Βατραχ.* 886·

Δήμητερ ἡ θρέψασα τὴν ἐμὴν φρένα,
εἶναί με τῶν σῶν ἄξιον μυστηρίων.

4) *Σχολ. εἰς Ἀχαρν. τοῦ Ἀριστοφάν.* 10. *Παράβαλλ. καὶ* Klein, Geschichte des Dramas I, 196.

διαπλάσωσι τὸ εὐγενὲς καὶ ὑψηλὸν τοῦ Μαραθωνομάχου τραγικοῦ ἦθος.

Φαίνεται, ὅτι ὁ Αἰσχύλος πρωΐμως ᾐσθάνθη ἐν ἑαυτῷ τὸν οἶστρον πρὸς τὴν ποίησιν· διότι ἔλεγεν, ὅτι, ὅτε ἦτο μειράκιον καὶ ἐν τῷ ἀγρῷ τὰς σταφυλὰς τοῦ πατρὸς ἐφύλασσεν, ἐπιστὰς κατ' ὄναρ ὁ Διόνυσος ἐκέλευσεν αὐτῷ, ἵνα ποιῇ τραγῳδίας. Ὄντως τὸ μειράκιον ἐγερθὲν ἐπειρᾶτο, ὅπως τελῇ τὴν ἐντολὴν τοῦ θεοῦ, καὶ μεγίστην εὐκολίαν εὕρισκεν ἐν τῇ ποιήσει[1]*. Ὅτε δ' ἦγε τὸ εἰκοστὸν πέμπτον τῆς ἡλικίας ἔτος, ἠγωνίσατο κατὰ τὸ 500 π. Χ. ἐν τοῖς τραγικοῖς ἀγῶσιν*[2]*, ἀλλὰ δὲν ἐνίκησε. Τὸ πρῶτον ἐγένετο νικητὴς μετὰ δέκα καὶ ἓξ ἔτη, δηλ. τὸ 484 π. Χ., ὅτε ἤδη ἦγε τὸ τεσσαρακοστὸν πρῶτον ἔτος τῆς ἡλικίας*[3]*. Ἀλλ' ἓξ ἔτη πρὸ τῆς τραγικῆς ταύτης νίκης ἐνίκησεν ἐν Μαραθῶνι ἄλλην τραγικωτέραν, ἔνθα γενναίως ἀγωνισάμενος καὶ βαρέως τρωθεὶς ἔσωσε τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα κινδυνεύσασαν. Κατὰ τὴν μάχην ταύτην ἔπεσεν ἐνδόξως ὁ ἀδελφός Κυναίγειρος*[4]*· ὅστις ἐπιλαβόμενος τῶν ἀφλάστων βαρβαρικῆς νηὸς ἀπεκόπη ὑπὸ πελέκεως καὶ οὕτω μεστὸς δόξης ἐξῆλθε τοῦδε τοῦ βίου. Τὴν ἡρωϊκὴν ταύτην πρᾶξιν τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Αἰσχύλου ὕμνησαν ἱστορικοί, ῥήτορες, ποιηταὶ καὶ ζωγράφοι καὶ μέχρις ἀπιστεύτου ὑπερβολῆς τὸ ἱστορικὸν γεγονὸς ἐπειράθησαν, ὅπως μεγεθύνωσιν*[5]*. Ὄντως ὄλβιος ἐγένετο ὁ Εὐφορίων, ὅτι καὶ ὁ ἄλλος αὐτοῦ υἱός, ὁ Ἀμεινίας, ἠρίστευσεν ἐν Σαλαμῖνι*[6]*.*

---

[1]) *Πανσαν. I*, 21, 2. [2]) *Σουΐδας ἐν λ. Αἰσχύλος.* [3]) *Πάρ. μάρμ.* 51.
[4]) *Γράφεται ὁτὲ μὲν Κυναίγειρος, ὁτὲ δὲ Κυνέγειρος, ἀλλ' ἡ πρώτη γραφὴ κυροῦται μᾶλλον ὑπὸ τῶν ἀρχαίων χειρογράφων* '*Ηρόδοτ.* VI, 114 "*Τοῦτο δὲ Κυνέγειρος ὁ Εὐφορίωνος ἐνθαῦτα ἐπιλαβόμενος τῶν ἀφλάστων νεὸς τὴν χεῖρα ἀποκοπεὶς πελέκεϊ πίπτει*". [5]) Bode *ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι III.* 218. [6]) *Εἶναι παράδοξον, ὅτι ὁ Ἀμεινίας λέγεται Παλληνεύς. ἐ' ᾧ ὁ Εὐφορίων, ὡς εἴρηται, ἦτο Ἐλευσίνιος. Ἐπειδὴ ὅμως μεταγενέστεροι συγγραφεῖς διαρρήδην λέγουσι τοῦτον ἀδελφὸν τοῦ ποιητοῦ, φαίνεται, ὅτι παρὰ τῷ Ἡροδότῳ συνέβη σύγχυσις*, '*Ηρόδοτ.* VIII, 84 *καὶ* 93. *Διόδωρ. Σικελ.* XI, 27, 2 *Αἰλιαν. ἐν Ποικίλ. ἱστορ.* V, 19 *καὶ Ἐπιστολ. Θεμιστοκλ.* 13, 751.

Ὅτε προὐτάθη κρίσις περὶ τῶν ἀριστείων, οἱ κριταὶ ἀπεφάνθησαν, ὅτι πόλις μὲν ἠρίστευσεν ἡ τῶν Αἰγινητῶν, ἀνὴρ δὲ Ἀμεινίας, ὁ ἀδελφὸς Αἰσχύλου τοῦ ποιητοῦ. Ἀλλ' ὁ ἡμέτερος τραγικὸς δὲν ἠγωνίσατο μόνον ἐν Μαραθῶνι, ἀλλὰ καὶ ἐν Ἀρτεμισίῳ καὶ ἐν Σαλαμῖνι καὶ ἐν Πλαταιαῖς. Οὕτως ὁ περικλεὴς τοῦ Εὐφορίωνος υἱὸς διὰ τῆς αὐτῆς χειρός, δι' ἧς ἔγραφε τὰ δράματα, μετέσχε καὶ τῆς κοσμοϊστορικῆς ἐκείνης τετραλογίας.

Ἐκ τῶν μεγάλων ἐκείνων πολέμων καὶ ἐκ τοῦ ἐξαρθέντος τῶν Ἑλλήνων φρονήματος ὁ ποιητὴς ἤντλησε τὴν ἡρωϊκὴν ἐκείνην μεγαλοπρέπειαν, ἥτις διακοσμεῖ τὰς τραγῳδίας αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο δικαίως ὁ Αἰσχύλος θεωρεῖται ὡς γνήσιος ἀντιπρόσωπος τοῦ ἡρωϊκοῦ φρονήματος ταύτης τῆς περιόδου. Καὶ ἐφ' ὅσον μὲν ἐν Ἀθήναις ἐκράτουν οἱ Μαραθωνομάχοι, τὸ δραματικὸν κῦρος τοῦ Αἰσχύλου ἦτο ἀπρόσβλητον, ἀλλὰ κατ' ὀλίγον αἱ περιστάσεις μετεβλήθησαν. Ὡς ὁ Μιλτιάδης ὑπεχώρησε τῷ Θεμιστοκλεῖ καὶ τῷ Ἀριστείδῃ καὶ οὗτοι τῷ Κίμωνι, οὕτω καὶ ὁ ἐν Μαραθῶνι ἀγωνισάμενος τραγικὸς ὤφειλε νὰ ὑποχωρήσῃ τῷ νεωτέρῳ Σοφοκλεῖ. Ὅτε ὁ Αἰσχύλος διδάσκων τὴν Οἰδιπόδειαν αὐτοῦ ἠγωνίζετο πρὸς τὸν Σοφοκλέα, οἱ θεαταὶ διῃρέθησαν εἰς δύο, ἐξ ὧν οἱ μὲν πρεσβύτεροι ἐτίμων τὴν ἡρωϊκὴν τοῦ συναγωνιστοῦ αὐτῶν ποίησιν, οἱ δὲ νεώτεροι ἐπεδοκίμαζον τοὺς νεωτερισμοὺς τοῦ νεωτέρου τραγικοῦ. Διὰ τοῦτο ὁ ἄρχων Ἀψεφίων κριτὰς μὲν τοῦ ἀγῶνος δὲν ἐκλήρωσεν, ἀλλὰ τὸν Κίμωνα ἐλθόντα εἰς τὸ θέατρον, ὅπως προσενέγκῃ τῷ θεῷ τὰς νενομισμένας σπονδάς, παρεκάλεσεν ἵνα μετὰ τῶν συστρατήγων κρίνῃ τὸν ἀγῶνα. Ὁ Κίμων ἦτο μὲν υἱὸς τοῦ Μιλτιάδου, ὅμως ἀνῆκε τῇ γενεᾷ τοῦ Σοφοκλέους, ἥτις δὲν εἶχε τὸ θούριον ἐκεῖνο ἦθος τῶν ἐν Μαραθῶνι ἀγωνισαμένων, ἀλλ' ἔτυχεν εὐρυτέρων σπουδῶν Ο ἀγὼν λοιπὸν ἐκρίθη ὑπὲρ τοῦ Σοφοκλέους καὶ ὑπὸ τοῦ Πλου-

---

[1] Ὅρα τὴν εἰσαγωγήν μου εἰς τὸν Σοφοκλέα, ἣν προτάσσω τῆς ἐκδόσεως τῆς Ἀντιγόνης σελ. 7.

τάρχου[1] *ἱστορεῖται, ὅτι ὁ τραγικὸς βαρέως τὴν ἧτταν ἐνεγκὼν ἀπῆλθεν εἰς Σικελίαν.*

Ὅτι μὲν ὁ Αἰσχύλος ἀπῆλθεν εἰς τὴν μεγάλην ἐκείνην νῆσον, εἶναι βέβαιον, ἀλλ' ἡ αἰτία τῆς ἀποδημίας ἀμφισβητεῖται. Διότι λέγεται, ὅτι ὁ ποιητὴς κατὰ τὰ 470 π. Χ. προσεκλήθη ὑπὸ τοῦ Ἱέρωνος εἰς τὴν Σικελίαν ὀλίγον μετὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς Αἴτνης, ἥτις συνέβη κατὰ 479 π. Χ[2]. *Ἐπειδὴ δὲ τότε ἐκτίζετο ἡ πόλις Αἴτνη, ὁ τραγικὸς ἐποίησε τὰς Αἰτναίας, οἰωνιζόμενος βίον ἀγαθὸν τοῖς συνοικίζουσιν*[3]. *Ἐν Σικελίᾳ ἐδίδαξε τὸ δεύτερον καὶ τοὺς Πέρσας. Κατ' ἄλλην εἴδησιν ὁ Αἰσχύλος ἀπῆλθεν εἰς τὴν Σικελίαν, ὅτε κατὰ τὸ 489 π. Χ. πρὸς τὸν Σιμωνίδην ἀγωνιζόμενος δι' ἐλεγείας πρὸς τιμὴν τῶν ἐν Μαραθῶνι πεσόντων ἡττήθη*[4]. *Τοῦτο ὅμως διὰ τὴν χρονολογίαν δὲν εἶναι πιθανόν*[5]. *Πρὸς δὲ ἐλέχθη, ὅτι ὁ ἡμέτερος τραγικὸς ἀπεδήμησεν εἰς τὴν εἰρημένην νῆσον ἕνεκα τῆς γραφῆς ἀσεβείας, ἥτις ἠγέρθη κατ' αὐτοῦ ἐν τῷ Ἀρείῳ πάγῳ, διότι ἐν τῷ θεάτρῳ ἀπεκάλυψε τὰ ἀπόρρητα τῶν μυστηρίων. Ἱστορεῖται δ', ὅτι κατὰ τὴν ἀποκάλυψιν τούτων τοσαύτη ἀγανάκτησις ἐξερράγη παρὰ τῷ λαῷ, ὥστε ὁ ποιητὴς ἐκινδύνευσε καὶ κινδυνεύων κατέφυγεν εἰς τὸν βωμὸν τοῦ Διονύσου*[6]. *Ἀλλ' ὁ Αἰσχύλος ἠθῳώθη καὶ πρὸς ἀθῷωσιν συνεβάλοντο τὰ ἑαυτοῦ καὶ τὰ τῶν ἀδελφῶν ἔργα κατὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους. Ἠθῳώθη μὲν ὁ ποιητής, ἀλλ' ὁπωσδήποτε ἐπῆλθεν αὐτῷ ἀπογοήτευσις. Τινὲς νομίζουσιν, ὅτι μᾶλλον ἡ καταδίωξις αὕτη ἢ ἡ ἧττα ἐν τῷ ἀγῶνι πρὸς τὸν*

---

1) *Ἐν βίῳ Κίμων. κεφ.* 8. 2) *Θουκυδίδ. III*, 116. 3) *Ἐν τῇ βιογραφίᾳ τοῦ Αἰσχύλου παρὰ* Westermann, *σελ.* 120. 4) *Ἐν τῇ πρώτῃ βιογραφίᾳ τοῦ Αἰσχύλου παρὰ* Westermann *σελ.* 119 „*ἀπῆρε δὲ πρὸς Ἱέρωνα τὸν Σικελίας τύραννον, κατά τινας μὲν ὑπ' Ἀθηναίων κατασπουδασθεὶς καὶ ἡσσηθεὶς νέῳ ὄντι τῷ Σοφοκλεῖ, κατὰ δ' ἐνίους ἐν τῷ εἰς τοὺς ἐν Μαραθῶνι τεθνηκότας ἐλεγείῳ ἡσσηθεὶς Σιμωνίδῃ*". 5) Christ *ἐν τῇ Γραμματολογίᾳ σελ.* 178. 6) *Ἀριστοτέλ. ἐν Ἠθικ. Νικομ III*, 1 *Αἰλιαν. ἐν Ποικίλ. ἱστορ.* 19. *Κλήμ. Ἀλεξανδρ. ἐν Στρωμ, II*, 387.

Σοφοκλέα ἠνάγκασε τὸν τραγικόν, ὅπως ἀπέλθῃ πρὸς τὸν Ἱέρωνα[1]. *Διότι παρατηροῦσιν, ὅτι ὁ Αἰσχύλος εἶχε τοιοῦτον ἦθος, ὥστε δὲν ἠδύνατο νὰ ὀργισθῇ δι' ἧτταν, ὡς δὴ καὶ λέγεται, ὅτι ἀδικηθείς ποτε ἐν τῷ ἀγῶνι εἶπεν, ὅτι ἀνατίθησι τὰς τραγῳδίας τῷ χρόνῳ, ὅστις θέλει κομίσει τὴν προσήκουσαν τιμήν*[2]. *Ἴσως δ' οὐχὶ ἀπιθάνως ὁ Welcker*[3] *λέγει, ὅτι, ἂν τοῦτο ἦτο ἀκριβές, δὲν ἤθελε παρίδει ὁ Ἀριστοφάνης ἐν τοῖς Βατράχοις. Καθ' ἡμᾶς βεβαίως ἡ ἧττα ἐκείνη δὲν ἠνάγκασε τὸν Αἰσχύλον εἰς φυγήν, οὐδὲ κατέστησε τὸν ποιητὴν ἐχθρὸν τοῦ Σοφοκλέους, ἀλλ' ἐπήνεγκεν αὐτῷ ἀπογοήτευσιν*[4], *ἥτις ὁσημέραι ηὔξανεν ἕνεκα τῆς ἐπικρατήσεως τῶν δημοκρατικῶν. Ἄλλως ἐν τῷ εἰρημένῳ ἀγῶνι δὲν προὔκειτο περὶ ἄθλου καὶ τιμῆς ἐκ τῆς νίκης, ἀλλὰ περὶ ἐπικρατήσεως ἰδεῶν καὶ δραματικῆς τέχνης. Ἡ τοιαύτη ἀπογοήτευσις δὲν καταβιβάζει τὸν ἀδελφὸν τοῦ Κυναιγείρου. Οὗτος ἀνῆκεν εἰς τοὺς συντηρητικούς, οἵτινες μετὰ λύπης ἔβλεπον, ὅτι οἱ δημοκρατικοὶ ἠκολούθουν ὁδῷ, ἥτις ἦτο μεστὴ κινδύνων.*

Ἐπειδὴ δ' ἡ Ὀρέστεια ἐδιδάχθη τὸ 458 π. Χ., δικαίως εἰκάζεται, ὅτι ὁ τραγικὸς ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας[5]. *Διὰ τῆς τριλογίας ταύτης, ὡς φαίνεται, ἐθήρευε πολιτικὸν σκοπόν, δηλ. ἐπειρᾶτο, ὅπως ἀποδοθῇ τῇ ἐξ Ἀρείου πάγου βουλῇ αὖθις ἡ δύναμις, ἣν ὁ Περικλῆς ἀπὸ ταύτης ἀφήρπασεν*[6]. *Διότι εἰς τὸ θέατρον ὁ ποιητὴς ἄγει τὸ σεβαστὸν δικαστήριον, ὅπερ αὐτὴ ἡ Ἀθηνᾶ ἵδρυσε καὶ ἐν αὐτῷ ψηφίζει. Διὰ τούτου σκοπεῖ, ὅπως δείξῃ, ὅτι τὸ ἀριστοκρατικὸν τοῦτο ἵδρυμα εἶναι ἄξιον σεβασμοῦ. Ἀλλ' ὁ ἀριστοκρατικὸς ποιητὴς ἔτυχε μὲν τοῦ ποιητικοῦ ἄθλου, ὅμως οὐχὶ καὶ τοῦ σκοποῦ, δι' ὃν ἐποίησε τὴν τετραλογίαν. Μετὰ*

---

[1]) Christ *σελ.* 178. [2]) *Παρ' Ἀθην. σελ.* 347 *E.* [3]) Die Aeschylische Trilogie *σελ.* 516 *καὶ ἑξῆς.* [4]) *Ὁ* Bode *ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι III*, 219 *εἰκάζει, ὅτι ἡ ἧττα καὶ ἡ γραφὴ ἀσεβείας συμπίπτουσιν ἐν τῇ αὐτῇ Ὀλυμπιάδι.* [5]) Bernhardy *ἐν τῇ Γραμματολογίᾳ III*, 241. [6]) Klein. I, 201.

τὴν ἀποτυχίαν ἀπῆλθεν εἰς Γέλαν, ἔνθα μετὰ δύο περίπου ἔτη ἐτελεύτησε κατὰ τρόπον παράδοξον· διότι λέγεται, ὅτι ἐφονεύθη ὑπὸ χελώνης καταρριφθείσης ὑπὸ ἀετοῦ καὶ οὕτως ἐπληρώθη ὁ χρησμός[1]. *Οἱ Γελῷοι μετὰ πολυτελείας τὸν ποιητὴν θάψαντες ἀνήγειραν πρὸς τιμὴν αὐτοῦ μεγαλοπρεπῆ τάφον, ἐφ' οὗ τὸ ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ συντεθὲν ἐπίγραμμα ἐχάραξαν*[2]. *Ἐν τούτῳ ὁ Αἰσχύλος ἐπιθυμεῖ, ὅπως διαιωνίσῃ μᾶλλον τὴν ἐν Μαραθῶνι ἀνδρείαν αὐτοῦ, ἢ τὰς πολλὰς τῶν δραματικῶν ἀγώνων νίκας. Ἐπὶ δὲ τοῦ ῥήτορος Λυκούργου ἱδρύθη πρὸς τιμὴν αὐτοῦ χαλκοῦς ἀνδριάς*[3].

Περὶ τοῦ Αἰσχύλου ὁ Σοφοκλῆς ἔλεγεν, ὅτι ποιεῖ μὲν τὰ δέοντα, ἀλλ' ἄνευ συνειδήσεως[4]. *Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη ἡ ποίησις ἀπαιτεῖ ἢ εὐφυΐαν καὶ διαύγειαν διανοίας ἢ ἐνθουσιασμόν*[5]. *Τὸ μὲν πρῶτον ἐν μείζονι βαθμῷ ἔχει ὁ Σοφοκλῆς, τὸ δὲ δεύτερον ὁ Αἰσχύλος. Ἴσως τὸν ἐνθουσιασμὸν ἐνέτεινε καὶ διὰ τοῦ δώρου τοῦ Διονύσου, διότι λέγεται, ὅτι μεθύων ἐποίει τὰς τραγῳδίας*[6]. *Ἀλλὰ δὲν δύναταί τις νὰ δεχθῇ, ὅτι ὁ τραγικὸς οὗτος εἶναι ἁπλοῦς ἐνθουσιαστικός, ὅστις ἐγένετο τελειωτὴς τῆς τραγῳδίας καὶ ὡς πατὴρ ταύτης θεωρεῖται*[7]. *Βεβαίως ὁ Σοφοκλῆς εἶναι*

---

[1]) *Αἰλιαν. ἐν Ποικίλ. ἱστορ.* VII. 16. *Πλίνιος ἐν φυσικ. ἱστορ.* X, 3 *Ἐν τῷ Βίῳ Αἰσχυλ παρὰ* Westermann *σελ.* 120 "*Ἀετὸς γὰρ χελώνην ἁρπάσας ὡς ἐγκρατὴς γενέσθαι τῆς ἄγρας οὐκ ἴσχυσεν, ἀφίησι κατὰ πετρῶν αὐτὴν συνθλάσων τὸ δέρμα, ἡ δ' ἐνεχθεῖσα κατὰ τοῦ ποιητοῦ φονεύει αὐτόν*". [2]) *Ἐν τῷ πρώτῳ Βίῳ παρὰ* Westermann *σελ.* 120

Αἰσχύλον Εὐφορίωνος Ἀθηναῖον τόδε κεύθει
μνῆμα καταφθίμενον πυροφόροιο Γέλας
ἀλκὴν δ' εὐδόκιμον Μαραθώνιον ἄλσος ἂν εἴποι
καὶ βαθυχαιτήεις Μῆδος ἐπιστάμενος.

[3]) *Πλούταρχ. ἐν Βίῳ τῶν Δέκα ῥητόρ* 7. [4]) *Ἀθήν.* X, 428 *E.* [5]) *Περὶ ποιητικ.* XVII, 2 "*Διὸ εὐφυοῦς ἡ ποιητική ἐστιν ἢ μανικοῦ· τούτων γὰρ οἱ μὲν εὔπλαστοι, οἱ δὲ ἐξεταστικοί εἰσιν*". [6]) *Παρ' Ἀθην. αὐτόθι. Πλούταρχ. ἐν Συμποσ. Προβλ.* 15, 4. [7]) *Παράβαλλ.* K. Sittl, Geschichte der Griech. Liter. III, 249.

τεχνικώτερος τούτου ποιητής, ἀλλὰ δέον νὰ σκεφθῶμεν, ὅτι ἦτο πολὺ δυσκολώτερον νὰ ἀναβιβάσῃ τις τὴν δραματικὴν τέχνην ἐκ τῶν ἀτελῶν πειραμάτων τοῦ Θέσπιδος καὶ τοῦ Φρυνίχου εἰς τὴν τελειότητα τοῦ Μαραθωνομάχου τραγικοῦ ἢ ἐκ ταύτης νὰ προαγάγῃ εἰς τὴν τέχνην τοῦ ποιητοῦ τῆς Ἀντιγόνης[1]. *Αἱ τραγῳδίαι τοῦ Αἰσχύλου δὲν ἔχουσι τὰς περιπετείας καὶ ἀναγνωρίσεις καὶ καθ' ὅλου τὴν πλοκὴν τοῦ μύθου, οὐδὲ τὰς ἀντιθέσεις τῶν χαρακτήρων τοῦ Σοφοκλέους, οὐδὲ τὸ πανοῦργον καὶ κομψοπρεπὲς καὶ γνωμολογικὸν τῶν προσώπων τοῦ Εὐριπίδου, ἀλλὰ περιβάλλονται ὄγκον, μεγαλοπρέπειαν καὶ ἠθικὸν σθένος*[2]. *Θεοὶ καὶ ἥρωες ἐν τῇ φαντασίᾳ τοῦ ποιητοῦ εἰκονίζονται ὡς Μαραθωνομάχοι, ἐν ᾧ οἱ τοῦ Σοφοκλέους ἔχουσι τὸν ἥμερον χαρακτῆρα τῶν συγχρόνων τοῦ Περικλέους καὶ οἱ τοῦ Εὐριπίδου ὁμοιάζουσι πρὸς τοὺς συγχρόνους σοφιστάς. Δύναταί τις νὰ παραβάλῃ τὸν μὲν Αἰσχύλον πρὸς τὸν Μιλτιάδην, τὸν δὲ Σοφοκλέα πρὸς τὸν υἱὸν τοῦ Ξανθίππου καὶ τὸν κομψοπρεπῆ Εὐριπίδην πρὸς τὸν ὁμοήθη Ἀλκιβιάδην.*

Κατ' ἐξοχὴν ὁ Αἰσχύλος διακρίνεται κατὰ τὴν μεγαλοπρέπειαν, τὸ ἰδεῶδες καὶ τὸ σθένος τῶν χαρακτήρων, ἅπερ ποιοῦσιν ἀπότομον ἀντίθεσιν πρὸς τὸ ταπεινὸν καὶ ἀσθενὲς τῶν τοῦ Εὐριπίδου. Τὴν ἀντίθεσιν ταύτην κατιδὼν ὁ Ἀριστοφάνης εἰσάγει τοὺς δύο τραγικοὺς διαγωνιζομένους ἐν Ἅιδου καὶ ὁ μὲν Μαραθωνομάχος βάλλει τὸν ἀνταγωνιστὴν θανατηφόρως, τοῦ δ' Εὐριπίδου τὰ βέλη κατὰ τὸ πλεῖστον εἶναι ἀβλαβῆ καὶ ἀκίνδυνα[3]. *Οὕτως ὁ μὲν Εὐριπίδης ἐλέγχει τὸν Αἰσχύλον, ὅτι ἡ Νιόβη καὶ ὁ Ἀχιλλεὺς αὐτοῦ ἐπὶ μακρὸν χρόνον κάθηνται ἐγ-*

---

[1]) *Ὅρα βιογρ. τοῦ Αἰσχύλ. παρὰ* Westermann *σελ.* 122. [2]) *Αὐτόθι σελ.* 119 „*Μόνον γὰρ σπουδάζει τὸ βάρος περιτιθέναι τοῖς προσώποις, ἀρχαῖον εἶναι κρίνων τουτὶ τὸ μέρος τὸ μεγαλοπρεπές τε καὶ ἡρωϊκόν, τὸ δὲ πανοῦργον κομψοπρεπές τε καὶ γνωμολογικὸν ἀλλότριον τῆς τραγῳδίας ἡγούμενος*„. [3]) *Παράβαλλ.* Eduard Müller, Geschichte der Theorie der Kunst bei den Alten I, 141.

κεκαλυμμένοι καὶ οὐδὲν φθεγγόμενοι[1] *καὶ ὀνομάζει αὐτὸν ἄνθρωπον ἀγριοποιόν, αὐθαδόστομον, ἀθύρωτον στόμα ἔχοντα καὶ κομποφακελορρήμονα*[2]. *Ὁ δὲ Αἰσχύλος ἐξονειδίζει τὸν Εὐριπίδην, ὅτι διὰ τῶν τραγῳδιῶν κατέστησε τοὺς μὲν ἄνδρας ἐκ χρηστῶν καὶ γενναίων μοχθηροτάτους διαδρασιπολίτας καὶ ἀγοραίους, τὰς δὲ γυναῖκας ἀνέπεισεν, ὅπως πίωσι κώνεια αἰσχυνθεῖσαι διὰ τοὺς Βελλεροφόντας*[3]. *Πρὸς δὲ ὀνομάζει αὐτὸν στωμυλιοσυλλεκτάδην καὶ πτωχοποιὸν καὶ ῥακιοσυρραπτάδην*[4]. *Ὁ Αἰσχύλος δὲν ἐπειρᾶτο, ὅπως τέρψῃ τοὺς θεατὰς αὐτοῦ ψυχολογικῶς, ἀλλ' ἤθελε νὰ καταπλήξῃ τὴν ὄψιν αὐτῶν. Ἐπὶ τούτῳ φέρει πρὸ αὐτῶν τὸν Καύκασον, ποιεῖται μνείαν τῶν τηλεγραφικῶν πυρσῶν καὶ διακοσμεῖ τὴν σκηνὴν διὰ γραφῶν καὶ μηχανῶν, διὰ βωμῶν καὶ τάφων, διὰ σαλπίγγων, εἰδώλων καὶ τῶν τοιούτων*[5]. *Ἐνίοτε δὲ μέχρι τερατείας προβαίνει ποιῶν ἱππαλέκτορας καὶ τραγελάφους, ἅπερ ὑπομιμνήσκουσιν Ἀνατολικὸν κόσμον*[6] *καὶ ἅπερ ψέγει ὁ Εὐριπίδης, ὡς καὶ τὰς ὑπερβολὰς αὐτοῦ λέγοντος Λυκαβηττοὺς καὶ μεγέθη Παρνασῶν, ἅπερ ἠδύνατο νὰ εἴπῃ ἀνθρωπείως.*

Ἀλλ' ὁ Μαραθωνομάχος τραγικὸς ἀποκρούει τὸν ψόγον παρατηρῶν, ὅτι αἱ μεγάλαι γνῶμαι καὶ τὰ μεγάλα διανοήματα ἔχουσιν ἀνάγκην ἴσων λόγων καὶ ὅτι οἱ ἡμίθεοι πρέπει νὰ μεταχειρίζωνται μείζονα ῥήματα[7]. *Ἐντεῦθεν ὁρμώμενος ἐδημιούργησε γλῶσσαν μεγαλοπρεπῆ καὶ εἰς τὴν λυρικὴν πλησιάζουσαν*[8]. *Κατὰ τὴν τόλμην τῶν εἰκόνων μόνον ὁ Πίνδαρος δύναται νὰ παραβληθῇ. Ὡς αἱ ὑποθέσεις τῶν δραμάτων εἶναι ὑψηλαί, οὕτω καὶ ἡ γλῶσσα ἔχει πολὺν ὄγκον καὶ ἐν ταῖς ὀνοματοποιίαις καὶ*

---

1) *Ἐν Βατράχ.* 912. 2) *Αὐτόθι* 836. 3) *Αὐτόθι* 1011. 4) *Αὐτόθι* 840. 5) *Ἐν Βίῳ παρὰ* Westermann *σελ.* 121. 6) Bernhardy II, 2, 261 *καὶ Ἀριστοφάν. ἐν Βατράχ.* 937·

> *Οὐχ ἱππαλέκτορας μὰ Δί' οὐδὲ τραγελάφους, ἅπερ σύ,*
> *ἃν τοῖσι παραπετάσμασιν τοῖς Μηδικοῖς γράφουσιν.*

7) *Αὐτόθι* 1058. 8) Sittl *ἐν τῇ Γραμματολ.* III, 252.

ἐν τοῖς ἐπιθέτοις καὶ ἐν ταῖς μεταφοραῖς[1]. Τὴν γλῶσσαν δὲ ταύτην δὲν εὗρεν ὁ Αἰσχύλος παρὰ τοῖς ἀρχαιοτέροις, ἀλλ' αὐτὸς ἐδημιούργησε[2]. Τῇ ἀληθείᾳ ὁ τραγικὸς οὗτος εἶναι ἀνεξάντλητος ἐν τῷ σχηματισμῷ νέων ἐπιθέτων καὶ κατέχει τὸ μυστήριον, ἵνα ἑκάστην εἰκόνα, ἥτις ἐν τῇ διανοίᾳ αὐτοῦ αἰωρεῖται, αἰσθητοποιήσῃ καὶ διὰ τῆς αἰσθητοποιήσεως τὴν φαντασίαν τῶν θεατῶν ἰσχυρῶς διεγείρῃ καὶ ἐκπλήξῃ. Ἐντεῦθεν συρρέουσιν ἀδιαλείπτως πλήμμυραι εἰκόνων καὶ μεταφορῶν. Τὰ κοσμήματα δὲ ταῦτα δὲν εἶναι τρόποι, οὓς ἐδιδάχθη ὁ ποιητής, ἀλλὰ τὰ ἀντικείμενα τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου οὕτως ἔπιπτον εἰς τὴν Βακχικὴν καὶ ἐνθουσιώδη αὐτοῦ διάνοιαν. Ἐπειδὴ ὅμως ἐπισωρεύει πολλὰς εἰκόνας καὶ παραβολὰς καὶ διὰ τῆς τόλμης ὑπερβαίνει τὰ ἐπιτετραμμένα ὅρια, ψέγεται ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Εὐριπίδου[3], ὅτι ποιεῖ τὸν λόγον οἰδηματώδη καὶ δύσληπτον. Τὴν δύσκολον κατάληψιν ἐπιτείνει ἔτι μᾶλλον ἡ προσθήκη Δωρικῶν καὶ Αἰολικῶν τύπων[4]. Ὁ ἀρχαιοπρεπὴς δ' οὗτος τραγικὸς δὲν ἀγαπᾷ τὴν βραχυλογίαν, ἀλλὰ φέρεται εἰς τὴν εὐρεῖαν περιγραφήν, ὡς οἱ ἐπικοὶ ποιηταί, καὶ εἰς τὰς παρατακτικὰς συντάξεις. Αἱ ταυτολογίαι παρ' αὐτῷ εἶναι συνήθεις. Ὡσαύτως τὸ ἀσύνδετον ἀπαντᾷ

---

[1]) Ἐν τῷ Βίῳ τοῦ Αἰσχυλ. παρὰ Westermann σελ. 118 "Κατὰ δὲ τὴν σύνθεσιν τῆς ποιήσεως ζηλοῖ τὸ ἁδρὸν ἀεὶ πλάσμα καὶ ὑπέρογκον, ὀνοματοποιΐαις τε καὶ ἐπιθέτοις, ἔτι δὲ καὶ μεταφοραῖς καὶ πᾶσι τοῖς δυναμένοις ὄγκον τῇ φράσει περιθεῖναι χρώμενος„. Ὁ Κοϊντιλιανὸς X, 1, 66 λέγει· "Sublimis et gravis et grandiloquus saepe usque ad vitium„. [2]) Ἀριστοφάν. ἐν Βατράχ. 1004·

> Ἀλλ', ὦ πρῶτος τῶν Ἑλλήνων πυργώσας ῥήματα σεμνά,
> καὶ κοσμήσας τραγικὸν λῆρον, θαρρῶν τὸν κρουνὸν ἀφίει.

[3]) Αὐτόθι 923·

> Κᾆπειτ', ἐπειδὴ ταῦτα ληρήσειε καὶ τὸ δρᾶμα
> ἤδη μεσοίη, ῥήματ' ἂν βόεια δώδεκ' εἶπεν,
> ὀφρῦς ἔχοντα καὶ λόφους, δεῖν' ἄττα μορμορωπά,
> ἄγνωστα τοῖς θεωμένοις ...

Παράβαλλ. καὶ Νεφέλ. ἐν στίχ. 1366. [4]) Ὡς σφετερίξάμενος, σεβίζω, πεδαίχμιος, πεδάρσιος πέδοικος. Ὅρα Bergk III, 350.

συχνότερον παρὰ τῷ Αἰσχύλῳ ἢ παρὰ τοῖς διαδόχοις τούτου. Ἐπειδὴ δὲ πολλὰ ἐπαφίησι τῇ εὐφυΐᾳ τῶν θεατῶν, οὐχὶ σπανίως μεταχειρίζεται τὴν ἀποσιώπησιν. Ἔχει μὲν πολλὰ ἀνακόλουθα, ταῦτα ὅμως δὲν ἐλέγχουσιν ἀμέλειαν τοῦ ποιητοῦ· διότι οὗτος σκοπεῖ, ὅπως τὴν ἔννοιαν ἐξάρῃ. Ὁ λόγος τοῦ τραγικοῦ τούτου ἔχει μὲν πολλὴν τὴν δύναμιν, ἀλλὰ στερεῖται τῶν ῥητορικῶν σχημάτων, ἅπερ ὁ Εὐριπίδης εἰσήγαγεν εἰς τὸ θέατρον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ΄.

ΑΝΑΛΥΣΙΣ ΤΩΝ ΤΡΑΓΩΔΙΩΝ ΤΟΥ ΑΙΣΧΥΛΟΥ

Αἱ τραγῳδίαι τοῦ Αἰσχύλου κέκτηνται μεγάλην σπουδαιότητα οὐ μόνον διὰ τὴν καλλιτεχνικὴν αὐτῶν ἀξίαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦτο, ὅτι ἀπεικονίζουσι τὰς ἰδέας, ὑφ' ὧν ἐνεπνέοντο οἱ μαχηταὶ τοῦ Μαραθῶνος. Ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην τὰ δράματα τοῦ ποιητοῦ εἶναι τὰ περιληπτικώτερα σχόλια τῆς κοσμοϊστορικῆς ἐκείνης μάχης. Ἀλλὰ κατὰ κακὴν μοῖραν ἐκ τῶν ἐνενήκοντα δραμάτων αὐτοῦ[1]*, ἐξ ὧν τὰ εἴκοσι ἦσαν σατυρικά, μόνον ἑπτὰ τραγῳδίαι μέχρις ἡμῶν περιεσώθησαν. Φαίνεται μὲν μέγας ὁ ὑπὸ τοῦ Αἰσχύλου ποιηθεὶς ἀριθμὸς τῶν δραμάτων, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἔχῃ τις ὑπ' ὄψει, ὅτι οὗτος πλέον ἢ τεσσαράκοντα ἔτη ἀδιαλείπτως εἰργάζετο πρὸς παραγωγὴν τοῦ μεγάλου ἐκείνου θησαυροῦ. Δὲν ἐποίει ὅμως μετὰ σπουδῆς οὐδὲ μετ' ἐπιπολαιότητος, ὡς τεκμηριοῦται ἐκ τούτου, ὅτι αὐτὸς μὲν ζῶν δέκα καὶ τρεῖς νίκας ἀπηνέγκατο, οὐχὶ δ' ὀλίγας μετὰ θάνατον*[2]*. Ὥστε*

---

[1]) Σουΐδας ἐν λ. Αἰσχύλος. Λέγει μὲν ὁ Βιογράφος, ὅτι ἐποίησεν ἑβδομήκοντα τραγῳδίας καὶ πέντε σατυρικὰ δράματα, ἀλλ' ὡς πρὸς μὲν τὰς τραγῳδίας ἀκριβῶς ἀριθμεῖ, ὡς πρὸς δὲ τὰ σατυρικὰ δράματα οὐχί, διὰ τὸν ἁπλούστατον λόγον, ὅτι ἡμεῖς γινώσκομεν πλείονα τῶν πέντε. *[2]) Τοῦτο λέγεται ἐν τῇ Βιογραφίᾳ τοῦ Αἰσχύλου.*

τὰ πλείονα τῶν ὑπὸ τοῦ τραγικοῦ ποιηθέντων δραμάτων ἔτυχον τοῦ ἄθλου, διότι ἐκ τῶν ἐνενήκοντα ἐβραβεύθησαν πεντήκοντα καὶ δύο, ἐφ' ὅσον ἔζη ὁ ποιητής. Εἶναι δὲ λυπηρόν, ὅτι τὰ ἀρχαιότερα δράματα τοῦ Αἰσχύλου ἀπώλοντο. Εἶχον μὲν ταῦτα μικροτέραν δραματικὴν ἀξίαν, ἀλλ' ἦσαν πολύτιμα τῇ ἱστορίᾳ τοῦ δράματος.

Τὸ ἀρχαιότατον τῶν εἰς ἡμᾶς περιελθόντων δραμάτων εἶναι οἱ Πέρσαι, οἵτινες ἐδιδάχθησαν κατὰ 472 π. Χ. καὶ ἔτυχον τοῦ ἄθλου. Ὀλίγον βραδύτερον ἀνεδιδάχθησαν καὶ ἐν Συρακούσαις. Βεβαίως ὁ Αἰσχύλος εἶχεν ὑπ' ὄψει τὰς Φοινίσσας τοῦ Φρυνίχου, ἀλλὰ κατὰ τὴν σύνθεσιν τῆς ὑποθέσεως ἠκολούθησεν ἰδίᾳ ὁδῷ[1]. Οἱ Πέρσαι εἶναι τὸ μόνον ἱστορικὸν δρᾶμα, ὅπερ ἀπὸ τῶν ἀρχαίων περιῆλθεν εἰς ἡμᾶς. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῇ ὑποθέσει τοῦ δράματος ὑπάρχει ἑορτασμὸς τῆς ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίας καὶ ἐπειδὴ ἡ τραγῳδία δὲν ἀπαιτεῖ ἀγαλλίασιν, ἀλλὰ θρῆνον, ὁ ποιητὴς πάνυ εὐφυῶς τὴν σκηνὴν ἔθηκεν οὐχὶ ἐν τῷ τόπῳ τῆς ἐνδόξου ναυμαχίας, ἀλλ' ἐν τῇ πρωτευούσῃ τοῦ Περσικοῦ κράτους, ὅπου ὁ Ξέρξης δι' αἰσχρᾶς φυγῆς ἦλθε. Διὰ τῆς ἐπινοίας ταύτης ὁ τραγικὸς ἀπέφυγε πολλὰς δυσχερείας, ἃς ἤθελε παραγάγει τὸ πρόσφατον τῆς ὑποθέσεως. Διότι θεαταὶ ἦσαν αὐτὰ τὰ δρῶντα πρόσωπα. Τὸ πρόσφατον δ' ὅμως ἐκάλυψε διὰ τοῦ νεφελώδους τῶν Ἀσιατικῶν παραστάσεων καὶ ἐθίμων.

Ἐν τῷ δράματι προλογίζει ὁ χορός, ὅστις συνίσταται ἐκ τῶν ἐπιφανεστάτων γερόντων τῆς Περσικῆς αὐτοκρατορίας· Οὗτος συνορᾷ μὲν τὴν μεγάλην τοῦ Περσικοῦ στρατοῦ δύναμιν·

---

[1]) Ἐν τῇ ὑποθέσει ἀναγινώσκεται· „Γλαῦκος ἐν τῷ περὶ Αἰσχύλου μύθων ἐκ τῶν Φοινισσῶν Φρυνίχου φησὶ τοὺς Πέρσας μεταπεποιῆσθαι, ἐκτίθησι καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ δράματος ταύτην·

Τάδ' ἐστὶ Περσῶν τῶν πάλαι βεβηκότων.

Πλὴν ἐκεῖ εὐνοῦχός ἐστιν ἀγγέλλων ἐν ἀρχῇ τὴν Ξέρξου ἧτταν στορνύς τε θρόνους τινὰς τοῖς τῆς ἀρχῆς παρέδροις, ἐνταῦθα δὲ προλογίζει χορὸς πρεσβυτῶν„.

ἀλλὰ τὴν στρατείαν θεωρεῖ ἐπικίνδυνον καὶ φοβεῖται ἐπὶ τῇ ἐκβάσει αὐτῆς[1]. *Τοὺς φόβους τῶν γερόντων ἐπιτείνει τὸ ὄνειρον τῆς Ἀτόσσης, τῆς μητρὸς τοῦ Ξέρξου*[2]. *Ἡ βασιλομήτωρ εἶδε κατ' ὄναρ δύο εὐγενεῖς καὶ πλουσίως ἐνδεδυμένας γυναῖκας, ἐξ ὧν ἡ μὲν εἶχε Περσικόν, ἡ δὲ Δωρικὸν ἱματισμόν. Αἱ γυναῖκες αὗται ἦσαν μὲν ἀδελφαί, ἀλλ' ἤριζον δεινῶς πρὸς ἀλλήλας. Ὁ Ξέρξης ὅμως κατεῖχε ταύτας καὶ κατεπράϋνε καὶ καταπραΰνας ἔζευξεν εἰς τὸ ἅρμα αὐτοῦ. Τούτων ἡ μὲν ἦτο πειθήνιος, ἡ δ' ἑτέρα ἐσφάδαζε, διήρπαζε βίᾳ τοὺς χαλινοὺς καὶ τὸν ζυγὸν θραύσασα ἔρριψε τὸν υἱὸν τῆς Ἀτόσσης. Ἀκούσας τὸ φοβερὸν ὄνειρον ὁ χορὸς συμβουλεύει τῇ βασιλομήτορι, ὅπως διὰ θυσιῶν ἱκετεύσῃ τοὺς θεοὺς καὶ τὴν σκιὰν τοῦ Δαρείου, ἵνα ἀποσοβήσωσι τὸν κίνδυνον. Ἀλλ' ἐν ᾧ ἡ χήρα τοῦ Δαρείου ἐρωτᾷ τὸν χορὸν περὶ τῶν Ἀθηνῶν, ἔρχεται ἄγγελος ἐξ Ἑλλάδος, ὅστις κομίζει τὴν εἴδησιν τῆς ἥττης τῶν Περσῶν*[3]. *Οὗτος δι' εἰκόνων, αἵτινες εἶναι μεσταὶ ἀφελοῦς λαμπρότητος, ἀφηγεῖται τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν, τὸν ὄλεθρον τῶν ἐπιφανεστάτων ἀνδρῶν καὶ τὴν ἄτιμον τοῦ στρατοῦ ὑποχώρησιν. Ταῦτα ἀκούσασα ἡ Ἄτοσσα ἀπέρχεται, ταύτης δ' ἀπελθούσης ὁ χορὸς ἐν τῷ δευτέρῳ στασίμῳ οἰκτείρει τὸν γενόμενον ὄλεθρον καὶ φοβεῖται μὴ τὰ ἔθνη τῆς Ἀσίας ἐπαναστῶσι κατὰ τῆς Περσικῆς ἀρχῆς*[4]. *Μετὰ τὸ στάσιμον τοῦτο ἡ μὲν Ἄτοσσα διὰ θυσιῶν καὶ χοῶν, ὁ δὲ χορὸς δι' ὕμνων ἀνακαλοῦνται εἰς τὸ φῶς τὸν Δαρεῖον. Οὗτος τῆς δεήσεως ἐπακούσας ἐπιφαίνεται*[5], *ἀλλὰ τούτου ἐπιφανέντος ὁ χορὸς καταπλαγεὶς δὲν δύναται νὰ ἀποκριθῇ πρὸς τὸν ἐρωτῶντα*

---

[1]) *Ἐν στίχ.* 1—135. [2]) *Ἐν στίχ.* 136 *καὶ ἑξῆς.* [3]) *Ἐν στίχ.* 226

Ὦ γῆς ἁπάσης Ἀσιάδος πολίσματα,
ὦ Περσὶς αἶα καὶ πολὺς πλούτου λιμήν,
ὡς ἐν μιᾷ πληγῇ κατέφθαρται πολὺς
ὄλβος, τὸ Περσῶν δ' ἄνθος οἴχεται πεσόν.

[4]) *Ἐν στίχ.* 505 *καὶ ἑξῆς.* [5]) *Ἐν στίχ.* 635.

περὶ τῆς αἰτίας τῆς ἀνακλήσεως. Μαθὼν δὲ παρὰ τῆς συζύγου τὸν ὄλεθρον τοῦ στρατοῦ ὁμολογεῖ μέν, ὅτι πρὸ πολλοῦ χρησμοὶ ἠπείλησαν τὴν Περσικὴν αὐτοκρατορίαν[1], ὅμως λυπεῖται, ὅτι ὁ υἱὸς διὰ τῆς ὕβρεως καὶ τῆς ὑπερηφανείας ἐπετάχυνε τὴν ἐκπλήρωσιν αὐτῶν, ἐν ᾧ ἐπίστευεν, ὅτι μετὰ μακρὸν χρόνον ἔμελλον νὰ τελεσθῶσι. Φοβεῖται δὲ μὴ ὁ πλοῦτος γένηται διαρπαγὴ τοῦ τυχόντος καὶ προλέγει τὴν ἧτταν τοῦ ἐν Πλαταιαῖς ὑπολειφθέντος στρατοῦ[2]. Τὴν αἰτίαν τοῦ ὀλέθρου ὁ Δαρεῖος ἀποδίδει τῇ γεφυρώσει τοῦ Ἑλλησπόντου[3], ἥτις ἐγένετο παρὰ τὴν βούλησιν τῶν θεῶν, καὶ τῷ ἐμπρησμῷ τῶν Ἑλληνικῶν ναῶν[4]· Μετὰ τοὺς λόγους τούτους ἡ μὲν σκιὰ τοῦ Δαρείου ἐξαφανίζεται, ὁ δὲ χορὸς ὑμνεῖ τὴν μεγάλην τούτου δύναμιν, ἣν οὗτος εἶχε ζῶν[5]. Ἀντίθεσιν πρὸς τὴν δόξαν τοῦ θανόντος Δαρείου ποιεῖ ὁ ἄφρων αὐτοῦ υἱός, ὅστις ἐπανέρχεται καὶ ῥάκη ἀντὶ πορφύρας περιβεβλημένος δι' ἀνάνδρων φωνῶν θρηνεῖ τὴν αἰσχρὰν αὐτοῦ ἧτταν[6]. Τὸ τέλος τοῦ δράματος ἀποτελεῖ μακρὸς κομμός, ἐν ᾧ ὁ ἡττηθεὶς βασιλεὺς ἐρωτᾶται ὑπὸ τοῦ χοροῦ περὶ τῶν ἐπιφα-

---

[1]) Πρὸ τοῦ πολέμου εἶχον δοθῆ χρησμοὶ ὑπὸ τοῦ ἐν Δελφοῖς μαντείου καὶ ὑπὸ μάντεων, οἵτινες ἐγένοντο γνωστοὶ τοῖς Πέρσαις, Ἡρόδοτ. VIII, 20. 77 καὶ 96. Τοιοῦτος ἦτο ὁ τοῦ Βάκιδος, ὅστις διετηρήθη παρ' Ἡροδότ. IX, 43·

> Τὴν δ' ἐπὶ Θερμώδοντι καὶ Ἀσωπῷ λεχεποίῃ
> Ἑλλήνων σύνοδον καὶ βαρβαροφώνων ἰυγήν,
> τῇ πολλοὶ πεσέονται ὑπὲρ Λάχεσίν τε μόρον τε
> τοξοφόρων Μήδων, ὅταν αἴσιμον ἦμαρ ἐπέλθῃ.

[2]) Ἐν στίχ. 768. [3]) Ἐν στίχ. 697. [4]) Ἐν στίχ. 761·

> οἳ γῆν μολόντες Ἑλλάδ' οὐ θεῶν βρέτη
> ᾐδοῦντο συλᾶν, οὐδὲ πιμπράναι νεώς,
> βωμοὶ δ' ἄϊστοι, δαιμόνων ἱδρύματα,
> πρόρριζα φύρδην ἐξανέστραπται βάθρων.
> Τοιγὰρ κακῶς δράσαντες οὐκ ἐλάσσονα
> πάσχουσι, τὰ δὲ μέλλουσι, κοὐδέπω κακῶν
> κρηπὶς ὕπεστιν, ἀλλ' ἔτ' ἐκπιδύεται.

[5]) Ἐν στίχ 804. [6]) Ἐν στίχ. 861.

νεωτάτων τῆς χώρας ἀνδρῶν, οἵτινες ἐν τῇ ναυμαχίᾳ ἀπώλοντο.

Οἱ κριτικοὶ θαυμάζουσι μὲν τὸ πρὸς τοὺς δυστυχήσαντας σέβας τοῦ ποιητοῦ, ὅστις τὸν ἐχθρὸν τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος ἄνευ ὕβρεων εἰς τὴν σκηνὴν ἤγαγεν, ἀλλ' ἔνιοι τούτων πραγματεύονται περὶ τῶν τραγῳδιῶν τοῦ Αἰσχύλου ὡς περὶ ἀκατεργάστων ἀρχῶν τῆς τέχνης καὶ πρὸ πάντων τῶν δραμάτων ψέγουσι τοὺς Πέρσας[1]. *Βεβαίως ἐν τῇδε τῇ τραγῳδίᾳ δὲν ὑπάρχει ἡ τεχνικὴ τοῦ μύθου πλοκή, ἣν θαυμάζομεν παρὰ τῷ Σοφοκλεῖ, οὐδ' ἡ ἀντίθεσις τῶν χαρακτήρων, ὡς διεμόρφωσεν αὐτὴν ὁ ποιητὴς τῆς Ἀντιγόνης. Ὁ Klein*[2] *παρατηρεῖ, ὅτι ἐν τῇδε τῇ τραγῳδίᾳ ὑπάρχει ἡ μεγίστη ἀντίθεσις τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς βαρβάρους. Ἀντιπαρατηροῦμεν ὅμως ἡμεῖς, ὅτι ἡ ἀντίθεσις αὕτη ὑπῆρχεν ἐν τῇ φύσει τῶν πραγμάτων καὶ δὲν ἐπενόησε ταύτην ὁ Αἰσχύλος, οὐδὲ κατέδειξε διὰ τῆς τέχνης, ὡς τοῦτο ἐποίησεν ὁ Σοφοκλῆς τεχνηέντως ἀντιθέμενος τὴν Ἀντιγόνην, φέρ' εἰπεῖν, πρὸς τὴν Ἰσμήνην. Ἀλλ' εἰ καὶ ἡ τέχνη τοῦ Αἰσχύλου δὲν δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τὴν τοῦ Σοφοκλέους, ὅμως ἤθελεν εἶναι ἄδικος ἡ κρίσις, ἄν τις ἔλεγεν, ὅτι οἱ Πέρσαι εἶναι τραγῳδία ἄτεχνος. Πρέπει δὲ νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψει, ὅτι ἡ ὑπόθεσις δὲν εἶναι μῦθος, ἀλλὰ σύγχρονος ἱστορία καὶ ὡς τοιαύτη πολλὰς δυσκολίας παρέχει. Καὶ ὅμως ἡ εὐφυΐα τοῦ τραγικοῦ ἐξεῦρε κάθαρσιν· διότι ἐμβάλλει εἰς τὸ στόμα τοῦ Δαρείου, ὅτι οἱ Πέρσαι ἐτιμωρήθησαν, διότι ἔζευξαν τὸν Ἑλλήσποντον καὶ ἐβεβήλωσαν καὶ ἔκαυσαν τοὺς ναοὺς τῶν Ἑλλήνων, ἅπερ ἐξήγειραν τὴν ὀργὴν τῶν θεῶν*[3].

Ἄλλως οἱ Πέρσαι δὲν δύνανται νὰ κριθῶσιν ἀσφαλῶς, διότι εἶναι τὸ μέσον δρᾶμα τῆς τριλογίας. Τὴν πρώτην θέσιν κατεῖχεν ὁ Φινεύς, ὅστις ἄλλοτε προεμάντευσε τοῖς Ἀργοναύ-

---

[1]) Bernhardy II. 2. 282. [2]) Geschichte des Dramas I, 208.
[3]) *Ἐν στίχ. 697 καὶ 761.*

ταις τὰ κατὰ τὸν πλοῦν. Ἀλλ' ἐνταῦθα γεννᾶται τὸ ζήτημα· Πῶς τὸ μύθευμα τοῦτο συνεδέετο τῇ ἱστορικῇ τῶν Περσῶν ὑποθέσει; Πρὸς ἄρσιν τῆς δυσκολίας ταύτης συμβάλλεται ὁ Ἡρόδοτος[1]*, καθ' ὃν οἱ πόλεμοι τῆς Ἀσίας πρὸς τὴν Ἑλλάδα εἶναι ἀρχαιότατοι. Οἱ λόγιοι τῆς Περσίας ἔλεγον τῷ ἱστορικῷ, ὅτι οἱ Φοίνικες ἁρπάσαντες τὴν θυγατέρα τοῦ Ἰνάχου ἔδωκαν τὴν πρώτην ἀφορμήν. Ἔκτοτε οἱ μὲν Ἕλληνες ἥρπασαν ἐκ τῆς Ἀσίας τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Μήδειαν, οἱ δ' Ἀσιανοὶ τὴν Ἑλένην, δι' ἣν ἐκεῖνοι μέγαν στόλον συναγείραντες κατέσκαψαν τὸ Ἴλιον. Κατὰ τοὺς λογίους τῆς Περσίας οἱ Ἕλληνες ἠδίκησαν, διότι δὲν ἡσύχασαν ἐν νῷ ἔχοντες, ὅτι αἱ γυναῖκες δὲν ἡρπάζοντο, ἂν μὴ ἤθελον. Οὕτω λοιπὸν οἱ πόλεμοι τῶν Ἀσιανῶν πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἔχουσι σχέσιν καὶ ἀλληλουχίαν. Φαίνεται, ὅτι ὁ μάντις Φινεὺς προεμάντευε τοῖς Ἀργοναύταις*[2]*, οἵτινες ἀπετέλουν τὸν χορὸν τῆς τραγῳδίας, τοὺς Περσικοὺς πολέμους, ὡς δὴ ὁ Δαρεῖος προαγγέλει ἐν τοῖς Πέρσαις τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην. Ταύτην ἐπραγματεύετο ὁ τραγικὸς ἐν τῇ τελευταίᾳ τραγωδίᾳ, ἥτις ἐπεγράφενο Γλαῦκος, ὁ ἐπικαλούμενος Πόντιος ἢ Ἀνθηδόνιος. Διότι κατήγετο ἐξ Ἀνθηδόνος καὶ τὸ κατ' ἀρχὰς ἦτο ἁλιεύς, ἀλλ' εἰς τὴν θάλασσαν πεσὼν κατετάχθη εἰς τοὺς θαλασσίους δαίμονας. Ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ τραγῳδίᾳ ἐπανηγυρίζετο ἡ τελεία τῶν Ἑλλήνων νίκη. Κατὰ τὰ περισωθέντα ἀποσπάσματα ὁ τραγικὸς περιέγραφε τὰς πολλὰς ἀποδημίας τοῦ δαίμονος τούτου εἰς τὰς διαφόρους παραθαλασσίας πόλεις, ὅπου ἐμάνθανε τὰ κατὰ τὴν ἧτταν τῶν βαρβάρων. Ἐπειδὴ δὲ τὰ ἀποσπάσματα ἀναφέρονται καὶ εἰς Σικελικοὺς τόπους, φαίνεται πιθανόν, ὅτι ἐνταῦθα τὴν ἐν τῇ Ἱμέρᾳ ἧτταν τῶν βαρβάρων ἀκούσας διηγεῖται αὐτὴν*[3]*. Ἐντεῦθεν ἐξειγεῖται, διὰ τί ὁ τραγικὸς ἀνεδίδαξε*

---

1) *Ἐν ἀρχῇ τῆς ἱστορίας.* 2) *Τὴν πιθανωτάτην ταύτην εἰκασίαν πρῶτος ἐποίησεν ὁ* Welcker *ἐν τῷ συγγράμματι* Die Aeschyliche Trilogie *σελ.* 478. 3) *Ὅρα* Bode *ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι III*, 288.

τὴν τετραλογίαν καὶ ἐν Συρακούσαις. Τὸ σατυρικὸν δρᾶμα τῆς τετραλογίας ἦτο Προμηθεὺς ὁ Πυρκαεύς, ἀλλὰ τὴν σχέσιν τούτου πρὸς τὴν τριλογίαν δὲν δυνάμεθα νὰ ἀνεύρωμεν. Τὰ χορικὰ ᾄσματα τῶν Περσῶν ἔχουσιν ἐλεγειακὸν ἦθος, ἡ δὲ γλῶσσα μᾶλλον ἁπλότητα ἢ λαμπρότητα, ὅπερ ὑποδεικνύει, ὅτι ἡ τετραλογία ἀνήκει εἰς τὰς ἀρχαιοτέρας τοῦ τραγικοῦ.

Οἱ δὲ Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας ἐδιδάχθησαν μετὰ τοὺς Πέρσας κατὰ τὸ 468 π. Χ.[1]*. Τὴν πρώτην θέσιν κατεῖχεν ὁ Λάϊος, τὴν δευτέραν ὁ Οἰδίπους, τὴν τρίτην οἱ Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας καὶ τούτοις προσετίθετο τὸ σατυρικὸν δρᾶμα ἡ Σφίγξ*[2]*. Ἄλλοι ὅμως ἔχουσι τὴν γνώμην, ὅτι τὴν τρίτην θέσιν κατεῖχον οἱ Ἐλευσίνιοι. Ἐν τῇ τραγῳδίᾳ ταύτῃ ὁ Θησεὺς διὰ τῆς βίας λαβὼν τὰ πτώματα τῶν λοχαγῶν, τῶν πεσόντων πρὸ τῆς πόλεως τῶν Θηβῶν, ἔθαψε ταῦτα ἐν Ἐλευσῖνι*[3]*. Ὁπωσδήποτε ὁ Αἰσχύλος ἀγωνισάμενος διὰ τῆς τετραλογίας ταύτης, ἥτις Οἰδιπόδεια ὑπό τινων ὠνομάσθη, πρὸς τὸν Ἀριστίαν καὶ τὸν Πολυφράδμονα, τοὺς υἱοὺς δύο ἀρχαίων αὐτοῦ ἀνταγωνιστῶν, τοῦ Πρατίνου καὶ τοῦ Χοιρίλου, ἐνίκησεν. Ἥρως τοῦ προκειμένου δράματος εἶναι ὁ Ἐτεοκλῆς, ὃν εὑρίσκει ὁ κίνδυνος τοῦ πολέμου παρεσκευασμένον καὶ ἤρεμον. Οὕτως ἔχων καθησυχάζει τοὺς τεταραγμένους πολίτας καὶ προτρέπει αὐτοὺς εἰς τὸ καθῆκον*[4]*. Μετὰ τὴν προτροπὴν ταύτην ἔρχεται ἄγγελος, ὅστις εἶχεν ἐκπεμφθῆ κατάσκοπος τῶν πολεμίων, διὰ φοβερῶν χρωμάτων εἰκονίζων τὴν ὁρμὴν τούτων*[5]*. Ὁ Ἐτεοκλῆς εὐξάμενος τοῖς θεοῖς, ὅπως σώσωσι τὴν πόλιν, ἀφίσταται τῆς σκηνῆς, τούτου δ' ἀποστάντος ἔρχεται*[6] *ὁ χορὸς συνιστάμενος ἐκ Θηβαΐδων παρθένων, αἵτινες ὑπὸ μεγάλου φόβου καταληφθεῖσαι εὔχονται τοῖς προστάταις θε-*

---

[1]) *Ἐπειδὴ κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ δράματος ἦτο παρὼν ὁ Ἀριστείδης, ὅστις ἔθανε κατὰ* 470 *π.* Χ. *πρέπει νὰ τεθῇ αὕτη ὀλίγον βραδύτερον, Πλούταρχ. ἐν Βίῳ Ἀριστείδ. κεφ. III.* [2]) *Ὅρα* Christ *ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι σελ.* 182. [3]) K. O. Müller *ἐν τῇ γραμματολογ. II,* 89. [4]) *Ἐν στίχ* 1—38. [5]) *Ἐν στίχ.* 38 *καὶ ἑξῆς.* [6]) *Ἐν στίχ.* 78.

οἷς ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς πόλεως. 'Αλλ' ἐπανελθὼν ὁ 'Ετεοκλῆς κακίζει[1] *τὰς Θηβαΐδας, διότι διὰ τοῦ φόβου αὐτῶν φέρουσι βλάβην τοὺς ἄνδρας ἀποθαρρύνουσαι*[2]. *'Εν τῷ ζωηρῷ διαλόγῳ γίνεται ἀντίθεσις τῆς δραστηριότητος τοῦ γενναίου ἡγεμόνος πρὸς τὴν παθητικὴν θέσιν τῶν γυναικῶν. Τὰς Θηβαΐδας ἐλέγξας ὁ 'Ετεοκλῆς ἀπέρχεται καὶ μετ' ὀλίγον ἐπανέρχεται μετὰ τοῦ ἀγγέλου*[3], *ὅστις κομίζει τὴν εἴδησιν, πῶς ὁ κλῆρος ἔταξεν ἕκαστον τῶν ἑπτὰ στρατηγῶν καθ' ἑκάστης πύλης τῶν τειχῶν τῆς πόλεως. Πρὸς ἕκαστον στρατηγὸν τῶν πολεμίων ὁ 'Ετεοκλῆς ἀντιτάσσει ἐξ ἴσου γενναῖον ἀνταγωνιστήν. Ὅτε δ' ὁ ἄγγελος εἶπεν, ὅτι παρὰ τῇ ἑβδόμῃ πύλῃ ἐτάχθη ὁ Πολυνείκης, ὁ ἡγεμὼν τῶν Θηβῶν λέγει, ὅτι αὐτὸς ἀναλαμβάνει τὸν ἀγῶνα πρὸς τὸν ἀδελφόν*[4]. *'Ενταῦθα τὸ πάθος κορυφοῦται, αἱ Θηβαΐδες παρακαλοῦσι τὸν ἡγεμόνα, ὅπως μὴ προβῇ εἰς ἀγῶνα πρὸς τὸν ἀδελφὸν καὶ γείνῃ μίασμα, οὗ δὲν ὑπάρχει γῆρας. Αἱ παρακλήσεις τοῦ χοροῦ ἀπέβησαν μάταιαι, ὁ 'Ετεοκλῆς ἀπέρχεται καὶ μετ' ὀλίγον ἄγγελος κομίζει τὴν εἴδησιν, ὅτι ἐφόνευσαν μὲν οἱ δύο ἀδελφοὶ ἀλλήλους, ἀλλ' ὅτι ἡ πόλις διὰ λαμπρᾶς νίκης ἐσώθη*[5]. *Τὰ πτώματα τῶν φονευθέντων κομίζονται εἰς τὴν σκηνήν, ὅπου ἐλθοῦσαι αἱ δύο ἀδελφαί, ἡ 'Αντιγόνη καὶ ἡ 'Ισμήνη, θρηνοῦσι τοὺς φονευθέντας*[6]. *'Εν τῷ θανάτῳ τούτων ἀνευρίσκουσι τὴν ἀκατάσχετον τῶν 'Ερινύων δύναμιν. Τὸ ἔγκλημα τοῦ Λαβδακίδου*

---

[1]) *'Εν στίχ.* 162. [2]) *'Εν στίχ.* 216·

'Ετ. Οὔτοι φθονῶ σοι δαιμόνων τιμᾶν γένος.
ἀλλ', ὡς πολίτας μὴ κακοσπλάγχνους τιθῇς,
ἕκηλος ἴσθι, μηδ' ἄγαν ὑπερφοβοῦ.

[3]) *'Εν στίχ.* 342. [4]) *'Εν στίχ* 639.

Τούτοις πεποιθὼς εἶμι καὶ ξυστήσομαι
αὐτός. Τίς ἄλλος μᾶλλον ἐνδικώτερος;
Ἄρχοντί τ' ἄρχων, καὶ κασιγνήτῳ κάσις,
ἐχθρὸς ξὺν ἐχθρῷ στήσομαι. Φέρ' ὡς τάχος
κνημῖδας, αἰχμὴν καὶ πετρῶν προβλήματα.

[5]) *'Εν στίχ.* 743. [6]) *'Εν στίχ.* 885.

Λαΐου διήκει μέχρι τῆς τρίτης γενεᾶς καὶ καταλήγει εἰς τὸν παντελῆ τῶν ἀρρένων ὄλεθρον. Ἐν τέλει οἱ πρόβουλοι τῶν Θηβῶν κηρύσσουσιν, ὅτι τὸ πτῶμα τοῦ Πολυνείκους ἅτε κατὰ τῆς ἰδίας πατρίδος στρατευσαμένου θέλει μείνει ἄταφον[1]. Ἡ Ἀντιγόνη ὅμως ἐπὶ τοῦ αἰωνίου δικαίου τῆς συγγενείας ἐρειδομένη διακηρύσσει, ὅτι δὲν θέλει ὑπακούσει τῷ κηρύγματι[2]. Τελευταῖον ὁ χορὸς διαιρεῖται εἰς δύο ἡμιχόρια, ἅπερ ἔχουσιν ἀντίθετον γνώμην ὡς πρὸς τὴν ταφὴν τοῦ πτώματος τοῦ Πολυνείκους.

Οἱ Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας θεωροῦνται ὡς τὸ ἡρωϊκώτερον τῆς ἀρχαιότητος δρᾶμα, διότι, ὡς λέγει ὁ Ἀριστοφάνης, εἶναι Ἄρεως μεστόν[3]. Κατὰ δὲ Γοργίαν τὸν σοφιστὴν ὁ Ἄρης καὶ οὐχὶ ὁ Διόνυσος ἐνέπνευσε τῷ ποιητῇ τοῦτο τὸ δρᾶμα[4]. Ἐκ παντὸς τρόπου ὁ ποιητὴς πειρᾶται, ὅπως διεγείρῃ τὴν συμπάθειαν τῶν θεατῶν ὑπὲρ τοῦ Ἐτεοκλέους, ὅστις εἰκονίζεται ὡς ὁ πρεσβύτερος ἀδελφὸς καὶ ὡς τοιοῦτος ἔχων τὸ δίκαιον ὑπὲρ ἑαυτοῦ, ὡς ὑπὲρ τῆς πατρίδος γενναίως ἀγωνιζόμενος καὶ ὡς εὐσεβής. Τοὐναντίον πάντες οἱ λοχαγοὶ πλὴν τοῦ Ἀμφιαράου παρίστανται ὡς μανιώδεις, ἀσεβεῖς, ἀλαζόνες καὶ ἄξιοι τιμωρίας[5]. Οὕτως ὁ ποιητὴς εὗρε τὴν κάθαρσιν. Ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται ἐπικὸς ὁ τοῦ ἀγγέλου πρὸς τὸν Ἐτεοκλέα διάλογος, ἐν ᾧ ὁ ποιητὴς ἀκριβῶς περιγράφει τὰ κοσμήματα τῶν ἀσπίδων τῶν πολιορκητῶν[6]. Ταῦτα δὲ γίνονται, ἐν ᾧ ἐπίκειται ἡ φοβερὰ μάχη. Ἀλλ' ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἐν τοῖς ἀρχαιοτέροις χρόνοις ἦτο ἱπποτικός, τοιοῦτος δὲ ὢν ἠρέσκετο εἰς τοὺς τοιούτους τεχνικῶς κεκοσμημένους ὁπλισμούς[7]. Οἱ ποιηταὶ λοιπὸν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἡδέως εἰς τὸ τοιοῦτον αἴσθημα ἀποβλέποντες ἐνέπλεκον εἰς τὰς ποιήσεις αὐτῶν μακρὰς περιγραφὰς ὅπλων, ὡς ἤδη ἔδειξε τὸ

---

1) *Ἐν στίχ.* 929. 2) *Ἐν στίχ.* 950. 3) *Ἐν Βατράχ.* 1021. 4) *Πλούταρχ. ἐν Προβλήμ. συμποσ.* VII 10, ?. 9 5) Bode *ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι III*, 297. 6) *Ἐν στίχ.* 352 *καὶ ἑξῆς.* 7) Begk *III*, 297. *Καὶ αὐτὸς ὁ Σοφοκλῆς διὰ παραπλησίαν αἰτίαν ἔχει μακρὰν περιγραφὴν ἐν τῇ Ἠλέκτρᾳ στιχ.* 681, *ὅπου ἰδὲ τὴν σημείωσίν μου.*

παράδειγμα ὁ Ὅμηρος. Ἄλλως ὁ Αἰσχύλος δὲν ἐνέβαλεν εἰς τὸ στόμα τοῦ ἀγγέλου μακρὰν διήγησιν, ἀλλὰ τὴν περιγραφὴν κατέταμεν εἰς διάλογον καὶ ᾄσματα τοῦ χοροῦ παρεμβαλὼν τὴν ἐπικὴν μονοτονίαν καθεῖλεν. Ὠφεληθεὶς δ' ἐκ τῆς περιγραφῆς τῶν ἀσπίδων ἐχαρακτήρισε τοὺς πολεμιστάς. Φαίνεται δ', ὅτι καὶ ὁ τραγικὸς παρατηρήσας, ὅτι ἡ περιγραφὴ εἶναι ἄκαιρος ἐν τῇ τελευταίᾳ ὥρᾳ τῆς μάχης, εἰσάγει τὸν ἄγγελον λέγοντα, ὅτι δὲν ἐπίκειται ὁ ἀγών· διότι τὰ σφάγια εἶναι δυσμενῆ τοῖς πολιορκηταῖς καὶ ὁ μάντις δὲν ἐπιτρέπει τὴν μάχην[1]. *Διὰ τοῦτο ἐλέγχεται ὑπερβολικὴ ἡ γνώμη τοῦ* Schlegel, *ὅτι αἱ τοιαῦται περιγραφαὶ εἶναι ἐπικὴ ὕλη περιβεβλημένη τραγικὴν μεγαλοπρέπειαν*[2]. *Βεβαίως ὁ πόλεμος δὲν εἶναι εὔπλαστος δραματικὴ ὑπόθεσις· διότι ἡ μάχη δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ τελεσθῇ πρὸ τῶν ὀμμάτων τῶν θεατῶν. Αὕτη ἀναγκαίως περιγράφεται ὑπ' ἀγγέλου, ἀλλ' οὕτω γίνεται ἔπος ἀπαγγελλόμενον ἐν τῷ θεάτρῳ. Καὶ ὅμως ἡ μεγαλοφυΐα τοῦ Αἰσχύλου ἠδυνήθη ἐκ τοιαύτης ὕλης νὰ διαπλάσῃ δρᾶμα οὐχὶ ἄτεχνον.*

Εἰκάζεται, ὅτι ὁ χορὸς τῶν Θηβαΐδων εἰσῆλθε σποράδην, ὡς τοῦτο γίνεται ἐν τῷ Οἰδίποδι ἐπὶ Κολωνῷ τοῦ Σοφοκλέους[3] *καὶ ἐν τῇ ἐπιπαρόδῳ τοῦ Αἴαντος. Διότι αὗται ἐκ διαφόρων μερῶν τῆς πόλεως ἔρχονται εἰς τὴν ἀκρόπολιν, ὅπως τοὺς θεοὺς ἐξευμενίσωσι. Καλῶς δ' ἐποίησεν ὁ τραγικός, ὅτι τὸν χορὸν συνέστησεν οὐχὶ ἐκ γερόντων, ἀλλ' ἐκ παρθένων· διότι οὕτω γίνεται ἀντίθεσις τῆς ὠμότητος τῶν πολιορκητῶν πρὸς τὴν τρυφερότητα τῶν παρθένων καὶ τοῦ φοβεροῦ πρὸς τὸ δειλόν. Ἐν τῇ προκειμένῃ τραγῳδίᾳ καταφαίνεται καὶ τὸ πολιτικὸν τοῦ ποιητοῦ φρόνημα· διότι λέγων περὶ τοῦ Ἀμφιαράου ὑπαινίσσεται τὸν δίκαιον Ἀριστείδην. Τὸν ὑπαινιγμὸν ἐννοήσαντες οἱ εὐφυεῖς Ἀθηναῖοι ἀπεῖδον πρὸς τὸν ἄνδρα, ὡς παραδίδει ὁ Πλού-*

---

[1]) *Ἐν στίχ.* 846. [2]) *Ὅρα* Klein, Geschichte des Dramas I, 225.
[3]) *Ἐν στίχ.* 117, *ὅπου ἰδὲ τὴν σημείωσίν μου, ὡς καὶ τὴν ἐν Αἴαντι* 866.

ταρχος[1]. *Ὁ Αἰσχύλος τὸ φρόνημα ἔχων ἀριστοκρατικὸν καὶ τιμῶν τὸ δίκαιον ἦτο θαυμαστὴς τοῦ Ἀριστείδου καὶ οὐχὶ τοῦ Θεμιστοκλέους, οὗ τὸ ἦθος εἶναι γνωστὸν ἐκ τῆς ἱστορίας.*

Πότε ἐδιδάχθησαν αἱ Ἱκέτιδες, δὲν δύναται μὲν νὰ ὁρισθῇ ἀκριβῶς, ἀλλ' εἰκάζεται, ὅτι ἡ πρώτη διδασκαλία ἐγένετο κατὰ τὰ 461 π. Χ.[2]· *διότι κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐγένοντο διαπραγματεύσεις, ὅπως αἱ Ἀθῆναι συνάψωσι συμμαχίαν μετὰ τοῦ Ἄργους. Ἡ εἰκασία αὕτη ἐνισχύεται καὶ ἄλλοθεν· διότι αἱ ἐν τῷ δράματι ἐνυφανθεῖσαι ἀπειλαὶ κατὰ τῶν Αἰγυπτίων ὑπομιμνήσκουσιν, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἀνέλαβον τὸν κατὰ τῆς Αἰγύπτου πόλεμον. Ἄλλοι ὅμως ἀποβλέποντες εἰς τὴν ἁπλῆν τοῦ δράματος τέχνην τάσσουσι τοῦτο εἰς ἀρχαιοτέραν ἐποχήν*[3]. *Τὸ δρᾶμα ἀνῆκεν εἰς τὴν τριλογίαν, ἥτις Δαναῒς ὀνομαζομένη περιεῖχε τοὺς Αἰγυπτίους, τὰς Ἱκέτιδας καὶ τὰς Δαναΐδας καὶ ὡς σατυρικὸν δρᾶμα τὴν Ἀμυμώνην*[4]. *Εἰ καὶ ἡ πρώτη τραγῳδία, οἱ Αἰγύπτιοι, ἀπώλετο, ὅμως εἶναι λίαν πιθανόν, ὅτι ἐν ταύτῃ ἀνεπτύσσετο ἡ ἔρις τῶν υἱῶν τοῦ Βήλου, δηλ. τοῦ Αἰγύπτου καὶ τοῦ Δαναοῦ. Ὁ πρῶτος ἔγνω, ὅπως τοὺς πεντήκοντα αὐτοῦ υἱοὺς συζεύξῃ μετὰ τῶν πεντήκοντα θυγατέρων τοῦ Δαναοῦ, αἵτινες τὴν σύζευξιν παντὶ σθένει ἀγωνίζονται νὰ διαφύγωσιν. Ἥρως τοῦ δράματος ἦτο ὁ Αἴγυπτος καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ ἀπήρτιζον τὸν χορόν*[5].

---

[1]) *Ἐν Βίῳ Ἀριστείδ. κεφ. III* „*ὅθεν, ὡς ἔοικε, τῶν εἰς Ἀμφιάραον ὑπ' Αἰσχύλου πεποιημένων ἰαμβείων ἐν τῷ θεάτρῳ λεγομένων·*

Οὐ γὰρ δοκεῖν δίκαιος, ἀλλ' εἶναι θέλει,
βαθεῖαν ἄλοκα διὰ φρενὸς καρπούμενος,
ἀφ' ἧς τὰ κεδνὰ βλαστάνει βουλεύματα.

πάντες ἀπέβλεψαν εἰς Ἀριστείδην, ὡς ἐκείνῳ μάλιστα τῆς ἀρετῆς ταύτης προσηκούσης". [2]) K. O. Müller *ἐν τῷ μνημονευθέντι συγγράμματ. II*, 94. Passow. Opuscula *σελ.* 7. [3]) *Ἐν στίχ.* 843 [4]) Bernhardy II, 2, 300. [5]) *Περὶ τούτου ὑπάρχει διαφωνία παρὰ τοῖς φιλολόγοις. Ἄλλοι νομίζουσιν, ὅτι αἱ Ἱκέτιδες κατεῖχον τὴν πρώτην θέσιν τῆς τετραλογίας καὶ οἱ Θαλαμοποιοὶ τὴν τρίτην. Ὅρα* Bergk III, 306 *καὶ* Klein, Geschichte des Dramas I, 212. [6]) Bode *ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι* III, 306.

Ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς σωζομένης τραγῳδίας, τῶν Ἱκετίδων, ἔρχονται εἰς τὴν πατρίδα τῆς Ἀργείας Ἰοῦς αἱ θυγατέρες τοῦ Δαναοῦ μετὰ τοῦ γέροντος αὐτῶν πατρός. Ὁ χορὸς τῶν Ἱκετίδων καθήσας ἐπὶ τῶν βωμῶν τῶν ἱδρυμένων πρὸ τῆς πόλεως ἀναπτύσσει τὴν αἰτίαν τῆς ἱκεσίας[1]. Ταύτας συμβουλεύει ὁ Δαναός, ὅστις εἰκονίζεται ὡς σεβάσμιος γέρων καὶ πλήρης φροντίδων πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν θυγατέρων αὐτοῦ[2]. Ἐλθὼν δ' ὁ βασιλεὺς τῶν Ἀργείων θαυμάζει, ὅτι βλέπει ἀνέλληνα ὅμιλον, ὅστις ἦτο περιβεβλημένος βαρβαρικοὺς πέπλους[3]. Αὗται ἱκετεύουσι τὸν Πελασγόν, ὡς ὠνομάζετο ὁ τῶν Ἀργείων βασιλεύς, ὅπως βοηθήσῃ αὐταῖς. Φοβεῖται μὲν οὗτος τὸν ἐπαπειλούμενον πόλεμον[4], ἀλλὰ δὲν τολμᾷ νὰ ἀσεβήσῃ πρὸς τὸν προστάτην τῶν ἱκετῶν Δία[5]. Ἐν τέλει πείθεται μέν, ὅπως παράσχῃ αὐταῖς βοήθειαν, ἀλλὰ μὴ ἔχων τὸ θάρρος νὰ ἀναλάβῃ τὴν ὅλην εὐθύνην λέγει, ὅτι θέλει ἀναθέσει τὴν ἀπόφασιν τῷ δήμῳ[6] καὶ ἐπὶ τούτῳ παραλαμβάνει εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὸν Δαναόν. Μετ' ὀλίγον ἐπανέρχεται οὗτος ἀγγέλλων, ὅτι ὁ τῶν Ἀργείων δῆμος ἀπεφάσισεν[7], ἵνα μετοικῶσιν ἐν Ἄργει καὶ μηδεὶς μήτε τῶν ἐγχορίων, μήτε τῶν ξένων ἀπάγῃ τοὺς ἱκέτας. Ἂν δὲ συμβῇ βία, ὁ μὴ βοηθήσας ὑπὸ τοῦ ψηφίσματος καταδικάζεται εἰς ἀτιμίαν καὶ φυγήν. Ἐν ᾧ δ' αἱ Ἱκέτιδες ἐκδηλοῦσι τὴν εὐγνωμοσύνην αὐτῶν καὶ εὔχονται πολλὰ ἀγαθὰ τοῖς Ἀργείοις[8], ὁ Δαναὸς διορᾷ πλοῖον τῶν Αἰγυπτίων καταπλέον καὶ αἱ θυγατέρες τούτου ἐκδηλοῦσι φόβους[9]. Ὄντως κῆρυξ ἐκ τοῦ πλοίου ἀποβὰς πειρᾶται, ὅπως τὰς ἱκέτιδας ἀποσπάσῃ ἐκ τῶν βωμῶν[10], ἀλλ' ὁ

---

1) Ἐν στίχ. 1—151. 2) Ἐν στίχ. 152—209. 3) Ἐν στίχ. 210·

Ποδαπὸν ὅμιλον τόνδ' ἀνέλληνα στόλον,
πέπλοισι βαρβάροισι καὶ πυκνώμασι
χλίοντα προσφωνοῦμεν; Οὐ γὰρ Ἀργολὶς
ἐσθὴς γυναικῶν, οὐδ' ἀφ' Ἑλλάδος τόπων.

4) Ἐν στίχ. 314, 5) Ἐν στίχ. 317. 6) Ἐν στίχ 479. 7) Ἐν στίχ. 555. 8) Ἐν στίχ. 570. 9) Ἐν στίχ. 635. 10) Ἐν στίχ. 750.

ταρχος[1]. *Ὁ Αἰσχύλος τὸ φρόνημα ἔχων ἀριστοκρατικὸν καὶ τιμῶν τὸ δίκαιον ἦτο θαυμαστὴς τοῦ Ἀριστείδου καὶ οὐχὶ τοῦ Θεμιστοκλέους, οὗ τὸ ἦθος εἶναι γνωστὸν ἐκ τῆς ἱστορίας.*

Πότε ἐδιδάχθησαν αἱ Ἱκέτιδες, δὲν δύναται μὲν νὰ ὁρισθῇ ἀκριβῶς, ἀλλ' εἰκάζεται, ὅτι ἡ πρώτη διδασκαλία ἐγένετο κατὰ τὰ 461 π. Χ.[2]· *διότι κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐγένοντο διαπραγματεύσεις, ὅπως αἱ Ἀθῆναι συνάψωσι συμμαχίαν μετὰ τοῦ Ἄργους. Ἡ εἰκασία αὕτη ἐνισχύεται καὶ ἄλλοθεν· διότι αἱ ἐν τῷ δράματι ἐνυφανθεῖσαι ἀπειλαὶ κατὰ τῶν Αἰγυπτίων ὑπομιμνήσκουσιν, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἀνέλαβον τὸν κατὰ τῆς Αἰγύπτου πόλεμον. Ἄλλοι ὅμως ἀποβλέποντες εἰς τὴν ἁπλῆν τοῦ δράματος τέχνην τάσσουσι τοῦτο εἰς ἀρχαιοτέραν ἐποχήν*[3]. *Τὸ δρᾶμα ἀνῆκεν εἰς τὴν τριλογίαν, ἥτις Δαναῒς ὀνομαζομένη περιεῖχε τοὺς Αἰγυπτίους, τὰς Ἱκέτιδας καὶ τὰς Δαναΐδας καὶ ὡς σατυρικὸν δρᾶμα τὴν Ἀμυμώνην*[4]. *Εἰ καὶ ἡ πρώτη τραγῳδία, οἱ Αἰγύπτιοι, ἀπώλετο, ὅμως εἶναι λίαν πιθανόν, ὅτι ἐν ταύτῃ ἀνεπτύσσετο ἡ ἔρις τῶν υἱῶν τοῦ Βήλου, δηλ. τοῦ Αἰγύπτου καὶ τοῦ Δαναοῦ. Ὁ πρῶτος ἔγνω, ὅπως τοὺς πεντήκοντα αὐτοῦ υἱοὺς συζεύξῃ μετὰ τῶν πεντήκοντα θυγατέρων τοῦ Δαναοῦ, αἵτινες τὴν σύζευξιν παντὶ σθένει ἀγωνίζονται νὰ διαφύγωσιν. Ἥρως τοῦ δράματος ἦτο ὁ Αἴγυπτος καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ ἀπήρτιζον τὸν χορόν*[5].

---

[1]) *Ἐν Βίῳ Ἀριστείδ. κεφ. III „ὅθεν, ὡς ἔοικε, τῶν εἰς Ἀμφιάραον ὑπ' Αἰσχύλου πεποιημένων ἰαμβείων ἐν τῷ θεάτρῳ λεγομένων·*

Οὐ γὰρ δοκεῖν δίκαιος, ἀλλ' εἶναι θέλει,
βαθεῖαν ἄλοκα διὰ φρενὸς καρπούμενος,
ἀφ' ἧς τὰ κεδνὰ βλαστάνει βουλεύματα.

πάντες ἀπέβλεψαν εἰς Ἀριστείδην, ὡς ἐκείνῳ μάλιστα τῆς ἀρετῆς ταύτης προσηκούσης„. [2]) K. O. Müller *ἐν τῷ μνημονευθέντι συγγράμματ. II*, 94. Passow, Opuscula *σελ.* 7. [3]) *Ἐν στίχ.* 843 [4]) Bernhardy II, 2, 300. [5]) *Περὶ τούτου ὑπάρχει διαφωνία παρὰ τοῖς φιλολόγοις. Ἄλλοι νομίζουσιν, ὅτι αἱ Ἱκέτιδες κατεῖχον τὴν πρώτην θέσιν τῆς τετραλογίας καὶ οἱ Θαλαμοποιοὶ τὴν τρίτην. Ὅρα* Bergk III, 306 *καὶ* Klein, Geschichte des Dramas I, 212. [6]) Bode *ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι* III, 306.

Ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς σωζομένης τραγῳδίας, τῶν Ἱκετίδων, ἔρχονται εἰς τὴν πατρίδα τῆς Ἀργείας Ἰοῦς αἱ θυγατέρες τοῦ Δαναοῦ μετὰ τοῦ γέροντος αὐτῶν πατρός. Ὁ χορὸς τῶν Ἱκετίδων καθήσας ἐπὶ τῶν βωμῶν τῶν ἱδρυμένων πρὸ τῆς πόλεως ἀναπτύσσει τὴν αἰτίαν τῆς ἱκεσίας[1]. Ταύτας συμβουλεύει ὁ Δαναός, ὅστις εἰκονίζεται ὡς σεβάσμιος γέρων καὶ πλήρης φροντίδων πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν θυγατέρων αὐτοῦ[2]. Ἐλθὼν δ' ὁ βασιλεὺς τῶν Ἀργείων θαυμάζει, ὅτι βλέπει ἀνέλληνα ὅμιλον, ὅστις ἦτο περιβεβλημένος βαρβαρικοὺς πέπλους[3]. Αὗται ἱκετεύουσι τὸν Πελασγόν, ὡς ὠνομάζετο ὁ τῶν Ἀργείων βασιλεύς, ὅπως βοηθήσῃ αὐταῖς. Φοβεῖται μὲν οὗτος τὸν ἐπαπειλούμενον πόλεμον[4], ἀλλὰ δὲν τολμᾷ νὰ ἀσεβήσῃ πρὸς τὸν προστάτην τῶν ἱκετῶν Δία[5]. Ἐν τέλει πείθεται μέν, ὅπως παράσχῃ αὐταῖς βοήθειαν, ἀλλὰ μὴ ἔχων τὸ θάρρος νὰ ἀναλάβῃ τὴν ὅλην εὐθύνην λέγει, ὅτι θέλει ἀναθέσει τὴν ἀπόφασιν τῷ δήμῳ[6] καὶ ἐπὶ τούτῳ παραλαμβάνει εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὸν Δαναόν. Μετ' ὀλίγον ἐπανέρχεται οὗτος ἀγγέλλων, ὅτι ὁ τῶν Ἀργείων δῆμος ἀπεφάσισεν[7], ἵνα μετοικῶσιν ἐν Ἄργει καὶ μηδεὶς μήτε τῶν ἐγχορίων, μήτε τῶν ξένων ἀπάγῃ τοὺς ἱκέτας. Ἂν δὲ συμβῇ βία, ὁ μὴ βοηθήσας ὑπὸ τοῦ ψηφίσματος καταδικάζεται εἰς ἀτιμίαν καὶ φυγήν. Ἐν ᾧ δ' αἱ Ἱκέτιδες ἐκδηλοῦσι τὴν εὐγνωμοσύνην αὐτῶν καὶ εὔχονται πολλὰ ἀγαθὰ τοῖς Ἀργείοις[8], ὁ Δαναὸς διορᾷ πλοῖον τῶν Αἰγυπτίων καταπλέον καὶ αἱ θυγατέρες τούτου ἐκδηλοῦσι φόβους[9]. Ὄντως κῆρυξ ἐκ τοῦ πλοίου ἀποβὰς πειρᾶται, ὅπως τὰς ἱκέτιδας ἀποσπάσῃ ἐκ τῶν βωμῶν[10], ἀλλ' ὁ

---

1) *Ἐν στίχ.* 1—151. 2) *Ἐν στίχ.* 152—209. 3) *Ἐν στίχ.* 210·

Ποδαπὸν ὅμιλον τόνδ' ἀνέλληνα στόλον,
πέπλοισι βαρβάροισι καὶ πυκνώμασι
χλίοντα προσφωνοῦμεν; Οὐ γὰρ Ἀργολὶς
ἐσθὴς γυναικῶν, οὐδ' ἀφ' Ἑλλάδος τόπων.

4) *Ἐν στίχ.* 314, 5) *Ἐν στίχ.* 317. 6) *Ἐν στίχ* 479. 7) *Ἐν στίχ.* 555. 8) *Ἐν στίχ.* 570. 9) *Ἐν στίχ.* 685. 10) *Ἐν στίχ.* 750.

Πελασγὸς διώξας τὸν βίαιον κήρυκα σῴζει ταύτας. Οὗτος δ' ἀπερχόμενος κηρύσσει πόλεμον τοῖς Ἀργείοις[1].

Ἐν τῇ τρίτῃ τραγῳδίᾳ τῆς τετραλογίας, δηλ. ἐν ταῖς Δαναΐσιν, οἱ Αἰγύπτιοι πρὸς τοὺς Ἀργείους ἀγωνισάμενοι ἠνάγκασαν αὐτούς, ἵνα τὰς Ἱκέτιδας εἰς γάμον παραδώσωσιν. Αὗται δ' ὅμως κατὰ τὴν νύκτα τοῦ γάμου ἐφόνευσαν τοὺς Αἰγυπτίους πλὴν τοῦ Λυγκέως, ὃν ἔσωσεν ἡ Ὑπερμνήστρα[2]. *Αὕτη τὴν ἐντολὴν τοῦ πατρὸς παραβᾶσα ἤγειρε τὴν ὀργὴν τούτου, ἀλλ' ἔσωσεν ἡ Ἀφροδίτη καὶ ὁ Λυγκεὺς γίνεται γενάρχης νέας βασιλικῆς δυναστείας, ἥτις ἐν Ἄργει μακρὸν χρόνον διετηρήθη. Ἀλλὰ διὰ τί ἆρά γε ὁ Δαναὸς καὶ αἱ θυγατέρες αὐτοῦ ἐφοβοῦντο τὴν μετὰ τῶν ἐξαδέλφων σύζευξιν; Διὰ τὴν συγγένειαν; Τοῦτο δὲν φαίνεται πιθανόν, διότι ἐν Αἰγύπτῳ*[3] *ἠδύνατό τις νὰ λάβῃ εἰς γάμον οὐ μόνον τὴν ἐξαδέλφην, ἀλλὰ καὶ τὴν ἑαυτοῦ ἀδελφήν. Φαίνεται λοιπόν, ὅτι αἱ Δαναΐδες κατέφυγον εἰς τοὺς βωμοὺς τοῦ Ἄργους οὐχὶ ἐκ φόβου αἱμομιξίας, ἀλλὰ διὰ τὴν βίαν, ἥτις περιώριζε τὴν ἐλευθερίαν αὐτῶν. Ὁ ἀγενὴς τρόπος, ὃν ὁ τῶν Αἰγυπτίων κῆρυξ δεικνύει πρὸς τὰς ἱκέτιδας*[4], *χαρακτηρίζει τοὺς βαρβάρους τῆς Ἀφρικῆς. Ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην ἡ προκειμένη τριλογία ὁμοιάζει πρὸς τὴν τῶν Περσῶν. Διότι ἐν ἐκείνῃ μὲν γίνεται ἀντίθεσις τῆς Ἀσίας πρὸς τὴν Εὐρώπην, ἐν ταύτῃ δὲ τῆς Ἀφρικῆς πρὸς τὴν ἡμετέραν ἤπειρον. Ὡς οἱ βάρβαροι τῆς Ἀσίας ἤθελον νὰ δουλώσωσι πολιτικῶς, οὕτως οἱ τῆς*

---

1) *Ἐν στίχ.* 841. 2) *Ὅρα* Bode *ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι III,* 807. 3) *Διόδωρ. Σικελ. I,* 27 *« Νομοθετῆσαι δέ φασι τοὺς Αἰγυπτίους παρὰ τὸ κοινὸν ἔθος τῶν ἀνθρώπων γαμεῖν ἀδελφὰς διὰ τὸ γεγονὸς ἐν τούτοις τῆς Ἴσιδος ἐπίτευγμα ».* 4) *Ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἄργους λέγει τῷ κήρυκι τῶν Αἰγυπτίων ἐν στίχ.* 802·

Οὗτος, τί ποιεῖς; ἐκ ποίου φρονήματος
ἀνδρῶν Πελασγῶν τήνδ' ἀτιμάζεις χθόνα;
Ἀλλ' ἦ γυναικῶν ἐς πόλιν δοκεῖς μολεῖν;
κάρβανος ὢν Ἕλλησιν ἐγχλίεις ἄγαν,
καὶ πόλλ' ἁμαρτών, οὐδὲν ὤρθωσας φρενί.

Ἀφρικῆς κοινωνικῶς. Οἱ τελευταῖοι δὲν ἦσαν μὲν βάρβαροι, ὁ πολιτισμὸς ὅμως τούτων δὲν ἀνεπτύχθη διὰ τῆς ἐλευθερίας, ἀλλὰ διὰ δεσποτικῆς κυβερνήσεως. Τούτου ἕνεκεν οἱ Αἰγύπτιοι δὲν ἠδύναντο νὰ ἐννοήσωσι τὴν ἐλευθερίαν τῆς καρδίας.

Οὕτως ἐν τῇδε τῇ τραγῳδίᾳ ἡ βία τῶν Αἰγυπτίων κολάζεται, ἡ δὲ τιμωρία ἐν τῇ ἑπομένῃ τραγῳδίᾳ εἶναι βαρυτέρα· διότι, ὡς εἴρηται, οἱ βίαιοι νυμφίοι ἐφονεύθησαν. Ὅτι ὁ χορὸς τῶν Δαναΐδων πρωταγωνιστεῖ, ὑποδεικνύει ἀρχαιοτέραν περίοδον τῆς δραματικῆς τοῦ Αἰσχύλου τέχνης. Τὸ ὕφος τῆς τραγῳδίας εἶναι ἀφελές, ἡ χρῆσις τῶν λέξεων ἀλλόκοτος καὶ ἡ χροιὰ τοῦ ὅλου διὰ σπανίων καὶ ἀπηρχαιωμένων λέξεων ἀπεικονίζει τὴν ξένην καταγωγὴν τῶν Δαναΐδων. Σπανίως δ' ὅμως ἐκπλήσσει διὰ μεγαλοπρεπῶν εἰκόνων. Καθ' ὅλου δ' εἰπεῖν, οἱ τύποι καὶ αἱ ἰδέαι ὑπομιμνήσκουσιν Ἀνατολικὸν κόσμον, ἀλλ' ἥκιστα τὴν διάνοιαν τοῦ Αἰσχύλου[1]. *Αἱ ἰδιότητες αὗται τῆς τραγῳδίας ἐξηγοῦνται ὑπὸ τοῦ* Bergk *ἐκ τούτου, ὅτι ἡ τετραλογία ἐδιδάχθη οὐχὶ ἐν Ἀθήναις, ἀλλ' ἐν Ἄργει*[2].

Ὡσαύτως ὁ Προμηθεὺς δεσμώτης κατεῖχε τὴν μέσην θέσιν τῆς τριλογίας, ἧς τὸ πρῶτον δρᾶμα ἦτο ὁ Προμηθεὺς πυρφόρος καὶ τὸ τρίτον Προμηθεὺς λυόμενος. Τὸ σατυρικὸν δρᾶμα εἶναι ἄγνωστον. Πότε ἐδιδάχθη ἡ τριλογία, δὲν εἶναι γνωστόν, ἀλλὰ δι' εἰκασιῶν ὁρίζεται. Τινὲς τάσσουσι τὴν διδασκαλίαν ὀλίγον μετὰ τὸ 475 *π. Χ., ὅτε συνέβη ἡ ἔκρηξις τῆς Αἴτνης*[3]. *Ταύτην δὲ προφητεύει ὁ ποιητής*[4], *ἀλλὰ φαίνεται, ὅτι εἶχεν ὑπ' ὄψει τὴν ἄρτι γενομένην*[5]. *Ἀλλ' ἄλλοι καταβιβάζουσι*

---

[1]) Bernhardy *ἐν II*, 301. [2]) *Ἐν τῇ γραμματολογίᾳ III*, 308. *Τοῦτο δὲν εἶναι παράδοξον, διότι ὁ αὐτὸς τραγικὸς τὰς Αἰτναίας ἐδίδαξεν οὐχὶ ἐν Ἀθήναις, ἀλλ' ἐν Συρακούσαις.* [3]) *Θουκυδίδ. III*, 116. [4]) *Ἐν στίχ.* 365

. . . ἔνθεν ἐκραγήσονταί ποτε
ποταμοὶ πυρὸς δάπτοντες ἀγρίαις γνάθοις
τῆς καλλικάρπου Σικελίας λευροὺς γύας.

[5]) *Ἡ προφητεία δὲν δύναται ἄλλως νὰ ἐξηγηθῇ. Μόνον ὁ Σενέκα*

μετὰ τὸ 468· διότι ἐν τῇδε τῇ τραγῳδίᾳ ὑπάρχει καὶ τρίτος ὑποκριτής[1]*, ὃν ἐξεῦρεν ὁ Σοφοκλῆς. Ἐν τῇ πρώτῃ τραγῳδίᾳ τῆς τετραλογίας ὁ Προμηθεὺς παρὰ τὴν βούλησιν τοῦ Διὸς τὸ πῦρ κλέψας καὶ τοῖς ἀνθρώποις τοῦτο κομίσας ἐγένετο εἰσηγητὴς πασῶν τῶν τεχνῶν καὶ μέγας τοῦ ἀνθρωπίνου γένους εὐεργέτης. Τοῦτο διήγειρε τὴν ὀργὴν τοῦ Διός, ὅστις παραδίδει τὸν Τιτᾶνα τῷ Ἡφαίστῳ, τῷ Κράτει καὶ τῇ Βίᾳ, ὅπως ἐπὶ τοῦ Καυκάσου προσδέσωσιν.*

Ὄντως τοῦτο γίνεται ἐν τῇ δευτέρᾳ τραγῳδίᾳ, τῷ Προμηθεῖ δεσμώτῃ, εἰ καὶ ὁ Ἥφαιστος δεικνύει οἶκτον πρὸς τὸν πάσχοντα Τιτᾶνα[2]*. Ἀφ' οὗ δ' οὗτοι ἀπῆλθον, ὁ μέχρι τοῦδε σιωπῶν Προμηθεὺς ἀποτείνει τὸν λόγον πρὸς τὴν φύσιν ἐπικαλούμενος μάρτυρας τὸν αἰθέρα, τὰς πνοὰς τῶν ἀνέμων, τοὺς ποταμούς, τὰ κύματα, τὴν γῆν καὶ τὸν ἥλιον, ὅτι θεὸς ὢν πάσχει ἄδικα παρὰ θεῶν*[3]*. Τὸ πρῶτον ἔρχεται ὁ χορὸς τῶν Ὠκεανίδων*[4]*, ὅστις καὶ παραμυθεῖται τὸν πάσχοντα καὶ μανθάνει τὴν αἰτίαν τῆς τιμωρίας*[5]*. Εἶτα ἐμφανίζεται ὁ γέρων Ὠκεανὸς πειρώμενος, ὅπως τὸν Τιτᾶνα καταστήσῃ μετριώτερον καὶ πρὸς τὸν Δία διαλλάξῃ*[6]*. Ὁ Προμηθεὺς ὅμως μετὰ ἰσχυρογνωμοσύνης ἀπορρίπτει τὰς προτάσεις τοῦ Ὠκεανοῦ καὶ οὗτος ἀπέρχεται. Τὴν ἰσχυρὰν θέλησιν ὁ πάσχων Τιτὰν ἀντλεῖ ἐκ τῆς συνειδήσεως τῶν ὑπηρεσιῶν, ἃς προσήνεγκε τοῖς νέοις θεοῖς*[7]*, καὶ ἐκ τῶν εὐεργεσιῶν τῶν προσενεχθεισῶν τοῖς ἀνθρώποις. Ἀντίθεσιν πρὸς τὸν δεσμώτην ποιεῖ ἡ Ἰώ, ἥτις διὰ τὸν ἔρωτα τοῦ Διὸς εἰς παραφροσύνην ἀχθεῖσα οἰκτρῶς περιεπλανᾶτο. Ταύτῃ προλέγει ὁ Προμηθεύς, ὅτι μέλλει νὰ πλανηθῇ εἰς πολλὰς ἔτι χώρας καὶ ὅτι παρὰ τῷ Νείλῳ θέλει γεννήσει τὸν Ἔπαφον, ὅστις ἔσται*

ἐν τῇ Μηδ. στίχ. 878 *προεῖδε τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ νέου κόσμου.* [1]) *Ἐν ἀρχῇ τοῦ δράματος ὑπάρχουσι τρεῖς ὑποκριταί, ὁ Ἥφαιστος, τὸ Κράτος καὶ ὁ Προμηθεύς. Πλὴν τούτων ὑπάρχει καὶ τὸ κωφὸν πρόσωπον ἡ Βία.* [2]) *Ἐν στίχ.* 1—87. [3]) *Ἐν στίχ.* 88. [4]) *Ἐν στίχ.* 128. [5]) *Ἐν στίχ.* 195. [6]) *Ἐν στίχ.* 262. [7]) *Ἐν στίχ.* 426.

ὁ τῆς Αἰγύπτου βασιλεύς[1]. *Μαντεύεται δὲ τῇ πλανωμένῃ τὴν κατάλυσιν τῆς δυναστείας τοῦ Διὸς καὶ λέγει, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀποστροφὴ τῆς τύχης ταύτης, ἂν μὴ αὐτὸς λυθῇ ἐκ τῶν δεσμῶν*[2]. *Εἶναι δὲ πεπρωμένον νὰ λυθῇ ὑπό τινος τῶν ἐκγόνων τῆς Ἰοῦς. Οὕτως ὁ μὲν Τιτὰν μετὰ μεγάλης παρρησίας ἀπειλεῖ τὴν δυναστείαν τοῦ Διός, ὁ δὲ χορὸς τῶν Ὠκεανίδων παραινεῖ αὐτῷ, ὅπως θωπεύῃ τὸν κρατοῦντα*[3]. *Ἀλλ' ὁ Τιτὰν οὐδὲν φοβούμενος ἐξακολουθεῖ ἀπειλῶν καὶ τούτου ἕνεκεν ἔρχεται ὁ Ἑρμῆς κατ' ἐντολὴν τοῦ Διὸς κελεύων τὸν δεσμώτην, ὅπως εἴπῃ τὸ μάντευμα περὶ τοῦ ἐπαπειλουμένου κινδύνου*[4]. *Ἀλλ' ὁ Προμηθεὺς λέγει ὑπερηφάνως τῷ ὑπηρέτῃ τοῦ Διὸς καὶ κελεύει τοῦτον, ἵνα ἀπέλθῃ, διότι οὐδὲν θέλει μάθει*[5]. *Ἐπειδὴ δ' ὁ Τιτὰν δὲν πείθεται καὶ μένει ἄκαμπτος, ὁ Ἑρμῆς ἀπερχόμενος ἀπειλεῖ τοῦτον, ὅστις μετ' ὀλίγον κεραυνοῦται ὑπὸ τοῦ Διός, ἀλλὰ καὶ κεραυνούμενος*[6] *δὲν παύεται λέγων, ὅτι ἄδικα πάσχει. Εἰς τὴν κατακεραύνωσιν τοῦ Προμηθέως λήγει ἡ τραγῳδία.*

Τὸν μῦθον συνεπλήρου ἡ τρίτη τραγῳδία, ὁ Π ρ ο μ η θ ε ὺ ς λ υ ό μ ε ν ο ς, ἧς τὸν χορὸν ἀπετέλουν οἱ ὑπὸ τοῦ Διὸς ἀπολυθέντες Τιτᾶνες[7]. *Τοῦτο μαρτυρεῖ, ὅτι διαλλακτικὸν πνεῦμα ἐκράτησεν. Εἰς τὴν σκηνὴν ἤρχοντο ἡ Θέμις, ἡ τοῦ δεσμώτου μήτηρ, ὁ Ἑρμῆς καὶ ὁ Ἡρακλῆς, ὅστις ἐφόνευσε τὸν ἀετὸν τὸν τρώγοντα καθ' ἑκάστην τὸ ἧπαρ τοῦ Προμηθέως. Ἐν τῇ τραγῳδίᾳ ταύτῃ ὁ δεσμώτης δὲν ἦτο δύσκαμπτος, ἀλλὰ διαλ-*

---

1) *Ἐν στίχ*. 825. 2) *Ἐν στίχ*. 748. 3) *Ἐν στίχ*. 908. 4) *Ἐν στίχ* 919·

Σὲ τὸν σοφιστήν, τὸν πικροῖς ὑπέρπικρον,
τὸν ἐξαμαρτόντ' εἰς θεοὺς ἐφημέροις
πορόντα τιμάς, τὸν πυρὸς κλέπτην λέγω·
πατὴρ ἄνωγέ σ' οὕστινας κομπεῖς γάμους
αὐδᾶν, πρὸς ὧν τ' ἐκεῖνος ἐκπίπτει κράτους.

5) *Ἐν στίχ*. 936. 6) *Ἐν στίχ*. 1056. 7) *Κατὰ τοὺς Ὀρφικοὺς καὶ τὸν Πίνδαρον ἐν Πυθ*. IV, 291 *οἱ Τιτᾶνες δὲν ἔμειναν αἰωνίως καθειργμένοι.*

λακτικὸς καὶ ἀποκαλύπτει τὸ περὶ κινδύνου ἀπόῤῥητον, ὅτι δηλαδὴ ὁ ἐκ τῆς Θέτιδος γεννηθεὶς ἔμελλε νὰ ἦναι κρείσσων τοῦ πατρός[1]. Πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ κινδύνου τούτου τὴν Θέτιδα ὁ Ζεὺς συνάπτει εἰς γάμον μετὰ τοῦ Πηλέως. Κατὰ τὸν Ἀπολλόδωρον[2] ὁ Ἡρακλῆς οὐ μόνον ἐφόνευσε τὸν ἀετὸν καὶ ἔθραυσε τὰ δεσμά, ἀλλὰ καὶ ἔπεισε τὸν Χείρωνα, ὅπως αὐτὸς ἐξ ἐλευθέρας βουλήσεως ἀντὶ τοῦ Προμηθέως θάνῃ. Τοῦτο συμφωνεῖ καὶ πρὸς τὸν ὑπαινιγμόν, ὃν προδήλως ἐποίησεν ὁ Ἑρμῆς ἐν τῇ σῳζομένῃ τραγῳδίᾳ[3].

Ὁ Προμηθεὺς ἐν τῇ προκειμένῃ τριλογίᾳ εἰκονίζεται ὡς ἥρως τοῦ πνεύματος, ὡς εὐεργέτης τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' αἱ εὐεργεσίαι αὐτοῦ ἄγουσιν εἰς μαρτύριον. Κατὰ τοῦτο τινὲς παραβάλλουσι πρὸς τὸν λυτρωτὴν τοῦ κόσμου[4]. Δύναται δὲ ὁ Τιτὰν νὰ παραβληθῇ καὶ πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Καὶ αὕτη πυρφόρος γενομένη τὸ ὅλον ἀνθρώπινον γένος εὐηργέτησεν, εἶτα ἐγένετο δεσμῶτις καὶ ἐκ τῆς λυομένης Ἑλλάδος μόνον μία σκηνὴ ἐδιδάχθη. Ταῦτα μαρτυροῦσιν, ὅτι οἱ μεγάλοι τοῦ ἀνθρωπίνου γένους εὐεργέται δὲν εἶναι πάντοτε εὐδαίμονες. Ἀλλὰ φαίνεται παράδοξον, ὅτι τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα τοῦ Αἰσχύλου ἐπέτρεψεν αὐτῷ, ὅπως τὸν Δία, τὸν ὑπέρτατον θεὸν τῆς ἀρχαίας λατρείας, εἰς αὐστηρὰν κριτικὴν ὑποβάλλῃ καὶ ὡς τύραννον εἰκονίσῃ. Τοιαύτας ἀντιθρησκευτικὰς ἰδέας ἠδύνατο νὰ ἔχῃ ὁ Εὐριπίδης, οὐχὶ δὲ καὶ ὁ κατὰ τὴν εὐσέβειαν διακρινόμενος Αἰσχύλος. Πρὸς ἐξήγησιν τούτου πολλαὶ ἑρμηνεῖαι ἐδόθησαν, ἀλλὰ κατὰ τὸ μᾶλλον

---

1) Φιλόδημ. Περὶ εὐσεβ. II, 41 „Καὶ τὸν Προμηθέα λύεσθαί φησιν Αἰσχύλος, ὅτι τὸ λόγιον ἐμήνυσεν τὸ περὶ Θέτιδος, ὡς χρεὼν εἴη τὸν ἐξ αὐτῆς γεννηθέντα κρείττω καταστῆναι τοῦ πατρός, ὅθεν καὶ θνητῷ συνοικίζουσιν αὐτὴν ἀνδρί„. 2) Ἐν Βιβλ. II, 5, 11, 10. 3) Ἐν στίχ. 1001·

Τοιοῦδε μόχθου τέρμα μή τι προσδόκα,
πρὶν ἂν θεῶν τις διάδοχος τῶν σῶν πόνων
φανῇ, θελήσῃ τ' εἰς ἀναύγητον μολεῖν
ᾅδην, κνεφαῖά τ' ἀμφὶ Ταρτάρου βάθη.

4) Ὅρα Christ ἐν τῇ γραμματολογ. σελ. 184.

ἢ ἧττον ἀπέτυχον. Δὲν δύναταί τις νὰ δεχθῇ, ὅτι ὁ ποιητὴς ἐπραγματεύθη τὸν μῦθον ἕνεκα τῆς παραδόξου ὑποθέσεως καὶ τοῦ ποιητικοῦ ἐνδιαφέροντος. Διότι ὁ Αἰσχύλος πραγματεύεται ἕκαστον μῦθον πρὸς ἐπίτευξιν σκοποῦ τινος. Ὡσαύτως δὲν εἶναι πιθανόν, ὅτι ὁ ποιητὴς διὰ τῶν ὅπλων τοῦ μύθου σκοπεῖ, ὅπως τρώσῃ τὴν τυραννίαν καὶ ἐπιρρώσῃ παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις τὸ αἴσθημα πρὸς τὴν ἐλευθερίαν[1]. *Καθ' ἡμᾶς τὸ δυσχερὲς τοῦτο ζήτημα δύναται νὰ λυθῇ, ἂν ἀπίδωμεν εἰς τὴν κάθαρσιν, ἥτις ὑπάρχει ἐν τῇ τρίτῃ τραγῳδίᾳ. Ἐνταῦθα ὁ Προμηθεὺς κατατρυχόμενος ὑπὸ τῶν δεσμῶν καὶ τοῦ ἀετοῦ κάμπτεται καὶ τούτου γενομένου ὁ Ἡρακλῆς λύει αὐτόν. Κατὰ ταῦτα ὁ Τιτὰν ἐλέγχει μὲν τὸν ὑπέρτατον τῶν Ἑλλήνων θεόν, ἀλλὰ τιμωρεῖται καὶ ἡ ὅλη ὑπόθεσις ἀποβαίνει ὑπὲρ τοῦ τιμωροῦ. Ὁ ποιητὴς ἤθελεν εἶναι ἀσεβής, ἂν ὁ μῦθος ἐλύετο ὑπὲρ τοῦ Προμηθέως. Ἐν ἑκάστῳ δράματι ὑπάρχει ἔγκλημα, ἀλλὰ τὸ ἠθικὸν τοῦ δράματος κρίνεται ἐκ τῆς καθάρσεως.*

Ἐν ἀρχῇ τῆς τραγῳδίας ὁ Προμηθεὺς προσδεόμενος σιωπᾷ, ἀλλ' ἡ σιωπὴ τούτου εἶναι ῥητορικωτέρα πολλῶν προλόγων τοῦ Εὐριπίδου. Αὕτη ὁμοιάζει πρὸς τὴν τοῦ Αἴαντος ἐν τῇ Ὀδυσσείᾳ[2]. *Αἱ Ὠκεανίδες εἶναι μὲν θεῖα ὄντα, ἀλλ' ὁμοιάζουσι μᾶλλον πρὸς θνητὰς γυναῖκας. Τὰ ᾄσματα τούτων δὲν ἔχουσι μεγάλην περιοχὴν καὶ στεροῦνται τῶν ὑψηλῶν ἰδεῶν, ἃς ἐν τοῖς χορικοῖς τοῦ τραγικοῦ τούτου εὑρίσκομεν· εἶναι ὅμως τρυφερὰ καὶ χαρίεντα. Ὁ λόγος ἔχει θαυμασίαν δύναμιν καὶ ὁ διάλογος ταχεῖαν ῥοήν. Τὰ μέτρα τοῦ δράματος κατεσκευάσθησαν ἐπιμελῶς καὶ κατ' ἐξοχὴν τὸ τρίμετρον εἶναι εὔηχον. Ἐπειδὴ τὰ χορικὰ περιωρίσθησαν, τὸ κέντρον τῆς βαρύτητος πίπτει ἐπὶ τοῦ διαλόγου καὶ οὕτως ὁ Αἰσχύλος πλησιάζει εἰς τὴν δραματικὴν τοῦ Σοφοκλέους τέχνην. Καθ' ὅλου εἰπεῖν τὸ δρᾶμα ἐπαινεῖται ὑπὸ τῶν κριτικῶν. Τινὲς εἰκάζουσιν, ὅτι ἡ τετραλογία*

---

[1]) Ὅρα Bernhardy II, 2, 269 *καὶ* 276. [2]) *Ἐν Ὀδυσσ. Λ*, 563.

αὕτη ἐδιδάχθη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Αἰσχύλου ὑπὸ τοῦ Εὐφορίωνος[1].

Δύο ἔτη πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ τραγικοῦ, ἤτοι κατὰ 458 π.Χ. ἐδιδάχθη ἡ Ὀρέστεια[2] *ἐπὶ ἄρχοντος Φιλοκλέους καὶ χορηγοῦντος Ξενοκλέους τοῦ Ἀφιδναίου. Ἡ τετραλογία αὕτη, δι' ἧς ὁ ποιητὴς ἐνίκησε, περιέχει τὸν Ἀγαμέμνονα, τὰς Χοηφόρους καὶ τὰς Εὐμενίδας καὶ ὡς σατυρικὸν δρᾶμα τὸν Πρωτέα*[3], *ὅστις ἀπώλετο. Ἐν τῷ προλόγῳ τῆς πρώτης τραγῳδίας, τοῦ Ἀ γ α μ έ μ ν ο ν ο ς, ἰδὼν ὁ φύλαξ τὸν πυρσόν*[4], *ὅστις ἐμήνυε τὴν ἅλωσιν τοῦ Ἰλίου, ἀγγέλλει τὴν λαμπρὰν εἴδησιν τῇ Κλυταιμνήστρᾳ. Αὕτη μεταπέμπεται τοὺς γέροντας τῆς πόλεως, ἐξ ὧν συνίσταται ὁ χορός, καὶ τούτοις ἐλθοῦσι λέγει, ὅτι οἱ Ἀργεῖοι ἐξεπόρθησαν τὴν πόλιν τοῦ Πριάμου*[5]. *Οἱ γέροντες δὲν δύνανται νὰ ἐννοήσωσιν, ὅτι οὕτω ταχέως ἦλθεν ἡ ἀγγελία, ἀλλ' ἡ Κλυταιμνήστρα ἐξηγεῖ τὸν τρόπον, καθ' ὃν πῦρ ἐτέθη ἐπὶ διαφόρων ὀρέων, μέχρις ὅτου τὸ τηλέπομπον μήνυμα ἔφθασεν εἰς τὸ Ἀραχναῖον τοῦ Ἄργους καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὰ ἀνάκτορα τῶν Μυκηνῶν*[6]. *Ὁ χορὸς χαίρει ἐπὶ τῇ νίκῃ καὶ μετ' ὀλίγον ἔρχεται ὁ κῆρυξ Ταλθύβιος, ὅστις δὲν ἐπίστευεν, ὅτι μέλλει νὰ ἐπανίδῃ τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα*[7]. *Οὗτος ἀφηγεῖται τὰ ναυάγια τῶν Ἀχαιῶν διὰ τὴν γενομένην τρικυμίαν, ἀλλὰ λέγει, ὅτι ὁ Ἀγαμέμνων ἐσώθη*[8]. *Ὄντως μετ' ὀλίγον ἔρχεται ὁ Ἀτρείδης*[9] *ἐπ' ἀπήνης, ᾗ ἀκολουθεῖ ἑτέρα φέρουσα τὰ λάφυρα καὶ τὴν Κασσάνδραν. Ὁ παμβασιλεὺς τῶν Ἀχαιῶν εἰκονίζεται ὡς εὐσεβὴς καὶ ἀποκρούει τὰς θείας τιμὰς τὰς ὑπὸ τῆς πανούργου γυναικὸς προσφερομένας*[10]. *Τούτου ἕνεκεν διεγείρει τὸν ἔλεον, ὅτι οὗτος πολλοὺς κινδύνους διαφυγὼν ἔν τε τῷ πο-*

---

1) Bergk III, 814 2) *Κατὰ τοὺς Βατράχους τοῦ Ἀριστοφάν. ἐν στίχ.* 1127 *Ὀρέστεια παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ὠνομάζετο ἡ δευτέρα τραγῳδία. Οἱ δὲ νεώτεροι ἐξέτειναν τὸ ὄνομα ἐφ' ὁλοκλήρου τῆς τριλογίας. Ὅρα* Christ *σελ.* 185. 3) *Τοῦτο λέγεται ἐν τῇ ὑποθέσει.* 4) *Ἐν στίχ* 22 5) *Ἐν στίχ.* 276 6) *Ἐν στίχ.* 298 *καὶ ἑξῆς.* 7) *Ἐν στίχ.* 508. 8) *Ἐν στίχ.* 666 9) *Ἐν στίχ.* 801. 10) *Ἐν στίχ.* 900.

λέμφ καὶ ἐν τῇ θαλάσσῃ μέλλει νὰ φονευθῇ ὑπ' αὐτῆς τῆς συζύγου. 'Αλλ' ὁ μὲν 'Αγαμέμνων εἰσέρχεται εἰς τὰ ἀνάκτορα, ἡ Κασσάνδρα ὅμως προμαντευομένη τὸν θάνατον καὶ ἑαυτῆς καὶ τοῦ δεσπότου ἀποκαλύπτει τῷ χορῷ τὸ μέλλον νὰ γείνῃ[1]. *'Η θυγάτηρ αὕτη τοῦ Πριάμου συνενοῖ πᾶν τὸ δυνάμενον νὰ διεγείρῃ ἀλγεινὰς συμπαθείας. Αὕτη λοιπὸν ῥίψασα τὰ στέμματα εἰσπηδᾷ εἰς τὰ ἀνάκτορα, ὅπως ἐν πλήρει συνειδήσει φονευθῇ· 'Ως δ' εἰσῆλθεν, ἀκούονται φωναὶ ἐκ τῶν ἀνακτόρων, καθ' ἃς ὁ 'Αγαμέμνων ἐπλήγη καιρίως*[2]. *Μετ' ὀλίγον ἐξελθοῦσα ἡ Κλυταιμνήστρα φαίνεται θριαμβεύουσα καὶ ἐξονειδιζομένη ὑπὸ τοῦ χοροῦ σοφιστικῶς λέγει, ὅτι ἔλαβε δίκην διὰ τὸν θάνατον τῆς θυγατρὸς 'Ιφιγενείας*[3]. *'Ωσαύτως ὁ μιάστωρ τοῦ οἴκου τοῦ 'Ατρείδου, ὁ Αἴγισθος, σοφιστεύεται, ὅτι δῆθεν ἐφόνευσε τὸν βασιλέα τῶν Μυκηνῶν οὐχὶ διὰ τὰς αἰσχρὰς πρὸς τὴν Κλυταιμνήστραν σχέσεις, ἀλλὰ διὰ τὰς ἀδικίας τοῦ 'Ατρέως πρὸς τὸν Θυέστην, ὅστις ἦτο πατὴρ τοῦ φονέως*[4].

Τῆς δὲ δευτέρας τραγῳδίας, ἥτις Χοηφόροι *ὀνομάζονται, ἡ σκηνὴ ὑπόκειται παρὰ τῷ τάφῳ τοῦ 'Αγαμέμνονος. 'Εν τῇ ἀρχῇ τοῦ δράματος ἔρχεται ὁ 'Ορέστης μετὰ τοῦ Πυλάδου ὡς τιμωρὸς τοῦ φόνου τοῦ πατρός. 'Εν ᾧ δ' οὗτος προσφέρει τὴν κόμην τῷ τάφῳ τοῦ πατρός, βλέπει τὰς χοηφόρους*[5], *αἵτινες ἦσαν Τρῳάδες θεραπαινίδες, ἐρχομένας, ὅπως προσενέγκωσι χοάς. 'Εκ τούτων συνίσταται ὁ χορός. 'Η Κλυταιμνήστρα ὑπ' ὀνείρου ταραχθεῖσα πέμπει τὰς χοὰς τοῦ ὑφ' ἑαυτῆς φονευθέντος ἀνδρός, ἀλλ' ἡ 'Ηλέκτρα τὸν προορισμὸν τούτων μεταβαλοῦσα εὔχεται τῷ χθονίῳ 'Ερμῇ, ὅπως τιμωρηθῶσιν οἱ φονεῖς τοῦ πατρός*[6]. *'Εν ᾧ δε ταῦτα γίνονται, ἐπιφαίνεται ὁ 'Ορέστης καὶ γίνεται ὁ ἀναγνωρισμός*[7].

---

[1]) *'Εν στίχ.* 1056 *καὶ ἑξῆς.* [2]) *'Εν στίχ.* 1342. [3]) *'Εν στίχ.* 1527. [4]) *'Εν στίχ.* 1584. *'Ο 'Ατρεὺς καὶ ὁ Θυέστης ἦσαν ἀδελφοὶ καὶ υἱοὶ τοῦ Πέλοπος.* [5]) *'Εν στίχ.* 10. [6]) *'Εν στίχ.* 122 *καὶ ἑξῆς.* [7]) *'Εν στίχ.* 211.

Μετὰ τοῦτον ὁ ἥρως ἔρχεται εἰς τὰ ἀνάκτορα τῶν Πελοπιδῶν, ὅπως δῆθεν ἀναγγείλῃ τὸν θάνατον τοῦ Ὀρέστου[1], *ὅστις διῃτᾶτο παρὰ τῷ Στροφίῳ, καὶ εὑρὼν τὸν Αἴγισθον ἀνέτοιμον φονεύει τοῦτον*[2]. *Ἡ ἀνδροκτόνος ἐκ τῶν φωνῶν ἐννοήσασα τὸν φόνον τοῦ μιάστορος καὶ κατανοήσασα τὸν κίνδυνον αἰτεῖ πέλεκυν, ὅπως ἀντεπεξέλθῃ κατὰ τῶν φονέων. Ἀλλ' ἰδοῦσα τὸν Αἴγισθον οἰκτείρει τοῦτον φίλτατον ὀνομάζουσα. Ἀφ' οὗ ἀγαπᾷ τοῦτον, ὑπολαμβάνει ὁ Ὀρέστης, θέλει θέσει αὐτὴν ἐν τῷ αὐτῷ τάφῳ. Αὕτη ὅμως τὸν μαστὸν δεικνύουσα ὑπομιμνήσκει τὸ μητρικὸν γάλα*[3]. *Τούτου γενομένου ὁ Ὀρέστης ἀμφιταλαντεύεται· διότι κατανοεῖ, ὅτι ὀφείλει ἢ νὰ γείνῃ μητραλοίας ἢ νὰ παραβῇ τὴν ἐντολὴν τοῦ Λοξίου. Ἀπορῶν λοιπὸν ἐρωτᾷ τὸν Πυλάδην, ὅστις συμβουλεύει αὐτῷ ὑπακοὴν τῷ θεῷ καὶ τήρησιν τῶν ὅρκων*[4]. *Ὁ Ὀρέστης πεισθεὶς ὑπὸ τοῦ φίλου φονεύει τὴν μητέρα*[5]. *Ἔχει μὲν ὁ μητρολοίας ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὴν ἐντολὴν τοῦ Ἀπόλλωνος, ἀλλ' αἱ φοβεραὶ Ἐρινύες καταδιώκουσιν αὐτὸν*[6] *καὶ ὑπὸ μανίας κατεχόμενος πορεύεται εἰς τὸ ἐν Δελφοῖς μαντεῖον. Αἱ δειναὶ τούτων ὄψεις εἶναι ὁραταὶ μὲν τῷ Ὀρέστῃ καὶ τοῖς θεαταῖς, οὐχὶ δὲ καὶ τῷ χορῷ*[7]. *Παραπλήσιον συμβαίνει καὶ ἐν τῷ Αἴαντι τοῦ Σοφοκλέους*[8]. *Οὕτως ἡ τραγῳδία λήγει ἐκεῖ, ὅθεν ἄρχονται αἱ Εὐμενίδες.*

Ὄντως ἐν ταῖς Εὐμενίσιν ἡ Πυθιὰς προφῆτις βλέπει τὰς Ἐρινύας κύκλῳ τοῦ Ὀρέστου καθευδούσας καὶ τὰ πάντα μηνύει τοῖς θεαταῖς[9]. *Ἀφ' οὗ δ' αὗται ἐκοιμήθησαν, ὁ Ἀπόλλων πέμπει τὸν Ὀρέστην μετὰ τοῦ Ἑρμοῦ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν τῶν*

---

[1]) *Ἐν στίχ.* 649. [2]) *Ἐν στίχ.* 868. [3]) *Ἐν στίχ.* 833·

> *Ἐπίσχες, ὦ παῖ, τόνδε δ' αἴδεσαι, τέκνον,*
> *μαστόν, πρὸς ᾧ σὺ πολλὰ δὴ βρίζων ἅμα*
> *οὔλοισιν ἐξήμελξας εὐτραφὲς γάλα.*

[4]) *Ἐν στίχ.* 899. [5]) *Ἐν στίχ.* 928. [6]) *Ἐν στίχ.* 1046. [7]) *Ἐν στίχ.* 1059. [8]) *Ὅρα τὴν σημείωσίν μου ἐν ἀρχῇ ταύτης τῆς τραγῳδίας.* [9]) *Ἐν στίχ.* 40.

Ἀθηνῶν[1]. Οὕτως ἡ σκηνὴ μετατίθεται ἐκ Δελφῶν εἰς Ἀθήνας. Ἀλλ' αἱ Ἐρινύες ὑπὸ τοῦ Εἰδώλου τῆς Κλυταιμνήστρας ἀφυπνισθεῖσαι[2] καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος ἐκδιωχθεῖσαι[3] ἀπέρχονται καὶ αὗται εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, ὅπως καταδιώξωσι τὸν μητραλοίαν. Ἐνταῦθα προεδρευούσης τῆς Ἀθηνᾶς δικάζει ὁ Ἄρειος πάγος κατὰ τοὺς ἰσχύοντας τύπους ἐν τοῖς Ἀττικοῖς δικαστηρίοις. Τὸν ὑπόδικον διώκουσι μὲν αἱ Ἐρινύες, ἐξ ὧν συνίσταται ὁ χορός, ὑπερασπίζει δὲ ὁ Ἀπόλλων, ὅστις λέγει σοφιστικῶς, ὅτι ὁ πατὴρ εἶναί τι τιμιώτερον τῆς μητρός, ὡς δεικνύει ἡ Παλλάς, ἥτις ἄνευ μητρὸς ἐγεννήθη[4]. Ἀλλ' οἱ δικασταὶ τοῦ Ἀρείου πάγου σταθμίζοντες ἔνθεν μὲν τὸ πρὸς τὴν μητέρα νῖκον καθῆκον, ἔνθεν δὲ τὴν ὀφειλομένην τῷ πατρὶ τιμωρίαν χωρίζονται εἰς δύο. Ἐν ἰσοψηφίᾳ τῶν δικαστῶν ἡ Ἀθηνᾶ ὡς ἐκπροσωποῦσα τὴν αἰωνίαν συνείδησιν τοῦ ἠθικοῦ κόσμου ψηφίζεται ὑπὲρ τοῦ ὑποδίκου[5]. Ὁ τῆς κατηγορίας ἀπολυθεὶς Ὀρέστης ὁμολογεῖ τὴν ἑαυτοῦ εὐγνωμοσύνην τῇ θεᾷ καὶ ὑπισχνεῖται αἰωνίαν συμμαχίαν τοῦ Ἄργους μετὰ τῆς πόλεως τῆς Παλλάδος[6]. Τούτου γενομένου αἱ Ἐρινύες ἐξωργίσθησαν κατὰ τῶν Ἀθηναίων, ἀλλὰ διαλλάσσει ἡ Παλλὰς ταύτας, αἵτινες ἐν τέλει τῆς τραγῳδίας εὔχονται πολλὰ ἀγαθὰ τούτοις. Οὕτως αἱ Ἐρινύες ἐγένοντο Εὐμενίδες.

Τῇ τριλογίᾳ ταύτῃ, ὡς εἴρηται, προσετίθετο ὁ Πρωτεὺς ὡςς σατυρικὸν δρᾶμα. Ἀλλ' ἐνταῦθα γεννᾶται τὸ ζήτημα, τίς ἡ σχέσις τοῦ θαλασσίου τούτου δαίμονος πρὸς τὸν μῦθον τῆς εἰρημένης τριλογίας. Κατὰ κακὴν μοῖραν τὰ περισωθέντα ἀπο-

---

1) Ἐν στίχ. 88. 2) Ἐν στίχ. 118. 3) Ἐν στίχ. 179. 4) Ἐν στίχ. 666. 5) Ἐν στίχ. 738·

> Ψῆφον δ' Ὀρέστῃ τήνδ' ἐγὼ προσθήσομαι·
> μήτηρ γὰρ οὔτις ἐστὶν ἥ μ' ἐγείνατο.
> τὸ δ' ἄρσεν αἰνῶ πάντα, πλὴν γάμου τυχεῖν,
> ἅπαντι θυμῷ, κάρτα δ' εἰμὶ τοῦ πατρός.

6) Ἐν στίχ. 757 καὶ ἑξῆς.

σπάσματα ἐκ τοῦ σατυρικοῦ δράματος εἶναι πάνυ ὀλίγα[1] *καὶ δὲν ὠφελοῦσιν ἡμῖν πρὸς λύσιν τοῦ ζητήματος. Εἰκάζεται δ' ὅμως, ὅτι ἐν τούτῳ ὁ θαλάσσιος δαίμων προέλεγε τῷ Μενελάῳ τὸν φόνον τοῦ 'Αγαμέμνονος καὶ προέτρεπε τοῦτον, ὅπως μετὰ σπουδῆς ἐπανέλθῃ εἰς τὴν αὐτοῦ πατρίδα, ὡς δὴ τοῦτο λέγεται παρ' 'Ομήρῳ*[2]. *'Ο χορὸς συνίστατο ἐκ σατύρων.*

Διὰ τῆς τριλογίας ταύτης ὁ ἀριστοκρατικὸς ποιητὴς προδήλως σκοπεῖ, ὅπως δείξῃ τοῖς 'Αθηναίοις, ὅτι τὸ δικαστήριον τοῦ 'Αρείου πάγου εἶναι ἀρχαιότατον καθίδρυμα, ὅτι ἐν τούτῳ ἐδίκασαν αὐτοὶ οἱ θεοὶ καὶ ὡς τοιοῦτον εἶναι ἄξιον πολλοῦ σεβασμοῦ. 'Ανέλαβε δὲ τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ ἱδρύματος τούτου, διότι ὁ Περικλῆς διὰ τοῦ 'Εφιάλτου ὀφεῖλεν αὐτὸν τὰς πλείστας κρίσεις. Αἰτία δὲ τῆς ἀφαιρέσεως ἦτο, ὅτι ὁ εἰρημένος πολιτευτὴς δὲν μετεῖχε τῆς ἐξ 'Αρείου πάγου βουλῆς, ὡς παραδίδει ἡμῖν ὁ Πλούταρχος[3]. *'Η τριλογία αὕτη θεωρεῖται ὡς ἡ βάσις τῶν σπουδῶν τῆς δραματικῆς τοῦ Αἰσχύλου τέχνης. 'Η πρώτη τραγῳδία ἀποτελεῖ τὴν π ρ ό τ α σ ι ν, ἡ δευτέρα τὴν ἐ π ί τ α σ ι ν καὶ ἡ τρίτη τὴν κ α τ ά σ τ α σ ι ν. Τὰ πόρρω καὶ τὰ ἐγγὺς αἴτια ἀπαρτίζουσιν ἅλυσιν, μέχρις ὅτου ἄγουσιν εἰς τὴν κάθαρσιν. 'Εκάστη ἐξακολούθησις ἤθελε παραγάγει νέον ἔγκλημα καὶ οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ ἀποφανθῇ, ἂν ὁ τιμωρῶν ἢ ὁ τιμωρούμενος εἶχε δίκαιον. Διὰ τοῦτο ἡ 'Αθηνᾶ ἐπέρχεται ὡς μεσίτης καὶ αἱ 'Ερινύες ἐξευμενιζόμεναι γίνονται Εὐμενίδες. Οἱ χαρακτῆρες τῶν προσώπων εἶναι εὐσταθεῖς καὶ ἄκαμπτοι, ὡς ὁ τῆς Κλυταιμνήστρας καὶ τοῦ 'Ορέστου. 'Εν τῇ τριλογίᾳ ταύτῃ διαλάμπει ποικιλία καὶ βάθος ἰδεῶν, ἰσχὺς καὶ μεγαλοπρέπεια τοῦ λόγου καὶ τῶν ποιητικῶν εἰκόνων καί, καθ' ὅλου εἰπεῖν, ὑπάρχουσι πᾶσαι αἱ ἀρεταὶ ὑψηλοῦ τραγικοῦ ὕφους*[4]. *Δύναταί τις νὰ εἴπῃ, ὅτι ἡ 'Ορέστεια μετὰ τὴν 'Ιλιάδα καὶ τὴν 'Οδύσσειαν εἶναι*

---

[1]) *"Εν τοιοῦτον εὕρηται παρ' 'Αθην.* IX, 394. *"Ορα καὶ* Bode *ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι* III, 332. [2]) *'Εν 'Οδυσσ. Δ,* 512. [3]) *'Εν βίῳ Περικλ. κεφ.* IX. [4]) *"Ορα* Bernhardy II, 2, 289.

τὸ μεγαλοπρεπέστερον τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων μνημεῖον. Αἱ ἀρεταὶ αὗται τοσοῦτο μείζονα θαυμασμὸν διεγείρουσιν, ὅσον ὁ Αἰσχύλος ἦτο ἤδη γέρων, ὅτε ἐποίει τὴν τριλογίαν ταύτην. Καὶ ὅμως ὁ στρατιώτης τοῦ Μαραθῶνος διετήρει τὴν διανοητικὴν ἀνθηρότητα, ἥτις συνήθως ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἡλικίας διαλάμπει. Τοῦτ' αὐτὸ παρατηρεῖται καὶ ἐν τῷ Σοφοκλεῖ, ὅστις τὸν Οἰδίποδα ἐπὶ Κολωνῷ ἐποίει, ὅτε ἦγε τὸ ἐνενηκοστὸν τῆς ἡλικίας ἔτος[1].

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ΄.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΠΟΛΕΣΘΕΙΣΩΝ ΤΡΑΓΩΔΙΩΝ ΤΟΥ ΑΙΣΧΥΛΟΥ

Ἐκ τῶν ἀπολεσθεισῶν τραγῳδιῶν τοῦ Αἰσχύλου περιεσώθησαν ὀλίγα ἀποσπάσματα καί τινες εἰδήσεις, δι' ὧν σοφοὶ ἄνδρες διὰ πολλῶν πόνων πειρῶνται, ὅπως τὰς ὑποθέσεις τούτων ὁρίσωσιν. Αἱ εἰκασίαι ὁμολογουμένως δεικνύουσι τὴν εὐφυΐαν τῶν ἐπινοησάντων, ἀλλ' ἡμεῖς θέλομεν περιορισθῇ μόνον ἐν πάνυ ὀλίγοις. Διότι ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ αἱ εἰκασίαι δὲν εἶναι ἀνεπίδεκτοι ἀντιρρήσεων.

Ἐκ τοῦ μυθικοῦ κύκλου τοῦ Διονύσου ὁ Αἰσχύλος ἐποίησε τὴν Λυκούργειαν, ᾗ ἀνῆκον οἱ Ἠδωνοί, αἱ Βασσαρίδες, οἱ Νεανίσκοι καὶ τὸ σατυρικὸν δρᾶμα Λυκοῦργος. Ὑπόθεσις τῆς ὅλης τετραλογίας ἦτο ἡ τιμωρία Λυκούργου, τοῦ βασιλέως τῶν Θρᾳκῶν, διότι οὗτος ἀντέστη εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τῆς λατρείας τοῦ Διονύσου. Τὴν ὑπόθεσιν δὲν ἐπενόησεν ὁ τραγικός, διότι ἔλαβεν αὐτὴν παρὰ τοῦ Ὁμήρου[2]. Ἐν τῇ πρώτῃ

---

[1]) Ὅρα τὴν εἰσαγωγήν μου εἰς ταύτην τὴν τραγῳδίαν σελ. 49.

[2]) Ἐν Ἰλιάδ. Ζ, 130, ὅπου ἴδε τὴν σημείωσίν μου. Ὅρα καὶ Σοφοκλ. ἐν Ἀντιγόν. 955.

τραγῳδίᾳ, τοῖς Ἠδωνοῖς, ὁ Διόνυσος ἐκ τῆς Ἀσίας ἐλθὼν ὑβρίζεται ὑπὸ τοῦ Λυκούργου ἐν Στρυμόνι, ὅπου ὑπόκειται ἡ σκηνή[1]. *Καὶ ὁ μὲν Διόνυσος φοβηθεὶς φεύγει εἰς τὴν Θέτιδα, αἱ δὲ Βάκχαι αἱ ἀκολουθοῦσαι αὐτῷ καὶ οἱ σάτυροι αἰχμαλωτίζονται. Εἰς τὴν νίκην ταύτην τοῦ Λυκούργου ἔληγεν ἡ πρώτη τραγῳδία*[2]. *Ἀλλ' ἐν τῇ δευτέρᾳ, ταῖς Βασσαρίσι (ταῖς Βάκχαις), οἱ αἰχμάλωτοι αἴφνης λύονται καὶ ὁ Διόνυσος πέμπει μανίαν τῷ Λυκούργῳ, ὅστις τὸν υἱὸν Δρύαντα ὡς ἄμπελον κατακόπτει καὶ διαμελίζει. Οὕτως ἐκράτησεν ἡ λατρεία τοῦ Διονύσου ἐν τῇ Θράκῃ. Τὴν δὲ ὑπόθεσιν τῆς τρίτης τραγῳδίας, τῶν* Νεανίσκων, *δὲν γινώσκομεν, ἀλλὰ φαίνεται, ὅτι οἱ ὁμήλικες τοῦ φονευθέντος Δρύαντος, οἵτινες ἀπετέλουν τὸν χορόν, ἐθρήνουν καὶ ἐν ταύτῃ εὕρισκεν ὁ ποιητὴς τὴν παρὰ τοῦ Διονύσου τιμωρίαν. Κατὰ τὸν Ἀπολλόδωρον ἡ χώρα μένει ἄκαρπος, καὶ οἱ Ἠδωνοὶ ἄγουσι τὸν Λυκοῦργον εἰς τὸ ὄρος Πάγγαιον, δέουσι τοῦτον καὶ κατὰ τὴν θέλησιν τοῦ Διονύσου διαμελίζουσι δι' ἵππων*[3]. *Φαίνεται ὅμως, ὅτι οὕτω δὲν ἐπραγματεύετο τὸν μῦθον ὁ Αἰσχύλος, διότι, ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ* Bode[4], *ἐν τῇδε τῇ τραγῳδίᾳ δὲν ἠδύνατο νὰ γείνῃ λόγος περὶ θανάτου τοῦ Λυκούργου. Διότι οὗτος ἐν τῷ ἑπομένῳ σατυρικῷ δράματι, δηλ. τῷ Λυκούργῳ, παρίσταται ὡς πρωταγωνιστής. Φαίνεται λοιπὸν πολὺ πιθανώτερον, ὅτι ἐν τῇ τρίτῃ τραγῳδίᾳ ἐπῆλθε*

---

[1]) *Ὁ Λυκοῦργος ἠρώτα τὸν Διόνυσον κατὰ τὸν Ἀριστοφάν. ἐν Θεσμοφορ.* 134 *οὑτωσί·*

. . . . *κατ' Αἰσχύλον*
ἐκ τῆς Λυκουργείας ἐρέσθαι βούλομαι.
Ποδαπὸς ὁ γύννις; τίς πάτρα; τίς ἡ στολή;
τίς ἡ τάραξις τοῦ βίου; τί βάρβιτος
λαλεῖ κροκωτῷ; τί δὲ λύρα κεκρυφάλῳ;

[2]) Welcker, Die Aeschyliche Trilogie *ἐν σελ.* 320. [3]) *Ἐν τῇ Βιβλ. III*, 5, 1. [4]) *Ἐν τῷ μνημονευθέντι συγγράμματ. III*, 385.

διαλλαγή. Λέγεται, ὅτι ὁ Λυκοῦργος ἐγένετο θεὸς καὶ ἐταὐτίσθη τῷ Διονύσῳ[1].

Ὡσαύτως τῷ μύθῳ τοῦ Διονύσου ἀνήκει ἡ τριλογία ἡ περιέχουσα τὰς τραγῳδίας Σεμέλην ἢ Ὑδροφόρους, Πενθέα καὶ Ξαντρίας. Ταύτης περιεσώθησαν μὲν ὀλίγα ἀποσπάσματα, ἀλλ' αἱ Βάκχαι τοῦ Εὐριπίδου πληροῦσι τὴν ἔλλειψιν· διότι κατὰ τὸν Ἀριστοφάνη[2] τὸν γραμματικὸν ὁ μῦθος ἐλήφθη ἐκ τοῦ Πενθέως τοῦ Αἰσχύλου. Ἐν τῇ πρώτῃ τραγῳδίᾳ Σεμέλη ἡ θυγάτηρ τοῦ Κάδμου, παρίστατο ἐν θείῳ ἐνθουσιασμῷ, δι' οὗ ὁ Διόνυσος ἐδήλου τὴν ἐν τῇ γαστρὶ τῆς μητρὸς ὕπαρξιν αὐτοῦ. Ἐνταῦθα συνέβαινον ἡ γέννησις τοῦ Διονύσου καὶ ὁ διὰ κεραυνοῦ θάνατος τῆς Σεμέλης[3]. Ὁ θεὸς οὗτος ἐν τῇ δευτέρᾳ τραγῳδίᾳ κατεφρονεῖτο ὑπὸ Πενθέως τοῦ υἱοῦ τοῦ Κάδμου, ὅστις τότε ἐβασίλευεν ἐν Θήβαις. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὁ Διόνυσος παρίστατο ἡγούμενος τοῦ Βακχικοῦ θιάσου, ὡς καὶ ἐν τῇ ἡγουμένῃ τριλογίᾳ. Ἡ κάθαρσις ταύτης ὑπῆρχεν ἐν ταῖς Ξαντρίαις[4], διότι ἐνταῦθα ὁ ὑβριστὴς τοῦ Διονύσου Πενθεὺς κατεσπαράσσετο ὑπὸ τῶν γυναικῶν καταρξαμένης Ἀγαύης τῆς μητρὸς τοῦ κατασπαραχθέντος. Τῷ Βακχικῷ μύθῳ ἀνήκει καὶ τρίτη τριλογία, ἣν ἀπετέλουν ὁ Ἀθάμας, οἱ Δικτυουργοὶ καὶ οἱ Θεωροὶ ἢ Ἰσθμιασταί. Ἐν τῇ τριλογίᾳ ταύτῃ ἀνεπτύσσετο ὁ μῦθος καθ' ὃν Ἀθάμας, ὁ σύζυγος τῆς Ἰνοῦς, καταλαμβάνεται ὑπὸ μανίας ὑπὸ τῆς Ἥρας πεμφθείσης· διότι οὗτος μετὰ τῆς γυναικός ἀνέθρεψε τὸν Διόνυσον[5]. Μανεὶς δὲ ὁ

---

[1]) Στράβ. X, 471 "Καὶ τὸν Διόνυσον δὲ καὶ τὸν Ἠδωνὸν Λυκοῦργον συνάγοντες εἰς ἓν τὴν ὁμοιοτροπίαν τῶν ἱερῶν αἰνίττονται„. [2]) Ἐν τῇ Ὑποθέσει τῶν Βακχῶν τοῦ Εὐριπίδου ἀναγινώσκεται· "Ἡ μυθοποΐα κεῖται παρ' Αἰσχύλῳ ἐν Πενθεῖ„. [3]) Ὁ θάλαμος τῆς Σεμέλης μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Παυσανίου IX, 12, 3 ἐφυλάσσετο ὡς ἄβατος τοῖς ἀνθρώποις. Τοῦ γεγονότος τούτου ὑπάρχει λαμπρὰ περιγραφὴ ἐν ταῖς Εἰκόσι τοῦ Φιλοστράτ. I, 14. [4]) Ὠνομάσθησαν οὕτω, διότι ξαίνουσι τὸν Πενθέα, ὡς λέγει ὁ Φιλόστρατος. Ἰδὲ καὶ Welcker ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματ. ἐν σελ. 380. [5]) Ὁ μῦθος ὑπάρχει παρ' Ὀβιδίῳ ἐν Μεταμορφώσ. IV, 512 καὶ παρ' Ἀ-

'Αθάμας βλέπει τὴν μὲν γυναῖκα αὐτοῦ ὡς λέαιναν, τοὺς δὲ υἱούς, τὸν Λέαρχον καὶ τὸν Μελικέρτην, ὡς λεοντιδεῖς. Οἱ Δ ι κ τ υ ο υ ρ γ ο ὶ εἶναι θεράποντες τοῦ 'Αθάμαντος ἢ πολῖται, οἵτινες ἀποτελοῦσι τὸν χορὸν τῆς δευτέρας τραγῳδίας, καὶ προσποιοῦνται, ὅπως διὰ τῆς ἀπάτης διατηρῶσιν ἥσυχον τὸν μαινόμενον, ὅτι δῆθεν πειρῶνται νὰ συλλάβωσι τοὺς λεοντιδεῖς. 'Αλλ' ὁ 'Αθάμας τοξεύει τὸν Λέαρχον, ἡ δὲ 'Ινὼ μετὰ τοῦ Μελικέρτου ῥίπτεται εἰς τὴν θάλασσαν, ἔνθα ἡ μὲν μήτηρ μεταμορφοῦται εἰς Λευκοθέαν [1], ὁ δὲ υἱὸς εἰς Παλαίμονα. Περὶ τοῦ δυστυχοῦς 'Αθάμαντος, ὅστις ἐγένετο πάλιν ἔμφρων, οὐδὲν μανθάνομεν. 'Η κατάστασις τῆς τριλογίας ὑπῆρχεν ἐν τοῖς 'Ι σ θ μ ι α σ τ α ῖ ς ἢ Θεωροῖς, ἐν οἷς ὁ Παλαίμων ὡς θεὸς ἐτιμᾶτο καὶ αἱ θυσίαι καὶ οἱ ἀγῶνες αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Σισύφου [2] ἐν τῷ 'Ισθμῷ καθιδρύοντο.

Ὄντως εἶναι λυπηρόν, ὅτι ἀπώλετο ἡ τριλογία ἡ τὸν Θηβαϊκὸν μῦθον τῶν Νιοβιδῶν περιέχουσα. Τὴν πρώτην θέσιν κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἶχον οἱ Τ ρ ο φ ο ί. 'Η τραγῳδία ἔσχε τὸ ὄνομα ἐκ τῶν τροφῶν, οἵτινες ἀπετέλουν τὸν χορὸν καὶ ἐφρόντιζον περὶ τῆς ἀνατροφῆς τῶν ἑπτὰ υἱῶν καὶ ἑπτὰ θυγατέρων τῆς Νιόβης [3]. 'Ενταῦθα ἡ Καδμεία εἰκονίζεται ἐν ἀκάσῃ τῇ μεγαλοπρεπείᾳ καὶ τελεῖται θυσία τῇ Λητοῖ, καθ' ἣν ἡ Νιόβη, ἡ γυνὴ τοῦ 'Αμφίονος τοῦ υἱοῦ τοῦ Διός, τολμᾷ, ὅπως ἐξισώσῃ ἑαυτὴν πρὸς τὴν Λητὼ [4] καὶ ἀποδιώξῃ τὸν λαὸν ἀπὸ τῶν

πολλοδώρ. I, 9, 2 καὶ III, 4, 3 καὶ παρὰ Παυσαν. III, 4, 3. [1]) *'Εν 'Οδυσσ. E, 333·*

> *Τὸν δὲ ἴδεν Κάδμου θυγάτηρ, καλλίσφυρος 'Ινώ,*
> *Λευκοθέη, ἣ πρὶν μὲν ἔην βροτὸς αὐδήεσσα,*
> *νῦν δ' ἁλὸς ἐν πελάγεσσι θεῶν ἐξέμμορε τιμῆς.*

[2]) *Παυσαν. II, 2 ἐν ἀρχῇ. 'Ιδὲ καὶ* Bode II, 338. [3]) *'Ο Ὅμηρος μνημονεύει ἓξ υἱῶν καὶ ἓξ θυγατέρων ἐν 'Ιλιάδ. Ω, 604, ἀλλ', ὡς φαίνεται, ὁ Αἰσχύλος μετέβαλε τὸν ἀριθμὸν χάριν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν χορευτῶν.* [4]) *'Ιλιάδ. Ω, 607·*

βωμῶν ταύτης τῆς θεᾶς. Ἡ πρώτη τραγῳδία ἔληγεν εἰς τὸν θρίαμβον τῆς Νιόβης κατὰ τῆς Λητοῦς. Ἀλλ' ὁ μὲν Ἀπόλλων φονεύει τοὺς υἱοὺς τῆς ἀλαζόνος γυναικὸς τοῦ Ἀμφίονος θηρεύοντας ἐπὶ τοῦ Κιθαιρῶνος, τὰς δὲ θυγατέρας ἡ Ἄρτεμις ἐν τοῖς ἀνακτόροις. Τοῦτο δὲ συνέβαινεν ἐν τῷ χρονικῷ διαστήματι πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς δευτέρας τραγῳδίας καὶ οὐδὲ δι' ἀγγέλων ἠγγέλλετο, ἀλλὰ μόνον ἐκ τῶν λυρικῶν ᾀσμάτων ἐγίνετο γνωστόν[1]. *Ἡ Νιόβη ἐν τῇ φερωνύμῳ τραγῳδίᾳ βαρέως λυπηθεῖσα ἵσταται κεκαλυμμένη καὶ σιωπηλὴ παρὰ τοῖς φονευθεῖσι τέκνοις ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας*[2]. *Οἱ λαοὶ καθ' Ὅμηρον δὲν ἔδειξαν συμπάθειαν*[3] *πρὸς τὴν ἀλαζόνα Νιόβην καὶ μόνοι οἱ τροφοὶ ἔμειναν πιστοὶ τῇ αὐτῶν δεσποίνῃ. Οὗτοι τὸν χορὸν ἀποτελοῦντες ᾄδουσι πολλὰ κατὰ σειρὰν ᾄσματα*[4]. *Ἐν δὲ τῷ τέλει τῆς τραγῳδίας ἡ Νιόβη ἀνήγγελλεν, ὅτι μέλλει νὰ ἀπέλθῃ εἰς τὴν ἑαυτῆς πατρίδα πρὸς τὸν γηραιὸν πατέρα Τάνταλον. Ὄντως ἐν τῇ τρίτῃ τραγῳδίᾳ ἡ Νιόβη παρίσταται ἐν Λυδίᾳ παρὰ τῷ πατρὶ αὐτῆς. Οἱ ἀκόλουθοι ταύτης ἀπετέλουν τὸν χορόν, ἐξ οὗ τὸ δρᾶμα ὠνομάσθη Προπομποί. Κύριον ὅμως πρόσωπον καὶ ἐν τούτῳ ἔμενεν ἡ Νιόβη, ἐξ ἧς ἡ ὅλη τριλογία τὸ ὄνομα ἔλαβεν. Ἐν τέλει ὁ Τάνταλος ἀνεγνώριζε τὴν θείαν δύναμιν, ἥτις τὰ τῶν ἀνθρώπων κυβερνᾷ καὶ τοὺς ἀλαζόνας καταρρίπτει.*

Οὐ μόνον ἐκ τοῦ Θηβαϊκοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ Τρωϊκοῦ μύθου ὁ Αἰσχύλος ἐποίησε πολλὰς τριλογίας τὰς ὑποθέσεις λαβὼν

οὕνεκ' ἄρα Λητοῖ ἰσάσκετο καλλιπαρῄῳ·
φῆ δοιὼ τεκέειν, ἡ δ' αὐτὴ γείνατο πολλούς.

[1]) Welcker *ἐν τῷ μνημονευθέντι συγγράμματι σελ.* 344. [2]) *Ἐν τῇ βιογραφίᾳ τοῦ Αἰσχύλου ἀναγινώσκεται ἕως τρίτης ἡμέρας, ἀλλ' ὁ* Victorius *ἔτρεψεν εἰς ἕως τρίτου μέρους.* [3]) *Ἐν Ἰλιάδ. Ω*, 611, *ὅπου ἴδε τὴν σημείωσίν μου.* [4]) *Ἀριστοφάν. ἐν Βατράχ.* 914, *ἔνθα ὁ Εὐριπίδης μετὰ ψόγου λέγει·*

. . . . . ὁ δὲ χορός γ' ἤρειδεν ὁρμαθοὺς ἂν
μελῶν ἐφεξῆς τέτταρας ξυνεχῶς ἄν· οἱ δ' ἐσίγων.

παρὰ τοῦ Ὁμήρου ἢ τοῦ ἐπικοῦ κύκλου. Ἐκ τῶν Κυπρίων ἐλήφθη τριλογία τις, ἐν ᾗ ὑπῆρχε καὶ ἡ Ἰ φ ι γ έ ν ε ι α. Οἱ κριτικοὶ διαφωνοῦσι περὶ τῶν ἄλλων δραμάτων καὶ περὶ τῆς θέσεως αὐτῶν. Ἴσως τὴν μὲν πρώτην θέσιν εἶχον οἱ Θ α λ α μ ο π ο ι ο ί, τὴν δὲ δευτέραν ἡ Ἰ φ ι γ έ ν ε ι α καὶ τὴν τρίτην αἱ Ἱ ε ρ ε ῖ α ι[1]. Ἐν μὲν τῇ πρώτῃ τραγῳδίᾳ οἱ θαλαμοποιοὶ παρεσκεύαζον τὸν νυμφικὸν θάλαμον τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἀγαμέμνονος, ἥτις προὔκειτο νὰ λάβῃ εἰς γάμον τὸν κάλλιστον τῶν Ἑλλήνων, τὸν Ἀχιλλέα, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ ἐγίνετο ἡ θυσία τῆς ἡρωΐδος καὶ ἐν τῇ τρίτῃ ἡ σωθεῖσα παρθένος παρίστατο ὡς ἱέρεια τῆς Ἀρτέμιδος ἐν Ταύροις. Τῷ αὐτῷ μύθῳ ἀνήκει ἡ τριλογία ἡ περιέχουσα τοὺς Μυρμιδόνας, τὰς Ν η ρ η ΐ δ α ς καὶ τοὺς Φ ρ ύ γ α ς. Ἡ πρώτη τραγῳδία ἔσχε τὸ ὄνομα ἐκ τῶν στρατιωτῶν τοῦ Ἀχιλλέως, οἵτινες παρώτρυνον αὐτὸν ὀργιζόμενον, ὅπως βοηθήσῃ τοῖς Ἀχαιοῖς. Ὄντως οὗτοι βοηθοῦσι τοῖς κινδυνεύουσιν, ὡς γινώσκομεν ἐκ τοῦ Ὁμήρου, καὶ ἡ τραγῳδία ἔληγεν εἰς τὸν φόνον τοῦ Πατρόκλου. Ἐν τῇ μεσαίᾳ τραγῳδίᾳ ὁ Ἀχιλλεὺς λαμβάνει παρὰ τῶν Νηρηΐδων, ἐξ ὧν συνίστατο ὁ χορός, νέα ὅπλα καὶ εἰς τὴν μάχην κατελθὼν φονεύει τὸν Ἕκτορα. Ἐν δὲ τοῖς Φ ρ υ ξ ί ν, οἵτινες ἀκολουθήσαντες τῷ Πριάμῳ ἀποτελοῦσι τὸν χορόν, ὁ Ἀχιλλεὺς λύει τὸ πτῶμα τοῦ Πριαμίδου. Καὶ ἐν τοῖς τρισὶ δράμασιν ἥρως ὑπῆρχεν ὁ Ἀχιλλεύς. Ὅμως ἐν τῇ τελευταίᾳ τραγῳδίᾳ ὁ ἥρως πάνυ ὀλίγα ἐφθέγγετο, ὡς ὁ βιογράφος τοῦ Αἰσχύλου παρατηρεῖ[2]. Ἡ σιωπὴ δὲ τοῦ Πηλείδου ἴσως δὲν δηλοῖ αὐθάδειαν[3], ὡς ἐν τοῖς Φρυξὶ τοῦ Σοφοκλέους, ἀλλὰ βα-

[1]) Ὅρα Gruppe Ariadne σελ. 568 καὶ Welcker Tril. σελ. 408. [2]) Παρὰ Westermann ἐν σελ. 119 καὶ παρὰ Σχολιαστ. Ἀριστοφάν. ἐν Βατραχ. 942 "Ὡς αὐτοῦ εἰσφέροντος ἐν δράμασί τινα κεκαλυμμένον ὁ Ἀχιλλεὺς δὲ καθήμενός ἐστι καὶ οὐκ ἀποκρινόμενος παρ' Αἰσχύλῳ ἐν δράματι ἐπιγραφομένῳ Φρυξὶν ἢ Ἕκτορος λύτροις". [3]) Σχολ. Αἰσχύλ. ἐν Προμηθ. 435 "Σιωπῶσι παρὰ ποιηταῖς τὰ πρόσωπα ἢ δι' αὐθάδειαν, ὡς Ἀχιλλεὺς ἐν τοῖς Φρυξὶ Σοφοκλέους, ἢ διὰ τὴν συμφοράν, ὡς ἡ Νιόβη παρ' Αἰσχύλῳ ἢ διὰ περίσκεψιν". Ἰδὲ Welcker Trilog. σελ. 427.

θεῖαν λύπην ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ Πατρόκλου. Ἐκ τῆς Αἰθιοπίδος τοῦ Ἀρκτίνου ὁ Αἰσχύλος ἔλαβε τὴν ὑπόθεσιν τῆς τριλογίας, ἧς γινώσκομεν μόνον τὰς δύο τραγῳδίας, τὸν Μέμνονα καὶ τὴν Ψυχοστασίαν. Ἐν μὲν τῷ πρώτῳ δράματι ὁ βασιλεὺς τῶν Αἰθιόπων φονεύει τὸν Ἀντίλοχον, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ διὰ τῶν ταλάντων τοῦ Διὸς ἀποφασίζεται ὁ φόνος τοῦ Μέμνονος. Ἴσως ἐν τῷ τρίτῳ δράματι, οὗ καὶ ἡ ἐπιγραφὴ ἀπώλετο, εἰκονίζετο ἡ ἀποθέωσις τοῦ υἱοῦ τῆς Ἠοῦς.

Ἐκ τῆς μικρᾶς Ἰλιάδος τοῦ Λέσχου ὁ Αἰσχύλος ἔλαβε τὴν ὑπόθεσιν τῆς τριλογίας, ἧς τὴν μὲν πρώτην θέσιν εἶχεν ἡ Ὅπλων κρίσις, τὴν δὲ δευτέραν αἱ Θρῇσσαι καὶ τὴν τρίτην αἱ Σαλαμίνιαι. Εἶναι γνωστόν, ὅτι ἡ Θέτις τὴν πανοπλίαν τοῦ Ἀχιλλέως ἔθηκε βραβεῖον, ὅπως δοθῇ ἐκείνῳ, ὅστις ἔσωσε τὸ πτῶμα τοῦ Ἀχιλλέως καὶ ἐδείχθη ὁ ἀνδρειότατος τῶν Ἀχαιῶν[1]*. Κατὰ συμβουλὴν τοῦ Νέστορος, ὡς παραδίδει Κόϊντος ὁ Σμυρναῖος*[2]*, ἔκριναν οἱ Τρῶες αἰχμάλωτοι. Ἡ δὲ δευτέρα τραγῳδία ἔσχε τὸ ὄνομα ἐκ τῶν αἰχμαλωτίδων τοῦ Αἴαντος, αἵτινες κατήγοντο ἐκ Θρᾴκης. Ἐν τῷ δράματι τούτῳ διὰ τὴν κρίσιν συνέβη ἡ μανία τοῦ Αἴαντος καὶ ἡ αὐτοκτονία αὐτοῦ, ἅπερ γινώσκομεν ἐκ τῆς φερωνύμου τοῦ Σοφοκλέους τραγῳδίας. Ἡ σκηνὴ τῆς τρίτης τραγῳδίας ἔκειτο ἐν τῇ πατρίδι τοῦ ἥρωος, ἔνθα αἱ Σαλαμίνιαι, αἵτινες ἀπετέλουν τὸν χορὸν καὶ ἐξ ὧν ὠνομάσθη τὸ δρᾶμα, ἐθρήνουν τὸν θανόντα. Ὁ Τελαμὼν ὀργίζεται κατὰ τοῦ Τεύκρου, ὃν θεωρεῖ ὡς προδότην τοῦ ἀδελφοῦ. Οὗτος ἠναγκάσθη νὰ ἀπολογηθῇ*[3] *καὶ ἐπῆλθε συνδιαλλαγὴ τῇ παρεμβάσει τῆς Ἀθηνᾶς. Εἶναι λυπηρόν, ὅτι ἀπώλετο τριλογία τις, ἐν ᾗ ὁ Αἰσχύλος ἐπραγματεύετο τὴν ἅλωσιν τοῦ Ἰλίου. Οἱ κριτικοὶ δὲν συμφωνοῦσι περὶ τῶν τραγῳδιῶν, αἵτινες ἀνῆκον τῇ τριλογίᾳ. Κατὰ τὸν Bode*[4] *ταύτην ἀπετέλουν οἱ Λή-*

[1]) *Ὅρα εἰσαγωγήν μου εἰς Αἴαντ. σελ.* 11. [2]) *Ἐν βιβλ.* V, 157. [3]) *Παυσαν. I*, 28, 12. [4]) *Ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματ. III*, 347.

μνιοι, ὁ Φιλοκτήτης καὶ αἱ Φρύγιαι. Ἡ γνώμη ὅμως αὕτη παρέχει τὴν δυσκολίαν, ὅτι τὰ ἐν Λήμνῳ γενόμενα, ὅπως πεισθῇ ὁ Φιλοκτήτης καὶ ἔλθῃ εἰς τὴν Τροίαν, πρέπει νὰ τεθῶσιν ἐν τῇ πρώτῃ τραγῳδίᾳ. Διότι ἐν τῇ δευτέρᾳ, ἥτις ἐπιγράφεται Φιλοκτήτης, ἐγίνετο λόγος περὶ τῆς ἰάσεως τοῦ νοσοῦντος ὑπὸ τοῦ Μαχάονος καὶ περὶ τοῦ φόνου τοῦ Πάριδος. Ἀλλ' οἱ ἀρχαῖοι ἀποδίδουσι τὰ ἐν τῇ Λήμνῳ γεγονότα τῷ Φιλοκτήτῃ. Τὴν δυσκολίαν ὅμως ταύτην αἴρει ὁ Bode παρατηρῶν, ὅτι, ἐπειδὴ ὁ Φιλοκτήτης ἦτο ἥρως τοῦ δράματος καὶ ἐν τῇ πρώτῃ τραγῳδίᾳ, συνέβη, ὅπως καὶ κατ' αὐτὸν ὀνομάζεται. Τὴν εἰκασίαν ταύτην ποιεῖ πιθανήν, ὅτι Δίων ὁ Χρυσόστομος ὀνομάζει μὲν τοὺς Λημνίους Φιλοκτήτην κατὰ τὸν ἥρωα τοῦ δράματος, ἀλλὰ πράττει τοῦτο, ὅπως παραβάλῃ πρὸς τοὺς Φιλοκτήτας τοῦ Σοφοκλέους καὶ Εὐριπίδου. Ἡ σύγκρισις τοῦ Δίωνος τῶν δραμάτων τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν, ἅπερ ἔχουσι τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν, εἶναι πολύτιμος[1]*. Ἐν ταύτῃ ὁ ἀρχαῖος κριτικὸς παρατηρεῖ, ὅτι ὁ Αἰσχύλος καὶ ἐν τῇ τραγῳδίᾳ ταύτῃ εἶχε τὸ αὔθαδες τῆς διανοίας καὶ τῆς φράσεως καὶ οὐδὲν ταπεινόν. Ἐν δὲ ταῖς Φρυγίαις, αἵτινες κατὰ εἰρημένα κατεῖχον τὴν τρίτην θέσιν ὑπῆρχον οἱ θρῆνοι τῶν Τρῳάδων ἐπὶ τῇ ἁλώσει τῆς πόλεως καὶ τῷ οἰκτρῷ τοῦ Ἀστυάνακτος φόνῳ.*

Καὶ ἡ Ὀδύσσεια ἔδωκε τῷ τραγικῷ δραματικὰς ὑποθέσεις, ὡς τὴν μνηστηροφονίαν. Ἡ πρώτη τραγῳδία τῆς τριλογίας ταύτης ὠνομάζετο Ὀστολόγοι, ἐξ ὧν ἀπηρτίζετο ὁ χορός. Ἦσαν δ' οὗτοι ἐπαῖται συλλέγοντες ὀστᾶ παρὰ τῇ τραπέζῃ τῶν μνηστήρων τῆς Πηνελόπης, ἐν οἷς ὑπῆρχε ὁ Ἶρος καὶ ὁ Ὀδυσσεύς. Ἐν τῇ τραγῳδίᾳ ταύτῃ ὁ ἥρως τῆς Ὀδυσσείας εἰκονίζετο ὡς ἐπαίτης καὶ οἱ μνηστῆρες ὡς μεθύοντες καὶ ὑβρίζοντες[2].

---

[1]) *Τὴν σπουδαίαν ταύτην κρίσιν παρατιθέμεθα ὁλόκληρον ἐν τῇ εἰσαγωγῇ ἡμῶν εἰς τὸν Φιλοκτήτ. σελ. 24.* [2]) *Ἀθήν.* 17 D *"ἀλλ' οὐδ' ὅτε μνηστῆρας εἰσάγει (Ὅμηρος) μεθύοντας, οὐδὲ τότε τοιαύτην ἀκοσμίαν εἰσήγαγεν, ὡς Σοφοκλῆς καὶ Αἰσχύλος πεποιήκασιν, ἀλλὰ πόδα βόειον ἐπὶ τὸν*

Ὁ φόνος τούτων ἐγένετο ἐν τῇ δευτέρᾳ τραγῳδίᾳ, ἀλλὰ δὲν εἶναι εὔκολον νὰ ὁρισθῇ ἡ ἐπιγραφὴ ταύτης. Τὴν τρίτην θέσιν κατεῖχεν ἡ Πηνελόπη, ἐν ᾗ ἐγίνετο ἡ ἀναγνώρισις τοῦ Ὀδυσσέως καὶ ἡ συνδιαλλαγὴ πρὸς τοὺς Ἰθακησίους. Ἐκ τῆς Ὀδυσσείας ἐλήφθησαν καὶ οἱ Ψυχαγωγοί, ὧν βάσις εἶναι ἡ Ὁμηρικὴ Νεκυία, ἀλλ' ἐγείρεται ἀμφιβολία, ἂν ἡ τραγῳδία αὕτη ἀνῆκε τριλογίᾳ.

Τῷ Ἀργοναυτικῷ μύθῳ ἀνήκει ἡ Ὑψιπύλη, ἥτις ὑποτίθεται ὥς τις τῶν ἀρίστων τραγῳδιῶν τοῦ Αἰσχύλου. Ἡ τραγῳδία αὕτη μετὰ τῆς Ἀργοῦς καὶ τῶν Καβείρων ἀπετέλει τὴν τριλογίαν. Αἱ Λημνιάδες, ὡς γνωστόν, κατέσφαξαν τοὺς ἄνδρας πλὴν τῆς Ὑψιπύλης, ἥτις ἔσωσε τὸν πατέρα αὐτῆς Θόαντα[1]. *Ὅτε δ' οἱ Ἀργοναῦται διὰ τρικυμίαν ἦλθον εἰς τὴν νῆσον, αἱ Λημνιάδες ἔνοπλοι ἠνάγκασαν τούτους εἰς γάμον. Ἐκ τούτων ἡ Ὑψιπύλη ἔλαβεν εἰς γάμον τὸν Ἰάσονα, ἐξ οὗ ἐγεννήθη ὁ Εὔνηος καὶ ὁ Νεβροφόνος*[2]. *Ὁ γάμος ἐτελεῖτο ἐν τοῖς Καβείροις*[3], *ἐξ ὧν συνίστατο ὁ χορός. Οὗτοι ξενίζοντες τοὺς Ἀργοναύτας ἔδωκαν τὸ παράδειγμα τῆς μέθης καὶ λέγεται, ὅτι πρῶτος ὁ Αἰσχύλος ἐν τῇδε τῇ τραγῳδίᾳ εἰσήγαγεν εἰς τὴν σκηνὴν μεθύοντας*[4]. *Ἄλλαι τριλογίαι ἀναφέρονται εἰς τοὺς μύθους τοῦ Περσέως, τοῦ Ἡρακλέους καὶ τοῦ Ἰξίονος. Μῦθοι δέ τινες εἶναι οὕτω μικροί, ὥστε εἰκάζεται, ὅτι ἐκ τούτων ἐποιήθησαν οὐχὶ τετραλογίαι, ἀλλὰ μεμονωμέναι τραγῳδίαι. Τοιαῦται ἦσαν αἱ Αἰτναῖαι, αἱ Τοξότιδες*[5], *ἐν αἷς ἀνεπτύσσετο ὁ μῦθος τῆς κατασπαράξεως τοῦ Ἀκταίωνος ὑπὸ τῶν ἑαυτοῦ κυνῶν*[6], *καὶ ἄλλαι.*

Ὀδυσσεία ῥιπτούμενον„. Ἰδὲ καὶ XV, 667 *καὶ* Welcker, Trilog. 452. [1]) *Ἀπολλων. Ῥόδ. I*, 609-915. [2]) *Ἰλιάδ. H*, 468. [3]) Welcker, Trilog. 818. [4]) *Ἀθήν.* X, 428 *“Πρῶτος γὰρ ἐκεῖνος καὶ οὐχ ὡς ἔνιοί φασιν Εὐριπίδης παρήγαγε τὴν τῶν μεθυόντων ὄψιν εἰς τραγῳδίαν. Ἐν γὰρ τοῖς Καβείροις εἰσάγει τοὺς περὶ τὸν Ἰάσονα μεθύοντας„.* [5]) Bode III, 340. [6]) *Παυσαν.* IX, 2, 3.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'.

ΠΕΡΙ ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΡΑΜΑΤΙΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ ΑΥΤΟΥ

Σοφοκλῆς ὁ Σοφίλλου[1] *ἐγεννήθη ἐν Κολωνῷ τῷ Ἱππείῳ. Πρὸς τιμὴν τοῦ δήμου τούτου ὁ τραγικὸς ἐποίησε κατὰ τὰς τελευταίας τοῦ βίου ἡμέρας τὸν Οἰδίποδα ἐπὶ Κολωνῷ, ἐν ᾧ ἐξαίρει τὸ κάλλος τῆς φύσεως*[2]. *Τὸ ἔτος τῆς γεννήσεως τοῦ μεγάλου τούτου τραγικοῦ τίθεται κατὰ τὸ 495 ἢ κατὰ τὸ 496 π. Χ.*[3]. *Ἐπειδὴ δὲ ἐτελεύτησε κατὰ τὸ 406, ἔζησεν ἐνενήκοντα περίπου ἔτη· ἀλλὰ καίπερ μακρόβιος γενόμενος καὶ μέχρι τελευτῆς ποιῶν, ὅμως διετήρει τὴν ἔξοχον αὐτοῦ διάνοιαν ἀκμαίαν, ὡς περιφανῶς μαρτυρεῖ τὸ ἄρτι μνημονευθὲν δρᾶμα. Ὁ πατὴρ τοῦ ποιητοῦ λέγεται μὲν μαχαιροποιός, ἀλλὰ πρέπει νὰ νοῆται, ὅτι εἶχεν ἐργοστάσιον, ἐν ᾧ δοῦλοι εἰργάζοντο πρὸς κατασκευὴν μαχαιρῶν*[4], *ὡς τοῦτο γίνεται δῆλον καὶ ἐκ τῆς εὐπορίας καὶ τῆς ἀναστροφῆς, ἣν ἔδωκε τῷ υἱῷ αὐτοῦ. Διότι ὁ Σοφοκλῆς διδάσκαλον ἔσχε τὸν ἐπιφανέστατον μουσικὸν Λάμπρον καὶ φαίνεται, ὅτι καλῶς ταύτην ἐξεπαιδεύθη· διότι μετὰ τὴν ἐν Σαλαμῖνι νίκην τῶν Ἑλλήνων περὶ τὸ τρόπαιον γυμνὸς καὶ ἀληλιμμένος ἐξῆρχε τῶν ἐπινικίων*[5]. *Καὶ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Θαμύριδος ἀναλαβὼν τὴν κιθάραν ἐκιθάρισε. Κατὰ τὴν θέσιν ταύτην ὁ μέγας ζωγράφος Πολύγνωτος εἰκόνισε τὸν ποιητὴν ἐν τῇ Ποικίλῃ*

---

[1]) *Τὸ ὄνομα Σόφιλλος εἶναι ὑποκοριστικὸν τοῦ σοφός, ὡς τὰ Μέγιλλος, Κύριλλος, Ἄρχιλλος.* [2]) *Ἐν στίχ.* 668. [3]) *Ἡ μὲν πρώτη χρονολογία ἀνήκει τῇ βιογραφίᾳ τοῦ ποιητοῦ, ἡ δὲ δευτέρα τῷ Παρίῳ χρονικῷ. Ὅρα* Christ *ἐν σελ.* 191. [4]) *Τοῦτο λέγει ὁ ἀρχαῖος βιογράφος παρὰ* Westermann *σελ.* 126. [5]) *Ἀθήν.* I, 20 *"Σοφοκλῆς δὲ πρὸς τῷ καλὸς γεγενῆσθαι τὴν ὥραν ἦν καὶ ὀρχηστικὴν δεδιδαγμένος καὶ μουσικὴν ἔτι παῖς ὢν παρὰ Λάμπρῳ. Μετὰ γοῦν τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν περὶ τρόπαιον γυμνὸς ἀληλιμμένος ἐχόρευσε μετὰ λύρας· οἱ δὲ ἐν ἱματίῳ φασί. Καὶ τὸν Θάμυριν διδάσκων αὐτὸς ἐκιθάρισεν".*

στοᾷ. Ὁ Σοφοκλῆς κατὰ τὸν βιογράφον ἔμαθε τὴν δραματικὴν τέχνην παρὰ τῷ Αἰσχύλῳ, ἀλλ' ἐν τῇ φράσει ταύτῃ ὑπόκειται ἡ ἔννοια, ὅτι ὁ νεώτερος δραματικὸς παρίστατο ἐν ταῖς διδασκαλίαις τῶν δραμάτων τοῦ πρεσβυτέρου τραγικοῦ. Καὶ νῦν ἔτι ἡ κριτικὴ δύναται νὰ καταδείξῃ, ὅτι πολλὴν μὲν ὕλην, ἀπείρους δ' εἰκόνας καὶ μεταφορὰς ἐκ τῶν δραμάτων τοῦ Αἰσχύλου ἤντλησεν [1].

Ἀλλὰ δὲν ὑπάρχουσι μόνον ὁμοιότητες ἐν τοῖς τραγικοῖς τούτοις, ἀλλὰ καὶ διαφοραί· διότι ὁ μὲν Αἰσχύλος ἐκπροσωπεῖ τοὺς χρόνους τοῦ Μιλτιάδου καὶ τῶν Μαραθωνομάχων, ὁ δὲ Σοφοκλῆς τὴν τοῦ Περικλέους καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Οἱ μὲν ἄνδρες τῶν χρόνων ἐκείνων εἶχον φλογερὰν πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπην καὶ ἠθικὴν ἔξαρσιν, οὗτοι δὲ εὐρεῖαν παίδευσιν καὶ λεπτὴν πρὸς τὸ καλὸν αἴσθησιν. Ἐν ᾧ ἡ ὑψίπορος τοῦ Αἰσχύλου φαντασία, ὡς λέγομεν ἀλλαχοῦ[2], ἐπέδρα ἐπὶ τῶν θεατῶν διὰ τοῦ θαυμαστοῦ καὶ τοῦ ἀσυνήθους, ἔκρουε τὰ ὦτα καὶ προσέβαλλε τοὺς ὀφθαλμούς, ἡ τέχνη τοῦ Σοφοκλέους ἐσκόπει, ὅπως ἀποκαλύψῃ τὸν ἐσωτερικὸν κόσμον μετὰ τῶν ποικίλων κινήσεων τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν. Ἀλλ' ἐν ᾧ αἱ τάξεις τῶν Μαραθωνομάχων κατὰ τοὺς φυσικοὺς νόμους ὁσημέραι ἠραιοῦντο, αἱ τῶν ἡλικιωτῶν τοῦ Σοφοκλέους ἐκτῶντο νέας δυνάμεις. Αἱ δύο ἡλικίαι συνεκρούσθησαν ἐν τῷ δραματικῷ ἀγῶνι τῷ γενομένῳ κατὰ τὸ 468 π. Χ. ἐν ᾧ, ὡς εἴρηται ἐν τοῖς περὶ Αἰσχύλου, τοῦ Κίμωνος δικάσαντος ἐνίκησεν ὁ Σοφοκλῆς τὸ 28ον ἔτος τῆς ἡλικίας ἄγων. Τότε ὁ Αἰσχύλος ἐδίδασκε τὴν Οἰδιπόδειαν αὐτοῦ. Ἤθελεν εἶναι πολλοῦ λόγου ἄξιον, ἂν ἐγινώσκετο διὰ τίνος δράματος ἐνίκησεν ὁ ἡμέτερος τραγικός. Τὴν ἀνακάλυψιν ταύτην ὀφείλει ὁ φιλολογικὸς κόσμος τῇ εὐφυΐᾳ τοῦ μεγάλου τῆς Γερμανίας αἰσθητικοῦ, τοῦ Lessing[3], ὅστις ἐρεισάμενος ἐπί τινος χωρίου[4] τοῦ Πλι-

[1]) Ὅρα εἰσαγωγήν μου εἰς Ἀντιγόν. σελ. 6. [2]) Αὐτόθι ἐν σελίδ 7. [3]) Ἐν τόμ. 6 σελ. 332 καὶ 544 τῆς ἐκδόσεως τοῦ Lachmann. [4]) Ἐν τῇ Φυσικ. ἱστορ. 18, 7 "Sophoclis Triptolemus ante mortem Alexandri annis fere 145". Λοιπὸν 323 (ὅτε ἐτελεύτησεν ὁ μέγας Ἀλέξανδρος) +145 =468, ὅπερ εἶναι τὸ ἔτος. καθ' ὃ ἐγένετο ὁ πολυθρύλητος ἀγών.

νίου εὗρεν, ὅτι τὸ ζητούμενον δρᾶμα εἶναι ὁ Τριπτόλεμος. Ὁ Ἐλευσίνιος οὗτος ἥρως εἰσήγαγε τὴν γεωργίαν εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ παρεῖχεν ὑπόθεσιν, ἥτις μᾶλλον τῇ εἰρηνικῇ τοῦ Σοφοκλέους διανοίᾳ ἢ τῷ πολεμικῷ τοῦ Αἰσχύλου φρονήματι ἥρμοζεν· Ἡ νίκη αὕτη, ἣν ὁ Σοφοκλῆς κατὰ τοῦ ἀρχαίου διδασκάλου τῆς δραματικῆς τέχνης ἤρατο, κατέστησεν αὐτὸν περιφανῆ.

Οὕτως ἀπὸ τῆς πρώτης διδασκαλίας ὁ υἱὸς τοῦ Σοφίλλου ἐγένετο προσφιλὴς τοῖς Ἀθηναίοις, ἡ δ' ἀγάπη πρὸς τὸν τραγικὸν διήρκεσε μέχρι τελευτῆς. Φαίνεται δ', ὅτι αὕτη ἦτο ἀμοιϐαία, διότι καὶ ὁ ποιητής, εἰ καὶ συχνάκις ἐκαλεῖτο, δὲν ἀπεδήμησε πρὸς ξένους βασιλεῖς, ὡς ὁ Ἀνακρέων, ὁ Σιμωνίδης, ὁ Βακχυλίδης, ὁ Αἰσχύλος, ὁ Εὐριπίδης καὶ πλεῖστοι ἄλλοι[1]. Δὲν ἐδέχετο μὲν τὰς προσκλήσεις ἐξ ἀγάπης πρὸς τὴν ἑαυτοῦ ἀνεξαρτησίαν[2], ὡς γνήσιος δημοκρατικός, ἀλλὰ καὶ ἐκ στοργῆς πρὸς τὴν ἑαυτοῦ πόλιν. Αὕτη δ' ἐτίμα τὸν ποιητὴν οὐ μόνον ἐν τῷ θεάτρῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ πολιτείᾳ. Ὁ Σοφοκλῆς ἐγένετο Ἑλληνοταμίας[3] και στρατηγὸς κατὰ τὸν Σαμιακὸν πόλεμον, διότι ηὐδοκίμησεν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῆς Ἀντιγόνης[4]. Οὗτος ἐγένετο συστράτηγος τοῦ Περικλέους, ἀλλ' ὁ πολιτευτὴς οὗτος παρατηρήσας τὴν διαλλακτικὴν γλῶσσαν τοῦ τραγικοῦ ἀνέθετο, ὅπως πρεσϐεύσῃ εἰς τοὺς Λεσϐίους καὶ τοὺς Χίους. Ἐν Χίῳ συνήντησε τῷ Σοφοκλεῖ ὁ τραγικὸς Ἴων, ὅστις παραδίδωσιν, ὅτι ὁ ἡμέτερος ποιητὴς συνεζήτησε πρός τινα παῖδα περὶ αἰσθητικοῦ ζητήματος πάνυ εὐτραπέλως[5]. Ἐν Σάμῳ ὁ Σοφοκλῆς ἐγνώρισε καὶ τὸν Ἡρόδοτον, ᾧ βραδύτερον ἐποίησε καί τινα ἐλεγείαν, ἧς ἡ ἀρχὴ παρεδόθη ἡμῖν[6]. Οἱ δύο οὗτοι ἄνδρες ἀποτελοῦσιν

---

1) Ἐν τῇ Βιογραφίᾳ παρὰ Westermann σελ. 128. 2) Ἐν ἀποσπάσμ. 788

Ὅστις γὰρ πρὸς τύραννον ἐμπορεύεται,
κείνου 'στι δοῦλος, κἂν ἐλεύθερος μόλῃ.

3) Τοῦτο ἐγένετο γνωστὸν ἐκ τινος ἐπιγραφῆς παρὰ Boeckh, Staatsh. II, 456. 4) Ὑπόθεσ. Ἀντιγόν. „Φασὶ δὲ τὸν Σοφοκλέα ἠξιῶσθαι τῆς ἐν Σάμῳ στρατηγίας εὐδοκιμήσαντα ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῆς Ἀντιγόνης„. 5) Ἀθήν. XIII, 603. 6) Αὕτη εἶναι· Ὠιδὴν Ἡροδότῳ τεῦξεν Σοφοκλῆς

ὁλόκληρον κόσμον, διότι ὁ μὲν τραγικὸς ἐκπροσωπεῖ τὸν ἐσωτερικόν, ὁ δὲ ἱστορικὸς τὸν ἐξωτρικόν. Οἱ κριτικοὶ ἐν τοῖς δράμασι τοῦ Σοφοκλέους ἀνευρίσκουσι χωρία[1]*, ἅπερ ἐλήφθησαν ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ μεγάλου ἱστορικοῦ καὶ ὑποδεικνύουσι τὴν φιλίαν τῶν δύο ἀνδρῶν. Λέγεται, ὅτι ὁ ἡμέτερος ποιητὴς ἐστρατήγησε καὶ μετὰ τοῦ Νικίου, ὅστις ᾔτησε πρῶτον τὴν γνώμην αὐτοῦ ὡς παλαιοτέρου, ἀλλ' οὗτος μετὰ χάριτος ἀπέφυγε τοῦτο εἰπών· ἐ γ ὼ π α λ α ι ό τ α τ ό ς ε ἰ μ ι, σ ὺ δ ὲ π ρ ε σ β ύ τ α τ ο ς*[2]*. Ὁ Σοφοκλῆς περὶ τὰς δυσμὰς τοῦ βίου (κατὰ τὸ 411 π. Χ.) ἀνῆκεν εἰς τοὺς προβούλους, οἵτινες κατέστησαν τοὺς τετρακοσίους ὀλιγαρχικούς.. Μετὰ τὴν κατάλυσιν ὅμως τούτων ὁ ποιητὴς ἠναγκάσθη, ὅπως ἀπολογηθῇ ἐν τῷ δικαστηρίῳ. Ἀπολογούμενος δὲ εἶπεν, ὅτι ἀνεγνώριζεν, ὅτι ἡ ἐγκατάστασις τῶν τετρακοσίων ἦτο πρᾶξις πονηρά, ἀλλὰ δὲν εὕρισκε ταύτης βελτίω*[3]*. Ἔν τινι ἄλλῃ δίκῃ ὁ Σοφοκλῆς εἶπεν, ὅτι τρέμει, οὐχὶ ὅπως φαίνηται γέρων, ὡς εἶπεν ὁ διαβάλλων αὐτόν, ἀλλ' ἐξ ἀνάγκης· διότι οὐχὶ ἑκουσίως ὑπάρχουσιν αὐτῷ ὀγδοήκοντα ἔτη*[4]*. Φαίνεται, ὅτι ἡ δίκη αὕτη δὲν εἶναι ἡ τῆς παρανοίας, ἣν ἤγειρεν ὁ Ἰοφῶν*[5]*· διότι αὕτη ὑποτίθεται γενομένη περὶ τὸ τέλος τοῦ βίου τοῦ ποιητοῦ. Πρὸς δὲ καὶ ὡς συνήγορος παρέστη ὁ τραγικὸς ἐν τῇ ὑποθέσει τοῦ στρατηγοῦ Εὐκτήμονος*[6]*, ὅστις ὑβρισθεὶς ὑπό τινος ηὐτοκτόνησεν. Ὁ συνήγορος προὔτεινε θανατικὴν ποινὴν κατὰ τοῦ ὑβριστοῦ*[7]*. Καθ' ὅλου δύναταί τις εἰπεῖν, ὅτι ὁ Σοφοκλῆς δὲν ἔμενεν ἀπαθὴς θεατὴς πρὸς τὰ πολιτικὰ τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος, ἀλλὰ μετεῖχε τούτων ὡς οἱ χρηστοὶ πολῖται Ἀθηναῖοι. Ἐκ τοῦ πολιτικοῦ βίου ὁ ποιητὴς ἐκτήσατο καὶ πολλὰς σοφὰς περὶ*

ἐ τ έ ω ν ὢ ν π έ ν τ' ἐ π ὶ π ε ν τ ή κ ο ν τ α. Ἰδὲ Christ *ἐν σελίδ.* 193. [1]) *Ἐν Ἀντιγόν.* 905, *ἐν Ἠλέκτρ* 417 *καὶ ἐν Οἰδίποδ. ἐπὶ Κολων.* 337, *ὅπου ἰδὲ τὰς σημειώσεις μου.* [2]) *Πλούταρχ. ἐν βίῳ Νικίου κεφ.* XV. [3]) *Ἀριστοτέλ. ἐν τῇ Ῥητορ. III,* 18. [4]) *Αὐτόθι III,* 15. [5]) *Τοῦτο οὐχὶ ὀρθῶς λέγει ὁ* Bode III, 373. [6]) *Φαίνεται, ὅτι εἶναι ὁ ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου* VIII, 30 *μνημονευόμενος.* [7]) *Ἀριστοτέλ. ἐν τῇ Ῥητορικ. I,* 14.

πολιτείας γνώσεις, δι' ὧν ἐκόσμησε τὰς τραγῳδίας αὐτοῦ [1]. *Ἐν τῇ πρακτικῇ πολιτικῇ ἀνῆκε τοῖς δημοκρατικοῖς, ὡς πάνυ ὀλίγοι τῆς ἀρχαιότητος ποιηταί, καὶ ἦτο φίλος τοῦ Περικλέους, ὃν καὶ ὑπαινίσσεται ἔν τισι τραγῳδίαις* [2].

Ὡς ἐν τοῖς δράμασιν, οὕτω καὶ ἐν τῷ βίῳ ὁ Σοφοκλῆς ἦτο εὐσεβὴς καὶ δὴ ἐγένετο ἱερεὺς τοῦ Ἄλκωνος, ᾧ ὁ Ἰοφῶν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς ἵδρυσε βωμόν [3]. *Ἐπειδὴ δὲ ὁ τραγικὸς ἐποίησε παιᾶνα τῷ Ἀσκληπιῷ πρὸς κατάπαυσιν τοῦ λοιμοῦ, ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸν μῦθον, ὅτι ὁ θεὸς οὗτος ἐξενίσθη παρὰ τῷ Σοφοκλεῖ. Ὅτι ὁ ποιητὴς ἐδέξατο τὸν θεόν, ἦτο μεγάλη τιμὴ καὶ μετὰ τὸν θάνατον τούτου ἠγέρθη ἡ ρ ῷ ο ν τοῦ Δεξίωνος (δηλ. τοῦ δεξαμένου τὸν θεὸν) καὶ κατ' ἔτος θυσίαι προσεφέροντο. Τὸ ἡρῷον τοῦτο ἐσῴζετο μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Πλουτάρχου* [4]. *Ὡς δ' ὁ Σοφοκλῆς ἐσέβετο τοὺς θεούς, οὕτω καὶ οὗτοι ἠγάπων αὐτόν, ὡς οἱ ἀρχαῖοι ἐτεκμηριοῦντο ἔκ τινος δηλώσεως τοῦ Ἡρακλέους. Ὅτε ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως ἐκλάπη χρυσοῦς στέφανος, οἱ Ἀθηναῖοι ὥρισαν τάλαντον ἐκείνῳ, ὅστις ἤθελε μηνύσει, ποῦ ἔκειτο οὗτος. Κατ' ὄναρ ὁ Ἡρακλῆς ἐδήλωσε τῷ Σοφοκλεῖ τὸν τόπον, ἐν ᾧ εἶχε κρυφθῇ στέφανος· οὗτος δὲ δηλώσας τῷ δήμῳ ἔλαβε τὸ προκηρυχθὲν τάλαντον, δι' οὗ ἱδρύσατο ἱερὸν Μηνυτοῦ Ἡρακλέους* [5]. *Ἀλλ' οὐ μόνον τοῖς θεοῖς, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἦτο προσφιλὴς ὁ μέγας οὗτος γνώστης τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως· διότι δὲν εἶχέ τι ἐριστικόν, ἀλλὰ διέκειτο πρὸς πάντας προσηνῶς καὶ δὴ καὶ*

---

1) *Ὅρα εἰσαγωγήν μου εἰς Ἀντιγόν σελ.* 11. 2) *Ὡς ἐν Τραχιν.* 1113. *Ὅρα καὶ εἰσαγωγ. εἰς Ἀντιγόν σελ.* 51. *εἰς Οἰδίποδ. τύραννν.* 51 *καὶ εἰς Οἰδίποδ. ἐπὶ Κολων σελ.* 46. 3) *Ἐν τῇ Βιογραφίᾳ παρὰ* Westermann *σελ.* 128 „*Ἔσχε δὲ καὶ τὴν τοῦ Ἄλκωνος ἱερωσύνην, ὃς ἥρως ἦν μετ' Ἀσκληπιοῦ παρὰ Χείρωνι, ἱδρυνθεὶς ὑπ' Ἰοφῶντος τοῦ υἱοῦ μετὰ τὴν τελευτήν*". *Εἰς τοῦτο ἀναφέρεται ἡ φράσις τοῦ Βιογράφου παρὰ* Westermann *σελ.* 131 „*Ἴστρος δέ φησιν Ἀθηναίους διὰ τὴν τοῦ ἀνδρὸς ἀρετὴν καὶ ψήφισμα πεποιηκέναι, κατ' ἔτος αὐτῷ θύειν*". 4) *Ἐν βίῳ Νομᾶ κεφ.* IV. 5) *Ταῦτα παραδίδωσιν ὁ Βιογράφος παρὰ* Westermann *σελ.* 129.

πρὸς τοὺς ἀντιτέχνους αὐτοῦ, ὡς τὸν Αἰσχύλον καὶ τὸν Εὐριπίδην. Ἡ φιλικὴ σχέσις τοῦ Σοφοκλέους πρὸς τὸν Μαραθωνομάχον καταδείκνυται ἐν τοῖς Βατράχοις τοῦ Ἀριστοφάνους[1], *ἡ δὲ πρὸς τὸν Εὐριπίδην τεκμηριοῦται ἐκ τούτου, ὅτι ὁ ἡμέτερος τραγικὸς μαθὼν τὸν θάνατον τοῦ ἀντιτέχνου αὐτὸς μὲν προῆλθεν εἰς τὸν προάγωνα ἔχων φαιὸν ἱμάτιον, τὸν δὲ χορὸν καὶ τοὺς ὑποκριτὰς εἰσήγαγεν ἀστεφανώτους. Ἐπειδὴ δ' ὁ ποιητὴς ἦτο προσφιλὴς τῷ Ἑλληνικῷ λαῷ, ἐγένοντο αὐτῷ ἀνδριάντες, εἰκόνες καὶ προτομαί, ὧν τινες μέχρις ἡμῶν διετηρήθησαν. Ἐπὶ τούτων ἀποτυποῦται ἠρεμία καὶ σπουδαιότης μετὰ πρᾳότητος συνηνωμένη*[2].

Ὁ ἰδιωτικὸς ὅμως βίος τοῦ ποιητοῦ δὲν ἦτο αἴθριος οὐδ' ἀνέφελος, διότι, ὡς φαίνεται, ὑπῆρξαν οἰκιακαὶ διενέξεις. Ἐκ τῆς νομίμου συζύγου Νικοστράτης ὁ Σοφοκλῆς ἔσχε τὸν Ἰοφῶντα, ἐκ δὲ τῆς ἑταίρας Θεωρίδος τῆς Σικυωνίας τὸν Ἀρίστωνα, οὗ υἱὸς ἦτο ὁ νεώτερος Σοφοκλῆς[3]. *Ἐπειδὴ δ' ὁ γέρων ποιητὴς ἐδείκνυε στοργὴν μᾶλλον πρὸς τὸν ὁμώνυμον ἔγγονον ἢ πρὸς τὸν υἱὸν Ἰοφῶντα, οὗτος ἐκ φθόνου ἤγειρε δίκην παρανοίας, δηλ. ἐνεκάλεσε τῷ πατρὶ πρὸ τῶν φρατόρων ὡς ὑπὸ γήρως παραφρονοῦντι. Ἀλλ' ὁ ὑβριζόμενος πατὴρ ἀνέγνω, ὡς λέγεται, πρὸ τῶν δικαστῶν τὸν Οἰδίποδα ἐπὶ Κολωνῷ ἢ μᾶλλον ἓν χορικὸν ᾆσμα τούτου*[4]. *Φαίνεται ὅμως, ὅτι ἡ εἴδησις καταρρέει ἔκ τινος κωμῳδίας. Ὁπωσδήποτε ὅμως ἡ βάσις τῶν εἰδήσεων τούτων εἶναι ἀκριβής. Διότι ὁ ποιητὴς κατὰ Πλάτωνα*[5]

---

[1]) *Ἐν στίχ.* 788 *καὶ* 1515. [2]) Bergk III, 367. [3]) *Βιογράφος παρὰ* Westermann *σελ.* 129 "*Ἔχων γὰρ ἐκ μὲν Νικοστράτης Ἰοφῶντα, ἐκ δὲ Θεωρίδος Σικυωνίας Ἀρίστωνα, τὸν ἐκ τούτου γενόμενον παῖδα Σοφοκλέα τοὔνομα πλέον ἔστεργεν*". *Ἀθήν.* XIII, 592 "*Τῆς δὲ Θεωρίδος μνημονεύει λέγων ἔν τινι στασίμῳ οὕτως 'φίλη γὰρ ἡ Θεωρίς'. Περὶ τούτου ἰδὲ* Welcker. Die Griech. Tragöd. I. 304. [4]) *Τινὲς ἔχουσι τὴν γνώμην, ὅτι ὑπάρχει καὶ ὑπαινιγμὸς εἰς τοῦτο ἐν Οἰδίποδ. ἐπὶ Κολων.* 1189, *ὅπου ἰδὲ τὴν σημείωσίν μου. Ὅρα καὶ εἰσαγωγήν μου εἰς Ἀντιγόν. σελ.* 14. [5]) *Ἐν Πολιτ. I,* 329.

μετὰ μεγίστης χαρᾶς ἀπηλλάγη τοῦ ἔρωτος, ὡσεὶ οὗτος ἦτο λυσσῶν καὶ ἄγριος δεσπότης. Ἴσως καὶ ἡ βαρυθυμία, ἥτις ἐν τῷ τρίτῳ στασίμῳ τοῦ Οἰδίποδος ἐπὶ Κολωνῷ κατέχει τὴν ἄλλως εὔθυμον ψυχὴν τοῦ μεγάλου τραγικοῦ, παρήχθη ἐκ τῶν οἰκιακῶν ἐρίδων, ὧν ἡ πρώτη αἰτία ὑπῆρξεν ὁ ἔρως[1].

Ὡσαύτως τὰ περὶ θανάτου τοῦ ποιητοῦ δὲν παρεδόθησαν καθ' ἱστορικὴν ἀκρίβειαν, ἀλλ' ἔλαβον μορφὴν μύθων. Λέγεται, ὅτι ὁ ὑποκριτὴς Καλλιπίδης ἔπεμψε τῷ Σοφοκλεῖ σταφυλὴν καὶ ὅτι οὗτος λαβὼν εἰς τὸ στόμα ῥᾶγα ἔτι ὀμφακίζουσαν διὰ τὸ βαθὺ γῆρας ἀπεπνίγη. Κατὰ δὲ τὸν Σάτυρον ἀναγινώσκων τὴν Ἀντιγόνην καὶ ἐμπεσὼν περὶ τὰ τέλη εἰς περίοδον μακρὰν καὶ ἄγαν ἀποτείνας τὴν φωνὴν μετὰ ταύτης καὶ τὴν ψυχὴν ἀφῆκεν. Ἐπὶ πᾶσι τούτοις παραδίδεται, ὅτι ὁ ποιητὴς ἐτελεύτησεν ἐκ χαρᾶς, διότι ἐνίκησε διὰ τῆς ἄρτι εἰρημένης τραγῳδίας[2]. *Τὸν πρῶτον τρόπον τοῦ θανάτου δέχεται καὶ Σιμωνίδης ὁ νεώτερος*[3]. *Ὁ Βιογράφος παραδίδει, ὅτι ἡ σταφυλὴ ἐπέμφθη τῷ ποιητῇ κατὰ τοὺς Χόας, δηλ. περὶ τὰ τέλη Φεβρουαρίου. Ἀλλὰ τότε δὲν ὑπάρχει σταφυλὴ καὶ ἔτι ὀλιγώτερον ὀμφακίζουσα. Καὶ ἡ δευτέρα εἴδησις δὲν φαίνεται πιθανή, διότι τὸ ἀναγινώσκειν τραγῳδίας δὲν ἦτο σύνηθες τοῖς Ἀθηναίοις*[4]. *Τῇ ἀληθείᾳ εἶναι παράδοξος ὁ τρίτος τοῦ θανάτου τρόπος· διότι ἂν μὲν ὁ Βιογράφος ἐννοῇ τὴν πρώτην διδασκαλίαν, αὕτη ἐγένετο πρὸ πολλῶν δεκαετηρίδων, πρὶν θάνῃ ὁ τραγικός. Ἂν δ' ἐννοῇ δευτέραν διδασκαλίαν, αὕτη δὲν ἠδύνατο νὰ γείνῃ ἐν τοῖς κατ' ἄστυ Διονυσίοις, ἀλλ' ἔν τινι δήμῳ. Ἂν τοῦτο ὑποτεθῇ, τίς δύναται νὰ*

---

[1]) *Ὅρα εἰσαγωγ. εἰς Οἰδίποδ ἐπὶ Κολων.* 5 *καὶ ἐν στίχ.* 1211. [2]) *Ταῦτα λέγει ὁ Βιογράφος παρὰ* Westermann *ἐν σελ* 130. *Διόδωρ. Σικελ.* XIII, 103 „*Φασὶ δὲ τὸν ἄνδρα (τὸν Σοφοκλέα) τοῦτον τὴν ἐσχάτην τραγῳδίαν εἰσαγαγόντα καὶ νικήσαντα χαρᾷ περιπεσεῖν ἀνυπερβλήτῳ, δι' ἣν καὶ τελευτῆσαι*". [3]) *Ἐν Ἀνθολογ. Παλατιν.* VII, 20·

Ἐσβέσθης, γηραιὲ Σοφόκλεες, ἄνθος ἀοιδῶν,
οἰνωπὸν Βάκχου βότρυν ἐρεπτόμενος.

Bode II, 370. [4])

πιστεύσῃ, ὅτι ποιητὴς πολλάκις ἐν τῷ ἄστει νικήσας ἠδύνατο νὰ ἀποθάνῃ ἐκ χαρᾶς διὰ νίκην συμβᾶσαν ἐν ἀγροῖς;

Ὁπωσδήποτε ὁ ποιητὴς ἔθανεν, ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο νὰ ταφῇ· διότι τότε οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐπολιόρκουν τὰς Ἀθήνας καὶ οἱ πολιορκούμενοι δὲν ἠδύναντο νὰ θάψωσι τὸν νεκρὸν ἐν τῷ πατρῴῳ τάφῳ, ὅστις ἔκειτο ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης εἰς τὴν Δεκέλειαν[1]. Ἐν τῇ ἀμηχανίᾳ ταύτῃ ἡ εὔνοια τοῦ Διονύσου ἐφάνη ἀκεραία πρὸς τὸν θεράποντα αὐτοῦ, διότι κατ' ὄναρ ἐπιστάς, ὡς λέγεται, τῷ Λυσάνδρῳ, ἐκέλευσεν αὐτῷ, ὅπως ἐπιτρέψῃ τὴν ταφήν. Ἐπειδὴ δ' οὗτος ὠλιγώρησεν, ὁ θεὸς ἐπέστη καὶ τὸ δεύτερον. Τότε ὁ τῶν Λακεδαιμονίων στρατηγὸς μαθών, ὅτι ὁ τελευτήσας εἶναι ὁ Σοφοκλῆς, ἐπέτρεψε τὴν ταφήν[2]. Ἐν τῇ ἀφηγήσει ταύτῃ ὑπάρχει ἁμάρτημα, διότι ὁ Λύσανδρος ἐπολιόρκει τοὺς Ἀθηναίους κατὰ θάλασσαν. Διὰ τοῦτο ἀντὶ τοῦ Λυσάνδρου πρέπει νὰ ἐννοήσωμεν τὸν ἐν Δεκελείᾳ στρατηγὸν τῶν Λακεδαιμονίων. Οὕτως ὁ τραγικός, ὅστις ἐπὶ δύο γενεὰς ἔτερψε καὶ ἐδίδαξε τὸν Ἑλληνικὸν κόσμον διὰ τῶν ποιημάτων, ἔθανεν ἄνευ πόνων[3] καὶ ἐτάφη ἐν τοῖς τάφοις τῶν πατέρων, ἐφ' οὗ ἐτέθη Σειρὴν καὶ ἐχαράχθη τιμητικὸν ἐπίγραμμα[4]. Τεσσαράκοντα δ' ἔτη βραδύτερον ὁ ῥήτωρ Λυκοῦργος ἀνέθηκεν ἐν τῷ θεάτρῳ χαλκοῦς ἀνδριάντας τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν καὶ ἐποίησεν ἐπίσημον ἔκδοσιν τῶν τραγῳδιῶν αὐτῶν. Ὁ δὲ Σιμμίας ἐποίησεν ἐπι-

---

[1]) *Βιογράφος παρὰ* Westermann *σελ.* 130. [2]) *Πλίνιος ἐν Φυσικ. Ἱστορ.* 7, 30. [3]) *Τοῦτο λέγει ὁ Φρύνιχος ἐν ταῖς Μούσαις ὀλίγους μῆνας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ποιητοῦ*, Meineke Com. II, 592·

Μάκαρ Σοφοκλέης, ὃς πολὺν χρόνον βιοὺς
ἀπέθανεν, εὐδαίμων ἀνὴρ καὶ δεξιός,
πολλὰς ποιήσας καὶ καλὰς τραγῳδίας·
καλῶς δ' ἐτελεύτησ', οὐδὲν ὑπομείνας κακόν.

[4]) *Παρὰ* Westermann *σελ.* 131.

Κρύπτω τῷδε τάφῳ Σοφοκλῆν πρωτεῖα λαβόντα
τῇ τραγικῇ τέχνῃ, σχῆμα τὸ σεμνότατον.

γράμματα[1] *πρὸς τιμὴν τοῦ τάφου τοῦ τραγικοῦ, ἐφ' οὗ εὐανθῆ τὰ ἱερὰ τοῦ Διονύσου φυτὰ ἔθαλλον.*

Ἡ ποίησις τοῦ Σοφοκλέους ἦτο προσφιλὴς οὐ μόνον τοῖς συγχρόνοις θεαταῖς καὶ τοῖς ποιηταῖς, οἷος ὁ Ἀριστοφάνης[2], *ἀλλὰ καὶ τοῖς φιλοσόφοις, οἷος ὁ Πλάτων*[3] *καὶ ὁ Ξενοφῶν*[4], *ὅστις θεωρεῖ αὐτὸν ὡς τὸν τελειότερον τύπον τῆς δραματικῆς τέχνης. Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης τοὺς νόμους τῆς δραματικῆς τέχνης ἐκ τῶν τραγῳδιῶν τοῦ μεγάλου τούτου καλλιτέχνου ἤντλησε*[5]. *Τὸν ἡμέτερον τραγικὸν ὁ Πολέμων ὀνομάζει τραγικὸν Ὅμηρον, ὡς δὴ τὸν Ὅμηρον ἐπικὸν Σοφοκλέα*[6]. *Ὄντως παρ' ἀμφοτέροις ὑπάρχει τὸ ἤρεμον μεγαλεῖον καὶ ἡ ἐσωτερικὴ πεποίθησις τῆς ἐσωτερικῆς ποιητικῆς δυνάμεως, καθ' ἣν ὁ ποιητὴς δὲν προβαίνει μέχρι παραμορφώσεως καὶ ἐξαμβλώσεως τῆς φύσεως, ὅπως γένηται ποιητικώτερας ἑαυτοῦ*[7]. *Ὁ δὲ Δίων ὁ Χρυσόστομος*[8] *παρατηρεῖ, ὅτι ὁ Σοφοκλῆς δὲν ἔχει οὔτε τὸ αὔθαδες καὶ ἁπλοῦν τοῦ Αἰσχύλου, οὔτε το ἀκριβὲς καὶ δριμὺ τοῦ Εὐριπίδου, ἀλλ' ἡ ποίησις αὐτοῦ παρέχει ἡδονὴν μετὰ ὕψους καὶ σεμνότητος. Καθ' ὅλου παρὰ τῷ Σοφοκλεῖ ὑπάρχουσι τὰ μικτά, ε ὐ κ α ι ρ ί α, γ λ υ κ ύ τ η ς, τ ό λ μ α, π ο ι κ ι λ ί α*[9].

Ἀλλ' ἆρά γε ἡ δραματικὴ τοῦ Σοφοκλέους τέχνη εὐθὺς ἐν ἀρχῇ ἀπεκαλύφθη ἢ κατὰ βαθμῖδας ἀνεπτύχθη; Οἱ περὶ τὸ

---

1) *Ἓν παρατιθέμεθα λαβόντες ἐκ τῆς Παλατ. Ἀνθολογ.* VII, 22·

Ἠρέμ' ὑπὲρ τύμβοιο Σοφοκλέος, ἠρέμα, κισσέ,
ἑρπύζοις, χλοεροὺς ἐκπροχέων πλοκάμους,
καὶ πέταλον πάντη θάλλοι ῥόδου, ἥ τε φιλορρὼξ
ἄμπελος, ὑγρὰ πέριξ κλήματα χευαμένη,
εἵνεκεν εὐεπίης πινυτόφρονος, ἣν ὁ μελιχρὸς
ἤσκησεν Μουσέων ἄμμιγα κὰκ Χαρίτων.

2) *Τοῦτο γίνεται δῆλον ἐν τοῖς Βατράχοις.* 3) *Ἐν Φαίδρ.* 268 C *καὶ* 269 A. 4) *Ἐν Ἀπομν.* I, 4, 3. 5) *Ὅρα* Welcker, Die Aeschyl. Trilogie, 529. 6) *Διογέν. Λαέρτ.* IV· 20. 7) *Ὅρα εἰσαγωγ. εἰς Οἰδίπoδ. τύραννν. σελ.* 5. 8) *Ἐν Λόγ.* VII, 272. 9) *Βιογράφ. παρὰ* Westermann *σελ.* 132.

ζήτημα τοῦτο ἀσχοληθέντες λυποῦνται, ὅτι τὰ δράματα τῆς πρώτης περιόδου τοῦ τραγικοῦ ἀπώλοντο. Διότι οὗτοι νομίζουσιν, ὅτι ἀρχαιότατον τῶν σῳζομένων δραμάτων εἶναι ἡ Ἀντιγόνη, ἥτις ἐδιδάχθη κατὰ τὸ 441 ἢ 440 π. Χ.[1]. Ὁ Σοφοκλῆς ὅμως, ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴρηται, παρέστη τὸ πρῶτον ὡς ἀγωνιστὴς κατὰ τὸ 468 π.Χ. Ἄρα δὲν γινώσκομεν τὴν ἐπὶ τρεῖς σχεδὸν δεκαετηρίδας δραματικὴν σταδιοδρομίαν τοῦ ποιητοῦ, εἰ μὴ ἔκ τινων μικρῶν ἀποσπασμάτων ἀπολεσθεισῶν τραγῳδιῶν, ὡς τοῦ Τριπτολέμου, τῶν Αἰχμαλωτίδων καὶ ἄλλων. Ὁλόκληρον ὅμως τραγῳδίαν δὲν εἴχομεν. Ἀλλαχοῦ ὅμως ἐδείξαμεν[2] δι' ἰσχυρῶν, ὡς καὶ νῦν πιστεύομεν, ἀποδείξεων, ὅτι ὁ Αἴας δὲν ἐδιδάχθη περὶ τὸ τέλος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἀλλ' ἐν τῷ χρονικῷ διαστήματι ἀπὸ τοῦ 468—458 π. Χ., δηλ. ἀνήκει τῇ πρώτῃ περιόδῳ τοῦ τραγικοῦ, ἤτοι τῇ νεανικῇ αὐτοῦ ἡλικίᾳ. Ἐν τῇ τραγῳδίᾳ λοιπὸν ταύτῃ δύναταί τις νὰ κατίδῃ, ὅτι ὁ τραγικὸς οὗτος ἐν ἀρχῇ δὲν ἐγίνωσκε νὰ πλέκῃ οὕτω καλῶς τὸν μῦθον, οὐδὲ εἶχε τὰς περιπετείας καὶ τὰς ἀναγνωρίσεις, ἃς θαυμάζομεν ἐν τῷ Οἰδίποδι τυράννῳ, οὐδὲ τὰς ἀντιθέσεις τῶν χαρακτήρων τῶν ἄλλων τραγῳδιῶν, οὐδὲ τὴν ψυχολογικὴν ἀκρίβειαν τοῦ Φιλοκτήτου· διότι ὁ Τελαμώνιος Αἴας παρίσταται ὡς γιγαντώδης καὶ ἄκαμπτος, περὶ ὃν περιστρέφονται μικρότερα ὄντα, ὡς δὴ ἐν τῷ Προμηθεῖ τοῦ Αἰσχύλου. Ἀλλ' ἐν ᾧ λείπει ἡ τέχνη, κρατεῖ ἡ φαντασία, ἥτις εἶναι συμφυὴς τῇ νεανικῇ ἡλικίᾳ. Ἐκ τούτων λοιπὸν τεκμαιρόμεθα, ὅτι τὸ κατ' ἀρχὰς ἐν τῇ διανοίᾳ τοῦ Σοφοκλέους ἐκράτει τὸ μέγα τοῦ Αἰσχύλου πνεῦμα. Ὁ νέος ἀστὴρ μόλις ἤρξατο ἀνατέλλων.

Κατ' ὀλίγον ὁ Σοφοκλῆς ἀπὸ τοῦ ὑπερφυσικοῦ ὕψους καὶ τῆς αὐστηρᾶς τοῦ Αἰσχύλου σεμνότητος κατέβη εἰς τὴν κομψότητα τῆς τέχνης τῶν συγχρόνων τοῦ Περικλέους. Ἐγένετο δ' ὁ

---

[1]) Ὅρα Christ σελ. 208. [2]) Τοῦτο ἐποιήσαμεν ἐν τῇ εἰσαγωγῇ ἡμῶν εἰς τὸν Αἴαντα σελ. 44 καὶ ἑξῆς.

ποιητὴς οὗτος προσφιλὴς τοῖς Ἀθηναίοις τῶν χρόνων τούτων, διότι δὲν εἶχεν οὔτε τὸ στρατιωτικὸν τοῦ Αἰσχύλου, οὔτε τὸ σοφιστικὸν τοῦ Εὐριπίδου, ἀλλὰ τὸ πολιτικὸν καὶ τὸ μειλίχιον καὶ τὰς ἰδιότητας τοῦ διπλωμάτου[1], *ἃς καὶ ὁ Περικλῆς ἐν αὐτῷ ἀνεγνώρισε πέμψας πρεσβευτὴν εἰς Χίον. Τὸ διπλωματικὸν τοῦ τραγικοῦ καταφαίνεται ἐν ταῖς φράσεσι ταῖς ἐχούσαις διπλῆν σημασίαν*[2], *ἃς ἄλλως μὲν ἐννοοῦσι τὰ δρῶντα πρόσωπα, ἄλλως δὲ οἱ θεαταί, οἵτινες ἐκ τῶν προλόγων γινώσκουσι τὰ τῆς ὑποθέσεως ἀκριβέστερον· ἐντεῦθεν γεννᾶται ἡ τραγικὴ εἰρωνεία*[3]. *Ἐπειδὴ ὁ Σοφοκλῆς τὴν ὑπόθεσιν δὲν ἀνέπτυσσεν ἐν τρισὶ τραγῳδίαις τῆς τριλογίας, ἀλλ' ἐν μιᾷ μόνῃ, συνέπτυσσε ταύτην ἐν στενοῖς ὁρίοις, διὰ δὲ τῆς συμπυκνώσεως παρήγετο ἡ ταχύτης*[4], *ἥτις εἶναι ἀναγκαία ζωηρῷ δράματι. Ἡ δὲ ζωηρότης ἐγίνετο ἔτι μείζων, διότι ὁ ποιητὴς τὸν μῦθον περιέπλεκε καὶ ἀπετέλει ὀργανικὸν ὅλον, ἐν ᾧ ἑκάστη πρᾶξις ἀναγκαίως διαδέχεται τὴν ἑτέραν. Εἰς τὴν τοιαύτην τοῦ μύθου πλοκὴν οὔτε ὁ Αἰσχύλος, οὔτε ὁ Εὐριπίδης, οὔτε οἱ νεώτεροι δραματικοὶ ποιηταὶ ἠδυνήθησαν νὰ φθάσωσιν. Ὡσαύτως κατὰ τὴν ἠθοποιίαν εἶναι ἀνυπέρβλητος ὁ ἀριστοτέχνης οὗτος, ὅστις λέγει, ὅτι αὐτὸς μὲν ποιεῖ τὰ δρῶντα πρόσωπα, ὁποῖα πρέπει νὰ ἦναι, ὁ δ' Εὐριπίδης, ὁποῖα εἶναι*[5]. *Ἐπειδὴ δὲ ὁ Σοφοκλῆς τὰ πρόσωπα αὐτοῦ ἐποίει ἰδεώδη, διέτρεχε τὸν κίνδυνον, ὅπως καταπέσῃ εἰς τὸ μονοειδές*[6]. *Ἀλλ', ὡς νομίζομεν, ἀπέφυγε τὸν κίνδυνον τοῦτον, διότι δὲν ἐδημιούργησε τὰ πρόσωπα ἐν τῇ ἑαυτοῦ φαντασίᾳ·*

---

1) *Παράβαλλ.* Sittl, Geschichte der Griech. Literat III, 281. 2) *Τοιαύτας φράσεις δύναταί τις νὰ ἴδῃ ἐν πάσαις ταῖς τραγῳδίαις τοῦ Σοφοκλέους, κατ' ἐξοχὴν δὲ ἐν τῷ Φιλοκτήτῃ, π. χ. ἐν στίχ.* 317, 329 *καὶ* 523, *ὅπου ἰδὲ τὰς σημειώσεις μου.* 3) *Περὶ ταύτης εἴπομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν.* 4) *Ὅρα* Bernhardy II, 2, 320. 5) *Ἀριστοτέλης Περὶ ποιητικ. κεφ.* XXV. 6) Sittl *αὐτόθι* III, 281. *Ὁ Βιογράφος παρὰ* Westermann *ἐν σελίδ.* 182 *λέγει· „Οἶδε δὲ καιρὸν συμμετρῆσαι καὶ πράγματα, ὥστ' ἐκ μικροῦ ἡμιστιχίου ἢ λέξεως μιᾶς ὅλον ἠθοποιεῖν πρόσωπον. Ἔστι δὲ τοῦτο μέγιστον ἐν τῇ ποιητικῇ δηλοῦν ἦθος ἢ πάθος„.*

ἀλλὰ τὰ ἐν τῷ πραγματικῷ κόσμῳ ὑπάρχοντα εἰς ἰδεῶδες κάλλος ἀνύψωσεν. Ἔχει δὲ τοσαύτην ἐμπειρίαν περὶ τὸ ἠθοποιεῖν, ὥστε δὲν καταναλίσκει πολλοὺς στίχους πρὸς τὸν σκοπόν, ἀλλὰ διαπράττει τοῦτο καὶ δι' ἑνὸς ἡμιστιχίου[1]. Διότι ἄριστος ὢν ψυχολόγος γινώσκει τοὺς παλμοὺς τῆς καρδίας καὶ τὰς κινήσεις τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν. Τὴν ἠθογραφικὴν δεινότητα τοῦ ἡμετέρου τραγικοῦ μαρτυρεῖ κατ' ἐξοχὴν ἡ ἀντίθεσις τῶν χαρακτήρων, εἰς ὃ συνεβάλετο καὶ ὁ ὑπ' αὐτοῦ εἰσαχθεὶς τρίτος ὑποκριτής. Οὕτω πρὸς τὸν ἥρωα ἢ τὴν ἡρωΐδα τοῦ δράματος ἀντιτίθενται ταπεινότεροι χαρακτῆρες, ὡς πρὸς τὴν Ἀντιγόνην ἡ Ἰσμήνη, καὶ πρὸς τὴν Ἠλέκτραν ἡ Χρυσόθεμις.

Παρὰ τοῖς ἀρχαιοτέροις τραγικοῖς καὶ δὴ παρὰ τῷ Αἰσχύλῳ τὰ χορικὰ ᾄσματα εἶχον μείζονα περιοχήν, ἀλλ' ὁ Σοφοκλῆς περιώρισε ταῦτα. Ἐν ταῖς τραγῳδίαις τούτου εἶναι μὲν ὁ χορὸς ὡς εἷς τῶν ὑποκριτῶν καὶ μόριον τοῦ ὅλου[2], ἀλλὰ διαμένει ὡς κηδευτὴς ἄπρακτος. Τὰ χορικὰ τοῦ Σοφοκλέους ᾄσματα δὲν ἔχουσι τὴν πληθὺν τῶν αἰσθημάτων, τὸ βάθος τῶν ἰδεῶν, τὴν τόλμην καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῶν εἰκόνων καὶ τῶν φράσεων, οὐδὲ τὴν ἄπειρον ποικιλίαν τῶν ῥυθμικῶν σχημάτων, καθ' ἃ τὰ ᾄσματα τοῦ ἥρωος τοῦ Μαραθῶνος διακρίνονται. Ἀλλ' ἐπὶ τῶν ᾀσμάτων τοῦ ποιητοῦ τῆς Ἀντιγόνης ἐπανθεῖ χάρις καὶ ἀφαρπάζει τὴν καρδίαν τῶν θεατῶν τὸ γλαφυρὸν καὶ τὸ ᾠδικόν. Βεβαίως ἡ τελεία γλαφυρότης τῆς γλώσσης καὶ ἡ ταχεῖα τῶν στίχων ῥοὴ προϋποθέτουσιν ἐπιμεμελημένην ἐργασίαν, ἀλλὰ φαίνεται, ὅτι ὁ ποιητὴς ἄνευ πόνων τὰ λυρικὰ αὐτοῦ ᾄσματα ἐποίησε. Τὰ χορικὰ ᾄσματα τοῦ τραγικοῦ τούτου δὲν ἔχουσι πολὺ τό γνωμικόν, ἀλλ' ἡδονὴν θαυμαστὴν καὶ μεγαλοπρέπειαν[3]. Ὁ χορὸς

---

[1]) Ὡς παράδειγμα ἔστω ὁ λόγος τῆς Ἀντιγόνης ἐν στίχ. 523·
Οὔ τοι συνέχθειν, ἀλλὰ συμφιλεῖν ἔφυν.

[2]) Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ. κεφ. XVIII „Καὶ τὸν χορὸν δὲ ἕνα δεῖ ὑπολαβεῖν τῶν ὑποκριτῶν, καὶ μόριον εἶναι τοῦ ὅλου, καὶ συναγωνίζεσθαι μὴ ὡς παρ' Εὐριπίδῃ, ἀλλ' ὡς παρὰ Σοφοκλεῖ". [3]) Δίων ἐν Λόγ. LII περὶ τὸ τέλος

δὲν γινώσκει μὲν τὴν ὑπόθεσιν τῆς τραγῳδίας ὑπὲρ τοὺς θεατάς, ἀλλ' ἐξαίρεται ὑπὲρ τὸν στενὸν κύκλον τῆς ὑποθέσεως καὶ τίθησι πρὸ τῶν ὀμμάτων τῶν θεατῶν τὰ γενικὰ τῆς ἱστορίας συμπεράσματα, ἤτοι εἶδός τι ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας[1].

Ἡ δὲ γλῶσσα τοῦ τραγικοῦ τούτου ἦτο ἀνάλογος πρὸς τὴν δραματικὴν αὐτοῦ τέχνην. Κεῖται ἐν τῷ μέσῳ τῶν δύο ἀντιθέσεων, τῆς μεγαλοπρεποῦς τοῦ Αἰσχύλου καὶ τῆς ῥητορικῆς γλώσσης τοῦ Εὐριπίδου. Ἀλλ' ἐν μὲν τοῖς ἀρχαιοτέροις χρόνοις ἡ γλῶσσα τοῦ ἡμετέρου τραγικοῦ ἐπλησίαζεν εἰς τὴν τοῦ Αἰσχύλου, ἐν δὲ τοῖς ἔπειτα εἰς τὴν τοῦ νεωτέρου τραγικοῦ. Ἀλλ' ἐν οὐδετέρᾳ τῶν περιστάσεων τούτων ἠρνήθη τὸ ἑαυτοῦ εἶδος[2]. *Ἐπειδὴ δ' ὁ Σοφοκλῆς τὴν γλῶσσαν μεταχειρίζεται κατὰ τὰ πρόσωπα καὶ τὴν θέσιν αὐτῶν, αὕτη ἔχει πολλὰς βαθμῖδας καὶ γίνεται ποικίλη. Ἐν τῇ Ἀντιγόνῃ, φέρ' εἰπεῖν, ἄλλως λέγει ἡ ἡρωῒς τοῦ δράματος, ἄλλως ὁ Κρέων καὶ ἄλλως ὁ φύλαξ. Τοῦτο δὲν ποιεῖ οὔτε ὁ Αἰσχύλος, οὔτε ὁ Εὐριπίδης, ἀλλὰ διὰ τοῦτο καὶ δὲν δύνανται νὰ ἐξισωθῶσι πρὸς τὸν ποιητὴν τῆς Ἀντιγόνης κατὰ τὴν ἠθοποιΐαν. Εἰς τοῦτο μὴ ἀπιδόντες ἀρχαῖοι κριτικοὶ*[3] *τὴν εἰρημένην τῆς γλώσσης διαφορὰν ψέγουσιν. Ὁ Σοφοκλῆς ἔλαβε μὲν λέξεις καὶ ἐξ ἀρχαιοτέρων ποιητῶν καὶ ἐκ διαλέκτων, ἀλλὰ τὰς πλείστας ἐκ τῆς Ἀτθίδος. Ἔχει μεγάλην πεῖραν περὶ τὴν ἐκλογὴν τῶν λέξεων, ὧν τὴν σημασίαν καθί-*

"Τὰ δὲ μέλη οὐκ ἔχει πολὺ τὸ γνωμικὸν οὐδὲ τὴν πρὸς ἀρετὴν παράκλησιν, ὥσπερ τὰ Εὐριπίδου, ἡδονὴν δὲ θαυμαστὴν καὶ μεγαλοπρέπειαν, ὥστε μὴ εἰκῇ τοιαῦτα περὶ αὐτοῦ τὸν Ἀριστοφάνη εἰρηκέναι·

ὁ δὲ αὖ Σοφοκλέους τοῦ μέλιτι κεχρισμένου
ὥσπερ καδίσκου περιέλειχε τὸ στόμα.

[1]) *Τοῦτο κατ' ἐξοχὴν δύναταί τις νὰ κατίδῃ ἐν τοῖς στασίμοις τῆς Ἀντιγόνης.* [2]) Bergk III, 461. [3]) *Λογγῖν. Περὶ ὕψους* 33 *"Ὁ δὲ Πίνδαρος καὶ ὁ Σοφοκλῆς ὁτὲ μὲν οἷον πάντα ἐπιφλέγουσι τῇ φορᾷ, σβέννυνται δ' ἀλόγως πολλάκις καὶ πίπτουσιν ἀτυχέστατα" καὶ Διονύσ. Ἁλικαρνασσ. Κρίσ. ἀρχ. συγγρ.* II, 11 *"ὁ μὲν (Σοφοκλῆς) ποιητικός ἐστιν ἐν τοῖς ὀνόμασι, καὶ πολλάκις ἐκ πολλοῦ τοῦ μεγέθους εἰς διάκενον κόμπον ἐκπίπτων, οἷον εἰς ἰδιωτικὴν παντάπασι ταπεινότητα κατέρχεται".*

στησι βαθυτέραν καὶ εὐγενεστέραν. Ἐν τῇ συντάξει ἀγαπᾷ τὰς ἀντιθέσεις, ὡς πάντες οἱ Ἀττικοί, καὶ τὴν ἀνωμαλίαν τῆς συντάξεως, εἰ καὶ ἡ ἀγαπητὴ τῷ Αἰσχύλῳ ἀνακολουθία δὲν ἀπαντᾷ συχνάκις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙϚ΄.

ΑΝΑΛΥΣΙΣ ΤΩΝ ΣΩΖΟΜΕΝΩΝ ΤΡΑΓΩΔΙΩΝ ΤΟΥ ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ

Ἐπειδὴ ὑπὸ τῶν φιλολόγων ἡ Ἀντιγόνη νομίζεται ἡ ἀρχαιοτάτη τῶν σωζομένων τραγῳδιῶν τοῦ Σοφοκλέους, ταύτης καὶ ἡ ἀνάλυσις συνήθως ἐν ταῖς γραμματολογίαις προτάσσεται[1]. Ἐν τοῖς ἀρχαίοις ὅμως χειρογράφοις δὲν προτάσσεται ἡ τραγῳδία αὕτη, ἀλλ' ὁ Αἴας, ὅπερ ὑποδεικνύει, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι τὸ δρᾶμα τοῦτο παλαιότερον ἐθεώρουν. Ὄντως ὁ Αἴας ἐποιήθη ἐν τῇ νεανικῇ τοῦ ποιητοῦ ἡλικίᾳ, καθ' ἣν ὁ Σοφοκλῆς δὲν εἶχεν ἔτι μορφώσει τὸν τέλειον τύπον τῆς δραματικῆς αὐτοῦ τέχνης. Ἐν τῇδε τῇ τραγῳδίᾳ δὲν ὑπάρχει οὔτε ἡ πλοκὴ τοῦ μύθου, οὔτε ἡ ἀντίθεσις τῶν χαρακτήρων, ἅπερ θαυμάζομεν ἐν ταῖς ἄλλαις[2]. Ὁ τραγικὸς ἐν ταύτῃ εἰκονίζει τὴν μανίαν τοῦ Αἴαντος, ἣν ἐπραγματεύετο ὁ Λέσχης ἐν τῇ μικρᾷ Ἰλιάδι, καὶ τὴν αὐτοκτονίαν αὐτοῦ, ἣν γινώσκει ὁ ποιητὴς τῆς Ὀδυσσείας[3]. Μετὰ τὴν κρίσιν τῶν ὅπλων ὁ Αἴας ὀργισθεὶς μαίνεται καὶ μανεὶς πλήττει ταύρους καὶ κριοὺς ἀντὶ τῶν Ἀχαιῶν καὶ τῶν ἡγεμόνων αὐτῶν.

Ἐν τῷ Αἴαντι προλογίζει ἡ Ἀθηνᾶ ἀποτεινομένη πρὸς

---

1) Τοῦτο γίνεται παρὰ τῷ Bernhardy, τῷ Bergk καὶ τῷ Bode. 2) Τὴν γνώμην ἡμῶν ἀναπτύσσομεν διὰ μακρῶν ἐν τῇ εἰσαγωγῇ εἰς τὸν Αἴαντα σελ. 47 καὶ ἑξῆς 3) Ἐν Λ, 543.

τὸν Ὀδυσσέα, ὅστις ἀκούσας περὶ τῆς σφαγῆς διοπτεύει τὴν σκηνὴν τοῦ Σαλαμινίου ἥρωος, μέχρις ὅτου μανθάνει παρὰ τῆς θεᾶς τὰ συμβάντα. Ἡ Παλλὰς καλεῖ τὸν μαινόμενον ἔξω τῆς σκηνῆς, ὅστις ἐξῆλθε φέρων μάστιγα ἐν ταῖς χερσίν, ἐξ οὗ καὶ ἡ τραγῳδία Αἴας μαστιγοφόρος ὠνομάσθη. Ἀφ' οὗ δ' ὁ μὲν Αἴας εἰσῆλθεν εἰς τὴν σκηνήν, ἡ δ' Ἀθηνᾶ ἀπῆλθεν, οἱ Σαλαμίνιοι ναῦται, ἐξ ὧν συνίσταται ὁ χορός, ἐκ τῆς φήμης θορυβηθέντες ἔρχονται πρὸ τῆς στέγης τοῦ ἥρωος[1], ἔνθα παρὰ τῆς Τεκμήσσης ἔμαθον περὶ τῆς μανίας τοῦ ἡγεμόνος[2]. Καὶ αὕτη μανθάνει παρὰ τῶν Σαλαμινίων, ὅτι τὰ σφαγέντα κτήνη ἦσαν Ἑλληνικά. Ἀλλ' ὁ μανεὶς ἐγένετο ἔμφρων καὶ τοιοῦτος γενόμενος καὶ παρὰ τῆς Τεκμήσσης τὴν θέσιν αὐτοῦ μαθὼν μένει ἀπαραμύθητος διὰ τὴν συμφοράν διότι δεινὸς δειχθεὶς πρὸς δειλὰ ζῷα χλευάζεται ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν[3]. Τὸ ὄνειδος τοῦτο μὴ ἀνεχόμενος ὁ φιλότιμος τοῦ Τελαμῶνος υἱὸς διανοεῖται, ὅπως αὐτοκτονήσῃ, ἀλλ' ἡ Τέκμησσα ἱκετεύει τὸν ἄνδρα, ὅπως μὴ θανὼν καταστήσῃ αὐτὴν καὶ τὸν υἱὸν δοῦλον[4]. Ὁ Αἴας ἐπιθυμεῖ νὰ ἴδῃ τὸν Εὐρυσάκη, ὃν ἡ μήτηρ εἶχεν ἐκδιώξει τῆς σκηνῆς διὰ φόβον, μὴ ὁ μανεὶς πατὴρ φονεύσῃ αὐτόν. Τῷ υἱῷ προσαχθέντι ὁ Αἴας λέγει μετὰ πατρικῆς μὲν στοργῆς, ἀλλ' οὕτως, ὡσεὶ ἔμελλε νὰ ἀποθάνῃ[5]. Ἐκ τῶν λόγων τούτου ὁ χορὸς εἰκάζει αὐτοκτονίαν, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐπανέρχεται ἡ προτέρα τοῦ ἥρωος ἡσυχία. Ὁ ἥρως ὑποκρινάμενος, ὅτι δῆθεν ἐμαλάχθη ὑπὸ τῆς γυναικὸς λέγει, ὅτι μετεμελήθη[6]. Οὕτω τὴν γυναῖκα καὶ τοὺς ναύτας ἐξαπατήσας ἀπέρχεται, ὅπως ἐξευμενίσῃ τὴν βαρεῖαν τῆς Παλλάδος μῆνιν. Οἱ Σαλαμίνιοι σφόδρα χαίρουσιν ἐπὶ τούτῳ, ἀλλὰ τὴν χαρὰν αὐτῶν διαταράσσει ἄγγελος κομίζων τὴν εἴδησιν, ὅτι τὸν Τεῦκρον ἐπανελθόντα ἐκ Μυσῶν οἱ Ἀχαιοὶ δυσμενῶς ἐδέξαντο[7] καὶ ὅτι κατὰ τὸν Κάλχαντα ὁ Αἴας ἔμελλε νὰ ζήσῃ, ἂν κατὰ ταύτην

---

1) *Ἐν στίχ.* 134. 2) *Ἐν στίχ.* 284. 3) *Ἐν στίχ.* 348 *καὶ ἑξῆς.* 4) *Ἐν στίχ.* 499. 5) *Ἐν στίχ.* 545. 6) *Ἐν στίχ.* 646. 7) *Ἐν στίχ.* 719.

τὴν ἡμέραν ἐσῴζετο[1]. Διὰ τοῦτο ὁ μάντις ἐνετείλατο τῷ Τεύκρῳ, ὅπως ἐγκλείσῃ τὸν ἀδελφὸν ἐν ταῖς σκηναῖς καὶ μὴ ἐπιτρέψῃ τὴν ἔξοδον, ἂν θέλῃ νὰ ἴδῃ αὐτὸν ζῶντα[2].

Τοῦτο μαθοῦσα ἡ Τέκμησσα παρακαλεῖ τὸν χορόν, ὅπως ἀναζητήσῃ τὸν Αἴαντα, καὶ οὗτος ἐξέρχεται τῆς ὀρχήστρας. 'Αλλ' ὁ ἥρως αὐτοκτονεῖ καὶ πράττει τοῦτο πρὸ τῶν ὀμμάτων τῶν θεατῶν[3]. Καὶ ὁ μὲν χορός, ὅστις εἶχε διαιρεθῇ εἰς δύο ἡμιχόρια, καίπερ καταπονηθείς, δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀνεύρῃ τὸν ἥρωα[4], ἡ δὲ Τέκμησσα τὸ πτῶμα τούτου ἀνεκάλυψεν ἔν τινι φάραγγι, ἐν ᾗ εἶχεν αὐτοκτονήσει. Μετὰ τὴν οἰκτρὰν ταύτην ἀνακάλυψιν ἔρχεται ὁ Τεῦκρος[5], ὅστις, ἀφ' οὗ ᾤκτειρε τὴν ἑαυτοῦ τύχην, ἑτοιμάζεται, ὅπως ἀποδώσῃ τὰς τελευταίας τιμὰς τῷ θανόντι. 'Αλλ' ὁ Μενέλαος τυράννου ἦθος ἔχων καὶ μεστὸς ἀλαζονείας κελεύει τοῦτον, ὅπως ἀπόσχῃ τῆς ταφῆς[6]. 'Επειδὴ δ' οἱ λόγοι τούτου δὲν ἴσχυσαν, ἔρχεται αὐτὸς ὁ 'Αγαμέμνων, ὅστις εἶναι πλήρης ὀργῆς διὰ τὴν ἀπείθειαν τοῦ Τεύκρου[7]. 'Εν τούτοις ἐγείρεται δεινὴ φιλονεικία καὶ ὕβρεις καὶ ἀπειλαὶ κατ' ἀλλήλων ἀνταλλάσσονται. 'Αλλ' ἐλθὼν ὁ 'Οδυσσεὺς ὁμολογεῖ, ὅτι ὁ θανὼν μετὰ τὸν 'Αχιλλέα ἦτο ὁ ἄριστος τῶν 'Αχαιῶν[8]. Οὕτω πείθει τὸν 'Αγαμέμνονα, ὅπως μὴ κωλύσῃ τὴν ταφήν, διότι δὲν ἀτιμάζει τὸν νεκρόν, ἀλλὰ τοὺς θείους νόμους.

'Εν τῇ εἰρημένῃ ὁμολογίᾳ τοῦ 'Οδυσσέως κεῖται ἡ κυρία τοῦ δράματος ἰδέα. Ἄλλοι ἔχουσι διάφορον γνώμην, ὡς ὁ *Gruppe*[9] νομίζων, ὅτι ὑπόθεσις τῆς τραγῳδίας εἶναι ἡ ἀτελεύτητος καταδίωξις τοῦ μεγάλου καὶ εὐγενοῦς. 'Αλλ' ἐὰν τὸ μέγα καὶ εὐγενὲς καταδιώκηται, δικαιοσύνη οὔτε ἐν τῷ κόσμῳ, οὔτε ἐν τῇ τραγῳδίᾳ ὑπάρχει καὶ ἄρα αἴρεται ἡ βάσις, ἐφ' ἧς ἐρεί-

---

1) 'Εν στίχ. 750. 2) 'Εν στίχ. 780. 3) 'Εν στίχ. 815. 4) 'Εν στίχ. 866. 5) 'Εν στίχ. 974. 6) 'Εν στίχ. 1047. 7) 'Εν στίχ. 1226. 8) 'Εν στίχ. 1339. 9) Ariadne ἐν σελ. 191.

δεται ἡ δραματικὴ τῶν ἀρχαίων τέχνη. Κατὰ δὲ τὸν Hasper[1] *ἡ κυρία ἰδέα τῆς τραγῳδίας κεῖται ἐν τῇ τιμωρίᾳ τοῦ Αἴαντος διὰ τὴν ἀσέβειαν πρὸς τοὺς θεούς. Ἂν τοῦτο ἦτο ἀκριβές, ἤθελε συμβῇ ἄτοπόν τι, ὅτι ἡ τραγῳδία ἄρχεται ἐκ δυστυχίας καὶ λήγει εἰς δυστυχίαν, ὅπερ ἀντίκειται πρὸς τὸν νόμον τοῦ Ἀριστοτέλους*[2]. *Κυρία ἰδέα τῆς τραγωδίας εἶναι, ὡς νομίζομεν, ἡ ἀποκατάστασις τῆς προσβληθείσης τιμῆς τοῦ Αἴαντος. Ὅσοι δέ, ὡς ὁ Lobeck*[3], *ὁ Böckh, ὁ Hermann*[4], *ὁ Bergk*[5] *καὶ ἄλλοι, δέχονται ὡς κυρίαν ἰδέαν τὴν τιμωρίαν τοῦ Αἴαντος, δὲν δύνανται νὰ ἐξηγήσωσι τὸ τελευταῖον τοῦ δράματος μέρος καὶ δὴ ἀθετοῦσι τὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Αἴαντος. Τὸ ὑπολειπόμενον ὅμως οὐ μόνον ἄρχεται ἐκ δυστυχίας καὶ λήγει εἰς δυστυχίαν, ἀλλὰ καὶ στερεῖται καθάρσεως, ἣν κτᾶται τὸ δρᾶμα διὰ τῆς εἰρημένης τοῦ Ὀδυσσέως ὁμολογίας. Ὁ Αἴας θέλων νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν τιμὴν αὐτοῦ ἀπηλλάγη τοῦ βίου, ἀλλ' ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Gruppe*[6], *ὅτι ὁ ἀληθὴς αὐτοῦ βίος στηρίζεται ἐπὶ τῆς δόξης τοῦ ὀνόματος, ἡ δὲ τιμὴ εἶναι τὸ ἄφθαρτον μέρος τοῦ βίου καὶ ἡ κρίσις περὶ τῆς τιμῆς εἶναι τὸ ἀληθὲς εἱμαρμένον. Πρὸς ἀθέτησιν τοῦ δευτέρου μέρους τῆς τραγῳδίας ὁ Bergk*[7] *ἐπιδεικνύει καὶ τὰς ἀμοιβαίας ὕβρεις τοῦ Τεύκρου καὶ τῶν Ἀτρειδῶν· ἀλλὰ νομίζομεν, ὅτι καὶ τὸ πρῶτον μέρος δὲν στερεῖται τοιούτων· διότι ὁ Αἴας λέγει κατὰ τοῦ Ὀδυσσέως πολὺ χείρονα φράσιν*[8].

Ἄλλως ταύτας ἡμεῖς ἠδυνάμεθα ἴσως πιθανώτερον ν' ἀποδώσωμεν εἰς τὴν νεανικὴν ἡλικίαν τοῦ ποιητοῦ καὶ εἰς τὴν μεγάλην θερμότητα, μεθ' ἧς γίνεται ὑπαινιγμὸς περὶ μεγάλου

---

[1]) Die Einheit der Oekonomie und der Charakterzeichnung in den einzelnen Dramen des Sophokles etc *σελ.* 22. *Παράβαλλ. εἰσαγωγήν μου εἰς τὸν Αἴαντα σελ.* 34. [2]) *Περὶ ποιητ. κεφ.* XIII. [3]) *Ἐν τῇ ἐκδόσει αὐτοῦ σελ.* 361. [4]) *Ἐν τῇ ἐκδόσει σελ.* 101. [5]) *Ἐν τῇ Γραμματολογίᾳ* III, 381. [6]) Ariadne *σελ.* 212. *Ὅρα καὶ εἰσαγωγήν μου εἰς Αἴαντα σελ.* 39. [7]) *III*, 380. [8]) *Ἐν στίχ.* 103.

Ἠ τοὐπίτριπτον κίναδος ἐξήρου μ' ὅπου;

πολιτικοῦ ζητήματος. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἦσαν κατ' ἐξοχὴν λαὸς πολιτικὸς καὶ μετὰ ζωηρότητος ἠκολούθουν τῇ συζητήσει, ἐν ᾗ ἔβλεπον τοὺς ἑαυτῶν πόθους καὶ τὰ μίση ἀπεικονιζόμενα. Ἀλλ' ἀρά γε ἐν τῇ προκειμένῃ τραγῳδίᾳ ὑπάρχει πολιτικὸς ὑπαινιγμός; Περὶ τούτου δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἀμφισβήτησις. Ἀμφισβητεῖται μόνον, τί ὑπαινίσσεται ὁ ποιητής. Κατὰ μὲν τὸν Droysen[1] *οὗτος ὑπαινίσσεται τὴν ἀντιζηλίαν τοῦ Κίμωνος πρὸς τὸν Περικλέα, κατὰ δὲ τὸν* Hermann[2] *ὁ ὑπαινιγμὸς γίνεται εἰς τὸν Κλέωνα. Ἐπειδὴ δὲ ταῦτα δὲν ἐφάνησαν ἡμῖν πιθανά, ἀλλαχοῦ ἐζητήσαμεν τοὺς πολιτικοὺς ὑπαινιγμούς. Ἐν τῇδε τῇ τραγῳδίᾳ πρόκειται περὶ τοῦ μεγίστου τῆς ἀρχαιότητος πολιτικοῦ ζητήματος, δηλ. περὶ τῆς ἡγεμονίας τῶν Ἑλλήνων. Κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς Θέτιδος ἡ πανοπλία τοῦ φονευθέντος Ἀχιλλέως ἔπρεπε νὰ δοθῇ τῷ σώσαντι τὸ πτῶμα τοῦ υἱοῦ. Διηγωνίσαντο δύο ἥρωες, ὁ Αἴας καὶ ὁ Ὀδυσσεύς, καὶ τὸ βραβεῖον ἔλαβεν ὁ δεύτερος. Κατὰ ταῦτα σωθὲν πτῶμα οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἡ σωθεῖσα Ἑλλὰς ἐπὶ τῶν Περσικῶν, ἀριστεῖον εἶναι ἡ ἡγεμονία τῶν Ἑλλήνων· καὶ ὁ μὲν Αἴας ἐκπροσωπεῖ τοὺς Ἀθηναίους, ὁ δ' Ὀδυσσεὺς τοὺς Πελοποννησίους. Ὁ ἀντιπρόσωπος τούτων ἔλαβε τὸ ἀριστεῖον, ἤτοι τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἑλλήνων, ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον τὴν ἀξίωσιν, ὅτι αὐτοὶ ἐν Μαραθῶνι καὶ ἐν Σαλαμῖνι ἔσωσαν τὴν Ἑλλάδα. Οὕτως οἱ Ἀθηναῖοι ἔλαβον τὴν ἡγεμονίαν, οἱ δὲ Σπαρτιᾶται δὲν ὠργίσθησαν διὰ τοῦτο, ἀλλ' ἔδειξαν φρόνημα θαυμαστόν, ὡς ἐν τῇδε τῇ τραγῳδίᾳ ὁ ἀντιπρόσωπος τῶν Πελοποννησίων μετὰ γενναίου φρονήματος ἀναγνωρίζει, ὅτι τὸ ἀριστεῖον ἀνήκει τῷ Αἴαντι. Ἂν τις λοιπὸν δεχθῇ τὴν ἡμετέραν θεωρίαν, οὐ μόνον θέλει εὑρεῖ πλείστας ὁμοιότητας, ἀλλὰ καὶ θέλει ἐξηγήσει πολλὰ δυσερμήνευτα[3], ὥς γε πιστεύομεν.*

---

[1]) *Ἐν τῷ* Berl. Jahrb. für Wissenschaft. Kritik *τόμ. II, σελ.* 127. [2]) *Τοῦτον ἀνασκευάζει ὁ* Welcker *ἐν τῷ* Nibuhr. Rh. Mus. III, 262. [3]) *Ὅρα εἰσαγωγ. εἰς Αἴαντ. σελ.* 51 *καὶ ἑξῆς.*

Μετὰ τὴν τραγῳδίαν ταύτην ἐδιδάχθη ἡ Ἀντιγόνη κατὰ τὸ 441 ἢ 440 π. Χ. Ἐν τῷ προλόγῳ ἡ ἡρωῒς τοῦ δράματος ἀναγγέλλει τῇ ἀδελφῇ Ἰσμήνῃ, ὅτι ὁ Κρέων ἐκέλευσεν, ἵνα τὸ πτῶμα τοῦ Πολυνείκους μείνῃ ἄταφον[1]. *Τοῦτο δ' ἀγγέλλουσα αἰτεῖ τὴν βοήθειαν τῆς ἀδελφῆς, ὅπως θάψῃ τοῦτον. Ἀλλ' ἡ Ἰσμήνη ἀσθενὲς ἦθος ἔχουσα δὲν τολμᾷ, ὅπως ἀντιστῇ εἰς τὴν ἀπόφασιν τοῦ τυράννου, καὶ ἀποτρέπει καὶ τὴν τολμηρὰν ἀδελφήν*[2]. *Ἀφ' οὗ δ' αὗται ἐξῆλθον τῆς σκηνῆς, εἰσέρχονται εἰς τὴν ὀρχήστραν οἱ γέροντες τῶν Θηβῶν*[3], *ἐξ ὧν συνίσταται ὁ χορός, καὶ προσαγορεύουσι τὸν ἀνατέλλοντα ἥλιον χαίροντες, ὅτι ἡ πόλις ἐσώθη ἐκ τοῦ κινδύνου. Τούτοις ὁ Κρέων ἀγγέλλει ἐπισήμως, ὅτι κατ' ἀγχιστείαν ἔλαβε τὸ σκῆπτρον τῶν Θηβῶν, ἀναπτύσσει τὰς πολιτικὰς αὐτοῦ ἀρχὰς καὶ προστίθησιν, ὅτι κατὰ ταύτας ἐκέλευσεν, ἵνα τὸ πτῶμα τοῦ Πολυνείκους ὡς κατὰ τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος στρατευσαμένου μείνῃ ἄταφον*[4]. *Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἔρχεται φύλαξ ἀγγέλλων, ὅτι τὸ πτῶμα τοῦ Πολυνείκους ἔτυχε ταφῆς*[5]. *Ὁ Κρέων ὀργισθεὶς ἀπειλεῖ θάνατον τοῖς φύλαξιν, ἂν μὴ εὑρεθῇ ὁ θάψας. Ἐκ τῆς λαθραίας ταύτης ταφῆς ὁρμηθεὶς ὁ χορὸς ὑμνεῖ τὸ ἐπινοητικὸν καὶ τὴν δύναμιν τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας*[6]. *Εὔχεται δέ, ἵνα μηδεμίαν κοινωνίαν ἔχῃ πρὸς ἐκεῖνον, ὅστις χάριν τόλμης πράττει ταῦτα. Ἀλλ' εὐθὺς μετὰ τὴν εὐχὴν ταύτην ὁ φύλαξ ἐν θριάμβῳ ἄγει τὴν Ἀντιγόνην καὶ ἀφηγεῖται τῷ Κρέοντι τὸν τρόπον τῆς συλλήψεως τῆς παραβάτιδος τοῦ κηρύγματος*[7]. *Ἡ τολμηρὰ τοῦ Πολυνείκους ἀδελφὴ οὐ μόνον ὁμολογεῖ τὴν παράβασιν, ἀλλὰ καὶ ἔχει πλήρη συνείδησιν τῆς ἀποφάσεως αὐτῆς. Ἔπραξε δ' οὕτω, διότι προτιμᾷ τὸ θεῖον δίκαιον τοῦ ἀνθρωπίνου*[8]. *Τῆς πράξεως ὁμολογηθείσης ὁ Κρέων ἀποφασίζει θάνατον κατὰ τῆς παραβάσης τὸ κήρυγμα.*

---

[1]) Ἐν στίχ. 26. [2]) Ἐν στίχ. 89. [3]) Ἐν στίχ. 100. [4]) Ἐν στίχ. 158 καὶ ἑξῆς. [5]) Ἐν στίχ. 228. [6]) Ἐν στίχ. 332. [7]) Ἐν στίχ. 407. [8]) Ἐν στίχ. 450.

'Αλλ' ἐμφανίζεται ἡ 'Ισμήνη [1], *ἥτις πειρᾶται, ὅπως ἀναγνωρισθεῖσα ὡς συνεργάτις συναποθάνῃ τῇ ἀδελφῇ καὶ ἐρωτᾷ τὸν Κρέοντα, ἂν ὄντως διανοῆται νὰ φονεύσῃ τὴν μνηστὴν τοῦ υἱοῦ· ὁ τύραννος ὅμως ἀποκρίνεται, ὅτι καὶ ἄλλαι γυναῖκες ὑπάρχουσι καὶ ὅτι τὰς κακὰς μισεῖ. 'Αφ' οὗ δ' ὁ Κρέων ἔμεινεν ἄκαμπτος ἐν τῇ ἀποφάσει αὐτοῦ, ὁ χορὸς μακαρίζει ἐκείνους* [2], *οἵτινες δὲν ἐγεύθησαν δυστυχημάτων· διότι ὅταν ἡ ἄτη καταλάβῃ οἰκόν τινα, ἕρπει ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν μέχρι παντελοῦς ὀλέθρου, ὡς συνέβη ἐν τῷ οἴκῳ τῶν Λαβδακιδῶν. Μετὰ τὸ τέλος τοῦ χορικοῦ ᾄσματος ἐλθὼν ὁ Αἵμων* [3] *πειρᾶται, ὅπως μαλάξῃ τὴν καρδίαν τοῦ σκληροῦ πατρὸς καὶ σώσῃ τὴν μνηστήν. 'Αφ' οὗ ὅμως δὲν ἠδυνήθη, ἠγέρθη δεινὴ ἔρις τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα καὶ ἐντεῦθεν λαβὼν ἀφορμὴν ὁ χορὸς ὑμνεῖ τὴν παντοδυναμίαν τοῦ Ἔρωτος* [4]. *Οἱ γέροντες τῶν Θηβῶν περὶ τὸ τέλος τοῦ ᾄσματος αὐτῶν βλέπουσι τὴν 'Αντιγόνην εἰς τὸν θάνατον ἀγομένην. 'Η ἡρωῒς θρηνεῖ, ὅτι ἄγαμος καὶ ἀνυμέναιος θνήσκει* [5]. *Ταύτην ὁ χορὸς παραμυθεῖται φέρων παραδείγματα, ὅπως ἀποδείξῃ, ὅτι ἡ δύναμις τῆς μοίρας εἶναι φοβερά. 'Αλλ' ἐν ᾧ ἡ ὄψις τῆς ἀπαγομένης ἡρωΐδος ἐξαφανίζεται, ὁ μάντις Τειρεσίας ἄγεται ὑπὸ παιδός* [6]. *Οὗτος ἐλθὼν ἀγγέλλει τὴν κατὰ τοῦ τυράννου ὀργὴν τῶν θεῶν καὶ συμβουλεύει αὐτῷ, ἵνα ἐπιτρέψῃ τὴν ταφὴν τοῦ νεκροῦ. 'Ο Κρέων ὅμως διὰ τὴν συμβουλὴν ὀργισθεὶς ὑβρίζει καὶ ὁλόκληρον τὸ μαντικὸν γένος καὶ τὸν Τειρεσίαν καὶ διὰ τῶν ὕβρεων ἀναγκάζει τοῦτον, ὅπως μαντεύσῃ τῷ ὑβριστῇ τὰς μεγάλας τοῦ οἴκου συμφοράς* [7]. *Οὕτω μαντευσάμενος ὁ Τειρεσίας ἀπέρχεται, τούτου δ' ἀπελθόντος οἱ γέροντες λέγουσιν, ὅτι ὁ μάντις οὐδέποτε ἐψεύσθη. Οὕτω μετανοήσας* [8] *ὁ Κρέων μετὰ σπουδῆς θάπτει τὸν νεκρόν, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ σώσῃ τὴν 'Αντιγόνην· διότι αὕτη εἶχεν αὐτοκτονήσει. Ταύ-*

[1]) *'Εν στίχ.* 531. [2]) *'Εν στίχ* 582. [3]) *'Εν στίχ.* 635. [4]) *'Εν στίχ.* 781. [5]) *'Εν στίχ.* 806. [6]) *'Εν στίχ.* 988 [7]) *'Εν στίχ.* 1078. [8]) *'Εν στίχ.* 1108.

την ὁ μνηστὴρ εὑρὼν νεκρὰν αὐτοκτονεῖ[1], *ἀφ' οὗ πρῶτον ὁρμήσας νὰ φονεύσῃ τὸν πατέρα ἀπέτυχεν. Τὸν θάνατον τοῦ υἱοῦ μαθοῦσα ἡ Εὐρυδίκη αὐτοκτονεῖ*[2] *καὶ τὸ πτῶμα αὐτῆς ἄγεται πρὸ τοῦ Κρέοντος, ὅστις εὔχεται νὰ ἀποθάνῃ*[3].

Ὑπόθεσις τῆς προκειμένης τραγῳδίας εἶναι ἡ σύγκρουσις τοῦ φυσικοῦ ἢ θείου δικαίου πρὸς τὸ θετὸν καὶ ἡ κατάδειξις, ὅτι ἐκεῖνο εἶναι ὑπέρτερον τούτου. Ἡ Ἀντιγόνη καὶ ὁ Κρέων εἶναι ὄργανα, δι' ὧν ὁ τραγικὸς τὴν εἰρημένην ἀλήθειαν κυροῖ. Ὑπὸ πάντων ἐπαινεῖται ἡ τραγῳδία αὕτη ὡς καλλίστη καὶ ὑπὸ τοῦ Bernhardy[4] *θεωρεῖται ὡς κανὼν τῆς ἀρχαίας τραγῳδίας. Ἐκ τῶν ἀρχαίων ὁ Διοσκορίδης ἐπίστευεν, ὅτι ἡ Ἀντιγόνη καὶ ἡ Ἠλέκτρα εἶναι τὰ ἄριστα τοῦ Σοφοκλέους δράματα*[5]. *Ὄντως αἱ δύο αὗται τραγῳδίαι ὑπερέχουσι κατὰ τὴν ἠθοποιίαν, ἡ δ' Ἀντιγόνη εἶναι καὶ τῆς Ἠλέκτρας ὑπερτέρα. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ σπουδαιότερον τοῦ δράματος εἶναι οὐχὶ τὸ ἦθος, ἀλλ' ἡ σύστασις τῶν πραγμάτων, ἤτοι ἡ πλοκὴ τοῦ μύθου*[6], *καὶ ἐπειδὴ ταύτην ἔχει κρείττονα ὁ Οἰδίπους τύραννος, δύναταί τις νὰ εἴπῃ, ὅτι τὸ δρᾶμα τοῦτο εἶναι τὸ ἄριστον. Ἡ προκειμένη τραγῳδία δὲν ἔχει μὲν ἁμαρτήματα περὶ τὴν πλοκὴν τοῦ μύθου, ἀλλὰ στερεῖται τῶν περιπετειῶν καὶ ἀναγνωρίσεων τοῦ Οἰδίποδος τυράννου. Ἐγένετο μὲν ἡ παρατήρησις, ὅτι τὸ δρᾶμα ἐξακολουθεῖ, ἐν ᾧ ἡ ἡρωῒς αὐτοῦ ἔθανεν*[7]· *ὀρθῶς δ' ὅμως λέγει ὁ* Bode[8], *ὅτι ὁ θάνατος ταύτης δὲν ἦτο ὁ σκοπὸς τῆς ὑποθέσεως, ἀλλ' ἡ τιμωρία τοῦ Κρέοντος. Διὰ τὴν εἰρημένην παρατήρησιν τὸ μετὰ τὸν θάνατον τῆς ἡρωΐδος μέρος ἐθεώρησαν*

---

1) *Ἐν στίχ.* 1236. 2) *Ἐν στίχ.* 1283. 3) *Ἐν στίχ.* 1328. 4) *Ἐν τῇ γραμματολογίᾳ* II, 2, 339. 5) *Ἀνθολογ. Παλατιν.* VII, 37·

Εἴτε σοι Ἀντιγόνην εἰπεῖν φίλον, οὐκ ἂν ἁμάρτοις,
εἴτε καὶ Ἠλέκτραν· ἀμφότεραι γὰρ ἄκρον.

6) *Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ. κεφ.* VI. *Ὅρα καὶ εἰσαγωγήν μου εἰς Ἠλέκτρ. σελ.* 24. 7) Gruppe, Ariadne *σελ.* 271. 8) *Ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι* III, 393.

ὡς μεταγενεστέραν προσθήκην. Ἡ ἀθέτησις αὕτη ὁμοιάζει πρὸς τὴν τοῦ Αἴαντος, περὶ ἧς ἄρτι ἐποιησάμεθα λόγον. Ἀλλὰ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι ὁ θάνατος ἐν τῇ τραγῳδίᾳ εἶναί τι τυχαῖον καὶ ἐπουσιῶδες· διότι τὸ πᾶν ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἐπικρατήσεως τῶν ἰδεῶν.

Κατ' ἐξοχὴν ἡ Ἀντιγόνη ὑπερέχει πάσας τὰς ἄλλας τραγῳδίας τοῦ Σοφοκλέους κατὰ τὴν ἠθοποιίαν. Οἱ χαρακτῆρες ἐξ ἀρχῆς οὕτω διεπλάσθησαν, ὥστε εἰς τοιοῦτο τέλος ἔπρεπε νὰ ἀγάγωσιν. Ἡ Ἀντιγόνη εἶναι εὐγενὴς καὶ ὑψηλόφρων παρθένος, ἄκαμπτος καὶ τραχεῖα πρὸς πάντα, ὅστις δὲν δύναται νὰ σταδιοδρομήσῃ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐπιπέδου ὑψηλῶν συναισθημάτων[1]. Διὰ τοῦτο ἀποκρούει τὴν ἀδελφικὴν τῆς Ἰσμήνης συμπάθειαν, ἀφ' οὗ ἠρνήθη τὴν ἑαυτῆς σύμπραξιν πρὸς ταφὴν τοῦ Πολυνείκους. Πρὸς τὸν ἄκαμπτον χαρακτῆρα τῆς Ἀντιγόνης ποιεῖ ἀντίθεσιν ὁ ἤπιος τῆς Ἰσμήνης, ὅστις σκοπεῖ, ὅπως εἰς τὸ ἦθος ἐκείνης φῶς ἐπιχύσῃ. Ὁ δ' Αἵμων εἶναι μὲν ἀνδρεῖος καὶ εὐγενής, ἀλλὰ δὲν δύναται νὰ ἐξαρθῇ μέχρι τοῦ ὕψους τῆς μνηστῆς αὐτοῦ. Ἂν τοῦτο συνέβαινεν, ἤθελε γείνει πρὸς βλάβην τοῦ δράματος. Διότι δύο καλὰ ἀναιροῦσιν ἄλληλα. Ὁ δὲ Κρέων ἐπιτάσσων, ὅπως τὸ πτῶμα τοῦ Πολυνείκους μείνῃ ἄταφον, ἐνεργεῖ οὐχὶ ἐκ κακῆς προθέσεως ἢ ἐκ προσωπικῶν ἀφορμῶν, ἀλλ' ἐξ ἐλλείψεως εὐγενεστέρων συναισθημάτων. Οὕτως ἐγένετο ἄξιος τιμωρίας οὐχὶ διὰ κακίαν, ἀλλὰ δι' ἁμαρτίαν, ὡς ἀξιοῖ ὁ Ἀριστοτέλης[2]. Ὁ Σοφοκλῆς ἐπέτυχε καὶ ἐν τῇ ἠθοποιίᾳ τοῦ φύλακος, ὅστις οὔτε τὸ ἄταφον τοῦ Πολυνείκους οἰκτείρει, οὔτε τὴν συμφορὰν τῆς βασιλόπαιδος βαρέως φέρει, ἀλλὰ καὶ τὴν δέσποιναν ἄγει εἰς τὸν θάνατον, ὅπως αὐτὸς σωθῇ. Εἶναι θρασὺς καὶ αὐθάδης, ἂν μὴ κολάζηται ὑπὸ τῆς αὐστηρότητος τοῦ τυράννου, καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ οὐδὲν ἄλλο συναισθάνεται ἢ τὸν

---

[1]) *Ὅρα εἰσαγωγήν μου εἰς τὴν Ἀντιγόν. σελ. 39 καὶ ἑξῆς.* [2]) *Περὶ ποιητ. κεφ.* XIII

φόβον, ὡς πάντες οἱ δοῦλοι. Συμβάλλεται δὲ πρὸς διαφωτισμὸν τοῦ ἤθους τῆς ἡρωΐδος, πρὸς ἣν ἔχει ὡς ὁ Θερσίτης πρὸς τὸν Ἀχιλλέα.

Ἴσως δὲν εἶναι ἀπίθανος ἡ εἰκασία, καθ' ἣν ἐν τῇ προκειμένῃ τραγῳδίᾳ ὑπάρχει πολιτικὸς ὑπαινιγμός[1]. *Εἶναι γνωστὸν ἐκ τῆς ἱστορίας, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἐπολέμησαν πρὸς τοὺς Σαμίους ἕνεκα τῶν Μιλησίων. Ἀλλ' ἡ Ἀσπασία, ἡ φίλη τοῦ Περικλέους, ἦτο Μιλησία καὶ οἱ ἐχθροὶ τοῦ πολιτευτοῦ ᾐτιῶντο αὐτόν, ὅτι ἤγειρε τὸν πρὸς τοὺς Σαμίους πόλεμον χάριν τῆς γυναικὸς ταύτης*[2]. *Λοιπὸν δὲν εἶναι ἀπίθανον, ὅτι ὁ Σοφοκλῆς, ὁ πολιτικὸς τοῦ Περικλέους φίλος, ἐπειράθη, ὅπως ἀπαλλάξῃ τοῦτον τῆς διαβολῆς διδάσκων τοὺς Ἀθηναίους, ὅτι ὁ πόλεμος γίνεται οὐχὶ χάριν γυναικός, ἀλλ' ἕνεκα τῶν συμφερόντων τῆς πόλεως. Οὕτως ὁ μὲν Κρέων, ὅταν ἀνακηρύσσῃ ὑψηλὰς τῆς πολιτείας ἀρχάς, ἀντιπροσωπεύει τὸν Περικλέα, ἡ δὲ Ἀντιγόνη διὰ τῆς φροντίδος τῆς δεικνυομένης ὑπὲρ τοῦ ἀδελφοῦ Πολυνείκους ἐκπροσωπεῖ τὴν Ἀσπασίαν ὑπὲρ τῶν πολιτῶν Μιλησίων μεριμνῶσαν. Πρὸς κύρωσιν τῆς εἰκασίας ταύτης πολλὰ τὰ τεκμήρια ὑπάρχουσιν, π. χ. ὡς ὁ Περικλῆς ἐγένετο ἀδωρότατος καὶ χρημάτων κρείσσων*[3], *οὕτω καὶ ὁ Κρέων τῆσδε τῆς τραγῳδίας δεικνύει περιφρόνησιν πρὸς τὰ χρήματα*[4]. *Πλὴν τούτου παρεβλήθη λόγος τις τοῦ Κρέοντος περὶ συμφέροντος τῆς πολιτείας*[5] *πρὸς τὸν ἔν τινι δημηγορίᾳ*[6] *τοῦ Περικλέους καὶ εὑρέθη ὁμοιότατος. Φαίνεται λοιπόν, ὅτι ὁ ὑπαινιγμὸς οὗτος εἰς τὸν ἰσχύοντα πολιτικὸν ἐγένετο αἰτία, ὅπως ὁ τραγικὸς ἐκλεχθῇ στρατηγὸς κατὰ τὸν Σαμιακὸν πόλεμον.*

Πότε ἐδιδάχθη ὁ Οἰδίπους τύραννος[7], *δὲν εἶναι γνω-*

---

1) *Περὶ τοῦ ὑπαινιγμοῦ ὅρα εἰσαγωγ. εἰς Ἀντιγόν. σελ.* 50 *καὶ ἑξῆς.* 2) *Πλούταρχ. ἐν Βίῳ Περικλ.* XXV. 3) *Πλούταρχ. ἐν Βίῳ Περικλ. κεφ.* XV. 4) *Ἐν στίχ* 295. 5) *Ἐν στίχ* 182. 6) *Παρὰ Θουκυδίδ.* II, 60. 7) ***Τὸ ἐπίθετον προσετέθη βραδύτερον, ὡς λέγεται ἐν τῇ ὑποθέσει· "χαριέντως δὲ τύραννον ἅπαντες αὐτὸν ἐπιγράφουσιν ὡς ἐξέχοντα πάσης τῆς Σο-***

στόν, εἰκάζεται δ' ὅμως, ὅτι οὐχὶ μακρὸν χρόνον μετὰ τὸν ἐν Ἀθήναις συμβάντα λοιμὸν κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον[1]. *Ἐθαύμαζον μὲν οἱ ἀρχαῖοι τὴν τέχνην τῆς τραγῳδίας ταύτης, ἀλλ' ὁ ποιητὴς ἀγωνισάμενος πρὸς τὸν Φιλοκλέα ἡττήθη. Πρὸ τῆς ὑποθέσεως τῆς τραγῳδίας εἶναι ἀναγκαία ἡ τῶν ἡγούμενων γνῶσις. Λάϊος ὁ βασιλεὺς τῶν Θηβῶν συζευχθεὶς τῇ θυγατρὶ τοῦ Μενοικέως ἔλαβε τὸν χρησμόν, ὅτι μέλλει νὰ φονευθῇ ὑπὸ τοῦ γεννηθησομένου υἱοῦ· διότι ὁ Κρονίδης θέλει νὰ τιμωρήσῃ τοῦτον διὰ τὴν ἁρπαγὴν τοῦ υἱοῦ τοῦ Πέλοπος*[2]. *Ἐκ τοῦ φόβου τούτου κτησάμενος τέκνον παρέδωκε τοῦτο ποιμένι, ὅπως ἐκθέσῃ ἐπὶ τοῦ Κιθαιρῶνος. Οὗτος δ' ὅμως οἰκτείρας τὸ βρέφος ἐδωρήσατο Κορινθίῳ ποιμένι καὶ οὗτος τῷ βασιλεῖ Πολύβῳ καὶ τῇ γυναικὶ Μερόπῃ, οἵτινες ἦσαν ἄτεκνοι. Ὑπὸ τούτων ἐλευθερίως ὁ Οἰδίπους ἀνατραφεὶς ἐθεωρεῖτο ὡς ὁ πρῶτος τῆς Κορίνθου πολίτης. Ἀλλ' ἔν τινι συμποσίῳ ὀνομάζεται νόθος καὶ τὴν ὕβριν ταύτην μὴ ἀνεχόμενος πορεύεται εἰς τὸ ἐν Δελφοῖς μαντεῖον. Ὁ θεός, περὶ ὧν μὲν ὁ Οἰδίπους ἐπυνθάνετο, οὐδὲν εἶπεν, ἀλλ' ἐμαντεύσατο, ὅτι μετὰ τῆς ἑαυτοῦ μητρὸς θέλει γεννήσει τέκνα, καὶ ὅτι ἔσται ὁ φονεὺς τοῦ πατρός. Τὴν πραγμάτωσιν τοῦ φοβεροῦ χρησμοῦ φοβηθεὶς ὁ Οἰδίπους δὲν ἐπανέρχεται εἰς τὴν Κόρινθον, ἀλλὰ πλανᾶται ἀνὰ τὴν Φωκίδα. Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ὁ Λάϊος ἐπορεύετο ἐκ Θηβῶν εἰς Δελφούς. Τῷ πατρὶ λοιπὸν ἐντυγχάνει κατά τινα στενὴν ὁδὸν καὶ πρὸς τοῦτον ἐρίσας φονεύει αὐτὸν μετὰ πάντων, ὡς ἐνόμιζε, τῶν ἀκολούθων. Μετὰ τὸν φόνον ὁ Οἰδίπους ἐξακολουθῶν τὴν ἑαυτοῦ πορείαν ἔρχεται εἰς τὰς Θήβας, ἔνθα τὸ αἴνιγμα τῆς Σφιγγὸς*[3] *λύσας λαμβάνει παρὰ τῶν Θηβαίων ὡς βραβεῖον τὸ σκῆπτρον καὶ τὴν Ἰοκάστην, τὴν σύζυγον τοῦ φονευθέντος Λαΐου. Ἡ χώρα μακρὸν*

φοκλέους ποιήσεως, καίπερ ἡττηθέντα ὑπὸ Φιλοκλέους, ὥς φησι Δικαίαρχος„. [1]) *Ὅρα* Christ *ἐν σελ*, 207. [2]) *Ὅρα τὸν χρησμὸν ἐν τῇ εἰσαγωγ. εἰς Οἰδίποδ. τύραννν. σελ* 12. [3]) *Τὸ γνωστὸν αἴνιγμα ὑπάρχει παρὰ τῷ Ἀθηναίῳ* X, 456 B.

χρόνον ἦτο εὐτυχής, ἀλλ' αἴφνης φθείρεται ἐξ ἀκαρπίας καὶ οἱ ἄνθρωποι ὑπὸ λοιμοῦ θνήσκουσιν.

Ἐν τῷ προλόγῳ τῆς τραγῳδίας παρίσταται οἰκτρὸν θέαμα, διότι νέοι ἀγόμενοι ὑπὸ ἱερέως ἔχουσι καταθέσει ἱκετηρίους κλάδους ἐπὶ τῶν βωμῶν τῶν κειμένων πρὸ τῶν ἀνακτόρων. Ἐκ τούτων ἐξελθὼν ὁ Οἰδίπους μανθάνει παρὰ τοῦ ἱερέως, ὅτι ὁ λοιμὸς δίκην πυρφόρου δαίμονος ἐλαύνει κατὰ τῶν πολιτῶν, ἡ πόλις τοῦ Κάδμου κενοῦται καὶ ὁ μέλας Ἅιδης πλουτίζεται. Πρὸς ταῦτα ὁ ἡγεμὼν ἀποκρίνεται, ὅτι ἔπεμψε τὸν Κρέοντα εἰς Δελφούς, ὅπως μάθῃ τὸ πρακτέον. Οὗτος ἐκ τοῦ χρηστηρίου ἐπανελθὼν ἀγγέλλει[1], ὅτι ὁ θεὸς κελεύει, ἵνα πρὸς ἀπαλλαγὴν τοῦ λοιμοῦ ἐκδιωχθῇ τῆς πόλεως ὁ φονεὺς τοῦ Λαΐου. Ἐρωτᾶται ὁ Κρέων περὶ τοῦ φονέως, ἀλλ' ἐκ τῶν ἀποκρίσεων τούτου ὁ Οἰδίπους τεκμαίρεται πολιτικὴν ἀντίδρασιν καὶ νομίζει ὅτι οἱ τοῦ Λαΐου φονεῖς καὶ αὐτὸν θέλουσι φονεύσει[2]. Πρέπει λοιπὸν νὰ εὕρῃ τούτους καὶ ἐπὶ τούτῳ τοὺς ἱκετεύοντας κελεύων νὰ ἀπέλθωσι μεταπέμπεται τοὺς ἄρχοντας τῆς πόλεως, ἐξ ὧν συνίσταται ὁ χορός. Οὗτοι ἐν τάχει ἐλθόντες[3] ἀγωνιῶσι διὰ τὸ πυθόχρηστον καὶ καλοῦσιν ἀρωγοὺς τοὺς θεούς. Ἀφ' οὗ δ' ὁ Οἰδίπους ἐπανῆλθεν εἰς τὴν σκηνήν, οἱ γέροντες συμβουλεύουσιν αὐτῷ, ἵνα καλέσῃ τὸν Τειρεσίαν, ὅπως μάθῃ τὸν φονέα τοῦ Λαΐου, καὶ προσθέτουσιν, ὅτι ὑπάρχει παλαιὸς λόγος, καθ' ὃν ὁ ἡγεμὼν ἐφονεύθη ὑπὸ ὁδοιπόρων[4]. Προσκληθεὶς λοιπὸν ἔρχεται ὁ Τειρεσίας, ὅστις φειδόμενος τοῦ ἄνακτος ἀρνεῖται, ἵνα ὀνομάσῃ τὸν φονέα. Διὰ τοῦτο ὁ Οἰδίπους ὀργισθεὶς καὶ εἰς τύραννον μεταβληθεὶς ἐξυβρίζει τὸν μάντιν, ὅστις ἐν τῇ ἀγανακτήσει αὐτοῦ αὐτὸν τὸν Οἰδίποδα φονέα τοῦ Λαΐου λέγει[5]. Ὁ τύραννος νομίζει, ὅτι ταῦτα εἶπεν ὁ Τειρεσίας κατ' εἰσήγησιν τοῦ Κρέοντος, διότι οὗτος θέλει νὰ γείνῃ τύραννος[6]. Διὰ τοῦτο ἐλέγχει αὐτὸν πικρῶς καὶ ἀπειλεῖ τούτῳ θάνατον.

---

1) Ἐν στίχ. 96. 2) Ἐν στίχ. 140. 3) Ἐν στίχ 151. 4) Ἐν στίχ. 292. 5) Ἐν στίχ. 451. 6) Ἐν στίχ. 532.

'Αλλ' ἡ 'Ιοκάστη θέλουσα νὰ καταπραΰνῃ τὸν ἄνδρα προτρέπει τοῦτον, ὅπως μὴ πιστεύῃ εἰς τοὺς μάντεις· διότι οἱ ἄνθρωποι δὲν ἔχουσι μαντικὴν τέχνην, ὡς μαρτυρεῖ ὁ τῷ Λαΐῳ δοθεὶς χρησμός, καθ' ὃν ἔμελλε νὰ φονευθῇ ὑπὸ τοῦ υἱοῦ. Τὸ μάντευμα ὅμως ἀριδήλως ἐξηλέγχθη ψευδές, διότι ὁ πατὴρ ἐφονεύθη ὑπὸ λῃστῶν *ἐν τριπλαῖς ἁμαξιτοῖς*[1]. 'Αλλ' ἐκ τῆς φράσεως ταύτης ὁ Οἰδίπους ἀναγνωρίζει, ὅτι αὐτὸς ἐφόνευσε τὸν Λάϊον. 'Ενταῦθα ἡ *περιπέτεια* μεθ' ὁλοκλήρου τοῦ ἀπροσδοκήτου διεγείρει τὴν ἔκπληξιν τοῦ θεατοῦ καὶ ἡ θεία δίκη τῇ ἀσεβείᾳ κατὰ πόδας ἀκολουθοῦσα πατάσσει τὴν βλασφημίαν. Τὸν φόνον τοῦ Λαΐου εἶδεν ὁ σωθεὶς ἐκ τῶν ἀκολούθων, ὅστις νῦν διάγει ἐν τοῖς ἀγροῖς. 'Εν ᾧ δ' οὗτος ἐκ τῶν ἀγρῶν καλεῖται, ἔρχεται ἄγγελος[2] ἐκ Κορίνθου ἀγγέλλων, ὅτι θανόντος τοῦ Πολύβου οἱ Κορίνθιοι ἀνηγόρευσαν τὸν Οἰδίποδα βασιλέα. 'Η μὲν 'Ιοκάστη χαίρει, ὅτι πάλιν ὁ χρησμὸς ἀπεδείχθη ψευδής[3], ὁ δὲ Οἰδίπους φοβεῖται ἔτι τὸ τῆς μητρὸς λέκτρον. Τὸν φόβον τοῦτον μαθὼν ὁ Κορίνθιος ἄγγελος καὶ πειρώμενος, ὅπως πᾶν ἴχνος φόβου ἐξαλείψῃ, λέγει, ὅτι ἡ Μερόπη δὲν ἦτο ἡ μήτηρ τοῦ Οἰδίποδος, ἀλλ' αὐτὸς ἐδωρήσατο τοῖς βασιλεῦσιν, οὓς ἔπεισεν ἡ ἀτεκνία νὰ υἱοθετήσωσιν. 'Ενταῦθα ὑπάρχει ἡ δευτέρα περιπέτεια, διότι ἔκ τινος ἐνεργείας παράγεται ἀντίθετον ἀποτέλεσμα. 'Ο ἄγγελος οὗτος, ὅστις ἦτο καὶ ὁ δωρησάμενος ποιμήν, παρέχεται μάρτυρα καὶ τὸ οἴδημα τοῦ ποδὸς τοῦ Οἰδίποδος[4]. 'Η 'Ιοκάστη ἐννοήσασα τὴν αἱμομιξίαν ὀλοφύρεται καὶ ἀποχωρεῖ. Μετὰ ταῦτα ἔρχεται ὁ τὸν φόνον τοῦ Λαΐου ἰδών, ὃν ἀναγνωρίζει ὁ Κορίνθιος ἄγγελος ὡς λαβὼν παρὰ τούτου τὸ βρέφος. 'Αλλ' ὁ ἀκόλουθος τοῦ Λαΐου ὑβρίζει τὸν Κορίνθιον καὶ δὲν θέλει νὰ ἀποκριθῇ εἰς τὰς ἐρωτήσεις αὐτοῦ. 'Εξαναγκάζεται δ' ὅμως ὑπὸ τοῦ Οἰδίποδος[5] καὶ

---

[1]) 'Εν στίχ. 780. [2]) 'Εν στίχ. 940. [3]) 'Εν στίχ. 972. [4]) 'Εν στίχ. 1032. [5]) 'Εν στίχ. 1147.

διὰ τῆς μαρτυρίας τούτου ἡ ἀναγνώρισις ἐπέρχεται σαφὴς καὶ ὁ τύραννος ἐξελέγχεται ὡς πατραλοίας καὶ τῆς μητρὸς σύζυγος. Ἐν τῇ ἐξόδῳ ἐξάγγελος ἀγγέλλει, ὅτι ἡ Ἰοκάστη ἀπήγξατο[1]. *Τούτου γενομένου ὁ Οἰδίπους αἰτεῖ ξίφος, ὅπως αὐτοκτονήσῃ, ἀλλ' ἰδὼν τὴν γυναῖκα ἀνηρτημένην ἀποσπᾷ ἐκ τῶν ἐνδυμάτων αὐτῆς χρυσηλάτους περόνας, δι' ὧν διατρυπᾷ τοὺς ὀφθαλμούς*[2]. *Οὕτω τυφλωθεὶς ὁ πρὸ ὀλίγου τὸν μάντιν ὡς τυφλὸν ὀνειδίσας ἐπιθυμεῖ, ὅπως ἐξέλθῃ τῆς χώρας.*

Τὸ δρᾶμα τοῦτο ἔχει τοιαύτην ὑπόθεσιν καὶ τοιαύτην τοῦ μύθου πλοκήν, ὥστε φρίττει τις καὶ ἐλεεῖ ἐκ μόνης τῆς διηγήσεως[3]. *Ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἡ τραγῳδία αὕτη θεωρεῖται πρότυπον δραματικῆς τέχνης*[4] *καὶ ὡς τοιοῦτον πολλάκις ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους μνημονεύεται*[5]. *Οἱ κριτικοὶ ἐπειράθησαν μέν, ὅπως εὕρωσιν ἁμαρτήματα ἐν τῷ δράματι, ἀλλ' οἱ λόγοι αὐτῶν εἶναι ἀσθενεῖς. Οὕτω, φέρ' εἰπεῖν, ψέγουσι τὸν ποιητήν, ὅτι ὁ Οἰδίπους δὲν ἐγίνωσκεν ἀκριβέστερον τὰ τοῦ φόνου τοῦ Λαΐου· διότι κατ' αὐτοὺς τὸ πρῶτον ἔργον τοῦ νέου ἡγεμόνος ἦτο τοὺς φονεῖς τοῦ προκατόχου νὰ τιμωρήσῃ*[6]. *Νομίζομεν, ὅτι ὁ ψόγος οὗτος δὲν εἶναι δίκαιος· διότι ἐν τῷ ἡρωϊκῷ αἰῶνι ἡ τιμωρία τοῦ φόνου δὲν ἀνῆκε τῇ πόλει, ἀλλὰ τοῖς συγγενέσι τοῦ φονευθέντος. Οὗτοι τότε δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀνεύρωσι τοὺς φονεῖς διὰ τὸν φόβον τῆς Σφιγγός. Πρὸς δὲ ὁ ἀκόλουθος τοῦ Λαΐου κατέστησε τὴν ἀναζήτησιν ἀδύνατον, διότι εἶπεν, ὅτι οἱ φονεῖς ἦσαν λῃσταί. Πρὸς δὲ ὁ* Voltaire *παρατηρεῖ, ὅτι ἡ τραγῳδία λήγει ἐκεῖ, ἔνθα ὁ Τειρεσίας ἐδήλωσε τὸ παρελθὸν καὶ τὸ μέλλον τοῦ Οἰδίποδος*[7]. *Εἶπε μὲν ὁ Τειρεσίας λόγους κατὰ τοῦ ἄνακτος, ἀλλ' ὡς ἄνθρωπος ὀργιζόμενος καὶ οὐχὶ ὡς μάν-*

---

1) *Ἐν στίχ.* 1285. 2) *Ἐν στίχ.* 1270. 3) *Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ.* *κεφ.* XIV. 4) Bode III 401. 5) *Περὶ ποιητ.* XI. 2. XXI, 11. XVIII, 14. XXV, 8. XXVII, 12. 6) *Ὅρα εἰσαγωγήν μου εἰς τήνδε τὴν τραγῳδίαν ἐν σελίδ.* 85. 7) *Αὐτόθι σελ.* 87.

τις καὶ θεράπων τοῦ Ἀπόλλωνος. Ἂν δ' ὁ Οἰδίπους ἐφόνευε τὸν Λάϊον, ἔπρεπεν αὐτὸς οὗτος νὰ γινώσκῃ τὸ ἔγκλημα· ἀλλ' ὁ ὑπὸ τοῦ μάντεως καταγγελλόμενος φοβερωτάτας κατὰ τοῦ φονέως ἀρὰς εἶπεν. Ἐπὶ πᾶσι τούτοις οἱ κριτικοὶ ἐλέγχουσι τὸν Σοφοκλέα, ὅτι ὁ Οἰδίπους λίαν βραδέως ἀναγνωρίζει τὸ ἔγκλημα αὐτοῦ[1]. Ὅμως τοῦτο δὲν εἶναι ψόγος, ἀλλ' ἔπαινος τῆς μεγαλοφυΐας τοῦ τραγικοῦ· διότι ἐν ᾧ ὁ θεατὴς νομίζει, ὅτι ἡ ἀναγνώρισις ἐπίκειται, πάλιν ἀποκρούεται εἰς τὸ ἀχανὲς τῆς ἀμφιβολίας πέλαγος.

Καθ' ὅλου εἰπεῖν ὁ ἀδάμας οὗτος οὐ μόνον δὲν ἔχει κηλῖδας, ἀλλὰ καὶ ἐπιχέει ἄπλετον φῶς παντί, ὅστις θέλει νὰ ἴδῃ σαφῶς τοὺς νόμους τῆς δραματικῆς τέχνης. Πρὸ πάντων αἱ δύο περιπέτειαι[2] καὶ ὁ ἀναγνωρισμὸς εἶναι τὰ περιφανέστατα κοσμήματα τῆσδε τῆς τραγῳδίας Κατὰ τὴν ἠθοποιΐαν ὅμως ἡ προκειμένη τραγῳδία δὲν δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τὴν Ἀντιγόνην, τὴν Ἠλέκτραν καὶ τὸν Φιλοκτήτην. Καὶ ἐνταῦθα ὅμως οἱ χαρακτῆρες παρεσκευάσθησαν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ τραγικοῦ. Ἡ ἁγνότης καὶ καθαρότης τοῦ χαρακτῆρος τοῦ Οἰδίποδος ἀντιτίθεται πρὸς τὴν φαυλότητα τοῦ ἤθους τῆς Ἰοκάστης, ἥτις εἶναι πρόθυμος, ὅπως θυσιάσῃ καὶ τὰς ἱερωτάτας τῆς ἠθικῆς ἀρχάς, ὅπως ἀπολαύσῃ τῶν ἡδονῶν τοῦ βίου[3].

Ὄντως ἐν μεγάλῃ ἀμηχανίᾳ εὑρίσκονται οἱ κριτικοί, διότι ἐν τῇδε τῇ τραγῳδίᾳ παρατηροῦσι τιμωρίαν ἄνευ ἐγκλήματος[4]. Τινὲς νομίζουσιν, ὅτι ὁ Οἰδίπους ἦτο ἀθῷος. Ἀλλὰ τὸ θεῖον εἶναι δίκαιον ἢ ἄδικον; Ὁ Αἰσχύλος τὸ πρόβλημα τοῦτο εὐκόλως ἠδύνατο νὰ λύσῃ· διότι, ἡ ἁμαρτία τοῦ πατρὸς ἐτιμώρησεν αὐτόν. Ὁ Λάϊος οὐ μόνον ὑβριστὴς τῆς λατρείας τοῦ Διονύσου ἐγένετο, ἀλλὰ καὶ Χρύσιππον τὸν υἱὸν τοῦ Πέλοπος διέφθειρεν. Ἀλλ' οὐχ ἧττον καὶ αὐτὸς ὁ Οἰδίπους προσωπικῶς ἥμαρτε.

---

[1]) Αὐτόθι σελ. 38. [2]) Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ. κεφ. XI. [3]) Ὅρα εἰσαγωγήν μου ἐν σελίδ. 48. [4]) Παράβαλλ. Bergk III, 421.

Βεβαίως οὗτος ἐξ ἐλευθέρας θελήσεως δὲν ἐγένετο μὲν πατροκτόνος, ἀλλ' ἦτο ἀνθρωποκτόνος. Πρὸς δὲ εὐθύνεται καὶ διὰ τὸ ἔγκλημα τῆς αἱμομιξίας. Οὗτος λαβὼν τὸν χρησμὸν ὤφειλεν οὔτε ἄνδρα νὰ φονεύσῃ, οὔτε μετὰ γυναικὸς νὰ συζευχθῇ[1]. Ὁ Οἰδίπους δὲν ἦτο μοχθηρός, ἀλλὰ καὶ δὲν ἔπρεπε νὰ ἦναι τοιοῦτος, ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Ἀριστοτέλης. Δικαιότερον ἠδύνατο νὰ τιμωρηθῇ ἡ Ἰοκάστη, διότι αὕτη οὐ μόνον τὸ καθ' ἑαυτὴν ἐφόνευσε τὸ ἴδιον τέκνον, ἀλλὰ καὶ πολλάκις ὕβρισε τὴν μαντικὴν καὶ τὸν Ἀπόλλωνα.

Ἐπειδὴ ὁ Σοφοκλῆς ἐπολιτεύετο καὶ οἱ Ἀθηναῖοι θεαταὶ ἦσαν συνειθισμένοι, ὅπως τὰ πάντα ἀνάγωσιν εἰς πολιτικοὺς ὑπαινιγμούς, οὐδόλως εἶναι ἀπίθανον, ὅτι καὶ ἐν τῇδε τῇ τραγῳδίᾳ ὑπάρχει ὑπαινιγμὸς εἰς τὴν πολιτικὴν τῶν Ἀθηνῶν κατάστασιν[2]. Φαίνεται λοιπόν, ὅτι ὑπὸ τὸν Οἰδίποδα λανθάνει ὁ Περικλῆς, ὡς καὶ ἐν ἄλλοις δράμασι τοῦ αὐτοῦ τραγικοῦ. Ὡς ἐν Θήβαις αἰτία τοῦ λοιμοῦ ἦτο ὁ Οἰδίπους, οὕτως ἐν Ἀθήναις ὁ Περικλῆς· ὡς ἐκεῖνος ἠσέβησε πρὸς τὸ θεῖον φονεύσας τὸν πατέρα, οὕτως ὁ υἱὸς τοῦ Ξανθίππου εἷλκε τὸ γένος ἐκ τῶν ἐναγῶν, οἵτινες ἐφόνευσαν τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Κύλωνος. Ὡς ὁ λοιμὸς ἤθελε παύσει ἐν Θήβαις, ἂν ἐξεδιώκετο ὁ φονεὺς τοῦ Λαΐου, οὕτω δὲν ἤθελε γείνει ὁ πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους πόλεμος, ὅστις ἦτο ἡ αἰτία τοῦ λοιμοῦ, ἂν οἱ Ἀθηναῖοι ἀπεδίωκον τὸν Ἀλκμαιωνίδην Περικλέα[3]. Ὁ πολιτικὸς οὗτος οὐ μόνον εἷλκε τὸ γένος ἐξ ἐναγῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς οὗτος ἥμαρτεν εἰς τὸν Ἀπόλλωνα· διότι ἔν τινι ἐκλείψει τοῦ ἡλίου ὁ μαθητὴς τοῦ Ἀναξαγόρου ἰδὼν πάντας ἐκπεπληγμένους καὶ τὸν κυβερνήτην τοῦ πλοίου περίφοβον ἀνέσχε τὴν χλαμύδα πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ καὶ ἠρώτησεν, ἂν τοῦτο ἦναι φοβερὸν σημεῖον. Ἐπειδὴ ὁ κυβερνήτης ἠρνήθη τοῦτο, ὁ Περικλῆς ὑπολαβὼν εἶπεν, ὅτι

---

[1]) Ὅρα εἰσαγωγ. εἰς τήνδε τὴν τραγῳδίαν σελ. 45. [2]) Αὐτόθι σελ. 52.
[3]) Θουκυδίδ. I, 127.

ἐκεῖνο δὲν διαφέρει τούτου, εἰ μὴ ὅτι τὸ ποιῆσαν τὴν ἐπισκότησιν εἶναι μεῖζον τῆς χλαμύδος[1]. Καθ' ὅλου εἰπεῖν δύναταί τις νὰ εὕρῃ καὶ ἄλλας ὁμοιότητας τοῦ ἡγεμόνος τῶν Θηβῶν πρὸς τὸν Ἀθηναῖον πολιτευτήν[2]. Ἂν λοιπὸν δεχθῶμεν τὸν πολιτικὸν τοῦτον ὑπαινιγμόν, ἴσως δὲν εἶναι ἀπίθανος ἡ εἰκασία ἡμῶν, ὅτι ὑπὸ τὴν Ἰοκάστην λανθάνει ἡ πολύθρύλητος Ἀσπασία[3]. Ἐντεῦθεν δύναται νὰ ἐξηγηθῇ ἡ περιφρόνησις τῆς Ἰοκάστης πρὸς τὸν συζυγικὸν δεσμόν. Ἴσως ὁ ὑπαινιγμὸς οὗτος εἰς τὸν Περικλέα συνεβάλετο, ὅπως ὁ Σοφοκλῆς, καίπερ διὰ τοῦ ἀρίστου δράματος ἀγωνισάμενος, ἡττηθῇ.

Εἶναι μὲν ἄδηλον, πότε ἐδιδάχθησαν αἱ Τραχίνιαι, ὅμως θεωρεῖται πιθανόν, ὅτι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Περικλέους. Διότι ὁ ποιητὴς ποιεῖ ὑπαινιγμόν τινα εἰς τὸν θάνατον τοῦ μεγάλου τούτου πολιτευτοῦ, ὃν παραβάλλει πρὸς τὸν Ἡρακλέα[4]. Ὁ μῦθος τοῦ δράματος ἐλήφθη ἐκ τοῦ ἔπους, ὅπερ ὠνομάζετο Οἰχαλίας ἅλωσις. Ἐν τῷ προλόγῳ τῆς τραγῳδίας Δηϊάνειρα ἡ γυνὴ τοῦ Ἡρακλέους εἶναι πλήρης ἀγωνίας· διότι περὶ τοῦ ἀνδρὸς ἀπὸ μακροῦ χρόνου οὐδὲν ἔμαθε καὶ πέμπει τὸν υἱὸν αὐτῆς Ὕλλον[5], ὅπως ἀναζητήσῃ τὸν πατέρα. Ταύτην Τραχίνιαι γυναῖκες[6], ἐξ ὧν συνίσταται ὁ χορὸς καὶ ἡ τραγῳδία ἔσχε τὸ ὄνομα, πειρῶνται, ὅπως παραμυθήσωνται. Μετ' ὀλίγον ἔρχεται ἄγγελος[7] καὶ ὁ Λίχας, οἵτινες ἀγγέλλουσιν, ὅτι ὁ Ἡρακλῆς ἐκπορθήσας τὴν πόλιν τοῦ Εὐρύτου ἔρχεται πρὸς τὴν Δηϊάνειραν. Τοῦ Ἡρακλέους προηγεῖται ἡ Ἰόλη μετὰ τῶν αἰχμαλωτίδων, ἃς ἡ Δηϊάνειρα εἰσάγει εἰς τὴν οἰκίαν. Ἀλλ' ἡ δυστυχὴς παρὰ τοῦ ἀγγέλου μανθάνει, ὅτι ὁ Ἡρακλῆς ἐξεπόρθησε τὴν πόλιν τοῦ Εὐρύτου χάριν τῆς καλῆς Ἰόλης[8]. Πειρᾶται μὲν ὁ Λίχας, ὅπως κρύψῃ τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ἐξαναγκάζεται νὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι ὁ ἀνὴρ τῆς Δηϊανείρας ἡττήθη ὑπὸ

---

1) Πλούταρχ. ἐν Βίῳ Περικλ. κεφ. 35. 2) Ὅρα εἰσαγωγήν μου ἐν σελ. 54. 3) Αὐτόθι 56. 4) Bode III, 406. Ἀλλὰ περὶ τῆς χρονολογίας τοῦ δράματος ὑπάρχει διαφωνία. 5) Ἐν στίχ. 86. 6) Ἐν στίχ. 94. 7) Ἐν στίχ. 180. 8) Ἐν στίχ. 351.

τοῦ ἔρωτος τῆς θυγατρὸς τοῦ Εὐρύτου. Τοῦτο μαθοῦσα ἡ Δηϊάνειρα καὶ ἐπιθυμοῦσα, ὅπως διὰ φίλτρων διατηρήσῃ τὴν πρὸς ἑαυτὴν ἀγάπην τοῦ ἀνδρός, πέμπει αὐτῷ πέπλον, ὃν ἤλειψε διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Κενταύρου Νέσσου[1]. *Ἀλλὰ μόλις ἔπεμψε τὸν πέπλον καὶ εὐθὺς παρετήρησε τὸ δηλητηριῶδες τοῦ αἵματος*[2]. *Διὰ τοῦτο φοβεῖται, μὴ ὁ ἀνὴρ πάθῃ ἀνήκεστόν τι. Μετ' ὀλίγον ἔρχεται ὁ Ὕλλος, ὅστις ἀγγέλλει τῇ μητρὶ τὸ πάθος τοῦ ἀνδρός*[3]. *Ἀφ' οὗ ἔμαθε τοῦτο ἡ Δηϊάνειρα, ηὐτοκτόνησε*[4]. *Μετὰ τὴν αὐτοκτονίαν ταύτης ὁ Ἡρακλῆς μεστὸς ἀλγηδόνων ἐλθὼν*[5] *οἴκαδε καὶ τὰ συμβάντα μαθὼν παρακαλεῖ τὸν υἱόν, ὅπως καύσῃ ἐπὶ τῆς Οἴτης, ἵνα ἀπαλλαγῇ τῆς συμφορᾶς. Πρὸς δὲ ὁ πατὴρ συμβουλεύει τῷ υἱῷ, ὅπως λάβῃ εἰς γάμον τὴν Ἰόλην*[6]. *Ὁ Ὕλλος ἀνθίσταται εἰς τὴν παράκλησιν τοῦ Ἡρακλέους, ἀλλ' ἐπειδὴ οὗτος ἀπειλεῖ δι' ἀρᾶς, ὁ υἱὸς πείθεται.*

Περὶ τῆς δραματικῆς ἀξίας τῆσδε τῆς τραγῳδίας ὑπάρχει μεγάλη διαφωνία παρὰ τοῖς κριτικοῖς, ἐξ ὧν ἄλλοι μὲν νομίζουσιν, ὅτι κακῶς αὕτη φέρεται ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Σοφοκλέους, ἐν ᾧ εἶναι ἔργον τοῦ Ἰοφῶντος, ἄλλοι δὲ τὰς κρίσεις ταύτας ἀποδοκιμάζοντες ὁμολογοῦσιν, ὅτι καὶ αἱ Τραχίνιαι εἶναι προϊὸν τῆς Μούσης τοῦ ἡμετέρου τραγικοῦ[7]. *Δικαίως ὅμως οἱ κριτικοὶ ψέγουσι τὸν πρόλογον τῆς τραγῳδίας παραβάλλοντες τοῦτον πρὸς τοὺς τοῦ Εὐριπίδου. Πρὸς δὲ καὶ ὁ μῦθος τῆς τραγῳδίας εἶναι ἁπλοῦς*[8] *καὶ ἡ τελευταία σκηνὴ αὐτῆς κακίζεται καὶ θεωρεῖται ὡς ἔργον διασκευαστοῦ*[9]. *Ὑπόθεσις τῆς τραγῳδίας εἶναι ἡ ζηλοτυπία, ἥτις εἰς τὸν ὄλεθρον καὶ τοὺς δύο συζύγους ἄγει. Ἀλλ' οἱ κριτικοὶ διαφωνοῦσιν, ἂν ὁ Ἡρακλῆς ἢ ἡ Δηϊάνειρα ἦναι τὸ κύριον τοῦ δρά-*

---

1) *Ἐν στίχ.* 600. *Ὁ Νέσσος θελήσας νὰ ἁρπάξῃ τὴν Δηϊάνειραν ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους. Οὗτος δὲ θνήσκων συνεβούλευσε τῇ Δηϊανείρᾳ, ἵνα λάβῃ μέρος τοῦ καταρρέοντος αἵματος, καὶ ὅταν ἴδῃ τὸν ἄνδρα ἄπιστον, δώσῃ αὐτῷ ὡς φίλτρον. Ὁ πανοῦργος Κένταυρος ἐβουλεύθη, ὅπως τιμωρήσῃ τὸν φονέα αὐτοῦ.* 2) *Ἐν στίχ.* 697. 3) *Ἐν στίχ.* 784. 4) *Ἐν στίχ.* 875. 5) *Ἐν στίχ.* 983. 6) *Ἐν στίχ.* 1221. 7) Bergk III, 394. 8) Bernhardy II, 2 373. 9) *Ταύτην τὴν γνώμην ἔχει ὁ* Bergk *ἐν σελίδ.* 395.

ματος πρόσωπον. Βεβαίως ἤθελεν εἶναι μέγα ἁμάρτημα τῆς τραγῳδίας, ἂν δύο πρόσωπα διεπλάσσοντο οὕτως, ὥστε ἠδύναντο νὰ διαμφισβητήσωσι τὰ πρωτεῖα. Εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι ταῦτα δὲν εἰσάγονται εἰς τὴν σκηνὴν παρ' ἀλλήλοις, ἀλλὰ τὸ ἓν μετὰ τὸ ἕτερον. Καὶ οὕτως ὅμως διασπᾶται ἡ ἑνότης. 'Αλλ' οὐχ ἧττον τὸ πρῶτον πρόσωπον ἔχει ἡ Δηϊάνειρα, διότι αὕτη ἐξαίρεται καὶ τὰς συμπαθείας τῶν θεατῶν διεγείρει. 'Επὶ πᾶσι τούτοις ὁ ποιητὴς ὡς κυρίαν ὑπόθεσιν ἔχει οὐχὶ τὸν θάνατον τοῦ 'Ηρακλέους, ἀλλὰ τὴν ἐξ ἔρωτος δυστυχίαν τῆς συζύγου αὐτοῦ[1].

'Η ἡρωῒς αὕτη διὰ τὴν γυναικείαν ἀρετήν, τὴν τρυφερότητα τῶν συναισθημάτων, τὸν ἀκούσιον τοῦ πεφιλημένου ἀνδρὸς φόνον καὶ τὴν ἰδίαν αὐτοκτονίαν διεγείρει τὸν ἔλεον. Αἱ ἀρεταὶ αὗται γίνονται αἰσθηταί, ἂν παραβάλῃ τις πρὸς τὴν Μήδειαν τοῦ Εὐριπίδου, ἥτις ὁμοίως κατέχεται ἐκ ζηλοτυπίας. Αὕτη οὐ μόνον τὴν ἀντίζηλον φονεύει, ἀλλὰ καὶ τὰ ἴδια τέκνα, ὅπως λυπήσῃ τὸν ἄπιστον ἄνδρα. Κατὰ τὸν Bode[2] *ἐν τῇ 'Αντιγόνῃ, τῇ 'Ηλέκτρᾳ καὶ τῇ Δηϊανείρᾳ ἀποκαλύπτεται ὁλόκληρος ἡ πραότης καὶ τὸ μεγαλεῖον τῆς ποιήσεως τοῦ Σοφοκλέους. 'Η μὲν 'Αντιγόνη τιμᾷ τοὺς αἰωνίους νόμους τῆς ἀδελφικῆς ἀγάπης, ἡ δὲ 'Ηλέκτρα μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ τιμωρεῖ τὴν ἀνδροφόνον μητέρα καὶ ἡ Δηϊάνειρα θέλει νὰ θεραπεύσῃ τὸν ἄνδρα ἐκ τῆς ἀπιστίας. 'Οπωσδήποτε ὁ Σοφοκλῆς μετ' ἀξιοπρεπείας ἐπραγματεύθη τὴν ὑπόθεσιν τῆς ζηλοτυπίας καὶ ἄριστα ἐποίησεν, ὅτι δὲν ἤγαγεν εἰς ἀντίθεσιν καὶ εἰς διαλόγους τὸν 'Ηρακλέα πρὸς τὴν Δηϊάνειραν, ὡς ἤθελε ποιήσει νεώτερος ποιητής. Διότι ὁ ἥρως οὗτος δὲν εἶναι τραγικός, ἀλλ' ἐπικὸς καὶ τὴν θέσιν αὐτοῦ ἔχει κατ' ἐξοχὴν ἐν τῷ σατυρικῷ δράματι. 'Επειδὴ δ' 'Ηρακλῆς ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ 'Ελληνικοῦ γένους παρίστατο ὡς ἥρως ὑπερφυσικῆς μὲν δυνάμεως, ὅμως στερούμενος λεπτότητος, ἤθελε διεγερθῇ ἄσβεστος γέλως, ἂν ὁ ποιητὴς εἰσῆγε τοῦτον ὡς ἐραστὴν καὶ ἡδυπαθῆ*[3].

---

[1]) K. O. Müller II, 125. [2]) *'Εν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι III*, 405.
[3]) *Παράβαλλ. εἰσαγωγ. εἰς τήνδε τὴν τραγῳδίαν σελ.* 27.

Πότε ἐδιδάχθη ἡ Ἠλέκτρα, οὔτε παρεδόθη ἡμῖν, οὔτε δύναται ἄλλοθεν νὰ ὁρισθῇ. Προλογίζει ὁ γέρων παιδαγωγὸς τοῦ Ὀρέστου, ὅστις μετὰ τοῦ Πυλάδου ἦλθεν εἰς τὰς Μυκήνας, ὅπως τιμωρήσῃ τοὺς φονεῖς τοῦ πατρός. Πρὸ τῶν ἀνακτόρων τῶν Πελοπιδῶν ὁ υἱὸς τοῦ Ἀγαμέμνονος λέγει τῷ παιδαγωγῷ, ὅτι ἔλαβεν ἐντολὴν παρὰ τοῦ ἐν Δελφοῖς θεοῦ, ἵνα γένηται τιμωρὸς οὐχὶ διὰ στρατοῦ, ἀλλὰ διὰ δόλου[1]. *Κατὰ τὸν χρησμὸν τοῦτον κελεύει αὐτόν, ἵνα ὡς Φωκεὺς ἀγγείλῃ τοῖς φονεῦσιν, ὅτι δῆθεν ἔθανεν ὁ ἀδελφὸς τῆς Ἠλέκτρας. Αὐτὸς δ' ὁ Ὀρέστης, ἀφ' οὗ προσενέγκῃ θυσίαν τῷ τάφῳ τοῦ πατρός, μέλλει νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὰ ἀνάκτορα, ὡς κομίζων δῆθεν τὴν ὑδρίαν τὴν περιέχουσαν τὴν σποδὸν τοῦ ἐν τοῖς Πυθικοῖς ἀγῶσι φονευθέντος. Ἐν ᾧ δ' οὗτοι ἐξέρχονται τῆς σκηνῆς πρὸς τέλεσιν τῶν βεβουλευμένων, ἀκούονται οἱ θρῆνοι τῆς Ἠλέκτρας, ἣν παραμυθοῦνται Μυκηναῖαι γυναῖκες, ἐξ ὧν συνίσταται ὁ χορός*[2]. *Ἡ ἡρωῒς αἰτεῖ συγγνώμην παρὰ τούτων, ὅτι βαρέως πενθεῖ, ἀλλ' ἀναγκάζεται πρὸς τοῦτο, διότι ἡ μὲν μήτηρ συμβιοῖ τῷ φονεῖ τοῦ πατρὸς καὶ τελεῖ ἑορτὰς κατὰ μῆνα ἐν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ, καθ' ἣν ἐφόνευσε τὸν ἄνδρα, ὁ δ' Αἴγισθος κάθηται ἐπὶ τοῦ πατρικοῦ θρόνου*[3]. *Ἀλλ' ἔρχεται ἡ Χρυσόθεμις, ἥτις λυπεῖται μὲν ἐπὶ τῇ παρούσῃ συμφορᾷ, ἀλλ' ἀσθενὴς οὖσα ἐλέγχει καὶ τὴν ἀδελφήν, διότι ἀκαταπαύστως θρηνοῦσα θέλει κολασθῇ ὑπὸ τῶν φονέων τοῦ πατρός*[4]. *Ἡ Ἠλέκτρα ἀπορεῖ, ὅτι ἡ ἀνδροφόνος μήτηρ πέμπει χοὰς τῷ τάφῳ τοῦ πατρός, ἀλλὰ μανθάνει παρὰ τῆς Χρυσοθέμιδος, ἥτις κομίζει ταύτας, ὅτι πράττει τοῦτο ἐκ φόβου ὀνείρου. Κατὰ τοῦτο ὁ Ἀγαμέμνων εἰς τὸ φῶς ἀνελθὼν ἔπηξεν ἐπὶ τῆς ἑστίας αὐτοῦ τὸ σκῆπτρον, ἐξ οὗ ἀνέβλαστε θαλλὸς ὁλόκληρον τὴν χώραν τῶν Μυκηναίων κατασκιάσας*[5]. *Ἡ Ἠλέκτρα ἐχάρη διὰ τὸ ἐνύπνιον καὶ χαρεῖσα*

---

[1]) *Ἐν στίχ.* 32. [2]) *Ἐν στίχ.* 121. [3]) *Ἐν στίχ.* 254. [4]) *Ἐν στίχ.* 328. [5]) *Ἐν στίχ.* 417.

προτρέπει τὴν ἀδελφήν, ἵνα μὴ προσενέγκῃ τὰς πεμπομένας θυσίας τῷ τάφῳ τοῦ πατρός, ἀλλὰ τοὺς ἑαυτῶν βοστρύχους [1]. *Ὁ χορὸς ἐπιδοκιμάζει τὴν πρότασιν καὶ ἡ Χρυσόθεμις πείθεται. Ἀλλ' ἡ Κλυταιμνήστρα ἐξελθοῦσα τῶν ἀνακτόρων ἐλέγχει τὴν Ἠλέκτραν, διότι ἐκ τῆς ἀπουσίας τοῦ Αἰγίσθου ὠφεληθεῖσα θρηνεῖ τὴν μητέρα ὑβρίζουσα* [2]. *Ἡ ἀνδροφόνος ὑπερασπίζει ἑαυτὴν λέγουσα, ὅτι ἐφόνευσε τὸν Ἀγαμέμνονα, διότι οὗτος προσήνεγκε θυσίαν τὴν Ἰφιγένειαν. Ἀνασκευάζει ὅμως ἡ Ἠλέκτρα τοὺς λόγους τῆς μητρὸς μετὰ δεινότητος* [3]. *Τούτου γενομένου ἡ μιαρὰ μήτηρ ὀμνύει, ὅτι ἐπανελθόντος τοῦ Αἰγίσθου θέλει τιμωρηθῇ ἡ ὑβρίσασα.*

Κατὰ τὰς ἀρὰς τῆς ἀστόργου μητρὸς ὁ παιδαγωγὸς διεσκευασμένος εἰς ἄγγελον ἔρχεται δῆθεν ἐκ Φωκίδος ἀγγέλλων, ὅτι ὁ Ὀρέστης ἔθανε φονευθεὶς ἐν τοῖς Πυθικοῖς ἀγῶσιν [4]. *Ἀφ' οὗ δ' ὁ νεκρὸς ἐκάη, Φωκεῖς μέλλουσι νὰ κομίσωσι τὴν σποδὸν τοῦ φονευθέντος* [5]. *Τούτου γνωστοῦ γενομένου ἡ μὲν Ἠλέκτρα οἰκτρῶς θρηνεῖ ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ ἀδελφοῦ, ἡ δὲ Κλυταιμνήστρα μετὰ χαρᾶς ἀκούει, ὅτι ἀπηλλάγη τοῦ φόβου τοῦ Ὀρέστου. Ἀλλ' ἐμφανίζεται οὗτος λανθάνων ὑπὸ τὸ πλαστὸν ὄνομα Φωκέως πεμφθέντος δῆθεν ὑπὸ τοῦ Στροφίου, ἵνα κομίσῃ τὰ λείψανα τοῦ φονευθέντος υἱοῦ τῆς Κλυταιμνήστρας* [6]. *Ἐπειδὴ δ' ὁ Ὀρέστης οἰκτείρων τὴν ἀδελφὴν θρηνοῦσαν δὲν δύναται νὰ γείνῃ κύριος τῆς γλώσσης, ὁμολογεῖ* [7], *ὅτι εἶναι ὁ ἀδελφός, γίνεται ὁ ἀναγνωρισμὸς καὶ ἡ ἡρωῒς τοῦτον περιπτυξαμένη χαίρει. Μετὰ τὴν ἀναγνώρισιν εἰσέρχεται εἰς τὰ ἀνάκτορα ὁ τιμωρὸς καὶ ἀκούονται γοεραὶ φωναί, δι' ὧν ἡ Κλυταιμνήστρα καλεῖ τὸν Αἴγισθον καὶ ἱκετεύει τὸν υἱόν, ὅπως οἰκτείρῃ τὴν μητέρα* [8]. *Ἡ Ἠλέκτρα ὅμως φωνεῖ ἔξωθεν, ὅτι*

---

1) Ἐν στίχ. 431. 2) Ἐν στίχ. 516. 3) Ἐν στίχ. 558. 4) Ἐν στίχ. 756. 5) Ἐν στίχ. 757. 6) Ἐν στίχ. 1097. 7) Ἐν στίχ. 1221. 8) Ἐν στίχ. 1408.

αὕτη δὲν ᾤκτειρε τὸν πατέρα καὶ παρακελεύεται τῷ ἀδελφῷ, ἵνα παίσῃ διπλῆν πληγήν. Ὁ δὲ μιαρὸς Αἴγισθος μαθὼν τὰ περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ὀρέστου ἔρχεται εἰς τὰ ἀνάκτορα καὶ θριαμβευτικῶς κελεύει τὴν Ἠλέκτραν, ἵνα ἀνοίξῃ τὰς πύλας, ὅπως τὰ λείψανα τοῦ φονευθέντος ἰδόντες οἱ Μυκηναῖοι εὐπειθῶς στέργωσι τὸν ζυγόν[1]. *Ὄντως ἡ ἡρωῒς ἀνοίγει ταύτας, ἀλλ' ἐξελθόντες ὁ Ὀρέστης καὶ ὁ Πυλάδης εἰσάγουσι τοῦτον εἰς τὰ ἀνάκτορα, ὅπως φονεύσωσιν ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ, ἐν ᾧ οὗτος ἔκτεινε τὸν Ἀγαμέμνονα.*

Τὸν μῦθον τοῦτον ἐπραγματεύθησαν καὶ οἱ τρεῖς μεγάλοι τραγικοὶ καὶ αἱ τραγῳδίαι αὐτῶν μέχρις ἡμῶν περιεσώθησαν. Ἂν τις παραβάλῃ τήνδε τὴν τραγῳδίαν πρὸς τὰς Χοηφόρους, ἐν αἷς ὁ Αἰσχύλος ἐπραγματεύθη τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν, θέλει ἰδεῖ, ὅτι πολλὰ μὲν ὁ ἡμέτερος τραγικὸς ὠφελήθη ἐκ τοῦ πρεσβυτέρου ὁμοτέχνου, πολλὰ δὲ καὶ ἐβελτίωσε[2]. *Παρὰ μὲν τῷ Αἰσχύλῳ ἡ σκηνὴ ὑπόκειται παρὰ τῷ τάφῳ τοῦ Ἀγαμέμνονος, παρὰ δὲ τῷ Σοφοκλεῖ πρὸ τῶν ἀνακτόρων τῶν Πελοπιδῶν. Ἡ δὲ μετάθεσις τῆς σκηνῆς προσηκόντως ἐγένετο· διότι παρ' ἐκείνῳ μὲν ἡ σκληρότης τῆς Κλυταιμνήστρας ἦτο γνωστὴ τοῖς θεαταῖς ἐκ τῆς προηγηθείσης τραγῳδίας τῆς τριλογίας, παρὰ δὲ τῷ Σοφοκλεῖ, ὅστις ἐν μιᾷ μόνῃ τραγῳδίᾳ ἐπραγματεύθη τὴν ὑπόθεσιν, ἦτο ἀναγκαῖον, ὅπως οἱ φονεῖς τοῦ Ἀγαμέμνονος ἀχθῶσι πρὸ τῶν ὀμμάτων τῶν θεατῶν καὶ γνωσθῇ τὸ ἦθος αὐτῶν. Ἐν μὲν ταῖς Χοηφόροις πρωταγωνιστεῖ ὁ Ὀρέστης, ἐν τῇδε δὲ τῇ τραγῳδίᾳ ἡ Ἠλέκτρα, ἥτις ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἐγένετο τὸ ἀντικείμενον τῶν προσβολῶν τῶν μιαιφόνων. Τοῦτο θεωροῦμεν ὡς βελτίωσιν, διότι τὸ πρόσωπον τῆς Ἠλέκτρας εἶναι οὐ μόνον ἐπιτηδειότερον πρὸς ἀπεικόνισιν ἤθους, ἀλλὰ καὶ χρησιμεύει, ὅπως γένηται ἀντίθεσις πρὸς τὸ ἦθος τῆς Χρυσοθέμι-*

---

1) *Ἐν στίχ.* 1458. 2) *Ὅρα εἰσαγωγήν μου εἰς Ἠλέκτραν ἐν σελίδ.* 26 *καὶ ἑξῆς.*

δος. Ἂν δὲ παραβληθῇ ἥδε ἡ τραγῳδία πρὸς τὴν τοῦ Εὐριπίδου, καταφαίνεται οὐχὶ μικρὰ διαφορά. Παρὰ τῷ νεωτέρῳ τραγικῷ ὁ μὲν Αἴγισθος εἰκονίζεται ὡς σκληρότερος τοῦ Σοφοκλείου, ἡ δὲ Κλυταιμνήστρα ὡς ἠπιωτέρα[1]· διότι οὐ μόνον σῴζει τὴν Ἠλέκτραν ἐκ βεβαίου θανάτου, ἀλλὰ καὶ μαθοῦσα, ὅτι αὕτη ἔχει λόχια νοσήματα δὲν ἀπαξιοῖ, ὅπως πορευθῇ εἰς τὴν καλύβην τοῦ πένητος[2]. Ἀλλ' οὕτως ὁ Εὐριπίδης διήγειρε τὸν οἶκτον τῶν θεατῶν ὑπὲρ τῆς ἀνδροφόνου. Ὁ Σοφοκλῆς ἐν τῇ εὐφυΐᾳ αὐτοῦ κατεῖδεν, ὅτι τὸ σκληρὸν κεῖται οὐχὶ ἐν τῷ φόνῳ τοῦ Αἰγίσθου, ἀλλ' ἐν τῷ τῆς μητρός. Διότι ὁ υἱὸς εἶχεν ἀναμφισβήτητον καθῆκον, ὅπως φονεύσῃ τὸν πατροκτόνον, τὸν σφετεριστὴν τοῦ πατρικοῦ σκήπτρου καὶ τὸν αἰσχυντῆρα τοῦ οἴκου. Ἀλλ' ἆρά γε ἔπρεπεν οὗτος νὰ γείνῃ καὶ μητροφόνος; Βεβαίως ὁ Ὀρέστης εἶχε καθήκοντα πρὸς τὴν μητέρα, ἀλλ' ἔπρεπε νὰ τιμωρήσῃ καὶ τοὺς φονεῖς τοῦ πατρός, ὡς ὁ Ἀπόλλων ἐπέτασσε καὶ τὸ ἔθος τοῦ ἡρωϊκοῦ αἰῶνος ἐπέβαλλε· διότι τότε οὐχὶ ἡ πόλις, ἀλλ' οἱ συγγενεῖς τοῦ φονευθέντος ἐτιμώρουν τὸν φονέα.

Ἡρωῒς τοῦ δράματος εἶναι ἡ Ἠλέκτρα, ἥτις ἔχει φλογερωτάτην ἀγάπην πρὸς τὸν πατέρα καὶ τὸν ἀδελφόν, φοβερὸν δὲ μῖσος πρὸς τὴν μητέρα καὶ τὸν αἰσχυντῆρα τοῦ οἴκου. Τινὲς ὅμως νομίζουσιν, ὅτι αὕτη ὑπερέβη τὸ δίκαιον μέτρον καὶ ἡ φράσις αὐτῆς παῖσον, εἰ σθένεις, διπλῆν[3] κατὰ τὸν Klein[4] εἶναι ἀνεξίτηλος τῆς τραγῳδίας κηλίς. Κατὰ τοῦτον ἔχει φλέβα τῆς μητρὸς καὶ καιροῦ δοθέντος δύναται νὰ γείνῃ Κλυταιμνήστρα. Ἀλλὰ πρέπει νὰ ἀναμνησθῶμεν, ὅτι ἡ Ἠλέκτρα εἶναι γυνή, ἡ δὲ γυνὴ δὲν γινώσκει μέτρον, οὔτε ἐν τῇ ἀγάπῃ, οὔτε ἐν τῷ μίσει. Κλυταιμνήστρα δὲ δὲν ἐκινδύνευε νὰ γείνῃ, διότι παροτρύνει τὸν ἀδελφόν, ὅπως γένηται μητροφόνος οὐχὶ ἐκ διαφθο-

---

[1]) Αὐτόθι ἐν σελίδ. 30. [2]) Ἐν τῇ Ἠλέκτρᾳ τοῦ Εὐριπίδ. στίχ. 998. [3]) Ἐν στίχ. 1415. [4]) Geschichte des Dramas I, 381.

ρᾶς, ἀλλ' ἐξ ἄκρας δικαιοσύνης[1]. *Ἡ δὲ Χρυσόθεμις χρησιμεύει ἐν τῇ τραγῳδίᾳ, ὅπως δείξῃ, ὁπόσον ἡ ἡρωῒς τοῦ δράματος ὑπερέχει τὸ σύνηθες γυναικεῖον ἦθος. Τὴν Λυδίαν λίθον, δι' ἧς δοκιμάζεται τὸ ἦθος τῆς ἡρωΐδος, παρέχει ἡ σκληρὰ καὶ μιαρὰ μήτηρ.*

Ὁ δὲ Φιλοκτήτης *εἶναι τὸ μόνον δρᾶμα τοῦ Σοφοκλέους, οὗ ἡ πρώτη διδασκαλία γινώσκεται ἀκριβῶς. Αὕτη ἐγένετο κατὰ τὸ 409 π. Χ., ἐπὶ ἄρχοντος Γλαυκίππου καὶ ὁ ποιητὴς ἀγωνισάμενος ἔλαβε τὸ πρῶτον ἆθλον*[2]. *Τὴν σκηνὴν τοῦ δράματος σχηματίζει ἄντρον τι ἐπὶ τῆς ἀκτῆς τῆς Λήμνου, ὅπου ἀφικνοῦνται ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ ὁ Νεοπτόλεμος, ἵνα τὸν Φιλοκτήτην εἰς τὴν Τροίαν ἀγάγωσιν. Ὁ νέος τέως ἐγίνωσκε μέν, ὅτι ἦλθον, ὅπως ἀγάγωσι τὸν πάσχοντα ἥρωα, ἀλλ' ἠγνόει, ὅτι αὐτὸς ἔμελλε νὰ γείνῃ ὄργανον, ὅπως οὗτος ἐξαπατηθῇ. Ἐνταῦθα δ' ὅμως τὸ σχέδιον τοῦ πανούργου Ὀδυσσέως μαθὼν*[3] *ἀνθίσταται ὁ γενναῖος τοῦ Ἀχιλλέως υἱός, ἀλλ' ἐν τέλει πείθεται· διότι ὁ Λαερτιάδης ἐκέντρισε τὸ φιλότιμον τοῦ νέου, εἰπών, ὅτι διὰ τῶν τόξων τοῦ Ἡρακλέους μέλλει νὰ ἐκπορθήσῃ τὸ Ἴλιον καὶ γένηται ἔνδοξος*[4]. *Οὕτω λοιπὸν ὁ μὲν Νεοπτόλεμος πεισθεὶς προβαίνει εἰς τὸ ἔργον, ὁ δ' Ὀδυσσεὺς ἀποσύρεται· Παρὰ τούτου οἱ Σαλαμίνιοι ναῦται, ἐξ ὧν συνίσταται ὁ χορός, αἰτοῦσι διαταγάς*[5]. *Ἀλλ' ἀκούονται φωναὶ ἀνθρώπου δυσκόλως βαίνοντος καὶ πάσχοντος. Μετ' ὀλίγον ἐλθὼν ὁ Φιλοκτήτης χαίρει, ὅτι ἀκούει τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἣν πρὸ μακροῦ χρόνου δὲν εἶχεν ἀκούσει. Ἡ χαρὰ αὐτοῦ αὐξάνει, διότι ἔμαθεν, ὅτι οὗτος, πρὸς ὃν διαλέγεται, εἶναι υἱὸς μὲν τοῦ Ἀχιλλέως, ἔγγονος δὲ τοῦ Λυκομήδους*[6]. *Ὁ Φιλοκτήτης ἀφηγεῖται τούτῳ τὰ δεινά, ἅπερ ὑπέστη διὰ τοὺς Ἀτρείδας καὶ τὸν Λαερ-*

---

1) *Ὅρα εἰσαγωγήν μου ἐν σελίδ.* 37. 2) *Τοῦτο λέγεται ἐν τῇ Ὑποθέσει.* 3) *Ἐν στίχ.* 50. 4) *Ἐν στίχ.* 113. 5) *Ἐν στίχ.* 135. 6) *Ἐν στίχ.* 242.

τιάδην[1]. Πρὸς ταῦτα ὁ Νεοπτόλεμος λέγει, ὅτι πιστεύει τὴν διήγησιν, διότι καὶ αὐτὸς ἔπαθε πολλὰ ὑπὸ τούτων· καίπερ ἐκ τῆς Σκύρου ἀγαγόντες ὅμως δὲν παρέδωκαν τὰ ὅπλα τοῦ πατρός, ὡς ὑπέσχοντο. Διὰ τοῦτο ἀγανακτήσας πλέει εἰς Σκῦρον[2]. Ὁ Φιλοκτήτης ἱκετεύει τὸν υἱὸν τοῦ Ἀχιλλέως, ὅπως παραλαβὼν ἐν τῷ πλοίῳ πέμψῃ εἰς τὴν πατρίδα, καὶ οὗτος πείθεται[3]. Ἐν ᾧ δ' οὗτοι μέλλουσι νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὸ ἄντρον, ὅπως ἑτοιμασθῶσι πρὸς ἀπόπλουν, ἔρχονται δύο ἄνδρες[4], ἐξ ὧν ὁ μὲν εἶναι ναύτης τοῦ πλοίου, ὁ δὲ ἔμπορος, ὅστις ἀγγέλλει, ὅτι ὁ μὲν Φοῖνιξ καὶ οἱ Θησεῖδαι διώκουσιν αὐτόν, ὅπως ἐπαναγάγωσιν εἰς Τροίαν, ὁ δ' Ὀδυσσεὺς καὶ ὁ Διομήδης τὸν Φιλοκτήτην. Ταῦτα ἀκούσας ὁ νοσῶν ἥρως ἱκετεύει τὸν Νεοπτόλεμον, ἵνα τάχιστα ἀπέλθωσιν.

Ἀλλ' ἐν ᾧ ἐξέρχονται τοῦ ἄντρου πρὸς ἀπόπλουν, ὁ Φιλοκτήτης ὑπὸ τῆς νόσου προσβληθεὶς δὲν δύναται νὰ προχωρήσῃ[5]. Ἀφ' οὗ δὲ παρέδωκε τὰ ὅπλα τῷ Νεοπτολέμῳ πρὸς φύλαξιν, καταλαμβάνεται ὑπὸ βαθυτάτου ὕπνου. Ὁ χορὸς συμβουλεύει[6] τῷ νέῳ, ὅπως λαβόντες τὰ τόξα φύγωσιν, ἀλλ' οὗτος δὲν πείθεται. Ἐκ τοῦ ὕπνου δ' ἐγερθεὶς ὁ Φιλοκτήτης καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην αὐτοῦ ὁμολογήσας παρακελεύεται τούτῳ, ὅπως ἀπέλθωσιν. Ὁ γενναῖος ὅμως τοῦ Ἀχιλλέως υἱὸς οἰκτείρας τὰ δυστυχήματα τοῦ νοσοῦντος δὲν δύναται νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν ἀπάτην, ἀλλ' ὁμολογεῖ, ὅτι ἄγει οὐχὶ εἰς τὴν πατρίδα, ἀλλ' εἰς τὸ Ἴλιον καὶ τοὺς Ἀτρείδας[7]. Οὕτως ὁ δυστυχὴς Φιλοκτήτης τὴν προδοσίαν ἐννοήσας ἱκετεύει τὸν νέον, ὅπως ἀποδώσῃ τὰ τόξα. Ἐπειδὴ ὅμως οὗτος παρατηρεῖ, ὅτι τὸ δίκαιον καὶ τὸ κοινὸν συμφέρον ἀναγκάζουσιν, ὅπως ἀκούῃ τῶν ἀρχόντων, ὀργίζεται[8] κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀχιλλέως καὶ ἱκετεύει αὐτὸν ἐπὶ τοσοῦτον,

---

[1]) Ἐν στίχ. 268. [2]) Ἐν στίχ. 332 [3]) Ἐν στίχ. 524. [4]) Ἐν στίχ. 542. [5]) Ἐν στίχ. 730. [6]) Ἐν στίχ. 836. [7]) Ἐν στίχ. 915. [8]) Ἐν στίχ. 928.

ὥστε οἰκτείρας τὸν δυστυχῆ ἑτοιμάζεται εἰς ἀπόδοσιν τούτων[1]. Ἀλλ' αἴφνης ἐμφανισθεὶς ὁ Ὀδυσσεὺς οὐ μόνον διακωλύει ταύτην, ἀλλὰ καὶ κελεύει τοὺς ναύτας, ὅπως συλλάβωσι τὰς χεῖρας τοῦ Φιλοκτήτου[2], διότι ἐξεδήλωσεν ἐπιθυμίαν αὐτοκτονίας. Παρατηρήσας δ' ὁ Λαερτιάδης, ὅτι διὰ τῆς βίας οὐδὲν διαπράττεται, ὑποκρίνεται, ὅτι δὲν ἔχει ἀνάγκην τῆς ἐν τῷ Ἰλίῳ παρουσίας τοῦ Φιλοκτήτου, διότι καὶ αὐτὸς καὶ ὁ Τεῦκρος δύναται νὰ χειρισθῇ τὰ τόξα[3]. Οὕτω καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ ὁ Νεοπτόλεμος ἀπέρχονται ἐπιτρέψαντες, ὅπως οἱ ναῦται μένωσι παρὰ τῷ ἄντρῳ, μέχρις ὅτου ἑτοιμασθῶσι τὰ πρὸς ἀπόπλουν[4]. Οὗτοι μείναντες ἐκ παντὸς τρόπου πειρῶνται, ὅπως πείσωσι τὸν Φιλοκτήτην νὰ ἀκολουθήσῃ αὐτοῖς, ἀλλ' ὁ ἥρως μένει ἀμετάπειστος καὶ μηδεμίαν ἐλπίδα ἔχων εἰσέρχεται εἰς τὸ σπήλαιον[5]. Καὶ οἱ ναῦται ἔμελλον νὰ ἀπέλθωσιν, εἰ μὴ ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ ὁ Νεοπτόλεμος ἐπανήρχοντο. Ὁ υἱὸς τοῦ Ἀχιλλέως ἀποδίδει τὰ τόξα τῷ Φιλοκτήτῃ, ὅστις ὀρθοῖ ταῦτα κατὰ τοῦ Ὀδυσσέως[6]. Ἀλλ' οὗτος σωθεὶς ὑπὸ τοῦ Νεοπτολέμου φεύγει. Οὕτως ὁ νέος αὖθις τὴν ἀγάπην τοῦ νοσοῦντος κτησάμενος λέγει αὐτῷ, ὅτι οἱ θεοὶ ἐντέλλονται, ἵνα πορευθεὶς εἰς τὴν Τροίαν θεραπευθῇ καὶ λάβῃ ὑπέρτατον κλέος[7]. Ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ πάλιν ὁ Φιλοκτήτης δὲν πείθεται, ὁ Νεοπτόλεμος ἀποφασίζει νὰ πέμψῃ αὐτὸν εἰς τὴν πατρίδα[8]. Τοῦτο ἤθελε συμβῇ, εἰ μὴ ὁ Ἡρακλῆς ἐμφανισθεὶς[9] ἐδήλου τὴν ἀπόφασιν τοῦ Διός, καθ' ἣν θέλει γείνει εὐκλεής· διότι ἐλθὼν εἰς τὴν Τροίαν καὶ ἰαθεὶς μέλλει νὰ φονεύσῃ τὸν Πάριν καὶ ἐκπορθήσῃ τὸ Ἴλιον. Οὕτω τοῖς λόγοις τοῦ Ἡρακλέους πεισθεὶς ἀκολουθεῖ τοῖς πλέουσιν εἰς τὸ Ἴλιον.

Τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ἐπραγματεύθησαν οὐ μόνον ὁ Ὅμη-

---

1) Ἐν στίχ. 978. 2) Ἐν στίχ. 1003. 3) Ἐν στίχ. 1096. 4) Ἐν στίχ. 1075. 5) Ἐν στίχ. 1217. 6) Ἐν στίχ. 1299. 7) Ἐν στίχ. 1347. 8) Ἐν στίχ. 1402. 9) Ἐν στίχ. 1419.

ρος[1] *καὶ ὁ Λέσχης*[2], *ἀλλὰ καὶ οἱ ἄλλοι δύο τραγικοί. Τὰ δράματα ταῦτα τῶν τριῶν τραγικῶν παρέβαλε Δίων ὁ Χρυσόστομος· ἐν δὲ τῇ παραβολῇ δύναταί τις νὰ ἴδῃ, ὅτι ὁ Σοφοκλῆς εὐστόχους μεταβολὰς τῆς ὑποθέσεως ἐποίησε*[3]. *Κατὰ μὲν τὸν Λέσχην ἐπέμφθη ὁ Διομήδης εἰς τὴν Λῆμνον, ὅπως ἀγάγῃ τὸν Φιλοκτήτην, κατὰ δὲ τὸν Αἰσχύλον ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ ὁ Διομήδης. Τεχνηέντως δ' ὁ Σοφοκλῆς ἀντὶ τοῦ Διομήδους εἰσήγαγε τὸν Νεοπτόλεμον ὡς συνεργάτην τοῦ Ὀδυσσέως, διότι οὕτως ἠδυνήθη νὰ ποιήσῃ ἀντίθεσιν τοῦ δολίου ἤθους τοῦ Λαερτιάδου πρὸς τὸ εὐθὺ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀχιλλέως. Πρὸς δὲ καλῶς ἐποίησεν οὗτος ὁ τραγικός, ὅτι τὴν νῆσον εἰκόνισεν ὡς ἀκατοίκητον, ἐν ᾧ οἱ ἄλλοι δύο ὡς κατῳκημένην. Διότι οὕτω τὸ ἦθος τοῦ Φιλοκτήτου ἐξαίρεται, ὅστις προτιμᾷ νὰ μένῃ ἐν νήσῳ ἐρήμῳ ἢ νὰ ταπεινωθῇ πρὸ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ. Ἀλλὰ τίνα ἆρά γε ἀδικίαν διεπράξατο ὁ πολλὰ παθὼν Φιλοκτήτης; Ἐν τῇ τραγῳδίᾳ ταύτῃ δὲν γίνεται λόγος οὔτε περὶ προσωπικῆς, οὔτε περὶ κληρονομικῆς ἀδικίας τούτου τοῦ ἥρωος*[4]. *Διὰ τί λοιπὸν ἐτιμωρήθη; Καθ' ἡμᾶς δὲν ἐτιμωρήθη οὗτος, ἀλλ' οἱ Ἀχαιοὶ καὶ ὁ ἀντιπρόσωπος τούτων, οἵτινες ἠδίκησαν· διότι ἄνδρα σύμμαχον νοσήσαντα ἐξέβαλον εἰς ἔρημον νῆσον, ἐν ᾗ ἐπὶ δέκα ἔτη πολλὰ δεινὰ ὑπέμεινεν. Ἀφ' οὗ δ' ἔλαβον τὸ μάντευμα τοῦ θεοῦ, δὲν ἐταπεινώθησαν πρὸ τοῦ ἀδικηθέντος, ἀλλὰ πρῶτον μὲν ἐξηπάτησαν, εἶτα δὲ μετεχειρίσθησαν βίαν κατ' αὐτοῦ καὶ ἐν τέλει περιφρόνησιν. Ὁ ἀντιπρόσωπος λοιπὸν τῶν Ἀχαιῶν τιμωρεῖται, διότι ἀποτυγχάνει τοῦ σκοποῦ καὶ κινδυνεύει. Πρωτεύουσα ἰδέα τοῦ δράματος καθ' ἡμᾶς εἶναι ἡ σύγκρουσις τοῦ δικαίου τοῦ ἰδιώτου πρὸς τὸ συμφέρον τῆς πόλεως*[5]. *Ὁ ποιητὴς τὸν μῦθον ἔλυσεν ὑπὲρ τοῦ ἰδιώτου, ὅστις*

---

1) *Ἐν Ἰλιάδ.* B, 716. 2) *Τοῦτο γινώσκομεν ἐκ τῆς χρηστομαθείας τοῦ Πρόκλου.* 3) *Ὅρα εἰσαγωγήν μου ἐν σελ.* 24 *καὶ ἑξῆς.* 4) *Αὐτόθι ἐν σελίδι* 35. 5) *Ὅρα εἰσαγωγήν μου ἐν σελίδ.* 41.

ἀδικηθεὶς ὑπὸ τῆς πόλεως δύναται νὰ ἀρνηθῇ τὴν βοήθειαν αὐτοῦ, ὅταν αὕτη ἔχῃ ἀνάγκην. 'Αλλ' ἐπειδὴ ἡ πόλις εἶναι ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ θείου, ὁ Ζεὺς κελεύει τὸν Φιλοκτήτην, ὅπως ἀπέλθῃ εἰς τὴν Τροίαν. Δύναταί τις νὰ εἴπῃ, ὅτι ἡ ἐμφάνισις τοῦ Ἡρακλέους δὲν εἶναι ἀπὸ μηχανῆς θεός· διότι οὗτος ἐμφανίζεται οὐχὶ ὡς θεός, ἀλλ' ὡς ἑταῖρος τοῦ Φιλοκτήτου καὶ διότι ὁ τραγικὸς ἔλυσε τὸν μῦθον πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τούτου[1].

Ἡ τραγῳδία αὕτη διακρίνεται κατὰ τὴν ἠθοποιίαν καὶ τὰς ἀντιθέσεις. Ὁ ἥρως τοῦ δράματος, ὁ Φιλοκτήτης, εἶναι ἰδεῶδες πρότυπον τῆς ἀρχαίας φιλοτιμίας καὶ καρτερίας. Διότι θυσιάζει ποθεινοτάτας ἐλπίδας ἀνδρικῶς καὶ ὑπερηφάνως. Τὸ ἀνένδοτον δ' αὐτοῦ δὲν εἶναι ἰσχυρογνωμοσύνη οὐδὲ αὐθάδεια, ἀλλ' ὑψηλὸν φρόνημα περὶ τῆς ἑαυτοῦ ἀξίας. 'Αλλ' ἐνταῦθα ἠγέρθη τὸ ζήτημα, ἂν οἱ θρῆνοι τοῦ ἥρωος ἁρμόζωσιν εἰς ἰδεώδη ποίησιν καθ' ὅλου καὶ εἰς τραγῳδίαν ἰδίᾳ. Ὁ Ἄγγλος Schmith εἶπεν, ὅτι καταφρονοῦμεν ἐκείνου, οὗ ἀκούομεν διὰ σωματικὰς ἀλγηδόνας ἰσχυρῶς βοῶντος. Τὴν ὑπεράσπισιν ὅμως τοῦ Φιλοκτήτου ἀνέλαβεν ὁ μέγας τῆς Γερμανίας αἰσθητικὸς καὶ ποιητής, ὁ Lessimg[2], ὅστις παρατηρεῖ, ὅτι οἱ ἥρωες κατὰ μὲν τὰς πράξεις εἶναι ὄντα ὑψηλοτέρας φύσεως, κατὰ δὲ τὰ συναισθήματα αὐτῶν ἀληθεῖς ἄνθρωποι. Οἱ ὀδυρμοὶ δὲν καθιστῶσι τὸν Φιλοκτήτην ἄνανδρον· διότι οὗτοι μὲν ἀνήκουσιν εἰς τὸν ἄνθρωπον, αἱ δὲ πράξεις εἰς τὸν ἥρωα. Ἄλλως τὴν ἐκδήλωσιν τῆς ἀλγηδόνος ὁ τραγικὸς ἐποίησεν, οὐχὶ ὅπως διεγείρῃ τὸν ἔλεον τῶν θεατῶν, ἀλλὰ πρὸς κατάδειξιν τῆς καρτερίας τοῦ ἥρωος καὶ πρὸς ἐξήγησιν τῆς μεταμελείας τοῦ Νεοπτολέμου. 'Ερωτᾷ δ' ὁ Lessing ἀξίως τῆς εὐφυΐας αὐτοῦ· Καὶ τούτου τοῦ βράχου ἔπρεπεν οἱ 'Αθηναῖοι θεαταὶ νὰ καταφρονήσωσι, διότι τὰ κύματα,

---

[1]) Αὐτόθι ἐν σελίδ. 40. [2]) Ueber die Gränzen der Malerei und Poesie 1766 Τοὺς λόγους τούτους φέρομεν ἐν τῇ εἰσαγωγῇ ἡμῶν σελ. 52 καὶ ἑξῆς.

τὰ ὁποῖα δὲν ἠδυνήθησαν τοῦτον νὰ διασείσωσιν, ἐποίησαν τοῦτον νὰ ἠχῇ; Τὸ δὲ πρόσωπον τοῦ Νεοπτολέμου διακρίνεται κατὰ τὴν ψυχολογικὴν ἀκρίβειαν[1]. Ὁ υἱὸς τοῦ Ἀχιλλέως ἔχει τὸ ἦθος γενναῖον καὶ τὴν δοθεῖσαν τῷ Ὀδυσσεῖ ὑπόσχεσιν ἐκτελεῖ μετὰ συνέσεως καὶ πονηρίας οὐ τῆς τυχούσης, ὅπερ δεικνύει, ὅτι γινώσκει μὲν νὰ ἀπατᾷ, ἀλλὰ τῆς ἀπάτης καταφρονεῖ. Ὁ δὲ Ὀδυσσεὺς εἶναι δόλιος καὶ ἐνεργεῖ μετὰ νοημοσύνης καὶ εὐσταθείας, ἀλλ' ἐργάζεται ὡς ὄργανον τῆς δημοσίας εὐδαιμονίας καὶ τοῦτο πράττει ἐξ ἐλευθέρας θελήσεως.

Κατὰ τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν ὁ Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῷ εἶναι τὸ τελευταῖον τοῦ Σοφοκλέους δρᾶμα διδαχθὲν μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ ἐγγόνου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀρίστωνος[2]. Τὴν παράδοσιν ταύτην ἐπιφανεῖς ἄνδρες, ὡς ὁ Boeckh[3] καὶ ὁ Lachman[4], στηριχθέντες ἐπὶ πολιτικῶν ὑπαινιγμῶν ἐπειράθησαν, ὅπως διασείσωσι καὶ ὁ μὲν πρῶτος εἰκάζει, ὅτι ἡ τραγῳδία ἐδιδάχθη τὸ 422 π. Χ., ὁ δὲ δεύτερος κατὰ τὸ 432, ὅτε καὶ ὁ Εὐριπίδης ἐδίδαξε τὴν Μήδειαν[5]. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ πρὸς στήριξιν τῆς εἰκασίας δεικνυόμενοι ὑπαινιγμοὶ δὲν εἶναι ἀσφαλεῖς, ἀλλὰ πολλὰς τὰς ἀντιρρήσεις διεγείρουσι[7], πιθανωτέρα φαίνεται ἡ παράδοσις.

Ἐν τῇδε τῇ τραγῳδίᾳ ὁ Οἰδίπους ἀγόμενος ὑπὸ τῆς Ἀντιγόνης ἔρχεται εἰς τὸν Κολωνόν, ἔνθα ἀποκεκμηκὼς ἐπιθυμεῖ νὰ καθήσῃ, ὅπως μάθῃ εἰς τίνας τόπους καὶ εἰς τίνα πόλιν ἔχει ἀφιχθῇ. Παρά τινος Κολωνιάτου ἐπιθυμεῖ νὰ ἀκούσῃ τι

---

[1]) Ἐν τῇ εἰσαγωγ. σελ. 56. [2]) Ἐν τῇ δευτέρᾳ Ὑποθέσει ἀναγινώσκεται· "Τὸν ἐπὶ Κολωνῷ Οἰδίπουν ἐπὶ τετελευτηκότι τῷ πάππῳ Σοφοκλῆς ὁ υἱδοῦς ἐδίδαξεν, υἱὸς ὢν Ἀρίστωνος, ἐπὶ ἄρχοντος Μίκωνος, ὅς ἐστι τέταρτος ἀπὸ Καλλίου, ἐφ' οὗ φασιν οἱ πλείους τὸν Σοφοκλέα τελευτῆσαι„. [3]) Proöm. aesth. 1826. [4]) Ueber Absicht unt Zeit des Sophokleischen Oedipus auf Kolonos, Rhein. Mus. 1827 σελ. 337. [5]) "Ορα εἰσαγωγῆς μου σελ 42 καὶ ἑξῆς. [6]) Süvern, Ueber die Absicht und Zeit des Oedipus auf Kolonos σελ. 25.

περὶ τούτου, ἀλλ' οὗτος διακόπτει τὸν τυφλὸν γέροντα κελεύων, ὅπως πάραυτα ἐξέλθῃ τοῦ ἱεροῦ τόπου, ὃν πατεῖ[1]. *Μαθὼν δ' ὁ Οἰδίπους, ὅτι ὁ τόπος ἀνήκει εἰς τὰς Εὐμενίδας, δὲν πείθεται, ὅπως ἐξέλθῃ. Διότι ἐνταῦθα εἶναι πεπρωμένον νὰ ἀποθάνῃ, ὅπερ ἐπιθυμεῖ. 'Αλλ' ἡ 'Αντιγόνη βλέπει γέροντας Κολωνιάτας ἐρχομένους, ἐξ ὧν συνίσταται ὁ χορός*[2]. *Οὗτοι ἀναζητοῦσι τὸν ἀσεβῆ, ἀλλὰ δὲν δύνανται νὰ εὕρωσι, μέχρις ὅτου δι' ἰσχυρᾶς τοῦ Οἰδίποδος φωνῆς γίνεται γνωστόν, ὅτι ὁ πατήσας τὸ ἱερὸν ἔδαφος εἶναι τυφλὸς καὶ δυστυχὴς γέρων. Οἱ εὐσεβεῖς γέροντες παροτρύνουσιν αὐτόν, ἵνα μὴ εἰσελθὼν βαθύτερον τοῦ ἄλσους τὴν ἀνοσίαν αὐτοῦ πρᾶξιν καταστήσῃ βαρυτέραν, ἀλλ' οὗτος δὲν πείθεται, μέχρις ὅτου ἔλαβε τὴν ὑπόσχεσιν, ὅτι οὐδεὶς θέλει ἐκδιώξει ἐκ τῆς χώρας. 'Αλλ' οἱ Κολωνιᾶται μαθόντες, ὅτι εἶναι ὁ Οἰδίπους, κελεύουσιν αὐτόν, ὅπως τάχιστα ἀπέλθῃ*[3]. *Οὗτος παρακαλεῖ αὐτοὺς νὰ μὴ διώξωσι τὸν ἱκέτην καὶ οὕτω βλάψωσι τὴν ἀγαθὴν τῶν 'Αθηνῶν φήμην. Τούτων γενομένων αἴφνης ἔρχεται ἡ 'Ισμήνη*[4], *παρ' ἧς ὁ Οἰδίπους μανθάνει, ὅτι ὁ Πολυνείκης ὑπὸ τοῦ 'Ετεοκλέους ἐκδιωχθείς; εἰς Ἄργος φυγὼν καὶ τὴν θυγατέρα τοῦ 'Αδράστου εἰς γάμον λαβών, ἐλαύνει ἐπὶ τὰς Θήβας. Προστίθησι δ', ὅτι ἐδόθη χρησμὸς τοῖς Θηβαίοις, ἵνα ζητήσωσι τὸν Οἰδίποδα θανόντα ἢ ζῶντα*[5], *διότι ἡ εὐδαιμονία αὐτῶν καὶ ἡ ἐπικράτησις ἐκ τούτου ἐξαρτᾶται. 'Επὶ τούτῳ κατὰ τὴν ἀγγελίαν τῆς 'Ισμήνης ἔρχεται ὁ Κρέων, ἵνα παραλαβὼν τὸν Οἰδίποδα οἰκίσῃ αὐτὸν ἐγγὺς τῆς χώρας τοῦ Κάδμου, ὅπως οἱ Θηβαῖοι ἄρχωσι μὲν αὐτοῦ, οὗτος δὲ μὴ διαβαίνῃ τὰ ὅρια. 'Αλλὰ μαθὼν ὁ γέρων, ὅτι δὲν σκοποῦσιν, ὅπως θάψωσι διὰ Θηβαίας κόνεως, δηλοῖ τὴν ἀπόφασιν, ὅτι οὐδέποτε θέλουσι γείνει κύριοι αὐτοῦ*[6].

'Αφ' οὗ δ' ἦλθεν ὁ Θησεύς, ὁ Οἰδίπους οἰκεῖ παρ' αὐτοῦ

---

[1]) *'Εν στίχ.* 36. [2]) *'Εν στίχ.* 117. [3]) *'Εν στίχ.* 226. [4]) *'Εν στίχ.* 324. [5]) *'Εν στίχ.* 389. [6]) *'Εν στίχ.* 408.

ταφὴν καὶ ὑπισχνεῖται μέγα κέρδος, ὅταν οἱ Θηβαῖοι ἐν τῷ μέλλοντι συγκρουσθῶσι πρὸς τοὺς Ἀθηναίους[1]. *Ὁ μὲν γενναῖος τῶν Ἀθηνῶν ἄναξ ὑποσχεθεὶς τὸ αἰτούμενον ἀπέρχεται, οἱ δὲ Κολωνιᾶται ὑπερήφανοι γενόμενοι διὰ τὴν προστασίαν, ἣν τῷ ἱκέτῃ παρέσχεν, ὑμνοῦσι τὸν δῆμον αὐτῶν καὶ τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν*[2]. *Ἡ Ἀντιγόνη ἰδοῦσα τὸν Κρέοντα ἐρχόμενον μετὰ δορυφόρων λέγει, ὅτι ἡ ἐπαινουμένη χώρα πρόκειται ἔργῳ νὰ βεβαιώσῃ τὸν ἔπαινον. Ἀφ' οὗ δ' οὗτος διὰ πονηρίας δὲν ἠδυνήθη, ἵν' ἀγάγῃ τὸν Οἰδίποδα εἰς τὰ ὅρια τῶν Θηβῶν, διὰ τῆς βίας ἀπάγει τὰς θυγατέρας αὐτοῦ. Ὁ Θησεὺς ὅμως, ὅστις ἐγγὺς ἔθυε τῷ Ποσειδῶνι, τὰς φωνὰς τῶν γερόντων ἀκούσας ἔρχεται καὶ ἐλθὼν μετ' ἐκπλήξεως μανθάνει, ὅτι ὁ Κρέων τὰς δύο τοῦ ἱκέτου θυγατέαας ἥρπασε*[3]. *Διὰ τοῦτο ὑφηγητὴν τῆς ὁδοῦ αὐτὸν τὸν Κρέοντα ποιήσας σπεύδει πρὸς καταδίωξιν τῶν ἀπαγαγόντων καὶ μετ' ὀλίγον ἐπανέρχεται ἄγων τὰς παρθένους, ἃς ἠλευθέρωσεν*[4]. *Ἀποφεύγει μὲν μετὰ μετριοφροσύνης τὴν διήγησιν τοῦ τρόπου τῆς ἐλευθερώσεως, ἀλλὰ κομίζει τὴν εἴδησιν, ὅτι εἰς τὸν βωμὸν τοῦ Ποσειδῶνος ἐκάθησεν ἱκέτης, ὅστις δὲν εἶναι μὲν πολίτης τοῦ Οἰδίποδος, ἀλλὰ συγγενὴς αὐτοῦ. Οὗτος ἐπιθυμεῖ νὰ εἴπῃ λόγον τινὰ τῷ γέροντι, ἀλλ' οὗτος ἐννοήσας, ὅτι εἶναι ὁ Πολυνείκης, δὲν θέλει νὰ δεχθῇ αὐτόν*[5]. *Πείθεται ὅμως ὑπὸ τῆς Ἀντιγόνης καὶ ὁ Θησεὺς ἀπέρχεται, ὅπως πέμψῃ τὸν Πολυνείκη. Ἀντίθεσιν πρὸς τὸ βίαιον τοῦ Κρέοντος ἦθος ποιεῖ τὸ τοῦ Πολυνείκους, ὅστις ἐλθὼν ὡς ἱκέτης πειρᾶται, ὅπως λάβῃ τὸν πατέρα ἀρωγὸν κατὰ τοῦ Ἐτεοκλέους, ἀλλ' ἀποτυγχάνει. Κατὰ πρῶτον ὁ ὠργισμένος πατὴρ σιωπᾷ, εἶτα δὲ τὴν σιωπὴν λύσας λέγει πικροὺς κατὰ τοῦ υἱοῦ λόγους*[6], *διότι οὗτος βασιλεύων ἐξεδίωξε τῆς πατρίδος τὸν πατέρα καὶ κατέστησεν ἄπολιν καὶ τοιοῦτον, ὥστε φέρει τοιαύτας στολάς,*

---

[1]) Ἐν στίχ. 576. [2]) Ἐν στίχ. 668. [3]) Ἐν στίχ. 887. [4]) Ἐν στίχ. 1100. [5]) Ἐν στίχ. 1173. [6]) Ἐν στίχ. 1348.

δι' ἃς νῦν ὁ υἱὸς δακρύει, ἀφ' οὗ περιῆλθεν εἰς τὴν αὐτὴν τῷ πατρὶ θέσιν. Μαντεύεται δὲ τῷ υἱῷ, ὅτι δὲν θέλει ἐκπορθήσει τὰς Θήβας, ἀλλὰ πρότερον θέλει φονευθῇ, ὡς καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ[1]. Ἡ φιλάδελφος καὶ φιλόπολις Ἀντιγόνη ἱκετεύει τὸν Πολυνείκη, ἵνα τάχιστα στρέψῃ τὸν στρατὸν εἰς τὸ Ἄργος, ἀλλ' οὗτος μὴ πεισθεὶς[2] ἀπέρχεται, ὅπως πολεμήσῃ κατὰ τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος. Τούτου ἀπελθόντος ἀκούονται κεραυνοὶ τοῦ Διός, οἵτινες ἀγγέλλουσι τὸν ἐγγίζοντα τοῦ Οἰδίποδος θάνατον[3]. Διὰ τοῦτο μετακαλεῖται ὁ Θησεύς, ᾧ ὁ Οἰδίπους λέγει, ὅτι ἐπῆλθε τὸ τέλος τοῦ βίου, καὶ δεικνύει τὴν ὁδόν, δι' ἧς θέλει καταβῇ εἰς τὸν Ἅιδην. Συμβουλεύει δ' αὐτῷ, ἵνα μηδενὶ δείξῃ τὸν χῶρον τοῦτον, εἰ μὴ μόνον εἰς τοὺς διαδόχους αὐτοῦ[4]. Μετὰ τοῦτο πολλὰ ἀγαθὰ τοῖς φιλοξένοις Ἀθηναίοις εὐξάμενος γίνεται ἀφανής[5]. Ἄγγελος δ' ἀφηγεῖται τοῖς Κολωνιάταις τὸν τρόπον, καθ' ὃν ὁ Οἰδίπους κατῆλθεν εἰς τὸν Ἅιδην. Δὲν γινώσκει δ' ὅμως οὗτος καὶ τὸ τελευταῖον συμβάν, ὅπερ μόνος ὁ Θησεὺς εἶδεν[6]. Τελευταῖον ὁ ἡγεμὼν τῶν Ἀθηνῶν παραμυθεῖται τὰς ὀδυρομένας τοῦ Οἰδίποδος θυγατέρας ὑπισχνούμενος, ὅτι θέλει πέμψει αὐτὰς εἰς τὰς Θήβας[7].

Τὴν τραγῳδίαν ταύτην ὁ Schlegel[8] λέγει κορυφὴν τῆς τέχνης τοῦ Σοφοκλέους. Βεβαίως ἡ τραγῳδία αὕτη ἔχει πολλὰς ἀρετάς, ἀλλὰ στερεῖται τῶν ἀναγνωρίσεων καὶ τῶν περιπετειῶν τοῦ Οἰδίποδος τυράννου καὶ τῆς ἀρίστης ἠθοποιίας τῆς Ἀντιγόνης, τῆς Ἠλέκτρας καὶ τοῦ Φιλοκτήτου. Ὁ Nauck[9] καὶ ὁ Bellermann[10] τὴν κυρίαν ἰδέαν τοῦ δράματος ἀνευρίσκουσιν ἐν τῷ λόγῳ τῆς Ἰσμήνης[11], καθ' ὃν οἱ ὀλέσαντες θεοὶ ἀνορθοῦσι τὸν Οἰδίποδα. Καθ' ἡμᾶς ἂν ἡ γνώμη αὕτη ἦτο ὀρθή, ἐν τῇδε

---

[1]) Ἐν στίχ. 1374. [2]) Ἐν στίχ. 1422. [3]) Ἐν στίχ. 1462. [4]) Ἐν στίχ. 1522. [5]) Ἐν στίχ. 1553. [6]) Ἐν στίχ. 1656. [7]) Ἐν στίχ. 1774. [8]) Ueber dramatische Kunst und Litteratur σελ. 178. [9]) Ἐν ἀρχῇ τῆς εἰσαγωγῆς εἰς τὴν τραγῳδίαν. [10]) Ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς τραγῳδ. σελ. 157. [11]) Ἐν στίχ. 394.

τῇ τραγῳδίᾳ δὲν ἠθέλομεν ἔχει οὔτε ἔγκλημα, οὔτε τιμωρίαν. Ἆρα ἤθελε λείπει ἡ κάθαρσις τοῦ δράματος, ὅπερ εἶναι σπουδαιοτάτη ἔλλειψις. Ἡμεῖς νομίζομεν, ὅτι πρωτεύουσα ἰδέα τῆς τραγῳδίας εἶναι ἡ δικαίωσις τοῦ Οἰδίποδος καὶ ἡ τῶν ἀδικησάντων τοῦτον τιμωρία[1]· διότι ἡ παρὰ τῶν θεῶν ὄρθωσις τοῦ Οἰδίποδος δὲν εἶναι τὸ ὅλον, ἀλλὰ μόνον μέρος τῆς πρωτευούσης ἰδέας. Τιμωροῦνται λοιπὸν οἱ υἱοὶ τοῦ Οἰδίποδος· διότι ἠδίκησαν τὸν πατέρα ἐκδιώξαντες τοῦτον ἐκ τῆς πατρίδος. Διὰ τὴν ἐκδίωξιν ταύτην ὁ ταλαίπωρος βασιλεὺς τῶν Θηβῶν ἐγένετο ἄπολις καὶ ἐπαίτης. Ἐτιμωρήθησαν δὲ οἱ υἱοὶ τοῦ Οἰδίποδος διὰ τοῦ ἐξονειδισμοῦ καὶ τῆς ἀρᾶς, ἥτις ἤγαγεν εἰς τὸν θάνατον ἀμφοτέρους. Ἐν τῷ δράματι τούτῳ ὁ ἄνθρωπος ἐξαίρεται εἰς τὴν ὑψηλὴν ἀρχήν, ὅτι μόνον ἐκείνη ἡ πρᾶξις ἀνήκει ἑαυτῷ, ἥτις διεπράχθη ἐξ ἐλευθέρας θελήσεως, καὶ ἀνευρίσκει, ὅτι ἐν ἑαυτῷ ὑπάρχει τι, ὅπερ εἶναι μεῖζον τῆς εἱμαρμένης. Αὕτη δύναται μὲν νὰ ἐξαναγκάσῃ τινὸς τὴν χεῖρα, ὅπως φονεύσῃ τὸν πατέρα, ὅμως οὐδεμίαν δύναμιν ἔχει ὑπὲρ τὴν γνώμην αὐτοῦ, ὑπὲρ τὸν κύριον πυρῆνα τῆς ἑαυτοῦ ὑπάρξεως καὶ οὕτως εἶναι πρὸ τῆς πράξεως, ὡς καὶ μετ' αὐτὴν νόμῳ καθαρός[2]. Οἱ κριτικοὶ πειρῶνται, ὅπως ἐν τῇδε τῇ τραγῳδίᾳ ἀνεύρωσιν ἁμαρτήματα περὶ τὴν πλοκὴν τοῦ μύθου. Ἀλλ' οἱ λόγοι τούτων εἶναι ἢ ἡμαρτημένοι ἢ ἀσθενεῖς. Οὕτως ὁ θαυμαστὴς τοῦ Εὐριπίδου Hartung[3] παρατηρεῖ, ὅτι μόνον ἡ πάροδος τοῦ Κρέοντος ἀνήκει τῇ ὑποθέσει τῆς τραγῳδίας· διότι ἡ Ἰσμήνη ἠδύνατο ὅλως νὰ λείπῃ. Ἀλλ' ἡ πάροδος τῆς θυγατρὸς τοῦ Οἰδίποδος ἦτο ἀναγκαιοτάτη· διότι παρὰ ταύτης ὁ γέρων μανθάνει, ὅτι οἱ υἱοὶ δὲν σκοποῦσι νὰ θάψωσι τὸν πατέρα ἐν τῇ πατρίδι. Ἐκ τῆς ἀγγελίας ταύτης ὁ Οἰδίπους ἤντλησε τὴν ὀργὴν αὐτοῦ.

---

[1]) Ὅρα εἰσαγωγ. ἐν σελίδ. 28 καὶ ἑξῆς. [2]) Αὐτόθι ἐν σελίδ. 25. [3]) Ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τῆς ἐκδόσεως αὐτοῦ ἐν σελίδ. 6. Ἰδὲ καὶ τὴν ἐμὴν εἰσαγωγὴν ἐν σελίδ. 33, ἔνθα ἀνασκευάζομεν πολλὰ ἐπιδεικνυόμενα ἁμαρτήματα τῶν κριτικῶν.

Ὁ ἥρως τῆς τραγῳδίας ἔχει ἦθος εὐσταθὲς καὶ ὀργίλον, οἷον εἶχεν οὗτος καὶ ἐν τῷ πρώτῳ[1] Οἰδίποδι. Ἐν τῇδε ὅμως τῇ τραγῳδίᾳ δὲν ἠδύνατο καὶ νὰ μαλαχθῇ. Διότι ἂν τοῦτο συνέβαινε, δὲν ἤθελεν εἰπεῖ τὰς φοβερὰς κατὰ τῶν υἱῶν ἀράς. Οὕτω δὲ τὸ δρᾶμα ἤθελε στερηθῇ καθάρσεως. Ὁ Οἰδίπους δεικνύει καὶ ἔλλειψιν ἀγάπης πρὸς τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα· διότι προτιμᾷ νὰ ταφῇ ἐν ἀλλοτρίᾳ χώρᾳ, ὅπως βοηθήσῃ τοῖς πολεμίοις τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος. Πράττει ὅμως οὕτως ἀδικηθεὶς ὑπ' αὐτῆς, ἣν ἄλλοτε ἔσωσε. Φαίνεται δ', ὅτι ὁ ποιητὴς διέπλασε τοιοῦτον τὸ ἦθος τοῦ ἥρωος, διότι ἀπεῖδεν εἰς τὰς ἀδικίας τῶν Ἑλληνίδων πόλεων πρὸς τοὺς πολιτευτὰς αὐτῶν. Αἱ ἀδικίαι τῶν πόλεων ἔπρεπε νὰ κολασθῶσιν· ἐκολάζοντο δέ, ἂν ὁ ἀδικηθεὶς δὲν παρεῖχε συγγνώμην τῇ ἀδικησάσῃ πατρίδι. Τοὐναντίον ἡ Ἀντιγόνη εἶναι οὐ μόνον φιλοπάτωρ καὶ φιλάδελφος, ἀλλὰ καὶ φιλόπολις καὶ ὡς τοιαύτη πειρᾶται, ὅπως σώσῃ τὴν ἑαυτῆς πατρίδα ἐκ τοῦ φοβεροῦ πολέμου, ὃν ὁ Πολυνείκης ἄγει κατ' αὐτῆς[2]. Καὶ ἡ Ἰσμήνη δὲν ἐξισοῦται μὲν πρὸς τὴν Ἀντιγόνην, ἀλλὰ δὲν στερεῖται ἐνθουσιασμοῦ πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν καθηκόντων αὐτῆς πρὸς τὸν πατέρα. Ἡ φλογερὰ τούτων στοργὴ ποιεῖ ζωηρὰν ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ψυχρὰν τῶν υἱῶν τοῦ Οἰδίποδος ἀδιαφορίαν. Κατὰ τὸν Lachmann[3] ἡ προκειμένη τραγῳδία δὲν παρέχει ὑπαινιγμοὺς εἰς πολιτικὰς περιστάσεις, ἀλλ' εἶναι τὸ παράπαν πολιτική. Ὁ πόλεμος, ὃν ὁ Οἰδίπους προλέγει, εἶναι ὁ Πελοποννησιακός. Κατὰ τὸν κριτικὸν τοῦτον ὁ Σοφοκλῆς, ὅστις ἦτο πολιτικὸς τοῦ Περικλέους φίλος, λέγει τοῖς Ἀθηναίοις· Μὴ φοβεῖσθε τὴν ὀργὴν τῶν θεῶν, οὐδεμία τιμωρία ἐπίκειται οὔτε ἕνεκα τῆς μειωθείσης δυνάμεως τῆς ἐξ Ἀρείου πάγου βουλῆς, οὔτε ἕνεκα τοῦ Κυλωνείου ἄγους. Δὲν εἶναι ἁμάρτημα, ἀλλ' ἀτύχημα, ὅ τι ἐρείδεται ἐπὶ τοῦ γένους.

[1]) Αὐτόθι ἐν σελ. 52. [2]) Αὐτόθι ἐν σελίδ. 55. [3]) Ὅρα τὸ ἄρτι μνημονευθὲν σύγγραμμα ἐν σελίδ. 320. Παράβαλλ. καὶ εἰσαγωγήν μου ἐν σελίδ. 45 καὶ ἑξῆς.

Οἱ ὑπαινιγμοὶ ὅμως οὗτοι ἤθελον εἶναι πιθανοί, ἂν ἡ τραγῳδία ἐδιδάσκετο κατὰ τάς παραμονὰς τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ὅπερ ἀμφίβολον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ΄.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΠΟΛΕΣΘΕΙΣΩΝ ΤΡΑΓῼΔΙΩΝ ΤΟΥ ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ

Ὁ Σοφοκλῆς καθ' ὅλον τὸν βίον περὶ τὴν δραματικὴν ποίησιν ἀσχοληθεὶς καὶ γόνιμον φαντασίαν κεκτημένος ἐποίησεν ἑκατὸν καὶ τριάκοντα δράματα, ἅτινα πλὴν τῶν ἀναλυθεισῶν ἑπτὰ τραγῳδιῶν ἀπώλοντο. Ἀπολεσθεῖσαι δὲ κατέλιπον ἡμῖν μόνον ὀλίγα ἀποσπάσματα, ἐξ ὧν δὲν εἶναι εὔκολος ἡ συμπλήρωσις τοῦ μύθου αὐτῶν, εἰ καὶ ὁ Welcker μεγάλους πρὸς τοῦτο πόνους κατέβαλε. Κατ' ἐξοχὴν ὁ τραγικὸς οὗτος ἔλαβε τὰς ὑποθέσεις ἐκ τοῦ Ὁμήρου καὶ ἐκ τοῦ ἐπικοῦ κύκλου[1]. *Ὑπολογίζεται δ', ὅτι τὸ τέταρτον μέρος τῶν δραμάτων αὐτοῦ ἀνήκει τῷ Τρωϊκῷ μύθῳ. Εἶναι δ' ἄξιον σημειώσεως, ὅτι ὁ τραγικὸς οὗτος ἐκ πάντων τῶν ἡρώων κατ' ἐξοχὴν τὸν Ὀδυσσέα ἔλαβεν ὡς ὑπόθεσιν τῶν τραγῳδιῶν αὐτοῦ. Ἐπειδὴ ὁ Σοφοκλῆς ἤθελε τὴν ἐσωτερικὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἀποκαλύψῃ, κατενόει, ὅτι ὁ πολυτροπώτατος Λαερτιάδης ἦτο ἐπιτηδειότατον πρὸς τοῦτο ὄργανον. Ἐκ πάντων ὅμως τῶν δραμάτων τοῦ Τρωϊκοῦ μύθου μόνον ὁ Φιλοκτήτης διετηρήθη μέχρις ἡμῶν. Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις*[2] *ἐγένετο ἡ εἰκασία, ὅτι καὶ ὁ*

---

[1]) *Ὁ Βιογράφος παρὰ* Westermann *ἐν σελ.* 181 *λέγει· "Τὸ πᾶν μὲν οὖν Ὁμηρικῶς ὠνόμαζε· τούς τε γὰρ μύθους φέρει κατ' ἴχνος τοῦ ποιητοῦ καὶ τὴν Ὀδύσσειαν δ' ἐν πολλοῖς δράμασιν ἀπογράφεται". Ἀθήν.* 297 D *"Ἔχαιρε δ' ὁ Σοφοκλῆς τῷ ἐπικῷ κύκλῳ, ὡς καὶ ὅλα δράματα ποιῆσαι ἀκολουθῶν τῇ ἐν τούτῳ μυθοποιίᾳ".* [2]) *Ἐν τῇ Ὑποθέσει τοῦ Ῥήσου*

Ῥῆσος ὁ τῷ Εὐριπίδῃ ἀποδιδόμενος ἔχει τὸν χαρακτῆρα τοῦ Σοφοκλέους. Ἐντεῦθεν ὁρμηθέντες κριτικοί τινες τῶν νεωτέρων χρόνων ἐπειράθησαν, ὅπως καὶ τὸ δρᾶμα τοῦτο τοῦ Τρωϊκοῦ μύθου ἀποδώσωσι τῷ Σοφοκλεῖ[1], ἀλλ' ἡ γνώμη αὐτῶν δὲν ἐκράτησεν.

Ἐκ τῶν Κυπρίων ἐπῶν τοῦ Στασίνου ὁ Σοφοκλῆς ἔλαβε τὰς ὑποθέσεις ἐννέα τραγῳδιῶν, αἵτινες ὠνομάζοντο Ἀλέξανδρος, Ὀδυσσεὺς μαινόμενος, Σκύριαι, Ἰφιγένεια, Ἀχαιῶν σύλλογος, Ποιμένες, Ἑλένης ἀπαίτησις, Τρωΐλος καὶ Παλαμήδης. Ἐν τῇ πρώτῃ τραγῳδίᾳ ὁ Ἀλέξανδρος ἢ Πάρις, ὃν ἡ Ἑκάβη εἶχε δώσει πρὸς φόνον, ἀνατραφεὶς ὑπὸ ποιμένων, ἐξ ὧν συνίστατο ὁ χορός, καὶ ἀναγνωρισθεὶς ὑπὸ τῆς Κασσάνδρας παραλαμβάνεται ὑπὸ τοῦ Πριάμου εἰς τὰ ἀνάκτορα[2]. Ἡ Κασσάνδρα ὅμως προλέγει τὰ μέλλοντα συμβῆναι. Ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ τραγῳδίᾳ ὁ πανοῦργος Ὀδυσσεὺς ὑπεκρίνατο μανίαν, ὅπως μὴ ἀκολουθήσῃ τοῖς Ἀχαιοῖς εἰς τὴν Τροίαν, ἀλλ' ἡ ὑπόκρισις ἀνεκαλύφθη ὑπὸ τοῦ Παλαμήδους[3]. Οὕτως ὁ Λαερτιάδης ἠναγκάσθη, ὅπως πλεύσῃ εἰς τὸ Ἴλιον. Ἡ δὲ τραγῳδία, ἥτις ἐπεγράφετο Σκύριαι, ἔσχε τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ χοροῦ τῶν παρθένων καὶ ὑπόθεσιν τὴν ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσέως ἀνακάλυψιν τοῦ Ἀχιλλέως, ὅστις ὑπὸ τῆς Θέτιδος εἶχε τεθῇ εἰς φύλαξιν ἐν τοῖς ἀνακτόροις τοῦ Λυκομήδους[4]. Ἐνταῦθα ὁ Πηλείδης ἐκ τῆς Δηϊδαμείας ἔσχε τὸν Νεοπτόλεμον. Τὸν μῦθον τῆς Ἰφιγενείας εἶχε πραγματευθῆ καὶ ὁ Αἰσχύλος, ὅστις ἦγε

ἀναγινώσκεται· "Τοῦτο τὸ δρᾶμα ἔνιοι νόθον ὑπενόησαν, Εὐριπίδου δὲ μὴ εἶναι· τὸν γὰρ Σοφόκλειον μᾶλλον ὑποφαίνει χαρακτῆρα".
[1]) Gruppe, Ariadne ἐν σελίδ. 323. [2]) Ὅρα Hygin. 91. [3]) Ὁ Πρόκλος ἐν τῇ Χρηστομαθείᾳ λέγει· "Ἔπειτα τοὺς ἡγεμόνας ἀθροίζουσιν ἐπελθόντες τὴν Ἑλλάδα. Καὶ μαίνεσθαι προσποιησάμενον τὸν Ὀδυσσέα ἐπὶ τῷ μὴ θέλειν στρατεύεσθαι ἐφώρασαν Παλαμήδους ὑποθεμένου τὸν υἱὸν Τηλέμαχον ἐπὶ κόλασιν ἐξαρπάσαντες". [4]) Τούτου διετηρήθησαν ὀλίγοι στίχοι, οὓς ἔχει ὁ Welcker μετὰ τῆς προσηκούσης ἐξηγήσεως ἐν τῷ Die Griechischen Tragödien I, 105.

τὴν ἡρωΐδα εἰς τὴν Αὐλίδα ὑπὸ τὴν πρόφασιν, ὅτι πρόκειται νὰ τελέσῃ τοὺς γάμους αὐτῆς μετὰ τοῦ Ἀχιλλέως. Παρὰ τῷ Σοφοκλεῖ τῇ Ἰφιγενείᾳ ἠκολούθει ἡ Κλυταιμνήστρα πεισθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσέως. Οὐχὶ δ' ἀπιθάνως ὁ Welcker[1] εἰκάζει, ὅτι ὁ Ἀχιλλεὺς ταύτης τῆς τραγῳδίας ἔχει ὁμοιότητα πρὸς τὸν Νεοπτόλεμον τοῦ Φιλοκτήτου. Διότι ἑκάτερος γίνεται ὄργανον ἀπάτης τοῦ πανούργου Λαερτιάδου. Καὶ ἐν τῷ Συλλόγῳ τῶν Ἀχαιῶν ἐνεφανίζετο ὁ Ἀχιλλεὺς ὡς φιλότιμος. Ἐν τῇ τραγῳδίᾳ ταύτῃ οἱ Ἀχαιοὶ εἰς τὴν Τένεδον ἀφιχθέντες καὶ πρὸ αὐτῶν τὸ Ἴλιον ἔχοντες συνῆλθον εἰς σύσκεψιν περὶ τοῦ σχεδίου τῆς προσβολῆς τῆς πολεμίας πόλεως. Μόνον ὁ Ἀχιλλεὺς δὲν ἦτο παρών, διότι οὗτος ἢ βραδέως ἢ οὐδόλως προσεκλήθη εἰς τὸ συμπόσιον, ὅπερ προηγήθη τοῦ πολεμικοῦ συμβουλίου[2]. Διανοεῖται δὲ νὰ καταλίπῃ τὸν στρατὸν τῶν Ἀχαιῶν ὁ φιλόνεικος τοῦ Πηλέως υἱός. Κατὰ τίνα δὲ τρόπον ἐγένετο ἡ συνδιαλλαγή, δὲν εἶναι γνωστόν.

Ἐν δὲ τοῖς Ποιμέσιν εἰκονίζετο ἡ ἀπόβασις τῶν Ἀχαιῶν εἰς τὴν Τροίαν. Οἱ Τρῶες ἐπειράθησαν, ὅπως κωλύσωσι τούτους, καὶ ὁ Ἕκτωρ ἐφόνευσε τὸν Πρωτεσίλαον[3], ἀλλ' ὁ Ἀχιλλεὺς τὸν Κύκνον κτείνας ἔτρεψεν αὐτοὺς εἰς φυγήν. Ἀφ' οὗ οἱ Ἀχαιοὶ ἀπέβησαν εἰς τὴν Τροίαν, ἔπεμψαν πρεσβείαν συνισταμένην ἐκ τοῦ Ὀδυσσέως καὶ τοῦ Μενελάου, ὅπως αὕτη τὴν Ἑλένην καὶ τὰ χρήματα ἀπαιτήσῃ. Τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ὁ Σοφοκλῆς ἐπραγματεύετο ἐν τῇ τραγῳδίᾳ, ἥτις ἐπεγράφετο Ἑλένης ἀπαίτησις. Ἡ πρέσβευσις, ὡς γνωστόν, ἀπέτυχε, διότι ὁ Ἀντίμαχος[4] χρυσὸν παρὰ τοῦ Πάριδος λαβὼν συνε-

---

¹) Ἐν τῷ ἄρτι εἰρημένῳ συγγράμματι I, 108. ²) Ἀριστοτέλ. ἐν Ῥητορικ. II, 24 „διὰ γὰρ τὸ μὴ κληθῆναι ὁ Ἀχιλλεὺς ἐμήνισε τοῖς Ἀχαιοῖς ἐν Τενέδῳ· ὁ δ' ὡς ἀτιμαζόμενος ἐμήνισε· συνέβη δὲ ταῦτο ἐπὶ τὸ μὴ κληθῆναι„. ³) Πρόκλος ἐν τῇ Χρηστομαθείᾳ· „Ἔπειτα ἀποβαίνοντας αὐτοὺς εἰς Ἴλιον εἴργουσιν οἱ Τρῶες, καὶ θνήσκει Πρωτεσίλαος ὑφ' Ἕκτορος. Ἔπειτα Ἀχιλλεὺς αὐτοὺς τρέπεται ἀνελὼν Κύκνον τὸν Ποσειδῶνος„. ⁴) Ἰλιάδ. Γ, 205, ὅπου ἰδὲ τὴν σημείωσίν μου καὶ Ἰλιάδ. Λ, 123 καὶ 139.

βούλευσε τοῖς Τρωσίν, ὅπως μὴ ἀποδώσωσι τὴν γυναῖκα τοῦ Μενελάου, ἀλλὰ φονεύσωσι τοὺς πρεσβεύσαντας. Ἐν τῇ τραγῳδίᾳ ταύτῃ εἶχεν ἀφορμὴν ὁ Ὀδυσσεύς, ὅπως ἀναπτύξῃ τὴν ῥητορικὴν αὐτοῦ δεινότητα. Τὸν χορόν, ὡς εἰκός, ἀπήρτιζον Τρῶες. Ὅλως τραγικὴ πρᾶξις ἐγένετο ἐν τῷ Τρωΐλῳ. Διότι ἐν τῷ δράματι τούτῳ εἰκονίζετο ἡ σφαγὴ τοῦ νεαροῦ Πριαμίδου, ὅστις ἀνδρόπαις ὢν ἐτόλμησε νὰ ἐξέλθῃ τῶν πυλῶν τοῦ τείχους, ἀλλ' ἐσφάγη ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλέως. Ὁ σφάξας ἀπέδωκε τὸ πτῶμα τοῖς Τρωσὶ καὶ ἐξεδήλωσε τὴν μεταμέλειαν αὐτοῦ[1]. Π α λ α μ ή δ η ἐποίησαν καὶ οἱ τρεῖς μεγάλοι τραγικοί. Εἰκάζομεν, ὅτι ὁ μὲν Εὐριπίδης ἐν τῇ τραγῳδίᾳ αὐτοῦ ἔσχεν εὐκαιρίαν, ὅπως ἐπιδείξῃ τὴν ῥητορικὴν αὐτοῦ δεινότητα, ὁ δὲ Σοφοκλῆς τὴν ψυχολογικὴν ἀκρίβειαν καὶ τὴν ἀντίθεσιν τῶν χαρακτήρων. Ὁ Ὀδυσσεὺς εἶχεν ἀντίζηλον τὸν Παλαμήδη, ὃν κατήγγειλε τοῖς Ἀχαιοῖς ὡς προδότην. Οὗτοι δὲ δικάσαντες αὐτὸν ἐπέβαλον θανατικὴν ποινήν[2]. Οἱ Ἀχαιοὶ ἀπετέλουν τὸν χορὸν τοῦ δράματος.

Ἐκ μὲν τῆς Ἰλιάδος ὁ τραγικὸς οὗτος ἔλαβε τὴν ὑπόθεσιν τῶν Φ ρ υ γ ῶ ν, ἐν οἷς ἐπραγματεύετο τὴν λύτρωσιν τοῦ πτώματος τοῦ Ἕκτορος, ἐκ δὲ τῆς Αἰθιοπίδος τὸν Μ έ μ ν ο ν α. Ἡ μικρὰ Ἰλιὰς ἔδωκε πλείονας ὑποθέσεις τῷ ἡμετέρῳ τραγικῷ· διότι ἐκ τοῦ ἔπους τούτου ἔλαβεν οὐ μόνον τὸν μῦθον τοῦ Φιλοκτήτου ἐν Λήμνῳ, ὅστις διετηρήθη μέχρις ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ Φ ι λ ο κ τ ή τ ο υ ἐ ν Τ ρ ο ί ᾳ. Ὁ ἥρως πεισθεὶς ἦλθεν εἰς τὴν Τροίαν[3], ὅπου ἰάθη καὶ ἐφόνευσε τὸν Ἀλέξανδρον. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἔπους ἤντλησεν ὁ τραγικὸς τὴν ὑπόθεσιν καὶ ἄλλης τραγῳδίας, ἥτις ἐπεγράφετο Δ ό λ ο π ε ς ἢ Φ ο ῖ ν ι ξ. Οἱ Δόλοπες

---

[1]) Bode III, 481. [2]) *Ξενοφ. Ἀπομν.* IV, 2, 33 *„Τὰ δὲ Παλαμήδους οὐκ ἀκήκοας πάθη; Τοῦτον γὰρ πάντες ὑμνοῦσιν ὡς διὰ σοφίαν φθονηθεὶς ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσέως ἀπώλετο“.* [3]) *Τοῦτο εἶναι γνωστὸν ἐκ τοῦ τέλους τοῦ σῳζομένου Φιλοκτήτου.*

οὗτοι εἶναι οἱ ἐν Σκύρῳ, ἐκ δὲ τοῦ χοροῦ ἔσχε τὸ ὄνομα ἡ τραγῳδία. Ὁ Φοῖνιξ, ὡς γνωστόν, εἶχε πεμφθῆ εἰς τὴν Σκῦρον, ὅπως παραλάβῃ τὸν Νεοπτόλεμον, ἐξ οὗ ἐξηρτᾶτο ἡ τοῦ Ἰλίου ἅλωσις. Αἱ δὲ Λάκαιναι, αἵτινες ἐλήφθησαν ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἔπους, εἶχον ὑπόθεσιν τὴν ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσέως καὶ τοῦ Διομήδους ἁρπαγὴν τοῦ Παλλαδίου ἐκ τοῦ Ἰλίου. Διότι ἐκ τούτου ἐξηρτᾶτο ἡ ἅλωσις τῆς πόλεως τοῦ Πριάμου. Ἡ σκηνὴ ὑπέκειτο ἐν τῷ οἴκῳ τῆς Ἑλένης, ἧς αἱ θεραπαινίδες ἀπετέλουν τὸν χορόν. Αὗται δ' ἦσαν Λάκαιναι. Καὶ ἐκ τῆς Ἰλίου πέρσεως ἐλήφθησαν οὐχὶ ὀλίγαι ὑποθέσεις, ὡς ὁ Λαοκόων. Ἐν τῷ δράματι τούτῳ ὑπῆρχε πολὺ τὸ τραγικόν· διότι οἱ πεμφθέντες ὄφεις ἔφθειραν τὸν Λαοκόωντα καὶ τὸν ἕτερον τῶν παίδων. Ἐπὶ τῷ τέρατι δὲ τούτῳ δυσφορήσαντες οἱ περὶ τὸν Αἰνείαν ὑπεξῆλθον εἰς τὴν Ἴδην[1]. Ὁ δὲ Σίνων καὶ ὁ Πρίαμος δὲν κατέλιπον ἡμῖν ἀποσπάσματα, ἀλλὰ μόνον μνημονεύονται. Ἐν δὲ τῇ Ἑλένης ἁρπαγῇ[2] ὁ Μενέλαος κατὰ τὴν ἅλωσιν τοῦ Ἰλίου εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Δηϊφόβου μετὰ τοῦ Ὀδυσσέως εἰσελθὼν φονεύει τοῦτον καὶ εἰς τὰς ναῦς κατάγει τὴν ἁρπαγεῖσαν γυναῖκα. Ἐν τῷ Αἴαντι τῷ Λοκρῷ ὁ τραγικὸς ἐπραγματεύετο τὴν ὑπόθεσιν τῆς Κασσάνδρας. Ταύτην ὁ ἀσεβὴς Λοκρὸς ἀποσπῶν συνεφέλκεται καὶ τὸ ξόανον τῆς Ἀθηνᾶς. Ἀλλ' οἱ Ἀχαιοὶ κατ' αὐτοῦ ὀργισθέντες ἠνάγκασαν, ὅπως καταφύγῃ εἰς τὸν βωμὸν τῆς αὐτῆς θεᾶς πρὸς σωτηρίαν. Οἱ δὲ Ἀντηνορίδαι ὑπόθεσιν εἶχον τὴν σωτηρίαν τῶν υἱῶν τοῦ Ἀντήνορος. Κατὰ τὸν Σοφο-

---

[1]) *Διονύσ. Ἁλικαρνασσ. Ῥωμ. ἀρχ. I, 48 "Σοφοκλῆς μὲν ὁ τραγῳδοποιὸς ἐν Λαοκόωντι δράματι, μελλούσης ἁλίσκεσθαι τῆς πόλεως, πεποίηκε τὸν Αἰνείαν ἀνασκευαζόμενον εἰς τὴν Ἴδην, κελευσθέντα ὑπὸ τοῦ πατρὸς Ἀγχίσου, κατὰ τὴν μνήμην ὧν Ἀφροδίτη ἐπέσκηψε καὶ ἀπὸ τῶν νεωστὶ γενομένων περὶ τοὺς Λαοκοωντίδας σημείων τὸν μέλλοντα ὄλεθρον τῆς πόλεως συντεκμηράμενον". [2]) Ἐν τῇ Ὑποθέσει τοῦ Αἴαντος ἀναγινώσκεται· "Τὸ δρᾶμα τῆς Τρωϊκῆς ἐστι πραγματείας, ὥσπερ οἱ Ἀντηνορίδαι καὶ Ἑλένης ἁρπαγή".*

κλέα πρὸ τῆς οἰκίας τοῦ Ἀντήνορος ἐτέθη παρδαλέα, ἥτις εἶναι σύμβουλον τοῦ ἀπορθήτου. Ἀφ' οὗ δ' οὗτοι ἐσώθησαν μετὰ τῶν Ἑνετῶν, οἵτινες εἶχον ἔλθει πρὸς βοήθειαν τῶν Τρώων, ἀπῆλθον μετὰ τούτων εἰς τὴν Ἑνετικὴν τὴν κειμένην παρὰ τῷ Ἀδρίᾳ[1]*. Αἱ δὲ Αἰχμαλωτίδες μνημονεύονται μὲν πολλάκις, ἀλλ' ἡ ὑπόθεσις δὲν δύναται νὰ ὁρισθῇ ἀκριβῶς. Εἰκάζεται δ' ὅμως, ὅτι ἐν τῇ τραγῳδίᾳ ταύτῃ τὸ σπουδαιότερον μέρος ἦτο ὁ φόνος τοῦ Ἀστυάνακτος. Ἐνταῦθα ἐγίνετο καὶ ἡ διανομὴ τῶν λαφύρων. Ἐν δὲ τῇ Πολυξένῃ ὁ Σοφοκλῆς ἐπραγματεύετο τὴν θυσίαν τῆς θυγατρὸς τοῦ Πριάμου ἐπὶ τοῦ τύμβου τοῦ Ἀχιλλέως· διότι τὸ εἴδωλον τούτου τοῦ ἥρωος ἐπιφανὲν ᾔτησε ταύτην τὴν θυσίαν.*

Ἐκ τῶν Νόστων τοῦ ἐπικοῦ κύκλου ἐλήφθησαν οὐχὶ ὀλίγαι ὑποθέσεις, ὡς Ναυπλίου τοῦ πυρκαέως ἢ καταπλέοντος. Ὁ πατὴρ τοῦ Παλαμήδους θέλων νὰ τιμωρήσῃ τοὺς Ἀχαιοὺς διὰ τὸν φόνον τοῦ υἱοῦ, ὅτε οὗτοι ἐχειμάζοντο κατὰ τὰς Καφηρίδας πέτρας, ἔθηκε πυρσοὺς ἐπὶ κινδυνωδῶν σκοπέλων, ἐφ' ὧν πολλοὶ ἐκεῖσε πλεύσαντες ἐναυάγησαν καὶ ἐπνίγησαν. Ὅσοι δὲ τούτων ἠδυνήθησαν νὰ σωθῶσιν εἰς τὴν παραλίαν, ἐνταῦθα ὑπὸ τοῦ Ναυπλίου ἐφονεύοντο[2]*. Ὑποτίθεται, ὅτι ἡ σκηνὴ ὑπέκειτο ἐν Εὐβοίᾳ καὶ τὸν χορὸν ἀπετέλουν Εὐβοεῖς*[3]*. Ἐν δὲ τῷ Τεύκρῳ ὁ τραγικὸς ἀνέπτυσσε τὸν μῦθον τῆς ἐκδιώξεως τούτου τοῦ ἥρωος ὑπὸ τοῦ Τελαμῶνος, ὅτε οὗτος εἶδεν αὐτὸν ἐπανελθόντα ἄνευ τοῦ Αἴαντος. Ὁ ἀρχαῖος φι-*

---

[1]) *Στράβ.* XIII, 608 *„Σοφοκλῆς γοῦν ἐν τῇ ἁλώσει τοῦ Ἰλίου παρδαλέαν φησὶ πρὸ τῆς θύρας τοῦ Ἀντήνορος προτεθῆναι σύμβολον τοῦ ἀπορθήτου ἐαθῆναι τὴν οἰκίαν. Τὸν μὲν οὖν Ἀντήνορα καὶ τοὺς παῖδας μετὰ τῶν περιγενομένων Ἑνετῶν εἰς τὴν Θρᾴκην περισωθῆναι κἀκεῖθεν διαπεσεῖν εἰς τὴν λεγομένην κατὰ τὴν Ἀδρίαν Ἑνετικήν, τὸν δὲ Αἰνείαν μετ' Ἀγχίσου τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ παιδὸς Ἀσκανίου λαὸν ἀθροίσαντα πλεῦσαι„.* [2]) Hygin. 116. [3]) Welcker *ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματ.* I, 185.

λόλογος Osann[1] εἴκαζεν, ὅτι ἡ Ὅπλων κρίσις, ὁ Αἴας καὶ ὁ Τεῦκρος ἀπετέλουν τριλογίαν, ὅπερ δὲν φαίνεται πιθανόν. Εἰκάζεται, ὅτι ἐν τῷ Εὐρυσάκει ἀνεπτύσσετο ἡ ἔρις τοῦ υἱοῦ τοῦ Αἴαντος πρὸς τὸν Τεῦκρον περὶ τῆς βασιλείας τῆς Σαλαμῖνος. Ὁ Ἀριστοτέλης τὰς Φθιώτιδας καὶ τὸν Πηλέα κατατάσσει εἰς τὸ ἠθικὸν εἶδος τῶν τραγῳδιῶν[2]. Ἀμφισβητεῖται δ' ὅμως, ἂν καὶ αἱ δύο τραγῳδίαι ἐποιήθησαν ὑπὸ τοῦ Σοφοκλέους[3]· διότι εἰκάζεται, ὅτι ἡ πρώτη ἀνήκει τῷ Σοφοκλεῖ, ὁ δὲ Πηλεὺς τῷ Εὐριπίδῃ. Ἐν τούτῳ ὁ ἡμέτερος τραγικὸς ἐπραγματεύετο τὰς καταθλίψεις τοῦ πατρὸς τοῦ Ἀχιλλέως, ὅτε οὗτος ἐπὶ πολὺ προέβη τὴν ἡλικίαν[4]. Ἐλθὼν ὅμως ὁ Νεοπτόλεμος ἀπήλλαξε τὸν γέροντα τῶν καταπιέσεων καὶ ἐτιμώρησε τοὺς καταθλίψαντας αὐτόν.

Ὁ δὲ Χρύσης περιεῖχε μῦθον, ὅστις εἶναι ἄξιος σημειώσεως διὰ τὴν ἀναγνώρισιν. Ὅτε ὁ Ὀρέστης καὶ ἡ Ἰφιγένεια διὰ τὴν ἁρπαγὴν τοῦ ξοάνου τῆς Ἀρτέμιδος κατεδιώκοντο ὑπὸ τοῦ Θόαντος, ἔφθασαν εἰς τὴν Σμίνθην. Ἐνταῦθα ὁ Χρύσης, ὅστις ἦτο ἔγγονος μὲν τοῦ Ὁμηρικοῦ Χρύσου, υἱὸς δὲ τῆς Χρυσηΐδος, τῆς ἐρωμένης τοῦ Ἀγαμέμνονος, διενοεῖτο, ὅπως παραδώσῃ τοὺς φεύγοντας τῷ Θόαντι. Ἀλλ' ἡ Χρυσηῒς ἀποκαλύπτει, ὅτι ἐκεῖνοι, οὓς μέλλει νὰ παραδώσῃ, εἶναι ἀδελφοί. Τοῦτο μαθὼν ὁ Χρύσης καταλείπει τὴν ἀπόφασιν αὐτοῦ καὶ γίνεται ἐχθρὸς τοῦ Θόαντος, ὅστις ἡττᾶται[5]. Τῷ αὐτῷ μύθῳ

---

[1]) Ueber des Sophokles Ajas, Berlin 1820 ἐν σελ. 35. Ἰδὲ καὶ εἰσαγωγήν μου εἰς τὸν Αἴαντα ἐν σελ. 42. [2]) Περὶ ποιητ. κεφ. 18. [3]) Bode III, 436. [4]) Ὅρα Ἰλιάδ. Ω, 488 καὶ Ὀδυσσ. Λ, 493. Ὁ Σχολιαστὴς τοῦ Ἀριστοφάνους εἰς Νεφέλ 1419 διετήρησεν ἐκ τῆς τραγῳδίας τοὺς ἑξῆς στίχους·

> Πηλέα τὸν Αἰάκειον οἰκουρὸς μόνη
> γεροντανωγῶ κἀναπαιδεύω πάλιν.
> Πάλιν γὰρ αὖθις παῖς ὁ γηράσκων ἀνήρ.

[5]) Hygin. 120 καὶ 121. Ἡ Θρᾳκικὴ Χρυσόπολις μετὰ τοῦ μύθου τούτου συνέδεε τὸ ὄνομα αὐτῆς. Ὅρα Welcker I, 211.

ἀνήκει ὁ Ἀλήτης ἢ Ἠριγόνη, οἵτινες ἦσαν τέκνα τοῦ Αἰγίσθου καὶ τῆς Κλυταιμνήστρας. Οὗτοι κατὰ τὴν ἀπουσίαν τῶν κληρονόμων τοῦ θρόνου ἐβασίλευον ἐν Μυκήναις. Ἀλλ' ὁ Ὀρέστης ἐκ Ταύρων ἐπανελθὼν καὶ τῇ Ἠλέκτρᾳ ἐν Δελφοῖς ἐντυχὼν σπεύδει εἰς Μυκήνας, ἔνθα φονεύει τὸν Ἀλήτην. Ἡ Ἠριγόνη ὅμως τὴν τιμωρίαν διαφυγοῦσα ἐγένετο ἱέρεια τῆς Ἀρτέμιδος ἐν τῇ Ἀττικῇ. Καὶ ἡ Ἑρμιόνη ἀνήκει τῷ μύθῳ τῶν Ἀτρειδῶν. Ἐν ταύτῃ ὁ Ὀρέστης παρὰ τῷ βωμῷ τοῦ ἐν Δελφοῖς Ἀπόλλωνος φονεύει τὸν Νεοπτόλεμον, ὅπως λάβῃ εἰς γυναῖκα τὴν θυγατέρα τοῦ Μενελάου, ἣν ἠγάπα[1].

Τῇ δὲ Ὀδυσσείᾳ ἀνήκει ὁ μῦθος τῆς Ναυσικάας ἢ τῶν Πλυντριῶν. Ἐν τῷ δράματι τῷδε αὐτὸς ὁ Σοφοκλῆς παρέστη ὡς ὑποκριτὴς καὶ ὑποδυθεὶς τὸ πρόσωπον τῆς Ναυσικάας ἐσφαίρισεν ἄριστα[2]. *Τινὲς τῶν φιλολόγων ἔχουσι τὴν γνώμην, ὅτι ἡ Ναυσικάα εἶναι σατυρικὸν δρᾶμα*[3]. *Ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἔπους ἐλήφθη ἡ ὑπόθεσις τῶν Φαιάκων. Πῶς ἐπραγματεύετο ταύτην ὁ Σοφοκλῆς, δὲν εἶναι γνωστόν, ἀλλ' εἰκάζεται, ὅτι δὲν ἀπέκλινε πολὺ τῆς Ὁμηρικῆς περιγραφῆς τῆς διατριβῆς τοῦ Ὀδυσσέως παρὰ τοῖς Φαίαξιν, ὡς δὴ καὶ ὁ βιογράφος τούτου τοῦ τραγικοῦ λέγει*[4]. *Ὡσαύτως πρέπει νὰ ὑποτεθῇ, ὅτι ὁ τραγικὸς οὗτος πιστῶς ἠκολούθει τῷ Ὁμήρῳ καὶ ἐν τοῖς Συνδείπνοις, ἢ Ἀχαιῶν συνδείπνῳ*[5]. *Ἐν τῇ τραγῳδίᾳ ταύτῃ ὁ ποιητὴς ἐπραγματεύετο τὰς ὕβρεις τοῦ Ἀντινόου*[6], *τοῦ Εὐρυμάχου*[7],

---

[1]) *Ὅρα Σχολ. εἰς Ὀδυσσ. Δ*, 4 *καὶ Σχολ. εἰς Εὐριπίδ. Ὀρέστ.* 1649. [2]) *Εὐστάθ. εἰς Ὀδυσσ. Δ*, 115 *ἐν σελίδ.* 1553· „*Μάλιστα δέ, φασίν, ἐπεμελήθησαν ὕστερον σφαιριστικῆς πόλεων μὲν κοινῇ Λακεδαιμόνιοι, βασιλέων δὲ ὁ μέγας Ἀλέξανδρος, ἰδιωτῶν δὲ Σοφοκλῆς ὁ τραγικός, ὃς καὶ ὅτε, φασί, τὰς Πλυντρίας ἐδίδασκε, τὸ τῆς Ναυσικάας πρόσωπον σφαίρᾳ παιζούσης ὑποκρινόμενος, ἰσχυρῶς εὐδοκίμησεν*„. *Ὁ αὐτὸς παραπλήσια λέγει εἰς Ἰλιάδ. Γ*, 54 *ἐν σελίδ.* 381. [3]) *Ὅρα* Welcker I, 227. [4]) *Παρὰ* Westermann *ἐν σελίδ.* 181 „*καὶ τὴν Ὀδύσσειαν δ' ἐν πολλοῖς δράμασιν ἀπογράφεται*„. [5]) *Ἀθήν.* VIII, 365 *B*. [6]) *Ὀδυσσ. Ρ*, 461. [7]) *Αὐτόθι Σ*, 394.

τοῦ Κτησίππου[1] καὶ τῶν ἄλλων τῆς Πηνελόπης μνηστήρων κατὰ τοῦ Ὀδυσσέως, ὅτε οὗτος ἐπανῆλθεν ἄγνωστος εἰς τὴν Ἰθάκην. Ὁ δ' Ὀδυσσεὺς ἀκανθοπλὴξ ἀνήκει τῷ μύθῳ Τηλεγονείας, καθ' ὃν ὁ Τηλέγονος ἐφόνευσε τὸν πατέρα αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δ' ὁ φόνος ἐγένετο διὰ τρυγόνος, ἤτοι οὐρᾶς ἰχθύος δηλητηριώδους, ἔλαβε τὸ ἐπίθετον ἀκανθοπλήξ[2]. Ἐν τέλει παρατηροῦμεν, ὅτι τῷ μύθῳ τοῦ Ὀδυσσέως ἀνήκει καὶ ὁ Εὐρύαλος, ὃν ὁ ἥρως οὗτος ἔσχεν ἐκ τῆς Εὐΐππης κατὰ τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἀπῆλθεν εἰς τὴν Ἤπειρον μετὰ τὸν φόνον τῶν μνηστήρων. Ὅτε δ' ὁ Εὐρύαλος ἐγένετο ἔφηβος, ἐπέμφθη ὑπὸ τῆς μητρὸς εἰς τὴν Ἰθάκην μετὰ σημείων πρὸς ἀναγνώρισιν. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ Εὐρυάλου ὁ Ὀδυσσεὺς ἦτο ἀπών, ἐπανελθὼν δὲ καὶ μαθὼν παρὰ τῆς Πηνελόπης, ὅτι δῆθεν ἐπεβούλευσε τῷ ἀπόντι, ἐφόνευσε τὸν υἱόν. Λέγεται δ' ὅμως, ὅτι τοῦτον ἔκτεινεν ὁ Τηλέμαχος[3]. Ἡ τραγῳδία αὕτη κατὰ τὴν ἀντιζηλίαν ὁμοιάζει πρὸς τὰς Τραχινίας τοῦ αὐτοῦ τραγικοῦ.

Ὁ Σοφοκλῆς οὐ μόνον ἐκ τοῦ Τρωϊκοῦ μύθου, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἄλλων μύθων καὶ μυθικῶν κύκλων ἔλαβεν ὑποθέσεις. Ὁ Θηβαϊκὸς μῦθος παρέσχε τῷ τραγικῷ ὑποθέσεις ἀρίστων τραγῳδιῶν, αἵτινες μέχρις ἡμῶν διετηρήθησαν, τῶν δύο Οἰδιπόδων καὶ τῆς Ἀντιγόνης, πρὸς δὲ τῶν Ἐπιγόνων τοῦ Ἀλκμαίωνος καὶ τοῦ Οἰνέως. Καὶ ὁ Ἀργοναυτικὸς μῦθος οὐχὶ μικρὸν συνεβάλετο πρὸς πλουτισμὸν τοῦ δραματολογίου τοῦ ἡμετέρου τρα-

---

1) Αὐτόθι Υ, 287. 2) Παρὰ Welcker I, 241 ὑπάρχει ἐκτενὲς ἀπόσπασμα, ἐν ᾧ λέγεται·

Ἔνθα τὸν αἰολόμητιν Ὀδυσσέα μυρία πόντου
ἄλγεα μετρήσαντα πολυτιμήτοισιν ἀέθλοις
τρυγὼν ἀλγινόεσσα μιῇ κατενήρατο ῥιπῇ.

3) Εὐστάθ. εἰς Ὀδυσσ. Π, 118 σελ. 1796· «Κατὰ δὲ Λυσίμαχον υἱὸς αὐτῷ ἐξ Εὐΐππης Θεσπρωτίδος Λεοντόφρων, ὃν ἄλλοι Δόρυκλόν φασι. Σοφοκλῆς δὲ ἐκ τῆς αὐτῆς (Εὐΐππης) Εὐρύαλον ἱστορεῖ, ὃν ἀπέκτεινε Τηλέμαχος».

γικοῦ. Διότι ἐντεῦθεν ἐλήφθησαν αἱ ὑποθέσεις τῶν Λημνίων, τοῦ Φινέως πρώτου καὶ δευτέρου, τῶν Κολχίδων καὶ ἄλλων· Ὡσαύτως οἱ μῦθοι τοῦ Ἄργους καὶ τῶν Μυκηνῶν ἐγένοντο μεγάλη δεξαμενή, ἐξ ἧς ὁ τραγικὸς ἤντλησεν ὑποθέσεις, ὡς τῆς Δανάης, τοῦ Ἀτρέως, τοῦ Θυέστου Σικυωνίου καὶ τοῦ δευτέρου. Ἐπὶ πᾶσι τούτοις καὶ οἱ μῦθοι, ἐν οἷς ἀνεπτύσσοντο φιλικαὶ ἢ ἐχθρικαὶ σχέσεις ἡρώων ἢ ἡρωΐδων πρὸς θεοὺς ἢ θεάς, ἐγένοντο βάσεις τραγῳδιῶν, οἷαι εἶναι αἱ Ὑδροφόροι, ἡ Νιόβη, ἡ Ὠρείθυια καὶ ὁ Τριπτόλεμος. Τελευταῖον παρατηροῦμεν, ὅτι καὶ ἐκ ποικίλων ἄλλων μύθων ἔλαβεν ὑποθέσεις ὁ τραγικός, ὡς τοῦ Θαμύρα, τοῦ Ἱππονόου, τοῦ Μελεάγρου καὶ πλείστων ἄλλων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ΄.

ΠΕΡΙ ΕΥΡΙΠΙΔΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΡΑΜΑΤΙΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ ΑΥΤΟΥ

Κατὰ τὴν λαμπρὰν ἡμέραν, καθ' ἣν οἱ Ἕλληνες ἐν Σαλαμῖνι ἐνίκων τοὺς Πέρσας, ἐγεννᾶτο ὁ τρίτος τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος τραγικὸς ἐν τῇ αὐτῇ νήσῳ, παρ' ᾗ ἡ μεγάλη ἐκείνη ναυμαχία ἐγένετο[1]. *Ἐν ταύτῃ ὁ μὲν Αἰσχύλος ἠγωνίσατο, ὁ δὲ Σοφοκλῆς περὶ τὸ τρόπαιον ἐξῆρχε τῶν ἐπινικίων*[2]. *Σπανιώτερον μὲν ὀνομάζεται ὁ πατὴρ τοῦ Εὐριπίδου Μνήσαρχος ἢ Μνησαρχίδης, συχνότερον δ' ἡ μήτηρ Κλειτώ. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ λέγεται κάπηλος καὶ ἡ μήτηρ λαχανόπωλις*[3], *ἀλλ' ἴσως δ' Ἀρι-*

---

[1]) *Μανουὴλ Μοσχόπουλος παρὰ* Westermann *σελ.* 141 „*Ἐν δὲ τῇ διαβάσει Ξέρξου ἐκυοφορεῖτο ὑπὸ τῆς μητρός, ἐτέχθη δὲ καθ' ἣν ἡμέραν Ἕλληνες ἐτρέψαντο τοὺς Πέρσας*". [2]) *Παρὰ* Westermann *σελ.* 127. [3]) *Ἐν τῇ πρώτῃ βιογραφίᾳ παρὰ* Westermann *ἐν σελ.* 139 *ἀναγινώσκεται·* „*Εὐριπίδης ὁ ποιητὴς υἱὸς ἐγένετο Μνησάρχου καπήλου καὶ Κλειτοῦς λαχανοπώλιδος*".

σοφάνης ἐγένετο αἰτία, ὅπως τοιαῦτα ἐπαγγέλματα τοῖς γονεῦσι τοῦ ποιητοῦ τούτου ἀποδοθῶσιν. Ὁ Bergk νομίζει, ὅτι ἡ μήτηρ αὐτοῦ εἶχε κῆπον, οὗ τοὺς καρποὺς ἐπώλει[1]. *Κατὰ τὸν Θεόφραστον*[2] *ὁ Εὐριπίδης κατὰ τὴν παιδικὴν αὐτοῦ ἡλικίαν ἐγένετο οἰνοχόος ἐν τῇ ἑορτῇ τοῦ Δηλίου Ἀπόλλωνος, ὅπερ ἦτο τιμητικὸν ἀξίωμα εὐγενῶν παίδων. Πρὸς δὲ ἐγένετο πυρφόρος τοῦ Ζωστηρίου Ἀπόλλωνος*[3]. *Κατὰ πᾶσαν δ' ὅμως πιθανότητα ὁ ποιητὴς δὲν ἦτο πλούσιος, ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τούτου, ὅτι ἐκ τῶν υἱῶν αὐτοῦ ὁ μὲν Μνησαρχίδης ἦτο ἔμπορος, ὁ δὲ Μνησίλοχος ὑποκριτὴς καὶ μόνον ὁ ὁμώνυμος αὐτῷ Εὐριπίδης διέτριβε περὶ λόγους*[4]. *Ὁ μὲν πατὴρ τοῦ Εὐριπίδου ἔθανε κατὰ τὴν νεανικὴν τοῦ ποιητοῦ ἡλικίαν, ἡ δὲ μήτηρ ἐπιζήσασα εἶδε τὴν δόξαν τοῦ υἱοῦ.*

Ἐπειδὴ δ' ὁ Μνήσαρχος εἶχε λάβει χρησμόν, ὅτι ὁ υἱὸς ἔμελλε νὰ νικήσῃ στεφανηφόρους ἀγῶνας, ἐγύμνασεν αὐτὸν τὸ παγκράτιον ἢ τὴν πυγμήν[5]. *Ὁ χρησμὸς ἐκεῖνος ἐπληρώθη, διότι ἂν μὴ ἐστέφθη ἐν ἀθλητικοῖς ἀγῶσιν*[6], *ὅμως βεβαίως ἠρίστευσεν ἐν τῷ θεάτρῳ. Πρὸς δὲ λέγεται, ὅτι ὁ Εὐριπίδης κατὰ τὴν νεανικὴν αὐτοῦ ἡλικίαν ἠσχολήθη περὶ τὴν ζωγραφικήν. Ἡ εἴδησις αὕτη δὲν φαίνεται ἀπίθανος, διότι καὶ ἐν Μεγάροις ἐδείκνυον εἰκόνας τοῦ τραγικοῦ καὶ βεβαιοῦται ἐκ τούτου, ὅτι ὁ ποιητὴς ἐν ταῖς τραγῳδίαις αὐτοῦ ἔχει πλείστας γραφικὰς περιγραφάς. Ὅτι δ' ὁ τραγικὸς οὗτος ἠσχολήθη περὶ τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν σοφιστικήν, μαρτυροῦσι καὶ οἱ ἀρχαῖοι*[7] *καὶ αὐταὶ αἱ τραγῳδίαι αὐτοῦ, αἵτινες εἶναι μεσταὶ φιλοσοφημάτων. Λέγεται, ὅτι ἐγένετο ἀκουστὴς τοῦ Ἀναξαγόρου, τοῦ Προδίκου καὶ τοῦ Πρωταγόρου, τοῦ δὲ Σωκράτους ὀνομάζεται ἑταῖρος.*

---

1) Bergk III, 467. 2) *Παρ' Ἀθην.* X, 424. *Ἰδὲ καὶ* Sittl III, 311. 3) *Παρὰ* Westermann *σελ.* 134. 4) *Αὐτόθι ἐν σελ.* 139. 5) *Αὐτόθι σελ.* 133. 6) *Λέγεται, ὅτι καὶ ἡ κατὰ γράμμα πλήρωσις τοῦ χρησμοῦ ἐγένετο παρὰ τῷ* Westermann *σελ.* 133. *Εὐσέβ. ἐν Εὐαγγελ. Προπαρ.* V, 33, 10 *καὶ* Gellius XV, 20, 2. 7) Westermann *αὐτόθι.*

Ὁ Αἰσχύλος καὶ ὁ Σοφοκλῆς ἐστεροῦντο τοιούτων φιλοσοφικῶν σπουδῶν καὶ δι' ἄλλας ἴσως αἰτίας καὶ διότι κατὰ τὴν νεανικὴν αὐτῶν ἡλικίαν ἡ τοιαύτη παιδεία δὲν ἦτο συνήθης. Οὕτω καὶ ἡ φιλοσοφία τοῦ Ἀναξαγόρου καὶ αἱ γλωσσικαὶ τοῦ Προδίκου παρατηρήσεις καὶ ἡ σοφιστικὴ τοῦ Πρωταγόρου ἐπέδρασαν ἐπὶ τῆς διανοίας τοῦ τραγικοῦ. Κατὰ τὴν παράδοσιν ὁ Πρωταγόρας τὸν πολυθρύλητον περὶ θεῶν λόγον ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Εὐριπίδου ἀνέγνω[1]. Οὐχ ἧττον ὁ τραγικὸς ἐμελέτα τὰ συγγράμματα καὶ ἄλλων φιλοσόφων, ὡς τοῦ Δημοκρίτου καὶ Ἡρακλείτου[2], καὶ καθ' ὅλου τῶν ἀρχαιοτέρων ποιητῶν καὶ συγγραφέων. Διότι φιλόβιβλος ὢν εἶχε πλουσίαν βιβλιοθήκην[3].

Ἐν τῷ ἰδιωτικῷ βίῳ ὁ ποιητὴς ἐγένετο δυστυχής, διότι ἔλαβε δύο γυναῖκας[4], ἀλλὰ καὶ αἱ δύο ἦσαν, ὡς λέγεται, ἀκόλαστοι. Ὁ μετὰ τῆς Μελιτοῦς γάμος ὀλίγον χρόνον διήρκεσε, διότι ὁ Εὐριπίδης ἀποπέμψας ταύτην ἔλαβε τὴν Χοιρίλην, τὴν θυγατέρα τοῦ Μνησιλόχου, ἐξ ἧς ἔσχε τοὺς τρεῖς εἰρημένους υἱούς. Ἀλλὰ καὶ αὕτη δὲν ἦτο σωφρονεστέρα τῆς πρώτης, διότι συνῆψε σχέσεις μετὰ τοῦ δούλου Κηφισοφῶντος. Παραδίδεται δ' ὑπὸ τῶν ἀρχαίων, ὅτι ὁ τραγικὸς τὸν Ἱππόλυτον ἐποίησεν, ὅπως δείξῃ τὴν ἀναισχυντίαν τῶν γυναικῶν[5] καὶ πολλοὶ νεώτεροι εἰκάζουσιν, ὅτι τὰ ἐν τῇ τραγῳδίᾳ ταύτῃ εἰρημένα ἔχουσιν ὡς βάσιν τὰ ἀτυχήματα αὐτοῦ τοῦ τραγικοῦ. Εἰς ταῦτα ποιεῖ ὑπαινιγμὸν καὶ ὁ Ἀριστοφάνης ἐν τοῖς Βατράχοις[6]. Ἀλλὰ περὶ τῆς

---

1) *Διογέν. Λαέρτ.* IX, 8, 54 „*Ἀνέγνω δ' Ἀθήνησιν ἐν τῇ Εὐριπίδου οἰκίᾳ ἢ ὥς τινες ἐν τῇ Μεγακλείδου, ἄλλοι δ' ἐν Λυκείῳ, μαθητοῦ τὴν φωνὴν αὐτῷ χρήσαντος Ἀρχαγόρου τοῦ Θεοδότου*". 2) Bergk III, 475. 3) *Ἀθήν. I*, 3. 4) *Ὁ Γέλλιος* XV, 20, 6 *λέγει, ὅτι ὁ ποιητὴς καὶ τὰς δύο γυναῖκας εἶχε συγχρόνως, ὅπερ δὲν νὰ ἦναι ἀληθές· διότι ἐν Ἀθήναις ἡ διγαμία δὲν ἐπετρέπετο.* 5) *Ὁ βιογράφος παρὰ* Westermann *σελ.* 137 *λέγει·* „*Λέγουσι δ' αὐτὸν γήμαντα τὴν Μνησιλόχου θυγατέρα Χοιρίλην καὶ νοήσαντα τὴν ἀκολασίαν αὐτῆς γράψαι πρῶτον τὸ δρᾶμα τὸν Ἱππόλυτον, ἐν ᾧ τὴν ἀναισχυντίαν ἐθριάμβευε τῶν γυναικῶν, ἔπειτα δ' αὐτὴν ἀποπέμψασθαι*". 6) *Ἐν στίχ.* 1047.

ἀκριβείας τοῦ ἀτυχήματος τούτου δὲν δύναταί τις εὐκόλως νὰ ἀποφανθῇ· διότι καὶ ὑπὲρ καὶ κατὰ τῆς ὑποθέσεως λόγοι δὲν ἐλλείπουσιν. Ἐν Ἀθήναις ὑπῆρχον πολλοὶ συκοφάνται, οὐχὶ ὀλίγοι ἐχθροὶ τοῦ Εὐριπίδου καὶ ἴσως αὐταὶ αἱ γυναῖκες, ὧν τὸ ἦθος ὁ τραγικὸς συχνάκις διέσυρεν ἐν τῷ θεάτρῳ, ἐπειράθησαν, ὅπως τιμωρήσωσι τὸν ὑβριστὴν τοῦ φύλου αὐτῶν. Δὲν εἶναι δ' ἀπίθανον, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Ἀριστοφάνης, ὅστις ὑπὲρ γενναίων ἰδεῶν ἠγωνίζετο, ὑπερέβη τὸ προσῆκον μέτρον πίστιν δοὺς ταῖς διαβολαῖς. Παραδίδουσι μὲν οἱ βιογράφοι, ὅτι ὁ τραγικὸς διεζεύχθη τὴν Χοιρίλην, ἀλλ' ἐκ τῶν Βατράχων τοῦ Ἀριστοφάνους γίνεται δῆλον, ὅτι τοῦτο δὲν συνέβη[1]. Ἀλλ' ὅτι κατεφλέγετο ὑπὸ μίσους κατὰ τῶν γυναικῶν καὶ ἐν τέλει ἠναγκάσθη νὰ καταλίπῃ τὰς Ἀθήνας[2], ἴσως εἶναι ἐνδείξεις, ὅτι οἱ λόγοι ἐκεῖνοι δὲν εἶναι ἄνευ βάσεως. Καὶ εἴ τις τὴν ἀκολασίαν τῆς δευτέρας γυναικὸς ἤθελε καταδείξει πλάσμα, πάλιν ὑπολείπεται ἡ τῆς πρώτης, ἥτις ἠδύνατο νὰ ἐμπνεύσῃ τῷ ποιητῇ τὸ κατὰ τῶν γυναικῶν μῖσος. Εἶναι δ' ὅμως δίκαιον νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι ὁ τραγικὸς οὗτος θέλων νὰ ἀπεικονίσῃ αἰσθήματα καὶ πάθη ἠδύνατο νὰ ἐκλέξῃ τὰς γυναῖκας, αἵτινες εἶναι ἐπιτηδειότατον πρὸς τὸν εἰρημένον σκοπὸν ὄργανον. Διὰ τοῦτο εἰκονίζει μὲν Φαίδρας καὶ Σθενεβοίας, ἀλλὰ καὶ τὴν χρηστὴν καὶ φίλανδρον Ἄλκηστιν, τὴν Εὐάδνην, τὴν Ἰφιγένειαν, τὴν Μακαρίαν καὶ ἄλλας χρηστάς.

Ἐν ᾧ δὲ καὶ ὁ Αἰσχύλος καὶ ὁ Σοφοκλῆς μετεῖχον ἔν τινι μέτρῳ τῶν πολιτικῶν, ὁ Εὐριπίδης ἀπεῖχε τούτων καὶ κατὰ τοῦτο συνεφώνει τῷ φίλῳ αὐτοῦ Σωκράτει, ὅστις ἐνόμιζεν, ὅτι

---

[1]) *Αὐτόθι ἐν στίχ.* 1408·

αὐτός, τὰ παιδί', ἡ γυνή, Κηφισοφῶν

[2]) *Θωμᾶς ὁ Μάγιστρος παρὰ* Westermann *ἐν σελ.* 140 *λέγει· «Φωράσας δὲ τὸν αὐτοῦ ὑποκριτὴν Κηφισοφῶντα ἐπὶ τῇ γυναικὶ καὶ τὴν ἐντεῦθεν μὴ φέρων αἰσχύνην, σκωπτόμενος ὑπὸ τῶν κωμῳδοποιῶν, ἀφεὶς τὴν Ἀθήνησι διατριβὴν εἰς Μακεδονίαν ἀπῆρε παρὰ τὸν βασιλέα Ἀρχέλαον».*

πρόβλημα τοῦ ἀνθρωπίνου βίου εἶναι ἡ φιλοσοφία καὶ ὅτι οἱ πολιτευόμενοι δέονται, ὅπως πρῶτον φιλοσοφήσωσιν. Ἡ ἀποχὴ δ' ὅμως αὕτη ἀντίκειται πρὸς τοὺς νόμους τοῦ Σόλωνος καὶ ἐγένετο ἐπιβλαβὴς τοῖς Ἀθηναίοις· διότι αἱ ἐξοχώτεραι διάνοιαι τῶν πολιτικῶν ἀποσχοῦσαι κατέλιπον ἀπὸ τοῦ Περικλέους καὶ ἐφεξῆς τὴν πολιτείαν ἕρμαιον τοῖς ἀεὶ φαυλοτέροις[1]. Ἀπεῖχε μὲν τῆς πολιτικῆς τύρβης ὁ ποιητής, ἀλλὰ πάντοτε προσεῖχε τὸν νοῦν τοῖς πολιτικοῖς ζητήμασιν, ὡς μαρτυροῦσιν αἱ τραγῳδίαι αὐτοῦ. Πανταχοῦ εἶναι φιλόπολις καὶ ἔχει τὸν ζῆλον, ὅπως ἐν τῷ θεάτρῳ διδάξῃ πολιτικὰς θεωρίας. Ὁ ποιητὴς κακίζει τὴν ἀρχὴν τοῦ ὄχλου, μάλιστα δὲ τοῦ ναυτικοῦ[2], δὲν εἶναι ὅμως καὶ φίλος τῶν ἀριστοκρατορικῶν τῶν ἐπαιρομένων ἐπὶ τῷ πλούτῳ καὶ τῇ εὐγενεῖ καταγωγῇ[3]. Κατ' ἐξοχὴν δ' ἀγαπᾷ τοὺς γεωργούς, διότι οὗτοι εἶναι φιλοπόλιδες καὶ ἔρεισμα τῆς πόλεως[4]. Ὡς ὁ Σοφοκλῆς ἦτο πολιτικὸς τοῦ Περικλέους φίλος, οὕτως ὁ Εὐριπίδης τοῦ Ἀλκιβιάδου, οὗ τὴν ἐν Ὀλυμπίᾳ νίκην ὕμνησεν[5]. Ἐν τῇ Ἀνδρομάχῃ ὁ πολιτευτὴς οὗτος ὑβρίζων τοὺς Σπαρτιάτας[6], ἐγένετο ὄργανον τῆς ῥᾳδιουργίας τοῦ εἰρημένου πολιτευτοῦ, ὡς ἔσται λόγος.

Φαίνεται δ' ὅμως, ὅτι ὁ τραγικὸς οὗτος δὲν ἦτο φιλαθήναιος, ὡς ὁ Σοφοκλῆς, ἀλλὰ προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ φιλομούσου βασιλέως Ἀρχελάου ἀπῆλθεν εἰς τὴν Πέλλαν[7]. Ἐν ᾧ δ' ἐκεῖσε ἐπορεύετο, διέτριψεν ὀλίγον ἐν Μαγνησίᾳ, ὅπου ἔτυχεν ὑποδοχῆς τιμηθεὶς διὰ προξενίας καὶ ἀτελείας[8]. Ἐν Μακεδονίᾳ ὁ ποιητὴς εὗρε τὸν φίλον αὐτοῦ Ἀγάθωνα καὶ τὸν Τιμόθεον, οὓς εἶχε καλέσει ὁ φιλόμουσος ἡγεμών. Τούτῳ χαριζόμενος

---

[1]) Ὅρα εἰσαγωγήν μου εἰς Πλάτ. Ἀπολογ. Σωκράτ. σελ. 62. [2]) Ἐν Ἑκάβ. 611. [3]) Ἐν Ἱκετίσ. 241. [4]) Ἐν Ἠλέκτρ. 389 καὶ ἐν Ὀρέστ. 911. [5]) Πλούταρχ. ἐν βίῳ Ἀλκιβιάδ. κεφ. XI. [6]) Ἐν στίχ. 444. [7]) Οἱ ἀρχαῖοι παραδίδουσιν, ὅτι ὁ Εὐριπίδης ἀπῆλθεν εἰς Μακεδονίαν διὰ τὸ ἀτύχημα περὶ τὴν γυναῖκα, περὶ οὗ εἴρηται ἤδη. [8]) Τοῦτο παραδίδει ὁ βιογράφος παρὰ Westermann *ἐν σελίδ. 184.*

ἐποίησεν *Ἀρχέλαον* πρὸς τιμὴν τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς δυναστείας τῆς Μακεδονίας. Ἐνταῦθα ἐποίησε καὶ τὴν τελευταίαν τετραλογίαν, ἣν μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐδίδαξεν Εὐριπίδης ὁ νεώτερος ἐν Ἀθήναις. Εἰκάζεται δ', ὅτι αἱ *Βάκχαι* ἦσαν ὡρισμέναι, ὅπως διδαχθῶσιν ἐν τῷ θεάτρῳ τοῦ Ἀρχελάου. Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἐλέγετο, ὅτι ὁ θάνατος τοῦ τραγικοῦ ἐπῆλθεν ἐκ τῶν δηγμάτων κυνῶν. Ἴσως αἱ τιμαὶ αἱ δαψιλῶς ὑπὸ τοῦ Ἀρχελάου ἀποδιδόμεναι ἤγειραν τὸν φθόνον τῶν αὐλικῶν, οἵτινες παρεσκεύασαν αὐτῷ οἰκτρὸν θάνατον. Ὁπωσδήποτε ἔν τινι θήρᾳ τοῦ Ἀρχελάου ὁ Εὐριπίδης ἐγένετο κυνοσπάρακτος[1] καὶ ἔθανεν, ὁ δ' Ἀρχέλαος λίαν ἐπένθησεν ἐπὶ τῷ θανάτῳ. Οἱ Ἀθηναῖοι τὸν θάνατον τοῦ τραγικοῦ μαθόντες ἐδάκρυσαν, ᾔτησαν τὰ ὀστᾶ τοῦ θανόντος[2], ἀλλὰ μὴ λαβόντες κατεσκεύασαν κενοτάφιον παρὰ τῇ ὁδῷ τῇ ἀγούσῃ εἰς Πειραιᾶ[3] καὶ ὁ Σοφοκλῆς ἐν τῷ προάγωνι εἰσήγαγε τοὺς ὑποκριτὰς ἀστεφανώτους. Ὑπάρχουσι δ' ὅμως οἱ λέγοντες, ὅτι τὰ περὶ δήξεως τῶν κυνῶν εἶναι μῦθος· διότι ἂν ἡ διήγησις ἦτο ἀκριβής, ὁ Ἀριστοφάνης ἐν τοῖς Βατράχοις δὲν ἠδύνατο νὰ τηρήσῃ σιγήν[4]. Ὁπωσδήποτε ὁ Εὐριπίδης θανὼν ἐτάφη ἐν καλλίστῳ χωρίῳ τῆς Μακεδονίας παρὰ τῇ Ἀρεθούσῃ. Λέγεται δ', ὅτι ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ ποιητοῦ κατέσκηψε κεραυνός, ὡς ἄλλοτε τῷ τοῦ Λυκούργου, ὅπερ ἐγένετο ἀπολόγημα καὶ μαρτύριον τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Εὐριπίδην[5]. Πρὸς τιμὴν τοῦ τραγικοῦ τούτου ἐποιή-

---

1) Παρὰ Westermann ἐν σελίδ. 136· „Χρόνῳ δ' ὕστερον Εὐριπίδου ἐν ἄλσει τινὶ πρὸ τῆς πόλεως ἠρεμοῦντος, Ἀρχιλάου δ' ἐπὶ κυνηγέσιον ἐξελθόντος, τῶν σκυλάκων ἀπολυθέντων ὑπὸ τῶν κυνηγῶν καὶ περιτυχόντων Εὐριπίδῃ, διεσπαράχθη καταβρωθεὶς ὁ ποιητής„. 2) Gellius XV, 20. 3) Παυσαν. I, 2, 2. 4) Bode III, 456. Πολατιν. Ἀνθολογ. VII, 51·

Οὔ σε κυνῶν γένος εἷλ', Εὐριπίδη, οὐδὲ γυναικὸς
οἶστρος, τὸν σκοτίης Κύπριδος ἀλλότριον,
ἀλλ' Ἀΐδης καὶ γῆρας· ὑπαὶ Μακέτῃ δ' Ἀρεθούσῃ
κεῖσαι, ἑταιρείῃ τίμιος Ἀρχέλεω.
Σὸν δ' οὐ τοῦτον ἐγὼ τίθεμαι τάφον, ἀλλὰ τὰ Βάκχου
βήματα καὶ σκηνὰς ἐμβάδι πειθομένας.

5) Πλούταρχ. ἐν βίῳ Λυκοῦργ. XXXI· „Λέγεται δὲ καὶ τῶν λειψάνων

θησαν πολλὰ ἐπιγράμματα, ἐπὶ δὲ τοῦ κενοταφίου, περὶ οὗ εἴρηται, ἐχαράχθη τὸ ὑπὸ Θουκυδίδου ἢ ὑπὸ Τιμοθέου τοῦ μελοποιοῦ ποιηθέν[1].

Κατὰ τὴν παράδοσιν ὁ τραγικὸς οὗτος ἦτο σκυθρωπός, σύννους καὶ μισόγελως, σπήλαιον δ' ἐν Σαλαμῖνι κατασκευάσας διημέρευεν. Ἐντεῦθεν οἱ ἀρχαῖοι ἐξήγουν, ὅτι τὰς πλείστας τῶν ὁμοιώσεων ἐλάμβανεν ἐκ τῆς θαλάσσης[2]. *Πρὸς δὲ παραδίδεται, ὅτι ἐπὶ τοῦ προσώπου εἶχε φακοὺς καὶ ἔτρεφε βαθὺν πώγωνα. Ἀλλ' ὅτι ὁ ποιητὴς ἠγάπα τὴν θέαν τῆς φύσεως, δὲν δύναται νὰ λογισθῇ ὡς ἔλλειψις· διότι ἡ πρὸς τὴν φύσιν ἀγάπη εἶναι ἡ πρώτη ἀρετὴ παντὸς ποιητοῦ. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ ὑποτεθῇ, ὅτι ὁ Εὐριπίδης ἦτο ἐρημόφιλος, διότι γινώσκει καλῶς τὰς μυχαιτάτας τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας πτυχάς, ὅπερ προϋποτίθησι κοινωνίαν πρὸς τοὺς ἀνθρώπους*[3]. *Ἐπειδὴ ὅμως ἦτο βαρύθυμος, δὲν ᾐσθάνετο χαρὰν πρὸς τὸν βίον, ὡς ὁ Ὅμηρος*[4] *καὶ ὁ Σοφοκλῆς*[5], *οὐδ' εἶχε θερμότητα καὶ ἀγάπην πρὸς τὸ ἀντικείμενον, περὶ ὃ ἠσχολεῖτο. Οὕτω πραγματευόμενος τὰς εἰκόνας τῆς φαντασίας αὐτοῦ μετά τινος ἀδιαφορίας ποιεῖ ταύτας ψυχράς. Τῆς ἐλλείψεως ταύτης καὶ αὐτὸς ὁ ποιητὴς ἔχει συνείδησιν*[6].

αὐτοῦ κομισθέντων οἴκαδε κεραυνὸν εἰς τὸν τάφον κατασκῆψαι· τοῦτο δὲ οὐ ῥαδίως ἑτέρῳ τινὶ τῶν ἐπιφανῶν πλὴν Εὐριπίδῃ συμπεσεῖν ὕστερον τελευτήσαντι καὶ ταφέντι τῆς Μακεδονίας περὶ Ἀρέθουσαν„. 1) *Παλατιν. Ἀνθολογ.* VII, 45·

> *Μνῆμα μὲν Ἑλλὰς ἅπασ' Εὐριπίδου· ὀστέα δ' ἴσχει*
> *γῆ Μακεδών· ᾗ γὰρ δέξατο τέρμα βίου.*
> *Πατρὶς δ' Ἑλλάδος Ἑλλάς, Ἀθῆναι· πλεῖστα δὲ Μούσαις*
> *τέρψας, ἐκ πολλῶν καὶ τὸν ἔπαινον ἔχει.*

2) *Ὅρα τὸν βιογράφον παρὰ* Westermann *ἐν σελίδ.* 137. 3) Bergk II, 575. 4) *Περὶ τούτου λέγομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν σελ.* 139. 5) *Τὸν Σοφοκλέα κατέλαβε βαρυθυμία κατὰ τὸ τέρμα τοῦ βίου, ὡς λέγομεν ἐν τῇ εἰσαγωγῇ εἰς Οἰδίποδ. ἐπὶ Κολων. σελ.* 5. 6) *Ἐν Ἱκέτισ. στίχ.* 182·

> *Τὸν θ' ὑμνοποιὸν αὐτὸς ἂν τίκτῃ μέλη*
> *χαίροντα τίκτειν· ἢν δὲ μὴ πάσχῃ τόδε,*
> *οὔ τοι δύναιτ' ἂν οἴκοθέν γ' ἀτώμενος*
> *τέρπειν ἂν ἄλλους· οὐδὲ γὰρ δίκην ἔχει.*

Ἡ βαρυθυμία τοῦ ποιητοῦ ἴσως ἐνεπνέετο καὶ ἐκ τῶν οἰκιακῶν ἀτυχημάτων, ἀλλὰ κατ' ἐξοχὴν ἐκ τῶν φιλοσοφημάτων αὐτοῦ, ἅπερ εὑρίσκοντο ἐν ἀντιφάσει πρὸς τὴν καθεστῶσαν θρησκείαν. Ὅσον βαθύτερον ἤθελε νὰ εἰσδύσῃ ὁ τραγικὸς οὗτος εἰς τὸ πρόβλημα τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, εἰς τὰ μυστήρια τῆς πίστεως καὶ εἰς τὰ τῶν θεῶν καθ' ὅλου, τοσοῦτον ἐκ τοῦ πυθμένος τῆς ζητήσεως ἀνέδυεν ἡ ἀμφιβολία, ἥτις τὴν γαλήνην τῆς ψυχῆς διετάρασσεν. Οὐδὲν δὲ φθείρει οὕτω τὴν διάνοιαν καὶ τὴν καρδίαν, ὡς ἡ ἔλλειψις ἑδραίων πεποιθήσεων. Οὐδεὶς δ' εἶναι οἰκτρότερος ἀνθρώπου μηδὲν πιστεύοντος. Ὁ Αἰσχύλος καὶ ὁ Σοφοκλῆς τὴν καθεστῶσαν θρησκείαν καὶ τὰς ἐθνικὰς παραδόσεις σεβόμενοι δὲν κατετήκοντο ὑπὸ τῆς ἀπιστίας. Ὅτι δ' ὁ Εὐριπίδης καταφρονεῖ τῶν χρησμῶν καὶ τῶν μαντευμάτων, δὲν εἶναι παράδοξον· διότι ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ὁ Ἀλκιβιάδης μετεχειρίσθη τοὺς μάντεις πρὸς τοὺς πολιτικοὺς αὐτοῦ σκοπούς [1], ἀλλ' ἀφ' οὗ τὰ μαντεύματα δὲν ἐβεβαιώθησαν, οἱ Ἀθηναῖοι ὠργίσθησαν κατὰ τῶν χρησμολόγων [2]. Ἀλλ' ὁ τραγικὸς οὗτος προβαίνει πορρωτέρω τὴν ὕπαρξιν τῶν θεῶν ἀρνούμενος [3] καὶ περὶ αὐτοῦ τοῦ Διὸς μετὰ περιφρονήσεως λέγων [4].

Οἱ θαυμασταὶ τοῦ Εὐριπίδου, ἐν οἷς διαπρέπει ὁ πολὺς Walkenaer [5], *θεωροῦσι τὸν Εὐριπίδην καὶ τὸν Σωκράτη προδρόμους τοῦ χριστιανισμοῦ. Ἀλλ' ὁ μὲν Σωκράτης ἦτο εὐσεβὴς περὶ τὰ θεῖα καὶ δὲν ἔλεγέ τι κατὰ τῆς καθεστώσης θρη-*

---

[1]) *Πλούταρχ. ἐν βίῳ Νικ. κεφ.* XIII "*Καὶ θεοπρόποι τινὲς αὐτῷ παρ' Ἄμμωνι ἀφίκοντο χρησμὸν κομίζοντες, ὡς λήψονται Συρακοσίους ἅπαντας Ἀθηναῖοι*". [2]) *Θουκυδίδ.* VIII. 1 "*ὠργίζοντο δὲ καὶ τοῖς χρησμολόγοις τε καὶ μάντεσι καὶ ὁπόσοι τι τότε αὐτοὺς θειάσαντες ἐπήλπισαν ὡς λήψονται Σικελίαν*". [3]) *Ὡς ἐν Βελλεροφόντ. ἀπόσπασ.* 288·

Φησίν τις εἶναι δῆτ' ἐν οὐρανῷ θεούς;
οὐκ εἰσίν, οὐκ εἴσ'· εἴ τις ἀνθρώπων λέγει,
μὴ τῷ παλαιῷ μωρὸς ὢν χρήσθω λόγῳ.

[4]) *Ἐν Μελανίππ.* 484· *Ζεύς, ὅστις ὁ Ζεύς· οὐ γὰρ οἶδα πλὴν λόγῳ κλύων. . .*

[5]) Diatribe in Euripides perditorum dramatum reliquias 1808 *καὶ* 1824

σκείας. Ἂν δ' αὕτη ἐζημιοῦτο, τοῦτο συνέβαινεν ἐκ τῆς φιλοσοφικῆς μεθόδου τοῦ Σωκράτους, ὅστις τὸ κριτήριον τῆς ἀληθείας ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου εἰς τὸν ἐσωτερικὸν μετεβίβαζε[1]*. Τοὐναντίον ὁ Εὐριπίδης ἀντιθρησκευτικὰς ἰδέας διεκήρυσσεν ἐν αὐτῷ τῷ θεάτρῳ, ἔνθα ἀφιλόσοφα πλήθη συνέρρεον. Ἠδύνατό τις νὰ ἐπιτρέψῃ τῷ τραγικῷ, εἰ οὗτος ἀνεκάλυπτε νέας ἰδέας καὶ ταύτας ἐποίει γνωστὰς ἐν φιλοσόφοις, ἀλλὰ τὰς ἐλλείψεις τῆς πολυθεΐας ἄλλοι πρὸ αὐτοῦ εἶπον, ὡς ὁ Ξενοφάνης*[2] *καὶ ὁ Πρωταγόρας. Ἐνταῦθα λοιπὸν δὲν πρόκειται περὶ εὑρέσεως, ἀλλὰ περὶ διαδόσεως ὀλεθρίων ἰδεῶν εἰς τὸν ὄχλον, ὅστις διὰ τῆς θρησκείας ἀποτρέπεται τῆς ἀδικίας. Ἀλλὰ λέγουσιν οἱ ὑπέρμαχοι τοῦ τραγικοῦ, ὅτι οὗτος ἐγένετο πρόδρομος τοῦ Χριστιανισμοῦ. Τοῦτο ἠδύνατο νὰ λεχθῇ πρὸς τιμὴν τοῦ ποιητοῦ, ἂν οὗτος ἔχων πρόχειρον τὸν χριστιανισμὸν ἠγωνίζετο κατὰ τῆς πολυθεΐας ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ἀλλ' οὗτος κρημνίζων τὸ οἰκοδόμημα, ἐφ' οὗ τὸ ὅλον Ἑλληνικὸν γένος ἐστηρίζετο, οὐδὲν εἶχε πρὸς ἀντικατάστασιν· οὕτω συνεβάλετο πρὸς ὄλεθρον αὐτοῦ. Ἐνταῦθα δυνάμεθα νὰ ἐπαναλάβωμεν, ὅσα ἐν τῇ εἰσαγωγῇ ἡμῶν εἰς τὴν Πλατωνικὴν Ἀπολογίαν τοῦ Σωκράτους λέγομεν*[3]*· «Οἱ θεοὶ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων δὲν ἦσαν μὲν ἀληθεῖς, ἀλλ' ἐπὶ τούτων ἠρείδοντο αἱ ἀρχαῖαι πολιτεῖαι. Οἱ θεοί, οἷς πεποιθότες οἱ Ἀθηναῖοι ἠγωνίσαντο γενναίως ἐν Μαραθῶνι, ἐν Σαλαμῖνι καὶ ἐν Πλαταιαῖς, οἱ θεοί, δι' ὧν οὗτοι ἐγένοντο ἡγεμόνες τῶν Ἑλλήνων, οἱ θεοί, λέγω, ὧν αἱ παντοειδεῖς μορφαὶ μετέβαλον τὴν ὅλην Ἑλλάδα εἰς Μουσεῖον ἐν τοῖς ὀλεθροποιοῖς τῆς διανοίας βαράθροις καταπεσόντες συνετρίβησαν. Βεβαίως οἱ θεοὶ ἐκεῖνοι ἦσαν τοιοῦτοι, ὥστε ἐλέχθη, ὅτι δικαζόμενοι ἐν τοῖς ἡμετέροις δικαστηρίοις ἤθελον πεμφθῇ πλὴν ὀλίγων ἐντίμων ἐξαιρέσεων εἰς τὸ δεσμωτήριον, πάντοτε ὅμως ἦσαν οἱ θεοὶ τῶν πατέρων, οἱ θεοὶ οἱ διασῴζοντες τὰς*

---

[1] *Εἰσαγωγ. εἰς Ἀπολογ. Σωκράτ. σελ. 49.* [2] *Ὅρα ἐν τοῖς ἔμπροσθεν σελ. 163.* [3] *Ἐν σελίδ. 50*

πλείστας τῶν πολιτικῶν καὶ ἰδιωτικῶν σχέσεων. Μετὰ τὸν ὄλεθρον ἐκείνων οὐδεμία παραμυθία ὑπελείπετο τοῖς ἀδικουμένοις, οὐδὲν θάρρος ἐνεπνέετο τοῖς ὑπὲρ πατρίδος κινδυνεύουσιν, ἡ Πυθία ἐσίγησε καὶ ἔνθεν μὲν οἱ εὑρεσιλόγοι καὶ ἀρεταλόγοι τῆς Ἀκαδημίας καὶ τῆς Στοᾶς πρὸς ἀλλήλους ἤριζον, ἔνθεν δὲ οἱ λογοθῆραι καὶ λογομανοῦντες μετὰ στόμφου ἐπεδείκνυντο».

Ἀφ' οὗ λοιπὸν ὁ Εὐριπίδης ἀπώλεσε τὴν πίστιν πρὸς τὴν ἀρχαίαν θρησκείαν, ἔπρεπεν ἢ ὅλως ν' ἀπόσχῃ τῶν μύθων τὰς ὑποθέσεις τῶν τραγῳδιῶν αὐτοῦ λαμβάνων ἐκ τῆς ἱστορίας ἢ νὰ πλάττῃ ταύτας, ὡς δὴ ὁ Ἀγάθων ἐποίησε τοῦτο ἐν τῷ Ἄνθει. Ὁ τραγικὸς ὅμως ἐτέρπετο ἐν τῇ καταδείξει τῶν ἀτόπων τοῦ μυθικοῦ κόμου καὶ ἐν τῇ ἐπιδείξει τῶν ἑαυτοῦ φιλοσοφημάτων. Ἀλλὰ κατ' ἄλλον τρόπον διδάσκει ὁ φιλόσοφος καὶ κατ' ἄλλον ὁ δραματικὸς ποιητής. Ἐκεῖνος μὲν τὰς ἠθικὰς ἀρχὰς ἀποδεικνύει λογικῶς, οὗτος δὲ εἰσάγει εἰς τὴν σκηνὴν ἀνθρώπους μὴ εἰσακούσαντας τὰς ἀρχὰς τῆς ἠθικῆς, ἀλλ' ἁμαρτάνοντας καὶ τιμωρουμένους. Ὁ μὲν φιλόσοφος φιλοσοφεῖ ὡς ἄνθρωπος, ὁ δὲ δραματικὸς ποιητὴς ὡς θεός, διότι ποιεῖ τὰ πρόσωπα αὐτοῦ φιλοσόφως. Οὕτως ὁ θεατὴς δὲν διδάσκεται διὰ λόγων, ἀλλὰ διὰ τῆς τιμωρίας τῶν ἁμαρτανόντων αὐτὸς φθάνει εἰς τὸ φιλοσόφημα. Κατὰ ταῦτα ὁ μὲν φιλόσοφος διδάσκει, ὅτι ἡ κλοπὴ εἶναι κακόν, ὁ δὲ δραματικὸς εἰσάγει εἰς τὴν σκηνὴν κλέπτοντα καὶ τιμωρούμενον. Ἂν δ' ὁ δραματικὸς ποιητὴς μεταβληθῇ εἰς φιλόσοφον, δὲν ὠφελεῖ, ἀλλὰ βλάπτει· διότι δὲν ἀφίεται ὁ σχηματισμὸς τοῦ συλλογισμοῦ αὐτῷ τῷ θεατῇ. Ὁ Εὐριπίδης τὴν ποίησιν φύσει αὐθύπαρκτον καὶ αὐτοτελῆ οὖσαν ἐταπείνωσεν εἰς θεραπαινίδα τῆς φιλοσοφίας. Ἐπειδὴ δὲ εἰσάγει εἰς τὴν σκηνὴν σοφοὺς καὶ ἀσόφους, δούλους καὶ ἐλευθέρους φιλοσοφοῦντας κατέδειξεν, ὅτι ἀγνοεῖ τὸ προσῆκον, ὅπερ εἶναι σπουδαία ἀρετὴ παντὸς ἀγαθοῦ ποιητοῦ. Ἐνιαχοῦ δ' ἐλέγχεται, ὅτι δὲν γινώσκει καλῶς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, π. χ. ἡ Μήδεια, ἐν ᾧ τὸ πάθος αὐτῆς εἶχεν ἐξαρθῇ μέχρι μανίας, φι-

λοσοφεῖ πρὸς τὰς Κορινθίας [1], ἐν ᾧ ἡ φιλοσοφία ἀπαιτεῖ ψυχρότητα διανοίας καὶ οὐχὶ θερμότητα παθῶν.

Καὶ αὐταὶ δ' ὅμως αἱ φιλοσοφικαὶ αὐτοῦ γνωμολογίαι δὲν εἶναι πάντοτε ὑγιεῖς, ἀλλὰ συχνότατα φθαρτικαὶ τῶν κοινωνικῶν σχέσεων καὶ τῶν βάσεων τῆς πολιτείας. Οὕτως ὁ χορὸς τῶν Κορινθίων γυναικῶν φιλοσοφῶν ἀνευρίσκει, ὅτι οἱ μὴ παιδοποιήσαντες ὑπερέχουσι τῶν τεκόντων τέκνα [2]. Ὁπόσον τὸ φιλοσόφημα τοῦτο εἶναι ἀντικοινωνικόν, δὲν ἔχει ἀνάγκην ἀποδείξεως. Εἶναι πολυθρύλητος ὁ λόγος τοῦ Ἱππολύτου, ὅτι μόνον ἡ γλῶσσα, οὐχὶ δὲ καὶ ἡ διάνοια ἔχει ὁρκισθῇ [3]. Ἐν ᾧ ὁ Αἰσχύλος ἔλεγε περὶ τοῦ Ἀμφιαράου, ὅτι δὲν θέλει νὰ φαίνηται δίκαιος, ἀλλὰ νὰ ἦναι, ὁ Εὐριπίδης τὸ ἀντίθετον συνεβούλευε [4]· Πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ τραγικοῦ τούτου ἐλέχθη, ὅτι τὰς ἀντικοινωνικὰς καὶ ἀνηθίκους φράσεις λέγει οὐχὶ αὐτὸς ὁ ποιητής, ἀλλὰ τὰ πρόσωπα τῆς τραγῳδίας. Κατὰ τοῦτο ἔπρεπε νὰ ὑπολάβωμεν, ὅτι καὶ οἱ γενναῖοι λόγοι τοῦ ποιητοῦ (διότι τοιοῦτοι δὲν ἐλλείπουσι) δὲν λέγονται ὑπὸ τοῦ τραγικοῦ, ἀλλ' ὑπὸ τῶν προσώπων τῶν τραγῳδιῶν. Ὁ Πλούταρχος παραδίδει, ὅτι ὁ Εὐριπίδης πρὸς τοὺς λοιδοροῦντας τὸν Ἰξίονα ὡς ὄντα ἀσεβῆ καὶ μιαρὸν ἀπεκρίθη, ὅτι δὲν ἐξήγαγε πρότερον τῆς σκηνῆς ἢ ἀφ' οὗ προσήλωσε τῷ τροχῷ [5]. Βεβαίως ἤθελεν εἶναι οὐχὶ σμικρὰ ἀπολογία, ἂν ἕκαστον ἀσεβὲς ἢ ἀνήθικον φιλοσόφημα ἐτιμωρεῖτο, τοῦτο ὅμως δὲν συμβαίνει πάντοτε.

Ἀλλ' ὑπάρχουσιν οἱ λέγοντες, ὅτι εἶναι γελοῖον νὰ ἀποδώσωμεν τῷ Εὐριπίδῃ τὰς ἐλλείψεις τῆς ἑαυτοῦ ἐποχῆς [6]. Ἡ ὑπεράσπισις ὅμως δὲν εἶναι ἀσφαλής· διότι οἱ Ἀθηναῖοι τὸ κατ' ἀρ-

---

1) *Ἐν στίχ.* 214. 2) *Ἐν στίχ.* 1081 *καὶ ἑξῆς.* 3) *Ἐν Ἱππολύτ.* 612· *ἡ γλῶσσ' ὀμώμοχ', ἡ δὲ φρὴν ἀνώμοτος.*

4) *Ἐν Ἰξίονος ἀποσπάσματι·*

Τοῦ μὲν δικαίου τὴν δόκησιν ἄρνυσο,
τὰ δ' ἔργα τοῦ πᾶν δρῶντος ἔνθα κερδανεῖς.

5) *Πῶς δεῖ τὸν νέον ποιημάτων ἀκούειν ἐν κεφ.* IV. 6) Bode III 459.

γὰς προσέκρουσαν εἰς τὰς τολμηρὰς τούτου ἰδέας[1], *αἵτινες παρεῖχον συχνάκις ὕλην τοῖς κωμικοῖς. Ἂν δὲ τὰ κατὰ τοῦ Εὐριπίδου σκώμματα τοῦ Ἀριστοφάνους δὲν ἐστηρίζοντο ἐπὶ μεγάλου μέρους τοῦ λαοῦ τῶν Ἀθηναίων, ἤθελον βεβαίως ἀποδοκιμασθῇ καὶ δὲν ἤθελον ἐπαναληφθῇ. Ἀλλ' ὑποτεθείσθω, ὅτι τὰ βλαβερὰ φιλοσοφήματα ἦσαν προϊόντα τῆς ἐποχῆς. Ἀρά γε δὲν ὤφειλεν ὁ Εὐριπίδης νὰ ἀντιστῇ πρὸς τὴν κατάπτωσιν, εἰς ἣν ἐφέροντο οἱ σύγχρονοι Ἀθηναῖοι*[2]*; Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον καὶ ἐν τῷ αὐτῷ θεάτρῳ ὁ Σοφοκλῆς ἐδίδασκε τὰς τραγῳδίας αὐτοῦ, αἵτινες ἦσαν ὅλως ἀντίθετοι πρὸς τὰς τοῦ Εὐριπίδου, καὶ ὅμως ὁ τραγικὸς οὗτος ἠγαπᾶτο. Ἄρα οἱ θεαταὶ δὲν ἐπέβαλον τῷ Εὐριπίδῃ τὴν τοιαύτην ὁδὸν καὶ ἄρα ἠδύνατο νὰ ἀκολουθῇ τῇ δραματικῇ τέχνῃ τῶν προγενεστέρων, ἀλλὰ δὲν ἠθέλησεν, ὅπως κολακεύσῃ τὸ πλῆθος τῶν θεατῶν, ὡς ὁ Ἀλκιβιάδης τὸν ὄχλον*[3]. *Οὕτω ποιήσας ἐπέδρασεν ἐπὶ τῶν μεταγενεστέρων. Πρὸς τοῦτο συνεβάλετο, ὅτι ὁ Εὐριπίδης ποιεῖ μετάβασιν ἀπὸ τοῦ ἀρχαίου ἐθνισμοῦ πρὸς τὴν νεωτέραν φιλανθρωπίαν (humanitatem) καὶ ἡ ἐποχὴ αὐτοῦ συμπίπτει τῷ κοσμοϊστορικῷ ἐκείνῳ τμήματι τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας, καθ' ὃ ἀρχαιότης καὶ νεωτέρα ἐποχὴ συνάπτονται*[4]. *Ὁπωσδήποτε ὁ τραγικὸς οὗτος ἐγένετο ὁ ἥρως τῶν λαῶν καὶ τὸ εἴδωλον τῶν φιλοσόφων, ἐπέδρασεν ἐπὶ τῆς νέας κωμῳδίας, λίαν ἐτιμᾶτο κατὰ τοὺς Ἀλεξανδρινοὺς καὶ Ῥωμαϊκοὺς χρόνους καὶ κατέστη ὁ αὐλικὸς ποιητὴς τῶν ἐξελληνισθέντων λαῶν*[5].

---

[1]) *Σχολ. εἰς Ὀρέστ* 554 *καὶ Κλήμ. ὁ Ἀλεξανδρ* II, 505. [2]) *Ὁ Αἰλιανὸς ὀρθῶς λέγει ἐν Ποικίλ. Ἱστορ.* II 6 *„Τοὺς εὖ καὶ καλῶς ἕκαστα δρῶντας οὐ τοῖς πολλοῖς, ἀλλὰ τοῖς ἔχουσι νοῦν θεωρητικὸν τῶν δρωμένων ἀρέσκειν δεῖ".* [3]) *Ἐν τῇ εἰσαγωγῇ εἰς τὴν Μήδειαν σελ.* 4 *λέγομεν „Ὡς δὲ ὁ Ἀλκιβιάδης εἶναι πολύτροπος καὶ πολυμήχανος καὶ πολὺ τὸ ὀχλαγωγικὸν ἔχει ἐν τῇ πολιτείᾳ, οὕτως ὁ Εὐριπίδης ἐν τῇ τραγῳδίᾳ Ἀμφοτέρους δύναταί τις νὰ ἐλέγξῃ, ὅτι δὲν περιέστειλαν τὰ βίαια τοῦ λαοῦ πάθη, οὐδ' ἐκόλασαν τὰς ἀλόγους τοῦ δήμου ὁρμάς, ἀλλ' ὑπέθαλπον ταῦτα, ἵνα αὐτοὶ ἄρχωσιν, ὁ μὲν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ὁ δὲ περὶ τὴν θυμέλην".* [4]) *Παράβαλλ.* Bernhardy II, 2; 389. [5]) *Ὅρα εἰσαγωγ. εἰς Μήδ. σελ.* 6.

Καὶ ὅμως ὁ τραγικὸς δὲν ἐβελτίωσεν, ἀλλ' ἐταπείνωσε τὴν δραματικὴν τέχνην. Οἱ πρόλογοι τούτου κακίζονται ὑπό τε τῶν ἀρχαίων[1] *καὶ νεωτέρων, δὲν ἐλλείπουσιν ὅμως καὶ ὑπερασπισταὶ τούτων. Ἐν ἀρχῇ τῶν τραγῳδιῶν τοῦ Εὐριπίδου παρέρχεται θεός, ἥρως ἢ ἄλλο τι πρόσωπον, ὅπερ ἐν μονολόγῳ λέγει τοῖς θεαταῖς τὸ ὄνομα καὶ τὸ γένος αὐτοῦ, πάντα τὰ προηγούμενα συμβεβηκότα καὶ τὸ σημεῖον, ἐν ᾧ εὑρίσκεται ἡ πρᾶξις. Τοῦτο εἶναι ἀτέλεια τῆς δραματικῆς τέχνης ὑπομιμνήσκουσα τὴν τῆς ζωγραφικῆς, ἐν ᾗ ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων εἰκόνων ἐξήρχοντο ταινίαι, ἐν ᾗ ἦτο γεγραμμένον τὸ ὄνομα τοῦ εἰκονιζομένου*[2]. *Πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν προλόγων ἐλέχθη, ὅτι ὁ Εὐριπίδης διασκευάσας πολλοὺς μύθους εἶχεν ἀνάγκην, ὅπως προδιδάξῃ τοὺς θεατὰς αὐτοῦ, περὶ τίνος πρόκειται. Ὄντως ὁ τραγικὸς οὗτος τοὺς ἀρχαίους μύθους διεσκεύασε κατὰ τὸ δοκοῦν, ἀλλ' οἱ πρόλογοι ὑπάρχουσι καὶ ἐκεῖ, ἔνθα ὁ ποιητὴς πραγματεύεται γνωστοτάτους μύθους, ὡς ἐν τῷ Ὀρέστῃ καὶ ἐν ταῖς Φοινίσσαις*[3]. *Ἄλλως ἡ διασκευή, ἂν ἔλειπον οἱ πρόλογοι, ἤθελεν αὐξήσει τὸ ἀπροσδόκητον καὶ ἔτι μᾶλλον ἐπιτείνει τὸ ἐνδιαφέρον τῶν θεατῶν*[4]. *Πρὸς δὲ κακίζονται οἱ πρόλογοι τούτου τοῦ τραγικοῦ ὡς μονοειδεῖς καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν τύπον πεποιημένοι. Ἐν ᾧ οἱ πρόλογοι τοῦ Σοφοκλέους ἔχουσι δραματικὴν ζωηρότητα, οἱ τοῦ Εὐριπίδου εἶναι ἀφηγηματικοί*[5]. *Ἐπὶ πᾶσι τούτοις οἱ πρόλογοι συχνάκις δὲν συνδέονται τῇ ὑποθέσει τοῦ δράματος, ἀλλ' εἶναι προσκεκολλημένοι ὡς παραρτήματα, ὡς ὁ τῆς Ἑκάβης. Τινὲς ἐπειράθησαν, ὅπως δικαιώσωσι τὸν ποιητὴν λέγοντες, ὅτι, ἐπειδὴ ἡ περιοχὴ τῆς τραγῳδίας ἦτο βραχεῖα, ἠναγ-*

---

1) *Ἀριστοφάν. ἐν Βατράχ.* 946 *καὶ* 1198 *καὶ ἐν Ἀχαρν.* 47 *Ἰδὲ καὶ* Klinkenberg, De Eripideorum prologorum arte et interpolatione, Bonn 1881. 2) *Ὅρα Ἀσώπιον ἐν τῇ Ἱστορ. τῶν Ἑλλήν ποιητ. καὶ συγγραφ. σελ.* 567. 3) Bergk III, 594. 4) *Ἰδὲ εἰσαγωγ. εἰς Μήδ. σελ* 31. 5) *Ὁ Ἀριστοφάνης παρῳδεῖ τὸν πρόλογον τῆς Ἑκάβης οὑτωσὶν ἐν ἀποσπάσμ.* 199

Ἥκω, Θεαρίωνος ἀρτοπώλιον
λιπών, ἵν' ἐστὶ κριβάνων ἑδώλια.

κάσθη ὁ Εὐριπίδης νὰ συμπληρώσῃ τὴν ὑπόθεσιν διὰ τοῦ προλόγου[1]. Βεβαίως ὁ Αἰσχύλος ἐν τῇ τριλογίᾳ εἶχε χῶρον εὐρύτερον, ἀλλ' ὅτι ὁ ὅλος μῦθος ἠδύνατο νὰ περιληφθῇ ἐν μιᾷ τραγῳδίᾳ καὶ δὲν ἦτο ἀνάγκη, ὅπως τοῦτο ἐπιτευχθῇ ἐπὶ βλάβῃ τῆς τέχνης, κατέδειξεν ὁ Σοφοκλῆς, ὅστις πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς ὑποθέσεως δὲν ἐνόμισεν ἀναγκαῖον νὰ καταφύγῃ εἰς τὸ ἄτεχνον τοῦτο βοήθημα. Φαίνεται δ', ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Εὐριπίδης κατενόει, ὅτι ὁ πρὸς τοὺς θεατὰς μονόλογος ἐν ἀρχῇ τραγῳδίας ἔχει ἀτόπως καὶ ἐν τῇ Μηδείᾳ ἐπειράθη, ὅπως δικαιολογηθῇ[2]. Εἰρήσθω δ', ὅτι διαφορὰ ἐν τοῖς προλόγοις ὑπάρχει, χείριστοι δὲ εἶναι ἐκεῖνοι, ἐν οἷς πρόσωπα μηδεμίαν σχέσιν πρὸς τὴν ὑπόθεσιν ἔχοντα καὶ μηδόλως ἔτι ἐμφανιζόμενα ποιοῦσι μακροὺς προλόγους.

Καὶ κατὰ τὴν πλοκὴν τοῦ μύθου ὁ Εὐριπίδης δὲν δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τὸν Σοφοκλέα· διότι ὁ τραγικὸς οὗτος πολλάκις τὴν ἑνότητα τῆς τραγῳδίας διασπᾷ, ὡς ἐν τῇ Ἑκάβῃ, ἐν τῇ Ἀνδρομάχῃ καὶ ταῖς Τρῳάσιν. Πολλαχοῦ ὁ Εὐριπίδης πλέκει τὸν μῦθον μετά τινος εὐφυΐας, ἀλλὰ μὴ δυνάμενος νὰ λύσῃ τοῦτον καταφεύγει εἰς θαύματα. Οὕτω δ' ὁ τραγικὸς οὗτος ἀρέσκεται εἰς τὸν ἀπὸ μηχανῆς θεόν, ὥστε καὶ ἐκεῖ, ἔνθα ἡ λύσις ἄνευ τοιούτου βοηθήματος ἠδύνατο νὰ ἐπιτευχθῇ, δὲν ποιεῖ τοῦτο. Οὕτως ἐν τῇ Μηδείᾳ ἡ ἡρωῒς φεύγει ἐκ Κορίνθου δι' ἅρματος πεμφθέντος ὑπὸ τοῦ Ἡλίου, ὅπερ κακίζει ὁ Ἀριστοτέλης[3], ἐν ᾧ αὕτη ἦτο οὕτω πολυμήχανος, ὥστε εὐκόλως ἄνευ θαύματος ἠδύνατο τὴν φυγὴν νὰ διαπράξῃ. Διὰ θαυμάτων τὰ πάντα εἶναι κατορθωτά, ἀλλ' ἐν τῇ τέχνῃ ζητεῖται, τί ὁ τεχνίτης δύναται νὰ ἐπιτελέσῃ. Ἂν ὁ Αἰσχύλος διὰ θαυμάτων ἔλυε τοὺς μύθους, τοῦτο ἤθελεν εἶναι ἀνεκτόν· διότι ἐπὶ τοῦ Μαραθωνομάχου τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα ἦτο ἀκμαῖον. Ἀλλ' ἀφ' οὗ

---

1) Bergk III. 592. 2) Ἐν στίχ. 56. 3) Περὶ ποιητ. κεφ. XV. Ὅρα καὶ εἰσαγωγήν μου εἰς Μήδειαν σελ. 36.

αὐτὸς ὁ Εὐριπίδης ἐδίδαξε τοὺς θεατάς, ὅτι δὲν ὑπάρχουσι θεοί, πῶς οὗτοι ὤφειλον νὰ πιστεύωσιν εἰς τὰ θαύματα αὐτῶν; Ἐπειδὴ ὁ τραγικὸς οὗτος ἠρνήθη τὴν ὕπαρξιν τῶν θεῶν ἢ ἠκύρωσε τὸ κῦρος αὐτῶν, δὲν ἠδυνήθη νὰ τιμωρήσῃ τοὺς ἁμαρτάνοντας διὰ τῆς θείας δικαιοσύνης, ἀλλὰ διὰ τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν[1]. *Ἡ Εὐριπίδειος λοιπὸν κάθαρσις διαφέρει, ὡς εἴρηται, τῆς τοῦ Σοφοκλέους. Οὕτως ὁ ἄπιστος Ἰάσων δὲν τιμωρεῖται ὑπὸ τῆς θείας δικαιοσύνης, ἀλλ' ὑπ' αὐτῆς τῆς ἀδικηθείσης συζύγου· διότι αὕτη φονεύει τὰ τέκνα αὐτοῦ*[2]. *Ὡσαύτως ἁμάρτημα τοῦ Εὐριπίδου εἶναι, ὅτι ἐνίοτε οἱ μοχθηροὶ ἐκ δυστυχίας μεταπίπτουσιν εἰς εὐτυχίαν, ὡς ἡ Μήδεια ἐν τῷ φερωνύμῳ δράματι, ὅπερ δικαίως κακίζει ὁ Ἀριστοτέλης*[3].

Ἐκ τῶν εἰρημένων γίνεται δῆλον, ὅτι ἄριστα εἶπεν ὁ Σταγειρίτης, ὅτι ὁ Εὐριπίδης τὰ μὲν ἄλλα δὲν οἰκονομεῖ καλῶς, ἀλλὰ φαίνεται τραγικώτατος τῶν ἄλλων[4]. *Ὄντως ὁ ποιητὴς οὗτος ἔχει σκηνὰς τραγικωτάτας, ἃς δὲν εὑρίσκομεν οὔτε παρὰ τῷ Αἰσχύλῳ οὔτε παρὰ τῷ Σοφοκλεῖ. Ἂν δὲ τὸ τραγικὸν ἦτο ἡ πρώτη τοῦ τραγικοῦ ἀρετή, οὗτος ἤθελεν εἶναι ὁ ἄριστος. Ἀλλ' ὁ θεατὴς φοιτᾷ εἰς τὸ θέατρον, οὐχὶ ὅπως ἴδῃ πολλὰ φοβερὰ οὐδ' ἐκπλαγῇ ὡς παιδάριον ὑπὸ μορμόνος, ἀλλ' ὅπως διδαχθῇ διὰ τῆς τιμωρίας τῶν ἁμαρτανόντων*[5]. *Ὁ δραματικὸς ποιητὴς ὀφείλει νὰ δείξῃ, ὅτι ὁ κακὸς καὶ μόνον ὁ κακὸς τιμωρεῖται. Ἡ δὲ τιμωρία δὲν εἶναι ἀδικία, ἀλλὰ θεία δικαιοσύνη, ἥτις ἐνίοτε λανθάνει. Ὁ Εὐριπίδης πειρᾶται, ὅπως ἐν τῷ θεάτρῳ ἀναπτύξῃ πάθη, ὅπως τραγικώτατος φαίνηται. Ἀλλὰ τὸ πρόβλημα μεγάλου τραγικοῦ εἶναι οὐχί, ὅπως λύσῃ τοιαῦτα ψυχολογικὰ ζητήματα, ἀλλ' ἵνα τὰς φαινομένας ἀντιφάσεις ἐν τῷ ἠθικῷ κόσμῳ καὶ τῇ ἀνθρωπίνῃ ἱστορίᾳ ἑρμηνεύσῃ καὶ αἴρῃ. Τὸ ὑψηλὸν τοῦτο τῆς δραματικῆς τέχνης πρόβλημα ἔλυσαν ὁ Αἰσχύλος καὶ ὁ Σοφοκλῆς.*

---

[1]) *Αὐτόθι σελ.* 47. [2]) *Αὐτόθι* [3]) *Περὶ ποιητ.* XIII, 2. [4]) *Αὐτόθι* XIII, 6 [5] *Εἰσαγωγ. εἰς Μήδειαν σελ.* 84.

Καὶ ἐν τῇ ἠθοποιίᾳ ὁ Εὐριπίδης δὲν ἔμεινεν ἄψεκτος, διότι ἐταπείνωσε τὰ πρόσωπα τοῦ ἡρωϊκοῦ κόσμου[1]. *Ταῦτα στερούμενα ἠθικοῦ πυρὸς καὶ ἡγεμονικῆς μεγαλοπρεπείας διακρίνονται κατὰ τὴν πανουργίαν καὶ κατὰ σκεπτικήν τινα ῥητορικήν. Ἐνίοτε δ' ἔξοχα πρόσωπα, ἃ ὁ Ἑλληνικὸς κόσμος ἐτίμα καὶ ἐσέβετο, ἐμφανίζονται εἰς τὴν σκηνὴν ὡς ἐπαῖται καὶ κερδοσκόποι. Τούτου ἕνεκα ὠνόμασε καὶ ὁ Ἀριστοφάνης τὸν τραγικὸν τοῦτον π τ ω χ ο π ο ι ό ν*[2]. *Οἱ ὑπερασπισταὶ τοῦ Εὐριπίδου λέγουσιν, ὅτι τοῦτο ἀπῄτει ἡ οἰκονομία τοῦ δράματος. Ἀλλὰ τίς ἐποίησε τὴν οἰκονομίαν τούτου; Δὲν ἐποίησεν ὁ Εὐριπίδης; Ὁ τοὺς ἥρωας λαοῦ τινος καταβιβάζων καὶ ἐξευτελίζων δὲν διδάσκει, ἀλλὰ διαφθείρει τοὺς θεατάς. Κατὰ δύο τρόπους δύναται λαός τις νὰ προαχθῇ ἠθικῶς καὶ ἐξαρθῇ εἰς γενναῖα φρονήματα, ἢ διά τινος· θεωρητικῆς διδασκαλίας ἢ διὰ τῆς ἐπιδείξεως μεγάλων ἀνδρῶν τοῦ παρελθόντος. Ἂν δ' οὗτοι ταπεινωθῶσιν εἰς φαύλους καὶ ἀγοραίους ἀνθρώπους ὑπὸ δραματικοῦ ποιητοῦ, οὗτος ἀφαιρεῖ τὰ πρότυπα τῆς ἠθικῆς καὶ τοῦ μεγαλείου. Παρὰ τῷ Ἀριστοφάνει ὁ Αἰσχύλος εἶναι πλήρης ὀργῆς κατὰ τοῦ Εὐριπίδου διὰ τὴν ταπείνωσιν ταύτην*[3]· *ἀλλὰ τίς ἐκ τῶν συγχρόνων ἡμῶν δὲν ἤθελεν ἀγανακτήσει κατὰ τοῦ δραματικοῦ ποιητοῦ, ὅστις ἤθελε τολμήσει νὰ ταπεινώσῃ τοὺς ἥρωας τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ὅσον ὁ Εὐριπίδης;*

Παραπλήσια δύναταί τις νὰ ἐλέγξῃ ἐν τῇ γυναικείᾳ ἠθοποιίᾳ. Καθ' ὅλου ὁ Εὐριπίδης τὰς γυναῖκας ἐξαίρει ὑπὲρ τοὺς

---

1) *Ἀριστοφάν. ἐν Βατράχ.* 1015. *Ὀρθῶς δὲ λέγει ὁ μακρίτης Ἀσώπιος ἐν τῷ εἰρημέν. συγγράμμ σελ.* 577 *„Καθόλου δὲ οἱ παρ' Εὐριπίδῃ χαρακτῆρες εἶναι ἄνευ ἰδανικοῦ κάλλους· οἱ παρ' αὐτῷ ἥρωες εἶναι ἀπεγνωσμένοι ἐπὶ δυστυχίας, κενοὶ ἐπὶ εὐτυχίας, ἀκρατεῖς ἐν πάθει, ὑπόψυχροι ἄνευ πάθους. Τὰ ὀλίγα εὐγενικὰ δείγματα ἔνθεν κἀκεῖθεν ἀπαντώμενα φαίνονται οὐχὶ ἐζητημένα, ἀλλ' οἷον ἐκ τῶν χειρῶν αὐτοῦ ἐκφυγόντα„.*

2) *Ἐν Βατράχ στίχ* 842.

3) *Αὐτόθι* 1015.

ἄνδρας· διότι οὗτοι μὲν ἔχουσιν ἀσθενὲς ἦθος, ἐκεῖναι δὲ ἰσχυρὰν θέλησιν καὶ διαύγειαν διανοίας. Ὁ τραγικὸς οὗτος οὕτω καλῶς ἐμελέτησε τὰ συναισθήματα, τὰ πάθη καὶ τὰς ἐλλείψεις τῶν γυναικῶν, ὥστε ἕκαστος πιστεύει, ὅτι οὗτος ἐκ τοῦ σύνεγγυς ταῦτα εἶδε καὶ δὴ ἐν τοῖς ἰδίοις ἀτυχήμασι[1]. *Διότι δὲν παρίσταται ὡς ἤρεμος παρατηρητὴς τῆς ἀληθείας, ἀλλὰ μετὰ πάθους ἀποκαλύπτει τὰς ἐλλείψεις αὐτῶν πρὸ τῶν ὀμμάτων τῶν θεατῶν. Ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος καὶ κατὰ πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα διέφθειρε τὸν Ἑλληνικὸν κόσμον καὶ κατὰ τὴν ἠθικὴν τῶν γυναικῶν. Ἀλλὰ καὶ ὁ Εὐριπίδης οὐδὲν ἔπραξε πρὸς βελτίωσιν τούτων*[2], *ἂν μὴ ταύτας ἔτι μᾶλλον διὰ τῆς διδασκαλίας τῶν τραγῳδιῶν αὐτοῦ διέφθειρεν. Οὗτος δὲν συνίστησιν οὔτε τὴν χειραφέτησιν τῶν γυναικῶν, οὔτε τὴν ἐπάνοδον αὐτῶν εἰς τὴν πατροπαράδοτον σεμνὴν θέσιν, ἀλλὰ νομίζων, ὅτι ἡ γυναικεία ἐλευθερία συνεβάλετο εἰς διαφθοράν, ἀποφαίνεται, ὅτι ὁ περιορισμὸς πρέπει νὰ ἐπιταθῇ*[3]. *Ὡς δραματικὸς δὲ ποιητὴς δὲν πραγματεύεται εὐγενεῖς ἔρωτας, ἀλλ' ἀκολάστους ὁρμάς, ἀνόσια πάθη καὶ αἱμοδιψεῖς ἀντιζηλίας, ὡς μαρτυροῦσιν ἡ Φαίδρα, ἡ Κανάκη, ἡ Σθενέβοια, ἡ Ἑλένη, ἡ Ἀερόπη καὶ ἡ Μήδεια. Ἐν τῇ καταδιώξει ταύτῃ τῶν γυναικῶν ἓν ἐκ τῶν δύο συμβαίνει, ἢ προτίθεται ὁ Εὐριπίδης νὰ κορέσῃ προσωπικὸν κατ' αὐτῶν πάθος ἢ νὰ διδάξῃ. Ἂν μὲν τὸ πρῶτον ὑποτεθῇ, κακῶς οὗτος ἐξελέξατο τὸ θέατρον ὡς παλαίστραν τῶν προσωπικῶν αὐτοῦ παθῶν, ἂν δὲ τὸ δεύτερον, ταῖς ἁγναῖς γυναιξὶν ὑπέδειξε τρόπους διαφθορᾶς. Δὲν ἦτο ἆρά γε δυνατὸν νὰ ἐπιδείξῃ αὐταῖς εὐγενῆ πρότυπα; Ἂν δὲ ἦτο ἀνάγκη καὶ τῶν διεφθαρμένων γυναικῶν, δὲν ἠδύναντο αὗται νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς ἀντιθέσεις πρὸς τὰς ἠθικάς;*

Ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι, οἵτινες δὲν δύνανται νὰ ἐξαρθῶσιν

---

[1]) *Ἐν Μηδ.* 409 [2]) Bergk III, 573 [3]) *Ἐν Φοινίσσ.* 92 *καὶ ἐν Ἀνδρομάχ.* 877.

εἰς εὐγενῆ πρότυπα καὶ εἰς ἰδεώδεις χαρακτῆρας, ἀλλ' ἀντιλαμβάνονται τοῦ κόσμου τούτου ἐν τῇ εἰδεχθεστέρᾳ αὐτοῦ μορφῇ. Τοὺς τοιούτους δύναταί τις νὰ οἰκτείρῃ, ἀλλὰ καὶ συγχρόνως νὰ ἐπιτρέψῃ αὐτοῖς τοιούτου εἴδους ἁμαρτήματα. Ὁ Εὐριπίδης ὅμως οὔτε τῆς ἐξάρσεως, οὔτε τῆς τέχνης ἐστερεῖτο, ὅπως καὶ γενναίους χαρακτῆρας διαπλάσῃ καὶ ὑψηλὰ συναισθήματα τούτοις ἐμπνεύσῃ καὶ εὐγενεῖς λόγους εἰς τὸ στόμα αὐτῶν ἐμβάλῃ, ὡς ἔδειξεν ἐν τῇ Ἰφιγενείᾳ, ἥτις προσφέρει ἑαυτὴν μετὰ γενναιότητος εἰς θυσίαν λέγουσα ὑψηλὰ ῥήματα [1]. Ὡσαύτως ἡ Πολυξένη πρὸ τῆς σφαγῆς αὐτῆς ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Ἀχιλλέως εἶναι μεστὴ γενναίων φρονημάτων [2].

Τὰ δὲ χορικὰ τοῦ Εὐριπίδου ᾄσματα καθ' ἑαυτὰ ἐξεταζόμενα δὲν στεροῦνται ποιητικῆς ἀξίας καὶ δικαίως ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἐτιμῶντο. Εἶναι δὴ γνωστόν, ὅτι καὶ ἐν Σικελίᾳ πολλοὶ αἰχμάλωτοι ᾄσαντες ᾄσματα τοῦ τραγικοῦ τούτου ἔλαβον τροφὴν καὶ ὕδωρ ἢ ἐσώθησαν καὶ εἶναι πολυθρύλητον, ὅτι Φωκεύς τις ᾄσας τὴν πάροδον τῆς Ἠλέκτρας αὐτοῦ ἐν τοῖς συμμάχοις τῶν Λακεδαιμονίων, ὅτε οὗτοι ἐβουλεύοντο περὶ κατασκάψεως τῶν Ἀθηνῶν, ἔσωσε τὴν πόλιν [3]. Ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους ἐκακίσθησαν ὡς ἐμβόλιμα, δηλ. ὡς μὴ ἔχοντα στενὴν σχέσιν πρὸς τὴν κυρίαν ὑπόθεσιν τῆς τραγῳδίας. Τὸν νεωτερισμὸν τοῦτον δὲν ἐπενόησεν ὁ Εὐριπίδης, ἀλλ' ἐδέξατο

---

[1]) Ἐν Ἰφιγεν. ἐν Αὐλίδ. στίχ. 1394·

Εἷς γ' ἀνὴρ κρείσσων γυναικῶν μυρίων ὁρᾶν φάος.
Εἰ δ' ἐβουλήθη . . σῶμα τοὐμὸν Ἄρτεμις λαβεῖν,
ἐμποδὼν γενήσομαι 'γὼ θνητὸς οὖσα τῇ θεῷ;
ἀλλ' ἀμήχανον· δίδωμι σῶμα τοὐμὸν Ἑλλάδι.
Θύετ', ἐκπορθεῖτε Τροίαν. Ταῦτα γάρ μνημεῖά μου
διὰ μακροῦ καὶ παῖδες οὗτοι καὶ γάμοι καὶ δόξ' ἐμή.
Βαρβάρων δ' Ἕλληνας ἄρχειν εἰκός, ἀλλ' οὐ βαρβάρους,
μῆτερ, Ἑλλήνων· τὸ μὲν γὰρ δοῦλον, οἱ δ' ἐλεύθεροι.

[2]) Ἐν Ἑκάβ. 546. [3]) Ὅρα εἰσαγωγήν μου εἰς Μήδειαν σελ. 42.

παρὰ τοῦ Ἀγάθωνος[1]. Ἐλέχθη πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς παρεισαγωγῆς τῶν ἐμβολίμων, ὅτι αὕτη δὲν εἶναι κακία, ἀλλ' ἀρετή· διότι ὁ τραγικὸς ἠθέλησε νὰ ἄρῃ τὴν μονοτονίαν καὶ ἐπιχύσῃ ποικιλίαν. Εἶναι δ' ἀδύνατον, ὡς λέγουσι, νὰ προσηλώσῃ ὁ θεατὴς τὴν προσοχὴν αὐτοῦ εἰς τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν. Ἀλλ' ἡ ὑπεράσπισις, ὡς νομίζομεν, δὲν εἶναι ἀσφαλής· διότι ὁ ἀγαθὸς δραματικὸς ποιητὴς δὲν ὀφείλει νὰ προσέχῃ εἰς τὴν διασκέδασιν καὶ τὴν κολακείαν τῶν θεατῶν, ἀλλ' εἰς τὴν τέχνην αὐτοῦ· διότι ἄλλως καταπίπτει εἰς θεατροκόπον. Ἡ παρεισαγωγὴ ἀλλοτρίας ὑποθέσεως εἰς τραγῳδίαν τινὰ διασπᾷ τὴν ἑνότητα αὐτῆς καὶ καθαιρεῖ τὴν τέχνην. Ἂν δὲ ἦτο ἐπιτετραμμένον, ὅπως χάριν ἡδονῆς διασπασθῇ ἡ ἑνότης τοῦ δράματος, ὁ Εὐριπίδης ἤθελεν ἐπιτύχει ἔτι μᾶλλον τοῦ τοιούτου σκοποῦ, ἂν τὴν τραγῳδίαν αὐτοῦ ἐποίει ἄθροισμα πολλῶν ἄλλων ποικιλοχρόων τέρψεων. Κατὰ ταῦτα διὰ τῆς παρεισαγωγῆς τῶν ἐμβολίμων καὶ ἡ ἑνότης τῆς τραγῳδίας διεσπάσθη καὶ σπουδαῖον μέρος ταύτης ἀφῃρέθη· διότι λείπει ἡ ἐπὶ τοῖς πραττομένοις ἐκδήλωσις τῶν συναισθημάτων[2]. Ἀλλὰ κατὰ τοὺς ὑπερασπιστὰς τοῦ Εὐριπίδου τὰ ἐμβόλιμα δὲν μαρτυροῦσιν ἀδυναμίαν τοῦ τραγικοῦ. Βεβαίως ταῦτα δὲν ἐλέγχουσιν ἔλλειψιν δυνάμεως, ἀλλὰ στέρησιν ψυχικοῦ σθένους καὶ ῥοπὴν πρὸς κολακείαν τῶν θεατῶν, ἃ καὶ ἐν πολλοῖς ἄλλοις ἐξεδήλωσεν οὗτος ὁ τραγικός. Ἐπειδὴ δ' ὁ Εὐριπίδης θηρεύει πάθος, ἔχει πολλὰς μονῳδίας, αἵτινες, ὡς εἰκός, δὲν ἠδύναντο νὰ ἔχωσι μεγάλας καὶ ὑψηλὰς ἰδέας. Τὴν ἔλλειψιν ταύτην πειρᾶται, ὅπως ἀναπληρώσῃ διὰ

---

[1]) Περὶ ποιητ. XVIII "Καὶ τὸν χορὸν δὲ ἕνα δεῖ ὑπολαβεῖν τῶν ὑποκριτῶν, καὶ μόριον εἶναι τοῦ ὅλου, καὶ συναγωνίζεσθαι μὴ ὡς παρ' Εὐριπίδῃ, ἀλλ' ὡς παρὰ Σοφοκλεῖ. Τοῖς δὲ λοιποῖς τὰ ᾀδόμενα οὐ μᾶλλον τοῦ μύθου ἢ ἄλλης τραγῳδίας ἐστίν· διὸ ἐμβόλιμα ᾄδουσιν, πρώτου ἄρξαντος Ἀγάθωνος τοῦ τοιούτου. Καίτοι τί διαφέρει ἢ ἐμβόλιμα ᾄδειν ἢ ῥῆσιν ἐξ ἄλλου εἰς ἄλλο ἁρμόττειν ἢ ἐπεισόδιον ὅλον;". Τοιοῦτον εἶναι τὸ ἐν Φοινίσσ. 1018 καὶ τὸ ἐν Ἑλέν. 1301. [2]) Ὅρα ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐν σελίδ. 61.

συχνῶν ἐπαναλήψεων, διὰ παρηχήσεων καὶ τῶν τοιούτων, ἅπερ διακωμῳδεῖ ὁ Ἀριστοφάνης[1].

Καὶ ἡ γλῶσσα τοῦ Εὐριπίδου εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὴν δραματικὴν τέχνην αὐτοῦ. Ἀφ' οὗ οὗτος ἐταπείνωσε τοὺς ἥρωας καὶ τὰς ἡρωΐδας τοῦ μυθικοῦ κόσμου, δὲν ἠδύνατο νὰ ἐμβάλῃ εἰς τὸ στόμα αὐτῶν γλῶσσαν μεγαλοπρεπῆ καὶ ὑψηλήν, οἵα ἦτο ἡ τοῦ Αἰσχύλου καὶ τῶν ἄλλων τραγικῶν· διότι οὕτως ἤθελε γείνει ἀπότομος ἀντίθεσις τῶν προσώπων πρὸς τὴν γλῶσσαν. Ἠναγκάζετο λοιπόν, ὅπως ταπεινώσῃ ταύτην καὶ ταπεινώσας ἔφθασεν εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ λαοῦ λαλουμένην[2]. *Ἡ μεταρρύθμισις αὕτη τῆς δραματικῆς γλώσσης καθ' ἡμᾶς ὠφέλησε μὲν τὸν ποιητήν, ἀλλὰ τοὺς θεατὰς ἔβλαψε. Τὸ πρῶτον συνέβη, διότι ἡ ποίησις διὰ τῆς μητρικῆς γλώσσης ἐπέδρα οὐχὶ ἐπὶ τῆς διανοίας, ἀλλ' ἐπὶ τῆς καρδίας, ὅπερ ἐπλήρωσε τὸ θέατρον ἡδονῆς*[3]. *Ἔβλαψεν ὅμως τοὺς θεατάς, διότι ἡ συνήθης γλῶσσα δὲν ἐνέπνεε τὸν σεβασμόν, ὃν ἔπρεπε νὰ ἐμπνεύσωσιν τὰ σεμνὰ τοῦ παρελθόντος πρόσωπα. Οὕτως ὁ Θησεὺς καὶ ὁ Ἡρακλῆς ἐποίουν ῥητορικὰ γυμνάσματα, οἷα οἱ συκοφάνται καὶ οἱ συνήγοροι τῶν Ἀττικῶν δικαστηρίων. Ὁ K. O. Müller παρατηρεῖ, ὅτι ὁ τραγικὸς οὗτος περὶ τὴν ἐκλογὴν τῶν λέξεων εἶναι οὕτω ταπεινός, ὥστε ὀνόματα σημαίνοντα ἀρετὰς μεταχειρίζεται ὑπὸ σκωπτικὴν ἔννοιαν, οἵαν περιέβαλεν αὐτὰ περὶ τοὺς χρόνους τούτους ἡ κουφότης τοῦ ὄχλου*[4]. *Τὴν γλῶσσαν τοῦ τραγικοῦ τούτου ἐμιμήθη καὶ ὁ Ἀριστοφάνης, ὡς αὐτὸς ὁμολογεῖ*[5], *ἀλλ' οὗτος*

---

1) *Ἐν Βατράχ. στίχ.* 1380. 2) *Ἀριστοτέλ. Ῥητορ.* III, 2 „*Κλέπτεται δ' εὖ, ἐάν τις ἐκ τῆς εἰωθυίας διαλέκτου ἐκλέγων συντιθῇ ὅ περ Εὐριπίδης ποιεῖ καὶ ὑπέδειξε πρῶτος*„. 3) *Σχολ. Εἰς Ἑρμογέν. σελ.* 391 „*ὧν εἰς ὁ Εὐριπίδης· τὰς γὰρ σεμνὰς ἐννοίας περικαλύψας λέξεσιν ἁπλαῖς ἅπαν τὸ θέατρον ἐμέστωσεν ἡδονῆς*„. 4) *Ἐν τῇ γραμματολογίᾳ* II, 156. *Οὕτω τὴν λέξιν σεμνὸς λαμβάνει ἐν τῇ σημασίᾳ τοῦ ἀλαζὼν ἐν Μηδ* 216 *καὶ ἐν Ἱππολύτ.* 93. 5) *Ἐν ἀποσπάσμ.* 397

Χρῶμαι γὰρ αὐτοῦ τοῦ στόματος τῷ στρογγύλῳ,
τοὺς νοῦς δ' ἀγοραίους ἧττον ἢ 'κεῖνος ποιῶ.

ὡς κωμικὸς ποιητὴς δὲν εἶχεν ἀνάγκην ὑψηλοτέρας γλώσσης, ὡς ὁ τραγικός. Εἶναι ὅμως δίκαιον νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι ἡ τοῦ λαοῦ γλῶσσα ἔπεσεν εἰς δεξιὰν διάνοιαν, ἥτις ἐν πολλοῖς ἐβελτίωσε ταύτην. Πρὸ πάντων ἐπαινεῖται ἡ γλαφυρὰ καὶ ἀνθηρὰ σύνθεσις[1]. *Ἐπειδὴ δ' ἐγένετο φίλος τοῦ Προδίκου καὶ τῶν ἄλλων σοφιστῶν, ἐγίνωσκε νὰ διαστέλλῃ τὰ συνώνυμα καὶ νὰ μεταχειρίζηται ἀντιθέσεις καὶ ἄλλα κοσμήματα τοῦ ῥητορικοῦ λόγου*[2]. *Ἡ εὔκολος ὅμως ῥοὴ τῆς γλώσσης ἔφθανε μέχρις ὑπερβολῆς καὶ τὰ πρόσωπα αὐτοῦ οὐχὶ σπανίως κατέπιπτον εἰς φλυαρίας καὶ κενολογίας.*

Ἀλλὰ μεθ' ὅλας ταύτας τὰς ἐλλείψεις ὁ Εὐριπίδης εἶναι μέγας ποιητής, οὗ τὸ κλέος θέλει μείνει ἄφθιτον. Ὅσοι ὅμως ἐπίστευσαν, ὅτι ὁ τραγικὸς οὗτος δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τὸν Σοφοκλέα ἢ ὅτι εἶναι ὑπέρτερος τοῦ ποιητοῦ τῆς Ἀντιγόνης, οὗτοι δύνανται νὰ εὕρωσιν ὀπαδοὺς ἐν ἐκείνοις, οἵτινες χαίρουσιν ἐπὶ τοῖς φιλοσοφήμασιν, ἢ ἐπὶ τῷ ἄγαν τραγικῷ ἢ ἐπὶ τοῖς ῥητορεύμασιν. Ἡ δραματικὴ ὅμως τέχνη κορυφοῦται ἐν τῷ Σοφοκλεῖ καὶ καταπίπτει ἐν τῷ Εὐριπίδῃ[3]. *Ἐλέχθη, ὅτι ὁ Ἀριστοφάνης ἐκ τῶν ἀρχαίων καὶ ὁ* Schlegel *ἐκ τῶν νεωτέρων τὰ μέγιστα συνεβάλοντο, ὅπως ὁ τραγικὸς οὗτος ἀδικηθῇ. Τοῦτο ὅμως ἠδύνατο νὰ ἦναι ἀκριβές, ἂν μὴ αἱ τραγῳδίαι τοῦ Εὐριπίδου ἐσῴζοντο. Ἐπειδὴ ὅμως πολλαὶ τούτων ἐσώθησαν, ἕκαστος δύναται νὰ κρίνῃ τὰς διισταμένας γνώμας. Εἰς τὴν ἀνάλυσιν τούτων καὶ ἡμεῖς εἰσερχόμεθα.*

---

1) *Διονύσ. Ἁλικαρν.* V, 23. *Παράβαλλ. καὶ* Bernhardy II, 2, 417. 2) *Ἀριστοφ. ἐν Βατράχ.* 775

. . . . οἳ δ', ἀκροώμενοι
τῶν ἀντιλογιῶν καὶ λυγισμῶν καὶ στροφῶν,
ὑπερεμάνησαν κἀνόμισαν σοφώτατον.

3) *Πάνυ δ' ὀρθῶς εἶπεν ὁ μακαρίτης Ἀσώπιος ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι σελ.* 589· *„Ἐμορφώθη καὶ ἀνεπτύχθη δι' Αἰσχύλου ἡ Ἑλληνικὴ τραγῳδία, ἐτελειώθη διὰ Σοφοκλέους καὶ ἤρχισε νὰ ἐκπίπτῃ δι' Εὐριπίδου„.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ΄.

ΑΝΑΛΥΣΙΣ ΤΩΝ ΣΩΖΟΜΕΝΩΝ ΔΡΑΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΕΥΡΙΠΙΔΟΥ

Τὸ ἀρχαιότατον τῶν σῳζομένων δραμάτων τοῦ Εὐριπίδου εἶναι ἡ Ἄλκηστις διδαχθεῖσα ἐν ἔτει 438 π. Χ. ἐπὶ ἄρχοντος Γλαυκίνου. Ἐν τῷ ἀγῶνι πρῶτος μὲν ἐγένετο ὁ Σοφοκλῆς, δεύτερος δ' ὁ Εὐριπίδης διδάξας τὰς Κρήσσας, τὸν Ἀλκμαίωνα τὸν διὰ Ψωφῖδος, τὸν Τήλεφον καὶ τὴν Ἄλκηστιν[1]. Ἡ σκηνὴ ὑπόκειται ἐν Φεραῖς, αἵτινες, ὡς γνωστόν, εἶναι πόλις τῆς Θεσσαλίας. Ὁ Ζεὺς ὀργισθεὶς κατὰ τοῦ Ἀπόλλωνος ἔπεμψεν αὐτὸν πρὸς Ἄδμητον τὸν βασιλέα τῶν Φερῶν, ὅπως θητεύσῃ παρ' αὐτῷ[2]. Ὅτε δ' ὁ Ἄδμητος νοσήσας ἔμελλε νὰ ἀποθάνῃ, ὁ Ἀπόλλων παρεκάλεσε τὰς Μοίρας, ὅπως ἄλλος ἐκ τῶν οἰκείων ἀντ' αὐτοῦ κατέλθῃ εἰς τὸν Ἅιδην[3]. Ἀλλ' οὔτε ὁ πατήρ, οὔτε ἡ μήτηρ στέργουσι τὸν θάνατον ἀντὶ τοῦ υἱοῦ καὶ μόνον ἡ γυνὴ τοῦ νοσοῦντος Ἄλκηστις εἶναι οὕτω γενναία, ὥστε προσφέρει ἑαυτὴν θυσίαν τῇ ἀγάπῃ πρὸς τὸν ἄνδρα. Ἡ ἀγαθὴ γυνὴ θνήσκουσα παρακαλεῖ τὸν Ἄδμητον, ὅπως μὴ λάβῃ ἄλλην σύζυγον, ἵνα μὴ ἔχωσι τὰ τέκνα αὐτῶν μητρυιάν[4]. Ὁ σύζυγος ὑπισχνεῖται τοῦτο καὶ μετὰ τὴν δοθεῖσαν ὑπόσχεσιν ἡ Ἄλκηστις θνήσκει. Ἐπὶ τῷ θανάτῳ θρηνεῖ μὲν ὁ Ἄδμητος, ὀδύρεται δ' ὁ νεαρὸς υἱὸς Εὔμηλος καὶ ἐποδύρεται ὁ χορὸς τῶν γερόντων. Ἀλλ' ὁ Ἡρακλῆς τελῶν τοὺς ἄθλους τοῦ Εὐρυσθέως ἔρχεται εἰς Θεσσαλίαν καὶ ξενίζεται παρὰ τῷ Ἀδμήτῳ,

---

[1]) Ταῦτα λέγονται ἐν τῇ Ὑποθέσει Ἀριστοφάνους τοῦ γραμματικοῦ. [2]) Θητεῖαι θεῶν ἐν τῷ ἡρωϊκῷ αἰῶνι δὲν ἦσαν σπάνιαι, ὡς ἡ τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος παρὰ τῷ Λαομέδοντι. [3]) Ἐν στίχ. 12. [4]) Ἐν στίχ. 316.

καίπερ λυπουμένῳ διὰ τὸν θάνατον τῆς συζύγου[1]. *Ὁ θεράπων ὅμως τούτου ἐρίζει πρὸς τὸν υἱὸν τῆς Ἀλκμήνης, ὅστις ἀφειδῶς οἶνον πίνων καὶ ἀμούσως ᾄδων ποιεῖ ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς θρηνοῦντας*[2]. *Ἐκ τῆς ἔριδος ταύτης ὁ Ἡρακλῆς ἔμαθε τὸν θάνατον τῆς Ἀλκήστιδος καὶ ἐνεδρεύσας τὸν Θάνατον ἁρπάζει τὴν ἡρωΐδα καὶ ἄγει εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Ἀδμήτου, ἣν ἔδειξεν ὡς δῆθεν ἆθλον πάλης*[3]. *Ὁ πενθῶν σύζυγος δὲν θέλει νὰ δεχθῇ αὐτήν, ὅπως μὴ οἱ δημόται ψέξωσιν ὡς προδότην τῆς Ἀλκήστιδος*[4]. *Ἀλλὰ τοῦ περικαλύμματος ἀφαιρεθέντος ὁ Ἄδμητος ἀναγνωρίζει, ὅτι εἶναι ἡ σύζυγος, ἥτις ἐγένετο αὐτόπτης καὶ αὐτήκοος τῆς πίστεως τοῦ ἀνδρός, ἀλλὰ σιωπᾷ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας, ὅπως ἐξευμενίσῃ τοὺς κάτω θεούς. Ὁ δὲ Ἡρακλῆς συμβουλεύσας τῷ Ἀδμήτῳ, ὅπως ἦναι πάντοτε δίκαιος καὶ εὐσεβὴς πρὸς τοὺς ξένους, ἀπέρχεται.*

Εἴ τις ἔκρινε τὴν Ἄλκηστιν ὡς τραγῳδίαν, πάντως ἤθελεν εὑρεῖ πολλὰ τὰ ψεκτά, π. χ. ὁ Ἄδμητος κακίζει τὸν πατέρα, ὅτι δὲν ἔθανεν ὑπὲρ ἑαυτοῦ, ὁ Ἡρακλῆς ἄγαν ἀδδηφάγος καὶ οἰνοπότης ὢν τρέπει τὴν ὑπόθεσιν εἰς κωμικήν. Τὸ δρᾶμα ὅμως δὲν εἶναι τραγῳδία, ἀλλὰ τραγικοκωμῳδία, ὡς οἱ ἀρχαῖοι ἤδη παρετήρησαν[5], *καὶ ἐδιδάχθη ὡς σατυρικὸν δρᾶμα, ὅπως ἐπιχύσῃ φαιδρότητα τοῖς θεαταῖς, ὡς τοῦτο ἐγίνετο κατὰ τὸ τέλος τῆς διδασκαλίας. Δὲν εἶναι ὅμως σατυρικὸν δρᾶμα κατὰ τὴν συνήθη σημασίαν*[6]. *Ἡ ὑπόθεσις τοῦ δράματος εἶναι ἁπλῆ καὶ ἡ τραγῳδία δὲν τίθεται ἐν ταῖς πρώταις. Τὸ πρόσωπον ὅμως τῆς Ἀλκήστιδος εἶναι εὐγενές, ἀλλὰ δὲν ἐδημιούργησε*

---

1) *Ἐν στίχ.* 491. 2) *Ἐν στίχ.* 759. 3) *Ἐν στίχ.* 1029. 4) *Ἐν στίχ.* 1059. 5) *Ἐν τῇ Ὑποθέσει Ἀριστοφάνους τοῦ γραμματικοῦ ἀναγινώσκεται· «Τὸ δὲ δρᾶμά ἐστι σατυρικώτερον, ὅτι εἰς χαρὰν καὶ ἡδονὴν καταστρέφει. Παρὰ τῶν τραγικῶν ἐκβάλλεται ὡς ἀνοίκεια τῆς τραγικῆς ποιήσεως ὅ τε Ὀρέστης καὶ ἡ Ἄλκηστις, ὡς ἐκ συμφορᾶς μὲν ἀρχόμενα, εἰς εὐδαιμονίαν δὲ καὶ χαρὰν λήξαντα, ἅ ἐστι μᾶλλον κωμῳδίας ἐχόμενα».*
6) Bergk, III, 499.

τοῦτο ὁ Εὐριπίδης, διότι πρὸ αὐτοῦ ἐπραγματεύετο τὸν μῦθον ὁ Φρύνιχος ἴσως κατὰ τὸν τρόπον, ὃν ὑπαινίσσεται ὁ Πλάτων[1]. Ὡς ἐν ταῖς ἄλλαις τραγῳδίαις, οὕτω καὶ ἐνταῦθα ὁ Εὐριπίδης ἐξαίρει τὰς γυναῖκας ὑπὲρ τοὺς ἄνδρας· διότι πρὸς τὴν ἡρωΐδα οὔτε ὁ Ἄδμητος, οὔτε ὁ πατὴρ αὐτοῦ δύναται νὰ παραβληθῇ. Εἰ καὶ ἡ Ἄλκηστις εἶναι τὸ ἀρχαιότατον τῶν σῳζομένων δραμάτων τοῦ τραγικοῦ, ὅμως οὗτος εἶχε μορφώσει τὴν δραματικὴν αὐτοῦ τέχνην· διότι καὶ ὁ πρόλογος καὶ ὁ ἀπὸ μηχανῆς θεὸς ὑπάρχει.

Ἡ δὲ Μήδεια ἐδιδάχθη ἐν ἔτει 431 π. Χ. ἐπὶ Πυθοδώρου ἄρχοντος. Ἐν τῷ ἀγῶνι ἐνίκησε μὲν ὁ Εὐφορίων, τὰ δευτερεῖα δ' ἔλαβεν ὁ Σοφοκλῆς[2] καὶ τὰ τριτεῖα ὁ Εὐριπίδης, δηλ. ἡττήθη. Συνίστατο ἡ τετραλογία ἐκ τῆς Μηδείας, τοῦ Φιλοκτήτου, τοῦ Δίκτυος καὶ τῶν Θεριστῶν, οἵτινες ἦσαν σατυρικὸν δρᾶμα. Τοῦτο ὅμως δὲν ἐσῴζετο οὐδὲ ἐν τοῖς χρόνοις τῶν Ἀλεξανδρινῶν[3]. Τῆς σῳζομένης τραγῳδίας ἡ σκηνὴ ὑπόκειται ἐν Κορίνθῳ, ὁ δὲ χορὸς συνίσταται ἐκ Κορινθίων γυναικῶν. Προλογίζει ἡ τῆς Μηδείας τροφός, ἥτις εἶναι μεστὴ λύπης διὰ τὴν συμφορὰν τῆς δεσποίνης καὶ προαισθάνεται κακόν τι[4]. Ταύτῃ ἀγγέλλει ὁ παιδαγωγός, ὅτι Κρέων ὁ βασιλεὺς τῶν Κο-

---

[1]) Ἐν Συμποσ. 179 C «Τούτου δὲ καὶ ἡ Πελίου θυγάτηρ Ἄλκηστις ἱκανὴν μαρτυρίαν παρέχεται ὑπὲρ τοῦδε τοῦ λόγου εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἐθελήσασα μόνη ὑπὲρ τοῦ αὑτῆς ἀνδρὸς ἀποθανεῖν, ὄντων αὐτῷ πατρός τε καὶ μητρός, οὓς ἐκείνη τοσοῦτον ὑπερεβάλετο τῇ φιλίᾳ διὰ τὸν ἔρωτα, ὥστε ἀποδεῖξαι αὐτοὺς ἀλλοτρίους ὄντας τῷ υἱεῖ καὶ ὀνόματι μόνον προσήκοντας. Καὶ τοῦτ' ἐργασαμένη τὸ ἔργον οὕτω καλὸν ἔδοξεν ἐργάσασθαι οὐ μόνον ἀνθρώποις, ἀλλὰ καὶ θεοῖς, ὥστε πολλῶν πολλὰ καὶ καλὰ ἐργασαμένων εὐαριθμήτους δή τισι ἔδοσαν τοῦτο γέρας οἱ θεοί, ἐξ Ἅιδου ἀνεῖναι πάλιν τὴν ψυχήν, ἀλλὰ τὴν ἐκείνης ἀνεῖσαν ἀγασθέντες τῷ ἔργῳ». [2]) Ὁ Lachanann εἴκασεν, ὅτι ὁ Σοφοκλῆς ἐν τούτῳ τῷ ἀγῶνι ἐδίδαξε τὸν Οἰδίποδα ἐπὶ Κολωνῷ, ἀλλ' ἡ εἰκασία δὲν εἶναι πιθανή, ὡς λέγομεν ἐν τῇ εἰσαγωγῇ ἡμῶν εἰς ταύτην τὴν τραγῳδίαν σελ. 44. [3]) Ταῦτα λέγονται ἐν τῇ ὑποθέσει Ἀριστοφάνους τοῦ γραμματικοῦ. [4]) Ἐν στίχ. 87.

ρινθίων καὶ πατὴρ τῆς νέας γυναικὸς τοῦ Ἰάσονος ἀπεφάσισεν, ὅπως ἀποδιώξῃ τῆς χώρας τὴν ἡρωΐδα μετὰ τῶν τέκνων αὐτῆς[1]. Τὸν θρῆνον ταύτης ἀκούσασαι αἱ Κορίνθιαι ἔρχονται πρὸ τῶν οἴκων αὐτῆς[2], αἷς λέγει, ὅτι διανοεῖται νὰ τιμωρήσῃ τὸν ἄνδρα, τὴν νέαν γυναῖκα καὶ τὸν Κρέοντα. Ἀλλ' ὁ βασιλεὺς ἐλθὼν κελεύει τὴν Μήδειαν, ἵνα τάχιστα ἐξέλθῃ τῶν ὁρίων τῆς χώρας, ὅμως μεταπείθεται ὑπὸ τῆς πανούργου φαρμακίδος, ὅπως ἐπιτρέψῃ τὴν διαμονὴν αὐτῆς ἐπὶ μίαν ἡμέραν[3]. Αὕτη εἶναι ἱκανή, ὅπως ἡ προδοθεῖσα γυνὴ τελέσῃ τὸ σχέδιον τῆς τιμωρίας. Ὁ Ἰάσων δὲν ἐκώλυσε τὴν φυγὴν τῶν τέκνων, ἀλλ' ἐλθών, ὅπως παράσχῃ τῇ φευγούσῃ πόρους τοῦ βίου, ἐλέγχεται ὑπ' αὐτῆς ὡς ἐπίορκος καὶ ἀναιδής. Ὁ προδότης σύζυγος πειρᾶται μέν, ὅπως ἀπολογηθῇ, ἀλλὰ καταπίπτει εἰς σοφίσματα. Μετ' ὀλίγον ὁ Αἰγεὺς ἐρχόμενος ἐκ τοῦ χρηστηρίου τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ εἰς τὴν Τροιζῆνα πρὸς τὸν Πιτθέα πορευόμενος ἐντυγχάνει τῇ Μηδείᾳ, ἥτις ἀφηγεῖται τὴν ἐπιορκίαν τοῦ ἀνδρός. Ὑπισχνεῖται αὐτῷ παῖδας, ὧν στερεῖται, καὶ ἱκετεύει, ὅπως δεχθῇ φεύγουσαν. Ὁ Αἰγεὺς λέγει, ὅτι θέλων νὰ ἦναι ἀναίτιος τοῖς ξένοις δὲν δύναται νὰ ἀγάγῃ αὐτὴν εἰς τὴν ἑαυτοῦ χώραν, ἀλλ', ἐὰν ἔλθῃ, θέλει εὑρεῖ ἄσυλον[4]. Τοῦτο ἡ Μήδεια εὑροῦσα καὶ ἔχουσα πεποίθησιν, ὅτι θέλει νικήσει τοὺς ἐχθροὺς αὐτῆς μεταπέμπεται τὸν Ἰάσονα, παρ' οὗ αἰτεῖ συγγνώμην διὰ τὰ εἰρημένα[5]. Παρακαλεῖ δ' αὐτόν, ἵνα αἰτήσηται παρὰ τοῦ Κρέοντος, ὅπως μείνωσι τὰ τέκνα ἐν Κορίνθῳ. Ὁ δ' Ἰάσων μηδὲν κακὸν ὑφορῶν ὑπισχνεῖται, ὅπως πειραθῇ τοῦ πράγματος[6]. Ἐπὶ τούτῳ ἡ Μήδεια πέμπει τὰ τέκνα κομίζοντα τῇ Γλαύκῃ (οὕτως ὠνομάζετο ἡ νέα σύζυγος τοῦ Ἰάσονος) πέπλον καὶ πλόκον χρυσήλατον[7]. Μετ' ὀλίγον ἄγγελος κομίζει τὴν φοβερὰν εἴδησιν, ὅτι ἡ Γλαύκη περιβαλοῦσα τὸ σῶμα τὰ κοσμή-

---

[1]) Ἐν στίχ. 70. [2]) Ἐν στίχ. 131. [3]) Ἐν στίχ. 354. [4]) Ἐν στίχ. 746. [5]) Ἐν στίχ. 876 [6]) Ἐν στίχ. 931. [7]) Ἐν στίχ. 986.

ματα ἐδηλητηρίασεν αὐτό, ὅπερ οἰκτρῶς καταρρέει, καὶ ὅτι ὁ Κρέων ἀσπαζόμενος τὸ σῶμα τῆς θυγατρὸς συνθνήσκει αὐτῇ[1]. Τοῦτο μαθοῦσα ἡ ἄστοργος μήτηρ φονεύει τὰ τέκνα, ὑβρίζει τὸν Ἰάσονα ἐλθόντα πρὸς αὐτὴν καὶ ἐφ' ἅρματος πτερωτῶν δρακόντων ἀπέρχεται εἰς Ἀθήνας, ὅπως συνοικήσῃ τῷ Αἰγεῖ.

Τὸ δρᾶμα τοῦτο, ἐξ οὗ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὁ ποιητὴς ὠνομάσθη τραγικώτατος, εἶναι τὸ ἀριστούργημα αὐτοῦ. Ἔχει δ' ὅμως καὶ ἀρετὰς καὶ κακίας πολλάς. Ὁ μῦθος βεβαίως διεγείρει πανταχοῦ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ θεατοῦ καὶ ἔχει πολλὰς ἐξόχους σκηνάς. Ἀλλ' ἡ ἀναγνώρισις συμβαίνει πρὸ τῆς τραγικῆς πράξεως, ὅπερ κακίζει ὁ Ἀριστοτέλης[2]· διότι ἡ ἄγαν ὀργισθεῖσα γυνὴ ὁμολογεῖ, ὅτι γινώσκει, οἷα κακὰ μέλλει νὰ πράξῃ, ἀλλ' ὁ θυμὸς εἶναι κρείσσων τῶν ἑαυτῆς βουλευμάτων[3]. Μεῖζον ἁμάρτημα εἶναι, ὅτι ἡ Μήδεια φονεύει τὰ τέκνα αὐτῆς ἄνευ ἀνάγκης[4]. Ἡ φαρμακὶς λέγει, ὅτι φονεύει τὰ τέκνα, ὅπως μὴ φονευθῶσιν ὑπὸ δυσμενεστέρας χειρὸς καὶ ὅπως δηχθῇ ὁ Ἰάσων. Καὶ τὰ δύο ὅμως εἶναι προφάσεις. Τίς μήτηρ φονεύει τὰ ἑαυτῆς τέκνα, ὅπως μὴ παρ' ἄλλων φονευθῶσι; Διὰ τοῦ φόνου τῶν τέκνων πότερος ἤθελε μᾶλλον λυπηθῇ; ὁ ταῦτα προδοὺς πατὴρ ἢ ἡ γεννήσασα μήτηρ; Ἐκ τούτων γίνεται δῆλον, ὅτι τὰ τέκνα προσηνέχθησαν θυσία οὐχὶ τῷ πάθει τῆς Μηδείας, ἀλλὰ τῷ πόθῳ τοῦ τραγικοῦ, ὅπως γείνῃ τραγικώτατος. Ὥστε ἡ κάθαρσις τοῦ δράματος δὲν εἶναι καλή· διότι ὁ φοβερὸς τοῦ Κρέοντος καὶ τῆς Γλαύκης θάνατος ἦτο ἱκανὴ τιμωρία. Ἐν τέλει τοῦ δράματος ὁ θεατὴς δὲν καταπραΰνεται διὰ τῆς τιμωρίας τῆς ἀδικίας, ἀλλ' ἐξανίσταται κατὰ τῆς ἀδικηθείσης[5]. Ὁλόκληρον δὲ τὸ ἁμάρτημα τοῦτο ἐπιβαρύνει τὸν ποιητήν· διότι κατὰ τὴν παράδοσιν τὰ τέκνα ἐφόνευσαν οἱ Κορίνθιοι καὶ οὐχὶ ἡ Μήδεια. Παρεδόθη μὲν τὸ ἦθος τῆς Μηδείας

---

[1]) Ἐν στίχ. 1125. [2]) Περὶ ποιητ. κεφ. XIV. [3]) Ἐν στίχ. 1078 [4]) Ὅρα εἰσαγωγήν μου εἰς Μήδ. σελ. 83. [5]) Αὐτόθι ἐν σελίδ. 87.

μοχθηρόν, ἀλλ' ἔτι μοχθηρότερον κατέστησεν ὁ ποιητής. Καὶ οὕτως ὅμως ὁ χαρακτὴρ τῆς Κολχίδος εἶναι ὑψηλότερος τοῦ Εὐριπιδείου Ἰάσονος[1]. *Διότι ἐκείνη μὲν χάριν τοῦ ἔρωτος τὰ πάντα ἐθυσίασεν, οὗτος δὲ οὔτε ἀγαπᾷ, οὔτε μισεῖ, ἀλλ' ὁ γενναῖος Ἀργοναύτης μετεβλήθη εἰς κερδοσκόπον, ὅστις καὶ τὴν Μήδειαν ἔλαβε σύζυγον χάριν συμφέροντος καὶ ταύτην κατέλιπεν, ὅτε εὗρε μεῖζον. Τὸ δὲ πρόσωπον τοῦ Αἰγέως συμβάλλεται εἰς τὴν κάθαρσιν τοῦ δράματος καὶ καταδεικνύει, ὁπόσην ἀξίαν ἔχουσι τὰ τέκνα*[2]. *Κυρία ἰδέα τῆς τραγῳδίας εἶναι, ὅτι ἡ προδοσία τοῦ ἀνδρὸς ἄγει τὴν γυναῖκα μέχρι μανίας*[3]. *Παραδίδεται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων, ὅτι ἡ Μήδεια δὲν εἶναι ἔργον τοῦ Εὐριπίδου, ἀλλὰ τοῦ Νεόφρονος, ὅπερ δὲν εἶναι πιθανόν. Διότι ἂν ὁ Νεόφρων ἠδύνατο νὰ ποιήσῃ οὕτως ἔξοχα δράματα, ἔπρεπε νὰ ἦναι γνωστότερος. Πιθανώτερον φαίνεται, ὅτι πρῶτον μὲν ἐποίησε Μήδειαν ὁ Εὐριπίδης, εἶτα δ' ὁ Νεόφρων καὶ ὅτι ἐκεῖνος ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐκδόσει (διότι ταύτην ἔχομεν) παρέλαβε βελτιώσεις τινὰς ἐκ τοῦ μιμητοῦ αὐτοῦ. Ἐντεῦθεν ἴσως παρήχθη ἡ φήμη, ὅτι ἡ Μήδεια εἶναι διασκευὴ τῆς τοῦ Νεόφρονος*[4]. *Ὁ τραγικὸς ἐν τῷδε τῷ δράματι οἰκτείρει τὴν χειμαζομένην Ἑλλάδα, διότι οἱ ὅρκοι καὶ αἱ συνθῆκαι ἐλύθησαν. Τὰ τοιαῦτα ἁρμόζουσι μᾶλλον ὡς ὑπαινιγμὸς εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἢ εἰς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ δράματος*[5].

Ὁ δὲ Ἱππόλυτος δεύτερος ἢ στεφανηφόρος ἢ καὶ στεφανίας[6] *ἐπονομαζόμενος ἐδιδάχθη κατὰ τὸ 428 π.*

---

[1]) *Αὐτόθι ἐν σελ.* 39. [2]) *Αὐτόθι ἐν σελίδ.* 41. [3]) *Αὐτόθι ἐν σελίδ.* 45. [4]) *Αὐτόθι ἐν σελ.* 48. [5]) *Αὐτόθι ἐν σελίδ.* 47. [6]) *Ἡ τραγῳδία αὕτη ἔχει τὸ ἐπίθετον στεφανηφόρος διὰ τὸν στέφανον, ὃν ὁ Ἱππόλυτος ἀφιεροῖ τῇ Ἀρτέμιδι, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν πρώτην ἔκδοσιν, ἥτις ὀνομάζετο Ἱππόλυτος καλυπτόμενος. Ἴσως ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἐδόθη ὑπὸ τῶν γραμματικῶν, διότι ὁ Ἱππόλυτος ἐκάλυπτε τὸ πρόσωπον διὰ τὴν ἀναίδειαν τῆς Φαίδρας. Ἡ πρώτη ἔκδοσις ἀπεικόνιζε τὴν Φαίδραν ἐν ἀπάσῃ τῇ ἐρωτικῇ μανίᾳ καὶ ἀναιδείᾳ. Ἀλλὰ τὸ δρᾶμα τοῦτο δὲν ἤρεσε τοῖς Ἀ-*

Χ., ὅτε ὁ μὲν Εὐριπίδης ἐνίκησεν, ὁ δὲ Ἰοφῶν ἐγένετο δεύτερος καὶ ὁ Ἴων τρίτος. Ἡ σκηνὴ ὑπόκειται ἐν Τροζῆνι, ἔνθα εἶχε φύγει ὁ Θησεὺς διὰ τὸν φόνον τοῦ Πάλλαντος. Οὗτος ἐκ τῆς Ἱππολύτης ἔσχεν υἱὸν τὸν Ἱππόλυτον, ὅστις τιμῶν τὴν Ἄρτεμιν διήγειρε καθ᾽ ἑαυτοῦ τὴν ὀργὴν τῆς Ἀφροδίτης. Ἡ θεὰ τοῦ κάλλους προλογίζουσα μέμφεται τῷ Ἱππολύτῳ, ὅτι μόνος τῶν πολιτῶν τῆς Τροιζῆνος ἀτιμάζει αὐτήν, διότι σέβεται τὴν Ἄρτεμιν νομίζων αὐτὴν μεγίστην τῶν δαιμόνων. Ὄντως ἐλθὼν ὁ Ἱππόλυτος κομίζει στέφανον τῇ Ἀρτέμιδι καὶ λέγει ἀσεβεῖς κατὰ τῆς Κύπριδος λόγους. Ὑπὸ τοῦ ἔρωτος πρὸς τοῦτον εἶχε τρωθῇ Φαίδρα, ἡ δευτέρα τοῦ Θησέως γυνή, καὶ ἔπασχε δεινῶς. Τὸν ἔρωτα τοῦτον μαθοῦσα ἡ τροφὸς τὸ μὲν πρῶτον ἄγαν λυπεῖται[1], ἀλλ᾽ εἶτα μετανοήσασα ἐνθαρρύνει τὴν δέσποιναν εἰς τὸν ἔρωτα. Μετ᾽ ὀλίγον ἡ Φαίδρα ἀκούει τοῦ Ἱππολύτου ἐλέγχοντος τὴν τροφὸν τολμήσασαν νὰ δηλώσῃ τὸν ἀνόσιον ἔρωτα[2]. Ὁ τὰ ἤθη ἁγνὸς Ἱππόλυτος φρίσσει διὰ τὸ κακόηθες τοῦ γυναικείου φύλου καὶ ἡ Φαίδρα τὴν τροφὸν ἐπιπλήξασα ἀπήγξατο[3]. Μετὰ τὸ συμβὰν τοῦτο ἐλθὼν ὁ Θησεὺς καὶ βοὴν ἀκούσας εἰκάζει, ὅτι ὁ γέρων Πιτθεὺς ἐτελεύτησε[4], μαθὼν ὅμως, ὅτι εἶναι ἡ γυνή, καὶ σπεύδων, ὅπως καταβιβάσῃ τὴν ἀπηγχονισμένην βλέπει δέλτον προσηρτημένην[5], ἐφ᾽ ἧς ἦτο ἐπιγεγραμμένον, ὅτι ὁ Ἱππόλυτος ἐτόλμησε φθορὰν καὶ ἐπιβουλὴν κατὰ τῆς Φαίδρας[6]. Πιστεύσας ὁ Θησεὺς τοῖς γεγραμμένοις εὔχεται τῷ Ποσειδῶνι, ὅπως φονεύσῃ τὸν υἱόν. Τοῦτον δὲ κελεύει, ἵνα φύγῃ ἐκ τῆς Τροιζῆνος καὶ μὴ ἐπανέλθῃ εἰς Ἀθήνας. Ὁ χορὸς ἀποτρέπει τὸν Θησέα ἀπὸ τῆς ἀρᾶς ταύτης, ὁ Ἱππόλυτος ὀμνύει πρὸ τοῦ Διός, ὅτι δὲν ἥψατο τῶν γάμων τοῦ πατρός, καὶ διανοεῖται μὲν νὰ

θηναίοις καὶ ὁ Ἀριστοφάνης συχνάκις κακίζει αὐτὸ ἐν Θεσμοφορ. 158 *καὶ* 547 *καὶ ἐν Βατράχ.* 1043. *Συχνάκις ἡ τραγῳδία αὕτη ὀνομάζεται Φαίδρα ἐκ τοῦ προσώπου τοῦ δράματος. Ὁ Σενέκας ἐποίησε Φαίδραν καὶ ὁ Ρακίνας ἐμιμήθη τὸν Ῥωμαῖον ποιητήν.* [1]) *Ἐν στίχ.* 354 [2]) *Ἐν στίχ.* 565. [3]) *Ἐν στίχ* 770. [4]) *Ἐν στίχ* 789. [5]) *Ἐν στίχ.* 785. [6]) *Ἐν στίχ.* 882.

εἴπῃ τὴν ἀλήθειαν τῷ πατρί, ἀλλὰ φοβεῖται τοὺς δοθέντας τῇ τροφῷ ὅρκους[1]. *Οὕτω μὴ πεισθέντος τοῦ Θησέως ὁ Ἱππόλυτος φεύγει καὶ μετὰ τὴν φυγὴν ἄγγελος κομίζει τὴν εἴδησιν, ὅτι οὗτος ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Ποσειδῶνος. Ὁ ἐξωργισμένος πατὴρ χαίρει*[2] *ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ υἱοῦ καὶ κελεύει, ἵνα κομίσωσιν αὐτὸν ὄντα ἡμιθανῆ. Ἀλλ᾿ ἐπειδὴ ἡ Ἄρτεμις ἐδήλωσεν αὐτῷ, ὅτι ὁ ἁγνὸς Ἱππόλυτος ἀπώλετο διὰ τὴν ὀργὴν τῆς Ἀφροδίτης, ὁ δυστυχὴς πατὴρ θρηνεῖ ἅτε αἰτία τοῦ θανάτου γενόμενος.*

Ἡ τραγῳδία αὕτη ἐστέφθη μὲν ὑπὸ τῶν κριτῶν τοῦ ἀγῶνος καὶ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἐθεωρεῖτο ὥς τι τῶν ἀρίστων δραμάτων τοῦ τραγικοῦ[3], *ἀλλ᾿ ὁ Ἀριστοφάνης ἠγανάκτει κατὰ τούτου, διότι ἐνόμιζεν, ὅτι ἡ διδασκαλία αὐτοῦ διέφθειρε τὰς Ἀτθίδας*[4]. *Βεβαίως ἐν παντὶ δράματι πρέπει νὰ ὑπάρχῃ ἔγκλημα καὶ τιμωρία, ἀλλ᾿ ὑπάρχουσι καὶ βδελυρὰ ἐγκλήματα, ἅπερ εἶναι ἀνάξια τῆς δραματικῆς Μούσης, οἷος εἶναι ὁ ἀθέμιτος τῆς Φαίδρας ἔρως. Ἴσως δύναταί τις νὰ ἦναι ἐπιεικέστερος ἐν τῷ δράματι τούτῳ, διότι ὁ βδελυρὸς τῆς Φαίδρας ἔρως ἐπιχέει ἀκτῖνας φωτὸς ἐπὶ τῆς ἁγνότητος τοῦ ἥρωος τοῦ δράματος, ὅστις εἶναι ὁ Ἱππόλυτος. Καὶ φονεύεται μὲν οὗτος, ἀλλ᾿ ἡ ἀρετὴ αὐτοῦ ἀναγνωρίζεται καὶ τιμᾶται. Καὶ ἐνταῦθα ὑπάρχει ὁ ἀπὸ μηχανῆς θεός, ἐν ᾧ δὲν ἦτο ἀνάγκη· διότι ἤρκει ἡ τροφὸς ἢ ἄλλο τι πρόσωπον, ὅπως ἀποκαλύψῃ τῷ Θησεῖ τὴν συκοφαντίαν. Σπουδαιότατον δ᾿ ἁμάρτημα θεωρεῖται, ὅτι οἱ ἄνθρωποι εἰκονίζονται ὡς τυφλὰ τῶν θεῶν ὄργανα καὶ διὰ τοῦτο δὲν εὐθύνονται διὰ τὰς πράξεις αὐτῶν. Ὁ Ἱππόλυτος καὶ ἡ Φαίδρα γίνονται θύματα τῆς μνησικακίας τῆς Ἀφροδίτης. Ἐπειδὴ δ᾿ ὁ ποιητὴς οὗτος δὲν ἐπίστευεν εἰς τὴν θρησκείαν τοῦ λαοῦ, εἶναι πρόδηλον, ὅτι ἤγαγεν εἰς τὴν σκηνὴν τὰς δύο θεὰς πρὸς χλεύην*[5]. *Ἡ ὑπό-*

---

[1]) *Ἐν στίχ.* 1056. [2]) *Ἐν στίχ.* 1158. [3]) *Ἐν τῇ Ὑποθέσει ἀναγινώσκεται· «Τὸ δὲ δρᾶμα τῶν πρώτων».* [4]) *Ἐν Βατράχ.* 1043. [5]) Bergk III, 580.

θεσις τῆς τραγῳδίας εἶναι καταληπτὴ καὶ ἄνευ τῶν προσχημάτων τούτων. Τὸ δρᾶμα ὅμως ἔχει ἀρετὰς ἐν τοῖς μέρεσι καὶ τοῖς χορικοῖς ᾄσμασιν.

Πότε ἐδιδάχθησαν οἱ Ἡρακλεῖδαι, δὲν παρεδόθη ἡμῖν, ἀλλ' οἱ κριτικοὶ πειρῶνται κατ' ἐξοχὴν ἐκ τῶν πολιτικῶν ὑπαινιγμῶν, ὅπως ὁρίσωσι τὸ ἔτος τῆς διδασκαλίας. Κατὰ πᾶσαν λοιπὸν πιθανότητα πρέπει νὰ θέσωμεν ἐν τῷ πρώτῳ ἢ μᾶλλον ἐν τῷ δευτέρῳ ἔτει τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ὡς ἔσται λόγος μετ' ὀλίγον. Προλογίζει Ἰόλαος, ὁ ἀδελφιδοῦς τοῦ Ἡρακλέους, ὅστις ἀφηγεῖται τὰς παρὰ τοῦ Εὐρυσθέους καταδιώξεις τῶν υἱῶν τοῦ μεταστάντος ἡμιθέου[1]. Οὗτοι φεύγοντες ἦλθον ἱκέται εἰς Μαραθῶνα, ἀλλ' ὁ κῆρυξ τοῦ Εὐρυσθέως Κοπρεὺς πειρᾶται, ὅπως ἀποσπάσῃ τούτους ἀπὸ τοῦ βωμοῦ[2]. Ὁ Ἰόλαος ὅμως πρῶτον μὲν αἰτεῖ τὴν βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων[3], ἐξ ὧν συνίσταται ὁ χορός, εἶτα δὲ τοῦ βασιλέως Δημοφῶντος, τοῦ υἱοῦ τοῦ Θησέως, ὅστις τὸν κήρυκα ἀποπέμπει[4]. Ὁ μὲν Κοπρεὺς ἀπερχόμενος ἀπειλεῖ, ὅτι θέλει ἐπανέλθει μετὰ πολλοῦ στρατοῦ[5], ὁ δὲ Ἰόλαος ὁμολογεῖ τὴν εὐγνωμοσύνην αὐτοῦ πρὸς τὴν φιλτάτην πόλιν καὶ συνίστησι τοῖς παισὶ τοῦ Ἡρακλέους, ὅπως μή ποτε ἄρωσι δόρυ κατ' αὐτῆς[6]. Ὄντως μετ' ὀλίγον ἔρχεται ὁ στρατὸς τῶν Ἀργείων καὶ οἱ Ἀθηναῖοι εἶναι ἕτοιμοι, ὅπως ἀγωνισθῶσι πρὸς τὸν Εὐρυσθέα. Ἀλλ' ἐδόθη τὸ μάντευμα, ὅτι χάριν τῆς νίκης πρέπει νὰ θυσιάσωσι νέαν εὐγενῆ τῇ κόρῃ τῆς Δήμητρος[7]. Τοῦτο ἤγαγεν εἰς δεινὴν ἀμηχανίαν τὸν Δημοφῶντα, ὅστις οὔτε τὴν θυγατέρα ἑαυτοῦ θέλει νὰ θυσιάσῃ, οὔτε ἀστόν τινα δύναται εἰς τοιαύτην θυσίαν νὰ ἐξαναγκάσῃ. Ἡ ἀμηχανία μετεδόθη τῷ Ἰολάῳ, ὅστις ἀποφασίζει νὰ παραδοθῇ τῷ Εὐρυσθεῖ. Ἀλλὰ τὴν προσφορὰν ἀποκρούει ὁ Δημοφῶν, λέγων, ὅτι ὁ Εὐρυσθεὺς θέ-

---

1) Ἐν στίχ. 13. 2) Ἐν στίχ. 55. 3) Ἐν στίχ. 69. 4) Ἐν στίχ. 273. 5) Ἐν στίχ. 275. 6) Ἐν στίχ. 313. 7) Ἐν στίχ. 408.

λει νὰ φονεύσῃ τοὺς Ἡρακλείδας καὶ οὐχὶ τὸν γέροντα. Τότε ἡ Μακαρία, ἡ εὐγενὴς τοῦ Ἡρακλέους θυγάτηρ, ἀκούσασα τῶν στεναγμάτων τοῦ Ἰολάου ἐξέρχεται καὶ τὸ μάντευμα μαθοῦσα προσφέρει ἑαυτὴν μετὰ γενναιότητος πρὸς θυσίαν[1]. Ταύτης πρὸς τὸν θάνατον ἀπελθούσης ἔρχεται θεράπων ἀγγέλλων, ὅτι ὁ Ὕλλος ὁ υἱὸς τοῦ Ἡρακλέους ἀφίκετο μετὰ πολλοῦ στρατοῦ σύμμαχος τῶν Ἀθηναίων[2]. Τῷ θεράποντι τούτῳ ἀπερχομένῳ εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης ἀκολουθεῖ ὁ γέρων Ἰόλαος, ὅπως ἀγωνισθῇ[3]. Μετ' ὀλίγον ἐπανέρχεται οὗτος κομίζων τὴν εἴδησιν, ὅτι οἱ πολέμιοι ἡττήθησαν καὶ ὅτι ὁ Εὐρυσθεὺς συνελήφθη αἰχμάλωτος παρὰ ταῖς Σκειρωνίσι πέτραις[4]. Ὄντως οὗτος προσάγεται εἰς τὴν Ἀλκμήνην, ἥτις ἐξονειδίζει αὐτὸν διὰ τοὺς ἐπιϐληθέντας τῷ υἱῷ ἄθλους καὶ τοὺς ἄλλους διωγμούς. Ὁ Εὐρυσθεὺς ἀπολογούμενος λέγει, ὅτι τὴν νόσον ταύτην ἐνέϐαλεν ἡ Ἥρα[5]. Ἡ Ἀλκμήνη θέλει νὰ φονεύσῃ τὸν αἰχμάλωτον, ἀλλ' ὁ ἄγγελος λέγει, ὅτι πρὸς τοῦτο ἀνθίσταται ἡ πόλις. Δὲν παρακαλεῖ ὅμως ὁ Εὐρυσθεύς, ὅπως σώσῃ τὸν βίον, ἀλλὰ λέγει χρησμόν, ὅτι ὁ τάφος αὐτοῦ ἔσται σωτήριος τῇ χώρᾳ, ὅταν οἱ ἔκγονοι τῶν Ἡρακλειδῶν στρατεύσωνται ἐπὶ τὰς Ἀθήνας[6].

Ἐκ τῆς γενομένης ἀναλύσεως τῆς τραγῳδίας γίνεται δῆλον, ὅτι αὕτη δὲν ἔχει μεγάλην δραματικὴν ἀξίαν· διότι ὁ μῦθος εἶναι ἁπλοῦς. Οἱ κριτικοὶ εἰκάζουσιν, ὅτι τὸ δρᾶμα ἐποίησεν ὁ ποιητὴς μετὰ σπουδῆς, ἢ ὅτι τοῦτο δὲν περιῆλθεν ἀκέραιον εἰς ἡμᾶς, ὅπερ καὶ ἡ μικρὰ τούτου περιοχὴ ὑποδεικνύει. Ὑποτίθεται, ὅτι ὑπάρχει χάσμα κατὰ τὸ μέσον τοῦ δράματος· διότι περὶ τῆς θυσίας τῆς Μακαρίας δὲν γίνεται ἐν τοῖς ἔπειτα λόγος καὶ ἡ Ἀλκμήνη οὐδὲν περὶ αὐτῆς ἔμαθεν. Ὡσαύτως τὸ τέλος τοῦ δράματος φαίνεται ὕποπτον τοῖς κριτικοῖς[7]. Αἱ εἰκασίαι αὗται δὲν φαίνονται ἡμῖν πιθαναί. Βεϐαίως ὁ ποιητὴς

---

[1]) Ἐν στίχ. 501. [2]) Ἐν στίχ. 628. [3]) Ἐν στίχ. 738. [4]) Ἐν στίχ 860. [5]) Ἐν στίχ. 990. [6]) Ἐν στίχ 1032. [7]) Bergk III, 525.

ἠδύνατο νὰ εἰσαγάγῃ ἄγγελον περιγράφοντα τὰ κατὰ τὸ θάνατον τῆς γενναίας τοῦ Ἡρακλέους θυγατρός, ἀλλὰ τῶν τοιούτων λόγων ἐποίησε κατάχρησιν ὁ Εὐριπίδης. Τὸ τελευταῖον μέρος τῆς τραγῳδίας ὄντως εἶναι λίαν συνεπτυγμένον, ἀλλ' ἡ σύμπτυξις ὑποδεικνύει μᾶλλον σπουδὴν ἢ βλάβην. Φαίνεται δ', ὅτι ὁ ποιητὴς ἐν τῷδε τῷ δράματι ἠθέλησε νὰ ἐπιδείξῃ τὴν ἀγάπην αὐτοῦ πρὸς τὴν πατρίδα τῆς δραματικῆς τέχνης ὀλιγωρῶν. Ὅτι δ' ἐν τῇ τραγῳδίᾳ ταύτῃ ὁ Εὐριπίδης πολιτεύεται, εἶναι ἀναμφισβήτητον. Οὕτω προτίθεται, ὅπως ἐξάρῃ τὴν μεγαλοφροσύνην τῶν Ἀθηναίων καὶ ἐξονειδίσῃ τὴν ἀγνωμοσύνην τῶν Ἡρακλειδῶν τῆς Πελοποννήσου, οἵτινες ἐστρατεύσαντο κατὰ πόλεως εὐεργέτιδος. Πρὸς δὲ οἱ κριτικοὶ διαφωνοῦσι περὶ τοῦ χρόνου τῆς διδασκαλίας. Ταύτην ὁ μὲν Böckh[1] τίθησι κατὰ τὸ 417 π. Χ., ὅτε οἱ Ἀργεῖοι συμμαχίαν πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας ποιήσαντες πόλεμον κατὰ τῶν Ἀθηναίων ἔφερον. Πιθανώτερον ὅμως ὁ Bergk[2] νομίζει, ὅτι ἡ τραγῳδία ἐδιδάχθη κατὰ τὸ δεύτερον τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἔτος. Διότι ὁ ποιητὴς ἐλπίζει εἰς τὴν ἀγαθὴν ἔκβασιν τοῦ πολέμου, ἐν ᾧ βραδύτερον ἡ γνώμη τούτου μετεβλήθη. Κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος τοῦ εἰρημένου πολέμου ὁ Περικλῆς εὑρίσκεται ἐν δυσκόλῳ θέσει[3], ὡς καὶ ὁ Δημοφῶν ἐν τῇδε τῇ τραγῳδίᾳ[4]. Ὅτι αὕτη πρέπει νὰ τεθῇ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, γίνεται δῆλον καὶ ἐκ τῆς στιχουργίας, ἥτις εἶναι ἐπιμελῶς κατεσκευασμένη.

Οὐχὶ πολὺ διάφορον ὑπόθεσιν ἔχουσιν αἱ Ἱκέτιδες, αἵτινες ἔλαβον τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ χοροῦ. Οὗτος συνίσταται ἐκ τῶν

---

[1]) Gr. trag. princip. 190. [2]) III, 517. [3]) *Θουκυδίδ.* II, 59 „*Μετὰ δὲ τὴν δευτέραν ἐσβολὴν τῶν Πελοποννησίων οἱ Ἀθηναῖοι, ὡς ἥ τε γῆ αὐτῶν ἐτέτμητο τὸ δεύτερον καὶ ἡ νόσος ἐπέκειτο ἅμα καὶ ὁ πόλεμος, ἠλλοίωντο τὰς γνώμας, καὶ τὸν μὲν Περικλέα ἐν αἰτίᾳ εἶχον ὡς πείσαντα σφᾶς πολεμεῖν καὶ δι' ἐκεῖνον ταῖς ξυμφοραῖς περιπεπτωκότες, πρὸς δὲ τοὺς Λακεδαιμονίους ὥρμηντο ξυγχωρεῖν*". [4]) *Ἰδὲ στίχ.* 415.

μητέρων τῶν Ἀργείων λοχαγῶν τῶν πεσόντων ἐν Θήβαις[1]. *Ἡ σκηνὴ ὑπόκειται ἐν Ἐλευσῖνι παρὰ τῷ βωμῷ τῆς Δήμητρος, ἐφ' οὗ ἐκάθησαν ἱκέτιδες, ὅπως διὰ τῆς βοηθείας τοῦ Θησέως τύχωσι τῆς ταφῆς τῶν υἱῶν αὐτῶν. Αἴθρα, ἡ γραῖα μήτηρ τοῦ Θησέως, ἔλαβε ζωηρὸν ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τῶν ἱκετίδων καὶ καλεῖ τὸν ἑαυτῆς υἱόν*[2]. *Ἐλθὼν δ' οὗτος τὸ μὲν πρῶτον δὲν θέλει νὰ δεχθῇ τὴν παράκλησιν τοῦ Ἀδράστου καὶ τῶν ἱκετίδων, ἀλλ' ὑπὸ τῆς μητρὸς πεισθεὶς ἀποφασίζει, ὅπως κήρυκα πέμψας αἰτήσῃ παρὰ τοῦ βασιλέως τῶν Θηβῶν τὴν χάριν, ὅπως θάψῃ τοὺς νεκρούς*[3]. *Ἀλλὰ τὴν ἀποστολὴν ταύτην κωλύει κῆρυξ Θηβαῖος, ὅστις κελεύει, ἵνα οἱ Ἀθηναῖοι πρὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου ἀποδιώξωσι τὸν Ἄδραστον καὶ τοὺς Ἀργείους*[4]. *Τὸ τολμηρὸν τοῦ Κρέοντος κέλευσμα διήγειρε τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ Θησέως, ὅστις κηρύσσει πόλεμον τοῖς Θηβαίοις*[5]. *Μετὰ τὴν κήρυξιν ἐγένετο φοβερὰ μάχη, καθ' ἣν οἱ Ἀθηναῖοι οὐ μόνον ἐνίκησαν τοὺς ἀσεβήσαντας πρὸς τοὺς νεκρούς, ἀλλὰ καὶ ὥρμησαν, ὅπως ἐκπορθήσωσι τὴν πόλιν τῶν πολεμίων, ὅπερ ἤθελε συμβῇ, εἰ τοῦτο ἐπέτρεπεν ὁ Θησεύς*[6]. *Οὗτος ἐπανέρχεται εἰς Ἐλευσῖνα κομίζων τὰ πτώματα τῶν στρατηγῶν, διότι τοὺς ἄλλους ἔθαψεν ἐν Ἐλευθεραῖς*[7]. *Ἐνταῦθα ἀνάπτονται δύο πυραί, ἐξ ὧν ἡ μὲν εἶναι προωρισμένη τῷ πτώματι τοῦ Καπανέως, ἡ δ' ἑτέρα τοῖς τῶν ἄλλων στρατηγῶν*[8]. *Ἀλλ' ἡ Εὐάδνη ἡ γυνὴ τοῦ Καπανέως ὑπὸ ἐνθουσιασμοῦ καὶ μανίας καταληφθεῖσα αἴφνης ἔρχεται εἰς τὴν πυράν, εἰς ἣν πίπτει, ὅπως μετὰ τοῦ ἀνδρὸς καῇ*[9]. *Ἀφ' οὗ δὲ τὰ πτώματα τῶν τεθνεώτων ἐκάη-*

---

[1]) *Κατὰ τὸν* Arnold (Die chorische Technik des Eurip. 72) *ὁ χορὸς συνίστατο ἐκ πέντε μητέρων καὶ δέκα θεραπαινίδων.* [2]) *Ἐν στίχ.* 36. [3]) *Ἐν στίχ.* 586. [4]) *Ἐν στίχ.* 470. [5]) *Ἄλλως παραδίδει τοῦτο ὁ Πλούταρχος ἐν Βίῳ Θησ.* XXIX *„Συνέπραξε δὲ καὶ Ἀδράστῳ τὴν ἀναίρεσιν τῶν ὑπὸ τῇ Καδμείᾳ πεσόντων, οὐχ ὡς Εὐριπίδης ἐποίησεν ἐν τραγῳδίᾳ, μάχῃ τῶν Θηβαίων κρατήσας, ἀλλὰ πείσας καὶ σπεισάμενος· οὕτω γὰρ οἱ πλεῖστοι λέγουσι„.* [6]) *Ἐν στίχ.* 727. [7]) *Ἐν στίχ.* 762. [8]) *Ἐν στίχ.* 936. [9]) *Ἐν στίχ.* 1076.

σαν, οἱ παῖδες αὐτῶν ἄγουσι τὰς ὑδρίας τὰς περιεχούσας τὴν σποδόν[1]*, ἣν ὁ Θησεὺς δωρεῖται τῷ Ἀδράστῳ καὶ ταῖς Ἀργείαις γυναιξίν. Ἀλλ' ἐπιφανεῖσα ἡ Ἀθηνᾶ συμβουλεύει τούτῳ, ὅπως μὴ δώσῃ τὰ ὀστᾶ, πρὶν ὁ Ἄδραστος ὀμόσῃ ἐν ὀνόματι τοῦ Ἄργους, ὅτι τοῦτο δὲν θέλει πολεμήσει κατὰ τῶν Ἀθηνῶν καὶ ὅτι θέλει συμμαχήσει μετ' αὐτῶν κατὰ τῶν στρατευσαμένων ἐπὶ ταύτην τὴν πόλιν*[2]*. Ὁ Θησεὺς ἐπείσθη τοῖς λόγοις τῆς θεᾶς καὶ πάντες ἐξέρχονται, ὅπως τελέσωσι τὸν ὅρκον.*

Τὸν μῦθον τοῦτον εἶχε πραγματευθῇ ὁ Αἰσχύλος ἐν τοῖς Ἐλευσινίοις[3]*, ὁ δ' Εὐριπίδης μετεχειρίσθη τοῦτον χάριν πολιτικοῦ σκοποῦ. Ὅτε οἱ Ἀθηναῖοι ἐποίησαν εἰρήνην πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας, οὔτε τὸ Πάνακτον ἀπεδόθη τούτοις οὔτε οἱ αἰχμάλωτοι*[4]*. Διὰ τοῦτο οἱ Ἀθηναῖοι ὠργίζοντο κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων καὶ τῶν Βοιωτῶν καὶ διὰ τοῦ Ἀλκιβιάδου συνῆψαν συμμαχίαν τοῖς Ἀργείοις*[5]*. Αὕτη ἐγένετο κατὰ τὸ 421 π. Χ. καὶ ὀλίγον μετὰ τὸ ἔτος τοῦτο, ἤτοι κατὰ τὸ 420, πρέπει νὰ τεθῇ ἡ διδασκαλία τῆσδε τῆς τραγῳδίας*[6]*. Οὕτω λοιπὸν ὁ πολιτευόμενος ποιητὴς εἰκονίζει τὴν διὰ τοῦ Ἀλκιβιάδου γενομένην συμμαχίαν ὡς ἐπιβαλλομένην ὑπὸ τῶν ἀρχαίων παραδόσεων. Πρὸς δὲ ὁ ποιητὴς ὑπαινίσσεται τὴν ἀσεβῆ τῶν Θηβαίων πρᾶξιν, οἵτινες κατὰ τὸ 424 π. Χ. τοὺς Ἀθηναίους νικήσαντες ἐν Δηλίῳ ἐπί τινας ἡμέρας δὲν ἐπέτρεψαν τὴν ταφὴν τῶν νεκρῶν*[7]*. Τὸ δρᾶμα τοῦτο ἐποιήθη πρὸς ἔπαινον τῆς πατρίδος τοῦ ποιητοῦ καὶ ὀρθῶς οἱ ἀρχαῖοι παρετήρησαν, ὅτι εἶναι ἐγκώμιον Ἀθηνῶν*[8]*. Πλὴν τῶν πολιτικῶν ὑπαινιγμῶν ἡ τραγῳδία ἔχει σπουδαῖον ἀναχρονισμόν, εἰς ὃν προσκρούει τις· ὁ Θησεὺς δὲν παρίσταται ὡς βασιλεὺς τῶν Ἀθηναίων, ἀλλ' ὡς ἱδρυτὴς τῆς δημοκρατίας τούτων*[9]*. Εἶναι δ' ὅλως ἄτοπον, ὅτι ὁ κῆρυξ τῶν Θη-*

---

1) *Ἐν στίχ.* 1129. 2) *Ἐν στίχ.* 1191 *καὶ ἑξῆς.* 3) *Πλούταρχ. ἐν Βίῳ Θησ.* XXIX. 4) *Θουκυδίδ.* V, 39. 5) *Παρὰ τῷ αὐτῷ* V, 47. 6) Bode III, 498. 7) *Θουκυδίδ.* IV, 97. 8) *Τοῦτο λέγεται ἐν τῇ Ὑποθέσει.* 9) *Ἐν στίχ.* 351 *καὶ* 404.

6αίων ποιεῖ μακρὰς συζητήσεις πρὸς τὸν Θησέα περὶ τυραννίας καὶ δημοκρατίας[1]. Ἐπειδὴ δ' ὁ μῦθος ἦτο τοιοῦτος, ὥστε δὲν ἠδύνατο νὰ ἀποτελέσῃ τραγῳδίαν ἔχουσαν ἱκανὴν περιοχήν, πανταχοῦ ὁ τραγικὸς μηκύνει τὸν λόγον, ὅπου δύναται. Ἐπὶ τούτῳ παρενέ6αλε καὶ τὸ ἐπεισόδιον τῆς Εὐάδνης, ἥτις θνήσκει οὐχὶ χάριν ἀγάπης πρὸς τὸν ἄνδρα, ἀλλὰ χάριν εὐκλείας[2]. Ἡ ἐμφάνισις τῆς Ἀθηνᾶς δὲν ἦτο ἀναγκαία, διότι ὁ μῦθος ἐλύθη ἄνευ βοηθείας τῆς θεᾶς. Ἀλλ', ὡς φαίνεται, ὁ ποιητὴς κατε6ί6ασε τὴν Παλλάδα εἰς τὴν σκηνήν, ὅπως διὰ τῆς συμ6ουλῆς τῆς θεᾶς καταστήσῃ τὴν συνθήκην τῶν Ἀργείων καὶ Ἀθηναίων ἄρρηκτον. Τὰ χορικὰ ᾄσματα καὶ σχέσιν πρὸς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ δράματος ἔχουσι καὶ τρυφερότητα αἰσθημάτων ἐπιδεικνύουσιν. Ὅτι οἱ παῖδες τῶν ἡρώων κομίζουσι τὰ ὀστᾶ τῶν πατέρων αὐτῶν, διεγείρει πολὺν ἔλεον. Δὲν ἐπαινοῦμεν ὅμως, ὅτι τὰ πτώματα τῶν ἡρώων καίονται πρὸ τῶν ὀμμάτων τῶν θεατῶν καὶ ἔτι ὀλιγώτερον, ὅτι ἡ Εὐάδνη, ὡς δὴ αἱ γυναῖκες ἐνίων βαρ6άρων, συγκαίεται τῷ σώματι τοῦ ἀνδρὸς καὶ τοῦτο γίνεται ἐν αὐτῷ τῷ θεάτρῳ.

Ἡ μὲν σκηνὴ τῆς Ἀ ν δ ρ ο μ ά χ η ς ὑπόκειται ἐν Φθίᾳ, ὁ δὲ χορὸς συνίσταται ἐκ Φθιωτίδων γυναικῶν. Ἐν τῷ προλόγῳ ἡ ἡρωῒς βλέμμα εἰς τὸν παρελθόντα αὐτῆς βίον ῥίπτουσα ἀναμιμνήσκεται, ὅτι εἶδε τὸν μὲν Ἕκτορα φονευθέντα ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλέως, τὸν δ' Ἀστυάνακτα ῥιφθέντα ἐκ τῶν πύργων καὶ ἑαυτὴν δούλην γενομένην τοῦ Νεοπτολέμου. Ἐφ' ὅσον μὲν οὗτος ἦτο ἄγαμος, ἡ Ἀνδρομάχη οὐδόλως ἐκινδύνευεν. Ὅτε δ' ὅμως οὗτος ἔλα6ε γυναῖκα τὴν θυγατέρα τοῦ Μενελάου Ἑρμιόνην, ὑπὸ ταύτης ἡ δυστυχὴς κατεδιώκετο. Τοῦ Νεοπτολέμου ἀπόντος ἡ σύζυγος αὐτοῦ μετεπέμψατο τὸν πατέρα, ἵνα φονεύσῃ τὴν Ἀνδρομάχην, ἥτις τὸν μὲν παῖδα ὑπεξέθετο, αὐτὴ δὲ κατέφυγεν εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Θέτιδος[3]. Ἐνταῦθα ὁ Μενέλαος

---

1) Ἐν στίχ. 404 καὶ ἑξῆς. 2) Ἐν στίχ. 1014 καὶ 1061. 3) Ἐν στίχ. 1—55.

ἄγει τὸν υἱὸν τῆς Ἀνδρομάχης ἀπειλῶν αὐτήν, ὅτι θέλει φονεύσει τοῦτον, ἂν μὴ ἐξέλθῃ τοῦ ἱεροῦ[1]. *Ἡ ταλαίπωρος μήτηρ χάριν τοῦ παιδὸς ἀναγκάζεται, ὅπως ἐξέλθῃ, ἀλλ' ἐξελθοῦσαν ὁ Μενέλαος προτίθεται νὰ φονεύσῃ καταλείπων τὴν τύχην τοῦ υἱοῦ τῇ Ἑρμιόνῃ. Οὕτως ἡ Ἀνδρομάχη ἀπατηθεῖσα δεινῶς ὑβρίζει τοὺς Σπαρτιάτας διὰ τὸ δόλιον αὐτῶν*[2]. *Ἀλλ' οἱ περὶ τὸν Μενέλαον δὲν ἠδυνήθησαν νὰ φονεύσωσι τὴν μητέρα τοῦ Μολοσσοῦ, διότι ἐλθὼν ὁ Πηλεὺς ἀναγκάζει τὸν Ἀτρείδην νὰ ἀπέλθῃ*[3]. *Τούτου δ' ἀπελθόντος ἡ Ἑρμιόνη φοβουμένη τὸν ἄνδρα διὰ τὰ πεπραγμένα διανοεῖται, ὅπως αὐτοκτονήσῃ, ἀλλ' ἐλθὼν ὁ Ὀρέστης, ὅστις ἄλλοτε εἶχεν αἰτήσει εἰς γάμον τὴν θυγατέρα τοῦ Μενελάου, καὶ μαθὼν τὰ συμβάντα ἀπάγει αὐτήν*[4]. *Ὁ Πηλεὺς ἀκούσας, ὅτι ἔφυγεν ἡ Ἑρμιόνη καὶ φοβούμενος, μὴ ὁ Νεοπτόλεμος φονευθῇ, θέλει ν' ἀναγγείλῃ αὐτῷ τὰ συμβάντα, ἀλλ' ἄγγελος κομίζει τὴν λυπηρὰν εἴδησιν, ὅτι ὁ Ὀρέστης μετὰ τῶν Δελφῶν ἐφόνευσε τὸν υἱὸν τοῦ Ἀχιλλέως*[5]. *Ἐν ᾧ δὲ θρηνεῖ ὁ πάππος τοῦ φονευθέντος, ἐπιφαίνεται ἡ Θέτις, ἥτις συμβουλεύει τῷ ἀνδρί, ὅπως τὸ μὲν πτῶμα τοῦ Νεοπτολέμου θάψῃ παρὰ τῇ Πυθικῇ ἐσχάρᾳ τῶν Δελφῶν, τὴν δὲ Ἀνδρομάχην πέμψῃ εἰς Μολοσσίαν*[6]. *Ἐν τέλει ἡ θεὰ λέγει, ὅτι θέλει καταστήσει τοῦτον ἀθάνατον, ὅπως συνοικῇ αὐτῷ ἐν τοῖς οἴκοις τοῦ Νηρέως.*

---

[1]) *Ἐν στίχ.* 307. [2]) *Ἐν στίχ.* 444·

> *Ὦ πᾶσιν ἀνθρώποισιν ἔχθιστοι βροτῶν,*
> *Σπάρτης ἔνοικοι, δόλια βουλευτήρια,*
> *ψευδῶν ἄνακτες, μηχανορράφοι κακῶν,*
> *ἑλικτὰ κοὐδὲν ὑγιές, ἀλλὰ πᾶν πέριξ*
> *φρονοῦντες, ἀδίκως εὐτυχεῖτ' ἀν' Ἑλλάδα.*
> *Τί δ' οὐκ ἐν ὑμῖν ἐστιν; οὐ πλεῖστοι φόνοι;*
> *οὐκ αἰσχροκερδεῖς, οὐ λέγοντες ἄλλα μὲν*
> *γλώσσῃ, φρονοῦντες δ' ἄλλ' ἐφευρίσκεσθ' ἀεί;*

[3]) *Ἐν στίχ.* 736. [4]) *Ἐν στίχ.* 988. [5]) *Ἐν στίχ.* 1058. [6]) *Ἐν στίχ.* 1220.

Ἐν τῇ τραγῳδίᾳ ταύτῃ ὁ ποιητὴς γίνεται τυφλὸν τῆς πολιτικῆς τοῦ Ἀλκιβιάδου ὄργανον. Ὅτε οἱ τῶν Σπαρτιατῶν πρέσβεις ἦλθον εἰς Ἀθήνας, ὅπως διακωλύσωσι τὴν πρὸς τοὺς Ἀργείους συμμαχίαν, ἥτις, ὡς γνωστόν, ἐγένετο διὰ τοῦ Ἀλκιβιάδου, εἶπον ἐν τῇ βουλῇ, ὅτι εἶναι αὐτοκράτορες δυνάμενοι νὰ διαπραγματευθῶσι περὶ πάντων. Ἀλλ' ὁ Ἀλκιβιάδης φοβηθείς, μὴ ἡ τῶν Ἀργείων συμμαχία ἀποκρουσθῇ, παρέπεισε τοὺς πρεσβεύσαντας, ὅπως εἴπωσιν ἐν τῷ δήμῳ, ὅτι δὲν εἶναι αὐτοκράτορες, ὅπερ καὶ ἔπραξαν. Τούτου ὅμως γενομένου αὐτὸς ὁ ἐξαπατήσας Ἀλκιβιάδης κατεβόα τῶν Λακεδαιμονίων ὡς ἄλλα λεγόντων ἐν τῇ βουλῇ καὶ ἄλλα ἐν τῷ δήμῳ[1]. Κατὰ τοὺς κριτικοὺς τοῦτο ὑπαινισσόμενος ἐνταῦθα ὁ Εὐριπίδης ὑβρίζει τοὺς Σπαρτιάτας καὶ ἐκ τοῦ ὑπαινιγμοῦ τούτου εἰκάζεται, ὅτι ἡ διδασκαλία ἐγένετο κατὰ τὰ 420 π. Χ.[2] Εἶναι δ' ὁ ποιητὴς ἄξιος πολλῶν μομφῶν, ὅτι ὄργανον γενόμενος πανούργου πολιτευτοῦ τὰ ἐφήμερα πολιτικὰ πάθη εἰς τὴν σκηνὴν εἰσήγαγε καὶ ἐξύβρισεν οὐ μόνον τὸν πολιτικόν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἰδιωτικὸν βίον τῶν Σπαρτιατῶν εἰπών, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἠθικὴ γυνὴ ἐν Σπάρτῃ καὶ ὅτι, καὶ ἂν θέλῃ, δὲν δύναται νὰ γείνῃ[3]. Οἱ ἀρχαῖοι τὸ δρᾶμα κατέτασσον εἰς τὴν δευτέραν σειράν[4]. Ὄντως τοῦτο ἔχει μικρὰν ἀξίαν, διότι στερεῖται ἑνότητος. Συνεσωρεύθη πολλὴ ὕλη, ἀλλ' αἱ σκηναὶ συνδέονται χαλαρῶς[5]. Ἡ Ἀνδρομάχη, ἥτις εἶναι ἡ ἡρωῒς τοῦ δράματος, ἐν τῷ δευτέρῳ μέρει ἐξαφανίζεται. Ὁ Μενέλαος, ὁ Ὀρέστης καὶ ἡ Ἑρμιόνη οὕτως ἐξευτελίζονται, ὥστε καθίστανται ἀγνώριστοι. Ὁ ποιητὴς σκοπεῖ μέν, ὅπως ἐξάρῃ τὴν Ἀνδρομάχην καὶ τὸν Πηλέα, ἀλλὰ καὶ οὗτοι δὲν κατέχουσι πολὺ ὑψηλοτέραν θέσιν[6]. Τίς εἶναι

---

1) *Θουκυδίδ.* V, 45. 2) *Ἄλλοι ὅμως δέχονται ἄλλας χρονολογίας, αἵτινες ὅμως δὲν ἀπέχουσι πολὺ ταύτης, ὡς τὸ* 418 *ἢ* 423. *Ὅρα* Christ *ἐν σελίδ.* 425. 3) *Ἐν στίχ.* 585. 4) *Ἐν τῇ Ὑποθέσει ἀναγινώσκεται· "Τὸ δὲ δρᾶμα τῶν δευτέρων".* 5) *Παράβαλλ.* Bernhardy II, 2, 464. 6) *Παραβάλλ.* Bergk III, 549.

ἡ πρωτεύουσα ἰδέα καὶ τίς ἡ κάθαρσις, δὲν γίνεται φανερόν. Κατὰ τὸν Κ. Ο. Müller ἡ πρωτεύουσα ἰδέα κεῖται ἐν τούτῳ, ὅτι ἡ πονηρὰ γυνὴ διὰ ποικίλων τρόπων δύναται νὰ προξενήσῃ πολλὰ κακὰ τοῖς ἀνθρώποις[1]. *Τοιαύτη ὅμως ἰδέα εἶναι ὅλως γενικὴ καὶ ἡ πονηρὰ γυνὴ μένει ἀτιμώρητος· ἄρα ἡ τραγῳδία στερεῖται καθάρσεως. Οἱ ἀρχαῖοι παραδίδουσιν, ὅτι ἡ τραγῳδία αὕτη δὲν ἐδιδάχθη ἐν Ἀθήναις τὸ πρῶτον, ἀλλ' ἐν τῷ θεάτρῳ ἄλλης πόλεως*[2]. *Τίς ἦτο αὕτη, δὲν λέγεται, ἀλλ' ὁ Bergk εἰκάζει, ὅτι ἦτο τὸ Ἄργος· διότι ἐδιδάχθη ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ἀργείου Δημοκράτους*[3]. *Ἡ εἰκασία αὕτη δὲν φαίνεται ἡμῖν ἀπίθανος, διότι συμφωνεῖ καὶ πρὸς τὸν εἰρημένον πολιτικὸν ὑπαινιγμόν.*

Ἡ σκηνὴ τῆς Ἑκάβης ὑπόκειται ἐν τῇ Χερρονήσῳ, ἥτις ἔκειτο ἀντικρὺ τῆς Τροίας. Ὁ μὲν χορὸς συνίσταται ἐκ γυναικῶν αἰχμαλωτίδων, προλογίζει δ' ἡ σκιὰ τοῦ Πολυδώρου, τοῦ νεωτάτου Πριαμίδου, ὃν ὁ πατὴρ μετὰ πολλοῦ χρυσοῦ ἔπεμψε πρὸς Πολυμήστορα, βασιλέα τῶν Θρᾳκῶν, ἵνα διαφύγῃ τὸν κίνδυνον τοῦ πολέμου. Ἐφ' ὅσον μὲν τὰ τῆς πόλεως ἀντεῖχον, ὁ Πολύδωρος καλῶς ἀνετρέφετο παρὰ τῷ πατρῴῳ ξένῳ. Ὅτε ὅμως ἡ πόλις ἑάλω, ὁ Πολυμήστωρ ἔκτεινε τὸν παῖδα καὶ τὸ πτῶμα ἔρριψεν εἰς τὴν θάλασσαν. Ἐπειδὴ τοῦτο ἔμεινεν ἄταφον, ἡ ψυχὴ μὴ δυναμένη νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν Ἅδην, περιεπλανᾶτο[4]. *Μετὰ τὸν πρόλογον τοῦτον τοῦ Πολυδώρου ἐμφανίζεται ἡ γηραιὰ Ἑκάβη, ἥτις εἶναι τεταραγμένη ἐξ ὀνείρου*[5]. *Ὄντως ὁ χορὸς τῶν αἰχμαλωτίδων ἀγγέλλει ταύτῃ, ὅτι ἔρχεται ὁ Ὀδυσσεύς, ὅπως ἀποσπάσῃ τὴν Πολυξένην καὶ προσενέγκῃ θυσίαν τῷ τάφῳ τοῦ Ἀχιλλέως*[6]. *Ἡ δυστυχὴς μήτηρ*

---

1) *Ἐν τῇ γραμματολογίᾳ* II, 167. 2) *Σχολ. εἰς Ἀνδρομάχ. στίχ.* 446· *"οὐ δεδίδακται γὰρ Ἀθήνησιν· ὁ δὲ Καλλίμαχος ἐπιγραφῆναί φησι τῇ τραγῳδίᾳ Δημοκράτην".* Ὁ Bergk *εἰκάζει Τιμοκράτη.* 3) *Ἐν τῷ αὐτῷ συγγράμματι* III, 541. 4) *Ἐν στίχ.* 1—59. 5) *Ἐν στίχ.* 90. 6) *Ἐν στίχ.* 140.

ἱκετεύει τὸν Λαερτιάδην πρὸς σωτηρίαν τῆς θυγατρός, ἀλλ' ἡ γενναία τοῦ Ἕκτορος ἀδελφὴ προτιμᾷ τὸν θάνατον τῆς δουλείας[1]. *Οὕτω λοιπὸν ἀκολουθεῖ τῷ Ἰθακησίῳ ἄνακτι καὶ μετ' ὀλίγον ὁ κῆρυξ Ταλθύβιος ἀγγέλλει τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἡ παρθένος παρέσχεν ἑαυτὴν εἰς σφαγήν*[2]. *Ἐν τέλει δ' ὁ κῆρυξ παρακαλεῖ τὴν Ἑκάβην, ὅπως φροντίσῃ περὶ τῆς ταφῆς τῆς θυγατρός. Θεράπαινα δὲ πορευθεῖσα εἰς τὴν ἀκτήν, ὅπως κομίσῃ λουτρὰ τοῦ πτώματος τῆς σφαγείσης ἡρωΐδος, εὑρίσκει τὸν νεκρὸν τοῦ Πολυδώρου, ὃν ἄγει τῇ μητρί*[3]. *Ἐπειδὴ δ' ἡ Ἑκάβη δὲν ἐφρόντισε ταχέως περὶ τῆς ταφῆς τῆς θυγατρός, ἔρχεται ὁ Ἀγαμέμνων, ὅστις διαπυνθάνεται τὰ κατὰ τὸν Πολύδωρον. Ὁ Ἀτρείδης δὲν ἀναλαμβάνει μὲν τὴν τιμωρίαν τοῦ ἀνοσίου ξένου, ἀλλ' ὑπισχνεῖται τῇ γηραιᾷ συνδρομήν*[4]. *Ἐπὶ ταύτης ἐρειδομένη ἡ Ἑκάβη μεταπέμπεται τὸν Πολυμήστορα μετὰ τῶν υἱῶν, ὅπως δῆθεν εἴπῃ, ποῦ κεῖνται οἱ θησαυροὶ τοῦ Πριάμου, καὶ παραδώσῃ, ὅσους μεθ' ἑαυτῆς ἔφερεν. Ὁ Πολυμήστωρ ἀγνοῶν, ὅτι τὸ πτῶμα τοῦ Πολυδώρου εὑρέθη, ἔρχεται πρὸς τὴν μητέρα τοῦ δολοφονηθέντος ὡς φίλος*[5]. *Ἀλλ' ἀφ' οὗ εἰσῆλθεν εἰς τὰς στέγας τῶν αἰχμαλωτίδων, οἱ μὲν παῖδες φονεύονται, αὐτὸς δὲ τυφλοῦται*[6]. *Τὴν βοὴν τοῦ τυφλοῦ ἀκούσας ὁ Ἀγαμέμνων ἔρχεται καὶ τὴν ὑπόθεσιν κρίνας ἀποφαίνεται, ὅτι ὁ τιμωρηθεὶς ἠδίκησε*[7], *καὶ ἀποπέμπει τοῦτον.*

Ὁ πρόλογος τοῦ Πολυδώρου ἔχει μέν τι ἐπικὸν καὶ ἐκακίσθη ὑπὸ τοῦ Ἀριστοφάνους[8], *ἀλλὰ διεγείρει τὸν ἔλεον τοῦ θεατοῦ. Οἱ κριτικοὶ ψέγουσι τὴν ἔλλειψιν ἑνότητος· διότι τὸ δρᾶμα συνίσταται ἐκ δύο ὑποθέσεων συνδεομένων ἀλλήλαις μόνον ἐξωτερικῶς διὰ τοῦ προσώπου τῆς Ἑκάβης*[9]. *Ἡ σφαγὴ τῆς Πολυξένης καὶ ἡ τύφλωσις τοῦ Πολυμήτορος δὲν συνδέονται φυσι-*

---

[1]) Ἐν στίχ. 355. [2]) Ἐν στίχ. 558. [3]) Ἐν στίχ. 669. [4]) Ἐν στίχ. 840. [5]) Ἐν στίχ. 983. [6]) Ἐν στίχ. 1033. [7]) Ἐν στίχ. 1228. [8]) Ὅρα ἐν τοῖς ἔμπροσθεν σελ. [9]) Gruppe, Ariadne ἐν σελίδ. 371 καὶ Bode III, 508.

κῶς, ἡ μία πρᾶξις δὲν προκαλεῖ τὴν ἑτέραν. Ὑπερασπισταὶ τῆς ἑνότητος τῆς τραγῳδίας δὲν ἔλειψαν, ἀλλ' ἡ ὑπεράσπισις αὐτῶν δὲν εἶναι ἰσχυρά. Φαίνεται δὲ παράδοξον, ὅτι ὁ K. O. Müller[1] *ἐνόμισεν, ὅτι τὸ δρᾶμα ἔχει ἑνότητα, ἂν θεωρήσωμεν τὴν Ἑκάβην ὡς πρωταγωνιστοῦν πρόσωπον. Βεβαίως αὕτη εἶναι ἡ ἡρωῒς τοῦ δράματος, ἀλλ' ἡ τοιαύτη ἑνότης εἶναι προσώπου καὶ οὐχὶ ὑποθέσεως, ἥτις δικαίως κακίζεται*[2]. *Τὸ πρόσωπον τῆς γραίας ταύτης δὲν εἰκονίζεται ἄμεμπτον, διότι καὶ παρὰ τὸν αἰῶνα, ἐν ᾧ ἔζη, καὶ παρὰ τὴν ἡλικίαν φιλοσοφεῖ*[3]. *Ἡ αὐτὴ αἰτεῖ παρὰ τοῦ Ἀγαμέμνονος τὴν τιμωρίαν τοῦ Πολυμήστορος ὡς ἀμοιβὴν τῶν λέκτρων τῆς Κασσάνδρας*[4]. *Κατὰ τὰ σκληρὰ ἔθιμα τοῦ ἡρωϊκοῦ αἰῶνος αἱ αἰχμαλωτίδες ἠδύναντο νὰ χρησιμεύσωσι καὶ ὡς παλλακίδες. Ἀλλ' ἡ γηραιὰ Ἑκάβη οὐ μόνον ἀναγνωρίζει τὴν τοιαύτην σχέσιν, ἀλλὰ καὶ αἰτεῖ διὰ τοῦτο ἀμοιβήν. Ἓν μέρος τῆς ὑποθέσεως τῆς τραγῳδίας εἶχε πραγματευθῇ ὁ Σοφοκλῆς ἐν τῇ Πολυξένῃ. Ἀλλ' ὁ Εὐριπίδης προσέθηκε καὶ τὰ τοῦ Πολυδώρου καὶ Πολυμήστορος, ὅπως γένηται τραγικώτερος. Ἐπὶ τούτῳ καὶ τὸν Πολύδωρον, ὃν καθ' Ὅμηρον*[5] *ἐγέννησεν ἡ Λαοθόη, ἐποίησεν υἱὸν τῆς Ἑκάβης. Ἐπειδὴ ὁ ποιητὴς κατά τινας κριτικοὺς ὑπαινίσσεται τὴν ἐν Πύλῳ συμφορὰν τῶν Λακεδαιμονίων*[6] *καὶ ἐπειδὴ ἐν ταῖς Νεφέλαις τοῦ Ἀριστοφάνους διδαχθείσαις κατὰ τὸ 423 π. Χ. ἀνευρίσκονται παρῳδίαι τοῦ προκειμένου δράματος, εἰκάζεται, ὅτι ἡ τραγωδία ἐδιδάχθη κατὰ τὸ 425 π. Χ.*[7].

---

1) *Ἐν τῇ γραμματολογίᾳ* II, 161. 2) *Ὅρα ἐν τοῖς ἔμπροσθεν σελ.* 61. 3) *Ἐν στίχ.* 1165. 4) *Ἐν στίχ.* 809. 5) *Ἐν Ἰλιάδ. Χ*, 48. 6) *Ἐν στίχ.* 642·

στένει δὲ καί τις ἀμφὶ τὸν εὔροον Εὐρώταν
Λάκαινα πολυδάκρυτος ἐν δόμοις κόρα
πολιόν τ' ἐπὶ κρᾶτα μήτηρ
τέκνων θανόντων τίθεται χέρα.

7) K. O. Müller *αὐτόθι* II, 160.

Ἡ σκηνὴ τοῦ Ἴ ω ν ο ς ὑπόκειται ἐν Δελφοῖς, ὅπου γίνεται ἡ ἀναγνώρισις τοῦ ἥρωος τοῦ δράματος; οὗ ἡ ὑπόθεσις ἔχει ὡς ἑξῆς· Κρέουσα ἡ θυγάτηρ τοῦ Ἐρεχθέως ὑπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος φθαρεῖσα ἔτεκεν υἱόν, ὃν ἐξέθηκεν ὑπὸ τὴν ἀκρόπολιν[1]. Τοῦτον λαβὼν ὁ Ερμῆς ἤνεγκεν εἰς Δελφούς, ὃν ἡ Πυθία εὑροῦσα ἀνέθρεψε καὶ οἱ Δελφοὶ κατέστησαν νεωκόρον. Ἡ δὲ Κρέουσα ἔλαβεν ἄνδρα τὸν Ξοῦθον, ὅστις συμμαχήσας τοῖς Ἀθηναίοις τὴν βασιλείαν καὶ ἡν θυγατέρα τοῦ βασιλέως ἐδέξατο δῶρον[2]. Ἐπειδὴ δ' οἱ συζευχθέντες δὲν ἐκτήσαντο τέκνον, ἦλθον εἰς Δελφούς, ὅπως τὸν θεὸν ἐρωτήσωσι. Παρὰ τούτου ὁ Ξοῦθος ἔλαβε τὸν ψευδῆ χρησμόν, ὅτι ἐκεῖνος, ᾧ θέλει συναντήσει ἐξερχόμενος, εἶναι υἱὸς αὐτοῦ γεννηθεὶς ἐξ ἄλλου γάμου, πρὶν λάβῃ σύζυγον τὴν Κρέουσαν[3]. Ὁ Ξοῦθος πρώτῳ ἐντυγχάνει τῷ νεωκόρῳ, ὅστις, ὡς εἴρηται, ἦτο υἱὸς τοῦ Ἀπόλλωνος. Τούτῳ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἀθηναίων ἀποκαλύπτει τὸν χρησμὸν καὶ ἀποκαλεῖ υἱόν[4], ὅστις χαίρει μὲν διὰ τοῦτο, ἀλλὰ λυπεῖται, διότι δὲν γινώσκει καὶ τὴν μητέρα. Μετὰ τὴν ψευδῆ ταύτην ἀναγνώρισιν ὁ Ξοῦθος ὀνομάζει τὸν νέον Ἴωνα[5] καὶ καλεῖ εἰς τὰ ἀνάκτορα τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ χορὸς ὅμως, ὅστις συνίσταται ἐκ θεραπαινίδων, ποιεῖ γνωστὸν τῇ Κρεούσῃ, ὅτι ὁ νεωκόρος ἀναγνωρισθεὶς ὡς υἱὸς τοῦ Ξούθου μέλλει νὰ ἔλθῃ εἰς τὰ μέγαρα τοῦ Ἐρεχθέως[6]. Λυπηθεῖσα διὰ τοῦτο ἡ Κρέουσα ἀποφασίζει, ὅπως φονεύσῃ τὸν Ἴωνα καὶ ἐπὶ τούτῳ πέμπει τὸν παιδαγωγόν, ὅστις ἔχυσεν εἰς τὸν οἶνον τοῦ νέου φ ά ρ μ α κ ο ν δ ρ α σ τ ή ρ ι ο ν[7]. Ἀλλ' ἐπειδὴ τῶν οἰκετῶν τις εἶπε βλασφημίαν κατὰ τὰς σπονδάς, οἱ φίλοι τοῦ Ἴωνος ἔχυσαν ταύτας. Ἐκ τοῦ χυθέντος οἴνου τοῦ νέου ἔπιε πτηνόν, ὅπερ πάραυτα ἔθανεν[8]. Ἐκ τούτου ἐννοήσας ὁ Ἴων, ὅτι ὁ γέρων παιδαγωγὸς ἦλθεν, ὅπως δηλητηριάσῃ αὐτόν,

---

1) Ἐν στίχ. 18. 2) Ἐν στίχ. 58. 3) Ἐν στίχ. 546. 4) Ἐν στίχ. 528. 5) Ἐν στίχ. 673. 6) Ἐν στίχ. 804. 7) Ἐν στίχ. 1187. 8) Ἐν στίχ. 1209.

ἀναγκάζει τοῦτον εἰς ὁμολογίαν καὶ οὗτος ὁμολογεῖ τὸ ἔγκλημα τῆς Κρεούσης. Οἱ ἄρχοντες τῶν Δελφῶν καταδικάζουσιν αὐτὴν εἰς θάνατον καὶ ὁ Ἴων καταδιώκει τὴν κακουργήσασαν, ἥτις καταφεύγει εἰς τὸν βωμὸν τοῦ θεοῦ. Ἐν ᾧ δ' ὁ Ἴων μέλλει νὰ φονεύσῃ αὐτήν, ἐλθοῦσα ἡ Πυθία κωλύει τοῦτον καὶ δίδει κιβωτὸν περιέχουσαν τὰ σπάργανα, ἐν οἷς οὗτος ἦτο ἐκτεθειμένος[1]. *Ἀνοίξας ταύτην ὁ Ἴων εὑρίσκει ὑφάσματα, ἅπερ ἡ Κρέουσα ἀναγνωρίζει ὡς τὰ ὑφ' ἑαυτῆς ἐντεθειμένα. Οὐδεμία δ' ἀμφιβολία δύναται νὰ ὑπάρξῃ, διότι αὕτη προλέγει πάντα τὰ κοσμήματα, ἅπερ ὁ Ἴων ἀνευρίσκει*[2]. *Οὕτως ἡ ἀναγνώρισις γίνεται πλήρης καὶ οἱ ἀναγνωρισθέντες ἑτοιμάζονται, ὅπως ἐπανέλθωσιν εἰς Ἀθήνας*[3]. *Ἀλλ' ἡ Ἀθηνᾶ πεμφθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος ἐπιφαίνεται καὶ λέγει, ὅτι ὁ Ἴων εἶναι υἱὸς τοῦ εἰρημένου θεοῦ. Συμβουλεύει δὲ τῇ Κρεούσῃ, ὅπως ἐγκαταστήσῃ τὸν Ἴωνα ἐν τοῖς βασιλικοῖς θρόνοις*[4]. *Διότι ἐκ τοῦ Ἐρεχθέως καταγόμενος εἶναι δίκαιον νὰ ἄρχῃ τῆς χώρας τῆς Παλλάδος.*

Εἶναι λυπηρόν, ὅτι δὲν περιεσώθη ἡ κρίσις τῶν ἀρχαίων περὶ τῆς ἀξίας τῆς τραγῳδίας. Ἡμεῖς ἔχομεν τὴν γνώμην, ὅτι αὕτη δὲν διακρίνεται μὲν κατὰ τὴν δραματικὴν τέχνην, ἀλλ' εἶναι ἐκ τῶν καλλιόνων τοῦ τραγικοῦ· διότι ἔχει σκηνὰς διεγειρούσας τὸν φόβον καὶ τὸν ἔλεον τῶν θεατῶν. Πρὸς δὲ ἐπαινοῦμεν, ὅτι ἡ ἀναγνώρισις γίνεται πρὸ τῆς τραγικῆς πράξεως, ὅπερ ἐπαινεῖ ὁ Ἀριστοτέλης. Ὁ Ἴων δὲν ἐφόνευσε τὴν μητέρα αὐτοῦ, ἀλλ' ἀναγνωρίσας ἔσωσε ταύτην. Ἡ ἀναγνώρισις δὲν ἐγένετο μὲν διὰ τῆς τέχνης τοῦ τραγικοῦ, ὡς ἐν τῷ Οἰδίποδι τυράννῳ, ἀλλὰ διὰ σημείων, ἐν καιρῷ ὅμως γενομένη ἔχει τι καλόν. Οἱ χαρακτῆρες τοῦ δράματος εἶναι ταπεινοὶ πλὴν τοῦ Ἴωνος, ὅστις εἶναι ἥρως τῆς τραγῳδίας. Καλῶς δ' ἔπραξεν ὁ ποιητής, ὅτι τὸν Ἀπόλλωνα, τὸν διαφθορέα τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἐρεχθέως, δὲν εἰσήγαγεν εἰς τὴν σκηνήν. Ἀφ' οὗ ἐποίησεν

---

[1] Ἐν στίχ. 1342. [2] Ἐν στίχ. 1417. [3] Ἐν στίχ. 1559. [4] Ἐν στίχ. 1579.

αἰσχρὰν πρᾶξιν, εἶχε τοὐλάχιστον τὴν συνείδησιν, ὅπως μὴ παρουσιασθῇ πρὸ τῶν θεατῶν[1]. *Περὶ τὸ τέλος τοῦ δράματος ὑπάρχει ἔλλειψίς τις, διότι δὲν λέγεταί τι περὶ τοῦ Ξούθου, ὅστις εἶδε τὸν Ἴωνα καὶ τὴν Κρέουσαν ἐν φιλίᾳ ὄντας, ἐν ᾧ ἐκεῖνος πρὸ ὀλίγου ἤθελε νὰ φονεύσῃ ταύτην. Προδήλως ὁ ποιητὴς ἐβουλεύθη, ὅπως ἐν τῇ τραγῳδίᾳ ταύτῃ κολακεύσῃ τοὺς Ἀθηναίους σεμνυνομένους ἐπὶ αὐτοχθονισμῷ· διότι εἰκονίζει τὸν Ἴωνα οὐχὶ ὡς υἱὸν τοῦ ἐπήλυδος Ξούθου, ἀλλὰ τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἐρεχθέως. Τὸ δῶρον ὅμως τοῦτο δὲν ἔδωκεν ὁ Εὐριπίδης τοῖς Ἀθηναίοις ἁγνὸν καὶ καθαρόν, ἀλλὰ μεστὸν ἠθικῶν κηλίδων. Πότε ἐδιδάχθη ἡ τραγῳδία, δὲν παρεδόθη ἡμῖν, ἀλλ' ὁ Boeckh*[2] *εὐφυῶς εἴκασεν, ὅτι ἡ διδασκαλία ἐγένετο ὀλίγον μετὰ τὴν παρὰ τῷ Ῥίῳ νίκην τῶν Ἀθηναίων*[3], *ἥτις συνέβη κατὰ τὸ 429 π. Χ. Τοῦτο γίνεται πιθανόν, διότι ὁ ποιητὴς μνημονεύει τοῦ Ῥίου*[4] *καὶ τῆς στοᾶς*[5], *ἣν οἱ Ἀθηναῖοι ᾠκοδόμησαν ἐν Δελφοῖς ἐκ τῶν χρημάτων, ἅπερ κατὰ τὴν εἰρημένην μάχην ἔλαβον ἐκ τῶν Πελοποννησίων καὶ τῶν συμμάχων αὐτῶν*[6].

Ἐν δὲ τῷ Ἡρακλεῖ μαινομένῳ προλογίζει ὁ Ἀμφιτρύων, ὁ σύζυγος τῆς Ἀλκμήνης, ἡ δὲ σκηνὴ ὑπόκειται ἐν Θήβαις. Ἐνταῦθα ὁ Ἡρακλῆς λαβὼν γυναῖκα Μεγάραν τὴν θυγατέρα τοῦ Κρέοντος ἐγέννησεν ἐξ αὐτῆς παῖδας. Καταλιπὼν δὲ τούτους ἐν Θήβαις ἀπῆλθεν, ὅπως τελέσῃ τοὺς ἄθλους τοῦ Εὐρυσθέους. Μετὰ τὴν ἐκπόνησιν τῶν ἄλλων ἄθλων τελευταῖον κατέβη εἰς Ἅιδου, ὅπως ἐκεῖθεν ἀναγάγῃ εἰς τὸ φῶς τὸν Κέρβερον[7]. *Ἐπειδὴ ὅμως ἐνταῦθα μακρὸν χρόνον διέμεινεν, ἐπιστεύθη, ὅτι ἔθανε. Κατὰ τὴν ἀπουσίαν λοιπὸν τοῦ Ἡρακλέους στάσεως ἐγερθείσης ἦλθεν ὁ Λύκος ἐξ Εὐβοίας, ἐφόνευσε*

---

1) *Ἐν στίχ.* 1564. 2) De gr. trag. princip. 191. 3) *Θουκυδ.* II, 84. Ὁ Enthowen (De Ione fabula Euripidea, Bonn 1880) *ὅστις εἰκάζει κατ' ἐξοχὴν ἐκ μετρικῶν λόγων, τίθησι τὴν διδασκαλίαν τοῦ δράματος κατὰ τὸ 412 π. Χ.* 4) *Ἐν στίχ.* 1599. 5) *Ἐν στίχ.* 190, 6) *Παυσαν.* X, 11, 5. 7) *Ἐν στίχ.* 24.

τὸν Κρέοντα τὸν βασιλέα τῶν Θηβαίων καὶ κατέλαβε τὴν βασιλείαν[1]. Μετὰ τοῦτο πειρᾶται, ὅπως φονεύσῃ τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα τοῦ Ἡρακλέους καὶ τὸν Ἀμφιτρύωνα, οἵτινες καταφεύγουσιν ἱκέται εἰς τὸν βωμὸν τοῦ σωτῆρος Διός[2]. Ἐνταῦθα ἐλθὼν ὁ Λύκος λέγει τοῖς ἱκέταις, ὅπως ἐξέλθωσιν· ἐπειδὴ δ' οὗτοι δὲν πείθονται, κελεύει τοὺς θεράποντας, ὅπως κομίσωσι ξύλα περὶ τὸν βωμόν, ἵνα καύσῃ αὐτούς[3]. Τούτων γινομένων οὐδεμία ἐλπὶς σωτηρίας ὑποφώσκει. Διὰ τοῦτο ὁ μὲν Ἀμφιτρύων παρακαλεῖ τὸν Λύκον, ἵνα φονεύσῃ πρῶτον αὐτὸν καὶ τὴν μητέρα τῶν τέκνων, ὅπως μὴ ἴδωσι τὸ ἀνόσιον καὶ οἰκτρὸν θέαμα τοῦ φόνου αὐτῶν[4]. Ἡ δὲ μήτηρ ἱκετεύει τὸν τύραννον, ὅπως ἐπιτρέψῃ, ἵνα κοσμήσῃ τὰ τέκνα, ὡσεὶ ταῦτα ἦσαν νεκρά[5]. Εἰς τὴν παράκλησιν ταύτην δὲν ἀνθίσταται ὁ Λύκος, ἀλλ' ἐπιτρέψας τὸ αἰτηθὲν ἀπέρχεται καὶ λέγει, ὅτι θέλει ἐπανέλθει πρὸς τέλεσιν τοῦ φόνου. Τὴν νεκρικὴν κόσμησιν τελέσασα ἡ Μεγάρα ἐξέρχεται τῶν οἴκων, ἀλλὰ πρὸ τοῦ Λύκου ἀφικνεῖται παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ὁ Ἡρακλῆς, ὅστις μαθὼν τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον διανοεῖται, ὅπως τιμωρήσῃ τὸν κακοῦργον[6]. Ὁ Ἀμφιτρύων ὅμως συμβουλεύει αὐτῷ, ὅπως μὴ ταράξῃ τὴν πόλιν, ἀλλὰ περιμείνῃ ἐν τοῖς οἴκοις, ὅπου θέλει ἐπανέλθει ὁ Λύκος. Ὄντως οὗτος ἐπανελθὼν φονεύεται ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους[7]. Οὕτως ὁ υἱὸς τῆς Ἀλκμήνης ἐν καιρῷ ἐλθὼν ἔσωσε τὰ τέκνα, ἀλλὰ καταληφθεὶς ὑπὸ τῆς Λύσσης πεμφθείσης ὑπὸ τῆς Ἥρας γίνεται μανιώδης καὶ ἐν τῇ μανίᾳ τὰ ἴδια τέκνα ὡς τὰ τοῦ Εὐρυσθέως ὑπολαβὼν φονεύει αὐτὰ καὶ τὴν γυναῖκα[8]. Ἤθελε δὲ φονεύσει καὶ τὸν Ἀμφιτρύωνα, εἰ μὴ ἡ Παλλὰς λίθον κατὰ τοῦ μαινομένου ῥίψασα ἐπεῖχε καὶ εἰς ὕπνον ἐνέβαλεν[9]. Ἐκ τούτου ἐγερθεὶς ὁ Ἡρακλῆς καὶ μαθών, ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ φονεὺς τῶν

1) Ἐν στίχ. 33. 2) Ἐν στίχ. 48. 3) στίχ. 240. 4) Ἐν στίχ. 321. 5) Ἐν στίχ. 327. 6) Ἐν στίχ. 565. 7) Ἐν στίχ. 742. 8) Ἐν στίχ. 958. 9) Ἐν στίχ. 993.

κειμένων διανοεῖται, ὅπως αὐτοκτονήσῃ[1], *ἀλλ' ἔρχεται ὁ Θησεὺς ἄγων στρατὸν ἐξ' Ἀθηνῶν. Διότι ἐνταῦθα ἦλθεν ἡ φήμη, ὅτι ὁ Λύκος καταλαβὼν τὴν βασιλείαν κατέστη εἰς πόλεμον πρὸς τὸν Ἡρακλέα. Ὁ εὐγνώμων οὗτος φίλος ἀκούσας τὰ γενόμενα προτείνει αὐτῷ, ὅπως ἔλθῃ εἰς Ἀθήνας καὶ ἁγνίσῃ αὐτὸν ἐκ τοῦ μιάσματος διὰ καθαρμῶν*[2]. *Οὕτως οἱ δύο ἥρωες ἐξέρχονται τῆς σκηνῆς.*

Ἂν τὸ θέατρον ἦτο τόπος ἐκπλήξεων, ἡ τραγῳδία αὕτη, ἤθελεν εἶναι ἐκ τῶν ἀρίστων. Διότι περιέχει μεγίστην ἔκπληξιν, ὅτι ὁ σώσας τὰ τέκνα πατὴρ φονεύει ταῦτα. Τῇ ἀληθείᾳ εἶναι τραγικώτατον τὸ χωρίον[3], *ἐν ᾧ ὁ ἕτερος τῶν υἱῶν τὴν χεῖρα ἐπὶ τοῦ γενείου τοῦ πατρὸς θεὶς ἱκετεύει αὐτόν, ὅπως μὴ φονεύσῃ, διότι δὲν εἶναι τοῦ Εὐρυσθέως, ἀλλὰ τοῦ Ἡρακλέους. Ὁ μαινόμενος ὅμως ἔβαλε ξύλον κατὰ τῆς ξανθῆς τοῦ παιδὸς κεφαλῆς καὶ ἔθραυσε τὰ ὀστᾶ. Ἡ τραγῳδία στερεῖται ἑνότητος· διότι δύο πράξεις συνηνώθησαν εἰς ἓν δρᾶμα. Ἂν ἡ τραγῳδία κατά τινα τρόπον ἀναπτυχθεῖσα ἔληγεν εἰς τὴν τιμωρίαν τοῦ αἱμοδιψοῦς Λύκου, ἤθελεν εἶναι τεχνικόν τι ὅλον. Ἀλλ' ἡ δευτέρα πρᾶξις ἡ τὸν φόνον τῶν τέκνων περιλαμβάνουσα οὐ μόνον παρέλκει, ἀλλὰ καὶ φθείρει τὴν ἐκ τῆς τιμωρίας τοῦ κακούργου ἡδονήν. Ὁ Bernhardy*[4] *ἐπαινεῖ τὴν ἀκρίβειαν τῶν ῥυθμῶν καὶ τὴν ἐπιμέλειαν, μεθ' ἧς κατεσκευάσθησαν, τὰ μελικὰ μέρη. Ταῦτα ὅμως ἀνήκουσιν εἰς τὸν στιχουργὸν ἢ τὸν ποιητὴν καὶ οὐχὶ εἰς τὸν τραγικόν. Ἡ Ἥρα ἐν τῇ τραγῳδίᾳ διὰ τῆς ἀποστολῆς τῆς Λύσσης εἰκονίζεται ὡς μοχθηρὰ καὶ ἐπέρχεται ἡμῖν νὰ εἴπωμεν, ὅτι τοιαύτη ἐφάνη καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν ποιητήν· διότι ἔφθειρε τραγῳδίαν, ἥτις ἄλλως ἠδύνατο νὰ ἦναι καλή. Καθ' ὅλον ὁ ποιητὴς ἐν τῷδε τῷ δράματι κακολογεῖ οὐ μόνον τὴν Ἥραν, ἀλλὰ καὶ τὸν Δία αὐτὸν*[5] *καὶ ὅμως τοιούτων θεῶν*

---

[1]) *Ἐν στίχ.* 1133. [2]) *Ἐν στίχ.* 1310. [3]) *Ἐν στίχ.* 976. [4]) *Ἐν τῇ γραμματολογίᾳ* II, 2, 489. [5]) *Ὁ Ἀμφιτρύων ἀποκινούμενος πρὸς τὸν Δία ἐν στίχ.* 344 *λέγει αὐτῷ·*

ποιεῖ νευρόσπαστα τοὺς ἀνθρώπους. Οὕτω δὲ σατιρίζει τοὺς δυστυχεῖς ἐκείνους θεούς[1]*, ὥστε ἠδύνατό τις νὰ ἀπατηθῇ νομίζων, ὅτι ἀναγινώσκει τὸν Λουκιανὸν καὶ οὐχὶ τὸν μέγαν τοῦ Ἀττικοῦ θεάτρου διδάσκαλον. Περὶ τοῦ χρόνου τῆς διδασκαλίας τῆς τραγῳδίας ὑπάρχει διαφωνία καὶ ὁ μὲν Bernhardy*[2] *διὰ τὰς εἰρημένας ἀρετὰς τίθησιν ἐν τοῖς καλοῖς χρόνοις τοῦ ποιητοῦ (δηλ. οὐχὶ μετὰ τὴν 90ην Ὀλυμπιάδα), ὁ δὲ Wilamowitz*[3] *μεταξὺ τῆς διδασκαλίας τῶν Ἱκετίδων (421) καὶ τῶν Τρῳάδων. Ὁπωσδήποτε ἡ διδασκαλία πρέπει νὰ τεθῇ κατὰ τὴν γεροντικὴν τοῦ ποιητοῦ ἡλικίαν· διότι αὐτὸς οὗτος λέγει φράσεις κατὰ τοῦ γήρατος*[4].

Ἐν δὲ τῷ προλόγῳ τῶν Τρῳάδων ὁ Ποσειδῶν καὶ ἡ Ἀθηνᾶ βουλεύονται, ὅπως καταποντίσωσι τοὺς Ἀχαιοὺς διὰ τὰς ἀνοσίας πράξεις, ἃς οἱ νικηταὶ ἐτέλεσαν κατὰ τὴν ἅλωσιν τοῦ Ἰλίου[5]*. Μετὰ τὸν πρόλογον ὁ Ταλθύβιος ἀναγγέλλει ταῖς αἰχμαλωτίσι, πῶς αὗται διενεμήθησαν τοῖς νικηταῖς. Ἡ μὲν Κασσάνδρα ἐδόθη γέρας τῷ Ἀγαμέμνονι*[6]*, ἡ δὲ Πολυξένη τῷ τάφῳ τοῦ Ἀχιλλέως*[7]*, ἡ δ' Ἀνδρομάχη τῷ Νεοπτολέμῳ*[8] *καὶ ἡ Ἑκάβη τῷ Ὀδυσσεῖ*[9]*. Ἀλλ' ἐν ᾧ ὁ κῆρυξ αἰτεῖ κατὰ πρῶτον τὴν Κασσάνδραν, ὅπως παραδώσῃ ταύτην τῷ Ἀτρείδῃ, αὕτη ἐκβαχευθεῖσα προλέγει καὶ τὸν φόνον τούτου*[10] *καὶ τὰς δεινὰς τοῦ Ὀδυσσέως περιπετείας*[11]*. Εἶτα ὁ Ταλθύβιος ἀγγέλλει τῇ*

Σὺ δ' εἰς μὲν εὐνὰς κρύφιος ἠπίστω μολεῖν
τἀλλότρια λέκτρα δόντος οὐδενὸς λαβών,
σῴζειν δὲ τοὺς σοὺς οὐκ' ἐπίστασαι φίλους.
Ἀμαθής τις εἶ θεοί, ἢ δίκαιος οὐκ ἔφυς.

1) *Περὶ τῆς Ἥρας λέγει ὁ Ἡρακλῆς μετὰ τὸν φόνον τῶν παίδων ἐν στίχ.* 1290.

Χορευέτο δὴ Ζηνὸς ἡ κλεινὴ δάμαρ
κρούουσ' Ὀλύμπου Ζηνὸς ἀρβύλῃ πέδον.

2) *Αὐτόθι ἐν σελίδ.* 489. 3) Eur. Herakl I 344 *καὶ* 380, 4) *Ἐν στίχ.* 637 *καὶ* 676. 5) *Ἐν στίχ.* 25 *καὶ* 70. 6) *Ἐν στίχ.* 251. 7) *Ἐν στίχ* 265. 8) *Ἐν στίχ.* 274. 9) *Ἐν στίχ.* 277. 10) *Ἐν στίχ.* 361. 11) *Ἐν στίχ.* 437.

Ἀνδρομάχῃ, ὅτι οἱ Ἀχαιοὶ ἀπεφάσισαν, ὅπως ῥίψωσι τὸν υἱὸν τοῦ Ἕκτορος ἀπὸ τῶν πύργων[1]. *Εἰς τὰς στέγας τῶν αἰχμαλωτίδων ἔρχεται καὶ ὁ Μενέλαος, διότι ἐν ταύταις ἠριθμήθη καὶ ἡ Ἑλένη. Ἐπέτρεψαν δὲ τούτῳ οἱ Ἀχαιοί, ὅπως φονεύσῃ αὐτὴν ἢ ἀγάγῃ αὖθις εἰς τὴν Ἑλλάδα*[2]. *Ὁ Ἀτρείδης ἀποφασίζει, ἵνα πέμψῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐκεῖ ἐπιτρέψῃ τὸν φόνον. Πρὸς τοῦτο κελεύει τοὺς θεράποντας, ὅπως ἐξαγάγωσιν αὐτὴν τῶν στεγῶν τῶν αἰχμαλωτίδων. Ἀλλ' ἡ Ἑκάβη συμβουλεύει τῷ Μενελάῳ νὰ φονεύσῃ καὶ μὴ ἴδῃ αὐτήν, ὅπως μὴ καταληφθῇ ὑπὸ πόθου. Ἡ Ἑλένη ὅμως ἐξέρχεται καὶ ἐξελθοῦσα αἰτεῖ παρὰ τοῦ Μενελάου, ὅπως ἀπολογηθῇ. Τούτου δ' ἐπιτραπέντος ἡ ῥητορεύουσα γυνὴ τὴν αἰτίαν ἀποδίδει τῇ Ἑκάβῃ*[3], *ἥτις ἐγέννησε τὸν Πάριν, καὶ ταῖς τρισὶ θεαῖς, ἐξ ὧν ἡ μὲν Παλλὰς ὑπέσχετο, ἂν δώσῃ αὐτῇ τὸ γέρας τοῦ κάλλους, τὴν δούλωσιν τῆς Ἑλλάδος, ἡ δ' Ἥρα τὴν τυραννίδα τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Εὐρώπης καὶ ἡ Κύπρις τὴν γυναῖκα τοῦ Μενελάου. Οὕτως ἡ Ἑλένη εἰκονίζει ἑαυτὴν ὡς εὐεργέτιδα τῆς Ἑλλάδος, διότι ἀπολεσθεῖσα ἔσωσε τὴν ἐλευθερίαν αὐτῆς. Δὲν παραλείπει δ', ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Μενέλαος ἥμαρτε, διότι καταλιπὼν τὸν Πάριν ἐν τοῖς οἴκοις ἀπῆλθεν εἰς τὴν Κρήτην. Ἠκολούθησε μὲν τῷ Πάριδι, ἀλλ' αἰτία εἶναι ἡ Κύπρις, ἥτις ἄρχει καὶ αὐτοῦ τοῦ Διός. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πάριδος ἐπειράθη μέν, ὅπως κατέλθῃ ἐκ τῶν τειχῶν διὰ σχοινίων, ἀλλ' ὁ Δηΐφοβος συλλαβὼν ταύτην ἔσχε σύζυγον. Τὰ ἐπιχειρήματα ταῦτα τῆς Ἑλένης ἀνασκευάζει*[4] *ἡ γραῖα Ἑκάβη λέγουσα πρὸς τοῖς ἄλλοις, ὅτι οὔτε ἡ Ἥρα ἤθελε παραδώσει τὸ Ἄργος, οὔτε ἡ Παλλὰς τὰς Ἀθήνας, ὅπως δουλεύωσι τοῖς βαρβάροις. Πρὸς δὲ οὔτε ἐκείνη ἠδύνατο νὰ εὕρῃ ἄνδρα ἀμείνονα τοῦ Διός, οὔτε ἡ Ἀθηνᾶ ἤθελε γάμον, ἀφ' οὗ ᾔτησε παρθενείαν παρὰ τοῦ πατρός. Διὰ*

---

1) Ἐν στίχ. 727. 2) Ἐν στίχ. 867. 3) Ἐν στίχ. 912 καὶ ἑξῆς. 4) Ἐν στίχ 963.

ταῦτα ἡ Ἑκάβη καὶ πάλιν συμβουλεύει τῷ Μενελάῳ, ὅπως φονεύσῃ τὴν προδοῦσαν, ἀλλ οὗτος πέμπει εἰς τὰς ναῦς. Ἐν τέλει ὁ Ταλθύβιος λέγει τοῖς μὲν ταχθεῖσι λοχαγοῖς, ὅπως καύσωσι τὴν πόλιν[1], *ταῖς δὲ Τρῳάσιν, ὅπως παρασκευασθῶσιν εἰς ἀπόπλουν. Ἐν ᾧ δ' αὗται ἀπάγονται, βλέπουσι τὰς φλόγας τῆς πυρπολουμένης πόλεως τοῦ Πριάμου.*

Καὶ ἐν πολλαῖς ἄλλαις τραγῳδίαις ὁ Εὐριπίδης ὀλιγωρεῖ τῶν δραματικῶν νόμων, ἀλλ' ἐν τῇ προκειμένῃ ἡ ὀλιγωρία ὑπερέβη πᾶν μέτρον. Διὰ τοῦτο ὁ μὲν Christ[2] *παρατηρεῖ, ὅτι ὁ χαρακτὴρ τῆς ἐπικῆς παραστάσεως καὶ μετὰ τὴν δραματοποιίαν τῆς ὑποθέσεως διέμεινεν, ὁ δὲ Bernhardy*[3] *λέγει, ὅτι ἡ τραγῳδία αὕτη πλησιάζει εἰς μελόδραμα. Ἡμῖν φαίνεται, ὅτι ἡ προκειμένη τραγῳδία εἶναι ἄθροισμα ἐλεγειῶν, εἰς ἃς κατὰ παράδοξον τρόπον παρενεβλήθησαν τὰ ἀνάρμοστα ῥητορεύματα τῆς Ἑλένης καὶ τῆς Ἑκάβης. Ἡ ὑπόθεσις δὲν ἔχει ἄλλον δεσμὸν ἢ τὸ πρόσωπον τῆς γραίας ταύτης. Εἶναι δὲ παράδοξον, ὅτι, ἐν ᾧ ὁ Ποσειδῶν καὶ ἡ Ἀθηνᾶ προλέγουσι τὴν ἐν τῇ θαλάσσῃ φθορὰν τῶν Ἀχαιῶν, αὕτη ὅμως δὲν τελεῖται ἐν τῇ προκειμένῃ τραγῳδίᾳ. Διὰ τοῦτο ὁ K. O. Müller*[4] *εἴκασεν, ὅτι τὸ τελευταῖον μέρος τοῦ δράματος λείπει. Κατὰ τὴν εἰκασίαν ταύτην θεός τις ἀνήγγελλε τὸν καταποντισμὸν τοῦ στόλου τῶν Ἀχαιῶν. Ἡ εἰρημένη ἀπορία ἠδύνατο ἴσως νὰ ἀρθῇ, ἂν ἡ προκειμένη τραγῳδία ἀνῆκε τριλογίᾳ, οἵας ἐποίει ὁ Αἰσχύλος· διότι ἐν τῇ ἑπομένῃ τραγῳδίᾳ ἠδύνατο νὰ ὑπάρχῃ ἡ τιμωρία τῶν Ἀχαιῶν. Ὄντως ἡ τραγῳδία ἀνήκει εἰς τετραλογίαν, ἧς γινώσκονται τὰ μέρη, δηλ. Ἀλέξανδρος, Παλαμήδης, Τρῳάδες καὶ τὸ σατυρικὸν δρᾶμα Σίσυφος. Ἀλλὰ δὲν ἀκολουθεῖ ἄλλη τραγῳδία, ἐν ᾗ ἠδύνατο νὰ ὑπάρχῃ ὁ καταποντισμὸς τῶν Ἀχαιῶν. Σημειωτέον δ', ὅτι ὁ πρόλογος δὲν ἀφορᾷ εἰς ὁλόκληρον τὴν τετραλογίαν,*

---

[1]) Ἐν στίχ. 1251. [2]) Ἐν σελίδ. 228. [3]) Ἐν τῇ γραμματολογίᾳ II, 2, 477. [4]) Ἐν II, 169.

ἀλλὰ μόνον εἰς τὸ προκείμενον δρᾶμα. Διὰ τοῦτο αἱ Τρῳάδες μένουσιν ἄνευ καθάρσεως. Φαίνεται, ὅτι καὶ οἱ κριταὶ τοῦ ἀγῶνος δὲν παρεῖδον τὰς ἐλλείψεις τῆς τραγῳδίας καὶ τὰ πρωτεῖα ἔδωκαν τῷ Ξενοκλεῖ, ὅστις ἐδίδαξε τὴν τετραλογίαν τὴν περιέχουσαν τὸν Οἰδίποδα, τὸν Λυκάονα, τὰς Βάκχας καὶ ὡς σατυρικὸν δρᾶμα τὸν Ἀθάμαντα[1]. *Ὁ ἀγὼν ἐγένετο κατὰ τὸ 415*[2] *π. Χ. Ἀλλ' εἰ καὶ τὰ κατὰ τὴν ἑνότητα εἶναι ἡμαρτημένα, ὅμως τὰ χορικὰ εἶναι καλὰ καὶ ἡ σκηνὴ τῆς καιομένης πόλεως μεγαλοπρεπής.*

Ὁ μῦθος τῆς Ἠλέκτρας εἶναι ὁ αὐτὸς καὶ παρὰ τοῖς τρισὶ τραγικοῖς καὶ μόνον ἡ ἐκτέλεσις κατά τι διαφέρει. Ἐν τῇ προκειμένῃ τραγῳδίᾳ προλογίζει ὁ Αὐτουργός, ᾧ ὁ Αἴγισθος ἔδωκε τὴν Ἠλέκτραν εἰς γάμον. Ταύτην ᾔτουν μὲν πολλοὶ μνηστῆρες, οἵτινες ἦσαν πρῶτοι τῆς Ἑλλάδος, ἀλλ' ὁ τύραννος φοβούμενος, μὴ ἐκ τοιούτου γάμου γεννηθῶσι τιμωροί, συνέζευξε γεωργῷ, ὅστις ἔζη ἐν τοῖς ἀγροῖς[3]. *Ἐνταῦθα ἔρχεται ὁ Ὀρέστης μετὰ τοῦ Πυλάδου ὡς κομιστὴς εἰδήσεων παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ τῆς ἡρωΐδος*[4]. *Τοῦτον καλεῖ εἰς ξενίαν*[5] *ὁ Αὐτουργὸς καὶ ἀναγνωρίζει ὁ πρεσβύτης, ὅστις ἦτο παλαιὸς θεράπων τοῦ Ἀγαμέμνονος. Οὗτος κληθεὶς ὑπὸ τῆς Ἠλέκτρας καὶ καθ' ὁδὸν διαβὰς διὰ τοῦ τάφου τοῦ δολοφονηθέντος πατρὸς τῆς ἡρωΐδος εἶδεν ἐπ' αὐτοῦ σφάγιον αἷμα καὶ βόστρυχον ξανθῆς κόμης. Ἐπειδὴ δὲ δὲν δύναται νὰ πιστεύσῃ, ὅτι Ἀργεῖος ἐτόλμησε νὰ πλησιάσῃ εἰς τὸν τάφον καὶ νὰ θύσῃ, εἰκάζει, ὅτι ἦλθεν ὁ Ὀρέστης*[6], *ἡ Ἠλέκτρα ὅμως δὲν πείθεται. Ἀλλ' ὁ πρεσβύτης τὸν Ὀρέστην θεασάμενος καὶ παρατηρήσας, ὅτι εἶχεν οὐλὴν παρὰ τὴν ὀφρὺν ἀνεγνώρισε τοῦτον, διότι παῖς ὢν ἐπλήγη ἐν τοῖς οἴκοις τοῦ πατρός*[7]. *Παρὰ τούτου ὁ Ὀρέστης μανθάνει, ὅτι ὁ*

---

[1]) *Πλίν. ἐν Ποικίλ. ἱστορ.* II. 8. [2]) *Τινὲς νομίζουσιν, ὅτι ὁ ποιητὴς ὑπαινίσσεται τὴν ἐν Σικελίᾳ στρατείαν τῶν Ἀθηναίων ἐν στίχ.* 220. [3]) *Ἐν στίχ.* 21. [4]) *Ἐν στίχ.* 226. [5]) *Ἐν στίχ.* 357. [6]) *Ἐν στίχ.* 517. [7]) *Ἐν στίχ.* 574.

Αἴγισθος ἐν τοῖς ἀγροῖς θύει ταῖς νύμφαις [1], *ὅπερ διευκολύνει τὴν τιμωρίαν. Ἡ δὲ Ἠλέκτρα πέμπει τὸν πρεσβύτην, ὅπως καλέσῃ τὴν Κλυταιμνήστραν παρ' ἑαυτῇ λέγων, ὅτι εἶναι λεχὼ καὶ ὅτι ἔχει λόχια νοσήματα* [2]. *Οὕτως ὁ Ὀρέστης πορευθεὶς πρὸς τὸν ὑπὸ τοῦ πρεσβύτου ὑποδειχθέντα τόπον καὶ ἐνταῦθα ἀνύποπτον τὸν Αἴγισθον εὑρὼν φονεύει τοῦτον* [3]. *Μετὰ τὸν φόνον ἐπανέρχεται ὁ Ὀρέστης εἰς τὸν οἶκον τῆς Ἠλέκτρας ἄγων τὸ πτῶμα τοῦ Αἰγίσθου, ὅπερ κρύπτουσιν* [4], *ὅπως μὴ ἴδῃ τοῦτο ἡ μέλλουσα νὰ ἔλθῃ Κλυταιμνήστρα. Ὁ υἱὸς τοῦ Ἀγαμέμνονος διστάζει νὰ φονεύσῃ τὴν μητέρα, ἀλλὰ προτρέπει τοῦτον ἡ ἀδελφή* [5]. *Ἀφ' οὗ δ' ἦλθεν ἡ Κλυταιμνήστρα, ἧς ἡ χλιδὴ ποιεῖ ἀντίθεσιν πρὸς τὴν πενίαν τῆς Ἠλέκτρας, ἐλέγχεται ὑπὸ τῆς θυγατρὸς διὰ τὰ πεπραγμένα* [6]. *Ἐν τέλει καὶ αὐτὴ ἡ ἀνδροκτόνος ὁμολογεῖ, ὅτι δὲν χαίρει πολὺ ἐπὶ ταῖς πράξεσιν αὐτῆς* [7]. *Μετὰ τοὺς λόγους τούτους εἰσελθοῦσα εἰς τοὺς οἴκους, ὅπως θύσῃ τοῖς θεοῖς, φονεύεται ὑπὸ τῶν τέκνων* [8]. *Τῆς μητρὸς φονευθείσης, τὰ τέκνα μετανοοῦσιν* [9]. *Ἀλλ' ἐπιφανέντες οἱ Διόσκουροι ἀποδοκιμάζουσι τὸν χρησμὸν τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ κελεύουσιν, ὅπως ὁ μὲν Πυλάδης λάβῃ εἰς γάμον τὴν Ἠλέκτραν* [10], *ὁ δὲ Ὀρέστης ἀπέλθῃ εἰς Ἀθήνας καὶ δικασθῇ ἐν τῷ Ἀρείῳ πάγῳ.*

Οἱ ὑπερασπισταὶ τῆς δραματικῆς τοῦ Εὐριπίδου τέχνης πειρῶνται, ὅπως τὴν τραγῳδίαν ταύτην ἀναδείξωσιν ὑπερτέραν τῆς τοῦ Σοφοκλέους. Τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι ὀρθόν, ὡς ἀλλαχοῦ ἐδείξαμεν [12]. *Μέγα ἁμάρτημα τῆς προκειμένης τραγῳδίας θεωροῦμεν, ὅτι ὁ τραγικὸς τὸν μὲν Αἴγισθον εἰκόνισε σκληρόν, τὴν δὲ Κλυταιμνήστραν ἠπίαν. Διότι οὕτω διεγείρεται ὁ ἔλεος ὑπὲρ*

---

1) Ἐν στίχ. 624. 2) Ἐν στίχ. 655. 3) Ἐν στίχ. 839. 4) Ἐν στίχ. 958. 5) Ἐν στίχ. 697. 6) Ἐν στίχ. 1060. 7) Ἐν στίχ. 1106. 8) Ἐν στίχ. 1166. 9) Ἐν στίχ. 1178 10) Ἐν στίχ. 1245. 11) Ἐν στίχ. 1260. 12) Ἐν τοῖς ἔμπροσθεν σελ. 502 καὶ ἐν τῇ εἰσαγωγ. εἰς τὴν Ἠλέκτραν τοῦ Σοφοκλ. σελ. 28.

τῆς ἀνδροφόνου. Ὡσαύτως σπουδαῖον ἁμάρτημα εἶναι ἡ ταπείνωσις τῶν χαρακτήρων. Ἡ δυστυχὴς Ἠλέκτρα ταπεινωθεῖσα κατέστη ἀγνώριστος καὶ ἀξία νὰ λάβῃ ἄνδρα τὸν Αὐτουργόν, ὅστις ἀποσχὼν τῆς κλίνης τῆς ἡρωΐδος ὑπομιμνήσκει τὸν μωρὸν Μαργίτην. Ἐπειδὴ ἡ τραγῳδία λήγει εἰς γάμον, παρεβλήθη ἤδη πρὸς κωμῳδίαν. Ἀποφασίζεται δ' ἡ νέα σύζευξις, ἐν ᾧ δὲν ἐρωτᾶται ὁ ταλαίπωρος Αὐτουργός. Ἐπὶ πᾶσι τούτοις ἐν τῇ προκειμένῃ τραγῳδίᾳ λείπει ἡ καλὴ ἐκείνη ἀντίθεσις τῆς Ἠλέκτρας πρὸς τὴν Χρυσόθεμιν, ἣν ἐθαυμάσαμεν παρὰ τῷ Σοφοκλεῖ. Εἶναι δ' ὅμως δίκαιον νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι ἡ τραγῳδία δὲν στερεῖται καὶ ἀρετῶν· διότι ὁ Εὐριπίδης τὸν χορὸν τῶν Μυκηναίων εἰσάγει μετὰ μείζονος, ἢ ὁ Σοφοκλῆς, πιθανότητος· διότι ἐκεῖ μὲν ὁ χορὸς συναθροίζεται πρὸ τῶν ἀνακτόρων τῶν Πελοπιδῶν διὰ τοὺς θρήνους τῆς Ἠλέκτρας, ἐν ᾧ παρῆλθον ἤδη πολλὰ ἔτη ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ πατρός, ἐνταῦθα δ' αἱ Μυκηναῖαι καλοῦσι τὴν ἡρωΐδα εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἥρας, ἔνθα οἱ Ἀργεῖοι ἐκήρυξαν θυσίαν. Βεβαίως ὁ Αἴγισθος πιθανώτερον φονεύεται ἐν τοῖς ἀγροῖς ἢ ἐν τοῖς ἀνακτόροις, ὡς γίνεται ἐν τῇ Ἠλέκτρᾳ τοῦ Σοφοκλέους. Ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἀγροῖς ἐκινδύνευσεν ὁ Ὀρέστης διὰ τοὺς δορυφόρους καὶ ἐσώθη οὐχὶ δι' ἔλλειψιν βοηθῶν τοῦ φονευθέντος, ἀλλὰ διότι οὗτοι ἐμαλάχθησαν ὑπὸ τῶν λόγων τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀγαμέμνονος.[1] Ὁ Bernhardy[2] θεωρεῖ τὴν τραγῳδίαν ταύτην ὡς τὸ ἀσθενέστατον τῶν δραμάτων τοῦ Εὐριπίδου καὶ ὡς παρῳδίαν τοῦ τραγικοῦ μύθου τῆς Ἠλέκτρας. Ἡ κρίσις αὕτη εἶναι αὐστηροτέρα τοῦ δέοντος. Ἐπειδὴ ὁ ποιητὴς ποιεῖ ὑπαινιγμόν τινα εἰς τὴν στρατείαν τῆς Σικελίας[3], εἰκάζεται, ὅτι ἡ διδασκαλία τοῦ δράματος ἐγένετο κατὰ τὸ 413 π. Χ. ἤτοι ὀλίγον πρὸ τῆς διδασκαλίας τῆς Ἑλένης.

Ποῦ ὑπόκειται ἡ σκηνὴ τῆς Ἰφιγενείας ἐν Ταύροις,

---

[1]) Ἐν στίχ. 845. [2]) Ἐν τῇ γραμματολογίᾳ II, 2, 491. [3]) Ἐν στίχ. 1341. Ἰδὲ καὶ Christ ἐν σελ. 226.

δηλοῖ ἡ ἐπιγραφὴ τῆς τραγῳδίας. Προλογίζει δὲ ἡ ἡρωΐς, ἥτις λέγει, ὅτι ἡ Ἄρτεμις ἔλαφον ἀντιδοῦσα ἐξέκλεψεν αὐτὴν κατὰ τὴν θυσίαν καὶ ἤγαγεν εἰς τὴν χώραν τῶν Ταύρων, ἔνθα ἐβασίλευεν ὁ Θόας [1]. Ἐνταῦθα ἡ Ἄρτεμις τὴν Ἰφιγένειαν ἐποίησεν ἱέρειαν, θυσιάζουσαν τοὺς καταπλέοντας ξένους, ὡς ἔθος ἦτο τοῖς βαρβάροις τῆς Σκυθίας. Ἐν τῷ προλόγῳ ἡ ἡρωΐς εἶναι τεταραγμένη ἕνεκα ὀνείρου, ἐξ οὗ εἴκασεν, ὅτι ἔθανεν ὁ Ὀρέστης [2]. Οὗτος ὅμως μετὰ τὸν φόνον τῆς μητρὸς ἔλαβε τὸν χρησμὸν παρὰ τοῦ Ἀπόλλωνος, ἵνα κομίσῃ τὸ ἐν Ταύροις ξόανον τῆς Ἀρτέμιδος, ὅπως ἀπαλλαγῇ τῆς νόσου [3]. Κατὰ τὸν χρησμὸν ἦλθε μετὰ τοῦ Πυλάδου εἰς τὴν χώραν τῶν Ταύρων, ἀλλ' ἐνταῦθα οἱ δύο φίλοι ὑπὸ τῶν Σκυθῶν συλληφθέντες προσάγονται τῇ Ἰφιγενείᾳ πρὸς θυσίαν [4]. Ἡ τῆς Ἀρτέμιδος ἱέρεια γινώσκει μέν, ὅτι ὁ ἕτερος ὀνομάζεται Πυλάδης, ἀλλ' ἐπιθυμεῖ νὰ μάθῃ καὶ τὸ τοῦ ἑτέρου ὄνομα. Ὁ Ὀρέστης ὅμως ἀποφεύγει νὰ εἴπῃ τοῦτο λέγων, ὅτι ἡ ἱέρεια θέλει θυσιάσει τὸ σῶμα καὶ οὐχὶ τὸ ὄνομα [5]. Παρὰ τούτου ὅμως μανθάνει πολλὰ ἡ Ἰφιγένεια καὶ δή, ὅτι ἔθανε μὲν ὁ Ἀγαμέμνων, ἀλλ' ὅτι ζῇ ὁ Ὀρέστης [6]. Ταῦτα μαθοῦσα ἡ Ἰφιγένεια ὑπισχνεῖται τῷ τέως ἀγνώστῳ Ὀρέστῃ νὰ σώσῃ αὐτὸν ἐπὶ τῷ ὅρῳ, ἵνα κομίσῃ τοῖς οἰκείοις δέλτον [7]. Ὁ υἱὸς τοῦ Ἀγαμέμνονος δέχεται μὲν τὴν πρότασιν, ἀλλὰ μετά τινος διαφορᾶς, ἵνα τὴν δέλτον κομίσῃ ὁ Πυλάδης καὶ αὐτὸς προσενεχθῇ θυσία [8]. Τῆς Ἰφιγενείας εἰσελθούσης εἰς τὸν ναὸν τῆς θεᾶς, ὅπως κομίσῃ τὴν δέλτον, ἐρίζει ὁ Πυλάδης πρὸς τὸν Ὀρέστην, διότι θέλει νὰ ἀποθάνῃ σὺν τῷ φίλῳ, ἵνα μὴ φανῇ, ὅτι προὔδωκε τοῦτον, ὅπως αὐτὸς βασιλεύσῃ ἐν Μυκήναις [9]. Τὴν ἐπιθυμίαν ὅμως τοῦ Πυλάδου ἀποκρούει ὁ υἱὸς τοῦ Ἀγαμέμνονος καὶ δίδει αὐτῷ τὴν τελευ-

---

[1]) Ἐν στίχ. 30. [2]) Ἐν στίχ. 56. [3]) Ἐν στίχ. 95. [4]) Ἐν στίχ. 470. [5]) Ἐν στίχ. 492. [6]) Ἐν στίχ. 556. [7]) Ἐν στίχ. 572. [8]) Ἐν στίχ. 585. [9]) Ἐν στίχ. 665.

ταίαν ἐντολήν[1]. Ἀλλ' ἐξελθοῦσα ἡ Ἰφιγένεια μετὰ τῆς δέλτου αἰτεῖ ὅρκον παρὰ τοῦ Πυλάδου πρὸς βεβαίωσιν, ὅτι θέλει κομίσει εἰς Ἄργος τὴν ἐπιστολήν[2]. Καὶ οὗτος αἰτεῖ παρὰ τῆς ἱερείας ὅρκον, ὅτι θέλει ἐξαγάγει τῶν Κυανῶν πετρῶν ζῶντα· διότι ἄλλως δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἔνορκον ὑπόσχεσιν. Οὕτω δίδονται μὲν ἀμοιβαῖοι ὅρκοι, ἀλλ' ὁ Πυλάδης παρατηρεῖ, ὅτι δυνατὸν ἡ μὲν δέλτος νὰ ἀπολεσθῇ ἐν κλύδωνι, αὐτὸς δὲ νὰ σωθῇ[3]. Ἐν τοιαύτῃ περιστάσει δὲν ὑφίσταται ὁ ὅρκος. Ἐπειδὴ ἡ παρατήρησις αὕτη ἀναγνωρίζεται ὡς σπουδαία, ἡ ἱέρεια λέγει καὶ προφορικῶς τὰ ἐν τῇ δέλτῳ, ὅπως ὁ Πυλάδης ἀναγγείλῃ ταῦτα, ἂν ἐκείνη ἀπολεσθῇ. Λέγει λοιπὸν αὐτῷ, ὅπως ἀγγείλῃ τῷ Ὀρέστῃ, ὅτι ζῇ ἡ Ἰφιγένεια ἐν ταύτῃ τῇ χώρᾳ[4]. Ποῦ εἶναι ἐκείνη; μετὰ χαρᾶς ἠρώτησεν ὁ ἀδελφὸς τῆς Ἰφιγενείας. Μαθὼν δ', ὅτι εἶναι ἡ λέγουσα, περιπτύσσεται τὴν ἀδελφήν, ἥτις μετά τινας ἐρωτήσεις οἰκογενειακῆς ὑποθέσεως ἀναγνωρίζει τοῦτον[5]. Τούτου γενομένου οἱ ἀναγνωρισθέντες περιέρχονται εἰς ἀπορίαν, κατὰ τίνα τρόπον τὸ ξόανον ἀφελόντες θέλουσι σωθῇ. Ἀλλ' ἡ γυναικεία φύσις δὲν ἐλέγχεται ἀνίκανος εἰς ἐπινοήματα καὶ δὴ ἐν τῇ προκειμένῃ περιστάσει ἡ Ἰφιγένεια μετεχειρίσθη ὡς πρόφασιν, ὅτι τὰ θύματα δὲν εἶναι καθαρὰ πρὸς θυσίαν, διότι ἓν τούτων ἐφόνευσε τὴν ἑαυτοῦ μητέρα[6]. Καὶ ἐπειδὴ καὶ τὸ ξόανον τῆς θεᾶς διὰ τῶν χειρῶν ἐμίανεν ὁ μητροκτόνος, εἶναι ἀνάγκη, ὅπως καὶ τὰ θύματα ἐξαγνίσῃ καὶ τὸ ξόανον νίψῃ[7]. Ταῦτα λέγει τῷ Θόαντι ἡ ἱέρεια παρακαλοῦσα, ἵνα κατὰ τὴν τέλεσιν τῶν εἰρημένων πάντες μένωσιν ἐν τοῖς οἴκοις καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς ἐν τῷ ναῷ. Οὗτος ἐπείσθη, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἄγγελος ἐκόμισεν αὐτῷ τὴν εἴδησιν, ὅτι ἡ ἱέρεια μετὰ τῶν ξένων ἔφυγε διὰ πλοίου[8]. Ἐπειράθησαν

---

[1]) Ἐν στίχ. 690. [2]) Ἐν στίχ. 728. [3]) Ἐν στίχ. 744. [4]) Ἐν στίχ. 759. [5]) Ἐν στίχ. 815. [6]) Ἐν στίχ. 1008. [7]) Ἐν στίχ. 1016. [8]) Ἐν στίχ. 1295 καὶ ἑξῆς.

μὲν οἱ φύλακες, ὅπως κωλύσωσι τοὺς φεύγοντας, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθησαν. Ὅτε δ' οὗτοι ᾔτησαν λόγον, διατί ὁ ξένος κλέπτει τὸ ξόανον καὶ τὴν ἱέρειαν, οὗτος εἶπεν, ὅτι δὲν κλέπτει, ἀλλὰ λαμβάνει τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ[1]. *Ἐν ᾧ δ' ὁ Θόας καλεῖ πάντας τοὺς πολίτας πρὸς καταδίωξιν, ἐπιφανεῖσα ἡ Ἀθηνᾶ κωλύει ταύτην, διότι ὁ Ὀρέστης κατὰ χρησμὸν τοῦ Λοξίου ἦλθεν εἰς Ταύρους, ὅπως λάβῃ τὴν ἀδελφὴν καὶ τὸ ἄγαλμα τῆς Ἀρτέμιδος, ὅπερ θέλει ἐγκαθιδρύσει ἐν τῇ Ἀττικῇ*[2]. *Κατὰ δὲ τὸν λοιπὸν χρόνον οἱ ἄνθρωποι θέλουσιν ὑμνήσει τὴν θεὰν ὡς Ταυροπόλον*[3]. *Ταῦτα ἀκούσας ὁ Θόας οὐ μόνον πείθεται τῇ θεᾷ, ἀλλὰ καὶ ὑπισχνεῖται, ὅτι θέλει πέμψει εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰς Ἑλληνίδας, αἵτινες ἀπετέλουν τὸν χορόν*[4].

Ἄνευ δισταγμοῦ δύναταί τις νὰ εἴπῃ, ὅτι ἡ προκειμένη τραγῳδία εἶναι ἐκ τῶν ἀρίστων τοῦ Εὐριπίδου· διότι ἔχει πολλὰς ἀρετάς[5]. *Ἡ πλοκὴ τοῦ μύθου εἶναι ἄμεμπτος καὶ ἡ ἀναγνώρισις τοῦ Ὀρέστου πρὸ τῆς θυσίας αὐτοῦ ἐπῃνέθη ἤδη ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτοτέλους*[6]. *Τὰ τῆς φυγῆς ἐκ τῆς χώρας τῶν Ταύρων οὐ μόνον μετ' εὐφυΐας ἐπενοήθησαν, ἀλλὰ καὶ μετὰ δεξιότητος ἐξετελέσθησαν. Πάντες οἱ χαρακτῆρες τοῦ δράματος εἶναι εὐγενεῖς, ὡς ἐν οὐδεμιᾷ ἄλλῃ τραγῳδίᾳ τούτου τοῦ τραγικοῦ. Ἡ Ἰφιγένεια οὕτως ἐξήρθη εἰς εὐγένειαν, ὥστε ἐπιβάλλει σεβασμὸν καὶ αὐτοῖς τοῖς βαρβάροις*[7]. *Ὁμολογουμένως εἶναι ἐκ τῶν ἀρίστων σκηνῶν τοῦ ἀρχαίου θεάτρου ἐκείνη, ἐν ᾗ οἱ δύο συγγενεῖς καὶ φίλοι, ὁ Ὀρέστης καὶ ὁ Πυλάδης, ἐρίζουσι, πότερος νὰ ἀποθάνῃ. Ὑποχωρεῖ μὲν ταχέως ὁ Πυλάδης, ἀλλ' ἴσως εὗρε πιθανοὺς τοὺς λόγους τοῦ φίλου*[8]. *Καὶ αὐτὸς ὁ Θόας προσφέρει μὲν εἰς θάνατον τοὺς ξένους, τοῦτο ὅμως ποιεῖ ἐκ θρησκευτικῶν πεποιθήσεων. Ἀποφασίζει δὲ νὰ καταπαύσῃ τὴν ἀνθρωποθυ-*

---

1) *Ἐν στίχ.* 1329. 2) *Ἐν στίχ.* 1403 *καὶ ἑξῆς.* 3) *Ἐν στίχ.* 1425. 4) *Ἐν στίχ.* 1450. 5) *Ὅρα* Bernhardy II, 2, 474. 6) *Περὶ ποιητ.* XIV *καὶ* XVI. 7) K. O. Müller II, 172. 8) *Ἐν στίχ.* 704.

σίαν, ὅτε ἡ Ἀθηνᾶ συνεβούλευσεν αὐτῷ τοῦτο[1]. *Ἄριστα δὲ ἐποίησεν ὁ ποιητής, ὅτι δὲν ἐμίανε τὴν παρθένον διὰ τοῦ μιάσματος τῆς ἀνθρωποθυσίας· διότι ἡ ἱέρεια μόνον ἔρραινε τὰ θύματα, οἱ δὲ σφαγεῖς ἦσαν ἄλλοι τελοῦντες τὴν θυσίαν ἐν τῷ ἱερῷ*[2]. *Ὁ μέγας τῆς Γερμανίας ποιητὴς* Göthe *προσκρούσας εἰς τὴν ἀπάτην τῆς Ἰφιγενείας ἐποίησε τραγῳδίαν, ἐν ᾗ λύει τὸν μῦθον ἄνευ δόλου*[3]. *Συνήθως οἱ κριτικοὶ παρατηροῦσιν, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐπέτρεπον τὸν δόλον καὶ τὴν ἀπάτην κατὰ τῶν βαρβάρων*[4]. *Τὸν μῦθον τοῦ δράματος ἔπλασε μὲν ὁ ποιητής, ἀλλ' ἐστηρίχθη ἐπὶ Ἀττικῶν παραδόσεων· διότι ἐν Ἁλαῖς ὑπῆρχεν ἱερὸν τῆς Ταυροπόλου Ἀρτέμιδος*[5] *καὶ τῇ θεᾷ ταύτῃ ἀπεδίδετο τὸ ἐπίθετον Ἰφιγένεια*[6]. *Πότε ἐδιδάχθη ἡ τραγῳδία, δὲν παραδίδεται, ἀλλ' εἰκάζεται, ὅτι αὕτη ἐγένετο κατὰ τὸ 414 π. Χ. διότι ὁμοιάζει πρὸς τὴν Ἑλένην, ἥτις ἐδιδάχθη κατὰ τὸ 412.*

Τῆς **Ἑλένης** *ἡ σκηνὴ ὑπόκειται ἐν Αἰγύπτῳ παρὰ τῷ τάφῳ τοῦ Πρωτέως, ἔνθα ἡ ἡρωῒς εἶχε καταφύγει ἱκέτις. Κατὰ τὸν μῦθον τῆς τραγῳδίας ἡ Ἥρα δημιουργήσασα ἔμπνουν εἴδωλον τῆς Ἑλένης ἔπεμψε τῷ Πάριδι, ὅστις ἐνόμιζεν, ὅτι ἔχει αὐτὴν τὴν ἡρωΐδα*[7]. *Ὁ δὲ Ἑρμῆς λαβὼν τὴν γυναῖκα τοῦ Μενελάου ἤγαγεν αὐτὴν εἰς Αἴγυπτον πρὸς τὸν Πρωτέα, ὅστις ἦτο σωφρονέστατος τῶν ἀνθρώπων*[8]. *Ἐφ' ὅσον μὲν οὗτος ἔζη, ἡ Ἑλένη ἔμενεν ἥσυχος, ἀλλὰ τούτου θανόντος ὁ υἱὸς αὐτοῦ Θεοκλύμενος ἐβίαζε τὴν Τυνδαρίδα, ὅπως λάβῃ αὐτὸν σύζυγον. Ἐνταῦθα ἔρχεται ὁ Τεῦκρος, ὅπως ἐρωτήσῃ περὶ τοῦ πλοῦ τὴν Θεονόην, τὴν ἀδελφὴν τοῦ Θεοκλυμένου, ἥτις ἦτο μάντις*[9]. *Παρὰ*

---

1) *Ἐν στιχ.* 1426. 2) *Ἐν στίχ.* 610. 3) *Ὅρα τὴν διατριβὴν τοῦ* Ph. Mayer, Die Iphigenien des Euripides, Racine und Goethe, Gera 1874. 4) Christ *ἐν τῇ γραμματολογίᾳ σελ.* 228. 5) *Στράβ. ἐν σελίδι* 399. 6) *Παυσαν. II,* 35 2 "*Καὶ Ἀρτέμιδος ἐπίκλησιν Ἰφιγενείας ἐστὶν ἱερὸν*" *καὶ I,* 23, 7. «*Καὶ τὸ ἀρχαῖον ξόανόν ἐστιν ἐν Βραυρῶνι Ἄρτεμις, ὡς λέγουσιν, ἡ Ταυρική*". *Παράβαλλ. καὶ στίχ.* 1431. 7) *Ἐν στίχ.* 34. 8) *Ἐν στίχ.* 46. 9) *Ἐν στίχ.* 68.

τοῦ Τεύκρου ἡ ἡρωῒς μανθάνει, ὅτι ἐν Ἑλλάδι ὑπῆρχεν ἡ φήμη, ὅτι ὁ Μενέλαος ἔθανε[1]. Διὰ τὴν ἀγγελίαν ταύτην ἀποφασίζει, ὅπως ἐρωτήσῃ τὴν Θεονόην περὶ τοῦ ἀνδρός[2]. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Μενέλαος ὡς ναυαγὸς ἔρχεται εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Θεοκλυμένου[3], ὅπως αἰτήσῃ τροφήν, ἀφ' οὗ κατέλιπε τοὺς ἑταίρους αὐτοῦ μετὰ τοῦ εἰδώλου τῆς Ἑλένης ἔν τινι ἄντρῳ. Τὸν ἐπαίτην ἀποδιώκει γραῦς λέγουσα, ὅτι ὁ δεσπότης εἶναι πολεμιώτατος τοῖς Ἕλλησιν ἕνεκα τῆς Ἑλένης[4]. Τοῦτο ἀκούσας ὁ Μενέλαος νομίζει, ὅτι ἡ ἐν τῷ ἄντρῳ μείνασα ἐλῃστεύθη. Ἀλλ' ἡ ἡρωῒς ἔμαθε παρὰ τῆς Θεονόης, ὅτι ὁ Μενέλαος ζῇ, καὶ ὅτι θέλει ἐλθεῖ[5]. Ὄντως πορευομένη εἰς τὸν τάφον τοῦ Πρωτέως ἐκ τῆς Θεονόης ἐντυγχάνει τῷ Μενελάῳ, ὃν τὸ μὲν πρῶτον φοβεῖται, εἶτα δ' ἀναγνωρίζει[6]. Ὁ Ἀτρείδης ὁμολογεῖ μέν, ὅτι ἡ γυνὴ ὁμοιάζει πρὸς τὴν Ἑλένην, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἡ σύζυγος. Ἐν ᾧ δ' εἶναι ἕτοιμος, ὅπως ἀπέλθῃ, ἄγγελος κομίζει τὴν εἴδησιν, ὅτι ἡ ἐν τῷ ἄντρῳ Ἑλένη ἀνῆλθεν εἰς τὸν αἰθέρα ἄφαντος γενομένη, ἀφ' οὗ ᾤκτειρε τοὺς Φρύγας καὶ τοὺς Ἀχαιούς, διότι ἔθνησκον νομίζοντες, ὅτι ὁ Πάρις ἔχει αὐτήν[7]. Διὰ τὴν εἴδησιν ταύτην ὁ Μενέλαος πείθεται καὶ γίνεται πλήρης ἡ ἀναγνώρισις[8]. Μετὰ ταύτην ὁ μὲν Μενέλαος πέμπει τὸν ἄγγελον εἰς τὸ ἄντρον, ὅπως εἴπῃ τοῖς ἑταίροις νὰ μένωσι παρὰ τῇ ἀκτῇ[9], ἡ δ' Ἑλένη παρακαλέσασα τὴν Θεονόην, ὅπως μὴ εἴπῃ τῷ ἀδελφῷ τὴν ἄφιξιν τοῦ ἀνδρός[10], ἐπινοεῖ σχέδιον σωτηρίας. Τῷ Θεοκλυμένῳ ἐπανελθόντι ἐκ τῆς θήρας λέγει, ὅτι, τοῦ Μενελάου ἐν τῇ θαλάσσῃ πνιγέντος, ὡς δὴ ἀγγέλλει ὁ παριστάμενος ξένος, θέλει λάβει ἄνδρα αὐτόν[11]. Παρακαλεῖ δὲ τοῦτον, ἵνα ἐπιτρέψῃ, ὅπως κατὰ τοὺς Ἑλληνικοὺς νόμους ποιήσῃ κενοτάφιον ἐν τῇ θαλάσσῃ[12]. Ὁ Θεοκλύμενος χαίρων ἐπὶ τῇ ἐλπίδι τοῦ γάμου παρέχει ἐνά-

---

[1]) Ἐν στίχ 182. [2]) Ἐν στίχ. 316. [3]) Ἐν στίχ. 387. [4]) Ἐν στίχ. 471. [5]) Ἐν στίχ. 535. [6]) Ἐν στίχ. 567. [7]) Ἐν στίχ. 606. [8]) Ἐν στίχ. 637. [9]) Ἐν στίχ. 736. [10]) Ἐν στίχ. 897. [11]) Ἐν στίχ. 1231. [12]) Ἐν στίχ. 1246.

λια κτερίσματα, ἅπερ ἐμβάλλει εἰς Σιδωνίαν πεντηκόντορον[1]. *Κελεύει δὲ κατ' αἴτησιν τῆς Ἑλένης τοὺς ναύτας, ἵνα ὑπακούωσι τῷ τέως ἀγνώστῳ Μενελάῳ*[2]. *Οὗτος ἐν τῇ ἀκτῇ εὑρὼν τοὺς ἑταίρους καὶ τούτους εἰς τὴν ναῦν παραλαβὼν κελεύει αὐτούς, ὅπως φονεύσωσι τοὺς κωπηλάτας, καὶ φεύγει εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ταῦτα παρ' ἀγγέλου μαθὼν ὁ Θεοκλύμενος ὁρμᾷ, ἵνα φονεύσῃ τὴν ἀδελφὴν*[3] *διὰ τὴν σιωπήν, ἀλλὰ κωλύεται ὑπὸ τοῦ χοροῦ, μέχρις ὅτου οἱ Διόσκοροι ἐπιφανέντες κελεύουσιν αὐτόν, ὅπως παύσηται ὀργιζόμενος*[4].

Καὶ ὁ Ὅμηρος[5] *καὶ ὁ Ἡρόδοτος λέγουσιν, ὅτι ἡ Ἑλένη ἦλθεν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἀλλὰ κατ' ἄλλον τρόπον. Κατὰ τὸν ἱστορικὸν ὁ Πάρις κλέψας τὴν γυναῖκα τοῦ Μενελάου καὶ περιπλανώμενος μετ' αὐτῆς ἔφθασεν εἰς τὴν χώραν τοῦ Νείλου, ἔνθα ὁ χρηστὸς Πρωτεὺς πικρῶς ἤλεγξε τὸν νεανίαν διὰ τὴν ἁρπαγήν*[6]. *Τὸ εἴδωλον τῆς Ἑλένης δὲν ἔπλασε μὲν ὁ Εὐριπίδης, ἀλλ' ἔλαβε παρὰ τοῦ Στησιχόρου, ὅστις εἶχε ποιήσει* παλινῳδίαν[7]. *Οὐδὲν δὲ τὸ παράδοξον, ὅτι ὁ ὑπὸ τῆς ἡρωΐδος τυφλωθεὶς ποιητὴς ἠναγκάσθη νὰ παλινῳδήσῃ εἰπών, ὅτι αὕτη δὲν ἐπορεύθη εἰς τὰ πέργαμα τῆς Τροίας. Τὴν τοιαύτην ἐλευθερίαν ἠδύνατό τις νὰ ἐπιτρέψῃ τῷ λυρικῷ, οὐχὶ δὲ καὶ τῷ τραγικῷ, ὅστις ὤφειλε νὰ ἀγάγῃ τὰ πρόσωπα πρὸ τῶν ὀμμάτων τῶν θεατῶν. Ἂν δὲν ἡρπάγη ἡ Ἑλένη ὑπὸ τοῦ Πάριδος, ἀλλὰ τὸ εἴδωλον ταύτης, τῇ ἀληθείᾳ πρέπει νὰ οἰκτείρῃ τις ὁλόκληρον τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, ὅτι ἠγωνίσατο ἀγῶνα δεινὸν καὶ πολύδακρυν καὶ ὅτι γενναῖοι ἄνδρες χάριν ἀπατηλοῦ εἰδώλου ἔπεσαν ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης. Οὕτως ὁ τραγικὸς παρῳδεῖ γεγονός, ἐφ' ᾧ σύμπας ὁ ἀρχαῖος Ἑλληνικὸς κόσμος ἐσεμνύνετο. Εἰκονίζεται μὲν ἡ Ἑλένη ὡς σώφρων γυνή, ἀλλ' ὁ θεα-*

[1] Ἐν στίχ. 1413. [2] Ἐν στίχ. 1594. [3] Ἐν στίχ. 1625. [4] Ἐν στίχ. 1643. [5] Ἐν Ὀδυσσ. Δ, 227. [6] ΙΙ, 112 καὶ ἑξῆς. [7] Ὅρα ἐν τοῖς ἔμπροσθεν σελ. 818.

τῆς ἐν τῷ φανταστικῷ τούτῳ κατασκευάσματι ἐνορᾷ τὸν ποιητὴν παίζοντα καὶ οὐχὶ σπουδάζοντα. Ἴσως ὁ Εὐριπίδης κατ' ἐξοχὴν ἐκ τῆς τραγῳδίας ταύτης ὠνομάσθη ἀπὸ σκηνῆς σοφιστής. Ὡς οἱ σοφισταὶ ἐπειρῶντο, ὅπως τὸ παλαιὸν εἰκονίσωσιν ὡς νέον καὶ τὸ νέον ὡς παλαιόν, οὕτω καὶ ὁ Εὐριπίδης τὴν Ἑλένην εἰκονίζει ὡς σώφρονα. Τὰ πρόσωπα τῆς τραγῳδίας εἶναι εὐτελῆ, ὡς δὴ τὸ τοῦ Μενελάου, ὅστις ἔρχεται εἰς τὴν σκηνὴν ὡς ἐπαίτης. Ἐξαίρεσιν ποιεῖ ἡ εὐγενὴς τοῦ Πρωτέως θυγάτηρ, ἡ Θεονόη· Ὁ ἀδελφὸς ὅμως ταύτης εἰκονίζεται ὡς σκληρὸς βάρβαρος. Ἡ τραγῳδία αὕτη ἐδιδάχθη μετὰ τῆς Ἀνδρομέδας κατὰ τὸ 412 π. Χ.[1]. Πρὸς τὴν χρονολογίαν ταύτην συμφωνοῦσι καὶ οἱ κατὰ τῆς μαντικῆς ψόγοι[2] τοῦ τραγικοῦ· διότι ἦτο πρόσφατον τὸ ἐν Σικελίᾳ ἀτύχημα τῶν Ἀθηναίων, οὓς οἱ μάντεις παρώρμησαν εἰς τὴν στρατείαν ἐκείνην.

Ἐν τοῖς ἀνακτόροις τοῦ Ἀγαμέμνονος ὑπόκειται ἡ σκηνὴ τοῦ Ὀρέστου, ὅστις ὑπὸ μανίας καταληφθεὶς κεῖται ἐπὶ κλινιδίου. Πρὸς τοῖς ποσὶ τοῦ πάσχοντος ἀδελφοῦ κάθηται ἡ Ἠλέκτρα, ἥτις καὶ προλογίζει. Αὕτη εἰκονίζει τὴν δεινὴν τοῦ μητροκτόνου θέσιν καὶ ἀναγγέλλει, ὅτι οἱ Ἀργεῖοι κατὰ ταύτην τὴν ἡμέραν μέλλουσι νὰ ἀποφασίσωσι περὶ τῆς τιμωρίας αὐτοῦ[3]. Ἡ δὲ Ἑλένη, ἣν ὁ Μενέλαος ἔπεμψε λάθρα εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Ἀγαμέμνονος, θρηνεῖ τὴν φονευθεῖσαν Κλυταιμνήστραν καὶ ἐπειδὴ φοβεῖται, ὅπως ἐξέλθῃ εἰς τὴν πόλιν, πέμπει διὰ τῆς Ἑρμιόνης χοὰς καὶ τὰς κόμας αὐτῆς τῷ τάφῳ τῆς ἀδελφῆς[4]. Μετ' ὀλίγον ἐγερθεὶς ἐκ τοῦ ὕπνου ὁ Ὀρέστης καὶ ἐκ τῆς νόσου

---

1) Κατὰ τὸν Σχολ. τοῦ Ἀριστοφάν. ἐν Θεσμοφορ. 1021. K. O. Müller II, 170. 2) ἐν στίχ. 743·

. . . . . . ἀλλά τοι τὰ μάντεων
ἐσεῖδον ὡς φαῦλ' ἐστὶ καὶ ψευδῶν πλέα.
Οὐδ' ἦν ἄρ' ὑγιὲς οὐδὲν ἐμπύρου φλογὸς
οὔτε πτερωτῶν φθέγματ'· εὔηθες δέ τοι
τὸ καὶ δοκεῖν ὄρνιθας ὠφελεῖν βροτούς.

3) Ἐν στίχ. 49. 4) Ἐν στίχ. 112.

ἀνακουφισθεὶς παρακαλεῖ τὸν Μενέλαον, ὅπως σώσῃ αὐτόν[1]· *διότι κατὰ ταύτην τὴν ἡμέραν πρόκειται ἡ πόλις νὰ ἀποφασίσῃ περὶ τῆς ζωῆς αὐτοῦ. Ὁ Μενέλαος συμβουλεύει αὐτῷ, ὅπως φύγῃ, ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι δυνατόν, διότι πάντες οἱ πολῖται φρουροῦσιν*[2]. *Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα λέγονται, ἔρχεται ὁ Τυνδάρεως, ὅπως ἀσπασθῇ τὸν ἐπανελθόντα γαμβρόν, ἀλλ' ἰδὼν τοῦτον διαλεγόμενον πρὸς τὸν φονέα τῆς Κλυταιμνήστρας ἐλέγχει αὐτόν*[3]. *Ἐντεῦθεν πρὸ τοῦ Μενελάου ῥητορεύει ἔνθεν μὲν ὁ Τυνδάρεως, ἔνθεν δὲ ὁ Ὀρέστης. Ἐκ τῶν λόγων δὲ τοῦ μητροκτόνου ὀργισθεὶς ὁ γέρων ἀποφασίζει, ὅπως πορευθῇ εἰς τὸν λαὸν τῶν Ἀργείων καὶ παροτρύνῃ τοῦτον πρὸς τιμωρίαν τῶν φονέων τῆς θυγατρός*[4]. *Τούτου ἀπελθόντος ὁ Ὀρέστης ἱκετεύει τὸν Μενέλαον, ἵνα σώσῃ αὐτὸν κινδυνεύοντα. Ὁ Ἀτρείδης ὑπισχνεῖται, ὅτι θέλει πειραθῇ, ὅπως πείσῃ τὸν Τυνδάρεων καὶ τὴν πόλιν, ἀλλ' ὁμολογεῖ, ὅτι δὲν δύναται νὰ σώσῃ αὐτὸν βιαζόμενος τοὺς κρείσσονας*[5]. *Μὴ τυχὼν ὁ Ὀρέστης τῆς βοηθείας τοῦ θείου αὐτοῦ ὑβρίζει αὐτὸν δεινῶς, ὅστις ἀποχωρεῖ*[6]. *Μετὰ τὰς ὕβρεις ταύτας ἔρχεται ὁ Πυλάδης ἐκδιωχθεὶς ὑπὸ τοῦ Στροφίου διὰ τὸν φόνον τῆς Κλυταιμνήστρας καὶ μαθὼν τὰ συμβαίνοντα συμβουλεύει τῷ φίλῳ, ὅπως φύγῃ, ἀλλὰ τοῦτο διὰ τοὺς φρουροὺς εἶναι ἀδύνατον*[7]. *Ἐπειδὴ δ' οὕτως ἔχει, ἀποφασίζει ὁ μητροκτόνος νὰ ἀπολογηθῇ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου καὶ ὄντως τοῦτο ἐποίησεν. Ἀλλ' οἱ Ἀργεῖοι καθ' ὑποβολὴν τοῦ Τυνδάρεω ἐψηφίσαντο, ὅπως φονεύσωσιν οὐ μόνον τὸν Ὀρέστην, ἀλλὰ καὶ τὴν Ἠλέκτραν*[8]. *Ὁ Πυλάδης ἐπιθυμεῖ, ὅπως συναποθάνῃ τῷ φίλῳ, καὶ προτείνει, ἵνα πρὸ τοῦ θανάτου φονεύσωσι τὴν Ἑλένην, ὅπως λυπήσωσι τὸν Μενέλαον*[9]. *Καὶ ἐπειράθησαν μέν*[10], *ἀλλ' οἱ θεοὶ ἀνήρπαξαν τὴν Τυνδαρίδα. Τὴν δὲ Ἑρμιόνην ἐπανερχομένην ἐκ τοῦ τάφου τῆς Κλυταιμνήστρας παραδίδει*[11] *ἡ*

---

1) *Ἐν στίχ.* 876. 2) *Ἐν στίχ.* 440. 3) *Ἐν στίχ.* 479. 4) *Ἐν στίχ.* 605. 5) *Ἐν στίχ.* 708. 6) *Ἐν στίχ.* 710. 7) *Ἐν στίχ.* 752. 8) *Ἐν στίχ.* 936. 9) *Ἐν στίχ.* 1105. 10) *Ἐν στίχ.* 1288. 11) *Ἐν στίχ.* 1341.

Ἠλέκτρα τῷ Ὀρέστῃ καὶ τῷ Πυλάδῃ, οἵτινες μέλλουσι νὰ φονεύσωσιν αὐτήν. Ἐλθὼν δ' ὁ Μενέλαος πειρᾶται, ὅπως πορθήσῃ τὰ ἀνάκτορα, ἀλλὰ παρατηρεῖ, ὅτι οἱ δύο φίλοι εἶναι ἕτοιμοι, ὅπως φονεύσωσι τὴν Ἑρμιόνην καὶ ἐμβάλωσι πῦρ ἐν τοῖς ἀνακτόροις[1]. Τὸν μῦθον περιπλεχθέντα δὲν ἔλυσεν ὁ ποιητής, ἀλλ' ὁ Φοῖβος, ὅστις ἐπιφανεὶς λέγει, ὅτι ἡ Ἑλένη ἐσώθη ἐν τῷ αἰθέρι, ὅτι ὁ Ὀρέστης θέλει δικασθῇ ἐν τῷ Ἀρείῳ πάγῳ[2] καὶ ὅτι μέλλει νὰ λάβῃ γυναῖκα τὴν Ἑρμιόνην καὶ ὁ Πυλάδης τὴν Ἠλέκτραν.

Δύναταί τις νὰ εἴπῃ, ὅτι ἡ τραγῳδία αὕτη εἶναι ἐκ τῶν χειρίστων τοῦ τραγικοῦ· διότι καὶ ἡ πλοκὴ τοῦ μύθου δὲν εἶναι ἄμεμπτος καὶ οἱ χαρακτῆρες εἶναι χυδαῖοι. Τίς εἶναι ἡ κυρία τοῦ δράματος ἰδέα; Ἡμεῖς γε οὐδεμίαν ἄλλην ἐνορῶμεν ἢ τὴν ἀγνωμοσύνην τοῦ Μενελάου τιμωρουμένην. Οὗτος ὅμως δὲν διάκειται δυσμενῶς πρὸς τὸν υἱὸν τοῦ Ἀγαμέμνονος, παρ' οὗ ἔλαβε μεγάλην εὐεργεσίαν, καὶ ὑπισχνεῖται νὰ πράξῃ πᾶν τὸ δυνατόν, ἀλλ' ὁμολογεῖ, ὅτι δὲν δύναται νὰ βιάσῃ τοὺς Ἀργείους κρείσσονας ὄντας[3]. Καὶ ἐν τῇ ὑποθέσει ὅμως, ὅτι ὁ Μενέλαος ἔδειξε δειλίαν, ἦτο ἆρά γε ἄξιος, ὅπως ἀπολέσῃ τὴν γυναῖκα καὶ τὴν θυγατέρα; Τὰ κακουργήματα δὲν ἐξετελέσθησαν μέν, ἀλλὰ τοῦτο συνέβη οὐχὶ διὰ τὴν μεταμέλειαν τῶν φονέων, ἀλλὰ διὰ τὴν παρὰ τῶν θεῶν διακώλυσιν. Ἐπιτηδεύεται μὲν ὁ ποιητής, ὅπως εἰκονίσῃ τὸ ἦθος τοῦ Μενελάου ὡς πονηρόν, ἀλλ' ἤδη ὁ Ἀριστοτέλης[4] ἤλεγξε τὸ μὴ ἀναγκαῖον. Ἀριστοφάνης ὁ γραμματικὸς παρετήρησεν, ὅτι πάντα τὰ πρόσωπα εἶναι φαῦλα πλὴν τοῦ Πυλάδου. Τὸ πρόσωπον ὅμως τοῦτο εἰκονίζεται εὐγενὲς ἐν τῇ Ἰφιγενείᾳ ἐν Ταύροις, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἐνταῦθα, ὡς νομίζομεν· διότι οὗτος συλλαμβάνει τὸ σχέδιον, ὅπως φονεύσωσι τὴν Ἑλένην[5]. Ἀποφασίζουσι δ', ὅπως διαπράξωσι τὸ κακούργημα οὐχὶ διότι ἡ Τυνδαρὶς διὰ τῆς αἰσχρᾶς αὐτῆς πρά-

---

[1]) Ἐν στίχ. 1564. [2]) Ἐν στίχ. 1661. [3]) Ἐν στίχ. 708. [4]) Περὶ ποιητ. κεφ. XV "Ἔστι δὲ παράδειγμα πονηρίας μὲν ἤθους μὴ ἀναγκαῖον, οἷον ὁ Μενέλαος ὁ ἐν τῷ Ὀρέστῃ„. [5]) Ἐν στίχ. 1105.

ξεως ἤγαγεν εἰς ὄλεθρον πολλοὺς γενναίους τῆς Ἑλλάδος μαχητάς, ἀλλ' ὅπως λυπήσωσι τὸν Μενέλαον. Καὶ ὅμως ἡ λύπη μόνον ὀλίγον χρόνον διαρκεῖ, διότι ἡ ἀκόλαστος αὕτη γυνὴ δὲν τιμωρεῖται, ἀλλ' ἀποθεοῦται. Ἀντὶ δὲ φόνων ἐν τέλει γίνονται ὑποσχέσεις γάμων καὶ ὀρθῶς εἶπεν Ἀριστοφάνης ὁ γραμματικός, ὅτι τὸ δρᾶμα ἔχει κωμικωτέραν τὴν καταστροφήν. Ὁ αὐτὸς παρατηρεῖ ὅτι τὸ δρᾶμα εἶναι ἐκ τῶν εὐδοκιμούντων ἐπὶ τῆς σκηνῆς. Τοῦτο εἶναι λίαν πιθανόν, διότι ἡ τραγῳδία ἔχει πολλὰ σκηνικά, ἅπερ ἐπιτηδεύεται ὁ Εὐριπίδης. Ἐπειδὴ τοιαύτη εἶναι τραγῳδία, ὁ Rapp ἐνεῖδεν ἐν ταύτῃ παρῳδίαν τῶν Εὐμενίδων τοῦ Αἰσχύλου[2]. *Αὕτη κατ' ἀρχαίας μαρτυρίας*[3] *ἐδιδάχθη τῷ 408 π. Χ.*

Ὁ μῦθος τῶν Φοινισσῶν εἶναι μὲν γνωστὸς ἐκ τῶν δύο ἄλλων τραγικῶν, ἀλλ' ὁ Εὐριπίδης διεσκεύασε τοῦτον· Ἠδύνατο δ' ὅμως νὰ λείπῃ ὁ μακρὸς πρόλογος τῆς τραγῳδίας, διότι τὰ ἐν τούτῳ λεγόμενα εἶναι γνωστὰ καὶ πολυθρύλητα. Τῷ προλόγῳ ἀκολουθεῖ μεγαλοπρεπὴς σκηνή, ἐν ᾗ ἡ Ἀντιγόνη μετὰ τοῦ παιδαγωγοῦ θεᾶται τὸν στρατὸν τῶν πολιορκητῶν[4]. *Ἡ Ἰοκάστη ἔπεισε τὸν υἱὸν αὐτῆς Πολυνείκη, ὅπως εἰσέλθῃ εἰς τὴν πόλιν ὑπόσπονδος καὶ διαλεχθῇ πρὸς τὸν Ἐτεοκλέα περὶ τῆς ἀρχῆς. Ἀφ' οὗ δ' οὗτος διελέξατο πρὸς τὴν μητέρα*[5] *περὶ πατρίδος, ὑπισχνεῖται τῷ Ἐτεοκλεῖ, ὅπως ἀποστείλῃ τὸν στρατὸν ἔξω τῆς χώρας, ἐπὶ τῷ ὅρῳ, ἵνα κατὰ τὰ ὡμολογημένα ἑκάτερος βασιλεύῃ κατὰ διαδοχήν*[6]. *Τὴν πρότασιν ἐπιδοκιμάζει ὁ χορός, ἀλλ' ὁ Ἐτεοκλῆς δὲν δέχεται ταύτην λέγων, ὅτι ἔπρεπε ὁ Πολυνείκης νὰ ποιήσῃ τὰς διαλλαγὰς ἄνευ ὅπλων*[7]· *διότι ἄλλως φαίνεται, ὅτι ἐβιάσθη. Ἡ δυστυχὴς Ἰοκάστη πειρᾶται διὰ σοφῶν λόγων, ὅπως πείσῃ τὸν υἱὸν πρὸς ὑπο-*

---

1) *Αὐτόθι.* 2) *Ὅρα* Bernhardy II, 2, 451. 3) *Σχόλ. εἰς Ὀρέστ.* 361, 760 *καὶ* 1678. 4) *Ἐν στίχ.* 88 *καὶ ἑξῆς.* 5) *Ἐν στίχ.* 386. 6) *Ἐν στίχ.* 485. 7) *Ἐν στίχ.* 516.

δοχὴν τῆς δικαίας τοῦ Πολυνείκους προτάσεως, ἀλλ' οὗτος μένει ἄκαμπτος καὶ κελεύει τὸν ἀδελφόν, ἵνα τάχιστα ἐξέλθῃ τῆς πόλεως, ὅπως μὴ φονευθῇ[1]. Τούτου ἐξελθόντος ὁ μάντις Τειρεσίας κληθεὶς λέγει τῷ Κρέοντι, ὅτι τὸ μέλλον τῆς πόλεως εἶναι κακόν, ἂν μὴ οἱ Θηβαῖοι ἀκολουθήσωσι τρόπῳ σωτηρίας, ὃν ὅμως δὲν στέργει νὰ δηλώσῃ[2]. Τὸν μάντιν ἀπερχόμενον ὁ Κρέων παρακαλεῖ, ὅπως εἴπῃ τὸν τρόπον. Ὁ Τειρεσίας πείθεται μὲν νὰ δηλώσῃ τοῦτον, ἀλλ' αἰτεῖ, ὅπως ἀπέλθῃ ὁ υἱὸς τοῦ Κρέοντος Μενοικεύς. Ὁ Κρέων ὅμως ἐπιθυμεῖ, ὅπως ἀκούσῃ τοῦτο καὶ ὁ υἱὸς καὶ οὕτως ὁ Τειρεσίας λέγει τὸ θέσφατον, καθ' ὃ ὁ πατὴρ πρέπει νὰ σφάξῃ τὸν Μενοικέα χάριν τῆς πατρίδος[3]. Ὁ δυστυχὴς Κρέων κελεύει τάχιστα τὸν υἱόν, ὅπως φύγῃ εἰς Δελφούς, καὶ οὗτος ὑποκρινάμενος, ὅτι πείθεται, ἀποσφάζει ἑαυτόν[4]. Τούτου γενομένου οἱ Θηβαῖοι ἐφόνευσαν τοὺς στρατηγοὺς τῶν πολιορκητῶν καὶ οἱ δύο ἀδελφοὶ μέλλουσι νὰ μονομαχήσωσιν, ὡς ἄγγελος λέγει τοῦτο τῇ Ἰοκάστῃ[5]. Τοῦτο μαθοῦσα ἡ δυστυχὴς μήτηρ καὶ τὴν Ἀντιγόνην παραλαβοῦσα σπεύδει εἰς τὸν ἀγῶνα, ἀλλ' εὑρίσκει τούτους θανασίμως τετρωμένους[6]. Ὁ Πολυνείκης ἔμπνους ἔτι ὢν εἶπε πρὸς τὴν μητέρα οἰκτροὺς λόγους παρακαλῶν αὐτήν, ὅπως συναρμόσῃ τὰ βλέφαρα καὶ θάψῃ τὸν νεκρόν[7]. Ἀλλ' ἡ Ἰοκάστη ἰδοῦσα τοὺς δύο υἱοὺς τεθνεῶτας λαμβάνει ἐξ αὐτῶν ξίφος καὶ αὐτοκτονεῖ. Ταύτης θανούσης παραλαβὼν τὴν βασιλείαν ὁ Κρέων κελεύει τὸν Οἰδίποδα, ὅπως ἐξέλθῃ τῆς χώρας[8]. Πρὸς δὲ ἐντέλλεται, ἵνα ὁ μὲν Ἐτεοκλῆς κομισθῇ εἰς τοὺς οἴκους[9], ὁ δὲ Πολυνείκης ἐκβληθῇ ἄταφος τῶν ὁρίων τῆς χώρας, καὶ κηρύσσει θάνατον τῷ τολμήσαντι νὰ θάψῃ ἢ καταστέψῃ τὸν νεκρόν. Ἡ γενναία ὅμως Ἀντιγόνη μὴ δεχομένη τὰς ἀποφάσεις τοῦ τυράννου ἐρίζει πρὸς

---

[1]) Ἐν στίχ. 594. [2]) Ἐν στίχ. 893. [3]) Ἐν στίχ. 916. [4]) Ἐν στίχ. 1097. [5]) Ἐν στίχ. 1236. [6]) Ἐν στίχ. 1436. [7]) Ἐν στίχ. 1456. [8]) Ἐν στίχ. 1594. [9]) Ἐν στίχ. 1629.

αὐτὸν[1] *καὶ κατανεύει νὰ λάβῃ εἰς γάμον τὸν Αἵμονα, ἀλλ' εὐσεβῶς ἀκολουθεῖ τῷ πατρί, ὅστις προλέγει αὐτῇ, ὅτι μέλλει νὰ ἀποθάνῃ ἐν Κολωνῷ*[2].

Ὁ παλαιὸς τῆς τραγῳδίας μεταφραστὴς Hugo Grotius *οὕτως ἔνθους ἐγένετο ἐκ τῆς ποιότητος αὐτῆς, ὥστε λέγει*[3]· *Ὅσον ὁ Εὐριπίδης τοὺς ἄλλους νικᾷ, τόσον αἱ ἄλλαι τραγῳδίαι τούτου ὑπὸ τῶν Φοινισσῶν ἡττῶνται, ὡς οἱ ἀρχαῖοι κριτικοὶ σημειοῦσι καὶ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα μαρτυρεῖ. Ὅτι ὁ Εὐριπίδης δὲν ὑπερέχει τῶν ἄλλων τραγικῶν, διὰ μακρῶν ἀλλαχοῦ ἐδείξαμεν καὶ ἡ προκειμένη ἀνάλυσις τῶν τραγῳδιῶν αὐτοῦ μαρτυρεῖ. Αἱ Φοίνισσαι βεβαίως ἔχουσι πολλὰς ἀρετάς, ἀλλ' αὗται ἢ εἶναι σκηνικαὶ ἢ ἀφορῶσιν εἰς τὰ μέρη καὶ οὐχὶ εἰς τὸ ὅλον, ὡς ἤδη Ἀριστοφάνης ὁ γραμματικὸς παρετήρησεν*[4]. *Ἡ ἐκ τῶν τειχῶν ἐπισκόπησις τῶν πολιορκητῶν εἶναι μὲν καλὴ ὡς ἐπικὴ ἀπεικόνισις, οὐχὶ δὲ καὶ ὡς δραματική, καὶ ἡ σκηνὴ αὕτη τὴν πλοκὴν τοῦ μύθου δὲν προάγει. Πρὸς δὲ τὸ δρᾶμα τοῦτο εἶναι λίαν τραγικὸν καὶ κατὰ τοῦτο ὁμοιάζει πρὸς τὴν νεωτέραν δραματικὴν τέχνην· διότι πολλοὶ φονεύονται καὶ δὴ ὁ υἱὸς τοῦ Κρέοντος, οἱ στρατηγοὶ τῶν πολιορκητῶν, οἱ δύο ἀδελφοὶ ὑπ' ἀλλήλων καὶ ἡ Ἰοκάστη αὐτοκτονεῖ παρὰ τοῖς παισίν. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ δεινὰ συμβαίνουσι, διότι ὁ μὲν νεκρὸς τοῦ Πολυνείκους πρόκειται ἄταφος, ὁ δὲ Οἰδίπους ἐκ τῆς πατρίδος ἐκβάλλεται καὶ σὺν αὐτῷ ἡ Ἀντιγόνη. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ποιητὴς κατέχεται ὑπὸ ζωηρᾶς ἐπιθυμίας, ὅπως ἐπισωρεύσῃ πολλὰ ἐν τῇ αὐτῇ τραγῳδίᾳ, δὲν ἐσκέφθη νὰ εἴπῃ, κατὰ τίνα τρόπον ἡ Ἀντιγόνη θέλει ἐκτελέσει δύο εὐσεβῆ καθήκοντα, νὰ θάψῃ τὸ πτῶμα τοῦ Πολυνείκους καὶ νὰ*

---

1) Ἐν στίχ. 1649. 2) Ἐν στίχ. 1709. 3) Ἐν τῷ προλόγῳ τῆς μεταφράσεως. Παράβαλλ. Sittl III, 350. 4) Ἐν τῇ ὑποθέσει· "Τὸ δρᾶμά ἐστι μὲν ταῖς σκηνικαῖς ὄψεσι κάλλιστον· ἐπεὶ καὶ παραπληρωματικόν· ἥ τε ἀπὸ τῶν τειχέων Ἀντιγόνη θεωροῦσα μέρος οὐκ ἔστι δράματος καὶ ὑπόσπονδος Πολυνείκης οὐδενὸς ἕνεκα παραγίνεται ὅ τε ἐπὶ πᾶσι μετ' ᾠδῆς ἀδολέσχου φυγαδευόμενος ὁ Οἰδίπους προσέρριπται διακενῆς".

ὁδηγήσῃ τὸν τυφλὸν πατέρα εἰς ὑπερορίαν. Ὁ ποιητὴς συνεκέντρωσεν ἐν τῇδε τῇ τραγῳδίᾳ ὕλην, ἣν ἄλλοι τραγικοὶ ἐπραγματεύθησαν ἐν πολλαῖς τραγῳδίαις. Ἀλλ' ὁ πυρὴν τῆς ὑποθέσεως κεῖται ἐν τοῖς Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας τοῦ Αἰσχύλου. Ἐν τούτῳ τῷ δράματι ὁ χορὸς συνίσταται ἐκ Θηβαΐδων, παρὰ δὲ τῷ Εὐριπίδῃ ἐκ Φοινισσῶν, ἐξ ὧν καὶ ἡ τραγῳδία ἔσχε τὸ ὄνομα. Τίς ἠδύνατο νὰ φαντασθῇ, ὅτι ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο ἐνυπάρχει ἡ πολιορκία τῶν Θηβῶν; Ἀλλὰ ποῦ εὑρέθησαν αἱ Φοίνισσαι; Ταύτας ἔπεμψαν οἱ Ἀγηνορίδαι ὡς ἀκροθίνιον τῆς ἁλώσεως τῆς Τύρου εἰς τὸ ἐν Δελφοῖς μαντεῖον[1]. *Αὗται λοιπὸν ἐκεῖσε ἀγόμεναι διῆλθον διὰ Θηβῶν*[2]. *Ἀλλ' ἡ πόλις αὕτη δὲν κεῖται ἐν τῇ ὁδῷ τῇ ἀγούσῃ ἐκ Φοινίκης εἰς Δελφούς. Καθ' ὅλου εἰπεῖν, ἡ τραγῳδία ἔχει μὲν ἁμαρτήματα, ἀλλὰ καὶ σκηνικὰς ἀρετὰς καὶ πλοῦτον γνωμολογιῶν. Ἐδιδάχθη δὲ κατὰ τὸ 408 π. Χ. μετὰ δύο ἄλλων δραμάτων, τοῦ Οἰνομάου καὶ τοῦ Χρυσίππου, ὁ ποιητὴς ὅμως δὲν ἐνίκησεν, ἀλλ' ἔλαβε τὰ δευτερεῖα*[3].

Ἐν τῷ προλόγῳ τῆς Ἰφιγενείας ἐν Αὐλίδι ὁ Ἀγαμέμνων εὑρίσκεται ἐν δεινῇ ἀμηχανίᾳ, διότι ὁ Κάλχας ἐμαντεύσατο, ὅτι πρέπει νὰ θύσῃ τὴν θυγατέρα τῇ Ἀρτέμιδι. Πεισθεὶς δ' οὗτος ὑπὸ τοῦ Μενελάου ἔπεμψε δέλτον τῇ γυναικί, ἵνα ἀποστείλῃ τὴν Ἰφιγένειαν εἰς Αὐλίδα, ὅπου μέλλει νὰ λάβῃ ἄνδρα τὸν Ἀχιλλέα, ὅστις ὅμως τὴν ἀπάτην ἠγνόει[4]. *Μετανοήσας δ' ὅμως ὁ Ἀγαμέμνων γράφει ἄλλην δέλτον, ἣν παραδίδωσι πιστῷ πρεσβύτῃ καὶ προφορικῶς τοῦτο λέγει, ὅπως ἀγγείλῃ τῇ Κλυταιμνήστρᾳ, ἵνα μὴ πέμψῃ τὴν θυγατέρα εἰς Αὐλίδα*[5]. *Ἀλλ' ὁ Μενέλαος ἐξαρπάξας παρὰ τοῦ πρεσβύτου τὴν ἐπιστολὴν ἀναγινώσκει ταύτην καὶ τὴν μεταμέλειαν τοῦ ἀδελφοῦ ἐννοήσας δεινῶς πρὸς τοῦτον ἐρίζει*[6]. *Μετ' ὀλίγον ὅμως ὁ Μενέ-*

---

[1]) *Ἐν στίχ.* 280. [2]) *Ὅρα ἐν στίχ.* 208 [3]) *Ταῦτα λέγονται ἐν τῇ Ὑποθέσει.* [4]) *Ἐν στίχ.* 100. [5]) *Ἐν στίχ.* 119. [6]) *Ἐν στίχ.* 311 *καὶ ἑξῆς.*

λαος μεταμεληθεὶς παραινεῖ τῷ ἀδελφῷ, ὅπως μὴ φονεύσῃ τὴν θυγατέρα [1], ἀλλ' οὗτος παρατηρεῖ, ὅτι περιῆλθεν εἰς τοιαύτην ἀνάγκην· διότι ὁ Κάλχας θέλει εἰπεῖ τὰ μαντεύματα τῷ ὄχλῳ, ὃν ὁ 'Οδυσσεὺς θέλει ἐρεθίσει [2]. 'Ο μῦθος ἔτι μᾶλλον περιπλέκεται, διότι ἔρχεται ἡ Κλυταιμνήστρα ἄγουσα τὴν 'Ιφιγένειαν, ἥτις ἀγνοοῦσα τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον συνάπτει τρυφεροὺς πρὸς τὸν πατέρα λόγους [3]. Πειρᾶται μὲν ὁ 'Αγαμέμνων, ὅπως ἀποστείλῃ εἰς τὸ Ἄργος τὴν γυναῖκα, ἀλλ' αὕτη δὲν πείθεται [4]. 'Αποτυχὼν δ' ὁ 'Αγαμέμνων ἐξέρχεται τῆς σκηνῆς, ἔνθα μετ' ὀλίγον ἐλθὼν ὁ 'Αχιλλεὺς αἰτεῖ τὸν στρατηλάτην [5]. Τὸν υἱὸν τῆς Θέτιδος ἡ Κλυταιμνήστρα ὑποδέχεται ὡς μέλλοντα γαμβρόν, ἀλλ' οὗτος ἐκπλήσσεται διὰ τοῦτο. Τὴν ἔκπληξιν ὅμως αἴρει ὁ πρεσβύτης, ὅστις ἀποκαλύπτει, ὅτι ὁ 'Αγαμέμνων ἐκάλεσε τὴν θυγατέρα οὐχὶ πρὸς γάμον, ἀλλὰ πρὸς θυσίαν [6]. 'Ο Πηλείδης ἀγανακτεῖ, ὅτι ὁ 'Αγαμέμνων μετεχειρίσθη τὸ ὄνομα αὐτοῦ πρὸς ἀπάτην, καὶ ἡ Κλυταιμνήστρα ἱκετεύει αὐτόν, ὅπως σώσῃ τὴν θυγατέρα [7]. Μεθ' ὅρκον εἰς τὸν Νηρέα ὑπισχνεῖται μὲν τοῦτο ὁ 'Αχιλλεύς, ἀλλὰ συμβουλεύει τῇ γυναικὶ τοῦ 'Αγαμέμνονος, ὅπως πείσῃ τὸν ἄνδρα, ἵνα μὴ φονεύσῃ τὴν 'Ιφιγένειαν [8]. 'Ο 'Αγαμέμνων ἐπανελθὼν ὑποκρίνεται, ὅτι δῆθεν μετὰ τῆς θυγατρὸς πρόκειται νὰ τελέσῃ θυσίας τῇ 'Αρτέμιδι πρὸ τοῦ γάμου. 'Αλλ' ἡ Κλυταιμνήστρα μαθοῦσα τὴν ἀπάτην ἐκ παντὸς τρόπου ἱκετεύει τὸν ἄνδρα, ὅπως φεισθῇ τῆς θυγατρός [9]. Κατ' ἐξοχὴν ἡ ἱκεσία τῆς 'Ιφιγενείας εἶναι τοιαύτη, ὥστε δύναται νὰ κάμψῃ καὶ τὴν σκληροτέραν καρδίαν. 'Ικετεύει τὸν σκληρὸν πατέρα νὰ μὴ φονεύσῃ ἄωρον [10], διότι εἶναι ἡδὺ τὸ βλέπειν τὸ φῶς, ὅπερ ἀγαπᾷ τοσοῦτον, ὥστε λέγει τὴν ταπεινὴν καὶ ἀναξίαν γνώμην, ὅτι εἶναι προτιμότερον νὰ ζῇ

---

1) 'Εν στίχ. 477. 2) 'Εν στίχ. 521. 3) 'Εν στίχ. 688 καὶ ἑξῆς. 4) 'Εν στίχ. 738 5) 'Εν στίχ. 800. 6) 'Εν στίχ. 872. 7) 'Εν στίχ. 902. 8) 'Εν στίχ. 1015. 9) 'Εν στίχ. 1047 καὶ ἑξῆς. 10) 'Εν στίχ. 1220.

τις κακῶς, ἢ νὰ ἀποθάνῃ καλῶς[1]. Ὁ πατὴρ ὅμως δὲν δύναται νὰ ἐλεήσῃ τὴν γυναῖκα καὶ τὴν θυγατέρα, διότι φοβεῖται τὸν στρατόν, ὅστις ἀπειλεῖ ὅλον τὸν οἶκον νὰ ἀγάγῃ εἰς ὄλεθρον[2]. Ὄντως μετ' ὀλίγον ἔρχεται ὁ Ἀχιλλεὺς ἀγγέλλων, ὅτι ὁ στρατὸς θορυβεῖ, ὅπως σφαγῇ ἡ Ἰφιγένεια καὶ ὅτι καὶ αὐτὸς ἐκινδύνευσεν, ὅπως φονευθῇ διὰ λιθοβολίας[3]. Καὶ οὕτω δ' ὅμως ὁ Ἀχιλλεὺς ὑπισχνεῖται, ὅτι καὶ ἐπὶ ἰδίῳ κινδύνῳ θέλει πειραθῇ νὰ σώσῃ[4]. Ἀλλ' ἡ Ἰφιγένεια ἐπαινεῖ μὲν τὸν ξένον διὰ τὴν προθυμίαν, ὅμως ἀποφασίζει νὰ ἀποθάνῃ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦτο ἀποφασίσασα λέγει γενναίους λόγους[5]. Διότι οὐδόλως ἐπιθυμεῖ νὰ κινδυνεύσῃ ὁ Ἀχιλλεὺς ἀγωνιζόμενος πρὸς πάντας τοὺς Ἀργείους χάριν γυναικός[6]. Ταῦτα ἡ παρθένος ἀποφασίσασα πορεύεται πρὸς τὸν θάνατον[7]. Καὶ πάντες μὲν ἤκουσαν, ὅτι ὁ ἱερεὺς ἔπληξε τὴν παρθένον, ἀλλ' ἀντὶ ταύτης εὑρέθη ἔλαφος ἀσπαίρουσα[8]. Τότε ὁ Κάλχας εἶπεν, ὅτι ἡ θεὰ προτιμᾷ τὴν ἔλαφον τῆς κόρης, ἵνα μὴ μιάνῃ τὸν βωμὸν αὐτῆς[9].

Τὸ δρᾶμα τοῦτο εἶναι ἐκ τῶν ἀρίστων τοῦ τραγικοῦ· διότι καὶ πλοκὴν τοῦ μύθου ἔχει καλὴν καὶ ἡ ἠθοποιία δὲν στερεῖται ἀρετῶν. Καὶ ὁ Ἀγαμέμνων καὶ ὁ Μενέλαος καὶ ὁ Ἀχιλλεὺς καὶ ἡ Κλυταιμνήστρα πειρῶνται, ὅπως σώσωσι τὴν κόρην, ἀλλ' εἰς μάτην. Ὁ μῦθος περιεπλέχθη ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἦτο ἀνάγκη θεοῦ ἀπὸ μηχανῆς. Ἀντὶ ὅμως τούτου ὁ ποιητὴς ἐπενόησε τὴν γενναίαν τῆς ἡρωΐδος ἀπόφασιν, ἵνα ἑκουσίως προσέλθῃ εἰς τὸν θάνατον. Ἀλλ' οὕτω τὸ ἦθος τῆς Ἰφιγενείας ἐγένετο ἀνώμαλον, ὡς ἤδη ὁ Ἀριστοτέλης[10] παρετήρησε. Φαίνεται, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ ποιητὴς ἔχει συνείδησιν τῆς ἀνωμαλίας

---

1) Ἐν στίχ. 1254. 2) Ἐν στίχ. 1269. 3) Ἐν στίχ. 1349. 4) Ἐν στίχ. 1364. 5) Ἐν στίχ. 1377. 6) Ἐν στίχ. 1394. 7) Ἐν στίχ. 1550. 8) Ἐν στίχ. 1589. 9) Ἐν στίχ. 1592. 10) Περὶ ποιητ. κεφ. XV "τοῦ δὲ ἀνωμάλου ἡ ἐν Αὐλίδι Ἰφιγένεια· οὐδὲν γὰρ ἔοικεν ἡ ἱκετεύουσα τῇ ὑστέρᾳ".

τοῦ ἤθους τῆς ἡρωΐδος· διότι εἰσάγει ταύτην λαμβάνουσαν τὴν γενναίαν ἀπόφασιν, ὅτε ἔμαθεν, ὅτι ὁ στρατὸς αἰτῶν τὴν θυσίαν ἔθηκεν ἐν κινδύνῳ οὐ μόνον ὁλόκληρον τὸν πατρικὸν οἶκον, ἀλλὰ καὶ τὸν Ἀχιλλέα. Ἐν τοιαύτῃ περιστάσει δύνατα νὰ μεταβληθῇ τὸ ἦθος. Καθ' ὅλον τὸ δρᾶμα εἶναι τοιοῦτον, ὥστε ὁ Gruppe ἐνόμισεν, ὅτι τοῦτο ὁμοιάζει μᾶλλον πρὸς τὸν χαρακτῆρα τοῦ Σοφοκλέους ἢ πρὸς τὸν τοῦ Εὐριπίδου[1]. *Καὶ ὅμως ἡ τραγῳδία ἡ περιέχουσα πολλὰς ἀρετὰς ἐποιήθη ἐν τῇ πρεσβυτικῇ τοῦ ποιητοῦ ἡλικίᾳ καὶ ἐδιδάχθη ὑπὸ Εὐριπίδου τοῦ νεωτέρου*[2]. *Πιστεύεται δ', ὅτι ὑπὸ τούτου παρενεβλήθησαν πολλὰ πεζὰ χωρία. Ἐν τίνι καταστάσει κατέλιπε τὸ δρᾶμα ὁ πατὴρ καὶ τίνα προσέθηκεν ὁ υἱός, δὲν γινώσκομεν. Τινὲς νομίζουσιν, ὅτι καὶ ἄλλαι προσθῆκαι ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις ἐγένοντο. Πιθανὸν δύναται νὰ θεωρηθῇ, ὅτι οἱ τεσσαράκοντα καὶ ὀκτὼ στίχοι οἱ προτασσόμενοι τοῦ μακροῦ λόγου τοῦ Ἀγαμέμνονος δὲν εἶναι γνήσιοι. Πρὸς δὲ καὶ ἡ ἔξοδος θεωρεῖται ὑπὸ τῶν κριτικῶν ὕποπτος· διότι ἡ διήγησις τοῦ ἀγγέλου ὁμοιάζει πρὸς τὴν ἐν τῇ Ἑκάβῃ, ἔνθα ὁ λόγος περὶ τοῦ θανάτου τῆς Πολυξένης, καὶ διότι οἱ μετρικοὶ ἐν τῷ τμήματι τούτῳ ἀνευρίσκουσι κατάπτωσιν τῆς στιχουργίας*[3]. *Αἱ ἐνδείξεις αὗται γίνονται πιθανώτεραι, διότι ὁ Αἰλιανὸς ἀποσπᾷ στίχους, ἐν οἷς ἡ Ἄρτεμις ἔλεγε τῷ Ἀγαμέμνονι περὶ τῆς ἐλάφου*[4]. *Ἀλλ' οἱ στίχοι οὗτοι δὲν εὑρίσκονται ἐν τῇ τραγῳδίᾳ, ὡς περιῆλθεν εἰς ἡμᾶς. Κατὰ ταῦτα λοιπὸν κρατεῖ ἡ γνώμη παρὰ τοῖς κριτικοῖς,*

---

1) Ariadne *ἐν σελίδ.* 462. 2) *Σχόλ. εἰς Ἀριστοφάν. Σφῆκ.* 67 „*Οὕτω γὰρ καὶ αἱ διδασκαλίαι φέρουσι, τελευτήσαντος Εὐριπίδου τὸν υἱὸν αὐτοῦ δεδιδαχέναι ὁμωνύμως ἐν ἄστει Ἰφιγένειαν τὴν ἐν Αὐλίδι, Ἀλκμαίωνα, Βάκχας*„ *Ἰδὲ καὶ* Bernhardy II, 2, 471. 3) Sittl III, 344. 4) *Ζῴων ἰδιότ. Ζ'*, 39.

Ἔλαφον δ' Ἀχαιῶν χερσὶν ἐνθήσω φίλαις
κεροῦσσαν, ἣν σφάξαντες αὐχήσουσι σὴν
σφάζειν θυγατέρα . . . .

ὅτι τὸ δρᾶμα καθαιρόμενον ἐκ τῶν πολλῶν ὑποβολῶν ἀναδείκνυται ὡς ἓν τῶν ἀρίστων τοῦ τραγικοῦ. Τῇ αὐτῇ τριλογίᾳ ἀνῆκεν Ἀλκμαίων ὁ διὰ Κορίνθου (εἶναι διάφορος τοῦ Ἀλκμαίωνος διὰ Ψωφῖδος) καὶ αἱ Βάκχαι, εἰς ὧν τὴν ἀνάλυσιν μεταβαίνομεν.

Ἐν ταῖς Β ά κ χ α ι ς προλογίζει ὁ Διόνυσος, ὅστις ἐκ τῆς μακρᾶς αὐτοῦ ἀποδημίας ἀνὰ τὰς χώρας τῆς Ἀσίας ἐπανελθὼν εἰς τὰς Θήβας, ὅπου ὑπόκειται ἡ σκηνή, λυπεῖται, ὅτι αἱ ἀδελφαὶ τῆς μητρός, τῆς Σεμέλης, ἔλεγον, ὅτι δὲν ἐγεννήθη ἐκ τοῦ Διός, ἀλλ' ἔκ τινος θνητοῦ [1]. Διὰ τοῦτο ἀποφασίζει ν' ἀπολογηθῇ ὑπὲρ τῆς μητρὸς καὶ τιμωρήσῃ τὸν Πενθέα, ὅστις διώκει τὴν λατρείαν αὐτοῦ [2]. Ταῦτα ὁ Διόνυσος εἰπὼν καλεῖ τὰς Βάκχας, ἵνα κτυπῶσι τὰ Φρυγικὰ τύμπανα περὶ τὰ ἀνάκτορα τοῦ Πενθέως [3]. Τῆς καταδιώξεως ἀποτρέπει τὸν βασιλέα ὁ Τειρεσίας [4] καὶ τὰς σοφὰς συμβουλὰς ἐπιδοκιμάζει Κάδμος ὁ τοῦ Πενθέως πάππος [5]. Ἀλλ' οὗτος μὴ πεισθεὶς κελεύει τοὺς θεράποντας, ἵνα πορευθέντες ἀνὰ τὴν πόλιν εὕρωσι τὸν Διόνυσον, καὶ προσαγάγωσιν αὐτὸν δέσμιον [6]. Τὸν θεὸν προσαχθέντα ὁ Πενθεὺς ὑποβάλλει εἰς ἀνάκρισιν [7], ἀπειλεῖ, ὅτι θέλει τιμωρήσει διὰ τὰ σοφίσματα [8] καὶ ἐν τέλει τίθησιν ἐν εἱρκτῇ, ἵνα ἐνταῦθα χορεύῃ [9]. Ἀλλ' ὁ Διόνυσος ποιήσας σεισμὸν κατέρριψε τὰ βασίλεια [10]. Τούτου γενομένου ἔρχεται ἄγγελος, ὅστις ἀφηγεῖται τὰ κατὰ τὸν Κιθαιρῶνα ὄργια τῶν Βακχῶν [11]. Αὗται διαιροῦνται εἰς τρεῖς θιάσους, ὧν τοῦ δευτέρου ἄρχει Ἀγαύη, ἡ μήτηρ τοῦ Πενθέως. Καὶ ὁ ἄγγελος συμβουλεύει τούτῳ, ὅπως δεχθῇ τὸν δαίμονα, ὅστις ἔδωκε τοῖς ἀνθρώποις τὴν πανσίλυπον ἄμπελον. Τὰ περὶ τῶν Βακχῶν ἀκούσας ὁ βασιλεὺς ἀποφασίζει νὰ καταδιώξῃ ταύτας διὰ στρατοῦ [12], ἀλλ' ὁ Διόνυσος πείθει τοῦτον

---

[1]) Ἐν στίχ. 28. [2]) Ἐν στίχ. 45. [3]) Ἐν στίχ. 58. [4]) Ἐν στίχ. 259 καὶ ἑξῆς. [5]) Ἐν στίχ. 323. [6]) Ἐν στίχ. 345. [7]) Ἐν στίχ. 449. [8]) Ἐν στίχ. 478. [9]) Ἐν στίχ. 500. [10]) Ἐν στίχ. 613. [11]) Ἐν στίχ. 662 καὶ ἑξῆς. [12]) Ἐν στίχ. 770.

ἵνα ἀγαγὼν εἰς Κιθαιρῶνα περιβεβλημένον γυναικείαν ἐσθῆτα δείξῃ αὐτῷ τοὺς θιάσους τῶν γυναικῶν[1]. Ἀφ' οὗ δ' οὗτος ἀπῆλθεν ἐκεῖσε, ἄγγελος κομίζει τὴν εἴδησιν, ὅτι ἔθανε κατασπαραχθεὶς ὑπὸ τῶν γυναικῶν, ὧν ἦρχεν ἡ Ἀγαύη. Μάτην ὁ ταλαίπωρος Πενθεὺς ἱκέτευε τὴν μητέρα, ὅπως μὴ φονεύσῃ αὐτόν[2]. Ἀλλ' αὕτη ἀφρὸν ἐξάγουσα καὶ τὰς κόρας τῶν ὀφθαλμῶν ἑλίσσουσα κατεσπάρασσε τὸν ὦμον τοῦ υἱοῦ, ὃν ἐνόμιζε θηρίον, ἡ δὲ Ἰνὼ καὶ ἡ Αὐτονόη, αἱ ἀδελφαὶ τῆς μητρός, διέρρηξαν τὰς σάρκας. Οὕτως ὁ μὲν Πενθεὺς ἐστέναζεν, αἱ δὲ Βάκχαι ἠλάλαζον ἐπὶ τῇ κατασπαράξει. Μετ' ὀλίγον ἔρχεται ἡ Ἀγαύη σεμνυνομένη πρὸς τὰς Ἀσιάδας Βάκχας ἐπὶ τῇ θήρᾳ τοῦ λέοντος[3] καὶ δὲν δύναται νὰ ἐννοήσῃ τὴν λύπην τοῦ Κάδμου[4]. Ἀλλ' ἔμφρων γενομένη καὶ μαθοῦσα, ὅτι αὐτὴ ἐφόνευσε τὸν υἱόν, ὁμολογεῖ τῷ Διονύσῳ, ὅτι ἠδίκησεν αὐτόν[5]. Ὁ δὲ τιμωρήσας τοὺς ἀσεβήσαντας θεὸς παρίσταται ὡς νικητής.

Ἡ τραγῳδία αὕτη κατελείφθη μὲν ὑπὸ τοῦ Εὐριπίδου, ἀλλ' ἐδιδάχθη ὑπὸ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. Ἦτο δὲ προωρισμένη, ὅπως διδαχθῇ ἐν τῷ θεάτρῳ τῆς Μακεδονίας. Εἰκάζεται, ὅτι ὁ νεώτερος Εὐριπίδης περὶ τὸ τέλος ἐποίησε διασκευάς τινας ἢ συμπληρώσεις[6]. Εἰ καὶ ἡ τραγῳδία ἐποιήθη κατὰ τὸ τέρμα τοῦ βίου τοῦ τραγικοῦ, ὅμως ἔχει σπουδαίας ἀρετάς. Ἡ ἑνότης τοῦ δράματος δὲν διασπᾶται καὶ ἡ κάθαρσις πρόκειται σαφής· διότι τιμωροῦνται ἡ Ἀγαύη καὶ ὁ Πενθεύς, οἵτινες ὕβριζον τὸν Διόνυσον, καίπερ ὄντα συγγενῆ. Τοῦ Πενθέως ἡ κατασπάραξις ὑπὸ τῆς μητρὸς ἔχει πολὺ τὸ τραγικὸν καὶ κατὰ τοῦτο δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τὸν Ἡρακλέα μαινόμενον καὶ τὴν Μήδειαν. Ἔχει δ' ὅμως ὁ Πενθεὺς ἦθος ἀσθενές, ὡς συνήθως οἱ ἄνδρες παρὰ τῷ Εὐριπίδῃ. Δὲν εἶναι δύσκολον νὰ εἰκάσῃ

---

[1]) Ἐν στίχ. 801. [2]) Ἐν στίχ. 91. Ἐν στίχ. 1106. [3]) Ἐν στίχ. 1157. [4]) Ἐν στίχ. 1240. [5]) Ἐν στίχ. 1333. [6]) Boeckh, De trag. gr. princ. 24.

τις, ὅτι ἡ πάροδος τῶν Ἀσιάδων Βακχῶν, αἵτινες εἰσώρμησαν εἰς τὴν ὀρχήστραν λελυμένην ἔχουσαι τὴν κόμην καὶ φέρουσαι τύμπανα, διήγειρε πολλὴν τὴν ἔκπληξιν παρὰ τοῖς θεαταῖς. Ἡ τύχη διεφύλαξε δρᾶμα, ἐν ᾧ δυνάμεθα νὰ ἴδωμεν ἐναργῶς τὴν ἱερὰν μανίαν, ὑφ' ἧς κατελαμβάνετο ὁ θίασος τοῦ θεοῦ τοῦ οἴνου. Ὁ Κ. Ο. *Müller*[1] ἐπίστευσεν, ὅτι ὁ Εὐριπίδης κατὰ τὸ γῆρας τὴν περὶ τὰ θρησκευτικὰ ἐλευθεροφροσύνην ἀποβαλὼν ἐγένετο εὐσεβὴς καὶ ὀρθόδοξος. Ὄντως δύο γέροντες, ὁ Κάδμος καὶ ὁ Τειρεσίας, λέγουσιν εὐσεβεῖς λόγους καὶ ἐξαίρουσι τὰς θρησκευτικὰς παραδόσεις ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς φιλοσοφικὰς θεωρίας[2]· ἀλλ' ὁ Διόνυσος εἰκονίζεται διὰ ζοφερῶν χρωμάτων καὶ κατέχεται ὑπὸ τῆς αὐτῆς μοχθηρίας, ὑφ' ἧς καὶ ἡ Ἥρα ἐν τῷ Ἡρακλεῖ μαινομένῳ. Διὰ ταῦτα ἡμεῖς γε δὲν πιστεύομεν, ὅτι τὰ θρησκευτικὰ τοῦ τραγικοῦ φρονήματα κατὰ τὸ γῆρας ἠλλοιώθησαν.

Ἐν δὲ τῷ Ῥήσῳ προλογίζουσιν οἱ φύλακες τῶν Τρώων, ἐξ ὧν συνίσταται ὁ χορός. Οὗτοι ἐλθόντες εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ Ἕκτορος ἀγγέλλουσιν αὐτῷ, ὅτι οἱ Ἀχαιοὶ καίουσι πολλὰ πυρά[3]. Ὁ στρατηγὸς νομίσας, ὅτι οἱ πολέμιοι μέλλουσι νὰ φύγωσιν, ἀποφασίζει νὰ καλέσῃ τὸν στρατόν[4], ὅπως καταδιώξῃ τοὺς φεύγοντας, ἀλλ' ὁ Αἰνείας συμβουλεύει αὐτῷ, ἵνα πέμψῃ κατάσκοπον[5]. Ὄντως οὗτος πέμπει τὸν Δόλωνα[6], τούτου δ' ἀπελθόντος ἔρχεται ποιμὴν ἄγγελος κομίζων τὴν εἴδησιν, ὅτι ἀφίκετο ὁ Ῥῆσος ἐπίκουρος τῶν Τρώων[7]. Ἀλλ' ὁ ἀλαζὼν Πριαμίδης μετὰ περιφρονήσεως ἀκούσας περὶ τῆς ἐπικουρίας νομίζει, ὅτι εἶναι ἱκανοὶ οἱ σῴζοντες τὸ Ἴλιον. Ὅτε δ' ἔφθασεν ὁ Ῥῆσος, ἐλέγχει τοῦτον, διότι καίπερ παρακληθεὶς δὲν ἦλθεν ἐν τῷ κινδύνῳ τῆς πόλεως[8]. Ὁ ἡγεμὼν τῶν Θρᾳκῶν ἀπολογεῖται, ὅτι

---

[1]) Ἐν τῇ γραμματολογίᾳ II, 176. [2]) Ἐν στίχ. 192. [3]) Ἐν στίχ. 41. [4]) Ἐν στίχ. 70. [5]) Ἐν στίχ. 125. [6]) Ἐν στίχ. 201 [7]) Ἐν στίχ. 264. [8]) Ἐν στίχ. 389.

ἐπολέμει πρὸς τοὺς Σκύθας, καὶ ὅτι νικήσας τούτους ἔρχεται. Ὁμολογεῖ μέν, ὅτι ὑστερεῖ τοῦ ἀγῶνος, ἀλλ' ὅμως λέγει, ὅτι ἦλθεν ἐν καιρῷ[1]· διότι ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ τοὺς πύργους καὶ τοὺς ναυστάθμους ἐκπορθήσας θέλει φονεύσει τοὺς Ἀχαιούς. Ἡ ἀλαζὼν φαντασία τοῦ Θρᾳκὸς προβαίνει ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε οὗτος λέγει, ὅτι μέλλει νὰ στρατεύσῃ καὶ κατὰ τοῦ Ἄργους, ὅπερ αὐτὸς ὁ ἄγαν τολμηρὸς Ἕκτωρ θεωρεῖ ὡς δύσκολον[2]. Πρὸς δὲ ἐκδηλοῖ τὴν ἐπιθυμίαν, ὅπως ἀγωνισθῇ μόνος πρὸς τὸν Ἀχιλλέα ἢ τὸν Αἴαντα, ἀλλ' ὁ Ἕκτωρ παροτρύνει αὐτόν, ἵνα καταυλισθῇ, δηλῶν, ὅτι τὸ σύνθημα εἶναι ὁ Φοῖβος[3]. Ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ ὁ Διομήδης τὸν Δόλωνα φονεύσαντες πορεύονται πρὸς τὴν σκηνὴν τοῦ Ἕκτορος, ἀλλ' ἡ Ἀθηνᾶ ἐπιφανεῖσα ἀποτρέπει τούτους τοῦ ἐγχειρήματος καὶ κελεύει αὐτούς, ἵνα φονεύσωσι τὸν Ῥῆσον· διότι, ἂν οὗτος σωθῇ κατὰ τὴν νύκτα ταύτην, οὔτε τὸ δόρυ τοῦ Ἀχιλλέως, οὔτε τὸ τοῦ Αἴαντος ἔσται ἱκανόν, ὅπως κωλύσῃ τὴν ἐκπόρθησιν τοῦ ναυστάθμου[4]. Ὁ Πάρις μαθὼν τὴν παρουσίαν κατασκόπων ἔρχεται εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ Ἕκτορος, ἀλλ' ἐξαπατᾶται ὑπὸ τῆς Ἀθηνᾶς, ἥτις λέγει αὐτῷ, ὡσεὶ ἦτο ἡ Ἀφροδίτη[5]. Ἀλλ' οἱ φύλακες κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ φόνου τοῦ Ῥήσου ἐντυγχάνουσι τοῖς κατασκόποις τῶν Ἀχαιῶν καὶ πειρῶνται, ὅπως φονεύσωσι τὸν Ὀδυσσέα[6], οὗτος δ' ὅμως λέγει τὸ σύνθημα[7], ὅπερ εἶχε μάθει παρὰ τοῦ Δόλωνος· οὕτω σῴζεται ὁ Λαερτιάδης. Ἐλθὼν δ' ὁ ἡνίοχος τοῦ Ῥήσου τετρωμένος λέγει τὰ κατὰ τὸν φόνον τοῦ ἡγεμόνος[8]. Ὅτε δ' ἦλθεν ὁ Ἕκτωρ, ὁ ἡνίοχος αἰτιᾶται τοῦτον ὡς τοῦ φόνου αἴτιον[9], ἀλλ' ἐπιφανεῖσα ἡ Μοῦσα Τερψιχόρη, ἡ μήτηρ τοῦ Ῥήσου, κομίζει τὸν νεκρὸν τοῦ υἱοῦ καὶ λέγει, ὅτι ἐφόνευσεν αὐτὸν ἡ Ἀθηνᾶ καὶ οὐχὶ ὁ Ὀδυσσεὺς οὐδ' ὁ Διομήδης[10].

---

1) Ἐν στίχ. 432. 2) Ἐν στίχ. 466. 3) Ἐν στίχ. 507. 4) Ἐν στίχ. 591. 5) Ἐν στίχ. 637. 6) Ἐν στίχ. 666. 7) Ἐν στίχ. 678. 8) Ἐν στίχ. 719. καὶ ἑξῆς. 9) Ἐν στίχ. 831. 10) Ἐν στίχ. 931.

Περὶ τῆς γνησιότητος τῆς τραγῳδίας ταύτης ἀρχαῖοι καὶ νεώτεροι κριτικοὶ διαφωνοῦσιν. Ἐν ταῖς διδασκαλίαις[1] *τὸ δρᾶμα ἦτο ἐπιγεγραμμένον ὡς γνήσιον. Τὴν γνησιότητα οἱ ἀρχαῖοι ἐκύρουν καὶ διὰ τῆς πολυπραγμοσύνης περὶ τὰ οὐράνια*[2], *ἥτις ἀνήκει τῷ Εὐριπίδῃ. Τινὲς τῶν ἀρχαίων ἔϐλεπον ἐν τῷ δράματι τούτῳ τὸν χαρακτῆρα τοῦ Σοφοκλέους. Φαίνεται, ὅτι οἱ τὴν παρατήρησιν ποιήσαντες ἀπεῖδον εἰς τοῦτο, ὅτι δὲν ὑπάρχει τὸ πάθος, ὅπερ εὑρίσκομεν ἐν ταῖς τραγῳδίαις τοῦ Εὐριπίδου. Οἱ ἀρχαῖοι γραμματικοὶ Κράτης, Διονυσόδωρος καὶ Παρμενίσκος εἶχον τὴν γνώμην, ὅτι ὁ Ῥῆσος εἶναι νεανικὸν ἔργον τοῦ Εὐριπίδου. Πρὸς τὴν γνώμην ταύτην συνᾴδει καὶ ὁ πολιτικὸς ὑπαινιγμὸς τῆς κτίσεως τῆς Ἀμφιπόλεως, ἥτις ἐγένετο κατὰ τὸ 453 π. Χ.*[3]. *Τὴν εἰκασίαν ταύτην δέχονται καί τινες τῶν νεωτέρων, ὡς ὁ* Hartung[4] *καὶ ὁ* Vater[5]. *Καὶ ἡμεῖς τὴν γνώμην ταύτην πιθανωτέραν νομίζοντες θεωροῦμεν τὸν Ῥῆσον ὡς τὸ ἀρχαιότατον τοῦ τραγικοῦ δρᾶμα. Ἐκ τούτου εἰκάζομεν, ὅτι ὁ Εὐριπίδης ἐν τῇ νεανικῇ ἡλικίᾳ δὲν εἶχε τὸ πάθος, ὅπερ βραδύτερον ἀνέπτυξεν ἐν τῇ Μηδείᾳ, ἐν τῇ Ἑκάϐῃ καὶ ἐν ἄλλαις τραγῳδίαις. Νέος ὢν ὁ τραγικὸς οὗτος ἐπλησίαζεν εἰς τὸν χαρακτῆρα τοῦ Σοφοκλέους, ὡς ὁ ποιητὴς οὗτος κατὰ τὴν νεανικὴν ἡλικίαν ὡμοίαζε πρὸς τὸν Αἰσχύλον*[6]. *Διὰ τοῦτο δὲν δεχόμεθα τὴν γνώμην τοῦ περιφανοῦς φιλολόγου τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων* Wilamowitz[7], *ὅστις τίθησι τὴν τραγῳδίαν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Δημοσθένους. Ὁ ποιητὴς ἔλαϐε τὴν ὑπόθεσιν ἐκ τῆς Δολω-*

[1]) *Διδασκαλίας τὸ πρῶτον ἐποίει ἡ πόλις σημειοῦσα τὰ ὀνόματα τῶν κατ' ἔτος ἀγωνιζομένων, τοὺς νικητὰς καὶ ἡττωμένους, τὰ δράματα αὐτῶν καὶ τὰ τοιαῦτα. Βραδύτερον ἔγραψαν τοιαύτας διδασκαλίας ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ Καλλίμαχος, Ἀριστοφάνης ὁ Βυζάντιος καὶ ἄλλοι. Ἂν μὲν ἐνοεῖτο ἡ διδασκαλία τῆς πόλεως, ἡ εἴδησις ἦτο ἀναμφισβήτητος, ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι βέβαιον.* [2]) *Ἐν στίχ.* 518. *Ὅρα τὴν ὑπόθεσιν.* [3]) *Ὅρα* Christ *ἐν σελ.* 229. [4]) Eur. restit. I, 88. [5]) *Ἐν τῇ ἐκδόσει αὐτοῦ* (Berl. 1837). [6]) *Ὅρα εἰσαγωγήν μου εἰς τὸν Αἴαντα ἐν σελίδ.* 47. [7]) De Rhesi scholiis, Greifsw. 1877.

νείας τοῦ Ὁμήρου, ταύτην ὅμως δὲν ἠδυνήθη νὰ τρέψῃ εἰς δρᾶμα, ἀλλ' ἀφῆκεν ἐπικήν. Ἔχομεν δ' ὅμως τὴν γνώμην, ὅτι ὁ Ῥῆσος κατὰ τὴν πλοκὴν τοῦ μύθου δὲν εἶναι τὸ χείριστον τῶν δραμάτων τούτου τοῦ τραγικοῦ· διότι ὑπὸ ταύτην τὴν ἔποψιν χεῖρον εἶναι αἱ Τρῳάδες. Καθ' ἡμᾶς κυρία ἰδέα τῆς τραγῳδίας εἶναι ἡ τιμωρία τῆς ἀλαζονείας τοῦ Ῥήσου. Οἱ χαρακτῆρες τοῦ δράματος εἶναι ταπεινότεροι τῶν Ὁμηρικῶν. Ὁ ἀπὸ μηχανῆς θεὸς ἐνταῦθα ὑπάρχει δίς, ὅπερ μαρτυρεῖ ἴσως τὴν γνησιότητα τῆς τραγῳδίας, ἀλλὰ σύναμα ὑποδεικνύει, ὅτι ἡ δραματικὴ αὕτη ἀσθένεια ἤρξατο ἀπὸ τῆς νεανικῆς τοῦ ποιητοῦ ἡλικίας.

Ἡ σκηνὴ τοῦ Κύκλωπος ὑπόκειται ἐν Σικελίᾳ πρὸ τοῦ ἄντρου τοῦ μονοφθάλμου τέρατος. Ἐνταῦθα προλογίζει ὁ Σειληνὸς οἰκτείρων τὴν δούλωσιν αὐτοῦ καὶ τῶν Σατύρων· διότι ὁ μὲν γέρων ἔσαιρεν ἀνὰ τὰς στέγας, οἱ δὲ Σάτυροι ἐποίμαινον τὰ βοσκήματα τοῦ Κύκλωπος[1]. *Ὁ Ὀδυσσεὺς κατὰ τὴν πλάνην αὐτοῦ ῥιφθεὶς εἰς τὴν ἀκτὴν τῆς ῥηθείσης νήσου προσφέρει τῷ Σειληνῷ καὶ τοῖς Σατύροις οἶνον, ὃν εἶχε λάβει παρὰ τοῦ Μάρωνος, ἀντὶ ἀμνῶν, τυροῦ καὶ γάλακτος*[2]. *Ἀλλ' αἴφνης ἐλθὼν ἐκ τῆς θήρας ὁ Κύκλωψ καὶ αἰτήσας τὴν αἰτίαν τῶν συμβαινόντων μανθάνει παρὰ τοῦ Σειληνοῦ, ὅτι δῆθεν οὗτος συνέλαβε τὸν Ὀδυσσέα καὶ τοὺς ἑταίρους λῃστεύοντας*[3]. *Κατὰ τοῦ ψεύδους διαμαρτύρεται ὁ υἱὸς τοῦ Λαέρτου λέγων, ὅτι ἐγένετο ἀνταλλαγή, ἀλλ' ὁ Σειληνὸς ποιεῖ πολλοὺς ὅρκους πρὸς βεβαίωσιν τῆς λῃστείας*[4]. *Ὁ χορὸς δ' ὅμως τῶν Σατύρων ὁμολογεῖ, ὅτι ἐγένετο ἀνταλλαγή*[5]. *Ἀφ' οὗ δ' ὁ Κύκλωψ ἠρώτησε περὶ τῆς πατρίδος τῶν ξένων καὶ ἔμαθε ταύτην, ὁ Ὀδυσσεὺς ἱκετεύει, ὅπως μὴ τὸ τέρας καταφάγῃ αὐτὸν καὶ τοὺς ἑταίρους, διότι οἱ Ἕλληνες τὸν πατέρα τούτου Ποσειδῶνα τιμῶσιν*[6]. *Ὁ Σειληνὸς ὅμως συμβουλεύει τῷ Πολυφήμῳ, ἵνα φάγῃ*

---

[1]) Ἐν στίχ. 24. [2]) Ἐν στίχ. 137. [3]) Ἐν στίχ. 228. [4]) Ἐν στίχ. 260. [5]) Ἐν στίχ. 270. [6]) Ἐν στίχ. 284 καὶ ἑξῆς.

τὰς σάρκας καὶ δὴ τὴν γλῶσσαν τοῦ Λαερτιάδου, ὅπως γείνῃ κομψὸς καὶ λαλίστατος[1]. Ὁ Κύκλωψ ὑβρίσας τὸν Δία, οὗ τὸν κεραυνὸν δὲν φρίσσει, συνελαύνει τοὺς περὶ τὸν Ὀδυσσέα εἰς τὸ σπήλαιον πρὸς βοράν[2]. Μετ' ὀλίγον ἐξελθὼν ὁ Ἰθακήσιος ἄναξ ἀφηγεῖται τὴν ὠμότητα τοῦ τέρατος λέγων, ὅτι ἔφαγε δύο παχυτάτους ἑταίρους αὐτοῦ[3]. Τοῦτο ἀφηγησάμενος προτρέπει τοὺς Σατύρους, ὅπως τυφλώσωσι τὸν μεθύοντα Κύκλωπα καὶ οὗτοι μετ' ἐνθουσιασμοῦ δέχονται τὴν πρότασιν[4]. Ὁ Πολύφημος ὑπὸ μέθης κατειλημμένος ἐξέρχεται τοῦ ἄντρου, ὅπως ποιήσῃ κῶμον πρὸς τοὺς ἄλλους Κύκλωπας, ἀλλὰ κατὰ παραίνεσιν τοῦ Ὀδυσσέως καὶ τοῦ Σειληνοῦ μένει. Οὕτω λοιπὸν τούτου ἐπανελθόντος εἰς τὸ ἄντρον ὁ Ὀδυσσεὺς καλεῖ τοὺς Σατύρους εἰς βοήθειαν, ὅπως τυφλώσωσι τὸν Κύκλωπα, ἀλλ' οὗτοι ὑπὸ αἰσχρᾶς δειλίας κατεχόμενοι ἀρνοῦνται τὴν βοήθειαν[5]. Διὰ ταῦτα μόνος ὁ γενναῖος καὶ πανοῦργος Λαερτιάδης ἐκτυφλοῖ τὸν μονόφθαλμον[6] καὶ τοῦτον τυφλώσας σῴζει τοὺς ἑταίρους, τὸν Σειληνὸν καὶ τοὺς Σατύρους διὰ τοῦ ἑαυτοῦ πλοίου.

Ἡ ὑπόθεσις τοῦ σατυρικοῦ τούτου δράματος ἐλήφθη ἐκ τοῦ Ι τῆς Ὀδυσσείας, ὑπὸ δὲ τοῦ τραγικοῦ προσετέθησαν τὰ τοῦ Σειληνοῦ καὶ τὰ τῶν Σατύρων. Εἶναι μὲν ἁπλῆ ἡ τοῦ μύθου πλοκή, ἀλλ' ὁπωσδήποτε ἔχει κάθαρσιν· διότι τιμωρεῖται ὁ Κύκλωψ διὰ τὴν ἀσέβειαν καὶ ὠμότητα αὐτοῦ. Ὁ μὲν Ὀδυσσεὺς διατηρεῖ τὴν πολυθρύλητον πανουργίαν, ὁ δὲ Σειληνὸς εἶναι ψεύστης καὶ οἱ Σάτυροι δειλοί, αἰσχρολόγοι καὶ ἀκόλαστοι. Εἰρήσθω δ', ὅτι τὸ ἦθος τοῦτο ἀνῆκε τῷ σατυρικῷ δράματι. Κατὰ τὸν Bernhardy[7] πιστεύει τις, ὅτι ἐν τῷ Κύκλωπι μᾶλλον ἐμβλέπει τὸν χαρακτῆρα εἰδυλλιακῆς ποιήσεως ἢ τὴν τολμηρὰν συνένωσιν δύο ἀσυμμίκτων κόσμων, τοῦ σατυρικοῦ καὶ τοῦ ἡρωϊ-

---

1) Ἐν στίχ. 312. 2) Ἐν στίχ. 343. 3) Ἐν στίχ. 376. 4) Ἐν στίχ. 434. 5) Ἐν στίχ. 640. 6) Ἐν στίχ. 656. 7) Ἐν τῇ γραμματολογίᾳ II, 2, 479.

κοῦ. Ὁπωσδήποτε εἶναι λίαν εὐχάριστον, ὅτι διετηρήθη ἕν γε σατυρικὸν δρᾶμα, ὅπως κρίνωμεν περὶ τοῦ εἴδους τούτου τῆς ποιήσεως· διότι αἱ ὀλίγαι εἰδήσεις τῆς ἀρχαιότητος ἤθελον εἶναι λίαν ἀνεπαρκεῖς. Δέον ὅμως νὰ παρατηρηθῇ, ὅτι ὁ Εὐριπίδης δὲν διεκρίθη κατὰ τὸ σατυρικὸν δρᾶμα, ὡς δὴ ὁ Πρατίνας. Ἀλλὰ διὰ τί ἆρά γε τοῦτο διετηρήθη καὶ οὐχὶ ἄλλα; Ἡμεῖς ἔχομεν τὴν γνώμην, ὅτι τὰ ἄλλα ἀκολαστότερα ὄντα παρεδόθησαν εἰς τὴν λήθην ἢ τὸν ὄλεθρον ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ΄.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΠΟΛΕΣΘΕΙΣΩΝ ΤΡΑΓΩΔΙΩΝ ΤΟΥ ΕΥΡΙΠΙΔΟΥ

Εἰ καὶ ὁ Εὐριπίδης ἐκ τυχαίου θανάτου προώρως ἔθανεν, ὅμως ἐποίησεν ἐννενήκοντα καὶ δύο δράματα, ἤτοι εἴκοσι καὶ τρεῖς τετραλογίας. Ἐκ τούτων διετηρήθησαν μόνον δέκα καὶ ἐννέα, ἂν ὑποτεθῇ, ὅτι καὶ ὁ Ῥῆσος εἶναι ἔργον τούτου τοῦ τραγικοῦ. Ὁ Εὐριπίδης ἐγένετο εὐτυχέστερος τῶν δύο ἄλλων, διότι τούτου πλείονα δράματα διέπλευσαν τὸ ἀχανὲς τῶν αἰώνων πέλαγος. Ἑπτὰ τραγῳδίαι[1] *ἔχουσι πρόδηλον τὸν λόγον τῆς διατηρήσεως, διότι ἐδιδάσκοντο ἐν τοῖς σχολείοις τῶν Βυζαντινῶν. Τίς δ' ἆρά γε ἦτο ὁ λόγος τῆς διασώσεως τῶν ἄλλων τραγῳδιῶν; Ἴσως ὑπάρχουσι καὶ ἄλλαι αἰτίαι, ἡμεῖς ὅμως νομίζομεν, ὅτι ὁ Εὐριπίδης ἐτιμᾶτο ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν κατ' ἐξοχὴν διὰ τὸν πόλεμον, ὃν οὗτος ἤγειρε κατὰ τῆς ἀρχαίας θρησκείας. Δὲν δυνάμεθα ὅμως νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἐκ τῶν τραγῳδιῶν τούτου τοῦ τραγικοῦ διετηρήθησαν αἱ ἄρισται. Διότι τινες τού-*

---

[1]) *Αὗται εἶναι ἡ Ἑκάβη, ὁ Ὀρέστης, αἱ Φοίνισσαι, ἡ Μήδεια, ὁ Ἱππόλυτος, ἡ Ἄλκηστις καὶ ἡ Ἀνδρομάχη.*

των, ὡς ἐδείξαμεν ἐν τῇ ἡγουμένῃ ἀναλύσει, ἔχουσι μικρὰν ἀξίαν, ἄλλαι δ' ἀπολεσθεῖσαι ὡς ἡ 'Αντιόπη, ἡ Μελανίππη καὶ ὁ Πρωτεσίλαος εἶχον πλείονα δικαιώματα, ὅπως φεισθῇ τούτων ὁ πανδαμάτωρ χρόνος. 'Οπωσδήποτε καὶ πᾶσαι αἱ τραγῳδίαι ἂν ἐσῴζοντο, δὲν ἠδύναντο νὰ μεταβάλωσι τὴν καθ' ὅλου θέσιν τοῦ Εὐριπίδου.

Εἶναι ἄξιον προσοχῆς, ὅτι ὁ τραγικὸς οὗτος ἐκ τοῦ μεγάλου Τρωϊκοῦ μύθου πάνυ ὀλίγας ὑποθέσεις ἔλαβεν. 'Ημεῖς γε τὴν αἰτίαν ἀνευρίσκομεν ἐν τούτῳ, ὅτι ὁ μῦθος οὗτος εἰκονίζων πόλεμον ἐχθρῶν δὲν ἠδύνατο νὰ περιέχῃ τραγικά, οἷα ὑπάρχουσιν ἐν τῷ Θηβαϊκῷ μύθῳ καὶ οἷα θηρεύει ὁ τραγικώτατος Εὐριπίδης. Οὕτως ἐκ μὲν τῆς 'Ιλιάδος, ἂν μὴ ὁ 'Ρῆσος θεωρηθῇ γνήσιον δρᾶμα, οὐδεμίαν ὑπόθεσιν, ἐκ δὲ τῆς 'Οδυσσείας μόνον τὴν τοῦ Κύκλωπος ἔλαβεν. 'Εκ τῶν Κυπρίων ὅμως ἐπῶν ἐποίησε τὸν 'Αλέξανδρον, τὸν Τήλεφον, τὴν 'Ιφιγένειαν ἐν Αὐλίδι, τὰς Σκυρίας, τὸν Πρωτεσίλαον καὶ τὸν Παλαμήδη. 'Αλέξανδρον εἶχε ποιήσει καὶ ὁ Σοφοκλῆς, Παλαμήδη δὲ καὶ οἱ τρεῖς μεγάλοι τραγικοί. Αἱ Σκύριαι, αἵτινες ὠνομάσθησαν ἐκ τοῦ χοροῦ, ἔχουσιν ὑπόθεσιν τὴν ὑπὸ τοῦ 'Οδυσσέως ἀνακάλυψιν τοῦ 'Αχιλλέως, ὅστις διητᾶτο ἐν τῷ παρθενῶνι τοῦ Λυκομήδους. 'Εν τῷ Τηλέφῳ ὁ φερώνυμος ἥρως ἐνεφανίζετο ἐν τῇ σκηνῇ περιβεβλημένος ῥάκη καὶ ἐσχισμένα ἱμάτια[1], δι' ἃ σκώπτει αὐτὸν ὁ 'Αριστοφάνης[2]. 'Ο δὲ Πρωτεσίλαος εἶχε τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν, ἣν ὁ Σοφοκλῆς ἐπραγματεύετο ἐν τοῖς Ποιμέσιν[3]. 'Η τραγῳδία αὕτη ἐθεωρεῖτο ἐκ τῶν ἀρίστων κατ' ἐξοχὴν διὰ τὸ εὐγενὲς τῆς Λαοδαμείας ἦθος, ἥτις εἶχε λάβει σύζυγον τὸν Πρωτεσίλαον. Οὗτος

---

1) *Οὕτως ἐν ἀποσπάσμ. 7 λέγει·*

Μή μοι φθονήσητ', ἄνδρες 'Ελλήνων ἄκροι,
εἰ πτωχὸς ὢν τέτληκ' ἐν ἐσθλοῖσιν λέγειν.

Παράβαλλ. Welcker, Die Griechisch. Tragödien II, 483. 2) *'Εν 'Αχαρν.* 432. 3) *"Ορα ἐν τοῖς ἔμπροσθεν σελ.* 517.

ὅμως ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Ἕκτορος κατὰ τὴν ἀπόβασιν τῶν Ἀχαιῶν εἰς τὴν Τροίαν. Ἡ νεόγαμος σύζυγος μὴ δυνηθεῖσα νὰ ὑπομείνῃ τὴν λύπην ηὐτοκτόνησεν. Εἰς τὴν μικρὰν Ἰλιάδα ἀνήκει ἡ ὑπόθεσις τοῦ Φιλοκτήτου, οὗ κρίσιν ἐποίησε Δίων ὁ Χρυσόστομος[1]. Καὶ ἐν τῇ τραγῳδίᾳ ταύτῃ διατηρεῖται ὁ χαρακτὴρ τοῦ Εὐριπίδου, διότι καὶ πρόλογος καὶ ὁ ἀπὸ μηχανῆς θεὸς ὑπῆρχε καὶ τὰ ῥητορεύματα δὲν ἔλειπον. Διαλάμπει ὅμως καὶ τὸ πρωτότυπον, ὅπερ εἶναι σύνηθες τῷ τραγικῷ τούτῳ, διότι οἱ πρέσβεις τῶν Τρώων ἐλθόντες εἰς Λῆμνον προσφέρουσι τῷ Φιλοκτήτῃ πολὺν χρυσὸν καὶ τὴν βασιλείαν, ὅπως οὗτος ἔλθῃ ἐπίκουρος αὐτῶν. Τὰς προτάσεις τούτων ἀκούσας ὁ Ὀδυσσεὺς δημηγορεῖ καὶ οὕτως ἐγείρεται ἀγὼν λόγων[2]. Ἡ Ἰλίου πέρσις τοῦ Ἀρκτίνου ἔδωκε τὰς ὑποθέσεις τῶν Τρῳάδων καὶ τῆς Ἑκάβης, ἃς ἀνελύσαμεν ἤδη. Ἐκ τῶν Νόστων ἐλήφθησαν αἱ ὑποθέσεις τῆς Ἠλέκτρας, τοῦ Ὀρέστου, τῆς Ἑλένης, τῆς Ἀνδρομάχης καὶ τοῦ Πηλέως. Ἐν τῇ τελευταίᾳ τραγῳδίᾳ ὁ πατὴρ τοῦ Ἀχιλλέως εἰκονίζετο ὡς πτωχὸς φυγάς[3].

Καὶ ἐκ τοῦ Θηβαϊκοῦ μύθου ἔλαβεν ὑποθέσεις ὁ Εὐριπίδης, ὡς τὴν τοῦ Χρυσίππου. Ἐν τῇ τραγῳδίᾳ ταύτῃ ἐπραγματεύετο τὴν παρὰ τοῦ Λαΐου διαφθορὰν καὶ τὴν αὐτοκτονίαν τοῦ νεωτάτου υἱοῦ τοῦ Πέλοπος[4]. Ἐποίησεν ὁ τραγικὸς οὗτος καὶ Οἰδίποδα, ὡς καὶ ὁ Σοφοκλῆς, ἀλλὰ κατὰ διάφορον τρόπον· διότι ὁ ἥρως τοῦ δράματος ἐτυφλοῦτο ὑπὸ τῶν θεραπόντων τοῦ Λαΐου[5]. Εἰς τὸν αὐτὸν μῦθον ἀνήκουσιν αἱ Φοίνισσαι, καὶ αἱ Ἱκέτιδες, αἵτινες περιῆλθον εἰς ἡμᾶς, καὶ ἡ Ἀντιγόνη, ἥτις ἀπώλετο. Ὁ Εὐριπίδης ὅμως κατ᾽ ἄλλον τρόπον ἐπραγματεύετο τὸν μῦθον[6], διότι ἡ ἡρωῒς δὲν ἐφονεύετο, ὡς

---

[1]) Ἐν λόγ. III. Ὅρα καὶ εἰσαγωγήν μου εἰς Φιλοκτήτ. τοῦ Σοφοκλ. σελ. 24. [2]) Αὐτόθι σελ. 32. [3]) Horat. Epist. ad Pison. 96. Ἰδὲ καὶ Bode III, 524. [4]) Ἀθήν. XIII, 602. [5]) Welcker ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι II, 538. [6]) Ἐν τῇ ὑποθέσει τῆς Ἀντιγόνης τοῦ Σοφοκλ. "Κεῖ-

παρὰ Σοφοκλεῖ, ἀλλ' ἐλάμβανε σύζυγον τὸν Αἵμονα. Τῷ Βακχικῷ μύθῳ ἀνήκει ἡ 'Ι ν ώ, ἧς τὴν ὑπόθεσιν ἐπραγματεύθησαν ὁ Αἰσχύλος καὶ ὁ Σοφοκλῆς. 'Επειδὴ δὲ ὁ Εὐριπίδης ἤθελε νὰ ἐξάρῃ τὴν δυστυχίαν τῆς ἡρωΐδος, εἰσῆγεν αὐτὴν εἰς τὴν σκηνὴν ῥάκη περιβεβλημένην. Διὰ τοῦτο σκώπτεται ὑπὸ τοῦ 'Αριστοφάνους[1]. *'Εκ δὲ τοῦ μύθου τῶν 'Αργοναυτῶν ἐλήφθησαν αἱ ὑποθέσεις τῆς Μ η δ ε ί α ς, τῶν Π ε λ ι ά δ ω ν καὶ τοῦ Α ἰ γ έ ω ς. 'Ο μῦθος τῶν 'Αργείων ἔδωκεν ὑποθέσεις τῷ τραγικῷ πρὸς ποίησιν τοῦ Ο ἰ ν ο μ ά ο υ, τοῦ Π λ ε ι σ θ έ ν ο υ ς καὶ τῆς Δ α ν ά η ς. 'Εν μὲν τῇ πρώτῃ τραγῳδίᾳ ἀνεπτύσσετο ὁ μῦθος τοῦ θανάτου τοῦ Μυρτίλου ὑπὸ τοῦ Πέλοπος, ἐκ δὲ τῆς δευτέρας δὲν περιεσώθησαν μὲν πολλὰ ἀποσπάσματα, ὅπως ὁρισθῇ ἡ ὑπόθεσις, ἀλλ' εἰκάζεται, ὅτι ἐν ταύτῃ ἐτελεῖτο ὁ φόνος τοῦ Πλεισθένους ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ 'Ατρέως*[2]. *Τοὐναντίον ἐκ τῆς Δανάης διετηρήθη ἡ ὑπόθεσις, ὁ πρόλογος, ἡ πάροδος καὶ πολλὰ ἀποσπάσματα. 'Αλλ' ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις ἐκράτησεν ἡ γνώμη τοῦ* Jacobs[3], *ὅτι ὁ πρόλογος καὶ τὸ χορικὸν δὲν εἶναι γνήσια, ὡς δεικνύει ἡ γλῶσσα καὶ τὰ μετρικὰ σχήματα. 'Υπόθεσις τῆς τραγῳδίας ταύτης εἶναι, ὅτι ὁ τοῦ 'Αργους βασιλεὺς 'Ακρίσιος ἐφύλαττε τὴν καλὴν αὐτοῦ θυγατέρα Δανάην ἐν παρθενῶνι, ἀλλ' ὁ Ζεὺς ταύτης ἐρασθεὶς ἔρρευσεν εἰς τὰς χεῖρας τῆς παρθένου ὡς χρυσός. Αὕτη μὴ ἐννοήσασα τὸν δόλον ἐδέξατο τὸν χρυσὸν ἐν τοῖς κόλποις καὶ οὕτως ἐγένετο ἔγκυος. Τὸ τεχθὲν ὠνομάσθη Περσεύς, ἀλλ' ὁ 'Ακρίσιος τέκνον καὶ μητέρα ἐνέβαλεν εἰς κιβωτόν, ἣν ἐκέλευσε νὰ ῥίψωσιν εἰς τὴν θάλασσαν. Αἱ Νηρηΐδες ὅμως ἤγαγον εἰς δίκτυα Σεριφίων ἁλιέων καὶ οὕτως ἥ τε μήτηρ καὶ τὸ βρέφος ἐσώθησαν. Εἰς τὸν αὐτὸν μῦθον ἀνή-*

ται δὲ ἡ μυθοποιία καὶ παρὰ Εὐριπίδῃ ἐν 'Αντιγόνῃ· πλὴν ἐκεῖ φωραθεῖσα μετὰ τοῦ Αἵμονος δίδοται πρὸς γάμου κοινωνίαν καὶ τέκνον τίκτει, τὸν Μαίονα„.

[1]) *'Εν 'Αχαρν.* 434 *καὶ ἐν Σφηξὶ* 1404. [2]) Bode III, 528 [3]) Vermischte Schriften V, 607—35 *καὶ* Welcker II, 636.

κει καὶ ἡ Ἀνδρομέδα, ἥτις ἦτο θυγάτηρ Κηφέως τοῦ βασιλέως τῶν Αἰθιόπων καὶ τῆς Κασσιοπείας[1]. Οὗτος ἐρωτήσας τὸ μαντεῖον, κατὰ τίνα τρόπον ἠδύνατο νὰ ἀπαλλαγῇ τοῦ κήτους, ὅπερ ἐλυμαίνετο τὴν χώραν αὐτοῦ, ἔλαβε τὸν χρησμόν, ὅτι πρὸς ἀπαλλαγὴν πρέπει νὰ ἐκθέσῃ τὴν καλὴν Ἀνδρομέδαν, ὅπως φάγῃ αὐτὴν τὸ τέρας. Ὄντως ὁ πατὴρ ἔδεσε ταύτην ἐπί τινος βράχου, ἀλλὰ διερχόμενος ὁ Περσεὺς καὶ τὸ θηρίον φονεύσας ἔσωσε τὴν κόρην. Ἡ Ἀνδρομέδα ἑκουσίως ἔλαβε σύζυγον τὸν σωτῆρα καὶ ἠκολούθησεν αὐτῷ εἰς Ἄργος[2].

Ὡσαύτως ὁ μυθικὸς κύκλος τοῦ Ἡρακλέους ἔδωκε τῷ Εὐριπίδῃ ὑποθέσεις, διότι ἐκ τούτου ἐποίησε τὴν Ἀλκμήνην, τὸν Λικύμνιον, τὸν Κρεσφόντην, τοὺς Τημενίδας καὶ τὸν Ἡρακλέα μαινόμενον, ὃν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἀνελύσαμεν. Ἡ ὑπόθεσις τῆς Ἀλκμήνης δι' ἔλλειψιν εἰδήσεων καὶ πολλῶν ἀποσπασμάτων δὲν δύναται νὰ ὁρισθῇ ἀκριβῶς, ἀλλ' ἡ ἡρωῒς ὑποτίθεται ἐν φυγῇ. Ὁ δὲ Λικύμνιος εἶναι ἀδελφὸς τῆς Ἀλκμήνης, ὅστις ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Ἡρακλείδου Τληπολέμου. Οὗτος ἔρριψε τὴν βακτηρίαν κατὰ τοῦ οἰκέτου κακῶς χειραγωγοῦντος τὸν γέροντα, ἀλλ' ἀντὶ τούτου θανασίμως ἔτυψε τὸν θεῖον[3]. Τὸν Κρεσφόντην δικαίως παρέβαλον οἱ κριτικοὶ πρὸς τὴν Ἠλέκτραν· διότι καὶ ἐν τῇδε τῇ τραγῳδίᾳ ἡ Μερόπη φονεύσασα τὸν ἄνδρα αὐτῆς Κρεσφόντην ἔλαβε σύζυγον τὸν φονέα τοῦ ἀνδρὸς Πολυφόντην καὶ ἔπεμψε τὸν υἱὸν αὐτῆς, τὸν νέον Κρεσφόντην, πρὸς τὸν βασιλέα τῇ Ἀρκαδίας Κύψελον, ὅστις ἦτο πατὴρ τῆς μιαρᾶς γυναικός. Ἀλλ' ὁ νέος ἀνδρωθεὶς ἦλθεν εἰς Μεσσήνην καὶ τὸν φονέα τοῦ πατρὸς διὰ θανάτου τιμωρήσας ἔλαβε τὴν βασιλείαν[4]. Ὁ χορὸς συνίσταται ἐκ Μεσσηνίων γερόντων, οἵτινες ᾄδουσι καλὸν ᾆσμα ὑπὲρ τῆς Εἰρή-

---

[1]) *Περὶ τοῦ μύθου ὅρα τὸν Ἀπολλόδωρ.* II, 4, 3, 2. [2]) *Ἰδὲ ἀπόσπασμ.* 12 *καὶ* 13. [3]) *Ἰλιάδ* Β, 661, *ὅπου ἰδὲ τὴν σημείωσίν μου.* [4]) Hygin. 137. Welcker II, 823.

νης[1]. *'Εν δὲ τοῖς Τημενίδαις ὁ ποιητὴς ἐπραγματεύετο τὸν μῦθον τῆς 'Υρνηθοῦς, τῆς θυγατρὸς τοῦ Τημένου. 'Ο 'Ηρακλείδης οὗτος τὴν θυγατέρα αὐτοῦ ἔδωκε γυναῖκα τῷ Δηϊφόντῃ. 'Αλλ' οἱ υἱοὶ τοῦ Τημένου φοβούμενοι, μὴ τῷ γαμβρῷ καταλίπῃ τὴν βασιλείαν*[2], *κατειργάσαντο φόνον τοῦ πατρὸς καὶ ἐπειράθησαν, ὅπως διαζεύξωσι τὴν ἀδελφήν, ἵνα δῆθεν δώσωσιν αὐτῇ κρείττονα σύζυγον, ἀλλ' αὕτη δὲν ἐδέχετο τὴν πρότασιν τῶν ἀδελφῶν. Διὰ τοῦτο οἱ Τημενίδαι ἦγον τὴν ἀδελφὴν ἄκουσαν, ἀλλ' ὁ Δηϊφόντης βοηθήσας φονεύει μὲν τὸν ἕνα, τὸν Κερύνην, ἀλλ' ὁ ἕτερος ἕλκων τὸν 'Υρνηθὼ βιαιότερον ἐφόνευσε ταύτην ἔγκυον οὖσαν*[3]. *Πρὸς δὲ ὁ Εὐριπίδης ἐποίησε καὶ* "*Α ρ χ έ λ α ο ν*, *ὅστις ἦτο υἱὸς τοῦ Τημένου. Οὗτος ἐκδιωχθεὶς ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ κατέφυγεν εἰς Μακεδονίαν πρὸς τὸν βασιλέα Κισσέα. Τῷ 'Αρχελάῳ οὗτος ὑπέσχετο τὴν βασιλείαν καὶ τὴν θυγατέρα αὐτοῦ εἰς γάμον, ἂν ἔσῳζεν αὐτὸν ἐκ τῶν πολεμίων. Ὄντως ἔν τινι μάχῃ τούτους εἰς φυγὴν τρέψας ᾔτησε παρὰ τοῦ βασιλέως τὴν πλήρωσιν τῶν ὑπεσχημένων. 'Αλλ' οὗτος μὴ θέλων νὰ ἐκτελέσῃ ταύτην ἐβουλήθη, ὅπως φονεύσῃ τὸν νικητήν, ὁ 'Αρχέλαος ὅμως τὸν δόλον μαθὼν ἐφόνευσε τὸν ἀγνώμονα Κισσέα*[4]. *Εἰς τὸ ἦθος τοῦ ἥρωος τοῦ δράματος ὁ Εὐριπίδης ἐνέβαλε πολλὴν μεγαλοπρέπειαν καὶ*

---

[1]) *'Εν ἀπόσπασμ.* 15.

Εἰρήνη βαθύπλουτε καὶ
καλλίστα μακάρων θεῶν,
ζῆλός μοι σέθεν, ὡς χρονίζεις,
δέδοικα δὲ μὴ πρὶν πόνοις
ὑπερβάλῃ με γῆρας,
πρὶν σὰν χαρίεσσαν προσιδεῖν ὥραν
καὶ καλλιχόρους ἀοιδὰς
φιλοστεφάνους τε κώμους.
Ἴθι μοι, πότνια, πόλιν
τάνδ'· ἐχθρὰν στάσιν εἶργ' ἀπ' οἴκων
τὰν μαινομέναν τ' ἔριν,
θηκτῷ τερπομέναν σιδάρῳ.

[2]) *Παυσαν.* II, 19. [3]) *'Ο αὐτὸς* II, 28. [4]) *Ὅρα* Hygin 219.

ἀνδρείαν χάριν τοῦ νεωτέρου Ἀρχελάου, παρ' ᾧ ἐξενίζετο. Ἐκ τοῦ Τημενίδου τούτου κατήγετο ὁ μέγας Ἀλέξανδρος καὶ ἄρα ἦτο ἀπόγονος τοῦ Ἡρακλέους. Ἐκ τῆς τραγῳδίας ταύτης διετηρήθησαν κάλλιστα ἀποσπάσματα[1]. *Καὶ ἡ Αὔγη τῷ μύθῳ τοῦ Ἡρακλέους ἀνῆκε· διότι ταύτην οὖσαν ἱέρειαν τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς ἔφθειρεν ὁ Ἡρακλῆς. Μαθὼν δὲ τοῦτο ὁ πατὴρ ταύτης Ἀλεὸς ἔθηκε τὴν μητέρα καὶ τὸ βρέφος εἰς λάρνακα, ἀλλ' ἔσωσεν ἡ Ἀθηνᾶ. Ἡ σκηνή, ὡς εἰκός, ὑπέκειτο ἐν Τεγέᾳ*[2]. *Ὁ μῦθος τῆσδε τῆς τραγῳδίας ἔχει ὁμοιότητα πρὸς τὸν τῆς Δανάης.*

Εἰς τοὺς Ἀττικοὺς μύθους ἀνήκουσιν οἱ Ἡρακλεῖδαι, ὁ Ἴων καὶ ὁ Ἱππόλυτος, ἀλλ' αἱ τραγῳδίαι αὗται διασωθεῖσαι ἀνελύθησαν ἤδη. Ἐν τῷ Ἐρεχθεῖ ὁ Εὐριπίδης ἐπραγματεύετο τὸν μῦθον τῆς θυσίας τοῦ βασιλέως τῶν Ἀθηνῶν, ἥτις ἐγένετο, ὅτε ὁ Εὔμολπος εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀττικὴν μετὰ Θρᾳκῶν. Λαβὼν ὁ Ἐρεχθεὺς χρησμὸν παρὰ τοῦ ἐν Δελφοῖς θεοῦ, ὅτι θέλει νικήσει τοὺς πολεμίους, ἂν θύσῃ τὴν θυγατέρα αὐτοῦ, ἡ γυνὴ τούτου Πραξιθέα ἑκουσίως παρέχουσα τὸ τέκνον αὐτῆς λέγει γενναίους λόγους, οὓς διετήρησεν ἡμῖν ὁ φιλόπολις ῥήτωρ Λυκοῦργος[3]. *Ὁ δὲ Πειρίθους ἦτο δρᾶμα τολμηρόν, διότι ὁ ἥρως οὗτος καὶ ὁ Θησεὺς κατῆλθον εἰς τὸν Ἅιδην, ὅπως ἁρπάσωσι τὴν Περσεφόνην. Ἀλλὰ συνεσχέθησαν ὑπὸ τῆς Κόρης, μέχρις ὅτου ἐσώθησαν ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους*[4]. *Τὸ δρᾶμα τοῦτο τινὲς τῶν ἀρχαίων ἀπέδιδον τῷ τυράννῳ Κριτίᾳ*[5]. *Ἡ δὲ Ἀλόπη ἐνίοτε ὀνομάζεται καὶ Κερκυών, ὅστις ὡς πατὴρ τῆς ἡρωΐδος μετεῖχε τοῦ δράματος. Ὁ Ποσειδῶν κατέστησεν ἔγκυον τὴν καλὴν Ἀλόπην, ἐξ ἧς ἐγεννήθη ὁ Ἱπποθόων. Ἐπειδὴ δὲ ἡ τεκοῦσα*

---

[1]) Welcker II, 703. *Ἀπόσπασμ.* 8·

Νεανίαν γὰρ ἄνδρα χρὴ τολμᾶν ἀεί·
οὐδεὶς γὰρ ὢν ῥάθυμος εὐκλεὴς ἀνήρ,
ἀλλ' οἱ πόνοι τίκτουσι τὴν εὐδοξίαν.

[2]) *Στράβ.* XIII, 615. [3]) *Ἐν τῷ κατὰ Λεωκράτ. σελ.* 160. [4]) *Διόδωρ. Σικελ.* IV, 26 „*Θησέα μὲν ἀνήγαγεν ἐκ δεσμῶν μετὰ Πειρίθου, χαρισαμένης τῆς Κόρης*". [5]) *Ἀθήν.* XI, 496.

ἠθέλησε νὰ κρύψῃ τὴν αἰσχύνην αὐτῆς, ἐξέθετο τὸ βρέφος, ἀλλὰ ποιμένες τοῦτο εὑρόντες καὶ πρὸς ἀλλήλους ἐρίσαντες ἤγαγον εἰς Ἐλευσῖνα πρὸς τὸν Κερκυόνα, ὅστις ἀνεγνώρισεν, ὅτι ἦτο τέκνον τῆς θυγατρός[1]. *Ἐν δὲ τῷ* Α ἰ γ ε ῖ *ὁ τραγικὸς ἐπραγματεύετο τὸν μῦθον, καθ' ὃν ἡ Μήδεια συνοικοῦσα τῷ βασιλεῖ τῶν Ἀθηνῶν ἐπειράθη, ὅπως δηλητηριάσῃ τὸν Θησέα*[2] *ἐλθόντα εἰς Ἀθήνας ὡς ἄγνωστον. Ἀλλ' ὁ Αἰγεὺς ἀναγνωρίσας αὐτὸν τὴν μὲν κύλικα τοῦ φαρμάκου κατέβαλε, τὸν δὲ υἱὸν ἠσπάζετο*[3]. *Ὑπόθεσις δὲ τοῦ* Θ ε σ έ ω ς *ἦτο ὁ φόνος τοῦ Μινωταύρου ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ Αἰγέως. Ὁ χορὸς συνίστατο ἐκ τῶν παίδων, οἵπερ ἐπέμφθησαν ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων πρὸς βορὰν τοῦ τέρατος.*

Ἐκ πολλῶν ἄλλων μύθων, οἵτινες δὲν ἀποτελοῦσι κύκλους, ὁ Εὐριπίδης ἔλαβεν ὑποθέσεις πολλῶν δραμάτων, ὧν πρέπει νὰ μνημονεύσωμεν ὀλίγων. Ὁ Φ α έ θ ω ν *ἀπώλετο μέν, ἀλλὰ τούτου διετηρήθησαν πολλὰ καὶ μακρὰ ἀποσπάσματα*[4]. *Ὁ μὲν πατὴρ αὐτοῦ ἐλέγετο Μέροψ, ὅστις ἦτο βασιλεὺς τῶν Αἰθιόπων, ἡ δὲ μήτηρ Κλυμένη. Κατὰ τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ὁ Φαέθων ἔμελλε νὰ τελέσῃ τοὺς γάμους αὐτοῦ, ἡ μήτηρ ἐδήλωσεν αὐτῷ, ὅτι ἀληθὴς πατὴρ εἶναι ὁ Ἥλιος. Τοῦτο ἀκούσας ὁ Φαέθων πορεύεται μετά τινων θεραπόντων εἰς τὰ ἐγγὺς κείμενα ἀνάκτορα τοῦ Ἡλίου καὶ αἰτεῖ παρὰ τούτου, ὅπως ἐπὶ μίαν ἡμέραν διευθύνῃ τὸ ἀκτινοβόλον ἅρμα ἀνὰ τὸν οὐρανόν· Ὁ Ἥλιος ἐπέτρεψε τοῦτο τῷ υἱῷ, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Φαέθων ἐστερεῖτο πείρας συνέκαυσε τὰ ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ὁ Ζεὺς κεραυνώσας τοῦτον ἔρριψεν ἐπὶ τῆς γῆς. Τὸ πτῶμα ἤγετο εἰς τὴν σκηνὴν καί τις τῶν θεραπόντων ἤγγελλε τὰ κατὰ τὸν οἰκτρὸν θάνατον τοῦ Φαέθοντος. Ἐν δὲ τῷ* Β ε λ λ ε ρ ο φ ό ν τ ῃ *ὁ τραγικὸς ἐπραγματεύετο τὴν πτῶσιν τοῦ ἥρωος, ὅστις ἀναβὰς τὸν Πήγασον καὶ θελήσας*

---

[1]) Hygin. 187. [2]) *Ἀπολλόδωρ.* I, 9, 28. *Παυσαν.* II, 3, 7. [3]) *Πλούταρχ. ἐν βίῳ Θησ.* XII. [4]) *Ἐκ τούτων καὶ ὁ περικλεὴς τῆς Γερμανίας ποιητής, ὁ* Göthe, *καὶ ὁ* Hartung *ἐπειράθησαν, ὅπως ἀνεύρωσι τὴν ὑπόθεσιν τοῦ ὅλου δράματος,* Rhein. Mus. 1837 *σελ.* 578—590. *Ὅρ. Πλάτ. ἐν Τιμ.* 22.

νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὸν Ὄλυμπον ἐκρημνίσθη. Ἐκ τῆς πτώσεως δὲν ἐπῆλθεν ὁ θάνατος, διότι ὁ Βελλεροφόντης προσήγετο εἰς τὴν σκηνὴν χωλός[1]. Ἐν τῇ τραγῳδίᾳ ταύτῃ πολλὰ ἔλεγεν ὁ ποιητὴς καὶ κατὰ τῶν θεῶν[2] καὶ κατὰ τῶν γυναικῶν[3]. Ὁ ἥρως οὗτος μετεῖχε καὶ τῆς ἄλλης τραγῳδίας, ἥτις ὠνομάζετο Σ θ ε ν έ β ο ι α. Αὕτη ἦτο διεφθαρμένη γυνή, διότι, ἐν ᾧ εἶχεν ἄνδρα τὸν Προῖτον, τὸν βασιλέα τῆς Τίρυνθος, ἠγάπησε τὸν Βελλεροφόντην. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Κορίνθιος ξένος δὲν ἔστερξεν, ἡ Σθενέβοια διέβαλε τοῦτον τῷ συζύγῳ. Ὁ Προῖτος πεισθεὶς ἔπεμψε τὸν Βελλεροφόντην εἰς τὸν πενθερὸν Ἰοβάτην, ὅστις ἐπέβαλε τῷ Βελλεροφόντῃ, ὅπως ἀγωνισθῇ πρὸς τὴν Χίμαιραν. Ταύτην ὁ γενναῖος Βελλεροφόντης φονεύσας καὶ εἰς Τίρυνθα ἐπανελθὼν ἀνεβίβασε τὴν Σθενέβοιαν εἰς τὸν Πήγασον καὶ ἔρριψεν εἰς τὴν θάλασσαν κατὰ τὴν Μῆλον. Ταύτης τὸ πτῶμα εὑρόντες ἁλιεῖς ἤγαγον εἰς Τίρυνθα. Ἐπανελθὼν δὲ καὶ ὁ Βελλεροφόντης εἶπε τῷ Προίτῳ τὴν ἀλήθειαν τῶν συμβάντων[4]. Ἡ Σθενέβοια εἶναι αἰσχρὸν πρόσωπον, δι' ὃ ὁ Ἀριστοφάνης[5] ἐλέγχει τὸν Εὐριπίδην.

Ἐκ τοῦ μύθου τῆς Μελανίππης ἐποιήθησαν ὑπὸ τοῦ Εὐριπίδου δύο τραγῳδίαι, Μ ε λ α ν ί π π η ἡ σ ο φ ή[6] καὶ Μ ε λ α ν ί π π η ἡ δ ε σ μ ῶ τ ι ς. Ἡ ἡρωῒς τοῦ δράματος ἔτεκεν ἐκ τοῦ Ποσειδῶνος δύο δίδυμα τέκνα, ἅπερ ἐξέθηκεν εἰς τὰ τοῦ πατρὸς βουφόρβια. Ὁ πατὴρ νομίσας, ὅτι εἶναι τέρατα ἐκ βοὸς γεννηθέντα ἐβουλεύσατο, ὅπως κατακαύσῃ ταῦτα. Ἀλλ' ἡ Μελανίππη ἐκώλυσε τὸν πατέρα καὶ εἶτα ἐγνώσθη, ὅτι τὰ τέκνα ἔτεκεν ἡ θυγάτηρ. Διὰ τοῦτο ὀργισθεὶς ὁ πατὴρ ἔκλεισεν ἐν πύργῳ. Ταύτην ἠλευθέρωσαν οἱ ἀνδρωθέντες υἱοὶ ἐν τῇ Μελανίππῃ τῇ Δεσμώτιδι[7]. Ἐμνημονεύσαμεν τῶν τραγῳδιῶν τούτων, διότι ἐν τῇ πρώτῃ ὁ Εὐριπίδης ἀνέπτυσσε τὰς

---

[1]) Bode III, 533. [2]) Ἐν ἀποσπάσμ. 21. [3]) Ἐν ἀποσπάσμ. 53. [4]) Welcker III, 777. [5]) Ἐν Βατράχ. 1043. [6]) Διονύσ. Ῥητορικ. VIII, 10 καὶ IX, 11. [7]) Στράβ. VI, 1, 15 σελ. 265.

θεωρίας τοῦ Ἀναξαγόρου[1]. *Οὐχ ἧττον λυπηρὰ εἶναι ἡ ἀπώλεια τῆς Ἀντιόπης, ἥτις ἐκ τοῦ Διὸς ἔτεκε τὸν Ζῆθον καὶ τὸν Ἀμφίονα. Οὗτοι ἀνατραφέντες ἐν τοῖς βουκολίοις τῆς Δίρκης διέσπασαν ταύτην διὰ τῶν ταύρων, διότι ἐφέρετο σκληρῶς πρὸς τὴν μητέρα αὐτῶν. Τὴν ἀπώλειαν τῆς τραγῳδίας ταύτης κατ' ἐξοχὴν λυπούμεθα, διότι ἐν ταύτῃ ἐγίνετο ἀντίθεσις τοῦ ἰδεώδους βίου πρὸς τὸν ὑλικόν· καὶ ἐκεῖνον μὲν ἐξεπροσώπει ὁ Ἀμφίων, τοῦτον δ' ὁ Ζῆθος*[2].

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ'.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΣΥΓΧΡΟΝΩΝ ΤΡΑΓΙΚΩΝ ΤΟΥ ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ ΚΑΙ ΕΥΡΙΠΙΔΟΥ

Ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Σοφοκλέους καὶ Εὐριπίδου ἤκμαζον πλεῖστοι τραγικοὶ ποιηταί, ὧν τὰ δράματα κατὰ κακὴν μοῖραν ἀπώλοντο. Ἂν δὲ ταῦτα ἐσῴζοντο, ἤθελε γείνει φανερόν, ἂν οὗτοι ἠκολούθησαν τοῖς τύποις τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν ἢ ἰδίαν ὁδὸν ἐχάραξαν. Εἰκάζομεν δ' ὅμως, ὅτι ἔνιοι τοὐλάχιστον τῶν δραματικῶν ποιητῶν εἶχον ἴδιον τύπον· διότι ἡ ἐποχὴ αὕτη δὲν ἦτο μιμητική, ἀλλὰ πρωτότυπος. Ἄλλως οἱ τραγικοὶ ποιη-

---

[1]) *Ἐν ἀποσπάσμ.* 6·

Κοὐκ ἐμὸς ὁ μῦθος, ἀλλ' ἐμῆς μητρὸς πάρα,
ὡς οὐρανός τε καὶ γαῖά τ' ἦν μορφὴ μία·
ἐπεὶ δ' ἐχωρίσθησαν ἀλλήλων δίχα,
τίκτουσι πάντα κἀνέδωκαν εἰς φάος
δένδρη, πετεινά, θῆρας, οὓς θ' ἅλη τρέφει,
γένος τε θνητῶν.

[2]) *Πλάτ. ἐν Γοργ.* 485 Ε, *ὅπου ἰδὲ τὴν σημείωσίν μου. Δίων Χρυσόστ. ἐν Λόγ.* 73 *περὶ τὸ τέλος.* „*Ὡς ἐκεῖνος* (*ὁ Ζῆθος*) · *ἐνουθέτει τὸν ἀδελφόν, οὐκ ἀξιῶν φιλοσοφεῖν αὐτόν, οὐδὲ περὶ μουσικὴν διατρίβειν, ἐάσαντα τὴν τῶν ἰδίων ἐπιμέλειαν· ἔφη δὲ αὐτὸν ἄτοπόν τινα καὶ ἀσύμφορον Μοῦσαν εἰσάγειν*".

ταί, ὧν τὰ δράματα ἀπώλοντο, δὲν πρέπει νὰ ὑποτεθῶσιν ὡς πολὺ τῶν τριῶν κορυφαίων ὑποδεέστεροι· διότι οὗτοι οὐ μόνον ἔσχον τὸ θάρρος, ὅπως διαγωνισθῶσι πρὸς τοὺς ἀριστοτέχνας, ἀλλὰ καὶ οὐχὶ σπανίως τούτους ἐνίκησαν.

Τοὺς δραματικοὺς τύπους τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν κατὰ πᾶσαν πιθανότητα διετήρησαν οἱ υἱοὶ καὶ ἔκγονοι ἐκείνων, οἵτινες οὐ μόνον τὰ τῶν γεναρχῶν ἐδίδασκον ἐν τῷ θεάτρῳ, ἀλλὰ καὶ ἴδια ἐποίουν. Τοῦτο τοὐλάχιστον ἔπραξαν οἱ υἱοὶ τοῦ Αἰσχύλου Βίων[1] *καὶ Εὐφορίων καὶ ὁ τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ Φιλοκλῆς, ὅστις ἐνίκησε τὸν Σοφοκλέα ἀγωνιζόμενον διὰ τοῦ Οἰδίποδος τυράννου. Ὁ ποιητὴς οὗτος ἐποίησε τὴν τετραλογίαν, ἥτις ἐκαλεῖτο Πανδιονίς, καὶ ἐπραγματεύετο τὸν μῦθον τῆς Πρόκνης καὶ Φιλομήλας. Πρὸς δὲ ἐποίησε Ἠριγόνην, Ναύπλιον, Οἰδίποδα, Οἰνέα, Πρίαμον, Πηνελόπην, Φιλοκτήτην καὶ ἄλλα πολλά. Ἡ Πανδιονὶς δεικνύει, ὅτι καὶ ὁ Φιλοκλῆς ἐποίει τετραλογίας ἐχούσας ἐσωτερικὴν ἑνότητα κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ θείου αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἦτο λίαν πικρός, ἐπωνομάζετο χολή*[2]*. Ὁ δὲ υἱὸς τοῦ Φιλοκλέους Μόρσιμος ἦτο γνωστὸς ὡς ποιητὴς ἀπὸ τοῦ 424 π. Χ.*[3]*. Ἐπιφανέστερος τοῦ πατρὸς ἦτο ὁ υἱὸς Ἀστυδάμας· διότι εἶναι ὁ πρῶτος ἐκ τῆς σχολῆς τοῦ Αἰσχύλου, ᾧ οἱ Ἀθηναῖοι ἵδρυσαν χαλκοῦν ἀνδριάντα διὰ τὴν νίκην τῆς διδασκαλίας τοῦ Παρθενοπαίου. Ἦτο δ' οὕτω γόνιμος ὁ ποιητής, ὥστε ἐποίησε διακοσίας καὶ τεσσαράκοντα τραγῳδίας, ἤτοι ἑξήκοντα τετραλογίας. Τούτου τὸν Ἀλκμαίωνα ἐπαινεῖ ὁ Ἀριστοτέλης*[4] *διὰ τὴν πλοκὴν τοῦ μύθου. Ὡσαύτως καὶ Ἰοφῶν ὁ υἱὸς τοῦ Σοφοκλέους ἦτο τραγικὸς ποιήσας κατὰ τὸν Σουΐδαν πεντήκοντα δράματα. Οὗτος ζῶντος τοῦ Σοφοκλέους διηγωνίσατο καὶ ἐνίκησεν, ἀλλ' ὁ Ἀριστοφάνης*[5]

---

1) *Ἔν τισι χειρογράφοις ἀναγινώσκεται Εὐβίων ἢ Εὐαίων. Ὅρα* Welcker Griech. Tragoed. III, 967. 2) *Εὐδοκ. σελ.* 427. 3) *Ἀριστοφάν. ἐν Ἱππ.* 401. *Ἐν Εἰρήν.* 805. 4) *Περὶ ποιητ.* XIV. 5) *Ἐν Βατράχ.* 78.

διαβάλλει αὐτόν, ὅτι ἐβοήθει τῷ υἱῷ ὁ πατήρ. Δὲν εἶναι γνωστόν, ἂν καὶ ὁ νόθος τοῦ Σοφοκλέους υἱὸς Ἀρίστων ἐποίει τραγῳδίας, ἀλλ' ὁ ἐκ τούτου υἱὸς Σοφοκλῆς ὁ νεώτερος διεκρίθη ὡς τραγικός. Οὗτος κατὰ μὲν Διόδωρον τὸν Σικελιώτην ἐνίκησε δωδεκάκις[1]*, κατὰ δὲ τὸν Σουΐδαν ἑπτάκις. Ὁ δ' Εὐριπίδης ὁ νεώτερος ἦτο υἱὸς ἢ μᾶλλον ἀνεψιὸς τοῦ μεγάλου τραγικοῦ. Τὸ κατ' ἀρχὰς οὗτος ἐδίδαξε τραγῳδίας τοῦ θείου αὐτοῦ, ὡς τὴν Ἰφιγένειαν ἐν Αὐλίδι, εἶτα δὲ ἴδια ἔργα. Εἶναι μὲν γνωστόν, ὅτι οὗτος ἐποίησεν Ὀρέστην, Μήδειαν καὶ Πολυξένην, ἀλλὰ δὲν λέγεται, ἂν ὁ τραγικὸς ἐν τῷ ἀγῶνι ἐνίκησεν.*

Πλὴν τῶν συγγενῶν τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν ὑπῆρξαν πολυάριθμοι ἄλλοι ποιηταί, ὧν ἀρχαιότερος εἶναι Ἴων ὁ Χῖος. Εἰς Ἀθήνας ἦλθεν οὗτος ἐν τῇ ἀκμῇ τοῦ Κίμωνος[2] *καὶ ἐσπούδασε φιλοσοφίαν καὶ ῥητορικήν, αἵτινες καὶ ἐπὶ τῆς ποιήσεως αὐτοῦ ἐπέδρασαν. Ἐπανῆλθε δ' ὅμως εἰς τὴν Χίον, ἐν ᾗ ὁ Σοφοκλῆς ὡς στρατηγὸς ἐνέτυχεν αὐτῷ*[3]*. Εἶναι δ' ἄξιον σημειώσεως, ὅτι ὁ Ἴων οὐ μόνον ἐποίησε παντὸς εἴδους ποιήματα, ἀλλὰ καὶ συνέγραψε πεζὸν σύγγραμμα*[4]*, ὅπερ εἶναι σπάνιον παρὰ τοῖς Ἕλλησι ταύτης τῆς περιόδου. Ὡς τραγικὸς ποιητὴς ἀνεφάνη κατὰ τὸ 452 π. Χ. καὶ ἔθανε πρὸ τῆς διδασκαλίας τῆς Εἰρήνης τοῦ Ἀριστοφάνους, ἥτις ἐγένετο κατὰ τὸ 421*[5]*. Ἐποίησε κατά τινας μὲν τριάκοντα, κατ' ἄλλους δὲ τεσσαράκοντα δράματα. Φαίνεται δ', ὅτι ἦτο πλούσιος, διότι ἔν τινι νίκῃ ἔπεμψεν ἑκάστῳ Ἀθηναίῳ κεράμιον Χιακοῦ οἴνου*[6]*. Ἐκ τῶν δραμάτων αὐτοῦ περιεσώθησαν μόνον ὀλίγα ἀποσπάσματα, ἐξ ὧν γίνεται δῆλον, ὅτι ὁ Χῖος ποιητὴς τὰς ὑποθέσεις αὐτοῦ ἐλάμβανεν ἐκ τοῦ Τρωϊκοῦ μύθου καὶ κατ' ἐξοχὴν ἐκ τοῦ Ὁμήρου*[7]*. Ἐπειρᾶτο μέν,*

---

1) *Ἐν βιβλ.* XIV, 53. 2) *Πλούταρχ. Ἐν βίῳ Κίμων.* 9 *καὶ* 16. 3) *Ἀθήν.* XIII, 604. 4) *Τὸ πεζὸν σύγγραμμα ἐπεγράφετο Ἐπιδημίαι, δηλ. ἦσαν ἀπομνημονεύματα τῶν ἀποδημιῶν αὐτοῦ.* 5) Christ *ἐν σελίδ.* 235. 6) *Ἀθήν.* I, 3. 7) *Ὅρα* Köpke, De Ionis Chii poetae vita et fragmentis, Berlin 1836.

ὅπως μιμηθῇ τὸν Αἰσχύλον, ἀλλ' ἐστερεῖτο τῆς μεγαλοφυΐας τοῦ Μαραθωνομάχου. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐπὶ Ἀχαιοῦ τοῦ Ἐρετριέως ἐπέδρασαν αἱ ῥητορικαὶ καὶ σοφιστικαὶ σπουδαί, ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ Ἴωνος, γίνεται δῆλον, ὅτι δὲν ἦτο μόνον ὁ Εὐριπίδης, ὅστις εἶχε τοιαύτην τάσιν. Ὁ Ἀχαιὸς ἦτο μὲν γλαφυρὸς ποιητής, ἀλλ' ἐστερεῖτο φυσικῆς χάριτος καὶ ἀπέβαινε σκοτεινὸς διὰ τὸ αἰνιγματῶδες[1]. Περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν τραγῳδιῶν αὐτοῦ ὑπάρχει μεγάλη διαφωνία, εἶναι δ' ὅμως γνωστόν, ὅτι ἅπαξ ἐνίκησεν.

Πλείονα γινώσκονται περὶ τοῦ Ἀγάθωνος, ὅστις ἐκ πλουσίου καὶ ἐπιφανοῦς οἴκου τὸ γένος ἕλκων ἦτο υἱὸς τοῦ Τισαμενοῦ. Τὸ πρῶτον ἐνίκησεν ἐν τοῖς Ληναίοις τὸ 416 π. Χ. καὶ πρὸς τιμὴν ταύτης τῆς νίκης συνεγράφη τὸ Συμπόσιον τοῦ Πλάτωνος. Ἐκ τοῦ διαλόγου τούτου τοῦ φιλοσόφου καὶ ἐκ τῶν Θεσμοφοριαζουσῶν τοῦ Ἀριστοφάνους μανθάνομεν τὸ ἦθος τοῦ ἁβροῦ ποιητοῦ, ὅστις ἐποίησε τὰ πρόσωπα τοῦ δράματος θηλυπρεπῆ, ὡς αὐτὸς οὗτος ἦτο. Ὡς ὁ Εὐριπίδης, οὕτω καὶ ὁ Ἀγάθων ἠγάπα τὰς ἀντιθέσεις τοῦ Γοργίου καὶ τὰ ῥητορικὰ σχήματα, ἅπερ σκώπτει ὁ Ἀριστοφάνης[2]. Πρῶτος ὁ Ἀγάθων εἰσήγαγεν εἰς τὴν τραγῳδίαν ἐμβόλιμα χορικὰ ᾄσματα, ὅπερ ἐμιμήθη καὶ ὁ Εὐριπίδης[3]. Κατὰ τὴν ποιότητα τῆς δραματικῆς τέχνης ἦτο καὶ ἡ μουσικὴ τοῦ Ἀγάθωνος, ἥτις χαρακτηρίζεται ὡς ἐκλελυμένη μέν, ἀλλ' ὡς εὔκρατος καὶ ἡδίστη[4]. Πρὸς δὲ καὶ ἐν τῇ

---

[1]) *Ἀθήν.* X, 451 « *Ἀχαιὸς δ' ὁ Ἐρετριεύς, γλαφυρὸς ὢν ποιητὴς περὶ τὴν σύνθεσιν, ἔσθ' ὅτε καὶ μελαίνει τὴν φράσιν καὶ πολλὰ αἰνιγματωδῶς ἐκφέρει, ὥσπερ ἐν Ἴριδι σατυρικῇ* ». [2]) *Ἐν Θεσμοφορ.* 52·

Δρυόχους τιθέναι δράματος ἀρχάς.
Κάμπτει δὲ νέας ἁψῖδας ἐπῶν,
τὰ δὲ τορνεύει, τὰ δὲ κολλομελεῖ,
καὶ γνωμοτυπεῖ κἀντονομάζει
καὶ κηροχυτεῖ καὶ γογγύλλει
καὶ χοανεύει.

[3]) *Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ. κεφ.* XVIII [4]) *Σουΐδ. ἐν λ. Ἀγαθώ-*

ὑποθέσει ἐποίησε σπουδαῖον νεωτερισμὸν ὁ τραγικὸς οὗτος, διότι ταύτην ἔν τινι τραγῳδίᾳ δὲν παρέλαβεν ἐκ τῶν παραδεδομένων μύθων, ἀλλ' ὅλως ταύτην ἐδημιούργησεν ἐν τῷ "Ανθει[1]. *Ὁ τραγικὸς ἐποίησε καὶ Τήλεφον, Ἰλίου πέρσιν, Ἀλκμαίωνα, Ἀερόπην, Θυέστην καὶ Μυσούς*[2]. *Κληθεὶς δὲ ὑπὸ τοῦ Ἀρχελάου εἰς Μακεδονίαν ἔθανεν ἐνταῦθα κατὰ τὰ 400 π. Χ.*[3].

Παρὰ τοῖς τρισὶ τούτοις τραγικοῖς τοῦ δευτέρου βαθμοῦ ἵστατο Ἀρίσταρχος ὁ Τεγεάτης, ὅστις ἦτο ἐπιμελὴς ποιητής[4], *ἀλλὰ μόνον δὶς ἐνίκησεν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ οἱ ἄλλοι ξένοι δραματικοὶ δὲν ἐστέφθησαν πολλάκις, ἠγέρθη ὑπόνοια, ὅτι παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις ἡ κρίσις τῶν δραματικῶν ἀγώνων δὲν ἦτο ἄμεμπτος. Τὰ δράματα τούτου ἦσαν ἀρεστὰ τοῖς Ἀλεξανδρινοῖς καὶ ὁ Ἔννιος μετέφρασε τὸν Ἀχιλλέα αὐτοῦ*[5]. *Ὁ δὲ Νεόφρων εἶχε ποιήσει Μήδειαν, ἧς σῴζονται καί τινα ἀποσπάσματα. Εἶναι δὲ παράδοξον, ὅτι κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη καὶ τὸν Δικαίαρχον ἡ σῳζομένη δὲν ἀνήκει τῷ Εὐριπίδῃ, ἀλλὰ τῷ Νεόφρονι τούτῳ. Δὲν φαίνεται δ' ὅμως ἀπίθανος ἡ εἰκασία, ὅτι τὸ πρῶτον ἐποίησε Μήδειαν ὁ Εὐριπίδης, ἣν ἐμιμήθη ὁ Νεόφρων. Ἐπειδὴ δ' ἡ μίμησις εἶχε καὶ ἀρετάς, παρέλαβε ταύτας ὁ μέγας τραγικὸς ἐν τῇ δευτέρᾳ αὐτοῦ ἐκδόσει*[6]. *Λέγεται, ὅτι ὁ Νεόφρων εἰσήγαγεν εἰς τὴν τραγῳδίαν τὸν παιδαγωγόν*[7]. *Ἴσως ὁ Θέογνις δὲν ἤθελε γείνει γνωστός, εἰ μὴ ἐσκώπτετο ὑπὸ τοῦ Ἀριστοφάνους διὰ τὴν ψυχρότητα αὐτοῦ*[8], *ἧς ἕνεκα ἐπωνομάζετο Χιών. Καὶ ὁ Κριτίας, ὅστις ἐγένετο ὁ βδελυρώτατος τῶν τριάκοντα, ἐποίει*

νιος αὔλησις. [1]) *Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ. κεφ* IX. [2]) *Ὅρα* Welcker III. 989. [3]) *Ὁ Σουΐδας πρὸς τοῖς ἄλλοις λέγει· «Καὶ Ἀρχελάῳ τῷ βασιλεῖ μέχρι τῆς τελευτῆς μετ' ἄλλων πολλῶν συνῆν ἐν Μακεδονίᾳ καὶ μακάρων εὐωχίαν ἔφη τὴν ἐν τοῖς βασιλείοις διατριβήν».* [4]) *Ὁ Σουΐδας ἀριθμεῖ τούτου ἑβδομήκοντα δράματα.* [5]) *Ὅρα* Sittl III. 369. [6]) *Ὅρα εἰσαγωγ. εἰς Μήδειαν σελ.* 48 *καὶ ἑξῆς.* [7]) Bode III, 547. [8]) *Ἐν Θεσμοφορ.* 170.

ὁ δ' αὖ Θέογνις ψυχρὸς ὢν ψυχρῶς ποιεῖ.

τραγῳδίας· διότι τούτῳ ἀπεδίδετο οὐ μόνον ὁ Πειρίθους[9], *ἀλλὰ καὶ ὁ Σίσυφος, ἐν ᾧ ἔλεγεν*[1], *ὅτι οἱ θεοὶ εἶναι ἐπινοήματα τῶν προγενεστέρων πολιτευτῶν. Πρὸς δὲ μνημονεύονται ὁ Μελάνθιος, ὁ Πυθάγγελος καὶ ὁ Μέλητος, ὅστις ἐγένετο τῶν κατηγόρων τοῦ Σωκράτους. Οὗτος κατὰ τὸ 415 π. Χ. ἐδίδαξεν Οἰδιπόδειαν, ἀλλὰ σκώπτεται ὑπὸ τοῦ Ἀριστοφάνους*[2]. *Ἦτο δὲ φαῦλος οὐ μόνον ὡς ποιητής, ἀλλὰ καὶ ὡς ἄνθρωπος. Πλὴν τούτων ὑπῆρξαν καὶ ἄλλοι, οἵτινες ἔτυχον τῆς παπυρίνης ἀθανασίας διὰ τὰ σκώμματα τοῦ Ἀριστοφάνους.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ'.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΤΡΑΓΩΔΙΑΣ ΑΠΟ ΕΥΡΙΠΙΔΟΥ ΜΕΧΡΙ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

Αἱ φιλοσοφικαὶ καὶ ῥητορικαὶ σπουδαὶ ἀπὸ Εὐριπίδου ἀρξάμεναι ἐξηκολούθουν ἐπὶ τῆς τραγικῆς ποιήσεως ἐπιδρῶσαι. Ἡ ἐπίδρασις δ' ὅμως ἐγένετο πρὸς βλάβην τῆς δραματικῆς τέχνης. Διότι ἡ μίξις τῶν γραμματολογικῶν γενῶν σχεδὸν πάντοτε τὰ μιγνυόμενα διέφθειρεν. Οἱ δὲ ποιηταὶ ἐγένοντο μὲν παραγωγικώτεροι, ὅμως δημιουργικῆς δυνάμεως στερούμενοι ἐπειρῶντο, ὅπως τὴν ἔλλειψιν διὰ ῥητορικῶν σχημάτων καὶ φιλοσοφημάτων ἀναπληρώσωσιν.

Ἐν τοῖς πρώτοις ὀνομάζεται ὁ Δικαιογένης, ὅστις ἤδη ἦτο γνωστὸς ὡς ποιητὴς πρὸ τοῦ 392 π. Χ., ὅτε ἐδιδάχθησαν αἱ Ἐκκλησιάζουσαι τοῦ Ἀριστοφάνους· διότι ὁ πρῶτος στίχος τῆς τραγῳδίας ταύτης κατὰ τὸν Σχολιαστὴν ἐλήφθη ἐκ τοῦδε τοῦ τραγικοῦ ἢ ἐκ τοῦ Ἀγάθωνος. Ὁ τραγικὸς οὗτος ἐποίησε Κυ-

---

1) *Ἀθην.* XI, 496. *Ὅρα καὶ* Welcker III, 1007. 2) *Ἐν Βατράχ.* 1302.

ρίους, ὧν μνημονεύει ὁ Ἀριστοτέλης[1] *διὰ τὴν ἀναγνώρισιν· καὶ Μήδειαν. Τούτου νεώτερος ἦτο ὁ Ἀντιφῶν, ὅστις ἔζη ἐν τῇ αὐλῇ Διονυσίου τοῦ πρεσβυτέρου, μεθ' οὗ ἐποίει τραγῳδίας. Ὁ ποιητὴς ψέξας ποτὲ τὸν τύραννον καὶ ἀλαζόνα συνεργάτην ἐφονεύθη ὑπ' αὐτοῦ*[2]. *Εἶναι δὲ γνωστόν, ὅτι ὁ Ἀντιφῶν ἐποίησεν Ἀνδρομάχην, Μήδειαν ἢ Ἰάσονα καὶ Φιλοκτήτην. Καὶ ὁ εἰρημένος τύραννος κατὰ τὸν Σουΐδαν*[3] *ἐποίει τραγῳδίας καὶ κωμῳδίας, ἀλλὰ βέβαιον εἶναι μόνον τὸ πρῶτον*[4]. *Ἀγωνισάμενος δ' ἐν Ἀθήναις διὰ δράματος, ὅπερ ἐπεγράφετο Ἕκτορος λύτρα, ἐνίκησε*[5]. *Τὴν ἀξίαν τῶν τραγῳδιῶν αὐτοῦ δὲν δυνάμεθα νὰ γινώσκωμεν, ἀλλ' αἱ λέξεις, ἃς οὗτος μετεχειρίζετο, εἶναι γελοῖαι*[6]. *Ὁ δὲ Κλεοφῶν ὁ Ἀθηναῖος ἐποίησεν οὐχὶ ὀλιγώτερα τῶν δώδεκα δραμάτων. Αἱ τραγῳδίαι αὐτοῦ τὸν καθ' ἡμέραν βίον εἰκονίζουσαι πολὺ ἀπεῖχον τοῦ ἰδεώδους τῆς ποιήσεως.*

Ἐπιφανέστατος τραγικὸς τῶν χρόνων τούτων ἦτο ὁ Χαιρήμων. Ὁ Σουΐδας λέγει τοῦτον κωμικόν, ἀλλὰ προδήλως εἶναι τραγικός, ὡς δεικνύουσι καὶ τὰ ὀνόματα τῶν τραγῳδιῶν αὐτοῦ· Τραυματίας, Οἰνεύς, Ἀλφεσίβοια, Κένταυρος, Διόνυσος, Ὀδυσσεύς, Θυέστης, Μινύαι. Ἐν τῷ Κενταύρῳ[7] *ὁ τραγικὸς οὗτος μετεχειρίζετο πάντα τὰ μέτρα, ἀλλ' οὗτος ἦτο μᾶλλον ῥαψῳδία πρὸς ἀνάγνωσιν ἢ δρᾶμα πρὸς διδασκαλίαν*[8]. *Φαίνεται δ', ὅτι ἐν*

---

1) *Περὶ ποιητ. κεφ.* XVI. 2) *Πλούταρχ. ἐν σελίδ.* 833 *καὶ Φιλόστρατ. ἐν βίοις σοφιστ.* I, 15. 3) *Ἐν λ. "Διονύσιος, Σικελίας τύραννος· ἔγραψε τραγῳδίας καὶ κωμῳδίας"*. 4) *Αἰλιαν. ἐν Ποικίλ. ἱστορ.* XIII, 18 *"Διονύσιος, ὁ τῆς Σικελίας, τραγῳδίαν μὲν ἠσπάζετο καὶ ἐπῄνει, καὶ σὺν καὶ δράματα ἐξεπόνησε τραγικά. Ἀλλοτρίως δὲ πρὸς κωμῳδίαν διέκειτο, ὅτι οὐκ ἦν φιλόγελως"*. 5) *Τζέτζ. χιλ.* V, 180. 6) *Ἀθήν.* III, 98 *"πολλῶν ὀνομάτων ποιηταὶ καὶ πολλοῖς παρασάγγαις ὑπερδραμόντες τὸν Σικελιώτην Διονύσιον, ὃς τὴν μὲν παρθένον ἐκάλει μένανδρον, ὅτι μένει τὸν ἄνδρα, καὶ τὸν στῦλον μενεκράτην, ὅτι μένει καὶ κρατεῖ, βαλλάντιον δὲ τὸ ἀκόντιον, ὅτι ἐναντίον βάλλεται καὶ τὰς τῶν μυῶν διεκδύσεις μυστήρια ἐκάλει, ὅτι τοὺς μῦς τηρεῖ"*. 7) *Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ. κεφ.* I. 8) *Ὁ αὐτὸς ἐν τῇ ῥητορ.* III. 12 *"Βαστάζονται δ' οἱ ἀναγνωστικοί, οἷον Χαιρήμων (ἀκριβὴς γὰρ ὥσπερ λογογράφος) καὶ Λικύμνιος τῶν διθυραμβοποιῶν"*.

ταῖς τραγῳδίαις αὐτοῦ ὑπεισῆγε καὶ τὰ περὶ γυναικείου κάλλους θέλγητρα, δι' ὧν βραδύτερον οἱ μυθιστοριογράφοι ἐπέσπων ἀναγνώστας, ὡς τοῦτο δῆλον γίνεται ἐν τῷ Οἰνεῖ, ἐν ᾧ περιγράφει γυμνὰς παρθένους[1]. *Κατὰ τοῦτο προέβη εἰς μέτρον ἀξιόμεμπτον Διογένης ὁ κυνικός, ὅστις ἐποίησεν 'Αχιλλέα, 'Ελένην, 'Ηρακλέα, Θυέστην, Μήδειαν, Οἰδίποδα, Χρύσιππον καὶ Σεμέλην. Αἱ ὑποθέσεις ἦσαν οὕτω βδελυραί, ὥστε ἀναγνούς τις ἤθελε νομίσει, ὅτι ὁ ποιητὴς οὐδεμίαν ὑπερβολὴν ἀρρητουργίας οὐδὲ ταῖς ἑταίραις κατέλιπε. Πιθανώτερον ὅμως λέγεται, ὅτι τὰ τραγῳδάρια ταῦτα δὲν εἶναι τοῦ Σινωπέως κυνικοῦ, ἀλλὰ Φιλίσκου τοῦ Αἰγινήτου, ὅστις ἦτο μαθητὴς ἢ γνώριμος τοῦ φιλοσόφου*[2]. *Τὸν φιλόσοφον τοῦτον πρέπει νὰ διαστέλλωμεν τοῦ τραγικοῦ Διογένους, ὅστις ἦτο 'Αθηναῖος*[3]. *'Ο μὲν Πολύειδος ἴσως εἶναι ὁ ὑπὸ τοῦ Διοδώρου*[4] *μνημονευόμενος διθυραμβοποιός, ὁ δὲ Θεοδέκτης ὁ Φασηλίτης ἐσπούδασεν ἐν ταῖς σχολαῖς τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ 'Ισοκράτους. Διέπρεψε δὲ καὶ ὡς ποιητὴς καὶ ὡς ῥήτωρ. 'Εποίησε πεντήκοντα δράματα καὶ ἐν δέκα καὶ τρισὶν*

---

1) *'Αθήν.* XIII, 608·

Ἔκειτο δ' ἡ μὲν λευκὸν εἰς σεληνόφως
φαίνουσα μαστὸν λελυμένης ἐπωμίδος·
τῆς δ' αὖ χορεία λαγόνα τὴν ἀριστερὰν
ἔλυσε· γυμνῆς δ' αἰθέρος θεάμασιν
ζῶσαν γραφὴν ἔφαινε, χρῶμα δ' ὄμμασιν
λευκὸν μελαίνῃ στέρνον ἀντηύγει σκιᾷ.
Ἄλλη δ' ἐγύμνου καλλίχειρας ὠλένας,
ἄλλης προσαμπέχουσα θῆλυν αὐχένα,
ἡ δὲ ῥαγέντων χλανιδίων ὑπὸ πτύχας
ἔφαινε μηρόν, κἀξαπεσφραγίζετο
ὥρας γελώσης χωρὶς ἐλπίδων ἔρως.

2) *'Ιουλιαν.* VII, 210 "*Τὰς ἀναφερομένας δὲ εἰς τὸν Διογένη τραγῳδίας, οὔσας μὲν καὶ ὁμολογουμένως κυνικοῦ τινος συγγράμματα, ἀμφισβητουμένας δὲ κατὰ τοῦτο μόνον, εἴτε τοῦ διδασκάλου τοῦ Διογένους εἰσί, εἴτε τοῦ μαθητοῦ Φιλίσκου, τίς ἐπελθὼν βδελύξαιτο καὶ νομίσαιτο ὑπερβολὴν ἀρρητουργίας οὐδὲ ταῖς ἑταίραις ἀπολελεῖφθαι*". 3) Bode III, 558. 4) *'Εν βιβλ.* XIV, 46. *Ὅρα καὶ* Welcker III, 1043.

ἀγῶσιν ἔλαβεν ὀκτὼ νίκας. Δὲν ἦτο δὲ μακρόβιος, διότι ἐτελεύτησε τὸ 41ον ἔτος ἄγων ἐν Ἀθήναις[1]. *Πλὴν ἄλλων τραγῳδιῶν ἐποίησε καὶ Μαύσωλον, ὃν ἐδίδαξε πρὸς τιμὴν τοῦ θανάτου τοῦ βασιλέως τῆς Καρίας.*

Περὶ τὴν τραγικὴν τέχνην ἠσχολεῖτο καὶ ὁλόκληρος ὁ οἶκος τοῦ Καρκίνου, ὅστις ἀπετέλει οἱονεὶ ἰδίαν σχολήν. Ὁ μὲν πρῶτος Καρκῖνος[2] *ἦτο σύγχρονος τοῦ Φρυνίχου καὶ τοῦ Αἰσχύλου, ὁ δὲ δεύτερος ἦτο υἱὸς τοῦ Ξενοκλέους τοῦ πρώτου ἐπιφανέστερος τοῦ πατρὸς γενόμενος*[3]. *Οὗτος ὁ δεύτερος Ξενοκλῆς ἔγγονος τοῦ πρώτου ὢν ἤκμαζε πρὸ τῆς βασιλείας Φιλίππου τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας κατὰ τὰ 380 π. Χ. Ἐποίησεν 180 δράματα, ταῦτα ὅμως ἐδίδασκεν οὐχὶ ἐν Ἀθήναις, ἀλλ' ἀλλαχοῦ, ὡς ἐν Φεραῖς τῆς Θεσσαλίας παρὰ τῷ γνωστῷ τυράννῳ ἀπὸ τοῦ 369—359 π. Χ*[4]. *Πρὸς δὲ πολλάκις ἀπεδήμησεν εἰς Συρακούσας, ὅπου ἐποίει τραγῳδίας*[5]. *Ὁ Ἀριστοτέλης οὐ μόνον ἐν τῇ Ποιητικῇ, ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλοις συγγράμμασι*[6] *λαμβάνει παραδείγματα ἐκ τῶν δραμάτων τούτου τοῦ τραγικοῦ. Πλὴν τῶν εἰρημένων δραματικῶν ποιητῶν ὑπῆρξαν καὶ ἄλλοι ἀφανέστεροι, οὓς ἔσκωψεν ἤδη ὁ Ἀριστοφάνης*[7].

---

[1]) *Σουΐδ. ἐν λ. Θεοδέκτης.* [2]) Bode III, 558. [3]) Sittl III, 878. [4]) *Διόδωρ. Σικελιώτ.* V, 5 [5]) *Ἐν κεφ.* XVI *καὶ* XVII. [6]) *Ἐν Ῥητορικ.* III, 16 *καὶ ἐν Ἠθικ. Νικομάχ.* VII, 8. [7]) *Ἐν Βατράχ.* 89·

Ἡρακλ. *Οὔκουν ἕτερ' ἔστ' ἐνταῦθα μειρακύλλια*
τραγῳδίας ποιοῦντα;
Διόν. *Πλεῖν ἢ μυρία,*
Εὐριπίδου πλεῖν ἢ σταδίῳ λαλίστερα.
Ἐπιφυλλίδες ταῦτ' ἐστὶ καὶ στωμύλματα,
χελιδόνων μουσεῖα, λωβηταὶ τέχνης,
ἃ φροῦδα θᾶττον, ἢν μόνον χορὸν λάβῃ
ἅπαξ προσουρήσαντα τῇ τραγῳδίᾳ.
Γόνιμον δὲ ποιητὴν ἂν οὐχ εὕροις ἔτι
ζητῶν ἄν, ὅστις ῥῆμα γενναῖον λάκοι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ΄.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΤΡΑΓΩΔΙΑΣ ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΜΕΓΑΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΝ

Οἱ βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας ἐξ ἀρχαίων χρόνων ἔδειξαν εἰλικρινῆ ἀγάπην πρὸς τὸ θέατρον καὶ τοὺς δραματικοὺς ποιητάς, ὡς ἐδήλωσε τοῦτο ὁ Ἀρχέλαος, ὅστις ἐκάλεσε παρ' ἑαυτῷ τὸν Εὐριπίδην καὶ τὸν Ἀγάθωνα. Ὡσαύτως ὁ Φίλιππος μετὰ πολλῆς εὐμενείας ἐδέξατο τοὺς ὑποκριτὰς Ἀριστόδημον καὶ Νεοπτόλεμον, οἵτινες ἐπορεύθησαν εἰς Μακεδονίαν, ὅπως διδάξωσι δράματα[1]*. Πρὸ πάντων δ' ὅμως ὁ μέγας Ἀλέξανδρος μετὰ πολλοῦ ζήλου ὑπεστήριξε τὸ Ἑλληνικὸν θέατρον, ἤμειβε τοὺς ὑποκριτὰς καὶ πολλαχοῦ κατὰ τὴν στρατείαν ἵδρυσεν ἀγῶνας τραγῳδῶν*[2]*. Ἐκ τῆς Αἰγύπτου εἰς τὴν Φοινίκην ἐπανελθὼν ἐτέλεσεν ἀγῶνας τραγικῶν, ἐν οἷς ἐχορήγουν οἱ βασιλεῖς τῶν Κυπρίων, καὶ ἠγωνίζοντο φιλοτίμως, κατ' ἐξοχὴν δὲ Νικοκρέων ὁ Σαλαμίνιος καὶ Πασικράτης ὁ Σόλιος· διότι οὗτοι ἔλαχον νὰ χορηγῶσι τοῖς ἀρίστοις τῶν ὑποκριτῶν, τῷ Ἀθηνοδώρῳ καὶ τῷ Θεσσαλῷ. Τὸν ἀγῶνα ἔκρινον οἱ δοκιμώτατοι τῶν στρατηγῶν. Ὅτε δ' ὁ Ἀλέξανδρος εἶδε τὸν Θεσσαλὸν ἡττημένον, εἶπεν, ὅτι ἤθελε προτιμήσει νὰ ἀπολέσῃ μέρος τῆς βασιλείας ἢ νὰ ἐπίδῃ αὐτὸν ἡττημένον*[3]*. Ἐπειδὴ τὸ θέατρον ἦτο τὸ κατ' ἐξοχὴν ὄργανον τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, οὐδὲν τὸ παράδοξον, ὅτι εἰς τὰ Ἐκβάτανα συνέρρευσαν τρισχίλιοι ὑποκριταί*[4]*. Ἐν δὲ τοῖς γάμοις τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐδόθησαν τοῖς ὑποκριταῖς πολλὰ δῶρα,*

---

[1]) *Δημοσθέν. Περὶ παραπρεσβ. σελ. 442.* [2]) *Πλούταρχ. ἐν βίῳ Ἀλεξάνδρ.* 4. [3]) *Πλούταρχ. ἐν βίῳ Ἀλεξάνδρ.* 29 *καὶ περὶ τῆς Ἀλεξάνδρ. τύχης ἢ ἀρετῆς II,* 2. [4]) *Ἀρριαν.* VII, 14, 20. *Πλούταρχ. ἐν βίῳ Ἀλεξάνδρ.* 72.

οὗτοι δ' ἐκολάκευσαν οὕτω τὸν πορθητὴν τῆς 'Ασίας, ὥστε ἀντὶ Διονυσοκολάκων 'Α λ ε ξ α ν δ ρ ο κ ό λ α κ ε ς ἐκλήθησαν[1].

Τῷ παραδείγματι τοῦ μεγάλου ἐκείνου βασιλέως ἠκολούθησαν οἱ Πτολεμαῖοι ἐν 'Αλεξανδρείᾳ. Τὸ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ θέατρον φαίνεται, ὅτι δὲν εἶναι νεώτερον τῆς κτίσεως τῆς πόλεως[2]. *Πτολεμαῖος ὁ Λάγος ἐκάλεσεν εἰς τὴν πόλιν τοῦ 'Αλεξάνδρου τὸν Μένανδρον καὶ τὸν Φιλήμονα, ἀλλ' ὁ πρῶτος δὲν ἠθέλησε νὰ πορευθῇ ἐκεῖσε. Παρὰ δὲ τοῦ Θεοκρίτου*[3] *μανθάνομεν, ὅτι ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου ἐν 'Αλεξανδρείᾳ ἐτελοῦντο δραματικοὶ ἀγῶνες καὶ οἱ ποιηταὶ μετὰ γενναιότητος ἠμείβοντο. 'Απὸ τοῦ πρώτου Πτολεμαίου μέχρι τοῦ τελευταίου ἤκμασαν ἑπτὰ ἄριστοι τραγικοί, οὓς οἱ σύγχρονοι ὠνόμασαν τ ρ α γ ι κ ὴ ν Π λ ε ι ά δ α θέλοντες νὰ ὑποδηλώσωσιν, ὅτι οὗτοι εἶναι λαμπροὶ ἐν τῇ τραγικῇ τέχνῃ, ὡς οἱ ἀστέρες οἱ ἐν τῇ Πλειάδι*[4]. *Εἶναι δ' οὗτοι ὁ Ὅμηρος, ὁ Σωσίθεος, ὁ Λυκόφρων, ὁ 'Αλέξανδρος, ὁ Φιλίσκος, ὁ Σωσιφάνης καὶ ὁ Διονυσιάδης. Φαίνεται ὅμως, ὅτι αἱ ἀκτῖνες τῆς Πλειάδος δὲν ἦσαν τηλαυγεῖς, διότι αὗται δὲν ἔφθασαν μέχρις ἡμῶν. Μόνον ἓν δρᾶμα ταύτης περιεσώθη, ἀλλὰ καὶ τοῦτο δὲν εἶναι φωτεινόν, ἀλλ' ἄγαν σκοτεινόν.*

Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὁ ἀρχαιότατος πάντων τούτων εἶναι Σ ω σ ι φ ά ν η ς ὁ Σ υ ρ α κ ο ύ σ ι ο ς, οὗ οἱ τελευταῖοι χρόνοι ἔπιπτον ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου. Τοῦτο εἶναι ἡ αἰτία δι' ἣν ἔνιοι τὸν ποιητὴν τοῦτον δὲν κατατάσσουσιν εἰς τὴν Πλει-

---

1) *'Αθήν*. XII, 538· 2) Welcker *ἐν τῷ εἰρημέν. συγγράμμ III* 1242.
3) *'Εν Εἰδυλλ*. XVII. 112

Οὐδὲ Διωνύσου τις ἀνὴρ ἱεροὺς κατ' ἀγῶνας
ἵκετ' ἐπιστάμενος λιγυρὰν ἀναμέλψαι ἀοιδάν,
ᾧ οὐ δωτίναν ἀντάξιον ὤπασε τέχνας,
Μουσάων δ' ὑποφῆται ἀείδοντι Πτολεμαῖον
ἀντ' εὐεργεσίας.

4) *Ὅρα Σχολ. εἰς 'Ηφαιστ. κεφ.* 9. *Περὶ τῶν ὀνομάτων τῆς Πλειάδος ὑπάρχει διαφωνία τις.*

άδα[1]. *Ἐποίησεν ἑβδομήκοντα καὶ τρία δράματα καὶ ἐνίκησεν ἑπτάκις. Ἐκ τούτων διετηρήθησαν μόνον ὀλίγα ἀποσπάσματα*[2]. *Ὁ δὲ Σωσίθεος, ὅστις ἤκμασε κατὰ τὸ 280 π. Χ., ἐλέγετο μὲν Συρακούσιος ἢ Ἀθηναῖος, ἀλλὰ πιθανώτερον κατήγετο ἐκ τῆς Τρωϊκῆς Ἀλεξανδρείας*[3]. *Ἔν τινι ἐπιγράμματι λέγεται, ὅτι οὗτος ἐκισσοφόρησεν ἄξια Φλιασίων Σατύρων*[4], *δηλ. ὅτι ἐπανήγαγε τὸ σατυρικὸν δρᾶμα εἰς τὴν ἐπὶ Πρατίνα ἀγροτικὴν αὐτοῦ μορφήν. Τοῦ Ἀνδρομάχου καὶ τῆς Μυροῦς ἢ Μοιροῦς υἱὸς ἦτο ὁ Βυζάντιος Ὅμηρος*[5]. *Οὗτος ἦτο γραμματικὸς ἅμα καὶ τραγικὸς ποιητὴς γράψας τεσσαράκοντα καὶ πέντε τραγῳδίας. Μετὰ θάνατον ἡ πατρὶς ἵδρυσε τούτῳ ἀνδριάντα.*

Ὁ δὲ Λυκόφρων ὁ Χαλκιδεὺς ἦτο υἱὸς τοῦ Σωσικλέους, θέσει δὲ Λύκου τοῦ Ῥηγίνου, ὅστις ἦτο ἱστορικός. Ὑπὸ Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου τούτῳ ἀνετέθη ἡ ἔκδοσις τῶν κωμικῶν, ὡς Ἀλεξάνδρῳ τῷ Αἰτωλῷ ἡ τῶν τραγικῶν καὶ τῷ Ζηνοδότῳ ἡ τῶν ἐπικῶν. Εἰ καὶ ἔγραψε περὶ κωμῳδίας, ὅμως τὰ ποιήματα αὐτοῦ ἦσαν τραγῳδίαι, ὧν ὁ ἀριθμὸς λέγεται ἑξήκοντα καὶ τέσσαρες ἢ τεσσαράκοντα καὶ ἕξ[6]. *Γινώσκομεν τὰς ἐπιγραφὰς εἴκοσι δραμάτων. Ἀλλ' ἐκ τούτων διετηρήθη μόνον ἓν ἀπόσπασμα ἀνῆκον τοῖς Πελοπίδαις. Ἐποίησε καὶ σατυρικὸν δρᾶμα Μενέδημον, ἐν ᾧ ὁ ἱδρυτὴς τῆς Ἐρετριακῆς σχολῆς ὑπὸ τὸ προσωπεῖον σώφρονος Σειληνοῦ ἐδίδασκε τοὺς Σατύρους σωφροσύνην. Διὰ τοῦτο δὲν δυσηρεστήθη ὁ Μενέδημος, ἀλλ' ἐξη-*

---

1) Susemihl, Geschichte der Griech. Litteratur I, 270. 2) *Παρὰ Στοβ.* XXII, 8.

Ὦ δυστυχεῖς μὲν πολλά, παῦρα δ' ὄλ[illegible]
βροτοί, τί σεμνύνεσθε ταῖς ἐξουσίαις,
ἃς ἕν τ' ἔδωκε φέγγος, ἕν τ' ἀφείλετο;
ἂν δ' εὐτυχῆτε μηδὲν ὄντες, εὐθέως
ἴσ' οὐρανῷ φρονεῖτε, τὸν δὲ κύριον
Αἴδην παρεστῶτ' οὐχ ὁρᾶτε πλησίον.

3) *Σουΐδ. ἐν λ.* 4) *Παλατ. ἀνθολογ.* VII, 707. 5) *Σουΐδ. ἐν λ.* 6) *Τζέτζ. εἰς Λυκόφρ.* 262 καὶ 270

κολούθει ἀγαπῶν αὐτόν. Πάντα τὰ ποιήματα· τοῦ Λυκόφρονος ἀπώλοντο πλὴν τῆς 'Αλεξάνδρας ἢ Κασσάνδρας, ἥτις περιέχει 1474 ἰάμβους. 'Εν τοῖς ἰάμβοις τούτοις, οἵτινες ἔχουσι τὸν τύπον τραγικῆς σκηνῆς, προλογίζει ὁ φύλαξ τῆς Κασσάνδρας πρὸς τὸν Πρίαμον[1]. *'Ο πρόλογος οὗτος χρησιμεύει ὡς εἰσαγωγὴ τῶν προφητειῶν τῆς Φοιβάδος. Αὕτη προλέγει τὰ μέλλοντα, ὅτε ὁ υἱὸς τοῦ Πριάμου ἔπλεεν εἰς Σπάρτην πρὸς ἁρπαγὴν τῆς 'Ελένης. Μετὰ τοῦτο ὁ ποιητὴς προβαίνει εἰς τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον καὶ τὰς περιπλανήσεις τῶν 'Αχαιῶν*[2]. *'Επειδὴ ὅμως οὐδεὶς πιστεύει εἰς τοὺς λόγους αὐτῆς, παύεται λέγουσα καὶ ὁ φύλαξ εὔχεται, ὅπως ὁ θεὸς διασώζῃ τὸν οἶκον τοῦ κυρίου αὐτοῦ. 'Επειδὴ δ' ἐν τῷ ποιήματι λέγεται καὶ περὶ τοῦ μεγαλείου τῶν 'Ρωμαίων*[3], *ὁ Niebuhr*[4] *εἴκασεν, ὅτι τοῦτο δὲν εἶναι γνήσιον, ἀλλ' ἐποιήθη κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Φλαμινίου. Πιθανωτέρα ὅμως εἶναι ἡ γνώμη τοῦ Σχολιαστοῦ, καθ' ὃν οἱ περὶ 'Ρωμαίων στίχοι παρενεβλήθησαν ὑπὸ νεωτέρου διασκευαστοῦ*[5]. *'Εν τῷδε τῷ ποιήματι, ἂν ἡ 'Αλεξάνδρα ἦναι ἀξία τοῦ ὀνόματος τούτου, ὁ Λυκόφρων συνήθροισεν ὡς ἐν ἀποθήκῃ κατάλογον μυθολογικῶν καὶ γεωγραφικῶν ὀνομάτων καὶ σπανίων λέξεων. Τὸ ἔργον εἶναι σκοτεινὸν καὶ δυσνόητον καὶ ὡς τοιοῦτον βραδύτερον ὑπὸ τῶν γραμματικῶν προεβάλλετο τοῖς παισὶ πρὸς ἐξήγησιν*[6]. *'Επειδὴ δὲ πολὺ ἐσπουδάζετο, ἐγράφησαν καὶ πολλὰ σχόλια, ὡς ὑπὸ τοῦ Θέωνος καὶ τοῦ Τζέτζη.*

Τῇ Πλειάδι ἀνῆκε καὶ ***'Αλέξανδρος ὁ Αἰτωλός,*** *ὅστις ἦτο υἱὸς τοῦ Σατύρου καὶ τῆς Στρατοκλείας*[7]. *'Εγένετο δ' οὐ μόνον γραμματικός, ἀλλὰ καὶ ποιητὴς γράψας τραγῳδίας. Τού-*

---

1) *'Εν στίχ.* 1—30. 2) *"Ορα* Wilamowitz, De Lycophronis Alexandra, Greifswald 1883 *σελ.* 5, 3) *'Εν στίχ* 1226. 4) Klein. Schrift. *I*, 438. 5) *'Αν στίχ.* 1226 *„'Εντεῦθεν περὶ 'Ρωμαίων λέγει, καὶ Λυκόφρονος ἑτέρου νομιστέον εἶναι τὸ ποίημα, οὐ τοῦ γράψαντος τὴν τραγῳδίαν"*. 6) *Κλήμ. 'Αλεξανδρ. ἐν Στρωμ.* V, 511. 7) *Σουΐδ. ἐν λ.*

του μνημονεύονται οἱ Ἀστραγαλισταί[1], οἵτινες, ὡς φαίνεται, ἦσαν σατυρικὸν δρᾶμα. Ὁ δὲ Φιλίσκος ὁ Κερκυραῖος ἦτο οὐ μόνον τραγικός, ἀλλὰ καὶ ἱερεὺς τοῦ Διονύσου. Λέγεται, ὅτι ὑπὸ τούτου ἐπενοήθη τὸ καλούμενον Φιλίσκειον μέτρον, ὅπερ ἦτο χοριαμβικὸν ἑξάμετρον[2]. Πρὸ τούτου ὅμως μετεχειρίσθη ὁ Σιμμίας. Ὑπὸ τοῦ Στράβωνος[3] ὁ Διονυσίδης ἢ Διονυσιάδης ἐπαινεῖται ὡς ἄριστος τραγικὸς ποιητής. Οὗτος ἐποίησε καὶ Χαρακτῆρας ἢ Φιλοκωμῳδόν[4]. Φαίνεται, ὅτι τοῦτο ἦτο θεωρητικὸν σύγγραμμα, ἐν ᾧ ἐκρίνοντο οἱ χαρακτῆρες διαφόρων κωμικῶν ποιητῶν. Ὑπό τινων εἰς τὴν Πλειάδα κατατάσσεται καὶ ὁ Αἰαντίδης, ὅστις μνημονεύεται μόνον παρὰ τοῖς Σχολιασταῖς, καὶ ὑπ' ἄλλων ὁ Εὐφρόνιος, ὅστις ἠσχολήθη περὶ τὴν ἑρμηνείαν τῶν κωμικῶν[5]. Μετὰ χαρᾶς μανθάνομεν, ὅτι ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις ἤκμαζε καὶ Σοφοκλῆς ὁ Ἀθηναῖος, ὅστις ἀνῆγε τὸ γένος εἰς τὸν ποιητὴν τῆς Ἀντιγόνης. Καὶ Πτολεμαῖος ὁ τέταρτος ὁ ἐπικληθεὶς Φιλοπάτωρ ἐποίησε τραγῳδίαν Ἄδωνιν[6]. Πλὴν τῶν εἰρημένων μνημονεύονται καὶ ἄλλα ὀνόματα ἀφανεστέρων ποιητῶν. Ἄξιος μνείας εἶναι ὁ Φιλόστρατος, ὅστις περὶ τὸ τέλος τοῦ δευτέρου μ. Χ. αἰῶνος ἔγραψεν οὐ μόνον Εἰκόνας καὶ Ἡρωϊκά, ἀλλὰ καὶ πολλὰ δράματα, ἐξ ὧν 43 ἦσαν τραγῳδίαι καὶ 14 κωμῳδίαι.

Ἀφ' οὗ τὸ θέατρον ἐγένετο κτῆμα τοῦ ἀρχαίου γνωστοῦ κόσμου, οὐ μόνον Ἕλληνες, ἀλλὰ καὶ ξένοι ἐν Ἑλληνικῇ γλώσσῃ ἐποίουν τραγῳδίας, ὡς ὁ Ἀρμένιος Ἀρταουάσδης. Τούτου τραγῳδίαι τινὲς διεσῴζοντο μέχρι Πλουτάρχου. Ἐν τῷ βασιλικῷ θεάτρῳ τῆς Ἀρμενίας ἐδιδάχθησάν ποτε αἱ Βάκχαι τοῦ Εὐριπίδου, ἀλλ' ἀντὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ Πενθέως ἐπεδείχθη ἡ

---

[1]) Σχόλ, εἰς Ἰλιάδ. Ψ, 86. [2]) Ὅρα Christ 462. [3]) Ἐν βιβλ. XIV, 675. [4]) Σουΐδας ἐν λ. «Καὶ γέγραπται αὐτῷ μεταξὺ ἄλλων καὶ χαρακτῆρες ἢ Φιλοκωμῳδός, ἐν ᾧ τοὺς χαρακτῆρας ἐπαγγέλλει τῶν ποιητῶν». [5]) Ὅρα Susemihl I. 281. [6]) Σχόλ. εἰς Ἀριστοφάν. Θεσμοφορ. 1059.

τοῦ Κράσσου, ὅστις ἄρτι εἶχε φονευθῆ[1]. *Ὁ δὲ Ἰουδαῖος Ἐζεκίηλος ἐποίησεν Ἐξαγωγήν, ἐν ᾗ εἰκόνιζε τὴν δραματικὴν ἔξοδον τῶν Ἰουδαίων ἐκ τῆς Αἰγύπτου. Τοῦ δράματος τούτου χωρία τινὰ διετήρησεν ἡμῖν Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεύς*[2]. *Τελευταῖον παρατηροῦμεν, ὅτι καὶ Ῥωμαῖοι αὐτοκράτορες ἠσχολοῦντο περὶ τὸ Ἑλληνικὸν δρᾶμα· ὁ μὲν αὐτοκράτωρ Γερμανικὸς ἔγραψεν ἐν Ἑλληνικῇ γλώσσῃ κωμῳδίας, τοῦ δὲ Κλαυδίου Ἑλληνική τις κωμῳδία ἐστέφθη ἐν Νεαπόλει.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ΄.

ΠΕΡΙ ΒΟΥΚΟΛΙΚΗΣ ΠΟΙΗΣΕΩΣ

Ἡ βουκολικὴ ποίησις δὲν ἀνήκει εἰς τὰ ἀμιγῆ εἴδη, διότι κατὰ μὲν τὸ μέτρον ἀνήκει τῷ ἔπει, κατὰ δὲ τὸ εἶδος τῷ δράματι. Ἐπειδὴ δ' ὅμως τὸ μέτρον δὲν εἶναι τὸ σπουδαιότερον ἐν τῇ ποιήσει, δικαίως τὰ βουκολικὰ εἰδύλλια εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ δράματος κατατάσσονται. Ἄλλως ταῦτα εἶναι τελειοποίησις τῶν μίμων τοῦ Σώφρονος, οἵτινες εἰς τὸ δρᾶμα ἀνήκουσιν. Πλησιάζει δὲ τὸ εἶδος τοῦτο καὶ εἰς τὴν λυρικὴν ποίησιν· διότι ἐπαναλαμβάνεται μὲν ἄνευ μεταλλαγῆς τὸ δακτυλικὸν ἑξάμετρον, ὅμως οἱ στίχοι διὰ τοῦ ἐπῳδοῦ ἢ ἁπλῶς διὰ τῆς ἐννοίας εἰς μείζονα συστήματα ἢ στροφὰς συνενοῦνται. Ἐνίοτε δὲ βουκολικὰ εἰδύλλια[3] *κατὰ τὸ ἦθος πλησιάζουσιν εἰς τὴν ἐρωτικὴν ἐλεγείαν. Τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ποιήσεως παρήχθη ἐκ τῶν δημωδῶν ᾀσμάτων, ἅπερ ᾖδον οἱ ποιμένες καὶ ἄλλοι ἀγρόται πρὸς*

---

1) *Πλούταρχ. ἐν βίῳ Κράσσ.* 33. 2) *Ἐν Στρωμμ. I,* 149. *Ὅρα καὶ Εὐσέβ. ἐν Εὐαγγελ. προπαρ.* IX, 28. 3) Christ *ἐν σελίδ.* 446. *Ἡ λέξις εἰδύλλιον εἶναι ὑποκοριστικὸν τοῦ εἶδος. Κατὰ τὸν* Christ *λέγεται βουκολικὸν εἰδύλλιον καὶ οὐχὶ ἁπλῶς εἰδύλλιον.*

τιμὴν τῆς 'Αρτέμιδος. Τοῦτο ἐγίνετο ἐν Δωρικαῖς χώραις, ἐν Λακεδαίμονι καὶ ἐν Σικελίᾳ. Κατ' ἐξοχὴν ἐν τῇ Δωρικῇ ταύτῃ νήσῳ ἤνθει τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ποιήσεως. Μυθολογοῦσιν, ὅτι ὁ Δάφνις εὗρε τὴν βουκολικὴν ποίησιν[1], *ἀλλ' ὁ 'Αθήναιος παραδίδει, ὅτι ὁ Σικελιώτης βουκόλος Δίομος εἶναι ὁ εὑρετής*[2]. *Ἄλλοι ὅμως λέγουσι εὑρετὴν τὸν 'Ιμεραῖον Στησίχορον*[3], *ὅστις ἐποίησε τὸ ποίημα εἰς τὴν Καλύκην, ἥτις ἠγάπησε τὸν Εὔαθλον*[4]. *'Η ἀρχὴ τῆς βουκολικῆς ποιήσεως ἀνήκει μὲν τοῖς ἀγρόταις τῆς Σικελίας, ἀλλ' ἡ ἀνάπτυξις τῇ 'Αλεξανδρείᾳ. Διότι ἐνταῦθα τὰ πλούτη τοῦ χρυσορρόα Νείλου κατέστησαν τὸν βίον πολυτελέστατον καὶ τὴν δίαιταν ἄγαν μαλθακὴν καὶ ἁβράν. Ὁ κόρος, ὡς εἰκός, παρήγαγεν ἀντίδρασιν πρὸς τὴν τοιαύτην δίαιταν καὶ ἐντεῦθεν ἡ ῥοπὴ πρὸς τὸν ἁπλοῦν καὶ ἀφελῆ τῶν ποιμένων βίον*[5]. *'Αλλὰ περὶ τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ποιήσεως δὲν ἠσχολήθησαν πολλοί, διότι ἡ ἄσκησις αὐτοῦ ἀπῄτει οὐ μόνον τέχνην, ἀλλὰ καὶ φύσιν ἰδιάζουσαν.*

Τοιαύτην φύσιν εἶχεν ὁ Θεόκριτος ὁ υἱὸς τοῦ Πραξαγόρα καὶ τῆς Φιλίννης[6]. *'Εγεννήθη μὲν οὗτος ἐν Συρακούσαις κατὰ τὸ 315 π. Χ., ὅμως διέτριψε μακρὸν χρόνον ἐν Κῷ*[7]. *'Ακροατὴς ἐγένετο τοῦ Φιλητᾶ καὶ τοῦ 'Ασκληπιάδου καὶ εἶχε στενὴν φιλίαν πρὸς τὸν ποιητὴν Ἄρατον*[8] *καὶ τὸν Μιλήσιον ἰατρὸν Νικίαν*[9]. *Διέτριβεν ὁτὲ μὲν ἐν Συρακούσαις, ὁτὲ δ' ἐν 'Αλεξαν-*

---

1) *Διόδωρ. Σικελ.* IV, 84 *"Μυθολογοῦσι δὲ τὸν Δάφνιν φύσει διαφόρῳ πρὸς εὐμέλειαν κεχορηγημένον ἐξευρεῖν τὸ βουκολικὸν ποίημα καὶ μέλος, ὃ μέχρι τοῦ νῦν κατὰ τὴν Σικελίαν τυγχάνει διαμένον ἐν ἀποδοχῇ".* 2) *'Εν βιβλ* XIV, 619 *"Δίομος δὲ ἦν ὁ βουκόλος Σικελιώτης ὁ πρῶτος εὑρὼν τὸ εἶδος· μνημονεύει δ' αὐτοῦ 'Επίχαρμος ἐν 'Αλκυόνι καὶ ἐν 'Οδυσσεῖ ναυαγῷ".* 3) *Αἰλιαν. ἐν ποικίλ. ἱστορ.* X, 18. 4) *'Αθήν.* XIV, 616. 5) *Ὅρα* Welcker, Über den Ursprung des Hirtenliedes, Kl. Schrift I, 402. Fritze, De poetis Graecorum bucolicis, Giessen 1844. 6) *Παλατ. ἀνθολογ* IX, 434. *Τινὲς ἔλεγον τὸν πατέρα τοῦ ποιητοῦ Σιμιχίδην, ὅπερ ὑποδηλοῦται καὶ εἰδυλλ.* VII, 21. 7) Susemihl, *I*, 197. 8) *Τούτῳ ἀφιεροῖ τὸ ἕκτον εἰδύλλιον.* 9) *'Εν Εἰδυλλ.* XI, 2.

δρείᾳ[1] *καὶ τοὺς ἡγεμόνας τῶν χωρῶν τούτων ἐκολάκευεν. Ὁ Θεόκριτος ἐποίησε Προιτίδας, Ἐλπίδας, Ὕμνους, Ἡρωΐνας, Ἐπικήδεια μέλη, Ἐλεγείας, Ἰάμβους, Ἐπιγράμματα καὶ μικρὰ ἔπη κατὰ τὸ ἔθος τῶν Ἀλεξανδρινῶν· ὅμως τὴν δόξαν αὐτοῦ ἐκτήσατο ἐκ τῆς βουκολικῆς ποιήσεως. Αὕτη δ' ἔλαβε τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ ἐπικρατεστέρου, διότι οὐ μόνον βουκόλοι, ἀλλὰ καὶ αἰπόλοι καὶ ἄλλοι ποιμένες εἰκονίζονται ἐν τοῖς εἰδυλλίοις. Δὲν περιωρίσθη δ' ὁ Θεόκριτος μόνον ἐν τούτοις, ἀλλ' ἐξέτεινε τὴν ποίησιν καὶ εἰς τοὺς γεωργούς, τοὺς ἁλιεῖς καὶ τὰς κατωτάτας τάξεις τοῦ λαοῦ τῶν πόλεων.*

Τὰ ποιήματα τοῦ Θεοκρίτου μετὰ τῶν συγγενῶν τοῦ Βίωνος καὶ τοῦ Μόσχου συνήθροισε καὶ ἐξέδωκε κατὰ τὸ τέλος τοῦ πρώτου αἰῶνος π. Χ. Ἀρτεμίδωρος ὁ γραμματικός, ὡς δεικνύει ἐπίγραμμά τι[2]. *Ἀλλ' ὁ Ῥωμαῖος γραμματικὸς Σέρβιος ἐν τῇ εἰσαγωγῇ εἰς τὰς ἐκλογὰς τοῦ Βιργιλίου ἠρίθμει μόνον δέκα τοῦ Θεοκρίτου εἰδύλλια, δηλ. ὅσα ἐποίησεν ὁ Ῥωμαῖος μιμητής*[3]. *Πρὸς δὲ παρετηρήθη, ὅτι τὰ σχόλια δὲν προβαίνουσι πέρα τοῦ 18ου εἰδυλλίου, ὅπερ ὑποδεικνύει ἴσως, ὅτι οἱ Ἀλεξανδρινοὶ ταῦτα μόνον ἐθεώρουν γνήσια. Ἐντεῦθεν ἡ ὑψηλοτέρα κριτικὴ ἀσχολεῖται πρὸς ἀνεύρεσιν τῶν γνησίων, ἀλλὰ προβαίνει, ὡς συνήθως, μέχρις ὑπερβολῆς. Εἰκάζεται δ', ὅτι ὁ Συρακούσιος ποιητὴς ἔγραψε μόνον ἐν Δωρικῇ διαλέκτῳ. Διὰ τοῦτο κρίνεται ὕποπτος ἡ γνησιότης ἐκείνων τῶν ποιημάτων, ἅπερ εἶναι γεγραμμένα ἐν ἄλλῃ διαλέκτῳ, ὡς τὸ δωδέκατον εἰδύλλιον, διότι τούτου διάλεκτος εἶναι ἡ Ἰωνική.*

---

[1]) Bernhardy *II*, 3, 556. [2]) *Ἐν τῇ Παλατιν. ἀνθολογ.* IX, 205.

Βωκολικαὶ Μοῖσαι σποράδες ποκά, νῦν δ' ἅμα πᾶσαι
ἐντὶ μιᾶς μάνδρας, ἐντὶ μιᾶς ἀγέλας.

[3]) *Ἐν τοῖς ἀρίστοις καὶ ἀρχαιοτάτοις χειρογράφοις φέρονται μόνον τὰ ποιήματα τάδε· Διόσκουροι, Ἡρακλῆς Λεοντοφόνος, Μεγάρα, Βουκολίσκος, Ἁλιεῖς, Κηριοκλέπτης, Ἀδώνιδος ἐπιτάφιος, εἰς νεκρὸν Ἀδώνιδα, Ἐραστής, Ἐπιθαλάμιος Ἀχιλλέως.*

Ὁ Θεόκριτος εἶναι ἴσως ὁ μόνος ποιητὴς τῆς Ἀλεξανδρείας, ὅστις ἤντλησε τὰς ἐμπνεύσεις αὐτοῦ οὐχὶ ἐκ τῶν βιβλιοθηκῶν, ἀλλ' ἐκ τοῦ πραγματικοῦ κόσμου. Τὸ ἔξοχον πνεῦμα τούτου τοῦ ποιητοῦ εἶναι ἄξιον θαυμασμοῦ· διότι ἐκ τῶν βιβλιοθηκῶν καὶ τοῦ κόσμου τῶν λογίων ἠδυνήθη νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὰ μυχαίτατα τοῦ ἀγροτικοῦ βίου. Πρὸς τοῦτο συνεβάλλοντο καὶ αἱ ἐκ τῆς παιδικῆς ἡλικίας ἀναμνήσεις. Τὰ πρόσωπα τῶν εἰδυλλίων αὐτοῦ ἀκριβῶς διαγραφόμενα παρίστανται ὡς ζῶντα καὶ δὲν εἶναι προσωπεῖα τεχνηέντως κεκρυμμένου σκοποῦ, ὡς παρὰ τῷ Βιργιλίῳ. Ὁ Ῥωμαῖος μιμητὴς δὲν σκοπεῖ, ὅπως ἀπεικονίσῃ τὸν βίον τῶν ἀγροτῶν, ἀλλὰ διὰ τῶν προσωπείων τούτων ἤθελε νὰ κολακεύσῃ τὸν Καίσαρα καὶ τὸν Μαικήναν. Πρέπει ὅμως νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι καὶ ὁ Θεόκριτος δὲν ἀπέσχεν ὅλως τῶν ὑπαινιγμῶν· διότι ἐν ταῖς Ἀδωνιαζούσαις κολακεύει τὸν Πτολεμαῖον καὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ[1]. Ἡ βουκολικὴ ποίησις τοῦ Θεοκρίτου μαγεύει διὰ τῶν θελγήτρων τῆς φυσικῆς ἀληθείας, ἀμφιταλαντεύεται μεταξὺ σπουδαιότητος καὶ εὐτραπέλου εὐθυμίας καὶ συχνάκις κλίνει εἰς τὴν κωμῳδίαν. Εἰς ταύτην πλησιάζουσιν αἱ Ἀ δ ω ν ι ά ζ ο υ σ α ι, ἐν αἷς δύο Συρακούσιαι γυναῖκες, ἡ Πραξινόη καὶ ἡ Γοργώ, ἐλθοῦσαι εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν θαυμάζουσι τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἀδώνιδος. Αὗται κακολογοῦσι τοὺς ἑαυτῶν συζύγους, ἐξαπατῶσι τὰ μικρὰ τέκνα καὶ ἐπιπλήττουσι τὰς θεραπαινίδας. Ὁ ζωηρὸς τῶν προσώπων διάλογος καὶ ἡ ποικίλη τῶν προσώπων μορφὴ ὑποδεικνύουσι δραματικὸν σχέδιον. Ἡ γλῶσσα τῶν προσώπων τοῦ Θεοκρίτου εἶναι ἔντονος καὶ ἰσχυρά, ἀλλ' οὐχὶ πάντοτε εὔκολος καὶ νοητή[2]. Τὸ δὲ μέτρον, ὅπερ εἶναι τὸ βουκολικὸν ἑξάμετρον, ἐπιμελῶς κατεσκευάσθη. Αἱ ἀρεταὶ τῆς ποιήσεως τοῦ Θεοκρίτου πρωΐμως ἐξετιμήθησαν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων,

---

[1]) Τινὲς εἰκάζουσι καὶ ἄλλους ὑπαινιγμούς, οὓς ἰδὲ παρὰ Christ ἐν σελίδ. 452. [2]) Bernhardy II, 2, 562.

οἵτινες ἐμιμοῦντο αὐτόν, καὶ ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν. ᾿Εντεῦθεν, ἐξηγεῖται ὁ μέγας ἀριθμὸς τῶν χειρογράφων, ἅπερ μέχρις ἡμῶν διετηρήθησαν.

῾Ο δὲ Β ί ω ν κατήγετο μὲν ἔκ τινος χωριδίου τῆς Σμύρνης Φλώσσης καλουμένου, ἀλλὰ μακρὸν χρόνον διέτριψεν ἐν Σικελίᾳ, ὅπου καὶ ἔθανε δηλητηριασθείς[1]*. ᾿Αλλ' οἱ δολοφόνοι ἐτιμωρήθησαν, ὡς μανθάνομεν παρὰ τοῦ ᾿Επιταφίου τοῦ Μόσχου, ὅστις ὑποτίθεται φίλος ἢ μαθητὴς τοῦ Βίωνος*[2]*. ᾿Επειδὴ δ' ὁ Μόσχος ἐγένετο γνώριμος τοῦ ᾿Αριστάρχου, εἰκάζεται, ὅτι ἔζησε περὶ τὰ μέσα τοῦ δευτέρου π. Χ. αἰῶνος*[3]*. Τοῦ Βίωνος περιῆλθον εἰς ἡμᾶς ὁ ᾿Ε π ι τ ά φ ι ο ς ᾿Α δ ώ ν ι δ ο ς καὶ δέκα καὶ ἑπτὰ μικρότερα ᾄσματα. Τὸ μακρὸν ποίημα ἦτο προωρισμένον, ὅπως ᾄσωσι κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς ἑορτῆς τοῦ ἐραστοῦ τῆς Κύπριδος· διότι κατὰ ταύτην ὑπετίθετο θνήσκων ὁ ῎Αδωνις, ὃν ἡ ᾿Αφροδίτη περιπαθῶς ἠγάπα, ἐκ τῆς δήξεως τοῦ κάπρου. Οὕτω τὸ ποίημα τοῦτο ἔχει σχέσιν πρὸς τὰς ᾿Αδωνιαζούσας τοῦ Θεοκρίτου, αἵτινες ἀνήκουσι τῇ δευτέρᾳ τῆς ἑορτῆς ἡμέρᾳ καθ' ἣν ἡ Κύπρις ἐδέχετο ἐκ τοῦ ῞Αιδου τὸν ῎Αδωνιν. Τὰ λείψανα τῆς ποιήσεως τοῦ Βίωνος εἶναι γεγραμμένα ἐν μετρίᾳ Δωρικῇ διαλέκτῳ καὶ γίνονται ἀρεστὰ διὰ τὴν χάριν καὶ τὸ λεπτὸν αἴσθημα. ᾿Αλλ' ὑπάρχει καὶ ῥητορικὸν ὕφος κατ' ἐξοχὴν ἐν τῷ ᾿Επιταφίῳ τοῦ ᾿Αδώνιδος.*

Μόσχος ὁ Συρακούσιος ἦτο γνώριμος τοῦ ᾿Αριστάρχου καί, εἰ μὴ μαθητής, ὅμως ὀπαδὸς τοῦ Βίωνος[4]*. Τὸ τελειότερον τούτου ἔργον εἶναι τὸ ἔπος Ε ὐ ρ ώ π η. ῾Η δὲ Μ ε γ ά ρ α εἶναι ἀπόσπασμα μακροῦ ἔπους ἀνῆκον εἰς τὸν μῦθον τοῦ ῾Ηρακλέους. ᾿Εποιήθη δ' ὅμως οὐχὶ κατὰ τὸν ἀντικειμενικὸν τρόπον τοῦ εἴδους*

---

[1]) *᾿Εν τῷ ᾿Επιταφ. τοῦ Μόσχ. στίχ.* 116

Φάρμακον ἦλθε, Βίων, ποτὶ σὸν στόμα φαρμακοειδές.
Πῶς τευ τοῖς χείλεσσι ποτέδραμε κοὐκ ἐγλυκάνθη;

[2]) *Αὐτόθι ἐν στίχ.* 121. [3]) *῞Ορα Δόναλσων Ιστορ. ἀρχ. ᾿Ελλην. φιλολογ. ᾿Εξελλην. ὑπὸ Βαλέττα I,* 458. [4]) *Σουΐδ. ἐν λ.*

τούτου τῆς ποιήσεως, ἀλλ' ἐλεγειακῶς. Ὁ δὲ Ἐπιτάφιος τοῦ Βίωνος εἶναι λυρικὸν ποίημα· δὲν ἔχει ὅμως τὸ προσῆκον μέτρον, ἀλλὰ τὸ ἑξάμετρον. Ἐπειδὴ δ' ὁ ποιητὴς δεικνύει ὑπέρμετρον πάθος, τὸ ποίημα ὑποτίθεται νεανικὸν ἔργον. Κατὰ τὸν Ἀνακρεόντειον τρόπον εἶναι πεποιημένον τὸ ᾀσμάτιον, ὅπερ ἐπιγράφεται Ἔρως δραπέτης. Καθ' ὅλον εἰπεῖν, ὁ Μόσχος οὔτε ἀφηγητής, οὔτε μιμητὴς ἀγαθὸς εἶναι, ἀλλὰ μόνον λόγιος ποιητής, ὅστις τὰ ἀντικείμενα τῆς αἰσθήσεως διὰ τοῦ κόσμου τῆς ῥητορικῆς ἀνυψοῖ[1]. Εἶναι δ' ὅλως τυχαῖον, ὅτι κατατάσσεται μετὰ τοῦ Θεοκρίτου, πρὸς ὃν διαφέρει καὶ κατὰ τὴν οὐσίαν καὶ κατὰ τὴν μορφήν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΕ΄.

ΠΕΡΙ ΙΛΑΡΟΤΡΑΓΩΔΙΑΣ, ΜΑΓΩΔΙΑΣ ΚΑΙ ΦΛΥΑΚΩΝ

Εὑρεταὶ τῆς ἱλαροτραγῳδίας εἶναι οἱ ἄποικοι τῶν Σπαρτιατῶν Ταραντῖνοι, οἵτινες πολὺ τῶν λοιπῶν τῶν μητροπόλεως κατοίκων διαφέροντες ὑπερεῖχον καὶ τῶν Συβαριτῶν κατὰ τὸ φιλήδονον καὶ τὸ ἡδυπαθές[2]. Ἐπειδὴ δ' οὗτοι ἐγένοντο τρυφηλοί, δὲν ἠδύναντο νὰ ὑπομείνωσι τὰ βίαια τῆς τραγῳδίας πάθη καὶ τούτου ἕνεκεν συγκεράσαντες αὐτὴν ἀπετέλεσαν τὴν ἱλαροτραγῳδίαν. Αὕτη εἶναι σεμνὴ καὶ ὁμοιάζει πρὸς τὴν τραγῳδίαν·

---

[1]) Ὅρα Bernhardy *II*, 2, 572. [2]) Πλάτ. ἐν Νόμ. *I*, 637. Ἀθήν. IV, 166 «Ἡ πόλις ἡ τῶν Ταραντίνων σχεδὸν καθ' ἕκαστον μῆνα βουθυτεῖ καὶ δημοσίᾳ ἑστιάσεις ποιεῖται,' τὸ δὲ τῶν ἰδιωτῶν πλῆθος ἀεὶ περὶ συνουσίας καὶ πότους ἐστί. Λέγουσι δὲ καί τινα τοιοῦτον λόγον οἱ Ταραντῖνοι, τοὺς μὲν ἄλλους ἀνθρώπους διὰ τὸ φιλοπονεῖσθαι καὶ περὶ τὰς ἐργασίας διατρίβειν παρασκευάζεσθαι ζῆν, αὐτοὺς δὲ διὰ τὰς συνουσίας καὶ τὰς ἡδονὰς οὐ μέλλειν, ἀλλ' ἤδη βιῶναι„.

ἡ δὲ *μαγῳδία* δὲν ἀφίσταται πολὺ τῆς κωμῳδίας[1]. Ἱλαροτραγῳδία δὲ καὶ *φλυακογραφία* εἶναι συνώνυμα[2]. Εἰς φιλολογικὸν εἶδος τοὺς φλύακας ἀνύψωσεν ὁ Ταραντῖνος Ῥίνθων, ὅστις ἔζη ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ πρώτου. Διὰ τοῦτο παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις καὶ τοῖς Ἰταλιώταις οἱ εὐγενεῖς φλύακες ὀνομάζονται Ῥινθώνεια. Ἡ ἱλαροτραγῳδία τοῦ Ῥίνθωνος δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ ἐπὶ τὸ δημοτικώτερον τετραμμένη κωμῳδία τοῦ Ἐπιχάρμου· διότι καὶ αὕτη διεκωμῴδει τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς ἥρωας, ἀλλ' ἄνευ τῆς φιλοσοφικῆς εἰρωνείας τοῦ Ἐπιχάρμου[3]. Ὑπὸ τοῦ ἱλαροτραγῳδοῦ τούτου ἐποιήθησαν Ἀμφιτρύων, Ἡρακλῆς, Ἰφιγένεια, Ὀρέστης καὶ Τήλεφος. Λέγεται, ὅτι οὗτος κατέλιπε τριάκοντα καὶ ὀκτὼ δράματα. Τὰς ὑποθέσεις εἶχε προχείρους, διότι τὰ τραγικὰ τῶν ἄλλων δραματικῶν ἔτρεπεν εἰς γελοῖα[4].

Μετὰ τὸν Ῥίνθωνα ἠσχολήθη περὶ τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ποιήσεως Σκίρας ὁ Ταραντῖνος[5] καὶ ὁ Βλαῖσος, ὅστις κατήγετο μὲν ἐκ Καπρίης τῆς Καμπανίας, ἔζη δ' ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Σύλλα[6]. Οὗτος ἔγραφε *Σπουδαιογέλοια*[7], ἐξ ὧν σῴζονται δύο ἐπιγραφαὶ *Μεσοτρίβας* καὶ *Σατοῦρνος*. Ὁ δὲ Σώπατρος ὁ Πάφιος ἔζη ἐπὶ μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ ὀνομάζεται ὁτὲ μὲν παρῳδός, ὁτὲ δὲ φλυακογράφος[8]. Τοῦ δὲ Σωτάδου τὰ ποιήματα ἦσαν ῥυπαρά· οὗτος πρῶτος κατὰ τὸν Στράβωνα[9] ἤρξατο κιναιδολογῶν.

---

1) Ἀθήν XIV, 621 "Φησὶ δὲ ὁ Ἀριστόξενος τὴν μὲν ἱλαροτραγῳδίαν σεμνὴν οὖσαν παρὰ τὴν τραγῳδίαν εἶναι, τὴν δὲ μαγῳδίαν παρὰ τὴν κωμῳδίαν. Πολλάκις δὲ οἱ μαγῳδοὶ καὶ κωμικὰς ὑποθέσεις λαβόντες ὑπεκρίθησαν κατὰ τὴν ἰδίαν ἀγωγὴν καὶ διάθεσιν. Ἔσχε δὲ τοὔνομα ἡ μαγῳδία ἀπὸ τοῦ οἱονεὶ μαγικὰ προσφέρεσθαι καὶ φαρμάκων ἐμφανίζειν δυνάμεις". 2) Σουίδ. ἐν λ. "Ῥίνθων Ταραντῖνος, κωμικός, ἀρχηγὸς τῆς καλουμένης ἱλαροτραγῳδίας, ὅ ἐστι φλυακογραφία". 3) Ὅρα Bode III. 2, 99. 4) Εὐστάθ. εἰς Διονύσ. Περιηγητ. 976 "Ῥίνθων . . . ὁ ἐπικαλούμενος φλύαξ, ἤγουν φλύαρος ὑποκοριστικῶς, ὡς τὰ τραγικὰ εἰς γελοῖα μεταρρυθμίζων καὶ παίζων ἐν οὐ παικτοῖς, ἀλλὰ φλυαρῶν ἄντικρυς". 5) Ἀθήν. IX, 402. 6) Susemihl I, 242. 7) Στέφ. Βυζάντ. ἐν λ. Καπρίη. 8) Ἀθήν. II, 71 καὶ III, 86. 9) Ἐν βιβλ. XIV, 648.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚϚ'.

ΠΕΡΙ ΓΕΝΕΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΜΩΔΙΑΣ

Ἡ κωμῳδία ἐγεννήθη ἐκ τῶν φαλλικῶν ᾀσμάτων, ἅπερ οἱ Ἕλληνες ᾖδον κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Διονύσου[1]. *Ἐν ταύτῃ οἱ συγκωμασταὶ περιέφερον τὸν φαλλόν, ὅπερ καθ' Ἡρόδοτον οἱ Ἕλληνες παρέλαβον παρὰ τῶν Αἰγυπτίων*[2], *καὶ ᾖδον ἰθυφαλλικὰ ᾄσματα πρὸς ἔπαινον τοῦ εἰρημένου θεοῦ. Τὰ ᾄσματα ταῦτα ἦσαν διάφορα τῶν διθυραμβικῶν, ἐξ ὧν ἐγεννήθη ἡ τραγῳδία. Ἐπειδὴ οἱ ᾄδοντες διῆγον ἐν εὐθύμῳ ἀπολαύσει τοῦ παρόντος, ἀπέκλειον τοὺς ἀρχαίους μύθους, οἵτινες ἐχρησίμευον ὡς ὑποθέσεις τῶν διθυράμβων. Τοιαῦται εὔθυμοι πομπαὶ ἐγίνοντο ἐν τοῖς Διονυσίοις τοῖς κατ' ἀγρούς, αἵτινες μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Ἀριστοτέλους διετηροῦντο ἔν τισι πόλεσι τῆς Ἑλλάδος*[3]. *Ἐν τοῖς Ἀχαρνεῦσι*[4] *τοῦ Ἀριστοφάνους φέρεται τοιοῦτον φαλλικὸν ᾆσμα, ἐν ᾧ παρεμβάλλονται ἰδέαι τὸ κοινὸν ἐνδιαφέρον διεγείρουσαι, ὡς κοινωνικαὶ καὶ πολιτικαί.*

Τοιαύτην ἐλευθερίαν ἡ λατρεία τοῦ Διονύσου ἐπέτρεπεν οὐ μόνον παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς Δωριεῦσιν. Ἀλλὰ παρὰ τούτοις μὲν ἐσκώπτετο μόνον ὁ ἰδιωτικὸς βίος, παρὰ δὲ τοῖς Ἀθηναίοις καὶ ὁ δημόσιος. Διότι οἱ Δωριεῖς ἀριστοκρατικοὶ ὄντες δὲν ἐπέτρεπον τὰ κατὰ τῆς πολιτείας σκώμματα. Ἐν ταῖς διαφόροις πόλεσιν οἱ κωμασταὶ ἐλάμβανον διάφορα ὀνόματα, ὡς ἰαμβισταί, δικηλισταί, φαλλοφόροι, Ἰθύφαλλοι, αὐτοκάβδαλοι, φλύακες καὶ ἐθε-

---

[1]) *Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ. κεφ.* IV *„ἡ δὲ (κωμῳδία) ἀπὸ τῶν τὰ φαλλικά, ἃ ἔτι καὶ νῦν ἐν πολλαῖς τῶν πόλεων διαμένει νομιζόμενα„.* [2]) *Ἐν βιβλ* II, 48. [3]) *Περὶ ποιητ. αὐτόθι.* [4]) *Ἐν στίχ.* 260.

λονται[1]. *Τούτοις ἀνήκουσι καὶ οἱ ἐν Ἀθήναις γεφυρισταί, οἵτινες κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν μυστηρίων ἐπί τινος γεφύρας τοῦ Κηφισσοῦ ἱστάμενοι καὶ περικαλύμματα φέροντες σκωπτικοὺς λόγους κατὰ τῶν πολιτευομένων ἔλεγον*[2]. *Ἐν Αἰγίνῃ κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Δαμίας καὶ Αὐξησίας, αἵτινες ἦσαν θεαὶ τῆς γονιμότητος, ἐτελοῦντο θυσίαι καὶ οἱ χοροὶ ἐκακολόγουν μόνον ἐπιχωρίας γυναῖκας*[3]. *Ἐν τοῖς χρόνοις τῶν Ἑπτὰ σοφῶν Ἀνθέας ὁ Λίνδιος ἐποίει κωμῳδίας, ἀλλ' αὗται πρέπει νὰ νοηθῶσι λυρικαί*[4]. *Διότι ὁ κῶμος ἢ ἡ κωμῳδία ἔμενε λυρική, ἐφ' ὅσον οὐδεὶς ὑποκριτὴς προσετίθετο, ὅπως ὑπόθεσιν οἱανδήποτε ἀναπτύξῃ.*

Τίς διεμόρφωσε τὴν κωμῳδίαν, δὲν εἶναι γνωστὸν ἡμῖν καὶ δὲν ἐγίνωσκε τοῦτο οὐδ' ὁ Ἀριστοτέλης[5]. *Διεμυθολογήθη, ὅτι ὁ Διόνυσος ἐν Σικυῶνι ἐξεῦρε τὴν κωμῳδίαν*[6] *καὶ ἐντεῦθεν ἐγένετο ἡ εἰκασία*[7], *ὅτι ἐνταῦθα ὁ κῶμος ἔλαβε δραματικὴν μορφήν. Μείζονας καὶ δικαίας ἀξιώσεις ἔχουσιν οἱ Μεγαρεῖς καὶ οἱ ἐν τῇ μητροπόλει καὶ οἱ ἐν τῇ Σικελίᾳ*[8]. *Ἔλεγον δ' οὗτοι πρὸς κύρωσιν τῆς ἀξιώσεως αὐτῶν, ὅτι αὐτοὶ μὲν τὰς περιοι-*

---

1) *Ἀθήν.* XIV, 621 „*Ἐκαλοῦντο δ' οἱ μετιόντες τὴν τοιαύτην παιδιὰν παρὰ τοῖς Λάκωσι δικηλισταί, ὡς ἄν τις σκευοποιοὺς εἴπῃ καὶ μιμητάς. Τοῦ δὲ εἴδους τῶν δικηλιστῶν πολλαὶ κατὰ τόπους εἰσὶ προσηγορίαι. Σικυώνιοι μὲν γὰρ φαλλοφόρους αὐτοὺς καλοῦσιν, ἄλλοι δ' αὐτοκαβδάλους· οἳ δὲ φλύακας, οἱ Ἰταλοί*". 2) *Στράβ.* IX, 400. *Αἰλιαν. ἐν Ποικίλ. Ἱστορ.* IV, 43. *Ἡσύχ. ἐν λ. γεφυρὶς καὶ γεφυρισταί. Σχόλ. εἰς Ἀριστοφάν. Ἀχαρν.* 708. 3) *Ἡρόδοτ.* V, 83. 4) *Ἀθήν.* X, 415 „*Οὗτος δὲ καὶ κωμῳδίας ἐποίει καὶ ἄλλα πολλὰ ἐν τούτῳ τῷ τρόπῳ τῶν ποιημάτων, ἃ ἐξῆρχε τοῖς μεθ' αὑτοῦ φαλλοφοροῦσι*". 5) *Περὶ ποιητ. κεφ.* V, „*ἡ δὲ κωμῳδία διὰ τὸ μὴ σπουδάζεσθαι ἐξ ἀρχῆς ἔλαθεν· καὶ γὰρ χορὸν κωμῳδῶν ὀψέ ποτε ὁ ἄρχων ἔδωκεν, ἀλλ' ἐθελονταὶ ἦσαν*». 6) *Παλατ. ἀνθολογ.* XI, 32. 7) Bode III, 2, 13. 8) *Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ. κεφ.* III „*Διὸ καὶ ἀντιποιοῦνται τῆς τε τραγῳδίας καὶ κωμῳδίας οἱ Δωριεῖς, τῆς μὲν κωμῳδίας οἱ Μεγαρεῖς, οἵ τε ἐνταῦθα ὡς ἐπὶ τῆς παρ' αὐτοῖς δημοκρατίας γενομένης, καὶ οἱ ἐκ Σικελίας. (Ἐκεῖθεν γὰρ ἦν Ἐπίχαρμος ὁ ποιητής, πολλῷ πρότερος ὢν Χιωνίδου καὶ Μάγνητος*)".

κίδας ὀνομάζουσι κώμας, οἱ δ' Ἀθηναῖοι δήμους[1]. *Ἡ ἀπόδειξις αὕτη δὲν εἶναι σπουδαία, διότι ἡ λέξις κωμῳδία δὲν εἶναι σύνθετος ἐκ τοῦ ὀνόματος κώμη, ἀλλ' ἐκ τοῦ κῶμος*[2]. *Σπουδαιότερον ὅμως εἶναι, ὅτι ὁ Σουσαρίων ἐγεννήθη ἐν Τριποδίσκῳ τῶν Μεγάρων. Οὗτος κατὰ τὸ 581 π. Χ.*[3] *ἦλθεν εἰς τὴν Ἰκαρίαν, τὴν πατρίδα τοῦ Θέσπιδος, ὅπου ἐδίδαξε κωμῳδίαν. Τούτου σῴζονται καὶ ὀλίγοι στίχοι*[4]. *Ἐν Ἀθήναις ἦτο γνωστὸν τὸ Μεγαρικὸν σκῶμμα καὶ μνημονεύεται Μεγαρεὺς ὑποκριτὴς Μαίσων, ὅστις ἐξεῦρε τὸ προσωπεῖον τοῦ μαγείρου*[5]. *Εἶναι ὅμως ζήτημα, ἂν οὗτος κατήγετο ἐκ τῶν Νυσαίων, ἢ ἐκ τῶν Ὑβλαίων Μεγάρων. Πρὸ πάντων ὅμως τὴν ἀντιποίησιν τῶν Δωριέων ἐνισχύει ὁ Ἐπίχαρμος, εἰς ὃν μεταβαίνομεν.*

---

[1]) *Ἀριστοτέλ. αὐτόθι.* [2]) Diomedes 488, 5 "comoedia dicta *ἀπὸ τῶν κωμῶν* — vel *ἀπὸ τοῦ κώμου*". [3]) *Κατὰ τὸ Πάριον χρονικὸν τίθεται μεταξὺ τοῦ* 581 *καὶ* 562. *Ὅρα καὶ* Christ *ἐν σελίδ.* 240. [4]) Cramers Anecdot. Gr. III, 336.

Ἀκούετε λεώ· Σουσαρίων λέγει τάδε,
υἱὸς Φιλίνου, Μεγαρόθεν Τριποδίσκιος,
κακὸν γυναῖκες, ἀλλ' ὅμως, ὦ δημόται,
οὐκ ἔστιν εὑρεῖν οἰκίαν ἄνευ κακοῦ.

[5]) XIV, 659

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΖ΄.

ΠΕΡΙ ΕΠΙΧΑΡΜΟΥ

Ὁ πατὴρ τοῦ ποιητοῦ Ἡλοθάλης τρεῖς μῆνας μετὰ τὴν γέννησιν τοῦ υἱοῦ τὴν πατρίδα αὐτοῦ Κῶν καταλιπὼν μετῴκησεν εἰς τὰ Μέγαρα τῆς Σικελίας[1]. *Ἐντεῦθεν ὁ ποιητὴς μετέβη εἰς Συρακούσας, ἔνθα ὁ Γέλων καὶ ὁ Ἱέρων τοὺς μουσικοὺς καὶ δραματικοὺς ἀγῶνας ὑπέθαλπον. Ὁ ποιητὴς ἐγένετο μακρόβιος ἐνενήκοντα περίπου ἔτη ζήσας*[2]. *Μετὰ τὸν θάνατον οἱ Συρακούσιοι ἵδρυσαν ἀνδριάντα καὶ ἐχάραξαν ἐπίγραμμα πρὸς τιμὴν αὐτοῦ*[3]. *Ἡ ποίησις τοῦ Ἐπιχάρμου συμπίπτει τῇ ἀκμῇ τῆς φιλοσοφίας τῶν Πυθαγορείων. Ὡς ἡ φιλοσοφία τούτων ἐπέδρασεν ἐπὶ τῆς ἄλλης τέχνης καὶ ἐπὶ τῆς ἐπιστήμης τῶν Δωριέων τῆς μεγάλης Ἑλλάδος, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ποιήσεως τοῦ Ἐπιχάρμου*[4]. *Ἴσως οὐδεὶς δραματικὸς ποιητὴς τῆς ἀρχαιότητος ἐνέβαλεν εἰς τὴν ποίησιν αὐτοῦ τοσαύτας φιλοσοφικὰς γνώμας, ὅσας οὗτος. Μόνον ὁ Εὐριπίδης, ὅστις ὠφελήθη ἐκ τῶν κωμῳδιῶν τοῦ Ἐπιχάρμου*[5], *δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τοῦτον. Καθ' ὅλου εἰπεῖν, οἱ θέλοντες νὰ γνωμολογήσωσι καὶ πρὸ πάντων οἱ φιλόσοφοι εἶχον ὑπ' ὄψει τὰ ποιήματα τούτου*

---

[1]) *Διογέν. Λαέρτ.* VIII, 78. [2]) *Ὁ Λουκιανὸς ἐν τῷ περὶ μακροβ.* 25 *λέγει, ὅτι ἔζησεν* 97 *ἔτη.* [3]) *Τοῦτο εὕρηται ἐν τῷ χωρίῳ Διογένους τοῦ Λαερτίου·*

Εἴ τι παραλλάσσει φαέθων μέγας ἅλιος ἄστρων,
καὶ πόντος ποταμῶν μείζον' ἔχει δύναμιν,
φημὶ τοσοῦτον ἐγὼ σοφίᾳ προέχειν Ἐπίχαρμον,
ὃν πατρὶς ἐστεφάνωσ' ἅδε Συρηκοσίων.

[4]) Bergk IV, 25. [5]) Wilamowitz Euripid. Herakl. I, 29.

τοῦ κωμικοῦ[1]. Ὡς δ' οἱ φιλόσοφοι ἐκεῖνοι ἐκ τοῦ συστάδην ἐπολέμουν τὴν ἀρχαίαν θρησκείαν, οὕτως ὁ Ἐπίχαρμος ἐν τῷ θεάτρῳ διεκωμῴδει τοὺς Ὁμηρικοὺς θεούς. Ἐπειδὴ ἐν Συρακούσαις δὲν ἠδύνατο νὰ διακωμῳδῇ τὰς πράξεις τοῦ τυράννου, ἐτράπη εἰς θρησκευτικὰς ὑποθέσεις. Κατὰ ταῦτα ἡ Σικελικὴ κωμῳδία διαφέρει τῆς Ἀττικῆς ὅτι ἐκείνη μὲν κατ' ἐξοχὴν διεκωμῴδει τοὺς θεούς, αὕτη δὲ τοὺς πολιτικούς. Διὰ τοῦτο, ἐν ᾧ αἱ κωμῳδίαι τοῦ Ἀριστοφάνους ὡς διεγείρουσαι τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ παρόντος δυσκόλως θέλγουσιν ἄλλας ἐποχὰς καὶ ξένους λαούς, οἱ τοῦ Ἐπιχάρμου ἦσαν ἀρεσταὶ καὶ παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις καὶ ἐπὶ τῶν κωμῳδιῶν τοῦ Πλαύτου ἐπέδρασαν[2]. Ἀλλ' ὁ Ἐπίχαρμος στερεῖται τῆς εὐεπείας, τοῦ κάλλους καὶ τῆς χάριτος, ἅπερ ἔχει ἡ Ἀττικὴ κωμῳδία.

Φαίνεται, ὅτι ὁ Ἐπίχαρμος ἤρξατο νέος ποιῶν δράματα· διότι ἀποδίδονται τούτῳ πεντήκοντα καὶ δύο κωμῳδίαι, ἀλλ' ἔνιαι τούτων δὲν ἦσαν γνήσιαι[3]. Αἱ περισωθεῖσαι ἐπιγραφαὶ τῶν κωμῳδιῶν τοῦ Ἐπιχάρμου, ὡς Κύκλωψ, Ἄμυκος, Προμαθεύς, Ἥβας γάμος, Ὀδυσσεὺς αὐτόμολος, Ὀδυσσεὺς ναυαγὸς καὶ Ἥφαιστος, δεικνύουσι τὸ μυθολογικὸν εἶδος τῆς κωμῳδίας αὐτοῦ. Ὁ ποιητὴς κατεβίβαζε τοὺς τρόπους τῶν θεῶν καὶ τῶν ἡρώων εἰς τοὺς τῶν κοινῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' εἰς τοῦτο ἴσως δὲν προσέκρουον οἱ θεαταί, διότι ἤδη οἱ ἐπικοὶ ἤρξαντο μετὰ τοιαύτης ἐλευθερίας τοὺς μύθους μεταχειριζόμενοι[4]. Δὲν περιωρίζετο

---

1) Ἰάμβλιχ. Ἐν βίῳ Πυθαγόρ. XXIX. 166. Τῷ Ἐπιχάρμῳ ἀνήκει τὸ πολυθρύλητον ἐκεῖνο, ὅπερ εὕρηται παρὰ Ξενοφῶντι. ἐν Ἀπομν. II, 1, 20·

Τῶν πόνων πωλοῦσιν ἡμῖν πάντα τἀγάθ' οἱ θεοί.

Πρὸς δὲ τὸ ἐν τῇ Ἀνθολογ. Στοβ. IV, 42.

Νοῦς ὁρῇ καὶ νοῦς ἀκούει, τἄλλα κωφὰ καὶ τυφλά.

Καὶ τὸ παρὰ Πολυβ. XVIII, 23, 4.

Νᾶφε καὶ μέμνησ' ἀπιστεῖν· ἄρθρα ταῦτα τῶν φρενῶν.

2) Ὁράτ. ἐν Ἐπιστολ. II 1, 58. 3) Σουΐδ. ἐν λ. Ἐπίχαρμος. 4) Bergk IV, 28.

ὅμως ὁ Ἐπίχαρμος ἐν τοῖς μύθοις, ἀλλ' ἐλάμβανε καὶ ἄλλας ὑποθέσεις, ἐν αἷς διεκωμῴδει τὸν καθ' ἡμέραν βίον, ὡς ἐν τῷ Ἀγρωστίνῳ καὶ τοῖς Θεαροῖς, ἢ φιλοσοφικὰς λογομαχίας ὡς ἐν τῷ Λόγος καὶ Λογίνα καὶ τῷ Αὐξανόμενος λόγος. Κατὰ τὸ εἶδος τοῦτο ἡ Ἐπιχάρμειος κωμῳδία ὁμοιάζει πρὸς τὴν Ἀττικήν. Διὰ τὴν ἠθικὴν ἀξίαν καὶ τὰς φιλοσοφικὰς γνώμας ὁ Πλάτων θεωρεῖ τὸν Ἐπίχαρμον τὸν κορυφαῖον τῶν κωμικῶν, ὡς τὸν Ὅμηρον τῶν ἐπικῶν[1]. *Οἱ δ' Ἀλεξανδρινοὶ κριτικοὶ ἔδωκαν αὐτῷ τὴν πρώτην θέσιν τοῦ κανόνος, ἀλλὰ τοῦτο ἐποίησαν ἀπιδόντες μᾶλλον εἰς τὴν ἐποχὴν ἢ εἰς τὴν ποιότητα τῶν κωμῳδιῶν αὐτοῦ.*

Εἰς τὴν σχολὴν τοῦ Ἐπιχάρμου ἀνήκει ὁ Φόρμις ἢ Φόρμος, ὅστις ἐκ Μαινάλου τῆς Ἀρκαδίας καταγόμενος ὡς μισθοφόρος εἰς Σικελίαν ἀπῆλθεν. Ἐνταῦθα διὰ τὴν ἀνδρείαν αὐτοῦ ἐτιμᾶτο λίαν ὑπό τε τοῦ Γέλωνος καὶ τοῦ Ἱέρωνος[2]. *Κατὰ τὸν Σουΐδαν*[3] *ἐγένετο καὶ παιδαγωγὸς τῶν παίδων τοῦ πρώτου ἡγεμόνος. Τοῦ ποιητοῦ τούτου αἱ κωμῳδίαι εἶχον ὑποθέσεις μύθους*[4], *ὡς μαρτυροῦσι καὶ αἱ ἐπιγραφαὶ αὐτῶν, Ἄδμητος, Ἀλκίνους, Ἀλκυόνες, Ἰλίου πόρθησις, Ἵππος, Κηφεὺς ἢ Κεφάλαια καὶ Περσεύς. Ἐπειδὴ δὲ κατήγετο ἐξ Ἀρκαδίας, ἐποίησε καὶ Ἀταλάντην. Ὁ δὲ Δεινόλογος ὁ Συρακούσιος λέγεται υἱὸς ἢ μαθητὴς τοῦ Ἐπιχάρμου. Οὗτος ἐποίησε δέκα καὶ τέσσαρα δράματα ἐν Δωρίδι διαλέκτῳ*[5].

---

1) *Ἐν Θεαιτήτ.* 152 *«καὶ τῶν ποιητῶν οἱ ἄκροι τῆς ποιήσεως ἑκατέρας, κωμῳδίας μὲν Ἐπίχαρμος, τραγῳδίας δὲ Ὅμηρος».* 2) *Παυσαν.* V, 27. 3) *Ἐν λ.* 4) *Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ.* V *«Τοῦ δὲ μύθους ποιεῖν, Ἐπίχαρμος καὶ Φόρμις ἦρξαν».* 5) *Σουΐδ. ἐν λ.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΗ΄.

ΠΕΡΙ ΜΙΜΩΝ

Οἱ μῖμοι ἐπενοήθησαν ὑπὸ τῶν Σικελιωτῶν, οἵτινες διεκρίνοντο ἐν τῇ ἀρχαιότητι διὰ τὴν κλίσιν αὐτῶν πρὸς τὴν μίμησιν. Τὰ φυσικὰ μιμήματα διεμόρφωσεν εἰς τέχνην Σώφρων ὁ Συρακούσιος, ὁ υἱὸς τοῦ Ἀγαθοκλέους καὶ τῆς Δαμνασυλλίδος[1]. *Ἐγεννήθη δ' οὗτος κατὰ τοὺς χρόνους τῆς εἰσβολῆς τοῦ Ξέρξου εἰς τὴν Ἑλλάδα*[2]. *Οἱ μῖμοι αὐτοῦ δὲν ἦσαν ἐστιχουργημένοι, ἀλλὰ συντεταγμένοι κατὰ ῥυθμικὰς περιόδους, ὅπερ ἔτι καὶ νῦν διακρίνεται ἐν τοῖς ἀποσπάσμασιν*[3]. *Ἐσκόπουν δ' οὗτοι, ἵνα διὰ ζωηροῦ διαλόγου, ὅστις εἶναι σπουδαία αὐτῶν ἀρετή, πιστῶς καὶ ἀκριβῶς εἰκονίσωσι τὸν φυσικὸν βίον τῶν κατωτέρων κοινωνικῶν τάξεων. Εἰ καὶ οἱ μῖμοι περιεῖχον δραματικὰ στοιχεῖα, ὡς καὶ τὸ ὄνομα δεικνύει, ὅμως ἦσαν ὡρισμένοι οὐχὶ πρὸς διδασκαλίαν, ἀλλὰ πρὸς ἀνάγνωσιν. Ἐπειδὴ λοιπὸν οἱ μῖμοι τοῦ Σώφρονος ἦσαν γεγραμμένοι ἐν πεζῷ λόγῳ καὶ ἐστεροῦντο χοροῦ καὶ μόνον ἀνεγινώσκοντο, οὐδὲν τὸ παράδοξον, ὅτι κατετάσσοντο ἐν τῇ αὐτῇ θέσει, ἐν ᾗ καὶ οἱ διάλογοι τοῦ Πλάτωνος*[4]. *Διότι καὶ οἱ διάλογοι τοῦ φιλοσόφου τούτου ἔχουσι πολὺ τὸ δραματικὸν καὶ ἐν Ῥώμῃ ἐγένετο ἀπόπειρα, ἵνα τούτους διδάξωσιν*[5]. *Ἂν δὲ τοιαῦτα πειράματα δὲν ἐπανελήφθησαν, τοῦτο συνέβη οὐχὶ διότι οἱ Πλατωνικοὶ διάλογοι στεροῦνται δραματικῆς μιμήσεως, ἀλλὰ διότι οὗτοι περιέχουσι βαθείας φι-*

---

1) *Σουΐδ. ἐν λ.* 2) Bergk. IV 88. *Ἰδὲ καὶ* Fuhr, De mimis Graecorum, Berlin 1860. 3) *Σουΐδ. ἐν λ. «Εἰσὶ δὲ καταλογάδην διαλέκτῳ Δωρίδι»* 4) *Ἀριστοτέλ. Περὶ ποιητ.* I. *Ἀθήν.* XI, 505. 5) *Πλούταρ. ἐν Συμποσ.* VII, 8, 1.

λοσοφικὰς ἰδέας, ἃς τὸ πλῆθος τῶν θεατῶν δὲν δύναται νὰ κατανοήσῃ[1]. *Ὁπωσδήποτε ὁ Πλάτων κατενόησε τὴν δραματικὴν ἀξίαν τῶν μίμων τοῦ Σώφρονος, ἐκόμισε τούτους εἰς Ἀθήνας καὶ εὗρον ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον αὐτοῦ*[2]. *Ἡ ἐπὶ τοῦ Πλάτωνος ἐπίδρασις εἶναι ἀναμφισβήτητος· διότι ὁ διαλόγους γράφων εἰσάγει μίμησιν προσώπων.*

Τὰ ἀποσπάσματα τοῦ Σώφρονος δυσκόλως μὲν δύνανται νὰ δώσωσιν ἀκριβῆ τοῦ εἴδους τούτου τῆς δραματικῆς ποιήσεως εἰκόνα, ὅμως αἱ Συρακούσιαι τοῦ Θεοκρίτου, αἵτινες εἶναι ἀπομίμησις τῶν Ἰσθμιαζουσῶν τοῦ Σώφρονος, ἱκανῶς ὑποδεικνύουσι τὸν χαρακτῆρα τῶν μίμων. Ἂν κρίνωμεν ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν τῶν μίμων, εὑρίσκομεν, ὅτι οὗτοι εἶχον μεγάλην ποικιλίαν[3]. *Διῃροῦντο δὲ εἰς ἀνδρείους καὶ γυναικείους*[4].

Ὁ δὲ Ξέναρχος ἦτο υἱὸς τοῦ Σώφρονος καὶ ἠκολούθησε τῷ παραδείγματι τοῦ πατρός, ἀλλὰ φαίνεται, ὅτι δὲν ἐγένετο εὐδόκιμος, ὡς ἐκεῖνος· διότι οἱ μῖμοι τούτου δὲν ἔτυχον τῆς προσοχῆς τῶν ἀρχαίων[5].

---

1) *Ὅρα εἰσαγωγήν μου εἰς Γοργ. σελ* 87. 2) *Διογέν. Λαέρτ* III, 18 *„Δοκεῖ δὲ Πλάτων καὶ τὰ Σώφρονος τοῦ μιμογράφου βιβλία ἠμελημένα πρῶτος εἰς Ἀθήνας διακομίσαι καὶ ἠθοποιῆσαι πρὸς αὐτῶν· ἃ καὶ εὑρεθῆναι ὑπὸ τῇ κεφαλῇ αὐτοῦ„. Ὀλυμπ. ἐν βίῳ Πλάτ.* § 5 *„Ἔχαιρε δὲ πάνυ — καὶ Σώφρονι, παρ' οὗ καὶ τὴν μίμησιν τῶν προσώπων ὠφελήθη„. Παράβαλλ. καὶ* Bode III, 2, 89. 3) *Αἱ σῳζόμεναι ἐπιγραφαὶ εἶναι· Θυννοθήρας, Ὠλιεὺς τὸν ἀγροιώταν, Παιδικὰ ποιφύξεις, Ἀκέστριαι, Πενθερά, Νυμφοπόνος. Θαμέναι τὰ Ἴσθμια, Ταὶ γυναῖκες αἳ τὰν θεὸν φαντὶ ἐξελᾶν.* 4) *Σουΐδ. ἐν λ.* 5) Bergk IV, 42.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΘ΄.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΑΤΤΙΚΗΣ ΚΩΜΩΔΙΑΣ

ΠΡΟ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΟΥΣ

Ἐπὶ μακρὸν χρόνον ὑπῆρχον ἐν Ἀθήναις οἱ γεφυρισμοὶ καὶ ὁ Σουσαρίων πρὸ τῆς Θέσπιδος ἐν Ἰκαρίᾳ ἐδίδαξε κωμῳδίαν· ἀλλ' ἡ παρεμπεσοῦσα τῶν Πεισιστρατιδῶν τυραννὶς δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἦναι εὐμενὴς πρὸς τὸ εἶδος τῆς δραματικῆς τέχνης, ὅπερ ἀπαιτεῖ ἐλευθερίαν καὶ παρρησίαν. Διὰ τοῦτο ἐν ᾧ ἡ τραγῳδία δσημέραι ἀνεπτύσσετο, ἡ κωμῳδία διέμενε ἐν τῷ ἀτελεῖ τοῦ Σουσαρίωνος τρόπῳ, ὅστις καὶ τὰ πρόσωπα εἰσῆγεν ἀτάκτως καὶ μόνον τὸν γέλωτα ἐσκόπει[1]. Μετὰ τὸν πρῶτον Περσικὸν πόλεμον ἡ ἐλευθερία ἦτο πλήρης καὶ ὁ Χιωνίδης ἤρξατο ποιῶν κωμῳδίας, ἐξ ὧν γνωσταὶ εἶναι αἱ ἐπιγραφαί· Ἥρως, Πτωχοί, Πέρσαι ἢ Ἀσσύριοι[2]. Ὀλίγον νεώτερος τοῦ Χιωνίδου ἦτο ὁ Μάγνης, ὅστις ἑνδεκάκις ἐνίκησεν ἐν τῷ ἀγῶνι[3]. Τούτου εἶναι γνωσταὶ καί τινες ἐπιγραφαὶ τῶν κωμῳδιῶν αὐτοῦ, Βαρβιτισταί, Βάτραχοι, Ὄρνιθες, Λυδοί, Ψῆνες, ἐξ ὧν γίνεται δῆλον, ὅτι κατὰ τὴν φανταστικὴν σύνθεσιν τῶν χορῶν προηγήθη τοῦ Ἀριστοφάνους. Ὁ δὲ Ἐκφαντίδης λέγεται μὲν παλαιότατος ποιητής[4], ὅμως ἐποίει καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Κρατίνου, εἰς ὃν μεταβαίνομεν.

Κρατῖνος ὁ υἱὸς τοῦ Καλλιμήδους θεωρεῖται ὁ ἱδρυτὴς

---

[1]) *Ἀνώνυμ. Περὶ κωμῳδ.* V. 2 «*Καὶ γὰρ οἱ ἐν τῇ Ἀττικῇ πρῶτον συστησάμενοι τὸ ἐπιτήδευμα τῆς κωμῳδίας (ἦσαν δὲ οἱ περὶ Σουσαρίωνα) καὶ τὰ πρόσωπα εἰσῆγον ἀτάκτως, καὶ μόνος ἦν γέλως τὸ κατασκευαζόμενον*». *Παράβαλλ.* Bergk IV, 44 [2]) *Σουΐδ. ἐν λ.* [3]) *Περὶ κωμῳδ.* III, 6 [4]) *Ἀσπάσ. εἰς Ἀριστοτέλ. Ἠθικ. Νικομάχ.* IV 2

τῆς Ἀττικῆς κωμῳδίας. Διότι ἐν τῇ ἱστορίᾳ ταύτης κατέχει τὴν αὐτὴν ὑψηλὴν θέσιν, ἣν ὁ Αἰσχύλος ἐν τῇ τῆς τραγῳδίας. Εἶχεν ὁ κωμικὸς οὗτος, ὡς καὶ ὁ Μαραθωνομάχος τραγικός, Διονυσιακὸν ἐνθουσιασμὸν καὶ διθυραμβῶδες ἐν τῇ γλώσσῃ· ἀμφότεροι δ' ἦσαν φίλοι τοῦ οἴνου. Περὶ μὲν τοῦ Αἰσχύλου εἴρηται ἤδη, ὁ δὲ ποιήσας[1] τὸ εἰς τὸν Κρατῖνον ἐπίγραμμα ὁμολογεῖ, ὅτι καὶ ὁ κωμικὸς πολὺν οἶνον ἔπινεν. Ὁ Κρατῖνος συνέδεε τὸ ποιητικὸν τοῦ Αἰσχύλου πῦρ μετὰ τῆς σατυρικῆς πικρίας τοῦ Ἀρχιλόχου. Κατ' ἐξοχὴν ὁ κωμικὸς ἦτο αὐστηρὸς ἐπικριτὴς τῶν ἁμαρτημάτων τοῦ Περικλέους, π. χ. ἐλέγχει τοῦτον, ὅτι τὸ ᾠδεῖον κατεσκευάζετο περικλινές[2]. Ἐξηκολούθει δὲ διακωμῳδῶν τὸν περικλεῆ πολιτευτήν, μέχρις ὅτου κατὰ τὸ 440 π. Χ. ἐγένετο νόμος, καθ' ὃν ἀπηγορεύετο τὸ κωμῳδεῖν ὀνομαστί[3]. Ἀλλ' ἡ ἀπαγόρευσις μετὰ τρία ἔτη κατελύθη. Κατὰ τὴν γονιμότητα ὁ ποιητὴς οὗτος δὲν διεκρίθη· διότι μόνον εἴκοσι καὶ ἓν δράματα ἐποίησε, τοὐλάχιστον τοσαῦτα ἦσαν τοῖς Ἀλεξανδρινοῖς γνωστά. Ἐνίκησε δὲ ἐννεάκις[4]. Ὡς πολιτικὸς φίλος τοῦ Θουκυδίδου ἐποίησε τὰς Θρᾴττας, ἐν αἷς ἥρως τοῦ δράματος ἦτο ὁ Περικλῆς. Ὡσαύτως ἐν τοῖς Χείρωσι παρῳδῶν τὸν ὑπὸ τοῦ λαοῦ καλούμενον Ὀλύμ-

---

1) Παρ' Ἀθην. II 39·

Οἶνός τοι χαρίεντι πέλει ταχὺς ἵππος ἀοιδῷ·
ὕδωρ δὲ πίνων χρηστὸν οὐδὲν ἂν τέκοις·
Ταῦτ' ἔλεγεν, Διόνυσε, καὶ ἔπνεεν οὐχ ἑνὸς ἀσκοῦ
Κρατῖνος, ἀλλὰ παντὸς ὠδώδει πίθου.
Τοιγάρτοι στεφάνων δόμος ἔβρυεν, εἶχε δὲ κιττῷ
μέτωπον οἷα καὶ σὺ κεκροκωμένον.

2) Πλούταρχ. ἐν βίῳ Περικλ. κεφ 13·

Ὁ σχινοκέφαλος Ζεὺς ὅδε προσέρχεται
Περικλέης τᾠδεῖον ἐπὶ τοῦ κρανίου
ἔχων, ἐπειδὴ τοὔστρακον παροίχεται.

3) Σχολ. εἰς Ἀριστοφάν. Ἀχαρν. 67. Φαίνεται, ὅτι κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐγένετο καὶ ἄλλος ἀπαγορευτικὸς νόμος. Πλούταρχ. Περὶ δόξ. Ἀθην. 348 « Τὴν μὲν κωμῳδιοποιίαν οὕτως ἄσεμνον ἡγοῦντο καὶ φορτικόν, ὥστε νόμος ἦν μηδένα ποιεῖν κωμῳδίας Ἀρεοπαγίτην ». Παράβαλλ. καὶ Bode III, 2, 112. 4) Σουΐδ. ἐν λ. Περὶ κωμῳδ. III, 7.

πιον ὀνομάζει αὐτὸν υἱὸν τῆς Στάσεως καὶ τοῦ Κρόνου[1]. Πλὴν τῶν εἰρημένων κωμῳδιῶν εἶναι γνωσταὶ καὶ ἄλλαι ἐπιγραφαί, δηλαδὴ Δηλιάδες, Βουκόλοι, Σερίφιοι, Ἀρχίλοχοι, Δραπέτιδες, Νόμοι, Πανόπται, Πλοῦτοι, Πυλαία, Ὧραι καὶ Πυτίνη.

Ἡ τελευταία κωμῳδία ἐποιήθη περὶ τὸ τέλος τοῦ βίου τοῦ κωμικοῦ, ὅτε οὗτος εἰς μέθην παραδοθεὶς ἐσκώπτετο ὑπὸ τῶν ἀντιτέχνων ὡς ἀπομωρανθεὶς γέρων[2]. Τὰ σκώμματα ἦγον τὸν φιλότιμον ποιητὴν εἰς ἀθυμίαν, ἐξ ἧς ἀντλήσας νέας δυνάμεις γενναίως ἐν τῷ θεάτρῳ διηγωνίσατο καὶ ἐνίκησε τὸν Ἀμειψίαν καὶ τὸν Ἀριστοφάνη. Οὕτως ἡ μεγαλοφυΐα τοῦ ποιητοῦ πάλιν ἐξήστραψεν. Ὑπόθεσις τῆς κωμῳδίας ἦτο αὐτὸς ὁ βίος τοῦ ποιητοῦ, πρόσωπα δὲ ὁ Κρατῖνος καὶ δύο γυναῖκες, ἡ Κωμῳδία καὶ ἡ Πυτίνη (δηλ. φιάλη οἴνου) ἤτοι ἡ Μέθη. Οἱ φίλοι τοῦ ποιητοῦ ἀπετέλουν τὸν χορόν. Ἡ κωμῳδία εἰκονίζετο ὡς νόμιμος τοῦ ποιητοῦ σύζυγος, ἥτις παρὰ τῷ ἄρχοντι κατηγορήσασα τὸν ἄνδρα ἐπὶ κακώσει ᾔτει τὴν διάζευξιν. Διὰ τὴν καταγγελίαν ταύτην ἀναθερμανθεὶς ὁ ποιητὴς ἐκ τῆς παλαιᾶς ἀγάπης πρὸς τὴν νόμιμον σύζυγον ὁμολογεῖ τὸ ἁμάρτημα καὶ αἰτεῖ συγγνώμην. Τότε ὁ ποιητὴς ἐξ οἴστρου καταληφθεὶς ἐξέχεε ποταμὸν ποιητικῆς μεγαλοφυΐας, ὥστε οἱ φίλοι ἔφραξαν τὸ στόμα, ὅπως μὴ τὰ πάντα καταπλημμυρήσῃ[3]. Εἶναι ὄντως λυπηρόν, ὅτι ἀπώλοντο αἱ κωμῳδίαι τοῦ κωμικοῦ τούτου, διότι ἠθέλομεν εὑρεῖ ἐν αὐταῖς μέγαν θησαυρὸν ποιητικῶν εἰκόνων καὶ μεγαλοπρέπειαν γλώσσης, ἣν παρὰ τῷ Αἰσχύλῳ θαυμάζομεν[4]. Ἐν δὲ τῇ κολάσει τῶν ἁμαρτημάτων ἦτο λίαν αὐστηρὸς τὴν κωμῳδίαν ὡς δημοσίαν μάστιγα μεταχειριζόμενος[5],

---

[1]) Πλούταρχ. ἐν βίῳ Περικλ. III "Τῶν δὲ κωμικῶν ὁ μὲν Κρατῖνος ἐν Χείρωσι. Στάσις δὲ (φησὶ) καὶ πρεσβυγενὴς Κρόνος ἀλλήλοισι μιγέντε μέγιστον τίκτετον τύραννον, ὃν δὴ κεφαληγερέταν θεοὶ καλέουσι". [2]) Ἀριστοφάν ἐν Ἱππ. 526. [3]) Ὅρα K. O. Müller II, 255. [4]) Bergk IV, 58. [5]) Ἀνώνυμος. Περὶ κωμῳδίας παρὰ Meineke I, 540, 9 "Τοὺς κακῶς

Τὸ κατ' ἀρχὰς ὁ Κ ρ ά τ η ς ἦτο ὑποκριτής, εἶτα δὲ γενόμενος ποιητὴς διέφερε τοῦ Κρατίνου κατὰ τοῦτο, ὅτι δὲν διεκωμῴδει ὡρισμένα πρόσωπα, ἀλλὰ χαρακτῆρας. Διὰ τοῦτο ὁ Ἀριστοτέλης λέγει περὶ τοῦ Κράτητος, ὅτι οὗτος ἀ φ έ μ ε ν ο ς τ ῆ ς τ ρ α γ ι κ ῆ ς ἰ δ έ α ς[1] ἐποίει μύθους, δηλ. δὲν διεκωμῴδει ὡρισμένα πρόσωπα, ὡς οἱ ἰαμβογράφοι, ἀλλ' ἐποίει μύθους καὶ προσέθετε τὰ τυχόντα ὀνόματα[2]. Τοῦ ποιητοῦ τούτου εἶναι γνωσταὶ 15 ἐπιγραφαί, ὡς Γείτονες, Ἥρωες, Θηρία, Λαμία, Μέτοικοι, Παιδειαί, Ῥήτορες, Σάμιοι, Τόλμαι. Καθ' ὅλου ἡ κωμῳδία τοῦ Κράτητος ὑπομιμνήσκει τὴν Σικελικὴν τοῦ Ἐπιχάρμου. Ἐπειδὴ ὁ ποιητὴς οὗτος ἠγαπᾶτο ὑπὸ τοῦ λαοῦ, διηγέρθη ὁ φθόνος τῶν συγχρόνων κωμικῶν, οἵτινες ἔλεγον, ὅτι οὗτος ἐξωνεῖτο τὴν εὔνοιαν τῶν θεατῶν[3]. Φαίνεται δ', ὅτι δὲν ἔδρασε μακρὸν χρόνον ἐν τῷ θεάτρῳ· διότι τὸ πρῶτον ἠγωνίσατο κατὰ τὸ 449 π. Χ., καὶ ἤδη κατὰ τὸ 424, ὅτε ἐδιδάχθησαν οἱ Ἱππεῖς τοῦ Ἀριστοφάνους, δὲν ἦτο ἐν τοῖς ζῶσιν[4].

Ὡσαύτως ὁ Φ ε ρ ε κ ρ ά τ η ς τὸ κατ' ἀρχὰς ἦτο ὑποκριτής, ποιητὴς δὲ γενόμενος καὶ εἰς τὴν σχολὴν τοῦ Κράτητος ἀνήκων ἀντὶ πολιτικῶν ὑποθέσεων ἐποίει ἰδίους μύθους. Ἐνίοτε ὅμως χρῆσιν τῆς ἐλευθερίας τῆς κωμῳδίας ποιούμενος ἐκακολόγει ἐξέχοντας τῆς πολιτείας ἄνδρας μετὰ τῆς αὐτῆς πικρίας, μεθ' ἧς

πράττοντας διαβάλλων καὶ ὥσπερ δημοσίᾳ μάστιγι τῇ κωμῳδίᾳ κολάζων" Πλατων. Περὶ κωμῳδ. σελ. 524 "Κρατῖνος αὐστηρὸς μὲν ταῖς λοιδορίαις ἐστίν· οὐ γὰρ ὥσπερ ὁ Ἀριστοφάνης ἐπιτρέχειν τὴν χάριν τοῖς σκώμμασι ποιεῖ, τὸ φορτικὸν τῆς ἐπιτιμήσεως διὰ ταύτης ἀναιρῶν, ἀλλ' ἁπλῶς καὶ κατὰ τὴν παροιμίαν γυμνῇ τῇ κεφαλῇ τίθησι τὰς βλασφημίας κατὰ τῶν ἁμαρτανόντων". 1) Περὶ ποιητ. V. 6. 2) Αὐτόθι IX, 8 "Συστήσαντες (οἱ κωμικοὶ ποιηταὶ) γὰρ τὸν μῦθον διὰ τῶν εἰκόνων, οὕτω τὰ τυχόντα ὀνόματα ἐπιτιθέασι, καὶ οὐχ, ὥσπερ οἱ ἰαμβοποιοί, περὶ τῶν καθ' ἕκαστον ποιοῦσιν". 3) Σχόλ. εἰς Ἀριστοφάν. Ἱππ. 540 "Ἐξωνεῖτο τοὺς θεατὰς καὶ τὴν τούτων εὔνοιαν". 4) Ὁ αὐτὸς VI 268. Ὅρα καὶ Bode III 142.

καὶ ὁ Εὔπολις, ὡς τὸν Ἀλκιβιάδην[1]. Ἐπειδὴ ὁ Φερεκράτης συνήνου πάσας τὰς ἀρετὰς τῆς ἀναπτύξεως τῶν Ἀθηναίων, ἐλέγετο ἀττικώτατος[2], ἀλλ' ἡ γλῶσσα αὐτοῦ εἶχεν ἰδιωτισμούς τινας. Τούτῳ ἀπεδίδοντο δέκα καὶ ἓξ κωμῳδίαι, ἐξ ὧν τρεῖς ἐθεωροῦντο ὡς νόθοι. Εἶναι δὲ γνωσταὶ καὶ αἱ πλεῖσται τῶν ἐπιγραφῶν τῶν κωμῳδιῶν τούτου, δηλ. Ἄγριοι, Αὐτόμολοι, Γρᾶες, Δουλοδιδάσκαλος, Ἐπιλήσμων ἢ Θάλαττα, Ἰωνὸς ἢ Παννυχίς, Κοριαννώ, Κραπάταλοι, Λῆροι, Μυρμηκάνθρωποι, Πετάλη, Τυραννὶς καὶ Ψευδηρακλῆς.

Ὁ δὲ Τηλεκλείδης ἤκμαζεν ἐν τοῖς χρόνοις, καθ' οὓς οἱ Ἀθηναῖοι τὴν ὅλην διοίκησιν τοῦ δήμου μετὰ τὸν ἐξοστρακισμὸν τοῦ Θουκυδίδου τῷ Περικλεῖ παρέδωκαν, ὅπερ μετὰ μεγάλης πικρίας κακίζει ὁ ποιητής[3]. Ἐπειδὴ δ' ἀνῆκε τοῖς ἀριστοκρατικοῖς, ἦτο φίλος οὐ μόνον τοῦ πολιτευτοῦ Θουκυδίδου, ἀλλὰ καὶ τοῦ Νικίου[4]. Ὁ Τηλεκλείδης ἠκολούθει μὲν τῷ παραδείγματι τοῦ Κρατίνου, ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο νὰ φθάσῃ εἰς τὴν δύναμιν τοῦ μεγάλου ἐκείνου ποιητοῦ. Κατελείφθησαν ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ἓξ κωμῳδίαι, ἐξ ὧν αἱ ἐπιγραφαὶ τῶν πέντε γινώσκονται· Ἀμφικτύονες, Ἀψευδεῖς, Ἡσίοδοι, Πρυτάνεις καὶ Στερροί.

Πρὸς τούτοις ὑπῆρχον δύο ἀδελφοὶ κωμικοί, ὁ Ἕρμιππος καὶ ὁ Μυρτίλος, οἱ υἱοὶ τοῦ Λύσιδος[5]. Ὁ πρῶτος, ὅστις ἦτο ἑτερόφθαλμος, ἀνῆκεν εἰς τοὺς προσωπικοὺς τοῦ Περικλέους ἐχθρούς, οἵτινες διὰ συκοφαντιῶν κατεπίκραναν τὰς τελευταίας τοῦ μεγάλου πολιτευτοῦ ἡμέρας. Ὀλίγον πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἤτοι τὸ 432 π. Χ.,

---

[1]) Ἀθήν. XII. 435. [2]) Ὁ αὐτὸς VI, 268. [3]) Πλούταρχ. ἐν Βίῳ, Περικλ. κεφ. XVI.

Πόλεών τε φόρους αὐτάς τε πόλεις, τὰς μὲν δεῖν, τὰς δ' ἀναλύειν,
λάϊνα τείχη, τὰ μὲν οἰκοδομεῖν, τὰ δὲ αὖτε πάλιν καταβάλλειν,
σπονδάς, δύναμιν, κράτος, εἰρήνην πλοῦτόν τ' εὐδαιμονίαν τε.

[4]) Ὁ αὐτὸς ἐν βίῳ Νικίου VI. [5]) Σουΐδ. ἐν λ.

μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Φειδίου ὁ Ἕρμιππος ἐγένετο τῆς Ἀσπασίας κατήγορος δι' ἀσέβειαν, ὅτε ὁ Περικλῆς ἀναξίως ἑαυτοῦ ἀφῆκε δάκρυα καὶ ἐδεήθη τῶν δικαστῶν[1]. *Ὅτε δ' οἱ Πελοποννήσιοι εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἀττικήν, ἐπειδὴ ὁ Περικλῆς στρατηγὸς ὢν δὲν ἐξῆγε τὸν στρατὸν κατὰ τῶν πολεμίων, ἐν ὀργῇ οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον αὐτόν. Ἐκ τῆς ὀργῆς δὲ ταύτης ὠφεληθεὶς ὁ Ἕρμιππος κακίζει τοῦτον ὡς δειλόν*[2]. *Τῶν τεσσαράκοντα αὐτοῦ τραγῳδιῶν διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν ὀλίγα ἀποσπάσματα καί τινες ἐπιγραφαί, Ἀθηνᾶς γοναί, Ἀρτοπώλιδες, Δημόται, Εὐρώπη, Θεοί, Κέρκωπες, Μοῖραι, Στρατιῶται καὶ οἱ Φορμοφόροι, οἵτινες περιεῖχον πολλὰς παρῳδίας. Ὁ δ' ἀδελφὸς τούτου Μυρτίλος ἐποίησε Τιτανόπανας καὶ Ἔρωτας.*

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἔζων καὶ ἄλλοι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐπιφανεῖς ποιηταί, ὡς ὁ Φιλωνίδης, ὅστις τὸ κατ' ἀρχὰς ἦτο γναφεύς. Οὗτος ἐποίησε Κοθόρνους, ἐν ᾗ διεκωμῴδει τὸν Θηραμένη, Ἀπήνην καὶ Φιλέταιρον. Πρὸς δὲ μνημονεύονται Ἀριστομένης ὁ Ἀθηναῖος, ὁ Καλλίας, ὁ Λύσιππος, ὁ Λεύκων, ὁ Μεταγένης, ὁ Ἀρισταγόρας, ὁ Ἀμειψίας καὶ πλεῖστοι ἄλλοι[3]. *Ἐπιφανέστερος ὅμως πάντων τούτων εἶναι Εὔπολις ὁ Ἀθηναῖος, ὅστις τὸ 446 π. Χ. γεννηθεὶς κατὰ τὸ 17ον ἔτος τῆς ἡλικίας ἔλαβε παρὰ τοῦ ἄρχοντος Ἀπολλοδώρου κωμικὸν χορόν. Ἀλλ' ὁ ποιητὴς δὲν ἔζησε μακρὸν χρόνον, διότι ἤδη πρὸ τοῦ Σοφοκλέους ἔθανεν. Ὑπὸ*

---

1) *Πλούταρχ. ἐν βίῳ Περικλ.* XXXII. 2) *Αὐτόθι* XXXIII.

Βασιλεῦ σατύρων, τί ποτ' οὐκ ἐθέλεις
δόρυ βαστάζειν, ἀλλὰ λόγους μὲν
περὶ τοῦ πολέμου δεινοὺς παρέχῃ,
ψυχὴν δὲ Τέλητος ὑπέστης;
Κἀγχειριδίου δ' ἀκόνῃ σκληρᾷ
παραθηγομένου βρύχεις κοπίδας,
δειχθεὶς αἴθωνι Κλέωνι.

3) *Περὶ τούτων ἰδὲ πλείονα παρὰ* Bernhardy II, 2, 591.

τῶν ἀρχαίων ἐμυθολογήθη, ὅτι ὁ ποιητὴς ἐρρίφθη εἰς τὰ κύματα τῆς θαλάσσης ὑπὸ τοῦ Ἀλκιβιάδου κατὰ τὸν χρόνον, καθ' ὃν οὗτος ἀπέπλεεν εἰς τὴν Σικελίαν[1]*· διότι ὁ ποιητὴς ἔν τινι κωμῳδίᾳ, ἥτις ὠνομάζετο Βάπται, σκληρῶς τὸν ἰδιωτικὸν βίον τοῦ στρατηγοῦ διεκωμῴδει. Ἡ διήγησις αὕτη θεωρεῖται μὲν μῦθος, ὅμως φαίνεται, ὅτι ἔχει βάσιν τινά, δηλ. τὴν ἐν τῇ θαλάσσῃ κατάδυσιν καὶ ἀνάδυσιν τοῦ ποιητοῦ. Πιθανώτερον εἶναι, ὅτι ὁ Εὔπολις ἔθανεν ἐν Ἑλλησπόντῳ (ἴσως κατὰ τὸ 411 π. Χ.), ὅτε οἱ Ἀθηναῖοι ἐμάχοντο πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους, καὶ ἔκτοτε ἀπηγορεύθη τοῖς ποιηταῖς νὰ στρατεύωνται*[2].

Οἱ ἀρχαῖοι ἐγίνωσκον δέκα καὶ τέσσαρας ἢ δέκα καὶ ἑπτὰ κωμῳδίας τοῦ Εὐπόλιδος. Ἐν τοῖς Κόλαξιν ὁ ποιητὴς διεκωμῴδει τὸν πλούσιον Καλλίαν, ὅστις ἐδαπάνησε τὴν περιουσίαν αὐτοῦ χάριν τῶν σοφιστῶν. Εἶναι λυπηρόν, ὅτι ἀπώλοντο οἱ Δῆμοι, ἐν οἷς ὁ ποιητὴς ἀνῆγεν ἐκ τοῦ Ἅιδου τὰς ψυχὰς τῶν μεγάλων τῆς πόλεως ἀνδρῶν, οἷοι ὁ Σόλων, ὁ Μιλτιάδης, ὁ Ἀριστείδης καὶ ὁ Περικλῆς. Οὗτοι εἰς τὸ φῶς ἀνελθόντες λέγουσι περὶ τῶν συμφερόντων τῆς πόλεως. Μετὰ πικρίας δὲ ἀντιπαραβάλλει τούτους πρὸς τοὺς νεωτέρους στρατηγούς[3]*. Παραπλησία κωμῳδία πρὸς τοὺς Δήμους ἦσαν αἱ Πόλεις, ἐν ᾗ διεκωμῳδεῖτο ἡ ἐξωτερικὴ τῶν Ἀθηναίων πολιτική*[4]*. Ἐνταῦθα διεδραματίζοντο αἱ καταπιέσεις τῶν στρατηγῶν, τῶν πρέσβεων καὶ ἄλλων, οἵτινες πολλαχῶς κατέθλιβον τὰς συμμαχίδας*

---

[1]) *Ἀνώνυμος, Περὶ κωμῳδ. παρὰ* Cramer, Anecdot. Graec. *τόμ.* I, 7 *„Οἱ δὲ (στρατιῶται) συλλαμβάνοντες αὐτόν, ὡς μέν τινες φασὶν παντελῶς ἀπέπνιξαν εἰς τὴν θάλασσαν, ὡς δὲ ἄλλοι, δεδεμένον αὐτὸν σχοίνῳ ἀνῆγόν τε καὶ κατῆγον εἰς τὴν θάλασσαν, οὐ μέντοι καὶ ἀπέπνιξαν παντελῶς"*. [2]) *Σουΐδ. ἐν λ.* [3]) *Σχόλ. εἰς Ἀριστείδ. τόμ.* III, 672. *Ὅρα καὶ* Bode III, 210.

Καὶ μηκέτ', ὦναξ Μιλτιάδη καὶ Περίκλεις,
ἐάσατ' ἄρχειν μειράκια κινούμενα,
ἐν τοῖς σφυροῖς ἕλκοντα τὴν στρατηγίαν.

[4]) *Τὸν χορὸν ἀπετέλουν αἱ πόλεις, αἵτινες ἦσαν περιβεβλημέναι ἐγχώρια ἐνδύματα. Οὕτως ὁ χορὸς ἦτο οἱονεὶ ἐπιτομὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου.*

πόλεις. Ὁ Εὔπολις ἐν τῇ κωμῳδίᾳ ταύτῃ ἐπῄνει μὲν τὸν Μιλτιάδην, ἀλλὰ δὲν ἐφείδετο τοῦ Κίμωνος[1]. Ὡς ὁ Ἀριστοφάνης ἐν τοῖς Ἱππεῦσι διεκωμῴδει τὸν Κλέωνα, οὕτως ὁ Εὔπολις ἐν τῷ Μαρικᾷ τὸν μοχθηρὸν Ὑπέρβολον, ὅστις εἰκονίζετο ὡς υἱὸς ἀρτοπώλιδος χορευούσης ἀσέμνους χορούς. Αὐτὸς δ' ὁ Ὑπέρβολος ἐσεμνύνετο διὰ τὴν ἀμάθειαν αὐτοῦ. Ὁ Ἀριστοφάνης δισχυρίζεται, ὅτι ὁ Εὔπολις τὸν Μαρικᾶν ἔλαβεν ἐκ τῶν Ἱππέων[2]. Τοὐναντίον ὁ Εὔπολις ἔλεγεν[3], ὅτι ἐβοήθησε τῷ Ἀριστοφάνει εἰς τὴν ποίησιν τούτων Ὁ Εὔπολις καὶ κατὰ τὸν χρόνον καὶ κατὰ τὴν διάνοιαν κεῖται μεταξὺ Κρατίνου καὶ Ἀριστοφάνους. Ἦτο μὲν ζηλωτὴς ἐκείνου[4], ἀλλ' ἐγίνωσκε τὸ τραχὺ διὰ τῆς χάριτος νὰ μαλάσσῃ, ὡς ὁ Ἀριστοφάνης. Ἐν τῇ κατασκευῇ τοῦ μύθου ὁ Εὔπολις ἐδείκνυε μέγεθος φαντασίας καὶ τὰς ἰδέας, ἃς ἄλλοι κωμικοὶ διὰ τῶν παραβάσεων ἐξεδήλουν, ἐν αὐτῷ τῷ δράματι ἐνύφαινεν[5].

Ὁ δὲ Φρύνιχος ὁ Ἀθηναῖος, ὁ υἱὸς τοῦ Εὐνομίδου, πρέπει νὰ διαστέλληται τοῦ ἀρχαίου τραγικοῦ. Οἱ ἀρχαῖοι ἐγίνωσκον

---

1) *Πλούταρχ. ἐν βίῳ Κίμων.* 15·

Κακὸς μὲν οὐκ ἦν, φιλοπότης δὲ κἀμελής,
κἀνίοτ' ἂν ἀπεκοιμᾶτ' ἂν ἐν Λακεδαίμονι
κἂν Ἐλπινίκην τήνδε καταλιπὼν μόνην.

2) *Ἐν Νεφέλ.* 553.

Εὔπολις μὲν τὸν Μαρικᾶν πρώτιστος παρείλκυσεν
ἐκστρέψας τοὺς ἡμετέρους Ἱππέας κακῶς.

3) *Σχολ. εἰς Ἀριστοφάν. Νεφέλ* 554 *καὶ Ἱππ.* 1288

. . . . . *κἀκείνους τοὺς Ἱππέας*
συνεποίησα τῷ φαλακρῷ τούτῳ κἀδωρησάμην.

4) *Ἀνώνυμος. Περὶ κωμῳδ. σελ.* 536 *"Γεγονὼς δυνατὸς τῇ λέξει καὶ ζηλῶν Κρατῖνον, πολύ γε λοίδορον καὶ σκαιὸν ἐπιφαίνει".* 5) *Πλατών. Περὶ κωμῳδ.* 434 *"Εὔπολις δὲ εὐφάνταστος μὲν εἰς ὑπερβολήν ἐστι κατὰ τὰς ὑποθέσεις· τὰς γὰρ εἰσηγήσεις μεγάλας τῶν δραμάτων ποιεῖται, καὶ ἥν περ ἐν τῇ παραβάσει φαντασίαν κινοῦσιν οἱ λοιποί, ταύτην ἐκεῖνος ἐν τοῖς δράμασιν, ἀναγαγεῖν ἱκανὸς ὢν ἐξ Ἅδου νομοθετῶν πρόσωπα, καὶ δι' αὐτῶν εἰσηγούμενος ἢ περὶ θέσεως νόμων ἢ καταλύσεως".*

δέκα κωμῳδίας τούτου τοῦ ποιητοῦ, αἵτινες εἶναι, Ἐφιάλτης, Κόννος, Κρόνος, Κωμασταί, Σάτυροι, Τραγῳδοὶ ἢ Ἀπελεύθεροι, Μονότροποι, Μοῦσαι, Μύστης, Προάστριαι. Ἡ γλῶσσα αὐτοῦ ἦτο μὲν ἐκλεκτή, ὅμως ἐνίοτε ὁ ποιητὴς μετεχειρίζετο ἰδιωτισμοὺς πολὺ τῆς Ἀτθίδος διαφέροντας. Δὲν κατετάχθη οὗτος ἐν τῷ Ἀλεξανδρινῷ κανόνι, ὅμως ἐθεωρεῖτο ὥς τις τῶν σπουδαιοτέρων ποιητῶν τῆς ἀρχαίας κωμῳδίας[1]. *Ὁ δὲ Πλάτων ὁ Ἀθηναῖος ἤρξατο τοῦ δραματικοῦ αὐτοῦ σταδίου συγχρόνως τῷ Ἀριστοφάνει καὶ παρέτεινεν αὐτὸ τοὐλάχιστον μέχρι τοῦ 389 π. Χ. Οὗτος ποιεῖ μετάβασιν ἀπὸ τῆς ἀρχαίας ἀττικῆς κωμῳδίας πρὸς τὴν μέσην. Διότι ἐποίει μέν τινας κωμῳδίας κατὰ τὸν ἀρχαῖον δημοκρατικὸν τρόπον, ὅμως καὶ πολλάς, αἵτινες κατετάσσοντο ἐν τῇ μέσῃ κωμῳδίᾳ. Ἐν μὲν τοῖς πολιτικοῖς δράμασι διεκωμῴδει ὀνομαστί, ὡς δεικνύουσι καὶ τὰ ὀνόματα τῶν κωμῳδιῶν Ὑπέρβολος, Κλεοφῶν, ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις τοῖς ἀνήκουσιν εἰς τὴν μέσην κωμῳδίαν τὰς ὑποθέσεις συνήθως ἐλάμβανεν ἐκ τῆς τέχνης καὶ τῆς θρησκείας.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΚΩΜΩΔΙΑΣ ΚΑΘ' ΟΛΟΥ

Ὡς ἡ τραγῳδία, οὕτω καὶ ἡ κωμῳδία διαιρεῖται εἰς τέσσαρα μέρη, τὸν πρόλογον, τὰ χορικά, τὰ ἐπεισόδια καὶ τὴν ἔξοδον. Τὸ μόνον ἰδιάζον τῇ κωμῳδίᾳ ἦτο ἡ παράβασις, ἐν ᾗ ὁ χορὸς ἐν ὀνόματι τοῦ ποιητοῦ πρὸς τοὺς θεατὰς ἠγόρευε[2]. *Ταύτην οἱ μὲν ἀρχαῖοι γραμματικοὶ ἐθεώρουν ὡς παραπλήρωμα τῆς πολιτικῆς κωμῳδίας, οἱ δὲ νεώτεροι κριτικοὶ ὡς ἀνάπαυλαν τῶν θεατῶν*[3]. *Αὕτη ὑπάρχει συνήθως ἐν τῷ πρώτῳ ἡμίσει τῆς κωμῳδίας καί, ἂν αὕτη ἦναι πλήρης, περιέχει τὰ ἑξῆς ἑπτὰ*

[1]) Bode III, 2, 212. [2]) Klein, Geschichte des Dramas II, 42
[3]) Kolster, De Gracae comoediae parabasi *ἐν σελίδ.* 20.

μέρη· πρῶτον τὸ κομμάτιον ἤτοι προκήρυγμα, δεύτερον τὸν ἀνάπαιστον, τρίτον τὸ πνῖγος, τέταρτον τὴν στροφήν, πέμπτον τὸ ἐπίρρημα, ἕκτον τὴν ἀντιστροφὴν καὶ ἕβδομον τὸ ἀντεπίρρημα. Ἀλλὰ σπανίως αἱ σῳζόμεναι κωμῳδίαι περιέχουσι καὶ τὰ ἑπτὰ εἰρημένα μέρη τῆς παραβάσεως· διότι αἱ πλεῖσται εἶναι ἀτελεῖς. Συνήθως αἱ ἀτελεῖς παραβάσεις εὑρίσκονται ἐν τῷ δευτέρῳ ἡμίσει τῆς κωμῳδίας, ὁσάκις ἐνταῦθα ὑπάρχει τοιαύτη. Ἡ τύχη τῆς παραβάσεως στενῶς συνεδέετο τῇ ἐλευθερίᾳ τοῦ δήμου. Ἐντεῦθεν αὕτη ἔλειπεν ἐν ἐκείναις ταῖς κωμῳδίαις, αἵτινες ἐδιδάχθησαν ἐν χρόνοις, καθ' οὓς ἡ τοῦ δήμου ἐλευθερία περιωρίζετο. Ὡς ἡ ἐλευθερία τοῦ τύπου ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις λογίζεται τεκμήριον τῆς ἐλευθερίας τοῦ λαοῦ, οὕτως ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἡ παράβασις. Ἡ ἀρχαία κωμῳδία ἠγωνίζετο οὐ μόνον ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τοῦ δήμου, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοῦ ἐμφυλίου σπαραγμοῦ, ὅστις ὠνομάζετο Πελοποννησιακὸς πόλεμος. Ἐντεῦθεν ἐξηγοῦνται τὰ σκώμματα κατὰ παντός, ὅστις ἤθελε τὸν πόλεμον, ὡς τοῦ Περικλέους, τοῦ Κλέωνος καὶ τοῦ Λαμάχου.

Περὶ τῶν ἄλλων μερῶν τοῦ χοροῦ δὲν παρεδόθησαν ἰδιαίτερα ὀνόματα. Στάσιμα ὑπάρχουσι μὲν καὶ ἐν τῇ κωμῳδίᾳ, ὅμως ἐνταῦθα δὲν εἶναι πάντοτε ἀντιστροφικά, ἀλλὰ καὶ μονοστροφικά[1]. Ὁ κομμὸς δὲν φέρει τὸ ὄνομα τοῦτο ἐν τῇ κωμῳδίᾳ· διότι περιέπεσεν εἰς τὴν σημασίαν τοῦ θρήνου, ὅστις δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπάρχῃ ἐν τῷ εἴδει τούτῳ τῆς ποιήσεως. Ἀμοιβαῖα ὅμως ᾄσματα μεταξὺ τῶν χορευτῶν καὶ τῶν ὑποκριτῶν φέρονται πολλὰ ἐν ταῖς κωμῳδίαις τοῦ Ἀριστοφάνους. Καὶ τὰ ἀπὸ σκηνῆς ᾄσματα δὲν εἶναι σπάνια ἐν τῇ κωμῳδίᾳ, φαίνεται δ' ὅμως, ὅτι δὲν ὀνομάζονται μονῳδίαι· διότι αὗται περιῆλθον εἰς τὴν σημασίαν τῶν λυρικῶν θρήνων[2]. Ὁ χορὸς τῆς κωμῳδίας ὀνομάζεται κόρδαξ, ὅστις διαστέλλεται ἀπὸ τῆς ἐμμελείας τῆς τρα-

---

[1]) Σχολ. Ἀριστοφάν. εἰς Σφῆκ. 270 καὶ εἰς Βατράχ. 1314. [2]) Φώτ. ἐν λέξ. σελ. 274 καὶ Σουΐδ. ἐν λ. μονῳδεῖν.

γῳδίας καὶ ἀπὸ τῆς σικίνιδος τοῦ σατυρικοῦ δράματος[1]. *Διότι ὁ γελοῖος τοῦ κόρδακος χαρακτὴρ ἐποίει ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἀξιοπρεπῆ τοῦ τραγικοῦ χοροῦ κίνησιν. Τὸ ἀναιδὲς καὶ ἀκόλαστον τοῦ κόρδακος ἐξηρτᾶτο ἐκ τῶν ὀρχουμένων προσώπων. Οὐ μόνον δ' ὁ χορὸς ὠρχεῖτο τὸν κόρδακα, ἀλλὰ καὶ εἷς μόνος ὑποκριτής, ὁσάκις εὕρισκε πρὸς τοῦτο εὐκαιρίαν*[2]. *Φαίνεται ὅμως, ὅτι ὁ 'Αριστοφάνης δὲν ἦτο θερμὸς τοῦ κόρδακος φίλος· διότι ψέγει τὸ ἀναιδὲς τούτου σχῆμα*[3]. *'Επειδὴ ὁ τροχαῖος, μάλιστα δ' ὁ ἀναλελυμένος, εἰκονίζει τὴν ἐπισφαλῆ καὶ ἀσταθῆ τοῦ οἰνόφλυγος θέσιν, δικαίως ὁ 'Αριστοτέλης λέγει τοῦτον κορδακικώτερον τῶν ἄλλων μέτρων*[4]. *'Εντεῦθεν ἐξηγεῖται ἡ αἰτία, δι' ἣν ἡ χρῆσις τοῦ μέτρου τούτου ἐν τῇ κωμῳδίᾳ κρατεῖ.*

Τὰ χορικὰ τοῦ 'Αριστοφάνους ᾄσματα δὲν εἶναι ἐμβόλιμα, ὡς τὰ τοῦ 'Αγάθωνος καὶ Εὐριπίδου, ἀλλ' ἔχουσι στενὴν σχέσιν πρὸς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ δράματος. Πρὸς δὲ ὁ χορὸς τοῦ κωμικοῦ δὲν εἶναι ἀπαθής, οὐδ' ἄπρακτος κηδευτής, ὡς ἐν ταῖς τραγῳδίαις τοῦ Σοφοκλέους, ἀλλ' ἐνεργεῖ πολλάκις δραστηριώτερον παντὸς προσώπου τοῦ δράματος, ὡς ἐν τοῖς 'Ιππεῦσι[5]. *Παρὰ τῷ Αἰσχύλῳ καὶ τῷ 'Αριστοφάνει τὸ κέντρον τῆς βαρύτητος πίπτει ἐπὶ τοῦ χοροῦ. Τὰ δὲ ζῷα, ἐξ ὧν ἐνίοτε συνίσταται ὁ χορός, δὲν ἐμφανίζονται εἰς τὴν ὀρχήστραν μόνον, ἵνα διὰ τῆς παρουσίας καὶ τῶν κωμικῶν λόγων καὶ ᾀσμάτων εὐθυμίαν διεγείρωσιν, ἀλλ' ἐν τούτοις λανθάνει βαθυτέρα εἰρωνεία ἐκείνης, ἥτις ὑπάρχει ἐν τῷ χορῷ τῷ μὴ φέροντι τοιαῦτα προσωπεῖα, π. χ. ἐν τοῖς 'Ιππεῦσιν. 'Εν τῷ χορῷ τῶν ζῴων προσκτᾶται μείζονα ἐλευθερίαν ὁ ποιητής, ἀλλὰ ποιεῖ καὶ τὸ ψεκτόν, ὅτι ἀναγάζεται, ὅπως παραβῇ τοὺς φυσικοὺς νόμους.*

---

[1]) *'Αθήν* I, 20 *καὶ* XIV, 629. *Πολυδεύκ.* IV, 99. [2]) *'Αριστοφάν' ἐν 'Αχαρν.* 251—267. [3]) *'Εν Νεφέλ.* 540. [4]) *Περὶ ῥητορικ.* III, 8. [5]) *'Εν στίχ.* 247·

Παῖε παῖε τὸν πανοῦργον καὶ ταραξιππόστρατον
καὶ τελώνην καὶ φάραγγα καὶ χάρυβδιν ἁρπαγῆς,
καὶ πανοῦργον καὶ πανοῦργον· πολλάκις γὰρ αὔτ' ἐρῶ.

Συνήθως τὰ πρόσωπα τῶν κωμῳδιῶν τοῦ 'Αριστοφάνους εἶναι ἱστορικά, ὅμως ὑπάρχουσι καὶ πλαστά, ὡς ἐν τοῖς Σφηξὶ καὶ τῷ Πλούτῳ. 'Η ἀρχαία 'Αττικὴ κωμῳδία διεκωμῴδει οὐ μόνον χαρακτῆρας, ἀλλὰ καί, ὅπερ συνηθέστερον, ὡρισμένα πρόσωπα. Τούτου ἕνεκεν εἶχε πλουσιωτέραν ὕλην ἢ πᾶν ἄλλο κωμῳδίας εἶδος. Τὰ πρόσωπα δ' οὕτω δεινῶς ἔσκωπτεν ἡ ἀρχαία κωμῳδία, ὥστε διεγείρει τὴν αἰδῶ παντὸς αἰδήμονος καὶ συνετοῦ ἀνθρώπου, διότι γέμει ῥημάτων ἀκόσμων καὶ ἀκολάστων ὀνομάτων[1]. *Ἂν τις ὅμως μὴ ἀπίδῃ εἰς τὰς βωμολοχίας ταύτας τῶν ποιητῶν τῆς ἀρχαίας κωμῳδίας, θέλει θαυμάσει τὸ μεγαλότεχνον αὐτῶν. Ἡ αἰσχρολογία εἶναι μὲν σύμφυτος τῷ Ἑλληνικῷ ἔθνει, ἀλλ' ὁμολογεῖται ὡς ἠθικώτερος πολλῶν ἄλλων, οἵτινες μεταχειρίζονται σεμνοτέρας φράσεις. Πρὸς δὲ οἱ κωμικοὶ ἀντιπροσωπεύουσι τὴν πολιτικὴν κατάστασιν τῶν τότε χρόνων. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Πλάτων εἰς Διονύσιον τὸν τύραννον θέλοντα νὰ μάθῃ τὴν πολιτείαν τῶν 'Αθηναίων ἔπεμψε τὰς κωμῳδίας τοῦ 'Αριστοφάνους*[2].

'Ο 'Αριστοτέλης τὴν κωμῳδίαν ὥριζεν ὡς μίμησιν φαυλοτέρων, οὐχὶ ὅμως κατὰ πᾶσαν κακίαν, ἀλλὰ μόνον κατὰ τὴν τοῦ αἰσχροῦ, οὗ μόριον εἶναι τὸ γελοῖον. Τὸ δὲ γελοῖον εἶναι ἁμάρτημά τι καὶ αἶσχος ἀνώδυνον καὶ οὐχὶ φθαρτικόν[3]. *Οἱ μετὰ τὸν 'Αριστοτέλη ἐθεώρουν τὸ γελοῖον ὡς ὕλην καὶ σκοπὸν τῆς κωμῳδίας, δηλ. ὡς ἡ τραγῳδία διεγείρει ἔλεον, οὕτως ἡ κωμῳδία γέλωτα*[4]. *'Ο γέλως ὅμως δὲν εἶναι σκοπός, ἀλλὰ μέσον τῆς κωμῳδίας· ὁ θηρεύων μόνον γέλωτα δὲν εἶναι κωμικὸς ποιητής, ἀλλὰ γελωτοποιός. 'Η τραγῳδία καὶ ἡ κωμῳδία ἔχουσι τὸν αὐτὸν σκοπόν, ἀλλ' ἐκείνη μὲν τιμωρεῖ αὐστηρότερον, αὕτη δὲ ἠπιώτερον. Διὰ τοῦτο ἑκατέρα ἔχει κάθαρσιν καὶ πειρᾶται, ὅπως*

---

[1]) *Πλούταρχ. ἐν Συμπ. προβλήμ.* VII, 3. [2]) *Ἐν βίῳ 'Αριστοφ.* 54.
[3]) *Περὶ ποιητ. κεφ.* V. [4]) *'Ανώνυμος παρὰ* Cramer Anecdota *σελ.* 28 *"καὶ ὅτι τῇ μὲν τραγῳδίᾳ σκοπὸς τὸ εἰς θρῆνον κινῆσαι, τοὺς ἀκροατάς, τῆς δὲ κωμῳδίας εἰς γέλωτα "*.

εὐγενῆ καὶ ἰδεώδη βίον δημιουργήσῃ. Οὕτω τὰ δύο ταῦτα εἴδη τῆς ποιήσεως ὁμοιάζουσι πρὸς τοὺς δύο φιλοσόφους, τὸν Ἡράκλειτον καὶ τὸν Δημόκριτον, ἐξ ὧν ἐκεῖνος μὲν ἔκλαιεν, οὗτος δ' ἐγέλα. Ὁ Πλάτων νομίζων, ὅτι ἄνευ τῶν γελοίων δὲν δύναταί τις νὰ γινώσκῃ τὰ σπουδαῖα, ἔλεγεν, ὅτι ἕκαστος ὀφείλει νὰ μάθῃ ταῦτα, ὅπως μὴ δι' ἄγνοιαν λέγῃ ἢ πράττῃ γελοῖα. Συνεβούλευεν ὅμως, ἵνα ἡ μίμησις γίνηται ὑπὸ δούλων ἢ ὑπὸ ἐμμίσθων ξένων[1].

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΑ΄.

ΠΕΡΙ ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΟΥΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΡΑΜΑΤΙΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ ΑΥΤΟΥ

Ἀριστοφάνης ὁ υἱὸς τοῦ Φιλίππου καὶ τῆς Ζηνοδώρας ἦτο Κυδαθηναιεὺς καὶ ἀνῆκε τῇ Πανδιονίδι φυλῇ[2]. Οἱ ἀρχαῖοι ὅμως διεφώνουν περὶ τῆς πατρίδος τοῦ ποιητοῦ καὶ δὴ ὁ Σουΐδας[3] παραδίδει, ὅτι ἔλεγον τοῦτον Ῥόδιον, ἢ Αἰγύπτιον, δηλ. Ναυκρατίτην. Φαίνεται δ', ὅτι ὁ πατὴρ τοῦ κωμικοῦ ἦτο μὲν Ἀθηναῖος, ἀλλὰ κατὰ τὴν κατακληρούχησιν τῆς Αἰγίνης ἔλαβε κλῆρον καὶ ὡς κληροῦχος μετέβη ἐκεῖσε[4]. Ἴσως καὶ αὐτὸς ὁ Ἀριστοφάνης ἐγεννήθη ἐκτὸς τῆς Ἀττικῆς καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς ἦλθεν εἰς Ἀθήνας. Ἐπειδὴ δ' ἐν τοῖς Βαβυλωνίοις διεκωμῴδει τὸν Κλέωνα, ὁ πολιτικὸς οὗτος ἐπειράθη, ὅπως συκοφαντήσῃ τὴν καταγωγὴν τοῦ ποιητοῦ, δηλ. ἤγειρε κατ' αὐτοῦ γραφὴν ξενίας. Ἀλλ' ὁ Ἀριστοφάνης ἀπηλλάγη τῆς κατηγορίας. Μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν ταύτην ὁ ποιητὴς τολμηρότερον κωμῳδεῖ τὸν

---

1) Πλάτ. ἐν Νόμ. 816 E. 2) Ἐν τῇ βιογραφίᾳ Θωμᾶ τοῦ Μαγίστρου παρὰ Westermann σελ. 159. 3) Ἐν λ. Ἀθήν. VI, 229. 4) Bode III, 2, 219.

πολιτικὸν ἐν τοῖς Ἀχαρνεῦσιν[1]. *Ὅσα δὲ γινώσκομεν περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ δραματικοῦ σταδίου τούτου τοῦ ποιητοῦ, ἀπορρέουσιν ἐκ ταύτης τῆς κωμῳδίας. Πότε ἐγεννήθη ὁ ποιητής, δὲν εἶναι γνωστόν· ἀλλ' ἐπειδὴ κατὰ τὸ 424 π. Χ., ὅτε ἐδίδαξε τοὺς Ἱππέας ἐν τῷ ἰδίῳ ὀνόματι, ἔπρεπε νὰ ἔχῃ ὥριμον ἡλικίαν, δηλ. νὰ ἦναι 25 μέχρι 30 ἐτῶν*[2], *καὶ ἐπειδὴ κατὰ τὸ 421, ὅτε ἐδίδασκε τὴν Εἰρήνην, λέγεται φαλακρός*[3], *φαίνεται, ὅτι ἡ γέννησις αὐτοῦ πίπτει κατὰ τὸ 452 π. Χ. Ὡσαύτως περὶ τῆς παιδεύσεως τοῦ Ἀριστοφάνους δὲν παρεδόθησαν ἡμῖν εἰδήσεις, ἀλλ' ἐκ τῶν κωμῳδιῶν αὐτοῦ γίνεται καταφανές, ὅτι καλῶς εἶχε μελετήσει τοὺς ἀρχαιοτέρους καὶ τοὺς συγχρόνους ποιητάς.*

Ἐν ταῖς κωμῳδίαις τοῦ ποιητοῦ δείκνυνται καὶ αἱ σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τοὺς συγχρόνους κωμικούς, ὡς τὸν Κρατῖνον, τὸν Ἕρμιππον, τὸν Φρύνιχον, τὸν Ἀμειψίαν καὶ ἄλλους. Περὶ τούτων κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον δὲν κρίνει εὐμενῶς. Ἐπειδὴ ὁ Ἀριστοφάνης ἀνῆκεν εἰς τοὺς ἀριστοκρατικούς, ὡς σχεδὸν πάντες οἱ κωμικοὶ τῶν χρόνων τούτων, αἱ κωμῳδίαι αὐτοῦ εἶναι πλούσιος θησαυρὸς σκωμμάτων κατὰ τῶν δημοκρατικῶν. Ἐν τῇ διανοίᾳ τοῦ ἀρχαιοπρεποῦς τούτου ποιητοῦ ὡς ἰδεῶδες τῆς πολιτείας παρίσταται τὸ ἐπὶ τοῦ Ἀριστείδου καὶ τοῦ Κίμωνος πολίτευμα τῶν Ἀθηναίων. Οἱ δημοκρατικοὶ ταπεινοῦνται, ὁ δὲ Κλέων θεωρεῖται ὡς πολιτικὸν τέρας. Πλὴν τῶν ποιητῶν καὶ πολιτικῶν ὁ Ἀριστοφάνης διακωμῳδεῖ καὶ τοὺς δικαστὰς καὶ τοὺς σοφιστὰς ὡς διαφθορεῖς τῶν νέων. Τὸ ἰδεῶδες τοῦ Ἀριστοφάνους πρότυπον εἶναι οἱ Μαραθωνομάχοι, πρὸς οὓς ὠθεῖ

---

[1]) *Ἐν στίχ.* 377.

Αὐτός τ' ἐμαυτὸν ὑπὸ Κλέωνος ἅπαθον
ἐπίσταμαι διὰ τὴν πέρυσι κωμῳδίαν.
Εἰσελκύσας γάρ μ' ἐς τὸ βουλευτήριον
διέβαλλε καὶ ψευδῆ κατεγλώττιζέ μου
κἀκυκλοβόρει κἄπλυνεν, ὥστ' ὀλίγου πάνυ
ἀπωλόμην μολυνοπραγμονούμενος.

[2]) *Ὅρα* Christ *ἐν σελ.* 249. [3]) *Ἐν στίχ.* 767.

τοὺς συγχρόνους. Οὕτως ὁ μέγας οὗτος κωμικὸς οὐ μόνον ἀγωνίζεται κατὰ τῶν κακῶς ἐχόντων, ἀλλὰ καὶ δεικνύει τὸν τρόπον τῆς βελτιώσεως. Ἐν ἑκάστῃ κωμῳδίᾳ ὁ Ἀριστοφάνης θηρεύει τὸ συμφέρον τῆς πολιτείας καὶ ὁλόκληρος ἡ σειρὰ τῶν κωμῳδιῶν αὐτοῦ ἀποτελεῖ σύστημα πρὸς βελτίωσιν καὶ διάσωσιν αὐτῆς[1]. Ὑποβάλλει εἰς κριτικὴν τὴν οἰκιακὴν καὶ τὴν δημοσίαν ἀνατροφήν· διότι παρετήρησεν, ὅτι ἕνεκα ταύτης οἱ Μαραθωνομάχοι ἐξημβλώθησαν εἰς σοφιστάς. Ἐντεῦθεν ὁ Ἀριστοφάνης συγκρούεται πρὸς τὸν Σωκράτη, ὅστις τὸ ἰδεῶδες ἔθετεν οὐχὶ ἐν τῷ παρελθόντι, ἀλλ' ἐν τῷ μέλλοντι. Κατὰ ταῦτα ὁ μὲν Ἀριστοφάνης ἦτο συντηρητικός, ὁ δὲ Σωκράτης προοδευτικός. Τὸ ἰδεῶδες τοῦ Ἀριστοφάνους ἦτο μὲν εὐγενές, ἀλλὰ δυσεπίτευκτον, ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τούτου, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι καίπερ ὑπὸ τοιαύτης μεγαλοφυΐας ἐλαυνόμενοι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ προσπελάσωσιν εἰς τὰ χρυσᾶ ταύτης ὄνειρα. Τὸ δ' ἐκπαιδευτικὸν τοῦ Σωκράτους σύστημα ἔτεμνε μὲν νέας ὁδούς, ἀλλ' ἦτο μεστὸν κινδύνων. Οἱ λαοὶ εὐδαιμονοῦσι μόνον ἐν τῇ ἁρμονίᾳ τοῦ λόγου πρὸς τὴν παράδοσιν[2]. Ἐπειδὴ δ' ὁ ποιητὴς παρετήρει, ὅτι καὶ ὁλόκληρος ὁ δῆμος διεφθάρη, εἶχε τὸ θάρρος, ὅπως καὶ τοῦτον διακωμῳδήσῃ Οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἠγάπων τὸν κωμικὸν καὶ οὕτως ἐτίμων, ὥστε κατὰ τὸ 405 π. Χ. ἔστεψαν αὐτὸν διὰ θαλλοῦ τῆς ἱερᾶς ἐλαίας, ὅστις ἐθεωρεῖτο ἰσότιμος χρυσῷ στεφάνῳ[3]. Μετὰ ἓν ὅμως ἔτος εἰσήλασεν ὁ Λύσανδρος εἰς τὰς Ἀθήνας, κατέστησαν οἱ τριάκοντα καὶ ὁ ποιητὴς μὴ δυνάμενος νὰ ἔχῃ τὴν προτέραν ἐλευθερίαν ἠναγκάσθη νὰ σιωπᾷ. Τῇ ἀληθείᾳ εἶναι λυπηρόν, ὅτι ἐκεῖνος, ὅστις πάσῃ δυνάμει ἠγωνίσατο κατὰ τοῦ πολέμου, ἠναγκάσθη νὰ πίῃ τὰς πικρίας αὐτοῦ, ὃν ἄλλοι ἤγειραν καὶ ὑπέθαλψαν. Ὁ χρόνος τῆς τελευτῆς αὐτοῦ ἀγνοεῖται.

---

[1]) Ὅρα εἰσαγωγ. εἰς Ἀπολογ. Σωκράτ. σελ. 57. [2]) Αὐτόθι σελ. 63. [3]) Bode III, 2. 240.

Αἱ γνῶμαι τῆς ἀρχαιότητος περὶ τοῦ Ἀριστοφάνους ἦσαν διῃρημέναι. Εἰ καὶ ὁ φιλόσοφος Πλάτων διάκειται δυσμενῶς πρὸς τὴν σκηνικὴν ποίησιν[1]*, ὅμως ἐκ τεκμηρίων εἰκάζεται, ὅτι οὗτος ἐτίμα τὴν εὐφυΐαν τοῦ ποιητοῦ*[2]*. Σῴζεται δὲ καὶ ἐπίγραμμά τι εἰς τὸν Πλάτωνα ἀποδιδόμενον, ἐν ᾧ ὁ Ἀριστοφάνης τέμενος τῶν Χαρίτων ὀνομάζεται*[3]*. Μετὰ τὴν ἀπώλειαν ὅμως τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος τὰ πλήθη ἀπώλεσαν καὶ τὴν αἴσθησιν πρὸς τὴν ἀρχαίαν κωμῳδίαν. Διὰ τοῦτο προετίμων τὰς κωμῳδίας τοῦ Μενάνδρου καὶ τοῦ Φιλήμονος τῶν τοῦ Ἀριστοφάνους καὶ τοῦ Εὐπόλιδος. Ἐκράτουν μὲν τὰ δράματα τῆς νεωτέρας κωμῳδίας ἐν τῇ σκηνῇ, οἱ κριτικοὶ ὅμως τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπειράθησαν, ὅπως καταδείξωσι διὰ τοῦ κανόνος τὴν πολὺ μείζονα ἀξίαν τῆς ἀρχαίας Ἀττικῆς κωμῳδίας. Βεβαίως ὁ κανὼν δὲν κατίσχυσεν, ὅπως ἀγάγῃ πάλιν ἐπὶ τῆς σκηνῆς τὰς κωμῳδίας τοῦ Ἀριστοφάνους, οὔτε ἦτο εὔκολον τοῦτο νὰ γείνῃ, διότι ἐν ταύταις δὲν διεκωμῳδοῦντο χαρακτῆρες, οἵτινες εἶναι αἰώνιοι, ἀλλὰ πρόσωπα, ἅπερ εἶχον ἀνάγκην ἐξηγήσεως*[4]*. Ἡ ἐκτίμησις ὅμως αὕτη ἐνίσχυσε τὰς ἐπὶ τῶν κωμῳδιῶν τούτων μελέτας. Πρὸ πάντων ὁ συνώνυμος τοῦ κωμικοῦ Ἀριστοφάνης ὁ γραμματικὸς ἠσχολήθη περὶ τὰς κωμῳδίας τούτου. Ἐκ τῶν Ἀλεξανδρινῶν καταρρέουσιν αἱ κρίσεις αἱ ὑπάρχουσαι παρὰ τοῖς βιογράφοις καὶ τῷ Πλατωνίῳ, ὅστις τίθησι τὸν ποιητὴν μεταξὺ*

---

1) *Ἐν Νόμ.* VII. 816 D. *Ἐν Πολιτ.* X, 606. 2) *Λέγεται, ὅτι τῷ Διονυσίῳ ἔπεμψε τὰς κωμῳδίας τοῦ Ἀριστοφάνους.* 3) *Ἰδὲ τοῦτο ἐν σελίδ.* 249. *Καὶ Ἀντίπατρος ὁ Θεσσαλονικεὺς ἐποίησε καλὸν ἐπίγραμμα ἐν Παλατ. Ἀνθολογ.* IX, 186.

Βίβλοι Ἀριστοφάνευς, θεῖος πόνος, αἷσιν Ἀχαρνεὺς
κισσὸς ἐπὶ χλοερὴν πουλὺς ἔσεισε κόμην.
Ἠνίδ' ὅσον Διόνυσον ἔχει σελίς, οἷα δὲ μῦθοι
ἠχεῦσιν, φοβερῶν πληθόμενοι χαρίτων.
Ὦ καὶ θυμὸν ἄριστε, καὶ Ἑλλάδος ἤθεσιν ἶσα,
κωμικέ, καὶ στύξας ἄξια καὶ γελάσας.

4) *Πλούταρχ. ἐν Συμποσ. προβλήμ.* VII, 8.

Κρατίνου καὶ Εὐπόλιδος[1]. *Ἐκ δὲ τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων ὁ Πλούταρχος προετίμα τὸν Μένανδρον τοῦ Ἀριστοφάνους, ἀλλ' ἡ προτίμησις στηρίζεται μόνον ἐπὶ ἠθικῶν βάσεων*[2].

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΒ'.

ΑΝΑΛΥΣΙΣ ΤΩΝ ΣΩΖΟΜΕΝΩΝ ΚΩΜΩΔΙΩΝ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΟΥΣ

Ὁ Ἀριστοφάνης κατέλιπε πλείονας τῶν τεσσαράκοντα κωμῳδιῶν, ἐξ ὧν τέσσαρες ἐθεωροῦντο ὑποβολιμαῖαι[3]. *Μέχρις ἡμῶν περιῆλθον ἕνδεκα, ἀλλὰ τύχῃ ἀγαθῇ ποιηθεῖσαι κατὰ διαφόρους ἐποχὰς χαρακτηρίζουσι τὴν δραματικὴν τοῦ ποιητοῦ σταδιοδρομίαν. Τὰ τρία πρῶτα δράματα ἐδίδαξεν ὁ κωμικὸς ὑπὸ ξένον ὄνομα, τοὺς μὲν Δαιταλῆς διὰ τοῦ Φιλωνίδου, τοὺς δὲ Βαβυλωνίους καὶ τοὺς Ἀχαρνῆς διὰ τοῦ Καλλιστράτου.*

Τὸ ἀρχαιότατον τῶν σῳζομένων δραμάτων τοῦ Ἀριστοφάνους εἶναι οἱ Ἀχαρνῆς διδαχθέντες κατὰ τὰ Λήναια τοῦ 425 π. Χ. Ἡ κωμῳδία αὕτη ἔλαβε τὰ πρωτεῖα καὶ ἐστέφθη ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ ποιητοῦ Καλλίστρατος. Ἡ σκηνὴ τοῦ δράματος ὑπόκειται ἐν Πνυκί, ἔνθα λίαν πρωῒ ἔρχεται ὁ Δικαιόπολις, ὅστις σφόδρα ἐπιθυμεῖ, ὅπως ποιήσῃ εἰρήνην πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους. Ἀλλ' ἐνταῦθα ἐκκλησιαστὰς μὴ εὑρὼν ἀγανακτεῖ[4]. *Μετ' ὀλίγον ὅμως ἔρχονται οἱ πρυτάνεις καὶ τῆς ἐκκλησίας συνελθούσης ἄρχεται ἀγορεύων ὁ Ἀμφίθεος, ὅστις λέγει, ὅτι οἱ θεοὶ ἐπέτρεψαν αὐτῷ, ὅπως ποιήσῃ σπονδὰς πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους, ἀλλὰ καίπερ τοῦτον ὑποστηριζόμενον ὑπὸ τοῦ*

---

[1]) *Ἐν σελίδ.* 534. [2]) *Ἐν Ἠθικ.* 853 *καὶ* 854. [3]) *Εἶναι δ' αὗται, Ποίησις, Διόνυσος ναυαγός, Νῆσοι, Νίοβος· Ὑπό τινων αὗται ἀπεδίδοντο τῷ Ἀρχίππῳ. Ὅρα* Kaibel, Herm. 24 (1889) *ἐν σελίδ.* 42. [4]) *Ἐν στίχ.* 19.

Δικαιοπόλιδος ἀπάγουσιν οἱ τοξόται [1]. *Τούτου ἀπαχθέντος ἔρχονται οἱ πρὸς τὸν μέγαν βασιλέα πρέσβεις ἄγοντες τὸν Ψευδαρτάβαν* [2], *ὅστις ἦτο ὀφθαλμὸς τοῦ βασιλέως. Ἀφ' οὗ δ' ὁ Δικαιόπολις εἶδεν, ὅτι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ δὲν δύναται νὰ ἐκτελέσῃ τὸ ποθούμενον, πέμπει τὸν Ἀμφίθεον εἰς τὴν Σπάρτην, ὅθεν οὗτος ἄγει πενταετεῖς, δεκαετεῖς καὶ τριακοντούτιδας σπονδάς* [3]. *Τὰς τελευταίας ταύτας ὑπὲρ ἑαυτοῦ προτιμᾷ ὁ εἰρηνικὸς ἀγρότης καὶ σπεισάμενος ἐξέρχεται, ὅπως ἑορτάσῃ τὰ κατ' ἀγροὺς Διονύσια* [4]. *Ἀλλ' οἱ Ἀχαρνεῖς, ἐξ ὧν συνίσταται ὁ χορὸς τῆς κωμῳδίας, μαθόντες τὰ κατὰ τὰς σπονδὰς ὀργίζονται κατὰ τοῦ Δικαιοπόλιδος καὶ εἰς κίνδυνον τοῦτον ἐμβάλλουσι. Διότι ὁρμῶσιν, ὅπως καταλιθοβολήσωσι τοῦ σπεισαμένου πρὸς τοὺς πολεμίους* [5]. *Οὗτος λοιπὸν κινδυνεύων ἁρπάζει ἀνθρακοφόρον κόφινον καὶ ἀπειλεῖ, ὅτι θέλει φθείρει αὐτόν, ἂν μὴ οἱ ἐξ Ἀχαρνῶν ἀνθρακεῖς ἀκούσωσιν αὐτοῦ ἀπολογουμένου* [6]. *Τούτου δ' ἐπιτραπέντος ὁ Δικαιόπολις λαβὼν τὰ Εὐριπίδεια ῥακώματα τοῦ Τηλέφου καὶ ταῦτα περιβεβλημένος παρῳδεῖ τὸν λόγον τοῦ τραγικοῦ. Ἐν τῇ ἀπολογίᾳ ἐξετάζει τὰς αἰτίας τοῦ πολέμου καὶ μετὰ χάριτος καθάπτεται τοῦ Περικλέους ἕνεκα τοῦ Μεγαρικοῦ ψηφίσματος* [7]. *Μετὰ τὴν ἀπολογίαν ταύτην ὁ χορὸς χωρίζεται εἰς δύο καὶ τὸ μὲν ἓν ἡμιχόριον πείθεται τοῖς λόγοις τοῦ Δικαιοπόλιδος, τὸ δ' ἕτερον καλεῖ τὸν Λάμαχον, ὅστις ἐμφανίζεται ὡς θεὸς τοῦ πολέμου* [8]. *Οὕτως ὁ ποιητὴς παραβάλλει τὸν τολμηρότατον πολεμιστὴν πρὸς τὸν εἰρηνικώτατον ἀγρότην. Ἀλλὰ καὶ τούτου ἐλθόντος ὁ Δικαιόπολις λέγει τοῖς Ἀχαρνεῦσιν, ὅτι αὐτοὶ μὲν ταλαιπωροῦνται ἐν ταῖς στρατείαις καίπερ πρεσβῦται, οἱ δὲ νεανίσκοι χειροτονοῦνται στρατηγοί* [9]. *Οὕτως ὁ Δικαιόπολις μεταπείσας τοὺς Ἀχαρνεῖς καὶ τοῦ κινδύνου ἀπαλλαγεὶς ποιεῖ ἀγοράν,*

---

[1]) Ἐν στίχ. 54. [2]) Ἐν στίχ. 91. [3]) Ἐν στίχ. 194 [4]) Ἐν στίχ. 202. [5]) Ἐν στίχ. 280. [6]) Ἐν στίχ. 331. [7]) Ἐν στίχ. 509. [8]) Ἐν στίχ. 572. [9]) Ἐν στίχ. 600.

ἧς μετέχουσιν οἱ τροφίμων κομισταί. Ἐνταῦθα πρῶτον Μεγαρεὺς ἄγει τὰ θυγάτρια αὐτοῦ ὡς χοιρίδια[1], *εἶτα δὲ Βοιωτὸς κομίζει ἐγχέλεις. Τὴν εἰρηνικὴν ἀγορὰν διαταράσσουσι συκοφάνται, οἵτινες θέλουσι νὰ κατάσχωσι τὰ ἐμπορεύματα ὡς λαθρεμπόρια. Ἀλλ' ὁ Δικαιόπολις συλλαβὼν τὸν λεπτὸν καὶ μικρὸν Νίκαρχον καὶ εἰς σάκκον ἐμβαλὼν παραδίδει τῷ Βοιωτῷ, ὅπως ἐξαγάγῃ ὡς ἀντίφορτον*[2]. *Οὕτω λοιπὸν ὁ εἰρηνικὸς ἀγρότης λαβὼν ἐδώδιμα ἐκ τῆς ἀγορᾶς εὐωχεῖται κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Διονύσου. Πολλοὶ αἰτοῦσιν, ὅπως μετάσχωσι τῶν σπονδῶν, ἀλλ' ὁ Δικαιόπουλος φέρεται πρὸς αὐτοὺς ὑπερηφάνως. Εἶτα εἰσέρχονται εἰς τὴν σκηνὴν δύο κήρυκες, ἐξ ὧν ὁ εἷς καλεῖ τὸν Λάμαχον, ὅπως φυλάξῃ τὰς διόδους*[3], *ὁ δ' ἕτερος τὸν Δικαιόπολιν ἐπὶ τὸν δεῖπνον τοῦ ἱερέως τοῦ Διονύσου. Μετ' ὀλίγον ὁ στρατηγὸς ἐπανέρχεται τραυματίας*[4] *καὶ αἱ οἰμωγαὶ τούτου ποιοῦσιν ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἀγαλλίασιν τοῦ ἀγρότου.*

Ἥρως τῆς κωμῳδίας εἶναι ὁ Δικαιόπολις, ὅστις οὔτε τὴν ὀργὴν τῶν Ἀχαρνέων, οὔτε τὰς ἀπειλὰς τοῦ Λαμάχου φοβεῖται. Ὁ Δικαιόπολις δὲν εἶναι ἱστορικὸν πρόσωπον, ἀλλὰ πλαστόν, ὑφ' ὃ λανθάνει αὐτὸς ὁ ποιητής. Τὸ δεύτερον πρόσωπον τῆς κωμῳδίας ἔχει ὁ Λάμαχος, ὅστις ὅσον τὸ πρῶτον θρασὺς καὶ μανιώδης ὑπὲρ τοῦ πολέμου εἰκονίζεται, τοσοῦτον οἰκτρὸς ἐκ τῆς μάχης ἐπανέρχεται. Διότι τρωθεὶς διεγείρει τὸν γέλωτα. Ἐν τῇ τιμωρίᾳ τοῦ φιλοπολέμου στρατηγοῦ κεῖται ἡ κάθαρσις τῆς κωμῳδίας. Τὰ λοιπὰ πρόσωπα τοῦ δράματος εἶναι ἧττον σπουδαῖα. Ἐν τῷδε τῷ δράματι τὸ κωμικὸν ἅλας εἶναι ἀφειδῶς ἐπικεχυμένον καὶ ὀρθῶς λέγεται ἐν τῇ Ὑποθέσει, ὅτι εἶναι ἐκ τῶν εὖ σφόδρα πεποιημένων. Ἡ ἑνότης ὅμως τῶν σκηνῶν εἶναι χαλαρά· διότι αὗται δὲν ἀναπτύσσονται κατ' ἀνάγκην. Ἀλλ' ἡ τέχνη τοῦ Ἀριστοφάνους οὔτε ἐν τῇ τεχνικῇ πλοκῇ τοῦ μύθου,

1) Ἐν στίχ. 740. 2) Ἐν στίχ. 927. 3) Ἐν στίχ. 1078. 4) Ἐν στίχ. 1204.

οὔτε ἐν ταῖς τεχνικαῖς ἀναγνωρίσεσιν, οὔτε ἐν τῇ ψυχολογικῇ ἀληθείᾳ τῶν χαρακτήρων κεῖται, ἀλλ' ἐν τῷ κωμικῷ τῶν θέσεων[1]. *Τὸ σπουδαιότατον τῆς κωμῳδίας κεῖται εὐθὺς ἐν ἀρχῇ, δηλ. ἐκεῖ, ἔνθα ὁ Ἀμφίθεος μόνον ὑπὲρ τοῦ οἴκου τοῦ Δικαιοπόλιδος κομίζει σπονδάς, ὅπερ ἐν τῷ πραγματικῷ κόσμῳ δὲν δύναται νὰ γείνῃ. Διὰ τῆς μωρίας ταύτης ὁ ποιητὴς δίδει τῷ πρωταγωνιστῇ τοιαύτην κωμικὴν θέσιν, οἵαν οὗτος ἀπῄτει, ὅπως ἀναπτύξῃ δυσχερείας. Τὸ κωμικὸν τοῦ δράματος αὐξάνει ἔτι μᾶλλον διὰ τῆς Δωρικῆς τοῦ Μεγαρέως διαλέκτου καὶ τῆς Αἰολικῆς τοῦ Βοιωτοῦ· πρὸς δὲ καὶ διὰ τῆς παρῳδήσεως τῶν πομπωδῶν φράσεων τῆς τραγῳδίας. Οὕτω γίνεται ἀντίθεσις τῆς καθαρᾶς Ἀττικῆς διαλέκτου τοῦ Ἀριστοφάνους πρὸς τὰ γλωσσήματα τῶν ἀλλοφύλων καὶ τὰς διεφθαρμένας φράσεις τῶν βαρβάρων.*

Ἀλλ' ἐν τῇδε τῇ κωμῳδίᾳ ὑπάρχουσι καί τινα ἀπίθανα. Αὕτη ἄρχεται ἀπὸ τῆς λήξεως τοῦ φθινοπώρου καὶ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου, ἐξ ἧς ὁ Δικαιόπολις πέμπει τὸν Ἀμφίθεον εἰς τὴν Σπάρτην, ἵνα ἐκεῖθεν σπονδὰς κομίσῃ. Καὶ ὅμως ὁ πεμφθεὶς ἐπανέρχεται διαρκούσης τῆς ἐκκλησίας καὶ εὐθὺς ὁ Δικαιόπολις ἀπέρχεται εἰς τοὺς ἀγρούς, ὅπως ἑορτάσῃ τὰ Διονύσια. Μόλις τοῦτο ἐγένετο γνωστὸν καὶ εὐθὺς ὁ Μεγαρεὺς καὶ ὁ Βοιωτὸς ἔρχονται εἰς τὴν ἀγοράν. Εὐθὺς γίνεται ἔαρ καὶ ὁ Δικαιόπολις ἑορτάζει τὰ Ἀνθεστήρια. Τοιαῦται ὅμως ἐλευθερίαι ἐπιτρέπονται τῇ κωμῳδίᾳ, ἀφ' οὗ καὶ ἡ τραγῳδία δὲν εἶναι ἀπηλλαγμένη τοιούτων. Ἔτι μᾶλλον καταφαίνεται τὸ ἀπίθανον ἐν τῷ χώρῳ. Ἐν ᾧ ὁ Εὐριπίδης καὶ ὁ Λάμαχος κατῴκουν ἐν Ἀθήναις, μετετέθησαν εἰς τοὺς ἀγρούς, ὅπου ὑπῆρχεν ἡ κατοικία τοῦ Δικαιοπόλιδος.

Ἓν ἔτος μετὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς κωμῳδίας ταύτης ὁ Ἀριστοφάνης ἐδίδαξε τοὺς Ἱ π π έ α ς, ἤτοι κατὰ τὰ Λήναια τοῦ

---

[1]) Bode III, 304.

424 π. Χ. Ἐν τῷ ἀγῶνι πρῶτος ἐγένετο ὁ Ἀριστοφάνης, δεύτερος ὁ Κρατῖνος διδάξας τοὺς Σατύρους καὶ τρίτος ὁ Ἀριστομένης, οὗ ἡ κωμῳδία ὠνομάζετο Ὑλοφόροι[1]. Τὸ πρῶτον διὰ τῆς κωμῳδίας ταύτης ὁ Ἀριστοφάνης παρέστη ὡς ποιητὴς καὶ πρωταγωνιστής· διότι οὐδεὶς τῶν ὑποκριτῶν ἐτόλμα νὰ λάβῃ τὸ πρόσωπον τοῦ Παφλαγόνος, ὑφ' ὃν ἐλάνθανεν ὁ Κλέων, ὡς οὐδεὶς σκευοποιὸς ἀνεδέχετο τὴν κατασκευὴν τοῦ προσωπείου[2]. Τοῦτο μαρτυρεῖ τὴν τόλμην τοῦ ποιητοῦ, δι' ἣν καὶ αὐτὸς σεμνύνεται.

Ἐν ἀρχῇ τῆς κωμῳδίας διαλέγονται δύο οἰκέται, ὑφ' οὓς λανθάνουσιν οἱ δύο στρατηγοί, ὁ Δημοσθένης καὶ ὁ Νικίας· Τούτων ὁ πρῶτος, ὅστις ὑποτίθεται ὁ Δημοσθένης, οἰκτείρει ἑαυτὸν καὶ τὸν συνάδελφον, διότι μυρία πάσχουσιν, ἀφ' οὗ ὁ δεσπότης, ὅστις εἶναι ἄγροικος, κυαμοτρώξ, ἀκράχολος, Δῆμος πυκνίτης, δύσκολον καὶ ὑπόκωφον γερόντιον, ἠγόρασε νέον δοῦλον, τὸν Παφλαγόνα[3]. Οὕτω δεσπότης μὲν εἶναι ὁ τῶν Ἀθηναίων δῆμος, οἰκία ἡ πόλις καὶ Παφλαγὼν ὁ Κλέων. Ἀγανακτοῦντες λοιπὸν οἱ δύο οἰκέται πείθουσιν ἀλλαντοπώλην τινὰ Ἀγοράκριτον ὀνομαζόμενον, ἵνα ἐπιτροπεύσῃ τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων. Ὑπισχνοῦνται δ' αὐτῷ τὴν βοήθειαν τῶν Ἱππέων καὶ τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν πολιτῶν[4]. Ὄντως ὁ ἀλλαντοπώλης καὶ οἱ Ἱππεῖς[5] καταδιώκουσι τὸν Παφλαγόνα τὸ πρῶτον μὲν ἐν τῇ βουλῇ, εἶτα δὲ πρὸ τοῦ Δήμου. Ὁ ἀγὼν τῆς ἀναιδείας καὶ τῆς ἀναισχυντίας εἶναι δεινός, ἀλλ' ἐν τέλει ὁ ἀλλαντο-

---

1) Ταῦτα λέγονται ἐν τῇ δευτέρᾳ Ὑποθέσει. 2) Αὐτόθι καὶ ἐν στίχ. 230. ἐν Νεφέλ. 541 καὶ ἐν Εἰρήν. 736. 3) Ἐν στίχ. 40. 4) Ἐν στίχ. 225. 5) Ἐν στίχ. 304·

Ὦ μιαρὲ καὶ βδελυρὲ κρᾶκτα, τοῦ σοῦ θράσους
πᾶσα μὲν γῆ πλέα, πᾶσα δ' ἐκκλησία, καὶ τέλη
καὶ γραφαὶ καὶ δικαστήρι', ὦ βορβοροτάραξι καὶ
τὴν πόλιν ἅπασαν ἡμῶν ἀνατετυρβακώς,
ὅστις ἡμῶν τὰς Ἀθήνας ἐκκεκώφωκας βοῶν,
κἀπὸ τῶν πετρῶν ἄνωθεν τοὺς φόρους θυννοσκοπεῖς.

πώλης 'Αγοράκριτος νικᾷ τὸν Παφλαγόνα[1]. Μετὰ τὴν νίκην ταύτην ὁ Δῆμος ἀνανεοῦται[2], διότι ὁ ἀλλαντοπώλης ἑψήσας τοῦτον ἐν λέβητι, ὡς τοῦτο ἐποίει ἡ Μήδεια, κατέστησεν αὐτὸν νεαρόν, ὡς ἦτο ἐν τοῖς χρόνοις τῶν Μαραθωνομάχων. 'Εν τῇ ἥττῃ τοῦ βυρσοπώλου κεῖται ἡ κάθαρσις τῆς κωμῳδίας.

'Εν τῇ πρώτῃ 'Υποθέσει ἀναγινώσκεται· τὸ δὲ δρᾶμα τῶν ἄγαν καλῶς πεποιημένων. Καὶ οἱ νεώτεροι μετὰ μεγάλων ἐπαίνων ἐξαίρουσι τὴν δραματικὴν τῶν 'Ιππέων ἀξίαν[3]. Ἕκαστος δύναται νὰ θαυμάσῃ τὴν δύναμιν καὶ τὸ νεανικὸν τοῦ ποιητοῦ πῦρ, ὅπερ ἴσως ὑποδεικνύει καὶ συνεργασίαν τοῦ Εὐπόλιδος. 'Η ὑπόθεσις τοῦ δράματος, ἥτις εἶναι ἁπλῆ, ἔχει ὅλως πολιτικὸν χαρακτῆρα καὶ διευθύνεται κατὰ τοῦ δημαγωγοῦ Κλέωνος, ὅστις ἐκτήσατο τὴν εὔνοιαν τοῦ δήμου διὰ τὴν ἐν Σφακτηρίᾳ ἐπιτυχίαν. Τίς λανθάνει ὑπὸ τὸ πρόσωπον τοῦ ἀλλαντοπώλου 'Αγορακρίτου, δὲν εἶναι γνωστόν. Διότι οὔτε ὁ Κλεώνυμος, οὔτε ὁ 'Υπέρβολος, οὔτε ὁ Εὔβουλος δύναται νὰ νοηθῇ. Διὰ τοῦτο φαίνεται, ὅτι τοῦτο εἶναι φαντασικὸν πρόσωπον.

Αἱ δὲ Νεφέλαι διδαχθεῖσαι δέκα καὶ τέσσαρας μῆνας μετὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν 'Ιππέων, ἤτοι ἐν τοῖς μεγάλοις Διονυσίοις τοῦ 423 π. Χ., δὲν ἔτυχον τοῦ ἄθλου. Διότι νικητὴς ἐγένετο ὁ Κρατῖνος διδάξας τὸν Πυτίνην[4], ὡς εἴρηται ἐν τοῖς ἔμπροσθεν. Λέγεται, ὅτι πρὸς ἀποτυχίαν τοῦ δράματας συνεβάλοντο οἱ φίλοι τοῦ 'Αλκιβιάδου, ὅπερ δὲν φαίνεται πιθανόν. 'Εποίησε μὲν ὁ 'Αριστοφάνης καὶ δευτέραν ἔκδοσιν, ἣν ἐδίδαξεν ἐν τοῖς μεγάλοις Διονυσίοις τοῦ ἐπομένου ἔτους, ἀλλὰ καὶ τὸ δεύτερον ἀπέτυχεν. 'Εν τῇ δευτέρᾳ ἐκδόσει ἐμάλαξε πολλὰς κατὰ τοῦ φιλοσόφου φράσεις. Τινὲς νομίζουσιν, ὅτι ἡ εἰς ἡμᾶς περιελθοῦσα

---

[1]) 'Εν στίχ. 1258. [2]) 'Εν στίχ. 1355. [3]) Ὅρα Bernhardy II, 2, 643
[4]) Τοῦτο λέγεται ἐν τῇ πέμπτῃ 'Υποθέσει.

κωμῳδία εἶναι διασκευὴ γενομένη ἐκ τῆς πρώτης καὶ τῆς δευτέρας ἐκδόσεως[1].

Ἐν τῇδε τῇ κωμῳδίᾳ ὁ ποιητὴς πλάττει τὸν μῦθον, ὅτι ἀγρότης τις Στρεψιάδης ὀνομαζόμενος τὸ κατ' ἀρχὰς ἦτο πλούσιος, ἀλλὰ λαϐὼν γυναῖκα ἐκ τοῦ ἐπιφανοῦς γένους τῶν Ἀλκμαιωνιδῶν οὐ μόνον πένης ἐγένετο, ἀλλὰ καὶ ἐδανείσθη ἀργύριον. Διετήρει μὲν ὁ ἀγρότης τὴν πατροπαράδοτον φειδώ, ἀλλ' ἡ γυνὴ ὤθει αὐτὸν εἰς τὴν σπατάλην[2]. *Καταπονούμενος δὲ ὑπὸ τῶν δανειστῶν καὶ μὴ δυνάμενος νὰ ἀποτίσῃ τὰ ὀφειλόμενα παρακαλεῖ τὸν υἱὸν Φειδιππίδην, ἵνα φοιτήσας εἰς τὴν σχολὴν τοῦ Σωκράτους μάθῃ τὸν ἥττονα λόγον, ὅπως διὰ τούτου νικήσας τοὺς δανειστὰς ἀποφύγῃ τὴν ἀπότισιν τῶν χρεῶν*[3]. *Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ υἱὸς ἀρνεῖται νὰ πράξῃ τοῦτο, αὐτὸς ὁ Στρεψιάδης πορεύεται εἰς τὴν σχολὴν τοῦ Σωκράτους*[4]. *Ἐνταῦθα ὁ μὲν φιλόσοφος αἰωρεῖται ἐπὶ κρεμάθρας καὶ ἐπισκοπεῖ τὰ μετέωρα, οἱ δὲ μαθηταὶ ἔχουσιν ἐστραμμένον τὸ πρόσωπον πρὸς τὴν γῆν, ὅπως ἐξετάσωσι τὰ ἐν τῷ ἐρέϐει. Ὁ Σωκράτης καλεῖ τοὺς ὑφ' ἑαυτοῦ νομιζομένους θεούς, τὸν Ἀέρα τὸν Αἰθέρα καὶ τὰς Νεφέλας, αἵτινες ἐν σχήματι χοροῦ εἰσέρχονται*[5] *εἰς τὴν σκηνήν. Ἐν τῷ φροντιστηρίῳ ὁ Στρεψιάδης ἐξελέγχεται ὑπὸ τοῦ Σωκράτους ὡς ἀμϐλὺς τὸν νοῦν καὶ δυσμαθής*[6]. *Ἐκδιωχθεὶς δὲ ἐκ τῆς σχολῆς ἄγει τὸν υἱὸν πρὸς τὸν Σωκράτη. Παρὰ τούτῳ ἀγωνισάμενος ὁ Ἄδικος λόγος πρὸς τὸν Δίκαιον καὶ νικήσας αὐτὸν ἐκδιδάσκει τὸν Φειδιππίδην*[7]. *Οὕτως οἱ δανεισταὶ ἡττῶνται ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ τοῦ φιλοσόφου, ὁ Στρεψιάδης δὲν απο-*

---

[1]) *Τὴν γνώμην ταύτην ἔχει ὁ* Boeckh, Gr. trag. princip *σελ.* 24. *καὶ* Esser, de prima et altera quae fertur Nubium Aristophanis editione, Bonn 1821. [2]) *Ἐν στίχ.* 62. [3]) *Ἐν στίχ.* 99. [4]) *Ἐν στίχ.* 128. [5]) *Ἐν στίχ.* 275. [6]) *Ἐν στίχ.* 637 *Ὁ μὲν Σωκράτης ἐρωτᾷ τὸν Στρεψιάδην περὶ μετρικῆς, οὗτος δὲ ἀποκρίνεται ἐννοῶν τὰ μέτρα τοῦ ἐμπορίου.* [7]) *Περὶ τὴν ὀνομασίαν τοῦ υἱοῦ ἤρισαν οἱ γονεῖς· διότι ἡ μὲν μήτηρ κατὰ τὸ ἔθος τῶν ἀριστοκρατικῶν ἤθελε νὰ ὀνομάσῃ ἐκ τοῦ ἵππου ἢ Ξάνθιππον, ἢ Χάριππον ἢ Καλλιππίδην, ὁ δὲ πατὴρ ἐκ τοῦ φείδεσθαι κατὰ τὸ ὄνομα τοῦ πάππου,*

δίδει τὰ ὀφειλόμενα καὶ εὐωχεῖται. Περὶ τὴν εὐωχίαν ὅμως γενομένης ἔριδος ὁ υἱὸς τύπτει τὸν πατέρα καὶ οὗτος ὀργισθεὶς καίει τὸ διδακτήριον τοῦ φιλοσόφου [1].

Οὐδὲν ἴσως τῶν δραμάτων τοῦ Ἀριστοφάνους περιέχει τοσαῦτα γελοῖα, ὅσα αἱ Νεφέλαι. Ἥρως τῆς κωμῳδίας εἶναι ὁ Σωκράτης, δι' ὃ ὁ ποιητὴς ἐνομίσθη συκοφάντης τοῦ φιλοσόφου παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις. Φαίνεται ὅμως, ὅτι οἱ σύγχρονοι δὲν ἐθεώρησαν οὕτω κακὸν τὸ πρᾶγμα. Διότι καὶ οἱ μεγάλοι πολιτικοί, ὡς ὁ Περικλῆς, ὁ Ἀλκιβιάδης καὶ ὁ Κλέων, διεκωμῳδοῦντο μὲν ἐν τῇ σκηνῇ καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐγέλων, ἀλλ' οὐχ ἧττον ἐν τῇ πολιτείᾳ ἐτιμῶντο. Οἱ θεαταὶ ἐν τῷ αὐτῷ θεάτρῳ καὶ ἐν τῇ αὐτῇ ἑορτῇ, ἐν ᾗ ἐγέλων διὰ τὰς κατὰ τοῦ Εὐριπίδου παρῳδίας τῶν κωμικῶν, ἐδάκρυον καὶ ἐθρήνουν διὰ τὰ πάθη τῶν ἡρώων τοῦ τραγικοῦ. Διότι διέστελλον τὰ σκώμματα τῶν ὕβρεων. Διὰ τοῦτο ἔσκωπτον καὶ αὐτοὺς τοὺς θεούς, ἐν ᾧ ὠργίζοντο κατὰ τῶν Ἑρμοκοπιδῶν καὶ τῶν μιμησαμένων τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια. Λέγοντες ὅμως ταῦτα δὲν ἐννοοῦμεν, ὅτι τὸ πρᾶγμα ἐγένετο καὶ πρὸς ἔπαινον τοῦ Σωκράτους· διότι οὕτως ἡ κωμῳδία οὐδένα σκοπὸν εἶχε. Διὰ τί λοιπὸν ὁ Ἀριστοφάνης διακωμῳδεῖ τὸν φιλόσοφον; Διὰ τί ἀποδίδει τούτῳ ἰδιότητας, ὧν ἐστερεῖτο; Διὰ τί συγχέει τοῦτον μετὰ τῶν φυσιολόγων καὶ τῶν σοφιστῶν [2]*; Φυσιολόγος οὐδέποτε ἦτο ὁ Σωκράτης οὐδ' ἐν τῇ νεανικῇ αὐτοῦ ἡλικίᾳ. Ἴσως τὰ πλήθη ἐθεώρουν τοῦτον σοφιστήν, ἀλλ' ὁ Ἀριστοφάνης εἶχεν οὕτως ὀξεῖαν τὴν ἀντίληψιν, ὥστε δὲν ἠδύνατο νὰ πλανηθῇ. Ὁ φιλόσοφος ὅμως οὗτος μετεβίβαζε τὸ κριτήριον τῆς ἀληθείας ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου εἰς τὸν ἐσωτερικόν, ὡς ἐποίουν καὶ οἱ σοφισταί, καὶ ἐθεωρήθη ὡς ἡγέτης πάντων τῶν νεωτεριζόντων. Οὕτως ὁ ἀρχαιοπρεπὴς κω-*

δηλ. Φειδωνίδην. Ἀλλ' ἐν τέλει συνεφώνησαν παραλαβόντες καὶ τὰ δύο συνθετικὰ μέρη καὶ ὀνομάσαντες Φειδιππίδην.

[1]) *Ἐν στίχ.* 1498. [2]) *Ὅρα εἰσαγωγήν μου εἰς Ἀπολογ. Σωκράτ. σελ.* 58 *καὶ ἑξῆς.*

μικὸς συγκρούεται πρὸς τὸν νεωτεριστὴν φιλόσοφον, ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴρηται. Δευτεραγωνιστὴς τοῦ δράματος εἶναι ὁ Στρεψιάδης, ὅστις ἐπιθυμῶν νὰ μάθῃ παρὰ τοῦ Σωκράτους παρανοεῖ αὐτὸν κωμικώτατα. Ἐκ δὲ τῶν δύο ἀλληγορικῶν προσώπων ὁ μὲν Δίκαιος λόγος γέροντος προσωπεῖον φέρων ἐκπροσωπεῖ τὴν ἐποχὴν τῶν Μαραθωνομάχων, ὁ δὲ Ἄδικος λόγος ὁμοιάζει πρὸς ἀναιδῆ καὶ θρασὺν νεανίαν, ὅστις διὰ τῶν νεωτερικῶν αὐτοῦ ἐνδυμάτων εἶναι ἀντιπρόσωπος τῶν συγχρόνων τῷ Εὐριπίδῃ Ἀθηναίων.

Ἡ δὲ διδασκαλία τῶν Σφηκῶν ἐγένετο κατὰ τὰ Λήναια τοῦ 422 π. Χ. ἐπὶ ἄρχοντος Ἀμεινίου. Τὸ δρᾶμα τοῦτο ἔλαβε τὰ δευτερεῖα. Δὲν ἐνίκησεν ὅμως ἄλλος ποιητής, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Ἀριστοφάνης, ὅστις μὴ δυνάμενος νὰ ἀγωνισθῇ διὰ δύο κωμῳδιῶν ἐδίδαξε τὸν Προάγωνα διὰ τοῦ Φιλωνίδου, ὅστις ἦτο καὶ πρωταγωνιστής. Ὁ Προάγων λοιπὸν οὗτος ἔλαβε τὰ πρωτεῖα[1].

Τῆς κωμῳδίας ἡ ὑπόθεσις εἶναι ἁπλῆ, διότι ὁ πρεσβύτης Φιλοκλέων φιλόδικος ὢν ἐφοίτα εἰς τὰ δικαστήρια. Τὴν νόσον ταύτην τοῦ πατρὸς θέλων νὰ κολάσῃ ὁ υἱὸς Βδελυκλέων καθείργει τοῦτον ἐν τοῖς οἴκοις. Ἐν ἀρχῇ τοῦ δράματος οἱ οἰκέται τοῦ Φιλοκλέωνος, ὁ Σωσίας καὶ ὁ Ξανθίας, φυλάττουσι τὸν πρεσβύτην, μὴ οὗτος διαφύγῃ. Ὁ υἱὸς τὸ πρῶτον ἐπειρᾶτο, ὅπως διὰ λόγου πείσῃ τὸν πατέρα καὶ ἀπαλλάξῃ τῆς νόσου, ἀλλ' οὗτος δὲν ἐπείθετο. Ἀφ' οὗ δὲ πολλοὺς ἄλλους τρόπους πρὸς ἀπαλλαγὴν μετεχειρίσθη, ἐνέκλεισεν ἐν τῷ οἴκῳ, ἀλλ' ὁ φιλόδικος πρεσβύτης ἐκ παντὸς τρόπου ἤθελε νὰ φύγῃ. Διὰ τοῦτο ἅπασαν τὴν αὐλὴν διὰ δικτύων περιβαλόντες ἐφύλασσον[2]. *Οἱ δὲ συνδικασταὶ τοῦ Φιλοκλέωνος μαθόντες τὴν κάθειρξιν καὶ πρὸς Σφῆκας αὐτοὺς ἀφομοιώσαντες ἔρχονται εἰς τὴν σκηνήν, ὅπως ὑποκλέψωσιν αὐτόν*[3]. *Ἀλλ' οὐδὲν ἠδυνήθησαν νὰ δια-*

---

[1]) *Ἰδὲ* Bode III, 2 329. [2]) *Ἐν στίχ.* 133. [3]) *Ἐν στίχ.* 230.

πράξωσιν. Ἐν τέλει ὁ υἱὸς ἠναγκάσθη, ὅπως συστήσῃ κατ' οἶκον ἰδιωτικὸν δικαστήριον. Ἐν τούτῳ δικάζονται δύο κύνες, ὑφ' οὓς λανθάνουσιν ὁ Κλέων καὶ ὁ Λάβης[1]. Ὁ κύων Κυδαθηναιεὺς ἐγράψατο γραφήν, ὅτι ὁ Λάβης (δηλ. ὁ Λάχης) ὁ Αἰξωνεὺς ἀδικεῖ, διότι μόνος κατέφαγε τὸν Σικελικὸν τυρόν[2]. Ἐν τῇ δίκῃ ταύτῃ διακωμῳδοῦνται τὰ δικαστικὰ τῶν Ἀθηναίων νόμιμα. Περὶ τὸ τέλος τοῦ δράματος ὁ γέρων καλεῖται εἰς δεῖπνον, ἐν ᾧ τρέπεται εἰς ἀκολασίαν καὶ ἀβελτηρίαν καὶ κρίνει αὐτὸν ἀρτόπωλις ὕβρεως.

Ἡ κωμῳδία αὕτη εἶναι μὲν πολιτικὴ κατὰ τὴν βάσιν, ὅμως ὁμοιάζει καὶ πρὸς τὰς νεφέλας ἕνεκα τῆς σχέσεως τοῦ πατρὸς πρὸς τὸν υἱόν[3]. Ἐκεῖ μωραίνει ὁ πατήρ, ὅστις ἐπιθυμεῖ νὰ διδάξῃ τὸν υἱὸν τὴν σοφιστικήν, ἐνταῦθα δὲ ὁ υἱὸς Βδελυκλέων πειρᾶται, ὅπως θεραπεύσῃ τὸν πατέρα ἐκ τῆς νόσου τῆς φιλοδικίας. Δὲν εἶναι δὲ παράδοξον, ὅτι ὁ Ἀριστοφάνης διακωμῳδεῖ τὰ Ἀττικὰ δικαστήρια, ἂν τις λάβῃ ὑπ' ὄψει τὸν δικαστικὸν ὀργανισμόν, ὅστις ἐστηρίζετο ἐπὶ ἄγαν δημοκρατικῶν βάσεων. Κατ' ἔτος ἐκληροῦντο ἑξακισχίλιοι πολῖται, ἐξ ὧν χίλιοι μὲν ἦσαν ἀναπληρωτικοί, οἱ δὲ λοιποὶ ἀνὰ πεντακοσίους διενέμοντο εἰς τὰ δέκα τῆς Ἡλιαίας δικαστήρια. Οὗτοι ἐλάμβανον τρεῖς ὀβολοὺς καθ' ἑκάστην καὶ ἐσεμνύνοντο, ὅτι οὐ μόνον οἱ σύμμαχοι, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐπιφανέστατοι τῆς πόλεως ἄνδρες ὤφειλον νὰ κύπτωσι πρὸ τοῦ ὄχλου τῶν δικαστῶν. Τὰ δικαστήρια ταῦτα ἐδίκαζον κατὰ τὰ ἑαυτῶν πάθη, ἅπερ συνήθως ἐστρέφοντο κατὰ τῶν πλουσίων, κατὰ τὰς ἑαυτῶν συμπαθείας καὶ τὰ ἴδια συμφέροντα. Προθύμως δ' οὗτοι ἐδήμευον τὰς τῶν πλουσίων περιουσίας, ὅπως εὐκολώτερον τὸ δικαστικὸν λαμβάνωσιν. Ἐντεῦθεν οἱ υἱοὶ τῶν πλουσίων ἐμιμοῦντο Σπαρτιατικὰ ἔθιμα, οἱ ἀριστοκρατικοὶ ἔκλινον πρὸς τοὺς Λακεδαιμο-

---

[1]) Ἐν στίχ. 894. [2]) Ὅρα εἰσαγωγήν μου εἰς Λάχητα σελ 28. [3]) Ὅρα Klein, Geschichte des Dramas II, 133 καὶ Christ ἐν σελίδ. 254.

νίους καὶ αἱ συμμαχικαὶ πόλεις προσετίθετο τοῖς πολεμίοις. Προστάτης τῶν ὀχλοκρατικῶν τούτων δικαστηρίων ἦτο ὁ Κλέων. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται ὁ ὑψηλὸς σκοπὸς τοῦ φιλοπόλιδος κωμικοῦ, ὅστις ἤγειρε πόλεμον κατά τε τῶν δικαστῶν καὶ τοῦ δημαγωγοῦ.

Ἡ δὲ Εἰρήνη ἐδιδάχθη κατὰ τὸ 421 π. Χ. ἐν τοῖς μεγάλοις Διονυσίοις. Πρωταγωνιστὴς τοῦ δράματος ἦτο ὁ Ἀπολλόδωρος. Τὰ μὲν πρωτεῖα ἔλαβεν ὁ Εὔπολις διὰ τῶν Κολάκων, τὰ δὲ δευτερεῖα ὁ Ἀριστοφάνης διὰ τῆσδε τῆς κωμῳδίας καὶ τρίτος ἐγένετο ὁ Λεύκων διὰ τῶν Φρατόρων. Ἐν τῇ προκειμένῃ κωμῳδίᾳ ὁ Ἀριστοφάνης παρῳδῶν τὸν Βελλεροφόντην τοῦ Εὐριπίδου πλάττει τὸν μῦθον, καθ' ὃν ὁ ἀγρότης Τρυγαῖος ἀναβὰς ἐπὶ κανθάρου θέλει νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ κομίσῃ ἐκεῖθεν τὴν εἰρήνην, ὅπως σώσῃ τὴν Ἑλλάδα[1]*. Αἱ κόραι ἀποτρέπουσι τὸν πατέρα ἀπὸ τοῦ τολμήματος ἢ παρατηροῦσιν, ὅτι ἔπρεπε νὰ ζεύξῃ Πήγασον, ὅπως φαίνηται τοῖς θεοῖς τραγικώτερος*[2]*. Ἀλλ' ὁ Τρυγαῖος μὴ πεισθεὶς ἀνέρχεται εἰς τὸν οὐρανόν, ἔνθα ὁ Ἑρμῆς ἐρωτᾷ περὶ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ*[3]*. Οὗτος ἀποκρίνεται, ὅτι εἶναι ὁ Τρυγαῖος Ἀθμονεύς, ἀμπελουργὸς δεξιὸς καὶ οὐχὶ συκοφάντης οὐδ' ἐραστὴς πραγμάτων. Παρὰ τοῦ Ἑρμοῦ μανθάνει ὁ ἀγρότης, ὅτι οἱ θεοὶ ὀργισθέντες κατὰ τῶν Ἑλλήνων μετῴκησαν εἰς τὰ ἀνώτατα τοῦ οὐρανοῦ καταλιπόντες ἐν τῇ προτέρᾳ κατοικίᾳ τὸν Πόλεμον, ὅπως μὴ βλέπωσιν αὐτοὺς μαχομένους*[4]*. Ὁ δὲ Πόλεμος τὴν Εἰρήνην ἐνέβαλεν εἰς βαθὺ ἄντρον, ἐφ' οὗ ἔρριψε πολλοὺς λίθους, καὶ τοῦτο ποιήσας βουλεύεται, ὅπως συντρίψῃ τὰς πόλεις. Τοῦ Πολέμου εἰσελθόντος εἰς τὰ μέγαρα, ὅπως παρασκευάσῃ θοίδυκα*[5]*, ὁ Τρυγαῖος καλεῖ τοὺς γεωργούς, τοὺς ἐμπόρους καὶ τοὺς τέκτονας, ἵνα μοχλοὺς καὶ σχοινία λαβόντες ἐξαγάγωσι τὴν Εἰρήνην ἐκ τοῦ ἄντρου. Οὗτοι προθύμως συναθροίζονται*[6]*, διότι*

---

[1]) *Ἐν στίχ.* 80. [2]) *Ἐν στίχ.* 136. [3]) *Ἐν στίχ.* 189. [4]) *Ἐν στίχ.* 208. [5]) *Ἐν στίχ.* 288. [6]) *Ἐν στίχ.* 301.

ἐξέλαμψεν ἡμέρα μισολάμαχος, ὅπως ἀνελκύσωσιν εἰς τὸ φῶς τὴν μεγίστην καὶ φιλαμπελωτάτην πασῶν τῶν θεῶν. Ὁ Τρυγαῖος παρακαλεῖ τὸν Ἑρμῆν, ὅπως βοηθήσῃ εἰς τὸ ἔργον καὶ τῇ βοηθείᾳ τούτου ἀνέλκεται εἰς τὸ φῶς ἡ θεά[1]. Μετὰ ταύτης ἐξέρχονται ἡ Ὀπώρα καὶ ἡ Θεωρία. Κατὰ πρότασιν τοῦ Ἑρμοῦ ὁ Τρυγαῖος λαμβάνει σύζυγον τὴν Ὀπώραν[2]. Μετὰ τοῦτο ὁ εἰρηνικὸς ἀγρότης καταβαίνει εἰς τὴν γῆν[3], ποιεῖ θυσίαν καὶ τρέπεται εἰς εὐωχίαν. Ἐνταῦθα ἔρχεται μετὰ χαρᾶς μὲν ὁ δρεπανουργός[4], μετὰ λύπης δὲ ὁ κάπηλος ὅπλων[5]. Ἀφ' οὗ δ' ἠλέγχθη ὁ υἱὸς τοῦ Λαμάχου, ὅστις ᾖδεν ᾄσματα πολέμου[6], καὶ ὁ τοῦ Κλεωνύμου, ὅστις ἔψαλλεν ἐκ τοῦ ῥιψάσπιδος Ἀρχιλόχου[7], λήγει ἡ κωμῳδία εἰς τὸν ὑμέναιον.

Τὸ δρᾶμα τοῦτο ἔχει μεγίστην ὁμοιότητα πρὸς τοὺς Ἀχαρνεῖς· διότι καὶ ἐκεῖ καὶ ἐνταῦθα ὁ ποιητὴς συμβουλεύει τοῖς Ἀθηναίοις πρὸς κατάλυσιν τοῦ ὀλεθρίου πολέμου. Ἀλλ' ὑπάρχει καὶ σπουδαία διαφορά· διότι ἐκεῖ μὲν μόνον ὁ Δικαιόπολις ἤθελε τὴν εἰρήνην, ἐνταῦθα δὲ οὐ μόνον ὁ Τρυγαῖος, ἀλλὰ καὶ ὁ λαός, ὃν ἐκπροσωπεῖ ὁ χορός. Τοῦτο δὲ συνέβη, διότι ὁ φίλος τοῦ πολέμου Κλέων εἶχε πέσει ἐν τῷ πεδίῳ[8] τῆς μάχης καὶ πολλαὶ πόλεις πρὸς τοὺς πολεμίους μεθίσταντο. Ὅτι δ' ἐν τῷ προσήκοντι χρόνῳ ὁ Ἀριστοφάνης ἐδίδαξε κωμῳδίαν ἔχουσαν τοιαύτην ὑπόθεσιν, γίνεται δῆλον ἐκ τούτου, ὅτι μόλις παρῆλθεν ἡ ἑορτὴ τῶν μεγάλων Διονυσίων καὶ ἐγένοντο σπονδαί[9]. Ἂν παραβληθῶσιν αἱ δύο εἰρημέναι κωμῳδίαι πρὸς ἀλλήλας, ἔσται δῆλον, ὅτι οἱ Ἀχαρνεῖς ὑπερέχουσι τῆς Εἰρήνης κατὰ τὴν πλοκὴν τοῦ μύθου· διότι ἐν ἐκείνῳ τῷ δράματι ἡ ἑνότης εἶναι καταφανεστέρα. Τῆς προκειμένης κωμῳδίας τὸ πρῶτον μέρος εἶναι κρεῖττον τοῦ δευτέρου. Φαίνεται, ὅτι αὐτὸς ὁ Ἀριστοφάνης

---

[1]) Ἐν στίχ. 520. [2]) Ἐν στίχ. 709. [3]) Ἐν στίχ. 824. [4]) Ἐν στίχ. 1198. [5]) Ἐν στίχ. 1210. [6]) Ἐν στίχ. 1270. [7]) Ἐν στίχ. 1298. [8]) Θουκυδίδ. V, 10. [9]) Θουκυδίδ. V, 20.

παρετήρησε τὰς ἐλλείψεις τῆς κωμῳδίας καὶ λέγεται, ὅτι ἐποίησε διασκευήν, ἥτις δὲν διετηρήθη μέχρις ἡμῶν. Ἀλλὰ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου διεφώνουν αὐτοὶ οἱ ἀρχαῖοι[1]. *Ἐν τῇδε τῇ κωμῳδίᾳ γίνεται ἀλλαγὴ τόπου, διότι μέρος μὲν ἐν τῇ γῇ, μέρος δὲ ἐν τῷ οὐρανῷ τελεῖται.*

Οἱ δ' Ὄ ρ ν ι θ ε ς ἐδιδάχθησαν ἐπὶ ἄρχοντος Χαβρίου κατὰ τὸ 414 π. Χ. διὰ τοῦ Καλλιστράτου. Ἐν τῷ ἀγῶνι ἠρίστευσεν ὁ Ἀμειψίας διὰ τῶν Κωμαστῶν, τὰ δευτερεῖα ἔλαβεν ὁ Ἀριστοφάνης διὰ τῆσδε τῆς κωμῳδίας καὶ τρίτος ἐγένετο ὁ Φρύνιχος διὰ τοῦ Μονοτρόπου[2]. *Ἐν ἀρχῇ τῆς κωμῳδίας δύο πρεσβῦται Ἀθηναῖοι, ὁ Εὐελπίδης καὶ ὁ Πισθέταιρος, φεύγοντες τὴν ἐν Ἀθήναις συκοφαντίαν καὶ ἀκολουθοῦντες κολοιῷ καὶ κορώνῃ ἀποδημοῦσιν εἰς τοὺς Ὄρνιθας. Κατὰ πρῶτον ἐντυγχάνουσιν Ἔποπι (ἀγριοπετεινῷ), εἰς ὃν μετεμορφώθη ὁ Τηρεύς. Πρὸς τοῦτον οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν συγγενεῖς, διότι οὗτος εἶχε λάβει γυναῖκα Πρόκνην τὴν θυγατέρα τοῦ Πανδίονος, ἐξ ἧς ἐγέννησε τὸν Ἴτυν. Ἐπειδὴ δὲ ἠτίμασε τὴν ἀδελφὴν τῆς Πρόκνης Φιλομήλαν, μετεμορφώθη εἰς ἔποπα. Οὗτος λοιπὸν καλεῖ τοὺς Ὄρνιθας εἰς ἐκκλησίαν, οἵτινες νομίσαντες, ὅτι προὐδόθησαν, προτίθενται νὰ κατασπαράξωσι τοὺς ἀνθρώπους*[3]. *Ἀλλ' ὁ Ἔποψ πραΰνει τὴν μανίαν αὐτῶν καὶ ὁ Πισθέταιρος διεγείρει τὴν συνείδησιν τῆς ἀρχαιοτάτης κοσμοκρατορίας τῶν ὀρνίθων, ἣν ἀφεῖλον οἱ Ὀλύμπιοι θεοί*[4]. *Ὁ χορὸς τῶν ὀρνίθων πείθεται, πλήρης χαρᾶς τρέπεται εἰς ἐνθουσιαστικὰ ᾄσματα*[5] *καὶ πρὸς τοὺς*

---

1) *Ἐν τῇ τρίτῃ Ὑποθέσει ἀναγινώσκεται· «Φαίνεται ἐν ταῖς διδασκαλίαις καὶ ἑτέραν δεδιδαχὼς Εἰρήνην ὁμοίως Ἀριστοφάνης. Ἄδηλον οὖν φησιν Ἐρατοσθένης, πότερον τὴν αὐτὴν ἀνεδίδαξεν ἢ ἑτέραν καθῆκεν, ἥτις οὐ σῴζεται... Καὶ σποράδην δέ τινα ποιήματα παρατίθεται, ἅπερ ἐν τῇ νῦν φερομένῃ οὐκ ἔστιν». Ὅρα* Bergk IV, 84. 2) *Ταῦτα λέγονται ἐν τῇ πρώτῃ ὑποθέσει.* 3) *Ἐν στίχ* 328. 4) *Ἐν στίχ.* 481. 5) *Ἐν στίχ.* 685. *Περὶ τῶν ἀνθρώπων λέγουσι μετὰ περιφρονήσεως·*

Ἄγε δὴ φύσιν ἄνδρες ἀμαυρόβιοι, φύλλων γενεᾷ προσόμοιοι,
ὀλιγοδρανέες, πλάσματα πηλοῦ, σκιοειδέα φῦλ' ἀμενηνά,

δύο ἀνθρώπους συμμαχίαν ποιεῖται. Μετὰ ταύτην κτίζουσι πόλιν τὸν οὐρανὸν ἀπὸ τῆς γῆς χωρίζουσαν, ἣν ὀνομάζουσι Νεφελοκοκκυγίαν[1]. *Ἀφ' οὗ δ' ἡ κτίσις τῆς πόλεως γνωστὴ ἐν Ἀθήναις ἐγένετο, ἔρχονται ἐκεῖθεν χρησμολόγος*[2], *ὁ γεωμέτρης Μέτων, ἐπίσκοπος καὶ ψηφισματοπώλης, ἀλλὰ κακῶς ὑπὸ τοῦ Πισθεταίρου ἀποπέμπονται. Μετὰ τὴν διάφραξιν τοῦ οὐρανοῦ οἱ ἄνθρωποι τοῖς ὄρνισι καὶ οὐχὶ τοῖς θεοῖς θυσίας προσέφερον. Ἐπειδὴ δ' οὕτως εἶχε, οἱ θεοὶ περιῆλθον εἰς τὴν ἐσχάτην ἀνάγκην. Ἔρχεται εἰς τὴν Νεφελοκοκκυγίαν ὁ Προμηθεύς, ὅστις ἀγγέλλων τὸν παρὰ τοῖς θεοῖς λιμὸν καὶ τὴν προσεχῆ τούτων πρέσβευσιν συμβουλεύει, ὅπως ὁ ἄρχων τῆς νέας πόλεως αἰτήσῃ παρὰ τοῦ Διὸς τὸ σκῆπτρον καὶ τὴν Βασίλειαν εἰς γυναῖκα*[3]. *Καὶ ὄντως μετ' ὀλίγον πρεσβεύουσιν ὁ Ποσειδῶν, ὁ Τριβαλλὸς καὶ ὁ Ἡρακλῆς, οἵτινες ὑπὸ τοῦ λιμοῦ ἀναγκασθέντες ὑπισχνοῦνται τὰ αἰτηθέντα. Οὕτως ὁ Πισθέταιρος ἐμφανίζεται κατὰ τὸ τέλος τῆς κωμῳδίας ἔχων γυναῖκα τὴν Βασίλειαν καὶ τὸν κεραυνὸν τοῦ Διὸς πάλλων*[4].

Διὰ τοῦδε τοῦ δράματος κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὁ Ἀριστοστοφάνης διακωμῳδεῖ τὴν ἐξωτερικὴν τῶν Ἀθηναίων πολιτικήν. Ὁ φιλόπολις ποιητὴς παρετήρησεν, ὅτι ἡ εἰς Σικελίαν στρατεία ἦτο τυχοδιωκτικὸν πολιτικὸν σχέδιον, ὅπερ δὲν ἐστηρίζετο ἐπὶ ἰσχυρᾶς βάσεως. Ὁ Ἀλκιβιάδης πείσας τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων, ὅπως στρατεύσηται εἰς τὴν Σικελίαν, διενοεῖτο, ὅπως γίνηται κύριος τῆς μεγάλης νήσου καὶ τῆς Ἰταλίας, δουλώσῃ τοὺς Καρχηδονίους καὶ διὰ τούτων τοὺς Πελοποννησίους[5],

---

ἀπτῆνες ἐφημέριοι ταλαοὶ βροτοὶ ἀνέρες εἰκελόνειροι,
πρόσχετε τὸν νοῦν τοῖς ἀθανάτοις ἡμῖν τοῖς αἰὲν ἐοῦσιν,

1) *Ἐν στίχ.* 819 2) *Ἐν στίχ.* 959. 3) *Ἐν στίχ.* 1535. 4) *Ἐν στίχ.* 1714. 5) *Αὐτὸς ὁ Ἀλκιβιάδης λέγει ἐν Σπάρτῃ παρὰ Θουκυδίδ.* VI, 90 "*Ἐπλεύσαμεν ἐς Σικελίαν πρῶτον μέν, εἰ δυνάμεθα, Σικελιώτας καταστρεψόμενοι, μετὰ δ' ἐκείνους αὖθις καὶ Ἰταλιώτας, ἔπειτα καὶ τῆς Καρχηδονίων ἀρχῆς καὶ αὐτῶν ἀποπειράσοντες. Εἰ δὲ προχωρήσειε ταῦτα ἢ πάντα ἢ καὶ τὰ πλείω, ἤδη τῇ Πελοποννήσῳ ἐμέλλομεν ἐπιχειρήσειν, κομίσαντες*

γείνη βασιλεὺς καὶ κοσμοκράτωρ. Οἱ Ἕλληνες δὲν ἦσαν κατακτητικὸς λαός, ἀλλ' ἀποικιακός. Αἱ κατὰ τῶν Περσῶν νῖκαι ὠφέλησαν μὲν αὐτοὺς περιφανῶς, ἀλλὰ καὶ ἔβλαψαν κατὰ τοῦτο, ὅτι ἐδίδαξαν τοὺς νικητὰς κατακτητικὴν πολιτικήν. Ἡ ἰδέα τῆς κοσμοκρατορίας ἐγεννήθη ἐν τῇ διανοίᾳ τοῦ Περικλέους καὶ παρελήφθη ὑπὸ τοῦ Ἀλκιβιάδου, ὅστις ἔπεισε τὰ πλήθη πρὸς πραγμάτωσιν τῶν μεγάλων μέν, δυσεπιτεύκτων ὅμως αὐτοῦ σχεδίων. Ὅτι ἡ κωμῳδία περιέχει ἀλληγορίαν, νομίζομεν, ὅτι δυσκόλως δύναταί τις νὰ ἀρνηθῇ. Καὶ ὄντως ὁ Suvern[1] *πειρᾶται, ὅπως μέχρι τῶν ἐλαχίστων καταδείξῃ ταύτην, ἀλλ' ὁ Droysen*[2] *δὲν δύναται νὰ εὕρῃ βαθυτέραν ἔννοιαν ἐν τῷδε τῷ δράματι. Ἀλλὰ τίς ἐν τῷ Πισθεταίρῳ· δὲν ἐμβλέπει τὸν Ἀλκιβιάδην τὸν πείσαντα τὸν κοῦφον λαὸν ὥσπερ ὄρνιθας, ὅπως ἐκτελέσῃ τὸ μέγα σχέδιον; Πρὸς δὲ ἡ κωμῳδία ὑπαινίσσεται τὴν ἀποσύνθεσιν τῆς πόλεως· διότι ἕκαστος φέρεται ἐκεῖ, ἔνθα τὸ ἴδιον συμφέρον ἄγει.*

Ἡ δὲ Λυσιστράτη ἐδιδάχθη κατὰ τὸ 411 π. Χ. διὰ τοῦ Καλλιστράτου ἐπὶ ἄρχοντος Καλλίου. Καὶ ἐν τῇ κωμῳδίᾳ ταύτῃ ὁ Ἀριστοφάνης ἀγωνίζεται ὑπὲρ τῆς καταλύσεως τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ὃ ὑπαινίσσεται καὶ τὸ ὄνομα τῆς ἡρωΐδος τῆς κωμῳδίας[3]. *Αὕτη θέλουσα νὰ διαλλάξῃ τοὺς Ἕλληνας πρὸς ἀλλήλους ἐκάλεσε σύλλογον γυναικῶν ἐκ Πελοποννήσου καὶ τῆς Βοιωτίας. Διότι εἶχε τὴν γνώμην, ὅτι ἐν ταῖς γυναιξὶν ἔκειτο ἡ σωτηρία τῆς Ἑλλάδος*[4]. *Ἀφ' οὗ δ' αἱ κληθεῖσαι συνῆλθον εἰς Ἀθήνας, ἡ Λυσιστράτη πείθει ταύτας, ὅπως ὀμόσωσιν, ὅτι θέλουσιν ἀπόσχει τῆς συνουσίας πρὸς τοὺς ἄνδρας, μέχρις ὅτου*

ξύμπασαν μὲν τὴν ἐκεῖθεν προσγενομένην δύναμιν τῶν Ἑλλήνων, πολλοὺς δὲ βαρβάρους μισθωσάμενοι καὶ Ἴβηρας καὶ ἄλλους . . .„

¹) Über Aristophanes Vögel, Abhandl. d. Berl. AK. 1827. ²) *Τοῦτο ἀποφαίνεται ἐν τῇ μεταφράσει τοῦ Ἀριστοφάνους. Ἰδὲ καὶ* Klein Geschichte des Dramas II, 156. ³) *Κατὰ τὴν πρώτην ὑπόθεσιν. "Ἐκλήθη Λυσιστράτη παρὰ τὸ λῦσαι τὸν στρατόν„.* ⁴) *Ἐν στίχ.* 80.

οὗτοι παύσωνται κατ' ἀλλήλων πολεμοῦντες[1]. *Μετὰ τὸν ὅρκον ἡ Λυσιστράτη σπεύδει εἰς τὴν 'Ακρόπολιν, ἣν ὁμόφυλοι ἤδη εἶχον καταλάβει*[2]. *'Ενταῦθα αἱ γυναῖκες ἀποτελοῦσι χορόν, καθ' οὗ ἔρχεται χορὸς γερόντων, οἵτινες ἀπειλοῦσι νὰ καύσωσι τὰς κεκλεισμένας τῶν προπυλαίων πύλας*[3]. *'Αλλ' οὐδὲν δύνανται νὰ διαπράξωσι. Πρὸς δὲ ἔρχεται πρόβουλός τις, ὅστις κελεύει τοὺς Σκύθας τοξότας, ἵνα συλλάβωσι τὰς γυναῖκας καὶ δέσωσι τὰς χεῖρας αὐτῶν*[4]. *Τούτων γενναίως ὑπὸ τῶν γυναικῶν ἀποκρουσθέντων ὁ πρόβουλος ἐρωτᾷ περὶ τῆς αἰτίας, δι' ἣν αἱ γυναῖκες κατέλαβον τὴν 'Ακρόπολιν. 'Η Λυσιστράτη ἀποκρινομένη λέγει, ὅτι ἔπραξαν τοῦτο, ὅπως μὴ παρέχωσιν ἀργύριον τοῖς ἀνδράσι πρὸς πόλεμον*[5]. *Οὕτως ὁ πρόβουλος μὴ δυνηθεὶς νὰ καταπαύσῃ τὴν στάσιν ἀπέρχεται εἰς τοὺς συμπροβούλους. Τινὲς τῶν γυναικῶν πειρῶνται, ὅπως αὐτομολήσωσι πρὸς τοὺς ἄνδρας διὰ παντοίας προφάσεις*[6], *ἀλλ' ἐλέγχονται ὑπὸ τῆς Λυσιστράτης καὶ ἐγκαρτεροῦσιν. 'Επειδὴ δὲ καὶ ἐν Σπάρτῃ ἡ αὐτὴ στάσις ἐγένετο, ἔρχεται κῆρυξ περὶ σπονδῶν*[7]. *'Η Λυσιστράτη ὑπομνήσασα τὴν παλαιὰν τῶν δύο πόλεων φιλίαν κατὰ τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ὁ μὲν Κίμων ἐβοήθει τῇ Σπάρτῃ, οἱ δὲ Λάκωνες ἠλευθέρουν τὰς 'Αθήνας ἀπὸ τῆς τυραννίδος τοῦ 'Ιππίου*[8], *διαλάσσει τοὺς πολεμίους καὶ παραδίδει τὰς γυναῖκας τοῖς ἀνδράσιν*[9]. *'Εν τέλει τῆς κωμῳδίας συνίστανται δύο χοροί, ὁ τῶν 'Αθηναίων καὶ ὁ τῶν Λακώνων, οἵτινες ᾄδουσιν.*

'Η κωμῳδία αὕτη ἔχει μὲν πολλὴν τὴν ζωηρότητα, ἀλλ' εἶναι μεστὴ τοσούτων βωμωλοχημάτων, ὅσα ἐν οὐδενὶ ἄλλῳ δράματι τοῦ 'Αριστοφάνους ὑπάρχουσιν. 'Αφ' οὗ οἱ ἄνδρες ἐξηλέγχθησαν ἀνίκανοι, ὅπως καταλύσωσι τὸν ἐθνοφθόρον πόλεμον, ὁ

---

[1]) *'Εν στίχ.* 210. [2]) *'Εν στίχ.* 242 [3]) *'Εν στίχ* 305. [4]) *'Εν στίχ.* 455. [5]) *'Εν στίχ.* 488 [6]) *'Εν στίχ.* 728 [7]) *'Εν στίχ.* 980. [8]) *'Εν στίχ.* 1144. [9]) *'Εν στίχ.* 1271.

ποιητὴς ἐξήρτησε τὴν σωτηρίαν τῶν Ἑλλήνων ἐκ τῶν γυναικῶν. Ἡ πρόθεσις τοῦ κωμικοῦ εἶναι σωσίπολις· διότι τὰ τῆς πόλεως εἶχον κακῶς καὶ ἕκαστος ἠδύνατο νὰ προΐδῃ τὸν κίνδυνον, εἰς ὃν αὕτη ἐφέρετο. Ὁ μὲν στρατὸς ἐν Σικελίᾳ εἶχε φθαρῆ, οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι ἐπετείχισαν τὴν Δεκέλειαν καὶ συνῆψαν συμμαχίαν πρὸς τὸν μέγαν βασιλέα. Ἐπὶ πᾶσι τούτοις καὶ αὐτὴ ἡ βάσις τῆς πολιτείας ἤρξατο σαλευομένη· διότι οἱ ὀλιγαρχικοὶ ἐκ τῶν ἀτυχημάτων τῆς πόλεως τὸ θάρρος ἀντλήσαντες κατέστησαν τοὺς προβούλους καὶ μετ' ὀλίγον τὴν ἀρχὴν τῶν τετρακοσίων.

Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐδιδάχθησαν αἱ Θεσμοφοριάζουσαι, ὧν ἡ σκηνὴ ὑπόκειται ἐν τῷ τόπῳ τῆς ἑορτῆς τῆς Θεσμοφόρου Δήμητρος[1]. *Τῆς ἑορτῆς ἀπεκλείοντο οἱ ἄνδρες. Ἐν Ἀθήναις γίνεται γνωστόν, ὅτι κατὰ τὴν ἑορτὴν ταύτην αἱ Θεσμοφοριάζουσαι ἔμελλον νὰ ψηφίσωσι θάνατον κατὰ τοῦ Εὐριπίδου. Ὁ τραγικὸς νομίζει, ὅτι δύναται νὰ διαφύγῃ τὴν τιμωρίαν, ἂν ἀνήρ τις γυναικεῖα ἱμάτια περιβεβλημένος καὶ ὡς γυνὴ παραστὰς ὑπερασπίσῃ τὸν ποιητὴν ἐν τῷ συλλόγῳ τῶν γυναικῶν. Πρὸς τοῦτο μετὰ τοῦ κηδεστοῦ Μνησιλόχου πορεύεται πρὸς τὸν τραγικὸν Ἀγάθωνα, ὅστις ἦτο παρεμφερὴς πρὸς γυναῖκα· διότι καὶ νέος καὶ λευκὸς καὶ καλὸς καὶ κομψὸς ἦτο καὶ γυναικείαν φωνὴν εἶχεν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Ἀγάθων ἀρνεῖται, αὐτὸς ὁ παρῆλιξ ἤδη Μνησίλοχος ἀποφασίζει, ἵνα ὡς γυνὴ εἰς τὰς γυναῖκας παρεισδύσῃ*[2]. *Ἀφ' οὗ δὲ διεσκευάσθη, πορεύεται εἰς τὰς Θεσμοφοριαζούσας*[3]. *Εἰσαχθέντος δὲ τοῦ ψηφίσματος περὶ θανάτου τοῦ τραγικοῦ, ὁ Μνησίλοχος λέγει ὑπὲρ τοῦ συγγενοῦς*[4]. *Ἐν ᾧ δ' ὁ Μνησίλοχος ἐρίζει πρὸς τὰς Θεσμοφοριαζούσας, ἐξ ὧν συνίσταται ὁ χορός, ἔρχεται ὁ θηλυπρεπὴς Κλεισθένης, ὅστις προδίδει τὸ*

---

[1]) *Ἡρόδοτ. Β'*, 171 *"Καὶ τῆς Δήμητρος τελετῆς πέρι, τὴν οἱ Ἕλληνες θεσμοφόρια καλέουσι, καὶ ταύτης εἰδότι μοι πέρι εὔστομα κείσθω".* [2]) *Ἐν στίχ.* 212. [3]) *Ἐν στίχ.* 280. [4]) *Ἐν στίχ.* 466. *Ὁ Μνησίλοχος λέγει, ὅτι μισεῖ τὸν Εὐριπίδην, ἀλλ' ἀριθμεῖ πλείστας αἰσχρὰς τῶν γυναικῶν πράξεις, ἃς δὲν ἐδήλωσεν ὁ τραγικός.*

τέχνασμα τοῦ Εὐριπίδου[1]. Ἐρεύνης δὲ γενομένης ἀπεδείχθη τοῦτο καὶ ὁ Μνησίλοχος παρεδόθη Σκύθῃ τοξότῃ. Ὁ ποιητὴς νομίζων καθῆκον, ὅπως τὸν κηδεστὴν ἐλευθερώσῃ, πρῶτον μὲν ἔρχεται ὡς Μενέλαος[2], ὅστις τὴν Ἑλένην ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ βασιλέως τῶν Αἰγυπτίων ἠλευθέρωσεν, εἶτα ὡς Ἠχὼ[3] καὶ εἶτα ὡς Περσεύς[4], ἀλλὰ μάτην· διότι ὁ Σκύθης δὲν πλανᾶται. Ἐν τέλει ἐμφανίζεται ὡς προαγωγὸς μετὰ αὐλητρίδος, ἀπατᾷ τὸν τοξότην καὶ ὁ Μνησίλοχος φεύγει.

Ὁ μῦθος τοῦ δράματος στηρίζεται ἐπὶ τῆς γενικῆς πεποιθήσεως τῶν συγχρόνων, ὅτι ὁ τραγικὸς ἦτο μισογύνης, ὡς καὶ αἱ τραγῳδίαι αὐτοῦ ἔτι καὶ νῦν μαρτυροῦσιν. Ἀναντιρρήτως ἡ κωμῳδία ἔχει πολλὰς ἀρετάς, κατ' ἐξοχὴν δ' ὁ ποιητὴς ἐπέτυχεν ἐν ταῖς παρῳδίαις τοῦ Ἀγάθωνος καὶ τοῦ Εὐριπίδου. Ἡ προσοχὴ τοῦ θεατοῦ ἐξ ἀρχῆς μέχρι τέλους διατηρεῖται ἀμείωτος. Καὶ ἀντίθεσις ἐν τῇ κωμῳδίᾳ δὲν ἐλλείπει· διότι τὸ βάναυσον τοῦ Μνησιλόχου ἀντιτίθεται πρὸς τὸ θηλυπρεπὲς τοῦ Ἀγάθωνος. Ἂν ἡ κωμῳδία αὕτη παραβληθῇ πρὸς τοὺς Ἀχαρνεῖς, γίνεται δῆλον, ὅτι ἔχει μείζονα δραματικὴν ἀξίαν, διότι εἶναι ἀπηλλαγμένη τῶν τοπικῶν καὶ χρονολογικῶν ἀνωμαλιῶν, ἃς ἐκεῖ ἐδείξαμεν. Ἡ προκειμένη κωμῳδία οὕτως ἤρεσε τοῖς θεαταῖς, ὥστε ὁ Ἀριστοφάνης ἐποίησε καὶ δευτέραν ἔχουσαν τὸ αὐτὸ ὄνομα. Ταύτην δὲ δὲν πρέπει νὰ ἐννοῶμεν ὡς διασκευήν, ἀλλ' ὡς ὅλως νέον δρᾶμα, ὅπερ Δημήτριος ὁ Τροιζήνιος πρὸς διαστολὴν ἀπὸ τοῦ πρώτου ἐπέγραψε Θεσμοφοριασάσας[5].

Οἱ δὲ Βάτραχοι διδαχθέντες τὸ 405 π. Χ. ἔτυχον τῶν πρωτείων, δεύτερος ἐγένετο ὁ Φρύνιχος διδάξας τὰς Μούσας καὶ τρίτος ὁ Πλάτων διὰ τοῦ Κλεοφῶντος[6]. Οὕτω δ' ἐθαυμάσθη ἡ κωμῳδία, ὥστε καὶ τὸ δεύτερον ἀνεδιδάχθη καὶ ὁ ποιητὴς ἐστέφθη διὰ κλάδου τῆς ἱερᾶς ἐλαίας. Φαίνεται, ὅτι ἀφορμὴν

---

1) Ἐν στίχ. 575 2) Ἐν στίχ. 871. 3) Ἐν στίχ. 1059. 4) Ἐν στίχ. 1101. 5) Ἀθήν. I, 29 Ἰδὲ καὶ Christ ἐν σελίδ. 258. 6) Ταῦτα λέγονται ἐν τῇ πρώτῃ ὑποθέσει.

πρὸς ποίησιν τῆς κωμῳδίας ταύτης ἔδωκεν ὁ πρὸ ὀλίγου συμβὰς θάνατος τοῦ Σοφοκλέους, οὗ μόνον ὀλίγον χρόνον προηγήθη ὁ τοῦ Εὐριπίδου. Ἐκ τῶν πολυαρίθμων τραγικῶν, οἵτινες τότε ἁμιλλώμενοι ᾔτουν παρὰ τοῦ ἄρχοντος χορόν[1], *οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ ἐξισωθῇ πρὸς τοὺς μεγάλους ἐκείνους διδασκάλους τοῦ Ἀττικοῦ* θεάτρου. *Διὰ τὴν κατάπτωσιν τούτου ὁ μὲν Διόνυσος ἦτο ἀπαραμύθητος, οἱ δὲ θεαταὶ ἐπόθουν τὸν Εὐριπίδην. Κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν λοιπὸν ταύτην ὁ κωμικὸς πλάττει τὸν μῦθον, ὅτι ὁ θεὸς τοῦ θεάτρου μετὰ τοῦ δούλου Ξανθίου κατέρχεται εἰς τὸν Ἅδην, ὅπως ἐκεῖθεν τὸν Εὐριπίδην εἰς τὸ φῶς ἀναγαγὼν τὴν τραγικὴν τέχνην ἀνυψώσῃ Ἀφ' οὗ δ' ἦλθεν εἰς τὸν Ἡρακλέα, ἵνα μάθῃ τὰ τῶν ὁδῶν*[2], *ὁρμᾷ ἐπὶ τὸ ἔργον λεοντῆν περιβεβλημένος καὶ ῥόπαλον φέρων, ἵνα παρέχῃ ἔκπληξιν τοῖς ἐντυγχάνουσιν. Ὅτε δ' ἔφθασαν εἰς τὴν Ἀχερουσίαν λίμνην, ὁ μὲν δοῦλος, ἅτε μὴ μετασχὼν τῆς ἐν Ἀργινούσσαις ναυμαχίας, δὲν προσελήφθη ὑπὸ τοῦ Χάρωνος*[3], *ἀλλ' ἠναγκάσθη, ἵνα πεζῇ περιέλθῃ τὴν λίμνην, αὐτὸς δ' ὁ θεὸς ἀντὶ δύο ὀβολῶν ἐπεραιώθη. Μετὰ τὴν περαίωσιν ὑποδέχεται τὸν Διόνυσον χορὸς μεμυημένων*[4]. *Ἐπειδὴ δ' Ἡρακλῆς ἐν Ἅδου διεπράξατο ἀδικήματα*[5], *οἱ ἀδικηθέντες ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ φέροντος λεοντῆν Διονύσου, ὅστις ἠναγκάσθη νὰ περιβληθῇ τὸν ἱματισμὸν τοῦ Ξανθίου. Μετὰ τὰς κωμικὰς ταύτας περιπετείας ὁ Διόνυσος ἔρχεται εἰς τὸν Πλούτωνα ἐν χρόνῳ, καθ' ὃν ἐγίνετο ἀγὼν περὶ τῆς τραγικῆς τέχνης. Ἆθλον τοῦ ἀγῶνος προὔκειτο σίτησις ἐν τῷ πρυτανείῳ καὶ θρόνος*[6], *ὃν τὸ πρῶτον κατεῖχεν ὁ Αἰσχύλος. Ἀλλὰ πρὸ ὀλίγου ἐλθὼν ὁ Εὐριπίδης ἀντελάβετο τοῦ θρόνου. Γίνεται λοιπὸν ἐν Ἅδου ποιητικὸς διαγωνισμός, ἐν ᾧ ὁ Ἀριστοφάνης δεικνύει τὴν λεπτὴν περὶ τὰ αἰσθητικὰ ζητήματα κρίσιν αὐτοῦ. Ἐν τέλει ὁ Διόνυσος ἀποφαίνεται,*

---

1) Ἐν στίχ. 91. 2) Ἐν στίχ. 117. 3) Ἐν στίχ. 192 4) Ἐν στίχ. 324. 5) Ἐν στίχ. 465. 6) Ἐν στίχ. 764.

ὅτι νικᾷ ὁ Αἰσχύλος[1], *ὃν ἀνάγει εἰς τὸ φῶς, ἀφ' οὗ τὸν θρόνον παρέδωκε τῷ Σοφοκλεῖ.*

Δικαίως ἡ κωμῳδία αὕτη τάσσεται ἐν ταῖς ἀρίσταις τοῦ κωμικοῦ. Ἐν ᾧ ἄλλοι ποιηταί, ὡς ὁ Εὔπολις ἐν τοῖς Δήμοις, ἀνῆγον εἰς τὸ φῶς τὰς σκιάς, ὁ Ἀριστοφάνης κατήγαγεν αὐτοὺς τοὺς θεατὰς εἰς τὸν Ἅιδην. Ὁ θεατὴς διέρχεται διὰ σειρᾶς ἀντιθέσεων, μέχρις ὅτου φθάνει εἰς τὸν ἀγῶνα τῶν δύο τραγικῶν. Τῶν διαγωνιζομένων τὸ ἦθος εἶναι σαφῶς διαγεγραμμένον καὶ αἱ περὶ τούτου κρίσεις κατέχουσι σπουδαιοτάτην θέσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ποιήσεως. Τὴν νίκην ὁ ἀρχαιοπρεπὴς ποιητὴς ἀπονέμει τῷ Μαραθωνομάχῳ τραγικῷ· διότι τὴν σωτηρίαν τῆς πόλεως προσδοκᾷ παρὰ τῆς ἠθικῆς καὶ γενναίας ἐκείνου ἀνατροφῆς ἢ ἐκ τῆς διαλεκτικῆς τοῦ Εὐριπίδου, ἥτις τὰς βάσεις τοῦ οἴκου, τῆς θρησκείας καὶ τῆς πολιτείας ἐσάλευε καὶ εἰς ἐρείπια μετέβαλεν.

Περὶ τοῦ χρόνου τῆς διδασκαλίας τῶν Ἐκκλησιαζουσῶν ὑπάρχει διαφωνία, διότι κατά τινας ἐδιδάχθησαν κατὰ τὸ 389 π. Χ., κατ' ἄλλους κατὰ τὸ 394[2]. *Ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις οἱ τρεῖς μεγάλοι τραγικοὶ εἶχον τελευτήσει, ἡ δημοκρατία μετά τινας περιπετείας πάλιν κατέστη, ὁ δημαγωγὸς Ἀγύρριος αὐξήσας τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἐδαπάνα τὸ ἀργύριον τῆς πόλεως καὶ ὁ ὄχλος ηὐνόει ὁτὲ μὲν τοῦτον, ὁτὲ δ' ἐκεῖνον τὸν δημαγωγόν. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων τῆς πόλεως αἱ γυναῖκες ἀποφασίσασαι, ὅπως ἀναλάβωσι τὴν διοίκησιν τῶν κοινῶν, περιβάλλονται ἱμάτια ἀνδρικὰ καὶ πώγωνας περιθέτους καὶ ποιοῦσιν ἐκκλησίαν.*

Ἐν τῇ κωμῳδίᾳ προλογίζει ἡ Πραξαγόρα μὴ δυναμένη νὰ ἐννοήσῃ, διὰ τί δὲν ἦλθον αἱ γυναῖκες εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἀλλ' εἰκάζει, ἢ ὅτι δὲν εἶχον ἐρραμμένους τοὺς πώγωνας ἢ ὅτι δὲν

---

[1]) *Ἐν στίχ.* 1473. [2]) *Ὅρα* Bode III, 2, 361 *καὶ* Christ *ἐν σελίδ.* 258.

ἠδυνήθησαν νὰ κλέψωσι τὰ ἀνδρικὰ ἱμάτια[1]. *Ταῦτα δὲ λέγουσα διανοεῖται, ὅπως ἀπέλθῃ· διότι βλέπει λύχνον πλησιάζοντα καὶ φοβεῖται, μὴ ἀνήρ τις ἦναι ὁ προσερχόμενος. Ἀλλ' ἀναγνωρίζονται αἱ γυναῖκες, ἐξ ὧν συνίσταται ὁ χορός. Ἐν ταύταις ἡ Πραξαγόρα ἀγορεύουσα δεικνύει, ὅτι τὰ τῆς πόλεως περιῆλθον εἰς κακὴν κατάστασιν διὰ τὴν ἄνοιαν τῶν ἀνδρῶν. Διὰ τοῦτο προτείνει, ὅπως ἡ διοίκησις τῆς πόλεως παραδοθῇ ταῖς γυναιξίν*[2]. *Αἱ ἐκκλησιάζουσαι δέχονται τὴν πρότασιν καὶ εἶτα ψηφίζουσι κοινοκτημοσύνην, καθ' ἣν καὶ αὐταὶ αἱ γυναῖκες θέλουσιν εἶναι κοιναί. Τούτων γενομένων μάτην ὁ Βλέπυρος, ὁ ἀνὴρ τῆς Πραξαγόρας, ἀναζητεῖ τὰς ἐμβάδας καὶ τὸ ἱμάτιον, ὅπως ἐξέλθῃ τῆς οἰκίας· ἐξελθὼν δὲ εὑρίσκει τὸν γείτονα ἀποροῦντα διὰ τὸ αὐτό*[3]. *Μετ' ὀλίγον ἔρχεται ὁ Χρέμης, ὅστις βραδέως πορευθεὶς εἰς τὴν ἐκκλησίαν δὲν ἔλαβε τὸ τριώβολον*[4]. *Παρὰ τούτου ὁ Βλέπυρος μανθάνει τὰ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ γενόμενα. Ἀφ' οὗ δ' αὕτη διελύθη, ἐπανέρχεται εἰς τὴν οἰκίαν ἡ Πραξαγόρα, πρὸς ἣν ἐρίζει ὁ Βλέπυρος, ὅτι ἐν ἀγνοίᾳ αὐτοῦ κατέλιπε τὴν συζυγικὴν οἰκίαν*[5]. *Αὕτη πρῶτον λέγει, ὅτι ἐπορεύθη εἰς φίλην ὠδίνουσαν, εἶτα δ' ὁμολογεῖ, ὅτι ὁ δῆμος τῶν γυναικῶν ἀπεφάσισεν, ὅπως τὰ πάντα ὦσι κοινὰ μηδ' αὐτῶν τῶν γυναικῶν ἐξαιρουμένων*[6]. *Ὁ ἀνὴρ ὅμως αὐτῆς δὲν δύναται νὰ ἐννοήσῃ τὴν κοινοκτημοσύνην, ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τῶν ἐρωτήσεων αὐτοῦ, ἂν ὑπάρξωσι κλέπται καὶ ἂν κυβεύσωσιν οἱ ἄνθρωποι. Κατὰ τὰ ἐψηφισμένα ἀνήρ τις τὰ πενιχρὰ αὐτοῦ σκεύη κομίζει, ὅπως καταθέσῃ εἰς τὸ κοινόν*[7], *ἀλλ' ὁ πλούσιος Χρέμης διστάζει νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἀπόφασιν τοῦ δήμου τῶν γυναικῶν πρὶν πεισθῇ, ὅτι καὶ ἄλλοι κατέθεντο τὴν ἑαυτῶν οὐσίαν. Ἐν τέλει καταδεικνύει ὁ κωμικὸς τὰ ἄτοπα, ἅπερ ἤθελον ἐξελιχθῇ ἐκ τῆς κοινότητος τῶν γυναικῶν*[8].

---

[1]) Ἐν στίχ. 25. [2]) Ἐν στίχ. 210. [3]) Ἐν στίχ. 311. [4]) Ἐν στίχ. 371. [5]) Ἐν στίχ. 520. [6]) Ἐν στίχ. 590. [7]) Ἐν στίχ. 730. [8]) Ἐν στίχ. 877 καὶ ἑξῆς.

Ὁ ποιητὴς ἐνταῦθα δὲν ἀνεζήτησε τὸ κωμικὸν ἐν ἱστορικοῖς προσώποις, ἀλλ' ἐν πολιτικαῖς θεωρίαις. Κατὰ τοῦτο αἱ Ἐκκλησιάζουσαι προσεγγίζουσιν εἰς τὴν μέσην κωμῳδίαν. Τινὲς ἐνόμισαν, ὅτι ὁ Ἀριστοφάνης διὰ τοῦδε τοῦ δράματος προτίθεται νὰ διακωμῳδήσῃ τὴν Πολιτείαν τοῦ Πλάτωνος[1]. *Τοῦτο ὅμως οὐδόλως εἶναι πιθανόν, διότι ὁ διάλογος συνεγράφη μετὰ τὴν κωμῳδίαν*[2]. *Ἴσως εἶναι πιθανώτερον, ὅτι ὁ φιλόσοφος ὑπαινίσσεται τὴν κωμῳδίαν τοῦ Ἀριστοφάνους*[3]. *Βεβαίως ὁ Πλάτων δὲν ὡρμήθη ἐκ τοῦ κωμικοῦ, διότι τοιαῦται θεωρίαι ἦσαν γνωσταὶ ἐν Ἀθήναις καὶ εἶχον ἐφαρμοσθῆ ἐν Σπάρτῃ. Ἄλλως ἐν Ἀθήναις μετὰ τὸ τέλος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου μεγάλη πενία κατέλαβε τοὺς πολίτας καὶ ἐντεῦθεν ἀνεφάνησαν αἱ περὶ κοινοκτημοσύνης ἰδέαι, ἃς καταπολεμεῖ ὁ Ἀριστοφάνης.*

Ἐπὶ ἄρχοντος Ἀντιπάτρου κατὰ τὸ 388 π. Χ. ἐδιδάχθη ὁ Πλοῦτος. Ἀνταγωνισταὶ τοῦ Ἀριστοφάνους ἦτο ὁ Νεοχάρης, ὅστις ἠγωνίζετο διὰ τῶν Λακώνων, ὁ Ἀριστομένης διὰ τοῦ Ἀδμήτου, ὁ Νικοφῶν διὰ τοῦ Ἀδώνιδος καὶ ὁ Ἀλκαῖος διὰ τῆς Πασιφάης. Ὁ Πλοῦτος εἶναι ἡ τελευταία κωμῳδία, ἣν ὁ Ἀριστοφάνης ἐδίδαξε διὰ τοῦ ἰδίου ὀνόματος· διότι δύο ἄλλας, τὸν Κώκαλον καὶ τὸν Αἰολοσίκωνα, ἐδίδαξε διὰ τοῦ υἱοῦ Ἀραρότος[4].

Ἐν τῇδε τῇ κωμῳδίᾳ ὁ ποιητὴς πλάττει τὸν μῦθον, ὅτι πρεσβύτης χρηστὸς Χρεμύλος[5] *ὀνομαζόμενος ἐπορεύθη εἰς τὸ μαντεῖον τοῦ Ἀπόλλωνος, ὅπως ἐρωτήσῃ, ἂν πρέπῃ νὰ διδάξῃ τὸν υἱόν, ὅπως οὗτος τρόπους μεταβαλὼν γείνῃ πανοῦργος καὶ ἄδικος*[6]· *διότι οἱ δίκαιοι περιπίπτουσιν εἰς πενίαν. Ὁ θεὸς ἐκέλευσε τὸν ἐρωτήσαντα πατέρα, ἵνα ἀκολουθήσῃ ἐκείνῳ, ᾧ τὸ*

---

1) Bode III, 362. 2) *Ὅρα* C. Fr. Hermann, Geschichte und System der Platon. Philosophie I, 536 *καὶ* 692. *Παράβαλλ.* *καὶ* Christ *ἐν σελ.* 258. 3) *Ἐν Πολιτ.* V, 452 *καὶ* 457. 4) *Ἰδὲ τὴν τρίτην Ὑπόθεσιν.* 5) *Ἐν τῇ πέμπτῃ Ὑποθέσει ἀναγινώσκεται· „Χρεμύλος γὰρ ἀπὸ τοῦ χρέος καὶ τοῦ αἱμύλλω τὸ ἀπατῶ εἴρηται, ὁ ἀπατῶν δηλαδὴ τοὺς χρεωφειλέτας διὰ πενίαν„.* 6) *Ἐν στίχ.* 35.

πρῶτον ἤθελε συναντήσει. Ὄντως ἐξελθὼν ὁ Χρεμύλος τοῦ μαντείου ἐντυγχάνει τυφλῷ γέροντι, ᾧ ἀκολουθεῖ. Τὸ ὄνομα τούτου καὶ ὁ Χρεμύλος καὶ ὁ δοῦλος αὐτοῦ Καρίων ἀγνοοῦσιν, ἀλλ' ἐξαναγκάζουσι νὰ εἴπῃ τοῦτο, δηλαδὴ ὅτι εἶναι ὁ Πλοῦτος[1]. *Πρὸς δὲ μανθάνουσιν, ὅτι ὁ Ζεὺς κατέστησε τὸν Πλοῦτον τυφλόν, ὅτε ἤδη ἦτο μειράκιον· διότι ἠπείλησεν, ὅτι μέλλει νὰ πορεύηται πρὸς μόνους τοὺς δικαίους, τοὺς σοφοὺς καὶ τοὺς κοσμίους. Ἐτύφλωσε δὲ τοῦτον, ὅπως μὴ διαγιγνώσκῃ μηδένα τούτων*[2]. *Προστίθησι δ', ὅτι ἂν συνέβαινε νὰ ἀναβλέψῃ, ἤθελε φεύγει τοὺς πονηρούς*[3]. *Ὁ Χρεμύλος ὑπισχνεῖται θεραπείαν τῷ τυφλῷ, ἀλλ' οὗτος δὲν θέλει φοβούμενος τὸν Δία*[4]. *Παρατηρεῖ δ' ὅμως αὐτῷ ὁ Χρεμύλος, ὅτι, ἂν ἀναβλέψῃ καὶ μικρὸν χρόνον, ἡ τυραννὶς καὶ οἱ κεραυνοὶ τοῦ εἰρημένου θεοῦ δὲν θέλουσιν ἔχει ἀξίαν τριωβόλου*[5]· *διότι τὰ πάντα ἐξαρτῶνται ἐκ τοῦ πλούτου. Μετὰ τοὺς λόγους τούτους ὁ Χρεμύλος τὸν μὲν Πλοῦτον παρακαλεῖ, ὅπως εἰσέλθῃ εἰς τὴν οἰκίαν, διὰ δὲ τοῦ δούλου καλεῖ τοὺς γεωργούς, ὅπως ἐλθόντες μετάσχωσι τοῦ πλούτου*[6]. *Ἀφ' οὗ δ' οἱ γεωργοί, ἐξ ὧν ἀπαρτίζεται ὁ χορός, συνῆλθον, ὁ Χρεμύλος αἰτεῖ τὴν συνδρομὴν αὐτῶν. Ὁ δὲ Βλεψίδημος ἀκούσας ἐν τοῖς κουρείοις, ὅτι ὁ Χρεμύλος ἐπλούτησεν, ἔρχεται πρὸς αὐτὸν ταχεῖ τῷ βήματι, ὅπως γένηται κοινωνὸς τοῦ πλούτου*[7]. *Μαθοῦσα δ' ἡ Πενία τὰ γενόμενα ὠχρὰ ὡς Ἐρινὺς προσέρχεται καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Χρεμύλου γίνεται ἀγὼν λόγων*[8]. *Ἀλλ' ἡ Πενία ἡττᾶται*[9] *καὶ ὁ Πλοῦτος εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἀχθεὶς θεραπεύεται*[10] *καὶ οὕτως ἐπλούτησαν οὐ μόνον οἱ περὶ τὸν Χρεμύλον, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ χρηστοί. Ἀλλ' οἱ κακοί, ὡς ὁ Συκοφάντης*[11], *δυστυχοῦσιν.*

Οἱ ἀρχαῖοι ἤδη παρετήρησαν, ὅτι ἡ κωμῳδία αὕτη δὲν ὁμοιάζει πρὸς τὰς ἄλλας. Τάσσεται δὲ εἰς τὴν μέσην ἢ τὴν νέαν

---

1) Ἐν στίχ. 78. 2) Ἐν στίχ. 87. 3) Ἐν στίχ. 96. 4) Ἐν στίχ. 119. 5) Ἐν στίχ. 125. 6) Ἐν στίχ. 283. 7) Ἐν στίχ. 335. 8) Ἐν στίχ. 415. 9) Ἐν στίχ. 600 10) Ἐν στίχ. 738. 11) Ἐν στίχ. 850.

κωμῳδίαν· διότι καὶ γενικοὺς χαρακτῆρας ἔχει καὶ γλῶσσαν ἐκλεκτὴν καὶ τὰς θέσεις ἧττον μεγαλοπρεπεῖς καὶ τὰ λυρικὰ μέρη τοῦ χοροῦ περιωρισμένα καὶ πρὸς πᾶσι τούτοις στερεῖται παραβάσεως, ἥτις εἶναι οὐσιώδης χαρακτὴρ τῆς ἀρχαίας κωμῳδίας. Ἀλλ' οὐχ ἧττον καὶ ἐν τῇ πρεσβυτικῇ ἡλικίᾳ ὁ Ἀριστοφάνης δὲν ἐπελάθετο ἑαυτοῦ. Τῆς πολιτικῆς δ' ὅμως ὅλως ἀπέχει ὁ ποιητής. Ἀλλὰ τί ἠδύνατο νὰ εἴπῃ ἐν χρόνοις, καθ' οὓς ὁ Ἑρμῆς αὐτομολῶν ἐκ τῶν θεῶν εἰς τοὺς ἀνθρώπους λέγει, ὅτι πατρὶς εἶναι ἐκεῖ, ὅπου τις εὐτυχεῖ[1]*; Ἐν τέλει παρατηροῦμεν, ὅτι ὁ κωμικὸς καὶ κατὰ τὸ 408 π. Χ. ἐδίδαξε Πλοῦτον, ὅστις δὲν διετηρήθη μέχρις ἡμῶν. Εἰκάζεται, ὅτι ὁ ἀπολεσθεὶς ἦτο διάφορος τοῦ σωθέντος.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΓ΄.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΠΟΛΕΣΘΕΙΣΩΝ ΚΩΜΩΔΙΩΝ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΟΥΣ

Ἐπειδὴ ἡ ἐπίνοια τοῦ Ἀριστοφάνους ἦτο ἀνεξάντλητος καὶ ἐπειδὴ οὗτος δὲν ἠκολούθει ὡρισμένῳ τύπῳ, εἶναι λυπηρόν, ὅτι δὲν διετηρήθησαν πλείονα τοῦ κωμικοῦ δράματα[2]*. Ἐν τούτοις ἠθέλομεν θαυμάσει ἔτι μᾶλλον τὴν ποικιλόπτερον τοῦ ποιητοῦ φαντασίαν. Διεσώθησαν ὅμως ἀποσπάσματα ἐκ πλείστων κωμῳδιῶν αὐτοῦ καὶ τεσσάρων ἐκ τούτων γινώσκομεν καὶ τὸν χρόνον τῆς διδασκαλίας. Οἱ μὲν Δαιταλῆς ἐδιδάχθησαν κατὰ τὸ 427 π. Χ., οἱ δὲ Βαβυλώνιοι κατὰ τὸ 426, ὁ δὲ Προάγων κατὰ τὸ 422 καὶ ὁ Ἀμφιάραος κατὰ τὸ 414.*

Ἡ σκηνὴ τῶν Δαιταλέων ὑπόκειται παρὰ τῷ ναῷ τοῦ

---

[1]) *Ἐν στίχ.* 1151. [2]) *Ὁ μὲν* Bergk *ἀριθμεῖ τριάκοντα καὶ δύο, ὁ δὲ* Meineke *τεσσαράκοντα καὶ τρεῖς καὶ ὁ* Ranke *πεντήκοντα καὶ δύο κωμῳδίας.*

Ἡρακλέους, ὅπου οἱ συμποσιασταὶ κατὰ τὰ εἰωθότα ἐδείπνησαν. Οὗτοι τὸν χορὸν ἀποτελοῦντες παρίστανται ὡς θεαταὶ ἀγῶνος δύο νέων. Ἐν τῷ ἀγῶνι γίνεται ἀντίθεσις τῆς παλαιᾶς ἀγωγῆς καὶ παιδείας, ἣν ἐκπροσωπεῖ ὁ νεανίας Σώφρων, πρὸς τὴν νεωτέραν, ἥτις φέρεται εἰς σοφίσματα καὶ ἐκπροσωπεῖται ὑπὸ ἄλλου νέου, ὅστις ὀνομάζεται Καταπύγων[1]. *Περὶ ἀνατροφῆς καὶ παιδείας ὁ Ἀριστοφάνης ἐπραγματεύθη εὐρύτερον ἐν ταῖς Νεφέλαις. Ἐν ταύταις ὁ ποιητὴς λέγει καὶ περὶ τῆς καλῆς ὑποδοχῆς, ἧς ἔτυχον οἱ Δαιταλῆς*[2]. *Ἐπειδὴ δὲ τὴν κωμῳδίαν ἐδίδαξεν ὑπὸ ἄλλο ὄνομα, παραβάλλει ἑαυτὸν πρὸς παρθένον, εἰς ἣν δὲν ἦτο ἐπιτετραμμένον νὰ γεννήσῃ*[3]. *Ὡσαύτως τοὺς Βαβυλωνίους ὁ Ἀριστοφάνης ἐδίδαξεν ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Καλλιστράτου. Ἡ κωμῳδία ἔσχε τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ χοροῦ, ὃν ἀπετέλουν δοῦλοι στιγματίαι ἐργαζόμενοι ἐν τοῖς μυλῶσι τοῦ δημαγωγοῦ Εὐκράτους. Τοὺς βαρβάρους τούτους δούλους οἱ δημαγωγοὶ ἐπεδείκνυον ὡς ὄντας δῆθεν Βαβυλωνίους, οἵτινες ἐπανέστησαν κατὰ τοῦ μεγάλου βασιλέως. Διὰ τῆς κωμῳδίας ταύτης ὁ Ἀριστοφάνης σκώπτει τὰς ἀπάτας τῶν ξένων πρέσβεων καὶ εἰκάζεται, ὅτι ὁ ποιητὴς εἶχεν ὑπ' ὄψει τὸν Γοργίαν, ὅστις πεμφθεὶς παρὰ τῶν Λεοντίνων ἦλθεν εἰς Ἀθήνας κατὰ τὸ 427, ὅπως αἰτήσῃ βοήθειαν κατὰ τῶν Συρακουσῶν*[4]. *Ἐν τῷ δράματι τούτῳ διεκωμῴδησε τὰς κληρωτὰς καὶ χειροτονητὰς ἀρχὰς καὶ δὴ τὸν Κλέωνα παρόντων τῶν ξένων*[5]. *Διὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς προκειμένης κωμῳδίας ὁ δημαγωγὸς κατεδίωξε πρῶτον μὲν τὸν Καλλίστρατον, εἶτα δὲ καὶ αὐτὸν τὸν Ἀριστοφάνη διὰ γραφῆς ξενίας, ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴρηται. Ἐν μὲν τῷ Προάγωνι ὁ ποιητὴς ἐπαρῳδεῖ τὸν μῦθον τοῦ Θυέστου*[6], *ὃν ἐπραγματεύετο ὁ Εὐριπίδης, ἐν δὲ*

---

1) *Ἀριστοφάν ἐν Νεφέλ.* 529, *ὅπου ἰδὲ καὶ τὸν Σχολιαστήν.* 2) *Ἀριστοφάν. αὐτόθι.* 3) *Αὐτόθι.* 4) Bode III, 2, 366. *Ὅρα καὶ Ἀριστοφάν. ἐν Ἀχαρν.* 634. 5) *Σχολ. Ἀριστοφάν. ἐν Ἀχαρν.* 474. 6) *Ἀθήν.* III, 95.

τῷ Ἀμφιαράῳ συνώνυμον τραγῳδίαν τοῦ αὐτοῦ τραγικοῦ. Ἴσως ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ἀμφιαράου λανθάνει ὁ Νικίας, ὅστις δὲν ἤθελε νὰ μετάσχῃ τοῦ πολέμου κατὰ τῆς Σικελίας, ὡς ὁ μυθικὸς ἥρως τοῦ πολέμου κατὰ τῶν Θηβῶν [1].

Πλὴν τῶν τεσσάρων τούτων κωμῳδιῶν μνημονεύονται καὶ ἄλλαι, ἀλλ' αἱ ὑποθέσεις αὐτῶν δὲν δύνανται νὰ ὁρισθῶσι· διότι τὰ περισωθέντα ἀποσπάσματα δὲν βοηθοῦσιν εἰς τοῦτο. Αἱ Ὁλκάδες καὶ οἱ Γεωργοὶ εἶχον ὑποθέσεις, ὡς εἰκάζεται, ἀναφερομένας εἰς τὴν κατάλυσιν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου [2]. *Ἐν τῷ Γήρατι ὁ ποιητὴς εἰκόνιζε τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων, ὅστις ἀνενεοῦτο, ὡς ἐν τοῖς Ἱππεῦσιν* [3]. *Οἱ δὲ Ἥρωες περιεῖχον ἀντίθεσιν τοῦ ἡρωϊκοῦ παρελθόντος τῶν Ἀθηναίων πρὸς τὸ παρόν. Τὰς Λημνίας ἐποίησεν ὁ Ἀριστοφάνης παρῳδῶν τὰς τραγῳδίας τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Σοφοκλέους. Ἡ ὑπόθεσις εἶχε πολὺ τὸ κωμικόν, διότι, ὡς ἀλλαχοῦ εἴρηται, αἱ Λήμνιαι στερούμεναι ἀνδρῶν ἐπετέθησαν κατὰ τῶν Ἀργοναυτῶν. Ἐν τοῖς Ταγηνισταῖς ὁ ποιητὴς διεκωμῴδει τοὺς παρασίτους, ἐν οἷς ἔτασσε τὸν Πρόδικον καὶ τὴν σχολὴν αὐτοῦ* [4]. *Τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν ἐπραγματεύετο ὁ Εὔπολις ἐν τοῖς Κόλαξι. Μετὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Πλούτου ὁ Ἀριστοφάνης δὲν παρέστη ἐν τῷ θεάτρῳ ὡς διδάσκαλος, ἀλλ' ἐδίδαξε δύο κωμῳδίας διὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἀραρότος. Αὗται ἦσαν ὁ Αἰολοσίκων καὶ ὁ Κώκαλος· καὶ ἐν ἐκείνῃ μὲν οἱ Ἀλεξανδρινοὶ ἀνεύρισκον τὸν χαρακτῆρα τῆς μέσης κωμῳδίας, ἐν δὲ τῷ Κωκάλῳ τὸν τῆς νεωτέρας* [5]. *Ὁ Κώκαλος ἦτο βασιλεὺς*

---

[1]) Bode, *αὐτόθι* 368. [2]) *Ἐν τῇ πρώτῃ Ὑποθέσει τῆς Εἰρήνης ἀναγινώσκεται· "Οὐ τοῦτο δὲ μόνον ὑπὲρ εἰρήνης Ἀριστοφάνης τὸ δρᾶμα τέθεικεν, ἀλλὰ καὶ τοὺς Ἀχαρνεῖς καὶ τοὺς Ἱππέας καὶ Ὁλκάδας"·* [3]) *Ἀθήν.* III. 109. [4]) *Σχολ. εἰς Ἀριστοφάν. Νεφέλ.* 360. [5]) *Ἐν τῇ πρώτῃ βιογραφίᾳ τοῦ Ἀριστοφάνους ἀναγινώσκεται· "ἔγραψε Κώκαλον, ἐν ᾧ εἰσάγει φθορὰν καὶ ἀναγνωρισμὸν καὶ τἆλλα πάντα, ἃ ἐζήλωσε Μένανδρος".*

τῆς ἐν Σικελίᾳ πόλεως Καμίκου, οὗ ἡ θυγάτηρ ἐφόνευσε τὸν Μίνωα. Ἐν τῇ αὐλῇ τούτου ἐγίνετο ἡ κωμῳδία. Ὁ δὲ Αἰολοσίκων ἦτο παρῳδία τοῦ Εὐριπιδείου Αἰόλου[1].

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΔ΄.

ΠΕΡΙ ΜΕΣΗΣ ΚΩΜΩΔΙΑΣ

Ἡ μέση κωμῳδία περιλαμβάνει τὸ χρονικὸν διάστημα ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου μέχρι τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης[2]. *Ἡ περίοδος αὕτη ὡς ἀποτελεῖ μετάβασιν ἀπὸ τῆς ἡγεμονίας τοῦ λαοῦ πρὸς τὴν ἀπώλειαν τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας, οὕτω καὶ ἀπὸ τῆς ἀρχαίας κωμῳδίας εἰς τὴν μέσην. Αὕτη δὲν διακωμῳδεῖ ὡρισμένα πρόσωπα, ἀλλὰ τάξεις. Ὁσάκις δὲ βάλλει τὰ ἑαυτῆς σκώμματα καὶ κατὰ προσώπων, ταῦτα δὲν εἶναι σύγχρονα, ἀλλ' ἱστορικά, οὐδὲ πολιτικά, ἀλλὰ τῶν γραμμάτων, ὡς ὁ Εὐριπίδης, ἡ Σαπφὼ καὶ ὁ Πλάτων. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην οἱ Ἀθηναῖοι ἐγένοντο ἀμβλεῖς καὶ ψυχροὶ πρὸς τὰ μεγάλα τῆς πόλεως συμφέροντα. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται ἡ αἰτία, δι' ἣν καὶ ἡ διακωμῴδησις τῶν πολιτευομένων ἐν τῷ θεάτρῳ ὑποχωρεῖ. Ἡ μέση λοιπὸν κωμῳδία ἀποκλείουσα τὸν δημόσιον καὶ τὸν οἰκιακὸν βίον λαμβάνει τὰς ὑποθέσεις ἐκ τῶν ἐν τῷ μεταξὺ κειμένων, δηλ. ἐκ τῆς ὁδοῦ καὶ τῆς ἀγορᾶς. Οἱ ἐνταῦθα διατρίβοντες, ὡς ἰχθυοπῶλαι, μάγειροι, ἑταῖραι καὶ τοιοῦτοι ἦσαν προσφιλῆ τῆς μέσης κωμῳδίας θέματα*[3]. *Δὲν ἀπεῖχεν αὕτη οὐδὲ τῶν φιλοσόφων τῶν ἐνταῦθα ποιούντων τὰς δια-*

---

[1]) Klein, Geschichte des Dramas II, 206. [2]) *Ἄλλοι προεκτείνουσι τὴν περίοδον ταύτην μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου*, Bergk IV, 121. [3]) Klein, Geschichte des Dramas II, 208.

τριβάς, ἀλλὰ τούτους διεκωμῴδει οὐχὶ κατ' ὄνομα, ὡς δὴ ὁ Ἀριστοφάνης τὸν Σωκράτη, ἀλλ' ἐκ τῆς σχολῆς, εἰς ἣν ἀνῆκον, π. χ. ὁ Ἀριστοφῶν ἔγραψε Πυθαγοριστήν. Ταῦτα μαρτυροῦσι καὶ τὰ περισωθέντα ὀνόματα τῶν κωμῳδιῶν τῆς περιόδου ταύτης, ὡς Σκυτεύς, Ἔμπορος, Κιθαρῳδός, Κιθαρίστρια, Ἰατρός, Φαρμακοπώλης[1].

Οἱ ποιηταὶ ταύτης τῆς περιόδου ἐπειρῶντο, ὅπως ἀνευρίσκωσι νέας ὑποθέσεις· διότι οἱ θεαταὶ πρὸς ταύτας ἐφέροντο[2]. *Ἐν ᾧ αἱ ὑποθέσεις τῶν κωμῳδιῶν τοῦ Ἀριστοφάνους ἔχουσι χαλαρὰν ἑνότητα, οἱ τῆς μέσης κωμῳδίας ποιηταὶ πλέκουσι μετὰ μείζονος τέχνης τὸν μῦθον. Στεροῦνται ὅμως τοῦ πυρὸς καὶ τῆς εὐφυΐας, ἅπερ ἐξαστράπτουσιν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ κωμῳδίᾳ. Ἐπειδὴ δὲ μετὰ τὸ τέλος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ὁ πλοῦτος τῶν Ἀθηναίων ἐμειώθη, ὁ χορὸς περιωρίσθη. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ὁ διθυραμβοποιὸς Κινησίας διὰ νόμου περιώρισε τὰς χορηγίας*[3]. *Τούτου ἕνεκεν οἱ κωμικοὶ ποιηταὶ δὲν ἠδύναντο νὰ ἔχωσι πλήρη χορὸν καὶ ὁ Κινησίας ὠνομάσθη χοροκτόνος· Ἐν τῇ μέσῃ κωμῳδίᾳ δὲν ἐξέλιπε μὲν ὅλως ὁ χορός, ἀλλὰ μόνον ὁ κορυφαῖος τοῦ χοροῦ ἀντήλλασσεν ὀλίγους στίχους πρὸς τὰ δρῶντα πρόσωπα, ἢ ᾖδε μικρόν τι μελικὸν ᾆσμα. Οἱ ἄλλοι χορευταὶ ἦσαν κωφὰ πρόσωπα (Statisten). Τὰς ἐν τῷ μεταξὺ παύσεις ἀνεπλήρου, ὡς εἰκός, ἡ μουσική. Μετὰ τὴν ἐξαφάνισιν*

---

[1]) *Εἶναι ἄξιον σημειώσεως, ὅτι πλεῖστα ὀνόματα κωμῳδιῶν εἶναι σύνθετα ἐκ τοῦ φίλος, ὡς Φιλαθήναιος, Φιλοθήβαιος, Φιλολάκων, Φίλαυλος, Φιλοτραγῳδός, Φιλοπάτωρ, Φιλομήτωρ, Φιλέταιρος, Φιλευριπίδης, Φιλάργυρος κτλ.* [2]) *Ὁ Ἀντιφάνης ἐν τῇ Ἀλκήστιδι παρ' Ἀθην.* III, 122 *λέγει·*

. . . . . ἐπὶ τὸ καινουργεῖν φέρον,
οὕτως ἐκείνως, τοῦτο γιγνώσκων ὅτι
ἓν καινὸν ἐγχείρημα, κἂν τολμηρὸν ᾖ,
πολλῶν παλαιῶν ἐστι χρησιμώτερον.

[3]) *Σχολ. εἰς Ἀριστοφάν. Βατράχ.* 404 *καὶ ἐν στίχ.* 153.

τοῦ χοροῦ καὶ ἡ μετρικὴ ποικιλία ἠλαττώθη. Ἡ δὲ γλῶσσα τῆς μέσης κωμῳδίας κεῖται μεταξὺ ποιήσεως καὶ πεζοῦ λόγου καὶ εἶναι μεστὴ ῥητορικῶν σχημάτων, ὡς τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ ἐν τῇ συγχρόνῳ τραγῳδίᾳ. Ἀφ' οὗ τὰ χορικὰ ᾄσματα σχεδὸν ἐξηφανίσθησαν, ἡ δαπάνη τοῦ χορηγοῦ ἠλαττώθη κατὰ πολύ. Ἐπειδὴ δὲ καὶ πενέστεροι πολῖται εὐκόλως ἠδύναντο νὰ γείνωσι χορηγοὶ κωμῳδιῶν, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀγωνιζομένων κωμικῶν ἐκ τριῶν ηὐξήθη εἰς πέντε[1]. Ἡ αὔξησις αὕτη τῶν ἀγωνιστῶν προεκάλει καὶ τὰς μετριωτέρας διανοίας πρὸς ποίησιν. Ἐντεῦθεν ὁ ἀριθμὸς τῶν δραμάτων καὶ τῶν ποιητῶν τῆς μέσης κωμῳδίας ἦτο μέγας[2]. Ἐπιφανέστατοι ὅμως ποιηταὶ ταύτης τῆς περιόδου εἶναι δύο, ὁ Ἀντιφάνης καὶ ὁ Ἄλεξις.

Ποῦ ἐγεννήθη ὁ Ἀντιφάνης, δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστόν[3]· ἦτο δ' υἱὸς τοῦ Στεφάνου γεννηθεὶς κατὰ τὸ 407 π. Χ. καὶ θανὼν κατὰ τὸ 333, δηλ. βιώσας ἑβδομήκοντα καὶ τέσσαρα ἔτη. Ἦτο μὲν ξένος ὁ Ἀντιφάνης, ἀλλὰ κατὰ πρότασιν τοῦ Δημοσθένους ἐκτήσατο τὸ πολιτικὸν δικαίωμα ἐν Ἀθήναις. Περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κωμῳδιῶν αὐτοῦ ὑπάρχει διαφωνία, διότι ἀποδίδονται αὐτῷ 365 ἢ 280 ἢ 260 δράματα. Καὶ τὸν μικρότερον ἀριθμὸν ἂν δεχθῶμεν, πάντως θέλομεν θαυμάσει τὴν μεγάλην τοῦ ποιητοῦ γονιμότητα. Ἀλλὰ ποῦ ἆρά γε ἐδίδαξε τοσαῦτα δράματα; Ἂν ὑποτεθῇ, ὅτι ἐπὶ πεντήκοντα ἔτη ἀδιαλείπτως ἠγωνίζετο ἐν τῷ Ἀττικῷ θεάτρῳ καὶ κατὰ τοὺς δύο σκηνικοὺς ἀγῶνας, καὶ ἐκ τῆς ὑπερβολικῆς ταύτης ὑποθέσεως θέλει ἐξαχθῇ τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὁ ποιητὴς ἐδίδαξεν ἑκατὸν δράματα. Ἀλλ' ὑποτεθείσθω, ὅτι ἐνίοτε καὶ διὰ δύο δραμάτων

---

[1]) Τοῦτο γίνεται δῆλον ἐν τῇ Ὑποθέσει τοῦ Πλούτου τοῦ Ἀριστοφάνους. [2]) Ἀθήν. VIII, 336. «Πλείονα γὰρ τῆς μέσης καλουμένης κωμῳδίας ἀναγνοὺς δράματα τῶν ὀκτακοσίων καὶ τούτων ἐκλογὰς ποιησάμενος οὐ περιέτυχον τῷ Ἀσωτοδιδασκάλῳ». [3]) Λέγεται, ὅτι κατήγετο ἐκ Κίου, Σμύρνης, Ῥόδου ἢ ἐξ ἄλλων χωρῶν. Κατὰ τὸν Sittl III, 489 ἦτο Μικρασιάτης.

ὁ Ἀντιφάνης ἠγωνίζετο, ὡς ἅπαξ τοῦτα ἐποίησε καὶ ὁ Ἀριστοφάνης. Διὰ τοῦτο ἂς προσθέσωμεν ἔτι πεντήκοντα δράματα. Ὑπολείπονται ὅμως ἄλλα ἑκατὸν καὶ δέκα, ὧν τὸν σκοπὸν δὲν δυνάμεθα νὰ ἐξηγήσωμεν. Ἐποιήθησαν πρὸς ἀνάγνωσιν; Τοῦτο δὲν φαίνεται πιθανόν· διότι ἀναγινώσκονται τὰ δράματα ἐκεῖνα, ἅπερ δὲν δύνανται νὰ διδαχθῶσιν ἐν τῷ θεάτρῳ. Ἀλλ' ὁ Ἀντιφάνης ἦρχεν αὐτοῦ. Ποιητὴς δ' εὐδοκιμῶν ἐν τῷ θεάτρῳ δὲν ἠδύνατο νὰ εὑρίσκῃ ἡδονὴν ἐν τῇ ποιήσει κωμῳδιῶν προωρισμένων εἰς ἀνάγνωσιν. Ἄρα ὑπολείπεται ἡ ὑπόθεσις, ὅτι ὁ Ἀντιφάνης ἐποίει πολλὰς κωμῳδίας χάριν ξένων θεάτρων[1]. Τοῦτο δ' εἶναι πιθανόν, διότι κατὰ τοὺς χρόνους τούτους πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν ἀποικιῶν αὐτῆς ἱδρύθησαν θέατρα.

Εἶναι ὅμως παράδοξον, ὅτι ὁ διαπρέψας οὗτος ποιητὴς μόνον δέκα καὶ τρεῖς νίκας ἔλαβε. Τὴν θέσιν αὐτοῦ ὤφειλε τῇ εὐφυΐᾳ καὶ τῇ εὐκολίᾳ, μεθ' ἧς ἐποίει[2]. Ἐπειδὴ ὅμως ἤθελε νὰ παράγῃ πολλά, ἐνίοτε ἐπανελάμβανε τὰ αὐτά[3]. Δὲν εἰργάζετο ὅμως ἐπιπολαίως, διότι ἐγίνωσκε τὰς δυσκολίας τῆς κωμῳδίας ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν τραγῳδίαν· ὁ μὲν κωμικὸς ποιητὴς τὰ πάντα πρέπει νὰ ἐπινοήσῃ, ἐν ᾧ ὁ τραγικὸς καὶ τὸν μῦθον καὶ τὰ ὀνόματα εὑρίσκει προϋπάρχοντα[4]. Αἱ κωμῳδίαι αὐτοῦ εἶχον μᾶλλον ῥητορικὸν πάθος ἢ ποιητικὴν ἀξίαν. Εἰ καὶ ὁ Ἀντιφάνης δὲν ἦτο ἐκ γενετῆς Ἀθηναῖος, ὅμως ἐχειρίζετο τὴν Ἀττικὴν διάλεκτον δεξιῶς. Ἀπέχων δ' οὗτος τῆς πολιτικῆς λαμβάνει τὰς ὑποθέσεις καὶ ἐξ ἄλλων μέν, συχνάκις δὲ καὶ ἐκ τῶν συμποσίων.

Ὀλίγον νεώτερος τούτου ἦτο ὁ Ἄλεξις ἐκ Θουρίων τῆς κάτω Ἰταλίας καταγόμενος. Ἀγνοεῖται μὲν τὸ ἔτος τῆς γεννήσεως καὶ τὸ τῆς τελευτῆς, ἀλλ' εἶναι βέβαιον, ὅτι ἐγένετο μακρόβιος, διότι ἔζησε περὶ τὰ ἑκατὸν καὶ ἓξ ἔτη[5]. Λέγεται, ὅτι ἀγω-

---

[1]) Bergk IV, 145. [2]) Περὶ κωμῳδίας παρὰ Westermann σελ. 163 „Γενέσθαι δὲ λέγουσιν αὐτὸν εὐφυέστατον εἰς τὸ γράφειν καὶ δραματοποιεῖν„. [3]) Ἀθήν. III, 104. [4]) Παρὰ τῷ αὐτῷ, VI, 222. [5]) Διογέν. Λαέρτ. X, 23.

νιζόμενος ἐν τῷ θεάτρῳ καὶ στεφανούμενος αἴφνης ἔθανε[1]. *Κατέλιπε 245 δράματα, ἐξ ὧν περισῴζονται ἀποσπάσματα 135 περίπου κωμῳδιῶν. Ἂν τις ἀπίδῃ εἰς τὸν κατάλογον τῶν δραμάτων αὐτοῦ, θέλει ἰδεῖ, ὅτι τὰ ἔχοντα γυναικείας ὑποθέσεις εἶναι τὰ πολυαριθμότερα. Φαίνεται, ὅτι εἶχε μελετήσει μᾶλλον τὸ ἦθος τῶν γυναικῶν, ὧν καὶ τοὺς κοσμητικοὺς τρόπους ἔν τινι κωμῳδίᾳ καταλέγει*[2]. *Ἡ Γυναικοκρατία τούτου εἶναι πεποιημένη κατὰ τὸν τρόπον τοῦ Ἀριστοφάνους. Ὁ Ἄλεξις εἶχε πολλὴν χάριν καὶ δεξιότητα περὶ τὸ σκώπτειν οὐ μόνον ἐν τῷ δράματι, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ βίῳ αὐτῷ. Ὅτε σπερμολόγοι ἔσκωπτον αὐτὸν δι' ὀψοφαγίαν καὶ ἠρώτων, τί ἠδύνατο νὰ φάγῃ ἥδιστα, οὗτος ἀπεκρίθη εὐφυῶς σπερμολόγους πεφρυγμένους*[3]. *Καθ' ὅλου ὅμως τὰ σκώμματα τοῦ Ἀλέξιδος δὲν παρεῖχον πολλὴν λύπην τοῖς σκωπτομένοις, διότι ἐγίνοντο μετά τινος πραότητος. Διακωμῳδεῖ μὲν οὗτος καὶ πολιτευομένους, ἀλλὰ λίαν συχνάκις τοὺς φιλοσόφους, ὡς τὸν Πλάτωνα*[4] *καὶ τοὺς Πυθαγορείους*[5]. *Πρὸς δὲ ἐλάμβανεν ὑποθέσεις ἐξ ἱστορικῶν καὶ μυθικῶν προσώπων, ὡς δεικνύουσι τὰ ὀνόματα τῶν κωμῳδιῶν αὐτοῦ, Αἴσωπος, Ἀρχίλοχος, Ἑλένη, Ὀδυσσεὺς καὶ Ὀρέστης.*

Πλὴν τῶν δύο τούτων ἐξόχων κωμικῶν ὑπῆρξαν καὶ πολλοὶ ἄλλοι, ὧν τινες δὲν ἦσαν πολὺ τούτων ὑποδεέστεροι. Τοιοῦτος εἶναι Ἀναξανδρίδης ὁ Ῥόδιος, ὅστις τὸ κατ' ἀρχὰς ἦτο λυρικός. Οὗτος ἦτο καλὸς τὴν ὄψιν καὶ μεγαλόσωμος, ἔτρεφε κόμην καὶ περιεβάλλετο πορφύραν καὶ χρυσᾶ κράσπεδα[6]. *Ἑξήκοντα καὶ πέντε δράματα ποιήσας ἔλαβε δέκα νίκας*[7], *ὅπερ δεικνύει, ὅτι ἐν τῷ θεάτρῳ ἦτο εὐδόκιμος. Σημειωτέον δ', ὅτι ὁ ποιητὴς οὗτος τὰ ἀποτυγχάνοντα δράματα*

---

1) *Εἰ τῷ γέροντ. πολιτ. κεφ.* 3. 2) *Ἀθήν.* XIII, 568. 3) *Ἀθήν.* VIII, 344. 4) *Διογέν. Λαέρτ* III, 27 *καὶ* 28. 5) *Τοῦτο ἐποίει ἐν ταῖς κωμῳδίαις, αἵτινες ἐπεγράφοντο Ταραντῖνοι καὶ Πυθαγορίζουσα.* 6) *Ἀθήν.* IX. 274 7) *Παρὰ Σουΐδ. ἐν λ.*

δὲν μετεσκεύαζεν, ἀλλ' ἠφάνιζε[1]. *Πρῶτος ὁ Ἀναξανδρίδης εἰσήγαγεν εἰς τὸ θέατρον ἔρωτας καὶ φθορὰς παρθένων, ἅπερ εἶναι προσφιλεῖς ὑποθέσεις*[2] *τῇ νέᾳ κωμῳδίᾳ. Ἐδίδασκε μὲν οὗτος ἐν τῷ θεάτρῳ τῶν Ἀθηνῶν, ἀλλὰ φαίνεται, ὅτι δὲν ἦτο φιλαθήναιος, ἵνα μή τι χεῖρον εἴπωμεν· διότι οὗτος κατὰ τὸ 348 π. Χ. μετέσχε τῶν ἑορτῶν, ἃς ὁ Φίλιππος ἐτέλει ἐπὶ τῇ ἁλώσει τῆς Ὀλύνθου, ὑπὲρ ἧς ὁ Δημοσθένης διὰ τῆς ῥητορικῆς αὐτοῦ δεινότητος ἠγωνίσατο. Ὁ Christ*[3] *εἰκάζει, ὅτι διὰ τὴν φιλίαν πρὸς τοὺς Μακεδόνας ὁ Ἀριστοτέλης συχνάκις προσέχει εἰς τὸν κωμικὸν τοῦτον. Νομίζομεν, ὅτι τοῦτο ἤθελε καταβιβάσει τὸν μέγαν φιλόσοφον. Ὁ Ἀναξανδρίδης διέπρεπεν ἐν τῷ θεάτρῳ τῶν Ἀθηνῶν καὶ φαίνεται, ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης νέος ὢν μετ' ἐνδιαφέροντος παρηκολούθει τῷ κωμικῷ. Ἴσως ἐκ τοῦ ἐνδιαφέροντος ἐκείνου ἀπορρέουσιν αἱ ἀναμνήσεις τοῦ κωμικοῦ*[4].

Ὁ δ' Εὔβουλος ὁ Ἀθηναῖος τίθεται ἐν τοῖς εὐφυεστέροις ποιηταῖς τῆς μέσης κωμῳδίας. Κατεῖχον οἱ Ἀλεξανδρινοὶ 104 κωμῳδίας τούτου, ἐξ ὧν γινώσκομεν 54 ἐπιγραφάς. Αὗται δεικνύουσιν, ὅτι ὁ ποιητὴς οὗτος ἐπραγματεύετο μυθικὰς ὑποθέσεις[5], *δι' ὧν διεκωμῴδει τὰ ἤθη τῶν συγχρόνων. Ἐν τῇ παρῳδικῇ δὲ κωμῳδίᾳ ὁ Εὔβουλος κατέχει τὴν πρώτην θέσιν. Ὁ δὲ Τιμοκλῆς δὲν δύναται μὲν νὰ ἐξισωθῇ πρὸς τοὺς ἄρτι εἰρημένους, ἀλλ' ὁμολογεῖται ὡς ὁ ἐπιφανέστερος τῶν πολυαρίθμων ποιητῶν τῆς δευτέρας σειρᾶς. Μέχρις ἡμῶν περιῆλθον ἀποσπάσματα ἐξ 27 κωμῳδιῶν. Ὁ κωμικὸς οὗτος σκώπτει καὶ συγχρόνους πολιτευτάς, ὡς τὸν Δημοσθένη καὶ τὸν Ὑπερείδην ὡς λαβόντας δῶρα παρὰ τοῦ Ἁρπάλου. Καὶ οἱ υἱοὶ τοῦ Ἀριστοφάνους, ὁ Φίλιππος καὶ ὁ Ἀραρώς, δὲν ἠδυνήθη-*

---

1) *Ἀθήναιος αὐτόθι.* 2) *Σουΐδας αὐτόθι.* 3) *Ἐν σελίδ.* 267. 4) *Ἀριστοτέλ. ἐν Ῥητορικ.* III, 10, 11 *καὶ* 12 *καὶ Ἠθικ. Νικομ.* VII, 11· *Παράβαλλ. καὶ* Bergk IV, 159. 5) *Τοιαῦται εἶναι ἡ Ἀντιόπη, Κέρκωπες, Ἴων, Ἀμάλθεια, Βελλεροφόντης καὶ ἄλλαι.*

σαν μὲν νὰ φθάσωσι τὸν ἑαυτῶν πατέρα, ὅμως δὲν ἔμειναν ὅλως ἄγνωστοι. Πρεσβύτερος ἦτο ὁ Φίλιππος, ἀλλὰ περὶ τούτου λέγεται μόνον, ὅτι ἐβοήθησε τῷ Εὐβούλῳ ἔν τινι διδασκαλίᾳ κωμῳδίας. Φαίνεται, ὅτι ὁ Ἀριστοφάνης εἶχε μείζονα πεποίθησιν τῷ νεωτέρῳ υἱῷ, ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τούτου, ὅτι τὰς τελευταίας κωμῳδίας ὑπὸ τὸ ὄνομα τούτου, ὡς εἴρηται, ἐδίδαξε. Λέγεται, ὅτι ὁ Ἀριστοφάνης ἔσχε καὶ τρίτον υἱόν, κατά τινας μὲν τὸν Νικόστρατον, κατ' ἄλλους δὲ τὸν Φιλέταιρον[1]. Πρὸς δὲ μνημονεύονται πλεῖστοι ἄλλοι ποιηταὶ ταύτης τῆς περιόδου· ἀλλ' ἐκ τῶν περισωθέντων ἀποσπασμάτων δὲν δυνάμεθα νὰ ὁρίσωμεν τὴν ἀξίαν τῆς ποιήσεως αὐτῶν. Τοιοῦτοι εἶναι ὁ Ἔφιππος, ὁ Ἐπιγένης, ὁ Ἐπικράτης, ὁ Ἀριστοφῶν, ὁ Ξέναρχος, ὁ Φιλίσκος καὶ πλεῖστοι ἄλλοι[2].

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΕ΄.

ΠΕΡΙ ΝΕΑΣ ΚΩΜΩΔΙΑΣ

Ἡ νέα κωμῳδία περιλαμβάνει τοὺς χρόνους τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ. Ἐν τῇ περιόδῳ ταύτῃ μετὰ τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν Ἑλλήνων ἐπαύσατο καὶ ἡ δημιουργικὴ αὐτῶν δύναμις. Ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ μεγάλου ἐκείνου βασιλέως δὲν συνεκίνουν τὰς καρδίας τῶν Ἑλλήνων τὰ μεγάλα τῆς πολιτείας συμφέροντα, ἀλλ' αἱ περιπέτειαι τοῦ οἴκου. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ κωμῳδία ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας ἐξωσθεῖσα περιωρίσθη ἐν τῷ οἴκῳ διακωμῳδοῦσα τοὺς κρυφίους πολέμους καὶ τὰ πάθη τῶν μελῶν αὐτοῦ. Γέροντες καὶ κακῶς ἀνατεθραμμένοι υἱοί, πονηροὶ δοῦλοι, δολοπλόκοι παράσιτοι, δελεάζουσαι ἑταῖραι, ἔκθετα βρέφη, φθοραὶ παρθένων καὶ ἀναγνω-

---

[1]) Ὅρα σχολ. εἰς Πλάτ. Ἀπολογ. 19. [2]) Bernhardy II, 2, 685.

ρίσεις καὶ συζεύξεις τῶν φθορέων μετὰ τῶν φθαρεισῶν ἦσαν αἱ συνήθεις ὑποθέσεις τῆς νέας κωμῳδίας. Οἱ κωμικοὶ πλὴν τοῦ Διφίλου δὲν πραγματεύονται μυθικὰς ὑποθέσεις, οὐδὲ παρῳδοῦσιν ἄλλους ποιητάς· διότι αἱ ποιήσεις αὐτῶν δὲν ἦσαν γνωσταὶ παρὰ τῷ λαῷ. Τὰ κατὰ τῶν φιλοσόφων ὅμως σκώμματα ἐξακολουθοῦσι καὶ σπανίως μὲν οἱ κωμικοὶ σκώπτουσι τὸν Πλάτωνα, συχνότερον δὲ τοὺς στωϊκοὺς καὶ τοὺς κυνικούς, τὸν Ἐπίκουρον καὶ τὸν Στίλπωνα[1]. Τοὺς δὲ πολιτευομένους σπανιώτατα διεκωμῴδουν οἱ ποιηταί, ὡς ὁ Φιλιππίδης ὁ σκώψας τὸν Στρατοκλέα[2] καὶ ὁ Ἀρχέδικος τὸν Δημοχάρη[3]. Ὁ δὲ Μένανδρος ποιεῖ ὑπαινιγμὸν οὐχὶ κατὰ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἀλλὰ κατὰ τῶν ἱστορικῶν αὐτοῦ, οἵτινες περιέπιπτον εἰς ὑπερβολάς[4].

Ὁ κωμικὸς ποιητὴς ἐλάμβανε τὴν ὑπόθεσιν ἐκ τοῦ καθ' ἡμέραν βίου, περιέπλεκε τὸν μῦθον διὰ τῆς συγκρούσεως τῶν χαρακτήρων καὶ τῶν παρεμβαλλομένων δυσχερειῶν καὶ δι' ἐκπληκτικοῦ τρόπου ἔφθανεν εἰς τὴν κάθαρσιν. Καὶ ἐπετύγχανε μὲν στερεᾶς πλοκῆς τοῦ μύθου, ὅμως ἐστερεῖτο τῶν σκωμμάτων, οἷα χαρακτηρίζουσι τὴν Ἀριστοφάνειον κωμῳδίαν. Πρὸ πάντων οἱ ποιηταὶ τῆς νέας κωμῳδίας τὰς τραγῳδίας τοῦ Εὐριπίδου μελετῶντες ἐπειρῶντο, ὅπως κατὰ ταύτας συγγράψωσιν, ὡς τοῦτο καταφαίνεται ἐν τῇ χρήσει τοῦ προλόγου[5], ὃν ὁ τραγικὸς ἐκεῖνος μετεχειρίζετο. Κατ' ἐξοχὴν ἐν τῇ τρίτῃ σκηνῇ ἐπειρῶντο, ὅπως διὰ τερπνῶν σκηνῶν τὴν συμπάθειαν τῶν θεατῶν διεγείρωσι[6]. Περὶ δὲ τὸ τέλος τοῦ δράματος, ἔνθα τὸ

---

[1]) Susemihl, Geschichte der Griech. Litteratur I, 249. [2]) Παρὰ Πλουτάρχ. ἐν βίῳ Δημητρ. 12 καὶ 26·

Ὁ τὴν ἀκρόπολιν πανδοκεῖον ὑπολαβὼν
καὶ τὰς ἑταίρας εἰσαγαγὼν τῇ παρθένῳ.

[3]) Παρὰ Πολυβ. XII, 18. [4]) Πλούταρχ. ἐν βίῳ Ἀλεξάνδρ. 17, ὅπου ὁ Μένανδρος λέγει· "ὡς Ἀλεξανδρῶδες ἤδη τοῦτο". [5]) Λουκιαν. ἐν Ψευδολ. 4. [6]) Apulejus Flor. III, 16. Παράβαλλ. καὶ Bergk IV, 180.

πάθος ἐκορυφοῦτο, οἱ ποιηταὶ ἐκάλουν τοὺς θεατάς, ὅπως οὗτοι ἐπικροτήσωσι πρὸς δήλωσιν, ὅτι αἱ κωμῳδίαι ἐγένοντο κατὰ τὰς προσδοκίας αὐτῶν. Τὸ ἔθος τοῦτο παρέλαβον καὶ οἱ Ῥωμαῖοι. Ἡ σκηνὴ συνήθως ὑπετίθετο ἐν Ἀθήναις, σπανίως δ' ἐν ἄλλαις πόλεσιν.

Τὰ δράματα τῆς νέας κωμῳδίας προωρίσθησαν μέν, ὅπως διδαχθῶσιν ἐν τῷ θεάτρῳ τῶν Ἀθηνῶν, ἀλλ' ἦσαν τοιαῦτα, ὥστε ἠδύναντο νὰ προσελκύσωσι τὴν συμπάθειαν πανταχοῦ, ἔνθα ὑπῆρχεν Ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἤθη καὶ καθ' ὅλου πολιτισμός. Πρὸς δὲ αἱ κωμῳδίαι τοῦ Μενάνδρου καὶ τῶν ἄλλων κωμικῶν ταύτης τῆς περιόδου ἦσαν τοιαῦται, ὥστε ἠδύναντο νὰ διδαχθῶσιν οὐ μόνον παρὰ τοῖς συγχρόνοις, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις καί, καθ' ὅλου εἰπεῖν, ἐν παντὶ χρόνῳ· διότι δὲν παρεῖχον τοπικὸν ἐνδιαφέρον, ἀλλ' εἶχον κοσμοπολιτικὸν χαρακτῆρα. Οἱ ποιηταὶ οὗτοι δὲν διεκωμῴδουν ὡρισμένα πρόσωπα, ὡς ὁ Ἀριστοφάνης καὶ ὁ Εὔπολις, ἀλλὰ τὰς παρεκτροπὰς τοῦ ἀνθρώπου καθ' ὅλου. Ὡς ἐν τῷ πραγματικῷ κόσμῳ κατελείφθησαν αἱ μεγάλαι ἐθνικαὶ ἰδέαι καὶ εἰσήλασεν ὁ κοσμοπολιτισμός, οὕτω καὶ ἐν τῷ θεάτρῳ. Ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις ἡ ἀνδρεία δὲν ἦτο ἰδιότης ἀνήκουσα τοῖς ἐλευθέροις πολίταις, ἀλλὰ τοῖς μισθοφόροις. Τοῖς πολίταις ὑπελείποντο ἡδοναί, αἵτινες εἶναι ἀπάτριδες καὶ κοσμοπολιτικαί. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται, διὰ τί καὶ οἱ Ῥωμαῖοι ἀπεμιμοῦντο οὐχὶ τοὺς ποιητὰς τῆς ἀρχαίας, ἀλλὰ τοὺς τῆς νέας κωμῳδίας. Καὶ ἀπώλοντο μὲν τὰ δράματα τοῦ Μενάνδρου καὶ τῶν ἄλλων, ἀλλ' ἐσώθησαν αἱ μιμήσεις τούτων. Οἱ ποιηταὶ λοιπὸν τῆς νέας κωμῳδίας περιστρεφόμενοι ἐν τῷ ἀναλλοιώτῳ κύκλῳ τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν ἐσκόπουν, ὅπως ἐν τῇ γελοίᾳ ὑποθέσει ὁ θεατὴς ἀναγνωρίσῃ σύνεσιν. Ἐστεροῦντο ὅμως ἰδεώδους προτύπου, ὅπερ ὁ Ἀριστοφάνης εὕρισκεν ἐν τοῖς Μαραθωνομάχοις. Ὁ σπουδαιότερος χαρακτὴρ τῆς νέας κωμῳδίας κεῖται ἐν τῇ ἐπισωρεύσει ἠθικῶν καὶ πρακτικῶν γνωμῶν, αἵτινες ὑπομιμνήσκουσι τὸν Εὐριπίδην καὶ τὴν βιωτικὴν

τοῦ Ἐπικούρου σύνεσιν. Ἡ γλῶσσα εἶναι ψυχρὰ καὶ ἄχρους, ὁμοιάζει δὲ μᾶλλον πρὸς πεζὸν λόγον ἢ πρὸς ποιητικόν. Δὲν ἠδύνατο ὅμως καὶ ἄλλως νὰ ἔχῃ, ἀφ' οὗ ἡ φαντασία σπουδαίως ἐμειώθη. Συνήθη μέτρα εἶναι τὸ ἰαμβικὸν καὶ ἐν μέρει καὶ τὸ τροχαϊκόν. Περὶ λυρικῶν ᾀσμάτων δὲν δύναται νὰ γείνῃ λόγος, διότι ὁ χορὸς ἐξέλιπε. Τῶν ποιητῶν τῆς νέας κωμῳδίας ἐπιφανέστεροι ἦσαν ὁ Μένανδρος καὶ ὁ Φιλήμων.

Πότερος τῶν δύο τούτων ποιητῶν ἐγένετο ἱδρυτὴς τῆς νέας κωμῳδίας, δὲν εἶναι εὔκολον νὰ εὑρεθῇ. Οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγον, ὅτι τὸν τρόπον τοῦτον ἔδειξεν ὁ Ἀριστοφάνης ἐν τῷ Κωκάλῳ. Ἀλλὰ κατὰ τοὺς νεωτέρους δικαιότερον αἱ τραγῳδίαι τοῦ Εὐριπίδου δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς τὸ πρότυπον τῆς νέας κωμῳδίας[1]. Ἐπειδὴ δ' ἡ γνώμη αὕτη εἶναι λίαν πιθανή, ἠδύνατο νὰ λυθῇ τὸ ζήτημα, ἂν ἐγινώσκομεν πότερος μᾶλλον ἐθαύμαζε τὸν τραγικόν. Εἶναι μὲν γνωστόν, ὅτι ὁ Μένανδρος εἶχε πνευματικὴν συγγένειαν πρὸς τὸν Εὐριπίδην καὶ τὰς τραγῳδίας αὐτοῦ ἐμελέτα[2], ἀλλὰ καὶ τοῦ Φιλήμονος ὁ ἐνθουσιασμὸς πρὸς τὸν τραγικὸν ἔβαινε μέχρι μανίας, ὡς γίνεται δῆλον ἐν τοῖς στίχοις αὐτοῦ[3]. Διὰ ταῦτα τὸ ζήτημα ἔμεινεν ἄλυτον,

Μένανδρος ὁ Κηφισιεὺς ἦτο υἱὸς τῆς Ἡγησιστράτης καὶ τοῦ στρατηγοῦ Διοπείθους, ὅστις ἤγαγεν ἀποικίαν τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν Χερρόνησον. Ἐνταῦθα εἰς ἔριδας πρὸς τὸν Φίλιππον ἐλθὼν καὶ ὑπὸ τούτου κατηγορηθεὶς ἔτυχεν ὑπερασπίσεως παρὰ τοῦ Δημοσθένους[4]. Κατὰ τὸ ἔτος τῆς ὑπερασπίσεως ἐγεννήθη ὁ Μένανδρος (342 π. Χ.). Ὁ υἱὸς οὗτος τοῦ

---

[1]) Bergk IV, 188. [2]) Quintil. X 1, 69 Hunc (Euripidem) admiratus maxime est, ut saepe testarur et secutus, quamquam in opere diverso Menander„. [3]) Ἐν Παλατ. Ἀνθολογ. IX, 450.

Εἰ ταῖς ἀληθείαισιν οἱ τεθνηκότες
αἴσθησιν εἶχον, ἄνδρες ὥς φασίν τινες
ἀπηγξάμην ἄν, ὥστ' ἰδεῖν Εὐριπίδην.

[4]) Klein, Geschichte des Dramas II, 230.

ἐπιφανοῦς στρατηγοῦ ἔτυχε καλῆς παιδεύσεως καὶ δὴ ὁ μὲν Θεόφραστος καὶ ὁ Ἐπίκουρος παρώρμησαν αὐτὸν εἰς τὴν φιλοσοφίαν, ὁ δὲ θεῖος αὐτοῦ Ἄλεξις εἰς τὴν δραματικὴν τέχνην. Ἔτι καὶ νῦν ἐν τοῖς χαρακτῆρσι τοῦ Θεοφράστου δύναταί τις νὰ διίδῃ τὴν προπαίδειαν τοῦ κωμικοῦ. Μόλις τὸ εἰκοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας ἄγων ἠγωνίσατο διὰ τῆς κωμῳδίας, ἥτις ἐπεγράφετο Ὀ ρ γ ή, καὶ ἐνίκησεν[1]. Ἡ νίκη αὕτη κατέστησε τοῦτον γνωστὸν οὐ μόνον ἐν Ἀθήναις, ἀλλ' ἐν ὁλοκλήρῳ τῷ Ἑλληνικῷ κόσμῳ. Ὁ ποιητὴς συνεδέετο διὰ φιλίας Δημητρίῳ τῷ Φαληρεῖ. Ἀλλ' ὅτε οὗτος κατεδιώχθη ὑπὸ Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ, ἐκινδύνευσε καὶ ὁ ἡμέτερος ποιητὴς διὰ τὴν πρὸς τὸν καταδιωχθέντα φιλίαν[2]. Τοῦ Φαληρέως δὲ καταλαβόντος ὑψηλὴν θέσιν παρὰ Πτολεμαίῳ τῷ πρώτῳ, ὁ Μένανδρος προσεκλήθη εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἀλλ' οὗτος προετίμησε τὰς Ἀθήνας[3]. Οὗτος δὲν ἠγάπα τὰς ἀποδημίας, ἀλλὰ συνήθως διέτριβεν ἔν τινι κτήματι αὐτοῦ παρὰ τῷ Πειραιεῖ. Ἐνταῦθα δὲ κολυμβῶν ἐπνίγη, τὸ 52ον ἔτος τῆς ἡλικίας ἄγων· οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἤγειραν αὐτῷ τάφον παρὰ τῷ κενοταφίῳ τοῦ Εὐριπίδου[4].

Ὁ ποιητὴς οὗτος ἐποίησεν 108 ἢ 109 δράματα, ἐξ ὧν μόνον ὀκτὼ ἔλαβον τὸ πρῶτον βραβεῖον. Ἐπειδὴ δὲ 31 ἔτη ἔδρασε, φαίνεται, ὅτι ἐποίει τρία καθ' ἕκαστον ἔτος. Εἰργάζετο δὲ μετά τινος σπουδῆς καὶ πρῶτον μὲν ἐποίει τὸ σχέδιον τοῦ δράματος, εἶτα δὲ τοὺς στίχους, ἐν οἷς οὐδεμίαν δυσκολίαν εὕρισκεν[5]. Ὡς ἀριστουργήματα τούτου θεωροῦνται ὁ Μ ι σ ο γ ύ ν η ς καὶ ὁ Μ ι σ ο ύ μ ε ν ο ς. Εἶναι δὲ γνωσταὶ αἱ ἐπιγραφαὶ πολλῶν ἄλλων κωμῳδιῶν, δηλ. Ἀ δ ε λ φ ο ί, Γ ε ω ρ γ ό ς,

---

1) Susemihl I, 255. 2) Διογέν. Λαέρτ. V, 79. 3) Πλίνιος ἐν Histor. natur. VII, 111. 4) Πανσαν. I, 2, 2. 5) Πλούταρχ. Περὶ δόξ. Ἀθην. 4 "Λέγεται Μενάνδρῳ τῶν συνήθων τις εἰπεῖν· ἐγγὺς οὖν Μένανδρε, τὰ Διονύσια, καὶ σὺ τὴν κωμῳδίαν οὐ πεποίηκας; τὸν δ' ἀποκρίνασθαι· νὴ τοὺς θεοὺς ἔγωγε πεποίηκα τὴν κωμῳδίαν· ᾠκονόμηται γὰρ ἡ διάθεσις. δεῖ δ' αὐτῇ τὰ στιχίδια ἐπᾷσαι".

Δεισιδαίμων, Δύσκολος, Ἑαυτὸν τιμωρούμενος, Ἐπιτρέποντες, Εὐνοῦχος, Θαΐς, Θεοφορουμένη, Θρασυλέων, Κόλαξ, Πλόκιον, Ὑποβολιμαῖος, Φάσμα, Ψευδηρακλῆς. Ἐκ τούτων πολλαὶ ἐγένοντο τὰ πρότυπα τοῦ Πλαύτου καὶ τοῦ Τερεντίου. Ὁ Μένανδρος εἶχε ποιήσει ἐπιστολὰς πρὸς Πτολεμαῖον καὶ πλείστους λόγους καταλογάδην[1]. *Ἐν τοῖς ἔπειτα δὲ χρόνοις ἐγένετο συλλογὴ τῶν γνωμῶν τῶν περιεχομένων ἐν τοῖς δράμασι τοῦ κωμικοῦ καὶ μέχρις ἡμῶν περιῆλθεν ἡ ἀνθολογία Μενάνδρου γνῶμαι μονόστιχοι, ἥτις συνίσταται ἐξ ὀκτακοσίων πεντήκοντα στίχων*[2]. *Εἶναι ὅμως παράδοξον, ὅτι κάλλισται γνῶμαι τοῦ ποιητοῦ δὲν ὑπάρχουσιν ἐν τῇ συλλογῇ, ὡς ἡ Κοινὰ τὰ τῶν φίλων, Τὰ κακῶς τρέφοντα χωρί' ἀνδρείους ποιεῖ, Τὸ τῆς τύχης γὰρ ῥεῦμα μεταπίπτει ταχύ, Ὃν οἱ θεοὶ φιλοῦσιν, ἀποθνήσκει νέος καὶ Φθείρουσιν ἤθη χρήσθ' ὁμιλίαι κακαί. Καθ' ὅλον ὁ ποιητὴς οὗτος διεκρίνετο κατὰ τὰς χρηστὰς γνωμολογίας*[3].

Ὁ Μένανδρος ἦτο εὐφυέστατος[4], *διεκρίνετο κατὰ τὴν ὀξύτητα τῆς παρατηρήσεως, τὸ εὔστοχον ἐν τῇ εὑρέσει καὶ τὸ ἀσφαλὲς ἐν τῷ χαρακτηρισμῷ τῶν προσώπων. Πρὸ πάντων οἱ ἀρχαῖοι ἐθαύμαζον τὴν πιστὴν τοῦ βίου ἀντιγραφήν*[5]. *Ὁ Μένανδρος δὲν ἔλεγε μὲν αἰσχρολογίας, ὡς ὁ Ἀριστοφάνης, ἀλλ' εἶχεν ἐρωτικὰς σχέσεις πρὸς τὴν καλλίστην ἑταίραν τῆς ἐποχῆς, τὴν Γλυκέραν. Αὕτη τὸ κατ' ἀρχὰς ἀνῆκε τῷ Ἀρπάλῳ, ὅστις ἀπέ-*

---

1) *Σουΐδας ἐν λ.* 2) *Τελευταῖον ἐξεδόθησαν ὑπὸ* Studemund, Menandri et Philistionis comparatio, Breslau 1887. *Εἶναι πολὺ πιθανὴ ἡ εἰκασία, ὅτι τὸ ὄνομα Φιλιστίωνος ἐτέθη ἀντὶ Φιλήμονος.* 3) *Πλούταρχ. ἐν Συμποσιακ.* VII, 3 *"Γνωμολογίαι τε χρησταὶ καὶ ἀφελεῖς ὑπορρέουσαι, καὶ τὰ σκληρότατα τῶν ἠθῶν ὥσπερ ἐν πυρὶ τῷ οἴνῳ μαλάττουσι καὶ κάμπτουσι πρὸς τὸ ἐπιεικέστατον".* 4) *Σουΐδ. ἐν λ. "στραβὸς τὰς ὄψεις, ὀξὺς δὲ τὸν νοῦν καὶ περὶ γυναῖκας ἐκμανέστατος".* 5) *Συριαν. παρ' Ἑρμογέν.* IV, 101 *"Ὅθεν καὶ Μενάνδρῳ τῷ κάλλιστα τὸν βίον ἐκμιμησαμένῳ*

διδεν αὐτῇ βασιλικὰς τιμάς[1]. *Ὁ δὲ Ἀλκίφρων συνέγραψε πλείστας ἐπιστολὰς ὡς δῆθεν ἀνταλλαγείσας μεταξὺ Μενάνδρου καὶ Γλυκέρας, αἵτινες διακρίνονται κατὰ τὴν κομψότητα καὶ τὴν τρυφερότητα τῶν αἰσθημάτων*[2]. *Ἀλλ' ὁ Φιλήμων, ὅστις πολλάκις ἀφήρπασε τοὺς ποιητικοὺς στεφάνους τοῦ Μενάνδρου, ἐν τέλει προέβη καὶ εἰς τὸν σφετερισμὸν τῆς καλῆς Γλυκέρας. Ἐντεῦθεν ἤρξατο ἀγὼν δι' ὑπαινιγμῶν ἐν ταῖς κωμῳδίαις. Τοῖς συγχρόνοις θεαταῖς ἤρεσκε μᾶλλον ὁ Φιλήμων, ὅστις καὶ πλείονας νίκας ἔλαβεν. Ἀλλ' ὁ Μένανδρος δείξας ἀδιαφορίαν πρὸς τὴν δυσμένειαν τοῦ πλήθους προσεδόκα εὐμενεστέραν κρίσιν παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις. Ὄντως παρὰ τοῖς ἔπειτα, ὅπου ὑπῆρχε θέατρον, συνέρρεον λόγιοι θεαταί, ὅπως παραστῶσι τῇ διδασκαλίᾳ τῶν δραμάτων τοῦ Μενάνδρου. Οἱ Ῥωμαῖοι δὲν περιωρίζοντο ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῶν μεταφράσεων, ἀλλ' ἤθελον νὰ ἀκούσωσι καὶ τὰ πρωτότυπα. Πρὸς δὲ ὑπῆρχε τὸ ἔθος, ἵνα ἐν συλλόγοις καὶ ἐν συμποσίοις ἀναγινώσκωσι τὰς κωμῳδίας τοῦ ποιητοῦ πρὸς εὐθυμίαν. Καθ' ὅλου εἰπεῖν, ἐν τοῖς ἔπειτα χρόνοις πλὴν τοῦ Εὐριπίδου οὐδεὶς δραματικὸς ποιητὴς ἐγένετο δημοτικώτερος τοῦ Μενάνδρου.*

Ὁ δὲ Φιλήμων κατήγετο ἐκ Συρακουσῶν ἢ ἐκ Σόλων τῆς Κιλικίας[4] *καὶ ἦτο υἱὸς τοῦ Δάμωνος γεννηθεὶς κατὰ τὰ 361*

ἀπὸ τῶν τοιούτων αἱ ὑποθέσεις πᾶσαι συμπληροῦνται. Εἰς ὃν καὶ Ἀριστοφάνης ὁ γραμματικὸς εὐστοχώτατα εἶπεν ἐκεῖνο· Ὦ Μένανδρε καὶ βίε, πότερος ἄρ' ὑμῶν πότερον ἀπεμιμήσατο (ἢ ἐξεμάξατο)". [1]) ***Παρ' Ἀθην.*** **XIII, 595.** [2]) ***Οὕτως ἐν ἐπιστολ.*** **II, 4. 5** ***ἀναγινώσκεται "Τί γὰρ Ἀθῆναι χωρὶς Μενάνδρου; Τί δὲ Μένανδρος χωρὶς Γλυκέρας; ἥτις αὐτῷ καὶ τὰ προσωπεῖα διασκευάζω καὶ τὰς ἐσθῆτας ἐνδύω κἂν τοῖς παρασκηνίοις ἕστηκα τοὺς δακτύλους ἐμαυτῆς πιέζουσα καὶ τρέμουσα, ἕως ἂν κροταλίσῃ τὸ θέατρον· τότε νὴ τὴν Ἄρτεμιν ἀναψύχω καὶ περιβάλλουσά σε τὴν ἱερὰν ἐκείνην κεφαλὴν ἐναγκαλίζομαι".*** [3]) ***Ἐπιτομ. τῆς συγκρ. Ἀριστ. καὶ Μενάνδρ*** **3** ***"Ὁ δὲ Μένανδρος μετὰ χαρίτων μάλιστα ἑαυτὸν αὐτάρκη παρέσχηκεν, ἐν θεάτροις, ἐν διατριβαῖς, ἐν συμποσίοις ἀνάγνωσμα καὶ μάθημα καὶ ἀγώνισμα κοινότατον, ὧν ἡ Ἑλλὰς ἐνήνοχε καλῶν παρέχων τὴν ποίησιν".*** [4]) ***Στράβ.*** **XIV, 671.**

π. Χ. Ἄρα ἦτο πρεσβύτερος τοῦ Μενάνδρου. Ἐγένετο δὲ μακρόβιος, διότι ἐξίκετο εἰς τὸ 99ον ἔτος τῆς ἡλικίας. Συνήθως ὁ ποιητὴς διέτριβεν ἐν Ἀθήναις, ὅπου ἐκτήσατο καὶ τὸ πολιτικὸν δικαίωμα, μετέβη δ' ὅμως καὶ εἰς Ἀλεξάνδρειαν. Κατὰ τὸν πλοῦν ὁ Φιλήμων ὑπὸ χειμῶνος καταληφθεὶς ἐρρίφθη εἰς τὴν Κυρήνην, ὅπου ἐβασίλευεν ὁ Μάγας, ὃν εἶχε διακωμῳδήσει ἐν τῷ θεάτρῳ[1]. Συλλαβὼν δ' ὁ βασιλεὺς τὸν ποιητὴν ἐκέλευσε δήμιον ἢ στρατιώτην, ἵνα ἐπιθέσῃ γυμνὴν τὴν μάχαιραν ἐπὶ τὸν τράχηλον καὶ εἶτα ἀφήσῃ. Ὁ τρόπος τοῦ θανάτου αὐτοῦ παρεδόθη μυθαριωδῶς· διότι λέγεται, ὅτι ἐτελεύτησεν ὑπὸ γέλωτος ἢ ἀγωνιζόμενος καὶ στεφανούμενος[2]. Κατὰ δὲ τὸν Σουΐδαν αἱ Μοῦσαι προεῖπον τῷ ποιητῇ τὸν ἐπικείμενον θάνατον, ὅστις ὑπῆρξε γαλήνιος[3]. Οἱ Ἀλεξανδρινοὶ εἶχον ἐνενήκοντα καὶ τρεῖς κωμῳδίας τούτου τοῦ ποιητοῦ. Ἐκ τούτου περιεσώθησαν μέχρις ἡμῶν αἱ ἐπιγραφαὶ καί τινα ἀποσπάσματα, Ἀλλὰ τὴν δραματικὴν τέχνην τούτου δυνάμεθα νὰ γινώσκωμεν ἐκ δύο κωμῳδιῶν, τοῦ Ἐμπόρου καὶ τοῦ Θησαυροῦ, ἃς μετά τινος ἐλευθερίας ὁ Πλαῦτος μετήνεγκεν εἰς τὴν λατινικὴν ἐν τῷ Mercator καὶ ἐν τῷ Trinummus. Κατά τινα εἰκασίαν καὶ ἡ Mostellaria τοῦ Πλαύτου ἐγένετο κατὰ τὸ Φάσμα τοῦ ἡμετέρου κωμικοῦ[4]. Ὁ Μένανδρος ἦτο μὲν ὑπέρτερος τοῦ Φιλήμονος κατὰ τὴν εὐφυΐαν τῆς εὑρέσεως, κατὰ τὸν λεπτὸν χαρακτηρισμὸν τῶν προσώπων καὶ κατὰ τὴν τεχνικὴν πλοκήν, ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο νὰ παραβληθῇ πρὸς τοῦτον κατὰ τὴν ζωηρότητα τῶν σκηνῶν, ἃς ἐλάμβανεν ἐκ τῆς Ἀττικῆς κοινωνίας. Ἐστερεῖτο μὲν ὁ Φιλήμων τῶν ἐλαφρῶν χαριεντισμῶν καὶ τῶν χαριέντων σκωμμάτων τοῦ

---

1) Πλούταρχ. Περὶ ἀοργησίας IX·

Παρὰ τοῦ βασιλέως γράμματα ἥκει σοι, Μάγα.
Μάγα κακόδαιμον, γράμματα οὐκ ἐπίστασαι.

Ὅρα καὶ Περὶ ἠθικ. ἀρετ. X. 2) Παρὰ Σουΐδ. ἐν λ. 3) Σουΐδ. ἐν λ.
4) Φάσμα εἶχε γράψει καὶ ὁ Μένανδρος καὶ ὁ Θεόγνητος, ἀλλὰ κατὰ μείζονα πιθανότητα τὸ πρότυπον τοῦ Πλαύτου ἦτο τὸ τοῦ Φιλήμονος.

Μενάνδρου, ἀλλ' εἶχε τὴν εὐφυΐαν, ὅπως τὰς ἀνθρωπίνας ἀδυναμίας εἰκονίζῃ γελοίας. Δὲν εἶχε μὲν σχολικὴν φιλοσοφίαν ἀλλ' ἐγίνωσκε καλῶς τὸν κόσμον καὶ τοὺς ἀνθρώπους[1]. *Ἐκ τῆς μελέτης τούτων εἶχε ποιήσει πολλὰς γνώμας, δι' ἃς ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων ἀνεγινώσκετο. Κατὰ δὲ τὴν γλῶσσαν ὁ Φιλήμων ἦτο ὑποδεέστερος τοῦ ἀντιτέχνου αὐτοῦ· διότι τὸ λεκτικὸν τούτου εἶχέ τι ὁμοειδὲς καὶ ἄκομψον καὶ ἐπλησίαζε μᾶλλον εἰς τὸν πεζὸν λόγον. Οἱ ἀρχαῖοι παρετήρησαν*[2], *ὅτι ὁ μὲν Μένανδρος μετεχειρίζετο μικρὰς προτάσεις καὶ χαλαρὰν τῶν κώλων τὴν σύνθεσιν καὶ οὕτω παρεῖχε τοῖς ὑποκριταῖς μείζονα ἐλευθερίαν περὶ τὴν ἀπαγγελίαν, ὁ δὲ Φιλήμων μακρὰς καὶ στρογγύλας περιόδους. Διὰ τοῦτο ἐλέγετο, ὅτι ἐκείνου μὲν αἱ κωμῳδίαι ἦσαν πρόσφοροι εἰς διδασκαλίαν, τοῦ δὲ Φιλήμονος πρὸς ἀνάγνωσιν. Τούτου ὁ υἱός, Φιλήμων ὁ νεώτερος, ἐξελέξατο μὲν τὸ τοῦ πατρὸς ἐπιτήδευμα καὶ ἐπιμελῶς εἰργάζετο, ἀλλ', ὡς φαίνεται, δὲν ἐγένετο ἐπιφανής, ὡς ἐκεῖνος.*

Ὁ δὲ Δίφιλος ὁ Σινωπεὺς ἦτο σύγχρονος τοῦ Μενάνδρου, ἐγένετο ἐραστὴς τῆς ἑταίρας Γναθαίνης[3] *καὶ ἔθανεν ἐν Σμύρνῃ, ὅπου, ὡς φαίνεται, εἶχε μεταβῆ πρὸς διδασκαλίαν κωμῳδιῶν αὐτοῦ. Ἐγένετο δ' ἐπιμελής, ὡς δηλοῦται ἐκ τούτου, ὅτι κατέλιπεν ἑκατὸν δράματα. Εἰ καὶ ὁ Δίφιλος ἔζη ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Μενάνδρου καὶ τοῦ Φιλήμονος, ὅμως ἐποίησε πλείστας κωμῳδίας ἐχούσας μυθικὴν ὑπόθεσιν, ὡς Πελιάδας, Πύρραν καὶ Θησέα. Πρὸς δὲ διεκωμῴδει καὶ ἱστορικὰ πρόσωπα, ὡς τὴν Σαπφὼ ἔχουσαν ἐραστὰς δύο ἰαμβογράφους, τὸν Ἀρχίλοχον καὶ τὸν Ἱππώνακτα. Δὲν ἀπέσχε δ' οὐδὲ τῶν συγχρόνων, ἀλλ' ἔσκωψε τὸν φιλόσοφον Στίλπωνα καὶ τὸν ἱστορικὸν Τίμαιον. Τὴν δραματικὴν τέχνην τοῦ Διφίλου δὲν δυνάμεθα ἱκανῶς νὰ κρίνωμεν ἐκ τῶν ὀλίγων ἀποσπασμάτων,*

---

[1] Bergk IV, 223. [2] *Δημήτριος, Περὶ Ἑρμην.* 193. [3] *Ἀθήν.* XIII, 578. 589 *καὶ* 583.

ἀλλ' ἡ φίλη τοῦ ποιητοῦ Γνάθαινα ἤλεγχε τοὺς προλόγους αὐτοῦ ὡς ψυχρούς[1]. Οἱ μὲν Κληρούμενοι τούτου ἐγένοντο τὸ πρότυπον τῆς Casina τοῦ Πλαύτου, οἱ δὲ Συναποθνήσκοντες διεσκευάσθησαν εἰς τοὺς Commorientes τοῦ Ῥωμαίου κωμικοῦ καὶ ἡ Vidularia εἶχεν ὡς βάσιν τὴν Σχεδίαν τοῦ Διφίλου[2].

Ὁ Φιλιππίδης ἦτο υἱὸς μὲν τοῦ Φιλομήλου, τὸν δὲ δῆμον Παιανιεὺς καὶ ἐγένετο φίλος καὶ σύμβουλος τοῦ Λυσιμάχου, οὗ ἐν τῇ αὐλῇ διέτριβε. Τούτῳ ἠκολούθησε καὶ εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ παρέστη κατὰ τὴν ἐν Ἰψῷ μάχην, ἥτις ἐγένετο τῷ 301 π. Χ. Ὁ ποιητὴς οὗτος φιλόπολις ὢν μετὰ ζήλου ἔπραττε παρὰ τῷ βασιλεῖ πρὸς ἐλευθερίαν τῶν Ἀθηναίων καὶ ὑλικὴν αὐτῶν βοήθειαν[3]. Κατέλιπεν οὗτος 45 δράματα, ὧν 15 ἐπιγραφὰς γινώσκομεν. Φαίνεται δ' ὅμως, ὅτι οὗτος διεκρίθη μᾶλλον κατὰ τὰ εὐγενῆ πρὸς τὴν πατρίδα αἰσθήματα, ἢ κατὰ ποιητικὴν ὑπεροχήν. Ὡσαύτως δευτέρας τάξεως ποιητὴς θεωρεῖται Ἀπολλόδωρος ὁ Γελῷος[4], ὅστις ἦτο σύγχρονος τοῦ Μενάνδρου. Ἐπιφανέστερος ὅμως ἦτο Ἀπολλόδωρος ὁ Καρύστιος, οὗ περιεσώθησαν ἀποσπάσματα ἐκ δώδεκα κωμῳδιῶν. Ἡ δραματικὴ τέχνη τούτου ὁρίζεται ἀκριβέστερον ἐκ τῶν μεταφράσεων τοῦ Τερεντίου, ὅστις ἐποίησεν Hecyram κατὰ τὸ συνώνυμον δρᾶμα τοῦ Ἀπολλοδώρου καὶ Phormionem κατὰ τὸν Ἐπιδικαζόμενον τοῦ Ἕλληνος κωμικοῦ. Οὗτος ὁμοιάζει ἔν τισι πρὸς τὸν Μένανδρον. Τρία ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μενάνδρου, ἤτοι κατὰ τὸ 287, ἀνεφάνη Ποσείδιππος ὁ Κασσανδρεύς[5], ὅστις ἀνῆκε τοῖς ἐπιφανεστάτοις

---

1) Ἀθήν. XIII, 579. 2) Susemihl I, 261. 3) Πλούταρχ. ἐν βίῳ Δητρ. XII "Ἦν δὲ ὁ Φιλιππίδης Λυσιμάχου φίλος, καὶ πολλὰ δι' αὐτὸν ὁ δῆμος εὖ ἔπαθεν ὑπὸ τοῦ βασιλέως. Ἐδόκει δὲ καὶ πρὸς πρᾶξιν αὐτῷ καὶ πρὸς στρατείαν ὢν σύμβολος ἀπαντήσας εἶναι καὶ ὀφθείς". Ἀριβέστερον περὶ τῆς ἐνεργείας τοῦ ποιητοῦ παρὰ τῷ Λυσιμάχῳ μανθάνομεν ἔκ τινος ἐπιγραφ. ἐν τῇ ἀρχαιολογ. Ἐφημερίδ. 109. 4) Σουΐδ. ἐν λ. 5) Σουΐδ. ἐν λ.

κωμικοῖς τῶν χρόνων τούτων. Οὗτος ἐποίησε τριάκοντα δράματα, ὧν δέκα καὶ ἑπτὰ τὰς ἐπιγραφὰς γινώσκομεν. Ἡ εὐφυΐα τοῦ ποιητοῦ καταφαίνεται ἐν τῷ Γραμματειδιοποιῷ· ἐν ᾧ μετὰ χάριτος ἐλέγχει τοὺς Ἕλληνας διὰ τοὺς συχνοὺς πολέμους, δι' ὧν τὴν ἑαυτῶν δουλείαν ἀσφαλῶς παρεσκεύασαν[1]. *Ὁ δὲ Βάτων διεκωμῴδει τοὺς κυνικούς, στωϊκοὺς καὶ Ἐπικουρείους. Τὸν δὲ Φοινικίδην τὸν Μεγαρέα γινώσκομεν ἐκ τῶν Αὐλητρίδων, ἐν αἷς ἔσκωπτε τὰς σπονδὰς τοῦ Ἀντιγόνου πρὸς τὸν Πύρρον. Ὁ δὲ Μάχων ἦτο Κορίνθιος ἢ Σικυώνιος καὶ ἐδίδαξε κωμῳδίας οὐχὶ ἐν Ἀθήναις, ἀλλ' ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἔνθα ἐγένετο καὶ διδάσκαλος Ἀριστοφάνους τοῦ Βυζαντίου*[2]. *Πλὴν τῶν εἰρημένων ποιητῶν τῆς νέας κωμῳδίας γινώσκομεν τὰ ὀνόματα καὶ πολλῶν ἄλλων, ὡς τοῦ Δημοφίλου, τοῦ Διωξίππου, τοῦ Ἡγησίππου, τοῦ Θεογνήτου καὶ πλείστων ἄλλων. Πάντες οὗτοι εἶναι ἑξήκοντα καὶ τέσσαρες.*

---

[1]) *Παρ' Ἀθην* VII, 280·

Ὦ πάντες ἄνθρωποι, τί τὸ ζῆν ἡδέως
παρέντες ἐπιμελεῖσθαι τοῦ κακῶς ποιεῖν
πολεμοῦντες ἀλλήλους; . . . .

[2]) *Ἀθήν.* VI, 241 *καὶ* XIV 664.

ΠΟΙΗΣΙΣ ΤΩΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΟΙΗΣΕΩΣ ΤΩΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΚΑΘ' ΟΛΟΥ

Τὴν εἰδολογικὴν μέθοδον, ἣν μέχρι τοῦδε ἠκολουθήσαμεν, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐφαρμόσωμεν ἐν τῇ περιόδῳ ταύτῃ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων. Διότι οἱ πλεῖστοι ποιηταὶ ἐποίησαν οὐχὶ καθ' ἓν μόνον εἶδος, ὡς τοῦτο κατ' ἐξοχὴν ἐν τῇ κλασικῇ ἐποχῇ συνέβαινεν, ἀλλὰ κατὰ πλείονα. Τούτου ἕνεκεν ἔπρεπε τὸν αὐτὸν ποιητὴν νὰ διανείμωμεν εἰς πάντα τὰ εἴδη, καθ' ἃ καὶ ἐποίησεν. Ἡ τοιαύτη ὅμως κατατομὴ δὲν ἤθελε γείνει ἐπ' ἀγαθῷ τῆς κατανοήσεως τῶν γραμμάτων ταύτης τῆς περιόδου[1]. *Διὰ τοῦτο σκοπιμωτέρα εἶναι ἡ διαίρεσις εἰς ἐθνικὴν καὶ εἰς ἐκκλησιαστικὴν ποίησιν. Ἀλλ' ὁ Bernhardy*[2] *παρατηρεῖ, ὅτι οἱ Βυζαντινοὶ ποίησιν ἐν τῇ ἀληθεῖ τῆς λέξεως σημασίᾳ δὲν ἐγίνωσκον, οὐδὲ παρήχθη αὕτη παρ' αὐτοῖς. Ὅτι ὁ σκοτεινὸς οὗτος γραμματολόγος δὲν ἔκρινεν ὀρθῶς, μαρτυρεῖ ὁ δεινὸς περὶ τὰ Βυζαντινὰ Krumbacher*[3]*, ὅστις λέγει, ὅτι ἡ κρίσις αὕτη εἶναι σκληρὰ καὶ ἀπερίσκεπτος. Ἔκρινε δ' οὕτως ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος, διότι δὲν ἔλαβεν ὑπ' ὄψει τὰ εἴδη τῆς ποιήσεως, ἅπερ ἐκ τοῦ πρωτοτύπου βίου τῶν Βυζαντινῶν ἀνέβλαστον. Τοιαῦτα εἴδη δικαίως ὁ Krumbacher θεωρεῖ τὴν ἐκκλησιαστικὴν καὶ τὴν δημώδη ποίησιν.*

---

1) Ὅρα ἐν τοῖς ἔμπροσθεν σελ. 7. 2) Ἐν τῇ Γραμματολογ. II, 2, 775. 3) Geschichte der Byzant. Litteratur ἐν σελίδ· 292.

Ἐὰν δέ τις παραβάλῃ τὴν ἐθνικὴν ποίησιν ταύτης τῆς περιόδου πρὸς τὴν τῶν προηγουμένων, βεβαίως θέλει εὑρεῖ σπουδαίαν διαφοράν. Ἀλλὰ δέον νὰ ἔχωμεν ἐν νῷ, ὅτι πολλὰ τῆς ποιήσεως εἴδη δὲν συνακμάζουσι. Τοῦτο δὲν συνέβη οὐδ' ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Περικλέους, καθ' οὓς ἤκμαζε μὲν τὸ δρᾶμα, ἀλλ' εἶχεν ἤδη παρακμάσει ἡ ἐπικὴ ποίησις. Καὶ ἐν τῇδε τῇ περιόδῳ δὲν παρήχθησαν μὲν ἔξοχα ἐπικὰ καὶ δραματικὰ ἔργα, ὅμως δύναταί τις νὰ εἴπῃ, ὅτι ἡ λυρικὴ ποίησις ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ εἰς μέγα ὕψος ἐξίκετο[1]. *Οὐδὲν δὲ τὸ παράδοξον, ὅτι ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις τὸ ἔπος δὲν ἀνέβλαστεν, ἀφ' οὗ τοῦτο δὲν ἐγένετο κατὰ περιόδους τῶν γραμμάτων εὐτυχεστέρας. Διεκρίθησαν δ' ὅμως οἱ Βυζαντινοί, ὡς ὁ Πρόδρομος, ὁ Μανασσῆς καὶ Νικήτας ὁ Εὐγενιανὸς κατά τι συγγενὲς εἶδος, δηλ. ἐν τῇ μυθιστοριογραφίᾳ*[2], *ἥν, ὡς φαίνεται, παρέλαβον*

---

[1]) *Μετά τινος ὑπερβολῆς ὁ Ἠλίας Ταντալίδης λέγει περὶ τῶν ὑμνῳδῶν (Παρὰ Γ. Παπαδοπούλῳ, Συμβολαὶ εἰς τὴν Ἱστορ. τῆς παρ' ἡμῖν ἐκκλ. μουσικῆς σελ 337):*

Ὀρφεῖς μὲν καὶ Ἀμφίονες, Ἀρίονες καὶ Λῖνοι
καὶ τῶν λοιπῶν σιγάτωσαν μελοποιῶν τὰ σμήνη·
Ἰδοὺ γὰρ ἐντετάνυσται κιθάρα Σιωνῖτις,
ἐξ ἧς ἐκχέετ' ἄφατος, οὐράνιος γλυκύτης,
οὐ θῆρας τιθασεύουσα, οὐ λίθακας κηλοῦσα,
ἀλλὰ ψυχὰς εἰς οὐρανὸν ἐκ γῆς ἀνακαλοῦσα.
Τὰς δὲ νευρὰς συνήρμοκεν οὐ Τέρπανδρος, οὐ Λῖνος,
ἀλλ' ἀοιδῶν ὁ φέριστος ἁπάντων Κωνσταντῖνος,
πᾶσα λοιπὴ μελίγηρυς σειρὴν τῆς ἐκκλησίας
ὑμνολογείτω τὸν Θεὸν διὰ μολπῆς γνησίας.

[2]) *Οὕτω μετέφρασε* τὸ Roman *ὁ Κοραῆς. Ὠνομάσθη δὲ Ῥωμανὸν κατὰ τὸν Κοραῆν διὰ τὴν ἑξῆς αἰτίαν· "ὠνομάζοντο ἀκολούθως Ῥωμανά, τὸ ὁποῖον ἄλλο δὲν ἤθελε νὰ εἴπῃ τότε εἰμὴ γραμμένα εἰς γλῶσσαν Ῥωμαϊκὴν ἢ Ῥωμανήν, διὰ νὰ διακρίνωσιν ἀπὸ τὰ πολλὰ ὀλίγα ἐκεῖνα ὅσα ἐγράφοντο κἄνποτε εἰς τὴν λατινικήν, ἤγουν εἰς τὴν γνησίαν τῶν Ῥωμαίων γλῶσσαν. Καὶ ἐπειδὴ τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ βάρβαρα ἐκεῖνα συγγράμματα ἦσαν ἐρωτικά, δραματικὰ καὶ μυθώδη, ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια ἔπειτα νὰ ὀνομάζωνται ἐξαιρέτως τοιαῦτα ὅσα ὀνομάζουσιν οἱ Εὐρωπαῖοι τὴν σήμερον Ῥωμανά". Ὅρα Θερειανὸν Ἀδαμάντ. Κοραῆς* I, 388.

παρὰ τῶν Ἀλεξανδρινῶν καὶ ἴσως ἐκ τῆς ἐλεγείας τοῦ Καλλιμάχου. Ἀλλ' ἡ σοφιστικὴ ἦτο ἡ τροφὸς τῆς μυθιστοριογραφίας. Ἐπειδὴ λοιπὸν τὰ Ἑλληνικὰ μυθιστορήματα εἶναι δημιουργήματα τῆς σχολῆς τῶν σοφιστῶν, δὲν παρέχουσιν εἰκόνα τῆς κοινωνικῆς καταστάσεως τῶν τότε Ἑλλήνων[1].

Ἐνταῦθα ἐγείρεται τὸ πολυθρύλητον ζήτημα, ἂν οἱ Βυζαντινοὶ εἶχον δραματικὴν ποίησιν καὶ θέατρον πρὸς διδασκαλίαν δραμάτων. Μέχρι τινὸς ἐπιστεύετο, ὅτι τούτων οἱ Βυζαντινοὶ ἐστεροῦντο, ἀλλ' ὁ ἡμέτερος Σάθας διὰ μακρῶν ἐπειράθη, ὅπως ἀποδείξῃ τὸ ἐναντίον[2]. *Ὁ* Krumbacher *καὶ μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ συγγράμματος τούτου ἐμμένει ἐν τῇ παλαιᾷ γνώμῃ*[3]. *Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην βεβαίως ἤκμαζον οἱ μῖμοι καὶ οἱ παντόμιμοι, ἀλλὰ δὲν δύναταί τις εὐκόλως νὰ δυσχυρισθῇ, ὅτι ἡ δραματικὴ ποίησις τέλεον ἐξέλιπε. Τοῦτο δ' ὅμως εὑρίσκετο ἐν οἰκτρᾷ θέσει δι' αἰτίας, ἃς μετ' ὀλίγον θέλομεν εἰπεῖ. Οὕτως ἐν Ἀντιοχείᾳ ὑπῆρχον τέσσαρα θέατρα, τὸ τοῦ Διονύσου, τὸ τοῦ Ὀλυμπίου Διός, τὸ λεγόμενον Πλέθρον καὶ ἐκεῖνο, ὅπερ ὁ Λιβάνιος ὀνομάζει* π ρ ό μ η κ ε ς θ έ α τ ρ ο ν. *Ἐν τοῖς θεάτροις τούτοις ἐδιδάσκοντο ἀρχαῖαι τραγῳδίαι καὶ κωμῳδίαι, ἐξ ὧν ὁ Λιβάνιος ὀνομάζει τὴν* Π α σ ι φ ά η ν *τοῦ τραγικοῦ Ἀλκαίου ἢ Εὐριπίδου, τοὺς Ἀχαρνεῖς τοῦ Ἀριστοφάνους, τὰς Τικτούσας τοῦ Μενάνδρου καὶ πολλὰς ἄλλας*[4]. *Πρὸς δὲ καὶ ἴδια δράματα ἐποίουν, ὡς ἐπὶ Ἀναστασίου τοῦ πρώτου ὁ ἐκ Γάζης τραγικὸς Τιμόθεος ἐποίησε τραγῳδίαν, ἥτις εἶχεν ὑπόθεσιν τὸ* χ ρ υ σ α ρ γ ύ ρ ι ο ν, *ὅπερ ἦτο ἐπαχθέστατος κεφαλικὸς φόρος. Ἡ εἴσπραξις τούτου ἀπετέλει ἀληθῆ τραγῳδίαν· διότι οἱ εἰσπράκτορες ἐξεβίαζον τοὺς*

---

[1]) Ὅρα F. Rohde, der griechiche Roman, Leipzig 1876 *καὶ* Nicolai, Ueber Entstehung und Wesen des griech. Romans, Berlin 1867. [2]) *Ἱστορικὸν δοκίμιον περὶ θεάτρου καὶ τῆς μουσικῆς τῶν Βυζαντινῶν ἐν Βενετ.* 1879. [3]) *Ἐν σελίδ.* 296. [4]) *Λιβάνιος ἐν τῷ λόγῳ περὶ τῆς ἑαυτοῦ τύχης σελ* 9 *καὶ ὑπὲρ ὀρχησ. ἐν σελίδ.* 375. *Ἰδὲ καὶ Σάθαν ἐν σελίδ. στζ'.*

ὀφειλέτας τοῦ δημοσίου καὶ διὰ βασάνων. Τὸ δρᾶμα τοῦτο ὁ Τιμόθεος ἐδίδαξε παρόντος τοῦ αὐτοκράτορος, ὅστις κατέλυσε τὸν φόρον πρὸς μεγίστην τῶν ὑπηκόων χαράν[1]. *Ἂν δ' ἦτο εὔκολον νὰ ἐξερευνηθῇ ἀκριβῶς, πῶς ἐτελοῦντο οἱ μῖμοι κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, πολὺ ἤθελεν ὠφεληθῇ ἡ ἱστορία τοῦ δράματος. Διότι μιμητικαὶ παραστάσεις πάντοτε ἐγίνοντο. Κατὰ τὸν Χορίκιον οἱ μῖμοι τοῦ ἕκτου μ. Χ. αἰῶνος ἦσαν οἱ κυρίως λεγόμενοι κωμῳδοί, οἵτινες ἐδίδασκον δράματα τῆς μέσης καὶ κατ' ἐξοχὴν τῆς νέας κωμῳδίας. Ἐπὶ δὲ Διοκλητιανοῦ καὶ Ἰουλιανοῦ ἐδίδασκον κωμῳδίας κατὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ*[2]. *Καθ' ὅλον ὅμως εἰπεῖν, τὰ κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ποιηθέντα δράματα, ὡς τὰ τοῦ Φυλῆ καὶ τοῦ Πλωχείρου, εἶχον μικρὰν δραματικὴν ἀξίον.*

Ἀλλὰ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ παραχθῶσι γενναιότερα ἔργα διὰ πολλάς, ὡς νομίζομεν, αἰτίας. Πρῶτον τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα μετὰ πάροδον πολλῶν αἰώνων ἐγήρασεν, ὡς τοῦτο καταφαίνεται καὶ ἐν ἄλλοις τῶν γραμμάτων εἴδεσιν. Οἱ Βυζαντινοὶ εἶχον τρία μεγάλα ἐφόδια, τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα, τὸ Ῥωμαϊκὸν δίκαιον καὶ τὸν Χριστιανισμόν, καὶ ὅμως δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐξαρθῶσιν εἰς ὑψηλὰς τοῦ πολιτισμοῦ σφαίρας. Δεύτερον ἡ σύνθεσις τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους ἦτο τοιαύτη, ὥστε δὲν ἐπέτρεπε τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ θεάτρου. Οἱ μὲν σωφρονέστεροι τῶν Ἑλλήνων ἐδέξαντο τὸν χριστιανισμόν, ὅστις δὲν ἦτο ἐπιτήδειος πρὸς ἐξακολούθησιν τῆς δραματικῆς τέχνης, οἱ δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀκόλαστοι διετήρησαν τὴν ἀρχαίαν θρησκείαν. Ἀλλ' οὕτω τὸ θέατρον, ὅπερ ἐπὶ Αἰσχύλου καὶ Σοφοκλέους ἦτο τὸ μέγα τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς δικαιοσύνης σχολεῖον, ἐπὶ Χρυσοστόμου κατέπεσεν εἰς οἶκον ἀκολασίας. Ἐνταῦθα συνέρρεον καλαὶ καὶ διεφθαρμέναι γυναῖκες μ ι μ ά δ ε ς καλούμεναι, αἵτινες διὰ πολλῶν δε-

---

[1]) *Κεδρηνὸς* I, *σελ.* 677. [2]) *Ὁ Χορίκιος, ὁ πεφιλημένος μαθητὴς τοῦ Προκοπίου, ἀνέλαβε τὴν ὑπεράσπισιν τῶν μίμων. Ὅρα Σάθαν τμβ.*

λεασμάτων, ἅπερ περιγράφει ὁ Χρυσόστομος[1], *ἐπειρῶντο νὰ ἐπισπάσωσι τοὺς θεατάς. Οἱ διεφθαρμένοι οὗτοι ἄνθρωποι μετὰ σπουδῆς ἐφοίτων ἐνταῦθα, ἔνθα ἠδύναντο νὰ ἴδωσι γυναῖκας νηχομένας*[2] *καὶ ἡ δ ο ν ῆ ς Ε ὕ ρ ι π ο ν*[3]. *Τρίτον, ἐπειδὴ οὕτως εἶχον τὰ τοῦ θεάτρου, ἡ κοινωνία, ἡ πολιτεία καὶ ἡ ἐκκλησία ἀπηνῶς κατεδίωξαν αὐτό. Ἡ μὲν κοινωνία τὰς μιμάδας δὲν ἐτίμα μᾶλλον τῶν ἑταιρῶν*[4], *ἡ δὲ πολιτεία δὲν ἀνεγνώριζε πολιτικὰ δικαιώματα τοῖς σκηνικοῖς, οὐδ ἐπέτρεπε τούτοις νὰ παραστῶσιν ἐν δικαστηρίῳ ὡς μάρτυρες*[5] *καὶ ἡ ἐκκλησία ἀπηγόρευεν αὐτοῖς τὸ βάπτισμα καὶ τὴν κοινωνίαν τῶν χριστιανικῶν μυστηρίων. Ἐν χείρονι θέσει εὑρίσκοντο αἱ μιμάδες· διότι αὗται οὐ μόνον ἀπέβαλλον τὸ οἰκογενειακὸν ὄνομα καὶ ἐλάμβανον τὸ ὄνομα ἀρχαίων ἑταιρῶν, ὡς Ῥοδόπη, Γλυκέρα, ἀλλὰ καὶ μὴ ἔχουσαι τὴν προστασίαν τῶν νόμων ἐγίνοντο ἕρμαιον διεφθαρμένων θεατῶν*[6]. *Ἐπὶ πᾶσι τούτοις ἡ ἐκκλησία ἐκήρυξεν ἀμείλικτον κατὰ τοῦ θεάτρου πόλεμον καὶ τοῦ πολέμου τούτου ἡγήτωρ ἐγένετο ὁ Χρυσόστομος*[7].

Ἀλλ' ἡ καταδίωξις αὕτη τῶν χριστιανῶν δὲν ἔκειτο ἐν ταῖς προλήψεσιν αὐτῶν οὐδ' ἐν τῇ ἄγαν αὐστηρότητι τοῦ Χρυσοστόμου καὶ τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ' ἐν αὐτοῖς τοῖς πράγμασιν. Οἱ Χριστιανοὶ δὲν ἠδύναντο νὰ ἀναδιδάσκωσι ἀρχαίας τραγῳδίας, διότι ἐν αὐταῖς ἐξυμνοῦντο οἱ θεοὶ τῶν ἐθνι-

---

[1]) *Ὁμιλία εἰς Ματθαῖον* (*ἐν τῇ ἐκδ.* Montfaucon) *τόμ.* VII, *σελ.* 99. „*ὅπου καὶ ῥήματα διακεκλασμένα, καὶ ᾄσματα πορνικά, καὶ φωνὴ πολλὴν ἡδονὴν ἔχουσα, καὶ ὀφθαλμῶν ὑπογραφαὶ καὶ ἐντρίμματα παρειᾶς, καὶ στολὴ περιεργότερον συγκειμένη, καὶ σχῆμα γοητείας γέμον, καὶ ἕτεραι πολλαὶ μαγγανεῖαι πρὸς ἀπάτην καὶ δέλεαρ τῶν ὁρώντων κατεσκευασμέναι καὶ ῥαθυμία ψυχῆς τῶν θεωμένων*". [2]) *Ἐν τόμ.* VII, *σελ.* 29 „*τρέχεις εἰς τὸ θέατρον ἰδεῖν νηχομένας γυναῖκας καὶ φύσιν παραδειγματιζομένην*". [3]) *Ἐν τόμ.* VII, *σελ.* 113. [4]) *Τοιαύτη ἦτο ἡ Πελαγία, ἥτις ἐκατηχήθη ὑπὸ τοῦ Νόννου, Σάθ. ρισι'.* [5]) *Θεοφίλ. Ἀντικήνσωρος Ἰνστιτοῦτα* II, 18, 1. *Βασιλικοὶ νόμοι βιβλ.* 21, *τίτλ. β'.* [6]) *Ὅρα Σάθαν ἐν σελίδ. Θ.* [7]) *Ὅρα Ὁμιλίαν εἰς Ματθαῖον ἐν τόμ* XII, *σελ.* 99.

κῶν. Τὰ δὲ τρία εἴδη τῆς κωμῳδίας περιεῖχον πολλὰς μὲν αἰσχρὰς πράξεις, πλείονα δὲ βωμολοχήματα, ἅπερ δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιτρέψῃ ἡ σεμνὴ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία. Ἄρα πάντες ἐκεῖνοι οἱ βαρύτιμοι τῆς δραματικῆς τέχνης θησαυροὶ ἔμειναν ἄχρηστοι παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς. Οἱ μῖμοι ἦσαν αἰσχροὶ καὶ ἄξιοι καταδιώξεως. Καὶ ὅμως ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ἀνατραφεὶς ἐν τῷ θεάτρῳ εἶχεν ἀνάγκην τῆς διδασκαλίας καὶ τῆς ἀπολαύσεως ταύτης. Πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ νοηθῇ Ἕλλην ἄνευ θεάτρου; Ἔπρεπε νὰ ἐξευρεθῇ τρόπος πρὸς πλήρωσιν τοῦ κενοῦ. Αὐτὸς ὁ θερμὸς μαθητὴς καὶ ὀπαδὸς τοῦ Χρυσοστόμου Ἰσίδωρος ὁ Πηλουσιώτης δὲν ἐδέχετο τὴν γνώμην τοῦ διδασκάλου, ἀλλ' ἐνόμιζεν, ὅτι πρέπει νὰ ἐξαγνισθῇ ἡ ἀρχαία τραγῳδία[1]. Ὅτι τοῦτο δὲν ἦτο εὔκολον, ἄρτι εἴπομεν. Πρὸς δὲ οἱ αἱρεσιάρχαι Ἄρειος καὶ Ἀπολλινάριος εἰσήγαγον εἰς τὴν ἐκκλησίαν τὸ δρᾶμα ὑπὸ χριστιανικὸν τύπον[2].

Καὶ αὐτὴ ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία δὲν ἐδίστασε νὰ προβῇ εἰς τοιοῦτον τόλμημα. Κατὰ τὸν δέκατον αἰῶνα ὁ πατριάρχης Θεοφύλακτος στηριζόμενος ἐπὶ τῆς δυνάμεως, ἣν παρεῖχεν αὐτῷ τὸ γένος (διότι ἦτο υἱὸς μὲν τοῦ αὐτοκράτορος Ῥωμανοῦ τοῦ Α', γυναικάδελφος δὲ τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Η'), εἰσήγαγε πανηγυρικῶς τὸ δρᾶμα εἰς τὴν ἁγίαν Σοφίαν, ἐν ᾗ διὰ χορῶν καὶ θυμελικῶν ᾀσμάτων διεδραματίζοντο χριστιανικαὶ ὑποθέσεις[3]. Ὅτι δ' ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ δράματος εἰς τὴν ἐκκλησίαν δὲν ἦτο τόλμημα τῆς νεανικῆς τοῦ Θεοφυλάκτου ζωηρότητος, τεκμηριοῦται ἐκ τούτου, ὅτι καὶ μακροὺς χρόνους διετηρήθη καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας μετεδόθη. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Εὐχαΐτων μετεῖχε τῆς διδασκαλίας τοῦ δράματος καὶ ἀπέτεινεν ὕμνους εἰς τὴν Θεοτόκον εἰλημμένους ἐκ τῶν τραγῳδιῶν τοῦ Εὐριπίδου. Ὁ

---

[1]) Ἰσιδώρου Πηλουσιώτου ἐπιστολαὶ βιβλ. V, ἐπιστολ. 71 καὶ 77. Ὅρα καὶ Θεμίστιον ἐν λόγ. 26. [2]) Ἰδὲ Σάθαν ἐν σελίδ. πστ'. [3]) Κεδρηνὸς ἐν σελίδ. 333 (ἐκδ. Παρισίων). Ὅρα Σάθαν ἐν σελίδ. πστ'.

δὲ Μιχαὴλ ὁ Κηρουλλάριος ἐπέτρεψεν, ἵνα ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ βήματος θίασος σκηνικῶν εἰκονίζῃ τὰς ὠδῖνας τῆς θεοτόκου, τὴν γέννησιν τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν βάπτισιν τοῦ Προδρόμου, ὅστις προσέλαβε τὸ ἐπώνυμον Ἀκερσοκόμης.

Ἐκ τῆς στοργῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ πρὸς τὴν σκηνὴν ὁρμηθεὶς καὶ ὁ αἱρεσιάρχης Ἄρειος ἐποίησε λειτουργικὸν δρᾶμα, ὅπερ κατὰ τὴν προστάτιδα τοῦ θεάτρου Μοῦσαν ὠνόμασε Θάλειαν. Αὕτη ἦτο τὸ κυριώτατον λειτουργικὸν βιβλίον τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας, ἥτις παρέλαβε καὶ παντομιμικὴν ὄρχησιν τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ εἰκονίζουσαν. Περὶ τῆς Θαλείας δὲν δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν ἀκριβῆ γνῶσιν, διότι αὕτη μὲν ἀπώλετο, ὁ δ' ἅγιος Ἀθανάσιος γράφων μεθ' ὑπερβολικῆς καταφρονήσεως διεγείρει ὑπονοίας παραμορφώσεως[1]. Τῇ ἀληθείᾳ εἶναι δύσκολον νὰ πιστεύσῃ τις, ὅτι ὁ αἱρεσιάρχης εἰς τηλικαύτην ἀφροσύνην ἐξίκετο, ὥστε ἐν τῇ Θαλείᾳ ἐποίησεν ἐμμέτρους ὕμνους κατ' ἀπομίμησιν τῶν αἰσχίστων τοῦ Σωτάδου φλυάκων. Ὁπωσδήποτε ἐπειδὴ ἡ Θάλεια τοῦ Ἀρείου ἐγένετο δημοτική, ἠναγκάσθη καὶ ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία νὰ ποιήσῃ καὶ εἰσαγάγῃ εἰς τὴν λειτουργίαν Ἀντιθάλειαν. Φαίνεται, ὅτι ἡ ἐκκλησία ἐν τῷ κινδύνῳ μετεχειρίζετο τὴν ὁμοιοπαθητικὴν μέθοδον· διότι καὶ ἐν τοῖς χρόνοις τῶν εἰκονομάχων Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, ὅστις ἐμίσει τὴν σκηνήν, ἐποίησε δρᾶμα, οὗ ἡ ὑπόθεσις ἦτο ἡ σώφρων Σωσσάνα. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Εὐστάθιος[2] ὀνομάζει τοῦτο Εὐριπίδειον, φαίνεται, ὅτι εἶχεν ὁμοιό-

---

[1]) Ἐν τόμ. I, 406 "Ἀντὶ γὰρ Χριστοῦ παρ' αὐτοῖς Ἄρειος, ὡς παρὰ Μανιχαίοις Μανιχαῖος, ἀντὶ δὲ Μωϋσέως καὶ τῶν ἄλλων ἁγίων Σωτάδης τις ἐξεύρηται παρ' αὐτοῖς ὁ καὶ παρ' Ἕλλησι γελώμενος καὶ ἡ θυγάτηρ Ἡρωδιάδος· τοῦ μὲν γὰρ τὸ κεκλασμένον καὶ θηλυκὸν ἦθος μεμίμηται γράφων Ἄρειος καὶ αὐτὸς Θαλείας· τῆς δὲ τὴν ὄρχησιν ἐζήλωσεν ὀρχούμενος καὶ παίζων ἐν ταῖς κατὰ τοῦ Σωτῆρος δυσφημίαις, ὥστε τοὺς ἐμπίπτοντας εἰς τὴν αἵρεσιν διαστρέφεσθαι μὲν τὸν νοῦν καὶ ἀφρονεῖν, ἀλλάσσειν δὲ τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου τῆς δόξης ἐν ὁμοιώματι εἰκόνος φθαρτοῦ ἀνθρώπου". Ἰδὲ καὶ Σάθαν ἐν σελίδ. ρμβ. [2]) Εὐστάθ. εἰς Διονύσ. τὸν περιηγητὴν στίχ. 976.

τητα πρὸς τὸν Χριστὸν πάσχοντα, περὶ οὗ ἔσται λόγος μετ' ὀλίγον. Ὡσαύτως Στέφανος ὁ Σαββαΐτης, ὅστις καὶ ὡς ἅγιος ἑορτάζεται, ἐποίησε κατὰ τὸ 790 π. Χ. τὸν θάνατον τοῦ Χριστοῦ[1]. Τὸ δρᾶμα τοῦτο εἶναι διάφορον τοῦ ἄρτι εἰρημένου. Ἀντίπαλος τῶν εἰκονομάχων ἦτο καὶ ὁ διάκονος Ἰγνάτιος, ὅστις ἐποίησε δρᾶμα συνιστάμενον ἐξ 150 στίχων, καὶ ἔχον ὑπόθεσιν τὴν ὑπὸ τοῦ ὄφεως ἐξαπάτησιν τῶν πρωτοπλάστων[2]. Ἐκ τῶν χρόνων τῶν εἰκονομάχων περιεσώθη μέχρις ἡμῶν ἡ ἠθοποιία τοῦ Μιχαὴλ Πλωχείρου, ὅπερ συνίσταται ἐξ 122 στίχων[3]. Τοιαῦτα ἐποίησε καὶ ὁ Πτωχοπρόδρομος καὶ ὁ Φιλῆς, ἀλλ' ἦσαν προωρισμένα εἰς ἀνάγνωσιν καὶ οὐχὶ πρὸς διδασκαλίαν, ὡς ἡ Τραγῳδοποδάγρα καὶ ὁ Ὠκύπους τοῦ Λουκιανοῦ[5].

Ἐκ τῶν εἰρημένων γίνεται δῆλον, ὅτι οἱ Βυζαντινοὶ ἐπεθύμουν μὲν νὰ ἔχωσι θέατρον, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ μορφώσωσι τοιοῦτο καὶ τὰ πειράματα αὐτῶν ἐν τοῖς πλείστοις ἀπέτυχον. Διότι οἱ μὲν ἐθνικοὶ συνήθως ἠρέσκοντο ἐν τοῖς ἀκολάστοις τῶν μίμων θεάμασιν, οἱ δὲ χριστιανοὶ ἐπειράθησαν, ὅπως ἐγκαθιδρύσωσι τὸ θέατρον ἐκεῖ, ἔνθα δὲν ἦτο δυνατὴ ἡ ἐγκαθίδρυσις. Καθ' ἡμᾶς οἱ Βυζαντινοὶ πρὸς κτῆσιν θεάτρου ὤφειλον πρῶτον νὰ λάβωσιν ὑποθέσεις τραγῳδίας ἐκ τῶν ἀπείρων τοῦ χριστιανισμοῦ μαρτύρων καὶ ἐκ τῆς πολιτικῆς ἱστορίας καὶ δεύτερον νὰ καταπολεμήσωσι τὴν ἀκολασίαν τῆς ἐποχῆς διὰ κωμῳδιῶν κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῆς νέας κωμῳδίας. Τὰ δράματα δὲ ταῦτα ἔπρεπε νὰ διδάσκωνται οὐχὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἀλλ' ἐν τῷ θεάτρῳ. Οὕτω καὶ ἡ κοινωνία ἤθελεν ἀπαλλαγῇ τῶν ἀκολάστων μίμων καὶ οἱ ἠθικοὶ τοῦ χριστιανισμοῦ σκοποὶ ἤθελον πληρωθῇ. Δράματα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ διδαχθῶσι διὰ τὸν ἁπλούστατον λόγον, ὅτι ὁ χριστιανισμὸς θηρεύει ἁγνὴν τὴν ἀλήθειαν,

---

[1]) Ὅρα Σάθαν ἐν τπ'. [2]) Αὐτόθι τκά. [3]) Περὶ τούτου λέγομεν ἐν τῷ ἑπομένῳ κεφαλαίῳ. [4]) Αὐτόθι τοή. [5]) Krumbacher ἐν σελίδ. 298.

ἐν ᾧ ἡ πρώτη ἀρετὴ τοῦ δραματικοῦ ποιητοῦ εἶναι νὰ λέγῃ ψεύδη πρὸς τὴν ἀλήθειαν ὅμοια. Λοιπὸν ὅ τι δὲν ἠδύνατο νὰ γείνῃ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἦτο εὔκολον νὰ τελεσθῇ ἐν τῷ θεάτρῳ, ὅπου ὑπάρχει μείζων ἐλευθερία.

Ἄλλως ἡ ἐκκλησία, ὡς νομίζομεν, ὅ τι ἦτο δυνατὸν νὰ παραλάβῃ ἐκ τοῦ θεάτρου, ἔπραξεν ἤδη καὶ τὸ προσληφθὲν ἔμεινε κτῆμα εἰς ἀεί. Αὐτὴ ἡ ἐσωτερικὴ τῆς ἐκκλησίας διασκευὴ οὐδὲν ἄλλο, ἂν μὴ πλανώμεθα, εἶναι ἢ τὸ ἑλληνικὸν θέατρον. Τὸ μὲν ἱερὸν ἐπέχει τὴν θέσιν τῆς σκηνῆς, ὁ δὲ χῶρος τῶν ψαλτῶν τὴν τῆς ὀρχήστρας, καὶ ἡ ἁγία τράπεζα τὴν τῆς θυμέλης. Ὡς ἡ ἀρχαία σκηνὴ εἶχε τρεῖς πύλας, οὕτω καὶ τὸ ἱερόν. Τὴν ἀπομίμησιν τοῦ ἀρχαίου θεάτρου μαρτυροῦσι τὰ ἔτι καὶ νῦν διατηρούμενα ὀνόματα· διότι λέγομεν δεξιὸν καὶ ἀριστερὸν χορόν, ὅπερ ὑπομιμνήσκει τὰ δύο ἡμιχόρια. Τὸ θέατρον εἶχε τὸ λ ο γ ε ῖ ο ν ἢ τὸν ὀκρίβαντα, ὃν ἀντικατέστησεν ὁ ἄ μ β ω ν, ὅστις καὶ ὀκρίβας καὶ ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ γλώσσῃ πολλάκις λέγεται. Πρὸς δὲ ἐν τῇ λειτουργίᾳ δὲν ὑπάρχουσι μόνον τὰ λ ε γ ό μ ε ν α, ἀλλὰ καὶ τὰ δ ρ ώ μ ε ν α, ἅπερ τελεῖ ὁ ἱερεὺς ἐπὶ τῆς ἁγίας τραπέζης. Πρὸς δὲ τὰ τοῦ ἐπιταφίου ἔχουσι πολὺ τὸ δραματικόν. Ἐνταῦθα ἀνήκει καὶ ὁ καλούμενος ν ι π τ ή ρ[1], ὅστις κατὰ τὴν μεγάλην πέμπτην τελεῖται ἐν Πάτμῳ καὶ ἐν Ἱερουσαλὴμ κατ' ἔτος, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἐν τῇ δραματικῇ ταύτῃ τελετῇ νίπτονται οἱ πόδες καὶ γίνονται ὀλίγοι διάλογοι, ἀλλ' ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἁγίας γραφῆς. Κατὰ τὰ εἰρημένα ἡ ἐκκλησία διεσκευάσθη μὲν κατὰ τὸ ἀρχαῖον θέατρον, ἀλλ' ἡ θρησκεία διὰ τοὺς εἰρημένους λόγους δὲν ἠδυνήθη νὰ προβῇ εἰς ποικίλας δραματικὰς διδασκαλίας, ἀλλὰ περιωρίσθη ἐν τοῖς στοιχειωδεστάτοις. Εἶναι δ' εὐτύχημα, ὅτι τὰ τολμήματα τοῦ Θεοφυλάκτου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ δὲν ἐκράτησαν· διότι ἂν ὅλως ἡ ἐκκλησία μετεβάλετο εἰς θέατρον, ἡ μεταβολὴ ἤθελεν ἀποβῇ πρὸς

---

[1]) Τὸν ν ι π τ ῆ ρ α τῆς Πάτμου περιγράφει ὁ κ. Ἐπ. Ἀλεξάκης ἐν τῇ Ἑστίᾳ (1889) ἀριθμ. 693 ἐν σελίδ. 336.

βλάβην τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ δι' ἄλλας αἰτίας καὶ διότι ἡ κατάπτωσις τῆς διανοίας τῶν Βυζαντινῶν ἤθελε ταπεινώσει τὰς σεμνὰς τῆς ἐκκλησίας ὑποθέσεις. Ἂν ἐν ταύτῃ τῇ περιόδῳ ὑπῆρχον δραματικοὶ ποιηταί, οἷος ὁ Αἰσχύλος, ἴσως τὸ τόλμημα ἠδύνατο καλῶς νὰ διεξαχθῇ. Ἀλλ' ὅτι δραματικοὶ ποιηταὶ ἔλειπον κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, τεκμηριοῦται καὶ ἐξ ἄλλων μὲν καὶ δὴ ἐκ τούτου, ὅτι οἱ Βυζαντινοὶ ποιήσαντες τὸν Χριστὸν πάσχοντα δὲν κατεσκεύασαν ἰδίους στίχους, ἀλλ' ἔλαβον τούτους ἐκ τῶν διαφόρων τοῦ Εὐριπίδου τραγῳδιῶν, ἤτοι συνέρραψαν δραματικὸν κέντρωνα.

Οἱ Βυζαντινοὶ συνήθως μὲν μετεχειρίζοντο τὸ ἰαμβικὸν τρίμετρον, σπανιώτερον δὲ τὸ ἑξάμετρον, τὸ ἐλεγειακὸν δίστιχον καὶ τὸ Ἀνακρεόντειον δίμετρον καὶ τρίμετρον [1]. Κατὰ κανόνα τὸ τρίμετρον τῶν Βυζαντινῶν συνίσταται ἐκ δώδεκα συλλαβῶν. Ὁ νεωτερισμὸς οὗτος δὲν ἐλέγχει στιχουργικὴν ἀδυναμίαν, ἀλλὰ τοὐναντίον ἐπιθυμίαν αὐστηρότητος. Διότι κατὰ τὸν W. Meyer [2] ἐν τῷ ἕκτῳ αἰῶνι ὑπῆρχε ποιητικὴ σχολή, ἥτις ἐν πλήρει συνειδήσει ἀπορρίψασα τὸ δραματικὸν τρίμετρον προετίμησε τὸ καλούμενον λυρικὸν τρίμετρον, ὡς ἤδη εἶχε ποιήσει ὁ Λυκόφρων. Οὕτως ὁ Γεώργιος Πισίδης μεταχειρίζεται τὸ τρίμετρον μετὰ τῆς αὐτῆς αὐστηρότητος, μεθ' ἧς καὶ ὁ Νόννος τὸ ἑξάμετρον [3]. Πρὸς δὲ συνειθίζουσιν οἱ Βυζαντινοί, ἵνα θέτωσι τὸν τόνον ἐν τῇ προτελευταίᾳ συλλαβῇ τοῦ τριμέτρου. Συνηθέστατα οἱ Βυζαντινοὶ μεταχειρίζονται τὸ δεκαπεντασύλλαβον, οὗ μετὰ τὴν ὀγδόην συλλαβὴν ὑπάρχει τομή. Ὁ Henrichsen καὶ ὁ Bernhardy [4] ἐπίστευσαν, ὅτι πρὸ τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος ὁ πολιτικὸς στίχος δὲν ὑπῆρχεν, ἀλλ' ὁ W. Meyer [5] ἔδειξεν, ὅτι πρὸ τούτου τοῦ χρόνου ὑπῆρχεν ἤδη

[1]) Ὅρα Krumbacher ἐν σελίδ. 300. [2]) Zur Geschichte des Griech. und lat. Hexameters ἐν σελίδ. 1020. [3]) Ὅρα ἐν ταῖς ἔμπροσθεν ἐν σελίδ. 186. [4]) Ἐν τῇ γραμματολογίᾳ I, (1876) ἐν σελίδ. 696. [5]) Anfang und Urspung der lat. und griech. rythmischen Dichtung, Abhandl. der Bayer. Akad. d. Wiss. ἐν τόμ. 17, 2 (1885).

εἰσηγμένος. Ἐν τέλει παρατηροῦμεν, ὅτι ὁ δεκαπεντασύλλαβος εἶναι τὸ συνηθέστατον μέτρον ἐν τῇ δημώδει ποιήσει. Οἱ μετρικοὶ διαφωνοῦσιν, ἂν τὸ μέτρον παρήχθη ἐκ τοῦ ἰαμβικοῦ ἢ ἐκ τοῦ τροχαϊκοῦ τετραμέτρου [1].

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΟΙΗΣΕΩΣ ΤΩΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ

Ἐν τῇ ἐθνικῇ ποιήσει περιλαμβάνονται πάντα τὰ ποιήματα, ὅσα δὲν ἀνήκουσι τῇ λειτουργίᾳ, εἰ καί τινα τούτων ἔχουσιν ὑπόθεσιν τὸν Χριστὸν καὶ καθ' ὅλου τὸν χριστιανισμόν, ὡς ὁ *Χριστὸς πάσχων*. Ὁ ἀρχαιότατος ποιητὴς ταύτης τῆς περιόδου εἶναι ὁ *Γεώργιος Πισίδης*, ὅστις ἔσχε τὸ ὄνομα ἐκ τῆς πατρίδος αὐτοῦ Πισιδίας. Οὗτος ἔζη ἐπὶ αὐτοκράτορος Ἡρακλείου (610—641 μ. Χ.) καὶ ἐγένετο διάκονος τῆς ἁγίας Σοφίας καὶ σκευοφύλαξ. Τὰ ποιήματα τοῦ Πισίδου εἶναι οὐχὶ ὀλίγα, ἐξ ὧν ἄλλα μὲν ἔχουσιν ὑπόθεσιν σύγχρονα ἱστορικὰ γεγονότα, ἄλλα δὲ φιλοσοφικὰ καὶ θεολογικὰ ζητήματα. Ἱστορικὰ ποιήματα εἶναι τρία· πρῶτον τὸ *εἰς τὴν κατὰ Περσῶν ἐκστρατείαν Ἡρακλείου τοῦ βασιλέως*. Τὸ ποίημα τοῦτο, ὅπερ διαιρεῖται εἰς τρεῖς ἀκρο-

---

1) Ὅρα W. Mayer ἐν τῷ μνημονευθέντι συγγράμματι ἐν σελίδ. 810. Ὁ Εὐστάθιος εἰς Ἰλιάδ. Α ἐν σελίδ. 11 δέχεται τὸ δεύτερον· „Οἱ δημοτικοὶ στίχοι οἱ τὸ παλαιὸν μὲν τροχαϊκῶς ποδιζόμενοι . . . ἄρτι δὲ πολιτικοὶ ὀνομαζόμενοι. Μέτρον μὲν γὰρ αὐτοῖς πεντεκαίδεκα συλλαβαί· οἱ δὲ πολλοὶ καὶ εἰς ἑπτακαίδεκα ἢ καὶ πλείονας αὐτούς ποτε παρεκτείνουσι συλλαβάς, αἵτινες, αἱ πλείους δηλαδὴ τῶν πεντεκαίδεκα, εἰ μὲν μετὰ συμφώνων λαλοῦνται, γελῶνται ὡς ἄρρυθμοι καὶ σκώπτονται ὡς πολύποδες· εἰ δὲ μόνοις ἐκφωνοῦνται καθαροῖς φωνήεσι, λανθάνον τὸ πολύπουν ἔχουσι τῇ ταχείᾳ συνεκφωνήσει τῶν φωνηέντων, καὶ σῴζεται ὁ τροχαϊκὸς ῥυθμός„.

άσεις, περιλαμβάνει 1093 τρίμετρα καὶ εἰκονίζει τὰς κατὰ τῶν Περσῶν νικηφόρους μάχας τοῦ Ἡρακλείου. Δεύτερον τὸ ἱστορικὴν ὑπόθεσιν ἔχον, μικρότερον δ' ὂν τοῦ πρώτου, ἐν ᾧ ὁ ποιητὴς περιγράφει τὴν κατὰ τὸ 626 γενομένην ἔφοδον τῶν Ἀβάρων[1]. Τοῦτο περιλαμβάνει 541 στίχους καὶ ἐπιγράφεται· *Εἰς τὴν γενομένην ἔφοδον τῶν βαρβάρων καὶ εἰς τὴν αὐτῶν ἀστοχίαν ἤτοι ἔκθεσις τοῦ γενομένου πολέμου εἰς τὸ τεῖχος τῆς Κωνσταντινουπόλεως μεταξὺ Ἀβάρων καὶ τῶν πολιτῶν*. Τὸ τρίτον ποίημα, *Ἡρακλειὰς ἤτοι εἰς τὴν τελείαν πτῶσιν Χοσρόου βασιλέως Περσῶν*, διαιρεῖται εἰς δύο ἀκροάσεις, περιλαμβάνει 471 στίχους καὶ εἶναι πανηγυρικὸν τοῦ εἰρημένου αὐτοκράτορος.

Τὰ δὲ φιλοσοφικὰ ἢ θεολογικὰ εἶναι τέσσαρα. Τὸ περιεκτικώτατον πάντων εἶναι τὸ *Ἑξαήμερον* (ἢ κοσμουργία), διότι περιλαμβάνει 1910 ἢ 1894 τρίμετρα. Ἐν τῇ ὑποθέσει ταύτῃ, ἥτις ἦτο προσφιλὴς τοῖς Βυζαντινοῖς, ὁ ἡμέτερος ποιητὴς ἀκολουθεῖ τῷ Ἀριστοτέλει. Τὸ δεύτερον, ποιημάτιον, ὅπερ ἐπιγράφεται *Εἰς τὸν μάταιον βίον*, συνίσταται ἐκ 262 στίχων, ἔχει ἐλεγειακὸν ἦθος καὶ ἀφιεροῦται τῷ πατριάρχῃ Σεργίῳ, ὅστις ἐποίησε τὸν Ἀκάθιστον ὕμνον. Τὸ τρίτον ποίημα, ὅπερ συνίσταται ἐξ 726 τριμέτρων, εἶναι δογματικὸν καὶ ἐπιγράφεται *Κατὰ δυσσεβοῦς Σευήρου Ἀντιοχείας*. Ὁ Σευῆρος τὸ κατ' ἀρχὰς ἦτο συνήγορος ἐν Βηρυτῷ, βραδύτερον δ' ἐγένετο ἐπίσκοπος καὶ κατὰ τὸ 536 κατεδικάσθη διὰ τὴν αἱρετικὴν αὐτοῦ διδασκαλίαν. Τὸ τελευταῖον ποίημα τοῦ εἴδους τούτου εἶναι ὕμνος *Εἰς τὴν ἁγίαν τοῦ Χριστοῦ ἡμῶν ἀνάστασιν*. Ἐπὶ πᾶσι τούτοις ἐποίησεν ἐπιγράμματα καὶ *Ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον Ἀναστάσιον*[2].

---

[1]) Περὶ ταύτης ἰδὲ Ἱστορ. τοῦ Ἑλλην. ἔθνους ὑπὸ Κ. Παπαρρηγοπούλου ἐν τόμ. τρίτῳ καὶ ἐν σελίδ. 230. [2]) Nicolai, Griechische Literaturgeschichte III, 344 καὶ Krumbacher ἐν σελίδ. 347.

Ὁ Πισίδης κατὰ τὴν ἀκρίβειαν τῆς στιχουργίας δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τὸν Νόννον. Οἱ στίχοι τούτου εἶναι οὐ μόνον ἀκριβεῖς, ἀλλὰ καὶ ῥέουσιν εὐκόλως[1]. Ἡ δὲ γλῶσσα διακρίνεται διὰ τὴν ἁπλότητα καὶ τὴν σαφήνειαν. Διὰ τὰς ἀρετὰς ταύτας τὰ ποιήματα τούτου πολὺ ἀνεγινώσκοντο ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων Βυζαντινῶν καὶ ἐν τούτοις ἠγέρθη τὸ ζήτημα, ἂν ὁ Εὐριπίδης ἢ ὁ Πισίδης εἶναι ὑπέρτερος ποιητής («Τίς στιχίζει κρεῖττον, ὁ Εὐριπίδης ἢ ὁ Πισίδης;»)

Μετὰ τὸν ἔξοχον τοῦτον ποιητὴν τῆς περιόδου ταύτης ἡ Ἑλληνίζουσα ποίησις σβέννυται καὶ ἀναλάμπει κατὰ τὸν ἔννατον αἰῶνα. Τὰ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ποιηθέντα ἔχουσι μὲν ποικιλίαν, ἀλλὰ στεροῦνται ἐσωτερικῆς δυνάμεως. Ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις ἐγένοντο δύο Ἰγνάτιοι, ἐξ ὧν ὁ πρῶτος τὸ κατ' ἀρχὰς ἦτο διάκονος ἐν Κωνσταντινουπόλει, βραδύτερον δὲ μητροπολίτης ἐν Νικαίᾳ. Οὗτος ἐποίησε δραμάτιον ἐξ 148 τριμέτρων, ὅπερ ἐπιγράφεται Στίχοι εἰς τὸν Ἀδάμ. Ἐν αὐτῷ διαλέγονται ὁ Θεός, ὁ Ἀδάμ, ἡ Εὔα καὶ ὁ ὄφις. Πρὸς δὲ ἐποίησε καὶ παράφρασιν τῶν Αἰσωπείων μύθων, ἥτις ἐπιγράφεναι Ἰγνατίου διακόνου τετράστιχα εἰς μύθους Αἰσωπικούς. Κατὰ μίαν γενεὰν μεταγενέστερος ἦτο ὁ ἕτερος Ἰγνάτιος, ὅστις ἔχει τὸ ἐπώνυμον μαΐστωρ τῶν γραμματικῶν. Δὲν εἶναι ὅμως γνωσταὶ αἱ γραμματικαὶ αὐτοῦ ἐργασίαι καὶ μόνον ἔκ τινος ἐπιγράμματος, ὅπερ αὐτὸς ἐποίησε, μανθάνομεν, ὅτι ἤγαγεν εἰς φῶς τὴν γραμματικὴν τέχνην, ἥτις ἐκρύπτετο ἐν τῷ πελάγει τῆς λήθης[2]. Οὗτος μνημονεύεται ἐνταῦθα, διότι ἐποίησε καί τινα ἐλεγείαν εἰς τὸν μαθητὴν αὐτοῦ Παῦλον, ὅστις ἦτο μοναχός[3]. Κατὰ τὸ 836 μ. Χ. διεκρίνετο ἐν Κωνσταντινουπόλει ὡς γραμματικὸς ὁ Κομητᾶς, ὅστις εἶχε τὸ ἀξίωμα τοῦ Χαρτουλαρίου καὶ τὴν προσωνυμίαν τοῦ Σχολαστικοῦ. Οὗτος

---

[1]) Bernhardy II, 2, 778. [2]) Παλατ. Ἀνθολογ. XV, 39. [3]) Αὐτόθι XV, 30.

διώρθωσε τὰ Ὁμηρικὰ ἔπη[1] καὶ ἐποίησεν ὀλίγα ἐπιγράμματα διατηρηθέντα ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ, ὧν μέγιστον εἶναι τὸ εἰς τὴν ἀνάστασιν τοῦ Λαζάρου. Ἐν τούτῳ ὅμως οὐχὶ πάντας τοὺς στίχους ἐποίησεν ὁ Κομητᾶς, διότι πολλοὺς ἐκ τοῦ Ὁμήρου παραλαβὼν κατέστησε τὸ ποίημα κέντρωνα[2].

Ὅτι ἡ ποίησις ἤκμαζε κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, τεκμηριοῦται ἐκ τούτου, ὅτι δύο ἐπιφανεῖς ἄνδρες ἐγένοντο ποιηταί. Λέων ὁ ἐπικληθεὶς σοφὸς καὶ φιλόσοφος καὶ γενόμενος αὐτοκράτωρ μετὰ Βασίλειον τὸν Μακεδόνα (886—911) οὐ μόνον συνέγραψε πολλὰ θεολογικὰ συγγράμματα, ἀλλ' ἐποίησε καὶ ποιήματα, ὡς Ὠδάριον κατανυκτικόν, ὅπερ συνίσταται ἐξ 189 ἢ 150 στίχων. Ἐν τούτῳ ὁ σοφὸς αὐτοκράτωρ δεικνύει οὐχὶ μικρὰν ποιητικὴν ἔξαρσιν[3]. Οὐχ ἧττον ποιητικὰ εἶναι καὶ τὰ Ὠδάρια ἑωθινὰ[4] καὶ μεγάλην φήμην παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς εἶχον οἱ Χρησμοὶ αὐτοῦ περὶ τῶν μελλόντων αὐτοκρατόρων καὶ πατριαρχῶν. Ἐπὶ πᾶσι τούτοις ὁ αὐτοκράτωρ ἐποίησεν ἐπιγράμματα καὶ τὸ παιγνιῶδες ποιημάτιον

---

[1]) Αὐτόθι 87 καὶ 88. [2]) Αὐτόθι 40. [3]) Τοῦτο φέρεται ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Christ καὶ Παρανίκα Antholog. Graeca carm christian. σελ. 48 Ὡς δεῖγμα παρατιθέμεθα τὸ ἐν στίχ. 61.

Κριτής σοι πόρρωθεν ἥξει
  θρονούμενος ἐν νεφέλῃ,
  τὴν κτίσιν ἀνατινάσσων
  νερτέρων ἐκ τῶν θεμέθλων,
  κυμαίνων καὶ τὸν ἀέρα
  παναλκεστάτῃ δυνάμει.
Λαῖλαψ λικμήσει τὰ ὄρη
  καὶ ἀφαντώσει τὰς νάπας,
  καὶ ἐν πυρὶ ἀκαμάτῳ
  ἐκτεφρωθήσεται χέρσος
  ἀπὸ προσώπου κυρίου
  κρῖναι τὴν γῆν ἐρχομένου·

[4]) Ὅρα τοῦτο παρὰ Christ ἐν σελίδ. 105.

Καρκῖνος. Καθ' ὅλου εἰπεῖν, ὁ Λέων διεκρίνετο κατὰ τὴν ποικιλίαν τῶν γνώσεων.

Ὡσαύτως πολυμαθὴς ἦτο ὁ ἕτερος Λέων, ὅστις ἐγένετο μάγιστρος, ἀνθύπατος καὶ πατρίκιος. Ὁ ἐπιφανὴς οὗτος λόγιος ἐμαθήτευσε παρὰ τῷ πρεσβυτέρῳ Ψελλῷ, ἠσχολήθη περὶ τὴν φιλοσοφίαν, ἀστρονομίαν καὶ ἰατρικήν. Διεκρίθη δὲ οὐ μόνον ὡς διδάσκαλος τῶν μαθηματικῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀλλὰ καὶ ὡς πρεσβευτής. Ἔγραψε δὲ Περὶ ἡλιακῆς ἐκλείψεως τῆς ἐν τῷ βασιλικῷ τριγώνῳ τοῦ σαφωτάτου Λέοντος. Πλὴν τῶν καταλογάδην συγγραμμάτων ἐποίησε καὶ πλεῖστα ἐπιγράμματα εἰς τὸν Λουκιανόν, εἰς τὴν Βατραχομυομαχίαν, εἰς τοὺς φιλοσόφους Ἀρχύταν, Πλάτωνα καὶ Ἀριστοτέλη καὶ πολλὰ ἄλλα[1]. Πρὸς δὲ συνέθετο καὶ μακρὸν ποίημα, ὅπερ ἐπιγράφεται Ἀπολογία Λέοντος τοῦ φιλοσόφου, καθ' ἣν Χριστὸν μὲν σέβει, τὰ Ἑλλήνων δὲ φαυλίζει. Τίς διέβαλε τὸν Λέοντα, δὲν εἶναι γνωστόν, ἀλλ' εἰκάζεται, ὅτι εἶναι ὁ μαθητὴς αὐτοῦ Κωνσταντῖνος, περὶ οὗ ἔσται λόγος. Τῷ ποιητῇ τούτῳ ἀποδίδονται καί τινα Ἀνακρεόντεια ἐπὶ τῷ γάμῳ τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος. Τελευταῖον μνημονεύομεν καὶ τῶν τροπαρίων, ἅπερ ὑπὸ τὸ ὄνομα αὐτοῦ φέρονται ἐν τοῖς μηναίοις.

Παρὰ τῇ συνωρίδι τῶν Λεόντων ἤκμασεν ἡ τῶν Κωνσταντίνων. Ὁ μὲν Σικελὸς ἢ Σικελιώτης ἀνῆκεν εἰς τοὺς λογίους ἐκείνους, οἵτινες συνηθροίσθησαν περὶ τὸν φιλόμουσον αὐτοκράτορα. Διέκειτο δ' ὅμως ἐχθρικῶς πρὸς τὸν διδάσκαλον αὐτοῦ Λέοντα, καθ' οὗ ἔγραψε τρία ποιήματα, Στίχοι ἡρωϊκοὶ καὶ ἐλεγειακοὶ εἰς Λέοντα φιλόσοφον. Ὁ Κωνσταντῖνος οὗτος καίπερ αὐλικὸς ποιητής, ὅμως στερεῖται τοῦ διθυραμβώδους, ὅπερ ἦτο σύνηθες τῇ αὐλῇ τοῦ Βυζαντίου[2].

---

[1]) Ἰδὲ ταῦτα παρὰ Boissonade, Anecd. Graeca II, 469-478. [2]) Krumbacher ἐν σελίδ. 352.

Τοὐναντίον ἐν τῇ ποιήσει τούτων διακρίνεται φυσικὴ ζωηρότης, ὡς αὕτη καταφαίνεται ἐν τῷ ποιήματι Στίχοι Ἀνακρεόντειοι κατὰ ἀλφάβητον Κωνσταντίνου φιλοσόφου τοῦ Σικελοῦ κινδυνευθέντων τῶν γονέων αὐτοῦ καὶ ἀδελφῶν ἐν τῇ θαλάσσῃ. Μετά τινος δ' εὐφυΐας ἠδύνατο νὰ πραγματεύηται καὶ ἐρωτικὰς ὑποθέσεις, ὡς μαρτυροῦσι δύο ποιημάτια, ὧν τὸ μὲν ἐπιγράφεται Ὠιδάριον ἐρωτικὸν δὲ Ἀνακρέοντος καὶ κουκουλλίου (;) λαβόντος τὴν ὑπόθεσιν ἐκ μελῳδοῦ τινος, τὸ δ' ἕτερον, Ἀνακρεόντειον χωρὶς ἀνακλωμένων πρός τινα ἐρῶντα παρθένου. Ὁ ἕτερος Κωνσταντῖνος ἦτο Ῥόδιος ζῶν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ δεκάτου μ. Χ. αἰῶνος. Ὁ Reiske εἴκασεν, ὅτι οὗτος εἶναι ὁ αὐτὸς τῷ Κωνσταντίνῳ Κεφαλᾷ, ὅπερ δὲν δέχεται ὁ Krumbacher. Ὁ Ῥόδιος ποιητὴς καίπερ ἱερεὺς τῶν ἀναστόρων γενόμενος ὅμως ἔχει τὸ ἦθος Ἀριστοφάνειον, ὡς τοῦτο γίνεται δῆλον ἐν τῷ ποιήματι Πρὸς τὸν Χοιροσφάκτην Λέοντα. Πρὸς δὲ ἐποίησε καὶ ποίημα κατὰ τοῦ εὐνούχου Θεοδώρου τοῦ Παφλαγόνος καὶ ἐπιγράμματα. Ἀλλ' αἱ ἀστειότητες καὶ τὰ σκώμματα αὐτοῦ εἶναι ψυχρά[1].

Περὶ τὸ μέσον τοῦ δεκάτου αἰῶνος μ. Χ. ὁ Θεοδόσιος ἐποίησεν Ἅλωσιν τῆς Κρήτης, ἥτις συνισταμένη ἐκ 1039 τριμέτρων διαιρεῖται εἰς πέντε ἀκροάσεις. Ἐν τῷ ποιήματι τούτῳ ὁ ποιητὴς εἰκονίζει τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κρήτης, ἥτις θεωρεῖται ὡς ἓν τῶν σπουδαιοτάτων γεγονότων τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους[2]. Τὸν ἀγῶνα τοῦτον ἐξετέλεσεν ἐπὶ Ῥωμανοῦ τοῦ δευτέρου ὁ τότε περιφανὴς στρατηγὸς Νικηφόρος Φωκᾶς, ὅστις ἐκεῖσε μετὰ μεγάλης δυνάμεως πλεύσας ἐξεπόρθησε τὸν Χάνδακα καὶ ἐγένετο κύριος τῆς νήσου. Ὁ Θεοδόσιος οὔτε ποιητικῶν ἀρετῶν, οὐδὲ

1) Τὰ ποιήματα τούτου φέρονται ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ed. Matranga Anecd. Graeca II, 624—632 (ἐκδ. 1850). 2) Ὅρα ἱστορ. Κ. Παπαρρηγοπούλου ἐν τόμ. τετάρτ. 120.

ἀνθρωπισμοῦ ἐστερεῖτο, ἀλλ' ἦτο ὅλως ἄστοχος ἡ ἐπίνοια αὐτοῦ, ὅπως ταπεινωθῇ τὸν Ὅμηρον καὶ τοὺς ἥρωας τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου, ἵνα ἐξάρῃ τὴν ὑπόθεσιν αὐτοῦ[1].

Πρὸ πάνυ ὀλίγων ἐτῶν ἐδημοσιεύθησαν τὰ ποιήματα *Χριστοφόρου τοῦ Μυτιληναίου*, ἐξ ὧν ἐγένετο δῆλον, ὅτι λίαν ἠδικήθη ὁ εὐφυὴς ποιητὴς ἀπὸ μακρὸν χρόνον μείνας ἀνέκδοτος[2]. Ὁ Χριστόφορος, ὅστις τίθεται κατὰ 1000—1050 μ. Χ., ἀνῆλθεν εἰς ὑψηλὰ ἀξιώματα· διότι ἐγένετο ἀνθύπατος, πατρίκιος, αὐτοκρατορικὸς *ὑπογραφεὺς* καὶ *κριτὴς* τῆς Παφλαγονίας. Τὰ πλεῖστα τῶν ποιημάτων αὐτοῦ ἐποιήθησαν ἐν ἰαμβικῷ τριμέτρῳ καὶ σπανίως ἐν ἑξαμέτρῳ (ἐκ τῶν 145 μόνον τὰ 14 εἶναι τοιαῦτα). Πλὴν τῶν ἐπιγραμμάτων συνέθετο καὶ διάφορα ποιήματα ἐκ διαφόρων εὐκαιριῶν ὁρμηθείς. Ἐκ τῶν ποιημάτων τούτων μανθάνομεν τὰ ὀνόματα τῶν πολυαρίθμων τοῦ ποιητοῦ φίλων. Πρὸς δὲ ἀπευθύνει ποιήματα πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ῥωμανὸν τὸν τρίτον, πρὸς τὸν Μιχαὴλ τὸν τέταρτον, πρὸς Μιχαὴλ πέμπτον τὸν Καλαφάτην καὶ πρὸς Κωνσταντῖνον ἔννατον τὸν Μονομάχον. Ὁ αὐτὸς ἐποίησε καὶ συλλογὴν διστίχων εἰς τοὺς ἁγίους ὅλου τοῦ ἔτους, ὅπερ ἐπιγράφεται *Συναξάριον διὰ στίχων ἰαμβικῶν*, ὅπερ μένει ἔτι ἀνέκδοτον. Ἐν τῇ ποιήσει τοῦ Χριστοφόρου ὑπάρχει ποικιλία, εὐφυΐα καὶ εἰρωνικὴ δεξιότης οὐχὶ σμικρά.

Πρὸς τὸν εἰρημένον ποιητὴν ὁμοιότητα ἔχει ὁ *Ἰωάννης Μαυρόπους* ὁ ἐπονομαζόμενος Εὐχαΐτης, διότι ἐγένετο μητροπολίτης τῶν Εὐχαΐτων, ἥτις ἦτο πόλις τῆς μικρᾶς Ἀσίας. Οὗτος ἔζη ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου (1042—1055), συνέγραψε πεζὰ συγγράμματα καὶ ἐποίησεν οὐ μόνον μικρὰ ἐπιγράμματα, ἀλλὰ καὶ μείζονα ποιήματα, ὡς *Πρὸς τοὺς ἀκαίρως στιχίζοντας*, *Εἰς τὸν ἑαυτοῦ τάφον* καὶ παν-

---

1) Τὸ ποίημα ἴδε παρὰ Migne, Patrolg. Graec. 118, ἐν σελ. 987—1080. 2) Ἐξεδόθησαν ὑπὸ Antonio Rocchi, Versi di Christophoro Roma 1887.

τοειδῆ· ἄλλα ἀναφερόμενα εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον τοῦ ποιητοῦ καὶ εἰς ἐκκλησιαστικὰς ἢ ἐθνικὰς ὑποθέσεις[1]. Ὁ δὲ Φίλιππος ὁ μονότροπος ἔζη ἐν τοῖς χρόνοις Ἀλεξίου Κομνηνοῦ. Τὸ ὑπὸ τούτου ποιηθὲν διαλογικὸν ποίημα, ὅπερ ἐπιγράφεται Δίοπτρα καὶ ἀπευθύνεται πρὸς τὸν μοναχὸν Καλλίνικον, περιέχει βιωτικοὺς κανόνας τῶν χριστιανῶν. Ὡς τοιοῦτο τὸ ποίημα πολὺ ἀνεγινώσκετο καὶ ἀντεγράφετο κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα. Οὐχὶ πολὺ διάφορον ἦτο τὸ ἕτερον τοῦ Φιλίππου ποίημα, ὅπερ ἴσως ἐπεγράφετο Κλαυθμοί. Καὶ τὰ δύο ταῦτα ποιήματα εἶναι ἠθικά.

Χρονολογικῶς ἐνταῦθα ἀνήκει τὸ δρᾶμα, ὅπερ φέρει τὴν ἐπιγραφὴν Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου τραγῳδία εἰς τὸ σωτήριον πάθος τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἀλλ' ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις ἠγέρθη διαφωνία παρὰ τοῖς κριτικοῖς, ἐκ δὲ τῶν μακρῶν συζητήσεων[2] ἐκράτησεν ἡ γνώμη, ὅτι τὸ δρᾶμα δὲν συνετέθη ὑπὸ τοῦ Γρηγορίου. Τινὲς ἠθέλησαν νὰ ὁρίσωσιν ἄλλα πρόσωπα, ὡς τὸν Τζέτζην[3] καὶ τὸν Πτωχοπρόδρομον[4], ἀλλ' αἱ εἰκασίαι αὐτῶν ἀπέτυχον. Ὡς πρὸς τὸν χρόνον ὅμως τῆς συντάξεως τοῦ ποιήματος ἐπῆλθε συμφωνία τις καὶ ὑποτίθεται, ὅτι συνετάχθη ἀπὸ τοῦ ἑνδεκάτου μέχρι τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος μ. Χ. Νῦν ἐπιγράφεται τὸ δρᾶμα Χριστὸς πάσχων, ἀλλ' ἡ ἐπιγραφὴ ἐτέθη οὐχὶ ὑπὸ τοῦ ποιήσαντος, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Βλάδου, ὅστις ἐγένετο ὁ πρῶτος ἐκδότης κατὰ τὸ 1542. Τὸ δρᾶμα συνίσταται ἐκ 2640 στίχων, οἵτινες πλὴν ὀλίγων ἀναπαίστων εἶναι τρίμετρα. Ὁ ποιητὴς μόνον μικρὸν μέρος ἐποίησε διότι τὸ πλεῖστον μέρος ἔλαβε κατ' ἐξοχὴν ἐκ τῶν τραγῳδιῶν τοῦ Εὐριπίδου, δηλ. τῆς Ἑκάβης, τῆς Μη-

---

[1] Ἡ τελειοτέρα ἔκδοσις ὑπάρχει ἐν τῷ Abhandlungen d. Göttinger Geselschaft d. Wissensch. histor. — phil. 28 (1881) ἐν σελίδ. 1—228.
[2] Magnin, Journal des savants 1849, 12, 275 καὶ Elissen Analect. der mittel-und neugriech. Literatur ἐν τῷ πρώτῳ μέρει, Leipzig 1855.
[3] Ὅρα Krumbacher ἐν σελίδ. 859. [4] Ἰδὲ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Brambs 1885.

δείας[1], τοῦ Ὀρέστου, τοῦ Ἱππολύτου, τῶν Τρῳάδων, τοῦ Ῥήσου καὶ τῶν Βακχῶν, ὡς αὐτὸς οὗτος ὁμολογεῖ[2]. Κατὰ δεύτερον λόγον ἐλήφθησαν στίχοι ἐκ τοῦ Προμηθέως καὶ τοῦ Ἀγαμέμνονος τοῦ Αἰσχύλου καὶ ἐκ τῆς Κασσάνδρας τοῦ Λυκόφρονος. Πηλίκον μέρος ἀνήκει αὐτῷ τῷ ποιητῇ, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὁρισθῇ ἀκριβῶς· διότι ὁ Weoklein εἰκάζει[3], ὅτι παρελήφθησαν στίχοι καὶ ἐξ ἀπολεσθεισῶν τραγῳδιῶν, ὡς τεκμηριοῦται ἐκ τούτου, ὅτι φέρονται καὶ ἄλλοι καλοὶ στίχοι, οἵτινες δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ποιηθῶσι κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Βυζαντινῶν. Πρὸς δὲ ἐν τῇ διηγήσει ὁ ποιητὴς ὠφελήθη ἐκ τῶν ἁγίων γραφῶν.

Τὸ δρᾶμα ἄρχεται ἐκ τῆς πορείας εἰς τὸν Γολγοθᾶν καὶ λήγει εἰς τὴν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ, ὅστις πορεύεται εἰς τὸν οἶκον τῆς μητρὸς τοῦ Μάρκου[4]. Τὰ πρόσωπα τοῦ δράματος εἶναι ὁ Χριστός, ἡ Μαρία, ὁ Ἰωάννης, Ἰωσὴφ ὁ ἀπὸ Ἀριμαθαίας, ὁ Νικόδημος, Μαρία ἡ Μαγδαληνή, ἀγγελιαφόροι, ἄγγελος καὶ ἡ φρουρά. Πρὸς δὲ ὑπάρχουσι δύο ἡμιχόρια συνιστάμενα ἐκ γυναικῶν τῆς Γαλιλαίας ταῦτα ὅμως δὲν ᾄδουσιν, ὡς ἐν τῷ ἀρχαίῳ θεάτρῳ, ἀλλὰ μόνον διαλέγονται. Πρωτεῦον τοῦ δράματος πρόσωπον δὲν εἶναι ὁ Χριστός, ὡς ἠδύνατό τις νὰ εἰκάσῃ, ἀλλ' ἡ Μαρία. Τῇ ἀληθείᾳ δὲν παρέχει ἡμῖν καλὴν αἴσθησιν; ὅτι ἡ μήτηρ τοῦ θεοῦ παρίσταται ὁτὲ μὲν ὡς Μήδεια, ὁτὲ δ' ὡς Ἑκάβη καὶ ἄλλοτε πάλιν ὡς Κασσάνδρα ἢ Κλυταιμνήστρα καὶ Ἀνδρομάχη. Τὸ μέγιστον τοῦ δράματος μέρος συνίσταται ἐκ διηγήσεων καὶ θρήνων. Κατὰ τὸν Krumbacher τὸ δρᾶμα δὲν ἦτο ὡρισμένον πρὸς διδασκαλίαν, ἀλλὰ πρὸς ἀνάγνωσιν.

Ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος κατήγετο μὲν οὐχὶ ἐξ

---

[1]) Ἐν στίχ. 468, ὅπου ἴδε τὴν σημείωσίν μου καὶ Χριστ. πάσχοντ. ἐν στίχ. 281, ὅπου ἡ Μήδεια τὸν Ἰάσονα παραβάλλει πρὸς τὸν Ἰούδαν. [2]) Ἐν στίχ. 3 λέγει· Νῦν τε κατ' Εὐριπίδην τὸ κοσμοσωτήριον ἐξερῶ πάθος. [3]) Berliner phil. Wochenschrift 1886, 426 [4]) Ὅρα Krumbacher ἐν σελίδ. 358.

ἀφανοῦς οἴκου, ἀλλὰ πάντοτε κατετρύχετο ὑπὸ πενίας καὶ κατατρυχόμενος ἐκάλεσεν ἑαυτὸν μετά τινος αὐτοειρωνείας Πτωχοπρόδρομον. Καὶ ὅμως οὗτος ἔτυχε τῆς προστασίας οὐ μόνον τοῦ Ἰωάννου καὶ Μανουὴλ Κομνηνοῦ, ἀλλὰ καὶ πολλῶν μελῶν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου καὶ ἐπιφανῶν ἀνδρῶν. Αἱ βοήθειαι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα δὲν ἦσαν μικραί, ἀλλ' ὡς φαίνεται, ὁ Πτωχοπρόδρομος ἦτο μεμψίμοιρος καὶ κατὰ τοῦτο ὁ πατριάρχης πάντων τῶν νεωτέρων λογίων, ὅσοι τὴν πενίαν μὴ ἀνέχοντες μετὰ γενναιότητος ἐκτείνουν χεῖρας ἐπαιτίδας. Ἐν τέλει κατέφυγεν εἴς τινα μονὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἔσχε τὸ μοναχικὸν ὄνομα τοῦ Ἱλαρίωνος. Τὸν χρόνον τῆς ἀκμῆς τοῦ Πτωχοπροδρόμου ἐδηλώσαμεν ἤδη εἰπόντες, ὅτι ἔτυχε τῆς προστασίας τῶν δύο Κομνηνῶν, οἵτινες ἤκμασαν κατὰ 1118—1180 μ. Χ.[1]

Ἐπειδὴ ὁ Πρόδρομος ἐγένετο πολυγραφώτατος, δὲν εἶναι εὔκολον νὰ ἀριθμήσωμεν ἐνταῦθα πάντα τὰ ὑπ' αὐτοῦ γραφέντα. Διότι οὗτος ἐποίησεν ἐπιγράμματα, σατίρας, ἔμμετρα μυθιστορήματα καὶ παντοειδῆ ἄλλα ποιήματα, καὶ συνέγραψεν ἀστρολογικά, γραμματικά, φιλοσοφικὰ καὶ θεολογικὰ συγγράμματα, ῥητορικὰ γυμνάσματα, λόγους καὶ ἐπιστολάς. Τὸ περιεκτικώτατον τῶν ποιημάτων τοῦ ἡμετέρου ποιητοῦ εἶναι τὰ κατὰ Ῥοδάνθην καὶ Δοσικλέα, διότι τὸ ποίημα τοῦτο διῃρημένον εἰς ἐννέα βιβλία περιέχει 4614 τρίμετρα. Ἡ ὑπόθεσις τοῦ ποιήματος εἶναι ἥδε· ὁ νέος Δοσικλῆς ἀπήγαγε τὴν καλὴν Ῥοδάνθην ἐκ τῆς Ἀβύδου, ἀλλ' ἐν Ῥόδῳ ἀμφότεροι συνελήφθησαν ὑπὸ ληστῶν. Ἡ μὲν Ῥοδάνθη πωληθεῖσα ἐγένετο δούλη ἐν Κύπρῳ, ὁ δὲ Δοσικλῆς ἔμελλε νὰ προσενεχθῇ θυσία τοῖς θεοῖς. Ἀλλὰ τύχῃ ἀγαθῇ ὁ νέος σωθεὶς ἀφικνεῖται εἰς τὴν Κύπρον, ἔνθα ἐντυγχάνει τῇ ἐρωμένῃ αὐτοῦ. Κατὰ συμβουλὴν τοῦ ἐν Ἀβύδῳ μαντείου οἱ γονεῖς τούτων ἀποδημοῦσιν εἰς Κύπρον, ἐν ᾗ τὰ

---

[1]) Ὅρα Nicolai III, 353 καὶ Krumbacher 361.

τέκνα αὐτῶν παραλαβόντες καὶ οἴκαδε ἐπανελθόντες εὐφροσύνως τοὺς γάμους τελοῦσιν. Ὁ ποιητὴς ἐμιμήθη τὰ Αἰθιοπικὰ τοῦ Ἡλιοδώρου καὶ ἤντλησε καὶ ἐκ τῶν παραδόσεων ἀνατολικῶν μύθων. Ἐπειράθη μέν, ὅπως τὸ μυθιστόρημα αὐτοῦ διακοσμήσῃ διὰ ῥητορευμάτων, διὰ μονῳδιῶν, δι' ἐπιστολῶν καὶ δὴ καὶ διά τινος ὕμνου εἰς τὸν Ἥλιον, ὅμως τὸ ἔργον εἶναι ἄτεχνον.

Πλὴν τοῦ μακροῦ τούτου ποιήματος ὁ Πρόδρομος ἐποίησε πλεῖστα ἄλλα μικρότερα, ὡς τὴν Γαλεομυομαχίαν καὶ τὴν Σχέδην μυός. Τὸ πρῶτον εἶναι δραματικὴ παρῳδία συνισταμένη ἐκ 384 τριμέτρων καὶ ἔχει βάσιν τὴν καλουμένην Ὁμηρικὴν Βατραχομυομαχίαν. Πρόσωπα τοῦ δράματος εἶναι ὁ βασιλεὺς τῶν μυῶν Κρεΐλλας, ἡ σύζυγος τούτου, ὁ μῦς Τυροκλόπος, κῆρυξ, ἄγγελος καὶ χορὸς θεραπαινίδων. Προλογίζει ὁ Κρεΐλλος, ὅστις ἐκάλεσε τοὺς ὑπηκόους αὐτοῦ εἰς δεινὸν κατὰ τῆς γαλῆς ἀγῶνα. Ἀλλ' ἡ γαλῆ φονεύει πλείστους γενναίους μαχητάς, μέχρις ὅτου ξύλον ὡς ἀπὸ μηχανῆς θεὸς ἐκ τῆς στέγης πεσὸν ἀποκτείνει τὸν ὀλετῆρα τῶν μυῶν καὶ ἀναδεικνύει τοὺς νικητάς[1]. Ἡ δὲ Σχέδη μυὸς γραφεῖσα ἐν πεζῷ λόγῳ δὲν διαφέρει πολὺ τοῦ εἰρημένου ποιήματος καὶ εἶναι τῆς ἁγίας γραφῆς παρῳδία. Ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ ἐποιήθη ἡ Ἀπόδημος φιλία, ἥτις εἶναι διάλογος ἐν ἰαμβικοῖς τριμέτροις, ὅστις γίνεται μεταξὺ ξένου καὶ τῆς Φιλίας. Αὕτη ἀπεπέμφθη ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς Κόσμου, δηλ. τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, διότι οὗτος συνεζεύχθη τῇ ἑταίρᾳ Ἔχθρᾳ. Ὁ Πτωχοπρόδρομος ἐποίησε καὶ δύο σατύρας, τὴν μὲν Κατὰ φιλοπόρνου γραός, τὴν δὲ Κατὰ μακρογενείου γέροντος. Ἑκάτερον παρέχει 102 τρίμετρα. Ἐπειδὴ οὗτος ἐνόμιζεν ἑαυτὸν μέγαν ποιητὴν μὴ τιμώμενον ἐποίησε ποίημα, ὅπερ ἐπιγράφεται Σχετλιαστικὸν ἐπὶ τῇ ἀτιμίᾳ τοῦ λόγου. Ἐν πολιτικοῖς δεκαπεντασυλλά-

1) Τὸ ποίημα ἐξεδόθη τελευταῖον ὑπὸ Hercher, Prodromi Catomyomachia, Lipsiae 1878.

βοις στίχοις συνέθετο ἀστρολογικὸν ποίημα, ἐν ᾧ πραγματεύεται περὶ τῆς δυνάμεως τῶν πλανητῶν. Ἐν ἄλλῳ ποιήματι, ὅπερ ἐπιγράφεται *Εἰς εἰκονισμένον τὸν βίον*, ἔχει ἀλληγορικὴν παράστασιν τοῦ ἀνθρωπίνου βίου. Πολὺ ἀνεγνώσκετο κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα τὸ ποίημα *Στίχοι εἰς τοὺς δώδεκα μῆνας*, ἐν ᾧ ὑπάρχουσι διαιτητικά, θηρευτικὰ καὶ ἄλλα παραγγέλματα.

Πλεῖστα ποιημάτια συνέθετο ὁ Πρόδρομος, ὅπως ἐξυμνήσῃ τοὺς αὐτοκράτορας, αὐτοκρατείρας καὶ ἡγεμονόπαιδας ἐν πάσῃ εὐκαιρίᾳ, ὡς ἐν τῇ στρατείᾳ κατὰ τῶν Περσῶν, ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς αὐτοκρατείρας Εἰρήνης καὶ ἐπὶ τοῖς γάμοις τοῦ Ἰωάννου Κομνηνοῦ [1]. Ὡσαύτως πολυάριθμα εἶναι τὰ θρησκευτικὰ ποιήματα καὶ ἐπιγράμματα, ὡς εἰς τοὺς ἁγίους ὁλοκλήρου τοῦ ἔτους, εἰς τοὺς πατέρας τῆς ἐκκλησίας, εἰς τὰς δώδεκα ἑορτὰς τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα. Ἄξιον μνείας εἶναι τὸ ἰαμβικὸν ποίημα μετ' ἀλφαβητικῆς ἀκροστιχίδος εἰς τὰς ἰδιότητας τοῦ θεοῦ καὶ οἱ *Σχετλιασμοὶ εἰς τὴν πρόνοιαν*, ἔνθα ἀριθμεῖ πολλὰ παραδείγματα ἀναξιοπαθούντων. Ὁ ποιητὴς ἐγένετο μὲν πολυγραφώτατος, ἀλλ' ἡ ποιότης τῶν ποιημάτων αὐτοῦ ἦτο μετριωτάτη. Ἐπειδὴ δ' ἔτυχεν αὐστηρῶν κριτῶν [2], ὁ Πτωχοπρόδρομος κατέστη ὁ τύπος εὐτελοῦς, κομπώδους καὶ ἐπαιτικοῦ ποιητοῦ. Πρὸ πάντων κακίζεται ἡ γλῶσσα αὐτοῦ, διότι ἐν ταύτῃ ἀνέμιξεν ἀρχαίας καὶ νέας λέξεις καὶ ἄλλας, ἃς ἢ αὐτὸς ἢ ὁ ὄχλος ἐδημιούργησεν [3].

Ἐπιεικέστερον οἱ κριτικοὶ ἀποφαίνονται περὶ τῶν καταλογάδην συγγραμμάτων τοῦ Προδρόμου. Διότι ἐν τούτοις μετ' ἐμπειρίας καὶ χάριτος ἀπομιμεῖται καλὰ πρωτότυπα, ὡς τὸν Λουκιανόν. Τούτου τὴν *Βίων πρᾶσιν* καὶ τὸν *Δία τραγῳδὸν* εἶχεν ὑπ' ὄψει ἐν τῷ συγγράμματι *Βίων πρᾶσις ποι-*

---

[1]) Ἔνια ἐδημοσιεύθησαν τὸ πρῶτον ὑπὸ Κοραῆ ἐν τοῖς Ἀτάκτοις, Paris 1828. Ἐπανελήφθησαν ὑπὸ Μαυροφρύδου ἐν τῇ ἐκλογῇ μνημείων τῆς νεωτέρας Ἑλλην. γλωσσολογίας I, 17—85 καὶ 87—72. [2]) Bernhardy II, 2, 779. [3]) Παράβαλλ. Nicolai III, 849.

ητικῶν καὶ πολιτικῶν. Ἐν τούτῳ πολλοὶ ἔξοχοι ποιηταὶ καὶ ἄλλοι, ὡς ὁ Ὅμηρος, ὁ Ἀριστοφάνης, ὁ Ἱπποκράτης, ὑπὸ τοῦ Διὸς πωλοῦνται. Δύο συγγραμμάτια ἀναφέρονται εἰς τὴν πενίαν, ἥτις ἦτο προσφιλὴς τῷ Πτωχοπροδρόμῳ ὑπόθεσις, τὸ Ἀνατροπὴ τοῦ Σοφίην πενίη ἔλαχε καὶ Πρὸς τοὺς διὰ πενίαν βλασφημοῦντας τὴν πρόνοιαν. Φιλοσοφικὸν σύγγραμμα εἶναι τὸ ἐπιγραφόμενον Περὶ τοῦ μεγάλου καὶ τοῦ μικροῦ καὶ τοῦ πολλοῦ καὶ τοῦ ὀλίγου, ὅτι οὐ τῶν πρός τι εἰσίν, ἀλλὰ τοῦ ποσοῦ. Θεολογικὰς συγγραφὰς συνέταξεν ὀλιγωτέρας, ὡς ὑπόμνημα εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ ποιήματα τοῦ Κοσμᾶ καὶ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ. Αἱ δὲ ἐπιστολαὶ τοῦ προδρόμου μαρτυροῦσιν οὐχὶ τυχαίαν ἐμπειρίαν περὶ τὸ εἶδος τοῦτο τῆς συγγραφῆς καὶ δύνανται νὰ παραβληθῶσι πρὸς τὰ ἄριστα ἔργα τῶν Βυζαντινῶν ἐπιστολογράφων.

Σύγχρονος μέν, ἀλλ' ὀλίγον νεώτερος τοῦ Προδρόμου ἦτο Ἰωάννης ὁ Καματηρός, ὅστις τὸ κατ' ἀρχὰς ἐγένετο διάκονος ἐν τῇ ἁγίᾳ Σοφίᾳ, εἶτα δ' ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας. Ὑπὸ τούτου ἐποιήθη ἀστρολογικὸν ποίημα, ὅπερ ἐκ 1351 ἰαμβικῶν τριμέτρων συνιστάμενον, ἐπιγράφεται Περὶ ζῳδιακοῦ κύκλου καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων τῶν ἐν τῷ οὐρανῷ. Τὸ ποίημα ἀφιεροῦται τῷ αὐτοκράτορι Μανουὴλ (1143—1180). Ὁ ποιητὴς οὗτος εἶναι ὑπέρτερος τοῦ Προδρόμου καὶ κατὰ τὴν γνῶσιν τῶν ἀστρονομικῶν, ἥν, ὡς λέγει, ἤντλησεν ἐκ Βαβυλωνίων. Πλὴν τοῦ ἐπιστημονικοῦ τούτου ποιήματος ὁ Καματηρὸς ἐποίησε καὶ ἄλλο δημῶδες περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως ἐν πολιτικοῖς δεκαπεντασυλλάβοις στίχοις. Τοῦτο μένει εἰσέτι ἀνέκδοτον.

Κωνσταντίνῳ τῷ Μανασσῇ, ὅστις ἔζη ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Μανουὴλ Κομνηνοῦ, ἀποδίδονται τρία ποιήματα. Τὸ πρῶτον εἶναι χρονικόν, συνίσταται ἐξ 6733 στίχων, ἄρχεται ἐκ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου καὶ λήγει εἰς τὸ 1081 μ. Χ.[1] Ὁ

---

[1]) Ἔν τισι χειρογράφοις μετὰ τὴν ἐπιγραφὴν ἕπεται ἡ προσθήκη. «Ἐξα»

ποιητὴς εἶχεν ὑπ' ὄψει Διονύσιον τὸν Ἁλικαρνασσέα, τὸν Ἰωάννην Λυδόν, τὸν Γλυκᾶν, τὸν Ζωναρᾶν καὶ ἄλλους. Ἡ ἱστορικὴ αὕτη σύνοψις κατὰ τὸ 1350 μετεφράσθη εἰς τὴν Σλαυϊκήν. Τὸ δεύτερον ποίημα τοῦ Μανασσῆ ἦτο μυθιστόρημα, διῃρεῖτο εἰς ἐννέα βιβλία καὶ ἐπεγράφετο· Τῶν κατὰ Ἀρίστανδρον καὶ Καλλιθέαν ἐννέα λόγοι. Τοῦ μυθιστορήματος τούτου μέχρι τοῦδε οὐδὲν χειρόγραφον εὑρέθη, ἀλλ' εἶναι γνωστὸν ἐκ τῶν ἀποσπασμάτων, ἅπερ φέρονται ἐν τῇ Ῥοδωνιᾷ τοῦ Μακαρίου Χρυσοκεφάλου. Ὑπὸ τοῦ E. Miller[1] ἀποδίδεται τῷ Μανασσῇ καὶ τὸ τρίτον ποίημα, ὅπερ εἶναι ἠθικὸν καὶ συνίσταται ἐξ 916 πολιτικῶν δεκαπεντασυλλάβων στίχων. Τοῦτο εἰκάζει ὁ κριτικὸς οὗτος καὶ ἐκ τῆς γλωσσικῆς ὁμοιότητος καὶ κατ' ἐξοχὴν ἐκ τούτου, ὅτι πολλὰ χωρία τοῦδε τοῦ ποιήματος εἶναι τὰ αὐτὰ τοῖς ἀποσπάσμασι τοῦ μυθιστορήματος τοῦ Μανασσῆ. Ὀρθῶς δὲ παρατηρεῖ ὁ Krumbacher[2], ὅτι, εἰ μὴ τὸ ἠθικὸν ποίημα ἐποιήθη ὑπὸ τοῦ Μανασσῆ, βεβαίως ὅμως ὑπό τινος τῶν θαυμαστῶν καὶ μιμητῶν αὐτοῦ.

Μιμητὴς τοῦ Πτωχοπροδρόμου ἐγένετο Νικήτας ὁ Εὐγενειανὸς ἢ Εὐγενιανός, ὅστις ἐποίησε μυθιστόρημα ἐκ 3641 τριμέτρων συνιστάμενον[3]. Τὸ ποίημα τοῦτο ἐπιγράφεται Τῶν κατὰ Δρόσιλλαν καὶ Χαρικλέα βιβλία θ'. Παρὰ τοῦ Πτωχοπροδρόμου ὁ ποιητὴς ἔλαβε μόνον τὸ σχέδιον, τὰ δὲ καθ' ἕκαστον διεκόσμησεν ἐξ ἑαυτοῦ καὶ ἐξ ἀρχαιοτέρων ποιητῶν καὶ μυθιστοριογράφων. Κατὰ τὸν Rohde[4] ὁ Νικήτας ὠφελήθη ἐκ τοῦ Ἀνακρέοντος, τῶν βουκολικῶν ποιητῶν, τοῦ Μουσαίου, τῶν ἐπιγραμμάτων τῆς Ἀνθολογίας, ἐκ τοῦ Ἡλιο-

---

φωνήθη δὲ πρὸς τὴν σεβαστοκρατόρισσαν Εἰρήνην τὴν νύμφην τοῦ βασιλέως κυροῦ Μανουὴλ σὺν τῷ αὐταδέλφῳ αὐτοῦ κυρίῳ Ἀνδρονίκῳ». [1]) Annuaire de l'assoc. 9 (1875) 23—75. [2]) Ἐν σελ. 870. [3]) Ἐν τῷ Παρισινῷ χειρογράφῳ φέρεται ἡ ἐπιγραφή: Ποίησις κυρίου Νικήτου τοῦ Εὐγενειανοῦ κατὰ μίμησιν τοῦ μακαρίτου φιλοσόφου τοῦ Προδρόμου. [4]) Der griechische Roman ἐν σελ. 580.

δώρου, τοῦ Λόγγου καὶ τοῦ Ἀχιλλέως Τατίου. Ὁ ἡμέτερος Κοραῆς[1] οὕτως οἰκτείρει τὰ ποιήματα τοῦ Εὐγενιανοῦ, ὥστε λέγει, ὅτι ταῦτα ἐνεσκευάσθησαν οὐχὶ ὑπὸ τοῦ θεοῦ τῆς ἡμέρας, τοῦ φαεινοῦ Ἀπόλλωνος, ἀλλ' ὑπὸ δαίμονος ζοφεροῦ καὶ καταχθονίου. Ὁπωσδήποτε ἡ πρὸς τὸ καλὸν αἴσθησις τοῦ Εὐγενιανοῦ δὲν εἶναι ὑγιής.

Πρὸ πολλοῦ χρόνου ἠγέρθη τὸ ζήτημα, πότε ἔζη ὁ Εὐστάθιος ἢ Εὐμάθιος ὁ Μακρεμβολίτης· διότι αἱ γνῶμαι περὶ τῆς ἡλικίας αὐτοῦ ἀμφιταλαντεύονται ἐν διαστήματι σχεδὸν πέντε αἰώνων, ὡς δὴ καὶ ἐν τῷ ὁρισμῷ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ὁμήρου· διότι τίθεται ἀπὸ τῆς ἑβδόμης μέχρι τῆς δωδεκάτης ἑκατονταετηρίδος μ. Χ. Ἐπειδὴ ὁ Εὐστάθιος μνημονεύει τῶν Ῥώσσων ὡς λαοῦ ἐθνικοῦ, καὶ ἐπειδὴ οὗτοι ἐδέξαντο τὸν Χριστιανισμὸν περὶ τὸ τέλος τοῦ δεκάτου αἰῶνος, ὁ Hilberg[2] εἰκάζει, ὅτι οὗτος ἔζη ἀπὸ τοῦ 850—988 μ. Χ. Ὁ ἡμέτερος ὅμως Κοραῆς ἐνόμιζεν[3], ὅτι οὗτος πρέπει νὰ τεθῇ κατὰ τὰ μέσα τῆς 12ης ἑκατονταετηρίδος. Ἐν τοῖς τελευταίοις χρόνοις ἐδείχθη, ὅτι ἡ εἰκασία αὕτη δὲν ἀπέχει πολὺ τῆς ἀληθείας· διότι ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς τοῦ νομοδιδασκάλου Βαλσαμῶνος εὑρέθη ἐπιγραφὴ γραφεῖσα πρὸ τοῦ 1186 Τῷ ἐπάρχῳ κυρῷ Εὐμαθίῳ τῷ Μακρεμβολίτῃ. Τὸ ὄνομα Μακρεμβολίτης σημαίνει τὸν ἐν μακρᾷ ἀγορᾷ οἰκοῦντα· διότι ἐν Βυζαντίῳ ἔμβολοι ἐκαλοῦντο αἱ περίστυλοι ἀγοραί. Οὗτος κατεῖχεν ἐπιφανῆ θέσιν, διότι ὀνομάζεται Πρωτονωβελλίσιμος καὶ εἶχε τὸ ἀξίωμα Μεγάλου χαρτοφύλακος. Ὁπωσδήποτε ὁ Εὐμάθιος οὗτος ἔγραψεν ἐν πεζῷ λόγῳ μυθιστόρημα, ὅπερ ἐπιγράφεται Τῶν καθ' Ὑσμίνην καὶ Ὑσμινίαν λόγοι ιά[4]. Ἥρως

---

1) Ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Αἰθιοπικῶν τοῦ Ἡλιοδώρ. I, κά. 2) Ἐν τῷ προλόγῳ τῆς ἐκδόσεως αὐτοῦ. 3) Ἐν τῇ Ἐπιστολῇ πρὸς Ἀλέξ. Βασιλείου τῇ προτασσομένῃ τοῦ Ἡλιοδώρου, ἐν σελίδ. ιη. 4) Τοῦτο ἐξεδόθη ὑπὸ Hercher, Scriptores erotici τόμ. II, Lipsiae 1859.

τοῦ μυθιστορήματος εἶναι ὁ ἱερὸς κῆρυξ Ὑσμινίας, ὅστις ἀφηγεῖται τὴν ὑπόθεσιν. Οὗτος συνάψας ἐρωτικὴν σχέσιν πρὸς τὴν θυγατέρα ξένου τινὸς φεύγει μετ' αὐτῆς. Ἀλλ' ἡ μὲν νέα ἔν τινι καταιγίδι ῥίπτεται ὡς ἐξίλασμα εἰς τὴν θάλασσαν, ὁ δ' Ὑσμινίας ὑπὸ λῃστῶν συλλαμβάνεται καὶ πωλεῖται[1]. Ἀλλ' ἡ Ὑσμινία ὡς ἐκ θαύματος σῴζεται μέν, ἀλλὰ γίνεται δούλη. Μετά τινας περιπετείας ἀμφότεροι ἐλευθερωθέντες τὸν γάμον αὐτῶν τελοῦσιν. Ἐν τῷ μυθιστορήματι τούτῳ ὑπάρχουσιν ἁβροὶ λόγοι, περιπέτειαι, ἐρωτικαὶ ἀπολαύσεις καὶ θρίαμβοι. Ὁ ἔρως ἐνταῦθα εἰκονίζεται ἐν ὁλοκλήρῳ αὐτοῦ τῇ μανίᾳ. Ἐνυφαίνονται μὲν ἐκ τοῦ Ὁμήρου καὶ τοῦ Ἡσιόδου φράσεις, ἀλλὰ πρότυπον ὁ Εὐμάθιος εἶχε Χορίκιον τὸν Γαζαῖον. Ὁ αὐτὸς Εὐμάθιος ἐποίησε συλλογὴν αἰνιγμάτων πεποιημένων ἐν ἰαμβικοῖς τριμέτροις, ἅτινα ἐν μέρει ἀνήκουσι τῷ Μιχαὴλ Ψελλῷ, τῷ Ἀντικαλάμῳ καὶ ἄλλοις[2].

Ζηλωτὴς τοῦ Πτωχοπροδρόμου ἐγένετο ὁ Μιχαὴλ Πλώχειρος, ὅστις ἐποίησε Δραμάτιον ἐν 122 τριμέτροις. Τὰ τοῦ δράματος πρόσωπα εἶναι ἄγροικος, σοφός, ἡ Τύχη καὶ αἱ Μοῦσαι· τούτοις προστίθεται καὶ χορός τις. Ἐν τῷ δραματίῳ τούτῳ παρατηρεῖται ἡ μεμψιμοιρία διὰ τὸ σφαλερὸν τῆς ἀνθρωπίνης εὐδαιμονίας, ἣν καὶ παρὰ τῷ Προδρόμῳ εἴδομεν. Ἡ τύχη πάντοτε μὲν εἶναι ἄστατος καὶ σφαλερά, οὐχ ἧττον δὲ ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις, ὡς μαρτυροῦσιν αἱ περιπέτειαι τοῦ κόλακος ποιητοῦ Μανουὴλ Ὀλοβόλου[3], ὅστις ἔζη ἐπὶ Μιχαὴλ ὀγδόου τοῦ Παλαιολόγου (1261—1283). Ὁ αὐτοκράτωρ πρῶτον μὲν ἐκέλευσεν, ἵνα κόψωσι τούτου τὴν ῥῖνα καὶ τὰ

---

[1]) Ὅρα Krumbacher ἐν σελίδ. 371. [2]) Εἴκοσι καὶ πέντε τοιαῦτα αἰνίγματα ἐν ἰάμβοις ἐξεδόθησαν ὑπὸ Σ. Λάμπρου εὑρεθέντα ἐν τῷ ἁγίῳ ὄρει. Ὅρα Δελτίον τῆς ἱστορ. καὶ ἐθνολογ. ἑταιρίας τῆς Ἑλλάδος 2, 152—166. Ἰδὲ καὶ Leo Sternbach, Meletemata Graeca, Windobonae 1886, Ἐν σελίδ. 25. [3]) Λέγεται Ὁλόβολος, καὶ Ὁλόβωλος. Ὁλόβολος ὠνομάζετο καὶ ὁ Πελοποννήσιος ὁ γράψας πολλὰς διατριβὰς κατὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας.

χείλη, εἶτα δ' ἐπεδείξατο εὔνοιαν πρὸς τὸν πηρωθέντα καὶ τελευταῖον ἐπόμπευσε τοῦτον ἀνὰ τὰς ὁδοὺς τοῦ Βυζαντίου. Καὶ ὅμως ὁ Ὁλόϐολος ἦτο κόλαξ τοῦ αὐτοκράτορος, ὡς δεικνύουσι τὰ ποιήματα αὐτοῦ. Τοιοῦτον εἶναι τὸ Εἰς τὴν πρόκυψιν πρὸς τὸν βασιλέα κύριον Μιχαὴλ τὸν Παλαιολόγον ἐν τῇ Χριστοῦ γεννήσει. Πρὸς δὲ ὁ Ὁλόϐολος ἐποίησε πολλοὺς ὕμνους, ὡς Εἰς τὴν ἑορτὴν τῶν φώτων, ὧν τινας ἀφιεροῖ Ἀνδρονίκῳ τῷ υἱῷ τοῦ αὐτοκράτορος. Πρὸς δὲ συνέθετο καὶ ἐπιτύμϐιον ἐπίγραμμα ἐν διαλόγῳ, Στίχοι ἐπιτύμϐιοι εἰς τὸν Κομνηνὸν κύριον Ἀνδρόνικον τὸν Τορνίκην. Τὰ πρόσωπα Τύμϐος καὶ ξένος. Ἐν ὅλῳ ὁ ποιητὴς ἐποίησε 19 ποιήματα ἐν πολιτικοῖς δεκαπενταουλλάϐοις στίχοις.

Ὁ δὲ Μανουὴλ Φιλῆς ὁ Ἐφέσιος ἦτο πολυγραφώτατος[1]*, ὡς καὶ ὁ Πτωχοπρόδρομος, ὅστις ἐγένετο καὶ τὸ πρότυπον τοῦ ἡμετέρου ποιητοῦ. Οὗτος ἔζη ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων Μιχαὴλ Παλαιολόγου, ἐπὶ τῶν δύο Ἀνδρονίκων καὶ ἴσως καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ. Ἐκ τοῦ βίου τοῦ Ἐφεσίου ποιητοῦ πάνυ ὀλίγα γινώσκομεν. Ἦτο μαθητὴς τοῦ Γεωργίου Παχυμέρη καὶ φίλος τοῦ Μαξίμου Πλανούδη, οὗ περιεσώθη καὶ ἐπιστολή τις πεμπομένη πρὸς τὸν Ἐφέσιον ποιητήν. Πρὸς δὲ εἶναι γνωστόν, ὅτι ἐπέμφθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος εἰς τὴν Ῥωσσίαν, ὅπως διαπραγματευθῇ τὸν γάμον ἡγεμονίδος τοῦ Βυζαντίου, καὶ ἀπεδήμησεν εἰς τὴν Περσίαν, εἰς τὴν Ἀραϐίαν καὶ εἰς τὰς Ἰνδίας. Ἐπειδὴ ἔν τινι χρονικῷ ὕϐρισε τὸν αὐτοκράτορα, ἐρρίφθη εἰς τὴν φυλακὴν καὶ ἀπελύθη*[2]*, ἀφ' οὗ ὤμοσεν, ὅτι οὐδέποτε θέλει γράψει κατὰ τοῦ ἡγεμόνος.*

---

[1]) Ὁ E. Miller *ἐξέδωκε δύο τόμους περιέχοντας εἴκοσι χιλιάδας στίχων τούτου. Τινὰς καλὰς διορθώσεις ἐποίησεν ὁ ἡμέτερος Γ. Πατάκης ἐν τῷ περιοδικῷ* Philologus 8 (1853) 524. [2]) *Δὲν εἶναι γνωστόν, ὑπὸ τίνος αὐτοκράτορος ἐπεβλήθη αὕτη ἡ τιμωρία.*

Τὰ ποιήματα τοῦ Φιλῆ διαιροῦνται εἰς πέντε τάξεις. Εἰς τὴν πρώτην τάσσονται τὰ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Τὸ Περὶ ζῴων ἰδιότητος ὁ Φιλῆς ἀφιεροῖ τῷ Μιχαὴλ Παλαιολόγῳ. Τοῦτο δ' ἐκ 2015 τριμέτρων συνιστάμενον καὶ εἰς 119 κεφάλαια διαιρούμενον περιέχει περιγραφὴν τῶν ἰδιοτήτων τῶν ζῴων, ἃς ἔλαβε παρὰ τοῦ Αἰλιανοῦ, Ὀππιανοῦ καὶ ἄλλων. Εἰς τὴν αὐτὴν τάξιν ἀνήκει καὶ ἡ Σύντομος ἔκφρασις ἐλέφαντος, ἥτις συνίσταται ἐκ 381 τριμέτρων. Καὶ τὸ ποίημα τοῦτο ὁ Φιλῆς ἀφιεροῖ τῷ αὐτοκράτορι μετὰ κολακευτικῆς ἀφιερώσεως· διότι ἐκεῖνον μὲν παραβάλλει πρὸς λέοντα, ἑαυτὸν δὲ πρὸς θηρευτικὸν κύνα. Πρὸς δὲ ἔγραψε καὶ Περὶ φυτῶν.

Ὁ Φιλῆς κατατάσσεται εἰς τοὺς Ἕλληνας δραματικούς, εἰ καὶ ὁ Krumbacher[1] νομίζει, ὅτι οὗτος εἶναι ἀνάξιος τῆς τιμῆς ταύτης. Διότι κατ' αὐτὸν ἐλλείπουσι σπουδαῖοι ὅροι τοῦ δράματος, ὅπερ δὲν φαίνεται ἡμῖν πιθανόν. Διότι τὰ τοῦ Φιλῆ ἔργα εἶναι ἀτελέστερα εἴδη δραματικῆς τέχνης. Τὸ ἀτελέστατον τούτων εἶναι τὸ ἐπιγραφόμενον Ἄνθρωπος διαλεγόμενος μετὰ ψυχῆς, ὅπερ συνίσταται ἐκ 240 πολιτικῶν δεκαπενταουλλάβων καὶ διαιρεῖται εἰς εἴκοσι καὶ τέσσαρας στροφάς. Οὐχὶ πολὺ διάφορον εἶναι τὸ νεκρολογικὸν ποίημα, ὅπερ συνίσταται ἐξ 602 τριμέτρων. Εἰκάζεται, ὅτι τὸ δρᾶμα τοῦτο ἐποιήθη ἐπὶ τῷ θανάτῳ υἱοῦ τινος Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου. Τὰ τοῦ δράματος πρόσωπα εἶναι ὁ αὐτοκράτωρ, ἡ αὐτοκράτειρα, ἡ χήρα, ὁ ἀδελφὸς τοῦ ἡγεμονίδου καὶ ὁ Φιλῆς αὐτὸς ὡς θεράπων[2]. Ὁ Krumbacher παρατηρεῖ, ὅτι ἐν τῷ δράματι λείπει ἡ ὑπόθεσις καὶ ὁ διάλογος· διότι ἀπαρτίζεται ἐκ μονολόγων τῶν προσώπων, ἅπερ εἶναι συνηθροισμένα περὶ τὸν τάφον τοῦ νεκροῦ. Ἀλλ' ἐνθυμούμεθα, ὅτι καὶ αἱ Τρῳάδες τοῦ Εὐριπίδου δὲν διαφέρουσι πολύ· διότι κατὰ τὸ πλεῖστον εἶναι ἄθροισμα ἐλεγειῶν[3].

---

1) Ἐν σελίδ. 877. 2) Ὁ ἡμέτερος Σάθας ἐν τῷ μνημονευθέντι συγγράμματι σελίδ. τστ' εἰκάζει, ὅτι ὁ Φιλῆς ἦτο καὶ ὑποκριτής. 3) Ὅρα ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐν σελίδ. 571.

Καὶ ὅμως οἱ κριτικοὶ ψέγουσι μὲν τὴν ποιότητα τοῦ δράματος, ἀλλὰ δὲν ἠρνήθησαν καὶ τὸ ὄνομα. Τὸ σπουδαιότερον δρᾶμα τοῦ Φιλῆ εἶναι ἡ Ἠθοποιία δραματική, ἥτις συνίσταται ἐξ 966 τριμέτρων. Ἐποιήθη δὲ πρὸς ἐξύμνησιν τῶν ἀρετῶν τοῦ μεγάλου δομεστίκου καὶ ἱστορικοῦ Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ. Τὰ κύρια πρόσωπα τοῦ δράματος εἶναι ὁ προσωποποιηθεὶς Νοῦς καὶ ὁ Φιλῆς. Ἐν τέλει ἐμφανίζεται μεγαλοπρεπῶς καὶ αὐτὸς ὁ μέγας δομέστικος. Πλὴν τούτων ἔρχονται εἰς τὴν σκηνὴν δώδεκα γυναῖκες, αἵτινες εἶναι δώδεκα ἀρεταί, ὡς ἐνόει ταύτας ὁ Φιλῆς, ἤτοι ἡ Φρόνησις, ἡ Ἀνδρεία, ἡ Δικαιοσύνη, ἡ Σωφροσύνη, ἡ Ἀλήθεια, ἡ Μνήμη, ἡ Ἐλεημοσύνη, ἡ Πραότης, ἡ Ἀγχίνοια, ἡ Εὐθύτης, ἡ Ἐγκράτεια καὶ ἡ Ταπείνωσις[1].

Εἰς τὴν τρίτην τάξιν ἀνήκουσι τὰ ποιήματα τὰ ἔχοντα ἐκκλησιαστικὴν ὑπόθεσιν. Ταῦτα εἶναι δίστιχα, τετράστιχα καὶ μείζονα ποιήματα εἰς ἐκκλησιαστικὰς ἑορτάς, εἰς μέρη τῆς ἁγίας γραφῆς, εἰς ἐπιστολὰς τοῦ ἀποστόλου Παύλου, εἰς λόγους τοῦ ἁγίου Βασιλείου κτλ. Ἐν τούτοις παρατηρεῖται σχολικὴ μίμησις. Πρὸς δὲ συνέθετο πλεῖστα ποιήματα ὁ Φιλῆς ἔχοντα ὑπόθεσιν τὰ ἔργα τῆς τέχνης, ἅπερ τάσσονται εἰς τὴν τετάρτην τάξιν. Τοιαῦτα εἶναι τὰ ἀναφερόμενα εἰς ἱερὰς εἰκόνας, εἰς ναούς, εἰς ἀγάλματα καὶ τὰ τοιαῦτα. Τὴν πέμπτην καὶ τελευταίαν θέσιν κατέχουσι τὰ ἐπὶ διαφόροις εὐκαιρίαις πεποιημένα. Εἶναι ταῦτα πολυπληθέστερα καὶ ἔχουσιν ὡς βάσιν τὴν παράκλησιν, τὸν ἔπαινον ἢ τὴν εὐγνωμοσύνην, ἣν ἐκδηλοῖ ὁ ποιητὴς πρὸς διάφορα τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου μέλη καὶ εἰς ἐπιφανεῖς τῆς πολιτείας καὶ ἐκκλησίας ἄνδρας. Ἐν τούτοις οἰκτείρομεν τὴν κολακικὴν καὶ τὴν ἐπαιτικὴν πρόθεσιν τοῦ ποιητοῦ, ὅστις κατὰ τοῦτο ἐζήλωσε τὸν Πτωχοπρόδρομον. Ἐκ τῶν εἰρημένων γίνεται δῆλον, ὅτι ὁ Πισίδης, ὁ Πρόδρομος καὶ ὁ Φιλῆς εἶναι οἱ πολυγραφώτατοι τοῦ Βυζαντίου ποιηταὶ ποικίλας ὑποθέσεις στιχουργήσαντες.

---

[1] Ἰδὲ Σάθαν ἐν σελίδ. ιβ'.

Οἱ μετὰ τούτους ζήσαντες ποιηταὶ εἶναι ἔτι ὑποδεέστεροι. Δὲν γινώσκομεν τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἔζη Γεώργιος ὁ γραμματικός, ὅστις ἐποίησεν Ἐπιθαλάμια ἐν ὀκτωσυλλάβοις Βυζαντινοῖς Ἀνακρεοντείοις καὶ ἄλλα ποιημάτια ἔχοντα μικρὰν ἀξίαν[1]. *Ὁ δὲ Ἰωάννης Κατράρης ἔτυχε τῆς παμυρίνης ἀθανασίας, διότι ἐποίησε ποίημα ἐκ 219 στίχων συνιστάμενον κατὰ τοῦ φιλοσόφου καὶ ῥήτορος Νεοφύτου, οὗ καὶ τὴν καταγωγὴν καὶ τὴν ὄψιν κακίζει*[2]. *Κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ 14ου αἰῶνος ἔζη ἐν Κύπρῳ ὁ λόγιος ποιητὴς Γεώργιος Λαπίθης, ὅστις εἶχε ἐπιστολιμαίας σχέσεις πρὸς τὸν ἱστορικὸν Νικηφόρον Γρηγορᾶν καὶ τὸν μοναχὸν Βαρλαάμ. Ὁ ποιητὴς οὗτος κατέλιπεν ἠθικὸν ποίημα ἐκ 1491 πολιτικῶν δεκαπενταευλλάβων στίχων, ὅπερ ἐπιγράφεται Στίχοι αὐτοσχέδιοι εἰς κοινὴν ἀκοήν. Τὸ μέτρον ὁ ποιητὴς ἀμελῶς κατεσκεύασεν, αἱ δὲ ἠθικαὶ ὑποθῆκαι ἢ εἶναι πρωτότυποι ἢ ἐλήφθησαν ἐκ τῆς ἁγίας γραφῆς καὶ τοῦ Ἰσοκράτους*[3].

Τελευταῖος ἀντιπρόσωπος τῆς Βυζαντινῆς ἐθνικῆς ποιήσεως εἶναι ὁ Μελιτηνιώτης[4], *ὅστις ἀνῆκεν εἰς ἐπιφανὲς γένος. Διότι πέντε μέλη τοῦ οἴκου τούτου διεκρίθησαν ἐν τῇ θεολογίᾳ καὶ ἐν τῇ ἰατρικῇ, ὁ Θεόδωρος, δύο Κωνσταντῖνοι, ὁ Μανουὴλ καὶ ὁ Ἰωάννης. Τίς τούτων ἐγένετο ποιητής, δὲν εἶναι γνωστόν. Καὶ περὶ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ ὑπάρχει ἀμφισβήτησις, ἀλλὰ φαίνεται, ὅτι ἔζη περὶ τὰ μέσα τῆς 14ης ἑκατονταετηρίδος. Οὗτος*

---

1) *Ταῦτα ἐξεδόθησαν ὑπὸ* Matranga, Anecdota Graeca II (1850) 573. 2) *Παρὰ τῷ αὐτῷ* II (1850) 675—682·

Βούλει καὶ μορφὴν ἀκοῦσαι;
Τὴν μὲν γέννην ἐστὶ Βλάχος,
Ἀλβανίτης δὲ τὴν ὄψιν,
τοῦ δὲ σώματος τὴν θέσιν
Βουλγαραλβανιτοβλάχος.

3) *Τὸ ποίημα φέρεται παρὰ* Migne, Patrolog. Gr. 149 (1865) 1003—1046. 4) *Ὅρα* Krumbacher *ἐν σελίδ.* 382. *Ἡ Μελιτηνὴ ἔκειτο ἐν τῇ Ἀρμενίᾳ.*

ἐποίησε μέγα ἀλληγορικὸν ποίημα ἐκ 3060 πολιτικῶν δεκαπενтασυλλάβων, ὅπερ ἐπιγράφεται Εἰς τὴν σωφροσύνην. Φέρει δὲ τὸ ποίημα καὶ ἔμμετρον ἐπιγραφήν[1]. *Ἡ Σωφροσύνη παρίσταται ὡς παρθένος, ἥτις εἰσάγει τὸν ποιητὴν εἰς θαυμασίαν κατοικίαν, ἣν ὁ Θεὸς ἐδωρήσατο αὐτῇ. Ἡ κατοικία εἶναι παράδεισος, ἐν ᾧ ὑπάρχει μαγικῶς κεκοσμημένος πύργος. Τὴν εἴσοδον διαφράσσουσι ἑπτὰ κωλύματα, ἅπερ φρούρια ὀνομάζονται, ὡς γέφυρα, ἄγρια θηρία κτλ. Ἕκαστον τῶν φρουρίων τούτων διεγείρει νέον φόβον. Ἐν τῇ ἀπεικονίσει τῶν φρουρίων εὑρίσκει εὐκαιρίαν ὁ ποιητής, ὅπως ἐπιδείξῃ μυθολογικὰς καὶ φυσικὰς γνώσεις, π. χ. ἐν τῷ φρουρίῳ τῶν θηρίων λέγει περὶ δρακόντων, περὶ τοῦ Πηγάσου, Κερβέρου, Χιμαίρας, Ὀνοκενταύρου καὶ τῶν τοιούτων. Τὸ ἀλληγορικὸν τοῦτο ποίημα ἐν τῷ εἴδει αὐτοῦ εἶναι πρωτότυπον καὶ τερατῶδες*[2].

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΠΟΙΗΣΕΩΣ ΚΑΙ ΜΕΛΩΔΙΑΣ ΤΩΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΚΑΘ᾽ ΟΛΟΥ

Τῇ ἀληθείᾳ φαίνεται παράδοξον, ὅτι οἱ Βυζαντινοὶ ἔλεγον, ὅτι οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ὕμνοι ἐγράφησαν καταλογάδην καὶ ἐν πεζῷ λόγῳ[3]. *Διὰ τοῦτο δὲν ἀποροῦμεν, ὅτι πολλοὶ λόγιοι, ὡς ὁ Βαυαρὸς Simon Wangnereck*[4] *καὶ ὁ P. Gagarin*

---

[1]) *Ἡ ἐπιγραφὴ εἶναι·*

Ἐρωτικὴ διήγησις, ἀλλὰ σωφρονεστάτη,
Μέτρον τι καθηδύνουσα τοὺς ἐραστὰς τοῦ λόγου.

[2]) *Τὸ ποίημα ἐξεδόθη ὑπὸ* E. Miller 1858. 19, 1—188.

[3]) *Τοῦτο λέγεται καὶ παρὰ τῷ Σουΐδᾳ καὶ παρὰ τοῖς ὑπομνηματισταῖς τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως.* [4]) Pietas Mariana, Monachii 1647 *ἐν σελ.* 32. *Ὅρα καὶ* Krumbacher *ἐν σελίδ.* 831.

τὴν αὐτὴν ἔσχον γνώμην[1]. *Ἡ κοινὴ ὅμως πεποίθησις τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων εἶναι, ὅτι οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ὕμνοι δὲν στεροῦνται μέτρων. Τὴν πεποίθησιν ταύτην ὁ ἡμέτερος Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος σαφῶς ἐδήλωσε*[2]. *Φαίνεται δὲ δυσεξήγητον, ὅτι ὁ δεινὸς περὶ τὴν ἱστορίαν τοῦ μέσου αἰῶνος κ. Σάθας καὶ μετὰ τὴν ἔκδοσιν τῶν πολυτίμων συγγραμμάτων τοῦ Pitra*[3] *καὶ τοῦ Christ*[4] *μετὰ μεγάλης ἐπιφυλάξεως λέγει περὶ τοῦ μέτρου τῶν ἐκκλησιαστικῶν ᾀσμάτων*[5]. *Ὀρθῶς δὲ παρατηρεῖ ὁ Krumbacher, ὅτι δὲν πρέπει νὰ εἰκάσωμεν ἐκ τῶν εἰρημένων φράσεων τῶν Βυζαντινῶν, ὅτι οὗτοι ἀπώλεσαν τὴν γνῶσιν τῆς μετρικῆς κατασκευῆς τῶν ὕμνων, ὡς δηλοῦται ἐκ τούτου, ὅτι ἐν πᾶσι τοῖς αἰῶσι μέχρι τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος*[6] *νέοι ὕμνοι ἐποιοῦντο ἄνευ προσκρούσεως εἰς τὸ μέτρον.*

Κατὰ τὸν Krumbacher τοῖς Βυζαντινοῖς δὲν ἔλειπεν ἡ γνῶσις τοῦ πράγματος, ἀλλὰ τὸ προσῆκον ὄνομα. Οὗτοι ὡς παρὰ τῶν ἀρχαίων ἔλαβον τὴν γραμματικήν, ἱστορίαν, φιλοσοφίαν καὶ ῥητορικήν, οὕτω καὶ τὴν μετρικὴν καὶ προσῳδίαν.

---

1) H. Stevenson, L' hymnographie de l' église grecque, Revue des questions historiques 11 (1876) 482—543. 2) *Περὶ τῆς γνησίας προφορᾶς τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἐν Πετρουπόλει* 1830. *ἐν σελίδ.* 667—669. 3) Hymnographie de l' église greque, Rome 1867. 4) Anthologia Graeca carminum christianorum, Lipsiae 1871. *Τὸ πολύτιμον τοῦτο σύγγραμμα ἐγράφη τῇ συνεργασίᾳ τοῦ ἡμετέρου λογίου Παρανίκα.* 5) *Ἐν τῷ εἰρημένῳ συγγράμματι σελ. ρν' "Τὰ ἐκκλησιαστικὰ ταῦτα ᾄσματα ἦσαν ἐν ἀρχῇ ἔμμετρα ἢ τοὐλάχιστον ἔρρυθμα, σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως ἀπαρχαιωθέντος τοῦ μέτρου, ἐγράφοντο ἐν πεζῇ συνεχείᾳ και ὡς τοιαῦτα περιῆλθον ἡμῖν, οὐδενὸς μέχρι τοῦδε δυνηθέντος νὰ μαντεύσῃ τὸ μέτρον ἢ τὸν παλαιὸν ῥυθμὸν αὐτῶν".* 6) *Κατὰ τὸ* 1869 *ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία ἐποίησε δύο νέα τροπάρια πρὸς ἐξύμνησιν τοῦ πατριάρχου Φωτίου καὶ τοῦ δεινοῦ ὑπερασπιστοῦ τοῦ σχίσματος Μάρκου Εὐγενικοῦ καὶ ταῦτα παρέλαβεν εἰς τὸ ὡρολόγιον. Καὶ ἡμεῖς γινώσκομεν, ὅτι κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος αἰῶνος ἡγίασεν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ πατρίδι ὁ νέος Δημήτριος. Πρὸς τιμὴν τούτου ἐποιήθη τροπάριον, ὅπερ μέχρι τοῦδε οἱ Τριπολῖται ψάλλουσι· Χίου τὸ γέννημα καὶ Τριπολιτζᾶς τὸ ἀρίτιμον καύχημα κτλ.*

Τούτου ἕνεκεν ἐθεώρουν ἔμμετρον λόγον τὸν κατὰ τὴν ποσότητα τῶν συλλαβῶν πεποιημένον. Κατὰ ταῦτα τοὺς ὕμνους ὀνομάζουσι πεζὸν λόγον μόνον ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἀρχαίαν μετρικήν. Διότι ἐν ᾧ τοὺς ὕμνους λέγουσι πεζὸν λόγον, ὅμως ὁρίζουσιν αὐτοὺς διὰ τοῦ τόνου καὶ τοῦ ὁμοιοτελεύτου[1] *καὶ ἀπὸ τοῦ συνήθους πεζοῦ λόγου διαστέλλουσιν. Ἂν ὄντως τοὺς ὕμνους ἐθεώρουν πεζὸν λόγον, δὲν ἠδύναντο τοὺς κατασκευαστὰς τούτων νὰ ὀνομάζωσι μελῳδούς, ἀοιδοὺς καὶ ποιητάς. Τὸ αὐτό, ὡς νομίζομεν, μαρτυροῦσι καὶ τὰ ὀνόματα αὐτόμελον καὶ ἰδιόμελον. Κατὰ τὴν αἰσθητικὴν θεωρίαν τοῦ Βυζαντινοῦ οἱ μὴ κατὰ τὴν ποσότητα τῶν συλλαβῶν γεγραμμένοι ὕμνοι δὲν ἦτο οὔτε ποίησις οὔτε πεζὸς λόγος. Οὕτω λοιπὸν ἔκειντο μεταξὺ ἀμφοτέρων· διότι τὸ νέον τοῦτο μετρικὸν προϊὸν δὲν περιελαμβάνετο ἐν τοῖς ἀρχαίοις τεχνικοῖς σχήμασιν.*

Ἀλλ' ἐνταῦθα γεννᾶται τὸ ζήτημα, διὰ τί οἱ Βυζαντινοὶ μετρικοὶ καὶ ὑπομνηματισταὶ δὲν ἐξήγησαν ἀκριβέστερον τὸ ῥυθμικὸν τοῦτο σχῆμα. Ἡ ἀπορία αὕτη αἴρεται, ἄν τις ἀπίδῃ εἰς ἀνάλογα. Ὡς οἱ γραμματικοὶ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἠσχολοῦντο περὶ τὴν ἀρχαίαν γλῶσσαν, οὕτω καὶ οἱ μετρικοὶ περὶ τὴν ἀρχαίαν ποίησιν. Διότι οἱ ἄνθρωποι συνήθως τῶν παρόντων ὀλιγωροῦσιν. Ἄλλως ὑπάρχει γενικὸς νόμος, ὅτι τὰ

---

[1]) *Τὸν εἱρμὸν ὁ Ζωναρᾶς ἐν τοῖς ὑπομνήμασι τῶν κανόνων τοῦ Ἰωάννου ὁρίζει οὑτωσίν· „Ὁ μὲν οὖν εἱρμὸς ἁρμονία τίς ἐστι μέλους ἐν συνθέσει φωνῆς ἐνάρθρου τε καὶ σημαντικοῦ ὡρισμένῳ τινὶ μέτρῳ καὶ ποσῷ μεγέθους περιγραφομένη· ἥτις ἁρμονία προωρισμένη τε καὶ προεγνωσμένη προὔκειται, πρὸς ἣν τὰ λεγόμενα τροπάρια ἀναφέρεται· οἱονεὶ γὰρ ἀρχὴ τῶν τροπαρίων ἐστὶ καὶ κανόνων, ἐπεὶ τὰ τροπάρια διὰ τοῦ εἱρμοῦ κανονίζεται καὶ ῥυθμίζεται, πρὸς αὐτὸν ὡς προϋπόδειγμα συντιθέμενα καὶ ἁρμοζόμενά τε καὶ μελῳδούμενα„. Παράβαλλ.* Christ *ἐν σελίδ.* LX. *Κατὰ δὲ τὸν Θεοδόσιον· „Οἷον ἐάν τις θέλῃ ποιῆσαι κανόνα, πρῶτον δεῖ μελίσαι τὸν εἱρμόν, εἶτα ἐπαγαγεῖν τὰ τροπάρια, ἰσοσυλλαβοῦντα καὶ ὁμοτονοῦντα τῷ εἱρμῷ καὶ τὸν σκοπὸν ἀποσῴζοντα„. Ὅρα* Krumbacher *ἐν σελίδ.* 885.

γραμματολογικὰ προϊόντα ἐξετάζονται μετὰ τὴν ἀκμὴν αὐτῶν. Ἀπὸ τῶν Ῥωμαϊκῶν ἤδη χρόνων, ὡς τοῦτο γίνεται δῆλον ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς, ἐν αἷς τὰ γράμματα ἐναλλάσσονται, ἡ λεπτὴ διαφορὰ τοῦ μακροῦ καὶ βραχέος ἐξηφανίσθη ἐν τῇ λαλουμένῃ γλώσσῃ. Ἐν τῇ γλώσσῃ τῶν Βυζαντινῶν οὔτε μακρὰ οὔτε βραχέα φωνήεντα διεκρίνοντο. Ἀντὶ τούτων κατέστησαν ὁ ἀριθμὸς τῶν συλλαβῶν καὶ ὁ τόνος, π. χ. ἡ λέξις ἄνθρωπος ἀπετέλει δάκτυλον. Οὕτω λοιπὸν μετροῦνται αἱ συλλαβαί, δὲν λαμβάνεται ὑπ' ὄψει ἡ ποσότης αὐτῶν καὶ μεταξὺ ὀξείας καὶ περισπωμένης οὐδεμία διαφορὰ ὑπάρχει. Ἐκ τῶν εἰρημένων ἠδύνατό τις νὰ ὑπολάβῃ, ὅτι τὸ ἔργον τῶν Βυζαντινῶν ἦτο εὔκολον· διότι ἤρκει, ὅπως καὶ ἐν τοῖς στίχοις καὶ ἐν ταῖς στροφαῖς τοὺς τόνους ἀντικαταστήσωσιν. Ὁ Krumbacher ὅμως ἀποφαίνεται, ὅτι οὗτοι ἀπέστησαν τῆς κλασικῆς παραδόσεως καὶ ἠκολούθησαν ἀνεξαρτήτῳ ὁδῷ[1].

Τοὐναντίον οἱ ἡμέτεροι[2] *τὸν τονικὸν ῥυθμὸν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὕμνων πρὸς τὰ ἀρχαῖα μέτρα παραβαλόντες ἀνεῦρον πλεῖστα γλυκώνεια, Φερεκράτεια, δακτυλικὰ καὶ ἀναπαιστικά, λογαοιδικά, ἰαμβικά, τροχαϊκὰ καὶ ἄλλα. Οὗτοι ἐπειράθησαν, ὅπως δείξωσιν, ὅτι πολλὰ ἐκκλησιαστικὰ ᾄσματα σύγκεινται ἐκ ῥυθμῶν ὁμοτόνων πρὸς τοὺς τῶν ἐμμέτρων ποιημάτων τοῦ Ὁμήρου, τοῦ Ἀριστοφάνους, τοῦ Εὐριπίδου, τοῦ Σοφοκλέους, τοῦ Πινδάρου καὶ ἄλλων*[3]. *Οἱ Βυζαντινοὶ ποιη-*

---

1) *Ἐν σελίδ.* 333. 2) *Ὡς ὁ Κ. Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων ἐν τῷ περὶ γνησίας προφορᾶς τῆς Ἑλλην. γλώσσης σελ.* 688. *ὁ Ἀλέξανδρος Ῥαγκαβῆς (ὅρα φιλολογικὰ ἅπαντα τόμ. Ε΄, να΄—ξδ΄).* 3) *Ἰδὲ Γεώργ.* I. *Παπαδόπουλον, Συμβολαὶ εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς παρ' ἡμῖν ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, ἐν Ἀθήναις* 1890 *ἐν σελίδ.* 181. *Ὁ Κωνσταντ. Οἰκονόμος ἐν σελίδ.* 669 *τοῦ εἰρημένου συγγράμματ. παρατηρεῖ· «Καθόλου δὲ τῶν ἱερῶν τῆς καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησίας ᾀσμάτων τὰ μὲν ἰδιόμελα, ἴδιον ἔχοντα μέλος, ἀναλογοῦσι πρὸς τὰς λυρικὰς καὶ κραματικὰς ᾠδὰς τῶν παλαιῶν, ποικίλην ἀλλάσσοντα μελῳδίαν, εἰς τὴν ὁποίαν αἱ λέξεις καθυποτάσσονται πολλάκις εἰς τὸ μέλος, ὅταν ψάλλωνται ἀργῶς καὶ ὡς λέγομεν, μετὰ μέλους·*

καὶ δὲν ἠδύναντο νὰ δημιουργήσωσι νέα μέτρα, ἀλλὰ τὰ πλεῖστα παρὰ τῶν ἀρχαιοτέρων Ἑλλήνων ἔλαβον. Ὁ Stevenson ἐνόμισεν, ὅτι ὁ Ῥωμανός, ὁ Κοσμᾶς καὶ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς ἐκ τῆς Συριακῆς καὶ Ἀρμενιακῆς ᾀσματογραφίας ἤντλησαν καὶ ὅτι πρέπει νὰ παραβληθῇ αὕτη πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν ὑμνογραφίαν[1]. *Ἀλλ' ἴσως οὐχὶ ἀτόπως παρετηρήθη, ὅτι οἱ πένητες ἀντλοῦσιν ἐκ τῶν πλουσίων καὶ οὐχὶ ἡ πλουσιωτάτη ἑλληνικὴ μετρικὴ καὶ μουσικὴ ἐκ τῶν πενητευουσῶν Συριακῆς καὶ Ἀρμενιακῆς. Ἄλλως ἀπὸ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ εἰς τὴν Συρίαν καὶ εἰς τὴν Ἀρμενίαν εἰσήχθη ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμός. Ὥστε καὶ ἂν ἐκ τῆς παραβολῆς ἀπεδεικνύετο ὁμοιότης τις, ἀναντιρρήτως ἔπρεπε νὰ δεχθῶμεν, ὅτι μᾶλλον οἱ Σύροι καὶ οἱ Ἀρμένιοι ἐμιμήθησαν τοὺς Ἕλληνας ἢ οὗτοι τοὺς ἀμουσοτέρους λαούς*[2]. *Σημειωτέον δ', ὅτι ἐν τοῖς χειρογράφοις τοῦ Ὠριγένους διεσώθησαν ὀκτὼ ᾄσματα γεγραμμένα Συριστὶ καὶ ἓξ στροφαὶ τοῦ ὕμνου τῶν Ὀφιτῶν, ἀλλ' ἐν τῇ ἑλληνικῇ μεταφράσει οὐδὲν ἴχνος μετρικῶν οὐδὲ ῥυθμικῶν νόμων δύναται νὰ ἐξευρεθῇ*[3].

Κατὰ τὰ εἰρημένα λοιπὸν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες λυρικοὶ ἐγένοντο ὑπόδειγμα τοῖς Βυζαντινοῖς πρὸς ποίησιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ᾀσμάτων. Ὡς δ' ἐκεῖνοι εἶχον πολλὰ λυρικῆς ποιή-

---

τὰ δὲ λεγόμενα προσόμοια τροπάρια, καὶ οἱ εἱρμοί, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων μελυδρίων τὰ πλεῖστα, ἐκ κώλων καὶ κομμάτων ἄλλοτε μὲν ἴσων καὶ ὁμοίων κατ' ἀκολούθους ὁμοζυγίας συντεθειμένα, ἄλλοτε δὲ πάλιν εἰς ἄνισα καὶ ἀνόμοια κῶλα καὶ στροφὰς ποικίλας διῃρημένα, ἀπαρτίζουσι στίχους, ποτὲ μὲν ὁμοειδεῖς καὶ ὁμοιορρύθμους, ἄλλοτε δὲ καταμεμιγμένους μεταξὺ καὶ ἄλλων μεσολαβούντων διαφόρων ῥυθμῶν, καὶ εἰς περιόδων ἀνόμοια μεγέθη καὶ λογοειδῆ σχήματα μεταβαλλομένους· ὅθεν παρομοιάζουσι τὰς συμμέτρους στροφὰς τῶν ἀρχαίων μελοποιῶν, οἵτινες, σύγκεινται πολλάκις ἐκ μέτρων μικτῶν καὶ στίχων ἀσυναρτήτων„. [1]) *Τοῦτο λέγει ἐν τῇ ἄρτι μνημονευθείσῃ διατριβῇ.* [2]) *Ταῦτα παρετήρησεν ὁ μακαρίτης φίλος μου Π. Κουπιτώρης, ὅστις καὶ λόγιος καὶ διαπρεπὴς μουσικὸς ἦτο ἐν τῇ διατριβῇ, Περὶ τοῦ ῥυθμοῦ ἐν τῇ ὑμνογραφίᾳ τῆς Ἑλλην. Ἐκκλ σελ.* 17.
[3]) *Ὅρα* Christ, Anth. Graec. *σελ.* 16.

σεως εἴδη, οὕτω καὶ οἱ Βυζαντινοὶ πολλὰ εἴδη ᾀσμάτων. Ἐπειδὴ δὲ αἱ μελῳδίαι ἦσαν πολλαὶ καὶ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ διατηρηθῶσιν ἐν τῇ μνήμῃ, προέτασσον τὸν ε ἱ ρ μ ό ν, *ᾧ ἠκολούθει ὁ κανὼν ἰσοσυλλαβῶν καὶ ὁμοτονῶν αὐτῷ*[1]*. Οὕτω λοιπὸν ὁ εἱρμὸς ἐχρησίμευε πρὸς βοήθειαν τῆς μνήμης. Τὰ διάφορα ᾄσματα εἰς δύο εἴδη δύνανται νὰ διαιρεθῶσιν, εἰς* κ ο ν τ ά κ ι α *καὶ εἰς* κ α ν ό ν α ς. *Ἑκάστη στροφὴ ὀνομάζεται* τ ρ ο π ά ρ ι ο ν *ἢ* ο ἶ κ ο ς. *Τὰ τροπάρια*[2] *ἔχουσι πολλὰ ὀνόματα, ὡς ἰδιόμελα (τὰ ψαλλόμενα κατά τι ἴδιον μέλος καὶ μὴ τετυπωμένα κατὰ μίμησιν ἐξ ἄλλων), προσόμοια καὶ εἱρμολογικά, ὡς διακρινόμενα ἐκ τῆς διαφορᾶς τοῦ μελῳδήματος*[3]*. Πρὸς δὲ τὰ τροπάρια λαμβάνουσι πολλὰ ὀνόματα ἐκ τῆς διαφορᾶς τῶν ὑποθέσεων, διότι λέγονται τριαδικά*[4]*, δογματικά, ἀναστάσιμα, σταυροαναστάσιμα, θεοτοκία*[5]*, σταυροθεοτοκία*[6]*, φωταγωγικὰ καὶ*

---

[1]) *Ὅρα τὸν ὁρισμὸν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐν σελίδ. 727. Παράβαλλ καὶ* Krumbacher *ἐν σελίδ.* 334. *Ὁ Ἁγιορείτης ὁρίζει τὸν εἱρμὸν ἐν τῷ Ἑορτοδρομίῳ τόμ.* I, *σελ. ιή "Καὶ ὁ μὲν εἱρμὸς εἶναι μία ἁρμονία συνθεμένη μὲ φωνὴν ἐμμελῆ, καὶ μὲ διωρισμένον μέτρον καὶ ποσότητα λέξεων· ἡ ὁποία πρέπει νὰ ἦναι προεγνωσμένη· διότι εἰς αὐτὴν ἀναφέρονται τὰ ἀκολουθοῦντα τροπάρια, καὶ κατ᾽ ἐκείνην ψάλλονται· καὶ διὰ νὰ εἰπῶ συντόμως, ὁ εἱρμὸς εἶναι ἀρχὴ καὶ τῶν τροπαρίων καὶ τῶν ᾠδῶν ὅλου ἁπλῶς τοῦ κανόνος".* [2]) *Περὶ τοῦ ὀνόματος ὑπάρχει μεγάλη διαφωνία. Τινὲς εἶπον, ὅτι ὠνομάσθησαν τροπάρια, διότι οἱ κανοναρχοῦντες τρέπονται ἀπὸ τοῦ ἑνὸς χοροῦ πρὸς τὸν ἕτερον ἢ διότι τρέπονται κατὰ τοὺς εἱρμούς. (Ὅρα Ἁγιορείτην αὐτόθι). Τοῦτο ὅμως δὲν φαίνεται πιθανόν· διότι ἔχομεν τροπάρια ἰδιόμελα, ἅπερ πρὸς οὐδένα εἱρμὸν τρέπονται. Ἄλλοι ἀπιθανώτερον παράγουσιν ἐκ τοῦ τροπαίου (δηλ. εἶναι τροπαιάριον) ἢ ἀπὸ τῶν τρόπων, δηλ. τῶν προαιρέσεων τῶν ἁγίων. Πιθανώτερον φαίνεται, ὅτι ὠνομάσθη ἐκ τοῦ τρόπου τῆς κάμψεως τῆς φωνῆς, ὡς καὶ οἱ Λατῖνοι λέγουσι* modulatio *καὶ* modulamen. [3]) *Περὶ τούτων ἐπραγματεύθη ὁ ἀείμνηστος Εὐγένιος Βούλγαρις ἐν τῇ Πραγματείᾳ περὶ μουσικῆς. Ταύτην ἐξέδωκεν ὁ μακαρίτης φίλος μου Ἀνδρόνικος Δημητρακόπουλος, ὅστις εὗρε τὸ χειρόγραφον ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Κιέβου. Ἀνετυπώθη δὲ παρὰ τῷ Εὐαγγ. κήρυκι, Περίοδ. Β ἔτ. β. ἐν σελίδ.* 111 *καὶ ἑξῆς.* [4]) *Λέγονται οὕτω, διότι ἔχουσιν ὑπόθεσιν τὴν θεαρχικὴν Τριάδα.* [5]) *Ταῦτα ἐποιήθησαν πρὸς ἐξύμνησιν τῆς Θεομήτορος.* [6]) *Ἐν τούτοις ἡ Μαρία θρηνῳδεῖ τὸ ἐν σταυρῷ πάθος τοῦ υἱοῦ.*

ἐξαποστειλάρια[1]. *Ἄλλοτε πάλιν ὀνομάζονται ἐκ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ψάλλονται, ὡς ἑωθινά, ἀνατολικά, ἑσπερινά, λυχνικά, ἀπολυτίκια. Ἄλλα ἔσχον τὸ ὄνομα ἐξ ἄλλων περιστάσεων, ὡς τὰ στιχηρά*[2], *εὐλογητάρια*[3], *καθίσματα*[4] *καὶ τὰ τοιαῦτα. Τὰ δὲ κοντάκια ὠνομάσθησαν οὕτω, διότι κατά τινα ἑρμηνείαν εἶναι κοντά, ἤτοι σύντομα καὶ περιληπτικὰ τῆς ὅλης ὑποθέσεως τῆς ἑορτῆς*[5].

Τὸ ἕτερον εἶδος τῶν ἐκκλησιαστικῶν ᾀσμάτων εἶναι οἱ Κανόνες, οἵτινες συνίστανται ἐξ ὀκτὼ ἢ ἐννέα ᾠδῶν, ὧν ἑκάστη ἰδίαν μετρικὴν κατασκευὴν ἔχει. Τὸν ἀριθμὸν τοῦτον διαφόρως ἐξηγοῦσιν οἱ περὶ τὸ ζήτημα ἀσχοληθέντες. Ὁ μὲν Ἁγιορείτης δίδει πολλὰς ἐξηγήσεις[6], *αἵτινες δὲν φαίνονται πιθαναί, ὁ δὲ Krumbacher*[7] *νομίζει, ὅτι ὁ ἀριθμὸς προῆλθεν ἐκ τῶν ἐννέα ᾀσμάτων τῆς παλαιᾶς διαθήκης, ἅπερ ἐν τοῖς ἀρχαιοτάτοις χρόνοις ἔψαλλον οἱ χριστιανοί. Ἀλλ' ὁ μέγας κανών, ὃν ἐποίησεν ὁ Κρήτης Ἀνδρέας, περιέχει οὐχὶ ὀλιγωτέρας τῶν 250 στροφῶν*[8]. *Οὐ μόνον οὗτος, ἀλλὰ καὶ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς καὶ ὁ Κοσμᾶς διεκρίθησαν ἐν τῇ ποιήσει κανόνων. Ἐν τῷ τέλει τῆς στροφῆς ἐπανελαμβάνετο τὸ ἐφύμνιον ἢ ἀκροτελεύτιον ἢ ἀκρόστιχον. Τοῦτο ᾔδετο ὑφ' ὁλοκλήρου τοῦ ἐκκλησιαζομένου λαοῦ, ὅπερ, ὡς φαίνεται εἶναι λεί-*

---

1) *Τὸ κατ' ἀρχὰς ἐν τούτοις ἐμελῳδεῖτο ἡ τοῦ ἁγίου πνεύματος καὶ ἡ τῶν ἀποστόλων εἰς τὰ ἔθνη ἀποστολὴ πρὸς κήρυξιν τοῦ εὐαγγελίου.* 2) *Οὕτω λέγονται τὰ τροπάρια, ὧν προηγοῦνται στίχοι.* 3) *Ταῦτα ᾄδονται ἐν τῷ ὄρθρῳ τῆς κυριακῆς, ὧν ἑκάστου προᾴδεται τό· Εὐλογητὸς εἶ κύριε κτλ.* 4) *Ὅταν ᾄδωνται ταῦτα, δύνανται οἱ ἐκκλησιαζόμενοι νὰ κάθηνται. Ἐντεῦθεν ὠνομάσθη ὁ εἰς τὴν θεοτόκον ὕμνος Ἀκάθιστος.* 5) *Κατ' ἄλλους ὠνομάσθη κοντάκιον, ἐκ τοῦ κόντου, ὃ δηλοῖ περιειλιγμένον χαρτίον, οἷον ἡ Θεοτόκος ἔδωκε τῷ Ῥωμανῷ. Ὅρα Τυπικὸν Κωνσταντ. Πρωτοψάλτου ἐν σελίδ.* 270 *καὶ Παπαδόπουλον ἐν σελίδ.* 140. 6) *Π. χ. λέγει, ὅτι ἐννέα εἶναι τὰ τάγματα τῶν ἀγγέλων ἢ ὅτι εἶναι τύπος συμβολικὸς τῆς ἁγίας τριάδος· διότι τριάκις τὸ τρία ποιεῖ τὸ ἐννέα. Ὅρα τοῦ εἰρημένου συγγράμματ. ἐν σελίδ. ιθ'.* 7) *Ἐν σελίδ.* 885. 8) *Αὐτόθι ἐν σελίδ.* 819. *Ἰδὲ καὶ Παπαδόπουλον ἐν σελίδ.* 148.

ψανον ἀρχαίου ἔθους, καθ' ὃ πάντες ἔψαλλον, ὡς καὶ ἐν τῇ συναγωγῇ τοῦτο ἐγίνετο[1]. *Ἐπειδὴ δ' ἐντεῦθεν ἐγεννᾶτο ἀκοσμία τις, βραδύτερον ὡρίσθη, ἵνα εἷς ἄρχηται ὑμνῳδῶν, οἱ δὲ λοιποὶ ὑ π ο ψ ά λ λ ω σ ι καὶ ὑ π α κ ο ύ ω σ ι*[2]. *Πολλάκις δὲ διῃροῦντο εἰς δύο χοροὺς καὶ ἀντιφώνως ἔψαλλον, ἀλλὰ προεξῆρχεν εἷς* [3].

Ἡ ἀ κ ρ ο σ τ ι χ ὶ ς δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐπινόημα τῶν μελῳδῶν τοῦ Βυζαντίου· διότι καὶ οἱ Ἀλεξανδρινοὶ ἐγίνωσκον ταύτην καὶ ὁ Ἔννιος παρέλαϐε καὶ ὁ Κικέρων[4] *μνημονεύει αὐτῆς· οἱ Βυζαντινοὶ ὅμως ἐποίησαν εὐρυτάτην χρῆσιν. Τὸ ἀρχαιότατον παράδειγμα τῆς ἀκροστιχίδος ὑπάρχει ἐν τῷ Παρθενίῳ τοῦ Μεθοδίου, ὅπερ συνίσταται ἐξ εἴκοσι καὶ τεσσάρων στροφῶν, ὅσα εἶναι καὶ τὰ γράμματα τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀλφαϐήτου. Ἐν τῇ πρώτῃ στροφῇ τοῦ καλλίστου τούτου ᾄσματος ὁ μελῳδὸς ἄρχεται ἐκ λέξεως, ἧς τὸ ἀρκτικὸν γράμμα εἶναι τὸ α, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ ἐκ λέξεως ἐχούσης τὸ ϐ καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς. Μετὰ τὸ τέλος ἑκάστης στροφῆς ἀκολουθεῖ τὸ ἐ φ ύ μ ν ι ο ν ἢ ἡ ὑ π α κ ο ή*[5].

---

[1]) *Ὅρα Ῥομπότ. Χριστ. Ἠθικ. καὶ Λειτουργικ. ἐν σελ.* 274. [2]) *Εὐσέβ. ἐν Ἐκκλ. Ἱστορ. βιβλ.* 2, 17 *"Τοὺς εἰωθότας λέγεσθαι πρὸς ἡμῶν ὕμνους, ἑνὸς μετὰ ῥυθμοῦ κοσμίως ἐπιψάλλοντος οἱ λοιποὶ καθ' ἡσυχίαν ἀκροώμενοι τῶν ὕμνων τὰ ἀκροτελεύτια συνεξηχοῦσιν.* [3]) *Μέγας Βασίλειος ἐν ἐπιστολ.* 207 *"Καὶ νῦν μὲν διχῇ διανεμηθέντες ἀντιψάλλουσιν ἀλλήλοις"*· [4]) De Divin II, 54, 111. *Ἰδὲ* Krumbacher *ἐν σελίδ.* 838. [5]) *Τὸ παρθένιον ὑπάρχει παρὰ* Christ, Antholog. *σελ.* 38·

Ἄ ν ω θ ε ν, παρθένοι, βοῆς ἐγερσίνεκρος ἦχος
ἦλθεν νυμφίῳ πασσυδὶ ὑπαντάνειν λευκαῖσί τε
καὶ λαμπάσιν πρὸς ἀντολάς· ἔγρεσθε πρὶν φθάσῃ μολεῖν
εἴσω θυρῶν ἄναξ.

Ἐφύμνιον

Ἁγνεύω σοι καὶ λαμπάδας φαεσφόρους κρατοῦσα,
νυμφίε, ὑπαντάνω σοι.
Β ρ ο τ ῶ ν πολυστένακτον ὄλβον ἐκφυγοῦσα καὶ
βίον τρυφῆς ἔρωτα μωρόν, σαῖς ὑπ' ἀγκάλαις
ζωηφόροις ποθῶ σκέπεσθαι καὶ βλέπειν τὸ σὸν
κάλλος διηνεκῶς, μάκαρ.

Τὸ περιφανέστατον μνημεῖον τῆς ἀκροστιχίδος εἶναι ὁ Ἀκάθιστος ὕμνος[1].

Ἰδιαίτερον κάλλος ἡ ἀκροστιχὶς δὲν προστίθησιν εἰς τὰ μελῳδήματα, ἀλλὰ μᾶλλον θεωρεῖται ὡς παιδιά τις· διότι αὕτη εἶναι ὁρατὴ μόνον ἐν τῷ βιβλίῳ καὶ οὐχὶ αἰσθητὴ ἐν τῇ ᾄσει. Συνεβάλετο ὅμως ἡ ἀκροστιχίς, ὅπως ὁ ἀριθμὸς τῶν στροφῶν ὁρισθῇ εἰς εἴκοσι καὶ τέσσαρας. Ἡ ἀκροστιχὶς ὅμως δὲν ἀκολουθεῖ μόνον τῇ σειρᾷ τῶν 24 γραμμάτων, ἀλλὰ καὶ ἄλλαις λέξεσιν, αἵτινες προηγοῦνται ἑκάστου κανόνος. Οὕτως ἡ ἀκροστιχὶς εἰς τὴν μεταμόρφωσιν τοῦ Χριστοῦ (6 Αὐγούστου) εἶναι, Χριστὸς ἐνὶ σκοπιῇ σέλας ἄπλετον εἴδεος ἧκε[2]. Ἐν τῷ κανόνι τούτῳ ἡ μὲν πρώτη στροφὴ ἔχει τὴν λέξιν χορός, ἡ δὲ δευτέρα τὴν ῥήματα, ἡ δὲ τρίτη τὴν ἰσχύν, ἡ δὲ τετάρτη τὴν σήμερον, ἡ δὲ πέμπτη τὴν τόξον καί, καθ' ὅλου εἰπεῖν λέξεις ἀρχομένας ἐκ τῶν γραμμάτων τῆς ἀκροστιχίδος. Οὕτως αὕτη οὐ μόνον βοηθεῖ τῇ μνήμῃ τοῦ ψάλτου[3], ἀλλὰ καὶ κωλύει

Ἐφύμνιον

Ἀγνεύω σοι καὶ λαμπάδας φαεσφόρους κρατοῦσα,
νυμφίε, ὑπαντάνω σοι.

Τὸ παρθένιον τοῦτο ὑπομιμνήσκει τὰ τοῦ Ἀλκμᾶνος, Πινδάρου καὶ τὰ τῶν ἄλλων ἀρχαίων λυρικῶν.

1) Christ, αὐτόθι ἐν σελίδ. 140·

Ἄγγελος πρωτοστάτης οὐρανόθεν ἐπέμφθη

. . . .

Βλέπουσα ἡ ἁγία ἑαυτὴν ἐν ἁγνείᾳ κτλ.

. . . .

2) Christ Anthol. ἐν σελίδ. 176. 3) Ὁ Ἁγιορείτης παρατηρεῖ ἐν τόμ. Α. σελίδ. 2. «Δύω δὲ εἶναι τὰ αἴτια, διὰ τὰ ὁποῖα γίνεται ἡ ἀκροστιχὶς εἰς τοὺς κανόνας. Ἓν μέν, διὰ νὰ δείξουν οἱ μελῳδοὶ τῶν κανόνων τὴν φιλοτιμίαν καὶ τέχνην των· καθότι ὁ κανὼν ὁ ἔχων ἀκροστιχίδα αὐτὸς εἶναι ἀξιολογώτερος τοῦ μὴ ἔχοντος καὶ ἀκολούθως περισσοτέραν δυσκολίαν προξενεῖ εἰς τὸν μελῳδόν, ὅπου τὸν συνθέτει, πάρεξ ἐκεῖνος, ὅπου δὲν ἔχει ἀκροστιχίδα.... καὶ ἄλλο, ἐπειδὴ διὰ τῆς ἀκροστιχίδος γίνεται εὐκολομνημόνευτος ὁ κανών. Ἀρκεῖ γὰρ εἰς τὸν καθ' ἕνα νὰ ἐνθυμῆται μόνον τὴν ἀκρο-

πᾶσαν προσθήκην. Τὴν ἀκροστιχίδα Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς περιέλαβε καὶ ἐν ἑκάστοις στίχοις.

Ἡ ἀκροστιχὶς συνεβάλετο καὶ πρὸς εὕρεσιν τῶν ὀνομάτων πλείστων μελῳδῶν, οἵτινες ἐν τοῖς ἀρκτικοῖς γράμμασιν ἐδήλωσαν τὸ ὄνομα αὐτῶν. Κατὰ τὸν Krumbacher *ἐκ τῶν ὀνομάτων τριακοσίων μελῳδῶν τὸ ἓν τρίτον εὑρέθη διὰ τῆς ἀκροστιχίδος*[1]. *Ἀλλὰ κατὰ κακὴν μοῖραν τοῦτο πολλάκις δὲν ἀρκεῖ, διότι ὑπάρχουσι πολλὰ ὁμώνυμα. Ἐνίοτε δ' οἱ μελῳδοὶ διὰ τῆς ἀκροστιχίδος δὲν ἐδήλουν τὰ ὀνόματα αὐτῶν, ἀλλὰ μόνον ἐπίθετον, ὅπερ μετὰ ταπεινοφροσύνης ἤθελον νὰ ἀποδώσωσιν ἑαυτοῖς, π. χ. Θεόδωρος ὁ Στουδίτης ἐδήλου ἑαυτὸν ἐν τοῖς ἀρκτικοῖς γράμμασι διὰ τῶν ἐπιθέτων, Τοῦ πτωχοῦ, Τοῦ ἀσώτου, Τοῦ τυφλόνου. Ἡ ἀκροστιχὶς διὰ τῶν Βυζαντινῶν ἔφθασε μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων*[2].

Σπουδαῖον κόσμημα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως ἐθεωρεῖτο καὶ τὸ ὁμοιοτέλευτον, ὅπερ εὕρηται καὶ ἐν πολλοῖς ἄλλοις ὕμνοις καὶ δὴ καὶ ἐν τῷ Ἀκαθίστῳ[3]. *Τὸ ῥητορικὸν τοῦτο κό-*

στιχίδα τοῦ κανόνος καὶ σὺν τῇ ἀκροστιχίδι εὐθὺς εὑρίσκει καὶ τὰς ἀρχὰς ἑκάστου τροπαρίου τοῦ κανόνος„. [1]) *Κατὰ τὴν παράδοσιν τὴν Ὀκτώηχον ἐποίησεν Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός. Ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ πρῶτοι βιογράφοι τούτου δὲν λέγουσί τι περὶ αὐτοῦ, τοῦτο ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις ἠμφισβητήθη καὶ δὴ ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου Σάθα. Ἀλλ' ὁ μακαρίτης Κ. Μάμουκας ἠδυνήθη νὰ ἀνακλύψῃ τὸ ὄνομα τοῦ ΙΩΑΝΝΟΥ ἐν τῇ ἀκροστιχίδι τῶν μετὰ τὰ στιχηρὰ ἀναστάσιμα παρεντιθεμένων ἐν ἑκάστῳ ἤχῳ δοξαστικῶν Θεοτοκίων. Ὅρα Παπαδόπουλον ἐν σελίδ.* 197. *Ἡ παρατήρησις αὕτη δὲν εἶναι ἀβάσιμος· διότι τὸ τοῦ Ἰωάννου ὄνομα φέρουσι μὲν πολλοί, ἀλλ' ἐν τῇ Ὀκτωήχῳ μόνον ὁ Δαμασκηνὸς δύναται νὰ ἐννοῆται.* [2]) *Καὶ ἡμεῖς ἐν τῇ παιδικῇ ἡμῶν ἡλικίᾳ ᾔδομεν ᾆσμα ἔχον ἀκροστιχίδα. Ἡ διατήρησις τῆς ἀκροστιχίδος ἦτο εὔκολος, διότι ὑπῆρχεν ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ᾄσμασιν.* [3]) *Παρὰ* Christ *ἐν σελίδ.* 140, *ἐν στίχ.* 12·

Χαῖρε, δι' ἧς ἡ χαρὰ ἐκλάμψει·
χαῖρε, δι' ἧς ἡ ἀρὰ ἐκλείψει.
Χαῖρε, τοῦ πεσόντος Ἀδὰμ ἡ ἀνάκλησις
χαῖρε, τῶν δακρύων τῆς Εὔας ἡ λύτρωσις.

σμημα δὲν ἦτο ὅλως ἄγνωστον τοῖς ἀρχαιοτέροις Ἕλλησι· διότι ἴχνη τούτου ἀπαντῶσι καὶ παρ' Ὁμήρῳ καὶ παρὰ τοῖς τραγικοῖς, ἔτι δὲ παρὰ τῷ Πλάτωνι καὶ συχνότατα παρὰ τῷ Ἰσοκράτει. Κατ' ἐξοχὴν ὅμως τὸ ὁμοιοτέλευτον ἀνεπτύχθη παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς οὐ μόνον ὑπὸ τῶν ποιητῶν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν λογογράφων. Ἐνίοτε δ' ἡ συνήχησις καὶ τὸ ἰσόκωλον γίνεται μετὰ τοσαύτης τέχνης, ὥστε νομίζει τις, ὅτι ἀναγινώσκει κανονικῶς συνηρθρωμένον ὕμνον, ὡς συμβαίνει τοῦτο ἔν τινι ὁμιλίᾳ τοῦ Σωφρονίου [1].

Οἱ Βυζαντινοὶ μελῳδοὶ παρέλαβον παρὰ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ τὰς ἁ ρ μ ο ν ί α ς, ἃς ὀνομάζουσιν ἤ χ ο υ ς. Περὶ τὴν τάξιν τῶν ἤχων ὑπάρχει διαφωνία τις· διότι ἄλλως τάσσει αὐτοὺς ὁ Βρυέννιος καὶ ἄλλως οἱ νεώτεροι συγγραφεῖς [2].

		Κατὰ τὸν Βρυέννιον		Κατὰ τοὺς νεωτέρους
ἦχος α'	—	ὑπερμιξολύδιος	—	Δώριος
ἦχος β'	—	μιξολύδιος	—	Λύδιος
ἦχος γ'	—	Λύδιος	—	Φρύγιος
ἦχος δ'	—	Φρύγιος	—	μιξολύδιος
ἦχ. πλ. α'	—	Δώριος	—	ὑποδώριος
ἦχ. πλ. β'	—	ὑπολύδιος	—	ὑπολύδιος
ἦχ. πλ. βαρὺς	—	ὑποφρύγιος	—	ὑποφρύγιος
ἦχ. πλ. δ'	—	ὑποδώριος	—	ὑπομιξολύδιος

Χαῖρε, ὕψος δυσανάβατον ἀνθρωπίνοις λογισμοῖς·
χαῖρε, βάθος δυσθεώρητον καὶ ἀγγέλων ὀφθαλμοῖς.

1) Παρὰ Krumbacher ἐν σελίδ. 339.

Χαίροις, ὦ χαρᾶς τῆς ἐπουρανίου γεννήτρια,
Χαίροις, ὦ χαρᾶς τῆς ὑπερτάτης μαιεύτρια,
Χαίροις, ὦ χαρᾶς τῆς σωτηρίου μητρόπολις,
Χαίροις, ὦ χαρᾶς τῆς ἀθανάτου παραίτιος, κτλ.

2) Ὅρα Christ, Anthologia CXX. Ἰδὲ Θεωρητικὸν μέγα τῆς μουσικῆς ὑπὸ Χρυσάνθου Ἀρχιεπισκόπου Διρραχίου ἐκδοθὲν ὑπὸ Παναγιώτου Γ. Πελοπίδου Πελοποννησίου ἐν Τεργέστ. 1832 ἐν σελίδ. 142 καὶ ἑξῆς.

Ἀκολουθοῦντες τοῖς νεωτέροις θέλομεν ὁρίσει τὸ ἦθος ἑκάστης ἁρμονίας ἢ ἤχου. Ὁ πρῶτος ἔχει τὸ σεμνὸν καὶ μεγαλοπρεπὲς τῶν Δωριέων. Τὸ δὲ ἦθος τοῦ δευτέρου, ἤτοι τοῦ Λυδίου, εἶναι ἀνειμένον καὶ χαῦνον καὶ φέρει τὴν ψυχὴν εἰς τρυφὴν καὶ ἀνανδρίαν, ἐμβάλλει δὲ πολλὴν ἡδονήν, ὡς λέγει καὶ ὁ ποιήσας τοὺς στίχους ἐν τῇ Ὀκτωήχῳ[1]. *Ὁ δὲ τρίτος, ἤτοι ὁ Φρύγιος, ἔχει χαρακτῆρα σκληρόν, ἔνθερμον, ἀλαζονικόν, ὁρμητικὸν καὶ φρικώδη. Διὰ τοῦτο οἱ ἀρχαῖοι μετεχειρίζοντο ἐν τοῖς πολέμοις τὸν ἦχον τοῦτον. Τοῦ δὲ τετάρτου, ἤτοι μιξολυδίου, τὸ ἦθος εἶναι πανηγυρικὸν καὶ χορευτικόν*[2]. *Ἦχος πλάγιος πρῶτος ὀνομάζεται ὁ ὑποδώριος, ὅστις κλίνει μὲν εἰς τὸ φιλοίκτιρμον καὶ θρηνῶδες*[3], *κλίνει δὲ καὶ εἰς τὸ διεγερτικὸν καὶ χορευτικόν. Τὸν πλάγιον δεύτερον μεταχειρίζονται ἐν ἐπικηδείοις ᾄσμασι. Φέρει δ' ὅμως οὗτος καὶ ἡδονὴν πολλὴν καὶ διὰ τοῦτο ὁ ἐν τῇ Ὀκτωήχῳ ποιητὴς ὀνομάζει μ ε λ ι χ ρ ό ν, γ λ υ κ ὺ ν καὶ τ έ τ τ ι γ α. Ὁ δὲ ἦχος πλάγιος βαρὺς κλίνει εἰς τὸ ἡσυχαστικὸν καὶ ἀπαρέσκει μὲν τοῖς νέοις, εἶναι δ' ἀρεστὸς τοῖς ἁπλοῖς καὶ τοῖς γέρουσι. Τὸ δὲ ἦθος τοῦ πλαγίου*

---

1) *Ἐνταῦθα φέρονται οἱ στίχοι·*

Κἂν δευτέραν εἴληφας ἐν τάξει θέσιν,
ἀλλ' ἡδονῇ πρώτη σοι τῷ μελιρρύτῳ.
Τὸ σὸν μελιχρὸν καὶ γλυκύτατον μέλος
ὀστᾶ πιαίνει, καρδίας τ' ἐνηδύνει.
Σειρῆνες ᾖδον δευτέρου πάντως μέλη·
οὕτω πράως σοι ῥεῖ μελισταγὲς μέλος.

2) *Τοῦτο καλῶς λέγεται ἐν τῇ Ὀκτωήχῳ·*

Πανηγυριστὴς καὶ χορευτὴς ὢν φέρεις
τέταρτον εὖχος μουσικωτάτῃ κρίσει.
Σὺ τοὺς χορευτὰς δεξιούμενος πλάττεις,
φωνὰς βραβεύεις καὶ κροτῶν ἐν κυμβάλοις.
Σὲ τὸν τέταρτον ἦχον ὡς εὐφωνίας
πλήρη, χορευτῶν εὐλογοῦσι τὰ στίφη.

3) *Τὸ μὲν θρηνῶδες καταφαίνεται ἐν τῷ, Ἡ ζ ω ὴ ἐ ν τ ά φ ῳ, τὸ δὲ χορευτικὸν ἐν τῷ, Π ά σ χ α ἱ ε ρ ὸ ν ἡ μ ῖ ν σ ή μ ε ρ ο ν.*

τετάρτου εἶναι θελκτικόν, ἡδονικὸν καὶ ἑλκυστικὸν εἰς πάθη. Ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ τοῦ ἐν τῇ Ὀκτωήχῳ ὀνομάζεται ἡ σφραγὶς τῶν πλαγίων καὶ ἡ κορωνὶς τῶν ἤχων.

Ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις ἠγέρθη τὸ ζήτημα, ἂν ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ ἡ νῦν ἐν χρήσει ὑπάρχουσα ἦναι ἡ αὐτή, ἣν εἶχον οἱ Βυζαντινοὶ ἐπὶ τῆς ἀκμῆς αὐτῶν, ἢ αὕτη ἠλλοιώθη[1]. *Ὁ Pitra*[2] *νομίζει, ὅτι ἡ καθαρότης τῆς Ἑλληνικῆς μουσικῆς κατὰ τοὺς τελευταίους τοῦ Βυζαντίου χρόνους διεφθάρη κατά τι ὑπὸ τῶν Περσῶν, Ἀράβων καὶ Τούρκων. Τὴν γνώμην ταύτην ἐδέξαντο καί τινες τῶν ἡμετέρων λεγοντες, ὅτι ἡ παρ' ἡμῖν ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ εἶναι κρᾶμα Τουρκικῆς, Περσικῆς καὶ Ἀραβικῆς μουσικῆς*[3]. *Ἡ τολμηρὰ αὕτη θεωρία δὲν ἐπεδοκιμάσθη ὑπὸ τῶν ἡμετέρων μουσικῶν, οἵτινες κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον εὐστόχως ἐπειράθησαν, ὅπως ταύτην ἀνασκευάσωσι*[4]. *Βεβαίως καὶ ἡ Ἑλληνικὴ μουσική, καίπερ τὴν ὑπερτάτην τῆς ἀναπτύξεως βαθμῖδα ἀνελθοῦσα, εἶναι ἀνατολική, ὡς καὶ ἡ Ἀραβικὴ καὶ ἡ Περσική. Ὡς τοιαύτη δὲ ὁμοιάζει πρὸς τὰς ἄλλας μουσικάς. Ἄλλως ἡ Ἑλληνικὴ μουσικὴ ἐπὶ τῶν λαῶν τῆς Ἀσίας διὰ τῶν κατακτήσεων τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἐπέδρασεν. Ἐντεῦθεν παρήχθη δευτέρα ὁμοιότης. Δὲν δεχόμεθα ὅμως, ὅτι καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ ἔμεινεν ὅλως ἀβλαβὴς καὶ*

---

[1]) *Περὶ Βυζαντινῆς μουσικῆς ἔγραψαν πολλοί· Πλὴν τοῦ Χρυσάνθου, οὗ ἐμνημονεύσαμεν, ἔγραψεν ὁ Μαργαρίτης, Θεωρητικὴ καὶ πρακτικὴ ἐκκλησιαστικὴ μουσική, ἐν Κωνστ.* 1851, *ὁ Φιλόξενος, Θεωρητικὸν στοιχειῶδες τῆς μουσικῆς ἐν Κωνστ.* 1859. Westphal, Metrik der Griechen I, 310. *Σπουδαία διατριβὴ εἶναι ἡ ὑπὸ* Christ, Ueber die Harmonik des Manuel Bryennius und das System der Byzantin. Musik, Sitzungsber. der Bayer. Acad. d. Wiss. phil-histor Cl. 1870 Band II, 241—270 [2]) Hymnographie de l'église grecque; Rome, 1861. [3]) *Τὴν γνώμην ταύτην ἔσχον ὁ λόγιος καθηγητὴς κ. Ἰωάννης Τζέτζης, ὁ μουσικολόγος Σπ. Παπαγεωργίου καὶ ὁ ἐν Κεφαλληνίᾳ ἱεροψάλτης Χαραλάμπης Μοσχόπουλος καὶ ἄλλοι.* [4]) *Ὡς ὁ Κωνσταντῖνος Σακελλαρίδης, ὁ Μισαὴλ Μισαηλίδης καὶ δὴ ὁ πρόεδρος τοῦ ἐν Κωνστ. μουσικοῦ συλλόγου Ὀρφέως ἐν τῷ μνησθέντι συγγράμματι, Συμβολαὶ κτλ. ἐν σελίδ.* 278 *καὶ ἑξῆς.*

ἄθικτος. Αὕτη καὶ κατὰ τὴν ὑπὸ Λατίνων ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως[1] καὶ κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων γινομένην ὑπέστη τραῦμά τι. Ἀφ' οὗ οἱ πόροι τοῦ ἔθνους ἐμειώθησαν, ἀφ' οὗ ἡ Ἑλληνικὴ διάνοια διὰ τὴν δουλοσύνην ἐταπεινώθη καὶ ἐξημβλώθη, δὲν ἦτο δυνατὸν ἡ μουσικὴ νὰ μείνῃ ἐπὶ τοῦ ὑψηλοῦ βάθρου, ἐφ' οὗ ἡ μουσοχαρὴς τοῦ Ῥωμανοῦ καὶ τῶν ἄλλων κορυφαίων μελῳδῶν διάνοια ἔθηκεν. Ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ Τοῦρκοι ἦσαν ὑποδεέστεροι τῶν Βυζαντινῶν κατά τε τὸν πολιτισμὸν ἐν γένει καὶ κατὰ τὴν μουσικὴν ἰδίᾳ, εἶναι λίαν πιθανόν, ὅτι οἱ κατακτηταὶ παρὰ τῶν ἡττημένων καὶ τὴν μουσικήν, ὡς πολλὰ ἄλλα, ἐδέξαντο.

Ὅτι δ' ἡ Βυζαντινὴ μουσικὴ δὲν ἠλλοιώθη κατὰ τὴν βάσιν, τεκμηριοῦται καὶ ἐκ τῆς παραβολῆς ταύτης πρὸς τὰ ἐθνικὰ ᾄσματα[2]. Πολλοὶ ἔχουσι τὴν γνώμην, ὅτι ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ ἐταπεινώθη, ὡς δὴ καὶ ἡ γλῶσσα. Ἡμεῖς πεποίθαμεν, ὅτι ἡ τῆς γλώσσης φθορὰ ἦτο μείζων· διότι φρουρὸς τῆς μουσικῆς ἦτο ἡ ἐκκλησία καὶ τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα, ἐν ᾧ τὴν ταλαίπωρον γλῶσσαν οὐδεμία Ἀκαδήμεια

---

[1]) Τότε κατὰ τὸν ἡμέτερον Σάθαν οἱ τὰς ᾀσματικὰς ἀκολουθίας ψάλλοντες πολύφωνοι χοροὶ διελύθησαν καὶ μόλις ἐπὶ τῶν Παλαιολόγων δύο μόναι ἐκκλησίαι, ἡ ἁγία Σοφία τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ὁ ἅγιος Δημήτριος τῆς Θεσσαλονίκης, ἐπανέλαβον τὸ παλαιὸν τῆς πολυφωνίας σύστημα. Ὅρα ἱστορ. δοκίμιον περὶ τοῦ θεάτρου κτλ. ἐν σελίδ. ρμθ'. [2]) Ὁ μητροπολίτης Μιτυλήνης Κ. Βαλιάδης πρὸς πολλοῖς ἄλλοις παρατηρεῖ· „Ὥστε ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἡμῶν μουσικὴ μεθ' ὅσας καὶ ἂν ὑποτεθῇ, ὅτι ὑπέστη μεταβολὰς καὶ ἀλλοιώσεις, δυνάμεθα νὰ ἰσχυρισθῶμεν, ὅτι δὲν μετέβαλε τὰς ἀρχαίας βάσεις, καὶ τὸν οὐσιώδη χαρακτῆρα αὐτῆς, καὶ ὅτι, ἂν μὴ καθ' ὅλον, ἀλλὰ κατὰ τὸ πλεῖστον αὐτῆς μέρος ἐστὶ γνήσιόν τι ἀπόσπασμα τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς μουσικῆς, μαρτυρεῖ τοῦτο ἀρκούντως καὶ ἡ ἐξωτερικὴ ἡμῶν μουσική, ἤγουν ἡ ἐθνικὴ ἡμῶν ᾀσματῳδία, ἥτις ἀπὸ στόματος εἰς στόμα παρὰ τῶν πατέρων ἡμῶν μέχρις ἐσχάτων διατηρηθεῖσα ὡς ἐθνικόν τι κληροδότημα φέρει πασιφανῶς πάντας τοὺς χαρακτῆρας γνησίου πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν ἀδελφῆς". Ἰδὲ Νεολόγου τοῦ 1875 ἐν ἀριθμ. 648 καὶ Παπαδόπουλον ἐν σελίδ. 286.

διεφύλαττεν ἀπὸ τῆς εἰσβολῆς ὀθνείων λέξεων καὶ γλωσσικῶν τύπων. Βεβαίως οὐχὶ τερπνὴν αἴσθησιν καὶ ἡμῖν καὶ πρὸ πάντων τοῖς ξένοις παρέχει ἡ ῥινῳδία τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς. Ἀλλ' οἱ περὶ τὸ ζήτημα τοῦτο ἀσχοληθέντες παρετήρησαν, ὅτι καὶ τοῖς Βυζαντινοῖς τὸ ῥινόφωνον δὲν ἦτο ἀσύνηθες[1] καὶ ὅτι ἡμεῖς οἱ Ἀνατολῖται καθ' ὅλου εἴμεθα ῥινῳδοὶ ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς δυτικοὺς καὶ τοὺς βορείους λαούς, οἵτινες ᾄδουσι διὰ τοῦ λάρυγγος[2]. Πιστεύομεν δ' ὅμως, ὅτι τὸ ἀηδὲς τῆς ῥινῳδίας κεῖται οὐχὶ ἐν τῇ μουσικῇ, ἀλλ' ἐν τοῖς μουσικοῖς, οἵτινες φωνῆς καὶ τέχνης στερούμενοι αὐτοσχεδιάζουσιν[3].

---

1) Ὁ κ. Σάθας ἐν σελίδι σκβ' παρατηρεῖ· "οἱ Ἀρειανοὶ διεκωμῴδουν τὰς καλογραίας δι' αἰσχρῶν φωνῶν ἐκφερομένων, διὰ μόνης τῆς ῥινός". 2) Εὐφυῶς ὁ Ἀρχιμανδρίτης Θερειανὸς παρετήρησεν ἐν τῷ Περὶ μουσικῆς (ἐν Τεργέστῃ 1876) ἐν σελίδ. 55 "ὅτι οἱ μὲν Ἀνατολῖται ἅπαντες σχεδὸν εἶναι ὑψίφωνοι, τῶν δὲ δυτικῶν οἱ πλεῖστοι βαρύτονοι· φυσικώτατον λοιπὸν τοῖς πᾶσιν ἔπρεπε νὰ φανῇ ὅτι ψάλλουσιν οἱ μὲν ὑψίφωνοι διὰ τῆς ῥινός, οἱ δὲ βαρύτονοι διὰ τοῦ στήθους". 3) Ὅτε ἐσπούδαζον ἐν Λειψίᾳ φίλοι συμφοιτηταὶ Γερμανοὶ παρεκάλεσάν με, ὅπως συνοδεύσω τούτοις εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐκκλησίαν κατὰ τὴν μεγάλην παρασκευήν. Παρέλαβον αὐτούς, ἀλλ' οὗτοι ἐξελθόντες τοῦ ναοῦ ἐδήλωσάν μοι λίαν σαφῶς, ὅτι δὲν ἤρεσεν αὐτοῖς ἡ μουσικὴ τῶν ἡμετέρων αὐτοσχεδιαστῶν. Νομίζω ὅμως, ὅτι αὐτοὶ οὗτοι ἤθελον δείξει σεβασμὸν πρὸς τὴν αὐτὴν μουσικήν, ἂν ἤκουον τοῦ ἐμοῦ μαθητοῦ καὶ ἀρίστου μουσικοδιδασκάλου κ. Ἰ. Σακελλαρίδου, οὗ μετ' ἀληθοῦς ἐνθουσιασμοῦ ἤκουσα ᾄδοντος καὶ τὸν ἄρτι εὑρεθέντα ὕμνον εἰς τὸν Ἀπόλλωνα, τὴν πάροδον τῆς Ἀντιγόνης καὶ ἓν τῶν στασίμων αὐτῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

ΠΕΡΙ ΠΟΙΗΤΩΝ ΚΑΙ ΜΕΛΩΔΩΝ

Ὡς οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες κατά τινα τρόπον ἐν τοῖς ναοῖς καὶ οἱ Ἑβραῖοι ἐν ταῖς συναγωγαῖς, οὕτω καὶ οἱ Χριστιανοὶ ἀπὸ τῶν πρώτων ἤδη αἰώνων ὕμνουν τὸν θεὸν δι' ᾀσμάτων. Πλίνιος ὁ νεώτερος, ὅστις ἐγένετο διοικητὴς τῆς Βιθυνίας κατὰ τὸ 103 μ. Χ., ἔν τινι ἐπιστολῇ ἀφηγεῖται, ὅτι οἱ Χριστιανοὶ πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου συνηθροίζοντο καὶ ᾖδον τῷ Χριστῷ ὡς θεῷ ᾆσμά τι[1]. Ὄντως τὰ ἀρχαιότατα ᾄσματα εἶναι ὕ μ ν ο ς ἑ ω θ ι ν ό ς, ἑ σ π ε ρ ι ν ό ς, ἐ π ι λ ύ χ ν ι ο ς, εὐχὴ ἐπ' ἀρίστῳ[2]. Ἐν τούτοις δ' ὡς παλαιότατον τῆς ἐκκλησίας ᾆσμα θεωρεῖται ἡ καλουμένη Ἑ ω θ ι ν ὴ δ ο ξ ο λ ο γ ί α (Δ ό ξ α ἐν ὑ ψ ί σ τ ο ι ς θ ε ῷ καὶ ἐ π ὶ γ ῆ ς ε ἰ ρ ή ν η), ἧς μνημονεύουσιν ἀρχαιότατοι συγγραφεῖς. Τὰ δ' ἀρχαιότατα ᾄσματα διακρίνονται ἀπὸ τῶν ἔπειτα ποιηθέντων κατὰ τοῦτο, ὅτι ἐκ λέξεων τῆς ἁγίας γραφῆς εἶναι συντεθειμένα. Εἶναι δ' ἄξιον σημειώσεως, ὅτι οἱ αἱρετικοὶ ἐν τοῖς πρώτοις ἐπειράθησαν, ὅπως τὴν ἐκκλησίαν διὰ πολλῶν ὕμνων κοσμήσωσιν, ὡς ὁ Νέπως ἐν Αἰγύπτῳ, ὁ Σύρος Βαρδεσάνης, ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἁρμόνιος καὶ πρὸ πάντων ὁ Ἄρειος, ὅστις ἐποίησε τὴν Θάλειαν, ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴρηται[3].

Κατὰ τοὺς πρώτους τῆς ἐκκλησίας αἰῶνας μνημονεύονται οὐχὶ ὀλίγοι ὑμνῳδοί, ὡς Μεθόδιος ὁ Πατάρων (†300—310), ὅστις ἔγραψε καὶ κατὰ τοῦ Ὠριγένους, Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου ὁ γράψας ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν, Ἀθανάσιος ὁ μέγας, Κύριλ-

---

[1]) *Ἐν βιβλ.* X, 96. *Ἰδὲ καὶ* Krumbacher *ἐν σελίδι* 810. [2]) *Ὁ αὐτὸς αὐτόθι.* [3]) Christ, Antholog. *ἐν σελίδ.* XXI. *Σάθας ἐν σελίδ. σιβ'. Ρομπότης ἐν Λειτουργικ. σελίδ.* 299.

λος ὁ Ἱεροσολύμων καὶ ἄλλοι. Ἰδιαιτέρας μνείας ἄξιος εἶναι ὁ Σύρος Ἐφραὶμ († 378), ὅστις ἐγεννήθη ἐν Μεσοποταμίᾳ καὶ ἐγίνωσκε τὴν Συριακήν, Ἑλληνικὴν καὶ Λατινικὴν γλῶσσαν. Οὗτος ἐποίησεν ὕμνους ἐν τετρασυλλάβοις, πεντασυλλάβοις, ἑξασυλλάβοις καὶ μάλιστα ἑπτασυλλάβοις στίχοις. Κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν νεωτέρων Σύρων ὁ Ἐφραὶμ ἐποίησε δώδεκα χιλιάδας ᾠδῶν, δι' ὧν ἀντεκατέστησε τοὺς τῶν αἱρετικῶν ὕμνους. Τὰ δὲ ποιήματα τοῦ Σύρου ἐχρησίμευον ὡς πρότυπον τοῖς ἔπειτα ὑμνῳδοῖς[1]. Δόκιμος ὑμνογράφος ἦτο καὶ Γρηγόριος ὁ Νύσσης τῆς Καππαδοκίας, ὅστις ἔθανε κατὰ τὰ 394. Τούτου πολὺ ἐπιφανέστερος ἐγένετο Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός, ὅστις ἐσπούδασεν ἐν Καισαρείᾳ, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ ἐν Ἀθήναις. Ὁ μέγας οὗτος θεολόγος συνέγραψε 35 ὁμιλίας, 224 ἐπιστολὰς καὶ πολλοὺς ὕμνους κατὰ τῶν αἱρετικῶν καὶ δὴ κατὰ τοῦ Ἀπολλιναρίου, οὓς ὀνομάζει Τὰ ἀπόρρητα. Ἀλλ' οἱ πλεῖστοι τῶν σῳζομένων ὕμνων ἦσαν ὡρισμένοι, ὡς φαίνεται, πρὸς ἰδίαν τοῦ θεολόγου χρῆσιν. Κατὰ πᾶσαν ὅμως πιθανότητα ὁ Ὕμνος εἰς Θεὸν ἐποιήθη πρὸς ἐκκλησιαστικὴν χρῆσιν[2]. Ἀξιοσημείωτος δ' εἶναι ὁ Ἑσπερινὸς ὕμνος[3], διότι ὁμολογεῖται ὡς τὸ ἀρχαιότατον παράδειγμα τῆς τονικῆς ποιήσεως. Ἐπὶ πᾶσι τούτοις οἱ πανηγυρικοὶ λόγοι τοῦ μεγάλου τούτου θεολόγου ἐγένοντο ὁ εὐανθὴς λειμών, ἐξ οὗ οἱ ἔπειτα μελῳδοὶ ἠνθολόγουν.

---

[1]) Ὁ Ἐφραὶμ ἤρχετο τῶν ὕμνων τῆς Θεοτόκου ἐκ τοῦ „Τιμιωτέρα τῶν Χερουβὶμ καὶ ἀσυγκρίτως πασῶν τῶν οὐρανίων στρατιῶν„. Τοῦτο ἐμιμήθη ὁ μέγας ὑμνογράφος Κοσμᾶς Μαϊουμᾶ ἐν τῇ ἐννάτῃ τοῦ Τετρᾳδίου. Ὅρα Ῥωμπέτ. ἐν σελίδ. 300. [2]) Christ ἐν σελίδ. 24·

Ὦ πάντων ἐπέκεινα· τί γὰρ θέμις ἄλλο σε μέλπειν;
πῶς λόγος ὑμνήσει σε; σὺ γὰρ λόγῳ οὐδενὶ ῥητός.
Πῶς νόος ἀθρήσει σε; σὺ γὰρ νόῳ οὐδενὶ ληπτός,
μοῦνος ἐὼν ἄφραστος, ἐπεὶ τέκες ὅσσα λαλεῖται,
μοῦνος ἐὼν ἄγνωστος, ἐπεὶ τέκες ὅσσα νοεῖται κλ.

[3]) Αὐτόθι ἐν σελίδ. 29. Ἴδε καὶ Παπαδόπ. ἐν σελίδ. 130.

Ὁ δὲ Ἰωάννης ὠνομάσθη Χρυσόστομος διὰ τὴν μεγάλην αὐτοῦ ῥητορικὴν δεινότητα. Τούτου ῥητορεύοντος πανταχόθεν συνέρρεον οἱ χριστιανοί, ὅπως ἀκούσωσι. Περιεσώθησαν μέχρις ἡμῶν 1447 λόγοι καὶ 249 ἐπιστολαί. Ἀλλὰ πλὴν τούτων ὁ Χρυσόστομος ἐποίησε τροπάρια, ἃ ἀντέτασσε κατὰ τῶν Ἀρειανῶν. Σύγχρονος τοῦ Χρυσοστόμου ἦτο Συνέσιος ὁ Κυρηναῖος, ὅστις ἐσεμνύνετο, ὅτι ἕλκει τὸ γένους ἐξ ἀρχαιοτάτου καὶ ἐπιφανοῦς οἴκου[1]. Πλὴν πολλῶν συγγραμμάτων καὶ ἐπιστολῶν ἐποίησε δέκα ὕμνους, ἐν οἷς καταφαίνεται ἡ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς ποιήσεως ἀκριβὴς γνῶσις[2]. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐν τούτοις μᾶλλον τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα ἢ τὸ ἐκκλησιαστικὸν κρατεῖ, δὲν ἐπετράπη, ὅπως οὗτοι ᾄδωνται ἐν τοῖς ναοῖς. Ὁ εἰς Χριστὸν ὅμως ὕμνος ἐψάλλετο ἄλλοτε ἐν πολλαῖς ἐκκλησίαις τῆς Ἀνατολῆς[3]. Μαθητὴς τοῦ Χρυσοστόμου καὶ διάδοχος αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὁ Πρόκλος († 447), ᾧ τινες ἀποδίδουσι τὸν Τρισάγιον ὕμνον[4]. Ἄλλοι ὅμως θεωροῦσι τοῦτον ἀρχαιότερον τοῦ Πρόκλου. Τῷ δὲ Ἀνατολίῳ, ὅστις ἐγένετο πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως († 1449), ἀποδίδονται τὰ καλούμενα Ἀνατολικὰ στιχηρά, ἅπερ εὑρίσκονται ἐν τῇ

---

[1]) Ἐν ἐπιστολ. 57η „Ἀπ' Εὐρυσθένους τοῦ καταγαγόντος Δωριέας εἰς Σπάρτην μέχρι τοῦ μοῦ πατρὸς αἱ διαδοχαὶ ταῖς δημοσίαις ἐνεκολάφθησαν κύρβεσιν„. [2]) *Παρὰ* Christ *ἐν σελίδ.* 3·

Ἄγε μοι, λίγεια φόρμιγξ,
μετὰ Τηΐαν ἀοιδάν,
μετὰ Λεσβίαν τε μολπὰν
γεραρωτέροις ἐφ' ὕμνοις
κελάδει Δώριον ᾠδάν,
ἁπαλαῖς οὐκ ἐπὶ νύμφαις
ἀφροδίσιον γελώσαις,
θαλερῶν οὐδ' ἐπὶ κούρων
πολυηράτοισιν ἥβαις·

Θεοκύμονος γὰρ ἁγνὰ
σοφίας ἄχραντος ὠδὶς
μέλος ἐς θεῖον ἐπείγει
κιθάρας μίτους ἐρέσσειν,
μελιχρὰν δ' ἄνωγεν ἔπαν
χθονίαν φυγεῖν ἐρώτων.
Τί γὰρ ἀλκά, τί δὲ κάλλος,
τί δὲ χρυσός, τί δὲ φάμα,
βασιλήιοί τε τιμαὶ
παρὰ τὰς θεοῦ μερίμνας; κτλ.

[3]) Αὐτόθι ἐν σελίδ. 28. *[4]) Ἰδὲ Ῥομπότ. Λειτουργ. ἐν σελίδ.* 301.

'Οκτωήχῳ. Ἄλλοι ὅμως ἀποδίδουσι ταῦτα τῷ Δαμασκηνῷ, ὅπερ δὲν φαίνεται πιθανόν[1].

Ὡς πρὸ τοῦ μεγάλου τῆς Βοιωτίας ποιητοῦ προηγήθησαν ἄλλοι καὶ τὴν ἀκμὴν τούτου παρεσκεύασαν, οὕτω καὶ πρὸ τοῦ Ῥωμανοῦ, ὅστις ὑπὸ μὲν τοῦ Pitra λέγεται ὁ ἡγεμὼν τῶν ἀρχαίων μελῳδῶν, ὑπὸ δὲ τοῦ Bouvy ὁ Πίνδαρος τῆς ῥυθμικῆς ποιήσεως καὶ ὑπὸ τοῦ Krumbacher[2] ὁ μέγιστος τῶν ἐκκλησιαστικῶν ποιητῶν πάντων τῶν αἰώνων. Καὶ ὅμως περὶ τῆς ἡλικίας καὶ τοῦ βίου τοῦ ἐξόχου τούτου μελῳδοῦ πάνυ ὀλίγα γινώσκομεν καὶ ταῦτα ἔκ τινος διηγήματος τοῦ Μηναίου[3]. Κατὰ τοῦτο ὁ ὅσιος Ῥωμανὸς ἐκ Συρίας καταγόμενος ἐγένετο διάκονος τῆς ἐν Βηρυτῷ ἐκκλησίας. Ἐπὶ δὲ Ἀναστασίου τοῦ αὐτοκράτορος ἀπῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἔμενεν ἐν τῷ ναῷ τῆς Θεοτόκου. Ἐνταῦθα κατ' ὄναρ ἐπιφανεῖσα ἡ θεομήτωρ ἐπέδωκεν αὐτῷ τμῆμα χάρτου εἰποῦσα, ἵνα καταφάγῃ αὐτό. Ὁ Ῥωμανὸς ἐγερθεὶς ἐκ τοῦ ὕπνου ἐθαύμαζε καὶ ἐδόξαζε τὸν θεὸν καὶ ἀναβὰς εἰς τὸν ἄμβωνα ἤρξατο ψάλλων τὸ γνωστότατον κοντάκιον εἰς τὴν γέννησιν τοῦ Χριστοῦ[4]. Τὸ διήγημα τοῦτο τῶν Μηναίων χρησιμεύει παρὰ τοῖς κριτικοῖς ὡς βάσις τῆς χρονολογίας τοῦ ἐξόχου μελῳδοῦ. Ἀλλὰ γεννᾶται τὸ ζήτημα,

---

[1]) Ἰδὲ Christ, Antholog. XLI. [2]) Ὅρα ἐν σελίδ. 812 καὶ 818.
[3]) Τοῦτο εὕρηται ἐν τῷ Μηναίῳ τῆς 1 Ὀκτωβρίου, ὅτε τελεῖται ἡ ἑορτὴ τοῦ Ῥωμανοῦ. [4]) Christ ἐν τῇ Antholog. ἐν σελίδ. 91·

Ἡ παρθένος σήμερον
  τὸν ὑπερούσιον τίκτει,
καὶ ἡ γῆ τὸ σπήλαιον
  τῷ ἀπροσίτῳ προσάγει·
ἄγγελοι μετὰ ποιμένων
  δοξολογοῦσι·
μάγοι δὲ μετὰ ἀστέρος
  ὁδοιποροῦσι·
δι' ἡμᾶς γὰρ ἐγεννήθη
  παιδίον νέον, | ὁ πρὸ αἰώνων θεός,

ἂν ἐννοῆται ὁ πρῶτος Ἀναστάσιος († 491—518) ἢ ὁ δεύτερος († 713—716). Ὁ μὲν *Pitra* καὶ ὁ *Stevenson* δέχονται τὸν παλαιότερον, ὁ δὲ *Christ* καὶ ὁ *Jacobi* τὸν νεώτερον αὐτοκράτορα. Κατὰ τὸν *Bouvy* ὁ μελῳδὸς δέον νὰ τεθῇ ἐν τῷ μέσῳ τῆς χρονολογίας τῶν δύο αὐτοκρατόρων. Πιθανώτερον φαίνεται, ὅτι ἐν τῷ διηγήματι νοεῖται ὁ πρῶτος Ἀναστάσιος· διότι ὁ δεύτερος καὶ ὀλίγον χρόνον ἐβασίλευσε (μόνον ἓν καὶ ἥμισυ ἔτος) καὶ οὗτος συνήθως ὀνομάζεται διὰ τοῦ πρώτου αὐτοῦ ὀνόματος Ἀρτέμιος. Ἐκ τοιούτων τεκμηρίων ὁ *Krumbacher*[1] εἰκάζει, ὅτι ὁ Ῥωμανὸς ἤκμαζε κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ ἕκτου αἰῶνος μ. Χ. Τοῦτο γίνεται πιθανώτερον, διότι Ἀνδρέας ὁ Κρήτης, ὅστις κατὰ τὰ 650—720 ἔζη, ἐν δυσὶ στροφαῖς τοῦ μεγάλου κανόνος ἐμιμήθη κοντάκιον τοῦ Ῥωμανοῦ[2].

Ἀμφισβητεῖται μὲν ἡ ἡλικία, ἀλλ' ἡ ποιητικὴ ἀξία τοῦ διακόνου τῆς Βηρυτοῦ εἶναι ἀναμφισβήτητος. Τῷ Ἐμεσηνῷ ὁσίῳ ἡ συνείδησις τῶν χριστιανῶν δὲν ἀπονέμει ὑψηλὴν θέσιν ὡς μεγάλῳ ἁγίῳ, ἀλλ' ἡ γραμματολογία τίθησιν ἐν τῷ ὑψίστῳ τῶν μελῳδῶν θρόνῳ. Διότι ἔχει ἔξοχον ποιητικὴν φύσιν, πῦρ ἐνθουσιασμοῦ, βάθος συναισθημάτων καὶ ὕψος γλώσσης, ἥτις ῥέει εὐκόλως, ὡς καὶ ὁ ῥυθμός. Ἂν ὁ *Bernhardy*[3] ἐλάμβανεν ὑπ' ὄψει τὸν Ῥωμανόν, πάντως δὲν ἤθελεν εἰπεῖ, ὅτι οἱ Βυζαντινοὶ δὲν εἶχον ποίησιν. Ὁ μελῳδὸς οὗτος ἔχει ἀνεξάντλητον πλοῦτον ἰδεῶν, ἀνυπέρβλητον πλαστικὴν τέχνην τοῦ

---

1) Ἐν σελίδ. 313. 2) Παρὰ Christ ἐν σελίδ. 90.

Ψυχή μου, ψυχή μου, | ἀνάστα, τί καθεύδεις;
τὸ τέλος ἐγγίζει | καὶ μέλλεις θορυβεῖσθαι·
ἀνάνηψον οὖν, | ἵνα φείσηταί σου Χριστὸς ὁ Θεὸς
ὁ πανταχοῦ παρὼν καὶ τὰ πάντα πληρῶν.

Τῆς γνώμης τοῦ Krumbacher δὲν ἀπέχει πολὺ καὶ ὁ ἡμέτερος Ῥομπότης, ὅστις τὸν μελῳδὸν τίθησι περὶ τὰ τέλη τοῦ πέμπτου αἰῶνος ἐν Λειτουργικ. σελίδ. 304. 3) Ὅρα ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐν σελίδ. 695.

λεκτικοῦ καὶ διαπρέπει κατὰ τὴν διανοητικὴν δύναμιν, ἥτις τὰ πάντα ἐξευγενίζει καὶ ἐξαίρει. Ἡ τοῦ κόσμου ἐποπτεία παρ' αὐτῷ εἶναι εὐγενὴς καὶ τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα μεστὸν καὶ ἐνδόμυχον. Ἐν τοῖς ᾄσμασι τοῦ μελῳδοῦ ὑπάρχει πολὺ καὶ τὸ δραματικὸν καὶ τὸ ῥητορικόν, κατ' ἐξοχὴν δὲ ῥητορικαὶ ἀντιθέσεις[1]. Πρῶτος ὁ Ῥωμανὸς ἐποίησεν οἴκους[2], ἀλλὰ διεκρίθη κατ' ἐξοχὴν ἐν τοῖς κοντακίοις, ἅπερ ἐποίησεν εἰς τὰς δεσποτικάς, θεομητορικὰς καὶ τὰς τῶν ἐπιφανῶν ἁγίων ἑορτάς. Λέγεται, ὅτι ὁ μελῳδὸς ἐποίησε χίλια κοντάκια, ἀλλὰ τοῦτο εἶναι ὑπερβολή. Ὁ Φιλάρετος ὑπολογίζει ταῦτα περὶ τὰ πεντακόσια[3]. Πρὸς δὲ ἐποίησε κανόνας καὶ στιχηρὰ προσόμοια εἰς τὰ προεόρτια τῶν Χριστουγέννων, ἐν οἷς δύναταί τις νὰ θαυμάσῃ τὴν ὑψηλὴν τοῦ Ἐμεσηνοῦ μελῳδοῦ φαντασίαν[4]. Ἐν

---

1) Ὡς παράδειγμα παρατιθέμεθα τὸ κοντάκιον εἰς τὴν τοῦ Πάσχα κυριακὴν παρὰ Christ ἐν σελίδι 90

Εἰ καὶ ἐν τάφῳ κατῆλθες, ἀθάνατε,
ἀλλὰ τοῦ ᾅδου καθεῖλες τὴν δύναμιν
καὶ ἀνέστης ὡς νικητής, Χριστὲ ὁ Θεός,
γυναιξὶ μυροφόροις | φθεγξάμενος· χαίρετε·
καὶ τοῖς σοῖς ἀποστόλοις | εἰρήνην δωρούμενος
ὁ τοῖς πεσοῦσι παρέχων ἀνάστασιν.

2) Οἶκον ὀνομάζουσι τὸ μετὰ τὸ κοντάκιον τροπάριον. Ὅρα Παπαδόπ. ἐν σελ. 141. 3) Ἐν τῇ Ἱστορικῇ διδασκαλίᾳ περὶ τῶν πατέρων τῆς ἐκκλησίας συγγραφείσῃ μὲν Ῥωσιστὶ ὑπὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Τσερνιγόβου Φιλαρέτου, ἐξελληνισθείσῃ δὲ ὑπὸ Ν. Παγίδα ἀρχιμανδρίτου ἐν τόμ. III, σελίδ. 237. Οὗτος ἔχει ὑπ' ὄψει καὶ ἀνέκδοτον χειρόγραφον κείμενον ἐν τῇ συνοδικῇ βιβλιοθ. τῆς Μόσχας. Πλήρη ἔκδοσιν τοῦ Ῥωμανοῦ ἀνέλαβεν ὁ Krumbacher, ὅστις προσφέρει βαρυτίμους ἐργασίας τῇ ἱστορίᾳ καὶ τῇ φιλολογίᾳ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους. 4) Παρὰ Christ ἐν σελίδι 139 ἐν στίχ. 13.

Βουνοὶ γλυκασμὸν | σταλαξάτωσαν· ἰδοὺ γὰρ
ἥκει ὁ Θεός, | ἐκ Θαιμὰν ἔθνη ἡττᾶσθε·
ἀγάλλεσθε προφῆται, | πατριάρχαι σκιρτήσατε·
ἄνθρωποι χορεύσατε ἐνθέως·
ὁ ἰσχυρὸς καὶ μέγας ἄρχων | Χριστὸς τίκτεται·
ὁ βασιλεὺς τῶν οὐρανῶν | ἐν γῇ παραγίνεται.

τοῖς μελῳδήμασι τούτου παρατηρεῖ τις, ὅτι αἱ Ἑλληνικαὶ σπουδαὶ ἐν Βηρυτῷ καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὸν 6ον αἰῶνα ἤκμαζον.

Τινὲς τὸν *Ἀκάθιστον ὕμνον* ἀποδίδουσι τῷ γνωστῷ ποιητῇ Γεωργίῳ Πισίδῃ, ἀλλὰ καὶ ὁ Christ[1] καὶ ὁ Krumbacher[2] ἔχουσι τὴν γνώμην, ὅτι τοῦτον ἐποίησεν ὁ πατριάρχης *Σέργιος* κατὰ τὰ 626, ὅτε ἡ πρωτεύουσα τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ἠπειλεῖτο ὑπὸ τῶν Ἀβάρων[3]. Ὁ ἀκάθιστος ὕμνος, ὅστις τὸ πρῶτον ἐψάλη ἐν τῷ ναῷ τῆς Θεοτόκου τῶν Βλαχερνῶν, ἔσχε τὸ ὄνομα ἐκ τούτου, ὅτι πάντες ἵσταντο κατὰ τὸν χρόνον, καθ' ὃν ᾔδετο. Οὕτω ποιεῖ ἀντίθεσιν πρὸς τὰ *καθίσματα*. Ἐν τῷ ὕμνῳ τούτῳ ὑπάρχει γλῶσσα ὑψηλὴ καὶ ῥέουσα, πληθὺς κοσμητικῶν ἐπιθέτων, εὔστοχοι χρήσεις λέξεων καὶ μεταφοραί. Ἐπὶ πᾶσι τούτοις ἐν τῷ ὕμνῳ ἐπανθεῖ χάρις καὶ σαφήνεια[3]. Διὰ τὰς ἀρετὰς ταύτας τὸ μελῴδημα τοῦτο

---

[1]) Ἐν Antholog. σελ LII. [2]) Ἐν σελίδ. 318. Τῷ Πισίδῃ ἀποδίδει καὶ ὁ μακαρίτης Ῥομπότης ἐν Λειτουργ. σελίδ. 306 καὶ ὁ Παπαδόπουλος ἐν σελίδ. 148. [3]) Ὅρα Ἱστορ. Παπαρρηγοπούλ. τόμ. III, ἐν σελίδ. 242. Τοῦτο ὑπαινίσσεται καὶ ἡ ἀφιέρωσις·

Τῇ ὑπερμάχῳ στρατηγῷ τὰ νικητήρια,
ὡς λυτρωθεῖσα τῶν δεινῶν, εὐχαριστήρια
ἀναγράφω σοι ἡ πόλις σου, θεοτόκε·
ἀλλ' ὡς ἔχουσα τὸ κράτος ἀπροσμάχητον
ἐκ παντοίων με κινδύνων ἐλευθέρωσον,
ἵνα κράζω σοι· χαῖρε, νύμφη ἀνύμφευτε.

[3]) Ὡς παράδειγμα παρατιθέμεθα τὸ ἐν στίχ. 278 παρὰ Christ ἐν σελίδ. 147·

Χαῖρε, κιβωτὲ χρυσωθεῖσα τῷ πνεύματι·
χαῖρε, θησαυρὲ τῆς ζωῆς ἀδαπάνητε·
Χαῖρε, τίμιον διάδημα | βασιλέων εὐσεβῶν·
χαῖρε, καύχημα σεβάσμιον | ἱερέων εὐλαβῶν.
Χαῖρε, τῆς ἐκκλησίας | ὁ ἀσάλευτος πύργος·
χαῖρε, τῆς βασιλείας | τὸ ἀπόρθητον τεῖχος.
Χαῖρε, δι' ἧς ἐγείρονται τρόπαια,
χαῖρε, δι' ἧς ἐχθροὶ καταπίπτουσι κτλ.

μετὰ μεγάλης κατανύξεως ὑπὸ τῶν ὀρθοδόξων ἀκούεται ψαλλόμενον.

Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Σεργίου ἐγένοντο καὶ ἄλλοι ὑμνῳδοί, ὧν ὅμως τὰ ᾄσματα δὲν δύνανται νὰ παραβληθῶσι πρὸς τὸν Ἀκάθιστον ὕμνον. Τοιοῦτος εἶναι Ἀνδρέας ὁ Πυρρός, ὅστις ἐποίησεν αὐτόμελα καὶ προσόμοια εἰς τοὺς ἀποστόλους Πέτρον καὶ Παῦλον[1]*. Αἱ μεταφοραὶ τούτου εἶναι τολμηραὶ καὶ ἡ γλῶσσα δὲν ῥέει, ὡς παρὰ τῷ Ῥωμανῷ καὶ τῷ Σεργίῳ. Πρὸς δὲ ὁ Πυρρὸς ἐποίησε καὶ πολλὰ ἄλλα εἴδη ᾀσμάτων, ὡς στιχηρὰ ἰδιόμελα καὶ δοξαστικὸν τῆς λιτῆς τῶν ἁγίων Ἀναργύρων Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ. Ἐν τοῖς ἐπιφανεστέροις ὑμνογράφοις τάσσεται καὶ ὁ Βυζάντιος ἢ Βύζας, ὅστις ἐποίησε πολλὰ εἴδη ἐκκλησιαστικῶν ᾀσμάτων, ὡς τὸ ἰδιόμελον εἰς Κωνσταντῖνον καὶ Ἑλένην*[2]*. Ἐπιφανὴς ἐν τοῖς ὑμνογράφοις ἐγένετο καὶ Γερμανὸς ὁ ὁμολογητής. Οὗτος ἀνῆλθε καὶ εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὸ 715 καὶ ἐτελεύτησε κατὰ τὸ 740. Δὲν εἶναι εὔκολον νὰ ἀριθμήσωμεν πάντα τὰ μελῳδήματα τοῦ ἐνδόξου καὶ λογίου πατριάρχου. Ἐν τοῖς ᾄσμασι τούτου διακρίνεται ὁ κανὼν εἰς τὸν εὐαγγελισμὸν τῆς Θεοτόκου. Στερεῖται ὅμως ὁ πατριάρχης ποιητικῆς ἐξάρσεως καὶ ἡ γλῶσσα αὐτοῦ δὲν ῥέει εὐκόλως, ὡς παρὰ τοῖς ἀριστοτέχναις τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὑμνογραφίας*[3]*.*

---

[1]) *Ἰδὲ παρὰ* Christ *ἐν σελίδ.* 88. [2]) Christ *ἐν σελίδ.* 100. [3]) *Ὡς δεῖγμα ἔστω τὸ ἰδιόμελον εἰς τὸν ἅγιον Δημήτριον παρὰ* Christ *ἐν σελίδ.* 99·

Εἰς τὰ ὑπερκόσμια σκηνώματα
τὸ πνεῦμά σου, Δημήτριε, μάρτυς Χριστοῦ,
Χριστὸς ὁ θεὸς προσήκατο ἀμώμητον·
σὺ γὰρ τῆς τριάδος γέγονας ὑπέρμαχος,
ἐν τῷ σταδίῳ ἀνδρείως ἐναθλήσας
ὡς ἀδάμας στερρός· κτλ.

Πλείονα περὶ τούτου ἰδὲ παρὰ Παπαδοπούλῳ ἐν σελίδ. 150.

Ἐπιφανῆ θέσιν παρὰ τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ὑμνογράφοις κατέχει δ' Ἀνδρέας Κρήτης ἀρχιεπίσκοπος († 650—720), ὅστις λέγεται καὶ Ἱεροσολυμίτης[1]· διότι ἐγένετο γραμματεὺς τοῦ πατριάρχου Ἱεροσολύμων Θεοδώρου. Ἐγεννήθη δὲ ἐν Δαμασκῷ, ἥτις ἐγένετο ἡ πατρὶς τῶν εὐκλεεστάτων τῆς ἐκκλησιας μελῳδῶν· καὶ ὁ μὲν πατὴρ αὐτοῦ ὠνομάζετο Γεώργιος, ἡ δὲ μήτηρ Γρηγορία. Ὁ ὑμνῳδὸς οὗτος ἐποίησε πολλὰ εἴδη ᾀσμάτων, ὡς αἴνους εἰς τὴν γέννησιν τοῦ Χριστοῦ, δοξαστικὰ εἰς τὴν λιτὴν τῶν ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου· ἀλλὰ τὴν μεγάλην αὐτοῦ δόξαν ἐκτήσατο ἐκ τοῦ Μεγάλου κανόνος, ὅστις παρὰ πάντων ὁμολογεῖται ὡς κατανυκτικώτατος[2]. Ἐν τούτῳ λαμβάνων παραδείγματα ἀρετῆς καὶ κακίας ἐκ τῆς παλαιᾶς καὶ νέας διαθήκης δεικνύει, ὅτι ἐκείνη μὲν ἀμείβεται, αὕτη δὲ τιμωρεῖται[3]. Ὁ Ἀνδρέας δὲν εἶναι βραχύς, ὡς ὁ Ῥωμανός, ἀλλ' ἔχει τοσοῦτον μῆκος λόγου, ὥστε καταπονεῖ καὶ τὸν μακροθυμότερον ἀκροατήν. Δὲν εἶναι δ' ὅλως πρωτότυπος, ἀλλ' ἀπομιμεῖται καὶ ἄλλους μέν, κατ' ἐξοχὴν δὲ τὸν Ῥωμανόν. Ὅπου δ' ὅμως γίνεται ἀνεξάρτητος, ἀποβαίνει ξηρός. Ἐπειδὴ παρεμβάλλει δογματικὰς διδασκαλίας, γίνεται ψυχρὸς καὶ σχολικός[4]. Στερούμενος πυρὸς καὶ ἐνθουσιασμοῦ καὶ ἀγαπῶν

---

[1]) Ὅρα ἐν σελίδ. XLII. [2]) Ὁ κανὼν ἄρχεται οὑτωσὶν ἐν τῇ Ἀνθολογ. τοῦ Christ ἐν σελίδ. 147·

Βοηθὸς καὶ σκεπαστὴς | ἐγένετό μοι εἰς σωτηρίαν·
οὗτός μου θεός, | καὶ δοξάζω αὐτόν·
θεὸς τοῦ πατρός μου, | καὶ ὑψώσω αὐτόν·
ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται.
Πόθεν ἄρξωμαι θρηνεῖν | τὰς τοῦ ἀθλίου μου βίου πράξεις;
ποίαν ἀπαρχὴν | ἐπιθήσω, Χριστέ,
τῇ νῦν θρηνῳδίᾳ; | ἀλλ' ὡς εὔσπλαγχός μοι δὸς
παραπτωμάτων ἄφεσιν.

[3]) Ἰδὲ Παπαδόπουλον ἐν σελίδ. 148. [4]) Ἔστω πρὸς παράδειγμα τὸ ἐν στίχ. 83 τοῦ μεγάλου κανόνος.

Ὦ τριὰς μονὰς ὁ θεός, | σῶσον ἡμᾶς ἐκ πλάνης
καὶ πειρασμῶν καὶ περιστάσεων.

τὰ κοσμήματα τῆς τέχνης δὲν ὁμοιάζει πρὸς τὸν Ῥωμανόν, ἀλλὰ μᾶλλον πρὸς τὸν Δαμασκηνὸν καὶ τὸν Κοσμᾶν, εἰς οὓς μεταβαίνομεν.

Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς γεννηθεὶς κατὰ τὸ 676 καὶ τελευτήσας τὸ 756 ἦτο υἱὸς τοῦ Σεργίου, ὅστις ἐπωνομάζετο Μανσοὺρ καὶ ἐγένετο θησαυροφύλαξ ἤ, ὅπως εἴπωμεν κατὰ τοὺς νεωτέρους, ὑπουργὸς τῶν οἰκονομικῶν τοῦ καλίφου Ἀβδοὺλ Μέλικ τοῦ πρώτου[1]. Ὁ Σέργιος ἔχων σχέσεις πρὸς τὸν καλίφην ἐξηγόρασε τὸν αἰχμάλωτον Ἰταλὸν μοναχὸν Κοσμᾶν, ὅστις ἐπεκαλεῖτο Ἀσύγκριτος· διότι οὐδεὶς τῶν συγχρόνων ἠδύνατο νὰ συγκριθῇ πρὸς τοῦτον κατὰ τὴν ἀρετὴν καὶ παιδείαν. Τῷ πολυμαθεῖ λοιπὸν τούτῳ μοναχῷ ὁ Σέργιος παρέδωκε τὸν Ἰωάννην καὶ σὺν αὐτῷ τὸν υἱοθετηθέντα νέον Κοσμᾶν, ᾧ ὁ Ἰωάννης συνεδέετο ἀδελφικῶς. Ὁ Δαμασκηνὸς σοφὸν διδάσκαλον ἔχων ἐγένετο πολυμαθέστατος· διότι καὶ περὶ τὰ μαθηματικὰ καὶ περὶ τὴν φιλοσοφίαν καὶ περὶ τὴν ῥητορικὴν καὶ περὶ τὴν μουσικὴν ἦτο ἔξοχος. Κατὰ τὸν Krumbacher[2] Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς εἶναι ὁ μέγιστος καὶ κλασικὸς δογματικὸς τῆς Ἀνατολῆς, ἐφ' οὗ ἡ Ἑλληνικὴ ἐκκλησία μέχρι τοῦ νῦν στηρίζεται. Οὐδεὶς μεταγενέστερος Βυζαντινὸς μηδ' αὐτοῦ τοῦ Φω-

---

Ἐν στίχ. 111 τοῦ αὐτοῦ κανόνος ψάλλεται·

Οὐ γέγονεν ἐν τῷ βίῳ | ἁμάρτημα οὐδὲ πρᾶξις
οὐδὲ κακία,
ἣν ἐγώ, σωτήρ, οὐκ ἐπλημμέλησα
κατὰ νοῦν καὶ λόγον καὶ προαίρεσιν,
καὶ θέσει καὶ γνώμῃ καὶ πράξει | ἐξαμαρτήσας
ὡς ἄλλος οὐδεὶς πώποτε.

[1]) Λέγεται, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Ἰωάννης ἐπί τινα χρόνον εἶχε τὸ ἀξίωμα τοῦ πατρὸς παρὰ τῷ καλίφῃ. Παπαρρηγόπ. ἐν τῇ Ἱστορ. τόμ. τρίτ. ἐν σελίδ. 404. Κατ' ἄλλους τὸ ἐπώνυμον Μανσούρ, ὡς ἐπικαλεῖται ὁ Δαμασκηνός, ἐδόθη ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν τοῦ Ἰωάννου, ὡς καὶ τὸ Ἀρκλᾶς. Τινὲς ὅμως νομίζουσιν, ὅτι τὸ Ἀρκλᾶς εἶναι διάφορον πρόσωπον. Παπαδόπουλ. ἐν σελίδ. 159.

[2]) Ἐν σελίδ. 172.

τίου ἐξαιρουμένου δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τοῦτον κατὰ τὴν ἐπίδρασιν. Μετὰ τοῦ συμμαθητοῦ Κοσμᾶ ὁ Ἰωάννης ἀπεδήμησεν εἰς Ἱεροσόλυμα, ἐνταῦθα ἐγένετο μοναχὸς καὶ διέτριβεν ἐν τῇ μονῇ τοῦ ἁγίου Σάββα, ἥτις ἐγένετο σχολὴ μεγάλων μελῳδῶν.

Δι' ἰσχυρῶν καὶ ἀκαταγωνίστων ἐπιχειρημάτων ἠγωνίσατο ὁ Δαμασκηνὸς κατὰ τῶν Εἰκονομάχων καὶ ἔγραψε θεολογικὰ[1] καὶ φιλοσοφικὰ συγγράμματα. Εἶναι δ' ἄξιον προσοχῆς, ὅτι, καίπερ μαθηματικός, ὅμως δὲν ἐστερεῖτο ποιητικῆς ἐξάρσεως. Οὗτος συνέθετο τὴν Ὀκτώηχον, δι' ἧς ἔθηκε φραγμὸν τῇ προτέρᾳ μουσικῇ ἀταξίᾳ[2]. Αὕτη περιέχει τὰς ἀναστασίμους ἀκολουθίας εἰς ὀκτὼ ἤχους διῃρημένας. Ἡ ὀκτώηχος συνίσταται ἐκ τροπαρίων, κοντακίων, οἴκων καὶ κανόνων. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ ὑπολάβῃ τις, ὅτι πάντα ταῦτα ἐποίησεν ὁ Δαμασκηνός· διότι τούτῳ ἀνήκουσι μόνον αἱ τῶν κυριακῶν ἀκολουθίαι καὶ αὗται οὐχὶ πλήρεις· διότι τὰ ἐπιγραφόμενα Ἀνατολικὰ ἢ Ἀνατολιακὰ ἐποιήθησαν ὑπὸ Ἀνατολίου τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως[3]. Ὡς ὁ Ῥωμανὸς διακρίνεται κατὰ τὴν ποίησιν τῶν κοντακίων, οὕτως ὁ Δαμασκηνὸς κατὰ τὴν τῶν κανόνων. Τούτων ὁ Δαμασκηνὸς καὶ ὁ Κοσμᾶς εἶναι οἱ κύριοι ἀντιπρόσωποι. Ὁ Δαμασκηνὸς εἶναι ὁ μόνος μελῳδός, ὅστις συνέθετο κανόνας καὶ κατὰ τὴν ποσότητα τῶν συλλαβῶν[4]. Οὕτως ἐποίησε τρεῖς κανόνας Εἰς τὴν Χριστοῦ γέννησιν[5], Εἰς τὰ Θεοφάνεια[6] καὶ Εἰς

---

1) Σπουδαιότατον εἶναι τὸ ἐπιγραφόμενον Πηγὴ γνώσεως. 2) Ἡ ὑπὸ τοῦ Δαμασκηνοῦ σύνθεσις ταύτης ἠμφισβητήθη, ἀλλὰ περὶ τούτου εἴπομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν. 3) Ὅρα Παπαδόπουλ. ἐν σελίδ. 198· 4) Krumbacher ἐν σελίδ. 320. 5) Παρὰ Christ ἐν σελίδ. 205·

Ἔσωσε λαὸν θαυματουργῶν δεσπότης,
Ὑγρὸν θαλάσσης κῦμα χερσώσας πάλαι·
Ἑκὼν δὲ τεχθεὶς ἐκ κόρης, τρίβον βατὴν
Πόλου τίθησιν ἡμῖν, ὃν κατ' οὐσίαν
Ἰσόν τε πατρὶ καὶ βροτοῖς δοξάζομεν.

6) Αὐτόθι ἐν σελίδ. 209.

τὴν Πεντηκοστήν[1]. Τὴν δ' ἀκροστιχίδα, περὶ ἧς εἴπομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ἐφαρμόζει οὐχὶ ἐν τῇ ἀρχῇ τῶν στροφῶν, ἀλλ' ἐν τῇ ἀρχῇ τῶν στίχων, ὅπερ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα πόνον παρεῖχε τῷ ποιητῇ. Τὰ τοιαῦτα ὅμως τεχνικὰ κοσμήματα βλάπτουσιν ἐνίοτε τὴν σαφήνειαν τοῦ μελῳδήματος. Συνήθως ἡ μὲν γλῶσσα τοῦ Ἰωάννου ῥέει εὐκόλως, τὸ δὲ θρησκευτικὸν συναίσθημα ἐκδηλοῦται ὡς οἷόν τε μεγαλοπρεπῶς[2]. Διὰ τὰς πολλὰς τοῦ βίου καὶ τοῦ λόγου ἀρετὰς ὁ Ἰωάννης ὠνομάσθη Χρυσορρόας.

Τοῦ Δαμάσκηνοῦ προσφιλὴς ἀδελφὸς καὶ συμμαθητὴς ἦτο ὁ Κοσμᾶς, ὃν υἱοθέτησεν ὁ Σέργιος. Οὗτος ἐπονομάζεται Ἁγιοπολίτης καὶ Ἱεροσολυμίτης καὶ ἐγένετο ἐπίσκοπος Μαϊουμᾶ τῆς Γάζης. Τὸ ἔτος τοῦ θανάτου αὐτοῦ δὲν εἶναι γνωστόν. Ὑπὸ τοῦ Κοσμᾶ ἐποιήθησαν πολλὰ τροπάρια καὶ κανόνες, ἐν οἷς διαπρέπει ὁ εἰς τὴν γέννησιν τοῦ Χριστοῦ[3]. Κατὰ τὸν Σουΐδαν οἱ ᾀσματικοὶ κανόνες τοῦ Δαμασκηνοῦ καὶ τοῦ Κοσμᾶ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ συγκριθῶσι πρὸς ἄλλους[4]. Ὁ Krumbacher[5] ἀποφαίνεται, ὅτι ὁ Ἰωάννης εἶναι ὑψηλότερος

---

[1]) Ἐν σελίδ. 213· [2]) Πρὸς παράδειγμα ἔστωσαν στίχοι τινὲς ἐκ τοῦ κανόνος εἰς τὴν κυριακὴν τοῦ Πάσχα παρὰ Christ ἐν σελίδ. 218·

Οὐρανοὶ μὲν ἐπαξίως | εὐφραινέσθωσαν,
 γῆ δὲ ἀγαλλιάσθω·
ἑορταζέτω δὲ κόσμος | ὁρατός τε ἅπας
 καὶ ἀόρατος·
Χριστὸς γὰρ ἐγήγερται, εὐφροσύνη αἰώνιος.

[3]) Παρὰ τῷ αὐτῷ ἐν σελίδ. 165·

Χριστὸς γεννᾶται· δοξάσατε·
Χριστὸς ἐξ οὐρανῶν· ἀπαντήσατε.
Χριστὸς ἐπὶ γῆς· ὑψώθητε·
ᾄσατε τῷ κυρίῳ | πᾶσα ἡ γῆ
καὶ ἐν εὐφροσύνῃ ἀνυμνήσατε, λαοί,
 ὅτι δεδόξασται.

[4]) Ἐν λ. Ἰωάννης· "Συνήκμαζε δ' αὐτῷ καὶ Κοσμᾶς ὁ ἐξ Ἱεροσολύμων, ἀνὴρ εὐφυέστατος καὶ πνέων μουσικὴν ὅλως τὴν ἐναρμόνιον· οἱ γοῦν ᾀσματικοὶ κανόνες Ἰωάννου τε καὶ Κοσμᾶ σύγκρισιν οὐκ ἐδέξαντο οὐδὲ δέξαιντο ἄν, μέχρις ὁ καθ' ἡμᾶς βίος περαιωθήσεται". [5]) Ἐν σελίδ. 820.

τοῦ Κοσμᾶ, ἀλλ' ἀμφότεροι κατὰ τὴν βάσιν εἶναι ὅμοιοι καὶ ἔχουσι πρότυπον Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνόν. Αἱ γνῶμαι τῶν Βυζαντινῶν εἶναι διῃρημέναι. Ὁ μὲν πατριάρχης Ἰωάννης ἐν τῇ βιογραφίᾳ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ θεωρεῖ τὸν Κοσμᾶν ἧττον πρωτότυπον, ὁ δὲ Πρόδρομος ἐξαίρει τοῦτον διὰ τὸ πολυμαθές, τὸ θεοπρεπὲς καὶ τὸ παναρμόνιον. Ἐν τῇ συνειδήσει ὅμως τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ὁ Δαμασκηνὸς ἐθεωρήθη ὑπέρτερος· διότι καὶ οἱ μεταγενέστεροι τοῦτον εἶχον ὡς πρότυπον καὶ ἡ Ὀκτώηχος αὐτοῦ μέχρι τῶν χρόνων τῆς ἡμετέρας ἀνεξαρτησίας ἦτο τὸ κατ' ἐξοχὴν ἀναγνωστικὸν βιβλίον ἐν τοῖς σχολείοις, ὡς παρὰ τοῖς ἀρχαιοτεροις ὁ Ὅμηρος.

Μετὰ τὴν περιφανῆ ταύτην τῶν μεγάλων μελῳδῶν συνωρίδα ἡ ὑμνογραφία καταπίπτει καὶ πρὸς κατάπτωσιν συνεβάλετο οὐχὶ ὀλίγον ἡ καταδίωξις τῶν εἰκονομάχων, οἵτινες ἐκκλησίας, σχολεῖα καὶ βιβλιοθήκας κατέσκαψαν[1]. Ἀλλ' οὐχ ἧττον οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ἐκεῖνοι ἀγῶνες ἐπέρρωσαν τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα, ἐξ οὗ καὶ ἡ ὑμνογραφία ὠφελήθη. Κατ' ἐξοχὴν ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει μονὴ τοῦ Στουδίου[2] ἐγένετο ἡ μεγάλη τῶν ὑμνογράφων σχολή, ἐξ ἧς πολλοὶ καὶ περιφανεῖς μελῳδοὶ ἐξῆλθον. Ἐν τοῖς πρώτοις μνημονεύεται Θεόδωρος ὁ Στουδίτης καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἰωσήφ, ὅστις ἐγένετο ἐπίσκοπος Θεσσαλονίκης († 825). Ὁ Θεόδωρος ἐποίησε μὲν πολλοὺς ᾀσματικοὺς κανόνας καὶ ὁλοκλήρους ἀκολουθίας, ἀλλὰ τὰ κάλλιστα ἔργα αὐτοῦ εἶναι οἱ ἐν τῇ Ὀκτωήχῳ Ἀναβαθμοὶ καὶ ὁ εἰς ἀναστήλωσιν τῶν εἰκόνων κανών. Πρὸς πολλοῖς ἄλλοις ὁ Ἰωσὴφ ἐποίησε τὸν κανόνα τῆς Κυριακῆς τοῦ ἀσώτου. Τοὺς δύο τούτους ἀδελφοὺς Νικηφόρος Κάλλιστος τίθησιν εὐθὺς μετὰ τὸν Ἰωάννην τὸν Δαμασκηνόν[3]. Τοῦ Θεοδώρου μαθηταὶ ἐγίνοντο πολλοί, ὡς

---

[1]) Krumbacher ἐν σελίδ. 341. [2]) Αὕτη ἐκτίσθη κατὰ τὸ 463 ὑπὸ τοῦ Στουδίου. [3]) Ἐν τῇ συνόψει τῆς Γραφῆς·

Οἱ τὰ μέλη πλέξαντες ὕμνων ἐνθέων,
ἡ λύρα τοῦ πνεύματος Κοσμᾶς ὁ Ξένος,

οἱ Στουδῖται Συμεών, Νικόλαος, Κλήμης καὶ Κυπριανός. Ἐν τοῖς χρόνοις τῶν εἰκονομάχων ἤκμασαν καὶ δύο ἄλλοι ἀδελφοί, ὁ Θεόδωρος καὶ ὁ Θεοφάνης οἱ ἐπικληθέντες Γραπτοί[1]*, οἵτινες ἐγένοντο μοναχοὶ ἐν τῇ μονῇ τοῦ Ἁγίου Σάββα. Ἐκδιωχθέντες δ' ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Θεοφίλου εἰς Θεσσαλονίκην ἐποίουν ἐνταῦθα ᾀσματικοὺς κανόνας καὶ δὴ καὶ τὸ προσόμοιον εἰς Δημήτριον τὸν μυροβλήτην. Ἐκ τῶν κανόνων. τοῦ Θεοφάνους διακρίνεται ὁ εἰς τὴν ἀναστήλωσιν τῶν εἰκόνων*

Εἶναι πολλῆς προσοχῆς ἄξιον, ὅτι ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις ἐμελῴδησαν ὕμνους καὶ αὐτοκράτορες, ὡς ὁ Θεόφιλος, Λέων ὁ σοφὸς καὶ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος· καὶ πατριάρχαι, ὡς Ταράσιος ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, Μιχαὴλ ὁ Ἀνανεώτης, πατριάρχης Ἱεροσολύμων (†830) καὶ Μεθόδιος ὁ Ὁμολογητής, πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως. Ἐνταῦθα δὲν εἶναι εὔκολον νὰ μνημονεύσωμεν πάντων τῶν ὑμνῳδῶν, ἀλλὰ δὲν δυνάμεθα νὰ παραλείψωμεν τὸ ὄνομα τοῦ μεγάλου Φωτίου, ὅστις ἐγένετο πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐτιμήθη διὰ πολλῶν ἄλλων ἀξιωμάτων. Τὴν πολυμάθειαν τούτου μαρτυρεῖ ἡ μυριόβιβλος βιβλιοθήκη. Ὁ Φώτιος ἐποίησε καὶ πολλοὺς κανόνας καὶ στιχηρὰ ἰδιόμελα, ἐν οἷς διακρίνονται τὰ εἰς τὸν Μεθόδιον[2].

Ὀρφεὺς νεαρὸς ἡ Δασμακόθεν χάρις·
καὶ Θεόδωρος Ἰωσὴφ οἱ Σουδῖται,
ὄργανα τὰ κράτιστα τῆς μουσουργίας
ξένη τε Σειρὴν Ἰωσὴφ ὑμνογράφος
μέλος παναρμόνιον Ἀνδρέας Κρήτης.
Καὶ Θεοφάνης ἡ μελιχρὰ κιννῆρα
Γεώργιος Λέων τε, Μάρκος, Κασσία.

Ἰδὲ καὶ Παπαδόπ. ἐν σελίδ. 157 *καὶ* 236 *καὶ Ῥομποτ. ἐν σελίδ.* 315.

1) *Λέγεται, ὅτι ὠνομάσθησαν οὕτω· διότι ὁ τελευταῖος τῶν εἰκονομάχων βασιλέων Θεόφιλος ἐπέγραψεν ἐπὶ τοῦ μετώπου αὐτῶν διὰ πεπυρακτωμένου σιδήρου δώδεκα στίχους ἰαμβικούς. Ὅρα Παπαδόπουλ. ἐν σελίδ.* 237.

2) Christ *ἐν τῇ* Anthol. 100.

Τὸ δῶρον τῆς μουσικῆς καὶ τῆς ποιήσεως δὲν ἐδόθη μόνον τοῖς ἀνδράσιν, ἀλλὰ καὶ ἐνίαις γυναιξί. Πολλαὶ τούτων ᾖδον ἐν τοῖς θεάτροις, αἵτινες, ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴρηται, μιμάδες ἐκαλοῦντο. Ἀλλὰ καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς μελῳδίας δὲν ἀπεῖχον εὐσεβεῖς γυναῖκες. Εἶναι δὴ γνωστὴ ἡ Ποπλία, ἡ διάκονος τοῦ πατριαρχικοῦ ναοῦ καὶ μήτηρ τοῦ πατριάρχου Ἰωάννου. Αὕτη διετήρει μουσικοὺς χοροὺς παρθένων[1]*, ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουλιανὸς διερχόμενος καὶ ἀκούσας τοῦ χοροῦ τῶν παρθένων ψάλλοντος κατὰ τῶν εἰδώλων τῶν ἐθνικῶν ἐκέλευσε τὴν διάκονον, ὅπως σιγήσῃ· ταύτην ὅμως μὴ ὑπακούσασαν ἐτιμώρησε. Πρὸς δὲ μνημονεύεται Θέκλα ἡ μοναχή, ἥτις ἐποίησεν ἱκετηρίους κανόνας. Ἀλλὰ τί ἠδύνατο νὰ διαπράξῃ ἐν τῇ μελῳδίᾳ ἡ τῆς γυναικὸς εὐφυΐα, μαρτυρεῖ ἡ μοναχὴ Κασσία ἢ Κασσιανή*[2]*. Αὕτη διὰ τὴν εὐγένειαν, διὰ τὴν εὐσέβειαν, διὰ τὴν εὐφυΐαν, διὰ τὸ εὐειδὲς καὶ διὰ τὴν ἀγάπην, ἣν εἶχε παρὰ τῷ λαῷ τοῦ Βυζαντίου, ἦτο ἀξία, ὅπως γένηται αὐτοκράτειρα, ὅτε ὁ Θεόφιλος ἐκαλέσατο εἰς τὰ βασίλεια τὰς ἐξεχούσας παρθένους, ὅπως ἐν ταύταις ἐκλέξῃ τὴν ἑαυτοῦ σύζυγον. Ἐπειδὴ δ' ἡ Κασσιανὴ ἐν τῇ ἐρωτήσει τοῦ Θεοφίλου ἀπεκρίθη μετά τινος κόμπου*[3]*, οὗτος ἐξελέξατο τὴν ἐκ Παφλαγονίας Θεοδώ-*

Εὐφροσύνως σήμερον | ἡ ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ στολίζεται,
ἀγαλλομένη κράζουσα·
ἐλαμπρύνθη μου τὸ κάλλος | ὑπὲρ πᾶσαν πόλιν·
ἰδοὺ γὰρ τῶν ἀρχιερέων τὸ μέγα κειμήλιον,
ὁ ἔνδοξος Μεθόδιος. | τὴν πορείαν πρὸς οὐρανὸν ἐποιήσατο·
Δεῦτε οὖν φιλέορτοι, | τῶν ὀρθοδόξων τὸ σύστημα,
χοροστατήσαντες περὶ τὴν θείαν λάρνακα,
ἰαμάτων πλημμύραν λαβόντες παρ' αὐτῆς,
ἱκετεύσωμεν αἰτήσασθαι Χριστὸν τὸν Θεόν,
τοῦ ῥυσθῆναι τὴν οἰκουμένην | ἀπὸ πάσης αἱρέσεως.

[1]) *Ὅρα Βασιλειαν. μαρτυρολόγ. Γ',* 104 *καὶ Παπαδόπ. ἐν σελίδ.* 97.
[2]) *Σημειωτέον, ὅτι γράφεται καὶ Ἰκασία.* [3]) *Ὁ μὲν Θεόφιλος ἐννοῶν τὴν Εὔαν εἶπεν "Ἐκ γυναικὸς τὰ φαῦλα", ἡ δὲ Κασσία ἀπεκρίνατο. "Καὶ ἐκ γυναικὸς τὰ κρείττω" ἐννοοῦσα τὴν Θεοτόκον. Τὸ ἀνέκδοτον διηγεῖται ὁ Ζω-*

ραν. *Κατὰ τὸ ἀνέκδοτον ἡ Κασσία ἐκλείσθη ἔν τινι μονῇ, ἐν ᾗ ἐποίει τὰ μελῳδήματα αὐτῆς, ὡς κονόνας καὶ στιχηρὰ καὶ δὴ τὸ εἰς τὴν Χριστοῦ γέννησιν*[1]. *Ἐν τούτῳ εὐφυῶς καὶ πρωτοτύπως παραβάλλει τὴν βασιλείαν τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὴν τοῦ Αὐγούστου. Κατὰ τὸ ἀνέκδοτον ὅτε ὁ Θεόφιλος ἦλθεν εἰς τὸ κελλίον τῆς Κασσίας, αὕτη ἐποίει τὸ πολυύμνητον ἰδιόμελον εἰς τὴν μεγάλην τετάρτην*[2], *ἀλλ' ἀκούσασα τοῦ αὐτοκράτορος ἐρχομένου ἐκρύβη ἐν τῷ ἐνδοτέρῳ τοῦ καλλίου. Τότε ὁ Θεόφιλος προσέθηκε τὰς τρεῖς λέξεις* τ ῷ φ ό β ῳ ἐ κ ρ ύ β η, *ἀλλ' ἐπανελθοῦσα ἡ Κασσιανὴ ἐπέρανε τὸ ἰδιόμελον. Κατὰ τὸν ἑνδέκατον αἰῶνα ἡ ἀκμὴ τῆς ὑμνικῆς ποιήσεως ἔληξε καὶ δι' ἄλλα αἴτια καὶ διότι ὁλόκληρος ἡ λειτουργία συνετελέσθη. Διὰ τοῦτο οἱ μελῳδοὶ δὲν εἶχον τὴν ἐλπίδα, ὅτι τὰ μελῳδήματα αὐτῶν ἔμελλον νὰ εἰσαχθῶσιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Οὕτω καταπαύομεν τὸν λόγον ἐν τῇ Κασσιανῇ.*

Τὸ ἰδιόμελον τῆς Κασσιανῆς ἔχει τι πένθιμον, ὡς ἥρμοζε καὶ εἰς τὸ πάθος τοῦ σωτῆρος καὶ εἰς τὴν περιπέτειαν τοῦ βίου τῆς μοναχῆς, ἥτις παρ' ἀξίαν δὲν ἐγένετο αὐτοκράτειρα τοῦ μεγάλου Βυζαντινοῦ κράτους. Καθ' ὅλου ὅμως ὁ χριστιανι-

---

ναρᾶς 9, 25. *Ὅρα* Christ *ἐν σελίδ.* XLIX, *καὶ Παπαδόπουλ. ἐν σελίδ.* 251. *καὶ Ῥομπότ. ἐν σελίδ.* 317. [1]) *Παρὰ* Christ *ἐν σελίδ.* 103.

Αὐγούστου μοναρχήσαντος ἐπὶ τῆς γῆς
ἡ πολυαρχία τῶν ἀνθρώπων ἐπαύσατο·
καί σου ἐνανθρωπήσαντος ἐκ τῆς ἁγνῆς
ἡ πολυθεΐα τῶν εἰδώλων κατήργηται·
ὑπὸ μίαν βασιλείαν ἐγκόσμιον
αἱ πόλεις γεγένηνται·
καὶ εἰς μίαν δεσποτείαν θεότητος
τὰ ἔθνη ἐπίστευσαν κτλ.

[2]) *Παρὰ τῷ αὐτῷ ἐν σελίδ.* 104.

Κύριε, | ἡ ἐν πολλαῖς ἁμαρτίαις περιπεσοῦσα γυνή,
τὴν σὴν | αἰσθομένη θεότητα,
μυροφόρου ἀναλαβοῦσα τάξιν,
ὀδυρομένη μύρον σοι | πρὸ τοῦ ἐνταφιασμοῦ κομίζει κτλ.

σμὸς ἔχει τι βαρύθυμον καὶ πένθιμον ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἀρχαίαν τῶν Ἑλλήνων θρησκείαν, ἥτις ἦτο χαρίεσσα καὶ ἱλαρά, ὡς ἦσαν καὶ αὐτοὶ οἱ θεοὶ τῶν ἀρχαίων. Ἡ διαφορὰ τῶν θρησκειῶν μετεδόθη καὶ εἰς τὰς ποιήσεις αὐτῶν καὶ ἐπέρχεται εἰς τὸν νοῦν ἡμῶν νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἔχουσι πρὸς ἀλλήλας, ὡς ἡ Σαπφὼ πρὸς τὴν Κασσιανήν. Ὁσάκις δ' ἡ ψυχὴ τῶν μελῳδῶν σκιρτᾷ καὶ ἀγάλλεται, πράττει τοῦτο ἢ ὅταν ἀναμιμνήσκηται, ὅτι ὁ εὔθυμος οὐρανὸς καὶ ἡ εὐφραινομένη φύσις εἶναι κτίσμα τοῦ ἀληθοῦς θεοῦ, ἢ ὅταν φαντάζηται τοὺς οὐρανοὺς καὶ τὴν γῆν συγχαίροντας ἐπὶ τῷ εὐαγγελισμῷ τῆς θεομήτορος ἢ ἐπὶ τῇ ἀναστάσει τοῦ σταυρωθέντος θεοῦ ἢ ἐν ὁμοίᾳ εὐκαιρίᾳ. Ὁπωσδήποτε τὴν πρὸς τὴν φύσιν αἴσθησιν τῶν μελῳδῶν εὑρίσκομεν ἀκμαίαν [1]. Τίνα αἰτίαν ἄλλοι δύνανται νὰ εὕρωσιν, ἀγνοοῦμεν· ἡμεῖς ὅμως νομίζομεν ὅτι καὶ ὁ κοσμοπολιτισμός, ὑφ' οὗ κατέχεται ὁ χριστιανισμός, καὶ ὁ μοναχικὸς βίος, ὅστις συνήθως διάγεται οὐχὶ ἐν ταῖς πόλεσιν, ἀλλ' ἐν τόποις καλοῖς, φέρουσιν εἰς τὴν ἀπόλαυσιν τοῦ κάλλους τῆς φύσεως. Ἄλλως τὸ πρὸς ταύτην αἴσθημα προεκάλουν τὰ θέλγητρα τῶν Ἀνατολικῶν χωρῶν. Οἱ θόλοι τοῦ Ἑλληνικοῦ οὐρανοῦ εἶναι οὕτω μεγαλοπρεπεῖς, ὥστε αὐτὸς ὁ Ἀπόλλων διστάζει νὰ διφρηλατήσῃ ἐν αὐτοῖς, ἂν μὴ περιβληθῇ τὴν περικαλλεστέραν αὐτοῦ πορφύραν, καὶ αὐτὴ ἡ Ταυροπόλος Ἄρτεμις δὲν τολμᾷ νὰ παρουσιασθῇ ἐν τῷ χορῷ τῶν ἀστέρων, ἂν μὴ περιθέσῃ στέφανον ἀκτινοβόλων ἀδαμάντων. Αἱ δ' Ἑλληνίδες νεφέλαι δὲν ὁμοιάζουσι πρὸς τὰς ἐν τῷ βορρᾷ μελανείμονας συναδέλφους αὐτῶν, ἀλλὰ ποικιλόχρουν ἱματισμὸν παρὰ τοῦ Ἡλίου προμηθευθεῖσαι ὀρχοῦνται μετὰ τῶν ζωηροτέρων ἀνέμων, ἐν ᾧ τὰ ἄνθη ἐκπέμπουσιν ἁρμονίαν ὅλην ἀρωματικῶν πνοῶν. Περιφανὲς δεῖγμα τοῦ θαυμασμοῦ πρὸς

---

1) Ὅρα ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐν σελίδ. 12.

τὸ κάλλος τῆς φύσεως εἶναι τὸ ᾆσμα, τοῦ Ἀρσενίου, ὅπερ ἐποίησε πρὸς ἐξύμνησιν τοῦ κτίστου τῶν πάντων[1].

Ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ᾄσμασιν εὑρίσκομεν τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα ἀκμαιότατον καὶ βαθύτατον, ὅσον δὲν ἀπαντᾷ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν. Αἰτία τούτου εἶναι, ὅτι οἱ μελῳδοὶ δὲν ἦσαν Ἕλληνες τῆς μητροπόλεως, ἀλλὰ τέκνα τῆς Ἑλληνικῆς Ἀσίας. Οὐ μόνον οἱ πλεῖστοι τούτων ἦσαν Ἀσιανοί, ἀλλὰ καὶ οἱ κορυφαῖοι, ὁ Ῥωμανός, ὁ Δαμασκηνὸς καὶ ὁ Κοσμᾶς. Οἱ τῆς μητροπόλεως Ἕλληνες πάντοτε μὲν εἶχον θρησκευτικὸν συναίσθημα, ἀλλὰ τοῦτο οὐδέποτε ἐκτᾶτο τὸ βάθος τῶν Ἀσιανῶν· διότι οὗτοι συνέπαιζον καὶ συνευωχοῦντο τοῖς θεοῖς καὶ παντὸς εἴδους ἐπιγαμίας τούτοις συνῆπτον. Τοῦτο συνέβαινε παρὰ τοῖς ἀρχαιοτέροις Ἕλλησιν, εἰκάζομεν δ', ὅτι καὶ ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ χριστιανισμοῦ τὸ πρᾶγμα δὲν ἦτο πολὺ διάφορον·

---

[1]) *Τὸ κάλλιστον τοῦτο ᾆσμα δύναταί τις νὰ εὕρῃ προχείρως παρὰ τῷ κ. Σάθα σνε'. Ἡμεῖς ἀποσπῶμεν ἐκ τοῦ στίχ. 54.*

Νῦν φυτὰ ξύμπαντα θάλλει,
ἀγέλαι πτηνῶν σκιρτῶσιν
ἐπὶ τοῖς δένδροις φωνοῦσαι,
τὸν ὁδοιπόρον κηλεῦσαι,
Θεὸν ἁπάντων ὑμνεῦσαι.
τίς ἂν ἀξίως ὑμνήσῃ ;
τίς ἂν ἀξίως λαλήσῃ ;
κελῳδοῦσι νῦν τὰ πάντα,
γλύκιον μέλος φωνοῦσι
ψυχὰς εὐφραίνουσι πάντων.
Λογικοὶ νέοι μοι δεῦτε.
ἔαρος καιρός, σκιρτᾶτε·
ἐλύθη γὰρ ἡ παχύτης
νεφελῶν εἴαρος ὥρῃ,
παγετὸς μακρὰν ἠλάθη,
ἀπεδιώχθη τὸ ψῦχος,
τὰ σκυθρωπὰ παρῳχήκει,
καθαρὰ τανῦν αἰθρία.
Λογικοὶ νέοι μοι δεῦτε,
ἔαρος καιρὸς σκιρτᾶτε.

ὡς τεκμαιρόμεθα ἐκ τούτου, ὅτι ἐκ τῆς μητροπόλεως πάνυ ὀλίγοι ἐγένοντο ἅγιοι καὶ οὗτοι ἦσαν οἱ ἀφανέστατοι, ὅπερ ὑποδηλοῖ τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος τὴν ἀσθένειαν. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀσίας ἐπίδρασαν Ἀσιατικαὶ ἰδέαι εἶχον τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα βαθύτερον καὶ τοῦτο μέχρι ταπεινώσεως καὶ ἐξευτελισμοῦ τοῦ ἀνθρωπίνου πλάσματος πρὸ τοῦ δημιουργήσαντος θεοῦ ἐξικνεῖτο. Ἡ ταπείνωσις τῶν Ἀσιανῶν πρὸ τοῦ θείου παρήχθη ἴσως ἐκ τῆς δουλικῆς τούτων ἀγωγῆς πρὸ τῶν δεσποτῶν.

Ἀλλ' ἐν ᾧ τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα παρὰ τοῖς μελῳδοῖς εἶναι ἰσχυρότατον, τὸ πρὸς τὴν πατρίδα ἢ φαίνεται ἀσθενέστατον ἢ τέλεον ἐλλείπει. Καὶ αὐτὸς ὁ Ἀκάθιστος ὕμνος προσφέρεται τῇ ὑπερμάχῳ στρατηγῷ οὐχὶ διότι αὕτη ἔσωσε τὴν πατρίδα, ἀλλὰ διότι ἀπήλλαξε καὶ ἔχει τὸ κράτος ἀπροσμάχητον, ὅπως ἀπαλλάσσῃ παντοίων κινδύνων. Μετὰ φιλοσοφικοῦ ὄντως βλέμματος ἡ Κασσιανὴ παρετήρησεν, ὅτι ὡς ἡ τοῦ Αὐγούστου μοναρχία τὴν πολυαρχίαν τῶν ἀνθρώπων κατέλυσεν, οὕτως ἡ τοῦ Χριστοῦ ἐνανθρώπησις τὴν πολυθεΐαν τῶν εἰδώλων κατήργησεν. Ἡμεῖς δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἡ Ῥωμαϊκὴ κοσμοκρατορία καὶ ὁ χριστιανισμὸς εἶναι δύο μεγάλαι δυνάμεις, αἵτινες δίκην πανσθενῶν καὶ βιαίων ἀνέμων πνεύσασαι τοὺς πάλους τοὺς χωρίζοντας τὰ ὅρια τῶν λαῶν κατέρριψαν καὶ τὸ φλογερὸν τῆς πρὸς πατρίδα ἀγάπης πῦρ κατέσβεσαν. Πρὸς κατάσβεσιν συνεβάλοντο καὶ αἱ ἰδέαι τῆς Ἀσίας, ἥτις πάντοτε ἔσχε δεσπότας καὶ οὐχὶ ἐλευθέρους πολίτας. Ἐν τῷ ἀχανεῖ κράτει τοῦ ἐξελληνισθέντος Βυζαντίου ἡ μητρόπολις τῶν Ἑλλήνων, καὶ εἰ αὕτη ἔμεινεν ἀπρόσβλητος ἐκ τῶν εἰρημένων ἰδεῶν, ἦτο μικρὰ καὶ ἀσθενὴς καὶ ὡς τοιαύτη δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιδράσῃ. Ὅτι δ' ὅμως ἐν ταῖς κορυφαῖς τῶν ὀρέων τῆς μικρᾶς ταύτης χώρας τὸ τῆς φιλοπατρίας πῦρ δὲν ἐξέλιπε τέλεον καὶ παρὰ τοῖς ὑπηρέταις τοῦ χριστιανισμοῦ, γίνεται δῆλον ἐκ τούτου, ὅτι ἱερεῖς ἦσαν οἱ σημαιοφόροι τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας

ἀγῶνος. Ἐπὶ τῆς σημαίας δὲ ταύτης δὲν ἐγράφη μόνον ἡ πίστις, ἀλλὰ καὶ ἡ πατρίς.

Βεβαίως ἡ θρησκεία εἶναι φιλοσοφικώτερον καὶ ὑψηλότερον τοῦ περιωρισμένου συναισθήματος τῆς πατρίδος. Τοῦτο ὅμως συμβαίνει μόνον ἐν τῇ θεωρίᾳ, οὐχὶ δὲ καὶ ἐν τῇ πράξει. Διότι ἡ πατρὶς σῴζει οὐ μόνον τοὺς τάφους τῶν πατέρων, τὴν τιμὴν καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς ἀγαθά, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν θρησκείαν· Καλῶς ἄρα οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ποιηταί, ὁ Σιμωνίδης καὶ ὁ Πίνδαρος, ὁ Αἰσχύλος καὶ ὁ Σοφοκλῆς συνέδεσαν τὴν θρησκείαν μετὰ τῆς πατρίδος, ὡς ἐν τοῖς τελευταίοις χρόνοις οἱ τοῦ ἔθνους ἐλευθερωταί. Ὁ Ῥωμανὸς καὶ ὁ Δαμασκηνὸς εἶναι οὐρανοφάντορες καὶ οὐρανογείτονες, εἶναι ἡδυμελεῖς τῶν οὐρανίων θόλων ἀηδόνες, εἶναι τηλαυγεῖς ἀκτῖνες ἐκπεμφθεῖσαι ἐκ τοῦ ἀπλέτου φωτὸς τοῦ ὑπερτάτου ὄντος, ἀλλὰ σύναμα δὲν εἶναι καὶ οἱ ἐνθουσιώδεις τῆς πατρίδος στρατιῶται, οὐδ' οἱ ἡγήτορες τῶν μεγάλων ἐθνικῶν ἰδεῶν. Ἐν ᾧ οἱ μεγάλοι οὗτοι τοῦ χριστιανισμοῦ οἰκοδόμοι κτίζουσι καμίνους, ἐξ ὧν καταρρέουσι ποταμοὶ ἐκκλησιαστικοῦ πυρός, ἐν τῷ ἔθνει ἐκείνῳ, ἐν ᾧ ἐγεννήθη ἡ φιλοπατρία, δὲν παρέχουσιν ἄλλο τι ἢ πάγη ἀδιαφορίας, ἀπάτριδας καὶ ἀπόλιδας τοῦ κοσμοπολιτισμοῦ χίονας, οἰκτείρουσι τὰ ψυχρὰ μάρμαρα, ἐξ ὧν ἐπλάσθησαν τὰ τῶν ἐθνικῶν εἴδωλα, καὶ θριαμβευτικῶς ᾄδουσιν, ὅτι ταῦτα ὁ σταυρὸς εἰς θρύμματα μετέβαλεν. Οὕτως ἡ θρησκεία ἔμεινεν ἀφρούρητος καὶ ἀνυπεράσπιστος, ὁ δὲ θρὶψ τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ λαϊκῶν ἐρίδων μὴ φονευθεὶς ὑπὸ τῶν ἐντομοφθόρων φαρμάκων τῆς φιλοπατρίας κατέφαγε τὰς εἰκόνας τῶν ναῶν, τοὺς πάλους τῶν ὁρίων τῆς ἀχανοῦς αὐτοκρατορίας καὶ ἐν τέλει καὶ τὸ ὅλον τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους οἰκοδόμημα.

Ἀφ' Ὁμήρου μέχρι τῆς ἁλώσεως τοῦ Βυζαντίου παρῆλθον εἴκοσι καὶ πέντε περίπου πολυειδεῖς καὶ πολύμορφοι ἑκατονταετηρίδες, ἐξ ὧν ἄλλαι μὲν παρίστανται ὡς σεμναὶ καὶ αἰδήμονες παρθένοι, ἄλλαι δ' ὁμοιάζουσι πρὸς γυναῖκας ἀλαζόνας

καὶ πονηράς. Ἐν τῷ μακραίωνι τούτῳ χρόνῳ ἤκμασαν ποιηταὶ καὶ μελῳδοί, οἵτινες ὡς ἀστέρες τηλαυγεῖς ἐξήστραψαν καὶ ὡς φωτοβόλοι μηχαναὶ ἐξέπεμψαν δεσμίδας ἠλεκτρικοῦ φωτὸς κατασελαγισάσας αἰῶνας σκοτεινοὺς καὶ χώρους ζοφώδεις. Ἀλλὰ πόσοι ἀρά γε ἦσαν οὗτοι; Ὅστις δύναται νὰ ἀριθμήσῃ τοὺς ψαμμακοσίους τοῦ οὐρανοῦ ἀστέρας, οὗτος ἴσως θέλει δυνηθῇ νὰ ἀριθμήσῃ καὶ τοὺς ἀπειροπληθεῖς τῆς Ἑλλάδος ποιητάς. Ναί· ἡ πατρὶς αὕτη τῶν ποιητῶν καὶ τῶν ἀστέρων ἔτυχε περιφανοῦς εὐνοίας τοῦ κοσμήτορος τῶν ὄντων, ἂν ἡ μουσικὴ καὶ τὸ φῶς ἦναι θεῖα δῶρα. Ἐλέχθη, ὅτι οἱ ἀστέρες διφρηλατοῦντες ἐν τῷ αἰθέρι ποιοῦσι πάντες ὁμοῦ παγκόσμιον ἁρμονίαν μὴ αἰσθητὴν τοῖς ἡμετέροις ὠσίν, ὅπερ ὑποδεικνύει, ὅτι τὸ θεῖον εἶναι φιλόμουσον. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἂν μὴ ἦναι ἀκριβές, ἡ φιλομουσία τοῦ θείου ἐκδηλοῦται ἐν τούτῳ, ὅτι τὰ εὐγενέστερα τῶν πτηνῶν καὶ τῶν ζῴων εἶναι μουσικὰ ἢ ἀγαπῶσι τὴν μουσικήν, οὐχὶ ὀλιγώτερον τῶν δελφίνων. Ὡς δ' ἐν τοῖς μουσικοῖς καὶ φιλομούσοις διαπρέπει ὁ ἄνθρωπος, οὕτω καὶ ἐν πᾶσι τοῖς λαοῖς ὁ Ἑλληνικός.

Ἡ παγκόσμιος ἱστορία διαιρεῖται εἰς τρεῖς περιόδους, κανονικῶς ἐπαναλαμβανομένας, εἰς τὴν θεοκρατικήν, τὴν ἠθικὴν καὶ τὴν ὑλικήν. Μόνη ἡ ὑλικὴ περίοδος ἢ στερεῖται μεγάλων ποιητῶν ἢ παράγει ταπεινοὺς καὶ φαύλους. Διότι κατὰ ταύτην οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ μὲν τῆς καρδίας ἀποδιώκουσι τὰ εὐγενῆ συναισθήματα, ἀπὸ δὲ τῆς κεφαλῆς τὰς φωτεινὰς ἰδέας καὶ διατηροῦσι μόνον σκοτεινοὺς περὶ συμφέροντος καὶ ἡδονῶν ὑπολογισμοὺς καὶ οὕτω τὸ ἀνθρώπινον κρανίον, ὅπερ ὑπὸ τῆς θείας προνοίας προωρίσθη ὡς σελασφόρος ἀστὴρ τὰ πάντα διαφωτίζων, μεταβάλλεται εἰς ζοφερὸν ἐρείπιον, ἐν ᾧ ἄδικοι ἐπιθυμίαι ὡς νυκτόβια ἁρπακτικὰ ὄρνεα κρώζουσι. Συνήθως ἡ ἀλαζὼν αὕτη μήτηρ γεννᾷ τέκνα δυσειδῆ καὶ ὀλίγον τῶν Σατύρων διαφέροντα. Τοὐναντίον ἡ ἠθικὴ περίοδος ἐγένετο μήτηρ οὐ μόνον μεγάλων ποιητῶν, ἀλλὰ καὶ ἐξόχων φιλοσόφων καὶ ἀριστοτε-

χνῶν[1]. *Τὴν δὲ θεοκρατικὴν περίοδον ἐν τῇδε τῇ μελέτῃ εὕρομεν δίς, ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν Περσικῶν καὶ ἀπὸ τῆς ἀνακηρύξεως τοῦ χριστιανισμοῦ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου μέχρι τῆς ἁλώσεως τοῦ Βυζαντίου, ἀλλὰ καὶ ἐν ἀμφοτέραις ταῖς περιόδοις πλειάδες ποιητῶν διεκόσμησαν τὸν ποιητικὸν τῆς μεγάλης Ἑλλάδος οὐρανόν. Εἶναι ἀδιάφορον, ἂν ὠνομάζοντο Ὅμηρος, Ἡσίοδος καὶ Πίνδαρος, ἢ Ῥωμανός, Σέργιος καὶ Δαμασκηνός· διότι ἀρκεῖ, ὅτι τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα ἐμετεώρισε τὰς μουσοχαρεῖς αὐτῶν διανοίας εἰς αἰθερίας σφαίρας, ἐξ ὧν φωτειναὶ ἰδέαι καὶ θερμὰ συναισθήματα συγκομίζονται. Ὅτι δὲ τὸ πρὸς τὴν θρησκείαν συναίσθημα ἔχει ὑπερφυᾶ πρὸς παραγωγὴν ποιητῶν δύναμιν, γίνεται κατάδηλον ἐκ τούτου, ὅτι ἐν αἰῶσι, καθ' οὓς ἡ Ἑλληνὶς Μοῦσα περιεβάλετο τὰ ἐπαιτικὰ τοῦ Πτωχοπροδρόμου ῥάκη, ἐν τοῖς αὐτοῖς, λέγω, αἰῶσι τὰ μελῳδήματα τοῦ Δαμασκηνοῦ καὶ τοῦ Κοσμᾶ ἀνήρπαζον ὡς ψυχοτρόφοι αὖραι τὰς ψυχὰς τῶν ἀπείρων τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας λαῶν καὶ ταύτας μέχρι τῶν προπυλαίων τῆς οὐρανίας Ἀκροπόλεως ἀνεβίβαζον.*

---

[1]) ***Περὶ τῆς περιόδου ταύτης λέγομεν ἐν πρυταν. λόγ. σελίδ. 49 „Κατὰ τὴν ἠθικὴν ταύτην περίοδον τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα εἰς τὴν ὑπερτάτην τῆς ἀναπτύξεως βαθμῖδα ἐξαρθὲν καὶ παντοειδῶς ἐνταθὲν ἐξεῦρε τοὺς αἰωνίους καὶ ἀναλλοιώτους νόμους τοῦ καλοῦ, τοῦ ἀληθοῦς καὶ τοῦ ἀγαθοῦ. Ἐν μὲν τοῖς ναοῖς ἐξήγειρε τὸν θαυμασμὸν οὐχὶ ἡ εὐσέβεια τῶν ἱερέων, ἀλλὰ τὸ ἰδεῶδες τοῦ Φειδίου κάλλος, ἐν δὲ τοῖς θεάτροις ἡ λατρεία τοῦ Διονύσου ἦτο μόνον ἡ βαλβὶς καὶ οὐχὶ τὸ στάδιον τῆς σεμνῆς τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Σοφοκλέους μεγαλοφυΐας. Ἐπὶ τῆς Πνυκὸς ἐξήστραπτε καὶ ἐβρόντα ἡ πανσθενὴς τοῦ Περικλέους ῥητορική, ἐν τῇ Ἡλιαίᾳ κατέθελγεν ἡ ἀπέριττος τοῦ Λυσίου χάρις καὶ ἐν τῇ ἀγορᾷ καὶ ἐν τοῖς γυμνασίοις ἐνάρκα τοὺς σοφιστὰς ἡ δαιμονία τοὺς Σωκράτους διαλεκτικὴ καὶ εἶναι δύσκολον νὰ ἀποφανθῇ τις, ἂν οἱ κῆποι τοῦ Ἀκαδήμου εἶχον πλειόνας τέττιγας ἢ μαθητὰς τοῦ Πλάτωνος. Τότε οἱ Ὁμηρικοὶ θεοὶ ἐφαίνοντο ταπεινοὶ πρὸ τῶν εἰδώλων τοῦ Φειδίου καὶ τὰ θρησκευτικὰ τοῦ παρελθόντος δόγματα ἀπέβαλλον τὴν προτέραν αὐτῶν αἴγλην, ἂν μὴ ἐκυροῦντο ὑπὸ τῆς αὐστηρᾶς τοῦ Σωκράτους διαλεκτικῆς„.***

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΒΙΒΛΙΟΝ ΙΙ.

ΠΕΡΙ ΛΥΡΙΚΗΣ ΠΟΙΗΣΕΩΣ

ΒΙΒΛΙΟΝ III.

ΠΕΡΙ ΔΡΑΜΑΤΟΣ

ΠΟΙΗΣΙΣ ΤΩΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ

ΗΜΑΡΤΗΜΕΝΩΝ ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ

Σελὶς	στίχος	ἀντὶ	ἀνάγνωθι
17	25	Ἕλλησιν τοῦτο	Ἕλλησι τοῦτο
33	16	ἀδάμαντες	ἀστέρες
37	15	εὐχείρεια	εὐχέρεια
47	6	χαπμῳδία	χασμῳδία
47	22	ὑπερσεντελικὸν	ὑπερσυντελικὸν
48	22	ἐξήκοντα	ἑξήκοντα
77	12	λέγει, πολλοὶ	λέγει, ὅτι πολλοὶ
79	11	ἐκεῖναι	ἐκεῖναι
84	28	σύγγραμα	σύγγραμμα
88	32	Derepische	Der epische
120	2	ὠνόμαζαν	ὠνόμαζεν
173	18	τοῦ ποιήματας	τοῦ ποιήματος
190	12	χαριέοτατον	χαριέστατον
200	19	Διὰ ταῦτο	Διὰ ταῦτα
210	2	ἐνεπαιστικῷ μέτρῳ	ἀναιπαιστικῷ μέτρῳ
217	21	Λακεδοιμόνιος	Λακεδαιμόνιος
294	13	τὸν οἶκον αὐτῆς	τὸν οἶκον αὐτῆς
327	26	μνημονεόει	μνημονεύει
378	31	ὠδεῖόν	ᾠδεῖόν
411	19	Εἰρήσθῳ	Εἰρήσθω
413	17	Σεσημειούσθω	Σεσημειώσθω
414	12	καθ' ἡμέραν	καθ' ἡμέρον
417	18	σύ-νηθες	σύν-ηθες
426	3	τῆς δραματικὰς	τῆς δραματικῆς
440	20	ἡ ὑπόθεσις.	ἡ ὑπόθεσις
441	16	προαγγέλει	προαγγέλλει
444	30	Begk	Rergk
449	32	Σενέκα	Σενέκας
458	2	ὠφελοῦσιν ἡμῖν	ὠφελοῦσιν ἡμᾶς
»	12	ὀφεῖλεν	ἀφεῖλεν
466	12	δράμοτος	δράματος
471	2	ἐξωτρικὸν	ἐξωτερικὸν
472	19	στέφανος	ὁ στέφανος
506	10	τὰ πρὸς ἀπόπλουν	πρὸς ἀπόπλουν
511	18	θυγατέαας	θυγατέρας

Σελὶς	στίχος	ἀντὶ	ἀνάγνωθι
518	20	Ἔκτορος	Ἕκτορος
523	4	Τηλεγονείας	τῆς Τηλεγονείας
528	12	ἀριστοκρατορικῶν	ἀριστοκρατικῶν
530	4	ὁ τραγικὺς	ὁ τραγικὸς
538	28	ἑρμηνεύσῃ	ἑρμηνεύῃ
547	30	Lachanann	Lachmnan
568	22	κατεσκευάσθησαν, τὰ μελικὰ	κατεσκευάσθησαν τὰ μελικὰ
580	10	ἡ Ἑλένῃ	ἡ Ἑλένη
590	4	δύνατα	δύναται
602	24	τῇ Ἀρκαδίας	τῆς Ἀρκαδίας
603	33	τερπομένου	τερπομέναν
607	5	Τὴν ἀπώλειαν	Διὰ τὴν ἀπώλειαν
622	10	χρυσορρόα	χρυσυρρόν
651	15	Ἁριστοφάνους	Ἀριστοφάνους
661	20	Ἠλιαίας	Ἡλιαίας
752	28	ἐγίνοντο	ἐγένοντο

Τιμᾶται δραχμῶν 8,50

